



4, 3, 59

335
E
A M M I A N I
M A R C E L L I N I

QVAE SVPERSVNT

CVM NOTIS INTEGRIS

FRID. LINDENBROGII,
HENR. ET HADR. VALESIORVM
ET IAC. GRONOVII

QVIRVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

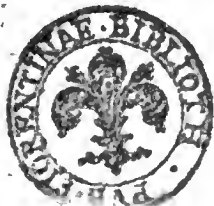
I O. A V G V S T I N. W A G N E R

EDITIONEM ABSOLVIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

T O M V S S E C V N D V S

L I P S I A E C I D I D C C C V I I I .
I N L I B R A R I A W E I D M A N N I A
L O N D I N I A P V D I . P A Y N E E T M A C K I N L A Y
E T W . H . I V N N



THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

AND

THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

AND

THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

AND

THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

AND

THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

AND

THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

IN
AMMIANVM MARCELLINVM
NOTAE INTEGRAE

FRID. LINDENBROGHII
HENR. ET HADR. VALESIIORVM
ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT AC NOTAS PASSEM ADDIDIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS PRIOR

AD LIBR. XIV — XXII.

LIPSIAE MDCCCXVIII.

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY

ET W. H. LVNN

COMMENTARIUS IN AMMIANUM MARCELLINUM.

LIB. XIV. C. I.

1. *Post emensos insuperabilis expeditionis eventus*] Intelligit bellum. quod cum Magnentio, vario Marte in partibus Galliae gestum fuit. Etenim *ingentis Romni Imperii vires in dimicatione consumptae sunt, ad quolibet externa idoneae.* Eutrop. lib. x. c. 12. Qui tandem diversis praeliis victus, καὶ πανταχόθεν ἀπορούμενος θάνατον ἐξελούσιον σωτηρίας αἰσχροῦς ἐμπροσθεν ἐποιήσατο. Zosim. lib. ii. 53. Socrat. Hiltor. Eccles. lib. i. cap. xxxvii. Sozom. lib. iv. cap. vi. Nicephor. Callist. lib. ix. cap. xxxiii. Qua victoria pop. Rom. laetus publice honorem Constantio habitum ivit; uti id in partem indicat haec Inscriptio vetus: RESTITUTORI URBS ROMAE ATQUE ORBIS ET EXSTINCTORI PESTIFERAE TYRANNIDIS D. N. FL. IUL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIUMFATORI SEMPER AUGUSTO NERATIUS CERFALIS V. C. PRAEFECTUS URBI VICE SACRA IUDICANS D. N. M. QUE EIUS. LINDENBROGIUS. Ultimum, quo debellatus Magnentius est, praelium confertum est A. C. 353. ad montem Seleucum, Galliae Narbonensis (Departement de l'Ain) urbem, cuius urbis nuper rudera, inter quae egregia optimeque conservata musivi operis lithostrota, detecta sunt. v. Leipz. gel. Anz. 1804. Intellig. n. 41. S. 654. W.

Per stationes hibernas] Ita Mf. ut et lib. 16. *Milite disperso per stationes hibernas.* LINDENBROGIUS. Nam praelium ad montem Seleucum commissum erat die 10. Augusti. W.

rebus communibus] i. e. rei publicae. τῷ κοινῷ. Sic xxvi, 6. 3. ad communia regenda evectus Iovianus. W.

Caesaris Gulli, qui ex squallore nimio misertarum] Notat hic Zosimus vafritiem Constantii Imp. qui Gallum specie quidem Persis resistendi, reapse autem, ut eo facilius eum e medio tolleret, in participatum Imperii vocavit. Idem de Iuliano Amm. lib. xvi. 11. 13. *Rumore tenuis ubique lactabatur, quod Iulianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella dederi saevissima.* Eunapius Sard. in Maximo: (p. 94. Commelin.) πεμφθεὶς δὲ αἰσας (Iulianus) ἐπὶ Γαλατίας, οὐχ ἵνα βασιλεὺς τῶν ἐκείνη μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφθαρῇ. Sozomén. lib. 5. cap. 2. *Zonar. tom. 3. pag 18. Καίσαρα δὲ τοῦτον ἀναγορεύσας ὁ αὐτοκρατορὴς Κωνσταντῖος, εἰς Γαλλίαν ἐξέπεμψε μετ' ὀλίγων πάνυ στρατιωτῶν, ὡς ὑπόνοιαν ἐντεῦθεν ἐγγίνεσθαι, ὅτι οὐ κοινὸν τῆς COMM. IN AMMIAN. I. A

ἀρχῆς τὸν Ἰουλιανὸν ὁ Κωνσταντῖος εἴλετο, ἀλλ' εἰς ἐπιβουλῆς αὐτῷ πρόσθεν τὸ σχῆμα περιέβαλε τὸ τοῦ Καίσαρος, ἐν ὑπὸ τῶν πολεμίων διαφθαρῇ, μὴ ἔχων δύναμιν πρὸς τὸν κατ' ἐκείνων πόλεμον ἀξιοχρεῶν. *Constantius Imper. cum (Iulianum) iam Caesarem, cum paucis omnino militibus in Gallias ablegavit: ut inde suspicio nasceretur, Iulianum non delectum esse Imperii collegam, sed ad dissimulandas insidias habitu Caesarem ornatum esse, ut paribus tanto bello copiis non instructus, ab hostibus cederetur.* Sic Nero Rubellium Plautum in Asiam specie tutoris iuventae: Othonem in Lusitaniam per speciem honoris sepelivit: et Galba Virginium ab exercitibus Germaniae secum abduxit. Vid. Tacit. Sic Rufinus Galli Caesaris avunculus ad sedandos ob annonae caritatem tumultuantes milites missus fuit, ut hoc insidiarum genere periret. Amm. lib. xiv. 10. 5. Et Ursicinus contra Silvanum mittebatur, ut ita inierimeretur, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Ammian. lib. xv. 5. 19. Sane non raro ludunt hunc lusum viri magni, ut exemplis aliis antiquis et novis doceri possent, nisi periculosum. Vide Gruteri Discurs. Polit. lib. 2. pag. 124. etc. LINDENB. Reinelio notante pro nimio (squalore) Accursius habet imo, Boxhornius *insuno*; Cod. Vatic. ex *immo*. Squalor autem de eo intelligendus, quod, extincta Constantiniana omni familia, solus cum fratre Iuliano servatus, illiberaliter tamen habitus, et ab omni hominum consortio exclusus, cum solis magistris delituerat in fundo Macelli, in Cappadocia sito. v. xv. 2. 7. *W. aetatis adultae*. Annos fere 26. natus ad dignitatem Caesaris, et Orientis imperium proventus, undetricelimo vitae anno occisus. v. infra c. 11. §. 27. *W.*

Principale culmen] Sic *principalis cognitio*, apud Tryphonium l. fin. ff. ubi pup. educ. *Principalis nuctoritas*, Papinian. l. 50. ff. de heredib. *Principalia arma*, Vell. Patern. lib. 24. LINDENB.

Gentilitate Constantini nominis] Legendum *Constantii nominis*. Aurel. Vict. c. 42. *Magnentius fratri Decentio Gallas: Constantius Gallo, cuius nomen suo mutaverunt, Orientem Cnesaribus commiserant.* Cedren. p. 246. Κωνσταντῖος τὸν ἀνεψιὸν Γάλλον Καίσαρα ἀναγορεύσας, καὶ Κωνσταντῖον μετονομάσας, ἐν τῇ αἰσχρολῇ ἀπέστειλεν. Socrat. Histor. Ecclef. lib. 1. cap. 27. *Gentilitate* autem dixit, ut inf. c. 9. §. 4. *Epigontus et Eusebius ob nominum gentilitatem oppressi.* Lib. xxv. 5. 6. *Gentilitate prope percit nominis.* Cicero in Topicis 29. 6. *Gentiles sunt qui inter se eodem nomine sunt.* IDEM.

Gentilitateque etiamtum Constantini nominis efferebatur in fastus.] Legendum puto *Constantii nominis*, aut potius *Constantini nominis*. Gallus enim Caesar dictus est *Constantius Gallus*, quum a Constantio Aug. Caesar factus est: ita ut non solum propinquitate Constantii Aug. et dignitate Caesaris, sed etiam matrimonio sororis Imperatoris, ac eiusdem appellatione, live *Constantii* nomine gloriaretur ac tumeret. A Constantio autem non fit *Constantinus*, sed *Constantianus*. VALESIIUS. Constantius erat, qui et affinitate et cognatione Gallo erat iunctus. Itaque Constantiano nomini per Constantium et Constantinam iunctissimus. Quod ideo nonendum, ne viri doctissimi, qui mutant hic aliquid, audiantur. Ideo enim Constantinianum, non Constantianum nomen posuit solertissimus auctor, ut utrumque simul complecteretur. Accedit liber scriptus, cuius varias olim Ioanni Opsopoeo

audiosissime enotatas possidemus. CASP. BARTHIIUS lib. XLV. ad-
versar. c. 11. Ita vero est: non tam enim propinquitate Con-
stantii elatus fuit, quam quod ad magnum illum Constantium,
patrum, genus referre posset. Hoc Ammianum voluisse, *τὸ*
etiam tum iubet suspicari. v. etiam Tillemont Hist. des Empe-
reurs edit. Brux. 1709. T. IV. P. 2. p. 1108. WV.

2. *Cutis acerbitati uxor grave accesserat incentivum.*] Idem
de hac foemina scribit Zonaras his verbis, quae prope putes ex
Marcellini historia translata. *τὴ δὲ τῆς ἐξ ἑσς ἐταράττετο μαίρας,*
ὁ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχίᾳ ἐπαρθεὶς ἐπὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔγενετο,
βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσεφέρετο, κακουμένους πολυεὶδῶς πρὸς αὐ-
τοῦ, ἔχοντος καὶ τὴν οὐδύγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id
est: *At Orientis partes erant afflictæ. Quippe Gallus rebus*
secundis elatus, cum Antiochiam venisset, in subditos suavire
coepit, eosque multifariam divexare: quam ad rem contum etiam
et stimulus admovebat. VALES. *Incentivum* de personis et alibi.
XXII, 11. 5. XXVI, 6. 7. WV.

Hannibaliano Regi] Regem vocat Amm. quem alii *Nobilissi-*
um. Ad quam dignitatem qui promoti, participes quodammodo
Imperii erant, et iam Cæsarianæ maiestatis velut designati he-
redes. Itaque purpurea quoque veste, quæ solum Principem de-
cet, utebantur. Zosim. lib. 11. c. 39. *συνῆρχον αὐτοῖς* (puta Con-
stantino, Constanti, atque Constantio) *τρόπον τινὰ Δαλμάτιος Καί-*
σαρ ὑπὸ Κωνσταντίνου καταστάδεις, ἵτι δὲ καὶ Κωνσταντῖος ἀδελ-
φὸς ὦν αὐτοῦ καὶ Ἀναβαλλιανὸς ἐστῆτι χρώμενοι κοκκοβαφεῖ καὶ
περικρύσῃ, τῆς τοῦ λεγομένου Νωβελίσσιμου παρ' αὐτοῦ Κωνσταν-
τίνου τυχόντες ἀξίας αἰδοῖ τῆς συγγενείας. Constantiana his Pho-
tius C. P. in Bibliotheca sua ex Olympiodoro scribit: *Οὐαλεντιανὸς,*
ὃς ζῶντος μὲν Ὀνωρίου Νωβελίσσιμος γίνεται. Et pag. 114. (edit.
Aug. Vindel. 1601.) *Ἐπιλαμβάνει αὐτὴ (Placidia) μὲν τὸ τῆς Αὐ-*
γουστῆς, ὃ δὲ Οὐαλεντιανὸς τὸ τοῦ Νωβελίσσιμου ἀξίωμα. * Mar-
cellinus Comes Indictione v. Mavortio solo Cof. anno Regiæ
urbis conditæ cxcvii. *Iustinus Imp. Iulianum ex sorore sua*
nepotem, iamdudum a se. Nobilissimum designatum, regni quo-
que sui successorē creavit. Nobilissimi hi equiparari possunt
iis, quos Galli vocant *Princes du Sang.* * Apud Scaevolam l. 3.
ff. de natal. rellit. *Sanctissimus et Nobilissimus Imperator* vocatur
M. Antoninus: l. 11. C. de Transactionib. *Imp. Valerianus,*
Gallienus, A. A. et Valerianus Nobilis Caesar: l. 4. C. de pri-
vileg. eor. *Honorio N. B. P. et Evodio Cof.* Inscriptio vetus
in Britann. OB HONOREM PHILIPPI IMPERATORIS NOBILISS. SEMPER
AUGUSTI ET PHILIPPI CAESARIS NOBILISSIMI. Quo titulo etiam gau-
debant Principum filiae et sorores, l. fin. C. Theod. de lustr. conl.
Si ad dñum Dominae ac venerabilis Augustae Pulcherine ger-
manae nostrae, seu Nobilissimarum sororum pietatis nostrae per-
tineat. Et in alia Inscriptio: IULIAE NOBILISS. PUELLAE FILIAE
GALLIENI AUG. LINDENBR.

Hanniballiano Regi] (cf. Gibbon 4, 178. ff.) Regis vocabu-
lum non hic nudam Nobilissimi dignitatem significat, ut putavit
Lindenbrogius. Hanniballianus enim revera Rex Ponti, Cappado-
ciae et Armeniae minoris a Constantino est creatus, induensque
chlamyde coccinea, Caesarem Cappadociae missus est Iulio Con-
stantio et Rufio Albino Cof. ut Auctor Chronici Alexandrini
memorat. Κωνσταντίνου καὶ Ἀλβίνου. καὶ Ἀναβάλλον ὥγγα προ-
χειρισάμενος ἐνέδωκε κοκκήρεν χλαμύδα, καὶ κατὰ Καισάρειαν τῆς

Καππαδοκίας ἀντιόχειας. Idem refertur in Excerptis Mss. de Gestis Constantini, infra ad calcem §. 35. quorum exemplar mihi communicavit Iacobus Sirmundus, vir de sanctioribus iuxta et humanioribus literis optime meritis. *Dalmatium filium fratris sui Dalmatii Caesarem fecit: eius fratrem Anniballianum, data et Constantiana filia sua, Regem Regum et Ponticarum gentium constituit.* In Victoris autem Epitome 61. sic habetur: *Delmattius Thraciam Macedoniamque, et Achatam habebat: Anniballianus Delmattii Caesaris consanguineus Armeniam nationesque circumfoctas.* Accedunt et nummi veteres, in quibus Hanniballianus Rex nuncupatur, quorum unum penes se habet vir Cl. doctissimusque Iohannes Tristanus Sanctamantius: alterum nobis ostendit R. P. Iacobus Sirmundus, in quo sculptum erat: FL. HANNIBALLIANO REGI. VALES.

Fratris filio.] Fuit Hanniballianus filius Dalmatii, qui frater erat Constantini Magni: quod, praeter Excerpta illa de Gestis Constantini quae proxime adduxi, docet Ausonius de Professoribus Burdigalens. Carmine 18. de Exuperio, 17, 8. edit. Floridi:

Narbo inde recepit.

*Illic Dalmatio genitos, fatalia Regum
Nomina, tum pueros, grandi mercede docendi,
Formastit Rhctor metam prope puberis aevi:
Caesarem qui mox indepti nomen, honorem
Praesidis, Hispanumque tibi tribuere tribunal.*

Fl. Iulium Dalmatium Nob. Caesarem, et Fl. Hanniballianum Regem intelligit, qui erat Dalmatii Censoris filii. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλματίων τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ Κίνσως Καίσαρα ἀνηγόρευσε. Id est: *Dalmatium, fratris sui Dalmatii Censoris filium, Caesarem creavit.* Athanasius quoque in Apologia ad Constantium Aug. pagina 782. Dalmatium hunc Censorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντίνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσῳ ἀκούσαι περὶ τῆς τοῦ Φόνου δίκης. ὁ τοίνυν Κήνσῳ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογία. Quae Athanasii verba Socrates lib. 2. Hist. Eccl. et Theophanes de Dalmatio Caesare perperam acceperit. Nam Dalmatius ium quidem temporis nondum Caesaris dignitatem acceperat. Quae enim eo loci ab Athanasio referuntur de iudicio caedis et calumniis Eusebianorum, gesta sunt, antequam Synodus haberetur in urbe Tyro. Ea autem Synodus habita est consulatu Constantii et Albini: sub cuius anni exitum Dalmatius a patruo Caesar est declaratus. Quare quae ibi ab Athanasio memorantur, de Dalmatio Caesare nullatenus intelligi possunt. Ceterum et illud notandum est, Dalmatium eum, qui cum Zenophilo Consul fuit, non esse hunc Censorem, sed eius filium, qui tertio post anno Caesar est factus: ut didici ex Itinerario Burdigalensi, in quo ita scriptum est. *Item ambulavimus Dalmatio f. Dalmatii et Zenophilo Coss. 3. Kal. Iunias a Calcedonia.* Ipsi plane confirmat Chronicum Alexand. ἡν δὲ Δαλματίος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου στρατηγὸς Ῥωμαίων καὶ ὑπάτος πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀναγορευθῆναι Καίσαρα. IDEM.

Constantinus iunxerat pater.] Operae pretium facturus mihi videor, si ad illustrationem non huius modo loci, sed et aliorum omnium, qui passim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuerō. Igitur Constantius Chlo-
rus Helenam primum coniugem aut pro coniuge habuit, ex qua

Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiata cum Caesar esset adiectus, Flavianam Maximianam Theodoram duxit, Maximiani Herculi privignam; ex qua sex liberos suscepit, ut testatur Eutropius lib. 9. c. 22. Coostantinum scilicet, Dalmatium, (quem Hanniballianum Zonaras aliique appellant) et Iulium Constantinum filias Anastasiam, Flavianam Valeriam Constantiam, et Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius et Hanniballianus, ut dixi, filii fuere. Iulius Constantius ex Galla uxore Gallum Caesarem; ex Basilina, quam postea duxit, Iulianum Augustum genuit. De Constantino, quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonarae, nihil ab auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto, qui cum Maximo Consul fuit. Iam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Caesar natus est: Anastasian Bassianus Caesar uxorem est sortitus, ut docent Excerpta illa de gestis Constantini. Europiae maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romae imperium arripuit. Constantinus autem Magnus prius Minervinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit, Maximiani Herculi filiam: ex qua Constantinum, Constantiumque et Constantem filius sustulit; filias Constantinam et Helenam. Quarum Constantina quidem primum Hanniballiano Regi, postea Gallo Caesari nuptui data est (v. infra xxi, 1. 5. cf. Tzschucke ad Eutrop. X, 9. W.); Helena vero Iuliano. Constantinus primo quidem uxorem a patre Constantino sibi desponsam duxit, ut ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea iam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missa legatione respondit, ut est in Monodia, quam de eius interitu scripsit Auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabii filia. At Constantius primum Constantii patruum filiam, Galli sororem, a Constantino patre sibi traditam duxit uxorem; deinde Eusebiam; ac postremo Faustinam, ex qua Constantia postuma nata est, quae postea Gratiano nupsit. VALES.

Megaera quaedam mortalis] Latin. Pacat. in Panegy. Theodosii c. 35: *Belli civilis Megaera*. IDEM.

nihil mitius] Exquisitius hoc visum Ammiano, pro simpliciori non minus, quod placuit Boxhornio. W.

Rumigerulos] Gloss. *Rumigerulus*, ῥυλλήτης. * Ivo Carnot. Ep. 87. *Monachos rumigerulos, de loco ad locum discursantes*. Ioh. Sarisber. Epist. 167. *Nou facile rumigerulo credidi*: et alibi apud eundem in Epistolis. Adam. Brem. c. 155. *Acceperunt cotidie alii Gnathones, parasut, sonitatores, et rumigeruli*. * LINDENBER. homines otiosi, famigeratores, subrosari, rumorum aucupes. xv, 3. 3. W.

Sibi discentes] Ita quidem Valesiana male, atque ex Lindenbrogiana (sed haec habet dicentes. W.) restitui, quod verum erat. Non enim tam ex aliis discabant, quam fingeant ipsi, ac Caesari dicebant tum, quae ipsis erant placentia. οἰκονομ. Gronovio accedit Ernesti in Glossario, et contextum hanc interpretationem requirere opinatur, cui veritas conciliari sic possit, ut dicatur Ammianus *discere*, ut Graeci μαρτάνειν, pro *docere* posuisse. Vix equidem credo, mihi quae plana videntur, si verba *sibi placentia discentes* non ad rumigerulos, sed Gallum et Constantinam referas. W.

Artium nefandarum] Vid. Tit. Cod. de mal. et mathem. GONOX.

Calumnias infontibus adfingebant.] Malim *adfsgebant*, ut habent codices Regius, * Tolosanus, Vaticanus, * ac Florentinus, quibus subseribunt Editio Romana et Augustana. Sic enim locutos e. e. animadverti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Praesidium, Facundum lib. 1. et Boëthium lib. 1. de Consolatione, et Hegesippum saepissime. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam et apud Propertium legitur 1. 12.

Quid mihi desidia non cessas fingere crimen? et in Arnobii libro 1. *Summo servientibus regi crimen impietatis affingit.* VALES. Non secus ac censores, a quibus etiam *notas alicui adfingi* vel *adfectas esse* dixit Macrobius lib. vii. Saturn. cap. 2. ORON. *Adfingebant* recte monente Ernestio in Gloss. friget post *infantes* et *calumnias*. W.

3. *Potentia]* Possis etiam *legere impotentia*, ut prima syllaba praecedente iam absorpta sit. W.

Clematii cuiusdam Alexandrini.] De cuius caede loquitur Libanius in Epistola 315. ad Chromatium his verbis: 'Εγώ δέ σε ἐξ ἐκείνων καὶ φίλῳ καὶ θαυμάζω τῶν χρόνων, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὑμῶν ἀρχῆς ἦσαν Κλημάτιος ἐκεῖνος, ὃς ἐπὶ δικαίᾳ βίῃ τελευτῆν οὐ δικαίαν ἐδέξατο, πολλὰ μὲν τὴν Παλαιστίνην ἐπῆγει, etc. Id est: Ego vero te iam inde ab eo tempore et amo et suspicio, quum Clematius (is qui post vitam iustissime actam iniusta morte perii) administrata provincia vestra huc veniens, ipsam quidem Palaestinam multum praedicabat. Ex quibus verbis apparet, hunc Clematium Consularem fuisse Palaestinae: quod etiam clarius affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, qua ei Rhetorium quemdam commendat. VALES.

Cuius focrus cum commisceri sibi generum.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita plane exaratus est, ut edidimus. Primus autem hunc locum corruperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cuius audaciam et imperitiam in Proloquio ad lectorem satis notavimus. Certe in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret*, perinde ut in Regio codice; ut iam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantum mallem sic legi: *cum misceri sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret*. Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterum de hoc focrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanii ad Clematium: in cuius fine haec leguntur. ἡ πένθερα δέ σοι τίμιος ὥσπερ ἡ μήτηρ ἴστω. Φρίγεις τε γὰρ ἰγάθα, καὶ σε παῖδα μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγείται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τῆς οδοῦ τὸ μήκος, ἣν ἐπεισιν, ἄξιον αἰδεσθῆναι. καὶ τὸ μέγιστον ἄνδρα γὰρ αὐτῆς δεόμενον, καὶ οἶκον ἀφείσα, σοὶ τὴν θυγατέρα ἀγούσα ἐρχεται, τερπομένη τε οἷς ἐπαινῶ, καὶ τὸ τοιαῦτα ἀκούειν τοῦ πολλὰ κειτῆσθαι πρότερον ποιομένη. Id est: Soerum vero non secus ac matrem observa. Nam et prudentia valet, et te non tam generum quam filium suum ducit. Atque, ut caetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reverentiam mereatur. Et quod praecipuum est, viro, qui ipsius opera indiget, et lare suo relictis, filiam suam ad te ducens profectus, et delectatur laudibus tuis, easque multis divitiis antepont. IDEM.

Palatii pseudothyrum] Utitur hac voce auctor Comoedise, cui Querolus nomen: *Famus ad pseudothyrum quam bene nosti.* ARR. *Quid si illic clausum est?* * Sulpicius Severus Dial. xvi. Vide locum. Cicero Verrin. 2. 20. *Per pseudothyron revertan-*

sur. Orosius lib. 7. cap. 6. de Claudio Imp. *Per pseudothyrum in palatium refugiens.* Id Sueton. dixit eandem historiam narrans, cap. 18. lib. 5. *Postico evadere in palatium.* Tacit. iu. Annal. *Per averfam palatii portam:* ut et Livius lib. x. *Nocte per averfam portam silentio excefferunt.* Galli dicunt, *une fausse porte.* LINDENBR.

Honoratum tum Comitem Orientis.] Paulo ante fuerat Consularis Syriae, teste Libanio in Epist. 240. ad Honoratum, qua Olympium Antiochenum, Senatorem novae Romae ei commendat. *Ὁλύμπιος οὗτος. ὃν δὲς εὖ πεποίηκας. δὲς γὰρ ἡμῶν ἤρξας.* Id est: *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. his enim nobis praefuisti.* Et in Epist. 376. ad eundem Honoratum *γενομένης γὰρ σοὶ μὲν τῆς ἐνταῦθα ἀρχῆς, τῆς μείζονος λέγω.* Comitum Orientis intelligit, quam ἀρχὴν μείζονα vocare solet. Idem postea Praefectus Praetorio Galliarum, ac deinde Praefectus urbi Constantinop. primus fuit Eusebio et Hypatio Cons. ut scribit Hieronymus in Chronico, et Idatius in Fastis. Praefecturam quidem Galliarum etiam Libanius commemorat in Epist. 376. *Γαλατῶν ἀρχὴ πῶν ἐσπερίων καὶ Κυρήνου κλήσις εἰς ποιωνίαν πόνων.* De Praefectura autem urbana idem Libanius loquitur in Epist. 240. *πολλὰ τῇ πόλει νῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη. τί δὲ οὐκ ἐμελλε σοὺ γε ἐφεστηκότος; σχῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη,* etc. VALES.

Comitem Orientis.] Comes Orientis erat vir Spectabilis, sub cuius dispositione erant Orientis provinciae, quas Marcellinus noster infra in hoc libro, et Notitia Imperii recensent: eaque civilis, non militaris dignitas fuit. Eius officium sic describit Zosimus in lib. v. c. 2. *ὁ δὲ Κύμητα τῆς ἑως πεποίηκεν. αὐτῇ δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν προβεβλημένον αὐτῆς, ἐφιστᾶναι πᾶσι τοῖς τὰς τῆς ἑως ἐπαρχίας ἰδύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πράττονόις εὐθύνειν.* Id est: *Hic vero eum Comitem Orientis fecit, quia dignitate qui praeditus est, is omnibus qui Orientis provincias administrant, praesse debet, et si quid ab illis fecius gestum est, inquirere.* Ex quibus apparet, cur μείζονα ἀρχὴν eam dignitate Libanius vocaverit in loco quem proxime laudavi: et in Oratione de vita sua, (T. 1. p. 129. Reisk.) cum dicit: *Φιλάργιος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος τὸν μείζω θρόνον ἦκων,* etc. Scholia in Novellam 17. Iuliani Antecessoris ad illa verba: *Velut Comes Orientis sedet in Antiochea, et habet sub se multas provincias.* Ceterum cum haec civilis, ut dixi, potestas fuerit, miror S. Ambrosium in Epist. 29. ad Theodosium haec dixisse: *Relatum est a Comite Orientis militarium partium, incensam esse Synagagam.* Sed hunc nodum solvent peritiores. IDEM.

Formula missa letali.] Formula proprie est norma, quam Magistratus iudici praescribit. Sic apud Ambrosium in Epist. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam promisi.* Et in Epist. 64. *Ergo iudicandi accepti formulan.* Quales illi, qui volunt praescribere Sacerdotibus, quid sequi debeamus? *Liberavimus itaque te a cognitionis gravissimae necessitate, ne necesse habeas formulam mandata exsequi.* Hinc etiam interdum pro sententia sumitur, ut apud eundem Ambrosium in epist. 20. *Ex te forma iudicii in te proceedit,* et apud Facundum Hermian in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma iudicii, a quorum errore processit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8.

cap. 2. *formulam* pro sententia usurpat. In Suidae Lexico legitur *Φορμαρία παρὰ Ῥωμαίοις ἀπόφασις θανάτου*. IDEM.

contactus] Poëtis magis, quam historicis sollemnne. v. Burmann ad Propert. p. 5. est et infra xxix, 2. 3. *contacti* delictio. — *idem Clematius*. uncinis includere debebam, est enim Glossema. W.

4. *Tamquam licentia crudelitati indulta.*] Locus hic unicus est, quem huius auctoris ab antiquis laudari memini. Adducit autem illum Priscian. Gramm. lib. ix. p. 870. Putsch. hisce verbis: *Indulsi, Indulsum vel indultum*. Unde Marcellinus *reum gestatum* xiv. *Tamquam licentia crudelitati indulta*. Cui consimilis alius locus inf. c. 6. *Indulta licentia vitulis*. lib. xxvii. 9. *Tamquam peccatis indulta licentia*. LINDENB.

nullo sibi relicto] ut nihil sibi relinqueretur. Sic nullo impetrato xvii. 5. 15. nullo tentato xxviii, 6. 6. W.

5. *Nec vox accusatoris ulla, licet subditi, in his malorum quaecebat acervis*] Vulg. *licet subditi*, male. Ipse Ammian. infra c. 9. §. 1. it. c. 6 §. 15. *Cum accusatores quaesitoresque subditios sibi confociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes*. LINDENB. Wakelield Silva Crit. P. V. p. 104. malit acerbis; haud incite, nihil tamen mutandum, quum et acervos curatum xxvi, 2. 8. et aerumnarum xxvii, 1. 24. — *impleri*, effici. Sic saepe Noster. xviii, 2. 3. xxvi, 1. 7. xxviii, 1. 19. cet. W.

6. *Super his*] ἐπὶ τοῖς, praeterea. — *vilitate ipsa parum cavendi*, quos quod ex infima plebe essent, nemo suspectos haberet. — *latera*. regiones urbis infra c. 6. 16. W.

Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti.] Id ipsum de Tarquinio Superbo narrant Historiae Dionys. Halicarn. lib. iv. c. 43. ἦσαν δ' αὐτῷ (Tarquinio) πολλὰ καὶ διεσπαρμένοι κατόπται τινές, καὶ διεγιννῆται τῶν λεγομένων τε καὶ πραγμάτων, λεληθότες τοὺς πολλούς. οἱ συγκαθίσιντες εἰς ὁμίλιαν τοῖς πύλας, καὶ ἔστιν ὅτε κατὰ τοῦ τυράννου λέγοντες αὐτοὶ πείραν τῆς ἐκάστου γνώμης ἐλάμβανον. ἔπειτα οὗς ἔσθοντο τοῖς καθιστοῦσιν πράγμασιν ἀχθόμενους, κατεμήνουν πρὸς τὸν τύραννον. αἱ δὲ τιμαίαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ἐγίνοντο πικραὶ καὶ ἀπαραίτητοι. Similia sero de Tiberio scribit Xiphilin. pag. 233. De Alexandro Severo Lampridius c. 23. *De omnibus hominibus per fideles suos semper quaesivit, et per eos, quos nemo nosset hoc agere*. Sic Hadrianus per frumentarios sermones secretos explicabatur. LINDENB.

Peragranter] Sic inf. lib. 28, 1. 14. *Transeunter*. * Cassiodor. de divin. lect. c. 28. p. 244. b. August. de Civit. lib. 15. c. 23. *Quaestionem transeunter commemoratam*. * IDEM.

7. *In penetrati secreto*] Glossar. vet. *Penetrale secretum, secretarium*, ἀπόκρητον. IDEM

Nullo citioris vitae ministro.] Vita citior Ammiano alia est ante acta. xvi. 10. 11. xxviii, 4. 2. quod tamen huic loco non convenit. Citior hic est propior, inferior, uti xxv, 4. 3. qui locus nostro plano est παράλληλος. cf. et xxvi, 10. 4. et xviii, 4. 4. *ministra* secretoris vitae. W.

Amphiarao] Oiclei filius Amphiaras, rudis et idiota initio, καὶ οὐ μάντις: qui cum apud Phliacis obdormivisset, repente vaies prodiit. Pausan. in Corinth. c. 13. Ὅπισθεν τῆς ἀγορᾶς ἔστιν οἶκος ὀνομαζόμενος ὑπὸ Φλιασίων μαντικός. ἐς τούτων

Ἀμφίδρομος ἔαδ' ὅν, καὶ τὴν νύκτα ἐγκατακοιμηθεὶς, μαρτυρούσθαι τότε πρῶτον, οἱ Φλαῖσιοι φασιν, ἤρξατο. Templum et ara illius apud Oropios fuit. Paulan. in Attic. c. 34. Vide Theodoret. de Oraculis, Serm. x. LINDENBR.

Marco] Livius lib. xxv. 12. Plin. lib. vii. cap. xxxiii. Arnob. advers. Gentes lib. i. Synmach. lib. iv. Epist. xxxiv. Macrobi. Saturn. i. c. 17. Idior. Hispal. Etymol. lib. vii. IDEM. V. et Ciceronem de Divin. i. 40. 50. W.

Etiā parietes arcanorum soli consēti timebantur.] Eamdem atrocitatem temporum simili figura descriptū Tacitus in libro 4. Annalium c. 69. Non alias magis anxia et pavens civitas egere: adversum proximos congressus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum et parietes circumspectabantur. Eadem quoque figura, licet in re longe dispari, vitur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quae fidem tori prodiderunt. v. 415—418.

Αἱ πῶς ποτ', ὃ δίσποινα ποτρία κίπρι,
βλέπουσιν sis πρόσωπα τῶν ξυνευετών,
οὔτε σκότον φρίσσουν τὸν ξυνεργάτην,
τίγμν' αὖ οἶκον, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ;
Quae quo modo, o Regina ponto profata
Venus, virorum adspicere vulum sustineat,
Nec extimescunt consētiā noctem stupri,
Nec ipsa domuum tecta, ne reū detegant?

Nec dissimile est illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. Iam enim charta ipsa ne nos prodai pertimesco. VALES.

Parietes arcanorum soli consēti] Cicero pro Cluent. c. 6. Parietes nuptiarum testes. LINDENBR.

8. Erga] Melius abesset, sed et aliis locis a consueto vocis usu recedit Ammianus. v. c. xvi. 10. 17. xxi. 16. 11. W.

Quae abrupte iacit fortunes trad.] Hanc lectionem, quae verissima est, e vestigiis Mf. cod. erimus: ante corrupte admodum legebatur: *Abrupta e mariti fortuna stridebat.* Sic alibi auctor noster loquitur, lib. xv. c. 2. *Damnabantur abrupte.* Lib. 20. et lib. 28. C. Theod. de petit. vel ultro dat. *Lucrum abruptum.* L. i. §. 4. ff. Quar. rer. actio non detur. *Periculum abruptum.* Aurel. Vict. in Alexand. Romanum statum quasi abrupto praecipitare. LINDENBR.

Lenitate seminea ad veritatis humanitatisque vltam.] Ut, Livia Augusti coniux fecit, de qua Dio Cass. lib. lv. et Plotina Traiani apud Sext. Aug. Victor. IDEM.

Maximini truculenti illius Imp. coniugem.] Eius praestantissimae seminae hodie nomen latet. Nam quod Ioach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchae Chronlogiam scribit. Maximini coniugem fuisse Calpurniam locustillam seminam; fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de 30. Tyrannis: ubi de Tito id intelligendum est, non de Maximino. Quod si coniecturam eorum qui veteres nummos tractant; sequi placet, Paullina erit uxor Maximini, quam is mortuam consecravit. In nummis enim legitur DIVA PAULLINA. VALES. V. Vaillant in numismat. Imperatorum praestantioribus T. ii. p. 307. l. cf. Spanhem. de Ulu et Praest. Numism. T. ii. p. 300. W.

9. Gallienus] V. Trebell. Pollio in Gallieno c. 3. Script. Hist. Aug. T. ii. p. 252. ed. Hack. Praeentes vero in eo habuerat

Caligulam, Neronem, Heliogabalum. Tillemont. T. III. P. 3. p. 932. W.

Vesperī per tabernas palnbtur.] Paul. Diacon. Hist. Long. lib. VI. c. XXXV. de Ariperto: *Hic in diebus quibus regnum tenuit. noctu egrediens, et hac illacque pergens, quid de eo a singulis civitatibus diceretur per semet ipsum explorabat: ac diligenter qualem iustitiam singuli iudices populo suo facerent, investigabat* Recentius huius rei exemplum habemus in Fridrico Seniore Imp. LINDENBR.

impendio] Pro impenite, valde, rarius alii, Plautus, Terentius, et ipse Cicero ad Attic. X, 4. ad fastidium usque usurpat Nostr. W.

In urbe ubi pernoctantium luminum splendor dierum] Idem de hac urbe testatur quoque Libanius iu sine Antiochici. (T. I. p. 363. Reisk.) καὶ τὴν ἡλίου λαμπράδα λαμπυρῆες ἑτεροὶ διαδίδονται τὴν Αἰγυπτίων λυχνόκαϊαν παρίοντες. Sic enim legendum est, non παρίοντες, ut vulgata habet Editio. Id est: Solis porro facem aliae facies excipiunt, quae illam Aegyptiorum in Minervae Saiticae festo lucernarum accensionem longe superant. Addit ibidem Libanius, tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cum interim salantium et canentium vocibus compita personarent; macellum ipsum aequae ac interdiu pateret, in eoque omnis generis edulia essent propolita. Idem in Oratione adversus Tilameum ait, miseros opifices a Curatoribus regionum cogi solitos, ut ea lumina accenderent, oleumque lucernis infunderent. Erant autem haec lumina inter ornamenta civitatum, ut idem Libanius scribit in Orat. gratulatoria ad Ellebichum. (T. II. p. 3. Reisk.) ἰλθόντες ἐπὶ τὸ πλεσιάζον βελανεῖον, κάλως, ὡς ἐξήρητο τὸ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρίχοντα, μαχαίραις ἀπέκοπον, δεικνύντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον ταῖς αὐτῶν βουλήσεσιν υποχωρεῖν. Id est: Cum venissent ad vicinum balneum, funes, quibus appensae sunt lucernae quae noctu lucere solent, gladiis praeciderunt, ut ostenderent ornamentum civitatis suo furori cedere debere. Hinc est, quod Basilus Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, qua calamitates patriae suae deplorat, hoc inter caetera recenset: γυμνάσια δὲ κηλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπείς. Et Procopius in Anecdosis (p. 142. Eichel.) Iustinianum accusat, qui omnes civitatum reditus sustulerit: quo factum est, ut nec lumina in publico singulae haberent, nec solatium ullum ac delenimentum incolis reliquum esset: οὕτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἔκαστη, οὕτε τις ἢ ἄλλη παραψυχὴ τοῖς ταύτας οἰκοῦσι. Itaque in publico luctu ac maerore haec lumina val penitus, vel magna ex parte removebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiocheneses de Imperatoris ira, (T. I. p. 500. Reisk.) suadet civibus, ut has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. τὸ πολὺ καὶ μάταιον τοῦτο φῶς καὶ τρυφὴν ἀχρηστον βελανεῖων δεικνύον, τὸ πρὸ τῶν βασιλείων κρεμνύμενον εἰς πολλοσπὸν τοῦ νῦν ὄντος καταστήσωμεν. De his luminibus loquitur B. Hieronymus initio Dialogi adversus Luciferianos: Dum audientiam et circulum lumina iam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interromperet; conspata paene invicem facie recesserunt. VALES.

Pernoctantium luminum claritudo] D. Hieronym. Epist. XIV. Dum audientiam et circulum lumina iam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interromperet. Sumtus in haec luminaria de publico praestitit, l. 19. C. de

oper. pub.* Mos bono publico introductus, et nunc in multis recte constitutis Rebus publicis frequens. LINDENBR. Plura vide apud *Becmannum Geschichte der Erfindungen* B. 1. S. 62. ff. it. B. 2. S. 520. contra quem tamen disputat *Aug. Era. Ziaferling in Zeitnag für die elegante Welt* 1807. n. 11. et 12. qui loca omnia quae huc adferri solent, non de perpetua urbium collustratione, sed de lucernis in sollemnitatibus publicis (Illuminationen) intelligenda putat. Nescio, an recte. W.

10, *Thalassius vero ea tempestate Praefectus Praetorio Praesens*.] Haec vera distinctio est, ut inf. lib. 23 *Praefectus Sallustius Praesens*. *Concil. Constantinop. Act. 5. p. 724. 725. τῷ πανευφύμῳ μεγίστῳ τῶν θεῶν ὁφεικίων καὶ τοῖς ἀνδοσιώτατοῖς στρατηγῶν τοῦ θεοῦ πραισέντου ἐκατίφων δυνάμει. *Illustrissimo Magistro sacror. officiorum, ac streuissimis Magistris militum faciae praefectuique utriusque exercitus*. *Dignitas Praesentis evopλος fuit. Theophylact. Simocat. lib. 1. τὴν τοῦ πραισέντου τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην ἐνοπλον ἡγεμονίαν τιμῇ. Lamprid. in Alex. Severo c. 32: *Si uaquam alicui Praesentium successorem dedit, semper illud addidit: Gratus tibi agit Resp.* *Iordanes de regnor. successionem in fine: *Artabaeus evocatus, Magistri militum Praesentis accepit dignitatem*. *Viri illustres Magistri militum Praesentis, et magisteriae in Praesenti potestatis, mentio in Notitia Imperii. LINDENBR.

Thalassius vero Praefectus Praetorio.] In Codice Regio, et in Editione Romana atque Augustana Thalassius legitur: sed paullo post in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat, teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, et a Constantio ad Constantem fratrem missus erat Poetobionem, ut ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium initio: καὶ ὅτε οἱ παρὰ Θάλασσον ἤλθον ἐπὶ τὴν Ποιτοβίωνα. De eiusdem apud Constantium auctoritate et gratia Zohimus scribit lib. 2. c. 48. in praelii Murfensis descriptione: *μόνοι Λατίνος καὶ Θάλασσος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες*. Idem Synodo Sirmienti et dispositioni Basilii cum Photino interfuit una cum Datiano et Cereale et Tauro, ut testatur Epiphanius in haeresi 71. Quo maxime argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronii, qui illam Synodum anno Domini 357. celebratam esse contendit: cum Thalassius qui iussu Constantii ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro. (infra c. 7.) VALES.

Praefectus Praetorio Praesens.] Lindenbrogus hoc loco Praesentis dignitatem intelligit, quae tamen in Praefectis quidem Praetorio nulla fuit. Fuit quidem inter Magistros militum unus, qui Praesens dictus est seu Praesentis, propterea quod in propectu seu comitatu Principis ageret, et Praesentalibus numeris praeficeret, ut docet Notitia Imperii Romani. Iordanes de successionem regnorum in Iustino: (p. 62. edit. Lindenbr.) *Vitalianum ad se evocatum Magistrum militum Praesentem, et Consulem ordinatum fecit*. In Scholiis Iuliani Antecessoris Magister militum Praesentem dicitur, et apud Evagrium lib. 4. cap. 2. [*Theodoricus Palamer Magister Praesentis militiae factus esse dicitur in Marcellini Comitis Chronico: et in eius Appendice, Artabaeus evocatus Praesentem accepit magisterium*. Apud Malchum quoque legimus, τὸν Θεωδέκχον κῆρύσσασθαι στρατηγὸν δύο στρατηγῶν τῶν ἀμφὶ βασιλέα, αἰνέειν εἰς μέγιστον.] Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Datiano, qui a

Mauricio Magister militum Praesentalis est constitutus. στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῶν χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, τὴν τε τοῦ πρεσβυτέρου τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην, ἵν' ὅπλον ἡγεμονίας τιμὴν ἀποφύγεται. Praefens enim, cum dignitatis nomen ligificat, de Magistro militum intelligitur qui in praesenti erat, cum alii per Thracias, alii in Oriente constituti essent armorum Magistri. At cum de Praefecto Praetorio aliisque Magistratibus dicitur, nihil addit dignitati. IDEM.

Celsae potestates, Inf. cap. 10. *Circumdatus potestatum coetu celsarum*. Lib. xvi. cap. 12. *Celsarum potestatum assensus*. Ita *sublimes potestates*, l. 2. C. de his quae ex pub. *Illustres potestates*, l. 2. C. de execut. et exact. *Saeculi potestates*, Hieron. ad Neposian. LINDENBR.

Eum ad rabiem potius evlbrabat.] Sic ex Regio codice et Editione Augustiana hunc locum et emendavi, et interpunxi: *quibus subscribitur mss. codices Vaticanus et Tolosanus.* VALES. Cf. Gellius Noct. Att. i. 11. VV.

Supposita] obvia quaeque. Forfan et h. l. Ammianus scripserat *apposita*, quod est xiv, 2. 9. xvii, 7. 2. xx, 5. 5. cct. VV.

C A P V T II.

1. *Isauri, quibus usitatum est.*] Isaurorum latronum meminit 1. *Provinciarum*. C. de feriis. Gloss. Nomic. Ἰσαυροὶ οἱ ἀρχαγεῖς, οἱ φονεῖς, καὶ οἱ χουστάριοι. Ἰσ. κουστάριοι. Vid. Strab. lib. xii. (p. 568. Almelov.) LINDENBR. Καλοῦσι δὲ αὐτοὺς οἱ μὲν Πιελδαί, οἱ δὲ Σολύμοι, ἄλλοι δὲ Κίλικας ὄρεῖους. Zosimus iv, 20, et ibi Ritter p. 587. Natio rapinis terra marique iofamis, quae cum a Servilio Isaurico Pompeioque M. ad montes suos repressa esset, labente tamen sensum imperio Romano vires ita receperat, ut Ammiani aetate non ex agris tantum praedas agerent, sed urbes adeo adoriri auderent. v. Mannert Geogr. d. Griechen u. Römer Th. vi. Helt 2. S. 182. ff. VV.

Iconium Pisidiae oppidum.] Antea Lycaoniae fuerat, teste Strabone et Plinio ac Ptolemaeo: sic dictum ab imagine Medusae, quam ibi suspendit in columna Perseus, ut ait Eustathius in Dionysium. τῶν Λυκαόνων ἐστὶ καὶ τὸ Εἰκόνιον τῇ εἰκόνι τῆς Γοργόνος παρόνομαζόμενον, ἣν αὐτῷ ἀναστηλῶσαι λέγεται Περσεὺς. Sed Stephanus aliam eius nominis afferit originem. Postea rursus Lycaoniae metropolis facta. *Basilii Ep. 8. et 397. Basilii Seleucensis in lib. 1. de Vita Theclae, loquens de Iconio: Πόλις δὲ αὕτη Λυκαονίας. τῆς μὲν ἰσῆς οὐ πολὺ ἀπέχουσα, τῇ δὲ Ἀσιασίων μᾶλλον τι προσεγγίζουσα, καὶ τῆς Ἑλισσίων καὶ Φρυγῶν χώρας ἐν προομίᾳ κειμένη.* VALES.

In amphitheatrali spectaculo feris.] Moris huius origo apud Terull. de Spectac. cap. xii. exempla vero apud Historicos passim. Eutrop. lib. x. c. 3. de Constantio: *In Gallis et imilitum et provincialium ingenti iam favore regnabat, caesis Francis atque Alemannis, captisque eorum Regibus, quos etiam hostis, cum magnificentum spectaculum muneris parasset, obiecit.* Eleazarus apud Egesipp. lib. 5. in illa ad Iudaeos Oratione, qua in proprias necellitudines ac viscera saevienti auctor illis est, ne per

Indibrium pompae referrentur spectaculo, dum mala captivitatis recenset, inter alia sic ait: *Subeundi quoque morsus ferarum ad victorum spectaculum, quod diversis iam celebratur arenis urbium, vel exemplo nobis debet esse pudendum, vel visu miserabile, ut referremur aut bestis, aut fratribus praestituri.* Cum ergo tale Romanorum institutum, non video eum praeter morem Arminianus Ilauros feris obiectos dicat. LINDENBR.

Feris obiecti sunt praeter morem.] Certum est moris olim fuisse, ut hostes Populi Rom. bello capti feris obicerentur: idque praeter Hegesippi locum a Lindenbrogio hic laudatum, docet Seneca in Epist. 70. *Nuper in ludo bestiarum unus e Germanis, etc.* Unde et Constantinus Ascaricum Regillumque Francorum Reges captos in acie, bestiis obiectos dicitur ab Eutropio in Breviario 10. 3. et ab Eumenio in Panegyrico c. 10. Sed et latrones, quales erant Ilauri verius quam iusti hostes, feris in amphitheatro obiciebantur, teste Athenaeo lib. 3. Cur ergo id factum esse praeter morem ait Marcellinus? an quia Ilauri non solebant bestiis obici, sed potius ad gladium damnari? quod quidem etiam hostium fuisse supplicium docet Florus lib. 3. cap. 12. Dio Cocceianus in Fragmentis, quae nuper vulgavimus, pag. 674. Vopiscus in Probo, c. 19. et Symmachus lib. 2. Ep. 46. Certe Cilices finitimi Ilauris, lanistae ministrabant, ut testis est Iuvenalis IV, 121.

pugnas Cilicis laudabat et ictus.

An potius praeter morem fieri dixit, quod fieret malo et improbo more? Est enim prorsus inhumanum saevissimis cruciatibus illudere, et quasi insultare hostibus in acie captis. An denique Ilauri isti quos bestiis obiectos prodit Marcellinus, non in praelio capti fuerant, sed pacis tempore? Potest etiam subaudiri ἀπὸ τοιούτου, ut incitabant. Sic lib. 28. 6. 4. de Austuriis: *Hulus necem ulcisci, ut propinqui damnantique iniuste causantes, ferarum, similes exsilire.* VALES. Ego quidem de Ilauris intellexerim, qui iniuriam sibi fieri immeritis scilicet et innoxiiis (praeter ius fasque, vel, ut Ernestio placer, pessimo more, immanis) iactabant, clamitabant, fremebant. 4V.

2. *Ut etiam ferae fame montiae.]* In Editione Rom. et Ang. adeoque in codice Regio deest vox *ferae*. Unde addueor, ut credam legendum esse: *ut etiam bestiae fame montiae.* Sic enim legitur apud Tullium in Cluentiana c. 25. *In hoc non ignoratis, iudices, ut etiam bestiae fame domitiae ad eum locum, ubi pastae aliquando sint, revertantur.* VALES.

adpeterent noctes] instarent, adpropinquarent. Nec aliter Livius VIII, 38. W.

Ancorallia.] Funes sunt quibus ancora religatur. Graeci ἀγκύρια dicunt et προυνήσια. Latinam vocem usurpat Livius lib. 22. 19. et 37. 30. Plinius lib. 16. 8. Apuleius lib. XI. Metam. p. 379. ed. Floridi Stroppos ancorales dicit: *Navis absoluta stropphis ancoralibus, peculiari serenoque flatu pelago redderetur.* Sic enim malo, quam strophis ut vulgo legitur. VALES. Malim ego de stationibus navium Ankerplätze intelligere, quod repentes — quadrupedus gradus, suspensive passus suadent. W.

Merces avertabant.] Plaut. Trinum. *Praedam avertere.* Livius lib. 37. *Iugentem praedam intra paucos dies avertabant.* LINDENBR.

3. *Pilatorum caesorumque funeribus*] Ita edidi ex auctoritate Scriptorum codicum, quibus Editio quoque Romana et Augustana subscribitur. et Boxhorn. v. Gronov. Praef. p. xxxii.) Sic Marcellinus in lib. ultimo c. 5. loquitur de Hunnis: *Nec castra inimica pilantes*. et rursus c. 2. *Pilando villas et incendiando*. Eamque vocem ab antiquis usitatam fuisse testis est Festus in v. *Pilare*: quae et in idiomate nostro adhuc manet, *Piller* VALES.

Scironis prnerupta lenilia.] Pomp. Mela lib. ii. c. iiii. *Scironis saxa saevo quondam Scironis hospitio etiamnum infamin.* Stat. Papin. Thebaid. lib. i. v. 333. *Infames Scirone petrus.* Fabularem historiam explicant Hygin. fabul. xxxviii. Laetant. in Stat. LINDENBR. Plutarch. Thel. c. 10. Ovid. Metam. vii. 444. Scironides petrae. W.

controversa] e regione posita. Debebat esse utique contraversa, etiam ubi de disceptationibus libusque adhibetur. Sed lectio est constans pluribus locis, xxvii. 8. 6. xxii. 8. 2. xxii. 15. 7. (excepto xviii. 9. 2. ubi contraversa). cf. Salmasium ad Solin. c. 27. et 32. Vossium de L. L. 4. 4. W.

4. *Advecticium nihil.*] Inf. cap. 8. §. 8. *advecticis adjuera copis.* In Mf. tamen *adventicium* legitur. Sic lib. xv. ii. 4. *advecticis effendiati delictis.* Et mox, *merces adventiciae.* Sic *species adventiciae*, l. unic. C. Theodof. De soccar. per port. Rom. LINDENBR.

Densis intersapientes itinera praetenturis.] Corruptissimus est locus, ut vulgo legitur: *Densis inter obsidentium itinern praetent.* Tendere, praetendere, praetenturae, tensurae, vocabula sunt castrensis. Glossar. vet. *Prnetentura*, προβολή, ἐπιτείχισμα. Προβολή, oblectus, obtentus. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. *Neve quis iurn cnstra tenderet, neve locum extrn assignatum vallo aut fossa cingeret.* Egelipp. lib. 5. cap. 20. *Castellum in quo prnetendebant.* Eod. lib. c. 24. *Subtraxerunt sese insidiis Introcinantium, et custodiis praetendentium.* Ita enim ex Mf. cod. hic locus restituendus est. Hyginus Gromaticus in lib. de castrametatione, (v. ibi Schellium p. 30. 31. et Intt. ad Frontin. p. 187. ed. Oudend. W.) quem nondum typis publicatum Mf. habeo: *Exploratores in striga cohortis primae prnetendunt.* Iude ergo *praetenturae* et *tensurae*, quarum in eodem lib. mentio frequens. Ipse Ammian. lib. 25. 4. 11. *Prnetenturae stationesque agrariae totis rationibus ordinatae.* Lib. 31. 8. 5. *Prnetenturas stationesque disponebat agrarias.* IDEM.

5. *Globis confertos.*] Vel *conferitos*: ut Curtius Ruf. lib. iii. 11. 4. *Conferiti et quasi coherentes tela vitrare.* Ammian. lib. 16. cap. 12. *In laevo cornu locnvere confertum.* Lib. 19. cap. 6. *Conferiti valido cursu.* Vid. lib. xxiv. cap. 1. et 7. *confertius resistentes*, et xxvii. 1. IDEM.

8. *Cum se impnes nostris fore congressione statarin.*] Lib. xx. 8. 1. *Legionesque augens inventutis validae supplementis, qunrum statariae pugnae per Orientales snepius emicnuere prociunctus.* Graecis σταδία μάχη. Pollux. ut in Antholog. lib. 1. *Ἐγὼς ἐν σταδίῳ ὅσον θήνης Ἐκτογὸς ἐστὶ.* Zosimus lib. iv. c. 20. de Hunnis: *μάχην μὲν σταδίῳ οὔτε δύναμενοι τὸ παράπαν, οὔτε ἰδότες ἐπαγαγεῖν.* Stataria ergo pugna est, cum pede collato vir virum legit, nec quisquam loco recedit; uti eam optime describit Plautus in Amphitr. Act. 1. Sc. 1.

— — — fugam in se tamen nemo convertitur,
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.

Animam amittunt prius, quam loco demigrent:

Quisque ut steterat tacet, obstatque ordinem.

Ita gradariae pugnae mentio apud Diomed. lib. 3. cap. 2. *Iambicum gressum praeferit Apuli Daunium a duce suo Daunio prodiderunt*, quod is, cum primus adversus aciem Diomedis pugnam bellum asperum inisset, gradali pugna duos dimicare instituit, ut collato pede assequente paulatim dextero, disentoque et progrediente laevo, et brevi successu et longo distentiu gradus simul et visus firmaretur. Aliarum pugnarum appellationes, velut Planariorum, Concurfatoriarum, Expeditionalium, apud hunc nostrum Ammianum, in facili erit observare. IDEM.

Congressione stataria.] Conflictus planarios alibi vocat Marcellinus. 19. 5. 2. Graeci *stadia* μάχην dicunt, ut saepe Zosimus, et Strabo in lib. x. Sed frequentius Graeci τὴν συντάχην καὶ ἐκ χειρὸς μάχην dicere solent. Eodem sensu Statarius miles dicitur a Tito Livio in lib. 9. c. 19. ubi militem Romanum cum Macedonico comparat: *Statarius uterque miles, ordines servans.* Et lib. 22. 18. *Hositem gravem armis statariunque pugnae genere facile elusit.* VALES. Cf. pugna concursatoria xvi. 9. 1. xxxi. 16. 5. W.

9. *Supercilia fluvii.*] Infr. c. 8. *supercilia Nilii, supercilia fluminis Rheni.* 16, 12. 10. *Supercilia Rheni.* Lib. 17. c. 9. *Superciliis imposita fluminis Mosae.* Graeci ὄφρυς τοῦ ποταμοῦ dicunt. Polyb. lib. 2. (c. 33. cf. Ind. Schweighaues.) παρ' αὐτὴν τὴν ὄφρυς τοῦ ποταμοῦ ποιησάμενος τὴν ἐκταξίν. LINDENB.

Melantis] quem fluvium magnum et navigabilem Strabo etiam Pamphyliae adsignat, quamquam antiquioribus temporibus Ciliciae fines constituisse traditur a Plinio Hist. Nat. V, 27. *Mannert Klein-Asien* T. II. p. 87. et 121. W.

10. *Magnitudine angustit gurgitis et profundi.*] Eodem modo infr. lib. 24. 2. *Angusta fluminis interlurvis et praecaltis transiit vado non potuit.* LINDENB.

Piscatorios quaerunt lenunculos.] Non. Marcell. *Lenunculus, navigium piscatorium.* Gloss. *Lenunculus, πῆχυλος, σκαφίδιον.* *Vid. Gellium lib. x. c. 25. Tacit. Annal. 14. 5. *Occursu lembunculorum Lucrinum in lacum vectam.* Dubio procul legend. *Lenunculorum.* Caesar de bello Civili lib. 3. cap. 43. *Pauci lenunculi ad officium impertumque conveniebant.* *Sallust. (Hist. 2. ap. Nonium in *lenunculus*) *Primo indicit forte super noctem in lenunculo piscantis:* quod idem narrens Sueton. lib. 1. c. 58. dixit: *Parvulum navigium obvoluto capite conscendisse.* Florus 4. 2. *Speculatorum navigium.* Ab hisce lenunculis corpus lenunculariorum, ad similitudinem naviculariorum, aliorumque corporum. Inscript. vet. Romae: PATRONO CORPORIS LENUNCULARIORUM AUXILIARIORUM OSTIENSIVM. Et in tabula marmorea: ORDO CORPORATORUM LENUNCULARIOR. TABULARIORUM AUXILIARES OSTIENSSES. IDEM.

Temere contextis ratibus.] U. *Auson. Perioch. v. Odyss. *Contextu ratis temere properatne navigationem solus aggreditur.* *Sallust. *Castella et oppida temere munita.* Apul. *Domus temere contexta.* *Temere* est σχεδίας: unde navigia ipsa, de quibus hic agitur, *schediae* vocantur. Festus Pomp. lib. xvii. Ulpian. l. 1. §. 6. ff. de exercit. action. Suid. σχεδία, ἢ ἐκ τῶν παρυ-

χόντων, ἢ εἰκαίως πεποιημένη ναῦς. Hefych. et Theophylact. Simocat. lib. viii. τὰς λεγόμενας σκιδίας συρρίψαντες, ὁμοθυμαδὸν τὸν ποταμὸν διενέξαντο. IDEM.

Legiones quae hieinabant tunc apud Siden, iisdem.] Antea legebatur, *apud Sidenstem*. Sed cum in Mf. Florentino ac Regio *Sidenis*dem exstare vidissem. non dubitavi, quin duae voces male in unam coaluissent ex pravo usu scribendi veterum illorum: qui nobis codices suis manibus scriptos reliquerunt. Ii enim nullas inter singula vocabula distinctiones, adhibebant: unde multi errores propagati sunt, cum in aliis auctoribus multis, tum etiam in Marcellino quem prae manibus habemus. Ita igitur nullo negotio hunc locum distinxī: *Legiones quae hieinabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci*. Est autem Side urbs Pamphyliæ notissima, quam quidem Pamphyliam tum petebant Isauri, ut Marcellinus supra retulit: Cumaeorum colonia teste Strabone: de qua Avienus in descriptione orbis loquitur his verbis: v. 1013 — 16.

Pamphyliæ in fines. hoc idem Cragus habetur

Nomine sub gentis: prope celsam surgit in arcem

Prisca Side. fomes calidis adoletur in aris

Suæpe Dioneæ Veneri.

Quamquam Dionysius ὁ περιηγητής, quem Avienus interpretatur, Aspendum dicit, non Siden. VALES.

11. *Tentatis ad discrimen ultimum artibus multum.]* Legendum esse arbitror, *artibus multis*, rectius. VALESIVS. Immo Ammiani stilus videtur vulgatam, ut cap. 1. §. 9. *Et haec quidem medullitis multum gementibus agebantur*, ut in Mf. illic legi testatus fuit Lindembrogius: et prætulerim vulgato *multis*, quod sumpsi, qui τὰ *gementibus* per aposiopesin addere nequibant τὸ Antiochenibus, vel illis, de quibus ante narravit. ΓΑΝΝΟΝ.

Oppidum Laranda.] Strabo in lib. 12. p. 391. Casaub. τὰ Ἀράνδα urbem Isauriae facit; Ptolemaeus et Stephanus: Lycæoniae. VALES. Hod. Larenda. W.

12. *equestrium cohortium]* Cohortes alias peditum, uti turmae equitum sunt. Sed hoc militiae genus demum sub Imperatoribus institutum peditibus equitibusque commixtis constabat. Ern. in Glossar. Haud raro occurrunt in Inscriptionibus, vocanturque etiam equitatae. v. omnino Scheelium ad Hyginum p. 86. W.

Relictum in sedibus.] Saepissime haec vox apud Ammian. Veget. et eius saeculi Scriptores. Inf. lib. 17. 8. *Militares numeri designatas rembarunt sedes.* *cap. 8. *Frumentum in sedibus consumendum.* *Lib. 20. c. 4. *Redite nunc ad sedes.* *Sedes* autem sive *sedeta* sunt loca, in quibus milites circa expeditionum necessitatem commorantur. Unde in l. fin. C. Quib. non obst. long. temp. et Institutor. Iustinian. lib. 2. Tit. de milit. testam. illa verba, *citra expeditionum necessitatem, in aliis locis, vel suis aedibus degunt*, corrupte hactenus sic legi certum est. Restituenda autem hoc modo, *in aliis locis, vel suis sedibus*: quod Theophili confirmatur auctoritate, sic vertentis, ἐν τοῖς λεγόμενοις αὐτοῖς αἰθέροις: ut etiam l. 18. C. de Episc. audient. *In suis sedetis sive stationibus.* In Glossario nomico *sedeta* interpretantur *προσέδραι*. Et in aliis Gloss. *αἰθέροις*, καθεδραῖς, προσέδραις. LIND.

13. *Palas.]* Sine nota dimiserunt interpretes, nec apud Cellarium Anvilliumve inveni. Hunc locum ex Actis S. Barnabae (in

(in Actis Sanctor. Iunio T. II. p. 432.) tribuit Isauriae Wesseling ad Itineraria p. 709. rectius nomen scribi existimat *Palacas*. Non iam urbs fuisse videtur quam castellum: Ammianus enim nonnisi locum, paullo post munimentum vocat in acclivitate positum. WV.

Militibus omne latus Isauriae defendentibus.] Pollio in viginta Tyrannia c. 26: Denique post Trebellianum, ait, pro barbaris habentur: et cum in medio Romani nominis solo regio eorum sit, novo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa, non hominibus, etc. VALES.

Triduum et trinoctium.] Similiter Fest. Avien. in Descript. orae maritimae: *Cursus carinae biduo et binotio est*. Tacit. Annal. 3. c. 71. *Dum ne plus quam binotium abesset*. LIND.

14. *Comes tuebatur Castrictus, tresque legiones.*] Comes militaris per Isauriam memoratur in Notitia Imperii Romani, sub cuius dispositione erat legio 2. et legio 3. Isaurica. (Occurrit et infra XIX. 13. WV.) Ex quo apparet primam legionem Mauricam post obitum Constantii alio abductam fuisse. VALES.

15. *teffera sollemnij expeditionali xxii. 2. 2. WV.*

Calycadui fluminis ponte.] Seleucia enim caput Isauriae supra Calycadnum amnem posita est, teste Strabone ac Plinio: quem Calydnium alii etiam dixere, ut scribit *Basilii Seleucenus in lib. 1. de Thecla* et Stephanus in *ύπελα*. *ἔστιν ύπελα καὶ ἡ κατὰ ἰσαυρίαν σελεύχεια: ἡ παρὰ τοῦ ὁ Καλυκάδιος, ὃν Καλυδωνίους καλοῦσι*. Sic legendus est hic locus Stephani ex Eustathio in lib. 3. Iliados. Seleucia enim prius dicebatur Hyria. et Olmia, postea a Seleuco Nicatore condita, et a mari remota, nomen conditoriae accepit, ut tradit idem Stephanus in v. *σελεύχεια*. Fuit autem primo quidem Ciliciae Trachiae civitas, unde et Trachecotis cognominata teste Plinio, Strabone, ac Stephano. VALES. Wesseling ad Itineraria p. 700. Etiamnum Seleucie dicta. Maunert Klein-Asien II, 78. WV.

17. *bene pertinax*] τὸ bene sic adiectivis iunctum valet ad augendum, uti Francogallorum *bien*. v. Salmast. ad Solinum p. 36. WV.

Hastisque feriens scuta, qui hñbitus inrm pugnantium concitat.] Mos militaris, diverso gestu vel strepitu diversas quoque animorum affectiones notans. Inf. lib. 15. 8. 15. *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum: nam contra cum hastis clypei feriuntur, irae documentum est et doloris*. Lib. 16. 12. 13. *Ardoremque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes*. Lib. 21. 5. 9. *Unanimanti consensu voces horrendas inmani scutorum fragore intorcebat*. Eodem lib. 13. *Hastasque vibrantes irati, post multa quae benevole responderant, petebant se duci protinus in rebellem*. Lib. 23. *Sublatis altius scutis nihil periculosum fore vel arduum clamitabat*. Curt. lib. x. *Nulli placebat oratio: itaque suo more hastis scuta quatientes, obstrepere perseverabant*. Et post alia: *Sequitur phalanx hastis clypeos quatens, explectura se sanguine illorum, qui affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum*. Vide Livium lib. xxxviii. c. 17. Caesar. de bello Gall. lib. vii. Tacit. Histor. lib. v. et in lib. de morib. Germ. *Polybius lib. xv. 12. *Οἱ ὅμοιοι κατὰ τὰ πύργια συναλαλαζάντες, καὶ συμφορήσαντες τοῖς ἐξέσει τοὺς θυροὺς, προσέβαλον τοῖς ἐναντίοις*. Romani more patrio clamorem tollentes, et gladiis

scuta quatiendo perstreperentes, irruunt in adversos. Idem xi, 39. Sono nrmorum tripudiisque (ita illis Germanis mos) approbata sunt dicta.* LINDENBR. Cf. Salmast. ad Scriptt. H. A. T. ii. p. 600. W.

In folido] i. e. in tuto. cf. xvii, 5. 11. W.

18. *Hac tota persuasione.*] Sic habet Editio Romana, quam ceterae deinceps lecutae sunt. sed in Mil. Florentino, *Tolosano ac Vaticano* legitur, *hac uti*: ex quo conieceram legendum esse, *hac utili persuasione*: *ut in codice Tolosano adscriptum postea reperi. In margine tamen emendatur alia manu. utique.* sed magis placet lectio quam in codice Regio postea reperi, *hac ita*, nisi malis itaque. VALESIIUS. Vera est Scriptorum Codicum lectio hinc uti persuasione, qua imitatur Ammianus Tacitum suum, apud quem 6. ann. 30. *Firmarent velut foedus. 15. 69. Occupare velut arcem.* Et saepius. GRONOV.

Propugnaculis insisterant et pinnis.] Inf. lib. xvi. 4. 2. *Inter propugnacula vischatur et pinnas.* Propugnacula sunt προμαχῶνες, pinnas ἐπάλξεις. Synes. Constit. 11. *μέχρι πότε παρ' ἐπάλξει στήσομαι; μέχρι πότε τηρήσω τὸ μεταπύργιον;* LINDENBR.

Se se proripuisse interius.] Antea legebatur *ulterius* ex coniectura P. Castelli, qui, cum in Editione Romana haberetur, *proripuisse*... *terius*, na excudit, ut dixi: quod tamen ferri omnino non potest. Emendationem vero nostram confirmat similis locutio in lib. xx. 6. 4. *Telorumque genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant.* VALES. Recte vir doctissimus. Sic apud Livium Valerius toto corpore interior periculo vulneris factus insinuasit inter corpus armaque Galli dicitur vii. 11. Etiam naves interiores scutibus tormentorum, xiv. 34. Sed dubito, primo an lacuna in MSS. etiam sit, aequae ac in editione Romana exhibetur; deinde utrum ex comparatione alterius loci, an ex contemplatione scripturae veteris suppleri debeat. Nam certe quum praecedens verbum destinat in *et*, quam facile per eas literas interciderere potuerunt *et*, ut scripsisse videatur auctor *proripuisse ceterius*, quum et cap. 1. dixerit *nullo ceteriore eis vitae ministro praesente*. GRONOV. At vero eandem vocem alibi eademque significatione adhibuit Ammianus, ut 23. 6. §. 50. *interius pergenti*. Vid. quem Ernestius in Glossar. laudat Salmast. ad Serr. Hist. Aug. Tom. II. p. 181. W.

20. *Comes Orientis Nebridius.*] Is Honorato successerat, ut docet Epistola Libanii 390. ad Mantineum. Idem postea Quaestor Palatii Iuliano Caesari datus est a Constantio, tandemque Praefectus constitutus Praetorii, cum sacramentum Iuliano praestare adversus Constantium recusasset, privatus in Tusciam, quod ei natale solum erat, recessit, ut est in lib. xx. 9. *Exstat Epistola Libanii ad hunc Nebridium 202. libri iv. in qua Comitum Orientis, et Praefecturam Praetorii Galliarum eum gessisse significat his verbis. Ἀρχὴ γὰρ ἡ μεγάλη μὲν σοι παρ' ἡμῖν, ἡ μεγίστη δὲ ἐν τῇς ἐπείρας.* VALES.

Comes Orientis] Magistratus erat non militaris, sed civilis, v. Valel. supra ad c. 1. quod patet etiam ex hinc loco: militares enim copias contraxit, quoniam Magister equitum longius dis-
tinebatur. W.

CAPUT III.

1. *Meate quodam versatili.*] *is. versabili:* ut inf. *versabilis* motus, *versabilis Princeps, versabiles Sarmatae, etc.* LINDENBR.

2. *Praetenturis et stationibus servabantur agrariis.*] Praetenturae sunt praesidia militum, quae pro castris securitatis causa collocantur: sunt enim dictae a praetendendo, id est, ante tendendo, tamquam quaeilam castra antetendentia, ut recte explicat Turnebus lib. 2. Adv. cap. 7. Sic praetendere sumitur ab Auctore Panegyrici, qui dictus est Constantino Aug. c. 21. *Iam oblii deliciarum circi Maximi, et Pompeiani theatri, et nobilium lavacrorum, Rheno Danubioque praetendunt.* Claudianus quoque de bello Gotbico, 416.

Venit et extremis legio praetenta Britannis.

Hanc vocem videtur mihi Zolimus exprimere voluisse, cum scribit in lib. 4. c. 10. *τὸ μὲν στρατόνδον τῇ ὁχλῇ τοῦ λαοῦ συμπαρατίνας.* Sed unus hac voce mirum in modum delectatus est Ambrosius. Nam praeter illos locos quos laudavit Turnebus, utitur etiam in Epist. 16. *Postrema quasi bona bellatorem sumere arma Dei ac praetendere semper aia solum adversus carnem,* etc. Et in Epist. 26. ad Gratianum Augustum: *Nocte ac die in tuis castris cura et sensu locatus, orationum excubias praetendebam.* Item in Ep. 27. ad Valentinianum Iuniorum: *Dum in militem Rom. occupas, dum is adversum se utrumque praetendit in medio Rom. Iaperii sinu, Iuthungi populabatur Raetias.* Denique in Ep. 82. *Stat autem speculator providus, pervigil custos qui praetendit in castris.* Et in libris de Excidio Hierosol. qui Hegesippo tribuuntur, cum sint Ambrosii. Veteres Latini praesidere dicebant, ut apud T. Livium crebro occurrit, et praesidia, quas postea praetenturas sequitur aetas appellavit. Sic enim scribit Varro in lib. 1. de lingua Lat. *Praesidium est dictum, quia extra castra praesidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset.* Non omiserim, praetenturam olim proprie dictum esse locum in castris ad vallum, ubi cohortes primae, et Exploratores, et Classici cum Auxiliariis equitibus praetendebant, teste Hygino. VALES.

Stationibus servabatur agrariis.] Inf. lib. 16. 11. *Stationes praetendit agrarias.* Liber de reb. bell. cap. de limit. munit. *Munitione possessorum distributa sollicitudo sine publico summu constituitur, vigiliis la his et agrariis exercendis.* Veget. lib. 1. c. 3. *Si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, proculque habendi a civitatis illecebris.* LINDENBR.

Stationibus agrariis.] Stationes agrariae sunt praesidia militum, quae in castellis, aut aggeribus publicis explorandi gratia constituuntur. Moris enim fuit Romanis, cum hostis non procul abellet, ex omni exercitu certos milites deligere, quos in castellis tumultuariis, aut aggeribus publicis collocabant, partim ut comineatum subvectioni securitas praestaretur, partim ne inopinatio hostium incurfu turbaretur exercitus: idque etiam pacis tempore observabatur circa limitem, unde hostium excursus timebantur. Has Vegetius lib. 3. cap. 8. et Auctor vetus post Notitiam Imperii editus, simpliciter agrarias appellant. Sic autem dictas existimo, ad differentiam castrensem, quae sunt in castris, de quibus loquitur Tacitus in lib. 1. Annalium c. 25. *Portas stationi-*

bus firmant. * et Lipsius in libri v. de militia Rom. capite viii. * Ceterum agrarias a praetenturis parum differre existimo, nisi quod praetenturae fere de pedibus tantum dicuntur. Itaque Marcellinus supra de Isauris, quos peditea fuisse constat, scribit variis eis interlaevisse itinera praetenturis. Post etiam id discrimen fuisse, ut praetenturae quidem sub dio, agrariae vero etiam in oppidis et castellis muro cinctis agerentur: quod et Vegetius docet in loco citato. VALES.

Stationibus agrariis. Reinelius mavult *aggerariis*. Parum eas differre a praetenturis praeter Valesium existimat Gesnerus h. v. Forfan tamen ita pollint discerni, ut praetenturis aliquid munimenti additum fuerit (Verhau), Stationes vero nonnisi militum numeris confiterint (Vorposten). W.

Osdroenae subsederat extimas partes.] Ita hunc locum corrigendum putavi, qui antea turpissimo mendo laborabat: legebatur enim *aristmans partes*. Meam coniecturam viri Cl. et doctissimi Ant. Loifelli auctoritas mihi postea confirmavit, qui ad oram codicis sui ita emandaverat: an coniectura, an ex fide Valentini codicis quem contulerat, incertum est. Est autem *subsedere* quod Graeci ἐφιδεύειν dicunt, cum manus militum post virgulta, aut maceriam, aut collem insidias fruens occultatur: unde et subleasae dicuntur a Vegetio. VALES. Ad exemplar Hamburgense ab Lindenbrogio sic adscriptum vidi. Loifel. *subsederat extimas partes*. ut p. 27. *extimarum* pro *extremarum*. Sic enim MSS. sic p. 55. *ab insulis extimis*. p. 102. *gentium extimarum*. p. 386. *extima parte*, et alibi. GRONOV.

Osdroena] Mesopotamiae pars ab Arabum quodam vicino rege Osdroe occupata, ab Imperatoribus, Traiano, Dio Cass. xl. 19. Severo et Caracalla Romanorum imperio subiecta, Dio Cass. lxxv. 1. lxxvii. 12. Post Constantinum videtur a Mesopotamia divulsa. Wesseling. ad Itineraria p. 713. W.

Cuncta vastarat.] Sic restitui ex codice Regio et Editione Romana, cum antea legeretur *vastaret*. Valet autem *vastarat* idem quod *vastasset*: eaque locutio Graecanica est, et familiaris Marcellino, non infrequens tamen apud alios quoque Latinos Auctores. Sic enim Ambrosius in Sermone 87. *Si enim tardius hoc fecisset, interveniente sterilitate civitas sine habitatore remanserat.* VALES.

3. Batne municipium.] In Editione Augustana legitur πληθυντικός Batnae: et ita fere id oppidum effertur solet cum ab aliis Auctoribus, tum ab ipso Marcellino. Sed tamen nihil hoc loco mutandum esse existimaui, cum scirem apud Procopium lib. 2. Persicorum hoc idem oppidum βάτνην vocari: quod quidem oppidum Procopius ibidem exiguum esse dicit, et ab Osdroenae metropoli Edessa abesse diei itinere. VALES.

Batne] Locus de ea Ammiani classicus. *Septembris*, quo mense mercatorum commeatu ex India redibant. Heyne in Probus. p. cxxxviii quae Ammianus narrat, seriora Palmyrae calamitate esse notat. Vide omnino Huet Hist. du Commerce et de la Navigation des anciens. p. 320. Wesseling l. I. p. 190. f. *Manner Persien* B. 5. Heft 2. S. 274. W.

In Anthemusia.] Anthemusiam Strabo lib. 16. p. 748. Almel. τόπον τῆς Μεσοποταμίας appellat. Plinius oppidum Mesopota-

miae facit, cui subscribit Iliodorus Characenus, qui et *χαράνα οφδου* dici ab incolis scribit. Tacitus lib. 6. c. 4t. Anthemusiada urbem uominat, quam et a Macedonibus positam esse testatur. Proinde nomen ei inditum videtur ab Anthemunte urbe Macedoniae. Ptolemaeus tamen cum Strabone consentit, et Anthemusiam ait esse regionem Mesopotamiae, qua coniungit Armeniam. Falluntur itaque Eutropius ac Rufus. Festus, qui Anthemusiam optimam Persidis regionem vocant, quasi eadem sit Persis ac Mesopotamia. VALES. Cf. Interpretes ad Eutrop. viii, 3. p. 543, Tzschuck. W.

Aboraeque amnis.] Hunc per Anthemusiam fluere atque in Euphratem egeri Strabo ac Iliodorus Characenus auctores sunt. Sed Iliodorus *Ἀβούραν* nominat. Straboni xvi. p. 747. est *Ἀβόρρας*. Zosimus in lib. 3. c. 13. *Ἀβώραν* appellat. In Procopii exemplaribus modo *Ἀβόρρας*, modo *Ἀβώρας* scribitur. Ptolemaeo est *χαβώρας*, quem e Masio ac Singara montibus fluere testatur. Postremo Theopbylactus Simocatus lib. 3. cap. x. *Ἀββοράν ποταμόν* vocat: *Geographus Nubienlis exemplo Ptolemaei cum adspiratione *Alchabur*, ut et sacra Scriptura *Chobar*, Ezech. 1, 1. Aelianus in lib. 12. de Animalibus capite 30. *βούρρας*. VALES.

CAPUT IV.

1. *Saracent nec amici nobis umquam, nec hostes optandi.]* Qui tamen foederis vinculo in Romanam postea convenere societatem. Novell. xxxi. Imp. Theodos. LINDENBR.

Saracent nec amici nobis umquam, nec hostes optandi.] Perfidiā genti insitam tangit his verbis, de qua etiam Menander Protector pag. 125. paria sentit, cum ait: *ὅταν δὲ λέγω Σαρακηνοὺς, ἀναλογίζεσθε τὸ ἀλλόκοτον καὶ παλιμβολὸν τοῦ ἔθνους.* et supra de iisdem, *πλεονεκτικώτατον γὰρ τὸ φύλον.* *cui adde Theopbylactum Simocatum in fine lib. iii. * Huiusmodi autem hominum neque amicitia, neque odium optandum est, quippe qui et amicitiae specie plus noceant, et grassandi occasionem nanciscantur, et in bello infestissimi hostes sint. Accedit, quod amicitia Saracenorum oneri ac damno cedebat Romanis, qui grave stipendium quotannis eis donabant, ut docet Marcellinus lib. xxv. 6. VALES.

Saracent] Sunt Arabes Nomades, Scenitae, uti ipse Ammianus xxii, 15. 2. xxiii, 6. 13. dicit. cf. tamen Salmas. ad Solinum 344. Alii, Assanitae, occurrunt xxiv. 2. 4. Quos si Ammianus vocat *nec amicos unquam nec hostes optandos*, eadem iisdem verbis laus etiam nunc in proverbio est. vid. *Volney Reisen* II. 305. Amici nihil magnopere iuvabant, annua ipsis stipendia erant solvenda, munera praeterea, si quam operam praestitissent insignem, danda, xxiv, 1. 10. disciplinam omnem militarem averfantes; hostes autem rapinis omnia caedibusque foedabant. Ammianum laudat *Mannert* Th. vi. S. 297. Plura dabunt *Volney*, *Brucius*, et, quem primo loco nominare debebam, *Niebuhrius*. W.

Milvorum rapactum similes.] Huius loci emendatio codici Regio debetur: antea enim excusum erat, *rapact vitae similes*.

inepte, ut apparet. Paulo post legendum videtur, aut nisi impetraverint, non immorantur. VALLES.

2. *In actibus Principis Marci.*] At Scriptorum, qui res Marci nobis reliquerunt, nemo Saracenorum aut Arabum meminit. Quo magis desiderare mihi subit libros illos Historiarum Marcellini, qui antiquitatis incuria perierunt. Illos enim quantā diligentia contexuerit, testes esse possunt ii qui supersunt etiamnum. Ceterum quod commercium, aut quando haberit cum Saracenis Marcus, coniecere difficile est. Videtur tamen id ei contigisse, cum occiso Calio Syriam et Aegyptum perlustraret. Tum enim, ut ait Capitolinus, multa egit cum Regibus, et pacem confirmavit, sibi occurrentibus cunctis Regibus et Legatis Persarum: inter quos etiam Phylarchos Saracenorum fuisse credibile est. IDEM.

3. *Has gentes quarum exordiens initium ab Assyriis.*] Arabiae gentes omnes Saracenorum vocabulo complexi videtur Marcellinus. Arabia enim usque ad Babyloniam quam hic Assyriam vocat) pertingit, teste Strabone ac Ptolemaeo: habetque ab occasu Aegyptum, et Nili cataractas. Proprie tamen Saraceni sunt Arabes Scenitae, seu Nomades: atque initio quidem portio exigua Arabiae Felicis Saraceni dicebantur, ut testis est Plineius lib. 6. et Ptolemaeus: postea vero in maximam potentiam aucti, omnibus Scenitis Arabibus nomen suum dedere, perinde ut Lazi Colchicae. Nihil tamen minus praeter commune vocabulum Saracenorum, singulae gentes propriam appellationem quoque retinebant. Alii enim Maaddeni dicebantur, alii Assanitae, alii Anthropophagi, alii aliter, ut Nonnosus in Legatione, Procopius in Persicis, et Marcellinus noster affirmant. Ex quibus alii Persas, alii Romanos colebant. Menander Protector p. 124. τὰ γὰρ σαρασηνικά Φύλα, μυρία δὲ ταῦτα, καὶ τὸ πλείστον αὐτῶν ἐρημονόμοι εἰσι καὶ ἀδίσποτοι. καὶ μὴν οὖν τῶν ὠμαίων ἐστὶν ἡ καὶ τῆς περσῶν ὑπήκοα πολιτεία. IDEM.

Ad Nili cataractas et confinia Blemmyarum.] Blemmyes enim ad Nili cataractas sedes habebant, Nubis proximi, ut praeter ceteros testatur Dionysius Characenus de situ Orbis his verbis, v. 220.

Τῶν πάρος αἰθαλίων Βλεμύων ἀνέχουσι κολῶνας,
Ἐνθὲν πιστάτοιο κατέρχεται ὕδατα Νείλου.

Ad quem locum recte Eustathius annotat κολῶνας esse Nili cataractas seu catadupos. Idem confirmat Procopius lib. 1. Persic. ubi et limitem Romanum ea parte Nubis ac Blemymis confinein fuisse prodit. Claudianus de Nilo v. 18. 19.

populisque salus sitientibus errat
Per Meroeni, Blemysque feros, atramque Syenem.

Blemyas autem dictos esse a Blemye quodam, Deriadis Indorum Regis Legato, fabulantur poëtae, qui victus a Baccho in eam partem Libyae se contulit, ut ex Dionysio in Bassaricis scribit Stephanus. Nonnus lib. 17. in fine:

Καὶ Βλέμυς ὡς ἔχεν ἐς ἑπταπόρου στόμα Νείλου.
Ἐσπόμενος σκηπτῶχος ὁμόχροτος [lege ὁμόχρους] Αἰθιοπῆν.
Καὶ μὲν αἰδετός Μερῆς ὑπεδέξατο πυθμῆν
Ἐψιγόνους Βλεμύεσσιν παρώνυμον ἡγεμονῆα.

Ex quo patet scribendum esse Blemyas cum unico m. Strabo tamen, ac Ptolemaeus, et Heliodorus, et Ammiani nostri exempla

via *Blemmyas* tuentur. *Sic etiam Ammonius Monachus in libro de caede SS. Patrum in monte Sina et in Raithu, ubi illos modo *Mauros*, modo *Blemmyas* vocat.* VALES.

Seminudi, coloratis sagulis pube levis amicti.] Hunc habitum fuisse Saracenorum testis est Hieronymus de vita Malchi: Et ecce subito equorum camelorumque sutores Ismaelitae intruunt, crinitis vittatisque capitibus, pallia et latas caligas trahentes. Strabo autem in commune de Arabibus dicit, eos nudos et subligaculo cinctos, ac sandaliis calciaos incesse: ἀχιρώνες δ' ἐν περιζώμασι καὶ βλαυτοῖς προϊῶσι. Et Enstathius in Dionysium refert, quosdam nomen Arabum, quod geminata canina littera scribebant, inde deduxisse ἀπὸ τοῦ μὴ ῥάπτειν τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ περιτυλίσσασθαι τὰ ὕψισματα: quod tunicas et pallia non confuerent, sed texta corpori circumiicerent. IDEM.

4. *Post statum diem, si id elegerit, discessurum] ut ne diuulam quidem ultra pactum tempus in familia maneret mariti. W.*

Alibi mulier nubat, in loco pariat alio.] Ita de Hunnis lib. xxxi. 2. 10. Nullus apud eos interrogatus respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusque procul, et longius educatus. LINDENBR.

6. *plerosque nos vidimus — usum vini penitus ignorantes.] Apte confert Westfeling in Observatt. p. 140. locum Spartiani in Pescennio c. 7. ubi Pescennius Niger falsè militibus, qui in proelio cum Saracenis victi discesserant, cum importunius vinum expostularent, erubescite, inquit, illi, qui vos viuunt, aquam bibunt. Nec temere idem vir olim doctissimus colligit, inde factum, ut Mohamedes ipse Arabs sectatoribus vini usu interdixit. W.*

C A P V T V.

1. *Die vi. Idus Octob. qui imperii eius annum xxx. terminabat.] Anno Christi 324. Crispo 3. et Constantino 3. Coss. Caesar a patre creatus fuerat Constantius vi. Idus Novembres, ut scribit Idatius in Fallis, et Auctor Chronici Alexandrini: a quo anno ad Consulatum Constantii Augusti 6. et Constantii Caesaris 2. anni sunt viginti novem solidi. Itaque memoria lapsus videtur hic Marcellinus, qui pro nono ac vicesimo tricesimum posuit. Ac vereor ne et vi. Idus Octob. pro Novemb. posuerit. Certe Idatius et Chronicum Alex. vi. Idus Novemb. Caesaris dignitatem delatam esse Constantio narrant. (cf. Tillemont T. iv. P. 1. p. 602. ff. W.) Ceterum hns ludos theatrales ac circenses tanto apparatu editos, ad tricennalia referendos esse non dubito, quae hoc anno exhibuit Constantinus ineunte anno imperii tricesimo. Quod fortasse erroris ansam praebuit Marcellino. VALES. Sic utraque editio, et tamen voluit *Constantius*, certe debuit. GRON.*

Insolentiae pondera gravius librans, et paullo post: exsultari moerore multavit. simplicius efferre poterat: insolentior in dies esse coepit, et in exilium egit. Sed in talibus sibi placet Amianus. W.

2. *Utque aëgrum corpus quassari etiam levibus solet.*] Eadem similitudine utitur Seneca in libro 1. de ira sub finem: *Ut exulcerata et negra corpora ad ictus levissimos gement; ita muliebres maxime et puerile vitium est iracundia.* VALES.

nimus angustus et tener] (parvus angustusque animus xvitt, 6. 7. - angustum minutumque pectus xix, 12. 5.) qui altius sese erigere non potest, demissus, timidus est. *tener*, ima auricula mollior xix, 12. 7. quem locum omnino conferas velim. VV.

3. *Si quis enim Militarium vel Honoratorum.*] Militares sunt viri militari dignitate praediti, ut Tribuni, Duces, Comites rei militaris, et Magistri militum. Ita Ammianus Marcellinus cum alibi, tum in libro 21. (16. t. cui loco addi iubet Tacitum Hist. 1, 77. Davif. ad Cicer. Tusc. t. 35. W.) de Constantio: *Nunquam erigens cornua militarium. nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimū provectus est: nec occurrebant Magistro equitum provinciae rector.* Honorati vero sunt qui civiles dignitates gessere vel in urbe vel in provinciis. Sic in lege 8. de privilegiis eorum qui in sacro Palatio militant, Codice Theod. *Qui vel post administratam provinciam Honorati auctoritate fulcitur:* et lege 1. 2. et 3. ne quid publicae laetitiae nuntii. Marcellinus quoque noster in lib. 29. 1. *Abundeque Honoratum. Asiam quippe rezerat pro Praefectis.* Porro ut in antiquis Inscriptionibus saepissime Honorati et Decuriones coniunctim occurrunt, ita et Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione, (T. 1. p. 637. Reisk. *τοὺς ἐν ἀρχαῖς γεγενημένους*, id est Honoratos, et *τοὺς πολιτευομένους*, id est Decuriones coniungit. Et rursus in Oratione in laudem Ellebichi, (T. II. p. 11. Reisk.) *εἰσεκαλεῖτο μὲν οὐπὲρ ὁ δικαστὴς κατήγετο, τῶν τε ἀρχάντων οὐκ ὀλίγοι καὶ τῆς βουλῆς ὁπόσον οὐκ ἐπιφεύγει.* id est: In Praetorium Iudicia, Honorati et Decuriones qui nondum fugerant, vocabantur. Et in Epistola 187. ad Modestum Praefectum Praetorio: *ἡ βουλὴ μὲν ὑπήρχει σιγῇ τῶν δ' ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων οἱ μὲν ταυτὸν ἐκείνοις ποιοῦσιν, εἰδὲ δὲ οἷς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δεῖν, οἷς ἀξία μὲν ἐστὶ, δύναμις δὲ οὐκ ἐστὶ.* *Theodoritua lib. IV. capite XVII. *τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιωμασι.* *Postremo Gregorius Nazianzenus in Orat. 1. quae *σηλητευτικὸς* inscribitur, utrosque iungit: *ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διώκουν καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας.* *et in Oratione XX. pag. 337. *ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας.* *Sunt igitur Honorati, οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἀρχάντες, οἱ ἐπ' ἀξίας; seu οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ut loquitur Libanius in Oratione in Lucianum initio. Dicebantur etiam ἀξιωματικοί, ut videre est in Glossario Meursii. *Ita Gregorius Nazianzenus in Epistola 22. ad Caesarienses, *τοῖς ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ βουλευτικοῦ γάματος:* et in Epistola 49. *Hi autem multis et magnis privilegiis fruebantur. Nam et indicibus occurrere eosque salutare, eorumque secretaria ingredi, et cum iis residere poterant, ut docet lex 1. Codice Theod. de officio Iudicum Civilium, et lex 5. et 7. de proximis, et Comitibus dispositionum: quae quidem plebeiis hominibus non licebant. Unde Severus, cum cum plebeius quidam municeps Leptitanus tum legatum Procos. praecedentibus fascibus esset amplexua, fustibus hominem caedi iussit sub hoc elogio: *Legatum Procos. homo plebeius temere amplecti noli: ut refert Spartianus c. 2. Plebeio quidem opponitur Honoratus, ut apud Ambrosium in Ep. 82. *Quanto magis in Ecclesin, ubi et dives et pauper, et servus et liber,*

et Honoratus et plebeus, omnes in Christo unum sumus. In Notis Valerii Probi plebs urb. et hon. v. explicatur, et honoribus usi. * Vetus inscriptio. DIVISIT. OR. DEDICATIONEM. AIGLE. DECURION. SINGUL. X. V. COLLEIS. OMNIBUS. VII. PLEBEI. ET. HONORE. USIS. XIII. * Ceterum et si proprie Honorati dicantur ii qui civiles dignitates gessere: tamen non negaverim etiam sumi posse de iis qui militari dignitate perfuncti sunt: quod evincit vel unus Marcellini locus ex lib. 21. 6. 2. *Inter alios honore conspicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus.* VALES.

[Quod nominatus esset, aut delatus, aut postulatus.] Nominatum dicit eum, qui rumore tennis insimulatus est, ut paullo ante dixerat: delatum vero, qui aut ad ludicem, aut ad Imperatorem alicuius indicio denuntiatus est. At postulatus is dicitur, qui legibus inter reos est receptus, subscribente adversario. Postulationem sequebatur interrogatio, in qua accusator reum interrogabat coram Praetore hoc modo: *Atto te Sículos spoliasse.* Quod si reus tacebat, lis ei aestimabatur ut victo. Sin negabat, petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, et instituebatur accusatio, ut ait Alconius in 4. Verrinam: quod *inquisitionem postulare* dicit Plinius in lib. 5. Epist. 20. ad Ursum. Interrogatio igitur in criminalibus causis plane respondebat litis contestationi in civilibus. IDEM.

[insulari solitudine damnabatur] in insulam desertam deportatus, *Gyari clausus scopulis, parvaeque Seriphi*, Iuvenal. x. 170. cf. ad xxviii. 1. 23. W.

4. *Accidebant enim eius asperitati.* [Pro enim mavult etiam Vonkius in Lectt. latinis p. 38. W.] Hunc locum foede conspurcaverat Petrus Castellus. Ac nescio utrum magis mirari debeam, an hominis illius impudentiam, qui tam secure ac confidenter lectoribus ausus sit illudere, an potius patientiam doctorum virorum, qui Marcellini historias postea edidere. Editio Romana hunc locum sic exhibet: *Accidebant enim eius asperitate ubi imminente amplitudo imperii dicebatur, et iracundiae suspicionum quantitati.* Neque aliter Mss. Florentinus et Regius ac Tolosanus: nisi quod in Regio et Tolos. ac Vatic. legitur *imminutae*. Ex quo proclive erat veram lectionem elicere: quam confirmat alter locus plane geminus ex libro 21. 16. sub finem: *Addebatur miserorum acruinis qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas eius et iracundae suspensiones.* VALES.

[imminuta amplitudo imperii] maiestas. cf. xxi. 16. 9. *pulsata maiestas imperii* xiv. 7. 7. xix. 12. 17. — *iracundae suspicionum quantitati*, nimis quassite pro multitudine ex animi vehementia ortis suspensionibus. — *principis perditur vita*, malum cum Valeio prodit — *revocari*, denuo in iudicium vocari, in causam denuo inquiri, poenam remitti, vel mitigari. Locus simillimus est xxx. 8. 3. ubi eriperet morte subscriptoris elogio leni. W.

[A Principis salute velut filo pendere statum orbis terrarum.] Prudenter hoc quidem et laudandum. Ut enim inquit Egeipp. lib. 5. cap. 30. *In milite unius fors est, in Imperatore universorum periculum.* Unde in acclamationibus sollemnis haec vox est: SALVA ROMA, QUIA SALVUS IMPERATOR. Lamprid. in Alex. Sever. c. 57. L. 2. C. Theod. de veteranis, quae est l. 1. lib.

xii. Tit. xlviii. C. Iustin. *Cum introisset principia, et salutatus esset a Praefectis et Tribunis, et viris eminentissimis, adclamatum est: Auguste Constantine, Dii te nobis servent, vestra salus, nostra salus, vere dicimus, turati dicimus.* Phaedrus lib. v. fab. 7, 27.

Lactare incolumis Roma, salvo Principe.

Locus autem Ammian. ad imitationem Val. Max. lib. vi. cap. iv. §. 1. *Cum admodum tenui filo suspensa Reip. salus ex saeculorum fide penderet.* LINDENB.

Si Principis perditur vita.] Mallem proditur. Idem error infederat quemdam locum in fine lib. 25. *Nisi perditur: ubi Regius codex habet prodita.* VALES.

5. *Oblato de more elogio.]* Elogia damnatorum interdum offerebantur Principibus, puta si ludici sententiae pro criminis merito ferendae ius non esset, leg. 6. D. de interdictis: aut si forte damnatus nomen Principis appellasset: aut si a ludicibus Consistorianis causa esset cognita Principe absente ac iudicata. Fere tamen antequam sententiam ferrent, Principem consulebant, ut patet ex lib. 29. 1. in causa Theodori, et ex libro x. Epist. Symmachi. Est autem elogium proprie quidem brevis adnotatio criminis, seu titulus criminis, ut dicitur in lege 3. D. Siellionatus: Graece ἐλεγχος καὶ ἀναγραφὴ, ut est in veteribus Glossis. Sic elogium sumitur apud Suetonium in Caligula, c. 24 et 27. et lege ult. Codice Th. de naviculariis. Interdum tamen pro sententia et condemnatione sumitur quae causam criminis habet adiunctam. Ita Marcellinus tum hic, tum infra in hoc libro 7. 2. *Multos sub uno elogio iussit occidi.* quod in libro 29. 1. 38. dicit: *Cunctos sub uno proloquio iubet occidi.* Et rursus in libro 19. 12. 9. *Perque Principis elogium torqueri praeceptus.* Hieronymus quoque in Epistola ad Paulum Concordientem ita usurpat, cum dicit: *Maledicti hominis distulerat elogium.* * Glossae, elogium, διέταγμα. Rufinus in tractatu 1. de Fide, quem ex Graeco Gregorii in Latinum vertit: *Ab his (inquit) qui nunc elogio Arianae lubis addicti sunt.* Et Zeno Veronensis in sermone de Martyrio Isaiae Prophetae: *Isaias cum Christum praedicaret, vel cum futurae damnationis elogium Israëlitis populo nuntiaret.* Et in sermone de Psalmo centesimo ait: *Gradatim et pro meritis, quasi cum quibusdam elogis, paucissimis verbis totius humani generis iudicium designavit.* Denique Petrus Chrysologus in sermone 121. *Sed requiramus. fratres, quae dixitis culpa, quod crimen, quod scelus reum supplicis addixit inferni, et ante iudicium, damnationis eius elogium tot saeculis fecit ipso iudice referente cantari.* * IDEM. Cf. Perizonius ad Aeliani V. H. xiv, 43. W.

Proposium accendente adulatorum cohorte.] Notat hoc vitium in Constantio Iulianus in Epist. et Ammian. lib. 18. LINDENB.

6. *oritur in Hispania]* Sed, notaote etiam Reinesio, xv, 3. 4. Dacia eisdem patria tribuitur. vide ibi Valesium. W.

Glabro quidam sub vultu latens.] In Regio ac Florentino codice legitur *glaber quidam*; neque aliter Editio Romana et Augustana. Est autem Graecismus, Marcellino nostro utpote homini Graeco familiaris, γλῶς τις. VALES. Sic et xvi, 5. 7.

iracundo quodam et saevo. Sed τὸ quidam nimis remotum a nomine Pauli, ideoque malim quidem, quod et habet Lindenbrogiana. VV.

Aufos conspirasse Magnentio, cum reniti non possent.] Arguit his verbis atrocitatem Constantii, qui sine ullo discrimine cunctos qui Magnentium erant secuti, clamavit: neque ullum discrimen habuit eorum, qui suoapte motu, et eorum, qui coacti id fecissent. Etenim in bellis civilibus praesidia militum acie imposita, praecoccupata itinera, aliaeque eiusmodi necessitates invitos plerumque ad partes trahunt. Eorum hominum fortuna magis est miseratione quam supplicio digna: ut de Atheniensibus qui a Sulla oppugnabantur, Velleius scribit 11, 23. *Oppressi Mithridatis armis, homines miserrimae conditionis, cum ab inimicis teneretur, oppugnabantur ab amicis: et animas extra moenia; corpora necessitati ferrientes intra muros habebant.* Itaque Severi inhumanitas omnibus saeculis detestanda habebitur: qui, cum quidam hostium, quem tamen, ut bellis civilibus solet, conditio loci ad Albinum detulerat, causa exposita novissime conclusisset: Quid, quaeſo, faceres si in esses? Respondit: Ea perferrem, quae tu, *ut scribit Aur. Victor c. 20.* Quanto clementius Aurelianus, Princeps alioquin asperioris ingenii? Is enim Antiochenſes, qui a partibus Zenobiae steterant, eaque capta se ad barbaros receperant, propositis edictis promissa impunitate revocavit, τῷ ἀκούσῳ καὶ ἀναγκαστῷ πλέον ἢ προὔριξαι τὰ συμβάντα ἀντιστῆναι, ut ait Zolimus Lib. 1, 51. Praeclare etiam Iulianus Augustus, qui capta Aquileia ipsos quidem tumultus auctores extremo supplicio affecit: residuis autem omnibus pepercit, quos in certaminum rabiem necellitas egerat, non voluntas, sicut loquitur Marcellinus lib. 21. c. 12. Denique Themistius in Orat. 9. Valentem laudat, qui prudenter scelus ab errore ei calamitate distinxerit: οὐ γὰρ τῆς ἰσῆς τιμωρίας ἀξίους ὧνδης τοὺς τε ἐξαρχῆς βουλευσάντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὀπλῶν παρασχεῖντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκούντι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνωσ, τοὺς δὲ ἐμέμψω τοῖς δὲ συνήλυσσας. VALES. Inſuſſerat. Ernest. in Gloss. conferri iubet Drakenborch. ad Livii IX. 3, 13. VV.

7. *Martianus agens illas provincias pro Praefectis.*] Antea legabatur, regens illas provincias pro Praefecto. Sed lectionem quam vulgavimus, tuentur codex Regius et Florentinus, cum Editione Rom. et Augustana. Et ita loqui solet Marcellinus: ut in lib. 21, 8. 1. de Gumoario: *Quem, cum Scutarios ageret, latenter prodidisse Vetravianem suum principem audiebat.* Et in lib. 26, 1. 5. *Agens scholam Scutartorum secundam.* Nequo aliter Capitolinus in gestis Albini c. 6.: *Egit Tribunus equites Dalmatas, egit et legiorem Primavorum.* Et Aurelius Victor in Diocletiano c. 39. de Iuliano quodam: *Cum Venetos Correctura ageret.* Denique Anastasius Aug. in Epistola ad Hormisdam Papam: *Theopompum virum inlustrem, agentem sacri nostri Palatii scholam.* VALES.

Pro Praefectis.] Id est, Vicarius Britanniarum: unde Marcellinus paulo post eundem Martinum Vicarium vocat. Sic lib. 23. 1. 2. de Alypio Antiochenſi: *Qui olim Britannias curaverat pro Praefectis.* Hanc potestatem describit etiam Ruſſiſius, libro 1, Itinerarii his versibus, 499.

*Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule,
Et quaecumque ferox arva Britannus arat:
Qua Praefectorum vicibus fraenata potestas
Perpetuum magni fenus amoris habet.*

Aliud est agere pro Praefecto, aliud agere pro Praefectis. Agere enim pro Praefecto dicitur is, cui Praefectus Urbi seu Praefectus Praetorio in speciali negotio vices suas mandavit. At vero pro Praefectis agere dicitur, qui ordine codicillorum Vicariam potestatem exercet. Constantinus in Epist. ad Macarium: *Δρακίλλαν τῷ διπλοῦντι τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχῶν μέρῃ*, apud Eusebium et Theodorum, * id est, *Dracilliano agenti vices Praefectorum Praetorio*, ut legitur in lege 1. Codicis Theodosiani de usuris. Sic apud Marcellinum tum in locis supra citatis, tum in lib. 29. 1. *Asiam quippe rexerat pro Praefectis*, et in lege 4. Codicis Th. de Proximis et Comitibus, *Proximos ita Vicariorum honore cumulamus, ut inter eos habeantur, qui pro Praefectis dioceses sibi creditas temperarunt*. Eleganter Cledonius Senator Romanus: *Saepe quaesitum est, inquit, utrum Vicarius dici debeat etiam is cui magnificentissimi Praefecti vices suas in speciali causa mandaverunt. Nequaquam. Nam Vicarius dicitur is, qui ordine codicillorum vices agit amplissimae Praefecturae. Ille vero cui vices mandantur propter absentiam Praefectorum, non Vicarius, sed vices agens; nec Praefecturae, sed Praefectorum dicitur tantum*. Ita Cassiodorus Praef. Praet. Ambrosium, cui vices suas delegarat, *agentem vices* vocat, non vicarium in lib. xi. Neque tamen negaverim Vicarium dici posse pro Praefecto agere. Sane Aurelius Victor in Diocletiano ita dicit: *Ea tempestate apud Poenos Alexander pro Praefecto gerens*, quod Zosimus in lib. 2, c. 12. sic expressit: *Ἀλέξανδρος τόπον ἐπάρχου τοῦ ὑπάρχοντος αὐτοῦ ἐν Λιβύῃ κατέσταυρος*. * De his Vicariis Praefectorum intelligendus est locus Ambrosii, seu potius Hilarii in Commentariis Epistolae ad Colossenses: *Numquid aliquis vicem domini agens, ipso praesente, dominatur? Si Praefectorum Vicarii, praesentibus eis, privati sunt; quanto magis servit, praesente domino, etiam ipsi in obsequio debent videri?* VALES.

8. *Ad Comitatum Imperatoris.*] Id Galli dicunt, *à la Cour de l'Empereur*. Constantius Imp. in rescripto ad Taurum l. 7. C. de malef. et mathem. *Qui in Comitatu nostro sunt, ipsam pulsan-
t propemodum malestatem*. L. 6. 7. C. Theod. de leg. et decret. legat. *Perducere ad Comitatum*. Plura de hac locutione iam notata ad Symmach. LXXV.

Exitio urgente abrupto.] Antea legebatur: *exitio urgente: abrupto ferro eundem adoritur Paulum*. Sed cum in Ml. Florentino et Editione Romana legeretur *abrupto*, locum sic interpungendum esse existimavi. Codex Regius scriptum habet *rupto*. In eodem codire et in Editione Rom. legitur, *quae percitus ille;* et ad oram codicis Regii emendatum est ex coniectura *quarre*. Ceterum abruptum exitium, et periculum, et discrimen, voces sunt Marcellino nostro familiares, adeo ut exempla afferre supervacuum sit. Sic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus. VALES. Cf. infra xvi. 8. abruptum necessitatis. XXI. 1. abruptum discrimen. Rubnken. ad Vellei. p. 79. VV.

Remora ausus mis. casus levare multorum.] Editio Romana, quae prima recens tum inventa arte typographica prodit, hoc loco habet, *remota*: neque aliter codex Regius, ad cuius interiorem marginem ex coniectura emendatum est, *revera*: quod quidem mihi quoque in mentem venerat, antequam eum codicem nactus essem. Sed minime satisfacit. Possit etiam legi, ac melius fortasse, *remoto*, supple Paulo. VALESIVS. Henr. Ernstius lib. 5. Obser. 5. cogitabat *iustissimus rector, ausus*. GRONOV. Reinesius *temere*. Ego vero nil mutandum censeo. *Remora*, Plauto usurpata, est *mora*; eo igitur, quod moram iniiceret cruenti Pauli consiliis, quamdiu posset, ei sese opponeret. VV.

9. *eculei*.] De his vide Valesium ad xxvi. 10. effigiem apud Magium de tintinnabulis et equuleo. Amst. 1664. 12. VV.

Proscripti sunt plures, actique in exilium alii.] Proscripti sunt, quorum bona publicata sunt, seu deportati, ut in Codice, toto titulo de bonis proscriptorum: acti autem in exilium, sunt relegati. Ita Marcellinus noster haec distinguere solet. Ut, exempli gratia, in lib. 26. sub finem: *Exin cum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones et exsilia quae leviora videntur, quamquam sint aspera, viri pertulere summates.* et Prosper in Chronico haec perinde distinxit, cum ait Aetio et Sigisvulto Coss. *Primum proscripti, deinde in exilium acti, cum atrocissimis suppliciis ex cruciati.* Glossae veteres: *δημῶν* proscribo; *δήμεναι* proscriptio. Capitolinus in Antonino Pio c. 7. *Publicatio, inquit, honorum rarior quam umquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur.* VALES.

C A P V T VI.

1. *Orfitus Praefecti potestate.*] Memnius Vitrasius Orfitus V. Cl. Praefecturam Urbanam iniit 6. Idus Decembris, Constantio Aug. 6. et Constantio Gallo c. Coss. ut est in libro Fastorum urbis Romae, quem primus edidit Cuspinianus. VALES.

Orfitus] Praefectus Urbi A. C. 354. cuius in honorem Inscriptiones leguntur apud Gruterum et Muratorium. cf. etiam Prosopographiam Codicis Theodos. et *Corsinum* de Praeff. Urbis. Pis. 1766. 4. p. 213. et 226. VV.

Urbem aeternam.] Sic locis infinitis appellatur, non solum ab Ann. sed ab ipsis etiam Imp. ut ex illorum Constitutionibus notum. In nummis quoque antiquis, insidens scuto Roma, victoriam dextra, scipionem sinistra gerens, cum hac inscriptione videtur: ROMAE AETERNAE. Alia ambitioelae huius urbis elogium alibi congestimus. Labet nunc tantum pauca ex aliis Auctoribus collecta hic apponere. Et quidem Romae urbis laudes elegantissimis versibus canit Lesbia Erinna apud Stobaeum cap. xlviii. de Fortitudine, p. 166. et Aristid. Orat. de ea integra. * Claudian. lib. 3. de laud. Stilicon. * Marcian. Heracleota, pag. 10. ἀτρεγον τι ποινὸν τῆς ὅλης οἰκουμένης. Polemon: ἐπιτομή τῆς ὅλης οἰκουμένης. Eunapius Sardon. in Proaeres. βασιλεύοντα φώμη. Rutil. Numat. lib. 1. 47.

— *Regina tui pulcherrima mundi,
Inter fidereos Roma recepta polos.*

Aeth. Cosmog. *Domina totius mundi Roma.* Solin. *Caput orbis.* Iul. Frontin. *Regina et Domina orbis.* * Marinus in vita Procli, βασιλις πόλις, p. 165. * Marti. *terrarum Dea, cui par est nihil. et nihil secundum.* * Cicero Catilin. iv, c. 6. eam vocat lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium. * LINDENBR.

Seditones ob inopiam vini.] Praefectus Urbi annonam populi Rom. curabat, non tantum ut panes civiles singulis civibus gratis erogarentur ex more: sed etiam ut frumentum vaenale in foro ad populi usum abunde suppeteret. Neque enim panis gradilis ad integram familiam pascendam sufficere poterat. Oleum praeterea ac porcinam carnem idem curabat et vinum. Unde in Notitia Imperii sub eius administratione Praefectus annonae, et Tribunus fori Suarii, et Rationalis vinorum fiscalium recensetur. Vinum igitur, perinde atque oleum ac porcina, gratuito erogabatur populo Rom. ex instituto Constantini Magni, teste Suida in v. *καλατῶσι*, et Codino in libro de Originibus Constantinop. Manlitque ea sollempnis erogatio vini diu post Constantinum: ut docet lex 3. Codicis Th. tributa in ipsis speciebus inferri, et lex 4. de pistoribus. Porro annonam iam iude ab Augusti temporibus populus Rom. gratuitam accipiebat: sed initio quidem mensuram tantum et in frumento, ut testis est Dionysius Halic. lib. 4. (c. 24. p. 698. Reisk.) *οἱ δὲ ἵνα τὸν δημοσίως διδόμενον σίτον λαμβάνοντες κατὰ μέτρα:* et Suetonius in Augusto c. 40. Hinc tellerae frumentariae dicuntur in lege 52. D. de iudiciis. Postea vero panes quotidie distribui coepere, ut docet Vopiscus in Aureliano, Themistius in Orat. 4. et lex 4. Cod. Th. de annoniis civicis et pane gradili. Codinus *ἀγροὺς ἡμερησίους* appellat. Porcinam autem primum gratuitam populo Rom. praebere constituit Aurelianus, teste Vopisco c. 4. Oleum vero gratuitum praebuit Severus, ut auctor est Spartianus 18. At vinum primum, ut dixi, Constantinus gratis erogari statuit, cum id Aurelianus tantum cogitavisset, VALES.

2. *Lecturos, forsitan si contigerit.]* Ferri potest, mallem tamen contigerint. — *vilitates minutias, res leviores.* — *sponte propria* XVII, 2. 3. XXVIII, 4. 16. XXXI, 12. 15. W.

3. *Virtus convenit atque Fortuna.]* Mutuatus est haec, ut et alia quae sequuntur, a Luc. Floro Prooem. *Tot laboribus periculisque iactatus (pop. Rom.) ut ad constituendum eius Imperium contendisse VIRTUS et FORTUNA videantur.* * Imitatus est Aulus Iulianus Episc. pag. 44. b. *Ut ad constitutionem Ecclesiae illius contendere Virtus et Fortuna viderentur.* * Ita de Alex. Mag. Curtius lib. x, 5. *Fatendum est, cum plurimum Virtuti debuerit, plus debuisse Fortunae. quam solus omnium mortalium in potestate habuit.* LINDENBR.

4. *Ab incunabulis primis.]* Flor. Prooem. *Si quis pop. Rom. quasi hominem consideret, totumque eius aetatem percenseat, ut coeperit, atque adoleverit, ut quasi ad quendam inventus florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque eius inveniet.* * Videndus omnino Lactantius de divino praenio c. 15. p. 420. * IDEM.

Ab incunabulis primis adusque pueritine tempus.] Praeter locum Flori, quem hic attulit Lindenbrogius, alter est Senecae apud Lactantium in lib. 7. c. 15. quem ob elegantiam integrum adscribam. Non inforte Seneca Romane urbis tempora dividit per aetates. Primum enim dicit infantium sub Rege Romulo fuisse, a quo et genita et quasi educata sit Roma. Deinde pueritium sub ceteris Regibus, a quibus et aucta sit, et disciplinis pluribus institutisque formata. At vero Tarquinio regnante cum inuasi adulescentia esse coepisset, servitium non tulisse, et reiecto superbae dominationis iugo, maluisse legibus obtemperare quam Regibus. Cumque esset adolescentia eius sine Punict belli terminata, tum denique confirmatis viribus coepisset invadere. Sublata igitur Carthagine, quae diu aemula Imperii Rom. fuit, manus suas in totum orbem terra marique porrexerit, donec Regibus cunctis et nationibus subiugatis, cum iam bellorum materia deficeret, viribus suis male uteretur, quibus se ipsa confecit. Hinc fuit prima eius senectus, cum bellis lacera- ta civilibus, neque intestino mulo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, quam Bruto duce et auctore defenderat, ita consenuit, inquam se ipsa sustentare non valeret, nisi ad- miniculo regentium niteretur. VALES.

Circummurra] Vix alibi invenias. Semel tamen adhuc infra occurrit xxi, 13. 2. W.

*Nomine solo aliquoties vincens.] Fama et nominis auctori- tas, maximum in bello pondus. Iustin. lib. 42. Plus Caesar magnitudinis nominis sui fecit, quam armis aliis Imp. facere potuisset. Livius lib. 27. c. 45. famam, inquit, consecere bella. Curt. lib. 3. 8. famam bella constare. * Lib. 4. 4. Famam quo- que, qua plura quam armis evertit, ratus levioris fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset. Lib. 5. 13. Sed nomen Alexandri et fama maximum in bello utique momentum. Vid. Plin. lib. 4. Epist. 11. LINDENBROG.*

5. Leges fundamentum libertatis.] Respexit ad Ciceronis lo- cum in Or. pro A. Cluentio (c. 53.) Tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius in ea civitate, quae legibus teneatur, discedi a legibus. Hoc enim vinculum est huius dignita- tis, qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis. — Legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. Plane ut versus antiquus in lib. Epigram. pag. 23. Iuri servitium defer, sic liber habetis. Leges enim timere, maxima est securi- tas. Synes. Epist. 2. Ἀφοβία μάλιστα, τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους. IDEM.

Cesaribus inquam liberis suis regenda.] Puta cum popu- lus in eos omne imperium suum potestatemque contulit, l. 1. ff. de Constit. Imp. Instit. de iur. natur. gent. Idque ex lege Re- gia, lata olim de potestate Romuli, et relata de Imperio Octavii: ut ex Dione constat lib. LIII. Cuius quidem legis mentio ite- rum l. 1. ff. de mort. infer. l. 1. §. 2. de vet. iur. enucl. l. 3. C. de testam. IDEM.

6. Olim licet otiosae sint tribus pataeque centuriae.] Quia scilicet nullae tum erant tribus, nullae centuriae. Neque enim ex eo quod otiosas tribus pataeque centurias iamdudum fuisse

ait Marcellinus, tunc tribus ac classes fuisse putandum est. Nam centuriae quidem diu ante Marcellini aetatem esse desierant, ut testis est Arnobius in lib. 2. *Qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione transistis. Numquid enim quinque in classes habeis populum distributum, vestri olim ut habuere maiores?* Tribus quoque paullatim sub imperio Caesarum collapsae, tandem penitus desierunt paullo post tempora Antonini Caracallae, ut opinor, cum is omnibus in orbe Rom. degentibus civitatem dedisset. Sane post ea quae dixi tempora, rara ac prope nulla tribuum mentio fit in vetustis inscriptionibus, cum antea passim cognomen tribuum adscribi videamus. Nec me movet, quod Iulianus Aug. in Oratione 3. ad Eusebiam Augustam (p. 129. Spanh.) τῶν Φυλῶν ἐπιστάτας Romae commemorat. Non enim tribuum Praefectos, sed Curatores regionum intelligit, ut et Libanium loqui saepissime deprehendi. VALES.

Pompiliani securitas temporis.] Numae Pompilii. Claudian.

IV. Consulatu Honor. v. 491.

— — notis regimur fruimurque quietis
Militiaeque bonis, cum bellatore Quirino,
Cum placido moderante Numa.

LINDENBR.

Ut domina suspicitur et Regina.] Non is sum, qui vulgatas Editiones temere damnem. Sed tamen consensus librorum admonet me, ut scriptam lectionem non dissimulem. Codex certe Florentinus ac Regius cum Editione Rom. et Augustana scriptum exhibent: *ut domina suscipitur*, quae fortasse verior lectio est. Sic in lib. 15. 8. *Caesarem admiratione digna suscipiebant.* Sane apud Graecos ἀποδέχεται, quod proprie significat suscipere, fere de venerantibus dicitur. ut apud Polybium in lib. 5. c. 12. τὸν δὲ Φίλιππον ἀποδέχεται καὶ θαυμάζειν. et apud Diodorum Siculum lib. 16. c. 90. de Timoleonte Corinthio: οἱ δὲ Συρακοῦσαι μεγάλως ἀποδεχόμενοι τὸν ἄνδρα διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν. Sic etiam apud Artemidorum in lib. 3. p. 188. Rigalt. et apud Iulianum in Misopogone, (p. 344. Spanh.) VALES.

Populi que Romani nomen circumspectum et verecundum.]

Hic aperte graecissat Marcellinus. Est enim Graece τὸ περιβλεπτον ὄνομα καὶ αἰδέσιμον. Circumspectum quidem eo sensu usurpat etiam in lib. 27. 3. 14. *procedantque vehiculis insidentes, circumspice vestiti:* et in lib. 28. 4. 12. *parietes lapidum circumspiculis coloribus nitidos.* Verecundum vero occurrit quoque eodem quo hic sensu in lib. 21. 16. 11. *Marci illius dissimilis Principis verecundi:* et in lib. 30. 8. 4. de Artaxerxe: *quae temperantia morum ita tolerabilem eum fecit et verecundum.* * Sed et Zeno Veronenlis perinde loquitur in sermone 2. de Abraham: *Sarrae uterum filius aperit primo vocabulo, cui iam aviae reverentiam senectus verecunda detulerat.* Et paullo post: *Ad huius ergo personam, Christi refertur verecunda nativitas:* id est verenda, reverenda.* Ita Hesiodus Reges αἰδοῦς appellat, et Homerus αἰδοῦς vocat τοὺς ἱεῖρας supplices: quod idem valet atque αἰδεσίμους, id est, venerabiles. VALES. Cf. Gronov. Praef. p. xxii. W.

7. *Indulta licentia]* v. supra c. 1. 4. W.

Ut

Ut Simonides Lyricus dictu.] Eandem sententiam Euripidi tribuit Plutarchus in vita Demosthenis initio. ὁ μὲν γὰρ τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ εἰς Ἀλκιβιάδην ἐγκώμιον, εἰς Εὐριπίδης, ὡς ὁ πολὺς κρατεῖ λόγος, εἰδ' ἑτέρος τις ἦν, Φησὶ χρήναι τὰ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρχειν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Id est: *Si qui Epinicium in Alcibiadem scripsit, sive Euripides, ut vulgo existimant, sive quis alius fuit, viro autem felici patriam primum illustrem esse oportere.* Eo respexit etiam Themistius in Orat. 19 διδοὶ μὲν γὰρ οἱ μαι πολιτικῷ δεῖν γενέσθαι πρῶτον κατὰ τὸν ποιητὴν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Ceterum ex eo quod Plutarchus scribit, de eius carminis auctore inter veteres fuisse dubitatum, non sine ratione fortasse quis coniciat, Marcellinum nostrum eos sequi maluisse, qui Simonidi tribuerent. Sed aetas Simonidis id videtur refellere. Vixit enim longe ante Alcibiadem. VALES. In paucis, quae lupersunt, Simonidis fragmentis haec sententia non legitur. cf. Spanhem. ad Iulian. p. 29. W.

Patriam esse convenit gloriosam.] Magna laus, patria laude digna: unde quorum vias extollere volumus, eorum patriam et originem praedicare quoque solemus. Hilar. in vita Honorati. Inde Libanius Sophista cum Philippum Regem vituperare vellet, patriam quoque eius depressit, p. 105. τί γὰρ ἂν τις εἰποι περὶ αὐτοῦ καλόν; τὴν πατρίδα; βαρβαρος ἦν. τὴν πόλιν μέγιστος; καὶ τί Φαυλότερον τῆς πόλεως; *Ecquisnam aliquid praecleari de illo dicat? patriamne laudabit? atqui barbarus fuit. Urbis magnitudinem? at quid illa vilis fuit?* LINDENB.

8. *Aeternitati commendari per statuas.]* Ob merita vitas imagines, statuae et tituli rependuntur, inquit Tertull. de anim. cap. xxxiii. Qui sane honor ut non vulgaris est, ita ambitio nimis eum multi affectabant: adeo ut legibus cavere necessum fuerit, ne inconsulto Principe, vel sacra vice iudicante, alicui concederetur, l. 1. et ult. C. de stat. et imag. Itaque cum Berenice Christo salvatori statuam ponere vellet, ab Herode veniam prius impetravit, ut id scriptum reliquit Iohannes Antiochenus, ex cuius Chronographia haec verba adducit Io. Damascenus Or. 3. pro imaginib. Βουλομένη (Berenice) ὡς ἱσαμένη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ στήλην αὐτῇ ἀναστήσαι, καὶ μὴ τολμῶσα δίχα βασιλικῆς κελεύσεως τοῦτο ποιῆσαι, δέξιν δίδωκε τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ αἰτούσα στήλην χρυσοῦν τῇ σωτῇ Χριστῷ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει στήσαι. Sic Titinnius Capito ab Imp. Traiano impetraverat, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere, Plin. l. 1. Ep. 17. Et Aemilius Strabo V. C. cum L. Apuleio statuam de Iulo (nec enim ex descriptione publica id fieri leges linebant, l. fin. C. de stat.) ponere vellet, ad principes Africae viros libollo misso locum eadem postulabat. De statuis alia multa Plinius lib. xxxiv. IDEM.

Ex conscientia honeste recteque factorum.] * Cic. in Somn. Scip. Sipientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissima virtutis est praemium. Cicero Philipp. 5. 13. Neque enim ullam mercedem tanta virtus praeter hanc laudis gloriaeque desiderat: qua etiamsi careat, tamen sit se ipsa contenta, etc. Somn. Scip. 2. c. 10. Macrobius Seneca de Clement. lib. 1. cap. 1. Recte factorum verus fructus sit fecisse, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipsas. * Symmach. lib. ix. Epill. cv. In sola conscientia est fructus et ratio virtutis: nihil moror statuas et publica falsa titulorum. Plin. lib. 1. Ep. 8. Memi-

nimus, quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. * Nec male Arnulfus Lexoviens. Episcopus p. 100. Quod si aliena bene merentibus gratia non respondet, merces tamen sua virtuti non deerit, quae potius interioris fructus lucra considerans, satis habet simpliciter apud se de bono felicitis conscientiae testimonio gloriari. * LINDENBR.

Auro curant imbracleari.] Inf. lib. 17. c. 4. §. 15. auro imbracreatum. Bractea est πέταλον. Plin. lib. xxxiii. cap. 111. Bracteatores, πεταλοποιοί. Iul. Firm. Astron. lib. viii. Aurificem faciet, bracteatoiem, vel certe marmorarium. Bractearii, id est πεταλοῦργοι, l. i. C. de excus. artif. IDEM.

Acilio Glabrioni delatum est primo.] Livius lib. xl. 34. Aedem (Pietatis) dedicavit M. Acilius Glabrio Duumvir, statuiamque auratam, quae prima omnium in Italia statuta auratu est, patri Glabrioni posuit. Val. Max. lib. 2. cap. 5. IDEM. exigua et minima] Sic ipse Cicero aliquoties. v. Davis. ad Academ. p. 248. (Rath) ubi et alia eiusmodi afferuntur, v. c. malus et pessimus. W.

Ut memorat vates Aescraeus.] Nobilem illum, Hesiodi locum indicat ἐν ἔργοις α. 289.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδὼντα θεοὶ προπάροισιν ἔδμεναν, etc.

LINDENBR.

Censorius Cato.] * Plutarch. in Apophthegmatib. * et in Catoe c. 19.: πρὸς τοὺς θαυμάζοντας, ὅτι πολλῶν ἀδούλων ἀνδριάντας ἔχοντων, ἐκίνοσ οὐκ ἔχει, μάλλον, ἔφη, βούλομαι ζητῆσθαι, διὰ τὴ μοῦ ἀνδρίας οὐ κίται, ἢ διὰ τὴ κίται. Talis tere mens Stiliconi, de quo lectissimis versibus Claudian. lib. 11. de laudib. Stilicon. 178. ff.

— — quis devius esset

Angulus aut regio, quae non pro numine vultus
Dilectos coleret, talem ni semper honorem
Respueris? decus hoc rapiat, quem falsa timentum
Munera decipiunt, qui se diffidit amari:
Hic solus sprevisse potest, qui iure creetur. IDEM.

9. In carrucis solito altioribus.] Editio Romana habet carrucis: quam scripturam iuветur Hesychius et vetus Glossarium. In Pandectis Florentinis carrucha semper scribitur, quomodo etiam in hoc loco codicem suum habuisse, testis est Liudenbrogius. Est autem carrucha, τετραῦκλον ὄχημα, seu reda. Hesychius: ἑνδιῶν, παρούχων. Glossae Graecolatinae: παρούχιον: reda. Galli aliquantum corrupto vocabulo carrocas vocamus: in quibus eandem ambitionem hominum nostrorum hodie cernimus, quam apud Romanos sui saeculi fuisse testatur Marcellinus. VALESIIUS. Haec examinat Io. Schefferus de re vehicularia lib. 11. cap. 27. ORONOV.

Carrucae solito altiores.] Magnus in carrucis luxus Romanorum, quas et auratas habuisse Martial. indicat lib. 3. Epig. 63. Lamprid. in Alex. Sever. c. 45. Iulianus Novel. xvii. Ponti. Paulin. Episcop. Nolan. Epist. x. ad Sever. — villiore asellis burico sedentem tota huius saeculi pompa, qua honorat et opulenti poterant circumfusi Senatores, prosequatur carrucis nitentibus, phaleratis equis, auratis pilentis, et carpentis pluribus gemente Appla atque fulgente. Hunc satum frugaliores Principes uti reprimerent, Imperiali edicto solis honoratus iutra

urbem carrucarum usum concesserunt, l. unic. C. Theod. et Iulian. de honorat. vehiculis. LINDENB.

carrucis altioribus] quam altitudinem ad sedilia magis, quam rotas referendam esse recte credit Beckmann *Gesch. der Erfind.* B. 1. S. 391. W.

Quae sequuntur de vestibus, quanquam ita comparata sunt, ut, satente Gronovio, totus locus depositus sit, et ne ab Apolline quidem sanandus; ego et ipse quidem nonnisi codicum ope sanitatem loco reddi posse existimo plenam, idem tamen constitutum a Valesio contextum tueri tentabo. Omnino res veterum vestiarum, etsi satis multos de ea et libros habemus et libellos, nondum ita expedita est, ut accuratam de singulis animo informare notionem possimus. Etenim, quod nostra aetate sit cummaxime, ut singulis mensibus belluli nostri bellulaeque novas ornatum comminiscantur formulas, id et Romae factum historiae testantur. Materiam variarunt et formam vestium, nova nomina paullulum, mutatis impoluerunt, excogitarunt novas. *Lacernae* igitur, de quibus hic sermo est, quae olim vestes crassiores pinguioresque, tunicisque superinductae ad siugis pluviamque defendendam fuissent, eae sub Imperatoribus in locum togarum cessere: (cf. Ruperii ad Iuvenal. 1, 95.) easdem vero ferioris aetatis luxuries et tenuiori materia et ad ornatum confecit, iisque aestate etiam usa est. Vide Iunt. ad Iuvenalis Sat. 1, 27. *Crispinus Tyrtas humero revocante lacernas.* cf. eundem Sat. vi, 259. *hae sunt, quae tenet sudant in cyclo-* *de,* et Claudianum in Eutrop. ii, 337. *onerique vel ipsa fertica:* idemque fere dicit Ammianus ipse xxviii, 4. 18. ubi solis ita impatientes Romanos pingit suos, ut querantur, quod non sint apud Cimmericos nati. — *quas collis inseras,* caput enim solum eminebat; quod uti commune erat lacernis prisicis et recentioribus, in eo tamen discrepasse videntur, ut, cum illae rotundae fuerint et undique clausae, humerosque et pectus ventriculique texerint ad genua fere protensae, hae contra apertae paterent et explicari possent. — *cingulis ipsis adnectunt nimia subteminum tenuitate perstabiles,* quia ob texturae subtilitatem perstabiles sunt, ideo cingulis adeo firmant atque adstringunt, ne ventis ludibrio sint. — *expectantes,* tempus observantes (melius tamen, quod Valesius suadet, *expandentes*) crebris agitationibus, gesticulationibus, *maximeque sinistra,* ut longiores sinistrae perspicue lucerent. Fimbrias intellexerim vel de limbls, clavisve, vel de duabus longioribus laciniis, in acutum, ut muliercularum nostrarum collaria, desinentibus, quales in Iconismo Mercurii apud Ferrarium do re vestiar. P. 2. p. 79. conspiciuntur. — *tunicarumque varietate lictorum effigatae in species animalium multiformes.* Licia sunt fila, quibus in telis textrices implicant tramas staminis, quorum ope distrahi eae possunt, et subtemen radio immitti. Graeco *λόμενα*. v. Schneider in Ind. scriptorum rei rust. v. Tela p. 371. Tunicis istis igitur areolae rotundae vel quadratae erant intextae, in quibus variae animalium figurae, uti in Babylonice acu pictis vestibus conspiciebantur. Cf. et Salmasius ad Scriptt. Hist. Aug. T. ii. p. 296. et 500. et Alb. Ruben. in Sylloge epistolar. claror. viror. a Burmanno edita T. ii. p. 753. W.

Sudant sub ponderibus lacernarum.] Ironice id dictum acclipio in homines delicatos, quibus oneri erant lacernae sericae. Simili sensu Claudianus lib. 2. in Eutropium v. 337.: *onerique*

vel ipsa serica. * Ita Plinius in lib. 9. capite 23. Iuvenalis sat. vi. v. 259. et Hieronymus in consolatione ad Pammachium de obitu Paulinae: *Quibus serica vestis oneri erat, et Solis calor incendium; nunc sordidatæ et lugubres, et sui comparatione forticulae pavimenta verrunt.* VALES.

Quas in colli exserta.] Locus foede corruptus, cui neque a Mf. medela: proponam tamen ut ibi legitur: — *quas in collis inserta singulis ipsis adnectant, ne una subtegminum tenuitate perptavillis expectantes . . . crebris a cogitationibus maximeque.* Viderint alii, an quid inde expiscari pollint. LINDENB.

Quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt.] Editio Romana, cui adstipulantur scripti omnes codices, scriptum habebat: *quas in collis inserta.* Ex quo Petrus Castellus excogitavit eam lectionem quam ceteri Editores secuti sunt. Sed non dubito, quin Marcellinus ita scripserit uti edendum curavi. Sic enim in lib. 31. c. 2. de Hunnis: *Sed semel obsolet coloris tunica collo inserta, non ante deponitur quam in pinnos disfluxerit destrusata.* Quod vero attinet ad asteram emendationem, qua cingulis restituiamus pro singulis, de eius veritate non dubitabit, qui meminert in omnibus fere omnium Auctorum scriptis exemplaribus singula pro cingulis perperam scribi. Vulgata certe lectio nullum habet sensum. Itaque P. Faber in lib. 1. Semestrium emendaverat *fibulis ipsis adnectunt.* In codice autem Regio ex coniectura exscriptoris emendatum est, *insertas iugulis ipsis adn.* atque ita in codice Tolosano scriptum etiam inveni. VALESIIUS. Oct. Ferrarius, quum libro 1. partis 11. de re vestiaria voces has citasset ita, *quas in colli exserta singulis ipsis adnectant,* pronuntiat: sed locus ille, licet Cl. Valesius medicinam facere conetur, depositus est, et ne ab Apolline quidem sanandus. Et certe facilius quam oportebat, doctissimus Valesius se addidit simili loquutioni auctoris, ut quoniam alibi dicitur *tunica collo inserta*, idcirco, nunc condemnat voculam *in* vel tres lineas concordii veterum librorum fide servatas; quod etiam alibi facit in imminuta vel laesa maiestate. Interim et ante hos Io. Meursius lib. 111. Animadv. Miscell. cap. 27. tentaverat *ligulis spissis.* Crediderim iugulas fuisse aliquid in vestitu huc pertinens, atque adeo proxime ad priscam scripturam legendum, *quas cucullis, insertas iugulis ipsis, adnectunt.* Iam enim et Martialis (quem vide. xiv. 129 et 152.) tempora cum lacernis incipiebant funere cucullos, quod propediem magis invaluit, quum deliciis fracti Iovem solemque nudo capite excipere degeneres Urbis incolae non tolerarent. GRONOV.

Ninia subtegitum tenuitate perflabiles.] Ita hunc locum emendavi ex veligiis veterum exemplarium, in quibus legitur, *tenuitate perptavillis.* Corruptioni ansam dederat literarum affinitas. Sic supra, ubi legitur *per flexuosas*, scripti codices habent *per plexuosas.* VALES.

Filis exstantes crebris a locis omnibus.] Multum sibi indoluit hoc in loco P. Castellus. In Editione enim Romana, quam corrigere erat aggressus, sic legebatur: *Perptantilis expectantes crebris cogitationibus.* Et ita fere reliqui codices scripti, nisi quod post *expectantes* lacullam exhibent; quae in Regio exemplari denotari videtur uno puncto. Esi autem in tam corrupto loco difficile est veram emendationem assequi, videtur ta-

men legi commodè posse: *Expaudentes eas crebris agitationibus.* Quid sequentibus verbis confirmatur. sequitur enim: *Ut longiores fimbriae tunicaeque perspicua luceant varietate liciorum.* Homines enim delicati cum lacernas et serico haberent per lucidas, eas insuper crebris motibus agitabant, ut tunicae eorum opere plumario textae ab omnibus conspicerentur. VALES.

Ut longioris fimbriae tunicae.] In editione Romana erat: *Ut longiores fimbriae tunicaeque.* Quod cur Petro Castello placuerit corrigere, non video. Editioni certe Romanae subscribunt codex Regius, * Tolosanús * et Florentinus cum editione Frobeniana. Fimbriae igitur ad laceroas referendae sunt, quas fimbriatas fuisse, docet vetus interpret Persii, et ex illo Isidorus in Originum libris. Possunt etiam de tunicis intelligi, et sic erit figura quam Graeci ἐν δια δυνὸν vocant, non infrequens Marcelino nollro, ut cum ait infra in hoc libro: *Cum glorioso Marte Mediam urgeret et Parthos.* et clarius in lib. 16. *Ingeuti praelio superatus a Romanis et Pompeio Rex praedictus.* denique in fine lib. 23. *Post Lydiam victam et Croesum.* * Sane tunicas Romanorum veterum fimbriatas fuisse, docet Suetonius in Iulio Caesare c. 45., quum dicit: *Lato clavo usus est, ad manus fimbriato.* Et prisca quidem Romanis manuleatas ac talares tunicas gestare, probro erat. Verum processu temporis eiusmodi tunicae invaluerunt: quod testatur Augustinus in lib. 3. de doctrina Christiana capite 12. *Sicut enim talares et manicatas tunicas habere, apud Romanos veteres flagitium erat: nunc autem honesto loco natis, cum tunicati sunt, non eas habere flagitium est.* * IDEM.

Effigatae in species animalium multiformes.] Asterius Antias Episcopus in Homilia de Divite et Lazaro ait, novam quamdam texendi rationem sua aetate inventam fuisse, qua in connexionem flaminis cum subtemine picturae virtus exprimeretur, omnisque generis animalium formae vestibus intexerentur: addit etiam a pueris mirantibus digito monstrari solitas huiusmodi animalium figuras, leonum puta, pardorum, urforum; silvas quoque, et canes, et rupes, et venatores tunicis et palliis intextos: qui autem religiosi prae ceteris videri vellent, historias ex Evangelio sumtas simili arte vestibus inluisse. Idem scribit Prudentius in Hamartigenia his versibus, 288.

*Vellere non ovium, sed Leo ex orbe petitis
Rumorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudeat, et durum scutulis perfundere corpus.
Additur ars, ut fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto flamine formas.*

* Exstat etiam hac de re Theodoriti locus insignis in sermone iv. de Providentia p. 361. Ex quibus intelligendus est Chrysostomus in Homilia 50. in Matthaeum, ubi adversus superfluas artes pictorum et plumariorum invehitur, τὸ δὲ ἑὸν γένος ἢ ἐν τοῖς χοῖς, ἢ ἐν ἰπαστοῖς; ποῦ χρῆσιμον; * IDEM.

16. *Alii nullo quaerente patrimonia sua ta imm. extollunt,* etc.] Cur dixit *nullo quaerente*? Neque enim temere et sine causa id adiectum est. Nimirum perstringit Marcellinus his verbis importunam vanitatem quorundam Nobilium sive Senatorum, qui possessiones suas per universum orbem diffusas, nullis ipsis interrogantibus, assidue praedicabant, earumque immodicos reditus non sine mendacio interdum referebant. Sic quippe interpre-

tor proxime sequentia verba haec: *Cultorum, ut putant, feracium multiplicante annuus fructus.* ubi scribendum existimo, *ut puta feracium, vel utpote. Multiplicantes* igitur idem valet, atque augentes et amplificantes mendacibus verbis. Neque enim de usuris hunc locum placet intelligi: praesertim cum Senatoribus eo tempore non licuerit fenus exercere. Certe Chrysostomus legibus Romanis interdictam esse usuram Senatoribus adhuc sua aetate prodit in Homilia LVII. in Matthaeum: τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώματι ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελούοντας βουλὴν ἢ σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ δέμῃς τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Id et diserte confirmat lex tertia et quarta in Codice Theodos. de usuris. Idem docet Augustinus, seu quis alius, in quaestionibus ex utroquo Testamento mistis capite cit. *Dignitatis enim homini negotiari deforme est: Senatoribus quoque fenus diffamia est.* Olim quidem possidendi modus praefinitus erat Senatoribus Rom. cautumque erat ne extra Italiam possiderent, neve navem haberent nisi ad fructus ex agris deportandos; ut docent Cicero in libro v. in Verrem, et Livius in fine libri xxi. Quas leges prae vetustate neglectas ac mortuas, sicuti loquitur Cicero, reuulit postea Caesar Dictator, teste Tacito in lib. vi. Hist. Ea lege modus credendi possidendique intra Italiam praescriptus est Patribus, vetitumque ne Senatores pro arbitrio fenus exercerent. * VALES.

Cultorum ut putant feracium.] Sic pingua culta. Fest. Avien. in Descript. orb. terrae, 1022:

Tunc Pisida ferox exercet pingua culta.

* Calliod. lib. 4. Var. 36. *Istorum culta vastavit.* Lib. 12. Variar. 5. *Exercitus Lucaniae Bruttiorumque dicitur culta vastasse.* Paulinus in natali Felicis II. *Quisque colunt rigui felicia culta Galefi.* Claud. de bello Gild. n. 103. *Sufficerent Etrusca mihi, Campanaque culta.* * LINDENBR.

II. *Ex collatitia sipe Valerius.]* Quae hic strictim tanguntur, ea uberius narrant T. Livius lib. 2. Plutarch. in vita Valerii, Dionys. Halicarn. lib. 5. et 6. * Seneca ad Helviam matrem lib. de consolat. * cap. xii. Salvian. Mass. de provid. lib. 1. IDEM.

Subsiditiis amicorum maritum.] Valerius Max. in lib. 4. cap. 4. non subsidiiis amicorum Reguli, sed decreto Senatus alimenta coniugi eius ac liberis praebita esse scribit. Cui subseribit Dio in Fragmentis 44, quae nuper vulgavimus. ὁ γὰρ ῥηγοῦλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ῥαδίως ἐτελεῖν δι' αὐτὴν ὑποστῆναι, καὶ τῇ γυναίκα τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδωσθαι ψηφισθῆναι. Id est ad verbum: *Regulus enim tanta premebatur inopia, ut eius causa Magistratum suffragiis populi sibi delatum suscipere vix sustinuerit: utque contigeret eius ac liberis alimenta ex aerario decreta sint.* VALES. Cf. Perizon. Animadv. hist. p. 29. W.

Cum nobilitas florem adultae virginis, diuturnam absentiam.] In codice Regio et Editione Romana reperi, *diuturnum:* unde quis conicere possit legendum esse: *Cum nobilitas florem adultae virginis diuturnum absentia pauperis erubesceret patris.* Et ita diuturnus flos erit, quem alii obsolescentem dicent. Nolim tamen quidquam temere mutari, praesertim cum diuturna

absentia Cn. Scipionis iure dicatur, qui octo annis Proconsul bellum in Hispania gessit, teste Livio in lib. 25. Ceterum de hac liberalitate Senatus eleganter Valerius Max. lib. 4. cap. 4. et Zonaras ex Dione: mirumque est, id a Tite Livio praetermissum fuisse. VALES. Cf. Perizonii Animadv. hist. p. 83. Harles. et Gronov. Praef. p. xxxi. ubi contra Pricaeum disputat. WV.

12. *interrogatus multa, et coactus mentiri,*] tot obtusus interrogantiunculis, ut, cum non habeas, quod statim respondeas, ut tamen respondeas, fingere plura cogaris. WV.

Ut poeniteat ob haec bona.] Hic locus ex Mss. codicum auctoritate sic a nobis est restitutus: tantum emendavimus, *ob haec bona*, cum in Mss. et in Editione Romana legeretur, *ut haec bona*. VALESIIUS. Ex quo quis non videt audacius certe *ob fieri ex ut*, quum propinquius sit ac proclivius *in haec bona*? GRONOV.

13. *Ut incognitus haerebis.*] Sic habet Editio Augustana a Mariangelo Accursio viro doctissimo emendata. In Editione Romana *haeredis* legebatur; unde Petrus Castellus emendaverat *haeres*. Nos lectionem Augustanae Editionis sequi maluimus, quippe quae et ad scriptum codicem propius accederet, et cum antecedenti oratione melius conveniret. Neque aliter in codice Tolos. scriptum inveni. In Regio exemplari tria haec vocabula omissa erant. Ceterum quod incognitum et repentinum iungit hic Marcellinus, videtur sumtum ex Cicerone in Bruto, c. 69. qui sic dicit: *Ignoti homines et repentini, Quaestores celeriter facti sunt.* VALES.

Hortatore illo hesterno . . . numerando.] Ita primus hunc locum edidit Sig. Gelenius, vir exacti iudicii, cui uni plurimum debet noster Marcellinus. Neque aliter habuit Editio Romana, quae omnes lacunas scripti exemplaris fideliter exhibuerat. Sed Petrus Castellus sine ullo codice scripto, sola fretus non dicam coniectura, sed audacia, omnes lacunas explevit. Atque hunc quidem locum sic suppleverat: *Illo hesterno dies numerando.* IDEM. Exemplari Lindebrogiano adscriptum vidi [MS. *die numerando. leg. demirando. Loisel.*] GRON. Lacunulam fortasse expleveris, si legas *varia enumerando*; quod si mecum feceris, et verba recte ordinaveris, sensum habebis hunc: Qui heri, ut crebro reviseres, hortatus erat, dum varia enumerat, variastricas necit, assertque suspiciones, diutius hodie, qui sis, vel unde venias, ambigit. Alia tamen postea temporis in edela aptior visa est, si scribas: *foenora numerando*, quod bene convenit *homini bene nummato* (de hoc enim sermo est. §. 12.) qui, cum totus occupatus sit in computandis sortibus atque usuris, quid praeterea agat, vel dicat, nescit ipse. WV.

Per totidem defueris tempus.] Non dubitavi hanc scripturam hic restituere, quam praeter Florentinum codicem Regius quoque servavit. Existimo tamen quiddam adhuc deesse, *dierum* puta, aut *mensium*. Arguit enim superbiam et iniquitatem illorum Nobilium, quos cum assiduo officio per triennium colueris, si forte triduo, aut trimestri spatio absis, prioris obsequii tui oblivio subit. Et sic tollitur barbarismus, qui vulgata lectionem inquinat. VALES. An *tot dierum defueris tempus*? GRON.

Aetatem omnem frustra in stipite conteres submltendo.]

* Alludit Marcellinus, ut opinor, ad haec Senecae in libro de brevitate vitae capite xiv. *Nemo horum annos tuos conteret.* * Stipitem autem vocat hominem stupidum, et in quo nullus residet sensus non magis, quam in stipite. Sic Terentius in Heautontimor. Actu 5. Sc. 1. v. 4.

— — *in me quidvis harum rerum convenit,
Quae sunt dictae in stultum: caudex, stipes, asinus,
plumbeus.*

Et Cicero de Haruspicio responsis; Aelium quemdam Ligurem vocat stipitem. Claudianus quoque in Entropium lib. 1. 126.

Et nihil exhausto caperent in stipite lucri. VALES.

Stipitem Valesius et cum eo Ernesti exponunt stupidum. Ammianus autem cum paullo ante Romanum illum *tumentem* nominaverit, equidem locum ita intellexerim: tempus operamque perdes, si rigidam prae fastu cervicem flectere et mollire coneris. W.

14. *Cum autem intervallata temporibus.]* Hoc loco Mss. codices omnes, et Editio Romana atque Augustana vocem interserunt hac modo: *Cum autem commotus intervallata temporibus.* Unde non absurde quispiam legendum esse coniecit: *Cum autem commodis intervallata temporibus.* VALES.

Distributio sollempnium sportularum] Exempla huius rei apud Symmach. LINDENB. Cf. Plin. Epp. x. 117. W.

Exceptis iis quibus vicissitudo debetur.] Id est, praeter eos quibus vicem reddere oportet, cum ab iis aut convivio exceptus prior, aut sportula honoratus sis. Sic Marcellinus in lib. 16. c. 12. *Armatorumque millia triginta et quinque partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendae quaesita.* * Ambrosius, seu quis alius Auctor in caput xiii. Epistolae ad Romanos: *Comestiones* (inquit) *sunt luxuriosa convivia, quae aut collatione omnium celebrantur, aut viciis solent a contubernalibus exhiberi.* * VALES.

digesto plene consilio] Cf. xxviii. 4. 17. ubi de eadem re sermo est, aliquoties libratis sententiis. W.

Pro domibus excubat aurigarum] Claud. lib. 2. de laud. Stilic. 114.

— — *vestibulis foribusque potentum excubat.* LINDENB.

Qui pro domibus excubat aurigarum.] Viles de plebe homines intelligit, qui totos dies in Circo perstabant, de equis circensibus, et de agitatoribus satagentes, ut scribit Marcellinus infra, ubi de plebis Romanae studiis agit. Quinetiam pro domibus aurigarum factionis eius quam fovebant, excubare erant soliti. Quod quidem in plebeis hominibus mirum videri non debet, cum Caius Caligula praesinae factioni ita deditus fuisse dicatur a Suetonio, ut cenaret assidue in stabulo, et maneret. Marcellinus in lib. 28. 4. de iisdem: *Eisque templum, et habitaculum, et concio, et cubitorium, et spes omnis Circus est Maximus.* VALES.

qui pro domibus excubat aurigarum] Ex quo sub Imperatorum potestate coepit esse populus Romanus, rerum omnium securus nihil sibi deesse putavit, si panem haberet et Circenses. In his aurigandi inprimis studium ad insaniam usque processerat, et

in quatuor coloribus distinctas factiones abierant aurigae, quarum unaquaeque suos habuit fautores. W.

artem tesserariam profitentur.] Cf. et hic xxviii, 4. 21. W.

secretiora quaedam] artes magicas. xxvi. 3. 3. secretiora legibus interdicta. W.

15. *inutiles*] „i. e. perniciosos, ἀλυσίταις. cf. Livius 6, 40. Nisi forte vocabulum ἀχρήσιμος expressum est. Vid. Salmast. ad Scr. Hist. Aug. Toim. 1. p. 416." Sic Ernest. in Glossario. Heinsterhulsius ad Luciani Timonem T. 1. p. 344. Bipont. malit *mutilos*, eorum enim, qui non integri corporis erant, ut ait Seneca, malum omen faciebat occursum. Non magis mihi tamen, fautor, persuasit, quam Abreschio ad Thucydidem p. 199. nec ipse multum tribuit huic emendationi vir olim egregius. W.

Eo quoque accedente, quod et nomenclatores.] In hoc loco emendandum quid et quantum licentiae mihi sumserim, nolo dissimulare. Cum igitur in Regio codice et in Editione Romana scriptum esse vidissem: *Vitant e quoque accedente, quod et nomenclatores*, etc. unius literae adiectione locum sic sanavi. Ceterum id nomenclatorum officium fuisse docet Seneca in Epist. 19. *Habebis convivas, quos ex turba saluantium nomenclator digesserit.* Athenaeus lib. 2. p. 47. E. μετὰ ταῦτα κατεκλήθημεν ὡς ἤθελεν ἕκαστος, οὐ περιμέναντες ὀνομακλήτορα τὸν τῶν δειπνῶν ταξίαρχον. Neque vero solum digerebant eos, qui venturi essent ad cenam, sed etiam eos, qui sportulam accepturi essent; ut testatur Marcellinus verbis quae proxime sequuntur: *Mercede accepta lucris quosdam, et prandis inserunt subditicios ignobiles et obscuros.* Lucra enim sunt sportulae quae in auro, aut argento dabantur. De hac autem nomenclatorum avaritia, qui infimis hominibus operam suam venditabant, loquitur Lucianus in dialogo περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, (T. iii. Bipont. p. 530.) his verbis: περιμένειν ὠδοῦμενον καὶ ἀποκλειόμενον· καὶ ἀναίσχυντον ἐνίστε καὶ ὀχληρῶν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῶ πακῶς συρίζοντι, ἢ ὀνομακλήτορι λιβυρῷ ταπτόμενον, καὶ μισθὸν τελοῦντα τῆς μνήμης τοῦ ὀνόματος. [Hosce nomenclatores Suetonius in C. Caes. Caligula capite xxxix. vocatores appellat, ut et Plinius in lib. xxxv. cap. x.] VALES.

16. *Subverfasque filices siue periculi metu properanter.*] Vias Urbis intelligit quae filice stratae erant. Sic Iuvenalis in Satyra 6. 350.

Nec melior, pedibus filicem quae conterit atram.

Et Prudentius in lib. 1. contra Symmachum v. 583.

Quoque terit filicem variis discursibus atram.

* Porro scribendum heic videtur, *properantes*. * IDEM. Cf. xxvi, 3. §. 5. Liv. xli, 27. xxix, 37. W.

Equos velut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant.] Equos publicos vocat animalia cursus publici. Quia vero line diplomatis cursum publicum usurpare non licebat, teste Capitolino in Pertinace, c. 1. et l. 2. de curiosis, et l. 3. Cod. de cursu publico; idcirco signati calcei dicebantur eorum, qui eiusmodi diplomata seu evectones habebant, aut tractorias, aut angariales; tot enim nominibus dicuntur. Graeci συνδήματα appellant. Vetus Glossarium, *Evectio σύνδημα*. Item σύνδημα *sigillum*, *evectio*. Iulianus Augustus in Epistola nondum edita ad Libanium Quaestio-

rem: Ὡς ὤνῃς γε τὸ σύνθημα ἡμῶν μελλήσαν. ἀντὶ γὰρ τοῦ τρέμειν καὶ δεδίῃαι φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ἀπῆνης, etc. Hieronymus quoque in Ep. ad Iulianum: *Iam dimisso synthemate equus publicus sternebatur.* VALES.

equos publicos vocant, qui per stationes erant dispositi, vel singuli, vel plures curribus iungendi, ut in promptu essent, si quando ex aulis principum mandata erant in provincias perferenda, vel ex his ad Imperatores nuntianda. Saepius huius cursus publici meminit Ammianus, cuius loca congesta vide in Ind. II. v. Cursus clabularis. W.

Familiarum agmina.] Contra hanc ambitionem graviter invehitur Chrysostomus in Homilia 40. in Epistolam priorem ad Corinthios: ubi divites illos qui servorum greges ubique circumducebant cum in foro, tum in balneis, eleganter comparat venaliciariis et ovium venditoribus: lictōres quoque eos habuisse scribit, qui scilicet turbam submoverent, et servorum aciem instruerent. *τί δὲ καὶ παῖδας βαβδούχους ἔχεις, ὡς δούλοις κεχηρμένους τοῖς ἐλευθέροις.* Hi sunt, quos praepositos urbanae familiae Marcellinus noster infra appellat, et vīgas manibus gestasse, sicuti Chrysostomus dicit.* VALES.

Ne Sannione quidem, ut ait Comicus] Terent. in Ennucho Act. IV. Scen. VII. v. 10. LINDENB.

Quos imitatae matronae complures.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo prius quidem scriptum erat, *quos emitat*, prout Editio quoque Romana exhibet: sed eadem manu ita emendatum est, ut edidimus. Observavi autem in manuscriptis exemplaribus sere scribi *imitari pro imitari.* *In Ml. Tolofano plane scriptum est, *quos imitatae.** VALES. Sic iam divinavit Salmf. ad Scr. H. A. T. I. p. 846. W.

Opertis captivis et basternis.] Basternae enim matronales erant opertae, planeque similes earum quas bodie lecticas vocamus, ut docet vetus Epigramma:

*Aurea matronas claudit basterna pudicas,
Quae radians patulum gestat utrinque latus.*

*Auratas fuisse eiusmodi basternas testatur etiam Iob. Chrysostomus in Homilia 11. in Epistolam Pauli ad Romanos. *αἱ δὲ ὄψεαι τῶν ἡμιόνων, τῶν τὴν γυναῖκα φερούσων τὴν σὴν, πολλῶν καταλάμπονται χρυσῷ, καὶ τὰ δέματά, καὶ τὰ ἑῷα τὰ τὴν στέγην ἐκείνην ὑφαίνοντα.* Et Paulinus de matronis Rom. loquens, quae obviam Melaniae processerant, in Epistola x. *Auratis piletis et carpentis pluribus Appia aiaue fulgente.** VALES.

Basternis] Glossar. Nomicum: *Λεγίμιον, βάστερνα, κράβατον.* Martyrolog. Graecum de D. Eugenia: *ἣν ἀναγινώσκουσα ἴδον τοῦ βαστέρνιον.* Et: *προσέταξε στήναι τὸ βαστέρνιον.* Hieronym. ad Eustoch. Aldhelm. de Virginit. LINDENB. Basternae erant genus lecticae, ita tamen differunt, ut lecticae portarentur ab hominibus, basternae autem a iumentis, mannis, burdonibus, mulis, quorum unus antecedebat, alter sequebatur. Porro lecticae erant vel clausae, vel opertae, basternae semper clausae; illis et viri et feminae utebantur, his seminae solae. v. Salmf. ad Script. Hist. Aug. T. I. p. 845. Scheffer de re vehiculari Lib. II. c. 6. p. 115. ff. Alstorph de lectis et lecticis p. 310. W.

17. *Praepositis urbanae familiae suspensae digerentibus.*] Sensus est, servos praepositos urbanae familiae, quae tunc suspensa est, et otiosa ab omni opere vacat, ordines curare. VALES. Urbana familia, opposita rusticanae, constabat servis artis cuiusdam honestioris peritis, vel literatis, quos *suspensos*, conductis quotidianis laboribus abiectis ad deducendum dominum dominamve evocatos *praepositi*, liberti plerumque, tanquam designatores ordinant et suum cuique locum in pompa assignant. VV.

Digerentibus sollicite.] Sumtum videtur ex Senecae libro de Constantia c. 15. *Turbam venali fastidio digerentibus.* VALES.

Quos insignes faciunt virgae dextris aptatae.] *Asterius Episcopus Amaleade in Homil. de oeconomia iniquitatis pag. 20. Τὸ δὲ τῆς τῶν ὑπαρχόντων ἀξίας ἢ σκηνῆς; τὸ ἀγγύροσιν ὄχημα, καὶ καλαμίς ἢ χρυσή. Quid autem et quanti tota illa quam Praefides obtinent scena; argenteum vehiculum, et virga aurea? Seneca de Tranquil. initio: *Placet honos fascesque, non purpura aut aureis virgis adductus* (ita logo: vulgo adductum male) *capeffere, sed ut amicis propinquisque et omnibus civibus, omnibus deinde mortalibus paratior utiliorque sin.* Eaeque virgae in nummis antiquis in manibus magistratus apparent. * *In virga potestatem intelligi convenit, insigne enim potestatis est,* inquit Hilarius Episc. Pict. in Psal. 2. et 124. Unde Curopalates aurea virga decoratus ante pedes regis primus incedebat. Calliodor. lib. 7. Var. 5. Vid. Petr. Fabri V. C. Agonillicon lib. 1. cap. 22. LINDENB.

Multitudo spadonum coloris obluridi] Hunc sequioris sexus fastum multis reprehendit D. Chrysostom. cuius Homil. xx. in Paul. ad Ephes. v. haec verba sunt: ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ, καὶ ἐπὶ χρύσεον λευκῶν πρόβισι, περιφιρεται πανταχοῦ, οὐκ ἔστιν ἀγέλας ἐκεῖ, καὶ εὐνοῦχων ἕμερον. Hieron. ad Eustoch. *Praecedat caveas baster-narum ordo semivirorum, et rubentibus buccis cutis facta distenditur.* IDEM. Hoc hominum genus, in quod et alibi invehitur Ammianus, v. Ind. v. Eunuchus, ad lecticam dominae incedit *a senibus in pueros desinens*, ut seniores praecedant, iuniores sequantur. *obluridi*, quibus, ut vetulae ap. Horatium Epod. xvii, 22. *pelle lurida amicta ossa.* qui et alio rugosorum elogio eosdem ornat. Epod. v, 9. 13. — *agmina.* Libanius oratione parentali in Iulianum T. 1. Reisk. p. 565. numerum Eunuchorum maiorem fuisse ait, quam muscarum verno tempore greges circumvolantium. Plura de his hominibus, ut alios taceam, vide apud Gibbonum T. iv. p. 255. ff. et T. v. p. 284. ff. VV.

Obluridi, dist. ltn. compage deformes.] Sic habent codex Regius ac Florentinus, et Editio Romana. Sed Petrus Castellus, cum eam locutionem contra leges Grammaticae peccare existimaret, correxit: *oblurida, distorctaque lin. compage deformis.* Exstitit postea Sigismundus Gelenius, qui Frobenianam curavit Editionem. Is audacter satis vocem addidit hoc modo: *coloris obluridi, distorctaque lin. compage deformis.* Quod equidem institutum probare non possum, cum ea vox absit tum a codice Regio, tum ab Editione Romana. Quinetiam in Romana Editione legitur, *a senibus in pueros desinetis.* Unde suspicari quis pollet legendum esse *desinences*, Cuiusmodi locutio Marcellino est familiaris. VALES.

Mutilorum hominum agmina.] De hac matronarum ambitione loquitur Hieronymus in Epistola ad Furiam: *Noli in publicum subinde procedere, et spadonum exercitu praesente, viduarum circumferri libertate.* VALES.

Detestetur memoriam Semiramidis.] Incertum, Semiramis-ne prima exirari mares iusserit, an vero Persarum id iam olim institutum sit. Claudian. lib. 1. in Eutrop. v. 339.

— — — *Seu prima Semiramis astu
Assyrtis mentita virum, ne vocis acutae
Mollites, levesque genae se prodere possent,
Hos sibi coniunxit similes: seu Persica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis unbram.*

Certe de Semiramide* nil tale Diodorus, Sicul. vel Trogus, sed tantum vestitu eam sexum mentitam asserunt: *ετολήν ἐπὶ γυναικῶν σάτο, δι' ἧς οὐκ ἦν διαγινώσκειν τὸν περιβεβλημένον, πότερον ἀνὴρ ἢ γυνή.* Persis vero id numero multi sunt qui adtribuunt. Petron. Donat. Stephan. Cuius detestandi facinoris invectivam vide apud Suid. ex Cyrillo in voce *σπαδόνες.* LINDENB.

Semiramidis Reginae, quae ten. mares castravit omnium prima.] Consentit quidem Claudianus in Eutropium, ut iam pridem notavit Desrio. Sed Clearchus Solensis Aristotelis discipulus in lib. 4. de moribus gentium, praclarum hoc inventum Medis tribuit, teste Athenaeo in lib. 12. p. 514. D. *Κλέαρχος δὲ ὁ Σολεὺς ἐν τετάρτῳ βίῳ προσιπὼν περὶ τῆς Μήδων τρυφῆς, καὶ ὅτι διὰ ταύτης πολλοὺς εὐνουχίσαιεν τῶν περικτιόνων.* Mulieres vero castrare primi coeperunt Lydi, ut docet idem Athenaeus in libro cit. et Constantinus Manasses. Gyges enim Lydorum Rex primus puellas castrasse dicitur, ut iis adolescentibus diutius uteretur, quemadmodum scribit Xanthus Lydus in 2. rerum Lydicarum apud Suidam in *Ξανθός.* At Graeci hanc foedam inhumanitatem semper detestati sunt. Argumento sit Periander Corinthius, qui cum Corcyrensisbus intensus esset, Principum liberos ad Regem Lydorum Alyattem castrandos misit Sardes, ut narrat Herodotus lib. 3. c. 49. et Diogenes Laërtius l. 7. 2: quippe cum nullus esset in tota Graecia, nōdum Corinthi Medicus, qui id facinus fuscipere auderet. VALES. *Semiramidis.* Cui tamen fortasse sit iniuria. *Gesnerus* certe ad locum Claudiani a Lindenbrogio et Valesio excitatum, praeter Claudianum et Ammianum se non reperisse ait, qui hanc Semiramidi notam inureret. Nuper *Heerenius* in *Bibl. d. alten Literatur u. Kunst.* B. vi. inter inedita p. 18. aliquot paginarum scriptiunculam protulit e bibliotheca Escorialensi, schedisque Hoftsenii, ubi et haec evirationis inventio, et alia Semiramidi vulgo adscripta reginae cuidam *Lyttusae* tribuuntur. Auctor istius fragmenti ex Hellanico sua delumlit. Ceterum ipso Mose antiquiorem fuisse morem istum patet ex Deuteronom. xxiii. v. v. *Goguet Origine des Loix etc.* T. 1. L. 1. c. 5. versio- nis Hamberger. p. 365. et Beckmann Gesch. d. Erfindd. B. 5. St. 4. S. 472 et 476. W.

velut vtm infectans naturae — vias propagandae posteritatis ostendit.] Exquisitioribus verbis ornare sibi visus est Ammianus sententiam, quam brevius et simplicius ita poterat efferre: *Vim inferens naturae, quae puerulis adeo semen ad propagandam aliquando subolem indidit. De voc. crepundia Ernestius confert*

iubet Clav. Ciceron. in h. v. it. Salmat. ad Scr. Hist. Aug. Tom. II. p. 421. W.

18. *Vocali sono, perflabili tinnitu fidium.*] Sic restitui ex fide codicum scriptorum, Regii et Florentini; quibus Editio Rom. et Augustana adstipulantur. Sed nondum mihi persanatus locus videtur. Ac nisi me coniectura fallit, sic scripserat Marcellinus: *Vocali sono ac perflabili, tinnituque fidium resulantes.* Eodem enim modo loquitur initio libri 3o (c. 1. §. 20.) *Et aedes pulsu nervorum, et articulato flautique sonitu resularent.* Quibus verbis duae Musicae species complectitur, organicam et vocalem. Sed organica duplex est: quarum altera in percussione consistit, altera in flatu. Organorum quippe alia sunt *ἐνταρά καὶ καθάρτα*, alia, *ἐμπνευστά*, quibus etiam hydraulica continentur, ut ait Athenaeus L. IV. p. 174. B—E. Omnia haec complexus est Cicero in Orat. pro Sexto Roscio Amerino c. 46. his verbis: *Ut quotidiano cantu vocum, et nervorum, et tibiarum tota vicinia personaret.* Nec secus Marcellinus noster in locis quos adduximus. Sed et Calliodorus in libro de Musica: *Symphonia, inquit, est temperamentum sonitus gravis ad acutum, et acuti ad gravem, modulamen efficiens sive in voce, sive in percussione, sive in flatu.* Graeci perinde *ὀργανικὴν καὶ ψυχικὴν μουσικὴν* distinguunt, ut videre est apud Dionysium Halic. in libro de compositione vocabulorum, (T. V. p. 37. Reiske) et nominatim apud Auctores, qui de Musica scripserunt Graece, Gaudentium, Aristidem, et ceteros: apud quos nihil frequentius occurrit quam haec *ἁλφειὸς καὶ χροῦςτος* distinctio, id est vocalis et organicae Musicae: ac scorsum utrique proprias notas assignant, quarum superiores quidem vocalem, inferiores organicam metiebantur: in usum, ut equidem iudico, anuloedorum, citbaroedorum, eorumque qui ad lyram caneabant. VALES.

organa hydraulica.] Haec iam ante Neronem in usu fuisse discimus ex Suetonio c. 41. qui eiusmodi novi generis instrumenta monstrasse Romae Imperatorem narrat. cf. Spanhem. ad Iulian. p. 118. inprimis vero Wernsdorf ad poetas minores T. II. p. 400. II. W.

19. *Cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alim. Inopiam.*] Sic Octavianus Augustus magna quondam sterilitate ac difficili remedio omnes peregrinos, exceptis medicis et praeceptoribus, Urbe expulit; ut ait Suetonius c. 42. Cuius exemplum secuti deinceps Romani, crebro id usurpaverunt, adeo ut urbs aeterna hanc ob causam male audiret. Testantur in Symmachus in lib. II. Epist. VII. et Ambrosius in lib. III. de Officiis, cap. VII. ubi in eam Romanorum consuetudinem graviter invehitur. Libanius in Antiochico (T. I. p. 329. Reiske) de fecunditate agri Antiocheni loquens sic ait: *οὕτω τῇ τε γῇ πρέπων ὄχλος ὁ παρ' ἡμῖν, τῷ τε ὄχλῳ τῆς γῆς ἡ φύσις. δι' ἣν οὐδεπώποτε τὸν ξένον παρακάσθημεν ἀδικῆσαι. Διὰ διὰ τῆς περὶ τοὺς ξένους ἀμότητος καίτοι παράδειγμα τῆς Ῥώμης ἔχοντες, ἢ τὴν τῶν ἀναγκαίων σπάνιν, ἢ τὴν αὖ τοῦτο συμπίεσιν, τῇ τῶν ξένων ἐλάσει, πρὸς ἀφθονίαν μετέστησι.* Id est: *Ita et agro conveniens incolarum multitudo apud nos est, et multitudini incolarum bonitas agri respondet: cuius ope nunquam coacti suimus saevitia in peregrinos lovem hospitalem offendere: tamen nobis exemplum suppeteret urbis Romae, quae quoties inopia premitur annonae, peregrinorum expulsionem huic malo mederi solet.* Themistius quoque in Orat. 6.

ubi Theodosium Imperatorem Orientis ab annonae sollicitudine commendat. οὐκοῦν, inquit, δεῖ ἡμῖν ξενηλασίας συνεχοῦς καθίστερ τῇ μητροπόλει, Φαρμάκου τῆς ἐδεῖας χαλεπωτέγου. Id est: Quare nihil nobis continua ac prope assidua peregrinorum expulsione opus est perinde ac Origini nostrae: quod quidem omni penuria atrocius remedium est. Quibus verbis Romam iunuit, quam μητρόπολιν quoque appellat in-Orat. 4. * Eundem Romanorum morem perstringit Libanius in lib. iv. Epistola 268. ad Rufinum Comitem Orientis, qui ob annonae penuriam decreverat, ut peregrini Antiochia pellerentur. τὰ δ' αὖ περὶ τὸν τίτον· σοὶ μὲν καὶ ταῦτα ἄξια τῆς ὥμης τετόλμηκας. * Ceterum peregrinos aliter sumit Marcellinus, quam in dicto loco Suetonius. Apud Suetonium enio, et illius aevi Scriptores, peregrini opponuntur civibus Romanis. Post legem autem illam Caracallae, qua omnibus in orbe Rom. agentibus civitas data est, peregrini Romae dicti sunt, qui noo essent oriundi ex urbe Roma. VALES.

Peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe.] Non novum id Romae, et quod Augustum etiam fecisse, cum gravior Urhem annona flagellaret, scribit Sueton. Octav. 42. Orosius lib. 7. cap. 3. C. Papii quoque Tribunus pl. lego lata peregrinos urbe expulerat, sed alia de causa: ἐπειδὴ ἐπεπόλαζον, καὶ οὐκ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι σφίσιν εἶναι συνοικεῖν. Dio Cass. lib. xxxvii. 9. LINDENB.

sine ulla respiratione] uti erant, ita ut sarcinulas vix possent colligere. W.

Tria millia saltatricum ne interpellata quidem.] Quae scilicet veterum fabularum exitus in scenis saltantes imitarentur, ut loquitur Iul. Firmic. lib. 6. Quippe sat non fuit corruptis severioribus P. R. moribus inter privatos parietes hanc artem continuasse: sed eo quoque luxuriarum ventum, ut parum putarent commode mimum egisse, ni saltationum etiam obscenis gestibus oculi inquinarentur. Cuius moris praecipui auctores tempore Augusti fuere Pylades et Bathyllus. Zosim. lib. 1. c. 6. ἡ γὰρ παντόμιμος ὀρχήσις ἐν ἐκείνοις εἰσέχθη τοῖς χρόνοις, οὕτως πρότερον οὐσα, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρῶτον αὐτὴν μετελθόντων. Quos mox secuti Mnester, Paris, Phabaton, Caramallus, multos invenere discipulos. Seneca Natural. Quaestion. lib. vii, 52. 1. *Stat per successores Pyladis et Bathylli domus. Harum artium multum sunt discipuli, multique doctores, privatim urbe tota sonat pulpitum.* Et quidem quanto quisque formosior, tanto pensiore cura huic studio incumbibat, qui magis saltando placeret. Inscriptio vetus in Transilvania: DIS MANIBUS. MEMORIAE C. REGULI MORIBUS DECORE NATALIBUS D. D. HYACINTHO VEL NARCISSEO COMPARANDI. QUI VIXIT AN. XII. M. III. TER IN PUBLICO. SPECTANT. S. P. Q. TRAIANEN. QUATER IN CURIA SPECTANTE IMP. M. ANTONINI PROCOS. SALTAVIT. CANTAVIT. IOCIS OMNES OBLECTAVIT. CUNCTIS PLACUIT. FELIX REGULUS PATER INFELIX ANIMAE INNOCENTISSIMAE. L. H. L. D. Cui consentiunt alia monumenta Neapoli, Romae, Aotipoli reperta. Denique in totum excreverat numerus saltatorum, ut remedium malo quaerentes viri sanctiores infamiae metu impetum eius frangere conati sint, l. 24. ff. ad L. Iul. de adult. Sed verum hic quod P. Syrus ait: *Aegre reprehendas, quod finis confuscere:* eoque ventum, ut remanerent saltatores, exfularent philosophi. LINDENB.

Cum choris totidemque remanerent magistri.] Choros intelligo, qui saltatricibus, seu pantomimis praecinebant, de quibus praeter Hieronymum in Chronico loquitur et Libanius in Orat. adversus Titiamenum initio (T. II. p. 240. Reiske): ἀποκλίνας δὲ ταχέως εἰς ὄρχηστὰς, καὶ μακαρίσας αὐτοὺς τε καὶ θεοὶ περὶ αὐτοὺς, ἡδίστα μὲν ἂν ἡγεμῶν ἐγένετο τοῦ χοροῦ· τοῦτον δὲ πολλοὶ εὐχόμενος αἰτιάμασι, δι' ἀσμάτων, ἃ ποίῳ παρεῖχεν αὐτοῖς, ἢ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Quibus in verbis ἡγεμῶν τοῦ χοροῦ is est, qui Magister chori dicitur in hoc Marcellini nostro loco, et a Philargyro in Eclogam 6. Virgilii. Apud Philonem de vita contemplativa ἡγεμῶν καὶ ἐξαρχος vocatur. Hi Magistri in medio chori stantes complosione pedum ac strepitu cymbalorum, aut manus percussione modos dabant; unde et Mesochori sunt dicti. Philo in lib. de mercede meretricis, ὧν ἐν μέσῳ καθάπερ ἡγεμῶν χοροστατοῦσα. De cymbalorum strepitu locus est elegans apud Arrianum in Indicis (c. 49. p. 79. Schmieder.) εἶδον δὲ ἔγωγε καὶ κυμβαλίζοντα ἤδη ἐλπίσαντα, καὶ ἄλλους ὀρχησόμενους· κυμβαλοῖν τῷ κυμβαλίζοντι πρὸς τοῖν σκελοῖν τοῖσιν ἔμπροσθεν προσηρημένοις, καὶ πρὸς τῇ προβοσκίδι ἄλλο κυμβαλον. ὁ δὲ ἐν μέσῳ τῇ προβοσκίδι ἔκρουε τὸ κυμβαλον ἐν θυμῷ πρὸς ἑκατέρωθεν τοῖν σκελοῖν, οἱ δὲ ὀρχησόμενοι ἐν κύκλῳ τε ἐχούριον ἐν θυμῷ, καθότι ὁ κυμβαλίζων σφίσις ὕψι γίγτο. Id est: Vidi ego aliquando elephantium cymbalum pulsantem altis saltantibus, duobus cymbalis ad anteriora crura, alio ad proboscidem appenso. Ipse alternatim proboscide cymbalum in numerum ad utrumque crus pulsabat: reliqui circumstantes choreas ducebant, ac procedebant in numerum, prout ille cymbalo praecipat. Ut plurimum tamen ferream regulam habebant Mesochori ex crepidis prominentem, qua et chori cantum, et Pantomimi ipsius gestum ac saltationem regebant, quemadmodum docet Libanius in Orat. pro saltatoribus adversus Aristidem (T. III. p. 335. Reiske), ubi inter cetera sic ait: κτίλον δὲ τοῖς ὀρχησταῖς, ὧ δαιμόνιε, μείζονος, ὅς τὰ τε τοῦ χοροῦ διοικῆσται πρὸς τὴν χρεῖαν, καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβαλεῖ πρὸς εὐρυθμίαν· οὗτος δὲ ἀπὸ φιλοῦ τοῦ ποδὸς οὐκ ἂν ἀποχρῶν εἴη. δεῖ δὲ τινὰ κανόνα σιδηροῦν ἀπὸ τῆς βλαύτης ὀρμώμενον ἀκούσαν ἡχὴν ἐγγράσσειν. Ceterum saltante Pantomimo pauci chori canticis attendebant, nec nisi pastores, nautae, eiusque farinae homines: unius Pantomimi schemata ac gestus conspiciebantur: quem quidem ita moderari gestum oportebat, ut simul cum chori cantico procederet, simul inciperet, simulque desineret: quod συγκαταλέγει τῷ ᾄσματι dicit Libanius in Orat. citata. VALES.

20. *Et licet feminas multas spectare cirratas, quibus, si nupfissent, per aetatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum.]* Ridiculum est dicere, plurimas tum Romae fuisse saltatrices, virgines grandes ad tria millia, quas si nupfissent, per aetatem iam trinos liberos singulae domi habere potuissent: quasi eiusdem omnes aetatis, parium omnes essent in concipiendo, et in perfecundo enitendoque partu virium: aut quasi etiam aetate ac viribus pares, etiam eodem (si placet) nuptas tempore, eundem quoque singulas ac universas numerum liberorum, nec plus aut minus trinis necessario parere, aut apud se habere oporteret. Praeterea nixum liberorum pro liberis quis umquam dixit? Nixus est conatus et labor parturientis. Et post partum quidem conatus ille, vel labor aut nixus conquiescit evanescitque, nec de eo quidquam superest: superest autem aut suppetit tantum infans,

quem mulier enixa est. Si igitur emendandum Ammianum existimo: Quibus, si nupissent, per aetatem tam nidus poterat suppetere liberorum; sublato ter, quod ex ultima syllaba praecedentis vocabuli aetatem inepta repetitione ortum est, et nomine nixus in nidus unius litterae mutatione converso. Sensus est, haec saltatrices viragines, si mature nupissent, per aetatem domi iam habituras fuisse multitudinem parvulorum liberorum, quam, metaphora ducta ab avibus, nidum liberorum Ammianus vocat. Sic Plinius in capite III. libri xxxv. quam liberorum turbam dixit, mox nidum sobolis appellat his verbis: Quorum vero clypeis in sacro, vel publico privatum dicare primus instituit Appius Claudius. Decora res, utique si liberorum turbam parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendant: quales clypeos nemo non gaudens favensque adspicit. Iuvenalis in Sat. v. v. 150. imitatus Virgilium, qui garrulas aviculas in nido cubantes, nidos loquaces dixerat, tres infantes nidum loquacem nuncupat.

Sed tunc nunc Mycale parant licet, et pueros treis

In gremium patris fundat simul: ipse loquaci

Gaudebit nido. VALES. Non tamen nec in his locis, nec

in aliis, quae collegit Nic. Heinsius ad Claudiani praefationem de III. Consulatu Honorii, nidus vocat multitudinem, nec notare potest, ut cuilibet facila patet. Neque declamatio, quae ab viro doctissimo adversus vulgatam lectionem instituitur, iusta est. Dicit vero Ammianus nixus liberorum pro puerperis legitimis, eoque determinare videtur in numero ternario, respiciens ad ius trium liberorum, de quo multi multa, et praecipue nummus Aelii Caesaris et Antonini Pii apud Angelomum. Gron. Ter potuerat esse puerpera. Contra Valesium, qui nixus mutare voluerat in nidos, recte disputat Gronovius, in eo tamen nimis doctus, quod ad ius trium liberorum respici putat, de quo Ammianus h. l. non cogitavit. W.

Feminas spectare cirratas.] Cirri sunt cinciini et crines oblongiores, proprii puerorum et virginum. Gloss. Μαλλὰς παίδιον καὶ ἀρσενον, Cirrus. *Veget. de mulomed. 51. de articulis: Resecandi sunt cirri. 94. Terull. de virgin. veland. cap. 10. Cirros Germanorum. In lib. Notar. Cirrus, Cirritus, Cirritudo. Iuvenal. xiii. 165. — madido torquentem cornua cirro. Aldhelm. de Virginit. Formosam vulvis venustatem non subito confectam, vel calamistro cirris crispantibus adeptam, sed iugentiam. Indo cirratae puellae, et pueri cirrati apud Persium et D. Ambros. LINDENBROG.

21. Homerici lotophagi.] Homer. Iliad. x. Odyss. ix, 94.

— ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδία καρπὸν,

Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἔδειξεν, οὐδὲ νείεσθαι,

'Αλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοις

Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μένμεν, νόστου τε λαλῆσθαι. LINDENBR.

Lotus arbor (non confundenda illa cum Loto, planta Aegyptiaca) est Rhinmus Lotus Linnaei. Etiamnum baccis eius in regionibus illis pro cibis vivunt, vinumque inde vel nullum conficiunt, quod tamen ponnisi aliquot dierum est. Lotophagi sedem habuerunt ad mediam Tripoleos oram. v. Heeren Ideen über die Politik, den Verkehr u. den Handel der vornehmsten Völker d. alien Welt, Th. I. S. 64. W.

Pedibus

Pedibus pavimenta tergentes.] Restitui scripturam veterum librorum, quam Editio quoque Romana ac Frobeniana confirmant. Primus Mariangelus Accursius *terentes* ediderat vitiose: *tergere* enim pavimentum saltantes proprie dicuntur, quod prae nimia corporis agilitate vix tangunt, nedum terunt. Pavimentum autem Scenae hic intelligi clarum est, quae tessellato opere sternebatur. * Glossae veteres, *πυλπιτον*, pulpitum, pavimentum. VALES.

Iactant volubilibus gyris.] In codice Regio reperi *volvetur gyris*; neque secus in Editione Rom. nisi quod *gyris* in ea legitur. Vulgata lectio est ex emendatione P. Castelli, quam equidem non damno. Malim tamen legere: *Iactant volucris gyris*. IDEM. Gronov. in Praef. p. xxv. mavult *velocriter*. W.

22. * *Vile esse quidquid extra Urbis pomoerium nascitur, aestimant.*] Idem dicit Themistius pag. 129. VALES.

Praeter orbos et castibes: neque credi potest.] Petron. Arbit. p. 151. ed. Frf. 1621. 8. *In hac urbe nemo liberos tollit. Quia quisquis suos habet heredes, nec ad cenas, nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. Qui vero nec uxores umquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt.* De orbis exstat locus apud Tacit. in Dialogo de orat. c. 6. * Tertull. de Patient cap. ult. *Aucupandis orbitatibus omnem coacti obsequii laborem mentitis adfectionibus tolerat.* Horat. in Satyr. II, 5. ubi Ulyss. et Tiresias colloquuntur. Seneca de Consolat. ad Marciam cap. 19. LINDENB.

23. *admiculum fospitale*] remedium adversus morbos. Sic fospitales aquae xviii, 9. 2. fospitalis temperies coeli xxtii, 6. 46. W.

24. *Ubi aurum dextris manibus cavatis offertur.*] Sportulam nuptialem intelligit. Plin. libr. x. Epistol. cxvii. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulon, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Vide Apul. Apolog. Symmach. lib. 3. Epist. 24. lib. 4. Epist. 55. LINDENB.

25. *Velabris umbraculorum theatralium.*] Apud Valerium Maximum II, 4. 6., ex quo haec desumpta sunt, legitur *velorum umbraculis*. magis Latine. Ceterum de his theatralibus velis loquitur Propertius lib. 4. Elegia I.

Nec sinuosa cavo pendebant vela theatro.

Pulpita sollemnes non oluere crocos.

Quod distichon imitatus videtur Ovidius in Atte amandi lib. I.

Tum neque marmoreo pendebant vela theatro,

Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Plura de his velis notavit Lipsius in lib. de Amphitheatro cap. 17. VALES. Melius inverse Val. Max. loco a Valelio laudato Velabra ista praetendebantur amphitheatris ad ictus solis defendendos. Carbasis constituisse dicuntur, ad quae explicanda et res solvenda navitis utebantur. In ambitu superiori amphitheatri TI-

COMM. IN ANNIAN. I.

D

tiani, conspiciuntur etiamnum foramina, ad hunc usum sine dubio destinata. W.

Catulus in aedilitate.] Valer. Maxim. lib. 2. cap. 4. Religionem ludorum crescentibus opibus secuta laus est: eius instinctu Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium confessum velorum umbraculis texit. De Campana luxuria idem Valer. lib. 9. cap. 1. LINNÆUS.

Catulus in aedilitate sua.] Valerius Maximus id a Q. Catulo in aedilitate factum esse non dicit. Itaque id de suo admenus est noster Marcellinus: in quo vereor ne cum ratio fugerit. Plinius enim lib. 19. initio Catulum scribit primum omnium velis texisse theatrum, cum Capitolium dedicaret. Dedicavit autem Capitolium Catulus Q. Metello et Q. Hortensio Coss. Olympiadis 177. anno ultimo, ut scribit Calliodorus in Chronico, et Phlegon in Olympiadum fragmento apud Photium: quod confirmat Cicero in Verrem de signis c. 51., quam orationem habuit Pompeio et Crasso Coss. sub anni finem, cum Metellus et Hortensius iam Consules designati essent. Hoc loco, inquit, Q. Catule, te appello: tuus est enim honos in illo templo, Senatus populi que R. beneficio: tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur, etc. Quibus verbis satis inquit Cicero nondum eo tempore quo agebat, Capitolium dedicatum fuisse: quod sequentibus demum Coss. ut dixi, a Catulo dedicatum est. At eo anno Catulus et Consularis erat, et Censorius, nedum Aedilis: immo et Princeps civitatis, ut scribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. Agellius lib. 2. cap. 10. hunc Catulum Curatorem Capitolii reficiendi nominat. VALES. Gellio dicitur curator restituendi Capitolii. At verbum reficere in eo usurpat Suetonius Iulio 15. de refectione Capitolii. GRON.

In aedilitate.] Nempe cum Capitolium dedicaret. Plin. lib. 19. cap. 1. IDEM.

Pugnaciter aleis certant.] Vide Chrysostomum in Homilia xv. ad populum Antiochensem pag. 197. et in Homilia vi. in Genesim sub finem. VALES.

turpi sono fragoris naribus introsum reducto spiritu concrepantes.] Aliis verbis: auribus molesto sono reductum paulatim spiritum per nares cum impetu (fragoram orationem leni opponit Quintilianus ix, 4.) stridentem, acutum emittunt. W.

Sole satiscunt vel pluvis.] Quanto ardore ad Spectacula populus conveniret, illud vel maxime indicio est, quod totos dies nudo capite in Circo vel in Theatro perstabat, Solis aestum aut imbrem excipiens. Quippe haec Spectaculorum lex erat, ut Spectatores nudis capitibus essent; quemadmodum scribit Basilus in Homilia vi. in Hexameron: Καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πανηγυρικῶν θεσμῶν ἂν τις κατῴσῃ, οἱ τοὺς συγκαθεζομένους εἰς τὸ στάδιον γυμνῇ καθεσθαι τῇ κεφαλῇ διαγορεύουσιν. Idem frequenter inculcat Chrysostomus, ut auditores suos ad audiendum excitet. Sic in Homilia iv. de verbis Esaiæ pag. 871. οὐχ ὅρῃς τοὺς ἐν θεάτρῳ καθημένους, πᾶς ἰδῶσι, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὴν ἀκτῖνα ἀέχονται, ἵνα γένωνται θανάτου αἰχμάλωτοι, ἵνα πόρνης δούλοι. Et in oratione tit. adversus Iudaeos, de Olympiis quae Antiochiae celebrabantur, tomo t. p. 485. Καὶ γὰρ ἄσπον, ἐν Ὀλυμπιακοῖς μὲν καθημένους θεάτρους ἐκ μίσων νυκτῶν εἰς μεσημβρίαν μίσην καρτερεῖν ἀναμένον-

τας ἰδῆν, εἰς τίνα ὁ στέφανος περιστήσεται, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ
 διεμῆν δέχεσθαι τὴν ἀτίνα. Et hoc quidem in gymoicis dumtaxat
 et sacris certaminibus statutum ac usitatum fuisse, indicare viden-
 tur ipsi ambo Basiliius et Chrysostomus. Sed tamen idem de Cir-
 censibus ac de ceteris theatralibus scribit Chrysostomus in Homilia
 vi. in Genesim, et in Homilia iv. de Anoa, non procul ab imi-
 tio.

[Sed quomodo plebs Romana in Spectaculis sole fatiscere
 vel pluviiis potuit, si sicut docet ibidem ipsemet Ammianus) et-
 iamtum vela Romae in usu erant, quibus adductis solis ardor
 refringebatur, ne apertis capitibus spectantium noceret? An soli
 Senatores, soli optimates et divites Romae sub velis et in um-
 bra spectabant, plebe exclusa, et radiis solis ac imbris ex-
 posita? Caesareae quidem Cappadociae, et Antiochiae, atque
 etiam Constantinopoli vela theatralia usui fuisse non puto:
 ita ut Basiliius et Chrysostomus iure scribere potuerint, his in ur-
 bibus spectatores ledentes usque ad meridiem nudis capitibus
 radiis solis excipere consueville.] VALES. *Sole fatiscunt vel plu-
 via*, ad lassitudinem usque perdurantes sub dio, soli et pluviiis expo-
 siti, cum nudis capitibus spectaculis interesse ex lege theatri debere-
 rent. Vitio verterat Valesius Ammiano, quod velabrurum paullo an-
 te memoratorum immemor fuisset, quem tamen Ernesti in Gloss.
 v. Fatiscere ita defendit, ut non de ipsis ludis circensibus dicat
 locum explicandum esse, sed tantum de praeparationibus et exer-
 citationibus in curuli certamine, quae ante sollemnes concertatio-
 nes susceptae sint, ita ut sere idem h. l. dicere voluerit Ammia-
 nus, quod supra in hoc capite per vocem *excubare* extule-
 rat. W.

per minutias] ad minutias usque. W.

Equorumque praecipua vel delicta scrutantes.] Sic inf. lib.
 30. 7. *Intra probra medium et praecipua.* Lib. 21. 16. *Praeci-
 pua prima conveniet expediri.* Multo autem aliter in retro Edi-
 tionibus, ut in Collectaneis variar. lectionum notatum. LXX.
 DENBR.

26. **Et est admodum mirum, videre plebem.*] Quae hoc lo-
 co graviter ab Ammiano de insano Circensium ludorum populi
 studio narrantur, cum iis graphice conveniant, quae Tertull. can-
 dem in rem narrat, de Spectaculis cap. 16. *Aspice populum
 ad id spectaculum cum furore ventientem.* IDEM.

cum dimicationum curulium eventu pendentem.] Mire di-
 ctum pro suspensum et anxie expectantem, quem curule quodque
 certamen eventum habiturum sit. W.

C A P V T VII.

1. *Latius iam dissimulata licentia.*] Facilius sensum intelli-
 gas quam verba. Immo verba sensum plane subvertunt: quid
 enim sibi volunt haec? *dissimulata licentia.* Omnino *dissimula-
 ta* voluit dicere. VALES. Sic reposui, suadeotibus Valesio. Gru-
 tero et Boxhornio, nec invito Gronovio, quem vide in Praef. p.
 xxii. W.

2. *Antiochenfis ordinis vertices.*] Ut Romae et Constantino-
peli erat album Senatorium, in quo Senatorum omnium erant
nomina perscripta, ita et in civitatibus reliquis erat album Decu-
rionum, cuius mentio fit apud Iulianum in Misopogone et in lu-
re creberrimæ. Qui Primores erant in hoc albo, ii *ordinis verti-
ces* dicuntur hoc loco. Procopius in Anecdosis sub finem: 'Ανα-
τόλιος τις ἦν ἐν Ἀσκαλωνίων λευκώματι, τὰ πρωτὰ ἔχων. Id
est: Anatolius erat quidam inter Primores curiae Ascalonitarum.
Hos *primarios curiarum* vocat lex 39. Cod. Theod. de Decurioni-
bus. his verbis: *Tam primarios curiarum, quam hos qui Ma-
gistratus gerunt atque gesserunt, sinceritas tua incitare debet.*
Vide titulum in Paudectis de albo scribendo. * Chrysostomus in
Homilia xxxviii. in Epistolam priorem ad Corinthios, τοὺς τὰ
πρῶτα πολιτευομένους appellat. * VALES. Vid. Misc. Obsl. Bat.
T. 9. p. 301. 307. W.

Antiochenfis ordinis vertices.] Ita ex Ml. vulgo, *denique
Antiochia ordinis verendi duces.* Confirmant ipsissima Ammiani
verba nostram emendationem. Sic enim infr. *honorum vertices*
15, 3. 3., et *principiorum vertices* 15, 5. 16. Historiam tangit
Hieronym. in Chron. Nonnulli Nobilium Antiochia a Gallo
interfecti. LINDBER.

sub uno elogio] una sententia condemnatoria, formula leta-
li, supra c. 1. 3. proloquio xxix, 1. 38. — *celebrari villitatem in-
tempestivam urgenti*, h. e. (si lectio tamen sana) ut edicto pre-
tiorum rerum minuerent, quod iotempollive factum caritatem annonae
augere magis, quam minuire solet, vel, ut ipsius Ammiani ver-
bis utar: *villitas nonnunquam secus, quam convenit, ordinata,
inopiam gignere solet et famem* xxi, 14. 1., quem locum om-
nino conferas velim. v. et Calaubonum ad Scriptit. H. A. T. 1.
p. 512. et 914. Fortasse autem scripserat Ammianus *celerari*, quod
librarii alicuius stupor mutavit in *celebrari*, uti *celeber* rursus
pro *celeri* obitulus est Ammiano xxi, 13. 6. — *gravius rationabi-
li*, quam ipsi aequum videretur. W.

Et perissent ad unum, etc.] De hac Galli Caesaris crude-
litate intelligendus est Libanius in Orat. de vita sua, T. 1. Reisk.
p. 68. cum ait: ζάλη τις κατελήφει τὸ κοινόν, ὁρχή βασιλέως
εἰς φόρον προελθοῦσα: καὶ οἱ μὲν ἔκειτο, τοὺς δὲ ὡς κτείνοιεν ἐδη-
σεν, ἀπαντας ἀγαθοὺς. Inter quos et magistrum suum fuisse di-
cit: quem qua arte ex Galli manibus servaverit, ibidem docet.
VALES.

3. *Vetitis certaminibus pugilum.*] Liplius lib. 1. Saturnalium
cap. 12. haec verba de gladiatoribus accepit, quorum cruenta
spectacula lege Constantini Magni vetita fuerant. Equidem gla-
diatores *πίκτας* dici et *πυκτεύειν* liberos concesserim, quippe cum
et Artemidori locus ille quem indicat Liplius, id probet; et alter
eiusdem Auctoris in lib. 5. cap. 59. ἀπεργάζετο τὴν μονομαχίαν,
καὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἐπύκτευσεν ἀπότομον πυγμὴν. et Eusebius lib. 8.
Hist. cap. 17. et 18. Sed tamen gladiatores Latine pugiles dici,
vix in animum meum inducam. Nec quidquam obstat, quominus
hic locus intelligatur de pugilibus qui caesibus dimicabant. Nam
cruenta huiusmodi pugilum fuisse certamina, satis constat ex Poë-
tis: apud quos victus, semper male mulcatus et cruentus abijt ex
certamine. IDEM.

Vetitis certaminibus pugillum.] Non sine ratione *vetita* certamina vocat τοῦ μισομάχων: quippe quae Constantinus Imp. sustulerat. Euseb. et Sozom. in Hystor. Eccles. L. 1. C. Theodos. de gladiator. quae nunc unica est in C. Iustin. eod. Tit. Cui tamen legi patientiam populus laud praebuit; tanta insania ferebatur invicem se conficientes spectare gladiatores. Quare infecuti Imp. Constantius, Iulianus, Arcad. et Honor. ut tam cruenta spectacula penitus abolerentur, sub comminatione maioris poenae eadem interdicare necellum habuere, l. 2. 3. C. Theod. de gladiatorib. LINDENBR.

4. *Insidias ei latenter obtendi.]* Codex Regius habet, *insidias in eum latenter obtendi*. In Editione Rom. *ein latenter obtendi*. Ceterum hanc historiam fulius enarratam apud Zonaram unum reperi. Is in gestis Constantii scribit, Magnentium post Mursense praelium rebus iam fere desperatis, quemdam ex familiaribus clam misisse, qui Gallum Caesarem Antiochiae interficeret: eo consilio, ut Constantium variis curis distineret, ei ad Orientis tutelam averteret. Miles igitur cui caedes Galli mandata fuerat, quo occulitur esset, apud anum quamdam diverit iuxta fluvium Orontem. Iamque structis insidiis, ac multis militibus ad societatem adiunctis, vespere inter coenam cum quibusdam consociis de ea re apertius loqui coepit coram hospita anu, quam ob senium facile contemnebat. Sed illa perceptis omnibus, cum hospitem vino gravem obdormisse sentisset, clam tugurio egressa urbem petit, remque omnem Caesari aperit. Missi ilico milites Magnentianum illum corripunt: atque ille tormentis admotis insidias confessus est: de confesso et consociis omnibus supplicium sumtum. Haec Zonaras. VALES.

5. *Affore iam sperabatur.]* Pluries hoc significatu utitur Ammian. τῷ sperare: xvi, 12. xxviii, 1. xxx, 5. cet. Vid. Tertull. p. 317. n. 11. et de Poenit. c. 12. *Idem sibi de die sperent.* Firmic. lib. viii. *Imminentium culminum speret ruinas ac motuat.* Panegyr. Constantino dictus: *Quid aliud illum sperasse credendum est, qui iam ante biduum palatio emigraverat?* Vetus Ms. Scholiast. Lucan. lib. iv. *Sperare salutem.* Proprie dixit sperare: *speravius enim bona.* Sic ipse alibi: *- - Luceat sperare timentis.* Virgil. autem improprie dixit: *Si potuit tantum sperare dolorem.* LINDENBR. *Sperare*, uti Graecorum ἐλπίειν, in malam aequae ac bonam sumitur partem; ergo h. l. timebatur, uti saepius apud Nostrium, et melioris notae scriptores. Cf. Davisius ad Ciceronis Academ. ii, 1. p. 69. Rath. W.

Localibus subinde medetur aerumnis.] Locales aerumnas dixit, ut Orosius *locales miseriae*, lib. 1. cap. 2. * Tertull. Apolog. cap. 20. *Fames et lues, et locales quaeque clades, et frequentiae plerumque mortium vastant.* Idem ad Scapulam cap. 3. *Ira Dei localis*, cui opponitur *universalis et summa.* * IDEM.

disponi] De annona praesertim usurpatum esse Ammiani aetate docet Casaubonus ad Gordianum iii. Hist. Aug. T. ii. p. 123. et 306. W.

Consulare Syriae Theophilum.] Tres omnino erant provinciae Syriarum aetate Marcellini, ut ipse infra testatur, Phoenice, Coele, et Palaestina: quarum singulae Consularum habuere, ut est in Notitia Imperii Romani. Sed Coele proprio Syria dicta est, teste Ammiano Marcellino infra in hoc libro, ubi Orien-

tis provincias describit, et Itinerario Burdigalensi. Ex quo apparet, aliter apud veteres Syriam Coelen, aliter posteriori aetate terminatam fuisse. Nam antiqui Syriam Coelen vocabant, proprie quidem eam, quae Libano atque Antilibano montibus concludebatur: latius vero sumto vocabulo omnem eam regionem, quae supra Seleucidem in Aegyptum et Arabiam usque protenditur, ut docet Strabo lib. 16. Posteriores vero etiam Seleucidem ipsam usque ad Commagenem Coeles Syriae nomine complexi sunt: eiusque caput fuit Antiochia. Eunapius in vita Libanii, p. 166. Commelin. Λιβάνιον δὲ Ἀντιόχεια μὲν ἦνεγεν ἡ τῆς κοίτης καλουμένη Συρίας πρώτη πόλεων. In Tabula Peutingerorum Syria Colle perperam nominatur. Sed haec, ut dixi, propria et κατ' ἐξοχὴν Syria dicebatur: ut apud Spartianum in Hadriano c. 14: *Antiocheas inter haec ita odio habuit, ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.* Aetate quippe Hadriani unus legatus Syriae omnibus Syriarum provinciis praerat, isque Antiochiae sedebat: sed postea id quod Hadrianus cogitavit, impletum fuit. Syria enim a Phoenice separata est, seu potius Syriaca iurisdictio a iurisdictione Phoenices diiuncta. Utraque enim proprium Consulare habuit: sed Consularis Coeles Syriae proprie et ἐξοχως Consularis Syriae dictus. Hanc Consularis Syriae dignitatem ita describit Marcellinus in lib. 23. 2. *Antiochiam egressurus Heliopolitem quemdam Alexandrum Syriacae iurisdictioni praefecit.* Consulares autem hi senis fascibus ornabantur, ut docet Ruilius Numatianus lib. 1. Itinerari vi 579.

*Namque pater quondam Tyrrhenis praefuit arvis,
Fascibus et senis credita iura dedit.*

Hinc Consularitatis fasces in Cod. Thaod. dicuntur, lege ult. ad legem Iul. de ambitu. Nec solum fasces, sed et secures habebant, testis Calliodoro lib. 6. formula 20. VALES. Reinellus ad oram adscripserat, hunc virum L. 8. Cod. Theod. quorum adpell. non recip. vocari Theodorum. W.

6. *Famis et furoris impulsu, Eubuli cuiusdam, etc.*] Ita hunc locum et emendavi et interpunxi, partim ex Mss. codicibus, partim ex Editione Augustana. Emendationem vero hanc nostram egregie confirmat Libanius in Oratione de vita sua, Reisk. T. 1. p. 72. ubi hanc Antiochenis plebeculae seditionem sic perstringit: ἀναβὰς οὐμὸς ἀνελὼς ἀσθμαίνων τὸν μὲν ἀρχόντα ἔφη τεθνεῶτα ἔλκεσθαι, παιδιὰν ποιουμένων τῶν πτεινάντων τὸν νεκρόν. Εἰς βούλον δὲ αὖν τῷ παιδί θρασυῶ τοὺς ἐκείνων ἀποφυγόντα λίθους εἰς ὄρων πρὶ κορυφὰς ἀναφυγεῖν. τοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας τῶν σωμάτων, εἰς οἰκίαν τὴν ἐκείνων ἀφείναι τὸν θυμὸν, καὶ καπνὸς οὐτοὶ τοῦ πνεῦς ἀγγελος. Id est: *Cognatus meus aahelans Consularem quidem occisum per summum ludibrium ab intersectoribus trahi nuntiavit. Rabulum vero una cum filio evitatis furentis populi lapidibus ad montium vertices evasisse: at populum, cui corpora illorum elapsa essent, in aedes eorum effudisse iram: et hic, inquit, fumus incendit Index est.* Iulianus quoque in Misopogone ad calcem, eandem tangit historiam his verbis: οὐδὲν ὑμᾶς ὑπομνήσας ὡν ἐνιαυτοῖς ἐμπροσθεν ἐνέα δίκαια θρῶντες εἰς ἀλλήλους εἰργάσασθε. Φέρον μὲν ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν δυνατῶν τὴν Φλόγα, καὶ ἀποκτινύς τὸν ἀρχόντα. VALES.

Domum ambicio[sam.] Ovid. Trist. 1. Eleg. 8. Nota quidem, sed non ambitiosa domus. Ammian. iul. *ambitiosum*

templum. — ambitiosus magister. — ambitiosa mensa, etc.
LINDENBRO.

sibi iudicio imperiali addictum,] quem ex malitioso antea memorato Caesaris responso suo permissum arbitrio autuabant. W.

Calcibus incessens et pugnis, conculcans seminecem.] Sic interpungendum esse hunc locum existimaui. Ceterum Libanius in Orat. ad Theodosium A. de seditione Antiochena ait, hunc Theophilum, optimum alioquin Rectorem, dum Circeses spectaret, a quinque aut sex fabris aerariis proturbatum atque humi afflictum fuisse: ac Constantium eo facinore graviter commotum, ilico misisse Strategium Praefectum Praet. (quem Musonianum aliter dictum fuisse, testatur Marcellinus in fine libri 15.) ut in caedis auctores animadverteret. Venit igitur Antiochiani Strategius post Thalassii Praef. obitum, antequam Domitianus successor in locum Thalassii missus fuisset. Theophilo autem Consulari Syriae successit Nicentius, ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: quamquam ibi *Noxvrios* exaratum est: et in Ms. codice quem vidi, *ivoxvrios* legitur. Sed Nicentium malo ex Libanii Epistolis, quas aliquando, si Deus iuverit, in lucem edemus. VALES.

7. Serenianus ex Duce.] Ex Duce Phoenice intellige: quod confirmant ea quae sequuntur. *Cuius ignavia populatam in Phoenice Celsen ante retulimus.* IDEM. Cf. Ind. hist. W.

In Phoenice Celsen.] Restituimus hoc loco Regii codicis * et Tolosani * scripturam, quam Editio quoque Romana agnoscit. P. Castellus *Coelen* ediderat, imperite, ut solet. Nam Coele pars est Syriae, ut et Phoenice. Celse igitur castellum fuit in Phoenice, cuius tamen nulla, quod sciam, mentio sit apud veteris. Nisi forte eadem sit Thelsea, castellum in Phoenice, cuius mentio sit in Notitia Imperii Romani, * et in Antonini seu Aethici Itinerario. * VALES. Cf. Wesseling ad Anton. Itiner. p. 196. W.

pulsatae maiestatis imperii reus.] xxi, 16. 9. sunt rei maiestatis imminutae vel laesae. Amat omnino vocem *pulsare* Ammianus. cf. Cod. Theod. l. 6. de malef. Lib. ix. tit. 16. W.

Iure postulatus ac lege.] Sic correxi ex codice Regio, * et Tolosano. * VALES.

templi fatidici mentionem factam miretur fortasse, qui oraculorum consultationem inde a Constantino M. vetitam fuisse meminert; sed ad Theodosium usque sana eiusmodi durasse videntur. v. van Dalen de oraculis p. 529. ubi nec Ammianus neglectus. W.

Firmum portenderetur imperium, ut cup. et cunctum.] In omnibus exemplaribus hic locus prava interpunctione corruptus erat. Primus Sigismundus Gelenius, quem Frobeniano Editioni praefuisse monuimus, emendavit: *Et iunctum duplexque tisdem, etc.* contra fidem omnium librorum, et sine ratione. Cur enim iunctum diceret Marcellinus utrumque facinus? Nos sola interpunctione commutata locum pristino nitore restituvimus. * Emendationem vero nostram Codex Tolosanus nobis postea confirmavit. * VALES. *cunctum*, totum, indivisum. W.

8. Modo non reclamante publico vigore.] *Modo non* idem alet ac *tantumnon*, quae *ἢ* *ἐν* scribi ac legi debent. Ut apud Graecos *μονονόχ*, vel *δονονόχ* apud Thucydidem. VALES.

9. *Referent Thalassio doctus, quem movisse iam compere-
rat lege communi.*] Forte scripsit Ammian. quem obisse iam comp.
l. c. id est, quem communi lege vivendi iam defunctum esse in-
tellexerat, LINDENB.

Ne quod militare otium fere tumultuosum.] In Editione Ro-
mana inter primam ac tertiam vocem relicta erat lacuna. Sed P.
Castellus, cui id propositum erat, ut nullam in Editione sua la-
cunam relinqueret, inserto eo vocabulo, quod hactenus retinuerat
Editiones omnes, lacunam explevit prorsus infelicitur. Nam et
dicta illa sentum hic nullum habet, et a scripta lectione nimium
quantum discedit. In Regio enim codice "et Tolosano" legitur:
Ne vitia et militare otium. Neque aliter habuit codex Florenti-
nus quo usus est Lindenbrogios. Unde non absurde quis coniciat
ita legendum esse: *Ne, uti est militare otium fere tumultuosum,*
etc. VALES.

Militare otium fere tumultuosum.] Veget. lib. III. cap. IV.
*Interdum movet tumultum ex diversis locis collectus exercitus,
et cum pugnare nolit, irasci se simulat, cur non ducatur ad
bellum: quod ii praecipue faciunt, qui in sedibus otiose deli-
cateque vixerunt,* LINDENB.

Solisque Scholis iussit esse contentum Palatinis.] Scholae ge-
neraliter dicuntur aedificia, ubi convenire solent homines plurimi,
aut studendi, aut praestolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratia.
Sic Scholae in balneis dicebantur, ubi posteriores occupato a prio-
ribus labro consistebant, teste Vitruvio in lib. 5. cap. 10. Eadem ratio-
ne Schola Quaestorum, Schola Galli, Schola Capulorum, Schola
Casii, et Schola Xanthia dicuntur apud Rufum et Victorem descri-
ptione urbis Romae. Erant enim loca, in quae conveniebant
Scribae, Praecones Quaestorii, aut Aedilicii, aut aliorum Magi-
stratuum. Verbi gratia, Schola Quaestorum erant aedes in quas
Scribae Librarii Quaestorii coibant. Plerumque autem eas Scholae
a Curatoribus aut Instauratoribus nomen sumebant, ut Schola
Xanthia dicta est, quam A. Fabius Xanthus Curator Scribis, Li-
brariis, et Praeconibus Aedilium Curulium refecerat, signisque et
maioribus ornaverat de sua pecunia, quemadmodum est in ve-
teri Inscriptione apud Philandrum. Hae Scholae fere porticibus
adiungebantur, ut praeter Plinium lib. 36. docent Festus et Vi-
ctor supra citati: solebantque statuis et imaginibus ornari. Vetus
Inscriptio: SCHOLA. CUM. STATUIS. ET. IMAGINIBUS. ORNAMENTIS-
QUE. Habuerunt et milites Scholas suas. Nam Scholae Specu-
latorum mentio fit in veteri Inscriptione. SCHOLA. Speculatorum
Legionum I. et II. Admiricum P. F. refecta per eosdem, quo-
rum nomina infra scripta sunt. Ab hac origine Scholae Palatinae
dictae videntur, cohortes militum qui pro Palatio excubabant;
eo quod scilicet Scholas seu aedes haberent iuxta Palatium. Quo
referre soleo locum veteris Scriptoris apud Suidam in *διδασκων*. *ὡς
δὲ οὐκ ἰσχυρὸν τῇ εἰσόδῳ χρῆσασθαι, ἀφ' αὐτῶν διεδόξεν κατὰ τοὺς
οἴκους τῶν λιγυμένων σχολῶν εἰσεκκμῆσον.* Harum Scholarum me-
minit iterum Marcellinus infra in hoc libro, cum dicit: *Palatina-
rum prius Scholarum allocutus est mollius.* Erant autem om-
nes sub dispositione Magistri Officiorum, ut docet Notitia Imperii
Romani, ubi ordine recensentur. Singulae tamen Scholae
Tribunos atque etiam Comites habuerunt, ut patet ex lege unica
Cód. de Comitibus et Tribunis Scholarum, lege 3. Cód. de Ma-

gistro Officiorum, lege 8. de erogatione militaris annonae. Marcellinus Comes in Chronico: *Romanus*, inquit, *Comes Domesticorum*, et *Rusticus Comes Scholariorum*. Denique Procopius in lib. 4. Gothicorum, pag. 363. de Indigifal qui ad Iustinianum confugerat loquens, sic ait: ἀρχόντῳ τε κατεστήσατο ἐνὸς τῶν ἐν τῇ παλατίῳ φυλακῇ τεταγμένων λόχων, οὗσπερ σχολὰς ὀνομάζουσι. Eum Iustinianus Tribunalum seu Comitum constituit unus ex cohortibus, quae ad Palatii custodiam deputatae sunt, quas vulgo Scholas appellant. Aique hae proprie Scholae et simpliciter dicuntur, et milites qui in iis militant, Scholares, lege 1. Cod. Th. qui a praebitione tironum, et in Codice Iustiniani non semel. Procopius in Anecdosis et Agathias in lib. ult. σχολάρχους appellant, eosque ter mille ac quingentos numero fuisse, et ampliora ceteris militibus accepisse stipendia testantur. Praeter has Scholas, variae quoque Scholae fuerunt: sed eae nonnisi cum additamento Scholae dicebantur, ut Scholae Domesticorum, Scholae Protectorum, Scholae Exceptorum, Singulariorum, Charulariorum in utroque codice. Est et Schola Palatina in Codice Iustiniani lege 2. de Iudiciis: Schola scilicet Palatinorum, qui sacris largitionibus ministrabant: de quibus infra dicturi sumus: sed haec Palatinorum Schola nihil ad hunc Marcellini nostri locum. Quippe constat Caesares eo tempore nec privatum aerarium, nec largitiones habuisse: ut docet Marcellinus lib. 22. c. 3. his verbis: *Cum enim Caesar in partes mitteretur occiduas, nulla potestate militi quidquam donandi data, Ursulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Caesar, iusserat dari.* VALES.

Scholis iussit esse contentum Palatinis.] De hisce Scholis quaedam notamus ad lib. xxv. LINDENB.

Et Protectorum.] Praeter Scholares, de quibus modo dixi, erant in Palatio dignioris ordinis milites alii, qui maiora quoque stipendia merebant, utpote qui maiore pietio eam dignitatem assequerentur. Ii Domestici ac Protectores dicebantur, ut Procopius scribit in Anecdosis. Ac de Domesticiis quidem dicemus infra, c. 11. Protectores autem dici sunt, ex eo quod Principis latus protegerent, ut docet lex 9. Codicis Theod. de Protectoribus. In Glossis Graecis ὑπασπιστάι et ὑπερασπιστάι dicuntur. Hesippus lib. 1. cap. 44. *Hic erat Protector meus, cui credebam corporis senilis custodiam:* quae conversa sunt ex his Iosephi: ὁ ὑπερασπιστὴς ὁ ἐμός, ὁ σωματοφύλαξ. Horum alii in comitatu manebant, alii in provincias cum Comitibus et Magistris militum mittebantur, et ex variis Marcellini nostri locis colligitur: idque diserte testatur Procopius loco citato: quidam etiam ad custodiam limitis ex ea Schola erant deputati. Menander Protector lib. 8. Historiae: ὁ δὲ γε τῶν μεθωρίων λεγόμενος προτέκτωρ, (δηλοῖ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν ἐς τοῦτο καταλεγόμενον ἄελας τὸν βασιλεῖον προσκεπαστήν) etc. Id est: Protector autem limitis, (quo nomine appellant Romani eum qui Principis latus protegit) etc. Adit Menander Protectorum limitis iam inde a prisca temporibus id officium fuisse, ut tabernacula appararent, in quibus Legati Rom. ac Persarum congregarentur. Huiusmodi Protectorum qui limites et itinera custodiebant, mentio fit lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus, et lege 3. de litorum et itinerum custodia. Horum Schola videtur fuisse sub dispositione Comitum Domesticorum. Pri-

mus autem eam instituit Gordianus iunior, si Cedreno credimus. Sane ante Constantinum eam fuisse, docent Excerpta de gestis Constantini, §. 1. in quibus Constantius eius pater, primum Protector, dein Tribunus fuisse dicitur: et vetus Inscriptio ante Constantini tempora FLORIO. BAUDIONI. VIRO. DUCENARIO. PROTECTORI. Spartianus in Caracalla Protectorum meminit. Hos Protectores describit Prudentius in Apotheosi his verbis v. 495.

*Armiger e cuneo puerorum flavicomantum,
Purpurei custos lateris, deprenditur uas:
Nec negat: et gemino gemmata hastilia ferro
Proiecit.* VALES.

Cum Scutaris et Gentilibus.] Hi inter Palatinas Scholas fuerunt, ut coullat, ex Notitia Imperii. Est itaque hic signa, ἐν δὲ δύοῖν, quam Marcellino familiarem fuisse supra monuimus. Ac Scutariorum quidem duas Scholas recenset Marcellinus. Nam lib. 26. t. 4. meminit Equitū Scholae primae Scutariorum Tribuni: libro autem 25. 10. 9. Valentinianum memorat agentem Scholam Scutariorum secundam. Utriusque meminit Zosimus lib. 3. c. 29. τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλεῖα δύο ταγμάτων οὓς προυαγίους προσαγορεύουσι. Praeter has, fuit etiam Schola Scutariorum clibanariorum, cuius meminit lex §. Codicis Theod. de annona civica; et Schola Scutariorum sagittariorum. IDEM.

Et Gentilibus.] Et hi in comitatu Principis inter Scholares militabant, ut dixi. Sic autem appellati videntur, quod ex gentilibus, seu barbaris conscripti essent. Sane Procopius in Anecdotis scholares omnes fere ex barbaris, Armeniis puta et Isauris, conscriptos fuisse testatur. Gentiles autem proprie dicuntur barbari: et sic in Codice Theod. sumuntur lege unica de nuptiis Gentilium, et lego 1. de terris limitaneorum, et apud Aufonium in gratiarum actione ad Gratianum, p. 526. ed. Floridi: *Voca Germanicum deditioe Gentilium: Alaniannicum translatione captorum.* Huius autem Scholae vetus et Constantino anterior appellatio est. Nam in Menologio Graecorum de Sergio et Bacchio legimus: ὁ μὲν Σέργιος πριμμικήριος ἦν τῆς σχολῆς τῶν γενηλίων. IDEM.

Domitiano ex Comite Largitionum Praefecto.] Mf. Domitiano ex Comite Largitionum Praefecto propecto. Quod videtur dictum ut illud lib. xxii. Sallustio promotō Praefecto Praetorio. Et propectus, ut lib. xxii. Magistro equitum per Illyricum recens propecto. LINDENBA.

Gallum, quem crebro acceperat.] Hunc locum mendosum esse arbitror. Sic autem esse legendum existimo: Gallum, quem crebro acciverat, ad Italiam properare blande hortaretur et verecunde. VALES.

10. *Contempto Caesare, quem videri decuerat.]* Videri in hoc loco idem est ac salutare. Ita etiam Marcellinus usurpavit supra, c. 6. cum dixit: *Excogitatum est admitticulum hospitale, ne quis amicum perferentem siavilla videat.* Neque aliter idem sumitur a Diono in Fragmentis quae nuper edidimus, pag. 722. de Marco: ἡπαξέτο τε τοὺς ἀξιωτάτους ἐν τῇ Τιβερικῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ὤκει, πρὶν τὸν πατέρα ἰδεῖν. et apud Socratem lib. 6. cap. 20. Hist. eccl. IDEM.

Relationibus quas subinde dimittebat.] Sic emendavi ex Codice Regio, cui Editio Rom. et Aug. subscribunt. De omnibus autem maioris momenti negotiis referre ad Principem iudices et rectores solebatur: eaque relatio proprie dicebatur. Exempla passim apud Marcellinum, et Symmachum, et priorem iis Plinium lib. ult. Epist. et in Codice exstant. Graecis ἀναφορά dicitur. Glossae. ὑποβολή ἢ ἀναφορά πρὸς βασιλέα ἢ ἄρχοντα, *suggestio*. Suggestio tamen proprie sumta in hoc differt a relatione, quod relatio est actorum et gestorum insinuatio: suggestio autem est, cum Magistratus quilibet Principi salubre consilium suggerit. De his relationibus Domitiani loquitur Iulianus in Epistola ad Aihen. VALES.

11. *consistorium*] *Σύρον συντόριον*, conclave, ubi principes negotia publica cum amicis tractarent, legatos admitterent, cet. Primum fuisse Ammianum, qui hoc vocabulo uteretur, didici ex classica *Hauboldi* Diss. de Consistorio principum Spec. 1. p. 6. W.

Et tuas et Palatii tui auferri iubebo prop. annonas.] Ministris ac Palatio Caesaris annona et salaria ab Augusto dabantur. Ipse etiam Caesar non secus ac apparitor aliquis annonas ab Augusto accipiebat: quod praeter hunc locum docet Marcellinus in lib. xvi. §. 3. de Iuliano loquens adhuc Caesare: *Cum enim legeret libellum, quem Constantius descripserat, praeliceret disponens, quid in convivio Caesaris inprudens deberet.* Porro palatinam annonam curabat Praefectus Praetorio, ut testatur Calliodorus in formula Praefecturae Praetorianae. Inde est, quod Domitianus Praefectus Praet. minatur Caesari, nisi quamprimum profusiscatur, annonas ipsius Palatio se adempturum. Quod etiam refert Zonaras his verbis, quae cum Marcellino unico consentiunt. *ὁ δὲ ἐπὶ τῇ Ἀντιόχειαν παραγεγονώς, πάντῃ ἀδεξίως τὸ πρῶμα μετεχειρίσαστο, ἀναφανδὸν ἐπιτάξας τῷ καίσαρι πορεύεσθαι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπειλήσας, εἰ μὴ πείθοιτο, τὰς σιτήσεις τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισχεῖν.* Notetur interim incitum et illiberale Domitiani ingenium, planeque origini suae respondens. Fuit enim vilis operarii filius, ut Libanius docet in Orat. pro Thalassio nondum edita, Reiske T. II. p. 401. *ὁ δὲ Δουμιτιανὸς ὁ κάλοις μὲν ἀποδανῶν ἀδίκους καὶ ἔλκεσιν ὧν δὲ καὶ αὐτοῦ πατὴρ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντος.* VALES.

12. *Montius*] Reinesius; „eum ἀνθυπάτων πρῶτιστον vocat Libanius, et ei argumenta orationum Demosthenis, uti petierat, elaboravit.“ — *vafer quidem, sed ad lenitatem propensior. Vafer* ex editione prima Romana et ex Codice regio restituit *Valesius*, cum in vulgata editionibus propagatum esset *asper*, quod cum sequente *lenitate* haud facile conciliari potest. *Iac. Gronovius* maluit *acer*, quod, quacunque significatione accipias, non latius placet. Pro *lenitate* *Gibbonus* P. IV. p. 270. reponi iubet *lenitate*, sed nec hoc iudicium opus est. Ego vero Valesianam lectionem recte habere existimaverim, si ita mecum intelligas: *Vafer* dicitur Montius, quod medius esse inter Constantium Aug. et Gallum Caesarem, neutri displicere vellet, omnino tamen ad *lenitatem* magis erat proclivis, cui igitur Galli vehementia, qua Praefectum Praetorio in custodiam dari iussisset, probari non posset. Igitur *in commune consulens*, ut litem componeret, utrique principi, totique adeo rei publicae damnosam futuram, leniorem viam excogitavit atque rationem eam, ut *Palatarum scho-*

lurum primos arcefferet. Hos adlocutus est primo mollius, placidisque verbis docens, nec decere haec fieri, quoniam Praefecti Praetorio non a Caesaribus, sed Augustis solis penderent, nec prodesse, nihilque profici, immo Constantium eo magis exasperatum iri; deinde obiurgatorio vocis sono, gravioribus verbis addens; quod si ita placeret, post statuas Constantii delectas h. e. post apertam rebellionem super adimenda Praefecto vita securius cogitari posse. W.

Asper quidem, sed ad lenitatem propensior.] Si ad lenitatem propensior fuit, qua ratione asper dicitur? et si asper fuit, quomodo idem ad lenitatem propensior? Sunt haec plane *contraria*. In Editione Romana legebatur, *Asen quidem*: neque aliter in codice Regio prius scriptum fuerat. Sed emendatum est eadem manu, *vaser quidem*: quam emendationem longe praeferebam existimavius vulgatae lectioni, quae P. Castellum habet auctoritatem. VALES. Vassitiei tamen nihil cum lenitate, et semper credidi scripsisse acer. Id convenit Quaestori. ORON.

Addensque voces obiurgatorio sono.] Coniecturae nostrae hic aliquantum indulgimus. Edi enim curavimus, *vocis obiurgatorio sono*: quod et longe elegantius est, et Marcellini ipsius auctoritate firmatur. Nam in lib. 18. ad finem similiter loquitur: *Antoninus ambitiose praegrediens agminum, ab Ursicino agnitus, et obiurgatorio sono vocis increpitus, etc.* et in lib. 27. initio. VALES.

Post statuas Constantii delectas.] Id est, post apertam ac professam rebellionem. Nam perduelles fere a deiectione statuarum et imaginum Augusti deiectionem auspicabantur. Sic apud Capitolinum in Maximino c. 23. *In oppido vicino statim Maximini statuae atque imagines depositae sunt.* et in Gordianis c. 9. *Appellato igitur Gordiano Imp. Iuvenes, qui nuctores eius facinoris erant, statuas Maximini delecerunt, iungines perfrugerunt, nomen publicitus eraserunt.* Nihil frequentius occurrit apud historiarum scriptores, ut id exemplis firmare, pene idem sit, quod merdies faciem accendere. Ceterum ex his, quae diximus, satis perspicuum sit legendum esse, *post statuas Constantii delectas*: quod confirmat Zonaras his verbis: *Μοντίου δὲ τοῦ Κοιραστορος αἰτιωμένου τὴν πρᾶξιν καὶ εἰς σαφῆ τυραννίδα ταύτην ἐνάγεισθαι λέγοντος, ἐπὶ χαλεπῆνας ὁ Καίσαρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς εἰς ὀργὴν ἐξέφθειρε, καὶ αὐτὸν ὑπὸ δεισμοῖς ἐποίησεν, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ αὐτῷ παρίδωκε.* Id est: Cum autem Montius Quaestor factum reprehenderet, et in apertam tyrannidem id erumpere diceret, indignatus magis Caesar, et ab uxore quoque inclitatus, eum in vincula coniegit, ac brevi numerum militibus tradidit. IDEM.

13. spes extremas] i. e. pericula summa opperiens, — districta dentium nocte stridens, labiis diductis sublannans, stridula, acuta voce proclamavit. AV.

15. Adorti sunt Montium primum, qui divert.] Non Montium hunc Quaestorem vocat Hystor. Eccles. sed Magnum. Epiphan. Scholast. lib. 5. cap. 12. *Quaestorem vocabulo Magnum, et Domitianum Praefectum Orientis (Callus Caes.) occidit.* Socrat. lib. 2. cap. 34. *Δομετιανὸν τὸν τότε ἑπαρχὸν τῆς ἰσῆας, καὶ Μάγνον κυρίως αὐθεντήσας ἀνέλε.* Sozom. lib. 4. cap. 7. *Μά-*

γον τε τὸν ποταμόν καὶ τῆς ἐν τὸν ὑπαρχον Δομετιανὸν ἀνεί-
λεν. LINDENB.

16. *Domitianum praecipitem per scalas.*] *Scalae* sunt gradus, quibus ad superiora aedium ascenditur: quam vocem hodie quoque vernacula Gallorum lingua retinet, *Escalier*. Graeci quoque a similitudine κλίμακας vocant. Artemidorus lib. 4. cap. 48. τὸν δὲ ἱπποκόμον δύο κλίμακας ἀναγαγόντα τὸν ἵππον, εἰς τὸν κοιτωνίσκον εἰσαγαγεῖν. Id. est: *Equisonem vero duabus scalis perductum equum in cubiculum induxisse*. Sic etiam loquitur Martialis in eo versiculo:

Et scalis habito tribus, sed altis.

VALES.

Reines. adscriptis: i. e. κλίμακιδας, βαθμίδας, gradus chori, sedis tribunalis Praef. Praet. Philolog. 3, 28. κατασπάσταις τοῦ θρόνου. v. ibi Gothofredum. W.

17. *Luscius quidam Curator urbis.*] *Curator* est is, qui pecuniam Reipublicae et generaliter quidquid ad rem civitatis pertinet administrat, ut notum est ex Pandectis Iuris: qui Graeco vocabulo *Logista* nuncupatur, quemadmodum est in lege 3. Cod. de modo multaodi. Glossae veteres de Magistratibus: *Curator, Φροντιστής καὶ λογιστής*. Eorum officium *λογιστεία* dicitur in lege 15. D. de excusatione tutorum. *λογιστεία πόλεως οὐδὲ εἰς ἀφιδμὸν μίᾳς ἐπιτροπῆς προχωρεῖ*. quae minus recte interpretatus est doctissimus vir Ant. Augustinus: *Rationes civitatis ac pro una quidem tutela cedunt*. cum vertere debuisset: *Curatio civitatis ne pro una quidem tutela cedit*. Et *λογιστεῖν* Curatoris officio fungi dixit *Philostratus* de vitis Sophistarum in Nicete, et *Eusebius* lib. 9. cap. 2. Horum Curatorum non mediocrem fuisse dignitatem vel illud evincit, quod Marcus Curatores multis civitatibus e Senatu dedit, quo latius Senatorias tenderet dignitates, telic Capitolino. Et alioquin mos fuit Curatores ab Imperatoribus dari, ut docet vetus Inscriptio: *Curator. Reip. Ergomenesium. Datus. ab. Imp. Traiano. Curator. Reip. Comensium. Datus. ab. Imp. Hadriano*. Certe Curator cellae Carthagenis, vir Clarissimus dicitur in Collatione Carthagenensi. Sic explicare soleo locum illum Procopii in lib. 2. Gothic. pag. 266. ἦν δὲ τις Δημήτριος Κιζαλὴν τὸ γένος ἐπιτροπὸν βασιλεὺς αὐτὸν τῆς Νεαπόλεως κατεστήσατο: et in Anecdosis, pag. 55. ὁ δὲ τὴν πόλιν Δάδας ἐπιτροτεύων. Sane in lege xx. Codice Theod. de Decurionibus, Procuratores civitatum cum Curatoribus iunguntur: *Nullus Decurionum ad procuraciones vel curas civitatum accedat, nisi omnibus omnino muneribus satisfecerit patriae, vel aetate, vel meritis*. Curatores Kalendarii Reip. cum his aut iidem fuerunt, aut sane iis subditi. Eorum mentio in lege ult. D. de muneribus et honoribus: ubi Curatores Kalendarii distinguuntur a Curatoribus, qui ad colligendos publicos civitatum redditus eligi solent. VALES. Cur hos eosdem fuisse suspicari velit doctissimus vir, causas eum non habere putat Th. Reinosius epistol. xlii. oron.

Eos ut ciuitatis balulorum praecentor.] Princeps Editio Romana hunc locum sic exhibet: *Eoque ut enilaus bai. praecentor*. Ex quo P. Castellus audacter eam lectionem exculperat: *Cumque eo ut enilaus*. Secuta est Editio Augustana quae portentum nominis *Utenilaum* nobis prodidit. Sed Sigismundus Gelenius, qui id nomen merito reiciendum censebat, edere maluit: *Cum-*

que eo *Stenelaus*. Nos in codice Regio *et Tolofano* diserte scriptum reperimus: *Eosque ut ciulans baiulorum praecentor*. Quam veram esse scripturam minime dubitamus. Haec enim cuncta referuntur ad Curatorem illum urbis nomine Lulcum. (nisi tamen Lulcus ibi *μονόφθαλμον* significat,) [aut nisi Lulius legendum est.] VALES.

Baiulorum praecentor.] Baiuli videntur hic esse *νεροφόροι*, qui vispillones dicuntur. Glossae veteres, *bispillo νεροφόρος*. Fulgentius Planciades in expositione sermonum antiquorum, *Vispillones*, inquit, *dicti sunt baiuli*. *Sic apud Augustinum in Epistola xix. ad Hieronymum: *Non erit pins deductor et bainulus corporis, sed impius sepulturae violator*.* Denique Petrus Chrysologus sermone 121. *In obsequium divitis migrat hic tota civitas, cum finis effertur: pauper vadit solus: pauperem duorum portat ministratio baiulorum*. Itaque baiulorum ciulans praecentor, erit tibicen qui vispillonibus praecinebat: Nam funera olim efferebantur ad tibiam, ut notum est: unde Antigenidas celebris tibicen nihil aequae se laborare, et animo angere dicebat, quam quod monumentarii choraulao tibicines diceremur, ut ait Apuleius in Florida 1. quamquam Dio in Orat. 49. Reiske T. II. p. 251. id dictum Ismeniae tribuit. *ἔφη δέ τις τῶν ὀλίγων πρότερον φιλοσόφων τὸν Ἰσμενίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλῆτας τοὺς τυμβαύλας*. Hanc explicationem confirmat vox *ciulans*, quae additur praecentori. Aliter quoque explicari potest hic locus, ut praecentores baiulorum sint ii, qui Graece *ἐργοδιώκται* dicuntur, qui baiulos seu *ἀχθοφόρους* ad opus excitant, non secus ac portifculi seu celestiae remiges, qualis Meriones apud Homerum *Ιλ. ψ.* et hanc explicationem confirmant ea quae sequuntur. IDEM.

ciulans baiulorum praecentor.] Reinck. lectionem *cumque eo Stenelaus baiulor*. probans amandat ad Meursii Glossar. Graecobarbarum v. *βαίουλος*, ubi tamen nihil, quod ad Ammianum explicandum faciat. Ceterum duarum, quas Valesius attulit, interpretationum posteriorem, qua mercenarias operas ad labores exhortantem, *ἐργοδιώκτην*, *κλειυστήν* intelligendum esse existimat, mihi prae priori placere fateor. W.

18. *Iner dilanciantium manus.*] Mf. *dilacinantium*; scrib. *dilancinantium*, ut lib. xxii. *Vitalibus dilancinatis erumpit*. Seneca lib. 1. Nat. Quaest. cap. 26. *Foeda dictu sunt, quae portentum illud ore suo lancinandum dixerit feceritque*. Simili errore et hic quoque in vet. lib. *lacinandum* scriptum fuit. *Lancinare* est *κατακτεῖν*. Gloss. vet. Catullus: *Lancinata sunt bona*. et alibi apud Sallust. Symmach. Prudent. LINDENBERG.

Nec professionem, nec dignitatem ostendens.] Montius Quaestor paullo antequam extremum spiritum redderet, Epigonium et Eusebium saepius nominaverat: sed cuius professionis aut dignitatis essent, non addiderat. Professio igitur est conditio seu ars cuiusque: dignitas vero honores, et locum, et natales quoque comprehendit, ut apparet ex Gestis purgationis Caeciliani, ubi legitur: *Zenophilus F. C. Confularis dixit: Cuius conditionis es? Victor dixit: Professor sum litterarum Romanarum. Zenophilus F. C. dixit: Cuius dignitatis es? Victor dixit: Patre Decurione Constantinensium, avo milite in Comitatu militaverat.* VALES.

Epigonius e Lycia philosophus.] Regii codicis auctoritatem secutus Epigonium ubique scribendum curavi, quomodo et Rom. Editio habet interdum. Fuit et quidam Epigonus philosophus paullo post haec tempora, Lacedaemone oriundus, teste Eunapio in vitis Sophistarum p. 209. Commelin. nisi etiam *Ἐπίγονος* ibi scribendum est. In Concilio Carthagineusi *Ἐπίγονος ἐπίσκοπος* memoratur, qui in veteri versione Latina fere Epigonus dicitur.

VALES.

Eusebius e Mysia pietatis cognomento conch.] *Is. Pictates cognom.* quod innuere videtur Mf. in quo legitur *pictacas cognom.* Eusebii cuiusdam Rhetoris eloquentissimi meminit Eunap. in Maximo, quem tamen hunc ipsum esse non facile dixerim. IDEM.

Eusebius e Mysia pietatis cognomento.] Longe variant Mss. codices, quos et Lindenbrogius et Gruterus viderunt. In iis eum legitur: *Eusebius ad dimissa pictacas cognomento.* Regius codex semper reliquis fidelior habet: *Eusebius ad dimissa pithacas cognomento.* Ex quibus legendum esse apparet: *Eusebius ob Emissa Pictacas cognomento.* Quod et viro doctissimo in Notis ad historiam Augustam placuisse postea animadverti. *Pictacas* autem non dubito quin perperam scriptum sit pro *Pittacas*, eodem errore quo *pictacium* vulgo scribi solet pro *pittacio*. Tractumque illud cognomentum videtur a *pittaciis*, quae secum sorte Eusebius semper circumferebat. "In Mf. Tolosano reperi *Pictas*." LIND.

Eusebius ab Emissa Pittacas cognomento.] Spanhem. ad Iulian. p. 86. Emisam scribendum iubet, non Emesani, quoniam Graeci ubique τὸ Ι. servant. Alii duo Eusebii occurrunt apud Eunapium: unus p. 85. Commelin. ex urbe Cariae, Myndo oriundus, qui et infra ap. Nostrium xxii, g. 4. ut Iuliani cognatus et praeceptor memoratur; alter Alexandrinus p. 161. Commelin. In cognomento Emiseni dissentient libri. Priores editiones pro *Pittacas* habent *Pietatis*, quod retineri posse putat Perizonius in Animadv. histor. p. 68. ed. Harles. non, quod is ipse illud cognomen habuerit *Pietas*, ut C. Antonius Marci frater, sed quod nomen ipsius Eusebii a pietate, vel pietatis Graeco vocabulo *εὐσέβεια* fuerit inclinatum. — concitatus orator. Henr. Ernst Obss. i, 5. mavult *vocitatus*. Nil opus: concitatus est vehemens. W.

Tribunos Fabricarum insimulasset.] Antiochiae erant Fabricae scutorum et armorum, ut docet Notitia Imperii Romani, sub dispositione Magistri Officiorum. His Fabricis praeerant Tribuni: ut praeter hunc locum docet alter in libro 15. *Ad Tribunal miserat Fabricae Cremonensis.* Fabricae Antiochenis mentio est quoque in lege 1. Codicis Theod. de Fabricensibus, et in lege 8. de Metatis. VALES.

Promittentes armorum, si novae res agitari comperissent.] Duplici barbarismo foedatus est hic locus, qui fortasse sic supplendus est: *Admunicula promittentes armorum, si novae res agitari comperissent.* IDEM. Quod etsi non dicat, patet tamen vocem quam inculcat, petitam ex sequentibus in cap. ix. *His vocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, ut admunicula suturae molitioni pollicitos.* Verum calida exillimatio simul et suppletio. Nam *promittentes armorum* docta et plena loquutio est, similis illi, qua utitur Tacitus German. cap. 15. *Mos est civitatibus,*

ultro ac viritum conferre principibus armentorum vel frugum, ubi, si placet, vide paterna: Nam et similiter haec litatum est. GRON.

19. *Per militares numeros.] Numeri sunt cohortes, vel ut Graeci vocant σπεραι. Theophyl. in Acta. Apost. Σπερα ἐστὶν ὁ καλούμενος νῦν Νούμερον. Calliodor. in Hiltor. Tripart. lib. 1. cap. 9. Romanorum cohortes nunc Numeri vocantur. Acta martyrii B. Georg. Τριβύνης ἐπισμημάτων νομίμων. Novell. LXXXV. in numeris constituit: ἐν ἀγίστοις καταλεγόμενοι. In numeris vel limitibus militare, 1. 17. C. de re militari: Inscripti. vetus Romae: D. M. C. ANNIO VALENTI VET. EX NUM. FRUM. LEG. IIII. FL. HONORATI ET DECURIONES ET NUMERUS MILITUM CALIOTORUM. LINDENBR. Non cohortes tantum, sed legiones etiam hoc nomine appellantur Ammiano XX, 1. 3. XXIII, 2. 5. Ernesti. quibus add. XXXI, 11. 2. et omnino Salmas. ad Scriptt. H. A. T. II. p. 714. W.*

21. *Carnifex rapinarum sequester.] Id est internuntius. Videtur enim Marcellinus ex Cicerone id mutuatus esse, qui in Oratione de suppliciis in Verrem sic dicit c. 6. Quis dubitet, quia servorum animos summa forinidive oppresserit, cum viderent ea facilitate Praetorem, ut ab eo servorum sceleris coniterationisque damnatorum vita, vel ipso carafice internuntio redimeretur. Atque ita apud Lucanum sumitur sequester in lib. 2. v. 472. Orator Regis pacisque sequester. VALES.*

Et obducto caput.] Obductionem pro obnuptione posuit. Alludit enim ad illud antiquum: I, licior, caput obnubito. IDEM.

*Et Aegypto.] Miror certe Aegyptum inter provincias Orientis recenseri: quippe cum et ex Notitia Imperii, et ex innumeris Auctoribus constet Aegyptum ab Orientis provinciis seiunctam fuisse. *Sed mirari tandem desii, postquam didici Aegyptum et Mesopotamiam olim sub dispositione Comitum Orientis fuisse. Id me docuit vetus Inscriptio, quae sic habet: M. MARCIO MEMMIO. FURIO. BALBURIO. CAECILIANO. PLACIDO. C. V. COMITI. ORIENTIS. AEGYPTI. ET. MESOPOTAMIAE. CONSULI ORDINARIO, ETC. Consul hic Placidus fuit cum Romulo, principatu Constantii Aug. anno Christi 343. hoc est eisdem temporibus, quae haec describit Marcellinus. * IDEM.*

C A P V T VIII.

1. *Superatis Tauri montis verticibus.] Conferenda cum hac Ciliciae descriptione, quae de eadem narrat Strabo lib. XII. Pomp. Mela lib. 1. cap. XII. et XIII. Iul. Solin. LINDENBR. (Xenophon Anab. 1, 2. 22. W.)*

2. *Seleucia, opus Seleuci regis] Nicatoris. Vocatur etiam Trachea, Trachootis, celeberrima ob amplitudinem et pulchritudinem, quam urbium matrem appellat ipse Ammianus supra c. 2. Etiamnum Selenkie. Mannert VI, 2. p. 79. W.*

*Claudiopolis.] Huius civitatis mentio apud Constantinum Porphyrogenetum in libro 1. πρὸ ἀρχαίων cap. x. Et inter Episcopos, qui Nicaeno et Chalcedonenli Conciliis subscribere, Etesius et Theodorus recensentur Episcopi Claudiopoli in Isauria. *Denique in Actis Martyrum Tarachi, Probi et Andronici: Tarachus dixit: Militaris sum, Romanus: natus autem Claudiopoli civitatis*

civitate Syrlae. Scribe, *civitate Isauriae*. Meminit eius et So-
crates in lib. 3. capite 21.* VALES. Distinguenda ab alia eius-
dem nominis ab eodem condita in Bithynia, proprie ad Catao-
niam pertinens, sed postero tempore Ilauriae adnumerata. Hodie
Erekli. Mann. vi. 2. p. 231. cf. etiam *Wesseling*. ad Itiner. p.
709. — *Isaura*, nunc Serki-Serail. Mann. ib. p. 189. W.

Isaura enim antehac nimium potens.] Ex provinciae nomi-
ne urbem fecimus. Nam cum *Isauria* prius legeretur, restitimus
Isaura, quae urbs fuit Ilauriae. Atque haec emendatio debetur
codici Valentino, a quo non multum discrepat codex Regius.
In eo enim scriptum reperi *Isaurentim*. Editio Romana habebat
Isaurmin. Sed vera lectio est *Isaura*, de qua haec scribit Sio-
phanus Byzantius: *Ἰσαύρα οὐδὲ τίς ποτὶς Ἰσαυρίας· ἢ δὲ Ἰσαυ-
ρία μεταξὺ Λυκαονίας καὶ Κιλικίας πρὸς τῷ Ταύρῳ. Χώρα δὲ
ἐν ἡλικίᾳ. τὸ ἰσχυρὸν ἰσαυρίας καὶ ἰσαυρίας.* Sic enim cum locum
legimus. *Isaura*, inquit, in neutro genere urbs *Isauriae* est.
Est autem *Isauria* Lycaoniam inter et Ciliciam Tauro, monti
acclivis. Charax tamen *Isauram* in feminino dixit. Incolae
Isaurentes dicuntur, et *Isauri*. Sane Strabo τὰ ἰσαύρα semper
appellat in neutro. Ptolemaeo quoque Ἰσαύρα ambigua generis
notatione dicitur. Florus *Isaurum* vocat lib. 3. cap. 6. Diodorus
Siculus libi 18. τὴν ἰσαυρίων πόλιν. Apud Plinium in lib. 5. 23.
Isaura Ciliciae mediterranea urbs ponitur. Eis autem everlam
olim hanc urbem in historiis legimus: primum a Perdicca sub
Alexandri Magni obitum, ut narrat Diodorus lib. 18. postea a Ser-
vilio Isaurico, ut constat Strabo lib. 14. et Florus, cuius haec
erant verba: *Validissimas urbes eorum, et diutina praeda ab-
undantes, Phaselin, et Olympon evertit; Isaurumque ipsam ar-
cem Ciliciae: unde conficiis sibi magni laboris, Isaurici cognom-
en adamavit.* Huius urbis meminit etiam Pollio in Trebellia-
no T. II. p. 324. *Palatium sibi in arce Isaurae constituit.* vulgo
legitur *Isauriae*. VALES.

3. *Tarsus. hanc condidisse Perseus memoratur.*] Idem scri-
bit Solinus cap. 41. et Crenatus ac Suidas in *μύθοις*. Vetus
scholialles Iuvenalis ad illum versum Satyrae 3. 118.

— — ripa nutritus in illa,

Ad quum Gorgonei delnpsa est pinna caballi.

sic annotat: *Apud Tarsum civitatem Ciliciae, quam praeteri-
it amnis Cydnus: cuius urbis conditor Perseus, qui nomen
civitati ex facto dedit, quia ibi unum ex talaribus pinnis ei ex-
cidit.* Docte quidem, nam ταρσὸς talum significat Graece: sed
praeter mentem Iuvenalis, qui de pinna Pegasi, non Persei loqui-
tur, ut satis patet. Et vero a Pegasi pinna deoominatam Tarsum
prodit Dionysius de situ Orbis. Sed a talaribus Persei ita dictam
celebrior ac testator fama est: unde Persea Tarsos a Lucano di-
citur in libro 3. 225. Et Noonus in lib. 18. Diooysiac. de Per-
seo Tarsi conditore canit his versibus, 292—295.

— — εὐπτερος ἤλυθε Περσεύς

Γείτονα κερκυκίῳ διαγυῖα Κύνδον ἰάσας,

Ὀὐ σὺ φίλος, καὶ ἔφασκεν ἐπώνυμον ὠκίῃ ταραῶ

Ἀνδράσι πῶς Κιλικίᾳ νεόκτιτον ἄστυ χαράσαι.

Idem in libro 41. 85. inter antiquissimas urbes memorat Tarsom

Οὐ τότε Τάρσος ἦν τερψίμβροτος.

COMM. IN AMMIAN. I.

E

Et paullo post:

Τάσος ἀειδομένη πρωτόπολις.

*Ex quibus interpretandus videtur locus Basilii Seleuceni in libro II. de Thecla capite XIII. Μαριανός τις Ταρσῶν τῶν κατὰ Κιλικίαν ταύτην ἐπίσκοπος, πόλεως ἐπὶ τε κάλλει καὶ μεγέθει καὶ οἷς ἂν ἅπλως ἡ πόλις λαμπρὰ καὶ εὐδαίμων γνωρισθεῖη πᾶσιν ἐπιγαυρομένης, καὶ τῇ πρώτῃν μάλιστα τῆς ἑσῆς ἀνίσχειν, καὶ πρώτῃν πάλιν προβάλλειν τοῖς ἐξ ὁποίας οὖν γῆς ὁρμωμένοις πρὸς τὴν ἑσῶν. VALES. *Tarsus urbs perspicabilis.* Vox alibi vix invenienda, cuius loco Salmalius ad Solinum p. 568. reponi iubet *perspicue nobilis*. De conditore *Perseo*, vel *Sandane* Iulius egerunt Valelius et Gronovius, quibus tamen litem haud temere movet *Wesseling* ad *Itiner.* p. 710. et ad *Diodor.* Sic. II, 39. De *Tarso* omnino vide *Mann.* p. 105. ff. W.

[*Ex Aethiopia profectus Sandan.*] Sane Sandan nomen usitatum fuit apud Tarsenses. Sic enim dictus est pater Athenodori Tarsensis illius philosophi, qui Augusti praeceptor fuit teste Strabone in lib. 14. A Plutarcho in Poplicola Ἀθηνόδωρος ὁ σάνδων dicitur, eo more quo Apollodorus Molo, et Herodes Atticus, et Apion Plistoniceis dicti fuere. Ceterum σάνδων, an σάνδαν dixeris, parum refert. Sunt enim hae litterae apud Graecos permutabiles, ut παίων et παῖον, θῶκος et θῆκος, ac similia. Ceterum hunc Sandonem unus, quod sciam, commemorat Basilii Seleucenus in lib. 2. de Thecla capite 15. his verbis: καὶ γὰρ ἐκ μᾶς πόλεως ὤρμητο τῆς Δαμαλίδος τε καὶ Σάνδα τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Ἀμφιτρυῶνος. Quibus verbis Tarsum significari aio, a Sanda Herculis filio conditam. Quod si Sandan Herculis filius fuit, quomodo ex *Aethiopia* profectus heic dicitur? In optimis codicibus Regio et Vaticano scriptum est *ex Aethio profectus*. Unde suspicor legendum esse, *Ex Chio profectus Sandan*, etc. Praeter hanc Sandonem fuit et quidam alius nominis Sandocus Assyrius, qui in Cilicia Celenderim condidit, teste Apollodoro in Bibliotheca. VALES. In animo habuit vir maximus *Apollonius Molo*. Quid autem putaverit Chio esse et Herculis posteritati, nullis adsequor, multo minus, cur spreverit notabiles in Mss. literas AE, quas profecto cum reliquis videntur lectorem ducere, ut credat Ammianum, si quid et ipse de Sanda Herculis filio, et Amphitryonis utique nepote atque adeo ex Graecia profecto inaudivisse supponi debet, scripsisse *ex Metachio*, vel *Metachio*, ut proprie vocatur apud Stephanum Byzantium: Μετάχιον Φρούριον Βοιωτίας, ubi videnda *Hollteniana.* chon.

[*Anazarbus auctoris vocabulum referens.*] Azarbas enim eius urbis conditor fuisse dicitur a Stephano Byzantio: Ἀνάσαρβος πόλις Κιλικίας ἀπὸ Ἀζάρβα τοῦ κτίσαντος. In Suidae Lexico Zarbas nominatur. Hanc prius Cyindam ac deinde Diocaesaream appellatam, ait vetus Scriptor apud Suidam: eaque tertiae motu subversa Nervae temporibus, Anazarbum quemdam Senatorem eo missum a Principe, urbem instaurasse, ac suo nomine appellasse. Sed haec iuvilia sunt, cum satis constet Anazarbum ante Nervae tempora vocitatam fuisse. Nam et Dioscorides ἀνάσαρβος indigitatur: et Plinius in lib. 5. 22. eius urbis meminit: *Intus*, inquit, *dicendi Anazarbeni, qui nunc Caesaraugustani*. Tacito quod Diocaesaream ab Anazarbo distinguit Ptolemaeus in Ciliciae descriptione. Duas enim urbes Ciliciae ponit, διοκαίσταρον, et

παλαιάν τὴν πρὸς ἀναζάρβα. Haec urbs, postquam Cilicia in duas provincias discissa est, metropolis fuit Ciliciae secundae, ut docet Evagrius lib. 4. et Hierocles in Itinerarii Comite: ἐπαρχία Κιλίκια δευτέρα ὑπὸ ἡγεμόνος πόλεις 3. Ἀναζάρβα μητροπόλις. Anazarba quoque dicitur in Suidae Lexico, et apud Zonaram in Nicephoro Phoca, ubi Ἀναζάρβα habent vulgatae Editiones. VALES.

Mopsuestia vatis illius domicilium Mopsi.] Steph. Μόψου ἑστία, ἀπὸ τοῦ Μόψου τοῦ μάντιος. In Constantini lib. περὶ θεμάτων, vitiose editum est: Τάφος καὶ ἡ Μόψου ἑστία, cum Μόψου ἑστία vera sit lectio. Procop. περὶ πτισμάτων, lib. v. pag. 48. πόλις δὲ πού ἐστιν ἐν Κιλικίᾳ, ἡ Μόψου ἑστία, τοῦ μάντιος, ὡς φασιν, ἐκείνου τοῦ παλαιοῦ ἔργον. Vid. Strab. lib. ix. Mopsi vatis meminit Cicero de Divinat. Plutarch. de defect. Oracul. Origenes contra Celsum lib. iii. Tertull. de Anima cap. 46. Apul. de Deo Socrat. Placidus Lactant. in Stat. Thebaid. 3. p. 107. LINDENBR.

Mopsuestia, vatis illius dom. Mopsi, quem] Hic sine dubio fallitur Marcellinus, qui duos Mopsos inter se confudit: Mopsum scilicet Mantus et Apollinis filium, cum altero Mopso Amypei filio, et Chloridis Orchomeni filiae. Prior Argivus, alter Titaresius, seu Titaronius fuit, qui locus est in Thessalia. Et hic Argonautarum comes extitit, ut canit Apollonius Rhodius in lib. 1. 65.

Ἦλυθε δ' αὖ Μόψος Τιταρήσιος, ὃν περὶ πάντων
Λητοίδης ἐδίδαξε θεοπροπίαν ἀνθρώπων.

De quo etiam Heliodorus in hoc versu (Scuto Herc. 181.)

Μόψον τ' Ἀμπυκίδην Τιταρήσιν, ὅσον Ἄρμος.

Uterque porro vates fuit, teste Strabone in fine libri 9. sed Mopsuestiam non hic Thessalus Mopsus, verum alter ille Argivus condidit: qui post Troiae excidium una cum Amphilocho in Ciliciam profectus, Mallum, et alias urbes in ora Ciliciae condidit: ut scribit Strabo in lib. 14. p. 676. et Euphoriion poeta apud scholiastem Lycophronis pag. 78. Cicero lib. i. de Divinatione c. 40. *Amphilochus*, inquit, et *Mopsus Argivorum reges fuerunt; sed iidem augures: ilique urbes in ora maritima Ciliciae Graecas condiderunt.* Unde et Mopsi oraculum in Cilicia fuisse dicitur a Tertulliano in lib. de Anima. VALES.

Mopsuestia.] Μόψου ἑστία, domicilium, sedes, refugium Mopsi, hoc. *Messis*, pagus. Mann. *Klein-Asien* T. ii. p. 94. De consulis, uti ab Ammiano, ita et aliis Mopsi duobus vide *Burmant* in Catal. Argonautar. — *cespite Punteo tecti manes* — *meclonur.* Reinellus orae adleverat: E sepulcro patris eius Amypei nata rhododaphne, quam quicumque gustasset, pugilatus amore incedebaratur. Ptolem. Heph. 1. 3. καὶ τὴν ἱστορίαν. W.

Cum aureo vellere direpto redirent.] Primitus Sig. Gelenius hunc locum interpolaverat. In Romanâ enim Editione legebatur, *direptore diem terrore abstractum.* Quod mutare minime ausus erat P. Castellus. Sed Gelenius cum nullum in his verbis sensum esse cerneret, ita emendavit: *Quem a committitio Argon. cum aureo vellere direpto reducem, et errore abstractum, etc.* Quod equidem probare non possum: hi enim reduces dicuntur, qui salvi et incolumes in patriam reversi sunt. At Mopsus tempestate abreptus in Africam, ibi periit, ut subiicit noster Marcellinus.

nus. Quo modo igitur eundem reduce[m] appellaret? Sed omnino vera est lectio, quam ex optimo codice Regio restitui[m]us. In eo enim legitur: *Cum aureo vellere direpto redirem, terrore abst. etc.* Unde nos nulla propemodum mutatione veram illam lectionem exsculpsimus. *Vaticanus codex plane consentit cum Regio. In Mf. autem Tolosano emendatum est: *rediret, errore abstractum, etc.* VALES.

Delatumque ad Africæ litus mors rep. consumpsit.] De Mopso Lapitha Ampyci filio, Argonautarum comite, id verissimum est; non de illo Mopsuestias conditore. Apollonina lib. 1. Argonaut. 80.

— — αἶσα γὰρ ἦεν

Αὐτὸν ὁμῶς Μόψον τε δαήμονα μαντοσυνάμν

Πλαγχθéntας Λιβύης ἐνὶ πείραισι θρωπῆναι.

Et lib. 4. v. 1501. eum a serpente percussum in Africa periisse memorat, atque ibidem sepultum. Lycophron in Cassandra, in Pentapoli iuxta urbem Teuchira humatum perhibet his versibus, 877. ff.

Ἄλλους δὲ θῖνες, οἳ τε Τευχίρων πέλας

Μύμηκες αἰάζουσιν ἐμβαρσμένους.

Μόψον Τιταίρωνιον ἔνθα ναύται

Θανάτα ταρχύσαντο.

Idque confirmat Clemens Alex. in lib. 1. Stromatum, cuius locum mox producemus. Quod si ita est, male hic Africæ litus, et cæspitem Punicum posuit Marcellinus. Sed aliorum auctoritate facile defenditur, qui in Africa Mopsum periisse prodiderunt; inter quos est Apuleius, et Tertullianus. Apollonius certe in Libya dixit itemque Seneca in Medea Actu 3. 653.

— — Libycis arentis

Omnibus verax, sibi falsus unt,
Concidit Mopsus.

VALES.

Manes eius Heroici morborum varietati medentur.] Mopfi templum oraculo celebre fuit in Cyrenaica provincia, quod oraculum primus composuisse dicitur Battus Cyrenæus, ut tradit Clemens Alex. in lib. 1. Strom. ubi Mopsum Argivum cum Thessalo confundit. Ait enim Mopsum et Amphilochem floruisse belli Troiani temporibus: Mopsum tamen paullo antiquiorem videri, quippe qui comes fuerit Argonautarum; addique, quod ad hunc locum facit: *Φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλουμένην ματικὴν πρῶτον συντάξαι τὸν Κυρηναῖον Βάττον.* Apuleius in libro de Deo Socratis Mopsum pallim in Africa culum perhibet: *Quippe cum eos Deos appellant, qui ex eodem numero iuste ac prudenter vitæ curriculo gubernato, prænominē postea ab omnibus præditi, sancti et certmontis vulgo advertuntur, ut in Boeotia Amphiaræus, in Africa Mopsus.* Tertullianus denique in lib. 2. ad Nationes cap. 7. inter heroas numerat Mopsum Africanum, et Boeotium Amphiaræum. Ceterum Mopfi quoque alterius Argivi oraculum fuit in Cilicia, ut scribit Tertullianus in lib. de Anima: *Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiaræi apud Oropum, Amphilochei apud Mallum, Mopfi in Cilicia.* Vulgo in Sicilia legiur mendose. IDEM. An causa est alia, cur ó πάνυ citet morborum, quam lapsus calami? GRON.

4. *A Servilio Procons. missæ sub iugum.]* Strabo lib. XII. Flor. lib. 3. cap. 5. LINDENBR.

**Factae sunt vectigales.*] Id est stipendiariae vel tributariae. Sic C. Memmius in oratione sua apud Sallustium in Iugurtha c. 31. *Reges et populos liberos paucis nobilibus vectigal pendere.* Idem Sallustius in coniuratione Catilinae c. 20. *Semper illis Reges, Tetrarchae vectignales esse; populi, nationes stipendia pendere.* VALES. Iustinus lib. 2. cap. 3. *His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributum finem Ninus rex Assyriorum imposuit.* GRON.

Et hae regiones velut in prominenti terrarum lingua.] Lingua dicitur promuntorii genus non excelsi, sed molliter in planum decessi, ut ait Festus Pompeius. Sic Pacuvius in Chryse apud Agellium in lib. 4. cap. 17. *Id promuntorium, cuius lingua in altum protulit.* Livius lib. 37. c. 31. ubi Phocaeae situm describit: *Inde, inquit, in altum lingua mille passuum excurrrens, medium fere sinum velut nota distinguit.* Et lib. 44. c. 11. de Callandrea: *Eminet namque in altum lingua, in qua sita est.* Eodem sensu sumitur apud Caesarem B. G. 3, 17. et Lucanum in lib. 2. 613. VALES.

In prominenti terrarum lingua.] Quod hic *linguam* Ammianus vocat, id *mucronem* dixit Pomp. Mela lib. 11. cap. 1. *Paulatim se ipsa fastigat, et quasi in mucronem longa colligans latera, facie positi ensis irrecta est.* LIND.

Ab orbe Eoo.] Sic coriexi, cum prius legeretur, *ab orbe eo*: quam emendationem in Loisselli quoque codice *et in Tolofano* postea reperi. VALES. Itaque adscriptum codici Lindebrogio: [*Loissel. orbe Eoo: mihi perplacet.*] GRON.

5. *Supercilia Nili.*] Sic Graeci ἀπὸς de rebus adhibent prominentibus, vel limborum instar alias res cingentibus. v. c. de montibus Strabo xvii. p. 1172. Polybius. v. Ind. Schweighaeuser. — Schneideri Lex. Omnino fluvios ut personas considerans antiquitas membra iis tribuit: *caput, cornua, brachia* cet. *Lnbrum* fluminis est ap. Silennam in quarto historiæ. libro ap. Nonium. W.

Nicanor Seleucus.] In Editione Hier. Frobenii legitur *Nicator*, rectius sine dubio: ut patet ex iis quae sequuntur. Subiicit enim Marcellinus: *Efficaciae impetrabilis Rex, ut indicat cognomen.* Et rursus in libro 23. 6. de Arsace Partho: *Superato Nicator Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomen.* Strabo certe et Appianus in Syriacis, Stephanusque Byzantius et Eunapius *νικάτορα* eum appellant. In nummis quoque ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ legitur: quamquam Goltzius in Thesauri NIKANOPOC posuit, vulgi errorem secutus: cum constet Nicanorem nomen proprium esse ducis cuiusdam inter successores Alexandri, non vero cognomen. VALES.

Efficaciae impetrabilis.] Impetrabiles eos vocant Latini, quos Graeci ἀπαρηγόρευτος, et παρακινητός, ac δεινός dicere solent. Sic apud Plautum in Mercatore Actu 3, 4. 20.

— *pulchre os sublevit patri.*
Impetrabilior qui vivis nullus est.

Et apud eundem in Epidico Actu 3, 2. 6.

Proh Dii immortales! mihi hunc diem dedistis luculentum,

Ut facilem atque impetrabilem.

Et impetrare in veteribus Glossis redditur ἀνύσαι, quod est persicere: eoque sensu Plautus in Poenulo dixit:

Incipere multo est quam impetrare facilius.

Et in veteri Inscriptione: VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. ET. AD. IMPETRANDUM. REBUS. ARDUIS. SEMPER. OPPOSITO. VALES. Reinellius: qui nihil adgreditur, quod virtute sua non det effectum. cf. et xv, 8. 2t. xvii, 8. 3. xxxi, 11. 5. W.

6. *abusus.*] Boxhorn. *abundans*, Sed *abusus* recte habet, et in bonam partem accipienda vox est, pro *frequenter usus*, quo sensu Cicero ipse non uno loco usurpavit. Intra 24, 4. 19. *abusive* pro vehementer. W.

7. *Commagena, nunc Euphratenfis.*] Eadem et Augusteuphratenfis dicta, ut praeter Victoris Epitomen docet notitia Episcoporum, qui Chalcedonenſi Synodo ſubſcripſerunt: quamquam ibi corruptum eſt id vocabulum. Nam *Augustus Euphratenſis* vulgo legitur, quaſi Episcopī nomen ſit, cum ſit provincia, ut dixi. VALES.

Commagena, nunc Euphratenſis.] Procop. Caesariens. Persicor. lib. 1. τὴν παλαιὰ Κομμαγηνήν, τὰ νῦν δὲ καλεούμενην Εὐφρατησίαν. Idem Persicor. lib. 11. et περὶ προμαρῶν lib. 11. Notit. Provinciar. Orient. Mesopotamia inter Tigridem et Euphratem. *Euphratesia, Osdroene*. Aliter paullo Aur. Victor in Vespasiano: *Commagene, quam hodie Augusteuphratenſem nominamus*, quae eadem Histlor. Milcel. lib. ix. LINNENBR. *Euphratenſis*. Quod nomen accepit Ammiani deſignum aetate, ubi Syria a Conſtantino M. in primam et ſecundam diviſa, Commagene, adiuncta vicina Cyrestica, ſingularem provinciam nomine Euphratenſis l. Euphrateliae conſtituere coepit. Mannert vi. 1. 490. W.

Hierapoli, vetere Nino.] Scribendum eſt abſque virgula: *Hierapoli vetere Nino*. Sic in lib. 22. 8. *Conſtantinopolis vetus Byzantium*. et rursus in eodem libro c. 2. *Philippopolim petiit Eumolpiadem veterem*. Ceterum Hierapolim prius dictam eſſe Ninum; aegre mihi perſuaſerim. Bambyce quidem proprio nomine dicta eſt, et Magog a Syris; ut ſcribit Plinius in lib. 5. 19. Plutarchus in Antonio, et Strabo lib. 14. Ninus vero a nemine, quod ſciam; appellata eſt. Quippe Ninus ſita olim fuit in Aſſyria trans Euphratem, teſte Strabone ac Plinio, cum Hierapolis in Commagene poſita ſit cis eundem fluvium. Sed fortäſſe alios Auctores ſecutus eſt Marcellinus, qui Ninum cis Euphratem ponebant. Sane eam cis Euphratem ponit Philoſtratus lib. 1. 19. de vita Apollonii: ait enim e Nino proſectum cum Damida Apollonium, ad Zeugma veniſſe, ac traieciſſe in Meſopotamiam. Igitur ex Philoſtrati ſententia nihil obſtat, quo minus Hierapolis ſit eadem cum Nino. VALES. *Hierapoli, vetere Nino*, totius Euphratenſis metropoli, *capaciſſima* dicta infra xxxiii, 2. 6. templo inprimis Deae Syriae inſigni. Quod paullo ante Ammianus monuerat, Seleucum Graeca urbibus nomina dediſſe, id et Hierapoli accidit, quao antea Bambyce, Syris Magog dicta, *Wefſeling* ad Itiner. p. 192. non autem, uti Ammianus vult, *Ninus*. v praeter Valeſium *Wefſeling* ad Diod. Sic. 11. 3. Omnium optime Mannert v, 2. p. 449-444. W.

8. *interpretet.*] Vox nec aliis ſequioris aetatis ſcriptoribus inſtituta. v. Gesner. h. v. W.

Antiochia mundo cognita civitas.] Eunap. in Liban. p. 166. Commelin. Ἀντιόχεια τῆς κοίτης καλουμένης συρίας πρώτη πόλις, Σελεύκου τοῦ Νικητοῦ ἐπικληθέντος ἔργον. Huius civitatis laudes non vulgares recitat Ioh Chrysof. ἐν ἐγκωμίῳ τῆς Ἀντιόχειας. Dio Pruf. Orat. XLVII. Eamque, ut suo tempore fuit, copiose describit Baldricus Dolensium Episc. Histor. belli sacri lib. IV. LINDENBR.

Antiochia mundo cognita] i. e. generi humano, quae saepe nova est significatio, et procul dubio ducta ex more loquendi Christianorum, qui traxerunt eam formam e versione biblicorum latina. Haec Ern. in Gloss. Antiochia hod. *Antakia*. Plura vide apud Mannert VI, 1. 467. II. — *Laodicea* a Seleuco Nicator condita, et in matris honorem appellata. Nunc *Latikia*. Mann. p. 450. — *Apamea*. hod. *Aphamiat*. Mann. p. 462. — *Seleucia*, ad mare, non tam ampla, quam Antiochia, firmitus tamen munita. Hodie pagus *Kapsr*. Maun. p. 478. W.

Seleucia, inde a primis.] In Regio codice repert, *Seleuciam inde*, etc. Ex quo effeci, *Seleucia tam inde*, etc. Sic enim loqui solet Marcellinus. VALES.

9. *Tyrus.*] Ezechielii prophetas *Zof*, hodie Sor. Mann. VI, 1. 360. *Sidon*, nunc *Sayda*, antiquior Tyro, quae fuit eius colonia. Mann. 372. — *Berytus* antiquitate non minus insignis, sub Augusto Imp. Colonia Romana, nomine *Felicitis Iuliae*. Plin. v. 20. Seculo tertio ibi florere coepit schola iuridica, de qua vide *Heineccii* hist. iuris Lib. I. §. 366. II. Hod. *Beirut*, *Barruth*. Mann. p. 378. — *Emissa*, infra xxvi, 6. extr. *Emesa*, hod. *Hems*, *Hims*, Syriae urbibus antea adnumerata, ex nova provinciarum Constantiniana aetate facta descriptione ad Phoeniciam Libanensiam pertinuit. Mann. p. 457. II. — Eidem Phoeniciae Libanensiae attributa est *Damascus*, urbs antiquissima, ubi Diocletianus primum armorum fabricas instituit, etiamnum florentes. W.

10. *Imosque pedes Cassii montis.*] Ut humano corpori suas partes, sic montibus sua velut membra sunt, vertex, supercilia, latera, scapulae, pedes. Suid. εἰς τρία διίρηται τὸ ὄρος, εἰς ἀκρωτήρια, εἰς ὑπώρεια, εἰς τέγμα. Καὶ ἀκρωτήρια μὲν ἐστὶν ἡ κορυφή, ὑπώρεια δὲ τὰ πλευρὰ τοῦ ὄρους, τέγμα δὲ τὰ τελευτάτα καὶ πόδες. Eustath. 1. Iliad. Ὀφρὺς ὄρους, διὰ τὰς τῶν ζώων ὀφρὺς, καὶ πόδες διὰ τοὺς πόδας. Idem Iliad. 2. ὄρους τὰ μὲν κατωτάτω πόδες, τὰ δὲ ἀνωτέρω, κνήμοι ἐκ μεταφορᾶς τῆς ἐν ἡμῶν κνήμης. Glossar. *Fertex montis*, κεφαλὴ ὄρους, ἀκρωτήρια. *Scapulae montium* apud Tertull. de Pall. cap. 2. Κάμηνα ὄρους, Homer. Iliad. 1. LINDENBR. *Cassii montis*. Rectius *Cassii*. Distinguendus ab alio eius nominis in Aegypto. — *Parthenium mare*, al. *linus Istiacus*. v. infra XII, 15. 2. cap. 16. 9. W.

11. *Caesaream in honorem Octaviani aedificavit Herodes.*] Burgus enim Stratonis antea vocabatur, ἡ, πτίσαντος αὐτὴν Ἡρώδου μεγαλοπρεπῶς, καὶ λιμένας τε καὶ ναοὺς κοσμήσαντος αὐτὴν, μετονομάσθη Καισαρεία. Ioseph. lib. XIV. cap. VIII. (Plinius V, 13. W.) Quem etiam vide ἀρχαιολ. lib. XVI. cap. IX. Egesipp. lib. II. cap. VII. lib. III. cap. XIX. Novel. Iustin. Imp. CIII. LINDENBR.

Eleutheropolis, recentior, et seculo demum tertio a C. n. condita. Mentionem eius facit etiam Itinerar. Antonini Wessell. p. 200. Mann. p. 285. W.

Afcalonem, Gazam, et Iuliam aevo sup.] Editio Steph. *Afcal. Gazam, aevo sup.* Iuliam omittens, quam neque Anton. in Itinerario posuit. A Constantinopoli usque Antiochiam. — *Afcalonem, Gazam, Raphiam.* Item a Neapoli Afcalonem: — *Aeliam, Eleutheropolim, Afcalonem.* LINDENB.

Gazam et Iuliam.] Duas ultimas voces expunxi; quippe quae a codice Regio abessent. In Editione Romana legebatur: *Gazam* :..... *superiore extructas.* Sed P. Castellus qui nullam lacunam pati poterat, eam sic explevit: *Gazam et Iuliam a parte superiore extructas.* Ineptissime, ut lolet. Secutus est Mariangelus Accursius, qui recte quidem ex scripto codice emendavit, *aevo superiore extructas*, sed Iuliam ex fide Castelli, boni imprimis Auctoris, retinuit. At Gelenius eam ex Editione sua audacter expunxit: quod et nos fecimus iure merito: cum nulla eius nominis urbs in Palaestina referatur. VALES.

12. *Pompeius Iudaets domitis.]* Fl. Iosephus Antiquit. lib. XIV. cap. VIII. LINDENB.

In provinciae speciem.] Antonio et Cicerone Coss. Iudaea a Pompeio capta, et in provinciae speciem redacta est, et imposto tributo parere Magistratui Rom. iussa: quod Iosephus tam diserte, ac toties inculcat, ut mirer virum doctum nuper in Variis suis Lectionibus id negare ausum fuisse. De tributo sic Iosephus in lib. 1. belli Iudaici: τῇ τε χῶρϊ καὶ τοῖς ἱεροσολύμοις ἐπιτάττει. Φόρον. Idem dicit in lib. 14. Antiquitatum, ubi haec amplius addit τὴν τε γὰρ ἐλευθερίαν ἀπὸ βάλουεν καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατέστημεν: quibus verbis nihil clarius dici potest. Vide eundem in lib. 2. belli Iudaici cap. XVI. *Omitto Eusebium in lib. 8. Hist. Eccl. cap. 7.* VALES.

1. *In provinciarum speciem rectori delata iurisdictione.]* Editio Rom. hunc locum sic praeferebat: *In provincias rectem delata iurisd. etc.* Neque aliter codex Regius, et Vaticanus. Prinius P. Castellus locum ita emendavit; cuius emendationem ceteri postea amplexi sunt: neque equidem damno: quamquam malem, *in provinciae speciem.* Emendatio tamen Castelli confirmari potest altero loco, qui est in lib. 24: *Sic in provinciarum speciem redactam videam Daciam.* Vox rectori abest quidem a codicibus scriptis, sed hoc ea sensus vacillat. Huc autem transulisse eam videtur P. Castellus ex sequenti loco de Arabia: *Hanc provinciae imposto nomine rectoreque attributo, etc.* IDEM. Sane nec hic indulgeri Castello debuit, ut contra arbitria veterum codicum retineretur vox rectori. Quid enim manifestius est, quam Ammianum loquentem ita, *in provinciae speciem delata iurisdictione*, subintellexisse *his regionibus*, quas in quarto casu praecefferat, hoc est, iussa in eis administrari iurisdictione, ut lolet ab Romanis in provincia fieri. Sententia est utique plenissima; et ideo vocem supervacuam eiecit. οὐκ οὐκ. Hoc saltem pronuntiat Reines. in nota adscripta, provocans ad Petiti Var. Lectt. Lib. 2. c. 1. Sed hic idem ille vir doctus est, quem Valesius in nota refutavit. Sunt tamen, qui Reinesio accedant. v. Interpretes: ad Eutropium vi, 14. p. 357. Tzschuck. W.

Rectori delata iurisdictione.] Egesipp. lib. 1. cap. 17. *Tributum quoque victis (Pomp.) imposuit, statuit ducem. Iudaene fines determinavit.* LINDENB.

13. *per opportunos saltus et cautos.*] Haud inepte Reinesius ad oram exemplaris sui coniecerat *cautes*. Sed nihil mutandum, cavus enim Ammiano est et aliis locis *cui cautum est, tutus*. v. lineolia aliquot interiectis: murorum firmitate *cautissimas*. inpr. xiv. 4. 31: ubi tamen vide Valegium. cf. et Ern. Glossar. W.

Bosra] Tunc temporis primaria urbs Arabiae — *Gerasa* et *Philadelphia*. Utraque pertinet ad sic dictam Decapolim Palaestinae. v. Mannert vi, 178. 320. f. W.

Et Gerasam.] Huius urbis meminit D. Hieronymus in interpretatione locorum Hebraicorum: *Gargazi civitas trans Iordanem iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaassae: et haec esse nunc dicitur Gerasa, urbs insignis Arabiae*. Et in Catalogo Episcoporum qui Chalcedonenli Synodo subscripserunt, recensetur Flaccus Gerasorum provinciae Arabiae Episcopus. Stephanus in Coele Syria locat. γέρασα, inquit, πόλις τῆς ποταμῶν οὐπίας. Sed ex Ptolemaeo discimus duas eo nomine urbes fuisse: alteram in Syria Coele, cuius meminit Stephanus; alteram in Arabia Petraea. VALES.

Provinciae imposito nomine, Rectoreque.] Dio lib. LXVIII. Eutrop. lib. VIII. LINDENBR.

Traianus] v. Dio Cass. LXVIII. 32. Tillemont T. II. P. I. p. 333. W.

14. *Cyprus*] *Fertilitate omnium rerum*, in quibus et cuprum, unde nomen habet. Inprimis vero large omnia profert, quae ad rem nauticam pertinent, uti Ammianus ipse dicit, — ligna et carbasa, et picem et aes, omnisque generis armamenta. W.

Aedificet onerariam navem.] Idem legitur in Expositione totius mundi, quam Iac. Gothofredo viro doctissimo debemus: *Dicitur non indigens alterius provinciae quidquam pro fabrica navium. Necessaria ipsa insula habet omnia inferius declarata, ligna, aeramentum, ferrum, picem, pecnon linteamen pro velata, et funium usum*. VALES.

15. *Avide magis hanc insulam.*] Strabo in extremo lib. xv. Flor. lib. III. cap. ix. Sed omnium copiosissime Plutarch. in Catone minore c. 34. II. LINDENBR. Indignitatem rei ipse agnovit Cicero pro Sextio c. 26—29. ubi etiam de calumnia Clodii, qui, ut Catoni tam invidiosa provincia demandaretur, a Senatu impetraverat. Ptolemaeo, fratre regis Aegypti, Ptol. Auletae — *foederato et socio*, accuratius Cicero: *si nondum socius, at non hostis*. W.

Ptolemaeo Rege foederato nobis et socio.] Ita quoque eum appellant Florus in lib. 4. 2. et Rufus Festus in Breviario 13. Sed Cicero in Orat. pro Sextio c. 26* diserte assermat, nondum a Senatu socium appellatum fuisse Ptolemaeum, cum publicatus est. Rex, inquit, et Ptolemaeus, qui si nondum erant ipse a Senatu socius appellatus, erat tamen frater eius Regis, qui cum esset in eadem causa, iam erat a Senatu honorem eum consecutus: erat eodem genere, iisdemque maioribus, eadem vetustate societatis: denique erat Rex, si nondum socius, at non hostis, etc. Prorsus admirabili gravitate, plena miserationis, plena invidia in Clodium. Porro hunc Ptolemaeum nullo iure a Romanis esse proscriptum narrant Historici. Strabo in fine lib. 13. et Appianus in lib. 2. c. 23. Civilium, id per vindictam a Clodio

Trib. pl. factum esse commemorant. Captus enim a piratis Clodius Calpurnio Pisone, et Acilio Glabrio Coss. anno V. 587. teste Dione lib. 35. in fine, et Cicerone de Haruspicum responsis, ad Ptolemaeum Cyprî Regem miserat quosdam e suis, petens ut pecuniam ad se quamprimum mitteret, qua se a piratis liberaret. Qui cum modicam summam, ac vix duo talenta dedisset, Cilices Clodium gratis dimittere maluerunt. Is igitur postea Tribunus pl. cum esset infensus Ptolemaeo, rogationem tulit ad populum, ut Cyprus insula cum omni pecunia regia publicaretur. Quod ubi Ptolemaeo nuntiatum est, omni pecunia in naves imposita procedere in altum statuit, ut classe perforata, et pecuniam emergeret, et ipse suo arbitrio periret. Sed homo avarissimus simul et ignavissimus, cum mergere opes suas non sustinisset, mutato consilio in aulam reversus, hausto veneno mortem sibi conscivit, ut refert Valerius Max. lib. nono cap. 14. VALES.

CAPUT IX.

1. *A Nisibi quam tuebatur accitus Ursicinus.*] Ultimam vocem ex codice Fauchetii addidimus, quae in reliquis codicibus deerrat. In Editione Romana legebatur, *a Nisibi quam tuebatur accitus*: consulis in unum duobus vocabulis, ut coniecere est. VALES.

Ursicius.] Ad disquirenda crudeliter ab Antiochenis facta c. 7. *Ursicius* magister equitum Orientis excitus, quanquam serio recularet, *forensibus* quippe iurgis longe discretus, a tricus disceptationibusque civilibus abhorrens — metu sui discriminis a Gallo Caesare impendentis, *e cuius foveis* acculatores, iudicesque videret emergere, occultis literis Constantii Imp. opem imploravit, ut tumor acutissimus Caesaris exhalaret. Sentius facilis, sed exhalat non satis respondet tumori, quem rekilete potius dicunt. W.

Quaesitoresque subditicos.] Inf. lib. 20. *Quaesitores dederat spectaturos*, quas ob res oppidum sit excisura. Moschopul. Κοισιττωρ, ὁ ἐν ἐγκλήμασι τιμωρός. Manil. — *Quaesitor scelerum venit, viadexque reorum.* L. 2. C. Theod. de postul. Non idem in eodem negotio *quaesitor* sit et *defensor*: id est iudicis et adfertoris habeat personam, ut vet. Scholiast. interpretatur. LIND.

2. *ta peiores haeserat plagas*] More Graecorum, qui ris pro se ponunt. — ut *narrabinus* postea c. 11. et xv, 2. — *medium*, nec malum omnino, nec bonum principem. cf. xxi, 16. 8. ubi iterum de Constantio sermo est. — *in hoc caussarum titulo*, in eiusmodi causis. W.

Cetera medium Principem.] Infra lib. 21. *Principibus mediis comparandus.* Flav. Vopisc. in Caro c. 4. *Veniatus ad Carum medium*, ut ita dixerim, virum, inter bonos magis, quam inter malos Principes collocandum. Spartian. in Arlio Vero c. 3. *Esti aon summi, medii tamen obtinuit duos famam.* LINDENB.

3. *imaginarius ad speciem iudex*, cuius tamen nihil valeret auctoritas. — *regina exortante aurem subinde per aulaeum.* In

Consistorio nempe erant cancelli et vela expansa, post quae sedebant principes ita, ut non conspici quidem ipsi, audire tamen omnia, quae agerentur, possent. De his cancellis et aulaeo, si plura cupis, vide Calaubonum et Salmasium ad Script. Hist. Aug. Carino c. 2. T. II. p. 796. ff. Iulius disferentes. Eandem licentiam sibi iam olim sumerat mater Neronis, Agrippina. v. Tac. Annal. XIII, 5. W.

Adfistebant hinc inde Notarii.] Intelligo Notarios, quos alii *Exceptores* vocant, l. 19. §. 9. ff. loc. cond. Iul. Firm. Astron. lib. 3. c. 6. Horum officium cursim et per notarum signa excipere, quae utrimque secus in iudicio dicerentur; qui saepe plures simul uni negotio saepe adhibiti. Ita collatio Catholicorum et Donatistarum velitata fuit, excipientibus Hilario et Praetextato Exceptoribus D. N. V. C. et Spectabilis Proconsulis: Fabio Exceptore D. N. V. C. et Spectabilis Vicarii: et Romulo V. C. legat. A. K. Excipientibus quoque Ianuario et Vitale Notariis Ecclesiae Donatistarum. LIND.

Adfistebant hinc inde Notarii.] Notarios et Tribunos intelligo, qui erant in comitatu Caesaria Galli. Habebant enim Caesares Notarios aliquot, ab Augusto tamen attributos, ut docet Zosimus lib. 3. c. 4. in rebus Iuliani Caesaris, et Marcellinus in lib. 17. c. 9. *Calumniis appetitus est a Gaudenzio tunc Notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias.* Longe autem differunt Notarii ab Exceptoribus. Nam Notarii sunt βασιλικοὶ ὑπογραφῆς, ut pallim. Zosimus appellat, qui in Consistorio acta excipiebant: et ita semper apud Marcellinum sumuntur. At vero Exceptores sunt ταχυγράφοι, qui notis scribunt acta Praefidum, ut dicitur in lege 33. D. ex quibus causis maiores. De his Eunapius in Proaerelio p. 145. Commelin. ὁρίω, Φηεὶ, δεῖναι μοι τοὺς ταχέως γράφοντας καὶ σῆναι κατὰ τὸ μέτρον, οἱ καὶ ἡμέραν μὲν τὴν τῆς θύμης γλῶτταν ἀποσημαίνονται, σήμερον δὲ τοῖς ἡμετέροις ὑπηρετῆσονται. Quae verba quoniam ab interprete parum intellecta sunt, hic vertere operae pretium fuerit: *Peto, inquit, ut Exceptores mihi dentur, atque in medio consistant: qui quotidie quidem Themidis oracula notis excipiunt, hodie vero nobis ministrabunt.* De iisdem loquitur Damascius in Isidori vita, quod neque interpretes animadvertit. ὑπηρεσίαν ἐτελεῖ ἢ πρὸς τάχος ἐπετίτατο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πραττόμενα. Ceterum cur hunc Marcellini locum de Notariis et Tribunis potius quam de Exceptoribus accipi malim, duplex ratio est: prima, quod haec causa Antiochiae in Consistorio ventilata est iussu Caesaris Galli; in Consistorio autem non Exceptores, sed Tribuni et Notarii acta excipiebant, ut dicemus in libris sequentibus: deinde quod Marcellinus noster Notarii nomine semper Notarium Principis intelligit. VALES.

Cuius imperto tructis tum a stimulis Reginae.] Huius lectionis auctor est Sig. Gelenius. In Mf. codice Regio legitur: *truces tum stimulis Reginae.* Atque ita fere in Editione Romana, nisi quod *cruces* habet. Mariangelus Accursius ediderat: *Cuius imperio, tructis cum stimulis Reginae:* in parte Editionem P. Castelli secutus. Mihi sic legendus is locus videbatur: *Cuius imperio truci, ac stimulis Reginae;* resectis aliquot vocibus, ab imprudente, ut videtur, antiquario male repetitis. IDEM.

Exertantis aurem per aulneum.] Quae de hoc aulaeo live velo dici possunt, iam ab aliis curate notata sunt: quo etiam haec Lucif. Calar. ad Constantium Imp. verba pertinent: *In tuo palatio, intra velum licet stans, tulisti responsum a me ad conservandam salutem.* LIND.

4. *Ob nominum gentilitatem,]* communionem, similitudinem. W.

Futurae molitioni.] Id est, quod supra dixit, *Si novae res agitari coepissent:* unde in vulgatis Editionibus ultioni perperam legi consilat. LIND.

5. *amictu tenuis philosophus]* qui nihil philosophi praeter pallium haberet: — *suspensus in equuleo in eodem gradu constantiae stetit* non potuit cogi ad latendum. W.

Suspensus in eodem gradu constantiae stetit.] Vulg. *suspensus in eodem gradu cunctatus est.* Germana lectio est, quam ex Mf. investigavimus. Sic lib. xvi. 12. *Fastus barbaricos ridens, in eodem gradu constantiae stetit immobilis.* Et *τὸ suspensus* ad equuleum refertur, ut inf. *suspensus Eusebius.* Prudentius *περὶ στεφάνων* in Romano Martyre v. 451. *Scindunt utrumque milites taeterrimi Mucrone hiulco pensilis latus viri.* Beda in Martyrolog. *In equuleo suspensa et exungulata.* LIND.

6. *sollemnia,]* consuetum, legitimum procedendi modum. *ita evisceratus est, ut cruciatibus membra deessent,* ut ipsi tortores non haberent, ubi uncus adplicarent. *tororum renidens,* ut vultu ad simulatum risum composito iudicibus insultaret. Locus geminus est apud Tacitum Annal. iv, 60. *Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu.* — *fundato pectore,* firmo, constanti. Sic xxix, 5. 46. *fundata mente intuens torum.* — *Zenonem Stoicum* Posteriorem vocem delendam esse putat Valesius, cuius et Lindenbrogii notas consulas. Simile aliquid de femina adoo philosophante Timycha, Pythagorae sectatrice narrat Iamblichus in vita Pythagorae p. 161. ed. Kuestleri. Ceterum Zenones, quorum octo ad minimum memorantur, etiam ab aliis confusi. v. Perizonii Animadv. hist. p. 88. et Davil. ad Cic. Tulcul. ii. 21. W.

Nec confessus nec confutatus.] Id est, nec confessus nec convictus. Sic confessus atque convictus iungi solent, ut in lege 7. Codice Theod. quorum appellat. non recipiantur; et in lege 51. de Episcopis et Ecclesiis. Certe apud Marcellinum confutatus semper pro convicto sumitur. VALES.

Zenonem illum veterem.] Memoriae lapsus est. Non enim cum Cyprio Rege Nicocreonte negotium habuit Zeno, sed Anaxarchus: utriusque autem fortuna consimilia plane. Nam *εἰς ἄλμον* ambo coniecti, et *αἰδητοῖς ὑπέροισ* tusi, aliaque dira perpassi, novissime in os tyranni mordicis abscissam linguam exipuerunt. Diogenes Laert. in Zenone et Anaxarcho. Theodoret. Serm. de Martyr. *Ζήνων ὁ ἐλεάτης, ἀναγκαζόμενος κατεῖπεν τι τῶν ἀποφθίτων, ἀνέσχε πρὸς τὰς βασιάνους, οὐδὲν ἐξομολογούμενος. ὡς δὲ φησιν Ἐρατοσθένης ἐν τῇ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, δεισας οὗτος, μὴ τῇ τῶν παθῶν ὑπερβολῇ βιασθεὶς ἐξείλη τι τῶν συγχειμένων, καὶ τοὺς στασιμῶτας μνήσκη, τὴν γλῶτταν τοῖς ὀδοῦσι τεμῶν, προσέπτυνε τῇ τυραννῇ,* et quae sequuntur. Vide Plutarch. *περὶ ἀδολεισχ.* Cic. Tulcul. ii. 22. Val. Max. lib. 3. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 23. lib. 8. cap. 22. Tertullian. Apolog. LIND.

Zenonem illum veterem Stoicum.] Ultima vox delenda est, aut Marcellinus memoriae vitio laboraverit necesse est, qui Zenoni Stoico tribuit, quod Eleatae Zenoni contigisse ceteri testantur: Cicero lib. 2. Tusculanarum 22. Philo in libro, quod omnis probus liber, et Diogenes Laërtii f. in Zenone Eleate ix. 5. Sed nec in eo solum labitur Marcellinus, quod Zenonem Stoicum cum Eleate confundit, verum insuper alterum errorem adiungit, cum dicit eum linguam in oculos Cyprii Regis praecissam conspuisse. Neque enim a Cyprio Rege tortus est Zeno, sed a Nearcho Mylo Eleatarum tyranno, seu, ut alii dicunt, Demylo: quemadmodum tradit Clemens Alex. lib. 4. Strom. Sane Plutarchus hunc Demylum vocat in libro περί σωίων ἐναντιωμάτων et adversus Colotem Epicureum. Quare apud Diogenem, ubi legitur, καθελεῖν δὲ θάλασσαν Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομένοντα) συνέλαβεν, rescribendum putaverim, οἱ δὲ Δημόλον. Sed Nearchum plures eum vocant, inter quos est Diodorus Siculus in Excerptis quae nuper publicavi, Philostratus initio lib. 7. et Valerius Maximus in lib. 3. cap. 3. qui tamen ex uno Zenone Eleate duos perperam fecit. VALES.

7. indumentum regale] c. 7. purpuram: pectoralem, pectus tantum tegentem *sine manicis* colobion. Hoc genus vestium sub Imperatoribus demum in ulu esse coepit. v. Oct. Ferrarium de re vestiari. P. I. L. 3. p. 97. ff. Clericis tamen, inprimis episcopis non in quotidianum ulum, sed in sacris publicis eiusmodi tunicas concessas fuisse, scriptores ecclesiastici docent. Talem igitur *Diaconus* quidam *Maras* Tyri texendam mandaverat; cuius literae ad Tyrii *texurini Praepositum*, nam textores ibi corpus atque sodalitatem conficiebant, quibus praeerant Procuratores Baphiorum, de quibus v. Notitiam Dignit. Imp. p. m. 121. W.

Ministris fucandae purpurae.] Corpora erant baphiorum tingendae purpurae, l. 2. C. de murileg. Et ἐπιτάφου τῆς κατὰ τύπον αλουγγού βαφῆς mentio apud Euseb. Ut et tinetorum eorumque qui magnificas vestes texunt, apud Firmic. Astron. lib. iii. cap. vii. Dictum autem *fucandae purpurae*, ut in l. 1. C. quae res ven. non poss. *Fucandae vel distrahendae purpurae.* Aeson. in Panegy. — *Prætextam meam purpurae tuae luce fucatam.* LIND.

Pectoralem tuniculam sine manicis.] Hanc ad colobium referunt viri doctissimi, cuiusmodi tunica Diaconi in Ecclesia etiamnum utuntur. Ita P. Pithoeus lib. 1. Adversariorum c. 16. Lanr. Pignorius in Syntagmate de servis, p. 105. ed. Amst. 674. 12. et Dionys. Petavius in Notis ad Themistium. Postea dalmaticarum usus ac nomen invaluit, ut docet Anselmus: quas a colobiis in hoc diversas fuisse volunt, quod erant manuleatas, cum in colobiis vel nullae essent manicae, vel admodum breves, citra cubitum desinentes, quales in Aegypti Monachorum colobiis fuisse, testis est Cassianus. Existimo tamen laicorum tam colobia quam dalmaticas vulgo manuleatas fuisse, idque suadere videtur Dorotheus in doctrina 1. διὰ τί φοροῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἔχόντων πάντων χειρίδια. Sed Monachorum et Diaconorum tam colobia quam dalmaticae absque manicis fuerunt cum clavis purpureis. VALES.

Tyrii texurini praepositum.] Iul. Firm. Astron. lib. iii. *Quod si sic ꝑ ꝑositum ꝑ bona radiatione respexerit, Reglis tex-*

trinis faciet praepositos, vel praefectos. L. 14. C. de murileg. textrinorum procuratores. LIND.

Celerari speciem.] More sui saeculi vocavit *speciem* τὸ ἄδυμα. Capitolus in Anton. Pio c. 7.: *Species Imperatorias superfluas et praedia vendidit*, ut l. fin. C. de vest. mil. l. 4. C. de vest. holob. IDEM.

Celerari speciem perurgebat.] Ergo summa accusationis quae Maras Diaconus pulsabatur, haec erat: quod vestem libi a Tyrii texturini ministris parari iusserat, purpuream scilicet, ut suspicari dabatur. Eam enim ne quis privatus propria auctoritate ulcuparet, (quippe quod tyrannidis affectationem indicat) leverillimis legibus interdictum fuit L. 4. C. de vestib. holob. *Temperent universi, cutuscunque sunt sexus, dignitatis, artis, professionis, generis, ab huiusmodi specie possessione, quae soli Principi, eiusque domui dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis Jerica contexat, aut faciat, quae iuncta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt.* D. Iohan. Chrysost. in Orat. de anathemate: *Ὁ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀλουργὶδα βασιλεὺς ἰδιώτης τυχεῖων αὐτὸς τε καὶ οἱ αὐτοῦ συνεγγεῖσται, ὡς τυχεῖνοι ἀναισθητοῦνται.* Et Dio Callius lib. 49. c. 16. scribit, Octavianum Augustum prohibuisse, ne quis praeter Senatores vel Magistratum gerentes, purpuram gestaret. Unde Suetonius in Nerone c. 32. scribit, matronam quamdam, quod purpura usa esset, non velle tantum, sed bonis cunctis exutam fuisse. Posteriores tamen Principes aequiores hac in parte fuere: segmentorumque purpureorum usum Leo Imp. cunctis indifferenter concessit, Novell. LXXX. Id ipsum de Tiberio Iunior Cedrenus. LIND.

speciem.] Species est ipsum indumentum, frequentatur enim illa vox de rebus omnibus, quarum peculiare aliquod genus cogitandum est, (*Sorte, Gattung*), saepius apud Nostrum, v. c. xxiii, 6. 38. de naphtha xxvii, 3. 10. de rebus venalibus, xxix, 3. 4. de thorace. v. omnino Salmat. ad Scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 205. Diacono igitur illi procul dubio antea de veste tali conficienda cum textoribus convenerat, in literis autem de citius mittenda monuerat, speciem autem formamque iudicare necesse non habuerat, ideoque nihil inde ad accusandum eum poterat confici. VV.

nihil fateri compulsus est.] Mire dictum, quocunque sensu summa. Est enim vel compellus est ad satendum, quod non ita esset, vel, uti Ern. in Gloss. cui et ipse accedo, intelligit, eo compelli non potuit, ut fateretur. VV.

C A P V T X.

1. *coeli referato tepore,]* vero ineunte. cf. xxi, 6. 7. *Alamanni*, quorum bella cum Romanis Ammianus in sequentibus libris commemorat crebro, ex interioribus Germaniae populis seles confociaverant (unde et nomen accepisse creduntur: *Alle Mannen*) Alsatiam tenuerunt, Sueviam partemque Helvetiae. v. omnino *Mannert* Germania p. 56. 270. 291. ff. W.

Consulatu suo septies, et Caesaris iterum.] Scribendum ex Fastis; *Consulatu suo vii. et Caesaris iii.* quod est Consulatu suo

septimo, et Caesaris tertio: seu Consulatu suo septies, et Caesaris ter. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 8. et 9. Codice Theod. de Indulgentiis debitorum: *Consulatus nostri septies, et Theodosii iterum.* VALES.

2. *Translationem ex Aquitania.*] Inf. §. 4. *Convectio annonae.* L. 9. C. de ann. et trib. *Plus haberet dispendii translatio, (annonae, quam devotionis illatio.* L. unic. C. Theod. de lusor. Danubii: *Transvectio speciei annonariae.* De comineatu qui ex Aquitania adferri solitus, etiam inf. mentio. LINDENB.

discerpti.] Si, quos Valesius laudavit, auctores ad manus non sint, evolve Gibbonum v. p. 190. — *angorem animi emendabat, reprimebat.* W.

Herculanus Hermogenis filius.] In Editione Romana Arculanus scribitur. Mariangelus Accurlius Hirculanus ex suo codice emendavit. Sed vera lectio est *Herculanus*, quam codex Regius servat, seu *Herculianus*. Fuit hic Libanii discipulus, cui uxorem ducenti Libanius carmen nuptiale cecinit, tamen ad eiusmodi scribenda carmina aegre admodum impelli posset, ut ipsemet dicit in Epistola 724. ad Gaium Consularem Phoenices: *Ἀλλὰ μὲν τοῖς τῶν ἐμῶν μετερχοῖς διατριβῶν, ὅσα οἷός τε ἦν συνεπημερῆσα τῶν πραγμάτων. Ἐρχουλιανὸν δὲ τὸν Ἑρμογένους οὕτω δὴ βέλτεστον ἠγνοῶμην, ὥστε αὐτῷ καὶ ῥῆμα ἐποίησα γαμουῦντι, Φυγῶν δὲ ὅτ' ἦν ποτὲ τὸ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν.* Uxorem autem duxerat Nicoclis Spartani filiam, eius qui Iuliani Caes. praeceptor fuit: ut docet Epistola 7. lib. 4. Epistolarum Libanii, quae scripta est ad Nicoclem. VALES.

Protector Domesticus.] Hi Domestici simpliciter dicuntur haud raro: et a Protectoribus, de quibus supra dixi, distinguendi sunt, ut docet lex 6. et 9. Codice Theod. de Protectoribus et Domesticiis. Eorum duae Scholae fuerunt: altera Domesticorum equitum; altera Domesticorum peditum: quarum utraque suum Comitem habuit, ut docet Notitia Imperii Romani. Porro inter Domesticos alii in praesenti erant, ut dicitur in lege 1. Codicis citati: qui Praesentales vocantur in lege 6. Codicis de Advocatis diversorum iud. *Inferendos Praesentalibus Domesticiis, alterum equitum, alterum Scholae peditum:* et in lege 4. Codicis de Domesticiis. Alii vero certis officiis deputati publicas exsequebantur iussiones, ut dicitur in lege 5. Codicis Theod. de Protectoribus. Nam praeter certum numerum eorum qui in comitatu esse debebant, reliqui in Galatia aut in limite ac terminis sibi adsignatis manebant perinde ac Protectores, teste Procopio in Anecdotos. Unde intelligenda sunt verba Imperatoris, in lege 1. Cod. Th. de Protectoribus: *Ceteris qui ultra numerum in praesenti esse voluerint, scias neque annonas, neque capita esse danda, sed omnes cogendos ad manipulos suos ac terminos redire.* Sic enim legendus est hic locus. Interdum etiam pro necessitatibus publicis in provincias cum Comitibus ac Magistris militum mittebantur, ut testatur Marcellinus lib. 15. 5. *Protectoribus Domesticiis x. ad iuvandas necessitates publicas secum iunctis:* qui locus mirifice emendationem legis supradictae confirmat. Nam x. Domestici manipulum efficiunt, teste Vegetio in lib. 2. Sed et in libro 16. idem testatur Marcellinus, cum dicit: *Provectis e consortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adolescentes*

eum sequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi. Ex his intelligenda est lex 27. Cod. Theod. de erogatione militaris annonae. VALES.

Populari quondam turbela discerpti.] Anno Domini 342. Constantio 3. et Constante 2. Augg. Consulibus Hermogenes Magister equitum, qui a Constantio Aug. Constantinopolim missus fuerat. ut Paulum Episcopum sua sede exturbaret, a populo interfectus et tractus est, ut scribit Socrates lib. 2. Hist. Eccl. et Sozomenus lib. 3. Hieronymus in Chronico, et Idatius in Fastis. Exstantque acta Pauli Constantinop. Episcopi in Bibliotheca Photii, quibus tota res fute memoratur. Hanc seditionem intelligit Libanius in Oratione quae βασιλικὸς inscribitur, cum ait πατερὴς ταραχὴ τις οὐ μετὰ τὴν μεγίστην μὲν τῶν τῆδε πόλεων, τῆς δὲ ὅπασων μεγίστης δευτέραν, etc. IDEM.

4. *Rufinus Praefectus Praetorio ad discrimen trusus.]* Quippe militaris annonae cura ad Praefectum Praetorii pertinebat, ut docent Pollio in Macriano T. II. p. 287. Hack. et Vopiscus in vita Probi 10. Zosimus in lib. 2. 33. hanc dignitatem a Constantino Maximo valde imminutam esse scribit. Nam cum ad Praefectos Praetorii non modo annonae militaris cura, sed etiam delictorum militarium castigatio pertineret, eamque ob causam milites peccare dubitaret, ne annonā multaretur, Constantina Magistros militum primus creavit, iisque militare forum attribuit: quo facto Praefectura Praetoriana contemni a militibus coepit. Eius verba sunt inter cetera: τῶν ὑπάρχων τοὺς ἀπανταχοῦ φόρους διὰ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτοῖς εἰσπραττόντων, καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐκ τούτων ποιοῦμένων δαπάνην, etc. Ex quibus intelligendum est locum Procopii in 1. Vandalicorum: Ἀρχέλαος ἤδη μὲν τῆς αὐλῆς ὑπαρχος ἦν τῇ Βυζαντίᾳ καὶ Ἰλλυριοῖς γεγονώς, τότε δὲ τοῦ στρατοπέδου καταστὰς ὑπαρχος (οὕτω γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται.) Ex in lib. 2. Vandal. de Symmacho: ὑπαρχὸς τε καὶ χορηγὸς τῆς δαπάνης ἐσόμενος. Neque aliter apud eundem Procopium in lib. 1. Persicorum sub initium: χορηγὸς δὲ τις τοῦ στρατοπέδου δαπάνης Ἀπίων αἰγύπτιος ἐστάλη. Et in libro 2. de Tatiano. Non solum autem annonae militaris curam gerebat Praefectus Praetorii, sed Civicae etiam ac Palatinae. Ac de Civica quidem annona, testis est Calliodorus in formula Praefecturae annonae. De Palatina vero illustre testimonium Marcellini nostri supra vidimus, ubi Domitianus Praef. Praet. minatur Gallo Caesari, se palatii eius annonas sublaturum. Iulianus Imp. in lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus mandat Secundo Praefecto Praet. ne annonas neve capita det Domestlicis iis qui ultra numerum in comitatu manere voluerint. Postremo Calliodorus in formula Praefecturae Praet. id dilerte affirmat his verbis: *Palatium sua provisione sustentat; servantibus nobis procurat annonas.* IDEM.

In ordinatas dignitates.] Id est civiles. Ordinarias enim dignitates militibus solet opponere Marcellinus, ut in lib. 16. 8. cum dicit: *Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine divitiarum arserunt: inter ordinarios iudices Rufius primus Praef. Praetorio; inter militares equitum Magister Arbetio.* Et in fine libri 21. *Sed cunctae castrenses et ordinariae potestates ut honorum omnium apicem priscae reverentiae more Praefectos semper suspexere Praetorio.* Alias ordinarii iudices strictius sumuntur, et maioribus potestatibus opponuntur: ut nominatim

minatim in lege 3. Codicis Theod. de sumis et pecuariis, ubi Imperator sic dicit: *Nam quia maiorum potestatum officiales solent esse provincialibus perniciosi, per ordinarios iudices atque Curias etiam hanc exactionem convenit celebrari.* Eoque sensu ordinarii iudices accipiuntur in Codice utroque: pro Consularibus scilicet et Correctoribus ac Praesidibus, qui sunt dumtaxat Clarissimi. Proconsules autem ac Praefecti, qui sunt Spectabiles et Illustres, eo nomine haudquaquam continentur, ut diserte docet lex 7. Cod. Th. de honorariis codicillis, et Novella Theodosii de tributis fiscalibus. Et ita quidem in Codice. Sed in hoc Marcellini loco, quem praes manibus habemus, ordinariae dignitates pro civilibus lumuntur, ut dictum est. Nec obstat, quod de Praefectis Praet. hic sermo est. Nam Praefectura Praetorii iam inde a temporibus Constantini Maximi civilis dignitas haberi coepta est. Ante Constantinum quidam negari non potest, quin ea dignitas fuerit militaris: quippe cum Praefectus Praetorio Praetorianis cohortibus cunctisque per Italiam militibus praefectus, ut docet Dio in lib. 52. Sed Constantinus primus Praetorianum cohortium nomen extinxit, ut docet Aurelius Victor, omnemque rei militaris potestatem ad Magistros militum transtulit, quemadmodum ex Zosimo adnotavi. Merito itaque quaeritur Aurelius Victor in Tito: *Moxque victorem Titum Vespasianus Praefectura Praet. extulerat.* Unde etiam honor is ingens a principio, tamidior et alter ab Augusto imperio fuit. Verum hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis iudoci ac prudentibus inertes sunt; secere nomen plerique potentia vacuum, insolens per inturias, et annonae specie rapax. VALES.

5. Opera consulta] de industria, consulto. Infra c. 11. est adeo consulto consilio. — hoc dilato, maleculine sumas, nempe ipso Romano dilato, nunc saltem non amplius indolis adpetito. Sic saepe optimi scriptores differre de personis. — tumor confectus. Reines, malis confedit, quod uti apertius sine dubio, ita tamen Ammiani non est, qui et aliis locis exquisita tumori iungit verba: *exhalare, contundi, deflagrare.* W.

Galli periret avunculus.] Gallus enim Caesar matro natus erat. Galla, sorore Rufini, ut scribit Marcellinus in calce huius libri. Huius, ni fallor, Rufini meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum, inter legatos qui a Magnentio et Vetracione ad Constantium missi erant: quos omnes Constantius praeter Rufinum Praef. Praet. in vincula compegit. Causam hinc discimus, quia scilicet affinis erat Constantii. Idem videtur esse, cuius mentio fit in lege 6. Cod. Theod. de annona et tributis, et qui Consul cum Eulebio fuit anno Domini 347. Vide Marcellinum infra cap. ult. Dicebatur autem Vulcatius Rufinus, teste Marcellino in sequentibus libris. * Ex eadem domo videtur fuisse Vulcatius Gallicanus, qui Consul fuit cum Basilio Constantini Magni temporibus, inter Historiae Augustae Scriptores numerandus. VALES.

Hocque delato.] Non sine causa referibendum censeo dilato. Sic enim in lib. xv. 2. ubi de Ursicino quem clam e medio tollere decreverant, ait Marcellinus: *Facinus inptum ad deliberationem secundum differri praeceptum est:* quo in loco Regius codex et Editio Romana atque Augustana scriptum habent *deserri*, eodem errore. VALES.

COMM. IN AMMIAN. I.

6. *Rauracum.*] Augusta Rauracorum prope Basileam, hod. *Augst.* — pontem suspendere navium compage, placet *τὸ suspendere*, quamquam poetae magis, quam historico conveniat, pro simpliciore, iunctis navibus pontem construere. — *cogitationibus magnis*, i. e. imminuentibus periculis. Ern. — W.

7. *Honoratoris militiae cura commissa.*] Regius codex habet *honoratoris militis*: cui subscribunt Editiones optima, Romana et Augustana. Itaque non dubito, quin vulgata lectio ab emendatione Gelenii sit profecta. VALES. Alamannis nempe, quorum aliqui in ipso Romano exercitu ordines ducebant. W.

8. *Latinum Domestlicorum Comitem.*] Huius Latini meminit quoque Zosimus in lib. 2. c. 48. ubi praelium Mursense describit, eumque in aula Constantii plurimum valuisse commemorat: *μόνοι Λατίνος καὶ Θάλασσος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεὶ φέροντες*. Scudilomis quoque Scutatorum Tribuni ibidem mentionem facit Zosimus Lib. 2; 50. sed nomen aliquantisper depravatum est. legitur enim *Σκολιδῶνα καὶ Μάναδον ταξίαρχους*, cum legi debeat *Σκοδῖλωνα*. VALES.

Domesticorum Comitem.] De Domestlicis abunde dictum est supra, ubi et de Comite Domesticorum nonnulla. Unum dumtaxat hic addemus, hanc scilicet dignitatem diu ante Constantini tempora institutam fuisse. Etenim Diocletianus ex Comite Domestlicorum ad Imperium evectus esse dicitur. Zonaras in Diocletiano: *ἐξ ἐνταλῶν στρατιωτῶν δοῦξ Μυσίας ἐγένετο ἄλλοι δὲ πόμῃτα δομestικῶν αὐτὸν γενέσθαι φασί*. Sane Aurelius Victor c. 39. id scriptum reliquit: *Ducum consilio Tribunorumque Valerius Diocletianus Domestlicos regens ob sapientiam eligiuit*. Sed et imperante Aemiliano, tanto ante Diocletianum Paullinus quidam Comes fuit Domesticorum, ut docet vetus Inscriptio: D. N. C. AEMILIANO. FORTISSIMO. PRINCIPI. HERCULI. CONSERVATORI. L. VI. RIUS. PAULLINUS. V. C. COMES DOMESTICORUM. VALES.

Ut dextis suis gestantes Remp.] Valer. Max. lib. 2. cap. 8. §. 5. *Humerts suis salutem patriae gestantes*. LIND.

9. *Dirimentibus forte auspiciis.*] Alamanni auspiciis admodum dediti fuere, iisque praecipue in bello utebantur. Cuius rei insigne exemplum est apud Agathiam in lib. 2. Nam cum Buccellinus in Italia cum Narse pugnaturus confisteret, vates Alamanorum ne eo die praelium committeret edixerunt: alioqui exercitum intereccionem deletum iri. *προειρημένων αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Ἀλαμανικῶν μάντεων μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμάχεσθαι, ἢ γινώσκειν ὡς ἄγθην ἀπάντες ἀπολοῦνται*. Paulo post idem Agathias *σοὶ χρησμολόγους Ἀλαμανικοὺς* appellat. Porro hunc morem Alamanni a Germanis utpote maioribus suis hauserant: de quorum religione in auspiciis maxime per bella observanda scribit Tacitus in libro de moribus Germanorum: adeo ut etiam virginum vaticiniis fidem edhibuerint. Notae enim sunt Veleda et Ganna, de quibus Tacitus Germ. 8. et Statius in Silvis, 1. 4. 90. et Suidas in *θείαζουσα* ex Dionis libro 67. Peno omiseram hunc Marcellini nostri locum in Editione Rom. et in codice Regio sic scribi, *dirimentibus forte auspiciis*. VALES.

Vel congregi prohibentibus.] Haec verba glossae, quod aiunt, cuiuspiam potius quam Marcellini esse, iure quis suspicetur. Sed alio nos trahunt scripti codices, Editio scilicet Romana ac liber Regius. In utroque enim scriptum reperi, *vel congregi prohi-*

benita. Unde non dubito, quin totus locus ita legi debeat: *Dirimentibus forte auspiciis, vel congregi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore quo fidentius resistebant, optimates misere, etc.* Causam enim lubitae mutationis Alamannorum exposcit Marcellinus, qui cum antea acerrime resisterent Romanis, repente missis legatis pacem exposcerint. Ait igitur eos religiosa motos id fecisse: religionem autem eorum animis iniectam sive ab auspiciis, sive ab sacrificiis. * Certe in Ms. Tololano legitur, *vel congregi prohibente auctoritate sacrorum, etc.* * VALES. Cum monerentur a vatibus, nec in sacrificiis litarent. WV.

10. *sententiarum via concinens adprobasset*] Quidni simplicius: omnes in eo consentire? *potestatum cessarum, aulae procerum.* v. supra c. 1. WV.

12. *Miles ubique — se solum — circumspicit et defendit — Imperator vero officiorum, dum aequis omnibus alienae custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit.* Locus, ut ait Valesius, pessime adfectus, ac tui mendis, tum lacuna deformatis. Sensus loci, si cum praecedentibus contendas, non alius esse potest, nisi hic: Imperatoris officium est, non tam suae salutis, quam totius exercitus rationem habere; sed hanc simplicem sententiam suo more Ammianus adornando obscuravit, librarii novas tenebras adfuderunt, quas dissipare quidem Gronovius et Valesius adnisi sunt, nubeculas tamen plures reliquissae videntur. Et Gronovii quidem medela nimis quaesita; Valesius autem primis verbis *Imperator officiorum* quid agat, se nescire, ideoque plane non attigisse fatetur; in sequentibus nimis liberalis in explenda lacuna post rationes fuisse possit videri. Ego vero, cum ante hos quindecim annos popularibus legendum darem Ammianum, ita in animum induxeram, ut scriberem: *Imperator vero officii memor aequis omnibus (omisso cum vel dum, quae optimae notae Codd. non habent) alienae custos salutis i. e. ita custos, ut omnes eodem loco habeat, eandem omnibus curam impendat, nihil (electo sequente non, quod, facilius quippe, pro nihil margini lector aliquis adscripserat) ad sui spectare (pro quo nunc malim spectans) tutelam, rationes populorum (exercitus sui XVIII, 10. 1. XIX, 9. 9.) cognoscit, et remedia arripere debet.* — sed mihi ipse non facio satis, nedum aliis. WV.

Rationes populorum cognoscit.] Haec quam insulsa sint, nemo non videt. In Romana Editione legebatur *rutio*... deinde relicta erat lacuna paullo plus quam dimidiatae lineae: neque aliter in exemplari Regio, nisi quod brevior erat lacuna unius voculae capax. Est quidem totus hic locus pessime adfectus, ac tum mendis, tum lacuna deformatus. Sed coniectura Petri Castelli quasi tertia quaedam labes accessit. Quod si quid in loco tam desperato conicere licet, sic commodius legi posso existimo: *Imperator vero officiorum dum aequis omnibus, ut alienae custos salutis, nihil ad sui spectare tutelam, sed rationes rerum ac temporum ponderare, et remedia cuncta quae status negotiorum admittit, arripere debet, etc.* Ac prima quidem illa ut erant mendosa reliquimus. Quid enim illud est, *Imperator officiorum*? Sequentia ex codice Regio, et Editione Romana sunt emendata: in iis enim legitur *aequis omnibus*, melius, ut puto, quam in Editione Petri Castelli, *dum aequus omnibus*. quamquam, ut ingenue fatear, neque illud satisfacit. Sed in loco corrupto satius

semper est scriptorum codicum lectionem exprimere. Paulo post scripsi, *nihil ad sui spectare tutelam*, expuncta altera negativa particula, quae glossa erat praecedentis. Certe sensus et collationis ἀκολουθία ita postulat. *VALES.* Mirum est post adeo feriam Castelli et multiplicem obiurgationem placuisse viro maximo historiam alienam ita interpolare, tot suis verbis Ammiano admiscendis, quae nunquam sciebat vel ab scriptis libris vel ab polito lectore probatum iri. Lacunam opinor fecisse, quiloquutionem auctoris non adquebantur, quam vide antetigerim. *Lego enim: Imperator vero, officiorum aequis omnibus alienae custos salutis, dum nihil non ad sui spectare tutelam ratio est, remedia etc.* Officiorum aequa vocat, quae aliis iusta dicuntur. h. e. per omnia, quae arripere potest non tam ad suam, sed potius communem salutem pertinentia, circumspiciens eam et curans. Huic Imperatori ratio est nihil non ad sui sp. tutelam. *ORON.*

13. *Veritatis eaim absolutus sermo ac semper est simplex.]* Haec verior lectio, quam quae in retro Editionibus: *Veritatis eaim sermo est simplex.* Sic namque lib. 21, 16. 2. *Christianaam religionem absolutam ac simplicem.* Lib. 28. *textus absolutus.* Lib. 22. 5. *placuit absolutisque decretis.* Lib. 29. 1. *absolute confessus.* Lib. 17. 5. *Veritatis oratio soluta esse debet et libera.* Eodem modo *absolutum ingenium*, Aur. Vict. in Aurel. Anton. 15. *Neque lugi paco ac longo otio absoluta lageaia corrumpi.* Bene ad Ammiani phrasin Augustin. in Sententiis a Prospero cpl. lectis, n. 66. *Absolutiora suai verba veracium, quam commenta fallacium.* Seneca Epist. 49. *Ut ille ait Tragicus, Veritatis simplex oratio est.* Euripides in Phoeniss. v. 472. ἀπλούς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ. Vid. Ciceron. Κού ποικίλων δὲ τᾶνδ' ἔρμηνευσμάτων. ἔχει γὰρ αὐτὰ καιρὸν, ὃ δ' ἀόριστος λόγος νοσῶν ἐν αὐτῷ. Φαρμάκων δέτ' αἱ σοφῶν. *LIND.* Absolutus Ammiano et aliis locis est planus atque perspicuus. Sic *plana et absoluta decreta* iunguntur xxi, 5. 2. — *Christiana religio absoluta et simplex* xxi, 16. 18. — *absolute*, i. e. aperte, confessus xxix, 1. 7. Sed video, Lindenbrogium plura occupasse. *W.*

14. *Cunctator.]* Boxhorn *percunctator*, cui suffragatur *Reinesius*: nihil enim, inquit, aliud hac persona agit Imperator, quam ut militum de pace cum barbaris firmanda consilium exquirat. *Vix credo. W.*

Si vestra voluntas adest.] Animadverte quanta civilitate et modestia, quamque aequo propinodum iure cum militibus agat Imperator populi Romani. Qui non contentus eos *commilitiōnes* appellare, infra etiam *arbitros* vocat. Quippe Imperatores Romani pacem cum hostibus ferire nili consulto prius milite non solebant. Cuius rei celebre exstat exemplum in historia Dexippi de Aureliano Aug. qui Vandalos devicerat. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τό τε πλῆθος τῶν ῥωμαίων στρατιωτῶν αὐτῷς ἡτοίσιζεν καὶ ἐρομένου βασιλέως, ὅτι σφίσι περὶ τῶν παρόντων λαῶν εἶναι δοκεῖ, βοῇ τὸ βουλόμενον σημαίνοντες σύμπαντες εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου ἐχώρησαν. Apud Malchum quoque in Historia Byzantina Zeno Aug. cum militibus et scholaribus de inferendo bello deliberat, et his ad eos verbis utitur: ἦν οὖν ἔχετε γνώμην, παρ' ὑμῶν ἀκοῦσαι βουλόμενος νυνὶ παρεκάλεσα· εἰδὼς τῶν βασιλείων τοῦτους ἀσφαλῶς πράττειν, οἱ ἂν τὰ βουλευόμενα τοῖς στρατιώταις κοινώσουσι. Id est: *Nunc igitur ut sententiam vestram de hoc negotio intelligerem.*

huc, vos, convocavi. Scio enim eos demum Imperatores tuto agere, qui consilia sua cum militibus communicant. Plura exempla suppeditabit Marcellini nostri Historia, quae studioso lectori notanda relinquimus. VALES.

16. *Mox dicta finierat.*] Magis perspicuum foret *vix*, quem sensum tamen in animo habuisse videtur Ammianus. Ern. etiam exponit: *vixdum*. — *Fortuna*. Sic reposui litera maiuscula, nam est li. I. Genius, cuique homini additus, ut xx, 11. extr. xxi, 1. I. xxx, 5. 18. VV.

Fortunam in malis civilibus vigilasse.] Inf. c. 11. *Fortunam* (Constantii) in discordiis civilibus formidabant. Aur. Vict. de eod. Epit. 42. *Felix bellis civilibus, externis lacrimabilis*. Eutrop. lib. x. 15. *Cuius in civilibus magis, quam in externis bellis sit laudanda fortuna*. Vide lib. xxi. 16, 15. LIND.

Icto foedere gentium ritu.] Fortassis - an eo ritu quem Tacitus notat lib. xii. Annal. 47. *Mos est Regibus, quoties in societatem coeant, implicare dexteras, pollicesque inter se vincire, nodoque perstringere. Mox ubi sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. Ad foedus arcamum habetur, quasi mutuo cruore sacratum*. Non ablimili modo Ilacius Imp. cum Saracenis foedus iniit. Nicet. Choniast. lib. 17. μετὰ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχόντος ἐπείσασθαι, καὶ κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς περὶ Φιλίας καὶ τοῦ ἑδμον ἀμφοτέρους σφάσαι Φλῆβα τὴν ἐπιστήδιον, καὶ τὸ ἐκείθεν ἐκρῦν αἷμα ἐκάτερον εἰς πόνον ἀλλήλοις ἀντιπροσίνασθαι. *Tertull. Apolog. cap. 9. Et apud Herodotum opinor defusum brachiis sanguinem, ex alterutro degustatum nationes quasdam foederi comparasse. *Iul. Solin. de Scythiis loquens: *Haustu mutui sanguinis foedus suncunt, non suo tantum more, sed Medorum quoque usurpata disciplina*. Pomp. Mela lib. 11. cap. 1. IDEM.

C A P V T X I.

1. *Tanquam nodum Gordium.*] Foede hic locus antea corruptus, sic certe legi debet, ut edidimus. Proverbium autem unde natum sit, satis constat ex Plutarch. in Alex. Arrian. περὶ ἀναβάσε. lib. 2. c. 3. Quint. Curt. lib. 3. c. 1. *Senec. Epist. 88. Fess. in Cingulo. * LINDENBR.

Tanquam nodum Gordium difficillimum] Sic primus edidit Lindenbrogius, cum anteriores Editiones ac princeps omnium Romana, *nodum et odium*, haberent. In Regio codice scriptum reperi, *nodum et odium*, perinde ut erat in Mf. Florentino. sed coniecturam Lindenbrogii libens sequor: hoc tantum addo, vocem. *difficillimum*, glossam videri, quae a nescio quo scholiaste ad marginem adscripta, in textum irreplit. VALES.

Effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia] antequam Galli insolentia ad proferendos potentiae fines progrediretur. — *tractatus publici*, rei gravioris, quae communem consultationem postularet. VV.

Per simulationem tractatus publici.] Glossar. Nomicum: Τετρατάτος, ἐκόνος. Et alibi: Τετρατάτος, ἀνακράστις, σύνψις.

Tractatum habere, l. 4. 7. 9. 12. Cod. Theod. de legat. et decret. leg. 15. C. Theod. de Episcop. LINDENB.

Per simulationem tractatus publici, nimis abiectis.] Aliter in Editione Romana et Augustana excusul hic locus habetur: *tractatus publici nimis arguentis*. Ex quo dudum conieceram scribendum esse *nimis arguentis*. Coniecturam meam codex Regius *et Tolosanus* mihi postea confirmavit, in quo dilerte scriptum reperi, *nimis urgentis*. Proinde non dubitavi eam lectionem hic restituere, eiecta illa Gelenii coniectura. VALES.

2. *Præpositus cubiculi.*] v. Ind. II. — *id occurbat* dubium obortum est. W.

3. *Spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas.*] Alente nimirum eorum avaritiam audaciamque Constantio, cui in deliciis erant, ut Aurel. Vict. ait. Inoleverat enim foedissimus iste mos, a Persis perlatum ad Romanos, ut non solum gynæceis adhiberetur tertium hoc genus hominum, sed imperii quoque et aulae curis. Ita de Eutropio Eunuchus Claudian. lib. 1. 142.

— *qui servi non est admissus in usum,*
Suscipitur regnis: et quem privata ministrum
Dedignata domus; moderantem sustinet aula.

Horum insensibilissimus hostis erat Alex. Sever. in cuius vita haec Lamprid. c. 17. et 34. Eunuchos de ministerio suo abiecti, et uxori ut servos servire iussit. Et quum Hellogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in palatio curare voluit, nisi balneas feminarum: cum plerosque eunuchos rationibus et procurrationibus praeposisset Hellogabalus, hic illis et vetores sustulit dignitates. Eadem mens Licinio. Aur. Vict. Epit. 41. 10. p. 572. Arnizen. Spadonum et auricorum omnium vehemens domitor, lineas foricesque palatit eos appellans. LINDENB.

Spadones.] Quod hominum in genus, ut postem aularum, non uno loco inveniuntur Ammianus. v. Ind. hist. Eunuchi. — *inter ministeria vitae secretioris*, interioris quippe admissionis. — *per multiplicem armorum scientiam*, Nimia arte accipere Valesius videtur de saltatione in armis, uno verbo *Pyrrichia*; cui sententiae tamen h. l. obesse videtur *per multiplicem*; armorum igitur varii generis tractandorum erant peritissimi. — *inter quotidiana pro ludia*, exercitationes militares. W.

Subolescere imperio adultos eius filios — per multiplicem armorum scientiam.] Non vanus hic metus, et suspecta merito in eminentiori fortuna curiosa nimis armorum exercitatio. LIND.

Per multiplicem armorum scientiam.] Armatura species fuit exercitii militaris, quo milites a Campidoctoribus instituebantur in campo, ut docet Vegetius in lib. 1. et 2. seu, ut ad rem propius accedam, Armatura scientia est saltandi in armis; uno verbo *Pyrrichia*. Vetus interpres in Ptolemaei Tetrabiblum lib. 4. *ἀπλοχμητάς, εἰπὲς εἶναι οἱ μὲν ὅπλων ἀρχοῦμενοι, οὓς καλοῦσιν ἀρματούργους*. Armaturas intelligit milites, qui sub Campidoctore erant, et armorum artem discabant. Nam olim quidem cuncti milites armorum artibus instituebantur. Postea vero soli ex eo dicti Armaturae (ii erant inter principia legionis) ea exercitatione imbui coepere, teste Vegetio. Duplex porro erat armatura: altera pedestris, de qua Arcellinus noster loquitur lib. 21. 16. §. 7. de

Constantio: *arctumque armaturae pedestris perquam scientissimus*: altera equestris, quam egregie describit Procopius in lib. 4. Gothic. sub foem, de Totila loquens moras pugnandi neciente, diemque consulto terente. καὶ αὐτὸς ὑπερφυῖ οἰχοῦμενος ἵππων παιδιαν ἐν μεταίχμῳ ἵπαιζε τὴν ἐνὸπλιον ἐπισταμένως· τὸν τε γὰρ ἵππον ἐν κυκλῷ περιγίττων, ἐπὶ θάτερά τε ἀναστρέφων κυκλοτερεῖς ἐποῖετο δρόμους· καὶ ἱππεύόμενος μεδίει ταῖς αὐταῖς τὸ δόρυ, ἀπ' αὐτῶν δὲ κραδαινόμενος ἀρπασάμενος, εἴτα ἐκ χειρὸς ἐς χεῖρα παραπέμπων συχνὰ ἐφ' ἑκάτερα καὶ μεταβιβάζων ἐμπείρως ἐφιλοτιμῆτα τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτῃ, ὑπτιάζων καὶ ἰσχυάζων καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐγκλινόμενος, ὥσπερ ἐκ παιδὸς ἀκριβῶς τὰ ἐς τὴν ὀρχήστραν διδιδυγμένως. Id est: Ipse generoso insidens equo, in planitie quae inter castra sita erat, militari pro ludio ludebat perite. Namque et equum in orbem agitans, et aliterssecus reflectens, cursum in orbem clebat. Et inter equitandum iactabat in auras hastam, eandemque vibratam rapiens, ium de manu mittens in manum ac crebro permutans cum singulari peritila, dexteritatem suam ostentabat: corpus resupinans, lumbos flectens, et hac illac inclinans, utpote qui a puero Pyrricham accurate efficit edocuit. Uramque armaturam tam pedestrem quam equestrem intelligit Themistius in oratione Ml. quae inscribitur Constantius seu de humanitate. οἱ δὲ ἔτι καὶ μᾶλλον, οἷον ἤδη τοῦ διγγάνειν δοκοῦσιν, οἱ τὴν ἐνὸπλιον χορείαν διεκίοντες, καὶ τὰ κοῦφα ἐν πολλῇ διεξῆσαν ἐκτελέματα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἵππων ἐξελγμούς, καὶ ἐξυμνοῦσιν εὖ οὕτως οὕτω διακείμενοι πρὸς τοὺς πόνους ἐν τρυγωνίας βασιλείᾳ. De hac equestri armatura sensit Firmicus in Sphaera barbarica, cum dicit: Aut qui saltu quadrigas transeat, aut opprime vecius equo militares armaturas exerceat. Itaque Scaliger in librum v. Manilii Firmicum immerito reprehendit, quod ex equo militares armaturas exerceri dixerit. Ipse potius Scaliger armatura quid esset penitus ignoravit, ut ex eius verbis liquido apparet. Ait enim: Armatura est ὁπλοδιδασκία, et a Campidoctore in castris docebatur diebus festis. Primo confundit armaturam cum exercitatione armorum: isque error iam notatus est a Cl. Salmasio in Notis ad Historiam Augustam. Deinde armatura non tradebatur in castris, sed in campo a Campidoctoribus: neque diebus festis, sed quotidie, ut docet Vegetius lib. 2. cap. 23. Exhibebatur quidem ab Imp. in Circo diebus festis, ut ibi Vegetius dicit, et Spartianus in Hadriano alique testantur: sed quotidiana meditatione a militibus discebatur. Addit paullo post Scaliger: Armaturae etiam dicebantur, cum armati currebant. et ad eius rei confirmationem affert primo testimonium veteris Interpretis, quem quidam Proclum existimant, in Tetrabiblum Ptolemaei, quem nos supra explicavimus; deinde locum Artemidori. Quae omnia in gratiam Scaligeri una litura vellem esse deleta. Neque enim Interpres ille Tetrabibli de alio genere armaturae loquitur, quam de eo quod a Campidoctore tradebatur, ut supra ostendi. Et locus Artemidori longe alio spectat. Loquitur enim Artemidorus de sacris certaminibus, quibus Athletae certabant: eorumque certaminum ultimum esse dicit ὅπλον, id est: ὁπλίτην δρόμον, ut loquitur Pausanias in Eliacis. Hunc Scaligeri errorem secutus est Lipsius in libro v. de militia capite xiv.

VALES.

[*Inter quotidiana pro ludia.*] Proludiorum nomine omnes exercitationes militares complectitur Marcellinus. Sic in lib. 16. g.

10. de Iuliano: *Cum exercere pro ludia disciplinae castrensis philosophus cogeretur ut Princeps, artemque modulatus incedendi per Pyrricham concinentibus disceret fistulis.* Et in libro 25. 6. 83. de Persis: *Militari cultu ac disciplina, pro ludisque continuis rei castrensis et armaturae, quam saepe formavimus, metuendi.* Eodem sensu Vegetius pro lusiones sumit in lib. 1. cap. 13. et in lib. 2. cap. 23. Hae porro exercitationes armorum quotidie fiebant, ut idem Vegetius passim inculcat. Petrus Patricius et Magister de Tullio Menophilo duce Moesiae, οὗτος δὲ δοῦς ἦν Μυσίος, καὶ κατ' ἐκαστὴν ἡμέραν τὸν στρατὸν ἐγύμνασε. Narses quoque Eunuchus quotidie militem exercebat, teste Agathia in lib. 2. quoq. fortiori animo ad pugnam accederent. καὶ ἐπεγλύοντο τὸν θυμὸν ταῖς κατ' ἡμέραν μελέταις. VALES.

Pro ludia exercitus.] Restitui scripturam codicis Regii *ac Tolosani* et Rom. Editionis: *Inter quotidiana pro ludia exercitus consulto consilio cognitos:* quomodo hic locus laudatur alicubi a Iacobo Cuiacio V. Cl. IDEM.

4. *Aures verberarent.*] Plaut. *Amphitruus* I, 1. 177. *Dextera mihi vox aureis verberat.* LINDENBR.

Varia animo tum miscente consilia.] Huius loci emendatio cum aliis compluribus codici Regio debetur, in quo ita diserte scriptus est: *Vario animo tum miscente consilia, tandem ut optimum factum elegit.* Sed eadem manu emendatum est *varia*. In Editione Romana legebatur: *Vario animo tumescente consilia tandem dot optimum factum elegit.* Neque dubito, quin etiam in eo exemplari ex quo codex Regius est descriptus, ita exaratum fuerit. Observavi enim virum doctum, qui eum codicem descripsit, coniecturae saepius indulsisse. Proinde non veritus sum unius literulae adiectione locum hunc pristinae integritati restituere hoc modo: *Tandem id ut optimum factum elegit.* VALES.

5. *Prosper*] Et alibi apud Nostri obvis, male inprimis audit. xv. 13. 3. — *copla rei vehiculariae data,* de qua publicis curribus, clavulari cursu utendi facultate v. supra c. 6. et Ind. W.

Copla rei vehicularis.] Inf. *Vehiculis publicis usus.* — τῶ δημοτικῷ δρόμῳ χρησάμενος. Procop. Persic. 11. ἵπποις τοῖς δημοσίοις ἔχουμένοις, οὓς δὲ βασιλέως καλεῖν νομομαχίαι. Germ. Herrnfuhr. LINDENBR.

Itineribus properavit magnis.] In Mf. Florentino scribitur *properamus*, teste Lindenbrogio. Ego veram lectionem esse non dubito, *properavimus*, quam in Editione Rom. et codice Regio *ac Tolosano* postea reperi. Amonianus enim noster iam tum cum Ursicio in Oriente versabatur, ut ipsemet docet paulo supra his verbis: *Interea a Nisibi quam tuebatur Ursicinus accitus, cui nos obsecuturos iunxerat imperiale praeceptum.* Eundemque haud multo post secutus est in Gallias, cum ad opprimendum Silvanum illuc a Constantio missus esset. Inde cum eodem rursus ad Orientem transivit. Hinc est, quod tantopere illum ubique laudat. VALES.

6. *Caenos Gallicanos.*] Huius stationis mentio fit in Itinerario Antonini: *Totaio m. passuum 28. Dablis m. p. 28. Caenum Gallicanum m. p. 18. Dadaflana m. p. 21.* Ex Galatia igitur in Bithyniam venientibus prima haec statio occurrebat. IDEM.

Caenos Gallicanos] Itinerar. Anton. ap. Wesseling. p. 141. habet Coenon Gallicanon (quae et aliis in locis scribendi diversitas occurrit, v. ad Eutropium ix, 6. p. 687. Tzschuck.) estque, uti ex Ammiano ipso videre licet, prima statio e Galatia in Bithyniam proficiscentibus. — *februm*. Plur. Sic semper et aliis locis Noster, more illius aetatis, scriptorum inprimis ecclesiasticorum. W.

7. *satisfactionem*] excusationem. cf. xx, 4. 16. competenti satisfactione purgabo. W.

8. *Perfidia proximorum ratione bifaria deferebatur, quod, etc.*] Huius lectionis auctor fuit Sig. Gelenius. Nam in Editiono Rom. et Regio codice legitur: *Perfidiam prox. ratione bifaria ferebatur*. Unde non dubito, quin verissima sit ea lectio, quam ex Mar. Accursii Editione restitui. VALES.

9. *mente obliqua*] non recta et aperta, sed maligna, suspiciosa, insidiarum plena. Sic verba obliqua xv, 5. 4. literae per ambages obliquas scriptae xxix, 1. 35. — *vastitas* devastatio, uti xxx, 9. 1. W.

10. *Diocletiano et eius collegae*] Maximiano Herculio. *Caesares ut adparitores*. ministri, latellites, xvii, 11. 1. xx, 8. 6. xxv, 4. 3. (cf. Spanhem. ad Iuliani Opera 146. 290.) *ultra citroque discurrentes*, promte et alacriter, quocunque mitterentur, properantes — *in Syria Diocletiani irascentis* — *Galerius purpuratus* (nam et Caesaribus purpura licuit uti). Idem narrat Eutropius ix, 24. irae quoque causam addens, quod inconstante magis, quam ignave dimicasset Galerius. cf. et Tillemont iv. p. 60. W.

Ut apparitores Caesares.] Inf. lib. 17. 11. *Erat enim necesse tanquam Apparitorem Caesarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam*. Sic enim locum illum ex Ms. restituius. Lib. 26. 4. de Valente in participatum Imperii adsumto: *In eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum Apparitoris morigerum*. Lib. xx. 8. Iulianus iam Augustus a militibus appellatus, sic ad Constantium scribit: *Currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, ut Apparitor fidus aures implevi*. LIND.

Augusti vehiculum irascentis per spatium mille passuum fere pedes antegressus est, Galerius.] Ruf. Fest. in Breviar. c. 25. *Maximianus Caesar, prima congressione cum contra lunumeram multitudinem cum phucis acriter dimicasset, pulsus recessit. Hoc tanta a Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum eius per aliquot milia passuum cucurrerit purpuratus*. Eutrop. lib. ix. 24. LINDENB.

Augusti vehiculum pedes antegressus est Galerius.] Galerius Maximianus inter Callinicum Carrasque congressus cum Persis, longe militum numero superioribus, victus recessit. Et ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia fertur a Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum eius cucurrisse, ut scribit Eutropius et Rufus Festus c. 25. Et hoc primum fuit praelium quo Galerius cum Persis dimicavit, teste Ruffo Festo ac Zonara atque Eutropio. Sed Eutropii verba aliquantisper obscura sunt, unde erroris ansam tum Orosio, tum auctori Miscellae historiae praebere. Sic enim se habent: (cf. ibi Tzschuckium) *Galerius Ma-*

Amianus primo adversum praelium, exin secundum habuit: inter Callinicum Carrasque congressus, etc. Quibus verbis Eutropius primum illud praelium describit, ut dixi: tum deinde alterum subiicit, quo Galerius in Armenia maiore Persas debellavit. At Orosius quidem in libro 7. 25. haec Eutropii verba sic accepit, ut quater cum Persis conflixerit Galerius: auctor vero historiae Miscellae verbis Eutropii interpolatis, tria Galerii adversus Persas praelia posuit, cum tamen duo tantum fuerint. VALES.

11. *Advenit post multos Scudilo.*] In Codice Regio prius quidem scripsum fuit: *Post multos Cudiculo*. Sed emendatum est eadem manu: *Post multo Scudilo*. Quae lectio minime displicet, ita tamen, ut vulgatam non damnem. IDEM.

velamento subagrestis ingenti] rusticitatis morumque inconditorum. — *adulabili*, cf. xxxi. 12. 7. — saepius replicando i. e. repetendo, quo sensu pluribus locis ap. Nostrum. — *Arctoeae*. Amat in his Graeca verba Ammianus, uti Eoa pro orientali. W.

12. *Utque solent manum iniectantibus satis hebetari sensus.*] * Velleius Paterc. lib. 2. c. 51. *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare constituit, consilia corrumpit*. Vide ipsum locum. lib. 2. c. 118. *Ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus consilia corrumpat*. Mar. Victor. Massil. in Genes. lib. 3. p. 69.

*Servavit morem iuris sententia recti.**

Lycurgus contra Leocrat. p. 219, ed. Hauptm. *Οι θεοι ουδεν πρότερον ποιοῦσιν, ἢ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὴν διάνοιαν παρὰ γούσι*. In quam rem sequentes. laudat verius:

Ὅταν γὰρ ὄργῃ δαιμόνων βλάβῃ τινα,
Τούτ' αὐτὸ πρῶτον ἐκφαίνεται φρενῶν
Τὸν νοῦν τὸν ἐξελὼν, εἰς δὲ τὴν χεῖρ᾽ ἀγείρει
Γνώμην, ἣν εἰδὴ μὴδὲν ὦν ἀμαρτάνει.

Pub. Syrus in lamb. *Stultum facit fortuna quem vult perdere*. LINDENB.

Utque solent manum iniectantibus satis hebetari sensus.] Haec fuit opinio veterum pene omnium, quae multis exemplis, tum ex sacra, tum ex profana historia petitis confirmari potest. Eleganter Velleius in lib. 2. *Sed profecto ineluctabilis fatorum vis cuiuscunque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit*. et multo post c. 118. de Quinilio Varo: *Sed praevallebant tam fata consiliis, omnemque animi eius aciem praestinxerant*. Quippe ita se res habet, ut plerumque fortunam mutaturus Deus, consilia corrumpat. VALES.

manum iniectantibus satis.] Mire dictum, ait Ernesti in Gloss. sed cum apud Ciceronem pro Sextio 43. (et alibi) etiam homines *fata* (i. e. pestes, pestiferi) dicantur, eo minus mirum, talia satis attribui. Docto quidem, sed brevius desungi pollis ita: *Fata sunt Parcae, Μοῖραι*. Sic *trita fata* apud Appuleium de mundo, extr. Gellium iii, 16. Spanhem. Preuves de Remarques sur les Césars de l'Empereur Julien p. 59. Ruhnken. ad locum Velleii a Valesio laudatum, et Manfo Versuche über einige Gegenstände aus der Mythologie S. 505. ff. W.

De fumo in flammam.] Idem proverbium lib. xxviii. 1. * Epiphan. contra Haereticos lib. 2. tom. 2. γίγνεσθαι αἰσίοις τοῦτο

κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅτι Φεύγοντες τὸν καπνὸν εἰς πῦρ ἐνέπισσον. Suid. in τεφρώσας· μὴ τὴν τέφραν Φεύγων εἰς ἀνθρακίαν πέσῃς. Consimile Germanor. proverbium *aus der asche ins feur*.* Leo Imp. Homilia de resurrect. Καὶ Φεύγοντες ἀνθρακας, τὸ τῆς παροιμίας, Φλογὶ περιπίπτουσι. Eustath. Philof. de amoribus Ismen. et Leucip. Diogenianus in Collectione proverb. Cent. 8. LIND.

De fumo, ut proverbium loquitur, in flammam.] Huius proverbii meminit Diogenianus, τὸν καπνὸν Φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπισσον· cui affine est illud Germanici Caesaris in lib. 1. Anthologiae: (in ed. Iacobiana reperire non potui. W.) Ἐν πυρὸς, ὡς αἶνος, πέσῃς ἐς φλόγας. VALES.

Capiti Coracis aurigae coronam imposuit.] Moris fuit, ut agitatores qui ludis Circensibus vicerant, ab editore coronarentur. Quare et Imperatores quoties equestres ludos edebant, victores aurigas coronabant. Ita Chrysostomus Homilia 12. in cap. 3. Epistolae Pauli ad Philippenses. οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐν ταῦτα, ὅτι τοὺς μάλα τα τετιμημένους τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνόχων οὐ στεφανοῦσι αὐτὸς ἐν τῷ σταδίῳ, ἀλλ' ἀνω καλῶς ὁ Βασίλευς ἐκεῖ στεφανοῖ. Et in Homilia 5. in Genesim sub finem, denique in Homilia 2. de Davide, p. 1026. Themistius in oratione Ml. quae inscribitur Constantius seu de humanitate, sub finem ait, Regis nomen vel Imperatoris praemia potius quam supplicia designare; atque idcirco leges praemia quidem Imperatorum manibus, supplicia autem aliorum ministerio reservavisse.* Ex his intelligendus est locus Libanii in Oratione funebri de obitu Iuliani, Reiske T. 1. p. 592. ubi Saporem cum Constantio componit. ὁ μὲν (Sapor scilicet) αἰχμαλώτων ἡβρύνετο πλῆθεσιν· ὁ δὲ (Constantius) τῶν ἱππῶν ἀμύλλαις· τὸν μὲν ἐστεφανοῦν αἱ πόλεις· ὁ δὲ τοὺς ἡνόχους. LIND.

13. *civitatibus pervitis*] insolite pro iis, per quas iter faciendum esset. Laudat Ern. Salmf. ad Scriptt. Hist. Aug. T. 1. p. 929. W.

14. *Taurus.*] v. Ind. hist. *Quaestor*, h. l. militaris, qui annonas militum distribuit, sed iurisdictionem etiam et adparitionem habuit. Plura vide ap. Vicat Vocabular. iuris p. 231, *Leontius*. xv, 7. 1. — *Lucillianus*. cf. Ind. hist. *Heynium* ad Zosimum iii, 8. *Wesseling*. Obff. p. 108. W.

15. *Hadrianopolim introisset urbem Aemimontanam Uscudamam antehac.*] Ruf. Felt. c. 9. *Uscudamam*, quae modo *Hadrianopolis* nominatur, in deditionem nostram redegit. Vitiose admodum Iordanes de Regnor. Succell. p. 40. Lindenbr. *Aemimontiosque debellans*, *Pulendenam*, quae nunc *Philippopolis*, et *Ustudamam*, quae *Hadrianopolis* vocatur, in Romanorum redegit dominium. Legendum autem, *Aemimontiosque debellans Eumolpiadam*, quae nunc *Philippopolis*, et *Uscudamam*, quae *Hadrianop.* etc. LINDENBR. v. et infra xxviii, 4. 12. Eutrop. vi, 10. et ibi Tzschuck. W.

Thebaeas legiones.] Mentio huius legionis in Notit. Imperii. Bedae Martyrologio vii. Kal. Septembr. vi. Id. Octob. Gregor. Turon. de Miracul. lib. 1. cap. lxi. et lxii.* Acta Martyrii S. Mauricii: *Erat eodem tempore in exercitu legio militum, qui Thebaet appellabantur — It in auxilium Maximiano ab Orientis partibus acceperunt venerant, viri in rebus bellicis strenui, vir-*

ute nobiles, sed fide nobiliores, etc. Vide Herod. lib. 3. pag. 8. LINDENB.

Per stationes locat confines.] Hic locus procul dubio corruptus est. Neque enim Gallus Caesar Thebaeos legiones in stationibus proximis collocavit, quippe cum ante Galli adventum in vicinis oppidis biemarent teste Marcellino. Adde quod Marcellinus subiungit, Gallum Caesarem nullam videndi, vel audiendi eos facultatem furari potuisse. Itaque rescribendum putō: *Sui fiducia abunde per stationes locati confines.* Ut ad milites Thebaeos haec referantur, qui consortes suos ad Gallum miserant, hortaturos enim, ut fretus ipsorum fide ac numero inibi remaneret. *fiducia* igitur *sui locati*, idem valet ac *fiducia ipsorum locatorum*. Quae locutio durior quidem est, ut fateor, sed nihilominus videtur vera. *Notitia Imperii sub Magistro militum per Thracias Thebaeos collocat. VALES.

16. *decem vehiculis publicis.]* Eo, quod tam pauca vehicula non suppetebant ad totum Galli comitatum avehendum, Constantinus tacite innuere voluit hoc, ut maxima pars relinqueretur, uti recte monet Ritter ad Guithrium T. v. p. 36. *relicto palatio omni palatinis — toti ministris et mensae*, qui, quae ad victum nocturnaeque deverticula necessaria essent, curarent. W.

17. *per inducias naturae conquiescentis.]* Haud inepta translatio: dum mentem aliquatisper colligeret. W.

18. *Solutus enim corporeis nexibus animus.]* Hoc Peripateticorum dogma est. Aiunt enim Peripatetici, animi interdictum quidem circumplexum corpori ministrare, nec veritatem sincere intueri posse: noctu vero solutum a corporis ministerio, ac veluti in orbem collectum circa pectus, prospicere futura, unde et somnia existunt, teste Aeliano in lib. 3. *Variae Hist.* cap. xi. Sane haec opinio fuit Aristotelis, ut docet Sextus in lib. 8. adversus dogmaticos initio: *ὅταν γὰρ, Φησὶν, ἐν τῷ ὑπνῷ καθ' ἑαυτὴν γινήσεται ἡ ψυχὴ, τότε τὴν ἰδίαν ἀπολαβοῦσα φύσιν προμαντεύεται τε καὶ προαγορεύει τὰ μέλλοντα.* Id est: *Nam cum in somnis animus liber est ac solutus, tum propria quasi postliminio recuperata natura praesagit, ac praedicit multo ante ventura.* Id autem explicabat Aristoteles ac Peripatetici, non ut somniandi causa extrinsecus immitteretur a Deo, sed ut in animis nostris quiddam natura inesse diceret, quod eos ita afficeret, ac moveret. Quippe omnem a Deo profectam vaticinationem removebat Aristoteles, ut docet Origenes contra Celsum. Vide Astenidorum in libro 1. cap. 7. ab iis verbis, *θεόπεμπτα δὲ λέγω, οὐχ ὡς Ἀρεστοτέλης*, etc. sic enim emendanda sunt: et in libro 4. cap. 3. et 61. ubi somnia animi opus esse, inde ait apparere, quod sapientibus quidem sapientia ac φιλόλογα, contraria autem idiotis eveniunt. Eadem est opinio Xenophontis in libro viii. de institutione Cyri pag. 237. (c. 7. §. 21.) * τοιαῦτα. Cf. Wopkenf. Locit. Tullian. p. 253. W.

Animus semper vicens motibus indefessis.] Eandem causam somniorum avertit Philo in lib. 2. allegoriarum his verbis: *πολλὰς νύκτωρ οὐδὲμιν τῶν αἰσθήσεων ἐνεργούντες, ἀτόπους περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν ἐννοίας, τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ἐπὶ πρὸς αὐτὴν καὶ μὲν τῶν ἐνδοχόμενης. Saepenumero noctu cunctis sensibus quietis ac tactis, intrae quaedam de multis rebus atque diversis cogitationes subeunt, idcirco quod animus*

postor semper in motu est, et innumerabiles suscipit conversiones. Unde et Artemidorus somnium definit, motum aut conformationem animi multiplicem, significantem futura: *ὄντιστος κίνησις ἢ πλάσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς πολυσχημάτων, σημαντικὴ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν.* VALES.

Cogitationibus subiectus et curis.] Codex Regius *et Tolofanus,* cum Editione Rom. habent, *subiectis*, unde libens efficerem *abieciis.* IDEM.

Visa nocturna quas phantasias.] *A. Gellius lib. 19. cap. 1. ex Epicteto Arriani: *Visa animi, quas Phantasias Philosophi appellant.** Boëtius Dialog. 11. in Porphyri. *Has mentis considerationes, quae, a rerum sensu ad intelligentiam prospectae, vel intelliguntur, vel certe finguntur, Phantasias Graeci dicunt, a nobis visa poterunt nominari.* Quam phantasiam Ammianus et Boëtius vocant, Macrobius phantasma dixit: cuius verba commode huc pertinent, lib. 1. cap. 3. in Cicer. *Φάντασμα, hoc est visum, cum inter vigiliam et aduiliam quietem, in quadam (ut aiunt) prima somnii nebula adhuc vigilare se existimans qui dormire vix coepit, adspicere videitur irruentes in se vel passim vagantes formas, a natura seu magnitudine seu spectu discrepantes.* Suid. sic distinguit: *Φάντασμα μὲν γὰρ ἐστὶ δόκησις διαβολῆς, οἷα γίνεταί κατὰ τοὺς ὕπνους, Φαντάσια δὲ τῆς πᾶσις ἐν ψυχῇ.* Vid. Nemes. Episc. περὶ φύσεως ἀνθρώπου, cap. vii. LIND.

19. *Itineribus rectis per mutationem iumentorum emensis.*] In Editione Rom. legitur: *itineribus electis permutationem ium.* em. neque aliter Regius codex. At Sigisf. Gelenius qui Basilienfi praefuit Editioni, sic edidit hunc locum: *Itineribus interiectis per mutationem ium. emensis.* Cui longe meo quidem iudicio praeferenda est lectio Editionis Augustanae, quae est huiusmodi: *Itineribus interiectis permutatione ium. emensis.* Nam et in libri 15. initio Marcellinus sic loquitur: *Raptos eius calceos veniens equorum permutatione veloci.* Et Synesius in Epistola ad Petrum Presbyterum: καὶ ἀμοιβῇ ζῶν ἐφ' ἑκάτερα πέμψατε. Id. est: *Equorum permutatione ultro citroque mittle.* δ' ἀδοχὰς ὁρέων appellat Libanius in tomo 2. Orationum non semel. VALES. Quanto simplicius, *Itineribus electis per mutationem iumentorum emensis?* GRONOV.

* *Petobionem opidum Nortcorum.*] Nunc dictum *Pettavv* ad flumen Dravum. VALES.

Petobionem (Pettau in Stiria) *Nortcorum*, quorum fines inde a Stiria meridiem versus ad Savum, ad Orientem usque ad lacum Poiso in Hungaria, versus Occidentem ad Rhaetos et Vindelicos, septentrionem versus ad Boios usque patebant. v. *Mannert* T. III. p. 605. W.

20. *Armatis omnes circumfedit.*] Emendatum est ex codice Regio, *omne circumdedit*: cui lectioni in parte subscribit Editio Rom. et Augustana, quae sic habent: *Armatis omne circumfedit.* VALES.

carpento privato,] nam cursus publicus Polam non tetigit. — *Pola* hodie *Fiannone* in Istria, qua Venetis nuper paruit. Ceterum de tempore, quo Gallus interfectus, accuratius egit Tillemontius T. IV. P. 2. p. 1121. — *Crispum, Constantini.*

filium, ex Minervina concubina susceptum. Rem omnem ex variis scriptoribus uberius exposuit Gibbon IV. 163-172. W.

Ad Isiriam duxit prope oppidum Polam.] *Vid. Scalig. ad Euseb. p. 234.* In insula Flanone, vel, ut alii legunt, Flavone, interfectum scribunt. Socrates lib. 2. cap. 34. *πρὸ Φλάβωνος τὴν νῆσον.* Sozom. lib. 4. cap. 7. *ἤδη δὲ παρὰ Φλάβωνος τὴν νῆσον γινόμενος ἀνέστη.* Calliodor. Histor. Trip. lib. v. cap. 2. *Cum contra insulam Flaconensem venisset, eum illic Constantius praecepit interimi.* Historia Miscell. Falconensem vocat lib. xi. Polae civitatis meminit Stephanus et Strabo lib. vii. **LINDENB.**

Prope opidum Polam.] Iuxta insulam Flanonam sive Flavonam occisum esse Gallum scribit Socrates ac Sozomenus. Idatius in ipsa insula Flanona peremptum prodit. Auctor Chronici Alexandrini *ἐν τῇ τῇ νήσῳ* id accidisse dicit. (Istam sorte voluit dicere.) Est autem Flanona non insula quidem, sed maritima civitas, in ora Liburniae posita non procul a Nesactio. Nesactium autem iuxta Polam teste Plinio ac Ptolemaeo. Unde Italiae finem alii Polam esse dicunt, inter quos est Strabo; alii Nesactium, ut Ptolemaeus. **VALES.**

Opidum Polam.] Pola colonia Iulia pietas dicta est teste Plinio: quod confirmat etiam auctor Panegyrici Flavensium nomine Constantino dicti in fine: *Bibracte quidem hucusque dicta est Iulia, Pola, Florentia: sed Flavia est civitas Aeduorum.* In vulgatis Editionibus legitur confuse, *Iulia, Polla, Florentia;* quasi Bibracte hic omnibus cognominibus affecta esset. **IDAM.**

Ubi peremptum accepimus Crispum.] Hunc a Fausta noverca delatum, quasi ipsam de stupro sollicitasset, insontem occidi iussit Constantinus anno Christi 326. Constantino VII. et Constantio Caesare Coss. ut ait Idatius in Fastis, cum ipse Romae resideret, teste Zosimo lib. 2. c. 29: Moxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necavit, ut refert Zolimus et Sidonius. At Chrysostomus in Homilia 15. in Philippenfes, Constantinum ait uxorem quidem adulterii suspectam, ex qua multos liberos Caesares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam obiecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potius ab eius fratre. Nam licet eo loci nemi nem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui. **IDAM.**

21. propinquantis exitus.] Quoniam *exitum* sic absolute nec Ammianus (nam xix. 2. 4. est *exitus vitae*) nec alii usurpant, Gronovius Praef. p. xxv. mavult *exitii*. — *praefepultus* est etiam ap. Quintilianum Declam. ix, 23. — *Pentadius* eam ipsam ob causam postea in iudicium vocatus. xxix, 3. 5. **W.**

Armaturarum Tribunus.] Armaturae milites fuere in comitatu Imperatoris. Horum duae Scholae in Notitia Imperii recensentur, sub dispositione Magistri Officiorum: Armaturae scilicet seniores, et Armaturae iuniores. Ab his distinguendi sunt Armaturae, quos Vegetius inter principia legionum, seu principales milites numerat in lib. 2. cap. 7. de quibus supra aliquid meminisse dicere. **VALES.**

22. Adrasteo pallore.] Adrastem pallorem dixit ab Adraсте Talai filio Argivorum Rege, qui omnium mortalium infelicissimus fuit, utpote qui ambos generos in bello occidi vidit. Alii for-

selle pallorem Adraſteum ab Adraſtea dictum eſſe exiſtimabunt, de qua Marcellinus noſter inferius diſſerit: ſed alteram explicatioem magis probo. VALES. Non erat neceſſaria huius ambiguiſtiſſis doctrina. Nam Marcellinus finxit hunc ſuum ſermonem ex Virgilio vi. Aeneid. 480. *Hic illi occurrit Tydeus, hic inſcitus armis Parthenopaeus, et Adraſti pallentis imago.* quem locum video ab patre etiam hic adnotatum. ORONOV.

Alexandrum Magnum cet. Totam narratiunculam ſortasſo non ipſius Ammiani, ſed interpolatoris cuiuſdam eſſe ſuſpicari poſſis, cum omnia tam laevia atque facilia ſint, nihilque Ammiani habere tumoris, eaque ſelecta ſequentia cum antecedentibus aptius nectantur. W.

Eum ſe per novem meſes.] Adſimile, quod narrat Arrian. Expedi. lib. vii. p. 290. ed. Gronov. Ἐπεὶ οὐδὲ ἐπαύοντο Ἀλεξάνδρῳ γράφοντες, ὁ μὲν τὴν αὐθάδειάν τε τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ ὀξύτητα, καὶ πολυπραγμοσύνην, ἥιστα τῇ Ἀλεξάνδρου μητρὶ εὐεχόμενα, ὥστε καὶ λόγος τις τοιόσδε ἐφίετο. Ἀλεξάνδρου, ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐγγυλλετο, βαρὺ δὴ τὸ ΕΝΟΙΚΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΜΗΝΩΝ εἰσπράττεσθαι αὐτοῦ τὴν μητέρα. LIND.

23. *Eum capitali ſupplicio deſtinavit.]* Zonaras citra iuſſum Conſtantii occiſum eſſe Gallum memorat. Nam cum eum Caſaris dignitate ſpoliatum primo tantum relegaſſet, poſtea incitatus a proximis miſit, qui eum interficerent. Mox poenitentia ductus datis literis interfectores revocavit. Sed Euſebius Cubiculi Praepoſitus, ut literae caede demum peracta reddereniur, curavit. Ceterum de hac Conſtantii crudelitate lic Chryſoſtomus in eo loco quem ſupra notavi: τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ταυτὸν ἀνείλεν· ὁ δὲ τὸν ἀνεψιὸν τὸν αὐτοῦ, κοινωνοῦντα τῆς βασιλείας αὐτῆς, ἣν αὐτὸς ἐνεχείρισε. VALES.

cervice abſciſſa.] Arnizenios ad Aur. Victor. p. 288. malit abſciſa. Rectius omnino, ſed voces iſtae innumeris locis permuatae. W.

24. *Gallum actus oppreſſit crudelis.]* Emendavi ex codice Regio *et Tolofano,* actus oppreſſere crudeles. Cui lectioni favet Editio Romana, in qua ſcriptum eſt, actus oppreſſe crudelis. Petrus Caſtellus ediderat: Gallum obitu oppreſſit crudeli. Quam eius coniecturam et Accuſſius, et Gelenius amplexi ſunt. VALES.

Cruciabili morte abſumti ſunt, qui eum l. n. blandis palpantes perturſis.] Diſcant hinc parcius fallere, qui fidem ſuam ſacramenti religione obligatam, ridendo violare non verentur, ut alios pedicis luctuoſis illigent. Quod licet pro Principis ſalute ſiſt, res ipſa tamen clamat iuriſiurandi contemptam ſanctitatem Deum ſeveriſſimum ultorem habere. LIND.

deſtillatione tectoris,] quo eodem morbo laboravit Octavianus Aug. Sueton. c. 81. eumque arthritidem ad interiores partes reiectam fuiſſe exiſtimat Moehſen de archiatriſ primorum Imperatorum in Beſchr. einer Berliniſchen Medaillen - Sammlung S. 246. — *pulmones vomitans.* Reioelius adſcripſerat: „Forte melius et pulmonis vomica, vel pulmonem vomitans.“ Chiffetius Daedalmatum Lib. i. c. 14. mavult tectoris.“ W.

Anima in lacrimoſo obitu parentavit.] Vox anima videtur eſſe glioſſema vocis antecedentis. Ita ſcribendum puto. Ex.

stincti per fallacias Caesaris manibus lacrymoso obitu parentavit. sic in libro 15. 8. 6. *Velut in pulvis eorum manibus Rom. sanguine parentantes.* Apuleius in lib. 8. p. 206. l. 37. Elmenh. *Et stinctis manibus eius istis oculis parentabo.* Denique Hyginus in Astronomico Poëtico: *Cui mortuae canis spiritu suo parentavit.* In Regio * et Tolosano * codice totus hic locus legitur hoc modo: *Animam lacrymoso obitu parentavit.* VALES. Latinae linguae ratio manifesta est. Sed ita leviter eicere per causam glossae, quicquid sanare nequeas, non placet. Video patrem adscripsisse editioni Lindenbrog. s. non minus ludibriofo. Hanc enim vocem, habet Lindenbrogius et alii ante eum, in qua miror Valesium tacere nil nisi lacrymoso agnoscentem. Sed stilus Ammiani est et omnium huius temporis, *extincti per fallacias Caesaris manibus, nimium ludibriofo, vel lacrymoso, si ita est in antiquis libris, o. p.* GRONOV.

25. *Adrastria — quam vocabulo duplici etiam Nemesin.]* Aristot. de Mundo p. 293: *Νέμεσιν ἀπὸ τῆς ἐκείτω διαμεμήσεως. Ἀδράστειαν δὲ, ἀπὸ ἀδράστου αἰτίας, οὐραν.* Quae sic interpretatur Apuleius p. 75. l. 36. Elmenh.: *Nemesin, quod unicuique adtributio sua sit adscripta. Adrastra eadem, quasi ineffugibilis necessitas ultionis.* Vide Phornut. περὶ θεῶν φύσεως cap. viii. Suid. in Ἀδράστεια. * De Adrastra multis agit Proclus in Theolog. Platon. lib. 4. cap. 6. p. 205. etc. * LIND.

Humanarum mentium opinione Lunari circulo superpositum.] Ocellus Lucan. περὶ τῆς τοῦ παντός φύσεως cap. 2. Euseb. de Praepar. lib. 3. cap. 3. IDEM.

Substantialis tutela.] Sic lib. xxi, 1. 8. *Substantiales potestates.* Intelligit utrobique daemonia sive angelos. Chalcidius in Platon. Timaeum, p. 97. *Potestatibus absquequum caeli praebentibus, etiam terrena curantibus, quae Potestates netheri aëriique sunt daemones, remoti a visu nostro et ceteris sensibus.* Neque aliter Graeci, qui δοῦράτους οὐράτας et δυνάμεις δοῦράτους καὶ ἐπουράνους potestates haec vocant. Theodoret. contra Graecos Orat. iii. de Angelis. * Isidorus lib. vii. cap. proprie Potestates de bonis Angelis intelligit. *Potestates sunt, quibus virtutes adversae subiectae sunt, et inde Potestatum nomine nuncupantur, quia magni spiritus eorum potestate, coercentur, ne tantum mundo nocerent, quantum cupiunt.* * IDEM.

Partilibus praesidens satis.] Varie hunc locum alii, qua emendare, qua interpretari conati sunt, quorum errorem tacere, quam repetere satius est. Certum enim *partilia fata* Ammian. vocare, * quod fatum, prout Mars vel Saturnus Mercuriusve in horoscopo partiliter constitutus est, vires quoque suas inde accipiat: * vel etiam quod tria cum sint fata, partiliter quoque singulis divisa sint et distributa: ut μοῖραι a Graecis, ἀπὸ τοῦ μεμριῶσαι καὶ κατανεμῶσαι τινα ἡμῶν ἐκείτω, ut ex Chrylippo refert Theodoret. contra Gent. Orat. de Provident. Vide Phornut. περὶ θεῶν, cap. xiii. Fulgent. Mytholog. lib. 1. IDEM.

Theologi veteres.] Etiam libro xxi. (14. 3. xvi. 5. 5.) Theologicae doctrinae, et Poetae veteres Theologice laudantur. Theologiam Graecus error eam Philosophiae partem vorabat, quae ad contemplationem Dei, atque ad animi incorporalitatem indagatoria componitur. Boeth. in Porphyry. lib. 1. Et a Porphyrio ipso non

non raro adducuntur τὰ τῶν Θεολόγων: *a quo etiam Seleucius Theologus laudatur περὶ ἀποχῆς ἐμφ. lib. 2. p. 34. Democritus quoque ad Magos profectus fuerat, Theologiae mystica ab eis ut addiceret. Diogenes in Democrito ix, 7. Hinc Orpheus, Musaeus, Linus Theologi audiebant, quia in operibus suis secretiora quaedam de Diis et rebus sacris tractabant. Vide August. de Civit. Dei lib. 18. cap. 14. Euseb. Pamph. de Praeparat. Evaog. qui copiose paganam Theologiam impugnat. LINDANBR.

Fingentes Iustitiae filiam.] Hesiodus in Theogonia 223. Nemesis Noctis filiam facit.

Τίττε δὲ καὶ Νέμεσιν πῆμα ἀνητοῖσι βροτοῖσι
Νῦξ ὅλην.

Smyrnaei quoque, apud quos Nemesis praecipuo honore cultas accepimus, eas Nocte fatas esse dicebant, ut testatur Pausanias in Achaicis vii, 5. Fac. T. ii. p. 250. quod quidem idcirco veteres Theologi videntur mihi finxisse, quod fata hominum in abscondito latent. Nemesis enim nihil aliud est quam fors cuiusque. Unde etiam idem Hesiodus Parcas, quas Latini quoque Fata appellabant, Noctis filias fingit. Nihil tamen obstat, quo minus etiam Iustitiae filia dicta sit Nemesis. Etenim prisci illi Theologi, qui per ambages et allegorias loquebantur, uni eidemque numini diversos saepe parentes affligebant, quemadmodum apparet in libris Tullii de natura Deorum. Et Hesiodus in Theogonia cum Parcas Noctis filias dixisset, nihilo minus easdem paulo post Themidis filias facit. In quo minime putandum est, eum huius oblitum pugnantia loqui: sed potius diverlam vim numinis ea re significari. Nam quod Noctis filias fecit, occultam esse mortalibus providentiam numinis denotat, ut supra dixi. Quod vero Themidis filiae pollmodum dicuntur, significat iustitiam numinis, singulis pro merito cuiusque poenas aut praemia tribuentem. Idem sentiendum est de Nemese, cum Iustitiae filia dicitur. νέμεσις enim dicta est ex eo quod suum cuique tribuat, ἀπὸ τοῦ τὰ ἴσα νέμειν ἐκάστῳ: unde Iustitiae nuntia vocatur a Platone in lib. 4. de rep. Eleganter Dio Chrysostomus in Orat. 64. de Fortuna Reiske II, 330. ὀνόμασαι δὲ, inquit, ἡ τύχη πολλοῖς τισιν ἐν ἀνθρώποις ὀνόμασι: τὸ γὰρ ἴσιν αὐτῆς Νέμεσις, τὸ δὲ ὁδῆλον ἐλπίς, τὸ δὲ ἀναγκαῖον μοῖρα, τὸ δὲ δίκαιον θέμις. Fortuna autem variis nominibus a nobis appellatur: aequitas enim eius Nemesis dicta est; incertitudo Spes; necessitas Parca; iustitia Themis. VALES.

Iustitiae filiam ex abdita quadam aeternitate iradunt despectare terrena.] Demosth. κατ' Ἀριστογείτ. Orat. I. τὴν ἀπαγαίτητον καὶ αἰμνὴν δίκην, ἣν ὁ τὰς ἀγιωτάτας ἡμῖν τελειὰς καταδείξας Ὀρφεὺς παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θερόνον Φησὶ κατὰ μιν, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾷ. Aristid. in Legat. Orpheus carm. in Nemelin. LINDENBR.

Inferit Ammianus philosophema de *Adrastea* s. *Nemese*, in quo si elocutionis obscuritate philosophi laus censenda est, proecto haud infimum inter aetatis nostrae philosophantes locum obtinisset. Teoebras istas an ubique feliciter dissipaverim, ipse fateor, dubito. Ut vero taedium et mihi et lectoribus minuerem, praestantissimum illum *Mesomedis* hymnum cootuli in Anthologia Graeca (Brunck T. ii. p. 292. Jacobs T. iii. p. 6.) servatum, ab COMM. IN AMMIAN. I. G

Herdero in commentatione de Nemese (zerstreute Blätter Th. a. S. 238.) in linguam Teutonicam conversum, doctiori vero Commentario illustratum a Cel. Jacobs Animadv. Vol. II. P. 2. p. 341. ff. — Sed audiamus Ammianum: *Adrastia* ab Adraisto, rege Argivorum, quem primum aram ei constituisse ex Antimacho narrat Strabo xiv. p. 588. alii tamen aliter. — *praemiatrix*, qua voce Latium donavit Ammianus — *vocabulo duplici alio appellamus Nemese*. — *ius quoddam sublime coeleste* (uti xxvi. l. 8. sol perenni rerum *sublimium* lege ad eundem redit ordinem) *numinis efficaciae Deae potentis lunari circulo superpositum* (nam cum genus humanum ad summam sensum improbitatem esset prolapsum, *Nemesis* com Pudore terram reliquit, et in altioris aetheris regiones (Olympum) avolasse dicitur. Hesiod. *Ἔργα* v. 198.). Si inutilium demas verborum involucria, nihil habebis, nisi hoc: *Nemesis* est Dea coelestis, iustitiam potenter administrans. — *Vel*, pergit Philosophus, *ut alii desintunt, substantialis tutelae* (cf. xxi. l. 8. substantiales potestates) *generalis potentia partilibus praesidens factis*, h. e. natura intelligens, daemon, genius aequae omnibus, quod iustum est, dispensans. (De partilibus satis vide notam Valestii, Salmasium ad Solinum 788. et lac. Gronovium ad Gellium III. 16.) *Iustitiae filiam* (Mefoines *Διογῆτος Δίκης*) *ex abditio aeternitate folio Iovis adficens despectare terrena omnia*. W.

26. *Mortalitatis vincens fastus tumentes incassum.*] Crediderunt veteres quamdam esse numinis vim, quae superbos frangeret, et excelsa quaeque convelleret. *Φιλίππῳ γὰρ ὁ θεὸς τὰ ἐπειχόμενα πάντα κολοῦσιν*, ut ait eleganter Artabanus apud Herodotum in lib. 7. c. 10. eamque numinis vim *Φθόνον* vocabant, seu *νέμεσις*. Nam *νέμεσις* invidiae affinis est, eamque inter *Φθόνον*, et *ἐπιχειροκλαίαν* mediam locat Aristoteles in lib. 2. Ethic. Itaque Solon a Croeso interrogatus apud Herodotum in l. c. 32. quid de ipsius felicitate lentiret, sic respondet: *ὦ Κροῖσε, ἐπιστάμενός με τὸ θεῖον πᾶν ἰὸν Φθονερὸν τε καὶ ταραχῶδες ἐπιρωτῆς ἀνθρωπίνων πραγμάτων πέρι;* Quid me interrogas. Croese, de rebus humanis, qui sciam omne numen invidium esse ac turbulentum? Et Artabanus apud eundem Herodotum in lib. 7. c. 46. iisdem verbis alloquitur Xerxem: *ὁ δὲ θεὸς γλυκύν γεύσας τὸν αἶωνα, Φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὐρίσκειται ἰὼν. Ἀτὶ θεὸς qui suavi perfruitur aeterno, invidus ipse esse deprehenditur.* Quae quidem Herodoti verba immerito reprehendit Plutarchus in libro quem de malitia Herodoti conscripsit. Nam si *Nemesis* recte dicitur de Deo, cur non et *Φθόνος* dicitur? Utraque enim in hominibus aequae vitiosa est. Sed cum haec et similia Deo tribuuntur, quidquid adiunctum habent vitii, statim exuunt; ac proinde benignè sunt interpretanda. Alioquin ipse Plutarchus eadem culpa tenebitur, qui in Aemilio haec dicit: *οὐδεὶς δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπιφθονοῖ, πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἰληχεν εὐτυχίῳ ἀπαρτέειν καὶ μὴ γινῆαι τὸν ἀνθρώπινον βίον*, etc. VALES.

Tumentes incassum.] Codex Regius cum Editione Romana habet, *tumentis incassum*: ut referatur ad mortalitatis. IDEM.

Pinnae ideo fabulosa vetustas aptavit.] Alatae *Nemesis* statuem apud Smyrnaeos se vidisse ait Pausanias, cuius rei hanc rationem adfert in Atticis: *ἐπιφαινέσθαι γὰρ τὴν θεὸν μάλιστα ἐν*

τοῖς ἐργῶν ἐξέλουσιν, ἐπὶ τοῦτων Νεμέσει περὶ ὥσπερ ἔρωτι ποιοῦσι.
LINDENBR.

Eadem retinaculo freno (ἀδάμαντι χαλινῷ *fastus tumentes incassum compefcens* καὶ ὅσα φρονήματα ἐπέχει) Herder: Du, die der Sterblichen leicht hinschraubenden Lauf Mit ehernein Zügel lenkst, ut ad gryphos curru eius iunctos respiciatur, quod mihi quidem nimis doctum videtur. — *momenta versans* (βίου φρονή) — ut novit, novit enim, *erectas mentium* (Reines. *regentium*, felicius *Iacobs mortalium**) reponi iubet, *cervices opprimit* (γαυροῦμενον αὐχένα κλίνει) — *Pinnns* (πτερόεσσα) cf. *Foss mythol. Briefe* B. II. p. 32. et *praetendere gubernaculum* (ἐγχεῖν, cf. Anthol. Vol. III. p. 170.) *rotam* (τροχόν) ut *per elementa discurrens omnia ubique praesens*. — Haec igitur Ammianus, quem tamen Nemelin cum Fortuna confudisse recte monet Cl. Iacobs, quem eundem et conferas Animadv. Vol. II. P. 2. p. 79. et Vol. III. P. 1. p. 297. W.

27. *Cam quadriennio imperasset.*] Consentit et Victoris Epitome, et annorum ratio. Nam Fl. Constantius Gallus, Caesar a Constantio creatus est post Consulatum Sergii et Nigriniani, Idibus Martiis, teste Idacio in Fastis, et Chronico Alexandrino: id est anno Christi 351. Caesius autem est anno 354. Constantio VII. et Constantio III. Coss. VALES.

quadriennio.] De quo vide Tillemont P. IV. T. 2. p. 1122. *Massa Vaternensi.* Massam vocabant posterioris aevi scriptores *fundum*, v. Lindenbrog. Sed revera nomen proprium urbis est, quae etiamnum hoc nomen habet, haud procul a Siena sita. De Galli caede vide etiam Iul. Pollucis hist. ed. Hardt. p. 362. W.

Apud Tuscos in massa Vaternensi.] * Quid massa hoc loco notet, ex Cassiodor. Variar. lib. IX. Epist. 3. conflat, cuius locum omnino vide. Gregor. PP. Epist. 28 lib. 10. *De massa iuris Ecclesiae nostrae quae Vitelas dicitur.* Postea vocatur possessio. *Massae Dioecesium*, Concil. African. cap. 23.* *Massam* vocabant posterioris aevi Scriptores *fundum*, vel certam agri partem. Glossae, vet. σύγκτησιν interpretantur. Sic *massa Caesiana*, in Constit. Lenn. et Anthem. Impp. in Cod. Theod. *massa Varronianæ*, Gregor. PP. lib. 1. Epist. 42. pag. 612. *massa Palentiana* apud Cassiod. Var. v. Epist. 12. *Conductores massarum* apud eundem lib. 12. Var. 5. Et *massarius* in LL. Longobard. lib. 1. Tit. 8. §. 32. Tit. 11. §. 3. lib. 2. Tit. 33. §. 3. Italarumque *Massaro*, id est villicus, hinc appellationem invenit. LINDENBR.

Patre Constantio.] Is Iulius Constantius est dictus. Fuit autem Patricius, et Consulatum gessit cum Rufo Albino, anno Christi 336. ut docet Athanasius in Apologia ad Constantium Aug. ὑπατεῖα Ἰουλίου Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβιστάτου Βασιλέως Κωνσταντίου τοῦ Αὐγουστοῦ, καὶ Ρουφίου (lege Ρουφίου) Ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτου. VALES.

Sorore Rufini et Cerealis.] De Vulcatio Rufino supra c. 10. dictum est. Neratius autem Cerealis Praefectus Urbi fuit Constantio V. et Constantio Caesare Coss. ex ante diem 6. Cal.

*) Mihi scripisse videtur Ammianus *amentium*. LIND.

Octobris, eumque magistratum gessit usque ad 6. Idus Decem-
bres anni sequentis. Eius Praefecturam Urbanam memorat etiam
vetus Inscriptio, quam protulit Lindenbrogius initio Observatio-
num, et vetus Interpres Iuvenalis ad illa ex Satyra 10, 25.

— ut maxima toto
Nasra sit arca foro.

Usque ad Cerealem, inquit, Praefectum in foro Traiani arcas
habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius
deponebant. Idem postea Consul fuit cum Datiano, anno Christi
358. Exstat eius elogium apud Hieronymum in Epitaphio Mar-
cellae his verbis: Cumque eam Cerealis, cuius clarum Inter Con-
sules nomen est, propter aetatem, et antiquitatem familiae, et
insignem, quod maxime vitis placere consuevit, decorem cor-
poris, ac morum temperantiam ambitiosius peteret, etc. VALES.

Et Praefecturae provinciarum, forma, etc.] In Editione Ro-
mana hic locus sic legebatur: Et Praefecturae . . . autem for-
ma conspicuus. Quam lacunam Petrus Castellus ita supplevit:
Et Praefecturae provinciarum. Forma conspicuus, etc. Eius
emendationem secuti sunt Gelenius et Accursius, nisi quod Accur-
sius ex Ms. suo addidit: Fuit autem forma conspicuus. Nos ex
Regii *et Tolosani* codicis auctoritate locum purgavimus, eiecta
voce insiticia quam Castellus intruserat imperite. Praefecturae no-
mine tam Urbana, quam Praetoriana intelligitur Praefectura. Et
Cerealis quidem Praefectura Urbana multis supra testimoniis con-
firmata a nobis est. De Rufino autem Praefecto Praet. loquitur
Marcellinus tum in hoc, tum in 16. libro c. 8. IDEM.

28. decente filo corporis.] Haud displicet translatio: per
totum corpus procedens aequaliter decor. — membrorum recta
compage. locus simillimus xxv, 4. 22. ab ipso capite usque un-
guium summitates lineamentorum recta compage. cf. et xxiv,
2. 10, xxx, 9. 6. W.

*Flavo capillo et molli, barba licet recens emergente lanu-
gine tenera: ita tamen, etc.] Sic in Regio ac Tolosano codice
Inscriptum inveni. VALES.

Temperatis moribus.] Inf. Cuius temperati mores laudandi
potius sunt, quam imitandi. LINDENB.

30. Fortuna mutabilis et inconstans fecit Agathoclem.]
Exempla quae hic quasi per satyram congeruntur, facile erit cu-
rioso plenius explicata reperire apud Livium, Trog. Pomp. lib.
44. Val. Max. lib. 2. cap. 7. lib. 6. cap. 9. Plutarchi. in Apo-
phtheg. et Parall. Tacit. Annal. 3. Flor. lib. 3. cap. 19. Aufon. in
Epigr. Histor. Miscell. lib. 4. De iis vero, qui humili loco nati
ad summas dignitates pervenerunt, vel qui contrario lusu ex magna
fortuna deiectioni miseram atque aerumnabilem vitam vivere, vide
Hellan. in Bibliothec. Photii, pag. 866. Tzet. Histor. Chiliad.
4. pag. 72. 73. *Vide etiam Rittersh. ad Malchum p. 37.
vers. 22. IDEM.

Agathoclem.] quem si propius nosse cupis, evolve Poly-
biura xv, 35. Diod. Sic. xix, 1. Iustinum xxii, 1. — Dionysium,
iuniorem nempe, Corinthi literario ludo praefecit. Iustinus xxi,
1. 5. Cicero Tuscul. iii, 12. W.

31. *Adramytenum Andrisum*] Florus II, 14. Adramytenum eum fuisse testatur etiam Zonaras T. II. p. 114. *fullonem* Lucianus adv. indoctum c. 20. T. VIII. Bipont. p. 20. W.

In fullonio.] Ita Mf. al. *fullonta*. *Laberius fullonicam vocavit apud Gellium lib. 16. cap. 7. *Conlictor in fullonicam*. Ulpian. lib. 53. ad Edictum l. 3. ff. de aqua et aqua fluv. *Fullonicas circa fontem instituisse*. Vide Frontinum pag. 57. Glossar. Κναφεῖον, *fullonium*: eadem inflexione, κουφεῖον, *consorium* * et εἰδωλεῖον, Paul. 1. Corinth. 8. vers. 10. Tertull. de Corron. mil. c. 10. *In idolio recumbere; alienum est a fide*.
LINDENBR.

Ob pseudo-Philippi nomen evertit.] Quanto elegantius *codex Tololanus* et Editio Augustana, quae sic habet: *ad pseudo-Philippi nomen evertit*: et ita quoque ad oram Regii codicis emendatum est. In textu enim scriptum est: *A pseudo-Philippo nomen evertit*. Hunc porro pseudo-Philippum in fullonio natum fuisse testatur et Lucianus πρὸς ἀπαίδευτον Bip. VIII, 20. his verbis: καθάπερ ὁ ψευδαλέξανδρος καὶ ψευδοφίλιππος γναφεύς.
VALES.

Persei legitimum filium artem ferrariam.] De quo sic Orosius in lib. 4. cap. 20. *Filius eius iunior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit, ibique consumptus est*. Plutarchus in vita Aemilii c. 37. cum Alexandrum nominat, aitque egregium artificem fuisse in tornando, et eiusmodi tenui opere elaborando: Romanis quinetiam literis ac lingua perceptis, scribae operam Magistratibus cum summa industria praebuisset. τὸν δὲ τρίτον Ἀλέξανδρον εὐφυῆ μὲν ἐν τῷ τορνεῖν καὶ λεπτοῦργον γίνεσθαι φασιν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διὰ λεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἀρχουσίαι, etc. Quo in loco desesse videtur quidpiam. Neque enim Alexander Rom. Magistratibus, sed Albanis scribae ministerium exhibuit, teste Zonara his verbis: μόνος δὲ ὁ νεώτατος τοῖς τῶν Ἀλβανῶν ἀρχουσίαι ὑπογραμματεύων ἐπὶ τῆα χρόνον διήκεισεν. Quod etiam confirmat Tzetzes Chil. 6. hist. 41.

Ὁ τοῦτου παῖς δ' Ἀλέξανδρος, οἶμαι, τὴν κλῆσιν φέρων,
Τινὸς λατίνου γραμματεὺς γίνεται, πλὴν τῶν κάτω.

VALES.

32. *Mancinum post imperium dedit Numantinis.*] Malim *dedidit*. De deditione Mancini nota res est, et ab Historicis omnibus celebrata. Qui cum a Numantinis receptus non esset, a genere in castra reductus est, et lege lata, ut civis Romanus esset, Praetura postea gessit, ut Pomponius in lege ult. D. de legationibus, et Aurelius Victor in libro de viris illustribus scribunt. Ceterum hanc deditionis ignominiam adeo despexit Mancinus, ut statum sibi eodem habitu instituerit, quo erat deditus, teste Plinio in lib. 34. cap. 5. Sed ex verbis Victoris ac Pomponii nascitur non levis difficultas, quomodo Mancinus Praetor factus sit, qui iam Consul fuerat. Hanc quaestionem solvit Plutarchus in vita Ciceronis c. 17. Ait enim id moris fuisse apud Romanos, quoties vir Consularis, aut Praetorinus Senatu motus, in pristinum locum restitueretur, ut is denuo Praetor fieret. Loquitur autem de Cornelio Lentulo Sura: ἀνὴρ γίνους μὲν ἐνδόξου, βεβιωκώς δὲ φαύλως, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐξηλασμένος τῆς βουλῆς πρότερον, τό-

τε δὲ στρατηγῶν τὸ δεύτερον, ὡς ἴδωσιν ἐπὶ τοῖς ἐξ ὑπαρχῆς ἀνα-
πρωμένοις τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα. Idem scribit de hoc Lentulo
Dio in lib. 37. 30. Et in fine libri 42. 52. id etiam nos docet,
moris interduin fuisse, ut qui senatoriam dignitatem recuperare
vellent, Praetores fierent. Sic enim de Sallustio dicit: *στρατηγὸς*
γὰρ ἐπὶ τῷ τῇ βουλευτῇ ἀναλαβεῖν ὁπεδέδεικτο. P. etiam Venti-
dinus bis Praetor factus est eandem ob causam, teste Dione in
lib. 43. 51. et 47. 15. Nam cum a Senatu hostis publicus esset
una cum Antonio iudicatus, postea ut restitueretur ordini suo,
iterum Praetor est factus. Item M. Marius Gratidianus iterum
Praetor fuisse dicitur, sed ob aliam causam, quod nimirum esset
popularis, ut ait Asconius in Orationem in toga candida. Quod
non adeo novum fuisse declarat Livii locus ex lib. 23. pag. 369.
VALES.

Manctum (Hostilium) post Imperium dedit.] Libri habent
dedit, quod sine causa in *dedit* mutasse Valesium dicit *Ar-*
zentes ad Aur. Victor. p. 262. quum *dare* pro *dedere* et alii
dixerint. Vell. Paterc. 11. 1. Florus 11. 18. Cicero de Offic. 111. 30.
Liv. Epit. 56. — *Samnitum atrocitati Veturium* post cladem ad
furcas Caudinas Liv. 19. 10. — *Claudium Glyciam Corfis.* Val.
Max. vi. 3 — *Regulum.* Florus 11. 2. et quis non? — *Pompeius*
M. Dio Cass. xlii. 4. 5. W.

Summa atrocitate Veturium.] Ita primus edidit Castellus,
cum in Editione Rom. legeretur. *summi atrocitate Vetu-*
rium. Regius codex scriptum habet, *summana atrocitate.*
Unde non sine causa scribendum esse conieci: *Samnitum atroci-*
tati Veturium, etc. Titus enim Veturius cum ad Furcas Caudi-
nas inclusio exercitum turpissimum foedus cum Samnitibus percussis-
set; populi iussu hostibus est deditus, ut populus Senatusque
Rom. religione solveretur, ut narrat Livius in lib. 9. VALES.

Claudium Corfis.] De M. Claudio Clinia, qui turpem cum
Corfis pacem fecerat, praeter Valerium Maximum in lib. 6.
cap. 3. videndus est Zonaras, et Excerpta ex Dione nuper a no-
bis publicata. IDEM. At non erat Valesianae doctrinae in hoc
Cliniae vocabulo acquiescere, praesertim quum iam Pigius ad an-
num urbis dcvii declaraverit Glyciae cognomen habuisse, ubi et
locum Anniani sic supplendo tentat *summa atrocitate Veturium*
Samnitibus. Sed nimium illud. Quid quod ne Valesianum qui-
dem satis castum. Certe ex editione Romana et vulgata lectione
patet mihi auctorem scripsisse *Samnitum atrocitati* vel *Samnit.*
επιτοχον.

33. *Eunus ergastularius.*] Non ad operas publicas damnatus
maleficus, sed *servus*, nam ergastula sunt carceres rustici, in qui-
bus mancipia opus faciunt, pistrina etc. Ernesti Clav. Cic. cf. et
Sueton. Aug. 32. Tiber. 8. — *Vitriath.* Dio Cass. Fragm. 78.
Florus 111. 19. W.

34. *Arenarum numerum.*] Zenob. Ἀμμον μετρεῖν ἐπὶ τῶν
ἀδυνάτων καὶ ἀνεφικτῶν. Oraculum apud Herod. lib. 1. et Ori-
gen. contra Cels. lib. 2. Οἷδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα
θαλάσσης. Cui respondet illud Basilii, Orat. 22. Ἴσον ἴσται καὶ
κύματα πελάγους ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ ταῖς κορύλαις μετρεῖσθαι τὸ
ἴδιον τῆς θαλάσσης ἀπομετρεῖν. Felt. Avien.

*Si velit has ullus, velit idem scire, quot alto
Curventur fluctus pelago.*

Σαλῆτης χόος, Plato Theaet. p. 173. LINDENBR.

Arenarum numerum cet. Aequè stultus, ac qui numerare arenas, montesve in trutina ponere, vel, uti xxvi, 1. atomos numerare posse sibi videntur. — *scrutari putabit*. Contra Valesium disputantem vide Gronovium Praef. p. xxviii. W.

[*Montium pondera scrutari poterit.*] Haec libri totius clausula nimis languide sonat, nec cothurnatis Ammiani numeris respondet. In Mss. codicibus, Florentino scilicet et Vaticano atque Fauchetii, legitur *putavit*: neque aliter habet Editio Romana. Unde legendum esse conicio *scrutari posse putabit*. ut loquitur noster Marcellinus L. 26. c. 1. §. 1. Regius tamén liber vulgatae lectionem, quae ex emendatione Castelli profecta est, tuetur.

VALES.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XV. C. I.

1. *Quaeque videre non licuit per aetatem.*] Torum initium huius libri multus et maximis mendis foedatum erat: in quo emendando Sig. Gelenius citra controversiam palman tulit. Unum in eo damno, quod contra fidem omnium librorum negationem huius loco inseruit: quae quantum aliena sit ab Auctoris nostri sententia, nemo non videt. Etenim Ammianus Marcellinus cum sub initium Constantii Aug. militiam auspicatus esset, rerum aliquam notitiam hauserat, sed eam confusam et imperfectam, utpote qui adhuc adolescens esset. Postea vero cum virilem aetatem attigisset, iam firmiore iudicio cuncta dispexit. Itaque cum ad scribendam Historiam se contulisset, res quidem Romanas ab exordio Nervae ad Constantini Magni obitum ex Annalibus et Historiis et Fastis publicis conscripsit. Cum vero ad Constantii tempora pervenisset, ea quae se adolescente gesta erant, prout viderat ipse aut ab aliis in medio versatis acceperat, commemoravit, verbi causa bellum Magnentii, facinora et caedem Caesaris Galli. Nunc vero inchoans narrationem earum rerum quas ipse virilem ingressus aetatem spectaverat, uberiores et accuratorem rerum gestarum descriptionem lectori promittit. VALES.

Perplexe interrogando — scire.] Ernesti rō *perplexe* exponit *diligentius*. Non uno quidem sensu accipit hanc vocem Ammianus, ita tamen, ut *obscuritatis, difficultatis* notio ubique dominari videatur; ego itaque malim: non sine ambagibus, et aliud quasi agendo, percontando ex aliis elicui. W.

Nihil subtrahit cognitioni iustorum.] Mallem legi *gestorum*. VALES.

2. *Ignis turharum incensor.*] Oros. lib. vii. cap. 21. *civillis belli incensor*. *Festus Avienus: *Incensore causam Phoebo*. LIND. Apodemius, Agens in rebus xiv. 11. *quoad vixerat* (Gallus) *turharum incensor* (incentivum xiv. 1, 2. Sic *nefarius belli totius incensor* xvi. 12, 24.) W.

Ad sententiam totam facilitate completam.] Scribe, *tota facilitate completam*, quae locutio sollemnis fuit apud Auctores illius saeculi. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 80. Codicis Theod. de Docurionibus, et in lege 33. de Haereticis, et D. Ambrosius in sermone 62. 77. 83. VALES. *Ad sententiam ex animi sententia. Tota facilitate* i. e. facillime (sic *tota celeritate* xvi. 12. §. 51.) correxerat iam Salmasius ad Scriptu. H. A. Tom. II. p. 636. W.

Veteranio.] Hic Fl. Vetrano in nummis antiquis dicitur: atque ita scribi solet tum apud Latinos, tum apud Graecos Auctores: nisi quod apud Graecos interdum transpositis elementis *Βετρανίων* exaratur. Sed Vetrano scribi debet, ut testatur Themistius in Orat. 14. (n. p. 38. A. ed. Hard.) his verbis: *ὅπου δὲ ἐστὶν ὑπ' ἀληθινοῦ φιλοσόφου λόγῳ ἀλῶναι, ἔσθ' ἐτο ἀκριβῆς ὁ καὶ τοῦτο καὶ τὴν τύχην πάλαι στρατιώτης.* Id est: *Quantum vero sit a germano philosopho oratione superari, sensit is qui et nomine erat et loco Vetrano.* Vides hic Themistium aperte ad Vetranonis nomen alludere. Est enim *παλαιστρατιώτης* Vetrano; ut est in Glossis Latino-Graecis, et apud ipsum Themistium orat. 6. in calce, (xviii. p. 224. A.) et Herodianum in fine libri 7. (c. 10.) cum dicit: *οἱ δὲ Βαλβίους καὶ Μάξιμος ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τάγματος τοὺς νεανίας, πάλαι στρατιώτας τε, οἱ ἐν ἐρώμῃ διέτριβον, περιστήσαντες:* quod minime intellexit Politianus, qui Urbanos milites interpretatur, cum vertere debuisset, *Veteranos qui Romae agebant.* Appianus quoque *πάλαι ἐστρατευμένους* appellat Veteranos.

[Annon tamen potius dicendum est, *Vetrantonis* quidem nomen a *Veterano* deduci, cum id Themistius disertis verbis asserat: sed nihilo minus tamen *Vetraatonem* elisa littera e scribi sine dubitatione oportere, cum ita in omnibus codicibus priscis, in omnibus nummis, ita apud omnes Graecos ac Latinos Auctores nomen hoc scriptum reperitur; nusquam *Veteranio*? Errant autem Gracci nonnulli, qui Vetranonem *Βετρανίωνα* appellant: cum haec duo diversa sint nomina. Nam qui Graecis est *Βετρανίων*, idem Latinis est *Britannio*. *Britannio* autem a *Britannus* derivatur, ut a *Gallus Gallio*, a *Burgundus Burgundio* apud Gregorium Turonicum Episcopum, a *Francus Francio* apud Fredegarium.] VALES. *Exauctoratos* dignitate exutos. Alias non nisi milites dicuntur *exauctorati*. *Vetranio*, nomine Augusti adsumto, causam Magnentii tueri visus, mox ad partes Constantii transiit, sed a militibus nomen atque dignitatem Augusti deponere coactus, reliquam vitam privatus transegit. v. Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 206: et Ritterum ad Guthrium T. v. p. 22. ff. W.

3. *Ut aeternitatem eam aliquoties assereret, et ipse.*] Hunc locum ex fide Regii codicis restituiimus, cui subscribit Editio Romana et Augustana: nisi quod in Romana *subferet* perperam scriptum est. Ceterum hinc Constantium egregie reprehendit Athanasius, quod aeternitatem sibi quidem arrogabat, Dei autem Filio detrahebat. Sic enim loquitur in tractatu de Synodis Arimini et Seleucia adversus Arianos, quorum partes Constantius fovebat: *πρὸς τοῦτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζοντι Κωνσταντίον· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλεῖα εἰρήκατιν οἱ τὸν υἱὸν αἰδίων ἀρνούμενοι.* Id est: *Ad haec de Domino fingentes scribere, alium sibi dominum nominant Constantium: et qui Filium Dei negant aeternum, ipsum aeternum Augustum dixerunt.* Sic enim Chartula Valentis et Ursacii in Ariminensi Synodo habuit: *ἐξέτιθ' ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότην ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ.* VALES. Gronovius in Praef. p. xxv. legendum putat *aeternitatem meam*. Ceterum conferri possunt quae habet Ritterus T. v. p. 38. W.

[*Ad aemulationem civilium Principum.*] Qualis fuit Octavianus, Tiberius, Hadrianus, Alexander Severus. Est autem civilitatis in Principe signum, Domini appellationem reculare, sine lictore deambulare, officia humanitatis mutua exercere. Ut de Augusto Tacit. Annal. lib. 1. c. 54. *Civile rebatur misceri voluptatibus.* Sueton. in August. cap. 52. 53. in Tiber. cap. 2. Spartian. in Hadrian. Lamprid. in Alex. Sever. Contra vero Claudio vitio verum fuit, quod iactator civilitatis neque convivia intrare ausus est, nisi ut spiculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur. Ergo etiam Constantius, qui civilis videri voluit, in eo incivilissimus fuit, quod Dominum totius orbis se nominare non erubuerit: qua voce ne appellarentur alii, vix severissimis prohibere potuerunt edictis. LINDENBR.

4. *Mundorum infinitates Democritus.*] Veterum Philosophorum variae de mundo opiniones fuere: quem cum ex atomis constare putarent, ut illae innumerae sunt, sic mundorum quoque infinitates somniabant. Leucippus dicebat, κόσμους γίνεσθαι σωμάτων eis τὸ κενὸν ἐμπιπτόντων, καὶ ἀλλήλοις περιπλεκόμενων. Democritus, ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ γενητοὺς καὶ φθαρτοὺς. Zeno, Epicurus, Anaximander idem adferebant, et totum hoc quod circum supraque cernimus, infinitum putabant. Pythagorici, Orpheus, Heraclides, alique exillimabant, ἑκάστου τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν. Horum omnium vanitatem supergressus Seleucus Philosophus, non solum pluralitatem mundorum defendere voluit, verum etiam unumquemque illorum infinitum esse dixit. Haec erraticas forte cum audiret sententias Alexander ille Magnus, lacrimas misisse dicitur, indoluisseque, quod post tot exantlato labores, e tantis ne unius quidem mundi Dominus esset. Aelian. lib. iv. cap. ult. (ubi vid. Perizon. VV.) Mich. Glycas Annal. lib. 11. ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσεν εἰπόντος, ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάζας, ἔφη· ἀπέλθων ὄντων, μηδενὸς ἐγὼ πενήτηκα. Vide Cicer. Acad. lib. 4. cap. 17. Val. Max. lib. 8. cap. 14. Plutarch. in Alex. Diogen. Laert. Theodoret. contra Gentes lib. 4. Philastr. de Haeresib. IDEM.

[*Instar brevis obtinet puncti.*] Cleomed. lib. 1. cap. 2. ὅτι ἡ γῆ σημείου λόγον ἐπέχει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ammian. lib. xx. c. 3. §. 12. *Rerumque magnitudini instar exigui subdita puncti.* Marc. Capella lib. 6. *Tellus, quae rapidum consistens suscipit orbem, Puncti instar medio haeserat una loco.* Aristarchi. in lib. de magnitud. Solis pag. 1. scribit Terram puncti ac centri habere rationem ad sphaeram Lunae. Macrobi. in Somn. Scip. lib. 1. 16. *Physici Terram ad magnitudinem circi, per quem volvitur Sol, puncti modum obtinere docuerunt.* IDEM.

C A P V T II.

1. *Post horrendam deleti Caesaris cladem.*] Mirae hoc in loco variant scripti codices. Florentinus et Vaticanus habent, *post peruserandam*; Regius, *post desiderandam*: Fauchetii liber, *post peruseram.* In Editione Romana reperi, *post petis errandam.* Unde Petrus Castellus vulgatam lectionem exculpfit. VALES. Ex ea varietate satis elucet legi debere *exsecrandam.* GRON.

accidentia] fortunae quemque casum (*mutationes varias accidentium* xxvi, 2, 8.) W.

medullitus gemens] cf. xiv, 1, 9. W.

4. *Impugnabat eum per fictae benign. illecebras collega.*] Scribo, *collegam et virum fortem saepe prop. appellans Arbetio*. Notae sunt autem hae 'aulicorum artes, palam laudare eum quem clam oppugneat, ut de Fabio Valente scribit Tacitus in lib. i. Hist. c. 64. *Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et quo incautius deciperetur, palam laudatum*. Quae artes praecipue in aula Constantii vixerunt, ut praeter Marcellinum nostrum docet Iulianus Aug. in Epistola 12. (p. 381. Spanb.) his verbis. *σύνεσμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως, ἥς οἱ μὲν σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπεισάναι, καὶ ἢν ἐπαινοῦντες μισοῦσι, τηλικούτων μῖσος, ἤλικον οὐδὲ τοὺς πολέμιωτάτους*. Id est: *A congressibus autem ei colloquiis nostris omnis abiit aulica simulatio, quam te hactenus expertum esse credo: qua quidem il qui laudant, eos ipsos quos laudant, maiore odio prosequuntur quam inimicissimos*. Et Mamertinus in Panegyrico, quem Consul Iuliano dixit c. 4. ab eiusmodi calumniatoribus vexatum esse ait Iulianum tum Caesarem: *Et cum sancti Principis mores atque instituta falsarum opinionum vituperationumque licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant; in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa iactantes: Iulianus Alamanniam domuit, etc.* non vulgaris elegantiae. Quibus addi debet locus Polybii ex lib. 4. c. 87. sane illustris: *Καὶνὲς γὰρ δὴ τις οὗτος εὐρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας. εὐρηται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακὴν τέχνη καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας*. VALES.

vitae simplicis] quam vivit, qui, altiora non appetens, facit, quod suum est. W.

Ita ille addens etiam potestati laedendi militiae munus.] Haec spuria esse satis per se apparet. In Editione Rom. legebatur: *Ita ille ad diem e fortes etiam post . . . militiae munus*. Unde P. Castellus hanc lectionem effinxit: *Ita ille addens etiam post laedendi militiae munus*. Sed cum in ea lectione sensum esse nullum videret Gelenius, emendavit, *addens etiam potestati laedendi*, haud multo meliore sensu. Ego ex codice Regio verae lectionis vestigia mihi videor deprehendisse. Sic enim habet: *Ita ille ad imae fortis etiam post . . . militiae munus*. * Neque aliter M. Tololanus. * Ex quibus hanc scripturam elicio: *Ita ille ab imae fortis gregario ad summum evectus militiae munus*. quae quidem emendatio non mediocriter confirmatur altero loco qui est in lib. 16. c. 6. §. 1. *Instabatque ei (Arbetioni) strepens immanis Comes Verissimus nomine, arguens coram quod a gregario ad magnum militiae culmen evectus, etc.* Et in libro 22. c. 3. §. 12. de Eusebio Praeposito Cubiculi: *Quem ab ima forte adusque iubendum Imperatori pene elatum, etc.* VALES. Et quia, quales, acquiescere tali spissationi poterit gregario ad summum evectus, pro quibus omnibus in MSS. tantum invenitur *etiam post*? An in loco libri xvi. dicit gregario *imae fortis*? an in libro 22. vocibus *ab ima forte* addit gregarium? Sese profecto his citationibus refutat Valelius, quum talia non con-

iungat Ammianus. Videns igitur in capite iv scribi in Editione Romana et codice Tolosano poterat ad primigenio, ubi τὸ ad est supervacuum, et suspicans inde id nunc quoque supposititium esse posse, collegi scripsisse auctorem, ita ille ima e forte, vel, ita ille ab ima forte, sed iam post militiae muans. ονομ. Summaum militiae munus, erat enim magister equitum. VV.

Conscientiam polluebat.] Christianum magis loqui, quam gentilem putes; sed Tacitus Ann. iii, 50. itidem: polluere mentem. VV.

5. Cum Imperatore sententiam rogate id egerat.] Hunc locum primus ita edidit Sig. Gelenius, live quis alius auctor fuit Editionis tertiae Basilienfis. In Editione Romana perinde ut in ceteris MSS. codicibus legitur, sententia . . . id federat. Mariangeli quoque Editio agnoscit id federat. quod probō. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. c. 2. §. 2. loquitur: Sedique tandem multa et varia cogitanti, id tentare. Valerius Argonaut. 1. 555.

Hinc Daaum de sine sedet.

et lib. 2. 383.

Si sedet Aegael scopulis habitare profundi. VALES.

Domitius Corbulo dicitur caesus.] Dio lib. LXIII. 17. LIND.

Perductum.] tanquam reum. Paullo post de Gorgoato eodem sensu. VV.

7. A Marcelli fundo.] Sic primus edidit Mariangelus Accursius. Nam in Editione Rom. et Bononiensi legitur, a Macelli fundo, quo modo in codice quoque Regio. ac Tolosano* repetimus scriptum. Neque aliter hunc suudum appellat Sozomenus in lib. 5. c. 2. et post eum Cedrenus ac Nicephorus Callistus in lib. x. In eo fundo Iulianus quali in carcere inclusus, sex annos cum fratre manlit, ab omni aequalium congressu seiunctus, cum nulli ex aequalibus, sut paternis amicis ad ipsos visendos introire sicerentur, ut ipse Iulianus memorat in Epistola ad ordinem et populum Atheniensem. Ubi etiam feritatem illam et asperitatem ingenii quae erat in fratre Gallo, sgressi ac montanae illi educationi adscribendam esse asserit: a qua feritate ipse se philosophiae ope liberavit. VALES. Macelli suado. Iulio Polluci in Chronico ab Iguatio Hardt Monachii 1792. edito p. 362. Μακελλικὸν χωρίον πρὸς Καίσαρειαν ἐν Καππαδοκίᾳ. Ex hoc igitur quali carcere emissi, Gallus Ephesi, Iulianus primum Constantinopoli, deinde Nicomediae iussu Imperatoris studiis liberalibus operam dederunt. VV.

Ad Asiana demigravit liberalium desiderio doctrinarum.]

Greg. Nazianz. in Iulian. Orat. 1. p. 281. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν δδελφὸν ἢ φιλανθρωπία τοῦ αὐτοκράτορος ἀποδιδόναι βασιλεία, καὶ μέρος οὐκ ὀλίγον ἐγχειρίζεται τῆς οἰκουμένης, τῷ δὲ ὑπῆρχε κατὰ πολλὰν ἐξουσίαν καὶ ἀδύαν, καὶ λόγων καὶ διδασκάλων τοῖς ὀλεθριωτάτοις προσομιλεῖν, Ἀσία δὲ ἦν αὐτῷ τὸ τῆς ἀρετῆς διδασκαλεῖον, ὅση τε περὶ ἀστρονομίαν καὶ τὰς γυνέσεις καὶ φαντασίαν προγνώσεως τεσστέμεται, καὶ τὴν ἐπομένην τούτοις γοητικὴν. LINDENBR.

Per Constantinop. transeuntem viderat fratrem.] Iulianus a Macelli fundo digressus, lenita idm adversus eos Imperatoris ira, Constantinop. petiit, ibique pergulas magistrates privato habi-

tu frequentavit: postea Imperatoris iussu Nicomediam translatus est. Interea Gallus qui post Macellianam custodiam Ephesi debebat, studiis liberalibus operam navans, a Constantio evocatus, Caesar creator in Illyrico; qui cum Orientem peteret, Iulianum fratrem Nicomediae in Bithynia convenit, ut narrat Libanius in oratione funebri in laudem Iuliani (Reisk. T. 1. p. 527.) *ἐκείνους μετὰ οὖν καὶ διὰ τῆς Βιθυνίας δορυφορούμενος ἐχάσκει, καὶ εἶδον ἀλλήλους.* Idem scribit Socrates in lib. 3. et ex eo Nicephorus Callistus in lib. x. Sed Marcellinus Constantinopoli, non autem Nicomediae Gallum a fratre Iuliano visum esse commemorat. Post hunc congressum Iulianus fratrem non vidit, ut ipse in Epistola supradicta testatur his verbis: *καὶ τοὶ μὲν τοὺς θεοὺς οὐδὲ ὅναρ μοι φανὲς ἀδελφὸς ἐπεπράχει ὅσα γε ἐπεπράχει· καὶ γὰρ οὐδὲ συνῆν αὐτῷ, οὐδὲ ἐφοίτων παρ' αὐτόν.* quibus verbis crimen indicat quod ipsi imponebatur. Acceslebat enim conscius fuisse facinorum fratris Galli. VALES. — *adspiratione favore.* cf. xxvi, 1. 5. W.

8. *Eusebia suffragante Regina.*] Non novum hoc in huius aevi Scriptoribus, Reginae vocare Imperatorum uxores. Sic lib. 14. *Trucis a stimulis Reginae.* Inf. *Opponebat se sola Regina.* L. 26. C. de donat. int. vir. et ux. Lampr. in Alex. LINDNER. — *suffragante* cf. c. 8, 3. et xxi, 6, 4. Zosim. iii, 1. Eusebia sine dubio cognatione attigit Iulianum, saltem Eusebius Episc. Nicomediensis cognatus vocatur xxii, 9. 4. W.

Pro colendi ingenti causa.] Ml. *pro candenti ingenti causa.* Puto Ammianum scripsisse, *procudendi ign. caus.* Ut lib. 16. c. 4. §. 6. *ad procudendum ingenium vertebatur.* Lib. 31. extr. *procudere linguas.* LIND.

Ad Graeciam ire permissus esset.] Libanius in Oratione quae *προσφωνητικὸς* inscribitur, (Reisk. T. 1. p. 410.) Athenas relegatum esse Iulianum, eaque urbe digredi prohibitum scribit: idemque dicit in Oratione Consulari ad Iulianum. At Iulianus in Epistola ad Athen. ait, Constantium audita hinc seditione quadam in Pannonia, illinc defectione Silvani in Galliis, mandasse sibi, ut paullisper in Graeciam secederet. Eundem vide in Orat. 3. ad Eusebiam Augustam. VALES.

**Permissus esset.*] Sic primus Gelenius emendavit, cum in omnibus tam editis quam Mss. codicibus legeretur, *permissus est*: quod certe ad claudendam periodum longe modulatus sonat. Nec movere Gelenium debuit huius phraeos insolentia. Nam infra c. 5. eodem modo loquitur Auctor noster: *Ni fortuna motum eventum celeri consummavit.* Sic enim scribitur in codice Regio [et in Colbertino,] ac in Editione Romana.* IDEM.

9. *Quae dispiceret secundis avibus conigisse.*] In Editione Rom. legitur: *quae dispice secundis auribus conigisse*: quemadmodum etiam codex Regius et Vaticanus scriptum habent. Proinde non dubitavi quin locus ita emendandus esset ut edidimus. VALES.

Pulsantes.] ingenti pecunia redimentes. W.

Quibus exiguae res erant ad tuendam salutem.] Tota haec linea in Editione Romana deerat; quam partim Sig. Gelenius ex Hirsfeldenli codice, partim Mariangelus Accursius ex fide scripti exemplaris explevit. Ego Editionem Accursii hoc in loco sequi malui, quippe quae auctoritate Regii codicis confirmaretur.

Sic enim in eo scribitur: *quibus exiguae res erant ad redimendam salutem aut nullae.* [Ita et in Ms. Colbertino.] VALES.

10. Gorgonius, cui erat *chalami Caesariani* (Galli) cura commissa (Kammerherr, alias Praefectus cubiculi, quod idem est cum thalamo. v. Ind. II. v. Cubiculum. W.

Fuisse participem.] Fortasse scripserat Ammianus *fuisse semper participem*, ob lequens *interdum*, quae vocula quomodo excidere potuerit, facile est ad intelligendum. ex *confesso*, manifeste, uti infra c. 5. §. 11. W.

C A P V T III.

1. *Militarium.*] i. e. ducum, quod pater ex statim sequentibus ad *infimam trusi militiam* — *membris fluentibus, tabescentibus.* W.

Domitianus et Montius.] Vide xiv, 7. W.

2. *Ad quos audiendos Arborea missus est.*] Romana Editio [et codex Colberinus] hunc locum sic praeferebant: *ad quos avodos Arborum missus est*: neque aliter Regius codex, nisi quod *Arborus* habet. Equidem crediderim *Arboreus* scribendum esse: "sicut in Ms. Tolotano exaratum est." *Arborei* cuiusdam viri Praefectorii meminit Sulpicius in lib. 1. c. 20. de vita Martini: "ad quem missa est lex xvi. Codicis Theodosiani de Pistoribus. De eodem Paulinus in fine libri 11. de vita Martini. Atque in nomen per Gallias nobilissimum fuisse, testatur Ausonius in Parentalibus, Carmine iv." VALES. *Arboreus* in primi ordinis proceribus aulae fuisse videtur, qui ante *Cubiculi Praepositum*, *Eusebium* nominetur. Non infrequens est virorum huius gentis mentio, de quibus vide inprimis *Wernsdorsium* ad poetas Lat. minor T. III. p. 140. f. W.

* *Nulla perspicacitate.*] Sic correxit Accursius, cum in Editione Romana reperisset, *nullo perspicaciter*. Ego vero cum Editionis Romanae scripturam reliquorum Mss. [in primis Colbertini] consensu firmatam videam, malui legere, *nullo perspicaciter inquisito*, ut loquitur A. Marcellinus libro 29. c. 1. §. 38. *quae omnibus perspicaciter inquisitis.* IDEM.

Quosdam ad infimam trusere militiam.] Inter poenas militares fuit olim gradus deiectio, ut ait Modestinus in lege 3. D. de re militari quae uno verbo *regradatio* dicitur Latine, Graecis *καταβιβασμός*, ut est in veteribus Glossis. Eam *regradatio* nem intelligit noster Marcellinus in lib. 24. c. 5. §. 10. cum dicit *Reliquos ex ea cohorte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quae onerosior est, dignitatibus imminutis.* Ubi non solum *regradatio*, sed et *militiae mutatio* est. Sed sollempnem *regradationis* morem nemo luculentius explicat, quam D. Hieronymus in Epistola ad Pamachium contra Origenis sectatores. *Finge, inquit, aliquem Tribuniciae potestatis suo vitio regradatum, per singula militiae equestris officia ad iuronis vocabulum devolutum. Non ex Tribuno statim fiet tiro: sed ante Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde tiro. Et quamquam Tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex Tribuno*

non itro, sed *Primicerius factus est*. Haec autem regradationia poena Impm. recriptis addi solebat: ut nominatum in lege 2. Cod. Theod. de cursu publico: *Promotus regradationis humilitate plectetur*. VALES.

Insidiantibus multis.] Haec verba primo intuitu de insidiis ipsi Constantio ex illo tempore structis videri possunt intelligenda; nexa tamen cum antecedentibus et lequentibus hoc voluisse Ammianum docet: Ita crevit ex eo Constantii immanitas, ut quasi terminum vitae civibus a natura constitutum praeveniret, aures animisque praeberet infidiolis delatoribus. Locum fere eminus est XIX, 1, 20. *Erat expositus accessu insidiantium et reclusus* cet. W.

3. *Cibyrtatae illi Verrini.*] Tlepolemus puta et Hiero fratres Cibyratae, rapinarum odorilequi miri, quos ideo Verres secum in Siciliam duxerat. Cicer. 4, 13. Verrin. LIND.

Cibyrtatae illi Verrini, tribunal unius legati lambentes.] Imitatur Ciceronem, qui in actione 3. 11. in Verrem sic ait: *Quid ista cohors, quorum hominum est? Volusii haruspici, et Cornelli medici, et horum canum, quos tribunal necum vides lambere*. Ubi canum nomine Tlepolemum et Hieronem intelligit fratres Cibyratas, quos etiam Cibyraticos canes appellat in lib. 4. 13. in Verrem, his verbis: *Stimul atque in opidum aliquod venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia*. et alio loco (ibid. paullo post) *Mirum in modum canes venaticos diceret: ita odorabantur omnia et pervestigabant*. VALES.

4. *Ille natus in Dacia.*] Paulus scilicet Notarius. Atqui in lib. 14. c. 5. §. 6. hunc eundem Paulum in Hispania natum esse dixerat: ut in altero horum locorum mendum esse necesse sit. *Certe in actis pallionia magni Martyris Artemii hic Paulus Notarius Hispanus dicitur.* IDEM. Gronovius in Praef. p. xxviii. eam ob causam, quod Paulus XIV, 5. 6. Hispanus vocetur, *quod ille iubet deleri*, ita ut de solo Mercurio sermo sit; qui parentes quidem habuerit Persas, calu tamen a peregrinante sorte matre in Dacia natus sit; sed idem potuit matri accidere Pauli, et, quum bis repetitis pronominiibus hic — *ille* istos viros et ratione patriae, et munerum, quibus functi sunt, distinguere Ammianus voluerit, *quod ille* eiici non potest, nisi hiulcam facere orationem velis. W.

Ille minister triclinit Rationalis.] MS. *Ille a ministro. is. a ministerio tricl.* LIND.

Ille minister triclinit Rationalis.] Restituimus hic lectionem Editionis Romanae, cui codex Vaticanus et Valentinus [Colbertinusque] subscribunt: ea est huiusmodi: *Notarius ille, hic a ministro triclinit Rationalis*. Ait enim Marcellinus Mercurium hunc Rationalem fuisse, cum primus minister fuisset sacri triclinit: idque sibi volunt haec verba, *a ministro triclinit*: ut apud Tacitum in lib. 2. Hist. c. 92. de Vitellio: *Praeposuerat Praetorianis P. Sabinum a Praefectura cohortis*. Malim tamen scribi, *ex ministro triclinit*: neque aliter a Marcellino scriptum fuisse existimo. Sed corruptioni causam dedit *a* et *x* literarum quaedam inter se affinitas. Eodem enim errore in lib. 14. c. 11. §. 25., ubi de Adrastia sermo est, in codice Regio et Editione

Rom. scriptum *offendi, ultra facinorum impiorum, pro ultrix: et disceptatria, pro disceptatrix: et initio huius libri, perpleae, pro perplexe.* VALES.

A ministro triclinit.] Hi Ministeriani dicuntur in Codice, et cum Castrensis iunguntur in Titulo de Castrensis et Ministerianis.] In Notitia Imperii Rom. Ministeriales Dominici appellantur sub dispositione viri Spectabilis Castrensis sacri Palatii. De iisdem loquitur Marcellinus in lib. 14. c. 11. §. 16. cum dicit: *Relicto pulatio omni praeter paucos tibi ministros et mensae.* Horum officium Corippus in lib. 3. describit his versibus (v. 214. — 17.).

Adfuit obsequio castorum turba virorum.

Illis summa fides et plena licentia sacris

Deservire locis, atque aurea fulcra parare,

Regale mensas epulis onerare superbis. IDEM.

Catenae cognomentum] xiv, 5, 8. W.

Taetra venena ferens, varietque disperdens.] Huius lectionis primus auctor fuit P. Castellus. Nam in Editioe Rom. scriptum erat: *Intra invenerunt sese varietate dispendens.* neque aliter in Vaticano ac Florentino codicibus: nisi quod hi habent *invenerum.* Antiquarius qui codicem Regium descripsit, cum hunc locum nimis depravatum videret, lacunam relinquere maluit: duas tantum ultimas voces distincte retinuit, prout in scriptis exemplaribus legi diximus. Quod si quis nostram de huius loci emendatione lententiam, aut potius coniecturam requirit, sic commode legi posse arbitramur integrum locum: *Et Paulo quidem, ut relatum est supra, Catenae inditum est cognomentum, eo quod in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis; taetra inventorum sese varietate distendens; ut in colluctationibus calere nimis quidam solent artifices palaestritae.* VALES. Non intelligo unde viro summo sic placuerit Castellatum *taetra*, quum utique litterae scripturae veteris istuc minime varent; sed *intra* apparet positum loco *roū mtra*. Totidem vides apices. Et sane hanc vocem quoque attendebat Salmastius, quum ante Valesum significaret e vestigiis scripturae se elicuisse hanc lectionem, *mtrnm* in nodorum varietatem *sese distendens, ut in colluctationibus calere nimis quidam solent* nrt. pal. ad Solinum p. 291. (p. m. 206. W.) ORON. In eandem cum Salmastio coniecturam incidit Reinesius, nisi quod *varietate* retinuit. Valesum secutus est Ernesti, qui tamen *disperdens* mutari maluit in *dispergens*, quod eodem fere tempore in mentem venit Puettmanno in Probabb. I. p. 43. W.

Calce tenere quidam solent.] Haec est coniectura P. Castelli, quam ceterae deinceps Editiones amplexae sunt. At in Romana Editione longe aliter scriptum erat: sic enim habet: *calce renem. is quidam solent.* neque aliter codex Vaticanus et Florentinus. In Regio legitur, *calce et quidam solent.* *In Tolosano. *calce et Hnrenis.* Nobis coniectura nostra quum supra proposuimus, non displicet. Comparat enim hic Marcellinus nodosos calumniarum nexum cum palaestricis nexibus luctatorum, quae Graece *ἀμματα* dicuntur. Apollodorus in Bibliotheca, II, 5. p. 137. Heyne, de lucta Herculis cum Antaeo: *τούτω δὲ παλαιῶν ἀγαναζόμενος Ἡρακλῆς, ἀράμενος ἀμματοῖς μετῴρων πλάσας ἐπίπτεται.* Libanius in eiusdem luctae descriptione *θεσμούς* et *ἐμπλο-*

συμπλοκὰς vocat. Latini *nodos* vocant. Sic enim Aurelius Victor in Commodio (Caes. xvii. 9.): *Ibi per ministrum ungendi faucibus, quasi arte exercituli, brachiorum nodo validius pressis exspiravit.* et Statius in lib. 6. Thebaidos de Tydeo 884 — 887.

Mox latus et firmo celer implicat illa nexu.

Poplitibus genua inde premens, evadere nodos

Nequidquam, et lateri dextram insertare parantem

Sustulit, etc.

Calcis quoque in lucta usum fuisse non ignoro. Nam et *οὐρεῖ προσπαλαίειν*, id est, calce luctari solitos docet Philostratus in Arrichione, et *ὀπισσελάζειν* id proprie dictum esse docet Pollux, et Lucianus in Anacharsi. Sed si calcis solius mentio hic fiat, quomodo stare possit Marcellini nostri similitudo, non video. VALES. In Pancratio, quod vocant, volutatorio humi stratum adversarium genubus calibusque ad artem motis ita constringebant, ut ne penum quidem liberum ei usum relinquerent. v. Mercurialis de arte gymnast. p. 147. W.

Artifices palaestritae.] Palaestritas dixit improprie pro luctatoribus, quos Graeci *παλαίστρᾶς* dicunt. Palaestritae vero ministri sunt palaestrae, qui athletas curabant et ungebant. Sic apud Ciceronem lib. 2. in Verrem c. 54. *Numquam vos Praetorem tam palaestricum vidistis. Verum ita palaestritas defendebat, ut ab iis ipse unctior discederet.* Sane in Victoris Epitome 17, 16. Narcissus palaestrita dicitur, quem Aurelius Victor 17, 19. ministrum ungendi dixerat. Neque alio sensu palaestritas sumit Persius hoc versu Sat. IV, 39.

Quinque palaestritae licet haec plantaria vellant,

Haud tamen ista filix ullo mansuescet aratro.

Lampridius tamen in Alex. Severo c. 27. palaestritam perinde ut Marcellinus usurpat. *Palaestrites*, ait, *primus fuit.* Sed *palaestes* legendum est ex MSS. VALES.

5. *Mercurius solemniorum appellatus Comes.]* Exercero lectorem haec scriptura merito potest. Nam quid sibi vult haec *solemniorum* Comitis appellatio, et quam habet connexionem cum *αιτιολογία*, quae mox subiungitur? Scripti quidem codices nihil hic variant. Sed nihil certius est quam legendum esse, *Somniorum appellatus comes.* Hic enim Mercurius ita facete cognominatus est, eo quod aliena somnia ita perspicue noverat, et Imperatori narrabat, ut somniorum quidam quasi comes videretur ac socius.

[Annon tamen potius Mercurius Comes somniorum vulgo per iocum appellatus est, tamquam novo officii genere ab Imperatore somniis praepositus, quae notissima haberet, et quorum ipsi esset rationem redditurus? uti Comites Privatarum, Comites Sacrarum Largitionum, Comites sacri Patrimonii, Comites Thesaurorum per provincias vocabantur, qui his erant rebus a Principe praepositi. Praeterea luisse in nomine Mercurii mihi videtur populus, Comitem somniorum seu Praefectum appellando, quod Mercurium credidero veteres virgae suae tactu somnos et somnia mortalibus immittere consuevisse.] IDEM.

* *Ut clam mordax canis.]* Graeci dicerent eleganter: *κατάπερ οἱ λαθροδόκται τῶν κυνῶν.* Sic loquitur Chrysostomus in Homilia xv. in Epistolam Pauli ad Ephesios: sic et Palladius in vita

Chrysostomi, de Theophilo loquens: καὶ μικρὸν ἐφυσυχάσας χρόνον, καθάπερ λαθροδάκτης πύων.* VALES. Conf. Brunckii Lexicon Sophocl. in Λαθραγος. BRU.

* *Interno vitio submissus.*] Sic primus correxit Gelenius, cum prius legeretur, *interna vitia*: ut in MSS. codicibus, Vaticano, Regio, Tolos. [Colbert.] et in prisca Editione Romana scriptum inveni. Proinde non dubito, quin hic locus emendandus sit hoc modo: *Ut clam mordax canis, inter initia submissus agitando caudam.** VALES. *Interno vitio.* Vix, fateor, haec intelligo, nisi pro Ablativis velim absolutis sumere hoc sensu: quamquam intus malignitatem alat. W.

Ubi fusius natura vagatur] ubi vis imaginandi liberius expatiatur (*varietas somniorum* est xxxi, 2, 6.). *mole criminis pulsatur.* Sic infra c. 5. *vitam infonsis pulsare.* W.

6. *Tantum aberat, ut — cum.*] Nota miram insolentiam particulae *cum* pro secundo ut posita. W.

Apud Atlanteos nati non essent.] *Herodotus in Melpomene (iv, 184.) scriptum reliquit, in terra Africa populos esse, qui ad Atlantem incolunt, eos nulla somnia videre: λήγονται δὲ οὐτὲ ὕπνου οὐδὲν εὐτρεσθαι, οὐτὲ ἐνύπνια ὄρναι. Ex eo* Plin. lib. 5. cap. 8. *Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus: nam neque nominum illorum inter eos appellatio est, et solem Orientem Occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitalem ipsis agrisque. Neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales.** Marci. Capella lib. 6. p. 252. *Inter solitudines degunt, qui neque ulla inter se nomina habent, et Soli imprecantur, quod eos cum messibus semper ambrat. Hi nunquam somnare videntur.* Vide Aldret. Antiquit. p. 559. 560.* Quod tamen an verum sit, disputat Terullianus lib. de Anima pag. 369. LINDENBR. Herodotum secutus est etiam Mela i, 3, 11. Cf. Salma. ad Solin. p. 410. W.

7. *In convitula Africant.*] Huius rei historiam perstringit Iulianus in Epistola ad Curiam et populum Atheniensem, p. 273. Spanh. his verbis: *συκοφάντης τις ἀνεφάνη περὶ τὸ Σίγμαον, ὃς τοῖς ἐκεῖ πρᾶγμα συνέλαβεν ὡς νεώτερα διανοούμενοις. Ἰστέ δὴ πούθεν ἀπὸ τὸν Ἀφρικανὸν καὶ τὸν Μαρίον, οὐκοῦν ἡμῶς οὐδὲ Ὁμήλῃ ἔλαβεν, οὐδὲ ὅσα ἐπαύχθη περὶ τοὺς ἀνθρώπους.* Sic enim legendus est hic locus, qui in Editione ultima corruptus est. ubi *συκοφάντης* est Gaudentius, quem delatorem etiam Marcellinus appellat: Africanus et Marinus a Marcellino quoque nominantur. Sed Felicius nulla sit mentio. VALES. *Africant.* Occurrit iterum xvi, 8. 3. vbi eadem, quae h. l. brevius narrantur. *Rectoris. i. e. Proconsulis. Pannoniae secundae.* De hac Ammiani aetate recepta Pannoniae divisione vide Mannert German. T. iii. p. 612. W.

Poculis amplioribus madefacti.] Lucian. in Deor. Dialogo xxiii. T. ii. Bip. p. 324.: *ἐν τῷ συμποσίῳ ἰκονῶς ὑποβεβρηγμένοι. Crobilus apud Athenaeum vi. p. 258. C.: τὴν ἀσωτίαν ὑγρότητα νῦν προσαγορεύουσι.* Ita *madidus vino* Plaut. in Aulul. iii, 6, 37. *Ego te hodie reddam madidum, si vivo probe:* et alibi apud eundem, et Iuvenal. Martial. LINDENBR.

Imperium praefens ut molestissimum accusabant.] Obtreactione temporum pulsae maiestatis crimen contrahi, ex L. unic. C.

si quis Imp. maled. et quae ad eam a me dicta, constar.
LIND.

8. *Gaudentius magnis in rebus.*] Emendatum a nobis est *Agens in rebus*, quae emendatio, cum ipsa per se clara est, tum mirifice confirmatur ex alio loco libri 16. c. 8. §. 3. ubi noster Marcellinus hanc eandem perstringit historiam: Quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in rebus: Consularem Pannoniae tunc Africanum cum convivis retulimus interfectum. Quid, quod et in Editione Romana (et in Ms. Colbertino) ad Vaticano legebatur, *Gaudentius magis in rebus?* VALES.

Agens in rebus.] Agentum in rebus munus id fuit, ut Consulium nomina, victorias Augustorum, et edicta provincialibus nuntiarent, ut docet Libanius in Oratione pro Aristophane Corinthio, p. 203. (Reisk. T. I. p. 429.) et in Oratione funebri in laudem Iuliani, p. 305. (Reisk. T. I. p. 567.) Hinc ἀγγελιαφόροι fere dicuntur a Graecis Agentes in rebus, ut apud Libanum in Orat. funebri citata, pag. 249. et apud Priscum Rhetorem in excerptis legationum, p. 26. et 36. Aliud etiam vel praecipuum munus eorum fuit, ut in provinciis positi explorarent ac scrutarentur, si quod adversus Principem nefarium consilium iniretur. Atque hi proprie Curiosi dicebantur; qui erant e Schola Agentum in rebus, ut docet Imperii Notitia: a Graecis πυνθῆνες eleganter appellati. Sic Libanius in Orat. adversus Florentium, pag. 415. (Reisk. T. II. p. 470. 471.) et adversus Icarium, p. 472. (Reisk. T. II. p. 133.) Denique in Oratione funebri iam laudata, his verbis: οἱ ἀγγελιαφόροις τελευτῶντες ἐποιούντο μετὰ πυνθῆνες καταστῆναι καὶ τὸ σχῆμα ἢν Φυλάκων, ὅπως μὴδὲν ἄγνοοι βασιλεὺς τῶν ἐν αὐτῶν συντιθεμένων. Id est: Relati in Scholam Agentum in rebus, mittebantur ut Curiosi fierent, ac specie quidem ipsa custodes erant, ne quidquam eorum quae adversus Principem tueuntur consilia, ipsum lateret: reipsa autem calumnias et concussionibus omne genus mortalium vexabant. Quibus simillima sunt, quae Aurelius Victor in Diocletiano c. 39. de iisdem prodit: Remoto pestilenti Frumentariorum genere; quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt: qui cum ad explorandum adnuntiandumque qui forte in provinciis motus existerent, instituti viderentur; compositis nefarie criminationibus, tuteo passim metu, cuncta foede dirtebant. Ex his Curiosis videtur fuisse Gaudentius, quem hoc loco commemorat Marcellinus: quod et sequentibus verbis apertius confirmatur: Quo facto, inquit, delator funestus biennio id quod agebat, ut postularat, continuare praeceptus est. id est enim, Curiosi officio in iis partibus fungi.

Idem.

Ultimorum semper avidum hominem.] Id est, sanguinis ac suppliciorum, quo sensu dixit in lib. 14. c. 11. §. 8. Eo necessitatis adductus, ultimaque ut vigilasset oppetens, principem locum, si patuisset copia, affectabat. Et in lib. 30. Quosdam ultimorum metu exagitatos, etc. ἰπᾶμ. Rapti sublimes. coripi et equuleo imponi. cf. xxviii, 1, 56. W.

velitia ex more humano.] (nitimur enim in vetitum semper. Ovid. Amor. III, 4. 17.) Praecedens delator funestus non est Gaudentius, de quo quis forte intelligere possit, sed Rufinus, quod patet ex biennio continuato. cf. xvi, 8, 3. W.

10. *Teutomeres Protector Domesticus.*] Ad hunc Teutomerem scripta est Epistola Libanii v. libri iv. ex qua discimus Teutomerem comitatum esse Imperatorem Iulianum in expeditione Persica. [*Teutomeres* autem, et *Theodomeres*, vel *Theudemeres*, quod nomen apud Gregorium Regia Francorum fuit, unum idemque nomen est. Ex quo intelligitur Teutomerem hunc Protectorem Domesticum, natione Francum fuisse. *Francorum* quippe *ea tempestate in Palatio multitudo florebat*, ut loquitur Marcellinus in hoc ipso libro.] VALES. Reinellius adscripserat: *Teutomeres*, dux Daciae Ripensis. Ad eum Valens et Valentinianus AA. scripsere Mediolano Cosi Ioviano et Varronianum legem 13. Cod. Theod. de operibus publicis. V.

Martinus ex Campiductore.] Hoc loco vocem inserui necessariam, ut arbitrör. Nam cum in Mss. codicibus Florentino ac Regio, et in Editione Rom. post vocem *Martinus* vacuum spatium esse relictum viderem, non dubitavi quin locus ita explendus esset, ut edidi: *Martinus Tribunus ex Campiductore eo tempore vacans.* Sic enim Marcellinus loquitur in sine lib. 16. c. 12. §. 63. *Et vacans quidam Tribunus, cuius non suppetit nomen.* Et in lib. 18. c. 2. §. 2. *Haribbudem Vacantem Tribunum.* Denique in libri 31. c. 13. §. 18. *Vacantes* porro Tribuni dicuntur, qui honorem quidem Tribunalium et annonas ac salaria accipiunt, sed nullum habent certum numerum quem regant. Unde *Vacantes* numerorum Rectoribus opponit Marcellinus in lib. 31. c. 13. citato: *Triginta quinque oppetivera Tribuni Vacantes, et numerorum Rectores.* Fere tamen milites ex aliis cohortibus lecti et in subsidii locati, Vacantibus Tribunis regendi committebantur, quemadmodum docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. Ut autem Tribuni Vacantes, ita et Comites, et Praefecti, et ceteri Vacantes dicebantur, qui codicillos quidem eorum dignitatum a Principe acceperant, sed in actu minime erant positi. quare praecincti honore otiosi cinguli dicuntur in lege ult. Cod. de primiceriis et sec. Ita *ἑπαρχοὶ μέχρι προσηγορίας* Praefectum Praet. Vacantem dixit Eunapius in Libanio p. 174. Commelin. *τῶν δὲ μετὰ ταῦτα βασιλέων καὶ τῶν ἀξιωματῶν τὸ μέγιστον αὐτῶν προσδέντων, τὸν γὰρ τῆς αὐλῆς ἐπαρχὸν μέχρι προσηγορίας ἔχειν, αὐτὸν ἐξέλεον.* Id est: *Cum vñro subsecuti Principes amplissimum dignitatis gradum ei tribuissent, (nam Praefecturae Praet. honorarios codicillos ei offerebant) ipso recusavit.* Vacantes tamen ab Honorariis distinguuntur videntur in Novella Theodosii de Metatis. VALES.

Ex Campiductore] Inf. lib. xix. 6, 12. *Campiductoribus ut sortium vltorum antesignanis.* Chrysostomus ad Innocent. Episcopum: *Καμπιδούκτορας ἀντὶ διακόνων προσηγομένους ἔχοντες.* * Urbicius in Tacitici: *ὅτε θέλει κινήσαι σημαίνει ἢ βουλήν ἢ τὴ ταυτὰ ὁ καμπιδούκτωρ.* Acta Martyrii S. Mauricii, a Simlero edita p. 138. *Cum Exsuperio, quem exercitus appellat Campiductorem.* Vid. Veget. de re milit. Gloss. et Schol. Iuvenal. Inscrip. vet. Romae: NEMESI SANCTAE CAMPESTRI. PRO. SALUTE. DOMINORUM N. N. AUGO. P. AEL. P. F. AELIA. PACATUS. SCUPIS. QUOD. COH. DOCTOR. VOVERAT. NUNC CAMPI DOCTOR COH. I. PR. P. V. SOMKIO. ADMONITUS POSUIT. L. L. LINDENB.

Ex Campiductore.] Regius liber scriptum habet *ex Campiductore*: quae scriptura magis placet, tum quia in Glossis vete-

ribus, et apud Lampridium in Alexandro c. 53. ac Vegetium ita appellantur: tum maxime propter auctoritatem antiquae inscriptionis, quam hic profert Lindenbrogius. Sunt autem Campidoctores, qui scientiam armorum, et omnes armaturae numeros militibus tradunt; unde *ὀπλοδιδάκται* in Glossis veteribus appellantur. Casaubonus tum ad Theophrasti Characteres, tum in Polybii lib. 2. pag. 150. *ὀπλομάχους* Campidoctores vertit, quod equidem probare non possum. Quippe *ὀπλομάχοι* artem tractandorum armorum ephebis tradebant in Graecia; ut docet Teles apud Stobaeum: *ἔφηβος γίγνεται τὸν κοσμητὴν φοβεῖται, τὸν παιδοτεῖσθιν, τὸν ὀπλομάχον, τὸν γυμνασιάρχον*. Sextus Empiricus lib. 2. de Philo-
sophia, cap. de Demonstratione p. 535. Fabric.): *ὥστε, ὁ παιδοτεῖσθης καὶ ὁ ὀπλομάχος ἴσθ' ὅτι μὲν λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ἐκθίσει καὶ διδάσκει τινὰς κινῆσαι: ἴσθ' ὅτι ὁ ὀπλομάχης ἴσθαι καὶ πῶς κινούμενος ἐν θυμῷ παύσει αὐτὸν ἐκείνῳ πρὸς μίσην*. Id est: *Ut exercitator, et doctor armorum interdum quidem apprehensis pueri manibus eum format, certosque motus quosdam corporis edens, imitandum se ei proponit*. Denique Theophrastus in descriptione τῆς ἀρεσκείας, *ὀπλομάχους* in palaestris specimen sui edidisse testatur. Quare armorum doctores, seu magistros cum Vegetio libentius verterim. Differunt autem armorum doctores a Campidoctoribus, ut genus a specie. Certe Vegetius in lib. 1. cap. 3. Campidoctores ab armorum doctoribus videtur distinguere. quippe armorum doctores tractandorum armorum scientiam solis fere tironibus tradebant: at Campidoctores armaturae numeris ac motibus milites imbuebant; ut in libro superiore dixi. Erant autem ut plurimum veterani milites, ut docet Plinius in Panegyrico c. 13. qui eorum loco postea adlectos esse ex Graecia magistros queritur. VALES. Conf. Bessellii Miscell. p. 154. et 255. W.

extractis vitalibus] i. e. intestinis. cf. xvi, 12. xxii, 15, 53. xxiv, 4, 30. W.

11. **Inssi sunt attineri*.] Sic loquitur Symmachus in Epistola 36. libri 10. VALES. *Poenalibus claustris*, carceribus. xix, 12, 7. ferrum poenale xxviii, 1, 7. gladius xiv, 5, 9. mors xiv, 9, 6. *pronuntiati*, publice condemnati. W.

C A P V T. IV.

1. *Lentensibus Alemannicis pagis*.] Infr. lib. 31. c. 10. §. 2. *Lentensis Alemannicus populus, tractibus Raetiarum confinis*. Videur esse locus quem hodie Germani *das Linkgarv* vocant. De pagis vero, quorum hic et alibi apud Ammian. mentio, erudite multa ex veterum scriptis, quae secretis dispersa monumentis latent, collegit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatinis cap. v. LINDENBR. *Alamannos*, a pluribus coeli plagis Romanis continenos L. xiv, 10. vidimus ad Basileam post cladem Romanis inlatam fusos et ad potendam pacem compullos. Iam vero alia huius populi pars, *Lentenses* dicti (in Curia Rhaetorum, ubi etiamnum pagus Lens est) in fines Romanorum incursiones fecerunt. Cf. Mannert Germ. p. 296. W.

In Raetias composque venit Caninos.}] Sunt qui tractum illum designari putant, quem hodie *Churrvalthen* appellant. Et Campos Caninos recte dici posse *der Grannen Baldboden*. *Vide Tschudum p. G, 2. Simler. 103.* Unde et Raetos ipsos a cano colore *Grifones*, et a confederatione mutua *Gravvundter* etiam nunc vocari scimus. *Sidon. Apollio. Carm. 5. v: 377. Perque cantis quondam dictos de nomine campos, Gregor. Turoo. lib. 10. c. 3. optime loci litui notat: *Ad Mediolanensem urbem adventi: ibique eminus in campestris castra posuerunt. Olo autem Dux ad Bilitonem hucus urbis castrum, in campis situm cantis, importune accedens, iaculo sub papilla fauciatu cecidit et mortuus est.*" LINDENBERG.

Arbeto.}] XIV, II. XV, 2. W.

2. Extenditur penes Lepontios.}] Totus hic locus mirifice interpolatus erat. In editione quidem Romana legebatur: *Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhem. pulos extenditur nes ndoptas, ut cataractas inclinatione praeterit funditur Nilus, ab ortu poterat ad primogenio coplis propriis intruenit curreret sim Iamque ad solutus ntaque divortia riparum arradens, etc.* Has omnes lacunas Petrus Castellus prorsus infelicitate expleverat hoc modo: *Impulsu immani Rhem discurrentis extenditur penes Lepontios, ut per decidens cataractas inclinatione pernicii funditur Nilus, torrente ab ortu protinus primigenio coplis aquarum propriis intruenit cursu simplici. Iamque adiutus nivibus liquatis ac solutis, atque divortia, etc.* Secuti deinde Accursios et Gelenius hanc stupidissimi hominis emendationem retinuerunt, quod equidem satis mirari non possum. Ego vera scriptae lectionis vestigiis insistens, huius loci verissimam emendationem deprehendisse mihi video. VALES. *Rhenus immanis pulsu exortens, magno cum impetu aquarum ex ipsis fontibus molem emittit, cf. xxii, 13, 4. ubi pulsus iisdem de fonte. W.*

Rhenus exortens per praeruptos scopulos extenditur.}] Lacunam quae tum in Editione Romana, tum in Mss. codicibus, Vaticano, Florentino, ac Regio exstat, supra exhibui. Eam autem aliter expleri non posse, quam eo modo quo a nobis expleta est, quisquis acutum intenderit conspiciet. Quid eoim, hi apices scriptae lectionis, pulos extenditur, nonne aperte significant *scopulos* prius scriptum fuisse? quod clarius etiam demonstrat sequens Rheoi comparatio cum cataractis Nili. VALES. Haec summi viri ratiocinatio procedit quodammodo in litera *pulos*, sed non etiam probat adiectionem *praeruptos*, quam vocem mutatus & non videtur ex loco libri xxii, quem mox citat. Et sane tales eos fuisse, quid erat necesse scribi, quum mox dicat ruenti currere similem potius, quam fluenti? unde satis colligitur tales fuisse. Quin etiam an non *populos* suppleri posset, et si lacunae spatium ita indicaret per *Alpinos populos*, Vennooetas scilicet ac Sarinnetes, in quibus in ortu prolabi Rhenum testatur Plinius, ac Tulingos. Considerent spatium lacunae, quibus ea felicitas est; nam et in prima Valesii editione longe est amplius. CROX.

Nullis aquis externis adoptatis.}] Sic fere a Marcellino scriptum fuisse, tum vestigia veteris scripturae testantur, tum aliorum locorum collatio, ubi Marcellinus eodem modo locutus est.

Nam in fine capitis 7. lib. 18. ita dicit: *Ubi tenuis fluvius prope. originem et angustus, nullisque adhuc aquis advenis adolescens. facile penetrari poterit, ut vadofus.* Et in libro xv. c. 11. §. 18. de Rhodano: *Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior.* Ceterum adoptatae aquae elegantī metaphora dicuntur, quae in potioris fluvii nomen transeunt: quo etiam sensu infra (xv. 11. 17.) de Rhodano scribit: *Ararim quem Snuconnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit.* VALES. Quid certius est, quam ex lectione scripta duntaxat legi debere nullos externos vel potius advenas amnes *ad-opts*? An respexit auctor Ovidium, apud quem Achelous ad Oeneum lib. ix. Metam. v. 19. *Nec gener, externis hospes tibi missus ab oris, Sed popularis ero et rerum pars una tuarum.* GRON.

Ut per cataractas inclinatione praecipit funditur Nilus.] Non placet, immo displicet prorsus coniectura Castelli, qui *deciduas* supplevit: quod Latinum non est. Quod si coniecturae locus esset, mallet *equidem declines*: sed cum absque hac voce constet sensus, nihil hic coniectura opus esse existimavi. Restitui autem, *inclinatione praecipiti*, explosa illa Castelli emendatione: cum hanc scripturam et elegantiorē esse intelligerem, et propius ad veterum exemplarium lectionem accederem. Nam in vetustis codicibus observavi, plerumque caninam litteram scribi instar *p* seu *q* Graecanici. VALES. Nisi vetus lectio indicet *praeceleri*. Praecipitium enim per inclinationem designari satis videtur. GRON. Illustr. Muellerus Gesch. d. schweizer. Eidgenossensch. B. 1. S. 65. ed. Lips. catarrhactiam prope Scaphuliam in hoc Ammiani loco invenisse sibi visus, ad hanc suam sententiam tuendam nonnulla mutavit; nam pro *exoriens* mavult *discurrens*, et paulo post: per praeruptos scopulos, (omisso *extenditur*) perque *deciduas* cataractas inclinatione *peruici* funditur, ut Nilus. Dissidentem tamen in eo habet vir praestantiss. popularem, qui post eum scripsit, Franc. Lud. Hallerum in *Vers. einer Gesch. d. Helvetier unter den Römern.* Zür. 1793. S. 264. qui, uti scriptores priscos omnino, ita et Ammianum catarrhactiam Scaphusiensem, quae serius demum viam sibi aperuerit, ignorasse contendit. W.

Et navigari ab ortu poterat primigenio.] Haec quidem et sequentia ita a Marcellino, ut edidimus, scripta fuisse, quovis pignore contenderim. Nec magnae difficultatis erat veram huius loci scripturam ex his vestigiis elicere. Sic enim habent scripti codices, Regius, Vaticanus ac Florentinus: *Et gari ab ortu poterat primigenio copitis eduerans propriis inruenti curreret sim quam fluenti.* In Ms. codice Tolosano hunc locum ita scriptum inveni: *Et Navigari ab ortu poterat ad primigentos copitis se duerans propriis. inruenti curreret similitis quam fluenti.* Iamque absolutus, etc. Etiam autem haec emendatio adeo illustris est, ut nullam auctoritatem desideret; tamen Marcellini ipsius testimonio a me confirmabitur. Is enim in lib. 22. c. 15. §. 9. de Nilo perinde locutus est: *Exundatione ditissima ad cataractas, id est, praeruptos scopulos venit, unde praecipitans ruit potius quam fluit.* Quemadmodum Plinius etiam ac Solinus de Nilo dixerunt. VALES.

3. *Iamque absolutus.*] In Editione Romana perinde ut in ceteris Mss. exemplaribus scriptum est: *Iamque ad solutus.* Unde Petrus Calisteus egregiam hanc nobis lectionem effinxit: *Iamque aditus utribus liquatis ac solutis.* Quali vero ea sit mens Marcellini, hinc augeri flumen Rhenum, quippe qui ante dixerat eum ab ipso statim fonte grandem fluere, ac copiis propriis exuberare: sed id tantum dicit, pollquam contragosa loca perineavit, per valles eum tantisper fluere, ac mox in Brigantinum lacum ferri. Rectius ergo hic rateripsi: *Iamque absolutus, etc.* Quod quidem ad veterem consuepam scripturam propius accedit. Ac fortasse etiam aliquot praeterea defunt vocabula. (est enim maior lacuna) quae suppleri possunt, in hunc fere modum: *Iamque angustis absolutus, etc.* VALES. Atqui lacuna est inter literas *ad* et *solutus*, non inter *iamque* et *ad*, in qua parte supplet vir Clarissimus. Quod nescio uirum magis improbem, quam quum in prima coniectura lacunam pro vana, ac temeraria habet. Certe utrumque non illi ingenio ac doctrinae conveniens. Itaque ut Mela scribit de Nilo, *usque ad Elephantidem urbem Aegyptiam atrox servensque decurrit; tum demum placidior et iam bene navigabilis*, eandem rationem in Rheno suo observari ab Ammiano existimans collegi servatis scriptorum codicum litoris supplendum esse *iamque ad Cortiam solutus*. Cortia vetusta et primaria urbs est fere media inter ortum Rheni et lacum Brigantium, hodieque nota. Ibi solutus ab illis cellorum montium anfractibus, ut docet geographia. ORON *Iamque absolutus* montium anfractibus, et in nullum flumen abiens; (paucis post: *vocabulo et utribus absolvitur integris*, quae confert etiam Ernesti in Gloss.) *alta divortia riparum adradens*, alveum sibi quasi eruens. W.

Altaque divortia riparum adradens.] Sic *divortium litneris*, lib. 28, c. 5. §. 6. Fest. Avien. in Ora marit. *Ostiorum divortia*, Epigramma vetus:

— — ad divortia Rheni

Pervasi, hostiles depopulatus agros.

LINDENB.

Quem Brigantiam accola Raetus appellat.] Hodie lacus Constantiensis dicitur, ab urbe Constantia. Brigantinum lacum vocat Solinus in cap. 24. *lacum Raetiae Brigantium Plinius libri 9, cap. 17.* Qui sic dictus videtur a Brigantiis populis, quos Vindelicias proximos facit Strabo, urbesque habere dicit Brigantiam et Campodunum. *Vulgo dici hunc lacum *Der Bodensee*, ai Cluverius in lib. 1. pag. 64. et in lib. 2. capite ultimo, in quo etiam affirmat, eius lacus summam longitudinem esse nullum 40. latitudinem maximam sex; arguitque Strabonem et Marcellinum.* VALES.

Squalentium.] paludibus distinctarum. W.

Vetus illa Rom. virtus et sobria.] Sobrios eo saeculo dicebant viros prudentes et graves ac moderatos. Sic Atilius Fortunatianus in lib. de metris: *Hexametrum autem et Heroum volunt quidam ab eo dictum, quod hoc magna et sobria canantur, ut Heroes magni et sobrii.* Et Arnobius in lib. ult. adversus gentes: *Vir alioqui gravis, et sobriae religionis.* Iosippus, quem vulgo Hegesippum vocant, in lib. 1. de excidio Hierosol. de Hyrcano: *Moderator egregius, et pulcre sobrius.* Et in lib.

4. cap. 2. *Itaque ille praestantissimus, qui inter adversa sobrius colluctatur casibus.* Quod Iosippus ex quo haec conversa sunt, ita scribit Graece: καλῆτος ἄριστος, ὁ πᾶν τοῖς εὐτυχίαις νῆφον. Quomodo et Antoninus Aug. loquitur in lib. 1. de vita sua, (sect. 16. p. 12. Wollé) cum ait: μήτε περὶ τοὺς θεοὺς δεισιδαιμον, μήτε περὶ ἀνθρώπους δημοσκοπικὸν ἢ ὀχλοχαρὲς, ἀλλὰ νῆφον ἐν πᾶσι καὶ βέλαιον, et paullo post ἐννῆφειν ἐκατέρω dicit, quod est moderate in utroque se gerere et sobrie. Ac quemadmodum Antoninus τὸ νῆφον opponit τῷ δημοσκοπεῖν ἤθει; ita D. Ambrosius in Ep. 6. sobrium populari. sic enim dicit: *Nihil in Sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum studio atque usu, et moribus inconditae multitudinis. Sobriam in turbis gravitatem, singulare pondus dignitas sibi vindicat Sacerdotalis.* Eodem sensu Agellius in lib. 1. cap. 10. *antiquitatem sobriam cognominat: quem imitatus est Ammianus in libro 31. c. 10. §. 6. et 19. VALES.*

4. *Velut finali interfecat libramento.]* Antonius Loifellus ad oram codicis sui adnotarat legendum videri *finali*: ut *finalo* libramentum idem sit quod libella, quae Graece σπάρμη. Potest tamen vulgata lectio defendi. IDEM. *Finali libramento.* Est punctum, quo motus fit in libra; *finali*, quod fines praescribit, ultra quos progredi non liceat, si aequilibrium servandum sit. — Melius tamen videtur *finali libramento*. W.

Elementum] eo sensu, quo philolophi principia rerum στοιχεῖα adpellare solent, (v. Dorville ad Charit. p. 579. ed. Lips.) ergo h. l. *aqua perenni discordia separata*, quae aliis nunquam se miscet elementis, vocabulo et viribus absoluitur integris, nec nomen amittit nec vim aquarum, nec contagia (metaphora prope poetica) patiens, i. q. paullo superius: *nullis aquis externis adoptatis.* — *Intimatur.* Verbum cadentis latinitatis, effunditur, exoneratur. W.

Sublucie] Reinesius adscripserat: veteres libri Appuleii Lib. 9. *ad viam prodimus sub* (distincte, ut duae voces sint) *lucie coenosa lubricam.* Rectum tamen *sublucie* (una voce). Gloss. H. Stephani: ὑπόλευσις, sublucies. v. Pricaeum ad App. p. 495. W.

5. *Et confusum misceri non potest corpus.]* Editio Romana hunc locum sic exhibet, *Flumens et confusum*: neque aliter in exemplari Bibliothecae Reg. prius scriptum erat: sed ab exscriptore ultimum illud σίγμα erasum est: quod tamen ad sententiam huius loci necessarium esse existimo. Scribo itaque: *Sed confusum misceri non potest corpus.* VALES.

Nulla vi.] summa adeo attentione, acie oculorum, adhibita, nullo modo. W.

6. *Alpheus oriens in Arcadia cupidine fontis Arethusae.]* Theon Sophista, pag. 112. Ἐξως ἀπτεται ποταμοῦ· πόθον οὖν ἐμβέβληκεν Ἀλφειῷ Σινελικῆς πηγῆς Ἀρεθούσης τοῦνομα. πληγεὶς δὲ ἔρχεται δι' Ἰονίου παρ' αὐτὴν, φυλάττων ἀμυγῆς καὶ ἐν θαλάττῃ τὸ ῥέθρον. Vide Plutarch. de Fluminib. Fulgent. Mythol. lib. III. fab. ultima. Placid. Lactant. Theb. lib. 1. ad illum versum — *Sicantis longe relegens Alpheus amores.* Serv. in Virgil. Aen. III, 694. LINDENBR.

Adusque amatae confinia progreditur.] In Editione Romana sic legitur hic locus: *Adusque amatae confinia progoniusque*

barbaros. Sequitur deinde lacuna quatuor linearum. Petrus autem Castellus partim supplevit, partim emendavit hoc modo: *Adusque amatae confinia proruit nymphae. Arbetio qui adventus barbarorum nuntiarent, non expectans.* Quae quidem spuria ac temere insita esse nemo est qui non videat. Ac profecto maior huius loci lacuna est, quam ut coniectura cuiusquam suppleri possit. Ceterum *eo progreditur* est ab emendatione Sig. Gelenii profectum, quam tamen proprietates Latini sermone refutat. In codice Regio ea vox deest: *in Tolosano legitur, progressusque barbaros.* VALES.

7. *Aspera orsa bellorum.*] Quod unum in tam foede corrupto loco possum, id sedulo facio, ut lectorem admoneam, quid genuinum, quid spurium, et a correctoribus insertum sit. In Editione igitur Rom. et in Regio *Tolosanoque* codice ita scribitur hic locus: *Dum adessent licet sciret orta bellorum. In occultas delatus insi immobilis malo repentino percussus nisi e latebris hostes exiliunt, et sine pars nia quidquid offendi poterat, etc.* Quae quidem hoc modo edi cum lacunis scriptorum codicum praestabat, quam suppleri adeo infelicitur, ut a Castello factum est. IDEM. *Aspera orsa bellorum* sibi in montium angustis atque difficultatibus bellum incipiendum. *In occultas delatus insidias.* ubi nunc est *Luciensteig.* Mueller l. l. W.

Insidias velut immobilis.] Recte, ut arbitror, et certissima coniectura sic restitui: *In occultas delatus insidias stetit immobilis.* Ita enim loqui solet noster Marcellinus omnibus propemodum paginis. VALES.

8. *Et sine aliqua intermissione.*] Ex lectionis scriptae vestigiis, quam supra propoluimus, apparet legendum esse: *Et sine parmonia.* Quae phrasia Marcellino nostro familiaris est, adeo ut exempla congerere, putidae et odiosae diligentiae sit. VALES.

10. *Et in tuto fore residua credens.*] Sic primus edidit Sigism. Gelenius. Nam Castellus locum suo more corruperat. Videodum est tamen, ne satius sit sic legere: *Et intuta fore residua credens.* In Ms. enim codice Regio, [et Colbertino.] et in Editione Rom. scriptum reperi: *In tota foro residua.* IDEM. *Intuta foro residua credens.* residuis militibus haud satis tuto confidens. W.

Qui equestrem turmam Comitum tuebatur.] Hi Comites diversis cognominibus appellati, inter vexillationes militabant sub Magistris militum. Alii enim Comites seniores, alii iuniores, alii Comites Clibanarii, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. De Comitibus Sagittariis loquitur Marcellinus noster in fine lib. 18. c. 9. §. 4. his verbis: *Aderat Comitum quoque Sagittariorum pars maior, equestres videlicet turmae, ubi merent omnes ingenui barbari.* VALES.

Et Bappo ducens Promotos.] Promoti quoque inter vexillationes merebant. Equites Promoti in Notitia Imperii Rom. appellantur: eorumque iterum meminit Marcellinus in lib. ult. huius verbis: *Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit.* Ceterum quod ad Bappois ipsius nomen atinet, nescio an idem sit, qui postea Praefectus urbi Constantinop. fuisse dicitur Modesto et Arinthaeo Coll. in leg. 21. Codicis Th. de Praeto-

ribus. VALES. Praefectus fuit non Constantinop., sed Romae. v. Corsini de Praeff. urbis p. 251. W.

Cum commissis sibi a Principe.] In huius loci corruptione apparet praecipue temeritas Petri Castelli. Nam cum in Editione Rom. quam velut archetypum habebat, sic legeretur perinde ut in codice Regio: *Et Bappo ducens promoti missis sibi causa communis velut propria veterum exemplo usuentere fulminis hostibus superfusi, etc.* Castellus hoc edidit modo: *Et duces Promotorum cum missis sibi a Principe ruebant auxiliis. Urgebat causa communis velut propriam viri cunctis arcantibus, veterum exemplo accolarum fluminis hostibus superfusi.* Quae quidem delirantis hominis somnia esse nemo erit, qui non fateatur. Ita Gelenius, cui de correctoris facinore aliquid suspicionis obvenerat, nonnulla ex his reseculit, alia in meliorem sensum planioremque reformavit. Sed vir doctissimus in eo quidem lusit operam. VALES.

II. *Causa communis velut propria.]* Huius loci licet mutili sensum deprehendere facile est: vult enim dicere Marcellinus, milites ducum exemplo incitatos, publicum dedecus, cladem scilicet Arbationis temeritate acceptam ulcisci properasse, non secus ac si privata ipsorum res ageretur. Quo sensu Nazarius in Panegyrico in Constantini quinquennialibus dicto: *Secuti, inquit, hunc ardorem fortissimi milites, et dignos se ductu eius imperioque testati, sic victricem laboraverunt, quasi summa res singulorum manu niteretur.* Eodemque pene modo Pacatus in Panegyrico: *Milites, ait, pristinae virtutis, Romani nominis, Imperatorum denique memores, causam publicam manu agere.* * In eam sententiam eleganter Chrysostomus in Homil. lx. in Matthaeum: *ἐν πολέμου παρατάξει ὁ πρὸς τοῦτο μόνον ὄργῳ στρατιώτης, ὅπως αὐτὸν διασώσει· φεύγων, καὶ τοὺς ἄλλους μετ' αὐτοῦ προσπολλεῖ· ὥσπερ οὐκ ὁ γενναῖος καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ὅλων καὶ αὐτὸν διασώζει.* Eadem dicit Xenophon in lib. xi. de institutione Cyri pag. 51. * VALES.

Vim cunctis arcantibus veterum exemplo accolarum fluminis.] Nihil potuit ineptius excogitari. Nam primo Romani non iam vim arcant, sed ipsi ultro lacessunt barbaros: deinde quid sibi volunt hic exempla accolarum fluminis? Quod si nobis hie ariolari licet, sic sere scriptum esse a Marcellino censeo: *Et Bappo ducens Promotos. Iamque propilatis missilibus ac verutis cum urgeret causa communis velut propria, animati milites rectorum exemplo, insiarque fluminis hostibus superfusi, etc.* Extrema quidem ita ab Marcellino consignata fuisse non dubito. Sic enim loqui solet, ut in lib. 14. c. 5. §. 6. de Paulo: *Iussa licentius supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus insudit.* VALES. Cf. Dorvill. ad Charit. p. 351. W.

Non iustio praetho, sed discursionibus praedatoris.] Extrema vox a P. Castello ex coniectura suppleta est, cum in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, quemadmodum etiam in exemplari Regio deprehendi. VALES.

Corpora nudantes intecta.] „Nihil insulsius. Quid huc facit intecta? cum nudata corpora dicat. Scribe igitur *interea.*“ Haec ex Boxbornio adscripsit Reinesius. Nihil vero mutandum, neo aliter xlx, 11, 15. *laesera nudantes intecta.* Corpora intecta sunt

corporis partes, clypeis ocreisve non munitae; poplites, surae, dorsa, uti est xxvii, 10, 15. W.

*12. *Eorum dorsis videbantur innexi.*] Emendavi, *Eorum dorsis videbantur innexi*, ut codex Regius [et Colbertinus,] ac Editio Romana praeferebant. VALES.

C A P V T V.

1. *Extincturus.*] Malim *destructurus*, quod turbini magis aptum, et a Codice antiquo firmatur. W.

2. *Pedestris militiae rector iratus.*] Etiam tacente me facile coniciat lector ultimam vocem a Castello huc intrusam fuisse: quid enim sibi vult iratus hic Silvanus? Sane nec Editio Rom. nec Regius codex eam vocem agnoscunt. Sic enim Rom. praefert Editio: *Pedestris militiae rector id efficax ad haec corrigenda.* [uti et codex Colbertinus.] Regius autem liber, *rector in efficax, etc.* VALES.

Efficax.] idoneus, strenuus. cf. xvi, 12. efficaciss. Caesar xvi, 4. W.

Primum ipsis supervenit.] Longe aliam lectionem servant manuscripti codices. Regius, Florentinus, Vaticanus, Fauchetii, quibus consentit etiam Editio Romana. Sic enim habent: *Primum ipsius superrexit.* Ex quibus licet corruptissimis veram huius loci emendationem elici: *Principis iussu perrexit.* VALES.

Gravabatur, periculosa molis onus impingeret.] Et haec spuria sunt, ex Castellii coniectura profecta. In Editione enim Rom. perinde ut in ceteris codicibus Mss. legitur hoc modo, *grav.....* Sequitur deinde lacuna trium circiter linearum. VALES.

3. *Actuarius sarcinalium Principis iumentorum.*] Nomen quidem huius Actuarii supplere nequaquam difficile est, quippe cum ex sequentibus appareat Dynamium intelligi cuius etiam meminit Iulianus in Epist. ad Cariam et populum Athen. p. 273. Spanh. his verbis: ἀλλ' ὡς τοῦτο αὐτῷ κατεμνηνύθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐξαιφνης Δυνάμιος ἄλλος συνοφάντης ἐκ Κελτῶν ἤγγειλεν, ὅσον οὕτω τοῦ Νεῖλου κἄν ἐν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανείσθαι. Quae sic emendanda sunt: ὅσον οὕτω τὸν Σιλουανὸν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανείσθαι. Eiuadem Dynamii meminit Zosimus in sine lib. 2. (c. 55.) Sed halucinari idem videtur, qui Galli Caesaris eadem Dynamio adscribat. Silvanum enim, non Gallum is calumnia perculit. Ceterum Actuarius sarcinalium Principis iumentorum is dicitur, qui curam gerebat describendi equos sarcinales Principis. Eodem modo Actuarius Thymelae equorumquo curulium dicitur in lege 21. et 22. Codicis Th. de diversis officiis. Glossae veteres: ποιμήνατογράφον Actuarium, et Memorialium vertunt. Haec autem iumenta Principis sarcinalia ad Baltagam referro soleo, ita ut Actuarius sarcinalium iumentorum nihil aliud sit, quam Actuarius Baltagae, seu largitionalis, seu privatae, de quibus mentio fit in Notitia Imperii, et in Codice. Petrus Patricius in Historia Rom.: οἱ τοῦ Δικινίου ἐφόδῳ λανθανούσῃ χρησάμενοι, τὸν βασιλέην αὐτοῦ μετὰ βασιλικῆς ὑπηρεσίας κατέσχον. Id est: *Liciniiani subita incursione nec optinantes aggressi, sarcinalia Principis iumenta, cum omni Regio ministerio ceperunt.* VALES.

Ut quasi.] Alterutrum abundat. W.

simpliciter.] i. e. lubenter, bono animo. Quod praecedit *nil suspicans*, fortasse glossa est. W.

4. *Lampadio Praefecto Praet.]* Cuius meminit Zosimus lib. 2. ubi eum cum Dynamio et Picientio caedis Galli Caesaris auctorem fuisse prodit; sed, ut supra dicebam, fallitur graviter. VALES.

* *Eusebio, cui cognomentum erat inditum Mattiocopae.]* Sic Polemon apud Athenaeum Stelocopas dictus est Deipnosophistae lib. vi. In quem vide Calaubonum capite v. Itaque Mattiocopas dictus est *παρὰ τὸν κόπτον τὸν περὶ τὰ μάτια*: quod nimium diligens esset circa res minutas et parvas. Antonius Oisellus V. Cl. 1. C. in suis ad me litteris datis Lutecia anno 1611. scripsit, *Mattiocopam* cognomen ioculari et ridiculum sibi videri, compositum ut *artocopa*: quo significetur *castellum*, aut *brisseum*: *μάτιον* enim micam significat; *κόπτειν*, scindere, secare. * LINDENBERG.

Mattiocopae.] D Petavius vir longe doctissimus in Notis ad orat. 4. Themistii emendat, *ματιοκόπη*, ut parvus ac sordidus quidam intelligatur Eusebius: quos Graeci *ματιολοχοὺς* (rectius *ματτιολοχοὺς*, uti apud Aristoph. Nub. 451. cf. Lexic. Schneideri. W. appellant, hoc est *χρυσμέτρας*, ut explicant Grammatici, seu *ζυγοχοῦστας*, ut loquitur Artemidorus in lib. 4. cap. 59. In Regio codice (et in Colbertino) scribitur *Mattiochobae*: neque secus in Editione Romana, Augustana, et Basilienfi. * In M^s Tolosano *Mathiochobae*. Quare quis primus vulgatae scripturae auctor fuerit, incompertum habeo. * Forte *Himattiocopae* scribendum est: ut significetur Eusebium, qui Comes fuerat Privatarum, vellem Imperatoris privatam diripuisse et dilacerasse. * VALES. Wesseling Obfl. p. 46. emendat *ματιοκόπη*, a *μάτις*, rect. *ματρία*, quae cupediorum genus est. cf. et Heynium ad Apollodor. p. 1145. In eandem, ut videtur, sententiam Reinseus adscripserat: Lego *matyocopae*, et ita cognominatum fuisse puto, quod esset ganeo et cupediarius. *ματρία* enim quilibet cibus delicatus. W.

Aedefio ex-Magistro Memoriae.] Videtur is esse, cuius mentio exstat in veteri Inscriptione huiusmodi. SEXTILIUS. AEDSILAEUS. AEDESIUS. V. C. CAUSARUM. NON. IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBUNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPUM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORUM. ET. COONITIONUM. SACRARUM. MAGISTER. EPISTULARUM. MAGISTER. MEMORIAE. VICARIUS. PRAEFECTURAE. PER. HISPANIAS, etc. Posita autem haec statua est Valente V. et Valentiniāno iuniore A. Coss. ut subditum habet Inscriptio: cum ea quae narrat hic Marcellinus, gesta sint Consulatu Arbutionis et Lolliani, id est, anno 22. ante huius statuae dedicationem. VALES.

Ex-Magistro Memoriae.] Magister Memoriae adnotationes omnes, id est, breves Principis manu subscriptos dictabat et emittebat, ut est in Notitia Imperii Romani. Unde *ἀντιγραφὴς τῆς μνήμης* dicitur a Petro Patricio in Excerptis legationum; id est ad verbum, qui dictat ad memoriam, ut loquitur Vopiscus in Caro c. 8. Similiter apud Socratem in lib. 5. Hist. Eccles. Eugenius tyrannus *ἀντιγραφὴς τοῦ βασιλέως* fuisse dicitur, hoc est, Magister scrinii sacri, Epistolarum ut opinor. Sozomenus lib. 7. cap. 13. officium Magistri Memoriae describit his verbis: *μετακαλεσμένη τοῖνυν βενιβόλον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματέσι τῶν ἀρχῶν*

τότε τεταγμένον. Benivolum eum Magistrum Memoriae tum fuisse et Rufinus, et Gaudentius Brixienſis affirmant: quem Iuſtina evocatum adverſus fidem Catholicam legem dictare compellebat. At id potius erat officium Quaeltoris, ſub cuius diſpoſitione erant leges dictandae, ut ſcribitur in Notitia Imperii Romani. Proinde auctor Hiſtoriae triperſitae cum ſupradicta Sozomeni verba interpretaretur, Quaeltorem vertit, docte quidem, ſed parum vere: fuit eoim tum Benivolus, ut dixi, Magiſter Memoriae. VALES.

Ad Conſulatum, ut amicos tunciffimos idem curarat ſubrogari.] Veterem ſcripturam quam Caſtellus temere reiecerat, hic quali poſſibilitate reſtituimus: praefertim cum et Regius codex, et Florentinus "Tololanusque" [et Colbertinus] Editioni Romae ſubſcriberent. Sed antiqui moris ignoratio Caſtellum induxit, ut locum prava correctione interpolaret. Seiundum igitur eſt moris fuiſſe, ut Conſules deſignati amicos ſuos ad officium Conſulare, quod erat Kalendis Ian. evocarent: quod dicebant rogare ad Conſulatum. Pollio in Gallieno (c. 16.): *Matronas ad Conſulatum ſuum rogavit, liſdemque manum ſibi oſculantibus quaternos aureos dedit.* Et Symmachus in lib. 6. Ep. 10. et 37. Atque interdum Conſules deſignati non ſuis dumtaxat literis amicos evocabant, ſed etiam Principis iplius literis per Agentem in rebus eos ad Conſulatum ſuum rogari curabant: quem honorem ſibi primo delatum eſſe ſcribit Libanius in Oratione de vita ſua pag. 67. (Reiſk. T. 1. p. 137.) de Richomere Conſule loquens: καὶ μᾶλλον τελεῖν εἰς τὸν τῶν ὑπᾶτων χορὸν διπλοῖς με ἐπὶ λυγρὰς τοῖς μὲν αὐτοῦ, τὸ τῶν ἄλλων ποιῶν· τοῖς δὲ τοῦ βασιλέως, ὃ οὐκ ἔστιν ἐγγόμει. Id eſt: *Et cum Conſulatum eſſet initurus, duplicibus me literis evocavit; cum ſuis, in quo conſuetudinem aliorum ſecutus eſt: tum Auguſti, quod quidem nemini antea contigerat.* Sed an primum id Libanio tributum ſit, aliis diſquirendum relinquo. Sub ea autem tempora id frequentiffime uſurpatum eſſe, docent Symmachii Epistolae in lib. 5. et 6. Eiuſdem generis eſt Epist. 20. Iuliani Auguſti ad Euiſtochium, in qua haec leguntur inter cetera: ἡμεῖς τοὺν μετῴζων τῆς ὑπατείας αὐτός. Id eſt: *Venito igitur, ut ſportulam Conſularem ipſe accipis.* Ex his patere exiſtimo, quis ſit ſenſus eius loci, quem prae manibus habemus. Ait enim Marcellinus Lampadium Praetecum Praet. curaffe, ut Euſebius et Aedeliſus ſibi amiciffimi ad officium Conſulare, Arbetionis ut puto, (is enim hoc anno Conſul fuit) ſeu ſi mavis, Lolliani, evocarentur. *Ceterum quod de Conſulibus dixi, idem etiam de reliquis magiſtratibus ſentientum eſt, qui amicos ſuos ad officium ſuum et ſolemne auſpicandi diem invitare conſueverant, ut teſtatur Chryſoſtomus in ſermone de ſanctis Berenice et Proſdoce pag. 634. καθάπερ οὖν ἀνδραποὶ ἀρχὴν λαμβάνοντες πολλοὺς καλοῦσι τοὺς ποινωμένους αὐτοῖς τῆς εὐφροσύνης. VALES.

Verbis obliquis] obſcurioribus, ambiguſ, infra xxix, 1. *literae per ambages obliquis ſcriptae.* W.

Propediem ſolum Principis adiuturum tuarent.] Et hanc lectionem excogitavit Caſtellus, cum in Editione Romana legeretur hoc modo: *Propediem locis principalis adiuturum*: abſque extrema voce, quam neque Regius codex, [nec Colbertinus,] neque ceteri, ut opinor, agnoſcunt. Quocirca ſic legendum puto: *Uſe aliora coepiantem, et propediem loci principalis adiuturam,*

rent. Ita in lib. 16. c. 6. §. 1. de Arbetrione: *Hoc quoque non contentus, ut parvo, locum appeteret principalem.* et supra in lib. 14. c. 11. §. 8. de Gallo: *Principem locum si copia patuisset affectabat.* Sane in Regio codice et Valentino distincte scriptum erat, loci principalis. VALES. *Altiora coeptantem et propediem solum Principis aditurum.* Salmas. ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 221. ex vestigiis antiquae scripturae mavult legi *captantem et propediem loci principalis positurum.* Verillime, ni fallor: sic enim oratio est obliqua, quod secus esset in folio Principis ad-eundo. NV.

[*Ad arbitrium figmenti commisit.*] Totus hic locus non minus ad arbitrium figmenti interpolatus est a Castello. quam illae Silvani epistolae a Dynamio interpolatae sunt. Romanae quidem Editionis scriptura haec est: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti co sit vitam pulsaturus infantes Adynanus coeptus Praefectus Imperatori avide scrutari haec et similia censue terret id sole ingressus intimum enperem tempore, deinde sperans, ut pervigilem salutis custodem.* Atque ita prorsus habet Regius codex, [et Colbertin.] nisi quod *pulsaturum* scribit, et *salutis eius custodem.* Mihi in tam desperato loco, ut vulgo dicitur, aqua haeret. Piora tamen sic videntur legi posse commodius: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti compositum, multos pulsaturum infantes, a Dynamio susceptum Praefectus Imperatori avido scrutari haec et similia censuit offerendum.* Quae emendatio firmatur ex iis, quae paullo post sequuntur: *Dynamius compositas literas his concinentes, quas obtulerat Principi per Praefectum.* VALES. *Hunc fascem (erant enim plures epistolae. v. supra.) ad arbitrium figmenti commisit cet.* Totus locus, usque ad verba: *salutis imperatoriae custodem,* mire depravatus, ex quo nec, uti Valelio constituere eum placuit, idoneum sensum elicio. Lucem olim, quum Ammianum in linguam vernaculam converterem, tentavi adfundere, nec operae etiam-nunc poenitet omnino, quamquam in ultimis vineta ipse mea caedere non erubesco. Sic igitur legendum esse putem: *Hunc fascem ad arbitrium figmenti (arbitrariam, pro lubitu excogitam fraudem: paullo inferius: ex libidine confarctatae falsitatis.) compositum commisit, vitam pulsaturus (sic exilimationem pulsare XVIII. 4.) infantis (Silvani) Dynamius Praefectus,* (haec firmantur paullo inferius sequentibus: *quas obtulerat Dynamius principi per Praefectum*) *ut pro Imperatore scrutaretur. Hic et similia cum astu texeret (Silvano et ipse nocere machinaretur) Confistorium solus (quod licebat Praefectis Praetorio. v. Haubold de Confistorio Principum Diss. 1. p. 48) ingressus est intimum, captato tempore sistere (probare) se sperans pervigilem salutis imperatoriae custodem.* Possis etiam propius ad literas legere EXHIBERE SE vel EVINCERE SE, i. e. praestare, qua significatione occurrit ap. Val. Flaccum 1, 248. WV.

[*Vitam pulsaturus infantis.*] Multis de causis displicet haec lectio. Primo enim parum Latina huiusmodi locutio est: deinde non solius Silvani vita calumniis appetebatur, sed eorum quoque omnium ad quos scriptae erant epistolae. Quare potior videtur Regii codicis scriptura, ac Rom. Editionis. Sic Marcellinus noster infra c. 6. §. 2. de Proculo Silvani domestico: *Memor, inquit, somni quo vetitus erat per quietem pulsare quemquam infan-*

Et in lib. 29. c. 2. §. 8. de Heliodoro: *Quam praecipit confidentia Patriciatus columna ipsa pulsavit.* VALES. Ammianus 18. 4. 4. habet *existimationem* pullare. Quidni ergo et *vitam*? W.

5. *Confistorum solus ingressus intimum.*] Ita supplevit P. Castellus, inepte, ut solet: quali haec de Dynamio intelligerentur, homine vilissimo, ac non potius de Lampadio, Praefecto Praetorii, qui fascem epistolarum a Dynamio susceptum ipse Principi obtulit, ut supra notavi. Quod si coniecturae locus esset, sic fere scriptum esse existimarem: *Et illucescente vix sola conclave ingressus est intimum, etc.* ut in fine lib. 30. c. 6. §. 3. de Valentiniano ictu sanguinis percito scribit: *Concursum ministrorum vitae secretioris ad conclave ductus est intimum.* VALES.

Ut pervigilem salutis imp. custodem.] Non assentior Castello, qui haec ad Silvanum retulit. Mihi non dubium est, quin de Dynamio aut potius Lampadio intelligenda sint, qui de industria in palatium, diluculo venerat, Silvani literas Principi oblaturus, ut pervigil ipse salutis imperatoriae custos haberetur. Sic Marcellinus in lib. 16. c. 8. §. 7. de Rufino delatore quodam Dynamii simillimo: *Quo cognito, inquit, Constantius gemitus, et tanquam viudicem salutis suae lugens exstinctum.* VALES.

6. *Homines dicatos Imperio.*] Imperatores, quibus commissi exercitus. — *necessitudinibus suis coniuge et liberis, uti XVII. 1. 6.* — *Mallobaude, idem qui XIV. 11. 21.* MELLOBAUDES, quae liberiorum inconstantia et alibi in hoc viro occurrit. vid. Ind. 1. W.

7. *Composita sorte turbabit.*] seditionem excitabit, de qua antea ne cogitaverat quidem. W.

8. *Qui incidens Principi in Gallis.*] Longo aliter scriptum erat in Editione Romana. Sic enim habet: *Qui incidentis cum ventis et in Gallias diffidens a mandatis, qui proficiscenti sunt data: eodemque plane modo scriptum est in Regio [et in Colbertino] "ac Tolosano" exemplari.* At Castellus, vir ad delirium usque fatuus, locum sic pro libidine refinxit: *Qui incidens Principi in Gallis diffidens a mandatis conventis quae proficiscenti, etc.* Quanto sapientior Gelenius, qui in Editione Basilienensi sic edi iussit: *Qui incidentis cum venisset in Gallias, diffidens a mandatis conventis, etc.* Equidem si quid mei iudicii est, sic a Marcellino nostro scriptum fuisse censeo: *Qui incidentia parvuducens, cum venisset in Gallias, diffidens a mandatis quae, etc.* explosa illa inlicita voce *conventis*, quam Castellus ex corrupta Editionis Rom. scriptura *cum ventis* temere huc intruserat. Coniecturae autem nostrae suffragatur ipsemet Marcellinus, qui in lib. 31. c. 10. §. 19. de Gratiano sic ait: *Incidentia multa parvuducebat et seria.* IDEM. Cur igitur aut unde editum *parvi pendens*? ORON.

Adscitoque Rationali.] Rationales in provinciis bona caduca et vacantia lisco vindicabant. Horum duo genera fuere: alii Rationales rerum privatarum, alii Largitionum sacrarum, ut patet ex lege 4. Cod. Theod. de appellationibus, lege 6. de diversis officiis et apparitionibus. Hi sub dispositione Comitum Largitionum: illi sub Comite rei privatae, ut declarat Imperii Notitia. Utrum vero Rationalis rei privatae, an Largitionum hic intelligatur, difficile est dicere. Observavi tamen fere fundos ac praedia rei privatae applicari solita, aurum vero et argentum Largitionibus. Iulianus in

in Epist. 43. ad Ecebolium: τὰ χρήματα τῆς Ἑδοσσηῶν ἐκκλησίας ἅπαντα ἐκελεύσμεν ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ πτῆματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριουάτοις: atque hinc intelligenda est lex 7. et lex 20. Codicis Theod. de bonis proscripctorum. Inde etiam est, quod *Comes Gildoniaci patrimonii*, et *Procurator rerum Iuliani* sub dispositione Comitum rei privatae ponuntur in Imperii Rom. Notitia. Praeter Rationales erant et Magistri rei privatae, de quibus lex 2. et 4. Cod. Th. de iure fisci, et lex 14. de Decurionibus. De his intelligendus est Eusebius in lib. 8. Hist. cap. 13. de Adauto: διὰ πάσης προελθὼν ἀνὴρ τῆς πρὸ βασιλεῦς τιμῆς, ὡς καὶ τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παγ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστροτήτος τε καὶ καθολικότητος διελεῖν. et Athanasius in Apologia ad Constantium pag. 679. ζουφῆος καὶ στίφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικός, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. ubi vides Magistros semper Rationalibus adiungi. Unde adducor ut credam mendosam esse legem 26. Cod. Theod. de Decurionibus, in qua legitur: *Cunctos ex Comitibus et ex Praesidibus et Rationalibus et Magistris studiorum, etc.* Scribendum enim videtur, et *Magistris privatae*, ut plane confirmat lex 14. eodem titulo. VALES.

9. *Ad Tribunalum miserat Fabrica Cremonensis.*] Huius Fabricae item mentio in Notitia Imp. Occid. *Sub dispositione viri illustris Mngistri Officiorum Cremonensis scutaria.* LINDENBR. Vid. Ind. II. v. Fabricae. W.

10. *baiulum*] Pr. usurpatur de iis, qui onera portant, sed literarum baiulus est etiam ap. Symmachum Epp. V. et infra 28, 1, 33. W.

11. *adhibitis Frncis*] Barbaros enim iam Constantinus M. (ut ipse Ammianus dicit xxi, 10, 8.) omnium primus ad usque falces auxerat et trabeas consulares. W.

Tumultuabaturque factis insidiis.] Sic primus edidit Gelesnius, ex coniectura, ut videtur. In codice enim Regio "ac Tolosano" atque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Tumultua.....factis insidiis.* Mihi non dubium est, quin legendum sit, *tumultuando patefactis insidiis.* VALES.

12. *Consistoriinnis et Militaribus universis.* Consistorium locus est in quo Princeps consultat aut iudicat: θεῖον συνέδριον eleganter interpretatur Hesychius. Quotiescumque autem Princeps in Consistorio sedebat, adstabant sere Praefectus Praet. Praefectus, Quaestor Palatii, Magister Officiorum cum Comitibus ac Tribunis sacri Consistorii. Hi omnes Consistorianorum nomine continentur. Neque enim solus Comes ac Tribunos Consistorianos hic intelligi crediderim umquam: praesertim cum Florentius Agens tunc pro Magistro Officiorum in hoc sedisse negotio paulo post reletatur. Ceterum etsi Consistoriani iudices in hac causa fuerunt, non tamen in Consistorio rem actam esse existimandum est. Etenim, ut supra dixi, Consistorium non dicitur, nisi ubi Princeps est. Et acta in Consistorio ita concipiebantur: *Acta habita apud Imp. N. Augustum, N. et N. Consulib. x. Kal. April. Constantinop. in Consistorio, etc.* ut apparet ex lege 5. et 8. Cod. Theod. de fide testium. Huic autem iudicio, quod refert Marcellinus nos, non interfuit Constantius Aug. sicut ex sequentiis apparebit, ubi ait: *Imperator doctus g. sta relatione*

COMM. IN AMMIAN. I.

fideli, etc. VALES. Cf. Haubold de Consistorio Principis Sect. II. p. 29—32. W.

Praeterinquiri] denuo inquiri (*Proceſs redidieren*). Verbum, quod vix alibi reperias. W.

Florentius.] Quum plures eiusdem nominis apud Ammianum occurrant, hunc, patris nomine addito, ab alijs discriminat. v. Ind. I. W.

Tum factum ex priore textu.] Hic locus beneficio Regii codicis a nobis est emendatus, quem Gelenius antea et Castellus corruperant: sed et coniectura nostra nonnihil est adiutus. Nam cum in exemplari Regio *Tolosanoque* [et Colbertino,] perinde atque in Editione Rom. scriptum esset, *longe' all quam dictarat Silvanus*, emendavi, *longe alta quam dictarat Silvanus*. VALES.

13. *Statui sub quaestione praecipit.*] In Augustana Editione Mar. Accursii reperi, *praecipit*: quod magis probo. IDEM.

Suspensus autem Eusebius.] Suspensum in eculo intellige: ut supra lib. 14. cap. 9. et infra cap. 9. quod cum non intelligeret Castellus, vocem temere inseruerat hoc modo: *Suspensus autem Eusebius ex-Comite Privatarum, qui se consilio haec dixerat concitata*. IDEM.

Cum Correctoris dignitate abiit, nec non corrigere, etc.] Multa hic mala fide interlerat P. Castellus, quae hactenus pro veris ac probis retenta sunt in omnibus Editionibus. Nos, reſectis hominis deliri somniis, veram germanamque scripturam ex fide scriptorum codicum Regii, Vaticani, *Tolosani* et Fauchetii, quasi postliminio restituiimus: quam Editio quoque Romana ex parte servaverat: sic enim habet: *Correctoris dignitate regere iussus est Tuscus*. deinde a capite, *Agens inter haec, etc.* Hanc autem lacuna, quae et in scriptis codicibus reperitur, Castello perluaſerat quidpiam hic deesse, cum tamen revera nihil deſit. Solent enim tum in Editione Rom. tum in exemplari Regio eiusmodi intervalla relinqui, praesertim ubi nova narratio a capite instituitur, ut observavi non semel. VALES.

15. *Sciens animum tenerum versabilis Principis in dicta causa timens*] *is. Principis, indicta causa timens, etc.* LINDENB.

Principis in dicta causa, timens ne absens.] Aliter codex Regius *Tolosanusque*, scilicet hoc modo: *Principis aretur absens, et indemnatus in difficultate positus maxima, etc.* Atque ita quoque habet Editio Romana, nisi quod extrema illa vocis exſae portio deest. Mihi quidem sic commode legi poſſe hic locus videtur: *Et sciens animum tenerum versabilis Principis, timens ne proſcriberetur absens et indemnatus*. aut quod equidem verius puto: *timens ne dnmaretur absens et inauditus*. Sic in lib. 26. c. 6. §. 3. de Procopio: *Veritus*, inquit, *ne hac ex causa indemnatus occideretur, e medio se conspectu discrevit*. VALES. Quaeso, unde habet *proſcriberetur*? Immo reliquiae veteris scripturae oggerunt, *ne trucidaretur absens et indemnatus*. ORON. Gronovii emendationi favet 15, 2. 5. monente Ernest. in Gloss. v. *indemnatus*. W.

16. *Dum militaret Candidatus.*] Duae erant Scholae Candidatorum: alii enim Candidati seniores, alii iuniores dicebantur: hi septimae, illi sextae erant Scholae. At seniores quidem Gordianus senior instituit, lectis e Scholarium ordiue fortissimis ac

maximae proceritatis: iuniores autem Gordianus iunior, ut Cedreno placet, aut iunior Philippus, ut est in Chronico Alexandrino. De his Candidatis intelligendus est locus D. Hieronymi de vita Hilarionis, ubi dicit: *Namque Candidatus Imperatoris Constantii, rutilus coma, et candore corporis indicans provinciani, etc.* et Victor Turonensis in Chronico: *Cui nepos Iustinianus vocabulo fuit, Candidati militia functus.* et paullo post: *Ex Candidato Magister militum ordinarius constituitur.* Nec omittenda est vetus Inscripção, quam Romae in aede S. Petri ad vincula abs se descriptam, mihi communicavit Iacobus Sirmundus quem honoris causa nomino. HIC POSITUS EST. ANTIOCHOS. CANDIDATUS. PRINCEPS. Vide Cuiacium ad legem 5. Codicis, qui militare possunt. Ab his autem Candidatis distinguendi sunt Candidati ii, quos inter principia legionum recenset Vegetius in lib. 2. [Distinguendi sunt et *Candidati Caesaris*, qualem se ac fratrem suum fuisse in Praetura petenda ac consequenda, scribit Velleius in Histor. libro 11. c. 124. *Candidati autem Caesaris* erant ac vocitabantur, qui commendatione ipsius Imperatoris, et suffragiis tribuum populi Rom. ad Magistratus dignitatesque perveniebant: ut nos docet Suetonius in Iulio Caesare cap. 41.] VALES. Vid. Ind. II. W.

Solum adfuisse morituro Constanti.] Constans Aug. factione Magnentii circumventus, apud Helenam oppidum a Gaisone cum lectissimis missis caesus est Sergio et Nigriniano Coss. ab omnibus militibus suis destitutus ac proditus: ut testatur Zosimus in lib. 2. c. 62. his verbis: *καταληφθὲς δὲ ὑπὸ Γαίωνα εἰς τοῦτο μετὰ τῶν ἐπιλέκτων σταλὺς ἀνέβη, πάσης αὐτὸν βοηθείας ἀπολειπούσης.* Solus Laniogaisus qui tunc Candidatus militabat, Principem suum non deseruit, ut scribit hic Marcellinus. Turbat tamen Ragius codex, in quo scriptum reperi, *moriturae Constantiae.* [In Colbertino codice legi, *moriturae Constanti.*] In Editione certe Romana legitur *moriture.* Sed hanc scripturam non probo. Porro Constantem, cum a Magnentio comprehendendus esset, sibi manus intulisse, ait Chrysostomus Homilia 15. in Philipp. *τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνείλεν ὑπὸ τυράννου καταληφθὲς:* quod omnium Historicorum consensu refellitur, et auctoritate S. Athanasii in Apologia ad Constantium, ubi et Constantem paullo post susceptum Baptismum ait occisum fuisse. VALES.

Supra retulimus] in libro depardito. W.

Accepto praemio prodituros.] Male hinc audiebant Franci: quibus familiare ait fuisse Vupiscus in Procuro. (Ser. H. A. T. II. p. 762. Hack) ridendo fidem frangere. Idemque scribit scriptor morosus ac iuervulus, Salvianus in lib. 7. de gubernat. et Procopius, ut notat Casaubonus ad Vopiscum. Idem tamen constantissimi fuerunt in servanda fide, postquam Gallo permisti humaniorem cultum induerunt. VALES.

Cum principiorum verticibus.] Principia sunt principales milites, qui privilegiis muniuntur. Principiorum igitur vertices sunt Tribuni, Centuriones, Ordinarii, Draconarii, et similes, ut optime declarat Vegetius in lib. 2. cap. 13. Eosdem Proceres appellare vidatur Marcellinus noster lib. 20. c. 4. §. 13. cum dicit: *Ad convivium Proceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit.* Libanius vero in Oratione funebri de laudibus Iu-

liani, eandem rem narrans: τοὺς ἀρχοὺς τῶν λόγων appellat, ὃν ἐξήρηται τὸ λοιπόν. VALES.

Cultu purpureo a draconum et vexillorum insignibus.] Cum imperii παράσημον esset purpura, quam conficere sub poena capitis interdictum erat; qui tyrannidem arripiebant, purpuram de signis aut vexillis ac statuis detrahere necesse habebant: donec imperio confirmato confici sibi purpuream vestem inhererent. De vexillis testatur Capitolinus in Gordianis (c. 8.): *Sublata de vexillis purpura Imperatores eos dicemus.* De statuis auctor est Vopiscus in Saturnino (c. 9.): *Deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus et adoratus est.* Et Pollio in Celso Tyranno p. 326. Libanius quoque in Antiochenſi pag. 363. de Eugenio quodam Tribuno, qui Diocletiani temporibus tyrannidem arripuit: τυραννίδος ἐξῆς καὶ οὐκ ἔμελλε· καὶ ἦν γὰρ ὁλοῦργις ἀγάλματι περιειμένη, ταύτην ἐνδὺς ἔργου εἶχετο. Interdum etiam ex gynaeceo segmentum aliquod rapiebant purpurae. Sic Procopius a Faustina Constantii quondam uxore purpuram accepisse dicitur in lib. 26. c. 7. §. 10. Et Iulianus in Oratione 1. et 2. ad Constantium, Silvanum ait non ex signis, sed ex gynaeceo purpuram sumpsisse: quod quidem in contemptum tyranni probabiliter ab oratore confictum exillimo. IDEM. Nuspian pannuli purpurei quidquam, nisi in signis militariis vel statuis Deorum reperiri poterat, monente Ernest. v. Purpureus. De Draconibus locus classicus est xvi, 10, 7. W.

18. *Submissis verbis perstringebatur mentio.*] leviter et timidiuscule iniecta est. W.

Per Admissionum Magistrum.] Magister Admissionum is erat, qui viros honoratos in Consistorium introducebat. Huius meminit Vopiscus in Aureliano, et lex 12. Cod. Theod. de glabali onere; et alibi mentio eius dignitatis occurrit. Sub eo fuit officium Admissionum, qui Admissionales dicuntur in lege 3. et 7. Cod. de privilegiis eorum qui in palatio militant. Fuit et Proximus Admissionum, cuius meminit Marcellinus in lib. 22. c. 7. §. 2. *Manumittendis ex more inductis per Admissionum Proximum.* Is erat primus post Magistrum: unde intelligitur, quare honoratius fuisse dicat Marcellinus, per Magistrum accersiri. Ab his Admissionalibus non multum diverſi sunt invitatores, qui admittendos ultro invitabant, de quibus loquitur lex ultima, Cod. de diversis officiis. Hi porro omnes erant sub dispositione Magistri Officiorum, ut ex Notitia Imperii constat, ad quem spectabat viros clarissimos et legatos omnium gentium in Consistorium inducere, ut testis est Cassiodorus lib. 6. in formula Magisteriae dignitatis. VALES.

Ingresso Consistorium offertur purpura.] Quam adorare morte novo cogebatur. Inf. *adorare solenniter anhelantem celsius purpuram.* Quo modo etiam ipsi Imp. loquuntur, L. 4. C. de Consulib. et non sparg. L. 1. C. de Praepos. Cub. L. unic. C. de Comit. et Tribun. L. 1. C. de Silentiar. L. fin. C. de Palat. sacrar. Larg. L. 2. C. de privil. Schol. Graeci dicunt, χαλμίδος προσκυλινδεῖσθαι. Themist. Orat. xiii. LINDNER. *Consistorium.* Cf. Haubold de Consili. Principum Sect. 1. p. 48. 49. W.

Offertur purpura.] Id est, adorandae sacrae purpurae copia datur. Solebant enim Imperatores ultro ipsi venientibus chlamy-

dis laciniam porrigere, quo maiore animo accederent. Unde Iulianus Aug. Lucilliano ait: *Mat-statis insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas parere, porrexi.* Infra iu lib. 21. c. 9. §. 8. Adorandae autem purpurae ritus erat eiusmodi, ut Patricii quidem ad dextram Principis papillam adorarent, Princesque eorum caput deoscularetur: Senatores vero ac ceteri genu dextro ante Principem flexo abscederent, quemadmodum scribit Procopius in Anecdosis sub finem: quem habitum exprimit Marcellinus paullo post, (§. 27.) cum de Ursicino haec dicit: *Adaciusque inclinaute negotio ipso cervicem adorare solemniter anhelandem celsus purpuratum.* Vide Suidam in προκυλινδεδῆσαι, et Eusebium lib. 4. de vita Const. cap. 57. *Cum autem purpura ab Imperatore esset oblata, tunc is qui erat admissus, purpuram manu apprehensam deosculabatur, ut indicat Chrysostomus in oratione xi. ad populum Antiocheum: *εἰ γὰρ παρφυρίδα τῆς βασιλικῆς οὐκ ἂν ἀνίσχοιτο χερεὶ δέξασθαι μεμιασμέναις.* VALES.

Omniū primus extero ritu.] Ante haec verba lacuna est in omnibus codicibus scriptis, adeoque in Editione Romana: quam quidem lacunam P. Castellus infeliciter supplere tentaverat hoc modo: *Offertur purpura multa, quam ante Principis pedes explicitam straverunt.* Sed Sigismundus Gelenius haec deliramenta ex Editione sua expunxit. Existere postea qui illam Castelli coniecturam reconcinnarent, ut videre est in Editione Lindenbrogi. Sed haec utpote spuria, et ex ea, quam dixi, officina profecta nos quoque delevimus. Deest autem in hac lacuna, ut equidem iudico, unum aut alterum vocabulum hoc modo: *Diocletianus Augustus omnium primus, etc.* Certe id Diocletiano tribuunt Eutropius, et Aurelius Victor (de Caesar. 39, 4.), Eusebius in Chronico, et Zonaras in tomo 2. Annalium, (12, 31. extr.) his verbis: οὐκ ἐτι προσαγορεύεσθαι παρὰ τῆς γεροντίας ἤκειχετο, ἀλλὰ προσκυνεῖσθαι ἐθέλειεν: καὶ τὰς ἐσθῆτας αὐτοῦ, καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ μαργάροις ἐκόσμησε, καὶ πλείονα πολυτέλειαν τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐπέθετο: οἱ πρῶν γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάρχουσιν ἐτίμηοντο, καὶ τῆς βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον παρφυροῦν περιβόλαιον. Id est: Non iam amplius a Senatu salutari sustinuit, sed adorari se iussit: vestesque et calciamenta auro et lapillis et margaritis ornavit: ac regis insignibus plus magnificentiae addidit. Nam superiores Principes instar Consulum observabantur, et imperii insigne purpuream tantum chlamydem habebant. Ceterum integra haec de Diocletiano seu quovis altero periodus per me quidem expungi potest: a Grammatico enim quopiam ad oram libri adnotata, ac postea in contextum irrepsisse videtur. IDEM.

Ante Principis pedes.] Ritus hic προσκυνήσεως non a Constantio primum introductus, sed iam olim ab Imp. Romanis usurpatus fuit. De Diocletiano scribit Eutrop. lib. ix. c. 26. quod Imperio Romano primus Regiae consuetudinis formam, magis, quam Romanae libertatis iniecit: adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarerentur. Trebell. Pollio de Zenobia (Scr. H. A. T. ii. p. 331. Hack.): *Adorata est more Persarum.* Et iam ante monstrum illud hominis Heliogabalus adorari se ritu eo iusserat. Sed Alex. Sever. optimus Princeps, continuo ubi Augustiam dignitatem evectus, id ne frequentaretur iussit. Lamprid. (in Alex. Severo c. 18.) *Adorari se vetuit, (Alex. Sever.) cum*

iam coepisset *Heliogabalus* adorari, *Regum more Persarum*. Quo autem gestu haec adoratio peracta, et quid a salutatione differat, multis declarat V. Cl. Barnab. Brissou. de ritu Persar. lib. 1. LINDENB.

[*Iudicum*.] Iudices h. l. sunt potestates sublimes, excelsae, summi magistratus, uti alibi ap. Nostrum, v. c. xx, 8, 14. 9, 1. et Salmas. ad Scr. H. A. T. II. p. 731. Sed totum locum inde a verbis *omnium primus* usque ad *legerimus* cum Valelio spurium arbitror. W.

19. [*Forago Orientis*] qui totum Orientem in partes suas trahere, sibi filiisque subiicere vellet. cf. c. 2. et xiv, 11, 2. W.

[*Constantini M. fuerat commilito*.] Id est, fuisse praedicabatur. Simili idiotismo Gallicanus in Cassio dixit: *Qui si obtinisset imperium, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed utilis, sed optimus Imperator*. VALES. Et haec glossematica esse vel ex addito cognomine *Magni* colligo, quod, nisi fallor, Constantino serius dari coepit. W.

[*Solus petebatur*.] Iniuriam igitur Ursicino facit Gibbonus T. IV. p. 291. ed. Lips. iudicans illum eo consilio, ut amissam Imperatoris gratiam recuperaret, iniustum ac turpe negotium vel ultro suscepisse vel sibi iniungi passum esse. *Exulceratum* calumniis iam adpetitum et oppressum, uti exponit Ernest. in Gloss. W.

20. [*Praegressus*] praeveniens. Sic xxi, 5, 13. anteverso et praegressus. *Controversa defensio* ad quam excutiendam multum temporis requireretur, *Partes* litigantes, Ursicinum et accusatores eius. W.

22. [*Publicas coniunctis*.] In Ms. Florentino *ac Tolosano* [Colbertinoque] atque in Editione Augustana legitur. *publicas et coniunctis*. Neque aliter Regius codex, nisi quod lacunam habet nullam. Equidem non dubito, quin legendum sit ut edidi: *Protectoribus Domesticis decem ad iuvandas necessitates publicas ei coniunctis*. Nam et sensus ita postulat, et observavi hanc particulam et poni solere pro *ei*, tum in codice Regio, tum in Editione Romana. VALES.

[*Verintano*] Idem sine dubio, qui xviii, 8, 11. Verennianus domesticus protector. W.

[*Residui omnes propinqui et familiares*.] Tres postremae voces additae sunt a P. Castello. Nam in Mss. codicibus Regio et Florentino, [Colbertinoque,] *ac Tolosano*, atque in Editione Rom. legitur tantum: *residui omni iamque, etc.* quod monitum volui, ne quis spuria pro legitimis acciperet. VALES.

23. [*De se metu quisque*.] Hunc locum sic lego et interpungo: *Iamque eum egressum, solum de se metuens quisque per longa spatia deducebat*. Certe in exemplari Regio *Tolosanoque* legitur *metum, IDEM*.

[*In locis suis secunda constituunt*] verum iis pretium attribuant. Sic Ernest. in Gloss. v. locus. W.

[*Ex internis veritatis ipsius promulgatam*.] Haec est scriptura Regi codicis [et Colbertini,] et omnium, ut opinor, scriptorum exemplarium. Editio Rom. habet: *in externis; Ver. ips. promulgatam*. Unde P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *in aeternis veritatis ipsius adytis prom.* Mihi potior scriptorum

codicum lectio visa est: quae confirmatur ex lib. 31. (c. 16. §. 1.) Ceterum haec Tulliana sententia hodie in libris Ciceronis non reperitur. [Petrus quidem Pithoeus ad oram Ammiani sui manu sua notavit, hunc locum sumptum esse ex Ciceronis oratione post relictum in Senatu habita: sed eam sententiam diu multumque ibi frustra quaesivi.] Altera tamen similis legitur in oratione ad Pontifices, his verbis: *Nam etsi optabilis est cursum vitae conficere sine dolore et sine iniuria: tamen ad immortalitatem gloriae plus affert, desideratum esse a suis civibus, quam omnino numquam esse violatum.* VALES. Et certe vulgo solet in Ciceronis editionibus inter fragmenta ex incertis libris reponi, etiam Nizolio bis inter incerta id referente. Sed mirum est, quum sic se quaesivisse tesseetur vir doctissimus, non obvenerisse illi locum ex oratione, quam habuit Tullius ad Quirites post reditum, (c. 1.) prorsus eadem sententia et verbis etiam propinquioribus. *Etsi homini nihil est magis optandum, quam prospera, aequalis, perpetuaeque fortuna, secundo vitae sine ulla offensione cursu; tamen si mihi tranquilla et placata omnia fuissent; incredibili quadam, et paene divina, qua nunc vestro beneficio fruor, laetitiae voluptate caruisssem.* GRON.

Saevis.] Reinellius malebat *scaevis*. W.

24. *Erratica quaedam antevolans p. fama.*] In Editione Rom. excusum est *erraria*. In Regio autem codice [et in Colbertino] scriptum inveni *aeraria*: proinde legendum esse arbitror *aëria*, prout in Ml. Tolosano exaratum est. Sic infra in libro 18. c. 6. §. 3. *Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam praepetem volitare:* quo in loco Editio Romana habet, *per errarios tramites*, plane simili errore. VALES.

25. *Convena.*] Adiectivum, uti aquae convenae xxiii, 3. 8. Novelli contemnim. cf. xxvii, 6, 15. *Per ludibrioſa auspici virium accessu firmandi*, cui fortuna nunc quidem accellione virium favere videretur, eundem tamen mox ludibrio habitura. *Dux stebilis* misellus, cum imperatore scil. comparatus Urſicinus. W.

26. *Sub elogio uno*] cf. xiv, 7, 2. W.

27. *Anhelantem celsius purpuram.*] Non intelligo, qua ratione dicatur anhelans celsius purpura. Etenim celsius anhelare non nisi de homine dici potest, qui ad maiora adspiret; ut in lib. 26. c. 6. §. 1. de Procopio: *Velut Imperaturis cognatus altius anhelabat.* et in lib. 27. c. 9. §. 4. *Qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunās.* (et xxviii, 1, 31. *Anhelans statu superbo Maximinus.* W.) Quocirca sanioſorem esse existimavi scripturam codicis Vaticanani, qui sic habet: *Anhelantem celsius purpuratum.* Accedit, quod in Editione Rom. et Regio "Tolosanoque" [ac Colbertino] codice legitur *purpuratam*. VALES.

28. *Per quaestiones familiarium*] ob suppositas a Dynamio supra memoratas epistolas. W.

29. *Angustias Alpium perrumpere Cottiarum*] castra movere, et in Italiam proficisci adversus ipsum Constantium. W.

30. *Cautis spei ministris.*] In exemplari [Regio] [et in Colbertino] est scriptum, *cauti spei ministris*: atque ita in reliquis exemplaribus scriptum esse non dubito. Legendum igitur est, *cautis rei ministris*. Nam ut omnes sciunt, *p* pro *r* in libris

manu exaratis saepissime visitur; quod in codice Regio frequentissime deprehendi. VALES.

31. *Sequeſtres*] internuntios. cf. xiv, 7, 21. W.

Conventiculum ritus Chriſtiani] templum. Cf. xxvii, 3, 13. W.

Gladiorum totibus trucidarunt.] De caede Silvani sic loquitur Zonaras: σταλὲς γὰρ Οὐραίνος ἐκεῖ καὶ χρημασί τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν τινὰς ὑποφθίγεις, δι' ἐκείνων ἀνέλεε τοῦ Σιλβανόν. Id est: *Missus enim illuc Ursicinus, Silvanum corruptis pecunia ipsius militibus interemit.* Quem quidem locum eo libentius adscripsi, quod Ursicini in eo sit mentio, de quo apud ceteros Scriptores altum silentium est. Haec Silvani defectio simul ac caedes contigit Arbetione et Lolliano Coss. ann. Domini 355. Exstantque nummi, in quibus DN. FL. SILVANUS. P. F. AVG. appellatur, teste Goltzio. VALES.

33. *Cum Armaturis prodittonem ante Mursense pr.]* Silvanus Armaturarum Tribunus paullo ante Mursense praelium a Magnentio ad Constantium una cum militibus suis transierat: quo facio Constantius ad persequendum Magnentium longe alacrior est factus, ut narrat Iulianus in Orat. 1. ad Constantium (p. 48. Spanh.): τῶν στρατευμάτων δὲ τὴν εὐνοίαν τίς ὤν ἀξίως δηγήσεται; τάς μὲν ἰππέων πρὸ τῆς ἐν Μύρσῃ παρατάξεως μετῃσθῆναι. et Orat. 2. in fine: ἢ τῶν ἰππέων σὺν τοῖς σημείοις καὶ τὸν εὐστρατηγὸν ἀγορεύσας, τοῦτ' αὖ τοῦ κινδύνου συμμέτεχεν μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ εὐτυχίας ἡξίου. Quibus in locis notandum est Iulianum eius defectionis gloriam Silvano, quippe ob perduellionis crimen occiso, adimere, et ad milites ipsos transferre. Zonaras tamen, uti Ammianus, Silvano eam prodittonem assignat: Σιλβανὸς εἰς τῶν αὐτοῦ ταξιαρχῶν μετὰ πλῆθους ὀπλιτῶν ἐκείνον λιπὼν, Κωνσταντίῳ προσῆλθε τῷ αὐτοκράτορι. Et Aurelius Victor (c. 42.): Is namque Silvanus ortus in Gallia barbaris parentibus, ordine militiae, simul a Magnentio ad Constantium transgressu, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat. Ex Iuliani verbis supra allatis Armaturae equites fuisse apparet: quamquam Zonaras pedites videtur vocare. VALES.

Patris quoque Boniti.] In Editione Romana legitur *Poniti*. Regius codex [et Colbertinus] habet *Boniti*:] quod praetulerim equidem. Nam et apud Pollionem iu Regilliano Bonitus quidam stipator Gallieni memoratur: et apud Paulum in lib. 5. historiae Longob. Bonitus recensetur, quintus a Benedicto Abbas montis Cassini. IDEM.

34. *Silvanus devictus est]* Mutare nolui, fateor tamen praeplicere, quo ducere Codices nonnulli videntur: *Silvanus desit* est. Vid. Gronovii Praef. p. xxxi. W.

35. *Quaerunque arte contraria]* opposita fortiter factis, ergo ignavia, desidia. W.

36. *De Gallicanis interoepta thesauris.]* Hi thesauri ad sacras Largitiones pertinebant: unde Praepoliti thesaurorum per Gallias sub dispositione Comitum Largitionum in Notitia Imperii recensentur. Eorum meminit Marcellinus in lib. 22. c. 3. §. 7. *Notis litteris ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Caesar, proculdubio iusserat dari.* Loquitur de Ursulo Largitionum Comite. Erant autem duo genera Largitionum seu thesaurorum. Alii enim Comitatenſes dicebantur the-

sauro, qui scilicet in comitatu Principis una cum ipso Comite verlabantur: alii provinciarum seu urbium singularum, ut patet ex lege 2. et 3. Codicis Theod. de privilegiis eorum qui in sacro pal. Unde pari ratione Palatini sacrarum Largitionum alii Comitatenſes, alii Mittenſarii dicebantur, ut scriptum est in Glossis Nomicis. Comitatenſium Largitionum meminit Petrus Alexandrinus in Epistola quadam apud Theodorum lib. 4. Hist. ὁ τῶν κομιτατησίων δὲ λαγγιτιόνων κόμης. Et Marcellinus in lib. 31. c. 12. §. 10. cum dicit: *Theſauri enim et fortunae principis insignia cum Praefecto et Consistorianis ambitu moenium tenebantur.* VALES.

Etiam tum] nam postea temporis Magister Officiorum exstitit. v. xxvii, 9, 2. W.

Rationario apparitionis armorum Magistri.] Id est, Officialis Magistri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat. Sic Marcellinus lib. 26. c. 1. §. 6. *Leb adhuc sub Dagalaipho Magistro equitum rationes militarium numerorum tractans.* Et in lib. 18. c. 5. §. 1. de Antonio quodam sic ait: *Rationarius Apparitor Mesopotamiae Dux:* statimque id officium ita describit: *Et utriusque linguae litteras sciens, circa rationem versabatur, qui quarumve virtutum milites ubi agant, etc.* Hi aliter et communiori vocabulo Numerarii dicebantur. Nam in Imperii Notitia in officio Magistri militum Numerarii ponuntur statim post Principem totius Officii seu Apparitionis. Et ita quoque Marcellinus noster in lib. 19. c. 9. §. 2. *Iacobus, inquit, et Caesius Numerarii Apparitionis Magistri equitum.* Vide titulum in Cod. de Numerariis et Actuariis. Hos Graeci ψηφιστάς seu ἀραψηφιστάς vocant. Balilius in Epist. 250. ad Dorotheum, τῷ ἀραψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἰδὼκα τὴν ἐπιστολὴν. vertendum est: *Numerario Officii Praefecturae Praet.* Et Sozomenus in lib. 4. cap. 26. de Marathonio quodam: ὅς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου τῶν ὑπὸ τοῖς ὑπάρχουσιν στρατιωτῶν: quae eodem modo vertenda sunt. Eunapius λογιστάς eos appellat, ubi de Harbazacio, qui in Chronico Marcellini Comititis et Iordanis corrupte Narbazacus nominatur: καὶ οἱ γὰρ προσήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων, τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ᾤδεσαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἡταιρῶν καὶ τὸν ἐκ χειρῶν ἀριθμὸν αὐτῶν διέφυγεν. Id est: *Ac Numerarii qui illi apparebant ex more, militum quidem numerum norant: meretricum vero compla omnem eorum calculum superabat.* Exstat illustis hic locus apud Suidam in Ἀρβασάκιος. Quibus adde *Vegetium in capite xix. libri 11. et Themistium in oratione 17. VALES.

Laqueus vitam eripuit] v. xxx, 2, 12. W.

Vitam in causa Trip. legat. rupt.] Scripti codices uno omnes consensu habent, *erupit.* Augustana Editio, *eripuit:* quod huic clausulae convenientius esse existimaui. VALES.

In causa Tripolitanae legationis.] Inf. lib. xxviii. 6. LIND. Conf. et 30, 2. W.

37. Croesum legitmus Solonem.] Vid. Herodot. lib. 1. c. 33. Diogen. Laërt. in Solone, Plutarch. lib. de Discrim. adulat. et amici. LINDENBR. Reinchiſ adſcripſit: Negat Meurſius in Solone c. 26. p. 108. W.

Dionysium iutentasse Philoxeno mortem.] In latomias Syracusanas coniectum Philoxenum scribuat, ubi et Cyclopem salulam composuit. Aelian. Varior. lib. xii. cap. xlii. Carmen vero

Dionysii tragoediam fuisse Plutarch. ait, de Fort. Alexand. *Διονύσιος ὁ τὸν ποιητὴν Φιλόξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβαλὼν, ὅτι τραγῳδίαν αὐτοῦ διορθῶσαι, κελυτθῆς, εὐθύς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὀλῆν μέχρι τῆς κορωνίδος αὐτὴν περιέγραψεν.* Vide Suid. in Philoxeno. LINDENB.

Absurdos et inconcinnos.] ἄμυστα καὶ κακοσύνητα Lucian. de non cred. calumniis c. 14. Vide incundissime haec narrantem Dioscor. Siculum xv. 6. et ibi Wesselingium T. vii. Bip. p. 604. Nec poenitebit contulisse quae Davisius monuit ad Ciceron. Tusc. v. 22. p. 428. ed. Rath. W.

CAPUT VI.

1. *Tartareus*] sceleratus, execrandus. Cf. xxviii, 1, 10. xxix, 2, 6. W.

Silvani Domesticus.] Domestici erant Apparitores, seu Officiales Iudicum, tam civilium, quam militarium, in lege 3. Cod. Th. de assessorib. lege 16. et 17. de numerariis et actuar. et lege 8. de principib. Agentum in reb. Et ita apud Symmachum Domestici sumuntur aliquoties. Domestici officium dicitur in *novella Theodosii de Scholaribus, et in lege 1. Cod. de privilegiis Scholarum: Domestici militia in lege 17. citata Cod. Th. de numer. et apud Cassiodorum in Epist. 6. lib. xi. Iidem et Cancellarii dicebantur, nec ordine militiae, sed lectione Iudicis ad eum locum veniebat, teste Cassiodoro, et lege 3. Cod. Theod. de assessor. Eorumque videtur honoratior fuisse militia. Nam Heraclianus Comes Africae Sabinum, Domesticum suum, generum sibi elegisse dicitur ab Orosio in lib. 7. Et Imperatores in lege 3. Cod. Th. ad legem Iul. repetund. satis innuunt, altissimum hunc fuisse militiae gradum, his verbis: *Natalem quondam Ducem ad provinciam quam nudaverat, ire praecipimus, ut non solum quod eius non dicam Domesticus, sed manipularius ac minister acceperit, etc.* Basilii in Epist. 285. ad Iulittam: *ἐπιστεῖλα δὲ καὶ Ἑλλαδίῳ τῷ οἰκίῳ τοῦ ἐπαρχοῦ.* Id est: *Scripti etiam ad Helladium Domesticam Praefecti: eundemque maxima libertate cum Praefecto agere testatur.* Isidorus Pelusiota epist. 300. lib. 1. *δομέστικον τοῦ ἐπαρχοῦ* dicit Latino vocabulo. Ceterum hi Domestici omnium fere consiliorum participes erant: quare periclitantibus Iudicibus ipsi quoque in periculum rapiebantur, quemadmodum docent leges supra laudatae, et Orosius in libro citato. Marcellinus noster in lib. 30. c. 2. §. 11. *Caesarium, inquit, antehac eius Domesticum, quae Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani iuvaret actus infandos, per quaestionem cruentam interrogabat.* Hinc Malchus in historia Byzantiaca conciliatores ac Ministros furtorum Domesticos Iudicum dici notat: καὶ τοὺς προσαγωγίας τῶν λημμάτων τῆς ἀρχῆς, οὓς δομέστικους καλοῦσι Ῥωμαῖοι, ἐπιμύσειν ὡς τάχιστα λόγοι δίδοντας ἂν ἔλαβον. Id est: *Et ministros atque interpretes furtorum, quos Romani Domesticos vocant, ad se mittere, rationem reddituros eorum quae acceperant.* Non sunt autem confundendi hi Officiales cum Domesticiis Protectoribus, neque item cum Domesticiis thematis et cohortis, ut fecit Lindenbrogius ad hunc locum. VALES.

Silvant domesticus.] Beue de hac dignitate Glossarium Nomicum. Δομῆστικος τοῦ θήματος, ὃς μετὰ κόμηςτος πορεύεται εἰς τὴν προσέλευσιν τοῦ στρατηγοῦ τέτακται. Sic Solomon quidam Belisarii, et Praefectus Petri, Imp. Mauricii fratris, Domestici Iuere. Procopius Vandalicor. lib. 1. Σολόμων ὃς τὴν Βελισσαρίου ἐπιτρόπου στρατηγίαν δομῆστικον τοῦτον καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Sic enim locus hic legendus. Theophylact. Simocat. lib. viii. pag. 396. Πραισέντιος, ὃ τις τοῦ Πέτρου πεπιστευμένος φροντίδας, ὃν δομῆστικον εἰώδασι οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. Et de Romani, deque Remigii Domestici Ammian. lib. xxviii. c. 6. et xxx. Sic consortium et schola Domestlicorum, Ammian. lib. xxv. et xxviii. L. 38. de Decurionib. L. unic. de Praepos. labor. alibique in Cod. Theodos. et Iustinian. locis permultis. LIND.

Levi corpore] imbecillo. Locus plane huic geminus est xiv, 7, 15. — *Citari faceret* more sequioris aetatis: laceret et citarentur. Eodem modo *remitti fecit* xxviii, 7, 3. introire fecit xxviii, 1, 55. W.

3. *Insulas.*] „Proprie dependent insulae a vittis, quae sunt sacra quasi diademata; unde factum esse putem, ut insulae pro insignibus imperatoris dicerentur: quamquam etiam de omnium magistratuum et dignitatum ornamentis et insignibus dicuntur. vid. Gothofred. Glossar. Nom. Cod. Theodos. in b. v. cl. Drakenborch. ad Livii 2, 54, 4.“ Sic Ernest. W.

Fortis esset et fidus.] Formula solennis, qua alloqui milites soliti sunt Imp. inf. lib. xx. c. 5. §. 3. in oratione Iuliani: *Propugnatores mei Reique publicae sortes et fidi.* Unde in Nummis veteribus, qui haec allocutiones exhibent, haec verba leguntur, FIDES MILITUM, vel FIDES EXERCIT. In vet. Inscriptionib. REGIONES FIAE FIDELIS. Traianus Imp. in fragmento Mandati apud Ulpian. lib. 45. ad Edict. l. 1. ff. de testam. mil. optimos fidelissimosque commilitones appellat, quemadmodum Constantius Imp. milites suos *Romanae rei fidissimos defensores* lib. xvii. c. 13. §. 26. Etiam Christiani in suis supplicationibus sic orabant: *Fortis esset exercitus et fidus.* Tertull. Apolog. pag. 30. *Precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum.* Prudentius in Martyr. Roman. v. 426.

— numquam pro salute et maximis

Fortissimisque Principis cohortibus

Aliter precabor, quam FIDELIS UT MILITENT.

LINDENB. v. Glossar. Nomicum Cod. Theodos. f. v. Fortis. W.

Pondus expenderet ut suum.] Sic primus edidit Gelenius, cum Castellus excudi fecisset hoc modo: *Pondus repeteret ut suum.* In Editione Rom. perinde atque in Mf. Florentino [et in Colbertino] legitur, *pondus giretur.* in Regio modicum spatium inter has duas voces relictum: ut appareat legendum esse, ut edidi. VALES.

4. *Deconito Caesari*] fratri Magnentii. Libri, ubi haec fuisse exposuerat Ammianus, periere. v. tamen Iulianum Or. 1. p. 40. et ibi Spanhemium p. 263. Zosimum 11, 45. Ritterum ad

Guthrii Hist. univ. T. v. P. 1. p. 21. Gibbonum T. iv. p. 251. W.

[*Et Lutto, et Maudio Comites interemti sunt.*] in Mf. Cod. Colbert. licet recentii, optima tamen notae, quem exactissime evolvi, *Mandio* legitur: quam veram esse lectionem et probam puto. Erant autem ambo hi Comites, ut Silvani Franci amici ac consiliorum participes, sic et ipsi natione Franci: ut vel eorum nomina docent. *Lutto* enim, vel *Hluto* praeclarum significat veteri lingua Francica, sicuti scribit Hermoldus Nigellus in lib. 1. de gestis Ludovici Pii Imper. *Mansionem* autem Comitum ac consobrinum Waisarii Aquitanorum Ducis, hominem utique Francum, et Maocionem alterum circa annum mcccc. Episcopum Catalaunorum fuisse reperiō: quae Mancionis appellatio mihi videtur a Mandionis nomine non differre.] VALES.

Perplexae diligenter, uti supra c. 1. *temporis oblatione* nimio rigore atque severitate. W.

C A P V T VII.

1. *Turbo*] Turbinem aliosque similea tropes amat Noster. Sic paullo ante c. 5. calamitatum turbo. xiv, 1. init. fortunae saevientis procellae cet. W.

Urbem aeternam.] v. quae ad xiv. 6. init. notavimus. *regens* Praefectus urbi. Corsini p. 214. W.

Id audiendo celer] facile admittens, affabilis. — *in disceptando* litibus dirimentis. Ernest. in Gloss. laudat Livii 1, 50. disceptatorem iustissimum. W.

Ad amandum.] Mallem aliud verbum personae iudicis magis aptum; sed nil variant libri, ideoque alterius sexus amator sit. W. Equidem certa correctione locum restitui posse arbiroy, si scribas *ad dammandum*, quod quomodo poterit in *ad amandum* transire, nil est quod explicem. EUR.

2. *Sequuta plebs omnis velut de se asura*] Populus nempe turbellas dare solitus, et contradicere ius dicenti, vel precibus instare, cum secius quam placeret, aliquis damnatus vel absolutus esset. Ioh. Chrysost. Hom. 3. de Dei natura, p. 364. *Πρὸ δὲ τούτων ἔγὼν ἐύλωτον ἐπὶ τυραννίδι τινὲς εἶτα τῶν ἐν δυναστείῃ τῆς ὑπὸν ὑπεύθυνος τοῖς ἐγκλήμασι φανείς, σπαστίον ἐπὶ τοῦ στόματος λαβὼν ἐξήγετο τὴν ἐπὶ θανάτου ὁδόν. τότε δὲ πᾶσα ἡ πόλις ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον ἔτρεχε, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐργαστηρίων ἐξῆγε, καὶ κοινῇ πᾶς ὁ ὄμιλος ἀνελθὼν ἐξήγαγε τῆς βασιλικῆς ἐργῆς τὸν καταδικασθέντα, καὶ οὐδεμίαν ὄντα συγγνώμην.* Cum damnatus capite ad supplicium duceretur, populus motus misericordia universus Praetorem adiit, et deprecandi communi opera officere posuit, ut reus ille veia nulla dignus liberaretur. Ad quam infrenatam audaciam viri religiosi et sacri interdum quoque profluebant, ut patet ex L. 6. C. de Episcop. audient. Itaque severe legibus id vetare necessum fuit, L. 29. C. de appellat. L. 12. C. de poenis. LIND. *Propriam pignus carissimum* κειμήλιον. W.

3. *Vini causando inopiam.*] Cf. quae ad xiv, 6. init. adscripsimus. W.

Septizonium.] In codice Regio [et Colbertino,] et in Editione Rom. legitur *Septemzodium*. Apud Capitolinum quoque in Severo, et apud Hieronymum in Chronico, *Septizodium* in Mss. legi, Scaliger Salmaliusque testantur. Proinde verior ac melior mihi videtur haec scriptura, quam aut *Septenzonium*, ut edit Castellus, aut *Septizonium*, ut Gelenius: quamquam haud ignarus sum haec confundi solere. Nam Beda in lib. de Embolismorum ratione, et in Ephemeride laterculum Ieriarum hebdomadae Septizodium vocat, quod Graeci ἐπτάζωον dicunt, teste Scaligero in lib. 3. Ilagovic. canonum. VALES.

Septemsodium.] (al. Septizonium.) Aedificium fuit septem exstructum columnarum ordinibus, ita sese excipientibus praerinctionibus, ut ex infimo ambitu sensim contraherentur, et superius omnium ambitus brevillimus esset. Non aedificium tantum, sed regionem ubi stetit, totam hoc nomine insignem fuisse, patet ex hoc nostro Ammiani loco, comprobante Victore de regionibus urbis. Plures huius nominis moles Roma habuit. Ammianus sine dubio in mente habuit antiquius illud, quod Imperatoris Titii iamiam aetate memorat Suetonius c. 1. Aliud Septimius Severus crexisse dicitur. v. Capitolinum c. 19. Praeterea in Italia aliisque terris eiusmodi aedificia exstiterē, ad similitudinem celeberrimi illius exstructa, quod olim Deioces, nisi fallor, erexerat. Cf. Scaligeri Thes. temporum p. 229. Calaub. ad Script. H. A. T. 1. p. 630. et 640. it. Salmal. p. 642. Tillemont T. III. P. 1. p. 95. W.

Nymphaeum Marcus condidit.] Ex his verbis apparet Septemzodium vetus hic intelligi, quod in 12. Urbis regione collocant Victor, alique. In eadem regione fuisse et Thermae Antoninianae, quas fortasse hic intelligit Marcellinus. Nolim id tamen pertinaciter affirmare, cum sciam Nymphaeae a Thermis esse diversa. Sunt enim proprie Nymphaeae aedes Nymphis sacrae, marmorum varietate, et columnarum altitudine, ac pictis tabulis, aquarum denique copia spectabiles. Ita Libanius in Antiochico, pag. 372. Nymphaeum Antiochiae cuius meminit Evagrius in lib. 3. cap. 12. describit. Νυμφῶν ἱερὸν οὐρανόμοχλον, λίθων ἀνγείων καὶ κίωνων χρύσεϊς καὶ γράφῃς αἰγλῇ καὶ ναμάτων πλούτῳ πάντα ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφον. Et Philostratus cap. 4. libri 8. de Nymphaeo Puteolano: ἐκάθητο, inquit, ἐς τὸ Νυμφαῖον. ἐν ᾧ ὁ πῖτος λευκοῦ λίθου, ἐνέχων πηγὴν ὕδατος. Id est: *Sederunt in Nymphaeo, in quo dolium erat ex lapide candido, fontem aquae continens.* Aliam eius nominis originem alterunt Zonaras et Cedrenus in Leonis Augusti vita. Aiunt enim Nymphaeum dici aedem publicam, ubi nuptias celebrarent, qui domos non satis capaces haberent: τὸ καλούμενον Νύμφαιον, οἶκον εἰς τὸ τοὺς γάμους γίνεσθαι ἐν αὐτῷ χρηματίζοντα τῶν μὴ χεικτημένων οἴκους χωροῦντας πλεόντος ἐν ἑαυτοῖς, ait Zonaras. Potuerunt quidem Nymphaeae huius rei interviere: Sed tamen ab hoc ulu ita appellata esse, nec Zonaras nec Cedrenus unquam mihi persuaserint. Scio virum doctissimum in Notis ad Capitolinum in Gordianis, Nymphaeae cepille pro salientibus seu fontibus manu structis, qui aquam eiaculantur in publicum, sed sine auctore. VALES. Aliquoties in Roma sua hunc locum tetigit Nardinus, ante quem alii praeteribant taciti; sed nihil adfert, quod non Valefianis cedat, aut ex iis translatus videatur. ORON.

Marcus] nempe Aurelius, Philosophus dictus, unde colligi fortasse possit, intelligendas esse Thermas Antoninianas. Donatus in *Roma* p. 267. habet Caracallam, qui et ipse Marci Aurelii praenomina habuit. Cf. Corlini de Praef. Urbi p. 320. W.

de industria] fortiter, μετὰ σπουδῆς. Sic industrie gesta c. 5. §. 36. W.

Ab omni toga Apparitioneque.] Id est, ab omnibus Togatis et Apparitoribus. Togati autem hoc in loco dupliciter accipi possunt: vel pro Advocatis Praefecturae Urbanae: Advocati enim Togati frequenter appellantur, ut notum est; vel sane pro viris honoratis, qui ethicy caula Praefectum Urbis prosequabantur. Sic Mamertinus in Fauegyrico ad Iulianum, de officio Consulari loquens (c. 30.): *Mistus*, inquit, *agmini Togatorum praeire coepit pedes, gradum moderans pene ad lictoris nutum et viatoris arbitrium.* De Apparitoribus seu Officialibus Praefecturae Urbanae consulenda est Imperii Notitia. Hos obsequentes infra vocat Marcellinus noster his verbis: *Adco ut eum obsequentium pars desereret; licet in periculum festinantem abruptum.* et Salvianus in lib. 3. *Et hoc non summi solum, sed etiam infirmi; non Indices solum, sed etiam Iudicibus obsequentes.* VALES. De clientibus tamen potentiores deducenibus intelligit Ferrarius part. 1. lib. 1. rei vestiariae cap. 33. GRON.

Ex commotione pristina] modo memorata ob Philoromum orta seditione. W.

Difficilisque ad pavorem recti.] Codex Florentinus teste Lindenbergio habet: *Difficilis ad pavorem recte tetendit.* Neque aliter Tolosanus, [et Colbertinus.] Certe particula copulativa deest in omnibus exemplaribus, et a Gelenio primum inserta est, ad seu-sum, ut opinari datur, explendum. Sed commodius, ut arbitror, locus ita suppleri potest: *Sed ille difficilis ad pavorem, recte retendit.* Recte idem valet ac *recta*, ut apud Apuleium in lib. 9. *Milei Hortulanus inscenso me, concto gradu recte festinat ad civitatem.* VALES. Mirum viro maximo, et tanto omnium interpolationum hosti, hanc potuisse placere, cuius utique nulla in tot scriptis libris vestigia; et quali non interdum ita loquantur veteres, ut nobis videantur nimium abrupti. GRON.

Difficilis ad pavorem] „h. e. gravis, constans, inmotus ad pavorem. Facilis, levis et dissolutus.“ Sic Reinelt. Recte i. e. recta, ut XXI, 1. 12. quo in loco, monente Ernest., rectissime cernere pro directe cernere positum est. Sic etiam *rectus pergeret* XVIII, 7. 10. W.

speciosa] manifesta, munere, quo fungeretur, digna fiducia. W.

suspendi] h. l. non de equuleo cogitandum, sed de columna, ad quam sursum trahi solebant flagellis caedendi. — *tributum* locorum omnino. W.

Urbis membra] Inf. lib. XVI. c. 10. §. 14. *Urbis membra collustrans.* Lib. XX. *Cuncta oppidi membra compleverunt.* Prudent. contra Symmach. *Perque omnia membra urbis.* Sic *membra domus*, Vitruvius, Ulpianus, Apuleius. *Membra municipium*, Ammian. lib. XX. c. 7. §. 9. Idem *membra Reipublicae*, lib. XV. c. 3. §. 3. *membra Philosophiae*, lib. XVI. c. 5. §. 6. LINDENBR.

Tamquam in iudiciali secreto.] Secretum seu secretarium, locus est in quo sedent Iudices pro tribunali. Helychius in Lexico ἀρχαῖον συνδριον reddit. Suidas in στήλη, βιβλ., inquit, Ζήνων ἐκρινε τοὺς μετὰ Βασιλέως, καὶ ἀρχαῖον τὸν τόπον ἐποίησε. Et in codice Canonum Ecclesiae Africanæ cap. 97. Patres postulant ab Imperatoribus, ut Defensoribus ecclesiarum liceat ingredi Iudicum secretaria: eis τὰ ἀρχαῖα τῶν δικαστηρίων εἰσελθεῖν: quod quidem Honoratis tantum licebat, ut notavimus supra. Ab hoc Iudicum saecularium more manasse videtur, ut secretaria in Ecclesiis haberent Episcopi ac Presbyteri, ubi audiendis ac dirimendis laicorum negotiis vacabant. De quibus elegans est locus Severi Sulpicii in lib. 3. de vita Martini, (imo in Dialogo 2. p. 544. ed. Horn. Cf. et Epist. 1. W.) quem hic ponam: *Deinde secretarium ingressus (Martinus Episcop.) cum solus, ut erat ei consuetudo, resideret. Hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem permessa Clericis libertate praestabat, cum quidem in alio secretario Presbyteri federent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, etc.* Nempe Martinus Missarum sollemnia acturus cum ad Ecclesiam venerat, amore solitudinis se in secretarium recipiebat, dimissis Clericis ac Presbyteris. Cumque moris esset, ut populus, praelertimque Honorati, qui ad Missarum sollemnia veniebant, Episcopum osculo salutarent; ipse eiusmodi salutationum officiis Presbyteros delegaverat, ut Sacris mox celebrandis totus animus intenderet. De hoc autem more, ne quid sine teste affirmare dicamur, Inquit Ambrosius in Ser-mone 34. *Interrogo vos, qui in Quadragesima prandetis, si non vobis rubor est, cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat; aut si non cogitatis, cum ad Ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem Episcopo porrigatis, ne forte ipso spiritu osculi vestri vos reprobet.* Et Salvianus in lib. 8. *Ipsam quodnammodo Ecclesiae salutationem idolo praestiterunt.* Denique Constantius in vitae S. Germani libro 1. postquam dixit, eum ad Missarum sollemnia agenda in Ecclesiam venisse, subdit: *Praemissaque in populo salutatione sollemni, etc.* Inde locus in quo salutationibus audienda vacabant Episcopi aut Presbyteri, saluatorium dicitur in Hist. tripartitae lib. 9. cap. 30. Quem ἀσπαστικὸν οἶκον Graece dixerat Theodorus in lib. 5. cap. 17. Ita accipe saluatorium apud Gregorium Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 21. et lib. 6. cap. 11. Scio Scaligerum in lib. 2. Aufonian. Lectionum cap. 23. de ἀσπαστικῷ οἴκῳ aliter sentire. Sed qui haec legerit, is, ut opinor, sententiam illius non magni faciet. Porro saluatorium an a secretario distinctum fuerit, ignotum habeo. Certe ex loco illo Severi consequi videtur, unum idemque fuisse. Ceterum et si secretariorum in Ecclesiis mos est antiquissimus; initio tamen non fuisse docet Epistola Patrum Concilii Antiocheni adversus Paulum Samosat. Antiochiae Episcopum: βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἐαυτῷ κατασκευασάμενος, οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητῆς, ἀρχαῖον δὲ ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἀρχόντες ἔχων τε καὶ ὀνομαζὼν, apud Eusebium lib. 7. Id est: *Qui tribunal et sublime solum sibi non ut Christi discipulus constituit, et secretarium perinde ac saeculi magistratus habet nominatque.* Rufinus vertit: *In Ecclesia vero tribunal sibi, multo altius quam fuerat, exstrui, et thronum in excelsioribus collocari iubet; secretarium quoque sterni ac parari, sicut Iudicibus saeculi solet.* Quanto modestius Martinus, qui in secretario sa-

dens, numquam cathedra usus est, teste Severo in lib. cit. VALES.

In iudiciali secreto] Glossar. Nomicum: Σεκρέτον, δικαστήριον. *Philolotr. lib. 4. cap. 15. τὸν Ἀπολλώνιον ἡνεγκεν ἐς τὸ ἀπύρρητον δικαστήριον, ἐν ᾧ περὶ τῶν μεγίστων ἡ ἀρχὴ αὕτη ἀφανὸς δικάζει. Idem lib. 2. cap. 9. pag. 342. τὸ ἀπύρρητον δικαστήριον, ἐν ᾧ τὰ μεγάλα καὶ ἐλέγχεται καὶ σιωπᾷται. *Theophylact. Siniocat. lib. viii. p. 398. ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτείνας τὸ βᾶδισμα, μετίσταται τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένου σεκρέτου. In secreto enim Palatii Imp. Mauricius locero suo Germano sententiam pronuiciarat: οὐδὲν ἡδύτερον τοῦ διὰ ξίφους τετνῆναι. Vocatur etiam secretarium in Collat. Carthag. et L. 3. C. ubi Senator. vel Clarif. L. 16. C. de accusationib. *L. 1. C. Theod. de offic. Rector. Provinc. Donatus lib. 1. Aeneid. ad illum versum, (505.) inm. forib. Divae. Zonar. in Concilio Carth. can. 108. τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων. σήκρητα δὲ τὰ κρητῆρια τοῖς ἑσπέραις ὠνόμασται. σιγήνων γὰρ παρ' ἐκείνοις τὸ διακρίνω. *Secreta iudiciorum. Est autem secretum Latinis exercendi iudicii locus: nam fecerere apud illos diiudicare significat.* * LINDENB.

Exaratis lateribus] Prudent. περὶ στεφάνων in Eulaliam v. 147 — 150.

Non laceratio vulnifica,

Crate tenuis nec arata cutis;

Flamma sed undique lampadibus

In latera stomachumque furit.

Idem in Romanum v. 172.

— — *Sponte nudas offerens*

Costas bifidulis exarandas ungulis. IDEM.

Eripere virginis non obscurae pudorem, Patruini Consularis sententia supplicio ob id capitali addictus.] Hoc quidem ex iure antiquo, et ad praescriptum Legis Iuliae, L. 6. ff. ad Leg. Iul. de adult. Recentiorum Imp. Constitutionibus varie id interpolatum. Si quis enim per vim puellam depudicasset iam alii pactam, ut adulter puniebatur, qui facinus perpetrarat: si vero ἀμνήστουτον, tum ducere eam licet pauperrimam cogebatur. Quod si vero nuptias illa stupratoris non optaret, naribus abscessillis triente bonorum reus multabatur. At vero si lolis blandimentis in fraudem plecta, in venerem consensisset, aut ducebat eam, aut suarum facultatum partem dabat: sin secus, verberatus et confusus relegabatur. Zonar. et Balsam. in Canon. Apost. LXVII. Ecloga Basilicān lib. LX. Harmenop. lib. vi. Tit. vii. Non ablimile Graecorum scitum, ἡ γάμος, ἡ θάνατος, apud Aphthon. Sopatr. et Quintilian. in Controvers. IDEM.

Consularis] rector provinciæ. v. Ind. ii. W.

Supplicio ob id capitali addictus.] Nescio quid in mente habuerit Kindenbrogius, cum ad hunc locum notavit, id ex iure antiquo, et ad praescriptum legis Iuliae factum fuisse. Immo vero supri poena lege Iulia capitalis non fuit, ut satis constat. Non ego ex praescripto legis Iuliae fecit Patruinus Consularis Piceni, sed Iulianus, de quo sic narrat Marcellinus noster in lib. 16. c. 5. §. 12. *Aditus a parentibus virginis raptæ, eum qui violarat, convictum relegari decrevit.* Revera enim poena legis Iuliae fuit relegatio, ut docuit V. Cl. B. Brillonius in libro

libro ad legem Iuliam de adult. Quae tamen poena a sequentibus Imp. pro arbitrio aucta est. Unde subiicit Marcellinus in Inco citato lib. 16. *Hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte multatus, etc.* VALES.

6. *Liberius Christianae legis antistes*] Vid. Theodoret. Histor. Eccles. lib. 2. cap. 16. Lucif. Calaritan. ad Constantium Imp. pro Athanasio. LINDENB.

Christianae legis antistes] episcopus. Lex pro religione posita, de quo plura exempla ex Cod. Theodos. adlegavit Vicat in Vocabulario iuris utriusque v. Lex p. 300. cf. et Misc. Obsl. T. v. p. 134. W.

Ad Comitatium mitti] Mediolanum scilicet, ubi tunc temporis agebat Constantius, teste Sulpicio Severo in lib. 2. Historiae sacrae. VALES.

7. *Sciscitari conatum externa*] rebus sese immiscentem, quae sui iuris non essent, ἀλλότρια curantem, *Eiusdem loci conditionis, dignitatis, i. e. episcoporum.* W.

Synodus ut appellant, removt a sacramento] Metaphora est ducta ab exauctoratione militari. Tribus autem in Synodis exauctoratus fuerat Athanasius: primum in Synodo Tyri habita, superflite adhuc Constantino Magno, Consulatu Constantii et Albini, qui annus erat 335 Natalis Dominici: iterum in Concilio Antiocheni, quod in Encaeniis magnae Ecclesiae celebratum est, Marcellino et Probino Coss. anno Domini 341. Postremo in Synodo Mediolanensi, quae Mediolani coacta est praesente Constantio, anno Christi 355. Consulatu Arbetionis et Lolliani. VALES.

8. *Fatidicarum sortium fidem — fallens*] Idem xxiii, 6, 25. sic effertur: apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. W.

Quaeve augurales portenderent] Videtur id intelligi, quod narrat Sozomenus in lib. 4. hist. Eccl. cap. 9. et post eum Nicephorus in lib. 9. cap. 35. Athanasium scilicet, cum et futura multo ante prospiceret, et imminencia pericula summa dexteritate vitaret, Arianis iuxta atque Gentilibus magicarum artium suspectum fuisse. Cumque eum Alexandriam aliquando ingredientem Graeci, qui tum sorte aderant, de quadam cornice quae supra modum crocitabat, per ludibrium interrogassent ecquid praediceret, crastinum, inquit, diem vobis male cessurum: quod perinde accidit. Nam crastino allatae sunt Principis litterae, quibus Gentiles qui illum diem festissimum erant habituri, templa deorum adire vetabantur. VALES.

9. *Iubente Principe*] qui Arianis savebat. W.

Nec visum hominem, nec auditum damnare nefas] Ipsissima Liberii Episcopi verba ad Constantium Imp. adiecit Theodoret. Histor. lib. 2. cap. 16. οὐδὲ γὰρ οὖν τε καταδικάζεσθαι ἀνδρὸς ὃν οὐκ ἐπίνομεν. Quo etiam pertinent, quae Lucifer Calaritanus pro Athanasio scripsit. Sciebant illi non divina solum lege, sed etiam XII. Tab. vetitum, indicta causa quemquam occidere. Salvian. Massiliens. lib. viii. Basil. Magn. Epist. lxx. pag. 318. κακούργος μὲν οὐδὲς ἀνευ ἐλέγχων καταδικάζεται. Lactant. lib. v. cap. 1. *Sacrilegis, et proditoribus, et veneficis potestas defendendi sui datur, nec praedamari quemquam incognita causa licet.* LINDENB.

COMM. IN AMMIAN. I.

K

10. *Licet sciret impletum*] Quamquam vel sic Athanasii condemnationem ratam reliquorum episcoporum subscriptione habendam nollet. W.

Auctoritate quoque qua potiores Rom. urbis Episcopi.] Melius meo quidem iudicio Regius codex sic habet, *auctoritate quoque potiore, etc.* Atque ita fere Romana Editio, et Tolos. codex, [ac Colbert.] nisi quod *potiores* scriptum habet. Ceterum hic locus notabilis est de auctoritate Pontificis Rom. vel maxime ob testimonium hominis eibnici. VALES.

Absportari] Mediolanum, ubi cum coram principe liberius esset locutus, Beroeam Thraciae relegatus est. Plura vide ap. Gibbonum T. v. p. 129. ff. inprimis p. 157. 161. 185. W.

C A P V T VIII.

Julianus in societatem imperii adsciscitur. cf. omnino Zosimuni Lib. III, c. 1. 2. W.

1. *Deploratis*] Haec vox, uti *deslere, conclamare*, proprie de modo mortuis usurpata, quos in vitam revocare clamore, lacrimisque largiter effusus frustra tentaverant, deinde de rebus desperatis. *Deplorata* igitur Gallia est, cuius servandae vix spes esset, ad tristiores conditionem redacta. — *Barbaris*. Francis, Alanianis, Saxonibus. v. Zof. l. c. W.

Ab Achaia contractum accitum] Ml. *contractu accitu*. ἴσ. *ab Achaico tractu accitum*: idque verum putamus. LINDENBR.

Julianum ab Achaia contractum accitum.] In Regio codice [et in Colbertino] reperi, *contractu accitum*: quare amplexus sum emendationem Lindenbrogii, qui in Notis monuerat legendum sibi videri, *ab Achaico tractu accitum*. Julianus ipse in Orat. 3. ad Eusebiam Aug. ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος evocatum se esse testatur, id est, ex Achaia. Zosimus in lib. 3. c. 2. et Libanius in Oratione Consulari ex ipsa urbe Athenia accitum esse memorant: quod confirmat Eunapius in Maximo, et Julianus ipse in Epist. ad ordinem et populum Atheniensem (p. 274. Spanh.); ubi se Athenis discedentem ubertim fesse, ac prae discessu mortem optavisse dicit. Addit Libanius in Oratione funebris, pag. 268. languinem ei quoque ex naribus effluxisse prae metu ac pavore. VALES. Cf. supra c. 2. *Palliatum* Graeco habitu incedentem. W.

2. *Infatuabant hominem.*] Verbo usus est admodum proprio. Revera enim nihil tam infatuat Principes quam adulatio. Nam cum praecipua pars sapientiae sit seipsum nosse, adulator maxime id agit mendacis et allentationibus suis, ne nos ipsi nosse possimus. * Recte Parmeno in Eunuchio actu 2. scena 2. v. 23. *Scitum hercle hominem! Hic homines prorsus ex stultis insanos facit.* Et Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum: *Ne credas (ait) laudatoribus tuis, immo irrisoribus: qui cum te adulationibus foverint, et quodammodo impotem mentis effecerint, etc.* Eleganter Iohannes Chrysostomus in Matthaeum Homilia LXXXVIII. de adulatoribus loquens, eos magis fugiendos esse ait, quam vituperatores: *ἐκείνοι δὲ τὸν τύπον ἡμῶν ἐπαίρουσιν, ἀλαστονίας καὶ κενοδοξίας καὶ βλακείας ἡμᾶς πληροῦσι, καὶ μαλακνύουσιν*

ἡμῶν ἐργάζονται τὴν ψυχὴν.* Proinde adversus adulationes nunc remedium est, quod ait Seneca in Ep. 59. eis nihil credere. Idem, inquit, nos faciamus, cum pro sua quemque portione adulatio insatuat: dicamus. Vos quidem dicitis, me prudentem esse. Ego vero video, quam multa inutilia concupiscam, etc. Eodem verbo utitur Hirtius lib. 5. de bello Afric. c. 16. Quid tu, inquit, miles tiro, tam feroculus es? vos quoque iste verbis insatuavit? Sed et Cicero id verbum ita usurpat in Orat. pro Flacco c. 47. et in Philipp. 3. c. 9. Recte itaque Sulpicius Severus adulantium verba fatua appellat in lib. 3. de vita Marini. (imo in Dial. xiv. p. 535. ed. Horn.) Quis enim nostrum est, inquit, quem si unus homunculus vilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis semina una laudaverit, non continuo elatus sit in superbiam? etc. VALES.

3. Pro nativa prudentia] Consentit in hac laude Zosimus III, 1. Φρονήσει τὴν γυναικίαν υπεράβυσσα φύσιν. W.

4. Tribunali ad altiore suggestum erecto, quod aquilae circumdederunt et signa] Mos hic Imp. Romanorum, cum vel armatos pro concione alloqui, vel legatos exterarum gentium audire vellent, tribunal signis et aquilis circumdare, quo augustior eorum maiestas appareret: quod ex Livio, Tacito, aliisque Historicis notum. Ammian. lib. xvii. c. 13. §. 25. Constantius tam metuentes sublimior, militari consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum; namque discessurus convocatis cohortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tribunal insistentes, signisque ambitus et aquilis, et agmine multiplici. postestatum, his exercitum allocutus est, ore omnium favorabilis, ut solebat. * Lib. xx. c. 5. §. 1. Tribunal ascendit signis aquillisque circumdatus et vexillis; saeptusque totis armatorum cohortium globis.* Huius moris insignis exstat locus apud Iohannem Constantinopolitanum in Eclogis legationum ex Dexippo, pag. 3. ubi Aurelianus Imp. Inthungorum Oratores ad se admittere volens, hoc modo tribunal praefruxit: Δείτατε τοὺς στρατιώτας ὡς ἐς μάχην, ἐκπλήξως ἐνεκ τούτων ἐναντίων. ἐπεὶ δὲ καλῶς εἶχεν αὐτῷ ἡ διακόσμησις, ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος μετέωρος βέβηκε, καὶ ἀλουργίδα ἀμπέχων, τὴν πᾶσαν τάξιν ἐποίησεν ἀμφὶ αὐτὸν μνηοειδῆ. παρεστήσαντο δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει, ὅσοι ἀρχαὶ τιμὰς ἐπιτετραμμένοι, σὺμπαντες ἀφ' ἵππων. κατόπι δὲ βασιλεὺς τὰ σήματα ἦν τῆς ἐπιλέκτου στρατιᾶς. τὰ δὲ εἶσιν αἰετοὶ χρυσοί, καὶ εἰκόνες βασιλῆιοι, καὶ στρατοπέδων κατάλογοι, γράμμασι χρυσοῖς δηλούμενοι. ἃ δὲ σὺμπαντα ἀνατεταγμένα προῦφάνετο ἐπὶ ξυστῶν ἡγγυωμένων. ἐπὶ δὲ τούτοις ᾧδε διακοσμηθεῖν, ἰουδοῦγγους ἡξίου. LINDENB.

Augustus inscendens, eumque manu retinens.] Sic primus hunc locum edidit Gelenius. In Editione Rom. legebatur, Augustus insignens eumque manu, etc. [In Mf. Colbertino, Augustus insigniens, eumque manu retinens dextera, etc.] At in codice Regio ita scriptum reperit: Augustus insignens eumque manu retinens dextera. Mendose. Sed amplector emendationem Gelenii: tantum mallet legere, Augustus inscendens, ut loqui solet Marcellinus. Sic in lib. 14. c. 10. §. 10. Tribunali adsistens. Et in lib. 21. c. 5. §. 1. Saepe suggestu insistens. Et iterum in eodem libro: Tribunali celsio sistens. Denique in lib. 23. c. 5. §. 15. Ipse aggere glaebuli adsistens. [Vel legendum, insiliens,

quod ad *insignens* magis accedit.] VALES. Apparet pro fortuna dierum τῶ πᾶν varia venisse in mentem, quum sibi conscius esset occulteri etiamnum eliquid. Plane sunt autem vestigia verae lectionis in omnibus codicibus, si modo recognoscas. Eam esse opinor *Augustus, insigne ensisque manu retinens dextra*. Id insigne quid fuerit, mox interpretetur, *Indutum avita purpura Iulianum*. Illam eoim in promptu habebat et manu dextra retinebat post finita verba iniecturus Iulieno. ORON. Acute Gronovius ei proxime ad literas; nec temen perfuesit, cum purpura manu retenta non minus, quam ensis liberam oratoris actionem impedivisset, ac, monente Eroest., obitare videatur locus parallelus xxvii, 6. 5. ubi haec sunt: tribunal ascendit: splendoreque nobilium potestatum, dextera puerum adprehensum productumque in medium, oratione concionaria destinatum imperatorem exercitui commendavit. Melim igitur accedere Gelenio, ita tamen, ut cum Valesio reponam *insistens* et τὸ *eum* referam ad Iulianum. Boxhornius, teste Reinelio, malebat *insignia tenens*. W.

5. *succinctius*.] accuratius, diligentius. xiv, 10. xxviii, 1. cet. W.

6. *rebellium tyrannorum*] Maxentii, Magnentii rel. W.

7. *ultra adposita*] i. e. fines. Sic adposita quaeque vastare xiv, 2. xxviii, 1. 38. W.

Restat ut rerum spem quam gero.] Codex Regius habet: *Restat ut vestram spem*, etc. In Editione Romana scriptum erat, *restitutum*, [in Colbertino *restituiturum*.] Primusque Gelenius vulgatam lectionem ex coniectura, ut videtur, restituit. VALES.

Etiam vestra concessione firmandis.] Legendum arbitror, *vestra consensione*. IDEM.

10. *Vigoris tranquill*.] Placent sic iuncte. Alacritas inest, non impetuosa tamen, sed praeceps, consilioque temperata. Cf. laudatus ab Ernestio Livius vii, 4. W.

Ad honorem prosperatum exsurgat.] Haec meodam subesse nemo non videt. Quid est eoim honor prosperatus, aut quis unquam ita locutus est? In codice Colbertino lego: *Ad honorem prope speratum exsurgat*. Uode coniicio scribendum esse: *Ad honorem prope desperatum exsurgat*, id est, vix aut numquam sibi speratum: aut certe, *ad honorem properatum*: quia Iulianus adhuc erat iuvenis, et taotae digressi paene immaturus, natus annos 24. VALES. In his nihil adfertur ab viro summo, quod non in Lindenbrogii variis lectionibus exstet. Nec difficile foret lepidiora formare. Sed quis negavit aut negabit Ammianum non ita interdum loqui, ut non alius unquam locutus fuit. ORON. Ernest. arbitratur, cum *exta prosperantia* xviii, 7. dixerit noster, etiam honores prosperatos dici ab eo potuisse. Ego vero illius aetatis Latinitatem talia omnino heud spernere animadvertisse videor. Gesnerus h. v. [ex Tertulliano Apolog. c. 6. *prospere* adeo laudat *felicitem*.] W.

11. *purpura avita*] Avum enim habuit Iulianus Constantium Chlorum. W.

12. *Primaevus*] admodum iuvenis, in primo aetatis flore constitutus xvi, 1. xxi, 12. W.

deferenda superiori potestate] Spanhem. ad Iuliani opera p. 292. ed. Lips. mavult pro *iustus* legere *iustius* vel *magis iustus* et potestate *inferiori* i. e. Caesaris, ut opponatur statim sequenti potestati, i. e. Augusti, ut sensus sit: non tam laetor suprema aenea Augusti potestate, quam quod tam egregium dignumque propinquum Caesarem mihi sumam. Nihil tamen opus est mutare. W.

13. *tutelam ministerii suscipe Galliarum.*] Hoc equidem, fateor, non intelligo. Intelligerem, si invertere liceret: ministerium tutelae. W.

14. *Mecum ubique videberis praefens.*] Haec idcirco dici videntur, quia Caesarum imagines una cum imaginibus Augustorum, tum in signis militaribus, tum per civitates et oppida poni mos erat. In rescriptis etiam ac legibus Caesaris nomen simul cum Augusti nomine apponebatur, ut apparet in Codice Theodosiano. (Annon potius haec quomodo accipienda sit, explicat Ammianus ipse in fine libri xvi. (c. ii. §. 68.) quum ait, Imper. Constantium *suapte ingenio nimium* et adulationibus corruptum, *quidquid per omnem terrae ambitum agebatur, felicibus suis auspiciis assignavisse*: et cum Mediolani moraretur in Italia, edictis propolitis, aut litteris laureatis in provincias missis, nonnumquam falso scripsisse, *se solum in Gallia pugnasse et vicisse, et supplices Reges Gentium erexisse*; se apud Argenteratum aciem intruxisse, *stetisse inter signiferos, et Barbaros sugasse praecipites, ac sibi oblatum esse Chnodomartum Regem*; et in pugna adversus Perlas, *se inter primores versatum fortiter fecisse.*] VALES.

Ad summa mihi propera.] Longe melius meo quidem iudicio legeretur: *Ad summam* i. i. *propera*. Certe in Editione Augustana legitur, *Ad summam*, et in codice Regio. Sic autem loquitur Marcellinus in lib. 23. c. 5. §. 22. *Ad summam polliceor universis*, etc. (etiam xx, 3, 4. W.) Et ne quis parum Latine dictum putet, Horatius lib. 1. Epist. 1, 106. [Invenalis Sat. 3. 79. ac Petronius] Apuleius 3. Florid. Ambrosius in Epist. 22. alique sic loquuntur. VALES.

15. *scuta gentibus illidentes.*] cf. xvi, 12. *prosperitatis indicium plenum*, certum. Vi oppositionis *prosperitas* h. l. nihil aliud esse potest, quam *adsensus*, uti recte explicat Heynius in Prolus. de Ammiano p. cxxxix. nostrae ed. nam opponuntur *ira* et *dolor*. W.

16. *Oculos cum venustate terribiles.*] De eodem Iuliano lib. xxv. c. 4. §. 22. *Venustate oculorum micantium flagrans*. De hisce vero corporis signis longe diversum iudicium Gregor: Nazianz. Orat. 2. in Iulian. pag. 106. οὐδένος ἰδόντες μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ, αὐχὴν ἀπαχὴν, ὥμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμοὺς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μακρινὸν βλέπων, etc. LINDENBR.

Vultum excitatus gratum] ita gratum, ut caperet omnes et ad amorem excitaret. W.

Velut scrutatis veteribus libris.] Phrysingnomicos intelligit libros. Nam ut nihil incognitum relinquerent prisci illi sapientes, etiam huius artis, si tamen ars dicenda est, non vanae ludibrium hariolationis, praecepta tradere conati sunt. *Georg. Δικαιοφύλαξ τοῦ παχυμέρους, in Epitome Aristot. Logic. Prior. Ανα-

lytic. cap. 19. p. 37. τὸ φυσιογνωμονεῖν γίνεσθαι, ὅταν ἀπὸ τινος σωματικοῦ ψυχῆς σημείου ἰδιῶμα χαρακτηρίζουμην οἶον, σκληροὶ τὴν γνώμην οἱ πλαταίνοντες, πονηροὶ οἱ συνόφρονες, εὐφρεῖς οἱ εὐρομῆττοι. *Mores naturamque cognoscimus, quando ab aliquo corporeo signo animae proprietatem formamus, ut unguis lat pinguem Minervam indicant: et mali sunt, quibus supercilia iunguntur: bonae indolis, qui frontem latam habent.* Quae licet saepe fallant, constat tamen non raro signa rebus ipsis ex- amissim convenire. Sane de Socrate ex habitu corporis quale iudicium olim factum, ex Cicerone scimus de Fato c. 5. *Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notavit Zopyrus physio- gnomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? Stupidum esse Socra- tem dixit, et bardum, quod iugum concava non haberet, ob- structas eas partes et obturatas dicebat. Addidit etiam mulie- rosum: in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.* Et Mar- tial. cum in Zoilum scriberet lib. xii. Epigram. liv.

Crimo ruber, niger ore, brevis pede, lumine luscus,

Rem magnam praefatus, Zoile, si bonus es.

Nihil aliud quam physiognomica signa posuit, qualia etiamnunc vulgo iactari solent in ahenobarbos, luscus, aliove corporis vitio insignitos. Quare Pythagoras in explorandis discipulorum inge- niis haec quoque inprimis observabat: τοῖς τε τῆς φύσεως γνω- ρίσμασι φυσιογνωμονῶν αὐτοῦς, σημεῖα τὰ φανερά ἐποιοεῖτο τῶν ἀφα- νῶν ἡρώς ἐν τῇ ψυχῇ. Vide Philostr. p. 89. Rittersh. ad Malchum de vita Pythag. p. 10. vers. 5. Iamblich. de vita Pythag. c. 17. Id quod Indi sapientes in uxoribus ducendis facitarent: αἱ γὰρ δὴ ὄψεαι αἱ χρησταὶ ἔχουσιν ἂν τι πλεῖστον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς. Nicolltratus apud Stob. Serm. cxxxix. Hoc genus argumenti apud Graecos curate tractarunt Zopyrus, Loxus, Polemon, ut Origen. lib. i. pag. 26. contra Cellsum testatur. Neque id La- tinis intentatum fuisse, indicat fragmentum Trogi Pomp. Auctoris gravissimi, apud Plinium lib. xi. cap. lvi. At nunc praeter Aristote- lis, Polemonis, et Adamantii Sophistae φυσιογνωμονικά, nihil ad manus nostras pervenit: quibus tamen curiosus quisque satis superque sitim extinguere poterit. LINDENBR. Physiognomonicos veterum libros edidit Franzius Altenb. 780. VV.

Potiori] sc. Augusto. VV.

17. Homeric carmine.] Iliad. v. 83. LINDENBR.

Haec die Octavo Id. Novemb.] Consentit Idatius in Fastis, et Socrates in lib. 2. cap. 27. τῇ ἑκτῇ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, quod idem est. Male in Fastis Siculis legitur, πρὸ ἡ ἰδῶν ὁκτωβρίων, cum νοεμβρίων legi debeat. Porro id gestum esse Medio- lani docet Hieronymus. in Chronico: Anno Domini 355. Iulianus frater Gnlli Mediolanni Caesar appellatur. Quod ex praecedenti Marcellini narratione, et ex Sulpicio Severo satis colligi- tur. VALES.

Cum Arbetionem Consulem ann. hab. et Lollianum.] So- crates: ὑπάτειν Ἀρβιτιῶνος καὶ Λολλιανοῦ. Arbiutionem quoque cum appellat Zosimus iv. 7. Neque aliter praefertur hoc in lo- co codex Regius [et Colbertinus,] et Editio Romana. Apud Athanasium tamen in Epistola ad Solitarios Arbaethio perscribi- tur, pag. 368. τοῖς μετὰ τὴν ὑπάτειαν Ἀρβιτιῶνος καὶ Λολλιανοῦ

ἀποδείχθησθαι τοῖς ὑπάρτοις. Idem in Apologia 2. Episcopum quemdam eiusdem nominis memorat Arbethionem. VALES.

18. Comitatu parvo suscepto.] Trecentis ac sexaginta militibus, ut docet Zosimus III. 3. Quod etiam confirmat Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum: (Reisk. I. p. 379.) ὁρμηθεὶς τοῖνυν ἐξ Ἰταλίας σὺν ὀπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος. Id est: *Profectus ex Italia cum militibus minus quam quadringentis hieme adulta.* Idem in Oratione funebri in laudem Iuliani, (Reisk. I. p. 535.) trecentos tantum ponit, eosque nullius pretii Iuliano datos. Sed numerum a Zosimo memoratum firmat Iulianus ipse in Epistola ad curiam et populum Atheniensem. (p. 275. Spanh.) IDEM.

Aduoque locum dubius columnis insignem, qui Laumellum interiacet et Ticinum.] Nulla huius loci indicia in vet. Itinerariis. Nam et Antoninus Aug. et Tabula antiqua sic tantum habent, *Ticinum, Laumellum, Cottias.* LINDENBR.

Aduoque locum qui Laumellum interiacet.] Videtur intelligi mutatio, quae Duriae a duobus eius nominis fluviis dicebatur. Nam in Itinerario Burdegalensi legitur: *Mansio Laumello millia x. mutatio Duris m. ix. Civitas Ticino m. xii.* VALES. Nollem ab viro doctissimo ita palam describi Cluverium et huius coniecturam ita inverecunde sine ulla mentione ad ipsum raptam. Videtis Cluverium in Italiae descriptione pag. 253. GROX. Cf. Wesseling. Itineraria p. 340. et 557. *Laumellum* (Lumello in ducatu Mediolanensi.) *Ticinum* (Paviam.) *Taurinos* (Turin.) W.

ne parata diffuerent] apparatus bellici in vulgus emanarent. W.

19. Colontiam Agrippinam amplius nominis urbem.] Zosim. lib. I. 38. Ἀγριππινῶν πόλιν ἐπικραμένην τῇ Ῥήνῃ μεγίστην. LINDENBR.

Secunda Germania] vel inferior, pars Galliae quae tum erat. vid. c. 11. *Referatam* expugnatam. cf. XXI, 12. XXVI, 10. W.

21. Viennam (Guienne) — impetrabilem, strenuum. vide ad XIV, 8. W.

C A P V T IX.

1. Mantuanus vates] Virgilius Aen. VII, 44. 45. — *proci-
etius* pro bellis omnino saepius ponit noster. *nauticos.* Simile nimis quaesitum. W.

2. Ambigentes super origine prima Gallorum.] Conferenda cum hac Galliarum descriptione, quae multo copiosius tractatur Strabo lib. IV. Caesar, Plinius, Paul. Orosius, Aimoinus. LINDENBR.

Semiplenam.] Vox proba, in Livio etiam et Cicerone obvia. W.

Timagenes.] Suid. Τιμαγένης ιστορικός, περίπλου πάσης θαλάσσης ἐν βιβλίοις 12. Eius saepe auctoritate utuntur Plinius in Histor. Plutarch. et alii. LINDENBR.

Timagenes.] Alexandrinus Rhetor, Regii nummularii filius. Hic captus a Gabinio, Romam perductus est. Ex captivo deinde coquus, ex coquo lecticarius, ex lecticario denique us-

que ad amicitiam Augusti felix, usque eo utramque fortunam contempsit, ut cum illi multis de causis iratus Caesar interdixisset domo, combureret iustitiam retum ab illo gestarum: ut scribit Seneca lib. x. Controvers. 5. Idem postea in contubernio Asinii Pollionis contemnit, a tota civitate dilectus, teste altero Seneca in lib. 3. de Ira c. 23. De hoc Quintiliani iudicium est in lib. x. c. 1. *Longo post intervallo natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quod intermissam historias scribendi indufiriam nova laude reparavit.* Laudatur a Q. Curtio in lib. 9. c. 5. et a Iosepho in lib. 2. contra Apionem. Horatius in Epist. 3. ad Maecenatium, (1, 19, 15.) urbanum et disertum appellat. De eo Suidas in *Τιμαγηνος* accurate scribit. VALEA. v. omnino Bonamy *recherches sur l'historien Timagenes. Memoires des Inscriptions* T. XIII. W.

5. *Aborigines primos.*] Aborigines hic sunt indigenae, quemadmodum in veteribus Glossis legitur: *Aborigines αἰτίχθονες*. Sic etiam Aborigines eos qui primi Romam habuisse dicuntur, quidam ideo sic appellatos esse scribunt, quod essent indigenae, ut ait Dionysius Halic. lib. 1. c. 10. καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῖς τὴν πρώτην φασὶ τεθῆναι οὕτως τὸ γένεσθαι τοῖς μετ' αὐτοῖς ἀγχοῖς, ὥστε ἂν ἡμῖς εἰπομεν γενέσθας ἢ πρωτογόνους. Proprie tamen Aborigines sunt, qui ab origine seu patris sedibus profecti, exteras regiones occupaverunt, sicut indicat Festus Pompeius. Et ita loquitur Tertullianus in lib. de Anima, his verbis: *Invenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum, humanum genus paullatim exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythae Parthicas, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phoenices Africam: dum sollemnes etiam emigrationes, quas ἀποικίας appellant, consilio exonerandae popularitatis in alios fines exanimata gentis erucunt.* Nam et origines nunc in suis sedibus permanent, et alibi amplius gentilitatem feneraverunt. Locum integrum adscripsi, prout ex Agobardi codice legi debet. Aborigines Tertullianus vocat eos, qui e sedibus suis migrant. Eos autem aut vagando terras occupare dicit, quo referendi sunt Phryges: aut extorres, id est, pullos patria; quales fuere Scythae, qui Parthos condidere, ut ad lib. 31. dicam; atque Phoenices a Iesu filio Nave expulsi teste Procopio; aut denique gloriosos, ut Athenienses, qui Imperii propagandi studio Asiam frequentarunt coloniis. Expunxi autem illa verba, quae in omnibus Editionibus habentur, *Ut Amyclaei Peloponnesum*, quae sunt certe ineptissima. Neque enim Amyclaei Peloponnesum occuparunt umquam. Nec verius est, quod ex vestigiis codicum Rhenani substituunt viri doctissimi *Ut Temenidae Peloponnesum*. Nam Temenidae Peloponnesum minime occuparunt, sed Heraclidae ducibus Temeno ac Cresphonthe et Aristodemio. In illis vero postremis verbis: *Nam et origines, etc.* assentior viro Cl. doctissimoque Nic. Rigaltio, qui *origines* recte dici ipsos, ex quibus profecti sunt, conditores ad-

*) Reines. adscripsit: Non erunt inepta, si veram lectionem conlueris: ut HERACLIDAE Peloponnesum. Idque verissimum est. Relinquenda igitur, praesertim cum in omnibus edd., quod ipse taceat Valerius, existit, non expungenda. W.

notavit. Sic enim Latini vocabant, ut Sallustius in bello Iugurthino c. 19. *Urbes in ora maritima condidere. Haecque brevi multum auctae, pars originibus suis praesidio, aliae, decort fuere.* Livius in lib. 26. c. 13. *Albam unde oriundi erant, a fundamentis prouerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum exstaret.* Et in lib. 38. c. 39. *Illeisibus Rhoeteum et Gergithum addiderunt, non tamen ob recentia ulla merita, quam originum memoria.* [Aborigines eadem qua origines significatione nonnumquam usurpari a veteribus doctisque Scriptoribus observo. Certe Plinius in lib. iv. cap. xxiii. *Tyrtos vocat aborigines Gaditanorum, id est, auctores generis eorum.* Verba Plinii sunt: *Erythraea dicta est, (insula Gadis) quoniam Tyrti ab origine eorum orti ab Erythraeo mari ferebantur.* Quae verba ita emendanda puto: *Erythia dicta est, quoniam Tyrti, aborigines eorum, orti ab Erythraeo mari ferebantur.* Hoc est, Gadis insula dicta est et Erythia, ἐρύθια, nomine ipso originem suam indicans, quoniam Tyrti, Gaditanorum generis auctores, ex locis Erythraeo mari proximis profecti esse dicuntur.] VALES.

Celtas nomine Regis amabilis, et matris eius vocabulo Galatas dictos.] De Galate Diodor. Sicul. lib. v. c. 24. *περιβόητος γενόμενος ἐπὶ ἀνδρεία τοὺς ὑπὸ αὐτὸν τεταγμένους ὠνόμασεν αὐτὸν ἐαυτοῦ Γαλάτας, ὡς ὅν ἡ σύμπασα Γαλατία προσηγορεύθη.* Aliter D. Eucherius Episcop. Lugdunens. cap. 4. *de Gentib. Galli a candore corporis primum Galatas appellati sunt, e quibus populi quondam in Orientis longinqua migrantes primum Gallo-Graeci, nunc antiquo Gallorum nomine Galatas vocantur.* LIX-DENBR.

Celtas nomine Regis.] Parthenius in Eroticis cap. 30. scribit, Herculem, cum ab Erythia rediret, regionem quam nunc Celtiae habitant, peragrassse, et ad Britannum quemdam venisse: cuius filia Celtine amore Herculis capta, boves Geryonis ei occultavit, nec reddere prius voluit, quam Hercules secum coisset. Ex hoc coitu natus Celtus, a quo Celtiae dicti fuere. VALES.

Gallos.] Hoc nomen postea Gallis Romani dedere. Caesar i, i. cl. omnino Mannert Gallia p. 19. VV.

4. *Draſidae memorant.*] Scribendum videtur *Dryſidae*, quod idem valet ac *Druidae*. Sane in antiquis Plinii editionibus *Dryſidae* scribitur: et apud Aurelium Victorem in Claudio (de Caes. 4, 2.) codex Mf. sic habet, teste Schouo: *Compressa per eum vitia, ac per Galliam Dryſudarum famosae superstitiones.* In secunda quoque eiusdem nominis syllaba variatum esse comperio. Nam Origenes in lib. 1. contra Cellum, τοὺς Γαλατῶν ΔΡΤΑΔΑΣ vocat. Porro emendationem hanc nostram confirmat C. Caesar in lib. 6. de bello Gallico c. 18. *Galli se omnes a Duce patre prognatos praedicant, idque a Druidibus proditum dicunt.* VALES.

Dryſidae a Graeca voce δρῦς. Nam „robora eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druides videri,“ Plin. xvi, 44. Formam Graecam invenisse apud Timagenem suum videtur Ammianus. Romani deinde, mutato, ut saepe, y in u, ex Dryſidis fecerunt Druidas. W.

Alluvione fervidi maris sedibus suis expulso.] Id quidem de Cimbris et Ambronibus veteres prodiderunt, teste Strabone in lib. 7. et Festo Pompeio. Sed eas fabulas iampridem refutavit Posidonius. Nam cum mare quotidie et accedero et recedere solet, idque stans horis, et huiusmodi aestus omnibus oceani accolis sollemnes sint atque innoxii, nequaquam credibile est, non dico gentem universam, sed ne unum quidem hominem tam stupidum existuisse, qui patriam idcirco relinquendam sibi putaverit. VALES. *Adluvione*] qua terrae continentis partes abriperentur et submergerentur. W.

5. *Post excidium Troiae.*] Aimoinus Histor. Francor. lib. 1. LINDENBR.

6. *Geryonis et Taurisci saevorum tyrannorum.*] Ab hoc ergo Taurisco quondam Taurisci populi, qui postea Norici dicti, appellationem invenerunt. Plin. lib. 3. cap. 20. LINDENBR. Citat Lindenbrogius, ut ipsius tempore legabatur. Sed Valelius ad librum xx. cap. 6. docet praeclare, cur sic mutaverit in tertiam declinationem. ORONOV. Sic xxix, 5, 48. *saevium* suppliciorum. W.

7. *Harpali inclementiam.*] Nil variant vet. codd. et tamen certum est legendum *Harpagi inclem.* sic enim constanter eum vocant Paul. Orosius, Iustinus, Herodotus, qui multa de eo, et Phocensibus novas sedes quaerentibus, lib. 1. 166. sqq. narrat. LINDENBR. Eidem Harpago exponendus traditus fuerat recens natus puerulus Cyrus, Iustin. 1, 4. 5. Harpalum Ammianus summisse videtur ex Cellio, quem omnino saepius sequitur. x, 16. W.

Veliā] quae et Helia s. Eleia dicitur, (hodie Castello a Mare della Brucca) in Neapoli. W.

Pars Veliā, alia condidit in Vien. Massiliam.] De Veliā conditu consentit Herodotus in lib. 1. 167. et Antiochus Xenophanis filius apud Strabonem in principio lib. 6. (p. 214. Tzschuck.) Φησὶ δ' Ἀντίοχος Φωκαίας ἀλώσεως ἐφ' Ἀρπάγου τοῦ Κύρου στρατηγού, τοὺς δυναμένους ἐμβάνας εἰς τὰ περὶ τὴν παροικίαν, πλεῖσαι πρῶτον εἰς Κύρον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου, ἀποκρουσθέντας δὲ τὴν Ἑλίαν κτίσαι. Id est: *Antiochus vero scribit, Phocaea capta ab Harpago, (Marcellinus Harpalum vocat) Cyri Praefecto, cives omnes quibus copia erat, cum familia universa conscens navibus, primum in Corsicam, et Massiliam navigasse duce Creontiade; deinceps expulsos inde, Veliā condidisse.* De Massiliae autem conditu duplex opinio est. Alii enim a Phocensibus Harpali vim ac dominationem Persarum sugientibus conditam scribunt, inter quos est Hecrates in Archidamo, et Hyginus apud Agellium in lib. x. cap. 16. his verbis, quae imitatus esse videtur Marcellinus noster: *Nam qui ab Harpalo, Regis Cyri Praefecto ex terra Phocidae fugati sunt, alii Veliā, partim Massiliam condiderunt.* Atque id gestum esse Ser. Tullio regnante Romae, post annum amplius sexcentimum quam Aeneas in Italiam venit; hoc est, Olympiade circiter 57. Alii autem affirmant Massiliam a Phocensibus mercatoribus longe antea conditam fuisse. Et ita sentit Aristoteles in Rep. Massiliensium, teste Harpocrate in Massalia. Ἰσοκράτης μὲν φησιν ἐν Ἀρχιδάμῳ ὡς ΦΩΚΑΕΙΣ φυγόντες τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλέως δεσποτείαν, εἰς Μασσαλίαν ἀπήκισαν· ὅτι δὲ πρὸ τούτων τῶν χρόνων

ἡδὴ ὑπὸ ΦΩΚΑΕΩΝ ᾤκιστο ἡ Μασσαλία, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιτικῶν πολιτείᾳ δηλοῖ. Verba ipsa Aristotelis habemus apud Athenaeum in lib. 13. Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Μασσαλιτικῶν πολιτείᾳ γράφει οὕτως. ΦΩΚΑΕΙΣ οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρωμένοι ἔκτισαν Μασσαλίαν, etc. quae operae pretium fuerit legere, et cum narratione Iustini in lib. 43. componere. Tempus huius coloniae fuit Olympias 45. Tarquinio Prisco Romae regnante, ut tradunt Timaeus apud Marcianum Heracleotam in Descriptione orbis, Solinus cap. 8. et Iustinus in lib. cit. Quamquam Solinus pugnantia inter se dicit atque contraria. PHOCENSES, ait, *quondam fugati Persarum adventu, Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.* Atqui Phocenses Persarum adventu fugati non sunt nisi Olymp. 57. ut dixi. Olympiade autem 45. nondum institutum erat Persarum Imperium. Itaque Solinus duas de Mætiliae conditu veterum sententias confudisse deprehenditur. VALES. Utique in loco Aristotelis et Harpocrationia non debuit ΦΩΚΑΕΙΣ vertere. Phocenses, dum scribit *Massiliam a Phocenibus mercatoribus* etc. Nec sane credibile est Henricum ita negligenter scripsitasse, quum sane in prima editione legatur clare a PHOCENSIBUS. Debuit igitur Hadrianus honori fratris consulere cautius. Et quis mutavit? ΟΡΟΝΟΝ.

virium] i. e. iuventutis subole, uti exponit Rulinken. ad Vellei. Pat. 1, 4. p. 17. — *varietas*, variarum opinionum enumeratio. W.

8. *Bardi, Euhages, Druidae.*] Strabo lib. iv. (p. 59. Tschuck.) de Gallia: *παρ' ἅπασιν ὡς ἐπὶ πάντων τρία Φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστὶ. Βάρδοι τε καὶ Οὐάταις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὕμνηται καὶ ποιηταί. Οὐάταις δὲ ἱεροποιοὶ καὶ Φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ Φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἡθικὴν Φιλοσοφίαν ἀκούει.* De Druidibus haec porro Plin. lib. 16. cap. 44. *Iam per se (Druides) roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graeca possint Druides videri.* Lucanus lib. 1. 452.

*Solis nosse Deos, et caeli numina vobis,
Aut solis nescire datum.*

Atque ideo σεμνόθεοι a Graecis vocantur. Diogen. Laërt. in Prooemio. Vit. Stephan. de Urbib. Suid. Quin etiam feminae eorum divini potentes, et fatidicae. Easque de rebus suis Aurelianus et Numerianus Imp. consuluisse: Alex. quoque Severo *in bellum proficiscenti mulierem Druidam Gallico sermone vaticinatam*, Flav. Vopisc. et Ael. Lampr. in Histor. Augg. (P. II. p. 533. 794. P. 1. p. 1029. Hack.) scribunt. Vide Diodor. Sicul. lib. v. 31. Iustin. lib. 24. Ciceron. de Divinat. 1. et de Legib. v. Plin. lib. 30. Fest. Pomp. lib. 2. *Origenes contra Celsum lib. 1. pag. 14. γαλατῶν δρυάδας vocat.* LINDENBERG.

Bardi quidem.] In Manuscripto Regio [et Colbertino] *ac Tolosano*, et Editione Romana *Vardi* legitur utriusque. Graeci Βάρδους vocant. Posidonius apud Athenaeum in lib. 6. p. 246. D. ait, Celtas secum in exercitu circumducere parasitos, qui suas laudes ubique decantent: τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι. ποιηταὶ δ' οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ὧδῃς ἐπαίους λέγοντες. Eosdem Bardos memorat etiam Diodorus Siculus in lib. 5. c. 31. his verbis: εἰσὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρ-

θεοὺς ὀνομάζουσιν· οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίῳ οὖς μὲν ὑμνοῦσιν, οὖς δὲ βλασφημοῦσι. Id est: *Sunt etiam apud eos Melici poetae quos Bardos nominant: hi ad istrumenta quaedam lyris similia, horum laudes, illorum vituperationes decantant.* Quippe dominos suos, ac Reges, quorum mentes sectabantur, Bardi laudabant: inimicos vero hostesque Regum suorum conviciis incessabant. Cuius rei exemplum illustre est apud Athenaeum in lib. 4 p. 152. E. ex Posidonii historiis, ubi Posidonius de Luernio Bituiti patre narrans, sic ait: ἀφορισάντος δ' αὐτοῦ προδεσμίαν ποτε τῆς θοίνης, ἀφυστερήσαντά τινα τῶν βαρβάρων ποιητῶν ἀφικέσθαι· καὶ συναντήσαντα μετὰ ᾠδῆς ὑμνεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπεροχὴν, αὐτὸν δ' ὑποδρυνεῖν ὅτι ὑστέρηκε. Id est: *Cum nliquando tempus certum constituisset ad epulum, quidam ex poetis barbaris cum festus venisset, illum ndiit: et eius quidem magnificentiam cantu celebravit; suam vero calamitatem desolevit, qui tardius adfuisset.* Appianus etiam in Celtico c. 12. p. 85. Schweigh. id ipsum confirmat, de Bituiti Regis Arvernorum Legato loquens: μουσικός τε ἀνὴρ εἶπετο, βαρβάρῳ μουσικῇ τὸν βασιλεῖα Βιτιύτιον, εἴτε Ἀλλόβρογας, εἴτε τὸν πρεσβευτὴν αὐτὸν ἐπαινῶν, εἰς τε γένος καὶ ἀνδρίαν καὶ περιουσίαν ὑμῶν. οὐ δὲ καὶ μάλιστα ἐνεκα αὐτοῦς οἱ τῶν πρεσβευτῶν ἐπιφανείας ἐπάγονται. Id est: *Sequebatur et Musicus quidam, barbaro cantu Bituitum Regem, seu Allobrogas, seu Legatum ipsum celebrans, tum a splendore generis, tum ab opibus ac fortitudine.* Cuius rei causa nobilioris Legati eos secum circumducere solent. Ex his patet Bardos nil aliud fuisse quam parasitos, planeque similes eorum, quos Latini Scurras vocabant. Ut enim scurrae exercitum sequebantur, iocis ac gesticulationibus milites inter convivia delensere soliti, ita etiam Bardi. De his scurris sic Spartianus in Septimio Severo scribit 22. *Aethiops quidam e numero militari, clarae inter scurras famae et celebratorum semper iocorum, etc.* Et Plautus in Truculento Act. 2. Sc. 6. v. 10.

Non placet quem scurrae laudant, manipulares mustant.

De iisdem intelligere soleo Ciceronis locum in Epist. 20. libri 9. et Hieronymi in lib. 2. contra Iovinianum cap. 49. Eos eleganter depingit Gregorius Nazianzenus in Invectiva 2. in Iulianum: *ὡς δὲ ἄλλοι τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμῆσαι, οἱ τοῖς στρατιώταις ἐπονται λύπης τε ψυχῶν γὰρ καὶ πότοις ἡδυσμα.* De his scurris loqui videtur Marcellinus in lib. 29. cap. 4. VALES.

Druidae.] Cf. de his Rittersus ad Guthrium T. v. P. 111. p. 277. II. W.

Illustrium facta heroicis composita versibus.] Lucan. lib. 1. v. 447.

Fos quoque, qui fortes animas, belloque peremptos, Laudibus in longum vates dimittitis aevum, Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Vide quae olim ad Historiam Langobard. notavi. LINDENB.

Heroicis composita versibus.] Non videtur probabile, Bardos hexametris versibus cecinisse: neque id veterum quisquam scripsit. Itaque id admenius de suo videtur noster Marcellinus. Nisi forte heroicis versus appellavit, quibus heroum praeclare facta canebantur a Bardis, non autem hexametros. VALES.

Euhages vero scrutantes summa.] In Regio exemplari [et in Colbertino] *ac Tolofano Vaticanoque* scriptum reperi *Euhagis* utrubique, prout in Editione Romana legitur. Proinde non dubitavi eam scripturam hic restituere, praesertim cum a Strabone in lib. 4. (p. 59. Tzschuck.) dicantur οὐάγεις. οὐάγεις δὲ, inquit, ιεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι: quod praeclare convenit cum his, quae habet Marcellinus: *Euhages vero scrutantes feriem et sublimia naturae pandere conabantur*. Sic enim legitur in Regio codice. Editio Romana habet, *scrutantes serviant*, ut et Mf. Florentinus, [et Colbertinus.] VALES. Recte *Euhages* εὐαγείς (i. q. ἀγίοι, ὁσίοι, sancti). Mirum tamen, quod eorum loco Strabo habeat Οὐάγεις h. e. *Vates*, fortasse librarii antiquioris incuria, qui latine magis, quam graece doctus literulas ο et ε mutaverat. Eosdem a Diogene Laertio Semnotheos, a Diodoro Siculo Lib. v. c. 31. Saronidas appellari docuit me Pithoeus in Adversar. p. 17. (Imo Druidae sic dici videntur. xax.) Reinesius adscripsit: „οὐάγεις vox corrupta ex οὐάγεις, nam τ et γ scriptores saepe permutarunt. Sic οὐγον et οὐργον in Theophrasto, et in Helychio ισγίων pro ιστίων. v. Salmat. Plin. Exercitt. p. 700. Diod. Sic. Lib. 5. μάγεις.“ Accuratus omnia exposita sperabam in libro, quem in supellectili mea servo: *Taillepiet hist. de l'etat et republique des Druides, Euhages, Sarronides, Bardes, Vacies. Par. 585. 8.* a cuius lectione nihilo doctior discelli. Diligentissime autem de Euhagibus egit Ritterus ad Guthrium T. v. P. III. p. 294. II. in emendando Strabone mecum, quod laetor, consentiens, Etymon tamen vocis non e Graeca, sed Cellica lingua derivans. W.

Ut auctoritas Pythagorae decrevit.] Haec Marcellini verba sic intelligenda sunt, quasi diceret Druidas ex praecepto Pythagorae non modo sodaliciis adstrictos vivere, sed etiam animas immortales affirmare: utrumque enim pariter a Pythagora decretum est. Ac de sodaliciis quidem Pythagoreorum Iustinus in lib. 20. 4. *Sed triginta ex iuvenibus, cum sodalicio iure sacramento quodam nexi, separatam a ceteris civibus vitam exercerent, etc.* et Agellius in lib. 1. cap. 9. De iisdem multa dixerat Cicero in Oratione pro Vatinius, ea (ut opinor) causa, quod Vatinius Pythagoreum se esse jactabat, sicut testis est idem Tullius in Oratione contra Vatinius. Hieronymus in lib. 2. adversus Rufinum in soc, *Lege*, inquit, *pro Vatinius bratiunculam, et alias, ubi sodalitorium mentio fit: revolve dialogos Tullii: respice omnem oram Italiae, quae quondam Magna Graecia dicebatur: et Pythagoreorum dogmatum incisa publicis litteris aera cognosces.* Huius porro Orationis pro Vatinius meminit Valerius Max. in lib. 4. cap. 2. Haec Pythagoreorum collegia Polybius in lib. 2. 39. συνέδρια, vocat, Strabo in lib. 6. (p. 243. Tzschuck.) συνέστια: scribitque Iamblichus in lib. 1. de vita Pythagorae cap. 6. ποσειδώνος ob id dictos esse Pythagorae sectatores. VALES.

Sodaliciis adstricti consortiis.] *Sodaliciis* hic sumitur adiective, ut apud Iustinum in eo loco quem supra laudavimus, *sodalicio iure*. Sic enim habent omnes Mff. codices. Et similiter in lege 1. D. de collegiis, *Collegia sodalitia*. Quae quidem locutio Marcellino nostro familiaris est: ut cum in calce lib. 21. c. 15. §. 6. dicit: *Matrimonio iure copulata est Gratiano.* et in lib. 22. c. 15. §. 31. *Dein Syene, in qua solstitio tempore,*

etc. Sic enim habet utrobique codex Regius. Denique in lib. 23. c. 6. §. 12. *Mari iunguntur oceano.* VALES.

Pronuntiarunt animas immortales] Pomp. Mela lib. 3. cap. 1. *Illi* (Druidae) terrae mundique magnitudinem et formam, motus caeli et siderum, ac quid Dii velint, scire profitentur. Docent multa nobilissimos gentis clam et diu, vicenis annis in specu, aut in abditiis saltibus. Unum ex iis quae praecipiant in vulgus effluit, videlicet ut forent ad bella meliores, aeternas esse animas, vitamque alteram ad mans. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. v. c. 28. ἐπισχύει παρ' αὐτοῖς ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀθάνατους εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐπὶ τῶν ὀρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον σῶμα τῆς ψυχῆς εἰσδυσσόμενης. Strabo lib. iv. (p. 60. Tzschuck.) Caesar lib. vi. c. 14. LINDENBR.

Pronuntiarunt animas immortales.] Singulare eius rei testimonium est, quod refert Valerius Max. de externis insit. 2, 10. Gallos, inquit, memoriae proditum est, pecunias mutuas, quae sibi apud inferos redderentur, dare: quia persuasum habuerint animas hominum immortales esse. Dicerem stultos, nisi idem Bracati sensissent, quod palliatus Pythagoras sensit. [Idem de Gallis dicit Mela in cap. 2. lib. 3.] VALES.

C A P V T X.

1. *Alpium Cottiarum*] a monte Viso usque ad montem Cenis pertinentium. Altmann Beschreibung der Helvetischen Eisberge p. 255. W.

2. *In amicitiam Octaviani receptus.*] Atque haec causa est, cur Octavius Imp. civitates. xii. Cottianas non addiderit Inscriptioni e trophaeo Alpium. Quas etiam non nisi defuncto Cotio Rege, Nero in provinciae formam redactas Imperio adiecit. Eutrop. lib. vii. c. 14. Aurel. Victor in Nerone (de Caes. 5, 2.) LINDENBR. Conf. etiam Plinius iii, 24. (20.) et Messalla Corvinus c. 34. p. 87. Tzschuck. W.

Ad vicem memorabilis muneris] ut gratum animum testificetur. W.

3. *Initium est a Segusione*] (Susa) in Pedemontio. Wesseling ad Itinerar. p. 341 et 556. W.

4. *Devolvuntur*] Vox bene delecta, rem enim quasi pingit. Omnino totam harum visarum descriptionem recte laudat Gibbonus T. iii. p. 56. ut lucidam, vividam et accuratam. W.

5. *Humae crustata frigoribus*] Lib. xvii. c. 2. §. 3. *Crustrae pruinarum.* Virgil. Georgicor. 3. v. 360. *Concresecunt subitae currenti in flumine crustae.* Sidon. Apollin. lib. 4. Epist. 6. *crustis glaciærum.* Et *concrustare*, Ammian. lib. (xvii, 7, 11. et) xxx, 6, 5. Hinc Itolorum *la fredda crusta.* LINDENBR.

Labilis] lubrica. xxvii, 10. *Incessum praecipitantem impellit eo celeriore facit.* W.

Montanis] Ante hanc vocem addere malim vel. W.

[Agrestibus praeviis difficile pervaduntur.] De Alpibus loquitur Ammianus. Hi *agrestes praevii*, locorum *callidi* ibidem dicti, sunt quos *Marrones* vel *Marrunos* nostri postea vocavere; nos

vulgo *les Marrons* appellamus. Iohannes in Vitae Odonis Abbatis Cluniacensis libro 3. ante annos 750. *Marrones*, genus quoddam hominum, ei per Alpes nivolas hieme ex Italia redeunti, accepta mercede ducatum praebuisse scribit. Et Odo ipse in Vita Geraldii Aureliacensis Comitis tradit, *Marrunos, rigentes Alpium incolas, supellectilem Geraldii Romani petentis saepe per iuga montis Iovinii magno quaestu transvexisse*: sicut apud Ammianum legimus, vehicula funibus illigata, pone cohibentibus laboriose eiusmodi viris, tutius per Alpes devolvi solere. Rodulfus qui Gesta Abbatum Trudonensium et sua ante annos 560. scripsit, *Marones montis Iovis* seu summi Pennini memorat in lib. xii. et ita vocari ait *viarum praemonstratores*, ac *peregrinorum duces*, quorum pilea, chirothecas, cothurnos, et hastas longas graphice depingit. *Marrones montis Cinillii* seu *Alpis Cottiae*, *Novalicium*, *Ferrariam*, et *Annaeburgum* incolunt, montis sui tempestates praenuntiant viatoribus, eosque ex summo Cinilio in Galliam descendentes, cratibus impositos dirigunt.] VALES.

6. *Stationem nomine Martis*] Anton. Aug. in Itinerar. (p. 341. ed. Wessel.) *A Mediolano Arelate per Alpes Cottias. — Segusionem, ad Martis, Brigantionem.* Tabula antiqua: *Segusione, Martis, Gadaone, Brigantione.* LINDENB. Cluverius ad *Martis* hodie esse oppidum *Orsi*, *Bouche Oulx* fani huius sedem fuisse crediderunt. Wessel. l. 1. et p. 556. W.

Adusque stationem nomine Martis.] Mansio Martis dicitur in Itinerario Burdigalensi. Sed Marcellinus stationem indistincte tam pro mansione militari quam pro mutatione cursus publici ululare solet. Sic *Dadastanam* vocat stationem, quae in illo Itinerario mansio est: et *Arethusam* stationem, quae ibidem mutatio dicitur. Statio igitur nomen generate est, ut *σταθμός* Graece. Scribit enim Eustathius in Iliad. β sub finem, *σταθμόν* dici τὴν μὲν καὶ τὴν λεγομένην ἀλλαγὴν. VALES.

Matronae] hodie *Genevre*. Wessel. p. 556. W.

7. *Castellum Virgantium.*] Legendum est *Brigantium*. In Tabula Peutingerorum, et Itinerario Antonini, et apud Euanodium in Itinerario Alpium dicitur *Brigantio*. In Burdigalensi vero Itinerario *Byrigantium* corrupte. Sed locum integrum hic adscribere operae pretium fuerit.

Mansio Hebriduno m. 16. Inde incipiunt Alpes Cottiae.

Mutatio Rame m. 17.

Mansio Byrigantium m. 17. Inde adscenditis Matronam.

Mansio ad Marte m. 19.

Civitas Secusione m. 16. Inde incipit Italia.

Lego *Brigantium*. Ptolemaeo enim *βριγάντιον* dicitur in Alpibus Graiis, itemque a Strabone in lib. 4. (p. 75. Tschuck.) Hodie *Briancon* vocamus opidum in Delphinatu nostro, ut notavit vir praefata reverentia nominandus Iac. Sirmundus in Notis ad Euanodium. Iulianus in Epistola ad ordinem et populum Athen. (p. 286. Spanh.) *βριγαντίαν* appellat, perinde ac Marcellinus: ἐν τῇ βριγαντίᾳ τοσούτον ἔτερον ἐπὶ (lege περὶ) τὰς Κερτίας ἀλπεῖς, etc. VALES.

9. *Thebanus Hercules ad Geryonem.*] Mamertinus idem tangit in Panegyr. c. 9. *Vos invictissimi Impp. prope soli Alpium viar, hibernis nivibus obstructas, divinis vestigiis aperuistis: ut*

quondam Hercules per eadem illa culmina Iberiae spolia in-comitatus abduxit. LINDENBR.

Maritimas] Messala Corvinus p. 88. habet Cottias, Penninas, Graecas et Romanas, quas fortasse cum Maritimis easdem esse putat Tzschuck. W.

Hicque harum indidit nomen.] Graias scilicet vocavit, teste Plinio in lib. 3. cap. 16. et Cornelio Nepote in Hannibalis Vita, qui sic ait c. 3. *Ad Alpes posteaquam venit quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu autem eum traiecerat: quo facto is hodie saltus Graius appellatur.* Quare in hoc Marcellini loco melius legeretur: *Hicque Graiarum indidit nomen.* VALES. Graiarum ego fidenter in textum recepi. Quid enim? harum referri non posset, nisi ad praecedentes Maritimas, quibus hoc nomen dederit Hercules, do quo silent omnes, qui de Alpibus scripsere. Abesse contra non poterant Graiae, quas omnes commemorant. Hae dicuntur hodie *der kleine Bernhardsberg.* W.

Monoeci similiter arcem et portum.] Strabo lib. IV. p. 140. (p. 75. Tzschuck.) *ὁ δὲ τοῦ Μονοῦκου λιμὴν ὁρμος ἐστίν, οὐ μεγάλης, οὐδὲ πολλὰς ναυσὶν, ἔχων ἱερὸν Ἡρακλείους Μονοῦκου καλουμένον.* * Lucanus lib. 1. 405.

Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus

Urget rupe cava pelagus. Non Corus in illum

Ius habet, aut Zephyrus: solus sua littora turbat

Circius, et tuta prohibet statione Monoeci. * LINDENBR.

Nomen ad nostram adeo aetatem propagatum. Est enim Monaco vel Mourguez. Wessel. Itin. p. 503. Vid. praeter Strabonem a Lindenbrogio laudatum Plinius III, 7. et Tacit. Hist. III, 42. W.

Alpes Poeninae] hodie *der große Bernhardsberg.* sunt excogitatae i. q. antea constructae. Sic XXII, 16, 9. excogitavit i. e. restauravit, instruxit, in portu Cleopatra turrim excellam. Communi cum aliis errore Ammianus habet *Poeninas*, quod nomen ab transitu Hannibalis *Poeni* istas Alpes traxisse falso crederent. Rectius *Peninae* a Deo *Pen* vel *Penino*, cuius mentionem facit Livius XXI, 38. et Inscriptio apud Gudium p. LIV. 6. v. Altmann p. 243. II. W.

10. Superioris Africani pater Pub. Corn. Scipio.] Flor. lib. II. cap. VI. LINDENBR.

Destinatione] obstinatione, pertinacia, XVI, 12, 37. XIX, 3, 1. — *intercurso* percursu, superato. W.

11. Per Tricastinos et oram Vocontiorum.] [In Mf. Colbert. legitur, *per Tricastinos.*] Rescripti *per Tricastinos*, ut Augustana ac Basilienfis Editiones praeferunt: firmatque T. Livius in lib. 21. c. 31. his verbis quae Marcellinus noster exscripsit: *Cum Alpes peteret, non iam recta regione iter instituit; sed ad laevam in Tricastinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri teteudit in Tricorios, etc.* Manetque etiamnum Tricastinorum appellatio in Desinatu nostro. De Tricoriis loquitur Plinius in lib. 3. c. 5. (4) p. 555. Franz. et Appianus in Celticiis 1, 3. Strabo in lib. 4. (p. 25. 26. Tzschuck.) eos supra Cavares locat cum Vocontiiis ac Medullis. VALES. Etiam *Tricastinos* iam citat Hier. Surita ad itinerarium Antonini p. 306. GRON. Per Trica-

Tricastinos, aliquot millitaria ad orientem a Valentia (Valencè) usque ad Gratianopolim, (Grenoble) in parte australi Naræ fluvii. Mannert, quem omnino, fidissimum quippe ducem, ubique sequor, T. II. P. 2. p. 89. Cf. et Salmast. Epist. L. 1. 4. W.

Oram Vocontiorum in montibus per medium Delphinatum, partemque Provinciae. Mannert p. 92. — *ad saltus Tricorios*, in ditione *Brigantiae* (Briançon). ib. p. 95. W.

[*Vi magna flammarum, acetoque.*] Livius lib. XXI. 37. * Hericus Alutiod. de Vita S. Germani lib. 5. p. 52.

Hinc subit aërias meritis sublimior Alpes.

Limes hic Aufontias Gallis disternit oras,

Aeternis nivibus, aeterno frigore torpens,

Humano generi non ante meabilis unquam,

Hannibal Hispana remeans quam victor ab ora

Diduxit scopulos, et montem rupit aceto.

Acetum solum ex omnibus humoribus flammam violentam exstinguit, dum per frigus suum calorem vincit elementi. *Acetum igitur exstinguendo.* Vid. L. 3. §. 5. ff. de penu legata. L. 12. §. 18. de instr. vel instr. legat. Vid. Livium lib. 21. p. 502. 566. Macrobi. Saturnal. 6. * LINDENBR. Eadem praeter Livium habet Appian. de B. Hannib. c. 4. et Juvenal. 10. 155. ubi alii laudantur. Inde refert Servius ad Virgil. Aen. 10. 13. et narrationem *putri mole* innuit Sil. Ital. 3. 643. Duriore rupes ferro subigendi morem non Hannibalis primum commentum fuisse, sed inde ab antiquissimis temporibus invaluisse ipsum lobum (cap. 28. tellem advocat Comes *Feltheimius vom Feuerfetzen der Alten im Goett. Magaz. d. Wissensch. u. Literatur Jahrg. III. S. 658.* ff. Hic vir, dum viveret, non rei metallicae tantum, sed literaturae fere omnis peritissimus, omnem hanc rationem emolliendi igne durissimas cautes accurate exponit, nec in eo refragatur Livio et Ammiano. Magnam inprimis vim esse venti, qui si ad struem lignorum apte dirigatur, lapides lentim emollescere, aceto vero adfuso, magis etiam macerari, quamquam sola aqua ob subitam refrigerationem ad rumpenda saxa valeat. Iam vero et si eandem aceto vim tribuit Plinius 23. 27. (1.) Eleutherarum muros eo solutos refert Dio Cassius 36. 1. et Guilinus princeps nostro aevo in Neapolitana expeditione eadem arte usus est, quod ipse in commentariis rerum a se gestarum scribit (vid. Harduin. ad Plin. l. c.) alii tamen negant, quod Polybius nullam eius rei faciat mentionem, nec intelligi possit, unde tantam aceti copiam in Alpibus somiserit Hannibal cf. Duker. ad Liv. l. c. Docte illustratur haec narratio in disputatione Boettigeri, quam insertam exhibet Schleswigisches Journal ann. 1793. Februario mense p. 201 — 221. v. Tzschuck. ad Eutrop. p. 142. W.

[*Per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum.*] Quid sit flumen *gurgitibus vagis intortum*, quidve haec verba significent, fateor me ignorare. In codice Colbertino, qui est optimus, scriptum reperio, *gurgitibus vagis intortum*: ex quo facillime iudicari potest, legendum esse *intutum*. Certe Livius in lib. XXI. c. 31. *Druentiam Alpinum amnem, omnium Galliae fluminum difficillimum transitu esse* scribit, *nova semper vada, novosque gurgites, ac plures simul alveos facientem*; ad haec saxa glomerosa volventem, nihil *stabilis nec tuti* ingredientem praebere.

COMM. IN AMMIAN. I.

L

Silius Italicus in libro III. v. 472. eadem omnis, quae Livius, de Druentia dicit.

*Ac vadu translato mutat fallacta cursu,
Non petiti fidus, patulis non puppibus aequus.*

Ausonio in Mosella v. 479: dicitur ob id Druentia *ripiis sparsis incerta.*] VALAS. Druentia hodie Durance. W.

C A P V T X I.

1. *Laterent ut barbarae*] Nihil enim antiquissimis temporibus notum fuit, nisi orae maritimae. W.

2. *Et Gallos quidem qui sunt Celtae.*] Caesaris locum imitatus est, lib. I. de Bell. Gall. c. I. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate Provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe comeant, atque ea quae ad effeminandos animos pertinent, important. LINDENB.

3. *Post circumclausum ambitu inf. Parisiorum castellum.*] Atqui paullo supra Parisios Matrona in Sequanam insluit; ut Marcellinum falli necesse sit, qui infra Luteciam insluere scribit. Tamen si propius attenderis, nihil hic peccat Marcellinus. Neque enim negat, supra Luteciam Parisiorum Matronam misceri Sequanae: immo idiplum tacite significat, cum dicit hos duos amnes post circumclausum ambitu insulari Luteciam sociatim meare: proxime enim supra Parisios coniuncti, Parisiorum insulam cingunt, deinde sociatim meant. Verum illud aequè excusari non potest, quod subiicit, *prope castra Constantia* in mare evolvi. VALAS.

Parisiorum castellum, Luteciam nomine.] De Parisiorum antiqua conditione imprimis praeclare egit Bonamy in Memoires des Inscriptions. T. xv. p. 656. et Oberlinus ad Vibium Sequestrem p. 183. cf. Ritterus ad Guthrium T. v. sect. 3. p. 67. W.

Castra Constantia] (civitas Constantia Notit. Gall.) Nomen habent a conditore, Constantio Chloro. Cellarius non habet, Danvilius (et Oberlinus l. l.) putant esse, quae hodie vocatur Contances. Fortasse est Carocotinum (Itin. Antonini p. 381.) prope urbem Harfleur. Mannert p. 140. W.

6. *Regebantur Galliae, tam inde uti cessere Iulio Dict. potestate in partes divisa IV, quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat, et Lugdunensem: altera Aquitanis praerat universis: superiorem et inferiorem Germaniam, Belgasque duae Iurisdictiones eisdem rexere temporibus.*] Si de Iulii Caesaris temporibus intelligitur hic locus, quo modo ferri possit nescio. Tunc enim Galliae omnes unica iurisdictione regebantur ab eo, cui Senatus eam provinciam decreverat. Postea Augustus nova Galliae divisione facta quatuor iurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicae iurdictio a iurisdictione utriusque Germaniae separata est, ut docet Dio in lib. 53. 12. nec diu postea: quod ex Plinio et Ptolemaeo colligitur, qui sub Belgica provincia utramque Germaniam comprehendunt.

[Iulius Caesar tres Galliae partes, Belgicam, Celticam, quae postea Lugdunensis dicta est, et Aquitaniam sere totam, in provinciarum formam redegit, ac tributarias fecit. Nam quarta pars Galliarum, seu provincia Narbonensis pridem Romanis parebat. Sed uni, an quatuor rectoribus Galliam is omnem attribuerit, scire non possumus. At sub Augusto Iulii successore, a quo Aquitania perdomita et cum Belgica aucta, atque Celtica seu Lugdunensis imminuta est, constat quatuor summis totius Galliae partibus, nimirum Belgicae, Celticae vel Lugdunensi, Aquitaniae, ac Galliae Narbonensi (ne de Germania Cisrhenana loquar) suum cuique rectorem praefuisse. Unde alium *Belgicae provinciae Legatum*; alium *Lugdunensis Galliae Legatum*, Suetonio *Propraetorem* dictum; hunc *Legatum Aquitaniae*, alias Praesidem; illum *Galliae Narbonensis rectorem* a Tacito, Suetonio, Spartiano, Eutropio, aliisque Historicis nuncupari videmus. Ex quo intelligitur, quatuor istas Galliae partes non modo sub Augusto, sed etiam sub Severo, Gallieno, et Aureliano Principibus suos sibi ac seorsum rectores habuisse. Non igitur sub C. Iulio Caes. Dictatore, ut asserit Ammianus, ac ne sub Augusto quidem insequentibusve Principibus provincia Narbonensis Viennensem Lugdunensemque continebat, et Narbonensis, Viennensis ac Lugdunensis uni eidemque rectori preebant: cum Viennensis provincia nulla tum esset. Quippe tractus omnis terrarum, qui provinciae Viennensis nomine diu post censeri coepit, tum Narbonensis Galliae pars erat, ac eundem quem ipsa rectorem habebat. Celtica vero vel Gallia Lugdunensis tum suum sibi Legatum habuit, a provinciae Narbonensis rectore diversum: ut docui in mea Notitia Galliarum in disceptatione de variis Galliae divisionibus pag. 298. et 299. Denique (qui est tertius error Ammiani Marcellini, non ut Belgicae unus Legatus praeerat; ita et superioris inferiorisque Germaniae, a corpore Belgicae circa Augusti Principatum avulsae, rector unus ac unicus fuit: sed superior Germania vel prima Legatum sibi suum habuit; inferior aut secunda similiter suum: utrumque a Belgicae Legato diversum. Unde Suetonius Tranquillus Vitellium c. 7. *Legatum a Galba in inferiorem Germaniam, missum esse* tradit; et in Domitiano c. 6. *Luctum Antonium superioris Germaniae Praesidem* nuncupat: Tacitus quoque *Pisellium Varro-nem inferioris Germaniae Legatum* vocat in libro 111. *Annalium* c. 41. et Spartianus scribit c. 1. *Didium Iulianum Germaniam inferiorem rexisse*. Ut appareat Legatos istos utriusque Germaniae partim militares, partim etiam civiles Magistratus existisse, nec tantum Germanicis exercitibus seu legionibus superioris inferiorisque Germaniae, ad ripam Rheni hiberna habentibus, sed etiam alterum provinciae Germaniae superiori, alterum inferiori praefuisse: cum Lucius Antonius *superioris Germaniae Praefes* fuisse, Iulianus Germaniam inferiorem rexisse dicatur. Non ergo (uti ait Ammianus) quatuor primum fuere toti Galliae iurisdictiones aut potestates, una Narbonensi simul et Lugdunensi, una Aquitaniae, una Belgicae, una ambabus Germaniis. Sed sex omnem Galliam tum rexere Magistratus, Narbonensem provinciam unus, Aquitanicam alter, tertius Celticam vel Lugdunensem Galliam, quartus Belgicam, quintus superiorem Germaniam, sextus ac ultimus inferiorem.] VALES. Uberius de Galliarum diversis temporibus facta divisione egit vir *ἀγρίωτατος* Ritterus ad Guthrium T. v. sect. 5. p. 136. ff. 154. ff. Cf. etiam Mannert P. 11: p. 33—35. VV.

Inde uti] ex quo. cf. xxii, 16, 6. W.

Duae iurisdictiones tenuere] Mannert p. 208. hoc ita vult intelligi, ut Proconsules res civiles, exercituum praefecti res bellicas administrasse putentur. W.

7. *At nunc numerantur provinciae per omnem ambitum Galliarum, secunda Germania]* Accurate haec tractantur in Notitia Provinciarum atque Urbium Gallicanarum, quae cum iam edita sit, lupervacaneum hic singula repetere. LINDENB. Notitia Provinciarum Galliae, quae, quum Theodosii M. vel Honorii aetate demum perscripta sit, Ammiano nondum cognita fuit, xvii. habet provincias, quam divisionem Gratiano demum deberi putat Ritterus l. i. p. 158. Ammianus nonnisi xii. ignorat enim Narbonensem secundam, Alpes Maritimas, Aquitaniam secundam, Lugdunensem tertiam et quartam. Alii aliter numerant. Sic Sextus Rufus in Breviario habet xiv. v. omnino Mannert p. 38. W.

Secunda Germania] Continebat Belgium nuper Austriacum, Iuliacum, Coloniam usque ad Bingium. *Tungri* (Tongern) Wesseling. ad Itiner. p. 378. Semel hic monuisse sufficiat, et urbium et populorum idem saepe nomen fuisse. *Amplis et copiosis* ob frequentiam civium. *Tungrorum* tamen civitas paullo post Ammianum a Francis diruta. W.

8. *Prima Germania]* a Bingio ultra Argentoratum porrecta. *Mogontiacus* (Mainz) Wesseling p. 355. Reise auf den Harz p. 253. *Vangiones* Wesseling l. i. Dicta urbs est etiam Borbetomagus, unde contr. Worms-Worms. Ritter. l. i. p. 114. *Nemetacae* Wessel. p. 253. a rivulo praeterfluente Spira, Speier. *Argentoratus barbaricis cladibus nota.* v. xvi, 12. et Wernsdorf. Poet. lat. minor. Vol. i. p. 192. W.

9. *Belgica prima]* Treviros, partem Lucemburgi, Lotharingiam et tres episcopatus continens. *Mediomatrici* (Metz) *Treviri* (Trier) *domicilium principum* nempe a Constantino M. usque ad Valentem. v. xxvii, 10. et Wernsdorf Poet. min. Vol. i. p. 194. W.

Treviros domicilium Principum.] Zosim. lib. iii. c. 7. vocat πόλιν μεγίστην τῶν ὑπὲρ τὰς Ἀλπεὺς ἐθνῶν, regiique palatii, cum alii Scriptores, tum quoque D. Ambros. meminit lib. v. Epist. xxvii. *Cum pervenissem Treviros, postridie processi ad palatium.* Eius etiam nunc rudera cillant. LINDENB.

10. *Belgica secunda]* Ad meridiem constabat inde a civitate *Catelaunorum* (Chalons sur Marne) terris omnibus, Sequanorum inter et Mosam sitis usque ad Oceanum. Mannert p. 160. *Amibiani* (Amiens) *Remi* (Rheims). W.

11. *Sequani]* Maxima Sequanorum, hodie Franche-Comté (Burgundia) Helvetia occidentalis et Alsatia australis. Mannert p. 41. *Bifontii* al. Vesontienfes, infra xx, 10. *Befantio* (Besançon). v. Wesseling ad Itiner. p. 349. *Rauraci* (Augst ad Basileam). W.

Lugdunensis prima] Hod. Bourgogne et Nivernois. *Lugdunus* (Lyon) *Cabillonus* (Chalons sur Saone) *Senones* (Sens) *Biturigae* (Bourges) Wesseling p. 460. *Augustodunum* (Autun) de quo vide xvi, 12. et Wesseling p. 360. W.

12. *Secundam enim Lugdun. Rotomagi et Turtini.]* Hunc locum sic legendum atque distinguendum esse exillimo: *Et Turo-*

ni, Mediolanum ostendunt et Tricassini. Turoni enim in tertia Lugdunensi locantur in Notitia provinciarum Galliae. Mediolanum vero quod in Lugdunensi etiam Ptolemaeus ponit, intelligo Mediolanum Aulercorum, cuius mentio fit in Itinerario Antonini. Porro duas tantum Lugdunenses agnoscit noster Marcellinus, perinde ac Rufus Festus in Breviario c. 6. qui iisdem fere temporibus scripsit. Postea quatuor sunt factae. VALES.

Lugdunensis secunda] Nunc Normannia. *Rotomagi* (Ronen) *Turini*, rectius, quod in textum recepi, *Turones* (Tours) Mannert p. 40. (cf. etiam Salmas. Epist. 6. *Mediolanum* (Wreux) quod nomen deinde Galli Italiam occupantes in Italiam etiam transtulerunt. Mannert p. 142. Wesseling p. 384. *Tricassini* (Troyes). Qui quatuor Lugdunenses statuunt, Turones tertio, Senonae quartae civitates primarias faciunt. W.

Alpes Graiae et Poeninae] Hodie Valesia (Wallis) et orientalis plaga Sapaudiae. *Aventicum* Mannert p. 192. In anno diruti Aventici non consentiunt ipsi Helvetii. v. Müller *Schweizer-gesch.* p. 70. Haller *Geschichte d. Helvetier* inpr. p. 245. et 255. W.

Habent et Aventicum.] Immo Aventicus est in Sequanis, ut docet Notitia provinciarum et civitatum Galliae, [non in Alpibus Graiis et Peninis. Pari errore Ammianus *Biturigas* metropolim Aquitaniae in Lugdunensi prima collocat; et Narbonensi attribuit *Elusam*, quae tum erat metropolia civitas prov. Novempopulanae.] VALES. Cf. tamen Wesseling. p. 352. W.

13. *In Aquitania.*] Ex his verbis apparet, Marcellinum Gallias omnes in duas partes distinguere, Galliam scilicet, et Aquitaniam. Ac Galliae quidem septem provincias supra recensuit. Nunc provincias Aquitaniae aggreditur, primamque ex his ponit Aquitanicam: quod quidem nemini mirum videri debet. Nam et Rufus Festus in Breviario eandem distinctionem agnoscit, cum ait c. 6. *Sunt Galliae cum Aquitania et Britannis provinciae septemdecim.* et Aufonius in Arelate v. 8.

populosque alios et moenia ditae:

Gallia quels fruitur, gremioque Aquitania lato.

et Maximus Aug. in Epistola ad Valentinianum Iuniolem, relata a Baronio anno Chr. 387. Denique Sulpicius Severus in lib. 3. de vita Martini: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, etc.* et in lib. 2. Historiae sacrae: *Sed nostris, id est, Aquitanis, Gallis, Britannis indecens visum est, etc.* Apparet igitur Galliae et Aquitaniae nomen modo strictius, modo latius sumi. Ceterum miror, a Marcellino unicam provinciam Aquitanicam poni: quippe cum Rufus Festus qui ante eum scripsit, duas iamtum Aquitanias agnoscat c. 6. VALES.

Aquitania] Fines ipsae Ammianus satis clare determinat. — *Burdegala* (Bordeaux) *Arverni* (Auvergne et ibi Clermont) *Santonnes* (Saintes) *Pictavi* (Poitiers). W.

14. *Novem populi*] Aquitania sensu strictiori, inter Garumnam et Pyrenaeos. Populos novem, unde nomen traxerit provincia, ignorat Mannertus (p. 39.) ideoque et ego. — *Ausci* (Auch) Wesseling p. 550. *Vasatae* (Bazas) Mannert p. 120. W.

Narbonensis] Ammianus nonnisi unam habet, alii primam et secundam nominant, quae comprehendunt provinciae Languedoc,

Roussillon, Provence. Alpium orientalium partem urbesque ad Rhodanum sitas, Massilia tamen excepta. Mannert p. 38. — *Elusa* v. Wellfeling. v. 550. Reinesius adscripsit: „Qui sic legunt, errorem addiunt Ammiano. Elusa non est in Narbonensi, sed in Novempopulana.“ Mannertus p. 64. reponi iubet *Nemausum*, quum tam celebris urbs praeteriri non potuerit, Elusa vero ad hanc provinciam non pertineat. *Narbona* (Narbonne) *Tolosa* (Toulouse). W.

In Narbonensi clusa est Narbona et Tolosa] Placet ex emendatione viri diligentissimi Hieronymi Suritae ita legere: *In Narbonensi Elusa est et Narbona et Tolosa*, Elusa mentio in Itinerario Burdigal. et apud Cl. Claudian. qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum (v. Hadr. Vales. Praefat. p. LXVII. W.) originem duxisse putat Sever. Sulpic. Histor. sacrae lib. 2. *Iter eis praeter intertorem Aquitaniam fuit; ubi tum ab imperitis magnifice suscepti, sparsere perfidine semina: maximeque Elusanam plebem, sane tam bonam et religioni studentem, pravis praedicationibus pervertere.* *Vide Scalig. Aufonian. Lect. lib. 7. cap. 7. Sirmond. ad Sidon. p. 123. LINDENB.

In Narbonensi clusa est Narbona.] Editio Romana habet, *clusa et Narbona et Tolosa et principatum urb. tenent.* Primus Sigism. Gelenius vulgatam lectionem commentus est. Sed non dubito, quin ita scripserit Marcellinus, prout in Regio codice (et Colbertino,) et in Angustana Editione scriptum reperi in *Narbonensi Elusa et Narbona et Tolosa princip. etc.* quomodo etiam in Valentino codice Ms. exaratum fuisse vir Cl. Antonius Loifelus ad oram libri sui adnotaverat. In Tabula quoque Itineraria Pentingerorum *Clusa* legitur pro *Elusa*, eodem errore. Scio quidem Elusam fuisse in Novempopulania, olim etiam metropolim, mediam inter Aulos et Vasatas, ut docent Notitia provinciarum Galliae, et Burdigalense Itinerarium. Sed nihilominus ita hic scriptum fuisse, tot codicum testimoniis non possum non credere; et Marcellinum in hoc lapsum esse facile concedam. VALES.

Viennensis.] Occidentalis Sapaudia, Delphinatus, Avenio, *Arelato* (Arles) *Massilia* (Marseille) *Vienna* (Guienne) *Valentia* (Valence). W.

Massilia iungitur, cuius societate et viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam] *Strabo lib. III. de Massiliens. *Ῥωμαῖοι ἐπέστησαντο Φίλους, καὶ πολλὰ καὶ αὐτοὶ χεῖρσι μοι κατέστησαν ἐνέοις, καὶ οἱ προσιλαβόντο τῆς αὐτῆς αὐτῶν.* Ideo Vell. Patercul. lib. II. 15. *Massiliam fide mellorem, quam consilio prudentiorem vocat.* *Cicero Philipp. 13. c. 15. *Romanas Reip. semper fuisse amicissimam.* Lucan. lib. 3. v. 308.

Semper in externis populo communita vestro

Massiliam bellis testatur fata tulisse,

Comprensa est Latii quaecumque annalibus aetas.

Civilitatem fidissimam atque amicissimam, Flor. lib. II. cap. 2. *Foederatam civilitatem,* Plin. lib. III. cap. 4. appellat. LINDENB. *Fultam* praesertim in bello Punico secundo. De origine foederis illius firmissimi v. Iustin. XLII, 3. et Mannert p. 75. II. W.

15. Salluvii sunt.] Quos Saluvios vocat Prologus libri 60. Titi Livii, Strabo *σάλυες*, Ptolemaeus *σάλικες*, corrupte ut videtur. In Regio exemplari *Saluvii* dicuntur. VALES.

Sallustij rectius *Salyes*, Livio Epit. 61. a Druentia usque ad mare habitaverunt. *Nicaea* (Nice) *Antipolis* (Antibes) *Insulae Stoechades* hodie Porquerolles — Porto-Cros et du Levant, et duae minores: Ribaudas et Bagueaux. Mannert p. 99. W.

16. *A Poeninis Alpibus*] haud procul a fontibus Istri et Rheni. *Proprio agmine* (cf. xv, 4. 4.) *ripas occultat* iustum flumen esse incipit, ita tamen, ut inter montes fluens non conspiciatur. *Paludi Lemanno* (Genter-See) — *Nusquam aquis miscetur externis*, non suis, quod ita positum, verum non est, licet prisca omnia in eo consentiant. Ex ea tamen parte, ubi primum in lacum Lemano incidit, aquae eius satis diu integrae discerni possunt. Mannert p. 66. W.

Summitates undae praeterlabens, quaeritans exitus.] Cum in omnibus scriptis exemplaribus, Regio, Vaticano ac Florentino, adeoque in Editione Rom. legeretur, *praeterlabens segnioris*; non sum veritus sic emendare: *Summitates undae praeterlabens segnioris*. Sic supra de Rheno in Constantiensis lacum immanente dixit: *Et undarum quietem permeans pigrum, etc.* Mox pro *quaeritans exitus*, in Editione Romana excusum erat, *eritans exitus*, quemadmodum etiam in uno e Vaticanis codicibus lequioris notae. Sed in vetustissimo codice Vaticano legitur, *entans exitus*, i littera inter n ac t suprapicta. In exemplari Regio reperi, *eruptans exitus*. Unde quis conicere possit, legendum esse *scrutans exitus*, aut sane, *tentans exitus*. VALES.

17. *Per densa paludum fertur et Sequanos.*] Nihil hac coniectura Castellum excogitari potuit infelicius aut ineptius. Nam cum in Editione Romana legisset, *per pensa paudum fertur, etc.* quemadmodum etiam in Mil. Regio, * Solofano, * [Colbertino.] et Vaticano legitur, nec quid haec sibi vellent intelligeret, suo more interpolavit. Ego vero primum coniectura ductus ex lectionis scriptae vestigiis, emendavi, *per Sapaudiam fertur et Sequanos*. Deinde vero cum eam coniecturam a clarissimis et doctissimis viris Iac. Sirmundo et Nicolao Rigaltio, quibus eam communicaveram, valde probari intellexissem, non dubitavi eam in textu ipso restituere, explosa illa Castellum *παπαδιον*. Neque ambigo lectores, qui rem attente perpenderit, tantorum virorum auctoritati libenter accessuros. Etenim Sapaudia olim dicta est tractus ille Galliae Riparensis, quem olim Allobroges habuerat in eaque Ebrudunum at Cularonem, quae nunc Gratianopolis dicitur, ponit Imperii Notitia. Eadem postea Burgundionibus data est cum indigenis dividenda anno xx. Theodosii, ut scribit Prosper in Chronico. Maior difficultas est in Sequanis, per quos ferri-Rhodanum ait Marcellinus, postquam e lacu Lemano erupit. HENR. VALES.

[Immo nulla haec est difficultas. Recte ait Ammianus Marcellinus Rhodanum, etiam postquam Lemano exiit, *per Sapaudiam et Sequanos ferri*. id est, inter Sapaudiam et provinciam Maximam Sequanorum fluere. Quippe tum Rhodanus sinistra ripa Sapaudiam, dextra Sequanos stringit, videlicet Brexiam, in qua est Belica vel Bellica civitas cum Sesselio, Vefontioni metropoli Sequanorum hodieque subiecta: sicuti docui in Notitia Galliarum pag. 79. et 475.] HADR. VALES.

[*Ararim inter Germaniam 1. fluentem.*] Cluverius in libro 2. de Germania mendosum hunc locum esse suspicatur. Quomodo enim dicere potuit Marcellinus, *Ararim inter Germaniam primam*

fluere, ac non potius per Germaniam? Rescribit igitur Cluverius, inter Germaniam 1. fluentem et Sequanos. Sed ne sic quidem errore vacabit Marcellinus. Quippe Arar inter Lugdunensem primam et Maximam Sequanorum fluit, Sequanosque a Lingonibus et Aeduis provinciae Lugdunensis primae populis dividit. Sed forte deceptus est Marcellinus a pastore, apud Virgilium Ararim in Germania ponente Ecloga 1. ut docui in Notitiis Galliarum in pag. 34.] HADR. VALES.

Ararim, quem Saconnam appellant] (Saone) Mannert p. 69. Suum in nomen adsciscit in alveum suum recipit prope Lugdunum, W.

Qui locus exordium est Galliarum. Ezindeque non millenis pass.] A Lugduno quod est ad confluentes Rhodani et Araris, leugis itinera, non milliariibus metiri incipiebant. Unde in Itinerario Antonini post Lugdunum leugae coniunctim cum milliariibus ad intervalla notanda ponuntur. Et in Tabula Itineraria Peutingerorum id sic notatum est: Lugdunum caput Galliarum: Usque hic leugas. Est autem id vocabulum mere Gallicum, 1500. passuum spatium significans, teste Iordanes et aliis. Hesychius, λέγην, inquit, μέτρον τῆς γαλατικῆς. VALES.

Non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur.] Viarum distantiae pro situ gentium aliis atque aliis nominibus appellantur. Et leucarum Gallicarum mentio iterum lib. xvi. 12, 8. apud Iordanem et alios: itaque lubet tantum D. Hieronymi locum adscribere cap. 3 in Joel. In Nilo flumine sive in rivis eius solent naves funibus trahere, certa habentes spatia, quae appellantur funiculos, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant, Nec mirum si unaquaeque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus, cum et Latini mille passus, et Galli leucas, et Persae parasangas, et راستا universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit. Addi his possunt et dextri: sic enim dicuntur passus mensurandi apud quosdam, ut Papias interpretatur. Quam vocem apud Florentium reperi in Actis MII. martyrii B. Felicii: A loco illo usque ad castrum Toringum habentur dextri ducenti. Ceterum leugae vox etiam nunc Gallis atque Hispanis in usu est. راستا autem Germanorum plane Lazorum respondet ἀναπαύσεις: de quibus Agathias de bellis Iustiniani Imp. lib. 11. pag. 55. Moscovitae non per miliaria, sed per verst computant, quae pars quarta miliaris Germanici, ut Michevvs notat in Descriptione Sarmatiae lib. 2. cap. 1. Reliquae viarum dimensiones iam ab aliis explicatae sunt. LINDEGAR. Cf. omnino Wesseling ad Itinerar. p. 251. et 547. atque imprimis Heringae Obsl. p. 36. ff. W.

18. Concorporatur] xxii, 8. miscet, exonerat se, effunditur. W.

Per patulum sinum quem vocant Ad Gradus.] Quia scilicet plures erant gradus in eo sinu, per quos adscensio et exscensio fiebat in naves. Ac Gradus quidem Massilitanorum, qui unus erat ex illis gradibus, et quidem, ut credere est, notissimus, mentio fit in Itinerario Antonini. Sed praeter hunc multi alii erant, quorum nomen etiamnum manet, ut videre est in Tabulis Geographicis. Gradum eo sensu sumpsit Valerius Max. lib. 3. cap. 6. P. Scipio, inquit, cum in Sicilia augendo exercitum, trahendoque in Africam opportunum quaereret gradum. Posteriores Graeci εκίλαν

scalam Latino vocabulo dixerunt, ut est in Chronico Alexandrino et in Descriptione urbis Constantinop. Ceterum non tacendum est, hanc annotationem debere me suggestioni fratris mei Hadriani Valesii, quod quidem libenti animo profiteor. Inde etiam dicta videtur Gradus insula et urbs Venetiae. HENR. VALES. [Causam nominis eius sinus, numerum et nomina vetera ac nova Graduum ad ostia Rhodani, et quid sit Gradus, discere ex Notitia mea Galliarum pag. 475.] HADR. VALES.

Ad Gradus] Anton. Aug. (p. 507. Wesseling.) *A Fossis Ad Gradum.* — *A Gradu per fluvium Rhodanum Arelatum.* LINDENB. Hodie Gras. W.

C A P V T. XII.

1. *Celsioris staturae, et candidi paene Galli.*] Diodor. Sicul. lib. v. c. 28. Οἱ γαλάται τοῖς μὲν σώμασιν εἰσὶν εὐμήκεις, ταῖς δὲ σαρξὶ καὶνυργοὶ καὶ λευκοί. De iisdem Livius lib. xxxviii. c. 21. *Sunt fusa et candida corpora, ut quae nunquam nisi in pugna nudentur.* Id quod non de Gallis tantum, sed de Germanis quoque in universum intelligendum: *ὡς ἂν γησιόις τοῖς Γαλάταις, οἷς ἐόικασιν ἐν μορφαῖς, καὶ βίοις, καὶ ἤθεσι.* πλεονάζοντες μόνον ἀγριότητι, μεγάλῃ καὶ ξανθότητι. Eustath. in illum Dionys. vers. *Λευκὰ τε φῦλα νέμονται.* *Lucanus lib. 10. v. 128.

— — — *tam flavos gerit altera crineis,
Ut nullas Rheni Caesar se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas.**

Vide Petron. et Adamant. LINDENB.

Sublatius insolfcentes] Superbia nimis intumefcentes. Ern. — *adhibita socia ulnas admistis calcibus πύξ καὶ λάξ.* W.

Emittere coepert pugnus, ut catapultas tortilibus nervis excussas.] Elegans imitatio Plautina in Captivis Act. iv. Sc. 2. v. 15.

*Ne quis in hac platea negotii confvat quidquam sui:
Nam meus est ballista pugnus, cubitus catapulta est,
Humerus aries: tum genu ut quomque icero, ad terram
dabo.* LINDENB.

2. *Nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitaniam, poterit aliq. vid. — frustis squalere pann.]* Φιλοκρίτους Gallos esse Strabo ait lib. iv. (p. 60. Tzschuck.) χρυσοφοροῦσι τε γὰρ περὶ μὲν τοῖς τραχήλοις στρίπτει ἔχοντες, περὶ δὲ τοῖς βραχίοσι καὶ τοῖς καρποῖς ψέλλια, καὶ τὰς ἐσθῆτας βαπτύς φοροῦσι καὶ χρυσοπάστους οἱ ἐν ἀξιώματι. LINDENB.

Ut alibi] in Italia. W.

3. *Munus Martium pertimescens pollicem sibi praecidit.]* Chir. Fortunat. *Rhetor. lib. 1. p. 40. **Decem milites belli tempore pollices sibi amputarunt.* *Rei sunt laetae Reipubl. *Quod ipsi quoque parentes, teneriore affectu moti, in liberis suis facitare soliti, ne dubio illos Marti exponerent. Menander L. 3. ff. de re milit. *Eum qui filium debilitavit, delectu per bellum indicto, ut inhabilis militiae sit, praeceptum D. Truianni deportavit.* Rufus in L.L. militarib. §. 47. *Εἰ δὲ τις τὸν υἱὸν ἐν καιρῷ πολέμου ἀχρειώνει, ἐν ἀνεπιτήδειος εὐρεθῇ πρὸς τὴν στρατείαν, ἐξορίζεται.* Augustus Imp. Equitem Romanum, quod duobus filiis adulescentibus, causa detrectandi *militaria* sacramenti,

pollices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae. Sueton. in August. c. 24. Mentio porro huius indeuotionis in L. 4. 5. 10. C. Theod. de Tironib. Truncabant vero pollices sibi meticulose, ne ad nomen respondere, cum hastas ex usu vibrare nequirent, cogerentur. Itaque Iustinianum Imp. seditiosis quibusdam Constantinopolim concitantibus ideo pollices abscidisse facile apparet, ut eos armis movendis inhabiles redderet. Landulf. Sag. in Histor. Miscel. lib. xvi. Velut iam olim Philocles auctor fuit Atheniensib. uti bello captiua amputarent τῆς χειρὸς δάκτυλον τῆς δεξιᾶς, ἵνα δοῦν μὲν βαστάζειν μὴ δύνωνται, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύνωνται. Plutarch. in Lylandro, Aelian. Variar. lib. 11. cap. ix. LINDENBR.

Quos localiter Murcos appellant.] In Editione Romana ac Mf. Regio, "Vatic. Tolos." [et Colbert.] scriptum reperi, *localiter*: quod equidem vulgaris lectioni, quae ex Castell. coniectura nata est. praetulerim. Sic enim Marcellinus in fine lib. 19. c. 12. §. 3. *Hic*, inquit, *Befas Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat.* Porro *Murcus* vox Latina videtur esse, non Gallica: idque indicat Marcellinus, cum ait, in Italia multos sibi pollicem praecidere solitos, quos localiter appellant *Murcos*. Ab eadem origine *Murcidum* dixit Pomponius et Plautus, id est, desidem et ignavum, ut Festus explicat, et Augustinus in lib. 4. de Civitate Dei. VALES. *Localiter* ego in textu exhibendum putavi. W.

Ioculariter Murcos appellant.] Lixtprandus in Histor. PP. in Innocent. *De indulgentia Clericorum querimoniam facienti, cum aliquos murcos, aliquos digamos habere diceret, respondit, illum qui volens partem digiti sui absciderit, iuxta canones non posse admitti ad Clerum.* Gloss. Lat. *Murcinarius, mutilus.* Germani in quibusdam provinciis vocem retinent, licet alio nunc fere significatu. Et quos Itali ac Galli *Poltrones*, vocant, ab hac pollicum truncatione nomen invenere. "Murcare, id est, mutilare, in Chronico Sangall. p. 391. Ab eadem origine *Murcia* segnium Dea, apud Arnob. lib. 2. appellata videtur." LINDENBR. *Murcis* poenae semper propositae graves. v. Sucton. Aug. c. 27. Cod. Theodos. Lib. vii. Tit. 13. 4. 10. Tit. xxii. 1. 2. et ibi not. Apud nos ad ergastula solent iidem dargnari. De toto loco dignus est, qui conferatur, Menagius in Amoenitat. iuris civilis edit. Frf. et Lips. 1738. p. 12 ff. W.

4. *Vini avidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus.*] Diodor. Sicul. lib. v. 25. Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψυχροῦ διαφθειρομένης τῆς κατὰ τὸν αἶρα κρᾶσεως, οὐτε οἶνον, οὐτε ἐλαίον φέροι· διόπερ τῶν Γαλατῶν οἱ τούτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς, τὸ προσεγορευόμενον ζύζον, καὶ τὰ κηρία πλύνοντες, τῷ τούτων ἀποπλύματι χρώνται. Κάτοικοι δὲ οὗτες κατ' ὑπερβολὴν τὸν εἰσαγόμενον ὑπὸ τῶν ἐμπόρων οἶνον ἀκρατον ἐμφοροῦνται, καὶ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν λαβρῶν χρωμένοι τῷ ποτῷ, καὶ μεθύοντες, εἰς ὕπνον ἢ μανιώδεις διαθέσεις τρέπονται. Non autem Galli tantum, sed fere omnes populi, qui vite carent, ex frumento conficere solent quod bibant, vel pomorum succo: aut sapos decoquunt, aut palmarum fructus expriment in liquorem, coctisque frugibus aquam pinguius colorant, ut inquit D. Hieronym. part. 3. Epist. 58. D. Basilii lib. de Ebrietate, et Cassian. Bassus de Agricult. lib. vii. c. 34. apud barbaros potissimum in usu esse scribit, ἀπὸ τοῦ σίτου καὶ

τῶν κριδῶν γινόμενα πόματα. Plin. lib. xiv. cap. xxii. *Est et Occidentis populis sua ebrietas: fruge madida pluribus modis per Gallias Hispaniasque nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptius quoque e fruge sibi potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat ebrietas.* Ubi quod de Aegyptiis ait, Herodotus quoque confirmat lib. ii. 77. οἶνον δὲ ἐκ κριδῶν πεποιημένον διαχρίονται. Οὐ γὰρ σφι εἰσι ἐν τῇ χώρῃ ἀμπελοι. De Hispanis Florus, Orosius, alii. LINDENBR.

Vini avidum — potus.] Hoc de Gallia, quam Transalpinam nominabant Romani, et de antiquioribus intelligendum est temporibus, ubi Gallia ob silvas immensas et paludes vino procreando parum commoda erat. Vini cultura in Gallia Transalpina Imperatoris demum Probi aetate fuit concessa. v. Flav. Vopiscum in Probo c. 18. W.

Furoris voluntariam speciem.] Ambros. de Helia cap. xiv. *Quis tale miscuit furoris poculum? quis tantum infudit mentibus venenum? Periclitatur homo actum esse de corpore, et ipse sibi reus est insaniae voluntariae.* Alia in hanc sententiam iam alibi congestimus. LINDENBR.

Ebrietate, quam furoris voluntariam speciem esse.] Eandem sententiam Graeca exprellit Istdorus Pelusiota in Epistola 203. libri i. cum αὐθαίρετον μανίαν appellat ebrietatem. *Nec alio sensu Iohannes Chrysostomus in Sermone i. ad populum Antiochensem, et in Homilia 29. in Genesin, ebrietatem vocat δαίμονα αὐθαίρετον. Quod idem est, ac si dixisset, ebrium esse daemoniacum voluntarium. Idem in Homilia LVIII. in Maithaeum ebrios nihil differre ab daemoniacis ait: sed daemoniacos quidem miseratione omnium dignos, ebrios vero cunctis odiosos esse, οἷς αὐθαίρετον ἐπισπάζονται μανίαν. Et Homilia 28. in Epistolam Pauli ad Romanos asserit, peccatum generaliter esse spontaneum furorem, aut daemonem voluntarium; item in Sermone, Quod nemo regitur nisi a seipso, pag. 580. VALES.

defendens Fontem Tullius.] Haec Ciceronis oratio non nisi manca ad nos pervenit, et laudata ab Ammiano verba ad lacunam pertinent post caput 5. obviam. Hoc sine dubio voluit Fontem: Gallos, meri antea potatores, quique vinum aqua dilutum ut venenum abhorruissent, nunc aquam tamen adfusuros, indeque lucraturus esse hoc, ut placidiores, minus rixosi, saniorisque mentis competes essent. W.

5. *Paulatim levius odere sub Imperium venire Rom.]* Mf. Flor. *levi odore sub.* Verosimile est Ammian. scripsisse: *Paulatim levi sudore* (Sic et Salmaf. ad Solin. 26. W.) *sub Imp. venire Rom.* itaque sequitur, *praeliis parvis quassatae.* Et frequens haec locutio, *Martius sudor, belli sudor.* Valentinian. et Valens L. 7. C. Theod. de lustral. conl. *Sudore bellandi stipendiorum gradus usque ad Protectores meruerunt.* Capitolin. in Maximin. *Sedectm lizas uno sudore devicit.* LINDENBR.

Paulatim levius odere.] Coniecturam Lindenbrogii confirmat codex Regius, in quo distincte scriptum inveni, *paullatim levi sudore:* *ut et in Tolosano. Unde bonitatem eius codicis agnoscere licet, quae et aliis multis, iisque illustribus argumentis testata est. [L. Colbertino legi, *levi sudore*, id est, *sudore.*] VALES.

Primo tentatae per Fulvium.] Livii Epitom. LX. LXI. LIND.

Tentatae per Fulvium.] M. Fulvius Flaccus is dictus est, M. Plautii Hypsaei in Consulatu collega (A. U. 629. W.), qui de Gallis triumphavit, ut est in Prologo 60. libri Titi Livii, apud Velleium in lib. 2. c. 6. Plutarchum in Gracchiis. Sextius vero, quem secundum nominat Marcellinus, est C. Sextius Calvinus, qui cum C. Cassio Longino Consul fuit (A. U. 630. W.): de quo Strabo in lib. 4. Velleius in 1. 15. et Prologus 61. Titi Livii De Quinto Fabio Maximo Allobrogico (A. U. 632. W.) loquitur Caesar in lib. 1. 45. Appianus in Celtico, (p. 73. Schweigh.) alitque. Consule Fastos Sigonii. VALES. Qui recte percepisse mentem Ammiani in eo, quod de Fabii cognomento scribit, quum anno xxxvi. huius saeculi iam ostenderet; sane serum est fere L annis post incursare Carrionis ἀβλαψίαν, haesitantis in cognomine Maximi: utique citari non debuit, ac si Ammianus scripsisset cum vel cui negotii plenior effectus, quod ex nullo codice affers, ὡς φλόγης. GRON.

Fabio Maximo Allobroges devicti agnomen non *Maximi*, sed *Allobrogici* dederunt. v. Perizonii Animadv. hist. p. 65. ed. Hailes. W.

6. *Sallustio auctore.*] Fragmentum Sallustii exstat apud Mar. Victorin. Commentat. in Ciceron. de Invent. lib. 1. *Res Romana plurimum imperio valuit Ser. Sulpicio et M. Marcello Coss. omni Gallia cis Rhenum atque inter mare nostrum atque Oceanum, nisi qua a paludibus invia fuit, perdomita.* LINDENB. Cf. Crenii Animadv. Philol. hist. T. 9. p. 213. W.

Post decennalis belli mutuas clades.] Ruf. Fest. in Breviario c. 6. *C. Caesar cum decem legionibus, quae trecenta milia militum Itatorum habuerunt, per annos octo ab Alpibus ad Rhenum usque Gallias subegit. Cum barbaris ultra Rhenum positus confligit, in Britanniam transivit, decem annis Gallias et Britannias tributarias fecit.* LINDENB.

Subegit Caesar.] Respexit ad versum vulgo isctatum, apud Sueton. lib. 1. 49. *Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem.* LINDENB.

C A P V T XIII.

1. *Domitiano crudeli morte consumito*] xiv. 7. W.

Musonianus] Is est Arianus, cuius meminit Athanasius in Epistola ad Solitarios, ubi ait Eusebianos Sardicense ad Concilium venientes, secum adduxisse Comitem Musonianum, Helychiumque Caltrensem: de eodem loquitur in Apologia ad Constantium. Idem postea Proconsul Achaiae a Constantio factus est, extincta iam Magnentii factione: ut scribit Libanius in Orat. de vita sua: ubi etiam eius πραότητα et χρηστότητα commendat, quemadmodum Marcellinus noster. Eundem denique Praefectum Praet. Orientis fuisse testatur his verbis: πρότερον δὲ ἢ ἀφ' ἡμέρας ἀρχὴν ἔχων ἢ τῶν ἄλλων ἀρχεῖ στρατήγιος. Fuit autem domo Antiochenus, teste eodem Libanio in Epistola 384. et 451. qui quidem semper eum Strategium nominat pristino nomine. Sunt ad eum scriptae lex 14. Cod. Theod. de naviculariis, et lex 5. de cursu publico, Constantio Aug. VII. et Constantio Caesare Coss. VALES.

2. *Secias Manichaeorum et similium.*] De Manichaeorum haeresi copiose Euseb. Pamph. Eccles. Histor. lib. vii. cap. xxv. Socr. lib. i. cap. xvii. Theodoret. in Epitom. Haeresiar. lib. i. cap. ult. *Cyrill. Hierosol. Cateches. 6.* Philastrius Episc. in lib. de Haerelib. Petrus Siculus in Histor. p. 42. Suidas in voce Μάνης, et Titulus Codicis de Manichaeis. LINDENBA.

Interpres idoneus] qui controversiarum illius aetatis tricas optime expedire posset. W.

Lucrandi aviditate fordescens] Libanius tamen laudis non minua, quam pecuniae cupidum fuisse dicit. W.

In quaestionibus super morte Theophili.] Libanius in Oratione ad Theodos. de seditione Antiochena. Constantii in castigandis civitatum seditionibus clementiam valde laudat: atque eum Theophili Consularis caedem graviter et moleste tulisse: Strategio tamen Praefecto quem ad puniendos tumultus auctores miserat, mandasse ut id facinus quam fieri posset mitissime vindicaret: cuius mandatis Praefectum paruisse subiungit. Sed Italianus in Misopogone sub finem inclementius animadversum innuit his verbis: δίκην δ' ἀποτίων αὐτῆς ὑπὲρ τούτων ὡν ὀργιζόμενοι δίκαιως ἠπείραζαν, οὐκέτι μετρίως. VALES.

Theophili — impetu plebis promiscuae discepti,] de quo vide xiv, 7. Pro promiscuae Rulinken. ad Rutil. Lupum p. 19. e Cod. Vaticano repom iubet promiscuae. coll. xx, 6. uti promisce pro promiscuae. cf. et I. Fr. Gronovium ad Praef. Gellii p. 2. W.

Pro Magistro equitum,] Ursicino. agente etiam tum in Gallis. cf. xvi, 2. et 10. militem regens Comes Vicarius, xiv, 11. ubi de eodem Prospero sermo est. W.

Ut ait Comicus, arte desp. furt. rapiens propalam.] Intelligit Plauti locum in Epidico Act. i. Sc. i. v. 10. ubi Terpsio ait:

Mitius iam furtificus sum quam antehac.

Ep. Quid ita? Terp. Rapio propalam.

Eadem venustate dicit Cicero in Pisonem c. 27. *Olim furunculus, nunc vero etiam rapax.* Sed ad Marcellini mentem magis apposite Plutarchus in Ciceronis Vita: ἐν ᾗ καὶ τῆς φιλοπλουτίας ἀμαξούσης καὶ τῶν πεμπομένων στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων, οἷς τοῦ κλέπτειν ἀγεῖνους ὄντος, ἐπὶ τὸ ἀρπάζειν τρεπομένων, οὐ τὸ λαμβάνειν ἰδόκει δεινόν, ἀλλ' ὃ μετρίως τοῦτο ποιεῖν ἡγαπᾶτο. Id est: Quo tempore vigente avaritia, cum Praetores ac Proconsules qui in provincias mittebantur, prorsus quasi furari pishilli animi foret, ad rapiendum incumberent; non videbatur grave esse accipere: sed qui id moderate faceret, laudabatur. VALES.

[4. *Ad colligendas obeuntium exuvias occupatis.*] Editio Romana, et Codices Mss. Regius, Tolosanus, ac Colbertinus habent, *obedientium exuvias*, optime. *Obedientes* appellavit Marcellinus Romanos, et Imperio Romano subiectos. Sic in lib. xxi. c. 12. §. 25. de Iuliano Aug. loquitur: *Tunc ut securitatem trepidis rebus afferret, et obedientium nutriret fiduciam*, etc. (Cf. etiam xxx. 5, 6. et 8, 14. W.) Vult igitur dicere Marcellinus, Duces Romanos in Oriente magis de spoliandis Romanis popularibus suis, quam de reprimendis Persis tum fuisse sollicitos.] VALES.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVI. C. I.

1. *In collegium fastorum a Consule VIII. Augusto adscitus*] Infrequens locutio, et Romanis auribus delicatioribus inusitata: unde foede lapsi sunt, qui dum eam non intelligebant, corrigere conati sunt. Vocat autem Ammianus *collegium fastorum*, collegium Consulium, quorum nomina fastis inferebantur, unde etiam fasti Consulares appellantur: quales Capitolini illi sunt, ante annos aliquamultos reperti, et Siculi, nec non etiam quos Calliodorus Senator urbis Romae conscripsit. Pari modo idem Ammian. dixit, *in collegium trabene adscit*. Lib. xxiii. c. 1. §. 1. *Iuliano vero iam ter Consule, adscito in collegium trabene Sallustio*. Lib. xxx. c. 3. §. 1. *Grutiano adscito in trabene societatem Equitio Consule*. LINDENB. Addo xxv, 10, 11. W.

Vigore genuino] innato sibi et proprio. xvi, 5, 13. xvii, 5, 2. et laepius. Ea significatione usurpare etiam solet Ammianus voc. *nativus*. W.

Si adfuisse statu tandem secundo] Vix commodum sensum eruo: fortasse librariorum incuria excidit *Fortuna*; quod conici possit ex gemino loco xix, 6, 1. *adspiravit auram quandam salutis fortuna*. W.

2. *Res magnae, quas per Gallias virtute felicitateque correxit*] Quid? correxit res magnas? immo vero Gallias magis correxisse, in meliorem statum redegisse possit videri. Sed nihil mutandum: Ammianus enim Graecum *καταρτοῦν* in animo habuit, quod est recte atque feliciter aliquid agere. cf. xxv, 4, 25. et xxx, 7, 7. W.

Singula serie etc.] An non dedit auctor *singulas*? Certe cap. 5. ubi ait similiter, suo quaeque loco *singula* demonstrabuntur, praemiseraut neutrum. GROX.

3. *Falsitas arguta*] si quis in historia scribenda ingenii magis atque oratae dictionis laudem sectatur. W.

Ad laudativam paene materiam] genus demonstrativum, uti Rhetores dicere solebant. Cf. de Iuliani moribus xxv, 4. et Heynii Prolus. p. cxxx. W.

4. *Vespasiani filius*] Haec uncinis inclusi ut ab Ammiano vix profecta. W.

Bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus] Ita de Claudio Imp. Trebellius Poll. c. 1. *Quid in illo non mirabile? quid non conspectuum? quid non triumphalibus vetustissimis praefendum? in quo Traiani virtus, Antonini pietas, Augu-*

fit moderatio, et magnorum Principum bona sic fuerunt.
LINDENBR.

Clemens ut Antoninus] Antoninus cognomine Pius, moribus clemens, ac tantae bonitatis, ut haud dubie sine exemplo vixerit. Aurel. Victor et Capitolin. LINDENBR.

Rectae perfectaeque rationis indagine] h. e. philosophiae studio. VV.

Congruens Marco, ad cuius aemulationem actus suos effingebat] Eutrop. lib. x. 16. (8.) et Landulf. Sagax in Hist. Miscell. Marco Antonino non absimilis, (Julianus) quem etiam aemulari studebat. Sic fere semper sibi aliquem Principes proponunt, ad cuius aemulationem mores suos effigant. De Alexand. Severo Lamprid. c. 30. *Legit et vitam Alexandri*, (Magni) quem praecipue imitatus est, *et in eo contemnebat ebrietatem.* De Constantio, Ammian. lib. xv. c. 1. §. 5. *Ad aemulationem civilium Principum vitam formare moresque suos diligentia laborabat enixa.* Sic Antonin. Caracalla Alexandrum Magn. eiusque gesta semper loquebatur; Tiberium et Syllam in conventu plerumque laudabat. Nec alias fabulas Pescennius Niger umquam habuit, nisi de Hannibale ceterisque talibus, ut Spartian. scribit c. 11. Atque hoc est, quod Lucillum monet Seneca Epist. xi. *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, et semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, et omnia tanquam illo vidente faciamus.* — *Elige itaque Catonem: si hic videtur tibi rigidus, elige remissioris animi virum Laelium, elige eum cuius tibi placuit et vita et oratio; et ipsius animum ante te ferens et vultus, semper tibi ostende vel custodem, vel exemplum.* Bono itaque publico Plutarchus, Aemil. Probus, Aurel. Victor, et ex recentioribus nonnulli vitas magnorum virorum edidit, ut semper in numero sit, quod eligere et imitari possimus. LINDENBR.

Marco, ad cuius aemulationem.] Cui magis hac potissimum de re credi par est quam Iuliano ipsi? Is igitur in Epistola ad Themistium (p. 253. Spanh.) sibi cum Alexandro Macedone et Marco Aurelio certamen quoddam virtutis et gloriae ait esse susceptum: καί μοι πάλαι μὲν οἰομένη πρός τόν Ἀλέξανδρον καὶ τόν Μάρκον, καὶ εἴ τις ἄλλος γέγονεν ἀρετῇ διαφείων, εἶναι τὴν ἀμύλλαν, Φρίκη τις προσέει μὴ τοῦ μὲν ἀπολείπεσθαι τῆς ἀνδρείας εὐδὲν, τοῦ δὲ τῆς τελείας ἀρετῆς οὐδὲ ἐν ὀλίγον ἀφίκεσθαι. VALES.

5. Tulliana auctoritas.] Respexit sine dubio ad Ciceron. de Oratore Lib. iii. c. 46. ubi eadem fere leguntur. VV.

Ut Erechtheus in secessu Minervae nutritus.] Hic est qui vulgo Erichthonius dicitur a Mythologis: quem Homerus in Catalogo Erechtheum appellat his versibus (v. 547.)

Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὃν ποτ' Ἀθήνῃ
Θέλει Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα.
Καδὲ ἐν Ἀθήνῃσι σισιν ἐνὶ πύλῃσι νύφ.

Hunc Minerva occultatum in cista cum geminis serpentibus Cecropia filiabus commendaverat: unde mos manavit, ut omnes eius posterius alerentur in cunis, quae auro ductos angues haberent appositos, quemadmodum scribit Euripides in Ione sub initium. Eidem Erechtheo templum fuit Athenis in arce positum, cuius meminit Herodotus in 8. lib. ubi et serpentes illi erant duo.

custodes arcis, quibus mellita quotidie apponebatur placenta, ut notat Hesychius ad illa verba ex Aristoph. *Lyssistrata*, οἰκουρὸν ὄφιν. Ab hoc Erechtheo distinguendus alter Erechtheus Pandionis filius, Erichthonii seu Erechthei prioris nepos: a quo denominatus *Ἐρεχθίδας* tribules scribit Pausanias et Demosthenes ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ. VALES.

Erichtheus in secessu] Logistorici Erichthonium vocant. Apollod. Biblioth. lib. III. c. 14. (ubi vid. Heynius p. 833. sqq. W.) Hygin. fabul. CLXVI. Fulgent. Mythol. lib. II. Placid. Lactant. in Stat. lib. II. LINDENBR. Conf. etiam Ovid. Metam. II, 555. 199. et Hermann. Mythol. B. 3. S. 309. W.

Germania] Ab hac discerant Ammianus Rheni mentus, i. e. Alamannos, recte. Cf. inprimis Trivorium p. 77. 81. seqq. *Rigentem* vocat Rhenum ob frigidum olim Germaniae coelum. Pariter *pruinæ* iunguntur et *Rhenus* XXV, 4, 18. W.

C A P. V T II.

1. *Agens negotiosam hienam*] Cf. omnino Ritter. ad Guthrium T. v. Sect. 3. p. 575. II. *Militum* iuniorum. Opponuntur enim veterani. W.

Veteranos concursatione perv. defendisse.] Narrat id quoque Libanius in Orat. funebri pag. 271. (Keisk. I. p. 536.) καὶ τινὰ καὶ νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν νεανίσκων ἀπεκρούσαντο πολλῶν γέροντες ὀλίγοι γῆρα τῶν ὀπλῶν ἀφαιρέμενοι. quod facinus cum Myronidis Athen. victoria confert. VALES.

Solet abrupta saepe discrimina salutis ultima desperatio propulsare] Militare praeceptum est, cum desperatis arma non conferenda: ubi enim evadendi spes nulla, ibi ignaviam quoque metus acuit, et de necessitate virtutem facit. In bello Crotoniensium contra Locrenses, hi quod longe maiore numero militum vincebantur: *Omissa spe victoriae* (inquit Trog. Pomp. lib. XX. c. 3.) *in destinatam mortem conspiciunt*, tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inultum morerentur. Sed dum honeste mori quenerunt, feliciter vicerunt. Nec alia causa victorine fuit, quam quod desperaverunt. Vide Fl. Veget. de Re milit. lib. III. cap. 21. lib. IV. cap. 25. *Comm. ad Ligurim. p. 190. 191. *LINDENBR. *Abrupta*, periculosissima. Sic saepe Ammianus, alique optima notae scriptores. v. Ruhnken. ad Vellei. Patere. II, 2. p. 79. W. Graeci sic adhibent voc. ἀνότομος. ERF.

Adulatione ancillari] servili, sordida. cf. XXVI, 6, 16. nam ancillarum et ancillarum nomine infamabantur adulescentes sordidi, inprimis in ambiendis honoribus. v. interpretes ad Scriptu. Hist. Aug. T. II. p. 360. laudante Ernesti, qui et recte *amoenitatem* exponit: cultum amoeniorem, vitamque luxuriosam. W.

Ocinno Kal. Iulias.] Ita iusserat Constantius Augustus teste Iuliano in Epistola ad ordinem et populum Atheniensem (p. 277. Spanh.) his verbis: τούτων δὲ ὃν ἔφην τρόπον γενομένων, περὶ τὰς τροπὰς τὰς θειοτάτας ἐπιτρέπει μοι βαδίζειν εἰς τὰ στρατόπεδα, ὅχημα καὶ τὴν εἰκόνα περιστοιχεῖ τὴν αὐτοῦ. Id est: *His ad eum quem*

quem dixi modum perfectis, circa aestivum solstitium profecti-
scendi ad Gallicanos exercitus facultatem mihi concedit, habi-
tum et imaginem ipsius circumlaturus. Nec assentiri possum do-
ctissimo Interpreti, qui pro aestivo solstitio bibernum legendum
affirmat. Etenim hic locus Iuliani non de eo intelligendus est
anno, sub cuius exitum Iulianus in Gallias est missus: sed de
anno subsequente, quo primum inivit Consulatum cum Constantio:
qui fuit annus Christi 346. Ab aestivo solstitio Gallicani milites
in expeditionem proficisci solebant, ut docet Marcellinus noster in
lib. 17. c. 8. §. 1. his verbis: *Oppertensque Iulium mensem,*
unde sumunt Gallicani procinctus exordia. Et Iulianus in Epist.
citata: καὶ στρατὸν μὲν ἀμᾶζοντος τοῦ αἵτου. Denique Callio-
dorus in lib. 1. Ep. 24. Paene omiseram, in superiore Iuliani
loco pro ὄχλημα legendum esse σχῆμα. VALES.

Velut dux diuturnus.] Nove dixit diuturnum ducem, id est,
usu castrensis negotii diuturno firmatum, ut loquitur lib. xxx.
c. 7. §. 11. Sic diuturnior, id est, senior. Inf. lib. xxiii. c. 1.
§. 6. *E Sacerdotum consortio quidam ceteris diuturnior nullo*
pulsante repente concidit. LINDENBR.

3. *Altis per Arborosam.*] Ita quidem primus edidit Castellus:
sed in Editione Rom. atque in codice Regio [et Colbertino] le-
gitur, *per Arbor . . .* quod equidem retinere satius esse duxi,
quam Castellum summius lectori obtrudere. VALES. Cf. Pithoei
Advers. II, 1. p. 75. ff. W.

Quibusdam per sedes Leucorum.] Huius lectionis auctor est
Gelenius. Nam Castellus ediderat hoc modo: *Quibusdam de la-*
cu et corbitis iri debere firmantibus; foede prorsus ac monstro-
se. In Editione Romana sic legebatur: *Quibusdam de lauc. et*
orairi debere firm. At codex Regius [et Colbertinus] veram no-
bis scripturam conservavit huiusmodi: *Quibusdam per Sedelaucum*
et Cora iri debere firmantibus. Nam ab Augustoduno Autillodo-
rum petentibus per Sedelaucum iter est, ut patet ex Antonini Iti-
nerario (p. 360. ed. Wesseling.) sic

Augustoduno millia plus minus 33. leugae 22.

Sidoloucum m. p. m. 27. leugae 18.

Aballone m. p. m. 24. leugae 16.

Autillodorum m. p. m. 33. leugae 22.

Ita enim eum Antonini locum restituimus, cum vulgatae Editio-
nes pro leugis legiones ubique praeferant contra scriptorum co-
dicum auctoritatem: quod Hieronymi Suritae commentum est.
In Tabula quoque Peutingerorum eadem leugarum spatia notata
sunt hoc modo. *Autilloduro 22. Aballo 16. Sidoloco 18.*
Augustodunum 29. In Epistola Amulonis Lugdun. Episcopi ad
Theoboldum Sedelocus dicitur: manetque hodie nomen *Sau-*
lieu. De Cora autem maior difficultas est. In Notitia quidem
Imperii legitur *Praefectus Sarmatarum Gentilium a Chorn Pa-*
risios usque. Sed non dubito, quin Marcellinus Coram fluvium
intelligat, qui est inter Augustodunum et Autillodorum. Certe
Ionas in Vita S. Columbani capite 22. Choram fluvium in eo-
dem itinere commemorat. *Pet urbem* (inquit) *Bisontionum Au-*
gustodunumque ad Avallonem castrum pervenit: deinde ad Cho-
ram fluvium properans, etc. exin Autillodorum properavit. Ai-
moinus Monachus in libro de translatione et miraculis Aurelii,

COMM. IN AMMIAN. I.

M

Georgii et Nataliae, pagum ibidem fuisse testatur, de nomine An-
vii ita appellatum, his verbis: *In Ecclesia pagi Autisiodorensis*
Cora nuncupati cum fuissent sancti Martyres Alario impositi,
etc. HENR. VALES.

[De Chora fluvio, et de Chora vico ei appposito fratrem
meum pridem monui: de eorum situ et nomine primus multa
observavi, quae Notitiae Galliarum inserui. Sed omnino Marcellinus
supra Chorae nomine vicum designare voluit, non fluvium.

HADR. VALES.]

Sedelaucum est *Saulieu*, *Cora* vero vicus prope Autosido-
rum (Auxerre). W.

5. *Et Ballistaritis.*] Lipsius in lib. 3. Poliorcetici funditores
fuisse putat, aut fundibularios. Sane in Glossis vet. *Ballistarii*,
σφενδαῖται exponuntur; et a Vegetio in lib. 2. cap. 2. inter le-
vem armaturam recensentur, et a funditoribus distinguuntur. Sed
heic *Ballistarii* nomen est numeri militaria. Eorum mentio fit
in Notitia Imperii Rom. sub Duce Mogontiacensi. HENR. VALES.
Equidem h. l. ubi de obsidione urbis sermo non est, funditores
cum Lipsio intellexerim. W.

6. *Tricassinos* (Troyes) Wessel. ad Itiner. p. 361. — *amplio-
res*, *numeroliores* — *pavore traditos*, qui paventes se ipsi tradi-
derant. W.

8. *Remos* (Rheims). W.

Exercitum Vefuntii iusserat opperiri.] Hanc scripturam ex-
cogitavit P. Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *exerci-
tum vehementem iusserat opperiri*. Sed in Mss. Regio ac Florenti-
no, et in Editione Basilienſi, inter *vehentem*, et *iusserat*, aliquan-
tulum interiectum est spatium. Equidem vulgatam lectionem prorsus
ferre non possum, cum Marcellini sententiae repugnet. Neque
enim Vefuntii, sed Remis milites in unum coacti Caesarem ex-
spectare erant iussi, ut per Decem-pagos (quod opidum est in
agro Mettensi, 30. millibus distans a Metis, teste Paulo Warne-
frido de Mettensibus Episcopis) proficisceretur adversus Alamannos.
Cui consilio quid magis contrarium est, quam Vefuntii milites
Imperatorem opperiri? Adde quod saltem Vefuntione diceret,
non Vefuntii: sic enim Caesar, et Xiphilinus in Nerone, et An-
toninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. superiore
Bisuntios vocat, in lib. 20, 10, 3. *Besantionem*. Sed ut coniectu-
ram meam proponam, sic sere a Marcellino scriptum puto: *Ubi*
in unum congregatum exercitum vehementem mensis (in men-
sem? W.) *cibaria iusserat opperiri praesentiam suam*. VALES.
Quidni brevius et ad modulum spatii relictum: *vehentem commea-
tus*? W.

9. *Per Decem-pagos Alamannam aggredi.*] Antonin. in Iti-
nerar. *Iter de Pannoniis in Gallias per mediterranea loca, id*
est, a Sirmio per Soppianas, Treveros usque. Tabernas, De-
cem-pagos, Divodorum. Tabula Itiner. *Tabernis, Pontefaravi,*
Ad Decem-pagos, Ad Duodecimum. LINDENBR. *Per Decem*
pagos (Dieuse) prope Metas (Metz) et Sarburg. Mannert p.
186. W.

10. *Humectus dies et decolor*] pluviis et nebulis foedus. W.

Legiones duas arma cogentes.] Sic Latini vocant quos Graeci
οὐραγούς et *ἐπιστοφύλακας*. Et sic loquitur saepissime Marcel-

linus. Livius lib. 37. c. 29. *Ita et explicuere ordinem primae in conspectu Praetoris, et coactum agmen ab Rhodiis est.* VALES. Si modo Ammianus eo sensu voluerit dicere *arma cogere*, quo Livius *agmen cogere*. Utique longe alio sensu sic loquimur libro xx. cap. 8. §. 1. *arma quoque et tirocinia cogens, legionesque augens.* Illo autem sensu usurpat *agmina cogere* in libro xxiv. c. 1. §. 2. praefers pluralem, ubi antiquiora singularem, etsi eadem loquutio iterum occurrat libro xxv. c. 3. §. 2. et xxviii. c. 4. §. 8. non sine suspitione vitii, ut probabiliter disputat pater in cap. xix. Observationum ad Ecclesiasticos scriptores. oxon. Livii locus a Valefio citatus Erneltio non videtur commode huc facere, quoniam ibi de classe sit sermo. Equidem etsi non infirior apud alios magis in usu esse *agmen cogere*, nihil tamen mutandum existimo, maxime ob xxv. §. 2. *invasa subito terga ponere* *arma cogentium.* W.

12. *Brocomagus*] (*Brumat*) *Tabernas* (Rhein-Zabern) *Salifonem* (Selz) *Nemetas* alias *Noviomagus*, hodie *Speyer.* et *Vangionas*, alias *Borbetomagus*, hodie *Worms.* v. ad xv. 11. 8. W.

* *Tabernas.*] *Tabernas Rhenanas* heic intelligi asserit Cluverius in libri 2. de antiqua Germania capite 12. Cui non accedo. Nam cum Ammianus heic singula opida suo ordine recenscat, si *Tabernas* ad Rhenum sitas dicere voluisset, *Salifoni* profecto eas postposuisset. Quod cum illo non fecerit, sed ante *Salifonem* posuerit, apparet eum *Tabernas Alsatias* intellexisse. Opinionem nostram confirmat Iulianus in epistola ad Senatum populumque Atheniensem pag. 512. ad quem locum vide quae notavit Dionysius Petavius. HENR. VALES. [Tabernas numero tres fuisse, alias ad Rhenum flumen, alias in Alsatia inferiore prope Pontem Saravi, tertias flumen Navam inter ac Nivomagus Motellanum, docui nuper in Notitia Galliarum pag. 542. HADR. VALES.]

Nam ipsa oppida, ut circumdata retibus lustra declinant.] Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum 45. urbea a barbaris captas esse dicit: quarum agros barbari arabant, cum ipsa oppida diruissent. Idem scribit Iulianus in Epist. ad Athenienses (p. 278. Spanh.): πολλῶν πάντων Γερμανῶν περὶ τὰς πεπονημένους ἐν Κελτοῖς πόλεις ἀδελῶς κατοικοῦντων πέντε πον καὶ τεσσαράκοντά ἐστι τείχη δόξα τῶν πύργων, etc. Zosimus initio lib. 3. quadraginta tantum ponit urbes, ad Rhenum sitas, quas Alamanni, et Franci et Saxones everterant. Huiusce porro Galliarum vastationis causam Libanius in Oratione funebri confert in Constantium: qui ut Magmentium tyrannum distineret, datis ad barbaros litteris ultro erat adhortatus, ut Rom. limitem irrumperent: quod et Zosimus in lib. 2. et Socrates Sozomenusque confirmant. IDEM.

Ut circumdata retibus lustra.] Quis hanc scripturam vel suspicetur de vitio? Eam tamen ut vitiosam et a Mar. Accursio primum fabricatam audacter expunxi, (v. Gronov. Praef. p. xxii. W.) restituta Mss. codicum omnium lectione, quam Editio quoque Romana servaverat. Confirmatur autem haec scriptura simili quoque loco, qui est in lib. 31. c. 2. §. 4. de Hunnis: *Ac discitis nullis unquam tecti: sed haec velut ab usu communi discreta sepulcra declinant.* Eadem sententia Carolus IX. Francorum Rex, cum esset suopte ingenio actuosus, nec morari sub tecto eodem diutius posset, dicere solebat aedes sepulcra esse vivorum hominum, ut in eius Vita proditum est a P. Masone. IDEM.

Lustra restitui maluit Dorvillius ad Charitonem p. 465. Lips. ob adiecta retia. Sed ferri potest altera lectio, si feras cadavera sectantes Ammianus in mente habuerit. Iuprimis vero rem conficit locus geminus a Valesio excitatus. W.

Brocomagam occupavit.] In Itinerario Antonini Brocomagus dicitur. Unde Marcellini nostri locum corrigendum esse monuerat Hieronymus Surita, praesertim cum a Ptolemaeo *Βροκόμαγος* nominetur in Triboccis. Sed et vetus Peutingerorum Tabula Brocomacum eam appellat. Postremo, ne scrupulus quisquam super sit, ita distincte in exemplari Regio scriptum reperi: *Primam ex his Brocomagam occupavit.* Tameisi paullo superius in eo scriptum sit: *Brotomago, Tabernas, Salifone, etc.* *Nunc *Brumas* dicitur, et est ad Sornum fluv. sita.* VALES.

C A P V T III.

1. *Excisam: nec civitas ulla visitur, nec castellum.*] Culpam transferunt Libanius et Zosimus in ipsum Constantium, qui, ut Maquentium distineret, barbaros, ut limitem Romanorum irrumperent, instigaverit. W.

Rigodulum oppidum est.] Legendum ut est in Ms. *Rigomagam oppid.* Tabula antiqua Itineraria: *Confluentes, Antunnaro, Rigomagus, Bonnae.* LINDENB. *Rigomagam* (Rheinmagen). W.

Prope Coloniam turris.] Reiuersius adscriptis: „De turri prope Coloniam nihil uspiam legitur. Quia autem Constantinus Imp. ex adverso Coloniae in citeriore ripa, sc. terra Francorum, Divitense munimentum hodieque Duitisch (Deuz? W.) dictum erexit ad impediendas Francorum in Galliam irruptiones, cogitandum est, an id munimentum vocabulo turris significare voluerit Ammianus, an, quod mihi videtur verius, nomen sit corruptum et legendum *Tuitis* vel *Duitis*, *Dtwits*, unde Divitenses et Duitenses inde lecti vel sibi excubantes numeri.“ W.

Inerim] ad tempus. W.

3. *Senonas*] (Sens). *Scindebatur in multiplices curas*, translatio nimis quaelita. Alias distrabi. *Qui a solitiis descivere praefidiis, reducerentur ad loca suspecta.* ut milites in urbes, quibus antea praesidio fuissent, quamquam crebris hostium incursionibus expulsi, redirent. W.

C A P V T IV.

1. *Scutarios-Gentiles.*] Vtrique in scholis palatinis fuere. v. Ind. 11. *ut commodius vescerentur, sustentarentur, vitae necessitatibus praeberentur.* W.

2. *Intuta*] ruiposa. *propugnacula turres et pinnae* non ita altas muri loricis. v. XIV, 2, 18. *ira exundante subfridens* in talibus sibi placet Ammianus, mihi non item, cui distorta oris lineamenta Iulianum mitem atque philosophum haud satis decere videntur. W.

3. *Indignitati rerum*] Ernesti exponit per ioiquam fortunam, ego vero maius aliquid subesse putaverim, Iulianum nempe ab ipso Constantio et ducibus reliquis indigne habitum; idquo firmatur statim sequente *Marcelli magistri equitum* (v. infra c. 7. 8.) exemplo. W.

Marcellus Mag. equitum.] Hunc quasi custodem Iuliano apposuerat Constantius una cum Sallustio, eisque belli totius administrationem commiserat, solo Caesaris titulo penes Iuliaoum manente; ut narrat Zosimus io lib. 3. c. 2. et Euoapius apud Suidam in ἐξιστάμενος his verbis: ὁ γοῦν Μάρκελλος κύριος ἦν τῶν πραγμάτων, ὀνόματος μόνου καὶ σχήματος τῷ Ἰουλιανῷ ἐξιστάμενος, τὴν δὲ ἀληθεστέραν αὐτὸς ἀρχὴν μεταχειρίζόμενος. Et in v. Σαλούστιος. Hanc Constantii calliditatem tangit Libanius in Oratione funebri Iuliani pag. 271. et in Oratiooe Consulari. VALES.

Etiamsi civitas absque Principe vexaretur] h. e. etiamsi Caesar in obsessa civitate non esset periclitatus. W.

4. *Efficacissimus*] industrius, rei suae intentus. cf. xxvii. 8. *efficaciae impetrabilis rex*. xiv. 8. W.

[*Terrae saepe vastatae ex. quaedam victui congrua suggerabant.*] Io codice Colbertino legitur, *terrae saepe vastitatae ex. igma quaedam victui congrua adgerebant*: quomodo haud dubie scripsit Marcellinus. P. Pitheous certe ad oram Ammiani sui notavit quoque scriptum esse *vastitatae* in codice Valentino, uti et *populitatae* legitur in Digestis, pro saepe populatae.] VALES. *Vastatae* satis esse videri possit ob adiectum *saepe*. Sed occurrit iterum xxvi. 5. 9. vox Ammiano soli usurpata, quem pleonasmii vitio liberabis, si *saepe* de tempore, *vastitatis* de dirutitate mecum accipias. W.

C A P V T V.

1. *Temperantiam sibi ipsi indixit.*] Iulianus ipse in Misopog. (p. 340. Spanth.) δεινὴ δὲ τις ἐκ παιδαρίου με καὶ ἀνότητος ἀπάτη προλαβοῦσα τῇ γαστρὶ πόλεμον ἔπεισεν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπω πολλῶν ἐμπιμπλάσθαι σιτίων αὐτῇ. LINDESB.

Adstrictus suntuariis legibus.] De fixatnariis sive censoriis legibus Plin. lib. viii. cap. 51. lib. x. cap. 2. A. Gellius lib. ii. cap. 24. *Tertullianus Apolog. cap. 6. * IULI.

Ex Rhetris Lycurgi et axonibus.] Πῆρτα proprie dicta est responsio Apollinis Delphici, quae Lycurgo consulenti de Senatoribus, et de populi in concionibus potestate data est. Eaque a Plutarcho refertur in Lycurgi vita. Generaliter tamen omnes a Lycurgo latae leges (non scriptae tamen, W.) ῥήτραι videotur dictae; ut innuit Plutarchus in Laconicis Apophth. et in dialogo de oraculis Pythiae. De Salonis axonibus notior res est, quam ut monere opus sit. Illud tamen non silendum est, in codice Regio, [et Colbertino,] et in Editione Rom. ac Basilienſi legi, *ex rhetris Lycurgi, id est axibus*. VALES.

Rhetris Lycurgi et axonibus.] Sic verius puto, quam ut vulgo legitur, *retris Lycurgi, id est axonibus*: Rhetrae vocantur

Lycurgi leges, Axones Solonis. Suid. Παρὰ Λακεδαιμονίοις φήτης Λυκούργου, νόμος ὃς ἐκ χρησμοῦ τιθέμενος. Idem: Ἄξονες, οὕτως ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τοὺς Σόλωνος νόμους, διὰ τὸ ἐγγραφεῖναι αὐτοὺς (sc. βουλευτοφιδόν V.) ἐν ξυλίοις ἄξοσι. Vido Valer. Harporast. Magni Etymolog. Scholiast. Apollon. lib. iv. tmemate 24. LINDENBR. v. Gronov. Praef. p. xxvi. Equidem vereor, ut Lycurgi ex glossa sit additum. Plura de rhevis et axonibus (sc. axibus, quod lincerus videtur Gesnero in Thes. v. Assis) si quis forte delideret, is adeat Potteri Archaeol. Graecam P. i. p. 403. Rambach. W.

Romam translata] Perizon. ad Aelian. 3. 34. vide Fr. Platonium de legibus Romanorum sumtuariis Lipsi. 751. W.

Senescentes paulatim reparavit Sylla Dictator.] A. Gell. lib. ii. cap. 24. Tentarunt quoque idiplum Pompeius et Crassus Coss. sed frustra: et causam addit Dio lib. xxxix. c. 37. quod et obstitaret ὁ Φιλανῶρος Hortensius, et quod ipsi ἐς πᾶν καὶ τρυφῆς καὶ ἀβροτήτος προκχεωρηκότες. LINDENBR. Ob oculos habuisse, ut saepe, ita et hic videtur Ammianus Gellium ii. 24. nam quae illi sunt senescentes, eas hic situ atque sento obliteratas vocat W.

Ex praedictis Democriti.] Cuius summa laudatur ab antiquis frugalitas, quod et agros et paterna bona reliquerit lautissima, ut divinae sapientiae se totum daret. Diogen. Laert. in eius Vita ix. 34. Cicer. Tuscul. v. 39. Val. Max. lib. viii. cap. 7. LINDENBR.

Ex praedictis] Pollis proprie sumere de iis, quae ante eum dicta essent, quas legere meminisset; melius tamen exponas per praeepta, placita. Sic apud Livium 23. 19. est praedictum dictatoris pro imperio d., monente Ernellio. W.

2. Tusculanus Cato, cui cogn. Censorii castior vita indidit.] M. Porcius Cato, ortus Tusculo municipio, ad summos honores virtute sua aditum sibi patefecit: Censuram quoque gessit, qui honorum omnium apex tum habebatur. Unde Censorius cognominatus. Non enim assentior Marcellino, qui a castitate et sanctitate vitae id ei cognomentum inditum esse pronuntiat. Fefellit Marcellinum, quod sua aetate Censorios dici audiebat homines qui castius viverent. Sic Pollio in Valeriano et in Censorino, et Marcellinus ipse in lib. 25. c. 4. §. 7. de Iuliano Principe: Censoriis moribus. VALES. Pariter Censorio vigore xviii. t. 4. W.

Cultus: magna, inquit, cura tibi.] Sic corruerat hunc locum P. Castellus, cum in Editione Romana legeretur: Cui cogn. Censorii castior vitae indidit cultus. Magna, inquit, cura tibi. Neque aliter codex Regius, [et Colbertinus,] et Editio Augustana, nisi quod scriptum habent: Magna, inquit, cura cibi, etc. Eleganter: hic enim non de cultu ac vestitu, sed de cibis loquitur Marcellinus. VALES. Voce cultus interdum ad periphrasin utitur Ammianus: sic xxx. 9. 2. pudicitiae cultus pro pudicitia. W.

3. Cum legerat libellum adfidue.] Libellum pro epistola ponit, qua Constantius Imp. annonas et salaria tam Iuliano Caesari, quam palatio eius constituerat. Similes Imperatorum epistolas refert Pollio in Claudio c. 14. Vopiscus in Aureliano c. 9. et 13. ac Probo c. 5. No quis autem miretur libellum hic pro epistola sumi: cum apud Suidam in Lexico legatur, βιβλίον. ἐπιστο-

αἱ: et Themistius in Orat. 14. βιβλίον appellet epistolam Constantii ad Senatum. Denique Marcellinus noster in lib. xx. cap. 9. *volumen edicti* dicit. *et Rufinus in lib. 8. cap. 5. *librum legis*. VALES. *Libellum* Vales. interpretatur epistolam. Nil opus; est Isida, schedula. — *Ut privignum* vitricus aliquis *ad studia* Athenis prosequenda. Sic in *studia Apolloniam* ap. Vellei. Paterc. 11, 59. ubi vid. Ruhken. W.

Phasianum, vulvam, fumen.] Ex LL. censoriis, Plin. lib. 8. cap. 51. *Interdicta cenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, scincipita verrina*. *Tertull. Apologetici cap. 6. *Quoniam illae leges abierunt, sumtum et ambitionem comprimentes, quae centum aera non amplius in cenam subscribi iuebant; nec amplius quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam*. *LINDENB. *Phasianum* notam avem, a Phasi dictam, summo Colchidis, unde primum in Graeciam migravit, et in deliciis habita est. Sobrii tamen principes vel plane ea abstinerebant, ut Iulianus, vel solis diebus festis sibi apponebant, ut Alexander Severus et Tacitus. v. Casaubonus ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 565. ed. Hack. W.

Exigi] anquiri *vetuit* sc. Iulianus *et inferri*, apponi. Haud recte cepisse mentem Ammiani videtur Gibbonus T. iv. p. 288. nam in Constantii libello exquisitiores isti cibi profecto non erant permilli, sed rei culinariae magistri, spreta Augusti schedula Caesaris gratiam inire cupientes, quae suaviora ad palatum essent, indagabant. W.

Munificis militis vili et furtivo cibo contentus.] Munifices dicuntur milites gregarii, qui munia facere coguntur, et distinguuntur a Principalibus qui privilegiis muniuntur, et immunes sunt, teste Vegetio in lib. 2. VALES. *Munifici gregario iunxit* Noster xxv, 2, 2. W.

Vilis cibo et fortuitus] Uno verbo Gr. τυχών. W.

4. *Ille namque aenea concha supposita.*] De Aristotele idem scribit Diogenes L. v. p. 310. ed. Steph. ὅποτε ποιμῶπο σφαῖραν χαλκὴν βάλλεσθαι αὐτῷ εἰς τὴν χεῖρα, λεκάνης ὑποκειμένης, ἢ ἐκπερούσης τῆς σφαῖρας εἰς τὴν λεκάνην, ὑπὸ τοῦ φόβου ἐξέρχεται. *De Lycurgo Plutarchus in eius Vita. De Ulpio Marcello Dio in Vita Commodi 72, 8. Suidas in Μάζκελλος. *LINDENB.

Aenea concha.] Gloss. *Concha, κόγχη*. In vet. Colloquiis: *ἔνεγκε ὕδωρ πρὸς χεῖρα κόγχη*. *Adfer aquam manibus concha*. *Paul. I. C. lib. iii. Tit. vii. de usufructu: *Argento potorio legato, omnia quae ad poculorum speciem comparata sunt, debentur, velut paterae, calices, scyphi, urceoli, oenophoria, et conchae*. Scholiaf. Iuven. *Conchae, in quibus pedes lavabant*. Marcellus Empir. p. 956. *Concham aeream de melle albo ab intus perunge totam*. *Anastal. in Vitis P. P. *Concha aurochalca*. *Lacus et conchas triautas, cum columnis porphyreticis*. *Concham ac spongiam pro nocturnis diligentius*. Acta Mss. Martyrii D. Claudii Nicostrati: *Cavare conchas, pegas et lacus cum sigillis et cantharis*: et alibi in iisdem Actis, et Gregor. Turo-nens. de Miraculis lib. 1. cap. 5. 12. 31. LINDENB.

Vigorem] v. Hadr. Vales. in Praef. p. LIV. — *Sopor infusus*. Sollemne inprimis poetis est, in somno describendo vocabulis ut

ab humoribus desumptis. Vide, si tanti est, quae notavimus ad Valer. Flacc. iv, 16. W.

5. *Ex plumis et stragulis sericis.*] Iam id quoque inter luxuriae notas posuere frugationis vitae magistrum. Plin. Histor. Natur. lib. x. cap. 22. de pluma ganzarum Germanicarum loquens, sic ait: *Eoque delictae procellere*, (apud Romanos) *ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint*. Apul. Milet. x. (p. 844. edit. in us. Delph.) *Lectus disternebatur Indica testudine pollucidus, plumea congerie, tumidus, veste serica floridus*. Accubita haec Graeci posteriores χηνοπλούματα vocarunt: nam et πλούμι illis est *pluma*. D. Chrysostomus in Homil. de Decollat. Iohann. Μαλακὰ χηνοπλούματα ἐκλύοντα καὶ χαυνούντα τῶν ἀνδρῶν τὰ σώματα. Zeno Veronenli eleganter dixit *plumeum sepulcrum*. Orat. de spiritu et corp. pag. 307. *Reflabilis tori plumeo sepulcro superba*. LINDENBR.

Sericis] non e bombyce confectis, (seiden) sed ex arborum apud Seras, unde nomen, lanugine. (baumwollen) cf. inprimis infra xxiii, 6, 67. xxviii 4. 18. *Ambiguo fulgore*, quia varicolors sunt: Reinelius ut peculiarem nullum colorem posses dignoscere. W.

Sed ex tapete et ΣΙΣΤΡΑ.] Tapetem hoc in loco Marcellinus plumis opponit: silurnam vero stragulis sericis diversicoloribus. Huiusmodi erant militum lecti. Stramentum et algam colligabant; super iis tapetem ponebant villosum, ut docet Varro in lib. 4. de lingua Lat. (p. 39. ed. Scaligeri) et Plinius in lib. 8. Qui lecti a Graecis dicebantur χαμῖναι et σιβάδες: unde adagium σιβάδες φορμῶνος apud Suidam. *Plutarchus c. 37. de Camillo, in castris cubante: ἀλλ' ἀναδορὸν ἐκ τῆς σιβάδος. Xenophon in lib. vii, 1, 5. vii, 2, 22. rerum Graecarum.* Et ob hanc causam Synesius in Orat. de regno milites χαμῖνούντας appellat. Ovidius in lib. 1, 9. 7. Amorum, ubi militiam amantium cum armata comparat.

Pervigilant ambo: terra requiescit uterque.

De hac porro Iuliani humicubitione Mamertinus in Gratierum actione c, 11 sic loquitur: *Neque enim comparandae sunt picturatae marmorum crustae, et solido auro tecta laquearia ei, qui matorem anni partem in nuda humo cubet, et caelo tantum tegatur*. Et Iulianus ipse de se in Antiochico p. 340. Spanh.) τὰ δὲ ἐνδόν, ἀργυροὶ νύκτες ἐν σιβάδι, καὶ τροφή παντὸς ἡττων κόρου πικρὸν ἥδος ποιεῖ. Denique Libanius in Oratione funebri, (Reisk. i. p. 613.) de Iuliano loquens letaliter vulnerato, *χομίζεσθαι πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν μαλακὴν εὐνὴν, τὴν λεοντὴν καὶ τὸν φορτύον*. αὐτὴ γὰρ ἡ κλῆσις στρωμνὴ. Id est: *Desertur ad tabernaculum et mollem lectum: pellem scilicet leontinam et stiveam. hoc enim stratum erat illius*. Politemo Marcellinus noster in lib. 25. c. 2. §. 4. *Relictoque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, etc.* VALES.

Ex tapete et σιύρα.] Iulianus in Misopog. de seipso: (p. 340. Spanh.) ἀργυροὶ νύκτες ἐν σιβάδι. Ceterum τῶν σισυρῶν crebra mentio apud veteres, Herodot. lib. vii. Κάσπιοι σιύρας ἐδεύοντες. Dio Chrysostom. Orat. xxv. (Reisk. ii. p. 167.) Ταῖς δὲ κεφαλαῖς πλέκοντες σιύρας καὶ πῖλους. Aristophan. in Ἐκκλησιάζ. v. 835. Κλῖναι τὰ σισυρῶν καὶ δαπιδῶν νενασμέναι. Differunt autem

δαπίδες et *Silyrae*. *Δαπίδες* *φιλαί* sunt καὶ μὴ μαλλωταί, quibus in lectis utebantur. Plutarch. in Alexand. c. 52. Ἐκεῖ μὲν ἐν τριβωνί διεχειμάζετο, ἐνταῦθα δὲ τρεῖς ἐπιβεβλημένους *δαπίδας* κατὰκει-σαι. *Silyra* vero villosa est καὶ μαλλωτή. *Vide Primal. *Melotae vox apud Hieronym. Epist. 65. *Tanta erat deformitas in melotis*. Helych. *Μηλωτή δαφύρα*. Ulpian. *pellem lanatam* vocat, L. 70. §. 8. ff. de legat. 3. Glossar. vet. *Pellis lanata*, *μηλωτή*, *ἀργακίς*. De *Silyra* iam Aristophanis locum laudavimus: eius et hic est in Nubib. v. 10. ἐν πέντε σισύραις ἐγκεικοφύλημένους. Idem in Ranis: ubi Scholiast. copiose hanc vocem interpretans addit, ἔν τισι καὶ σισύρα, σισύρα. Plane ad Ammiani mentem. Ita eam proferit Theophyt. Simocat. lib. vii. σισύραν ἐξ ἐρίου. Eandem quoque *Syram* dictam apud eundem Schol. Aristoph. in Nubib. reperitur. Atque ita in Mf. cod. Ammian. legitur, ex *tapete* et *Syra*. Mofchop. *περὶ σχεδ.* etiam *gunam* vocat: σισύρα, ἢ γούνα. *δαφύρα*, ἢ γούνα. *Μηλωτή*, ἢ παρὰ τοῖς ποινοῖς γούνα. *Distingue de his singulis Tzetzes in Lycophronem: Σισυρνοῦται καρπῖνοι — διαφέρει σῖσος, σισύρα, καὶ σισύρα. Σῖσος μὲν γὰρ λέγεται πᾶν εὐτελὲς ἱμάτιον — σισύρα δὲ; τὸ ἐκ δερμάτος ἔντριχον, ὅπερ καὶ γούναν καλοῦσιν, ἢ τὸ ἀπλῶς ἐξ ἐρίου ἱμάτιον σισύρα δὲ τὸ ἄτριχον δερμάτιον, p. 105. * Atque haec de *Silyra* et *Sifurna* in praesentiarum dicta sunt. LINDENBR. Ea laudat Oct. Ferrarius parte secunda rei vestimenta lib. iii. cap. 9. GRON.

Σισύρα] Pelles erant villosae, animalibus vel feris vel cicuribus detractae. Plura qui cupit, consulat interpretes ad Herodotum iv. 109. Valckenar. ad Ammonium p. 205. et Ruhenkenium ad Timaeum p. 231. ed. sec. W.

Vulgaris simplicitas sifurnam app.] Grammatici tamen, plerumque nimis scrupulosi, *σισύραν* et *σισύραν* distinguunt. Nam *σισύραν* quidem pellem esse dicunt: *σισύραν* vero tunicam ex pelibus caprinis confarctam; ut videre est apud Helychium et Ammonium: et scholiales Lycophronis *σῖσος*, et *σισύραν*, ac *σισύραν* differre scribit: ac *σῖσος* esse quodvis vile amiculum; *σισύραν* vero *gunam*, seu amiculum e pelle villosa; *σισύραν* denique pellem absque villis. Sed hanc Grammaticorum distinctionem saepe auctores negligunt. Certe Polyaeus in lib. ult. c. 16. *σισύραν γαλατικὴν* dixit fagum Gallicum, ubi de Scipione loquitur. Porro *Sifurnam* veteres Latini appellabant Segestre, ut docet Varro in lib. citato. VALES.

Mundi velocitorem sensum] animam quasi mundi, qui maximam vim habeat ad actiones mortalium. *Motumque mentium suscitantem* cui Iulianus ipse acceptum referebat, quidquid praeclare agere sibi videretur, quemque ut genium sibi proprium venerabatur, quod ex quibusdam Iuliani ipsius locis monstrat Spanhemius ad Iuliani Caesarem ed. Francogall. p. 283. In tanto rerum defectu in tantis reipublicae necessitatibus. W.

Exploranter curabat.] Cum in Mf. Florentino Lindenbrogius sic legi monuisset, *exploranter* ci p. m. *curabat*, conieceram ita a Marcellino scriptum fuisse, *explorate* Remp. *curabat*. Dixit enim Marcellinus Iulianum Caesarem triperita habuisse noctis officia: quietis scilicet, Reipublicae, et Musarum: quod etiam repetit in lib. 25. c. 4. hisce verbis: *Ubi vero exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat, per semetipsum vigiliarum vices et stationum, post haec*

serias ad artes confugiens doctrinarum. Sensum itaque coniectura assecutus fueram. Sed cum in Regio codice longe optimo scriptum offendissem sic, *explorante eip. munera curabat*, et superscriptum eadem manu, *explorate rei*; non sum veritus praecedente eius libri auctoritate locum hunc emendare. *Accessit postea codicis Tolos. suffragium.* In libro quoque Ant. Loifelli ad oram scriptum erat, *explorate*, ex codice Valentino. [In codice Colbertino, *explorante et p. m. curabat*. Ita etiam P. Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit.] VALES.

6. *Procudendum*] acuendum. cf. xv, 2. 8. *rerum principallium* quae primas tenent, philosophiae. W.

7. *Effecte pleneque*] perfecte et ita, ut omnes philosophiae partes animo complecteretur. Cf. xxi, 8, 6. W.

Poeticam mediocriter.] Nonnisi tria supersunt eius epigrammata, quae iuveniuntur in Anthologia Iacobi. T. iii. p. 111. et Animadv. Vol. ii. P. iii. p. 188. Ceterum totus locus non satis placeret, quandoquidem verbum *despexit* ad poeticam et rhetoricam referri ob interpositam voculam *mediocriter* nullo modo posse videtur. Cui incommodo ut medelam asferrem, vernaculae Ammiani olim editae interpretationi adsperseram notulam, et verbum *amavit* excidisse credideram, quod praecedentis vocabuli literis finalibus et sequente *vt* facile potuit absorberi. Nec nunc poenitet me coniecturae ideoque recepi in contextum. W. Equidem pro tempore finito malim participium. ERR.

Oratorum epistolarumque.] Ex Iuliani scriptis ad nostram memoriam pervenere Caesares, *Περὶ βασιλείας*, *Εἰς τὸν βασιλέα ἡλιόν*, Misopogon et Epistolae. Alias eius vigilias recenset Suid. in Iuliano. LINDENB.

Latine quoque differendi.] Emendavi ex coniectura, *differenti*, quia sensus omnino ita postulabat. Vide Libanium pag. 248. VALES.

8. *Cyrum Regem et Simoatdem, etc.*] Aelian. de Animalib. lib. vi. cap. 10. Plin. lib. vii. cap. 24. Cicer. Tuscul. lib. i. c. 24. *de Oratore lib. 2, 2.* Chirius Fortunat. lib. iii. *Artem memoriae quis primus ostendit? Simonides.* Ex Simonidis facto de convivio quid assumimus? Invari memoriam signatis animo sedibus. Vide Solin. pag. 21. Marcianum Capell. lib. 3. cap. de Memoria.* LINDENB.

Cyrum Regem] (maiores) qui, uti Plin. H. N. vii, 24. ait, omnium militum suorum nomina reddidit. Ita plures scriptores Romani. Xenophon tamen Cyrop. Lib. v. c. 3. §. 47. nomina tantum τῶν ὑπ' αὐτὸν ἡγεμόνων eum tenuisse refert. *Simonidem*, qui, cum magna convivarum multitudo domo collapsa ita esset oppressa atque comminuta, ut ipsa oris lineamenta confusa essent, ex locis tamen, ubi singuli ad mensam sedissent, sepeliendos propinquis tradidit. Plura vide apud Quinctilianum xi, 2. W.

Hippiam Eleum.] Hic artem memoriae quamdam excogitasse dicitur a Xenophonte in Convivio, et a Platone in Hippii minore (T. iii. Bip. p. 209.): ubi Socrates vanam circumforanei Sophistae περιεργίαν deridens, sic ait: κατὰ τὸ γε μνημονικὸν ἐπὶ λατόμην σου, ὡς τοιαύτη τέχνημα, ἐν ᾗ σὺ οἶμ' ἀμνηστικός εἶναι. Idem tradit Philostratus in Hippii. De Simonidis autem excellenti memoria Quinctilianus in lib. xi, 2. accurate tractat; suam-

que ipsemet memoriam disticho testatus est, quod refert Aristides
 περὶ τοῦ παραφθέγγματος.

Μνήμη δ' οὕτινα Φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφασίζειν

Ὀχλῶπονταετὶ παιδὶ Λεωπρίπτος.

Et in Marmoribus Arundellianis de eo sic scribitur: 'ΑΦ' οὗ Σι-
 μωνίδης ὁ Λεωπρίπτος, ὁ Κείος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὖρων, ἐνίκησεν
 Αθήνησιν διδασκων. VALES.

Epotis quibusdam remediis] Haec unde resciverit Ammianus,
 quidem non magis scire me fateor, quam quid memoriae dolium
 ibi velit, cuius forsasse victor ipse est. W.

Memoriae dolium.] Videtur alludere ad dolium Pandorae, de
 quo Hesiodus *Egy.* v. 98. LINDENBR.

10. *Artemque modulatus incedendi per pyrricham.]* Inter
 exercitationes militares fuit olim pyrricha, quam χορείαν ἐν τοῖς
 πλοῖς Iulianus appellat in Orat. 1. ad Constantium. Aliter etiam
 licebatur armatura, ut ad lib. 14. notavi. Armatura enim gene-
 aliter quidem vocatur omnis armorum exercitatio: uude et Semi-
 armatura dicebatur dimidiata quaedam profusio. Glossae Iuris:
 ἡμισίον. ἡμισυ μέρος· ὅθεν σημιζάντια ἀρματοῦρα ἢ ἡμιλοῖα μέλη-
 τῶν ὅπλων. Proprie tamen et specialiter sic dicta est pyrricha.
 Jude cum Vegetius in lib. 2. cap. 23. armaturam festiva diebus ex-
 hibitam esse dicit in Circo, de pyrricha id accipiendum est. Sic
 enim Hadrianus, referente Spartiano c. 19. *militares pyrrichas*
populo frequenter exhibuit. Ad quem Spartiani locum Causabo-
 nus notat, *militares* superflue additum esse. Sed pace eius dix-
 im, aliter se habet. Nam militares pyrrichae in eo loco sunt
 militum pyrrichae, quas milites armati saltabant: ita dictae ad di-
 stinctionem aliarum, quas pueri ac puellae e Graecia, aut ex Asia
 n theatro saltabant, de quibus Suetonius, Dio, et vetus Epigram-
 ma, quod Vir Cl. Salmalius protulit ad dictum Spartiani locum;
 vel quas damnati coram populo saltabant, in veste purpurea fla-
 mmas arsurus, de quibus loquitur *Iurisconsultus* in lege 8. §. 9. D.
 de poenis. *Quicumque*, inquit, *in ludum venatorum fuerint*
damnati, magis est, ut hi quoque servi efficiantur. Hoc enim
 listunt a ceteris, quod instituantur venntiores, aut pyrricharii,
 ut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut nliter se mo-
 vendi gratia. Et Plutarchus in lib. de sera numinis vindicta (p.
 14. Wytttenb.): ἀλλ' οὐδὲ ἔτιοι διαφέρουσι παιδαγῶν, ἀ τοὺς κακούς-
 γους ἐν τοῖς θεάτροις θέωμενα πολλὰκις ἐν χιτῶσι διαχρύσεσι καὶ
 χλαμυδαῖσι ἀλουργοῖς ἐστιφανωμένους καὶ πυρρῆχίζοντας, ἀγαταὶ καὶ
 εὐθὴπεν ὡς μαχαρίους, ἀχρεῖς οὐ κεντούμενοι, καὶ μαστιγοῦμενοι, καὶ
 τῶς ἀνέντες ἀπὸ τῆς ἀνδρὸς ἐκείνης ἐσθῆτος ὀφθῶσι. Sed nonnulli
 plane similes sunt pueris, qui saepenumero in theatris eum vi-
 lent noxios tunicis auratis, et purpureis vestibus amictos, et
 coronatos pyrricham saltantes, mirantur ut ventos: donec illos
 compungi, et flagellis caedi, et ex florida illa veste flammam
 emittere videant. VALES.

Modulatus incedendi per pyrrichnm.] Militaris pyrricha,
 quam Troiani vocant, inventa atque sic dicta fuit a Pyrrho Achil-
 lis filio, vel a Pyrricho Cretensi sive Lacedaemone: mire enim hic
 variant Athenaeus lib. xiv. p. 630. E. Proclus in Chrestomat. Iul.
 Solinus cap. xvii. Marius Plotius lib. de Metris, Diomedes Gram-
 mat. lib. iii. (p. 472. Putsch.) Causa cur instituta haec fuit: uti

iuvenes bellicis sudoribus per huiusmodi simulacra indurati, redderentur ad arma habiliores. Ideo Lacedaemoniorum pueri quinquennes et hanc, et τὰ ἑμβατήρια μέλη addiscebant, quo modularius, ut loquitur Ammianus, incederent. Athenaeus lib. 1. p. 14. D. 22. B. et xiv. p. 631. F. Dio Chrysost. Orat. 11. de regno. *Marius Victorinus de Metris lib. 2. p. 102. *Embaterion dicitur, quod est proprium carmen Lacedaemoniorum.* Id in praefatis ad incensivum virium per tibias canunt, incedentes ad pedem ante pugnae initium.* Eoque exercitio Narses quoque milites suos confirmabat: de quo Agathias Histor. Iustinian. lib. 11. Ναρκῆς δὲ ἐξασκεῖν γε ἐπὶ πλείον αὐτοῦς (στρατιώτας) ἐκέλευσε τὰ παλῖμια, καὶ ἐπερῶντι τὸν θυμὸν ταῖς καθ' ἡμέραν μελίταις, τροχάζειν τε ἀναγκάζων, καὶ ὑπὲρ τῶν ἵππων ἐν κόσμῳ ἀναπάλλεσθαι, ἕς τε πυρρίχην τινὰ ἐνόησον περιδινεῖσθαι, καὶ θαμεῖ τῇ σάλπιγγι καταβομβεῖσθαι τὸ ἐναάλιον ἐπηχούσῃ. A Martio poltea pulvere in theatri arenam pyrrichae traductae. Spartian. in Hadriano c. 19. *Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit.* Dio Cass. in Claudio, lib. LX. c. 23. Πυρρίχην τε Ἀσσανοὶ παῖδες μετὰ πᾶσιτοισι ὠρχήσαντο. Quo etiam referenda sunt, quae de Troiae lusu leguntur apud eundem lib. 43. 23. 48. 20. 51. 22. Tacit. Annal. lib. XI. c. 11. Sueton. in libro de Lusu pueror. apud Servium ad v. Aeneid. 115. Unde Marcian. Capella lib. ix. (post med. p. 328. et 33. Grot.) *Pyrrichus, id est proceleusmaticus, quia hic assiduus vel in certamine, vel in ludo quodam puerili.* Cuius lusus forma ac modus satis superque percipi potest ex Apul. Miles. x. (p. 253. 18. Elmenh.) (l. Claud. Panegy. in vi. Consulatus Honorii: cuius haec verba sunt v. 621. II.

*Hic et belligeros exercuit area lusus,
Armatus hic saepe chōros, certaque vagandi
Textas lege fugas, inconfusosque recursus,
Et pulchras errorum artes, lucundaque Martis
Cernimus, insonuit cum verberare signa magister.
Mutatosque edunt pariter tunc pectora motus;
In laevis altis clypeis: vel rursus in altum
Vibratis, grave parma sonat, mucronis acutum
Murmur; et umbonum pulsu modulante resutans
Ferreus alterno concentus plauditur ense.* LINDENBR.

Omnium optime de pyrrichae egisse dicitur *le Beau* in Memoires de l'Academie des Inscriptions T. xxxv. p. 262. W.

Concinentibus disceret fistulis.] Pyrrichae ad signum tubae committi ac finiri solebant, ut docet Apuleius in lib. x. (p. 253. 22. Elmenh.) et Vegetius in lib. 2. cap. 22. Virgilius in lib. 5. 113.

At tuba commissos medio cantu aggere ludos.

Ubi Servius notat: *Sane istae sunt prolusiones bellorum; unde etiam ad tubam geruntur.* Et in dialogo Hadriani et Epicteti tuba dicitur arenae admonitio, scenae commissio. Videntur tamen tubis additae esse fistulae in pyrrichae saltatione, atque etiam tibiae: quod praeter hunc Marcellini locum ostendit alter in lib. 18. c. 7. §. 7. de Sabiniano: *Militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur.* et vetus Epigramma de pyrrichae:

Nam remeare iubent organa blanda pares. VALES.

Clitellae bovi.] Proverbialis sermo. Cicero ad Attic. lili. v. Epist. xv. *Clitellae bovi impositae, Cillane, non est nostrum onus.* Qui locus corrupte sic hactenus legitur: restituendus autem ut in Ammiano habebatur: *Clitellae bovi imp. plane non est nostr. onus.* Vide Quintilian. lib. v. cap. xi. LINDENBR.

11. *Expansa chlamyde.*] Is erat habitus Agentum in rebus, ut docet Libanius in Apologia adversus eos, qui suam docendi neibodum accusabant (Reisk. T. iii. p. 438.): ἀναγυρὶς καὶ ζω-
τῆς ὁ τῶν διακονούντων ταῖς βασιλείαις ἐπιστολαῖς, ὡς ἐκ βασιλείων
ἐνάγκῃ φέρεσθαι πανταχοῦ τῆς γῆς. Id est: *Braccae et balteus*
eorum qui Principis epistolis ministrant, quas ex Palatio per
urbem terrarum ferri necesse est. Agentes in rebus intelligit, ad
piorum militiam utpote quaestuosam, plerosque sua aetate depo-
sito philosophico pallio adspirasse scribit. Idem in Orat. contra
Florentium, pag. 426. (Reisk. T. ii. p. 472.) χλαμύδας καὶ ἀναγυ-
ρὶδας tribuit militantiis. Et Paulinus in Carmine ad Licentium,
in palatio militantes chlamydem et balteum gestasse dicit, quem-
admodum et Hieronymus de obitu Nepotiani. VALES.

Quod non sit morte multatus] quae poena, una cum publica-
tione bonorum, virginum raptoribus erat praestituta. Vide l. 5.
§. fin. D. ad legem Juliam de vi public. l. 54. W.

12. *Hactenus incusent iura clementiam.*] Hunc locum sic legen-
dum et interpungendum puto: *Responderat hactenus: Incusent*
iura clementiam, etc. Ita enim in lib. 30. cap. 5. *Quibus saepe*
eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit:
et lib. 24. cap. 2. VALES. *Incusent iura clementiam* dicant
nomines me clementiorem esse iusto, migrare leges, ut clemens
habeas, *sed Imperatorem mitissimi animi legibus, hanc sibi legem*
scribere ipsum, ut non potestate, sed miti animo praestare aliis
videatur. W.

14. *Excepitis victoritis*] „i. e. quum victori sibi hostes sese
subiecissent. Sic Tacitus Hist. 2, 52.“ Ernest. nimis, ut videtur,
intificiose. — *Cadentes saepe incolumi contumacia* qui, quam-
quam saepius devicti, nihil tamen a pertinacia remiserunt. W.

Pro capitibus singulis tributi nomine.] Imitatus videtur Iulia-
nus in tributario onere adlevando optimum Principem Alex. Se-
ver. de quo Lamprid. c. 39. *Vectigalia publica ita contraxit,*
ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant, tertiam par-
tem auri praestarent. Et tributum pro capitibus dixit, ut Arca-
lius in lib. 18. §. 8. de muneribus, *Pecuniam pro capitibus.*
Gloss. *Tributum capitulare, ἐπὶ κεφαλαίου φόρος.* Alii *censum*
capitis vocant: Graeci κεφαλιόνα, ut in Constitutione Graeca
βασιλικῶν lib. lvi. quae prima esse debet Cod. de ann. et trib.
Ciphrilianus κεφαλὴν, in Hadriano: χρήματά τε πολλὰ, καὶ σί-
τον ἐτήσιον, τὴν τε κεφαλὴν ὅλην. Atque ita de nomine quidem
constat, sed indictionis ratio intricatior: quam tamen explicare
conati sunt VV. Cll. Barn. Briffon. Explicationum quae ad Ius
pertinent verbor. lib. iii. et Iust. Liplius in Admirand. lib. ii.
cap. 2. et 3. Sed quam bene, nunc non disputo; et res est alte-
ius atque maioris tractationis, quam ut hic expediri possit. LIN-
DENBR.

Pro capitibus singulis tribuit nomine.] Ea pecunia pro ca-
pitibus dicitur ab Arcadio in lege 18. de muneribus, itemque ca-

pitatio: quam solvebant plebei tantum; Honorati vero et Decuriones ab hac praestatione erant immunes, ut docet lex 2. de Protopollata, lex 36. de Decurionibus, in Codice Theod. Quinetiam in Orientalibus provinciis plebs urbana a capitatione erat immunis: et rusticana plebs sola pro capitatione sua conveniebatur, ut est in lege 2. Cod. Th. de censu. Hinc lucem accipit Tertulliani locus in Apologetico. *Sed enim, inquit, agri tributo onusti vtiliores: hominum capita stipendio censa ignobiliora.* Soli enim plebei ac viles capitis tributum pendebant, non pro sua dumtaxat capitibus, sed etiam pro uxoribus et adultis liberis, ut docet lex 4. et 6. Cod. Th. de censu et adscript. et lex 4. de excusatione artificum, Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flavianium "no mine" Constantino dicti (p. 220. edit. le Baune, Certe, inquit, et nunc liberi parentes suos cariores habent, et mariti uxores non gravate tuentur, et parentes adulterum non poenitet filiorum, quorum onera sibi remissa lactantur. Adde legem x. in Cod. Iust. de agricolis et censitis. Ceterum non dissimulandum est in Mss. Regio et Fauchetiano, [Vaticano et Colbertino ac Valentino] et in Editione Romana legi, *pro capitulis singulis.* In Regio tamen exemplari superscripta est vulgata lectio. VALES. Et haec scriptam lectionem defensam esse ab eruditissimo Iureto in notis ad Symmachum lib. ix. epist. 10 miror aut ignorari ab Valesiis aut pro nihilo praetermitti. ORON.

[*Vicenos quinos aureos.*] Si, quod Valesius affert, hanc capitationem soli plebei solvebant, vix a me impetrare possum, ut miseros illos homines credam tam iniuste habitos, ut ultra centum nostrae monetae imperiales pendere debuerint. Erat igitur, ubi mitius tractari Gallos putarem, si pro aureis ponas denarios, quorum quinque et viginti conficiebant aureum; sed nunc nihil muto. Nimis exigua fuisset ista exactio viginti quinque denariorum, quatuor circiter nostris Imperialibus aequalium, praesertim si non pro suis tantum capitibus, verum etiam pro uxoribus et adultis liberis solverent. Nec desunt exempla Verris et aliorum eius similibus, qui provincias sociorum adeo suae curae traditorum exsugere solebant ideoque repetundarum arcescebantur. De valore aurei, qui non semper idem fuit, vide, ut alios taceam, I. F. Gronovium de pecunia vet. iv. 13. et Gibbonum T. iv. p. 138. f. W.

15. *Ne per indulgentias rei trib. concederet reliqua.*] Mos fuit Principibus Romanis, ut tributorum reliqua subditis indulgerent: idque non semel, sed iterum ac saepius singuli facitabant, ne inopes provinciales qui solvendo non erant, perpetuo metu cruciarentur: neve susceptoribus occasio daretur adversus eos qui solverant, calumniae struendi, ut scribit Procopius in Anecdoticis pag. 100. quae Indulgentiae dicebantur. Glossae veteres: *ἡμία δωρεά, indulgentia.* Ausonius in Gratiarum actione ad Gratianum (p. 549. ed. Floridi): *Indulgentias saeculares per singula horarum momenta multiplicas: vel illud cuiusmodi est de condonatis residuis tributorum?* VALES.

[*Per indulgentias quas appellant.*] Glossae. Συγχώρησις, Concedentia, Concessio, Indulgentia, Remissio: ut in Cod. Theod. Lib. xi. Tit. 28. de indulgentiis reliquorum, et Iustiniani Imp. Novella 84. περί συγχωρήσεως λοιπῶν δημοσίων. Aliud est Relevatio: ut relevatio rei tributariae, κουφισμός τῶν δημοσίων, in Panegy. Flavienf. et Auson. ad Gratian. Relevatio canonis, iugationis, L. 5. C. Theod. de conlat. donat. vel relevatar. possession.

Indulgentiae sunt τοῦ προλαβόντος χρόνου. *Relevationes* vero τῆς εἰσελευσόμενης ἐπιμελήσεως. LINDENBR. *Quis appellant.* Hoc adiectum, monente Meurlio in Auctario philol. p. 174. quod istud verbum hac significatione Ammiani demum aetate in ulu esse corperit. W.

Concederet reliqu.] Rei tributariae locutio, ut in Panegyr. Flavienl. *Quinque annorum nobis reliqua remisisti.* Graecis λοιπάδες. Theophil. Instit. Tit. de legat. §. 10. τὰς λοιπάδας καταβάλλειν. Iustinianus dixerat, *reliqua inferre.* Ammian. lib. xxxi. c. 14. §. 2. *In requirendis reliquorum debitis non molestus.* Glossar. Λοιπαδίσιον, ἔκτεσις λοιπάδος, reliquarium: eam enim veriorum lectionem censeo prae illa, quae in vulg. reliquarium. Inde reliquatio, λοιπογραφία. Tertull. de Anima cap. 56. *Donec reliquatio compleatur aetatis.* Et reliquatores vectigalium apud Panlum l. C. L. 9. §. 2. ff. de publican. *Reliquatrix* debitorum, Tertull. de Anima cap. xxxv. LINDENBR.

Se aliquid locupletibus additurum] se solis gratificaturum divitibus, qui indulgentiis istis abuti soliti minus quam possent ac deberent, sulverent. W.

Cum constet ubique pauperes inter ipsa dictorum exordia solvere.] Gravis hac de re querela Salviani Mallili-ni. de Gubernat. Dei lib. v. (p. 94. ed. Brem. 1688.) *Sicut sunt in aggravatione primi pauperes, ita in relevatione postremi.* Siquando enim, ut nuper factum est, defectis urbibus minuendas in aliquo tributarias functiones potestantes summae existimaverunt, illico remedium cunctis dntum soli inter se divites partiantur. Quis tunc pauperum meminit? quis ad communionem beneficij humiles et egestos vocat? quis eum qui primus est semper in sarcina, vel ultimo esse loco patitur in medela? Et quid plura? Tributarii omnino pauperes non putantur, nisi cum his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cum remedia dividuntur. Huc spectant Impp. Theodos. et Valentin. verba, Novell. Constit. xxi. *Neque ultum valebit perpetuis eorum manere, pauci atque desessis imposita sarcina, quam potior detrectat, locupletior recusat, et validiore recedente solus agnoscit infirmior.* LINDENBR.

Pauperes ubique inter ipsa dictorum exordia.] Idem queritur Salvianus in lib. 4. de Gubernatione Dei, (p. 63.) his verbis: *Ecce enim remedia pridem nonnullis urbibus data quid aliud egerunt, quam ut divites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumularent? etc.* Quibus iungi potest alter eiusdem Salviani locus ex lib. 5. quem affert Lindenbrogius. Notum porro est tributa fiscalia per anni curriculum triperita pensio inferri consueisse, ut est in lege 15. et 16. Cod. Th. de annona et tributis. [Petrus Pithoeus ad oram libri sui adnotavit, forte Indictorum legendum esse: quod et mihi antea in mentem venerat. Indicta autem pro Indictionibus posuit Ammianus.] VALES.

Dictorum exordia.] Dicta sunt, quae lib. xxv. c. 4. §. 15. tributorum indicta. Maiorian. Imp. Novell. iv. *In remediandis attenuantur indictis.* Indictiones apud Paul. l. C. L. 28. ff. de usu et usufr. *Fundo indictiones temporariae indictae sunt.* Fulgent. Mytholog. lib. 1. *Nova indictionum ac momentanea genera: et Condicta apud eundem: Pactoli ipsius fluente condictis frequentibus desciscassent.* LINDENBR. *Dictum* apud Livium etiam pro edictum, l. imperium occurrit monente Ernest. W.

Sine laxamento] dilatione. Laxamentum (ad modicum tempus) vox in hac re Ictis sollempnis. Vide Etmundi, Merillii Obfervatt. p. 57. ed. Neap. 1720. et Vicat Vocabular. iuris utriusque. h. v. W.

16. *Barbarica*] Alamannorum. W.

17. *Utque bestiae cet.*] Comparatio haud inepta. Uti bestiae custodum negligentia rapinae adiuventi, appositius adeo fortioribus *abscefferunt* (abscedere solent, Graeco more; — *sedtumescentes efferrati inedia* cet. sic igitur et Alamanni, qui cum sub Imperatoribus ante Iulianum multa fecissent licenter, ipso Iuliano, quamquam vigilantiore, regnante, nihil a rapina renitterent, *interdum antequam contingerent, oppetebant*, quamquam nulla spes esset obtinendi, cupidinem tamen satis aperte prae se ferrent. W.

C A P V T VI.

1. *Arbettonem*] gregarium antea militem, deinde Magistrum equitum. v. et xiv, 11. xv, 2. W.

Decora cultus Imperatorii praestruxisse] omnia, quae ad splendorem Principum faciant, praeparasse. *Immania* Adverbial. uti Graeci. W.

2. *Specialiter.*] Aurea, quam vocant, aetas ignorat, est tamen apud Quintilianum. W.

Ex-Medico Scutariorum.] Singulae Legiones ac Scholae suos Medicos habuere. Sic Medici 11. Legionis Adiutricis mentio fit in Codice Iust. lege 1. de Professoribus et Medicis: et in veteri Inscriptione memoratur *MEDICVS. COHORTIS. V. PR.* Plura vido in Thesauro Goltzii, et Inscriptionibus Gruteri. VALES.

*Nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romae pro-
vectum.*] Optimo ita in Mf. ut in Notitia Imperii: *Sub dispositione viri Illustris PR. Urb. Tribunus rerum nitentium.* Magno in lib. Notar. C. R. N. *Comes rerum nitentium.* LINDENBR.

Nitentium rerum Centurionem.] Sic diserte scriptum Romana habet Editio et Augustana, ut de Regio codice nihil dicam. Centurio autem rerum nitentium is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex aere ac marmore in Urbe curam gerebat: noctuque cum militibus observabat, ne quis ea confringeret aut mutaret. Pro Centurione postea Tribunus rerum nitentium factus est, eratque sub dispositione Praefecti Urbis, ut est in Imperii Notitia. Tandemque pro Tribuno Comes huic officio praefectus, ut praeter Magnonem a Lindenbrogio citatum docet Calliodorus in lib. 7. Ep. 13. quae est formula Comitivae rerum nitentium urbis Romae: ubi inter cetera id legitur: *Iuste tales persequitur publicus dolor, qui decorem veterum foedant truncatione membrorum: faciuntque illa in monumentis publicis quae debent pati.* VALES.

Adelphum Urbi Praefectum.] Clodius Adelphius is dicebatur, qui Praefectus Urbi fuit post Consulatum Sergii et Nigriniani, anno Domini 351. ut docet fragmentum vetus Fastorum, quod prius

primus edidit Cuspinianus: *Magnentio et Gaisone Coss.* vii. *Idus Junius Clodius Adelphius Praef. Urbi.* xv. *Cal. Ianuarias Valerius Proculus Praef. Urbi.* VALES. v. *Corlinus de Praef. Urb.* p. 209. W.

3. *Necessarii negotio*] ad negotium, inquisitionem. *tentis dilatis, procrastinatis.* W.

Tamquam per satiram.] *Vide Casaub. de *Satirica Graecor.* etc. lib. 2. cap. 4. p. 318. 319. et seqq. *Lactant. lib. 1. cap. 21. Pescennius Festus in libris Historiarum per satiram refert.* *Unice huic loco explicando faciunt, quae scribit *Dionied. lib. iii. p. 483. Putsch. Lege Satira, quae uno rogatu multa simul comprehendit, cuius legis Lucillius meminit lib. 1. Per satiram Aedilem factua, et quae sequuntur. Chiril. Solipat. lib. ii. p. 175. Putsch. πανδκτην vocant: nam omnia in se capit quasi collata per satiram, concessa sibi rerum varietate.* LINDENBR.

Tamquam per satiram.] Id est, tumultuarie et confuse. Sic Eumenius in *Gratiarum actione* ad *Constantinum c. 11. Separate, inquit, itaque dicam: neque enim quasi per satiram consuevenda sunt tanta beneficia.* VALES. Reliqui libens viro summo manum, prout eam chartae commisit. Sed nimis perspicue demonstrata est origo huius loquutionis, ut veteres ita non scripsisse arbitremur, atque adeo nec *Ammianum*, ex quo litteram Graecam delevi. Quis vero notam *Lindembrogii* ita correxerit, ignoro, quum in *Hamburgensi* editione pateat y et quidem ubique. *ORON.* Saturae proprie laus erat, in qua poemata line ordine, et promiscue apponerentur. Hoc deinde translatum ad leges: lex satira enim dicta, quae de pluribus rebus simul loquatur, sive, ut *Diomedes* ait, quae uno rogatu multa simul comprehendat. Plura vide ap. *Gesnerum Thes. h. v.* Hoc loco igitur, uti recte exponit *Valelius*, est: confuse et tumultuarie. W.

Velut aulaeo deposuit] *Iuvenal. Satir. vi. 167.*

— quoties aulaea recondita cessant,

Et vacuo clausoque sonant fora sola theatro.

De aulaeis theatralibus vide *Donati Prolegomena* in *Terent.* et quae ibi porro notata. LINDENBR.

C A P V T VII.

1. *Adlapsorum ore.*] Haud facile dixeris, scriptumne fuerit, *adlapsorum ore*, vel *adlapso rumore*, adeo confusa lineamenta erant. LINDENBR.

Marcellum auxilium non tulisse.] Vide supra c. 4. *In la-rem, Serdicam, v. c. 8. W.*

2. *Cum motu quodam corporis*] ut ipse quasi sursum volare velle videretur. W.

3. *Magistro eum armorum.*] *Marcellum Magistrum milium* intelligit. Sic supra in lib. 15. c. 5. §. 36. *Interrogato Remigio etiamnum Rationario apparitionis armorum Magistri:* et alibi saepe. *Calliodorus* etiam in lib. 6. *Hist. trip. cap. 1. et lib. 10. cap. 24. quos στρατηγούς* *Socrates* ac *Sozomenus* dixerant, *Μα-
CONM. IN AMMIAN. I.* N

gistros interpretatur *armorum*. Haec autem dignitas a Constantino Maximo primum instituta est: qui teste Zosimo in lib. 2. c. 33. duos Magistros militum creavit, alterum peditum, equitum alterum: quem numerum postea filii eius auxere. Quatuor enim Magistros militum eodem tempore Marcellinus memorat in hoc libro: Arbetionem in Praesenti constitutum c. 6. Ursicinum per Orientem c. 10. Severum in Gallis successorem Marcelli c. 10. Barbationem denique Silvago susceptum c. 11. Sed Theodosius Aug. quinque et amplius Magistros militiae constituit: quo facto Rempub. annonis gravavit, ut ei semper infestus obiicit Zosimus in lib. 4. c. 27. Et hic quidem eos semper *στρατηλάτας*, aut *στρατηγούς* appellat. Recteque in veteribus Glossis *στρατηλάτης* vertitur Magister militum. Sic apud Basilium in Epistolis, *οὐδὲν τι στρατηλάτης*; in Epistolis Gregorii Nazianzeni, *μοδάρην στρατηλάτην*. Et in Actis Pauli Constantinopolit. apud Photium Hieronymes *στρατηλάτης* dicitur, et alibi sexcentis in locis, in quibus Latine vertendis omnes paene Interpretes labi solent. Eunapius in vita Aedeli p. 53. Commel. *στρατοπεδάρχης* vocat, et in Proaeresio p. 157. his verbis: *ὁ δὲ Κωνσταντὸς καὶ ταῦτα ἰδὼν, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωμάτων στρατοπεδάρχην ἐπιτίθεσθαι καλεῖσθαι*, etc. ubi *castrorum Praefectum* male vertit Had. Iunius. Sic et Iosippus (quem vulgo Hegesippum vocant, cum sit Iosippus, ab S. Ambrosio versus in Latinum sermonem) lib. 1. de exadio urbis Hier. cap. 41. *Missorum*, ait, *Volumnio militiae Magistro, et Olympio*: quod Iosippus in lib. 1. Graece dixerat: *πρωτοὶ οὐολόμνεν τε στρατοπεδάρχην καὶ τὸν φίλον Ὀλύμπιον*. Ceterum quod dixi, Magistros militum a Constantino Magno primum institutos, refelli videtur ex eo quod Modestus de vocabulis rei militaris ad Tacitum Augustum qui Constantinum antecessit, eorum meminit: et quod Hieronymus in Chronico, ac Iordanes de successione regnorum, Saturninum qui regnante Probo arripuit Imperium, *Magistrum militum* vocant. Sed Modestum quidem, quisquis sit, (nam suppositicium esse equidem suspicor) post Constantinum scripserit non dubito, cum et *Comitivam ordinis primi* memoret, et nihil aliud sit quam exscriptor Vegetii. Hieronymum autem ex more aetatis suae locutum esse palam est, quippe qui Vespasianum *Magistrum militiae* in eodem Chronico appellet, quem Legatum dicere debuerat, si proprie et convenienter aetati Vespasiani loqui voluisset. Idem de Hegesippo, seu potius Iosippo supra citato sentiendum est. Certe Vegetius in lib. 2. de re militari, recte notavit in locum Legatorum Caesaris viros illustres Magistros militum successisse. Idem de Vopisco quoque censo, qui in Aureliano c. 18. Magistros equitum commemorat: *Equites*, ait, *omnes sub Claudio Aurelianus gubernaverat, cum offensam Magistrorum incurrissent, quod temere Claudio non iubente pugnassent*. VALES.

Adparitorem fidum.] Ministrum in administranda republica obedientissimum, xiv, 11, 10. *Auctori suo* cui Caesaris dignitatem deberet. v. xiv, 1, 1. xxi, 10, 7. xxv, 8, 11. Spartian. Hadrian. c. 10. W.

4. Si] etiam, ut interdum ei apud Graecos. W.

Descrivisse arguerentur.] Ita exhibet Valesiana prior, et Lindenbrogiana, aliaeque anteriores; unde peccaverunt Parisini, qui in nuperrima ediderunt *arguebantur*, contra sensum, et mutavi. GNON.

[*Carptim praecipua.*] Hoc in loco codex Regius vocem inserit necessariam, ut arbitror: *Carptim eius praecipua*, id est, doctes atque virtutes: ut in lib. 14. c. 6. §. 25. *equorumque praecipua vel delicta scrutantes*. Et paullo post in hoc libro (c. 7. §. 8.) *Inter praecipua enim quae eorum quisque studio possederat vel ingenio: et alibi saepius*. VALES.

5. [*Abstractis geminis.*] Sic restitui, auctoritatem secutus Editionis Romanae *et codicis Tolos.* [ac Colbert.] Geminos autem vocat testes, more Graecorum, qui *ἰδίμους* nominant. Sed et Solinus c. xiii. ita appellat, cum de libro dicit: *Ne captus profuit, ipse geminos suos devorat*. VALES. In antiquioribus editionibus fuit *abstractus*, Salmas. ad Solin. p. 132. VV.

[*Ubi paulatim arte curaque.*] Hanc scripturam commentus est P. Castellus, cum in Editione Rom. excusum esset hoc modo: *Ubi paulatim.... aculef.... rationem recte vivendi, etc.* nec ab Editione Romana quidquam discrepat codex Regius et Florentinus, [Tolosanus item ac Colbertinus.] Itaque scriptae lectionis vestigiis insiliens, sic a Marcellino scriptum fuisse existimaui: *Ubi paulatim adulescens rationem recte vivendi sollertiamque ostendebat*: qua coniectura equidem nihil certius esse duco. Dixit enim Marcellinus ea quae Eutherius etiamtum parvulus tulit tum subiicit de eodem adulescente: deinde ea subiicit quae ex adulto, id est, virilem ingressus aetatem facitavit in aula Constantis Augusti. VALES.

[*Ex adulto spectasset, pluraque tamquam maturum.*] Et hic locus a Castello inquinatus est, quem nos, quod praefiskine dictum sit, pristino priori restituiimus. In Rom. Editione legitur, *ex adulto..... tamquam maturum*. In Regio autem codice [ac Colbertino,] *tamque maturum*. Ergo unius litterae mutatione sic locum emendavi: *Quem si Constant Imperator olim ex adulto iamque maturum audiret, honesta suadentem et recta; nulla vel venia certe digna peccasset*. Ex quibus patet, Eutherium Cubicularium fuisse Constantis, VALES. *Ex adulto iamque maturum* qui exacta adolescentia ad virilem aetatem pervenerat. cf. Ruhnken. ad Vell. Patere. ii, 99. *Audiret* audivisset. VV.

[*Venia certe digna peccasset.*] Male audierat Constant ob pueros cubicularios nimis comptos cultosque, ut testatur Aurelius Victor c. 41. his verbis: *Quarum gentium obsides pretio quacunque, pueros venustiores, quod cultius habuerat, libidine eiusmodi arfisse pro certo habetur*. et Zosimus in lib. 2. c. 42. cuius verba non pigebit adscribere, ut obiter emendentur. Βαρβαροὺς γὰρ εὐχομένους ἀνούμενος καὶ ἔχων ἐν δούλει τὰς παρ' αὐτοῦ, πάντα δὲ πρῶτερον ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ οἷα τὸ ὄρεον ἐνδιδούσιν αὐτῷ πρὸς διαφθοράν, etc. lege meo periculo, οἷα τῆς ὤρας ἐνδιδούσιν, etc. Id est: *Barbaros enim pretio quacunque, obsides iuxta se habens, eisdemque in provinciales impune grassandi licentiam iribueas, quippe qui florem aetatis sibi pollicendum darent*. Denique Zonaras, qui in Constantini filiorum historia solito diligentior fuit, haec de Constante narrat (xiii, 6.) cum supra modum venationi deditum fuisse: ac per speciem venationis solitum se in silvas abdere una cum formosis adulescentibus, quos undique conquiliis cultosque elegantissime, in deliciis habebat. Eoque diutius in silvis morabatur, quo modestiorum hominum congressum effugeret. Vexabatur autem addidit articulari

morbo, quem ex immoderatis libidinibus vitaeque intemperantia contraxerat. VALES.

6. *Asiaticis coalitum moribus, idroque levem*] Asiam hic capio, quo scilicet Graeciae quamproxime contemnat: levitas enim Gracis tribuitur, luxuria vero Asianis. lul. Firmic. Astron. lib. 1. cap. 1. *Cur quaedam gentes sunt sic formatae, ut propria sint morum quodammodo unitate perspicuae?* Seythae soli immensi feritatis crudelitate grassantur, Itali sunt regali semper nobilitate praefulgidi, Galli stolidi, leves Graeci, Asii subdoli, avari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiani et voluptatibus occupati. Vid. eundem lib. 1. cap. 4. Cicero pro Muraena c. 5. *Et si habet Asia suspicionem luxuriae quamdam, non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse laudandum est.* Tertull. de Anima cap. 20. *Thebis hebetes et brutos nates relatum est, Athenis sapiendi dicendique acutissimos; ubi penes Corythum pueri mense citius eloquuntur. procace lingua Comici Phrygas timidos illudunt; Sallustius vanos Mauros, et feroces Dalmatas pulsant; mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* LINDENBR.

In primis consistens.] Legendum videtur, inprimis constans. Ait enim Marcellinus: *Semper sobrius et inprimis constans, ita fidem continentiamque virtutes coluit amplas, etc.* Itaque ut sobrius ad continentiam refertur; constans referri debet ad fidem. VALES. Modo non illo ipso sensu Ammianus dixerit consistentem, ex imitatione veteris Latinitatis, ubi nunc mente, nunc animo consistere apud optimos scriptores occurrit. Certe quum Henricus hanc tantum ut coniecturam proposuerit in notis primae editionis, non sustinens in contextu aliquid temere mutare, quippe retenta illic lectione veteri *consistens*; iuvenile hoc et anceps Parisiensium novellorum, qui Henricianum *constans* contra omnes scriptos adoptaverunt, nequaquam probaverim. GRON.

8. *Antiquitatem replicando*] Historicis priscos evolvens. W. *Aut feritate contentior*] Eruct. exponit intentior, nec melius ego scio; est ergo proclivior ad crudelitatem. W.

Vel diligentibus nimium blandus.] Huius scripturae auctor est Gelenius. Nam in anterioribus Editionibus perinde ut in codice Regio ac Florentino legebatur, *vel ligendumus*, [sic Colbert. *vel igendumus*.] Ego vero non dubito, quin locus sic legendus sit: *Vel clientibus nimium blandus, aut potentiae fastu superbior.* VALES. *Diligentibus*, amicis; praeplacet tamen, quod Valesius suadet, *clientibus*. W. Mihi in mentem venit *regentibus*, i. e. principibus, ut ap. Claudian. de iv. consul. Honor. 301. et de laud. Stilich. 1, 168. ERR.

Ex omni latere] Omnibus partibus consideratum. W.

9. *Scrupulosus lector*] Qui ne minutissima quidem negligit. W. *Menophilum*] Nondum invenire potui alium historicum, qui eadem naret. — *Hoc monitu*, me monente. W.

10. *Nomine Dripetinae*] Vulg. *Direptin.* sed Ms. lectionem quam sequimur, confirmat Val. Max. lib. 1. cap. 8. LINDENBR.

Drypetinae] Melius scriberetur meo quidem iudicio, *Drypetin.* Sic vocata est et Darii filia, quam Alexander Hephaestio: ut uxorem dedit, teste Diodoro Siculo et Arriano. VALES. Ea-

dem ambiguitas, quae sedere putatur in altera Asiatica foemina, quae vulgo *Amastris* dici solet, sed quam Arrianus libro VII. c. 4. vocavit *Amastrihem*, ut notavit Freinshemius ad Curtium x. 3. 12. et ulterius procedens auctor verbosarum nuper dissertationum de usu et praestantia numismatum pag. 464. corruptum in Arriano censet nomen, *Ἀμαστριν*, non ut ibi legitur *Ἀμαστρινήν* citans. Sed praeter omnes codices, qui consentiunt in vulgatum, facile ea appellatio tueri locum suum potest, quum pro terminatione per *is* appareat nonnullos amavisse *ινη*, ut *Νηρηίς*, *Νηρηίνη*, *Αἴπτis*, *Αἰγτίας*, *Αἰγτίνη*; utique et Eleusin, et Eleusine. Utique et Callimachus eam formam sequi maluit, dum ab eo Hecate κατ' ἀντίφρασιν διὰ τὸ μὴ εὐχολος οὕτα fuit vocata *εὐχολίνη*, non *εὐχολis*? Quidni sic potuit mulier multis appellata *Ἀμαστρίς*, ab Arriano, alterum sequuto et certum tamen auctorem, *Ἀμαστρινή* nominari, praefertim quum ea formatio illic obtinuerit, ut docet Barline. GRON.

Drypetinam vexatam asperitate morborum.] Huius Drypetinae meminit Val. Max. I. 8. extern. 13. „Laodice regina nata, „duplici ordine deitium deformi admodum, comes fugae patris „a Pompeio devicti fuit.“ W.

In castello Synhortio.] Regius codex habet, *Synortio*, rectius: Scribit enim in lib. 12. Strabo Mithridatem 75 castella in minore Armenia extruxisse, in quibus gazam suam conderet: et ex his nobilissimum fuisse Synoria, quod quia in confinio maioris ac minoris Armeniae situm erat, Theophanes in historiis *συνορίαν* vocavit: τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, Ἐδάρα καὶ Βαρροιδάριζα καὶ Συναρία ἐπιπεφυκὸς τοῖς ὁρίοις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας ἡώραν. διόπερ Θεοφάνης Συνορίαν, παρωνόμασε. Hoc idem castellum *Συνόρηχα* Φερύσιον appellare videtur Appianus in Mithridatico, ubi thesauros Regius conditos fuisse prodit. Apud Plutarchum in Pompeio *ινώρα* scribitur mendose. VALES.

Mantio Prisco Imperatoris legato.] In Regio Codice *et Vaticano* scriptum reperi *Mallio*; [*Mantio* in Colbertino;] *in Tolosano *Manilio*.* VALES.

C A P V T VIII.

1. *Superato, ut dixi, Marcello, eversoque Serdica, unde oriebatur.*] Mf. *eversoque Serdicau*. Proclive est veram lectionem invenire: dubio procul enim scripsit Ammian. *reversoque Serdicam*. Marcellum enim hunc equitum Magistrum, ob id, quod Iuliano malis obsidionalibus periclitanti suppetias non tulisset, sacramento solutum atque in larem abire iustum, Serdicam (quae genitalis illi patria) iam rediisse notat. LINDENB. *Superato*, mendacii convicto et dimisso c. 7. W.

In castris] aula omnino, al. comitatu. *Nefanda perpetrabantur.* Cf. xxix. 2. W.

2. *Super occentu foricis vel occurso mustelae*] Vid. Plin. lib. viii. cap. 57. et quae ad Terent. notata. LINDENB.

Similis signi gratia consulisset quonquam peritum.] Huc referendae sunt leges 4. et 5. Cod. Th. de math. et maleficis,

latae Constantio IX. et Iuliano II. Goff. *Nemo, inquit, ha-
rufficem consulat aut mathematicum, nemo harlotum, etc.*
VALES.

Incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem] Incan-
tationis huius exempla leguntur in libh. Rei Rusticae apud Cato-
nem, cap. clix. Varronem lib. 1. cap. 2. Marcell. Empir. de
Medic. cap. xv. Sed revera horrendum carmen est, quod ad po-
dagrae dolorem recitat Alex. Trall. lib. xi. Ὁρκίζω σε τὸ ὄνομα
τὸ μέγα ἱαῶν, Σαβαῶν, ὁ Θεὸς ὁ σημήξας τὴν γῆν, καὶ στήσας
τὴν θάλασσαν ρεόντων ποταμῶν πλεονάζων, ὁ ξηράνας τὴν τοῦ Ἀῶν
γυναικα, καὶ ποιήσας αὐτὴν ἀλατίνην, λάβε τὸ πνεῦμα τῆς μη-
τρὸς σου γῆς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ ξήρανον τὸ ῥέμμα τῶν
ποδῶν ἢ τῶν χειρῶν τοῦδε ἢ τῆςδε. Tale illud Marcelli Empirici
cap. xxi. ad corci dolorem: *Cave corcu ne mergito cantorem,
ntos, ntos, ntos, praeparabo tibi vinum leve, libidinem; dis-
cede a nonita, in nomine Dei Iacob, in nomine Dei Sabaoth.*
Id enim est, quod Origenes scribit contra Cellum: Εὐρίσκεται ἐν
τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασι πολλαχού ἡ τοιαύτη τοῦ θεοῦ ἐπι-
κλησις, καὶ παραλήψις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ὡς οἰκίου τοῖς ἀνθρώ-
ποις τοῖς, (Abraham, Isaac, Iacob) εἰς τὰ κατὰ τῶν δαιμονίων.
Idem: πολλοὶ τῶν ἐπιδότων δαίμονας χρωῖται ἐν τοῖς λόγοις αὐ-
τῶν, τῷ Ο ΘΕΟΣ ΑΒΡΑΑΜ, etc. Cuius superstitionis etiam Ni-
cephorus meminit in Synesii lib. de Insomniis. Propterea gravis-
sima oratione reprehendit D. Chrysostomus Antiochenos, in quo-
rum civitate haec talia passim perpetrabantur: *Christiana est mu-
lier quae haec incantat, et nihil aliud quam DEI nomen lo-
quitur. Quare eam magis odi, quod DEI nomine usa est:
quod cui dicat se esse Christianam, ea quae sunt. gentilium,
offendet.* Homil. xxi. p. 275. Edit. Graec. Certe ingentis im-
pietatis est, eiusmodi anilibus τερθρῆιαις sacrosanctum Dei nomen
violare. Ideoque ab antiquis Ecclesiae Patribus et Imp. Christi-
anissimis atrocissimae poenae in talium facinorum reos constitutae
sunt, can. lxi. Synod. vi. in Trull. Cod. Iustin. Tit. de mal. et
mathem. ΙΑΝΔΕΝΗ. Cf. xxix, 2, 3. et Scipiou. Gentilem ad
Apuleium 205. W.

Quod medicinae quoque admittit auctoritas.] Nam veteres
medici, ut verbis utar Apuleii in Apologia, etiam carmina reme-
dia vulnere norant. W.

Poenaliter interibat.] Poenali morte mulctatus xiv, 9, 6. W.

3. *Per id tempus fertur fuisse virum quendam.*] Agrestis
et barbara locutio, mihi ni a Castello conficta esset. In Edi-
tione certe Rom. legebatur: *Per id tempus fer*
quendam nomine Danum uxor, etc. Regius autem codex [et
Colbertinus] *ac Tolosanus* scriptum sic habent, *fer*
nam quendam, etc. ut Editio Romana. VALES. Temerarium
esset locum velle restituere. Fortasse tamen liceat coniecere, pro
fer legendum esse *ferre vel ferme*, deinde vero excidisse no-
men vel dignitatis, vel nomen homini proprium. Posterius ma-
lum, et post nomine comma, pro *Danum* autem *Dacum* repo-
nam, referamque ad hominis patriam propterea, quod raptae e
Dioclesiani sepulcro purpurae arguebatur. Id enim aptius a Daco,
quam Dano fieri potuit. W.

Terrere trans] ut terreret. W.

Reum non libet accusare, indefensum Rufinus eluserat.] Magna audacia hic grassatus est P. Castellus. Cum enim in Editione Rom. scriptum esset: *Uxor rerum leuium incusarat* certum au incertum indefensam Rufinus subseda; ipse omnia pro arbitrio inuertens sic edidit: *Rerum leuium incusarat: certum an incertum, reum non libet affirmare, indefensum, etc.* Non igitur sine causa aliquot voces ab eo perperam iotulas expunxi. Quod si quis fortasse coniecturam de hoc loco nostram scire desiderat, sic fere a Marcellino scriptum putamus: *Uxor rerum leuium incusarat: quem incertum unde insenso animo Rufinus subsidebat.* VALES.

Gaudentium agentem in rebus.] Gloss. veti. *Agens in rebus*, Μαγιστριανός. *Malch. in Eclog. Legationum p. 64. προήμπει τῶν ἱππέων τῶν βασιλείων τινάς, οὓς μαγιστριανοὺς καλοῦσι. *Glossarium Nomic. Μαγιστριανός, μανδύτωρ. Metaphrastes in Actis Porphyrii Martyris: Ἰάγιος τῆς σεβαστιουβῆ τοῦ μαγιστριανοῦ. Mentio huius dignitatis in Constitutionibus Impp. Colatione Carthagin. Notitia Imperii, aliisque eius saeculi scriptis frequens. LINDENB.

Retulisse in Praefectum Apparitionis.] Hic locus non unum laborat, quem nos praeeuntibus MII. codicibus ita legendum esse affirmamus: (*Quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in rebus Consularem Pann. tunc Africanum cum convitis retulimus interfectum:*) *Apparitionis Praefecturae Praetoriquae tunc etiam Princeps ob devotionem.* Quae emendatio confirmatur ex ipso Marcellino. Nam in lib. 15. ubi totam hanc historiam scribit, sic scribit c. 3. §. 8. *E quorum numerum Gaudentius Agens in rebus rem ut seriani detulerat ad Rufinum Apparitionis Praefecturae Praet. tunc Principem.* Neque tamen eo in loco Africanus dicitur interfectus: quin potius significare videtur, post diuturnam custodiam tandem absolutum esse cum reliquis confectis. Nihilominus fiat emendatio nostra, quam ex vestigiis scriptorum codicum odorati sumus. Sic enim habent codices omnes: *Retulissent effectum Apparitionis, etc.* VALES.

Apparitionis Praefecturae Praet. tum etiam Princeps.] Notum est in omni Officio seu Apparitione aliquem primum fuisse, qui *Princeps Officii* dicebatur. Constantius in lib. 1. de vita S. Germani Autisiodorensis Episcopi. *Erat, inquit, eo tempore vir quidam bonis moribus, Ianuarius nomine. Qui cum Princeps Praesidali militaret officio, exactos a provincialibus solidos ad Iudicem (id est, ad Praesidem) deferbat.* De his Principibus intelligendus est Suidas, quum ait: *Ἡγεμὼν ὁ ἑκαρχὸς τῆς τάξεως παρὰ Ῥωμαίους.* Sic in militia etiam armata erant quidam Principes, qui et *principiu legionis* dicebantur. Optatus in lib. 3. *Erat ibi filius sine patre, tiro sine Principe, discipulus sine magistro.* Ergo etiam in Officio seu Apparitione Praefecti Praet. quidam erat Princeps, ut ex Notitia quoque Imperii constat: qui vir Devotissimus dicebatur, teste Symmacho in lib. x. epist. 30. Hi splendidiorum ordine paullatim in eum locum promovebantur, et lucra atque emolumenta multo maiora capiebant quam ceteri: exactoque biennio ut plurimum decedebant, ac sequentibus locum dabant. Quare ut novum in Rufino notat id Marcellinus, quod tamdiu Princeps esset, idque ob devotum ac dicatum Im-

peratori animum praemii loco consecutum esse significat, ut supra in lib. 15. c. 3. de Gaudentio. Porro Princeps Apparitionis Praef. Praet. erat e Schola Agentum in rebus, ut docet Calliodorus in lib. 6. Var. in formula Magisteriae dignitatis, et in lib. xi. epist. 35. quae est delegatoria, data Principi Apparitionis Praef. Praetorianae. Sed et Principes officii omnium fere Magistratum, ex eadem Schola Agentum in rebus sumebantur, ut ex Notitia Imperii colligitur, et ex Codice Theod. tit. de Principibus Agentum in rebus. Specialiter tamen Princeps officii Praef. Praet. utpote omnium primus, Princeps Agentum in rebus dicebatur: qui quoniam ex alio officio, puta Magistri Officiorum, ad eum locum veniebat, ideo Cassiodorus in lib. xi. ubi promotiones omnium Officialium facit, Principem ipsum omisit. Neque enim audiendus est vir doctissimus (Salmassius ad Gallienos cap. 17.), qui in Notis ad Historiam Aug. affirmat eum, quem Calliodorus ibi *Priniferinium* vocat, esse Principem. Atqui Calliodorus *Priniferinium* post Cornicularium ponit: Princeps vero Cornicularium antebat, ut docet Notitia Imperii, et lex. 4. et 5. Cod. Theod. de iis qui administrantibus. Ex his patet, cur Gaudentius Agens in rebus sermonem illum convivarum Africani retulisse dicitur ad Rufinum Apparitionis Praef. Principem. Erant quippe ambo ex eadem Schola. Corippus in Panegyri ad Anastasium Magistrum Officiorum, idem se officium gestisse dicit v. 47.

Summe Magistrorum, sub cuius nomine gesto Principis officium.

Erat ergo Corippus e Schola Agentum in rebus quae sub dispositione Magistri Officiorum fuit. Libanius initio Orat. ad Eustathium de honoribus *κορυφαίων τῆς ὀργάνης* appellat Principem officii. * Basilii in lib. 2. de Thecla cap. 14. *Κόρυς τῆς ἐπίσεως ἐπιτροπῆς διπλῶν ὀργάνων*: et Gella purificationis Caeciliani pag. 28. * Recte autem Alconius in 3. Verr. notat haec nomina, Princeps, Commensariensis, et Cornicularius, de legionaria militia sumpta esse. VALES.

4. *Bis ut loquebantur inconstantius.*] Existimavi hunc locum sic legendum esse minima mutatione: *Is, ut loquebatur inconstantius, etc.* plauo iam sensu, qui antea erat nullus. VALES.

Perfubilem] ceream ad vitia. W.

Velamen purpureum a Diocletiani sepulcro.] Solebant prisca funera non solum *νεκρῶν* involvere, verum toga quoque vel pallio amicare, et feretrum velamento obtegere. Apul. Flor. 1. 4. *Animadverteret — togam quoque pnrari et voto, et funeri item pallio cadavern operiri.* Ammian. lib. xxviii. c. 4. §. 8. *Fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem.* D. Hieronym. Epist. 116. part. 3. de Obitu Blaesillae: *Ex more parantur exsequiar, et nobilitum ordine praecedente aureum sercero velamen obtenditur.* Idem in Vita Pauli: *Cur mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus?* Prudent. Cathemer. 49.

Candore nitentia claro

Prnetendere lutea mos est.

* Tertull. de Habitu mulier. cap. 1. cum de mulierum superbo vestitu egisset, hoc epiphonemate concludit: *Omnia ista damnata et mortuae mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta.* Huc pertinent quae Ulpian. scribit L. 14. §. 4. ff. de relig. et sumtib. *Si quid in marmor vel vestem col-*

locandam factum sit. Paulus I. C. L. 19. ff. de in rem verso. *Togum emit — dedicavi eam in juvus.* L. fin. §. 2. ff. de aur. arg. Livius lib. 34. Juvenal. Satyr. 111. *Vide Forner. Quonid. lib. 3. c. 18.* Quae quidem vestes et velamenta una cum ipso cadavere sepeliebantur, vel ornamenti loco appendebantur: quod multis indicat Ildor. Pelusiota lib. 2. Epist. clxxv. Unde apud Chirium Fortunat. Seius violati sepulcri accusatus, quod commendatam sibi chlamydem ab ephebo in monumentum maiorum eius posuisset, hac exceptione utitur, sepulcrum a se non tantum non esse violatum, verum ornatum quoque. De hisce velamentis praeclare D. Ambrosii lib. de Nabuthe cap. 1. *Quis discernat species mortuorum? Redoperi terram, ea, si potes, divitem deprehende. Erudrato paulo post tumulum, et, si cognoscis egentem, argue. Nisi forte hoc solum, quod cum divite plura perierunt. Sericeae vestes, et auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna viventium, non subsidia defunctorum sunt.* Ex his ergo cognosci potest, quale fuerit velamen, quod a Diocletiani sepulcro ablatuisse insinulatus fuit Danus, gemini ciuicinis reus, religionis puta laesae, (L. 3. §. 7. ff. sepulcri. viol. Sopater in Apulion.) et imminutae maiestatis: quippe qui purpuram possidebat, quam privato nemini licitum erat habere. Vide quae notata ad lib. xv. cap. v. LINDENBERG.

A Diocletiani sepulcro.] Quod erat haud procul Salonis in castro Aspalatho. (Spalatro. W.) Hieronymus in Chronico: *Diocletianus, inquit, haud procul a Salonis in villa sua Aspalatho moritur.* Unde fornice illos et cameras subterraneas eleganti opere structas Aspalathii, quas describit Constantinus Porphyrog. in cap. 29. de administrando Imperio, paene adducor ut credam sepulcrum ipsum fuisse Diocletiani. Huic uni post homines uatos contigisse ait Eutropius, ut, cum privatus obiisset, inter Divos tamen referretur. Sane velamen purpureum in eius sepulcro positum, cuius hic meminit Marcellinus, consecrationis certissimum indicium est. VALES.

5. *Spe potiorum]* ut altius adscenderet. W.

Mavortius vir sublimis constantiae.] Is, ut opinor, est Mavortius Lollianus, cui Iulius Firmicus Astronomicorum libros dicavit et in lib. 8. cap. 15. severitatis merito ordinarii Consulatus insignia consecutum esse dicit. (v. Tillemont T. IV. p. 539. W.) Consul fuit cum Arbaethione. Idem Praefectus Urbi fuerat Constantio III. et Constante II. Coss. Fuit autem Praefectus Praet. per Italiam eodem anno quo Consul, ut est in legē 25. Cod. Theod. de appellat. VALES. Conf. Corfinus de Praef. Urbis p. 200 — 202. W.

6. *Ad arbitrium temporum]* ex more illius temporis. — *In abrupto necessitata,* summo periculo coacta. Conf. xviii, 7. xxx, 1. W.

Legibus contemptis multa ultro citroque discussa.] Alia omnia habet codex Regius, *Tolosanus,* [et Colbertinus,] Editioque Romana, *legibus contemptis;* deinde post lacunam dimidiaetae lineae sequitur, *ordo et iustitia.* In codice autem Regio, *Tolosano,* [et Colbertino] legitur, *ordes et iustitia,* et superscriptum est eadem manu, *contordes,* ex coniectura exscriptoris, ut patet. Ego vero sic fere a Marcellino scriptum esse divinabam:

Tandemque legibus contemptis, velut ipsa dictante iustitia, ambos sententia damnare letali. Ut loquitur Marcellinus in lib. 22. cap. 6. et *libro 26. cap. 9.* VALES.

8. *Linteorum toralium par.]* Latini lectum a toro distinguunt: lectum enim proprie vocant opus illud e ligno, aliave nobiliori materia, cui torum imponebant. Ovidius in 8. Metam. 655.

— — — *in medio torus est de mollibus ulvis, Impositus lecto.*

Ac villiorum quidem hominum tori e stramento erant, aut ulva palustri probe concisa: cuiusmodi etiam in castris tori militum fuere, teste Plinio in lib. 8. Nobiliorum vero ex tomento lingonico, aut pluma. Eisdem toros stragulis sternebant, deinde lodices superponebant, ne stragula serica macularentur. Martialis in lib. 14. in Epigrammate, cui lemma *Lodices*, 148.

Nudo stragula ne toro paterent, Iuncta nos tibi venimus sorores.

Quod ergo in lectis cubitoris erant lodices, idem in triclinariis videntur fuisse toralia: quae *περίκλιντα* et *περίκλιτα* vertuntur in veteribus Glossis. Haec toralia ex lino fuisse, praeter Marcellinum in hoc loco, docet Pollio in Claudio: ubi accubitalia Cypria duo memorat, id est, toralia e lino Cyprio. Eadem purpurea fuisse testatur scriptor noster, et Martialis in lib. xi. 57.

Constringatque tuos purpura picta toros.

VALES. Cf. Casaub. ad scriptt. Hist. Aug. T. i. p. 950. et 973. et Ferrarium de re vestiaria L. iii. p. 215. Clavos istos ita apte concinnaverant mensae ministri, ut sibi vicissim cohaerent: ut duo clavi non nisi unus esse viderentur. W.

Mensamque operimentis paribus tectam.] Duobus scilicet clavibus purpureis. Veterum enim mantelia purpura et cocco clavata erant; itemque auroclavata, et aurea in Principum usum, ut docet Lampridius in Alex. Severo, Pollio in Gallieno. Mappae quoque clavatae erant. Unde Petronius laticlaviam Trimalcionis mappam describit simbris hinc atque illinc pendentibus. Mensam igitur hoc in loco intelligimus mantelibus stratam lineis laticlaviis, perinde atque torus duobus toralibus lineis laticlaviis erat stratus. VALES.

Principalesque res] Hunc locum sic legendum esse arbitror: *Intrinfecus structuram omnem ut amictus adornaverat principales quaerens, patrimonium dives evertit:* et ita necessario sensus postulat. Nam cum malitiosus delator rapuisset et mensa duos illos purpurae clavos, progressus in publicum anteriorem chlamydis Imper. partem esse strepebat. Totam itaque domum scrutari coepit, ut regale indumentum, quod in ea-domo integrum latere affirmaverat, reperiret: et re ad Iudicem, ut credere est, delata, infelicem domum pervertit. VALES. Commodum omnino haec sensum praebent. Fortasse tamen et alius erui possit, si *structuram* non de domo, sed de *chlamyde* ipsa accipias. Nempe clavos illos duplices veterator ille in eam formam, quam *anterior chlamydis* Imperatoriae pars habere solebat, complicatos primum *utraque manu* sustulit, deinde vero *intrinfecus*, (quod opponi videtur anteriori parti) pectori admovit, in quo et reliquo corpore

clavorum lacinias ut amictus principales struxit atque adornavit, hacque gestulatione effecit, ut servati imperatorii indumentis suspecta familia bonis omnibus exueretur. Sic omnia satis recte fluere videntur, nec tamen mihi ipse satisfacio, qui vocis quacrens nullam rationem habuerim. V.

9. *Isferentes vesp. lumina pueros exclamasse audisset ex usu.*] Moris antiqui fuit exclamare ac plaudere, cum in convivium lumen afferretur. Varro in lib. 5. (p. 44. edit. Scalig.) de lingua Lat. citatus a Lindenbrogio, ait Graecos ad eiusmodi religionem, cum lumen adfertur, dicere solere, *Φῶς ἀγαθόν*. Sed et Themistius apud Stobaeum in Sermone 274. eius moris meminisse: καὶ Φῶς ἐπιστεῖχθαι ἐκείνης συμποσίῳ θόρυβον καὶ πρότον ἐκ τῆς ἡδονῆς ποιεῖσθαι. Atque eo referre soleo Virgilii versus in 1. Aeneid. v. 725.

*Postquam prima quies epulis iacturaeque remotae,
Crateras magnos statuunt, et vīna coronant.*

*Fit strepitus tectis, vocemque per anapla volutant
Atria: dependent lychai laqueuribus aureis
Incensi.*

In quibus versibus est *ἱερεῶν πρότερον*. Lychinis enim accensis tum demum consecutus est clamor. Sequitur postea:

tum facta silentia tectis.

Ad quem locum sic notat Servius: *Mos erat apud veteres, ut lumine incenso silentium praeberetur, ut optativam sibi laudem loquendo nullus averteret. Apud Romanos etiam cetera edita sublatisque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea quae de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, et in ignem darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset; ut Diis honores haberetur: qui mos eum intercessit inter cenantium, Graeci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt.* Sed tamen non assentior Servio: neque enim explicat, quam ob causam repente in convivio strepitus et clamor est excitatus. Planeque personalem habeo, Virgilium ad eum quem dixi morem alludere. Hodie etiam in plerisque Galliae opidis, cum lumen infertur, *Beaodictum sit lumen*, exclamare mos est. VALES.

Vincamus soleaiae.] Similis mos Graecorum, qui illato lumine *ΦΩΣ ΑΓΑΘΟΝ* clamare solebant. Varro de Ling. Lat. lib. v. LINDENBR. Adscripsit idem exemplari, quod est Hamburgi. [Nihil deesse putat Loisel. et τὸ *solemne* interpretatur id quod erat solemne, scilicet illato lumine dicere Vincamus. Drusius Obler. l. 15 c. 4. se in quodam libro reperisse ait, *pueros exclamasse audisset ex usu Νεῖκαρα*, interpretatus delevit nobilem domum. Vid. Lipsii Saturn. l. 18 p. 73.] GRON.

Vincamus perun sollemae interpr.] In Mss. omnibus, Regio scilicet, Vatic. et Florentino [ac Colbertino,] itemque in Editione Augustana legitur hoc modo: *Vincamus perun leaiae interpretatum atrociter, etc.* Lipsius in lib. 1. Saturn. cap. ult. emendat: *Vincamus, perennulua est.* Sane in convivii acclamari solitum, *Vivas*, et *Vivamus*, docet Dio in Commodo LXXII, 18. Cum enim Commodus in amphitheatro fatigatus frigidam biberet, ait repente omnes illud in convivii acclamari solitum, *Vivas*, succalamasse τοῦτο δὲ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εὐαδὸς λέγεσθαι ζήσιας ἐξεβήσαμεν. *Idem testatur Nilus

in Epistola quadam.* VALES. Ego vero in eam opinionem incidi, ut legendum fortasse putarem: *Vincimus I'ESperum*. Sed neque hoc commento quidquam proficiunt ad difficultatem loci removendam. Nam nihil equidem video, quod personam Constantii, vel temporum *perversitatem* tangere videatur, quodque Agens in rebus, cum *sollemne* more ubique receptum esset, in malam partem interpretari potuerit. W.

10. *Se feriri*] peti so, insidias sibi strui, *spernbat* metuebat, cf. ad xiv, 7. et infra c. 12. W.

Dionysius Tyrannus.] Cicero Tusculan. v. 20. Officior. 11. cap. 3. Valer. Max. lib. ix. cap. 13. Diodor. Sicul. lib. xx. p. 767. LINDENBR.

Tonstrices docuit filias] Mirè dictum pro, filias docuit artem barbaram radendi. W.

Alta fossa.] Davif. ad Cicer. Tuscul. v, 20. malit *lata*, quam vocem in eadem narratione et Cicero habet, et Valerius Maximus. W.

Axiculos] Trabes minores, ligna transversaria, quibus maiores continerentur. W.

11. *Buccinae minorum civilium*] Ad Ciceronis tubam belli civilis efformatae. W.

Damnatorum petita bona.] Petita scilicet a Principe. Vide titulum in Codice Theod. de petitis et ultro datis. VALES.

Adcorporarent] Hoc vero minime Ciceronianum. W.

Effetque materia per vicinities eorum late grassandi.] Duplex huius loci sensus afferri potest: primo ut dicatur, potentes in regia idcirco Constantium ad caedes et supplicia incitasse, ut ipsi caelorum bona impetrarent, suppeteretque ipsis materia grassandi in vicinis suos, quorum praedia suis adiungere cupiebant. Alter sensus esse potest huiusmodi, ut esset materia sicariis ac latronibus, servisque quos divites illi in ergastulis habebant, per eorum latifundia grassandi. VALES. Placet prior explicatio. W.

Proximorum fauces.] Ita Marcellinus vocare solet Imperatoris amicos et comites: quos Graeci τοὺς συνόχτας, Dio. Eunapius et Zosimus eleganti vocabulo παραδυναστεύοντας amant dicere: Macedones vero ἐταίρους, ut praeter ceteros docet Isocrates in Philippo. Sic Tacitus Annal. 4, 26. Nervam continuum Principis et proximum amicorum vocat: et in lib. 13. c. 13. *Et proximi*, inquit, amicorum mutuebant orabantque caveri insidias multiter: et alibi saepe. [Q. Curtius in lib. x. c. 3. §. 12. etiam proximos amicorum vocat. Haec enim ibi sunt verba Alexandri Magni ad Perlas milites: *Proximisque amicorum auctor fui, ex captivis generandi liberos*.] Sed distinctius Sulpicius Severus in lib. 2. Hist. sacrae: *Quod ubi, ait, Danieli compertum, proximum Regis appellat. et rursus: Qua tempestate Mardocheus inter proximos Regis erat*. VALES.

Primus aperuit Constantinus.] Unde decem novissimis annis pupillus ob proflusiones immodicas nominatus est, teste Victore Epit. 41, 16. Et Auctor de rebus bellicis post Imperii Notitiam: *Constantini temporibus, ait, profusa largitio aurum, quod antea magni pretii habebatur, vilibus commercis assignavit*. VALES. Cf. Gibbon P. iv. p. 158. et Reitemeier ad Zosim. p. 559. Quod

primus omnium rapacitati amicorum indulgisse dicitur Constantinus, non ita stricte sumendum est. W.

Auctores.] Reinesius adscripsit ductores. W.

13. *Rufinus Praefectus Praetorio]* Galliarum, de quo vide xiv, 10. 11. *Arbeto* supra c. 6. *Eusebius* xiv, 10. 11. xv, 3. *Julian.* Ep. 17. *μαγὸν ἀιδόγρονον* appellat observante Reinesio. W.

Et Urscinus equestris ordinis Praefectus.] Magnam iniuriam cum Urscino, tum ipsi Marcellino fecit P. Castellus, qui Marcellinum fluxerit haec de Urscino dicentem, quem omnibus propemodum paginis tantopere laudat. Quid autem sibi vult haec locutio, *Equestris ordinis Praefectus?* Equis vero ita locutus est scriptor Latinus, cum Magistrum equitum vellet dicere? Et si Marcellinus de Urscino sic sensit, cur eum Praeposito Cubiculi postponebat, nec iungebat cum Arbaetione Magistro militum? Nam dignitates hic ordine suo singulas recenset. In codice Regio, perinde ac in Florentino [et Colbertino] legitur sic: *Præpositusque Cubiculi*, *lupf*, *anus Quæstor*. Desideratur itaque Quæstoris sacri palatii nomen, Lucillianus fortasse: neque enim eius Quæstoris nomen reperire usquam potui. VALES.

Anicius qui in regiam aemul. posteritate.] Hanc scripturam fabricavit suo more Castellus, cum in Editione Rom. sic esset excusum: *Anicii. quæ* *acumulationem posteritas tendens, etc.* In Regio, [Colbertino] et Flor. codicibus hoc amplius: *Anicii quæ* *orum aemul. etc.* Unde non sine ratione, ut arbitror, sic locum emendavi: *Et in Urbe Anicii, quorum in avorum acumulationem posteritas tendens satiari numquam potuit cum possessione multo maiore: sensu facili et expedito. Anicianæ domus invidenda opes perstringit et Zosimus in lib. 6. 7. μόνον δὲ τὸν τῶν λεγομένων Ἀνικίων οἶκον ἐλπίουν τὰ κοινὰ δεδογμένα λυσιτελεῖν· ἐπειδὴ μόνοι τὸν πάντων ὡς εἰπεῖν ἔχοντες πλεονέκτον ἐπὶ ταῖς κοιναῖς ἐδυσχέλευον εὐπραγίας.* Id est: *Una Aniciorum domus moleste ferebat ea quæ e Rep. omnes indicaverant.* Nam cum soli omnium paene opes possiderent, felicitati publicæ inviderebant: ut merito de ea familia Calliodorus in lib. x. Ep. xi. dixerit: *Anicios paene Principibus pareræ ætas prisca progeniuit.* Erat autem haec domus Christiana iam inde ab Anicio, de quo Prudentius contra Symmachum i. 553.

Fertur enim ante alios generosus Anicius orbis

Illustrasse caput.

Proinde non mirum, si et Marcellinus noster et Zosimus, homines Deorum cultui mancipati, Anicios infestius allatrent. VALES.

Anicii] Una ex nobilissimis per plura saecula Romanorum gentibus, quorum nomina in titulis saepissime occurrunt. Vide, si lubet, Corsinum de Praef. Urbis p. 182. 185. Gibbon. T. vii. p. 346. ff. W.

C A P V T IX.

1. *Repentini]* improvise accedentes et subito volantes. *Anitebant* praedam, dimittere coacti. *Prospicere* oculis denotare, speculari. W.

2. *Ut ante diximus*] xv, 13. W.

Fallendi perstringendique] omnia perreptandi, perscrutandi, xxi, 3. 5. Reincl. praefringendi. W.

Mesopotamiae Duce] Comite. v. Ind. II. W.

3. *Tamen Saporem ducem parti nostrae contiguam.*] Vitium in huius Ducis nomine latere, res ipsa clamat: neque Saporem eum vocatum, sed Tamsaporem, planissime credo: idque ratio verborum et structura convincit, quae aliter non constat. Legendum ergo, *propulsare gentes infestas Tamsaporem Ducem parti nostrae contiguam.* Et mox post: *Paruit Tamsapor, hisque fructus,* etc. Lib. xvii, 5. 1. *Tamsaporis scripta suscepit.* Lib. xviii, 5. 3. *Occultis saepe colloquiis cum Tamsapore habitis, qui tractus omnium Ducis potestate tunc tuebatur.* Et post pauca (6. 16.) *At nunc se a Tamsapore et Nohodare Optimatibus missum.* Lib. xix, 9. 5. *Per Tamsaporem Ducem supplicaverat Regi* Sicque semper in M. habetur. Et dictum videtur *Tamsapor*, ut *Tamchosro*, quae iidem vox Perlica, apud Euagrium Hiltoniae Ecclesiast. lib. 5. cap. 20. Theophylact. Simocat. lib. iii. LINDENBR.

Tamen Saporem ducem.] Primus hunc locum corruerat P. Castellus, cum in Editione Rom. *Tamsaporem* legeretur recte, quemadmodum etiam in M. Flor. legi testatus est Lindenbrogius. [et ita legitur in Colbertino.] Mariangelus Accursius *Tamsaporem* ubique in Editione sua excudi iussit: quod equidem praetulerim. Sic *Tanchosdro* Chosdrois Perlarum Regis ducem appellat Menander Protector in lib. 8. Hist. quamquam ibi et *ταρχοςδρω* et *ταυχοςδρω* scribitur librariorum vitio. Nam Suidas, qui Menandri locum citat, *ταυχοςδρω* semper eum nominat in v. *ταυχοςδρω* et *εμψοδρω* et *δοκίματας*. Evagrius tamen in lib. 5. *ταρχοςδρω* vocat: prorsus ut parum interlit, *Tamsaporem* an *Tamsaporem* scribas. Quid autem ea vox *Tay* significet apud Persas, Orientalium linguarum peritis indagandum relinquo. VALES.

Perduelles advolaret] i. e. advolaret ad perduelles, quem usum exemplis confirmavit Davisius ad Cicer. Tusc. ii, 9. W.

4. *Pacem postulat precariam.*] Sic primus edidit Gelenius. Nam anteriores Editiones omnes sic praeferebant, *postulat pacem precantium.* In Regio exemplari scriptum est, *pacem postulat precantium*, et eadem manu supralscriptum *precariam*. Sed non dubito, quin scripserit Marcellinus, *pacem postulat precariam*. Sic enim loquitur Marcellinus cap. 5. libro xvii. (ubi, quid Persarum rex responderit, legitur, *Chionitae* item occurrunt, pro *Euseis* autem Geloni nominantur. W.) VALES.

Interstitit] intercessit. xxii, 11, 3. W.

C A P V T X.

1. *Pro captu ratione temporum*, xxviii, 3. 5. xxx, 10, 20. et saepius. W.

Constantius conclusa Iani templo.] Huius lectionis auctor est Gelenius. In Editione Rom. legebatur, *Constantius quam conclusa*, etc. unde P. Castellus, alter scilicet Oedipus, edidit: *Constantius*

quidem recluso Iani templo. At Mariang. Accursius, qui eius scripturae ineptiam perspiciebat, excudi iussit: *Constantinus quidem clauso Iani templo.* Regius tamen ac Florentinus codex scriptum habent, *quam recluso Iani templo.* [Colbert. *quum recluso Iani templo.*] Proinde re attentius considerata legendum esse arbitror, *quasi-recluso Iani templo, stratisque hostibus cunctis, etc.* vel potius, *tamquam recluso, etc.* ut recludi hic sumatur, non pro aperiri, ut vulgo solet, sed pro denuo claudi: quo sensu reclusum usurpat Iustinus libro 1. et Iustinianus §. pen. Inst. de leg. agn. success. et Reclusos quoddam Monachorum genus posterior Latinitas dixit, quos Graeci *ἐγκλειστοὺς*. Particula autem illa *quasi* magnam *ἡμφασιν* habet, adeo ut absque ea sensus vacillet. Neque enim Marcellinus dicit Constantium de cunctis hostibus victoriam retulisse: immo contrarium affirmat. Subiicit enim: *Nec enim gentem ullam bella cientem per se superavit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum.* VALES.

Tamquam recluso Iani templo.] Christianos imperatores per aliquod tempus in claudendo et recludendo Iani templo priscum morem secutos esse, ex hoc loco evincere voluerat Casaubonus ad Sueton. Aug. c. 22. quem tamen fallum in eo fuisse recte contendit Tillemontius Hist. des Empereurs T. 1. p. 561. nam ex addita ab Ammiano vocula *tamquam*, uti reliquis, quae sequuntur, omnibus, manifestum est, in ridiculum trahi Constantium, qui, quasi vero aequiparandus esset Imperatoribus, quibus Ianum olim claudere contigisset, ne triumphum quidem iustum agere debebat, quum post Magnentii exitium absque nomine ex sanguine Romano, hostem externum nominare non posset, de civibus solis triumphaturus. W.

2. *Per se*] Suis auspiciis, ipse praesens. *aut fortitudine ducum*, quos inde ab Augusto Imperatorum nomen honoremque triumphi Augustis concedere debuisse notum est. W.

Et pulcritudinem stipatorum.] Protectores et Scholares intelligit, de quibus supra notata sunt multa. Hi erant plerumque iuvenes, pulcritudine, et robore, et statura praestantes, elegantius culti pexique, aureis hastis et clypeis insignes: ut describit Synellius in Orat. de regno: καὶ γὰρ πῶ τὸ τῶν δορυφόρων τοιοῦτον ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἐκκρίτος· νέοι πάντες, εὐμήκεις, τὴν κόμην ξανθοὶ τε καὶ περὶ τοὶ· αἰεὶ δὲ λιπαροὶ κεφαλὰς καὶ τὰ πρόσωπα· χρυσεόπιδες καὶ χρυσεολόγχοι· οἷς, ἂν ποτε ὤψῳσι, τὸν βασιλέα σημαίνοντες, καθάπερ οἶμαι ταῖς προανασχούσαις ἀκτίσι τὸν ἥλιον. Et Procopius in Anecdosis, pag. 108. imbelles eos fuisse dicit, ut qui ostentationis tantum ac pompae gratia in palatio militarent. Denique Agathias in lib. 5. εἰς δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοὶ τε καὶ φαιδοποιμόνες, καὶ μόνον ἔχου τοῦ βασιλείου ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προῦδοις μεγαλαυχίας ἐξευξημένοι. VALES. Cf. Salmalius ad Scripti. H. A. T. 1. p. 941. ed. Hack. W.

3. *Lictoribus fuisse contentos.*] Imperatoribus Romanis lictores cum 12. fascibus semper praebant iam inde ab Augusto, cui Senatus id primum decrevit anno V. C. 755. Sentio et Lucretio Coll. ut refert Dio 54, 10. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. c. 3. *Trabeae, inquit, vestrae triumphales, et sacres Consulares, et sellae curules, et illa obsequiorum stipatio et fulgor, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Plura vide apud Lipsium in Notis ad lib. 15. Taciti. Inter Principes porro qui

lictoribus contenti fuerunt, Traianum numeraverim, de quo id ipsum testatur Dio in lib. 68. et Marcum, de cuius civilitate loquitur Eutropius, et idem Dio in lib. 71. Et Marcus ipse in lib. 1. (Sect. 17. p. 17. Wölle.) de vita sua hanc sententiam meo iudicio mirabilem, et Principibus inculcandam posuit: *δυνατὸν ἔσται ἐν αὐτῇ βιοῦντα μὴτε δορυφορεῖσθαι χρῆσθαι, μὴτε ἐσθῆτων σημειωτῶν, μὴτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδε τινῶν, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου· ἀλλ' ἔξεστιν ἐγγυτάτω ἰδιώτου συστέλλειν ἑαυτὸν.* Id est: *Imperator in palatio degens, et stipulatoribus, et vestibus clavis, et igitur praeferrī solito, et sicutis illis, atque huiusmodi fastu facile potest carere: licetque ei quam proxime ad privati hominis modum sequeat coëscere.* VALES.

Alium anhelante avido statu ventorum.] Emendavi ex conjectura non vana, ut opinor: *Anhelante rabido statu ventorum:* hisque ulla apicum mutatione. Et ita loquitur Marcellinus nos- ter in lib. 26. c. 10. §. 19. *Tagentes aliae naves extrusae rabidis flatibus, etc.* Sic enim ibi praefert Regius codex [et Colbert.] VALES. Reinesius: anhelante rapido statu, i. e. spirante. W.

Leniuaculo se commisit.] Iulium Caesarem intelligit. Plutarch. et Sueton. in eius Vita, (p. 726 et c. 58.) Flor. lib. iv. cap. 2. Dio lib. xli. c. 46. Appian. bellor. civil. lib. 2. c. 57. LIN- DENBR.

Ad Dectorum exemplum.] Is fuit Claudius Imp. Quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaret, semetipsum pro Rēp. bello Gothico devovit. Aur. Victor in Caesar. c. 34. LIN- DENBR.

Alium hostilia castra per semetipsum.] Galerium Maximianum Caesarem intelligit, qui in Armenia maiore cum Narseo pugnaturus Persarum, speculatoris munus cum altero ac tertio equite suscepit, ut ait Eutropius in Breviario ix. 25. Legati enim habito ad Narseum profectus, castra eius speculatus est, ac deinde conferto proelio ingentem victoriam retulit, quemadmodum scribit Synesius in Oratione de regno: καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ εἰς ὅσον τινα εἶναι βασιλέως αὐτὸν ἐπιδόκτος εἶσω τῆς πολεμίας γενέσθαι, ἐν χρητῇ κατασκοπῇ μμησαμένου σχῆμα περιβέας. Et Ruffus Festus de eodem Galerio c. 25. *Ipse, inquit, Imperator cum duobus equitibus exploravit hostes, et cum xxv. millibus super- veniens, subito innumera Persarum agmina aggressus, ad inter- necionem cecidit.* VALES.

Ut gloriosas suas res.] Postrema vox tam in Editione Roma- na quam in exemplari Regio [et Colbertino] deest. et a P. Cas- tiello primum est addita. Nec sine causa quis suspicetur a Mar- cellino scriptum fuisse: *Ut glorias suas posteritati celebri memo- ria commendarent.* Sic enim loqui solet pallim. VALES.

4. *Ut igitur multa] sc. praeteream, quod, vel aliud eius- dem significationis verbum excidit. W.* Mihi excidisse videtur *multam*, praecedente *multa* absorptum. ERF.

In apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita] Haec tenere inseruit P. Castellus, cum in Editione Romana post verbum *apparatu* lacuna esset paullo minus quam dimidiatae li- neae. Neque aliter praefuerunt Mss. codices. Ad oram autem Regii codicis adnotata sunt eadem manu haec verba: *Hic ait Plon-*

*Blondus deesse solum, ut in exemplari vetusto legisse dicit. *Idem in Tolosani codicis margine adscriptum invenit: Hic deest unius solit scriptura, ex his quae in exemplari vetusto legisse memini: et est pars multo facienda, a me in Italia apud Oriculum posita.** Sed ego Blondo non credo: ac si quid sentio, deest tantum quo die Constantius Romam ingressus sit, puta iv. Kal. Maias, ut scribit Idatius in Fastis. VALES.

Secunda Orfiti Praefectura.] Constantio Aug. IX. et Iuliano Caesare II. Consulibus anno Domini 357. Primam quidem Praefecturam Urbanam gesserat Orfitus Constantio Aug. VI. et Constantio Caesare II. (A. C. 354. W.) Consulibus, teste Marcellino in lib. 14. c. 6. Et in fragmento Fastorum, quod primus edidit Cuspinianus, sic legitur: *Constantio VI. et Constantio Gallo II. Coss. Neratius Cercalis Praef. Urbi fuit vi. Idus Decemb. Vitrasius Orfitus Praef. Urbi fuit. Constantio VII. et Constantio Gallo III. Coss. Vitrasius Orfitus Praef. Urbi fuit.* Haec fuit unica Praefectura, tametsi duobus Consulibus acta. Nam vi. Idus Decemb. magistratum inivit Orfitus Consulatu Constantii VI. deinde anno sequenti gessit. Utramque Orfiti Praefecturam commemorat vetus haec Inscriptio: MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V. C. NOBILITATE. ACTIBUS. QUE. AD. EXEMPLUM. PRAECIPUUM. PRAEPECTO. URBI. ET. ITERUM. PRAEPECTO. URBI. PROCONSULT. AFRICAE. etc. Meminit et Symmachus in lib. 1. Ep. 1. Et in lib. Epist. ult. 47. socerum suum fuisse testatur. *Unde et iunior Symmachus Memmii praenomen accepit. Nam Q. Fabianus Memmius Symmachus est dictus, perinde ut avus eius maternus, Memmius Orfitus.* VALES.

Secunda Orfiti Praefectura] Difficultatem movet haud levem eo, quod *Corsini* in egregio libro de Praefectis Urbis p. 213. ff. inpr. p. 220. ff. ex legibus non minus, quam Inscriptionibus demonstrat, Orfitum per annos 354—359. *petitu Senatûs et populi Romani*, uti est in titulis, Praefecturam continuasse, et si qui alii nominentur Praefecti, uti *Flavius Leontius* A. 355. quem *Ammianus* ipse laudat xv. 7. A. 357. autem *Decimus Simoni* *Iulianus*, hoc ita intelligendum esse, ut Praefecturam Orfitus non per totum annum administraverit, sed sponte interrupserit, Vicariumque adsciverit. (cf. Ind. II. v. Vicarius.) Ad Vicarium igitur Leontium A. 355. respexisse *Ammianum*, ideoque Orfiti *secundam* nominasse, quam A. 356. suscepit. W.

Oriculo] eiusdem etiam nunc nominis urbe in terris, Pontifici-Rom. subiectis: W.

5. *Senatus officia, salutationem, reverendas Patriciae stirpis effigies* in quibus dignitas et gravitas maiorum adhuc erat conspicua. W.

Cineas ille Pyrrhi legatus.] Iustin. Trog. lib. xviii, 2. Flor. lib. 1. cap. xviii. Plutarch. in Pyrrho: **βασιλέων πολλῶν συνεδριον.** LINDENB.

Astylum mundi totius.] Glorioso et insolenti elogio Marcellinus videtur gratificari voluisse Patribus conscriptis, ex quorum numero eum fuisse credibile est. Aetate tamen Marcellini nihil minus erat *Senatus Rom.* quam *asylum orbis terrarum*. Ne quidem aevo Ciceronis id *Senatui* convenisse testatur ipse Cicero in

lib. 2. c. 8. de Officiis, qui eam laudem Senatus iotra Punicum bellum et Syllae tempora includit. *Regum*, inquit, *populorum*, *nationum portus erat ac refugium Senatus*. Idem in Orat. pro Sextio c. 65. *Senatum*, inquit, *Reipublicae custodem, praesidem, propugnatorem collocaverunt*. VALES.

6. *Aureo solus ipse carpento.*] Incivilitatem et arrogantiam perstringit Constantii, tum quod aureo curru, qui erat Imperatorum triumpho dicatus, tum quod solus nullo in confessum vehiculi admissio Urbem ingressus sit. Utrumquo morem notatum habemus apud Philostratum in Dione Chrysostomo: *Τραϊανὸς αὐτοκρατορὶ ἀναστρέφμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσὴν ἀμαξον, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσιν*, etc. *Traianus Imp. eum Romae secum impositum aureo carpento, in quo sedentes Augusti de hostibus triumphare solent*. Helagabalus tamen simili curru quotidie usus esse dicitur ab Herodiano in fine libri 5. VALES. De aureo carpento vide Scheffer de re vehic. p. 25. et 204. W.

Alternumque potestatis gressus multiplices.] Inter locos qui egregie restituti sunt in hac Editione nostra, hunc non postremo loco numeraverim. In Editione Rom. legebatur sic: *Alternumque post tante gressus*, etc. In exemplari Regio, *gressos*. In Florentino Ms. *alternacumque*, etc. Unde ne uno quidem apice mutato legendum esse conieci. *Quo micante lux quaedam misceri videbatur alterna. Eumque post autegressos multiplices alios purpureis subteminibus texti circumdedere dracones*. *Atque ita plane codex Tolosanus.* Eleganter lux alterna misceri dicitur, auri scilicet et gemmarum, quibus Constantii curru colucebat. Eodem sensu Nonnus in libro xL, 354. Dionys. de Baccho Tyrum ingresso dicit:

Καὶ οἱ ὀπιτεύοντι λιθογλώχινες ἀγυῖαι

Μαρμαρυγὴν ἀντ' αἶνον ἀμοιβάσιοι μετ' ἄλλου.

*Et Bassilius Seleucenus in libri 2. de Thecla capite 5. *κονάμ* describens, auro lapillisque distinctam: *ὡς πολυόλβον εἶναι τὸ κάλλος, ἐκ πολλῶν τε καὶ ἀλλοχρόων ἀκτίων συγχεραννύμενον*. VALES.

7. Sequitur locus classicus de *draconibus*, militarium signorum genere, quae inde a Traiano in usu esse coeperunt. — *Purpureis subteminibus* e purpureis pannis, non solidis tamen, sed intus cavis. *Hiatu vasto porflabiles*. Equidem intellexerim doctum ampliori, ut ventos conciperet, qui totam corporis longitudinem penetrarent moverentque, quo ventorum motu sibilus quasi, qualem emittunt vivi dracones, *velut ira perciti sibilantes*, auditus est. *Caudarumque volumina relinquentes in ventum*, ventis ludibrio dant. Commentarium in hunc Ammiani locum dedit Liplius de militia Romana Lib. iv. p. 267. ff. ed. Antv. 1596. Nec poeniteat conferre Nemesianum in Cynegetico v. 83. ff. quem, quoniam iidem de Augustorum in Urbem ingressu agitur, descripsi:

— — videorque mihi iam cernere fratrum
Augustos habitus, Romam, clurumque senatum,
Et fidos ad bella duces, et milite multo
Agmina, quis sortes animat devotio mentes.
Aurea purpureo longe radiantia velo
Signa micant, sinuatque truces levis aura dracones.

Purpureis subteminibus texti circumdedere dracones.] Ita lib. xv. c. 5. §. 16. *Cultu purpureo draconum.* Hoc ipso libro c. 12. §. 39. *Purpureum signum dracontis.* Themist. Orat. vi. χρυσός αἶψος, καὶ δράκοντες λεπτῶν ὑφανμάτων. Erant enim ex serico purpureo in veri draconis formam effigiati, et ut Ammian. inquit, *velut serpentis pendentis exuviae.* De his optime Iohann. Chrysostom. in Orat. de futuro Dei iudicio, cuius locum operae pretium erit totum adscribere, quia et alia de quibus hic agit Ammianus illustrat: Ἐπὶ γὰρ μοι τὰ περὶ τὸν βασιλέα, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσων ἀνδρες χρυσοφοροῦντας, καὶ βεῦγος λευκῶν ἡμιόνων χρυσῷ καλλωπιζομένων, καὶ ὄχημα χρυσοκόλλητον, καὶ πέ-
ταλα τοῦτω περιεισόμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματιζόμε-
νους σερπικοῖς, καὶ ἐπίδας χρυσαῖς ἐχούσας ὀφθαλμούς, καὶ ἵππους χρυσοφοροῦντας, καὶ χαλινούς χρυσοῦς. Vid. Suid. in vocibus Ἰνδοί, et Χιλιόστη, et Σημεῖα σκυδικά. Gregor. Nazianz. Episc. Orat. in Iulian. i. p. 287. Δρακόντων φοβεροῖς χάσμασιν ἐμπετό-
μενα (συνδήματα) ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρουμένοις, καὶ διὰ τῶν ὀλκῶν ῥιπιδόμενα φολίσιν ὑφανταῖς καταστάντων, ἠδιστόν τι ὁμοῦ καὶ φρικτόν θέαμα προσπίπτει ταῖς ὕψειν. Quae etiam lucem ad-
dunt mox sequentibus: — *hiatu vasto perflatiles, et ideo velut ira perciti sibilantes.* Claudian. in III. Consul. Ho-
norii 141.

*Hi volucres tollunt aquilas, hi picta draconum
Colla levant, multumque tumet per nubila serpens,
Iratus simulante noto, vivitque receptis
Flatibus, et vario mentitur sibila traci.* LINDENB.

8. *Corusco lumine radians.]* Claudian. III. Paneg. Ho-
norii 135.

— — — *Perstringit aëna
Lux oculos, nudique seges Mavoria ferri
Ingeminat splendore diem.* LINDENB.

Cataphracti equites.] De cataphractis eorumque armatura co-
piose Heliodor. lib. ix. c. 14. Suid. in voce ἱππική. Vid. Brisson.
de Reg. Persar. *Vide Notit. Imp. et Veget.* LINDENB.

Clibanarios.] Glossar. Nomicum: Κλιβανάριοι, ὀλοσίδηροι.
κλίβανον γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σιδηρὰ καλύμματα καλοῦσι, ἀντὶ τοῦ
καλαμῆα. L. 9. C. de ann. civica. LINDENB.

Quos clibanarios vocant Persae.] Hoc falsum: rem habuc-
runt, sed suae linguae, quod tamen ignoramus, vocabulo. Vox
est Romanae, vel potius Graecae originis ἀκλύβη, tegurien-
tum. v. Salmasium ad Scr. Hist. Aug. T. i. p. 1019. Reuvellius
adscripserat: „Mf. personati. Inde iussit Bozhorn. *Persae nati.*
Verissima lectio est *personatim*, i. e. singuli, singulae eorum
personae.“ W.

* *Polita manu crederes simulacra, non viros.]* Ad Iuliani
Imp. Orationem haec efficta videntur, cuius haec verba sunt in
Encomio πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖον, pag. 126. Ἀπείρων
εἶχες ἱππῶν πλῆθος, κατὰ περ ἀνδριάντας ὀχρουμένους. Idem Ora-
tione 3. p. 298. ὥσπερ ἀνδριάντες ἐπὶ τῶν ἱππῶν φερόμενοι. LIN-
DENB. *Non viros homines viros.* W.

Apri corporis flexibus] adeo tenues, ut quemque motum
corporis sequerentur. Quae sequuntur tautologiae propiora, hoc
tamen habent commodi, ut faciliorem rem faciant intellectu. W.

9. *Augustus faustis vocibus appellatus.*] Claud. vi. onf. Honorii 611.

*O quantum populo secreti numinis addit
Imperii praesens species, quantamque rependit
Maestas aliena vicem: cum regia Circi
Connixum gradibus veneratur purpura vulgus,
Consensuque caevae sublatus in aethera vallis
Plebis adoratae reboat fragor: undique totis
Intonat Augustum septenis vocibus echo.* LINDENBR.

Faustis vocibus appellatus] acclamatione plausuque exceptus. Urbano et falso, ut recte observat Heynius in Prolus. de Ammiano p. cxxx. perstringit noster Constantium. W.

Vocum lituorumque intonante fragore.] In Editione Rom. legitur: *Appella otium lictorumque intonante fragore.* Unde P. Castellus eam lectionem efflaxerat: *Appellatus, vocum lictorumque, etc.* Secutus est Sig. Gelenius, qui cum scripturam illam improbaret, edi iussit: *Vocum lituorumque intonante fragore.* Sed nos veram, ut arbitror, lectionem deprehendimus: sic enim legi debet: *Montium litorumque intonante fragore.* Saue in codice Regio, *Tolosano,* [et Colbertino,] distincte scriptum, *litorumque.* Et Marcellinus noster in lib. 17. c. 7. §. 3. Nicomediae cladem describens, montium et litorum fragorem similiter coniungit his verbis: *Pulforum auditus est montium gemitus, et elisi litoris fragor.* VALES.

10. *Curvabat,* ut cranio consuleret. — *Velut collo munito, vinculis adstricto. rectam aciem luminum tendens torvo* et irretorto vultu — *tamquam signentium hominis, statua inanitis* — non cum rota concuteret nutans, quum currus ad lapidem offenderet, rectus tamen sedit et immotus. W.

11. *Citeriore vita.*] Ita ex Mlc. ut sup. Nullo citerioris vitae ministro praesente. Lib. xxv. c. 4. §. 3: *Citerioris vitae ministris.* Lib. xxvii. c. 10. §. 4. *Fraude citerioris vitae ministri.* LINDENBR. v. ad xiv, 1, 7. W.

Ut existimari datur] ut credere fas erat. Sic opinari datur xix, 2, 13. xxiv, 8, 6. xxvi, 1, 7. 10, 16. aestimari datur xxx, 5, 18. W.

Ut facere Principes consuevere, et similia.] Ml. *Ut facere Principes consecrati, et sim.* Puto scripsisse Ammian. *Ut facere Principes consuevere sacrati, et sim.* Sic apud Capitolin. in M. Antonin. Phil. *Sacratissime Imperator Diocletiane. Ei Sacratissimi Imperatores,* L. 3. C. de Quadr. praef. LINDENBR.

12. *Nec in trabea socium collegam in Consulatu privatum adscivit,* qui non esset ex familia Constantini; quod ita esse, falsos Consulares evolventi facile apparebit. W.

Principes consecrati] Divi, in Deos relati, v. c. Severus, qui Diogenem Cassium prope se sedere iussit. Scripturam *consecrati* defendit Ernest. allato Suetonii Calig. 35. ubi pariter occurrunt consecrati principes. Idem conferri iubet Salmast. ad Scriptit. Hist. Aug. T. II. p. 602. ed. Hack. W.

Elatus in arduum supercilium] ad Imperatoris dignitatem erectus, ut supercilia non ad hominem, sed ad dignitatem referenda sint. Nec aliter xxix, 2. *ad ardua imperii supercilia.* W.

13. **Romam ingressus Imperii Virtutumque omnium larem.*] Sic Valentinianus, Theodosius et Arcadius Impp. urbem Romam vocant *Virtutum omnium matrem*, in Collat. L.L. Licinii Rufini, Tit. de stuprat. Et *Virtutum omnium latissimum templum*, Caliodorus Variar. lib. iv. Epist. vi. Ut Ammianus lib. xvii. c. 4. §. 13. *Romae*, — — *id est, in templo mundi totius*. Altercatio Hadriani et Epicteti p. 50. *Quid est Roma?* Ep. *Fons Imperii orbis terrarum, mater gentium, rei possessor, Romanor. contubernium, pacis aeternae consecratio.* LINDBER.

**Romam Imperii virtutumque omnium larem.*] Ex Herodiano II, 10. desumptum videtur, apud quem Severus tum Legatus Pannoniae sic milites alloquitur: *τὴν Πάμην προκαταλαβόντες, ἐνθα ἡ Βασιλεία ἐστὶν ἐστία*. Eleganter Politianus vertit, *larem Imperii*. Multa porro ex Herodiano mutuari solet Marcellinus: ut quum ait in Oratione Constantii ad milites, *nec barritus sonum perferant primum*, sumptum est ex hac ipsa Oratione Severi apud Herodianum. VALES.

Forum] *παρ' ἐξοχὴν* dictum. Appellabatur etiam Romanum, vetus, magnum.. W.

Populumque pro tribunali.] In Mss. omnibus, et in Editione Rom. penultima vox deest, quam P. Castellus supplevit. Poterat tamen minore audacia locus sic restitui: *Allocutus nobilitatem in Curia, populumque e tribunali*. VALES.

Nec superbae, nec a libertate coalita descendentis.] Hoc temperamento erga Principes se gerebat populus Rom. ut nec nimia insolentia efferretur, nec se nimis serviliter et abiecte deprimeret: quod testatur et Nazarius in Panegyrico ad Constantinum c. 35. his verbis: *Populi vero Rom. vis illa et magnitudo venerabilis, ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exultat, non abiecta languide iacet: sed sic adsiduis divini Principis monitis temperata est, ut morigeram se non terrore eius praebeat, sed benignitati*. Ipsi quinetiam Impp. collectam in Circo plebem vicissim adorabant, cum interim et annonam et voluptates eidem subministrare non desisterent. Legant hos versus Claudiani Principes hodierni in 6. Consulatū Honorii 611. et simul cogitent quota pars sint Imperii Rom.

*O quantum populo secreti numinis addit
Imperii praefens genius, quantumque rependit
Maestas alterua vicem, cum regia Circi
Connexum gradibus veneratur purpura vulgus.*

[Eutropius de Diocletiano A. x, 26. ita scribit: *In Imperio Rom. primus Regiae consuetudinis formam magis quam Romanae libertatis iniecit; adorarique se iussit, cum ante eum cuncti salutarentur: et ornamenta gemmarum vestibus calciamenisque indidit. Nam prius Imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat; reliqua communia*. Ex quo apparet populum Romanum in Diocletiano vestem auream, gemmatosque calceos ferre non potuisse; sed praecipue appellationem Domini, adorationemque insolentem ac novam tolerare nequivisse: quibus omnibus se in ordinem cogi, ac libertatem suam impugnari videbat. Hoc declarat apertissime verba L. Caecilii Firmiani Lactantii, in capite xvii. libri de mortibus Persecutorum, nuper a Cl. doctissimoque Balusio editi, quae talia sunt: *Diocletianus perrexit statim*

Romam, ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus a. d. xii. Kal. Decemb. Quibus sollempnibus celebratis, quum libertatem populi Rom. ferre non poterat, impatiens et aeger animi prorupit ex Urbe, impendentibus Kalendis Ianuariis, quibus illi novus Consulatus deferrebat. Treddecim dies tolerare non potuit, ut Romae potius quam Ravennae procederet Consul. Sed profectus hieme, etc. Nimirum populus Romanus adorationi Diocletiani, et appellationi Domini, ac osculis pedum eius assueti non potuit, linguamque suam continere: qua populi libertate Diocletianus offensus, post celebrata Vicennalia Romae, statim ex Urbe discessit, civibus iratus quasi contumacibus: et novum Consulatum, quem post xii. dies initurus erat, Ravennae quam Romae inire atque edere maluit, ut Romanos honore debito frustraretur.] VALES.

Reverenter modum ipse quoque debitum servans.] Ipse Constantius intra iustos fines principis, qui civilis haberi cupit, sese continuit. W.

14. Quidquid erat primum.] Solebant olim antiquarii, quoties aliquod vocabulum terminaretur iis litteris quae sequentis vocis initium facerent, compendii gratia eas litteras minimo iterare: idque et in Pandectis Florentinis occurrit saepissime, et in Regio exemplari Marcellini nostri non raro deprehendi. Exempli gratia: Allocutus nobilitatem in Curia populumque tribunali, pro e tribunali. Ita etiam in hoc loco quem prae manibus habemus, legendum est: Quidquid viderat primum. VALES.

Iovis Tarpeti delubra] Pars Capitoli pro toto Capitolio posita. W.

[Lavacra in modum provinciarum exstructa.] Ita quidem praefert Codex Colbertinus, codici Regio plerumque similis, adeo ut ex eo transcriptus videri possit. Sed tamen vix crediderim Ammianum tam insolenti hyperbole in Historia sua usum esse, ut ampla quantumlibet balnea publica urbis Romae maximis et latissimis provinciis Imperii Rom. compararet: cum balneas seu thermas amplius 300. Sextus Rufus in Urbe agnoscat; quidam balnea 909. thermas 20. Itaque exultimo Ammianum scripsisse, in modum piscinarum. VALES.

[Lavacra] thermas. Eiusmodi thermas, aedificia nempe publica, Romae viginti erant numero, in quibus eminabant Neronianae, Antonini Pii, Diocletiani, Constantini M. quarum omnium etiam nunc rudera supersunt. Vid. Tillemont iv. p. 93. W.

[Amphitheatrum molem] Intelligit Amphitheatrum a Vespasiano aedificari coeptum, a Tito perfectum, totum e lapidibus exstructum. Hodie vulgo vocatur Coliseum, falso: debebat esse Colosseum, vel quod ipsum ultra consuetam aedificiorum altitudinem adscendit, vel quod in vicinia colossalia statua Neronis erecta erat. W.

[Ad cuius summitatem aegro visio humana conscendit] Et hoc poetice magis, quam vere elatum. cf. Calpurnium Eclog. vii. 23. laudante Gibbono P. ii. p. 342. Extra Romam Veronae etiam et Nemausi etiam nunc conspiciuntur, et melius quidem conservata Amphitheatra, de quibus vide Maffei Veronam Illustratam, vel, quod facilius haberi potest, Hier. Mercurialis de arte gymnastica ubi aere expressum est p. 190. et Titianum et Vero-

nense; *Gautier hist. de la ville de Nismes et de ses antiquités*, Nism. 1724. 8. it. *Eclaircissement des Antiquités de Nismes*, Tarascone 1746. 8. W.

Pantheum] in honorem duodecim, quos maiorum gentium Deos appellare solent, ab Agrippa, Augusti genero, aedificatum. Hodie *Santa Maria Rotonda*. W.

Elatosque vertices scansili suggestu.] Columnas intelligo cochlidea, super quas positae erant Principum statuæ. Harum columnarum meminit Victor in *Descript. Urbis*. Pollio in *Claudii gestis* c. 3. *Illi totius orbis iudicio in Rostris columna posita est palmata statua superfixa*. Et Vopiscus in Tacito c. 9. *Ubi, inquit, et in columnis Divo Aureliano statuæ constitutæ sunt*. Earundem crebra sit mentio apud Marcellinum Comitem, Zonaram et Nicetam. Erant autem eae columnæ intrinsecus excavata gradibus perviae, ut docet Victor in *Descript. urbis Romae*, et *Descriptio urbis Constantinop.* Ex quo intelligitur, cur Marcellinus suggestum scansilem dixerit. Latini has statuas columnis impulsas vocant Colosseas, ut Lampridius in *Alexandro Severo*, et Statius *Silv.* 1. init.

*Quae superimposito moles geminata Colosso,
Stat Latium complexa forum.*

Graeci posteriores *στήλας*, quod erant, ut dixi, columnis superpositae. Malchus initio Historiarum: *τάς τε Ζήνωνος στήλας καταβάλλουσι πάσας*. Suidas in *βιβλίῳ*, et in *στήλῃ*; tandemque ut pro omni statuarum genere id vocabulum fumeretur, obtinuit. Glossae veteres, *statua, ἀνδριάς, στήλη*. Gelenius edidit: *Elatosque vertice scansili suggestus*. [Ego locum emendavi ex codice Colbertino, qui sic praefert: *Elatosque vertices cassili suggestu confurgunt, priorum Princ. imit. port.*] Ceterum aliter locum interpretatur Lipsius in lib. 3. de *Magnitudine Rom.* cap. 8. cui non assentior. VALES.

Urbis templum.] Quod in regione quarta collocat Victor. Mentio eius apud Sueton., lib. 11. cap. 52. Xiphilin. et Ael. Spartian. *et do quo multa Iustus Lipsius de *Magnit. Rom.* lib. 3. cap. 6. De eo sic Aurel. Prudent. contra Symmach. lib. 1, 219.

*Delubrum Romne: colitur nam sanguine et ipsa
Mors Deae, nomenque loci, cum numen habetur:
Atque Urbis Venerisque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur turn Deabus.*

Inscriptio vetus: D. M. T. AEL. MALCO LICTORI EQ. PRAETORIA COH. III. PR. QUI ET URB. TEM. ANTISTES SACERD. TEMP. MATRIS CASTOR. Alia Inscriptio: SERVILIO MARCIANO ARVERNO C. SERVILI DOMITI FILIO SACERDOTI AD TEMPLUM ROMAE ET AUGUSTORUM TREB. PROVIN. CIAE GALLIAE. LINDENBR.

Urbis templum forumque Pacis.] Hunc locum in Editione sua corrumpit Accursius hoc modo: *Urbis forum templumque Pacis*. Atqui Marcellinus iam de foro Romano locutus est supra. Sed quia Accursius de foro Pacis nihil legerat, ideo locum sic emendandum putavit. Eius tamen meminit Marcellinus Comes in *Chronico*, Basso et Philippo Coss. et Magno in lib. de *Notis*. Fuitque in Regione 4. Urbis, eo in loco quo templum Pacis olim fuerat, teste Procopio in lib. 4. de bello Gothico: *ἔτι διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἣν Φόρον εἰρήνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι ἐνταῦθα γὰρ πη*

ὁ τῆς εἰρήνης νεὺς κεραινοβλήτος γενόμενος ἐκ παλαιοῦ κτίται.
Iam Urbis templum notissimum est, quod primus condidit Hadrianus anno V. 874. quando et Natalem urbis Romae celebravit, vocarique exinde sanxit eum diem "Romanà," qui antea Parilia erat dictus: ut clicuisse videor ex Athenaei lib. 8. p. 361. F. τὰ παρῖλια μὲν πάλαι καλούμενα, νῦν δὲ Ῥωμαία τῇ τῆς πόλεως τύχῃ τοῦ καθ' ἑαυτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ. Et ex nummo iplius Hadriani, quem Goltzius et Scaliger in Notis ad Eusebium retulere, qui sic habet: ANNO DCCCLXXIV. NAT. URBS R. CIA. CON A. C. id est: *Natali urbis Romae Circenses concessi Senatusconsulto*. Actum id est Olymp. 225. anno 2. qui erat v. Imperatoris Hadriani. Hoc Urbis templum postea cum incendio consumptum fuisset Maxenti Augusti temporibus, a Maxentio restauratum, sub Constantini M. titulo dedicatum est S. C. sicut refert Aurelius Victor. "Zosimus τὸ τῆς τύχης ἱερὸν dicit II. 13." VALES.

Urbis templum] ad radices montis Palatini situm. Cui condendo occasionem dederunt plures Graecae et Asiae civitates, quae, ut adulerentur, Romam ut Deam colere cooperunt, quorum exemplum deinde secutus est Hadrianus. De anno, quo exstructum sit, vide dissentientem a Valesio Tillemontium T. II. P. 5. p. 974. W.

Pompeii Theatrum] Primum fuit Romae lapideum, cf. Tacit. Annal. XIV. 20. summaque exstructum magnificentia. In quo cum ambitiosius iusto populariusque fecillo severioribus Romanis videretur (ab ipso Cicerone de Offic. II. 17. modelie, post mortem tamen reprehensus,) eo se purgari, cum dedicaret, voluit, ut diceret, Aedem Victoriae se destinasse, cuius gradus vice theatri essent. W.

Odeum] Odeae Graecae originis aedificia erant publica, recitationibus poetarum et artis Mulicae exercitationibus destinata. Ammianus non nisi unum habet, quamquam recentiores antiquarii plura fuisse statuerint. A Domitiano exstructum commemorat Sueton. c. 5 Eutrop. VII. 23. (15.) de quo vide accuratissime agentem Martini von den Oden der Alten S. 141. 148. W.

Stadium.] Erat cancellis inclusum curriculum, in quo homines equive decurrerent. Hic sine dubio id est, quod Domitianus exstruxerat: vide Sueton. c. 4. et 5. W.

15. *Tyalant forum*] v. Dio Cassius 68. 16. Pausanias IV. 12. Gellius XIII. 24. W.

Numinum adfensione mirabilem] ipsis Diis admirandam. Ex quo, ut obiter moneam, patet, Ammianum Christianum non fuisse. W.

Per gigantes contextus.] Sic Siracid. cap. 23. γιγαντώδη ψυχῶν dixit. Vocat autem Ammian. gigantes contextus, quos alii cyclopeos. Lactant. ad illa Statii lib. 1. arces Cycloporum: Quidquid magnitudine sua nobile est, Cycloporum manu dicitur fabricatum. Eodem lib. — — Celsa Cycloporum tecta. Omnia magna constructa aedificia, cyclopea dixit antiquitas. LINDBERG.

Nec relatu ineffabiles.] Alterutra negatio delenda, ut vel τὸ nec expungas, vel scribas effabiles, quod et vidit Ernestius. Mihi posterius magis arridet, ideoque τὸ τε deleui. W.

16. *Regalis Hormisda, cuius e Perside discessum.*] Hic Saporis Persarum Regis frater fuit, et quidem natu maiori, qui, cum

forte in convivio supervenienti sibi Optimates non assurrexissent, minatus est Marlyae eis supplicium se irrogaturum. Cuius vocis memores Optimates, mortui Narseo, Saporem in regnum substituerunt: a quo mox Hormisda in vincula coniectus, postea uxoris industria liberatus, ad Constantinum transfugit, * paulo antequam Licinius debellaretur: * ut refert Zosimus in lib. 2. 27. (coll. III. 11. 13.) et Suidas in v. *Μαρκίας*. Sed Zonaras XIII. 5. aliquantisper dissentit a ceteris. Vocem enim illam, et minas Adanarxi tribuere videtur, non Hormisdae: deinde eos Narsei filios facit, cum ceteri Hormisdae filios faciant, Narsei nepotes: sic enim et Marcellinus noster, in lib. 17. et Eutropius, et Agathias scribunt. * Cum Zonara plane consentit Iohannes Antiocheus in Excerptis non dum editis *περὶ Ἀρχαιολογίας*. * VALES. Cf. tamen Tillemont T. IV. p. 311. II. W.

Supra monstravimus] In superiori aliquo libro nunc deperdito. W.

Respondit gestu gentili.] Placet magis codicis Regii. * et Tolosani * Scriptura: *Respondit astu gentili*. Maxime cum in Editione Rom. et Ms. Florentino [et Colbertino] legatur, *augustu gentili*. Sane astum Persis ubique tribuit Marcellinus, et in hoc responso inest astus non vulgaris. VALES.

Gestu gentili] De corpore inclinato intelligendum, nisi praeferas *astu*, quod placuit etiam Reinesio. Quod sequitur *ante*, Boxhornius in *Augusto* mutatum volebat. — *Ita late succedat* pedes proiciat. W.

Id tantum sibi placuisse aiebat.] Non omittenda est coniectura eius qui codicem Regium descripsit, hominis sine dubio docti et ingeniosi. Is igitur ad oram libri adnotaverat, legendum videri *displacuisse*: quod certe *εἰσέτις* habet elegantem. VALES. Assentit Gibbonus T. IV. p. 296. W.

17. *De fama quer. ut invalida, vel maligna.*] In Editione Rom. legitur: *Imperatorī fama querebatur, ut invalida, vel magna*. Neque aliter in Regio codice et Florentino [ac Colbert.] Primus hunc locum, ut hodie legitur, emendavit Accursius. Nam in Basilienſi Editione cui Gelenius praefuit, scriptum est, *vel magna*. VALES. Quum igitur hic et editio vetus et boni Mss. habeant, unde ea hodierna auctoritas, ut legatur *de fama*, quum omnino pateat Ammianum scripsisse *Imperator in fama querebatur*, aequo ut Tullius scribit *reprehendi de aliquo*, modo in aliquo. GRON.

Erga.] De usu huius vocis v. Wopkens. in Actis Traiect. Vol. 4. p. 370. et Ernest. in Glossario. W.

In proximo Circo erigeret obeliscum.] Legendum videtur, in Maximo Circo, ut suadet Marcellinus ipse in lib. 17. c. 4. ubi de hoc eodem loquitur obelisco. Neque enim dici potest, Circum Maximum proximum esse foro Traiani. VALES. Verissimam Valesii emendationem in textu exhibui. W. De crebra vocc. *proximus* et *maximus* permutatione cf. Oudendorp. ad Caesar. B. G. III. 29. ERR.

Venenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescumque concep.] Huiusmodi venena Graeci vocant *ἀμβλωθρίδια φάρμακα*. Ecloga βασιλικῶν, Synod. Constantin. Photii Nomocan. Pollux et Suid. *Ἀμβλωθρίδιον, τὸ φάρμακον φάρμακον*. Paulus I. C. L. 38

§. 5. de poenis: *Abortivis poculum.* Quo quidem remedio multarum dedecora incognita latent. Iuvenal. Satyr. xi. D. Hieronym. ad Eustoch. Nonnullae cum se senserint concepisse de scelere, abortus venena meditantur, et frequenter etiam ipsae commortuae trium criminum reae ad inferos perducuntur, homicidae sui, Christi adulterne, necdum nati filii parricide. Quod malum ne fiat, severiter Leges providerunt, L. 38. 39. ff. de poenis. L. 4. ff. de extraord. cogn. L. 8. ff. ad L. Cornel. de Sicar. Synod. VI. in Trullo can. 92. Borchard. in Decret. lib. xviii. cap. 57. Poenitent. Rom. Tit. i. cap. 32. ex Concil. Wormat. can. 30. Et bene Theodor. Priscian. ad Victorian lib. iii. cap. 6. *Abortivum dare nulli umquam fas est. Ut enim Hippocratis testatur oratio, tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari. Rationem reddit Tertull. Apolog. cap. 9. Homicidii festinato est, prohibere nasci; nec refert, natum quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est, et qui futurus est, et fructus omni iam in semine est.* Impium ergo Eusebiae Reginae facinus, quae in aliis quod Leges puniunt, cum prohibere posset, iussit. LINDENBA.

Partum.] De eiusmodi potibus abortum cientibus dubitat Gibbonus P. iv. p. 290. sine causa, nec accefferim eidem viro praestantissimo, qui Eusebiae hanc notam immeritae inultam esse coniecit. W.

19. *Praefecto plus quam convenerat umbilico.]* Quae de nubilici praefectione huic loco accommoda dici possunt, docet Mo-chion περί γυναικείων παθῶν, cap. 56. pag. 12. ἡνίκα βραχὺ τὸ νήπιον ἡσυχάζει ἐν τῇ γῇ ἀπὸ τῆς γαστρὸς τεσσάρων δακτύλων μήκοθεν, σμύλη ἢ μοχαίρα οὐρατὴν τμητίον. LINDENBA.

Ne — soboles nppereret.] Spurius tamen liberos habuisse videtur, quod ex Iuliani Ep. 40. colligit Ritterus ad Gothrium T. v. Sect. i. p. 81. W.

22. *Otio puriore] minus turbato — Suevos.* Alias apud Ammianum non occurrunt; maximam tamen partem cum Suevis nostris et Francis conveniunt. *Quados*, ex variis Suevicis populis videntur confluisse, qui partem Hungariae, Moraviae, Austriae insederunt. v. Mannert Germaniam. T. iii. p. 440. — *Valeriam* districtum Pannoniae, a Valeria, Diocletiani filia, Galerii uxore, sic dictam. vide xix, 11. Mannert p. 614. — *superiorem Moesiam* (Serviam). W.

Pannonia secunda.] Optat. Milevit. lib. 11. tres facit Pannonias, reliqui periegetici duas tantum. LINDENBA.

Secundam pop. Pannoniam.] Quae Pannonia inferior olim dicta, in qua est Sirmium; et Cibalis, et Murfa. Sicut Pannonia prima dicta est, quae superior ante appellabatur: ut patet ex Imperii Notitia. Rufus Feliu c. 7. *Amantinis*, inquit, *inter Savum et Drnavum prostratis regio Savientis ac secundorum loca Pannoniorum obtenta sunt.* In Itinerario Burdigalensi Pannonia inferior vocatur, quae superior dici debet; et superior, quae inferior dicenda est. VALES.

Secundam Pannoniam.] Pannonia comprehendebat particulam Austriae et Siriae, totam Hungariam ad australem Danubii partem sitam, Croatiae magnam partem, omnem Sclavoniam et tractum Bosniae ad Savum. Mannert p. 613. Divisio in Pannoniam primam et secundam instituta a Galerio. Idem p. 614. W.

Tricesimo postquam ingressus est die, iv. Kal. Iun.] Romam ergo ingressus erat iv. Kal. Maias, scilicet IX. et Iuliano iterum Coll. ubi et septima quinquennalia edidit, ut scribi Idatius in Fastis. Itaque ad haec septima quinquennalia referri debet haec pompa, ludique Circenses, quos Marcellinus a Constantio exhibitos esse dicit populo Rom. De hac ipsa celebritate exstat Oratio Themistii xiii. qua docet eiusmodi dies per totum orbem Rom. festos fuisse, et ab Agentibus in rebus nuntiari per provincias solitos: Senatum autem Constantinop. legatos ad Principem mittere consuevisse, ei gratulatos, ipsumque interdum Principem ad hanc sollicitudinem quosdam e Senatu nominatim evocasse. De hac etiam pompa loquitur Symmachus in lib. x. epist. 54. *Constantius per omnes vias aeternae Urbis laetum secutus Senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deum nomina, percontatus est templorum origines, miratus est conditores.* Ex quibus colligi videtur Constantium, vel antea nondum, vel cerie admodum puerum Romae fuisse. VALES.

Tridentum.] Hoc nomen apud antiquos scriptores, praeter unum Ammianum, non occurrit, saepius Sec. vi. ap. Paulum Diaconum, quo teste sedem ibi habuit dux Longobardicus. Mannert p. 717. W.

21. *Missio] in Galliam, in locum Marcelli de quo vide c. 7. 8. et Gibbon. T. iv. p. 334. W.*

Ille] Non ad remotiorem Severum pertinet, sed Ursicinum ipsum, est igitur, ut saepe, pro hic positum. Gratanter (μεχαρι-σμένως) grato animo, laetus. Musonianus retulerat c. 9. W.

C A P V T XI.

1. *Exacta apud Senonas] c. 7. W.*

Secuturus ut ductorem morigerum miles.] Amplector emendationem D. Petavii, viri de literis optime meriti, qui, sic corrigit: *Ut ductorem morigerus miles.* Sic Marcellinus in lib. 27. c. 12. §. 14. *Capita, inquit, caesorum ad Saporem, ut ei morigerus misit.* Ceterum his verbis satis indicat Marcellinus, tunc primum Iuliano Caesari a Constantio esse concessum, ut suo iure ageret, et exercitus pro imperio regeret. Namque antea sub Marcellino nihil nisi Caesaris nomen atque insignia circumtulit. Hoc est, quod Iulianus ipse significat in Epist. ad Athenienses (p. 278. Spanh.): *ἐξ ἂν ὁ Κωνσταντίος νομίσας ὀλίγω μὲν ἐπιδῶσειν, οὐκ εἰς τοσοῦτον δὲ μεταβολῆς ἔχειν τὰ τῶν Κελτῶν πράγματα, δίδωμι μοι τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίαν ἕως ἀρχῆς.* Idque precibus Eusebiae Augustae exoratum Constantium Iuliano concessisse scribit Zosimus in lib. 3. Eodem referenda sunt haec Libanii verba in Orat. funebri p. 272. (Reisk. T. 1. p. 538.) *ταυτὶ μὲν καὶ ἐτι πλείω τούτων τὴν χώραν ἐπιὼν ἰσχυρεν, οὕτω τοῦ πᾶν ὁ διανοηθεὶς πράττειν εἰς ἐξουσίαν ἦκον· ὡς δὲ ἀπῆλλακτο μὲν ὁ τοὺς πολέμους δεδιὼς στρατηγός, εἰς δὲ τοὺς οἰκίους ὑβρίζων, ἦκε δὲ διαδόχος ἀνὴρ τὰ τε ἄλλα βέλτιστος καὶ πολέμων οὐκ ἀπειρος, καὶ τῶν κωλυμάτων τὰ πολλὰ ἐπέπαυτο, τότε τῷ βασιλεῖ καιρὸς ἐπιδείξεως ἀκριβοῦς παρῆν.* Id est: *Haec, et multo plura regionem peragrans effecit. Sed postquam remotus est Magister militum, vir timidus quidem adversus hostem, erga Romanos vero insolens, isque eius suc-*

cessor advenit, qui et alia vir bonus, et artis bellicae peritus erat, tunc Caesari tempus adfuit ostendendae virtutis. VALES.

2. Parte altera] Galliae. Barbatio post Silvani interitum xv, 5. W.

Cum xxv millib. armatorum.] In codice Regio legitur tantum xxii. Libanius tamen in Oratione funebri, (Reisk. T. 1. p. 538.) ubi totam hanc historiam accurate describit, xxx. millia militum cum Barbatione missa fuisse narrat: *ὡς γὰρ ἰδόναι τῷ πρεσβυτέρῳ δὲν γενέσθαι διάβασιν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τοῦτου δὲ ὁ νεώτερος ἦρα πάλαι καθάπερ ἵππος δρόμου, μικρὰν οὖσαν ὁ Κωνσταντῖος ὄρων τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τοῦ τολμήματος ἤττω, πέμπτει τὴν αὐτοῦ διπλάσιαν τρισμυρίου ὀπλίτας.* Nam cum Constantio placuisset suscipi expeditionem trans Rhenum adversus barbaros, et Caesar iampridem id optaret, ut equis cursum, Constantius, qui eius copias exiguas, et tantae rei impares sciret, suas copias duplo maiores misit, xxx. millia militum. VALES.

3. * Saevientes ultra solitum Alamanni.] Non possum assentiri Cluverio, qui de Alamannorum origine disserens in libri 5. capite 4. ait eos ipsos esse, quos Tacitus in libro de moribus Germanorum c. 29. ait, *Decumates agros trans Rhenum et Danubium exercuisse, levissimos et egentissimos quosque Gallorum.* His autem rationibus ad eam sententiam adductus est Cluverius, primo quod Alamannos non esse Germanicae originis traditum sit. Sic enim Vopiscus in Probo c. 12. *Germani et Alamanni*, inquit, *longe a Rheni summae litoribus.* Stephano quoque, quem Eustathius in Dionysium Periegeten secutus est, dicuntur *Ἀλαμανοὶ ἔσθαι Γερμανοῖς πρόσχωρον*, Alamanni gens Germanis confinis. Secundo Asinius Quadratus, teste Agathia in libro 1. eorum meminit: additque *ἐνὶ ἡλύδασι* esse καὶ *μεγάδας*, id est, convenas ac ex variis populis in unum coeuntibus mistos. Hic autem Asinius vixit ante Strabonem: quippe ab eo laudatur in libro iv. Idem de hoc Asinio Quadrato dixerat Cluverius in prooemio, libri 1. Sed in hoc magnopere fallitur. Quippe Asinius Quadratus, is quem laudat Agathias, sub Caracalla et Alexandro Severo Imperatoribus vixit, et ad Alexandri Severi tempora Historiam suam perduxit, ut ait Suidas: laudaturque a Stephano, a Zosimo in libro v. c. 27. aliisque. Asinius vero, is cuius meminit Strabo, est Asinius Pollio, vir triumphalis, *haud postrema pars Romani stili*, ut de eo scribit Valerius Maximus. Quaedam de Cicerone ex eius Historiis profert in Controversiis Seneca. Proinde ruit Cluverii sententia, qui ante Strabonis aetatem Alamannorum nomen cognitum fuisse asserit. Stephani autem et Eustathii loci nihil probant. Nam *Germani* ibi proprie sumuntur, et *Franci* intelligendi sunt, qui proprie *Germani* vocabantur. VALES.

Forcipse specie.] Forceps vocabulum est rei militaris: et forcipe proelii veteres dicebant, quoties exercitu duae in partes diviso hostes coartati, et compressi quasi forcipibus caederentur. Cato de re militari: *Sive forte*, inquit, *opus sit globo, aut forcipe, aut turribus, aut ferra uti, adoriare.* Quae verba leguntur apud Festum in *Serra proellari*. Meminit etiam Agellius in lib. x. cap. 9. Quo autem modo instruenda sit acies, ut forcipem facias, docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. his verbis: *Si cunctus sit agendus aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de*

quibus cuneum, aut forficem facias. VALES. Sed tamen differunt *forceps* et *forfex*. GRON.

4. *Laeti barbari.*] Alier in animum meum inducere non possum, quin *Laeti* nomen hic proprium sit barbarorum: alioquin inutile et ineptum sit, si pro adiectivo vocabulo sumatur. Sane Laetos quosdam barbaros ita dictos reperio in Notitia Imperii Romani. Eorum meminit Zosimus in lib. 2. c. 54. (ubi vid. Reitemeier. W.) Μαγνύτιος ἔλαων μὲν γένος ἀπὸ βαρβάρων, μετοικήσας δὲ εἰς ἡετούς ἔθνος γαλατικόν. Et Auctor Panegyrici dicti Constantio Caesari. (v. Gronov. Praef. p. xxx.) c. 21. *Sicut pridem tuo, Diocletiane Aug. iussu implevit deserta Thraciae translatis incolis Asia; sicut postea tuo, Maximiane Aug. Nerviorum et Trevirorum arva lacerantia Laetus postliminio restitutus, et receptus in leges Francus excoluit, etc.* Ubi vulgo *Laetus* adiective legitur, eodem errore, quo hic apud Marcellinum nostrum. Atqui de Francis dici non potest, eos fuisse postliminio restitutos in Gallia: quod de Laetis optime intelligitur, qui ab origine Galli erant, teste Zosimo. Hi igitur a Maximiano Herculio in Gallias reducti, Nerviorum arva colenda acceperunt. Unde in Notitia Imperii Rom. Laeti Nervii appellantur, quia scilicet ex illorum posteris erant oriundi. Corruptum est Lactorum nomen in lege 12. Cod. Th. de veteranis. VALES.

Laeti et ipsi Alamanni, in Germania tamen tum sedes non habentes, sed in Gallia. A Romanis enim in fidem recepti, ad militiam adhibiti et *Laeti* cognominati sunt ob laetitiam animique promptitudinem, qua proelia inire solerent. Eiusmodi legionum cognomina plura asserri possunt, v. c. *Petulantium* xx, 4. cet. v. Mannert Germania p. 297. Interdum tamen ad *tempestiva furta sollertes* ipsorum Romanorum urbes infestant, et tunc temporis *invadere Lugdunum incantant*. Sed *repercussi*, repulli, cf. xv, 4, 9. W.

Nisu avido concremassent.] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *visu..... concremassent*. Codices Regius, *Tolof.* [et Colbertinus] praefuerunt, *visu... a concremassent*, ex coniectura exscriptoris, ut apparet. Ego, *nisu valido*, legere malui. Sic enim loquitur Marcellinus in libro 14. c. 2. §. 6. VALES. Propius tamen ad Codices Gronovius Praef. p. xxvii. *vi summa*. W.

5. *Nec quod destinaverat, irritum fuit.*] Huius quoque scripturae auctor est Castellus. Nam in Editione Rom. excusum erat, *nec..... irritus fuit*. Mariangelus Accursius edi iussit, *nec conatus destinanti irritus fuit*, ex vestigiis scriptae lectionis, ut opinari licet. In Mf. enim Florentino legitur eodem fere modo, *nec o.... inanti irritus fuit*. Codex Regius *et Tolofanus* ita scriptum habet, ut edidimus. VALES.

6. *Innoxii absoluti sunt*] sine clade discesserunt. — *Labi elabi*, xviii, 6, 16. W.

7. *Gloriarum*] rerum gloriose gestarum. Amat hunc Pluralem Ammianus, in quo praeuentem habuit Tacitum Annal. iii, 45. W.

8. *Et inconvicabiles.*] Lacunam Editionis Rom. ita supplevit P. Castellus. Qui si scriptos codices consulisset, veram utique reperisset huius loci scripturam. In Mf. Florentino et Valentino

[et Colbertino] legitur, *coaccedibus*, neque aliter habet Editio Augustana. In codice Regio scriptum inveni, *coaccesis*: tamen eadem manu, *concaedibus*, suprascribitur. Certo Paulus Diaconus in lib. 3. Hist. Longob. cap. 4. concisas vocat: *Factis etiam concisis per devia silvarum, irrui super eos*. Quae ex Gregorii Turonensis lib. 4. cap. 36. sunt desumpta, et paullulum immutata: sic enim Gregorius dicit: *Factisque concidibus per divortia silvarum, irrui super eos*. Utitur eadem voce Ambrosius in Orat. de excessu fratris sui Satyri. *Quam doleres, inquit, in Alpium vallo summam nostrae salutis consistere, lignorumque coaccedibus construi murum pudoris?* Polybius II, 65. εὐδὲν ἐκ τῶν πόντος dicit; Agellius in lib. 19. cap. 12. *lignorum caedem*. In lib. 3. Vegetii cap. 22. corruptum esse videtur id nomen, ubi legitur: *Post se praecisis arboribus vias clauduat, quas compedes vocant*. lege *concedes*. VALES.

* *Occupatis insulis sparsis.*] Hae insulae sunt circa Basiliam, ut ait Cluverius in lib. 2. de Germ. cap. 12. VALES. Cf. XVI, 12. XVII, 10. W.

Per flumina Rhenum.] Rhenum adiective, uti morient Grammatici ad Horat. A, P. 18. — Intelligenda est inprimis ea insula, ubi sita est Abbatia Rhenaviensis. Cf. omnino Franc. Lud. Halleri Gesch. der Helvetier p. 262. sq. W.

Ululantes lugubre] Graeco more Neutrum Adi. pro adverbio positum. Sic et *serum ululare* XIX, 11. XXXI, 12. cf. *dulce ridentem Lalagea* Horat. Od. 1, 22. W.

Ne quid per eum impetraretur] ut per omnia adversaretur Iuliano. W.

9. *In modum alveorum*] arborum excavatarum, ad navigandum. cf. XXXI, 4. ubi navibus ratibusque et cavatis arborum alveis (Canots). W.

Nando ad insulam venere prop.] Idem narrat Libanius in Orat. funebri de laudibus Iuliani (Reisk. T. 1. p. 537.) οἱ δ' εἰς τὰς ἡρῶν, ἃς ὁ ἡγεὶς τῶν βασιλέων καταφύγοντες, εἰς τοὺς νείους τε καὶ πλείους τῶν ἡμετέρων ἦσαν· καὶ τοῖς ἐκείνων βοσκήμασιν αἱ πόλεις εἰσιπύοντο. Barbari vero, qui ad insulas quas Rhenus facit confugerant, partim navibus, partim navigantibus aqstris praeda erant, eorumque pecoribus urbes epulabantur. VALES.

Virile et muliebre secus.] Retro Editiones, *virilis et muliebris sexus*: quae lectio ferri posset, nisi ex saeculi more altera verior. Sic iterum lib. XIX. in MC. *Praedas hominum virile et muliebre secus agebat*. *Plaut. Rudent. 1, 2, 19. *Virile sexus nunquam ullum habui*. *Sallust. apud Nonium Marcel. et Sosp. Charil. *Virile et muliebre secus per vias et tecta omnium visubatur*. Aulonius in Technopaegnio v. 26. (p. 363. ed. Floridi) *Nota Caledoniis maribus muliebre secus, strix*. Et in Grypho Idyll. XI. v. 8. (ibid. p. 338.)

Vesta, Ceres, et Iuno, sacus muliebre, sorores. LINDENB.

Virile et muliebre secus.] In Romana Editione legitur, *secum*: atque in exemplari Regio prius scriptum fuerat. Castellus et Accursius *virile et muliebre sexus* edidere. Quod ferri potest. Nam Plautus in Rudent. hoc *sexus* protulit, ut notat Priscianus

in lib. 5. Ianus Parrhasius in Epistola ad Iac. Varronem Cremonensem, p. 130. hunc Marcellini nostri locum adducens, legit, *virile et muliebre secus*; [ut legitur in codice Colbertino.] VALES. Pro vero igitur annectamur, quod offerunt veteres et boni Mil. Nam quod Priscianus ex Plauto notat, hodieque in multis scriptis exemplaribus occurrit, sed repudiatum ab melioribus, et spernunt quoque docti viri. Ammianus autem quum saepe usurpet hunc loquendi modum, tum nunc ad normam priscæ Latinitatis se componit, quam animadvertit pater ad Livium xavi. 47. ORON.

11. *Tres-Tabernae.*] Fuere hoc nomine plura insignita loca. Meminit enim Trium Tabernarum S. Lucas in Actis Apostol. cap. 28. ἄρχις Ἀππίου Φόρου καὶ τριῶν ταβερῶν. Zolim. lib. 2. c. 10. τρεῖς καπηλεία. Quo nomine locus Episcopātū celebris: unde apud Optat. Mil. lib. 1. laudatur *Felix Episc. a Tribus-Tabernis*. In Victore de Regionibus Urbis *Septem-Tabernarum* mentio fit. In provinciarum Itinerario Antonini Imp. p. 8. ed. Wesseling. — *Ab exploratione quæ Ad Mercurii dicitur, Tingi usque* — *Tabernas, Ziliu, ad Mercurii.* Idem p. 240. *De Pannoniis in Gallias ad Treveros Montebriaco, Argentorato, Tabernis*: quæ sane Tabernæ illæ ipsæ sunt, de quibus hic agit Ammian. In eodem Itinerario p. 355. *A Mediolano per Alpes Penninas Mogontiacum* — *Argentoratum, Salifson, Tabernæ.* Veterisque appellationis etiam nunc restant vestigia: *Salisso, Seltz* vocatur, *Tabernæ, Zabern*: sed quare *Tres-Tabernæ* vocentur, non liquet. LINDENB.

Tres-tabernas, munimentum.] Tabernas intelligit quæ sunt in Elsatia prope Argentoratum et Salifsonem, ut Scaliger notavit in lib. 1. Auloniarum lectionum, et Lindenbrogius ad hunc locum: non vero Tabernas Rhenanas, quæ ad Rhenum sunt in Nemetibus, ut perperam censet Cluverius in lib. 2. Germaniæ antiquæ, cap. 12. quem docto refellit D. Petavius in Notis ad Iuliani Epistolas. VALES.

Tres-tabernas (Rhein-Zabern) v. Petavium ad Iuliani Opera p. 100. Wesseling ad Itineraria p. 107. W.

Ex barbaricis messibus.] Quod prædicat etiam Libanius in illa Oratione funebris (Reisk. l. p. 539.) his verbis: ὁ βασιλεὺς δὲ ἐν ἐπιμπλῇ πυρῶν καὶ φρούρια καὶ πόλεις ἀπὸ τῶν ἐκείνοις εἰργασμένων ληΐων, ταῖς τῶν στρατιωτῶν χερσὶν ὅπως οἶόν τε ἦν ἐπὶ τοῦτο χρώμενος καὶ τὰ κείμενα ἀνίστη, etc. *Cæsar vero castrâ et urbes frumento ex barbaricis messibus raptò munitabat: quam ad rem militum opera quantum fieri poterat utebatur.* VALES.

12. *Viginti dierum alimenta.*] Ex veteris militiæ disciplina, miles pro rerum usu, pro quo locorum necessitate, in certis diebus cibaria parata habere cogebatur, et ipse ferre. Livius lib. xvii. militem xxx. dierum frumentum ferre iussu a Scipione narrat. Ammianus hic et lib. xvii. annonam xx. (vel ut postea xvii.) dierum humeris portasse notat. Ut et Lamprid. in Alexand. Cicero in Tuscul. plus dimidiati mensis. Ioseph. tridui viaticum, lib. iii. cap. v. Φέρουσι οἱ μὲν περὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι πεζοὶ λυγρὴν καὶ ἀσπίδα· ἡ δὲ λοιπὴ φάλαγξ ξυστόν τε καὶ θυρεὸν ἐπιμήκη, πρὸς οἷς πρόια καὶ κόφινον, ἄμην τε καὶ πέλεκυν. πρὸς δὲ ἑκάστη καὶ δρέπανον καὶ ἄλυσιν, ἡμερῶν τε τριῶν ἐφ' ἑαυτὸν. Etiam Alex. Magn. tridui alimenta portare militem iusserat, leviter armatum, Curt:

lib. 5. Sic ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν pania aliquot et carnis libras in sellopungitis quisque portabat. Urbicus lib. v. cap. 1. χρηὴ παραγγεῖλθῆναι ἑκάστον στρατιῶτα, ὥστε ἐν τῷ κινεῖν πρὸς παράταξιν ἐν τῷ σελλοπουνγίᾳ αὐτοῦ μίαν ἢ δευτέραν ἀλίτραν ἄρτον, ἢ ἀλφίτου, ἢ πίστου ἐψητοῦ, ἢ χρέατος ἔχειν, καὶ φλασκίον μικρὸν ἐν τῇ ἀργαβίᾳ ὕδατος γίμων. LINDENBERG.

Libentius enim bellatores.] Eodem modo lib. xxiv. c. 1. §. 15. *Bellatores enim libenter quæsitis dextris propriis utebantur.* LINDENBERG. *Quæsito dextris propriis quæ sibi ipsi propria manu atque virtute parassent.* W.

Cum transiret iuxta (commeatus), haud procul ab ipsius castris. *utrum ut vauius gerebat et demens au fecerit per insolentiam et inconsiderate.* *Mandatu Principis ipsius Constantii.* W.

Nefanda multa tentabat, id temporis latuit.] Sic primus emendavit Gelenius. Nam antea legebatur in cunctis Editionibus: *Nefandi multi tentabant quæ in id temporis latuit.* In Regio [et in Colbertino] codice ita scriptum reperi: *Nefanda multi tentabatur quæ in id temp. latuit.* Unde legendum sic esse coniicio: *Nefanda multi tentabant, usque in id temporis latuit.* VALES.

13. *Levaturus tucommoda Galliarum]* ad liberandas ab incursionibus barbarorum Gallias. W.

Ut possu per bella delert suævisima.] Id quidem a multis dictum esse ait Socrates in lib. 3. et Sozomenus in lib. 5. initio. Sed eam calumniam uterque a Constantio amoliri conatur. Quod si verum dicere licet, Constantii Iulianum Cael. in Gallias mittentis id fuisse consilium apparet, ut aut eius virtute Gallias a barbaris recuperaret, aut certe Iulianus in eo bello interiret: ut cum Ursicium ad extinguendam Silvani tyrannidem misit. Vide pag. 42. VALES.

Ne fontium quidem duraturus armorum] Ex Academiæ quippe quietis umbraculis in pulverem Martium tractus, uti est c. 1. W.

14. *Stationes agrarias.]* Iunguntur praetenturis xxxi, 8, 5. vide ad xiv, 3, 2. W.

Alias] Ferri possit, malim tamen *alia* sc. militum pars. W.

Praeverfa] praevertens. Rumor ipse praeversus est xxvi, 8, 3. W.

Gallico vallo discretum.] Id est, vallo separatum ab exercitu Gallicano, quem regebat Severus Magister militum. *Aut simpliciter *vallo Gallico* dixit pro exercitu Gallicano. Sic *vallum barbaricum* vocat in sequenti capite.* Sic supra dixit idem Marcellinus: *Hi soli innoxii ulsoluti sunt, qui per vallum.* *Barbationis transire securi.* Nam Constantius Barbationis copias iam Gallicanis militibus proximas, eisdem coniungi venerat: ne Iulianus Caesar victoriæ particeps fieret: ut narrat Libanius in Orat. funebri (p. 538.): καὶ ἰδεὶ στρατεύμα ἐν ταῦτα ἀμφοτέρω γινώσκει. καὶ ὥς ἢν οὐ πολὺ τοῖς συνιούσι τὸ μέσον, δεισας ὁ πραιβύτερος μὴ μετασχοι τῆς νίκης ἀγέρος, κελύει τῷ μὲν μηκέτι συμμίζειν, διαβῆναι δὲ μόνον. *Ac utrasque copias iungi oportebat. Sed cum non longo spatio tam a se invicem ubessent, veritus Con-*
stantius

stantius ne Caesar in partem victoriae veniret, mandat Barbarioni, ne Caesari iungeret copias, sed solus Rhenum irasceret.
VALES.

Sequensque fugientes adusque Rauracos.] Quaedam hic scitu digna addit Libanius (p. 539.): γεφυροῦντι δὲ αὐτῷ πλοίοις οἱ τὸν ποταμόν. τεμόντες τῆς ὕλης ἀφίσσιν αἰὼν βάρβαροι κατὰ τοῦ πύχην ξύλων. ὃ προσπίπτοια ταῖς ναυσὶ, τὰς μὲν διασπασε, τὰς δὲ διέσκηζε, τὰς δὲ καὶ κατέδυσε· διολλυμένης δὲ τῆς πρώτης πείρας, ὃ μὲν ὤχετο Φεύγων καὶ αἱ τρεῖς μυριάδες, οἱ βάρβαροι δὲ διαβόντες ἰδιώκων καὶ ἑταίρων, etc. Id est: Cumque ille fluvium navibus iunxisset, barbari caesis arboribus ingentes stipites secundo amne dimiserunt: qui incidentes in naves, alias dissiparunt, alias confregerunt, nonnullas etiam submerferunt. Igitur cum primus conatus male cessisset, hic quidem cum triginta illis militum millibus fugam cepisset. At barbari fugientes persequi et cedere, etc.
VALES.

15. *Ut solobat graviter semper incessens.]* Tres postremae voces a P. Castello adiectae sunt ex conjectura, cum in Editione Rom. lacuna esset relicta. Sed cum in Mf. Regio et Flor. desint, nec lacuna ulla in eis relicta sit, merito eas expunxi, quod et alibi feci, eiusdem codicis auctoritatem secutus. VALES.

C A P V T XII.

Hoc capite satis copioso agit de pugna ad Argentoratum Ammianus, fide dignior Zosimo III, 3. 4. qui Iuliano, ut solet, nimis saevus numerum inprimis caesorum hostium auxit plus iusto. W.

1. *Dispalato] divulgate.* Ernest. explicat *excusso*, coll. xxiv, 7, 2. *Foedo terrore turpi strage.* W.

Chnodomarius] cui reliqui reguli summam belli commiserant, utili praeter ceteros ductori, uti paullo infra dicit. Quod ad reliquos hic memoratos reges attinet, *Vestralphus, Urius et Ursicinus* in interioribus Germaniae terris regnabant. De *Serapione* ipse Ammian. plura infra in hoc capite. *Suomarius* tenebat regiones e regione Moguntiae, septentrionem versus usque ad fluv. *Lahn*am. *Hortarius* in eodem tractu, ad utraque Moeni litora, magis tamen meridiem versus, de quibus omnibus vide Mannert German. p. 295. et infra xviii, 2. W.

2. *Armatorum tredecim millia]* duce magistro equitum Severo. W.

3. *Missis legatis satis pro imperio mandaverunt.]* Huius legationis meminit Libanius in Oratione illa funebri (p. 540.), ubi ait, caduceatorem missum a barbaris, ostendisse Iuliano litteras Constantii, quibus eas regiones invadere Germanis permiserat: Iulianum vero cum caduceatori illi dixisset, eum ad speculanda consilia sua venisse, neque enim Principem a quo missus esset, tanta audacia praeditum esse, hominem apprehensum detinuisse. VALES.

Detentis legatis adusque perfectum opus.] Prudens consilium, ne dicam ἀπάτη, et quali iam olim Themistoclis suavis Atheniensis usi, cum contra voluntatem Lacedaemoniorum moenibus urbem suam munirent. Thucyd. lib. I. 15. Diod. lib. XI, 39. Pausan.

COMM. IN AMMIAN. I.

P

lib. 1. init. Polyaen. lib. 1. c. 4. Aemil. Prob. in Themist. c. 6. 7. Frontin. Strateg. lib. 1. c. 1. LINDENB.

Perfectum opus castrorum.] Castra sunt munimenta, ut etiam sup. dixit de his ipsis castris: — *Perficiendi munimenti studio.* Lib. 14. c. 8. *Castris oppleta validis et castellis.* Magn. Etymolog. *Φρούριον ὀχύρωμα, ἢ κάστρον.* Petr. Sicul. *κατέκχησεν εἰς Κίβισσαν τὸ κάστρον.* Et post pauca: *κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ κάστρου.* De castellis Procop. de Aedific. Iustin. lib. 11. *Κατέλλους τὰ Φρούρια τῇ λατίνων καλοῦσι φωνῇ.* Ovid. Eleg. 10. lib. v. Trist. v. 27.

Vix ope castelli defendimur, et tamen intus

Mista facit Gratis barbara turba metum. LINDENB.

4. *Se se diffunditans*] praefens, sese iactans. W.

5. *Decentium Caesarem.*] Fratrem Magneotii, quem Magnentius ad tuendas Gallias Caesarem miserat, ut scribit Eutropius et Aurelius Victor. Unus Zosimus non fratrem, sed cognatum facit Magnentii: *τῷ γένει συναπτόμενον.* Consul fuit cum Paulo, anno Domini 352. ut est in Fastis editis a Cuspiniano. Ex eius nomine appellati sunt milites Decentiaci, quorum meminit Marcellinus noster xviii, 9, 3. VALES.

Fuga Ducis] Barbationis, numero praestantis habebat enim locum triginta quinque millia militum. W.

6. *Trudente ipsa necessitate*] ubi summa pericula essent. W.

Digressus periculis.] In Editione Rom. legebatur, *digressu*, perinde ac in Mss. omnibus. Primus P. Castellus cum eam scripturam non intelligeret, temere mutavit. Quis enim sensus esse potest, si vulgatam scripturam, id est, Castellum coniecturam admiseris? At in veterum librorum scriptura sensus est apertus: *digressu periculis*, supple Barbatione, de cuius fuga supra locutus est. Ne quem vero haec sermonis insolentia terreat, similes Auctoris nostri locos hic proponam. Primum in lib. 15. c. 5. §. 19. de Ursicino: *Solusque ad exstinguendum (supple Silvanum) probis quidem, sed insidiosis rationibus poscebatur*, et in lib. 17. c. 1. §. 4. *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso (subaudi Rheno), egressi.* Et in lib. 19. c. 1. §. 4. *Credientemque quod viso (supple se) statim obfessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces.* Ad haec in lib. 21. *His ac talibus nova negotia commovente.* (subauditur Iuliano.) Et in lib. 23. c. 13. §. 1. *Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmissoque.* (supplendum Euphrate.) Denique in libro 28. c. 1. §. 45. de Simplicio: *Post administratam (supple Vicariam Praefecturam) nec erectus, nec tumidus.* Similis locutionis exempla observare memini apud Gregorium Turon. tribus in locis, et in Prologo 54. Trogi Pompeii. Sed Graeci eiusmodi exemplis scatent. VALES.

7. *Sagittarii formidabile genus armorum.*] Homeri quidem aetate sagittarii ob vilitatem eius artis contemptui habebantur: quippe inermes, absque clypeo aut hasta, pedites in pugnam procedere solebant, amici cuiuspiam clypeo protecti, aut sub cippo ad quempiam tumulum subsidentes: ubi nec victi evadere, nec victores hostem persequi poterant: nec aperto marte, sed latrocinii moro pugnabant. Praeterea artis suae adeo erant imperiti, ut cum nervum ad papillam suam adduxissent, sagittam emitterent, ictu valde infirmo et vulneratis plerumque innoxio. Huius-

modi heroicis temporibus ars sagittandi fuit. Sed neque secuta postea aetate cum res Graecorum florent, magnum pugnae momentum in sagittariis fuit, qui fere Cretenses erant, ut ex Hiltoriis colligere est. Adeo ut Achaei et Peloponneses omnes inter se pacti sint, ne sagittis uterentur in bello, ut refert Polybius in lib. 13. c. 3. Sed Marcellini nostri aeo longe alia fuit conditio sagittariorum. Lorica enim et ocreis genuum tenus probe connecti, pugnam inibant, dextra arcum et sagittas, ensem sinistro lateri appensum gestantes. Sunt et quibus hasta appensa est, et brevis super humeros clypeus absque ansa, quo vultum et cervicem tegete possint. Erant autem equites optimi, et currentibus cum maxime equis arcum facillime teudebant, hostemque aut fugientem aut insequentem convulnerabant. Nervum porro adducebant ad frontem, versus dextram maxime auriculam, tanta vi, ut quemcumque sagitta percussissent, statim is interiret, nec scutum aut lorica impetum teli frangeret. Haec fere Procopius in principio libri t. qui Persica inscribitur. VALES.

8. *Quarta leuca signabatur et decima, id est, unum et xx. millia passuum.*] Recte subducta ratio est. Iordanes enim in Historia Getica, et Isidor. Origin. lib. xv. cap. 16. leucam siniri passibus m. d. scribunt. Ergo xiv. leucae passus sunt xxi. m. In Actis B. Genovesae: *Ab Aurelianense urbe usque Turonum civitatem, quae ierita Lugdunensis nuncupatur, perhibentur esse stadia sexcenta, millia septuaginta quinque; leugae, quae adhuc veteri Gallorum lingua nuncupantur, quinquaginta.* Ergo leuga una habet stadia xii. sive mill. i. pass. ccc. Qui tamen calculus cum hodierna supputatione non convenit. Numerantur enim ab Aureliano Turonum usque leugae lxxv. LINDENBR. De leugis et earum relatione ad millia Romana vid. xv, 11. ad fin. W.

Praecursatores] Velites, levis armaturae milites. W.

9. *Salutis tuendae communis, ut parissime dicam*] nam prope desperanda est. W.

11. *Scrupulosi fragminibus montium obstiti et obscuri silviae tramites — Senescens Luna* xx, 3. translatio et ab aliis saepius, inprimis Livio usurpata, de ultima, quam vocant, Lunae quadrante. Etiam in aliis rebus amat Noster. Sic senescunt *leges* xvi, 5. *flammae* xxiv, 7. *ocennus* xxvii, 8. *Morbus senescens*, remittens, est ap. ipsum Ciceronem ad Div. vii, 26. — *Protinus*, per longum viae, quam coram videmus, spatium. W.

Post cibi refectionem et potus] Rectius cibo et potu refectionis hostibus. W. *Cibi resectio* est resectio per cibum. Sic Eurip. Orest, 426. ed. Porf. τὸ Τροίας μῖσος odium propter Troiam natum. ERZ.

12. *Pace Dei sit dictum*] Deus ipse saveat huic meae confidentiae. Laudat Emest. Liv. iii, 19. C. Claudii pace et P. Valerii mortui loquar. W.

13. *Hastis inlidendo scuta*] quod erat signum irae et ardoris pugnandi. cf. xv, 8, 15. W.

Caelitis Dei favore.] Nil variant vet. libri. Puto tamen Ammian. scripsisse, *caelestis Dei fav.* ut lib. xv. c. 8. §. 10. *praesente nutu Dei caelestis*: lib. xxi. *arbitrio Dei caelestis*. LINDENBR. *Dei caelestis numen* xxv, 7. W.

Dum adesse potuit] quoad per Deos liceret. W.

14. *Celsarum potestatum]* magistratuum maiorum XIV, 10. it. sublimes, excellentes XV, 5. — *Ratione secunda*, idonea, probabili. W.

15. *Anno nuper emenso.]* Constantio VII. et Constantio III. Coll. anno Domini 354. Nam procul dubio expeditionem intelligit Constantii adversus Gundomadum et Vadomarium fratres, Alamannorum Reges: de qua dixit in lib. 14. cap. 10. Quod plane demonstrant verba quae proxime sequuntur: *Quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetraverunt, etc.* Proinde non possum assentiri viro doctissimo (Petavio), qui in notis ad Iuliani Epistolam hunc Marcellini locum aliter interpretatur. VALES.

Concaede arborum deusa undique semitis clausis.] Castrensis locutio, quam lib. XVII. c. 1. §. 9. sic effert: *Illicibus incisis et fraxinis, roboreque obiecto magno, semitas invenere constratas.* Et ibid. cap. 10. §. 6. *Celsarum arborum obsistente concaede ire protinus vetabatur.* Sup. cap. 11. §. 8. *Difficiles vias et suapte natura clivosas et incomneabiles clausere sollerter, arboribus immensi roboris caesis.* Paul. Warnefr. Hist. Langob. lib. 3. cap. 4. *concisas dixit: Factis etiam concisis per devia silvarum.* Vid. Veget. lib. III. cap. 21. *Caesar Belli Gallici lib. 3. c. 29. *Caesar silvas caedere instituit: et ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam, quae erat caesa, conversam ad hostem collocabat, et pro vallo ad utrumque latius exstruebat.* Idem lib. 5. *LINDENBR. Cf. etiam Tacit. Annal. 1, 50. et Gell. XIX, 12. quos de eadem re agens excitavit Bessel. Milc. p. 216. W.

Sidere urente brumali.] Poetam hic agit Ammianus: sidus brumale est ipse omnino hiems, cf. XXII, 15. pro urente ponit adeo *flagrante* XXVII, 12. cf. XXVII, 1. ubi: *per glaciales tractus hiemis inhorruit sidus.* W.

16. *Modo non occipitia conculcantibus]* tam prope imminentibus, ut terga premere et cervicibus insultare viderentur. W.

17. *Gundomado]* vide XIV, 10. W.

Vadomarii plebs, ut afferebant.] In Editione Rom. legitur, *ut afferebat.* Sed ante ea verba aliquantulum vacui spatii relictum est, perinde ut in ceteris MSS. Exemplaribus: quod P. Castellus nullo negotio sic supplevit: *Vadomarii plebs subinde ut afferebat, etc.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam equidem improbo. Vult enim dicere Marcellinus, populum Vadomarii, ut ipse Vadomarius afferebat, Germanis se sponte sua adiunxisse. Nam Vadomarius ei proelio minime interluit ob foederis religionem, quo obstrictus erat Constantio, ut ait Marcellinus hic et in lib. 14. cap. 10. VALES.

18. *Virtutem et consilia militare.]* Sic edidit Valesius, quum ante legeretur *militaria*. Hinc coniciebat pater *Virtutem et consilio militare.* GRON.

Per te virtutem et consilia militare] te cum esse, qui prudentiam virtuti iungat. *Testis individui* qui semper ipse praesens atque praesto est. Sic XXIV, 5, 11. ut inter primos dimicans militi esset exemplo spectator probatorque gestorum. W.

Iis rebus efficiet excitatus.] Sic primus edidit Gelenius. In Editione Romana et in codice Regio [ac Colbertino] legitur, *ut rebus efficiet excitatis*. Unde non absurde quis coniciat, sic omnino legendum esse, *viribus efficiet excitatis*. Mar. Accursius emendaverat, *in rebus efficiet excitatis*. VALES. Placet Valefii coniectura. W.

19. *Cum nullae laxarentur iuductae*] sine mora. — *Supercillitis Rheni* h. l. Rheno omnino. Alias de ripis fluminum. v. ad XIV, 2. *Tres equites exciti detecti, et fugere compulsi*. W.

20. *Antepilani Hastatisque et Ordinum primis.*] Antepilani sunt, qui antesignani alias dicuntur, quod in prima acie antesigna pugnarent. Sic Marcellinus in lib. 28. c. 1. §. 46. de Simplicio quodam: *Cum Maximino, inquit, velut Antepilano suo contendens, etc.* Antepilani tamen paullo aliter sumuntur apud Livium in lib. 8. c. 8. pro militibus scilicet qui in prima ac secunda acie pugnabant, Hastatis nempe ac Principibus: forte ex eo quod pila utrique gestabant, quorum loco Hastas habebant Triarii, teste Polybio in lib. 6. *vel potius quod ante Triarios qui Pilani dicti sunt, pugnarent.* Sane Ovidius in 3. Fastorum Pilanos pro Triariis posuit, v. 129.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat Corpora.

Ideo fortasse quod ordines Triariorum primum pilum vocabant. Iam Hastati in prima acie pugnabant etiam Reipublicae Rom. temporibus. Quamquam apud Marcellinum aliter sumuntur Hastati quam apud Livium atque Polybium, pro Signiferis scilicet, seu Draconariis, qui signa, id est dracones et aquilas hastis appensas gestabant, ut docet Marcellinus in lib. 20. c. 4. §. 18. his verbis: *Maurus, Petulantium tunc Hastatus, abstractum sibi torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti eius inposuit.* Signiferi autem seu Draconarii inter principia legionis militabant, teste Vegetio in lib. 2. Superest ut de Ordinum primis pauca dicamus. Observandum est igitur, primos Ordines bifariam dici: primo de militibus universis, qui in prima atque etiam secunda acie pugnant, ut apud Vegetium in lib. 3. cap. 14. Secundo de iis, qui in prima acie primos Ordines ducunt, quos Ordinarios vocat Vegetius in lib. 2. et quinque fuisse in prima cohorte commemorat. De his Quintilianus in Declamat. 3. pro milite: *Enimvero auctorem habet: hoc primi Ordines tuent.* *Aequum est Tribuno militem parere.* Et Frontinus in lib. 1. Strateg. cap. xi. *Imperavitque ad eius rei fidem Tribunis, et primis Ordinibus, et Centurionibus.* Denique Marcellinus noster in lib. 19. cap. 6. §. 3. *Mortem Tribunis vetantibus primisque Ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent.* Mitto Hyginum aliosque. *Ceterum Lipsius in lib. 4. de Militia Rom. cap. 1. Antepilanos ait esse, quos antiqui Principes vocabant: eos fuisse veteres et exercitatos milites, qui in prima acie pugnabant; et differre ab Antesignanis, qui sunt Hastati, ut in eiusdem libri cap. 3. censet. At Salmassius in 2. epistola quam ad me misit, Antepilanos ab Ammiano dici ait eos, qui in prima acie pugnabant sine Antesignanis, (in quo opinioni nostrae favere videtur) Antesignanos porro Ammiani aere dictos esse, qui in prima acie cessarent; qui in

postrema, Postsignanos: ac totum exercitum divisum tunc fuisse in Antesignanos et Postsignanos.* VALES.

[*Velut insolubili muro.*] Sic Vegetius gravem armaturam muro ferreo comparat in lib. 2. cap. 17. *Excipiebat, inquit, eos gravis armatura, quae tanquam murus, ut ita dixerim, ferreus stabat.* et in lib. 3. cap. 14. VALES.

[*Hostes fletore cunctati.*] Reinelius coniicit *cuaecti*. Non credo: illud melius propter *pari cautela*. W.

21. [*Ut antedictus docuerat perfuga.*] De quo vide §. 2. Porro omnem hunc locum valde illustrat Libanius in Orat. citata (Reisk. 1. p. 540): καὶ ἐδόκει δεῖν κίρας μὲν ἐκότερον τοὺς ἰππίας ἔχειν, τὸ μίσην δὲ εἶναι τῶν ὀπλιτῶν· τοὺς δὲ ἀμείνους ἐκότερων τούτων ἐν τῷ δεξιῷ πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ τοῦτο ἔδει μὲν τοὺς πολέμιους λαμβάνειν, λαθεῖν δὲ οὐκ εἴασεν αὐτομύλων τινῶν κακία. Et paullo post: τοῖς βαρβάροις δὲ πάντα πεπισμύμενοις τὸ μὲν ὑδρεϊότερον τῆς στρατίας πρὸς τὸ κρείττον ἀντιτίκτεσθαι· τῷ δεξιῷ δὲ κίρα συμμάχων ἔδωκαν λόχον, ὃν ἐκρυψαν ὑπὸ ἐχέτω μετῴρω, καλαμῶν πυκνῶν (καὶ γὰρ ἦν ὑδρῆλὸν τὸ χωρίον) τοὺς καθημένους ἀφανίζόντων. Id est: *Ac visum quidem fuerat equites in utroque cornu locari oportere, pedites autem in aedio: optimum vero quemque ex iis circa ipsum Caesarem. Atque id quidem latere hostes debuerat: sed latere non sinit quorundam perfugarum malitia.* Et paullo post: *Igitur barbari qui cuncta resciverant, omne exercitus robur dextro quod validissimam erat, cornu opposuere. Dextro autem cornu suo subsidiariam adlece- ruat manum, quam sub aquaeductu edito occultauerat, arundinibus caesis (locus enim erat uliginosus) subsidentes occultanti- bus.* VALES.

[*Quidquid per equestres copias praepollebat*] robur, optimos. W.

22. [*Prudentem ex equo bellatorem.*] Sic loquitur Hegesippus in lib. 3. cap. 4. *Sed vir acrioris ingenti et ex equo prudens bellator.* VALES.

[*Inter ipsos discriminum vertex.*] in summo periculo. cf. xxiv. 5. xxv. 4. — *Cum nihil caveri solet praeter id, quod occurrit, hoc ego acceperim de equite, qui ab iis tantum periculis sibi cavet, quae videt sibi imminere.* W.

[*Humi occulte reptantem latere forato iument.*] Strategema est, quo Hydaspes contra cataphractarios Oroondatis olim usus. Heliodor. lib. ix. c. 18. LINDENBR.

24. [*Torulus flammeus.*] Varro de L. L. lib. iv. *Torulus in mulieris capite oratus.* Ammian. lib. xxix. c. 1. *Torulo capite circumflexo.* Plaut. Amphitr. Prolog. v. 143.

Ego has habeo hic usque tu petaso pinaulas.

Tum meo patri autem torulus iuerit aureus.

* Ab hac similitudine rotunditatis Vitruvius arborum medullam vocavit *torulum*, lib. 2. c. 9. Est autem ὑποκοριστικὸν a toro, quo Cato utitur de Re Rustica cap. 135. *Funcem exordiri oportet longum pedes lxxii. toros iii. habeat.* Columell. de Re Rustic. lib. xi. c. 3. *Tori funiculorum.** LINDENBR.

Flammeus torulus fascia s. vitta, ornatus capitis muliebris. Ernestius. Cf. Spanhem. ad Iuliani Caesl. p. 50. (notarum). W.

Sublimior.] prae ceteris conspicuus. *Erectus in iaculum* attollens se, ut iaculum *formidandae vastitatis;* ob crassitudinem et longitudinem, mitteret. W.

25. *Aduldae lanuginis]* medius inter iuvenem et virum, cui, uti xxxi. 10. eli, etiamnum lanugo genis inserperet. — *Efficacia* industria, virtute, cf. xiv. 8. *praecurrens aetatem.* Sic annos anteire labore dixit Sil. Ital. ii, 348. ubi vid. Ernest. — *Obsidatus* pignore obses. W.

Doctus Graeca quaedam arcana.] Erudite hunc locum interpretatus est Galliae suae decus, Petr. Pithoeus I. C. Advers. lib. I. c. III. LINDENBERG.

Graeca quaedam arcana] Mysteria, (Deorum notitiam et cultum) ab Aegyptiis ad Graecos, a Graecis ad Gallos propagata. Massilia Graecorum colonia inprimis Graecos mores et religionem in Galliam induxit. Iulius Caesar de B. G. vi, 18. Gallos narrat originem a Dite (Plutone) derivasse. Pithoeus, quem laudat in nota Lindenbrogius, *Serapionem* eundem esse cum Plutone, *Apollinem* vero, quem et ipse Caesar, in Diis Gallorum numerat, nomine *Beleni* ab iis cultum esse coniecit. Cf. Ritter ad Guthrium T. v. Sect. 3. p. 255. et Scriptt. Hist. Aug. T. ii. p. 52. ibique Casaub. et Salmas. W.

Genitali vocabulo] nomine, quod infanti inditum erat, quod a natali suo habuerat. Eadem significatione occurrit voc. *gentilius*, v. c. Sueton. Aug. c. 80. Ovid. Metam. iii, 331. W.

Regalesque decem.] Regales dicebantur Regum filii et agnati. Sic in lege 9. Cod. Theod. de re milit. Vetus Grammaticus de differentiis vocum: *Inter Regem, ait, et Regalem hoc interest, quod Regis puer, Regalis est: Rex, qui regnum regit.* Sic Eustathius in Iliad. 10. Altyanactem Hectoris filium βασιλικόν appellat: et in Iliad. 6. Teucrum quoque βασιλικόν fuisse dicit, ex Hesionā Priami sorore genitum. Lucianus de saltatione: τὸν γὰρ ἐκ τοῦ πόντου βαρβάρων βασιλικός τις, etc. et Priscus in Historia Byzantina τοὺς βασιλικούς οὐδας passim nominat, id est, Regales. Interdum etiam Regales pro Regulis usurpantur. VALES.

26. *Pacto vicissitudinis reddendae]* ut sibi auxiliares invicem, si opus esset, mitterent. W.

27. *Torum terribilem in modum concrepantibus tubis.* Paulo infra: torum canentibus clallicis; horrenda circumsonantibus Alamannis xxvii, 10. W.

Suspectior] magis suspiciosus, cautior. W.

29. *Quod sibi soli debet Augustus exist.]* Constantius Augusta maiestatis suae studiosior, sibi soli licere putabat universum pariter exercitum ex tribunali alloqui. Itaque Iulianus, qui Caesar dumtaxat, id est, revera Augusti minister et apparitor quidam erat, hoc sibi arrogare noluit. Circumiens ergo singulas cohortes ad fortiter faciendum hortabatur. Qualiter autem Imperator alloqueretur exercitum, patet ex veteribus nummis, in quibus stans in tribunali, signis aquilisque circumdatus, stipatusque Praetorianis cohortibus, exerto brachio conspicitur cum hac Inscriptione: ADLOCUTIO. Haec apud Dexippum Aurelianus milites alloquitur. Clallico autem ad concionem convocabantur milites per cornicinem. Itaque Clallicum signum Imperii recto Vegetius appellat,

quod solum caneret Imperatore praesente. Et exempla passim occurrunt in libris Marcellini nostri. VALES.

30. *Arcessentes*] adesse cupientes. W.

31. *Illis nostris partibus probra*] clades exercitibus nostris turpiter illatas. W.

33. *Gloriam violētis*] minuatis — *Adero indiscretus*, supra: individuis telis. W.

34. *Fremitus indignationi mistus*] clamor cum conviciis. *Miserabili plebe* gregariis militibus. Sic saepe noster *plebem* usurpat. W.

36. *Ahenatorum*] (mel. aeneatorum) tubicinum concentu — *Propilabantur missilia* priusquam ad manus venirent, praeludebant pugnae millis sagittis, iaculis. Infra xxv, 6. est PRAEepilatis, ubi tamen Vales. reponi, ut h. l. inbet PROpilatis. *Cito* subintell. *magis*, quod, uti Graeci μάλλον, saepe omitunt Latini. Cf. Vales. ad xxvi, 4, 1. — *Comae horrebant*, sollennis vox de capillis sursum erectis (steterunt comae Virgil. Aen. ii, 774.) quod in animalibus quibusdam metu aut ira commotis videmus. *Tela concrispans* vibrans. Aliis locis xiv, 2. xx, 4. xxvii, 10. simplex crispare. W.

37. *Id ipso proellorum articulo*] fervore, periculo, ubi omnes nervi intendendi. Paullo inferius hoc cap. extremo necessitatis articulo. *Conturmaret* recte de equitibus, sed vix alibi invenias. *Frontem artissimis conferens parmis* iunctis uno tenore clypeis ordines firmans. Vid. infra §. 44. ibique Valesium. — *Destinatione* obstinatione, pertinacia. W.

Caelumque exsultantium cadentiumque resonabat vocibus magnis.] Plaut. Amphitr. i, 1, 76.

Pro se quisque, id quod quisque potest et valet,

Edit, ferit: tela frangunt, boas

Caelum fremitu virum. LINDENB.

Altius gradens.] ulterius in hostium aciem procedens. W.

Equites nostri cornu tenentes dextrum.] Ἐξακροσίων ἡνέτων ἰλῆν, sexcentorum equitum alam dicit Zosimus in lib. 3. c. 3. ubi et poenam addit, quam ipsis ob ignaviam Iulianus infligit. Ait enim indutos veste muliebri, per castra circumductos fuisse. VALES.

39. *Velut senectutis pendens exuvias.*] Primus hunc locum corrumpit P. Castellus, cum in Editione Rom. perinde ut in MS. omnibus legeretur *pendens*, supple *Draconis*: et recte Mar. Accursius eam scripturam in Editione sua restituit. Eleganter latinias illas sericas draconum quae ventis agitabantur, exuviis draconum eomparat. Sed quod pandere ait exuvias, rationem non habet. Neque enim dracones et ceteri serpentes, animalia denique omnia quae exuvias deponunt, eas pandere solent, sed politas abscondere, ac tum ex antris prodire: ut Virgil. canit in lib. 2. Aen. 473.

Nunc positis novus exuvitis, nitidusque iuventa,

Lubrica convolvit sublato pectore terga.

quibus in versibus imitatus videtur Nicandrum in Theriacis, qui sic ait v. 137.

Μηδ' ὅτε ἐκινῆεν Φοῖβον ἀπὸ γῆρας ἀμέστας
Ἀψ' ἀναφοιτήσῃ νεαῇ πέχασθ' ἡβῃ.

Huiusmodi senectutis exuvias Graeci vocant *γῆρας*. VALES. Non sane id voluit auctor significare, quid dracones facerent in mutata pelle; sed ei similem esse ait, si panderet, explanaretque, ut est illud signum. Itaque et aliae comparationes inde peti solent, qualem unam huic loco adscripsit pater ex Hieronymo epist. 128. *Hoc cingulum in similitudinem pellis colubri, qua eruit senectutem, sic in rotundum textum est, ut marsupium longius putes.* PRON.

40. *Amat solet fieri.* Gr. *φιλεῖ*. Cf. xxi, 1, 9. — Cedimus. Admodum leniter, se ipsum enim comitem fugae addere videtur. W.

Non relinquimus.] Negativam particulam quae in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplēvimus. VALES. Suppleverat iam Gruterus. v. Gronov. Praef. p. xxii. W.

41. *Salva differentia.*] Honestè id addi solet et verecunde, quoties viri excellentis factum cum alterius facto componitur, ne cuiusquam dignitati fiat iniuria. Nos Galli dicere solemus *sine comparatione*. In codice tamen Valentino scriptum erat, *salva reverentia*, ut Loissellus [et P. Pithoeus] ad oram libri sui adnotarat. Eadem verecundia dixit Pollio in Claudio c. 10. *Ut sit omnibus clarum, Constantium et Augustae ipsum familiae esse, et Augustos multos daturum, salvis Diocletiano et Maximiano Augg. et eius fratre Galerio*. Antiqui autem dicere solebant, *pax tua*, vel *illius*; ut apud Petronium et Martialem aliosque occurrit. VALES.

Sylla, qui cum contra Archelaum.] Nobile consimilis historiae exemplum in Vibio Acceio, Val. Flacco, et T. Pedanio, cum castra Hannonia oppugnarentur Liv. lib. xxv. Val. Max. lib. iii. cap. ii. LINDENB.

Syllam, qui cum contra Archelaum.] Idem narrat Frontinus in lib. 2. Strat. cap. 8. VALES.

43. *Excipiunt eos iam gesturientes.*] Hunc locum sic corripit Gelenius, inserta prima voce, quae abest ab omnibus libris MSS. in quibus sic legitur: *Eos iam gestu terrentes*: quo quid apertius? Sic sane in lib. 14. c. 2. §. 17. locutus est noster: *Histisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem, proximos iam gestu terreat*. Solum pro *ciere*, quod erat in omnibus libris, emendare ausi sumus *civere*. VALES.

Barritum etc. Cf. inprimis xxxi, 7. ubi fere eadem habentur. Ceterum barritus proprie est vox elephantum, (alii tamen notationem vocis ab Germanico *heren*. *baeren*, clamare, derivant.) deinde clamor bellicus non Gallorum tantum et Germanorum, v. Taciti German. c. 3. sed Romanorum etiam, xxxi, 7. Haud recte igitur, ut obiter moneam, scribitur Barditus, quasi a Bardia dictus. W.

Arma armis, corpora corporibus.] Ita ex Ennio Virgilius de Bello Hispan. c. 31. *Cum clamori esset intermixtus gemitus, gladiatorumque crepitus auribus oblatus imperitorum mentes praecepsiebat. Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma*. Q. Curtius lib. iii. c. 11. *Duae acies ita cohaerebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent*. LINDENB. Amat Ammianus, monente Ernest., praesertim in descriptionibus militaribus, istiusmodi oppositiones, quarum hoc ipso capite plu-

ra occurrunt exempla. Similiter laudatus ab eodem Ernest. Livius 9. 18. quin tu hominis cum homine, ducis cum duce, fortunam cum fortuna coopers? W.

44. *Nexamque scutorum compagem.*] De qua supra §. 37. dixit: *Et muniret latera sua firmius pedes, froutem artificis conferens parvis.* Eodem modo locutus est sub initium lib. 14. c. 2. §. 10. *Densata scutorum compage seuet scientissime prae- struebat.* Haec pugnandi forma testudo dicebatur. Unde addit hoc in loco Marcellinus: *Quae nostros in modum testudinis utebatur.* Duplex enim testudo fuit in re militari: una proprie dicta, cum milites in genua subsidentes scutis super capita elatis se protegent, ita ut secundus ordo paulo emineat alius quam primus, et tertius quam secundus, ac sic deinceps, prorsus in modum imbricati tecti per quod aqua labitur. Eiusmodi testudinem describit Livius lib. 44. c. 9. et Polybius 9. 41. Alterum testudinis genus est, cum milites non iam supra capita extollunt scuta, sed densati ac conferti ante se struunt. Sic Livius in lib. x. c. 29. *Galli, inquit, structis ante se scutis conferti stabant:* et paulo post testudinem id vocat. Eam testudinis formam describit Homerus in Iliad. N. 130.

Φράζαντες ὄρου δουρὶ, σάκος σάκει προδελύμῳ.
Ἄσπλις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ' ἀνέηρ.

Quos versus imitatus est Nonnus in lib. 22. Diooys. v. 1801

καὶ ἦν καλέουσι μαχητὰ
Μιμηλὴν σακίεσσι ἐπυργώσαντο χελώνην.
Ἐγχεῖ μὲν στατὸν ἔγχος ἐρείδετο, πεκλιμένη δὲ
Ἄσπλις ἦν προδελύμνος ὁμοιβάδης ἀσπίδι γείτων.
Στεινομένη, καὶ ἐνευσσε λόφῳ λόφος.

Ubi hanc pugnandi formam a militibus *χελώνην*, id est, testudioem dici testatur. Graeci Tactici *συνασπισμὸν* vocant. Sic Polybius 10. 14. *συνφάττειν τοῖς ὕπλοις*, pro eodem usurpat. Et Dio 10 lib. 40. pag. 130. ubi male Xylander vertit, *in orbem pugnare.* Etili enim in orbem pugnantes, necessario testudinem, seu *συνασπισμὸν* facere debent; tamen ubi testudo fit, non semper in orbem pugnatur. Leo in Tacticis *σύσκουτον* appellat. Iosephus lib. 4. de bello Iudaico: *συνασπίζει τοὺς ἅμα αὐτῷ:* quae sic Hegesippus vertit: *Et sese in arma colligens confertis clypeis, cum paucis quos praesentes habebat, imperterritus stetit.* VALES.

45. *Opitulatum conturmilibus suis Batavi venere cum Regibus.*] Cluverius in libro 1. de Antiqua Germania capite 39. emendat: *Batavi venere cum Herulis.* Heruli quippe semper coniunguntur Batavis ab Ammiano Marcellino, et sub uno eodemque vexillo militasse ambos docet idem Marcellinus xxvii, 1, 6. (Addo xx, 1, 3. 4, 2. xxvii, 8, 7. W.) In Notitia Imperii Occidentalis inter auxilia Palatina numerantur *Heruli* et *Batavi* sub Magistro militum Praefentali, quos pedites fuisse videtur indicare Sidonius in Carmine 7. et cursu valuisse testatur. Verum MII. omnes habent: *Batavi venere cum Regibus:* et praeter codicum auctoritatem, oihil temere mutandum cenleo. Ait eoim Marcellinus, Batavos et Reges accurrisse, *ad opitulandum conturmilibus suis*, id est, commilitonibus, qui densata scutorum compage in prima acie pugnantes, a Barbaris premebantur. Reges autem

hoc loco nomen est numeri seu legionis, qui *Regii* dicuntur in Notitia Imperii loco citato. VALES.

46. *Alamanni altius anhelabant*] denuo spiritum animosque colligentes. *Spicula sagittas ligneas. Verum iacula.* W.

Ferratae arundines.] Lib. xxiv. 2, 13. *Nervi digitorum acit pulvis violentis arundines ferratas emitterent.* Lib. xxxi. *Arundinibus armatis ferro confixi.* Harum indies quoque in bello usus. Herodot. lib. vii. c. 65. τὸς καλὰ μίνα εἶχαν, καὶ οἰστὸς καλαμίους, ἐπὶ δὲ σίδηρος ἦν. LINDENBR. Ferratis arundinibus etiam nunc barbarae gentes utuntur. W.

Exerciti confurgebant.] In Mss. omnibus legitur *exercitus*. Unde conici potest legendum esse, *exercitus confurgebant*; aut sane, *excitatus confurgebant*: ut in libro xxxi. c. 15. §. 10. *At cum armatis provinciales et Palatini ad obruendos eos excitatus confurgebant.* VALES. *Exercitus acius.* v. Caesaubon. ad Scripit. Hist. Aug. T. 1. p. 592. *Confurgebant corripiebant* se. W.

47. *Milites usu nimio cociles.*] Milites κατ' ἐξοχὴν Romani dicuntur "heic et alibi pallin." idque observavi non semel in libris Cornelii Taciti. Hinc intelligendus est locus Pollionis in Claudio c. 9. in quo vir doctissimus (*Salmnsius*) haesit, ut ex eius Notis apparet: *Factus miles barbarus, et colonus ex Gotho.* Id est, Barbarus facius est miles legionarius, et Gothus factus est incola agri Romani. [Sic a Procopio saepe milites Romani absolute vocantur στρατιῶται; et a Iordane similiter in libro de successione Regnorum milites. Gregorius quoque Turonicus Episcopus Romanos ab Imperatore Constantinopolitano in Hispaniam missos, et cum Gothis ibi bellum gerentes, nunc Graecos, nunc et milites appellat: eosdem Isidorus in Chronico raro militem Romanum, aut Romanos, saepius simpliciter milites nuncupat; Iohannes Biclarensis Abbas milites quoque. Gregorius Magnus exercitus Imperatoris in Italia Gothis primum, deinde Langobardis oppositos, milites vocare consuevit: quos etiam Paullus in libri iii. de gestis Langobardorum capite xviii. et in libri iv. capite xxix. milites; in libri ii. capite xxvi. modo milites, modo Graecos appellat. Quod ad Barbaros attinet, observavi eos nec ab Ammiano Marcellino, nec a ceteris Historicis usquam militum appellatione designatos esse, nisi qui ad Imperatorem transissent, et sacramento adstricti Romana signa sequerentur. Heic notandum est, Imperium Romanum Ammiano aliisque Historicis saepe Reipublicam absolute nuncupari, et exercitum Romanum, exercitum Reipublicae. Sic Marius in Chronico non semel loquitur. Sic Gregorius Turonicus Episcopus loquitur in libri vi. capite xxx. et in libri x. capite ii. et Imperium Romanum Reipublicae nudo nomine designat. Romanus Patricius in Epistola ad Childebertum Francorum Regem quater sanctam Reipublicam; Mauricius Aug. in Epistola ad eundem sacratissimam Reip. Gregorius P.P. Magnus Christianam Reipublicam; Iordanes quoque de successione Regnorum et Iohannes Abbas Biclarensis in Chronico Reipublicam non semel pro Imperio Romano usurpant: uti Procopius in libro iii. de bello Gothico πολιτείαν, id est, Reipublicam.] VALES.

48. *Lassatisque impressu genibus.*] Sic Gelenio placuit. In Editione Romana legitur, *lassatis atque impressis genibus.* In Regio autem codicis [et Colberino] "ac Tolotano," *lassatisque im-*

pressis genibus: quod magis probro: nisi malis *impressus*; ut apud Statium in lib. 6. v. 678.

humique
Pressus utroque genu, collecto sanguine discum
Ipse super sese rotat, atque in nubila condit.

Sic Marcellinus noster in huius proelii descriptione supra dixit: *Et obnixi genibus quidam barbari, peritissimi bellatores, hostem propellere laborabant.* Cornelius Nepos in Chabria c. 1. *Fugatis*, inquit, iam ab eo conducticulis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto proiectaque hasta impetum excipere hostium docuit. Denique Livius in lib. 6. c. 12. *Sed obnixos vos stabili gradu impetum hostium excipere.* VALES. Ernesti legi etiam posse autumat: *lassatque impressis gentibus*; recte, nisi fallor, et magis perspicue. Alamanni enim, cum diutius durare non possent, sinistrum genu levarunt, et ita *subfederunt*, hostem ultro laceffentes. W.

49. *Primanorum legionem.*] Primani sub Magistro militum Praeentali inter Palatinas legiones recensentur in Notitia Imperii Rom. Orientalis: quia scilicet in Orientem translati fuerant, tunc cum Valentinianus cum fratre legiones partitus est, aut alio quo casu. In Editione Rom. *Primariorum* legitur, [et in codice Colberino] *Tolosanoque*: et sic in codice Regio superscriptum est. In Notitia quoque Imperii Mf. habetur *Primarii*. VALES.

Confirmatio.] Sic numeros vocat arte bellandi praeclues, et militari exercitatione confirmatos. Ut Rufin. de Bella Iud. lib. III. cap. 3. *Meditationes eorum nihil a vera contentione discrepant: sed in dies sagulos militum quisque omnibus armis, tamquam in procinctu positus exercetur, quod etiam facillime tolerant.* — *Uade sequitur ut semper superent, quos non itidem confirmatos invenerant.* LINDENB. v. Schel. ad Hygin. p. 30. W.

Cnstra Praetoria dicitur.] Forte quia Imperator, quoties in exercitu est, eo in loco quasi tutiore consistere solet: ut patet ex lib. 24. initio, *et ex lib. 27. Praetorium erat in medio castrorum, ut docet Polybius in lib. vi. et ex eo Salmasius in Solinum p. 671. Hinc in exercitu media acies vocabatur *Castra Praetoria*. VALES.

Id modum mirmillonis] Lib. XXIII. c. 6. §. 85. *Pedites in speciem mirmillonum contecti.* Festus: *Mirmillonum genus armaturae Gallicum est, ipsique mirmillones ante Gnlli appellabantur.* Exempla alia apud Ciceronem, Latinum Pacat. Aufonium, Inscript. Roman. LINDENB. Mirmillones erant gladiatorum Gallicorum genus, qui, piscis effigiem in galea gerentes, id agere debebant, ut adversarium caput irretire conantem oblongo scuto declinarent. Festus carmen servavit, quo retiarius uteretur: *Non te peto, piscem peto. Quid me fugis, Galle?* Plura vide ap. Lysium Saturnal. II, 2, 10. W.

50. *Prodigere vitam*] effundere. cf. Horatii animae magnae prodigum Paullum Od. 1, 12. 38. W.

51. *Tota celeritate.*] Tota ex more illius aetatis pro omni summa. Sic totis viribus XVII, 5. cet. v. Salmast. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 40. Casaubon. ib. p. 658. — *etici ad litus.* W.

Nautici properant vectores.] Codex Regius [et Colbertinus] Editioque Romana sic habent scriptum: *Nautici properante vi-ctores*. Unde non dubito quin legendum sit: *Ut e mediis sae-vientis pelagi fluctibus eiici nautici properant et vectores*. Vec-tores sunt epibatae, quo modo in codice Regio emendatum erat. Nautici vero sunt nautae: ut in lib. 15. c. 9. §. 1. *Ne imitari videar desides nauticos, atrita liutea quae licuit parari secu-ritus, inter fluctus resurgere coactos*. * in lib. 14. cap. 2. Sic et-iam loquitur Orolius in lib. 4. capite 19. Quae quidem loquendi forma Graecanica est. Graeci enim eiusmodi adiectivis delectan-tur, et ναυτικούς dicunt pro ναύταις, et τεκτονικούς et γυαφικούς pro fabris et pictoribus, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 27. et νομικούς pro Iurisperitis, ut occurrit apud Artemidorum in libro 4. Sic etiam στρατιωτικούς usurpant pro στρατιώταις, ut Gregorius Nazianzenus in Oratione 32. eodem plane modo quo Marcellinus *militares* pro militibus saepissime ponit. Denique ιατρικούς pro medicis dixit Porphyrius in Vita Plotini. Vide Leo-pardum in libri 12. cap. 3. VALES.

52. *Secans feriens terga milis Romanus — Ensisbus flexis, inflexis, eoque hebetatis. — Ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebat.* Rectius: *ipforum barbarorum vitalibus*. *Vitalia* h. l. intestina, uti xv, 3. VV.

Tela eorum vitalibus immergebat.] Tela eorum dixit, quod alius diceret magis Latine, tela sua, aut tela ipforum: * Grae-corum more, qui αὐτὸς indifferenter usurpant: τὰ αὐτῶν βέλγη. VALES.

53. *Remedia mortis compendio postulantes*] nil nisi citam mortem optantes. Ernestius: „accelerari sibi mortem occisione postulantes. Nam *remedia* sunt adiumenta, et *mortis compen-dium* est mors accelerata. Nisi vero malis *mortis* ad *remedia* referre, ut *compendio* sit, in sexto casu acceptum, idem quod brevi, celeriter. Nam *compendium breve* dixit Ammianus, ut supra notatum est. Pollis etiam *compendio* in casu tertio acci-pere, sed in significatione altera, quum lucrum denotat, ut sit idem quod *ad compendium suum*, quemadmodum ipse Ammia-nus dixit xx, 8. Sed nescio cur magis inclinem eo, ut *compendio* legendum putem pro *impeuse*, valde, quae et ipsa vox nostro est familiarissima. Certe omnis illa ambiguitas sic tolli potest.“ VV.

Labente deficiente spiritu. Lucis usuram oculis morientibus inquirebant. Ernest. v. inquirere sumta haec putat ex Virgil. Aen. 4. ult. oculisque errantibus alto quaelivit caelo lucem inge-muitque reperia. *Trabalibus telis*, crassis, gravibus. Pila sine dubio intelligit, crassiores hastas, quibus Romani victorias ple-rumque debebant. v. Vegetium II, 15. VV.

54. *Ad subsidia fluminis petiverit.*] Sic XIII, 8, 47. constat ad hunc secessum pariendo gratia petere pisces. — *Terga iam perstringentis* ad quod propius fuga reiecti erant. VV.

55. *Cursu ab armis concito.*] Longo elegantius in codice Regio [et Colbertino]: *Cursu sub armis concito*. Atque ita Edi-tio Rom. et Aug. et Basil. Ut mirer, quis vulgatae Lindenbrogio lectionis auctor fuerit. Atqui ita ut edidimus loquuntur Ennius, Virgilius, Silius, et postremo Imp. in lege 1. quibus equorum usus. VALES.

Cursu sub armis concito] Hoc referendum non ad fugientes, sed ad *nillos* sc. Romanus, qui, quamquam armis oneratus esset, nihil tamen a cursu, perlequendis hostibus remitteret. W.

Celeri corde statim futura praevidens quid agendum esset, perspicuens. W.

56. *Ad ima fluminis subsidebat*] in limo haesit. W.

57. *Aulaeis miranda monstrantibus*] velis in theatro subductis mira, tragica in scenis agi conspiciuntur. *Cum* (ab) *expe- ditiore*bus naudi magis peritis quibus adhaeserant, *linquerentur*, *desererentur*, *excuterentur*. W.

Nonnullos clypeis vectos.] Clypeis versis amnis traiecti exemplum vidimus supra c. 11. §. 9. Quum vero in tali trepidatione *praeruptisque undarum occurstantium molibus* vix fieri poterit, ut scutis se committerent, olim in eam opinionem adductus eram, ut pro *vectos* mallem legere *tectos* eo sensu, ut praetentis clypeis per fluctus viam libi *obliquis meatibus*, oblique incedendo aperirent. Nihil tamen in contextu volui mutare. W.

Spumans cruore decolor alveus infusa stupebat augmenta.] Protopopoeia in poeta laudanda, in historico aliena. W.

58. *Prope Tribuncos et Concordiam.*] Concordia prope Brocomagum in Triboccis sita erat, ut docet Itinerarium Antonini (p. 253. Wesseling.). Cluverius in capite 12. lib. 2. corrigit: *Prope Triboccos et Concordiam munimentum Romanum.* Ait enim fieri non potuisse, ut castra Chnodomarii vel Chnodomarii prope duo Romana munimenta essent: alioquin nimis vasta et ampla fuissent. Sed haec ratio nulla, vel certe levissima est. Quid enim? si castra Chnodomarii aequaliter distabant a duobus hisce Romanis munimentis; nonne dici poterant prope utraque posita esse? Accedit, quod emendatio illa, *prope Triboccos*, ferri non potest. Nam Tribocci vel potius Triboci nomen populi est, non autem loci. Sed neque ei assentior, quum dicit, *castra* ea Chnodomarii Regis esse ipsum vallum barbaricum seu castra omnium Alamannorum: neque enim dubito, quin diversa sint. Quippe Chnodomarius antequam copias suas cum ceteris Regibus Alamannis coniunxisset, castra ipse seorsum posuerat prope Tribuncos et Concordiam: deinde fugato Barbatione, cum ceteris popularibus copias suas iunxit, et prope Argentoratum una cum eis castra collocavit: ut testis est Marcellinus. Castra ergo Alamannorum reliquorum prope Argentoratum suere; Chnodomarii prope Tribuncos, vel (ut in codice Regio et Colbertinu legitur) prope Tribunos. Ex quibus refellitur alius error Cluverii, qui haec pugnam Argentoratensem ait esse dictam, non quod sub ipsis Argentorati moenibus pugnata sit, sed quod notissima eius tractus urbs esset Argentoratum, quae tamen xv. milibus inde aberat. Putavit ergo prope Concordiam esse pugnatum infra Argentoratum: quod falsum est. Alamanni enim cum Barbationis exercitum fugassent adusque Rauracos, inde reversi, iunctis cum popularibus copiis in Argentoratensibus campis consistere, qui sunt inter Argentuaniam et Argentoratum. Unde Victoris Epitome 42. 13. *in Argentoratensibus campis* a Iuliano Caes. pugnatum esse refert; [et Ammianus ipse libri 17. c. 1. §. 1. eam *Argentoratensem* pugnam discrete appellat, et in lib. 15.

c. 11. §. 8 *Argentoratum Barbaricis cladibus notam* ob id nuncupat: in libro 17. c. 1. §. 13. tres Reges memorat, *qui misere victis apud Argentoratum auxilia*: et in lib. 20. c. 5. §. 5. de proelio illo loquens, *prope Argentoratum illuxit illam beatissimam diem* ait. Eutropius in libro x. c. 14. scribit, a Iuliano Caes. *apud Argentoratum ingentes Alamannorum copias extinctas esse.* VALES.

Lapsus] *elapsus.* Quae *prope Tribuncos et Concordiam*, munimenta Romana, *fixit intrepidus.* Et hic haesi haereoque etiam nunc, nec impetrare a me possum, ut *to intrepidus* a manu ipsius Ammiani esse credam. Quid si pro eo legas *in Tribocis*? Mannertus in Gallia p. 233. *Tribuncos* ditioni Tribocorum paullo timidius alligat. Quid si igitur qualicumque mea coniecira viro praestantissimo hoc dubium evellerem? *Concordia* autem, uti iam suo tempore coniecerat Surita, v. Wesseling. *linen.* p. 253. in *Tribocis* sita fuit. Haud temere igitur putaverim me fecisse, qui in textum receperim. W.

Escensis navibus.] Quum sic viderem notare *Lindenbrogium* ex codice S. Marci Florentiae, non dubitavi id sequi, et si Parisiis id verbum in Latinitate velint ignorare, ut praeier hunc locum ostendunt indocilissimae notae, quibus illic contaminarunt Livium. Vix est, ut non arbitrer etiam in codicibus Mss. per Valesios inspectis similiter haberi; ut certe non debuerint contra illos edere *adscensis.* GROS.

Escensis navigis.] Ernesti laudat Gronovium ad Liv. XII. 17. (scrib. VIII. 17.) qui distinguit inter *escendere* et *exscendere.* Illud, ait, est sursum niti scandendo, hoc e navi descendere. Quod si ita est, *escensis* Ammiano est idem, quod *conscensis.* W.

In secretis secessibus evaderet.] Ita correxit Gelenius, cum antea legeretur in cunctis Editionibus *emendaret.* In Regio codice scriptum est *demandaret.* Unde facile erat veram scripturam elicere, praesertim cum Marcellino nostro familiaris sit haec locutio, ut in libro 25. c. 8. §. 1. et alibi. VALES.

59. *Tentoria.*] Sic Valesiana. Ernestius contra tacite recepit *territoria*, quod solum verum puto. Placet viri modestia vel confidentia, qui quod in Glossario tam felicitis audaciae nullam plane mentionem fecerit, sub v. *Territorium* tamen usum illius vocis ex ipso Ammiano XVI. 2. et Cod. Theodof. probaverit. W.

Cumque propinquaret tam ripis.] Rhenum igitur non transiit, sed lacunam lacum palustribus aquis interfusam circumgrediens, *calcata mollitie glutinosa solo luto cedente, equo est evolutus.* — *Ad subsidium collis evasit*, contigit ei, ut ad collem, quo vitam servari speraret, eluctaretur. Sic *subsidium* XVII. 1. — *Perumpere* aperta vi adoriri. W.

60. *Comitesque eius ducenti.*] Paulo ante *satellites* vocavit, ut notat Cluverius in capite 48. Germaniae antiquae. Infra quoque in libro XXI. *comites* appellantur; in libro XXIX. et XXXI. *satellites* dicuntur, uti ab Hieronymo in Michram pag. 341. et a Procopio in libro 2. Vandalicorum pag. 161. Sed non probro, quod Cluverius ibidem scribit, Romanos nomina illa *Ducum* et *Comitum* a Germanis, qui in Palatio Caesarum militabant, hausisse. Germani enim potius ea vocabula dignitatum a Romanis hausserunt, cum sint mere Latina. VALES.

Flagitium arbitrat post Regem vivere, vel pro Rege non mori.] Tacit. de Morib. Germ. 14. *Insane in omnem vitam ac probrosum, superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque sortia facta gloriae eius assignare, praecipuum sacramentum est.* Curtius lib. iv. c. 15. *Curru Darius, Alexander equo vehebatur: utrumque Regem delecti tuebantur, sui immemores: quippe amisso Rege nec volebant salvi esse, nec poterant.* LINDENBR.

61. *Servus alienae voluntatis*] iam non sui iuris, qui ab arbitrio victoris penderet. Similiter, monente Ernest., in Codice Theodosiano l. 3. de sentent. passis et rellis. lib. 9. t. 43. *ferri libidinum dicuntur.* — *Cineribus incensis a se civitatibus.* W.

62. *Occidente liticne*] Liticinum cantus xiv. 2. W.

* *Scutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebat et fomno.*] Iordanes in Geticis: *Aëtius tandem ad socia castra perveniens, reliquum noctis scutorum defensione transegit.* LINDENBR.

Scutorumque ordine multiplicato vallatus.] Munitio castrorum fiebat olim generibus quinque: fossa, vallo, cervulo, aggere, et agminibus. Quoties cervuli deerant, et erat locus suspectior, agminibus seu armorum ordinibus quatuor castra muniebant, ut per singulos ordines vigiliae ordine ponerentur; et equites alterna vice castra circuibant. Si in pacato castra essent, unus ordo armorum sufficiebat, vigiliae rariores ponebantur, ut scribit Hyginus in Gromatico. Idem etiam in obsidionibus urbium fiebat, ut dicemus ad librum 21. Sed Lipsius in libri v. de militia cap. 6. hos scutorum ordines, quorum licet et alibi meminit Marcellinus, reipsa seriem fuisse scutorum existimat humi depositorum, ridiculo et puerili errore. VALES.

63. *Ceciderunt Romani 245.*] quod vix credibile. — *Tribunus vncans* v. Ind. 11. W.

Sex millia corporum.] At Zosimus iii. 3. plus aequo Iuliani gloriae studens, sexaginta millia Alamannorum dicit in campo constata, totidemque vi fluminis consumpta: quod est falsissimum, cum ante hanc pugnam xxxv. dimittat armatorum millia in Germanorum exercitu numerarentur, ut Marcellinus noster testatus est supra; seu xxx. millia, ut ait Libanius in Orat. citata. Idem Libanius octo millia Germanorum in acie dicit interempta his verbis (Reisk. t. p. 552.): καὶ ἐπελάυτο μὲν τὸ πῆλόν ὄντα χιλιόσις νεκροῖς ἐκρύπτετο δὲ ὁ ὄψινος τοῖς ἀπειρίαι τοῦ νεῖν ἀποπνεύσει. Sic enim supplemus eum Libanii locum ex Mf. codice. Nam in vulgatis exemplaribus numerus occisorum deest. Quae cum ita sint, paene adducor, ut credam in Zosimo legendum: ἐξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ χιλιόσων ἀπολομένων, etc. non μυριάδων. (Valesio suffragatur Heynius ad Zosimi l. l. W.) Contigit autem insignis haec Iuliani victoria in Argentoratensibus campis Constantio IX. et Iuliano II. Coss. anno Domini 357. *In Mf. Regio [et in Colbertino,] *sex alii milia corporum*, legitur, vel *alios*. VALES.

64. *Ut erat fortuna sui spectator*] quod Nostri dicunt, *er übertraf sich selbst*, Graeci *ὑπερῶν ἑαυτοῦ*, v. Viger. de idiot. iii. 2. 12. (p. 68. Herm.) Quae si mens Ammiani fuit, mirum tamen, quod Graecismi tenacior iusto *τὸ sui* retinuerit, nec Ablati-

vum

rum se posuerit. Sed in his placere sibi illius aetatis scriptores, et Corippus de laudibus Iustini iv. 130. adeo meliorem sui habet. Nec desunt alia rariora *τῶν* sui exempla, v. c. xiv, 11, ubi *sui locati* pro *suorum locatorum* positum esse monuit Valesius, et xxxi, 7, 9. ob iustiores *sui* causam. W. Ego vero quominus viri, dum viveret, praestantissimi interpretationem sequar, pluribus causis impediō, e quibus unam satis est attulisse, quod vocis *fortuna* nullam prorsus habuit rationem. Est autem haec vox, nisi me omnia fallunt, in calu sexto eoque comparativo accipienda et *sui* pro *sua* positum, ut xxxi, 7, 9. quem locum ipse Wagnerus affert, *sui* causam pro *suam*, Ovid. Metam. i. 30. gravitate *sui*, et alius sexcentis locis. Hoc itaque voluit Ammianus: ut erat virtute *sua*, quam externa conditione, insignior; quam rationem sequentia verba: *meritisque magis quam imperio potens* ita confirmant egregie, ut explicationis loco subiuncta esse videri possint. BRF.

65. Concilio Chnodomarium iussu offerri.] In codice Regio scriptum est: Concilio mus spectare Chnodomarium sibi iussu offerri: et sic fere in Ms. Florentino legi testatus est Lindenbrogius. [In Colbert. legitur: Concilio muspectare Chnodomarium sibi iussu offerri.] Unde conici potest, ita a Marcellino scriptum fuisse: Concilio convocato captivos omnes, specialiter Chnodomarium sibi iussu offerri. In exemplari Regio Chnodomarius ubique scribitur, praeterquam uno aut altero in loco. Iulianus in Epist. ad Athenienses *χνοδομάριον* vocat. In Victoris Epitome dicitur Nodomarius in Ms. VALES.

Curvatus] corpore ad salutationem inflexo. W.

Gentilique pace veniam poscens.] Emendandum esse existimaui, *gentili prece*; quomodo Marcellinum alibi locutum esse memini: sed locus in praesenti non succurrit. (*Pacifica prece* est 30, 5, 1. W.) VALES. Modo ante reposui *suppliciter*, ubi novelli Parisienses perperam ediderant *simpliciter*. ONON.

66. Castra peregrina quae in monte sunt Coelio.] In regione nempe Urbis ii. Sext. Rufus et Victor in Descriptione Urb. LINDENBR. In regione Urbis Xi. peregrina dicta, quoniam hospitia ibi peregrinorum ab Augusto, ut aiunt, instituta sunt. Donatus de Urbe Roma p. 210. W.

Morbo veterni consumtus est.] Veterum est omnino nimia ad somnolentiam proclivitas, torpor ex hydrope, marasmo senili cet. ortus. Ill. Müllerus Gesch. der Schweiz p. 78. interpretatur *Heimweh*. W.

67. Iniuriosissime Victorinum.] Sic primus excudi iussit Gelenius, ex coniectura, ut opinari datur. Nam in Ms. Flor. legitur, *inuriosissime*. Ego vero cum in codice Regio *Tolosanoque* [et Colbertino] reperissem scriptum *inuriosive*, una littera expuncta legendum esse putavi *inrivosive*. In Editione certe Rom. legitur, *sive Victorinum*. VALES.

Quidam Iulianum inrivosive Victorinum nominabant, quod superatos indicabat saepe Germanos.] Sic iidem Aulici adulatores in Palatio Constantii de Iuliano dicebant: In odium venit cum victoris suis capella, non homo: ut Ammianus in lib. xvii, 11, 1. tradit. Victorinus autem, strenuus admodum ac belli scient

COMM. IN AMMIAN. I.

Q

tia clarus, post Postumum atque Lollianum Tyrannos imperavit in Galliis principatu Gallieni Aug. ac multas ex Alamannis et Francis ceterisque Germanis victorias tulit: ita ut ob id maxime Iulianus, Alamannorum et Francorum victor, ei comparari potuerit. Iulianum porro Aulici in comitatu Constantii per ludibrium *Victorinum* quidem a victoriis suis Germanicis appellabant: sed praeterea hoc nomine tacite significabant metuendum cavendumque esse, ne sicuti sub Gallieno Victorinus secerat, Iulianus quandoque a Constantio auctore suo deficeret, ac Galliarum Imperium occuparet.] VALES.

68. *Ostentationem aperte incontinentium.*] Ernesti exponit de iis, quae nemo ignoraret, nemo non agnosceret. Ego vero Ammianismum malim agnoscere, ut Neutrum pro Activo positum sit hoc sensu: laudum iactantiam aperte prodentium, e quibus ostentatio ubique perluceret. W. Potior videtur Ernestii explicatio. ERR.

Felicitus eius auspiciis assignabant.] Non omnino absque iure, ut ait Aurelius Victor c. 43. cuius haec sunt verba, ubi de Iuliani Caesaris rebus gestis loquitur: *Quae quamquam in eius fortuna, Principis tamen et consilio accidere. Quod adeo praestat, ut Tiberius Galeriusque subiecti aliis egregia pleraque; suo autem ductu atque auspicio minus paria experti sint.* [Quae sic emendanda censeo: *Quae quamquam vi eius, fortuna Principis tamen et consilio accidere*: id est, quae licet virtute ac industria Iuliani Caesaris acciderint: tamen fortunae, felicitati, atque consiliis Constantii Aug. sunt adscribenda.] VALES. Admodum sero haec emendatio per postremam Parisinam editionem venditatur; quum vel ante primum harum notarum exitum ab Germanis locus ille et quidem ad eundem modum fuerit constitutus, ut patet ex indicio, quod ultimus professus est Rupertus ad Valerii Maximi librum IV. cap. 1. pag. 266. (et Freinshem. ad Curtium 5, 9. W.) GRON.

Felicitus eius auspiciis assignantes.] In quo si adulatio esset, non tamen tum demum inducta, quum, quod libera republica ius auspicii summi exercituum duces habuissent, Imperatores postea inde ab Augusto, uti triumphos, sibi servaverint, quamquam bellis non ipsi interessent. Omnino in Iuliani gratiam Ammianus plus iusto detraxisse Constantio videtur. W.

69. *Tunc et deinde edictis propositis arroganter satis mentebatur, se solum, cum gestis non adfuisset, et dimicasse, et vicisse, et supplices Reges gentium erexisse, aliquoties scribens, etc.*] Nimmis quidem forsitan in affectatione laudis et in iactatione sui fuit Constantius Aug. non ideo tamen a Marcellino tantopere in gratiam Iuliani debuit irrideri: cum Aurelius Victor, scriptor aequalis, de hac ipsa re scribens, Iuliani Caesaris ex Alamannis victorias captosque eorum Reges, *virtuti quidem eius, fortunae autem et consiliis Constantii Principis assignet*, uti docent verba Victoris supra laudata. Imperatores tum Caesarea sua pro Ducibus suis, ac paene etiam pro Apparitoribus habere consueverant, sicut ipsemet Marcellinus indicat, de Gallo et Iuliano Caesaribus loquens. Quis autem miretur, Imperatorem aut Regem Ducum suorum victorias sibi vindicare, ipsius auspiciis atque consiliis, militum ipsius manibus relatas? Iuliano Caesare in Galliis pugnante cum Germanis, aberat quidem Constantius corpore: sed aderat animo, aderat consiliis suis, sua auspi-

ciis ac initiis, imperio suo. Per milites eius stipendio conductos res gerebatur: in signis atque vexillis imago eius praeferebatur: idem advecto undique ex provinciis suis commeatu pascebat exercitum: ita ut qui haec cuncta animadverterit, negare vix possit Imperatorem fuisse praesentem: *A vobis profecti sunt, etiam quod per alios administratur: in omnibus pulcherrimis rebus, etiam quae aliorum ductu geruntur, Diocletianus facit; tu tribuis effectum:* ut ait Mamertinus in Panegyrico Maximiano Aug. dicto c. 11. Marcus Aurelius Antoninus Britannos, inprimis Brigantes, per Lollium Urbicum Legatum vicit, et magna sinum parte multavit: et tamen in Panegyrico, quem Eumenius Constantio Caesari dixit, de Britannica illa Antonini victoria haec reperio c. 14. *Fronto Rom. eloquentine alterum decus, cum belli in Britannia confecti inudem Antonino Principi daret, quamvis ille in ipso Urbis Palatio residens, alteri gerendi eius mandasset auspicium: veluti longae navis gubernaculis praesidentem, totius velificationis et cursus gloriam meruisse testatus est.* Quinetiam observo, nonnumquam quae Reges ac Imperatores per legatos suos ducesve gessere, ipsorummet Regum ac Imperatorum ductu gesta dici: quasi ipsi exercitus suos duxerint, ipsi bellis suis ac praeliis praesentes interfuerint. Certe Q. Curtius initio libri v. de Alexandro Darium victoris insequente, et de eius absentis in Graecia Thraciaque victoriis sic loquitur: *Quae interim ductu imperioque Alexandri vel in Graecia, vel in Illyriis et Thracia gesta sunt, si quaeque suis temporibus reddere volucro, interrumpendae sunt res Asiae, etc.* Augustus Caesar omnia externa bella, excepto Dalmatico atque Cantabrico, per legatos administravit, si Suetonio creditur; ac in primis Alpes feris nationibus celebres absens perdomuit. Nihilominus tamen Inscriptionem refert Plinius in lib. III. capite XIX. in qua eius ductu auspiciisque gentes Alpinae omnes sub Imperium populi Rom. esse redactae dicuntur, ac suis quaeque nominibus appellantur.] VALLES.

Satis multa mentiebatur: se solum, quum gestis non adfuisset, etc.] In luto lycophantiae aut philopoli haerere hic Ammianum iudicat Gruterus, fere cum Valesianis conveniens, quum nemo unquam Regum aliter scripserit, imo aliter scribere debuerit ad homines aulicarum rerum peritos, in dissertatione prima ad Tacitum, ubi agit de auspiciis et eorum maiestate. Quam ut agnoscamus, sic totius Latinae linguae usus, cui utique aula Romanorum Principum in multis partibus normam dedit, semper distinxit inter auspiciis et ductum ipsius Imperatoris, cuius tamen sic quoque auspicia aderant. Et longe aliud est, si aulicus efficiam auspiciozum amplificet; aliud moderatio Principis, non quidem ea inficiantis, sed ex vero temperantis desiderat, ut et Constantii sermo potuerit verior fuisse, nec tam apertò ludibrio affinis. GROS.

Edictis propositis] nuntiis, relationibus per provincias missis. Erexissa surgere iussisse, veniam iis pacemque concessisse. Per textum longissimum etli fulius omnia ad fastidium usque enarrata essent. W.

Laureas litteras.] Plin. lib. xv. cap. xxx. de lauro: *Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris,*

et militum lanceis pilisque. *Tacit. Histor. 3. c. 77. Lauream prospere gestae rei ad fratrem misit.* Appian. in Mithrid. c. 77. Δούκουλλος περὶ τῶνδε Ῥωμαίοις ἐπίστελλε τὰ γράμματα δάφνῃ περιβαλὼν, ὡς ἔθος ἐστὶν ἐπὶ νίκαις. Lamprid. in Alexand. Sever. c. 58. Actae sunt res feliciter in Mauritania Tingitana per Furium Celsum — atque ex omnibus locis ei tabellae laureatae sunt delatae: et alibi apud Livium. LINDENBR.

Laureatas litteras ad provinc. signa mittebat.] Recte in Editione Rom. perinde ac in Mss. omnibus legitur, ad provinciarum damna. Quanto damno provincialibus hae fuerint litterae, satis docet Salvianus in lib. 5. et titulus totus in Codice Theod. ne quid publicae laetitiae nuntii ex descriptione, vel ab invitis accipiant. Verba Salviani sunt haec: Veniunt plerumque novi nuntii, novi epistularum a summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his nova munera, novae indictiones: decernunt potentes, quod solvant pauperes: decernit gratia divitum, quod peccat turba miserrorum. *Quare Chrysostomus in comparatione Regis et Monachi ait, Reges subditorum damno et vincere et vinci, eorumque victorias plus fore subiectis gravae esse, quam clades, eo quod plus inde licentiae accedit militi, plus etiam Imperatori.* Accedit testimonium Libani ex Orat. pro Aristophane Corinthio pag. 213. (Reisk. t. p. 428.) cuius verba facere non possum, quin hic adscribam: καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπιδείξει τοῦτον οὐκ ἐπιμελητὴν ὁρίων, οὐκ ἄγγελον ὑπᾶτων, οὐ νίκης μηνυτὴν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιοῦτων ὑπερηφανότα, ὃ τὰς μὲν πόλεις ἀπώλλυεν, τοὺς δὲ δοκοῦντας διακονεῖν μετὰ ὀμάρων χρυσὸν ἀγούσων ἀπέπειψε. Neque quiquam ostendit hunc aut limitis inspiciendi, aut Consulum nuntiandorum, aut indicandae victoriae, aut aliorum similium ministerio functum esse: quae omnia civitatibus quidem perniciem creabant, ipsos vero ministros cum curribus auro onustis dimittebant. Loquitur de Aristophane, qui fuerat Agens in rebus. *Ad quorum Scholam haec ministeria pertinebant. Porro hae laureatae litterae, simul atque acceptae fuerant in provinciis, statim publice recitabantur in Theatro, adstantibus Honoratis, Decurionibus et plebeiis, idque summo cum silentio ac reverentia: ut testatur Chrysostomus Homilia xx. in Matthaeum: ubi inter cetera quum ait: καὶ τὰ ἐπινίκια ταῦτα ἃ τὰ γράμματα εὐαγγελίζονται, πολλῶ τῶν ἐν τῇ γῇ φερικωδέστερα; manifeste ad laureatas litteras alludit, quibus victoriae Principum nuntiabantur: idque ex sequentibus magis etiam apparet, licet interpretes aliter intellexisse videatur.*

VALES.

Laureatas litteras.] Has laurea cinctas olim reportata ab hostibus victoria duces ad Senatum mittere solebant, quorum exempla Imperatores deinde secuti, v. c. Maximus ap. Iul. Capitolinum in Maximinia c. 24. At vero et ex aulis eiusmodi nuntii per provincias mittebantur, sed ad provinciarum damna, avaria praesertim Agentium in rebus, qui praeter aurum coronarium (v. xxv, 4, 15.) quod exigi a provinciis ad pompam Imperatorum triumphantium solebat, nec sui immemores erant. W.

70. In tabulariis Pr. publicis condigne scriptis.] Hunc locum, prout in Regio codice legebatur, excudendum curavi, explorata

coniectura P. Castelli, qua nihil absurdius. [In Ml. Colbert. legitur dicta pro edicta. item extollendoque.] Quod si coniecturae locus esset, sic fere scriptum a Marcellino fuisse existimarem: *Exstant denique eius Principis edicta in tabulariis publicis condita, in quibus ambitiose delata narrando, extollendoque semet in coelum, ab Argentorato, etc.* VALES.

Tabulariis publicis.] In quibus adservantur acta publica, privilegia, aliaque id genus scripta, quorum Reipubl. interest. Cicero pro Archia, et de Nat. Deor. *Privata tabularia*, in quibus chartae privatae. L. 92. ff. de leg. iii. *In fundo tabularium est, in quo sunt et complurium mancipiorum emptiones, sed et fundorum variorum et contractuum instrumenta.* LINDENB.

Mansione xl. disparatur.] D. Hilarius in Psalm. cxviii. *In communibus et terrenis viis legem meminibus esse in spatiis inensurarum, cum passuum mille intervallo quaedam viae signa statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad urbem refectio viantium congrua rursus mansionum intervalla dimensa sunt.* Hocque significatu reperitur saepe in Notitiis viarum, item apud Hieronym. Iordanem Historiaeque Augg. Scriptores. LINDENB.

Mansio, ubi post unius diei iter quiescebant milites vel currus publici. — *Sepeliterat*, sepeliisset. cf. sepultam inertiam Horat. Od. iv. 9. 29. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVII. C. I.

1. *Hac rerum varietate ita conclusa hls.]* ita feliciter peractis. cf. xxi. 5, 24. — *Praediximus* xvi. 12. init. *Absolutis* dimissis — *ad Tres Tabernas* (Rhein-Zabern). W.

2. *Mediomatricos* xv, 11. (Meiz) — *Mogontiacum* (Mainz) — *nostris* provinciis, terris — *post documenta* virtutis — *omnis operae contumeliam* laborum omnium socium. W.

* *Moxque ut ad locum praedictum est ventum.]* Scribe ex Editione Rom. et ex Ml. Regio [ac Colbestino:] *Moxque ad locum praedictum est ventum;* ut libro xiv. cap. 10. et libro xvi. cap. 7. Sic in Gestis purificationis Caeciliani et Felicitis pag. 14. et pag. 22. Sed et Marcellinus Comes in Chronico Lucio Consule, nec non Paullo et Musciano Coss. ita loquitur; ita et Commodianus. VALES.

3. *Praestricti]* quorum animi, uti oculorum acies, terrore erant hebetati, obtusi. *ut primae vertiginis* turbinis tempestatis impetum. Sic *vertigo* rerum pereuntium xxxi, 10. — *verbis compositis* ad fraudem. W.

4. *Clara fide]* certo, xxi, 13, 6. — *Decurso* sc. Rheno, de qua nominum ellipsi vide ad xvi, 12. §. 7, W.

Eorum viginti sursumversus.] Cum haec sensu omni careant, sic legenda esse existimamus: *Ea re ut vi ingenti sursumversum decurso* (supple Rheno) *egressi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent et flammis.* VALES.

6. *Neceffitudinibus suis]* coniugibus et liberis. W.

7. *Opulentas pecore villas et frugibus.]* Tacit. de Germania c. 5. *Satis serax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum secunda, sed plerumque improcera: ne armentis quidem suis honor, aut gloria frontis: numero gnudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt.* Vide Caes. de Bello Gall. lib. iv. c. 1. LIX-DENAR.

Domicilia curatius constructa] non casae, sed iustae domus, apte ritu Romano ad exemplum Romanorum aedificata. W.

8. *Emensa aestimatione decimi lapidis]* decem circiter millaria emensi. W.

Prope Silvum venisset.] Hercyniam silvam viderur eam vocare Zosimus in lib. 3. c. 4. et Iulianus Aug. apud Suidam in voce

ἡρῆμα. *Hodie der Speffard dicitur, pars quondam silvae Hercyniae, estque in laeva Moeni ripa, haud procul a Confluentibus Rheni et Mosellae, ut ait Cluverius in cap. 7. lib. 3.* VALES.

Per subterranea quaedam occulta.] Subterraneum, ὑπογύειον: qua ratione etiam subaquaneum. Utrumque apud Tertull. de Anima, cap. xxviii. Mortem simulat, subterraneo latitat, septeant se illic patientiae damnat. Cap. xxxii. Aëri contraria (animalia) quae semper subterraneum et subaquaneum viventia, careat haustu eius. LINDENB.

Fossas multifidas] multis meatibus distinctas. Habile opportunitatis, consentaneum. xviii, 2, 9. W.

9. Incisis] caelis. — Robore abietum magno, multis abie-tibus. W.

10. Aëris urente saevitia] de hieme. cf. sidere urente brumali xvi, 12, 15. W.

11. Muaimentum quod in Alamannorum solo conditum Traianus suo n.] Dubio procul intelligit Coloniam Traianam, cuius mentio in Itinerario Antonini Aug. et Notitia viarum: — Agrippina, Novesio, Asciburgio, Veteribus, Colonia Traiana. LINDENB.

Munimentum Tralani] Nuspiam alias occurrit. Plerumque in agris Schaffnaburgensium (Schaffenburg) illud quaerunt, quoniam numi, aliaeque Romanae reliquiae ibi inveniuntur. Mannertus vero in Germania p. 272. imprimisque p. 566. propius ad Moguntiam situm fuisse ex tota serie narrationis Ammiani et ad oppidum Hoechst quaerendum esse recte existinat. — Ex barbarorum visceribus, terris interioribus. Eadem translatio haud raro apud Livium obvia. Similiter Ciceroni dicuntur aerarii viscera, observante Ernest. W.

12. Volucriter] velociter, xx, 4, 21. xxix, 1, 18. congregati in concionem. — Oratoribus legatis — omni consiliorum via firmata omnibus probe diligenterque ponderatis. Sic c. 8. §. 2. firmato consilio. Possis tamen etiam legere firmatam. — causatus plurima multas causas afferens — supra citius, quam optari potuit. W.

13. Conceptis ritu patrio verbis] Intelligendum de formula iurisiurandi, conceptis lingua Alamannica verbis, quae praecito iubebat Iulianus. W.

14. Comparando Punicis et Teutonicis (Cimbricis). Nimis haec comparatio. W.

C A P V T II.

1. Sudorum] laborum. Remos (Rheims) Agrippinam (Cöln) et Iuliacum (Eulich). W.

Francorum val. cuneos in sexcentis velitis.] Mille dicit Libanius in Orat. funebri (Reisk. i. p. 545.) his verba: ἀλλ' ἐν χειμῶνι μέσῳ τοῦτο μὲν Θραγκοὺς χιλιούς, οἷς ταυτὸν εἰς ἡδονὴν χιών τε καὶ ἀνθὴ, κώμας τινὰς πορθέσαντας, ἂν ἐν μέσῳ Θρούσιον ἔτημον, περιστοιχισάμενος καὶ κατακλείδας εἰς τοῦτο, λιμῶ λαβὼν

ἔπερθε δεδεμένους τῷ μείζονι. Id est: *Sed adulta tam hieme* Franci numero mille, quibus nives perinde voluptati sunt ac flores, vastatis aliquot vicis, quorum in medio castrum erat desertum, circumfessi a Iuliano. et in illud castrum inclusi sunt. Eosque cum fame ad deditionem coegisset, victos ad Augustum misit. Addit deinde Libanius, Constantium hos barbaros Iuliani munus ad se missum videri noluisse, (v. Gibbon. T. IV. p. 344. not. 81. W.) cosque suis legionibus miscuisse. VALES. Legendum puto *Francorum val. & ssimos cuneos M. sexcentis velittibus*, id est, mille sexcentis. Otelius. Sed codex Colbertinus alique huic coniecturae refragantur. HADR. VALES.

Francorum] Olim Cherusci, quorum foedus cum diremissent Langobardi, novum contra hos pepigerunt, collectis pluribus Germaniae populis. Franci (Liberi) Galliam saepius infestiarunt, et in Hispaniam adeo penetrarunt. Iuliani aetate sedes inprimis habuerunt ad Mosam et Vahalin (Maas und Waal.) v. omnino Mannert Germ. p. 259. II. Rex Francorum cum Iuliano pacem fecerat, XVI, 3, 2. W.

In sexcentis velittibus] Tō in illius aetatis scriptore uti crebro omitunt, ubi adesse debebat, ita contra ponunt, ubi redundat, uti h. l. W.

2. *Iisdem intactis*] non coercitis. Sic Ernesti. Ego vero potius referam ad munimenta, ideoque nisi hostibus ea eriperet. W.

Castellum oppidum.] Vide quae de hoc Castello accurato studio adnotavit Clarissimus et inter praecipua virtutis atque doctrinarum exempla nominandus, Marcus Vellferus Duumvir Aug. in explicatione Schedae itinerariae antiquae, pag. 39. LINDENBA.

Castellum opidum quod.] Tria haec verba Castellus ex ingenio supplevit, cum in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum, perinde ut in Regio codice, "Tolos." [et Colbertino.] Libanius in loco supra laudato Θεούριον ἔρημον appellat. Castellum quidem Menapiorum memorat Ptolemaeus iuxta Mosam: hodie *Kessel* vocant. Sed ita a Marcellino scriptum fuisse, vix possum in animum meum inducere. VALES. Cur non simpliciter intelligimus duo munimenta ista, de quibus dixit? etli videatur abruptius. GRON. Verba *Castellum oppidum, quod* temere a Castello inculcantur. v. Wesseling ad Itiner. p. 376. W.

Praeterlabi] Eadem vox xxv, 10, 5. pro praeterlabi. W.

3. *Lusortis navibus.*] Ad impediendos barbarorum discursus habebant Romani in limitibus naves speculatorias, quas *lusortias* vocabant. Ammian. lib. XVIII. c. 2. *Lusortae naves quadraginta.* L. unic. C. Theod. de lusoriis Danub. Novella Theodof. xxxi. Veget. lib. IV. cap. ult. Epiphan. Episc. λόγῳ Ἀγχυρ. pag. 513. Ὁ Ἀντίωνος ὁ ἐν Ἀντιόχεια κειμήλιος, καὶ σὺν λουσορίῳ πλοῖον κείμενος ὑπὸ Ἀδριανοῦ οὕτως κατετάγη. Flav. Vopisc. in Vita Bonosi Imp. (Scriptt. H. A. T. II. p. 767. ubi cf. Salmasius. Eundem vide ad Vopisc. Aurelian. c. 38. p. 520. ed. Hack. W.) *Cum quodam tempore in Rheno Romanas lusortias Germani incendissent, timore ne poenas daret, sumisit imperium.* Ea enim vera est lectio huius loci, vett. libb. fide sustenta. De hisce lusoriis optime P. Pithoeus I. C. Adversar. lib. I. cap. XIV. LINDENBA. *Lembi amnici* xxx, 3. W.

Crustis pruinarum] glaciei: W.

4. *Repedare ad sua.*] Lib. XIX. c. 6. §. 9. *Velut repedantes sub modulis.* Lib. XXVI. c. 5. §. 11. *Repedare ad Illyricum.* Imp. Honor. et Theod. leg. 11. C. de cohort. *Repedare ad pristina sacramenta.* Vid. Pomp. Fest. et Non. Marcell. in *repedare.* LINDENB.

Repedavit] i. e. pedem retulit. Saepius frequentat Animanus, et illius aetatis auctores, Dittmarus Merleb. etiam habet. *Parifios*, tum nonnisi castellum in insula fluvii Sequanae. Ritterus ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 46. v. ad xv, 11, 3. W.

C A P V T III.

1. *Plurimae gentes vi maiore collaturae capita sperabantur*] timendum erat, ne maiores copias undique congregarent — *Magnis curarum molibus stringebatur*, pretiosius dictum pro admodum sollicitus erat. *tribuit ratioctnla dispensavit*, ordinavit, descripsit, quid quisque tributum pendoret. W.

2. *Florentius Praefectus Praetorio*] cf. xvi, 12, 14. Tum temporis erant magistratus civiles, ideoque reditus etiam provinciarum eorum curae erant commissi. v. Ind. II. h. v. — *Cuncta permensus* subducta accurate rationibus. W.

Quidquid in capitatione deesset, ex coquisitis suppleret.] Quod hic *conquisitum*, inf. *indictionale augmentum* dicitur. LINDENB.

Ex coquisitis se supplere firmaret.] Tria sunt genera pensionum: canonis, oblationis, indictionis, ut notat Alconius in 3. Verrinam. Et canon quidem seu *canoict tituli*, ut in lege 36. Cod. Th. *De annona et tributis*, seu *canoicae praebitiones*, ut in lege 4. *tributa in ipsis speciebus inferri*, Cod. eodem, sunt sollemnes et antiquae praestationes: unde et *sollemnia* dicuntur ab Hermogeniano in lege 1. D. de muneribus, et a Marcellino nostro infra (hoc ipso capite) *Gratandum*, inquit, *esse, si provincialis hinc iade vastatus saltem sollempnia praebet*, uedum *incremeata*. Indictio vero est quidquid praeter canonem indicitur. Plinius in Grat. actione c. 29. *Nec aoris indictionibus pressi ad vetera tributa deficiat*. Sunt et superindicticii tituli, qui praeter indictionem provincialibus imponuntur ob necessitatem aliquam, puta ob tirorum, aut equorum, aut vestium comparationem. Nam in Codice diversi tituli sunt, *de indictione*, et *de superadicto*. Tamen *superadicticii* tituli indictionis nomine comprehendi possunt. *Indictione augmeatum*, et *incremeata*, et *conquisita* Marcellinus appellat hoc in loco: in libro autem 19. c. 11. §. 3. *exquisitorum detestanda nomina titulorum*: et in lib. 30. c. 5. §. 6. *extiasta provisorum detestanda nomina titulorum*. Denique oblatio est proprie auri et argenti, quod largitionibus inferebatur, non arcae Praefectorum Praet. ut canonici et indictionales tituli. VALES.

Talium gnarus] sc. Iulianus. W.

3. *Huiusmodi provisionum.*] Sic *provisiones Praef. Praet.* dicuntur in lege 169. Cod. Th. de Decur. Et Pollio in Balista

provisionem annonariam dixit Balistae, qui Praefectus Praet. fuit. Corippus in lib. 3. v. 350.

— gratisque dari provisâ iubemus.

id est, annonas. VALES.

Provisionum insanabilin vulnera.] Quae hic provisiones, mox post incrementa vocantur. Lib. xix. c. 11. §. 3. *Exquisitorum detestanda nomina titulorum.* Lib. xxx. c. 5. §. 6. *Exitia lia provisorum nomina titulorum, luxta opulentas et tenues enervatus succidere fortunas.* LINDENBR.

Quae res ut docebitur postea.] Inf. lib. xix. cap. xi. LINDENBR.

4. *Se repente factum infidum]* sibi malae notam fidei iniuri. W.

5. *Indictionale augmentum oblatum sibi nec rectare.]* Hoc ipsum est, quod intelligit Iulianus Caesar in Epistola 17. ad Orbasium, (p. 384. Spanh.) ubi de Florentio queritur Praef. Praet. quem *μισρὸν ἀνδρόγυνον* appellat. Sed operae pretium fuerit verba ipsa apponere: *πολλάκις αὐτοῦ τοὺς ἐπαρχιώτας ἀδικήσαςτος εἰσέ-
πιστα παρὰ τὸ πρέπον ἑμαυτῷ, τὰ μὲν οὐκ ἀκούων, τὰ δὲ οὐ προσ-
εἰμένους, ἄλλοις δὲ ἀπιστῶν. ἔνια δὲ εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ τρι-
πὼν ὅτι (lege ὅτι) δέ μοι μεταδοῦναι τῆς τοιαύτης ἡξίωσεν αἰσχύ-
νης, ἀποστειλάς τὰ μισρὰ ὑπομνήματα, τί με πράττειν ἔχρην, ἀρ-
σιωπῆν ἢ μάχεσθαι;* Id est: *Qui cum provinciales multis iniuriis affectisset, tacui saepe, contra quam dignitas mea postulabat: cum quaedam nudirem, alin minimo admitterem, nonnulla non crederem, multa in eius familiares verterem. Sed quando eiusdem infimiae me participem facere voluit, missis ad me commentariis omni scelere et iniuria refertis: quid tum mihi faciendum fuit? tacendum, an pugnandum?* Addit deinde quod praetorini hoc in loco non debet: *τί τοίνυν ἐποίησα; πολλῶν παρόντων, οὓς ἔδειν ἀναγγελοῦντας αὐτῷ, εἶπον· διορθῶσει τὰ ὑπομνή-
ματα οὗτος ὁ δεινός ἀσχημονεῖ, etc.* Id est: *Quid igitur feci? Multis praesentibus, quos ei relatu-
ros intelligebam, Omnino, inquam, ille commentarios suos corrigit: prorsus enim immodeste agit.* Hoc plane est, quod hic ait Marcellinus, Iulianum nec recitari indictionale augmentum Florentii sivilisse, nec subscribere ei voluisse. VALES.

Perplexo.] diligenter atque scrupulose. cf. xv, 1, r. xxv, 3, 23. — *Provincialis vñstatis pessumdatus,* ad incitas redactus. W.

Unius animi firmitate] communi omnium, eoque firmo consensu. Unanimanti consensu est xxi, 5, 9. W. Imo: *uius Iuliant constantin,* quem sensum ὁ *μαχαρίτης* in vernacula interpretatione ipse olim expresserat. BRF.

Conaretur Camelafit nomine inique.] Camelos plurimos fisco aiebat, quibus commeatus militibus ad bellum euntibus verherentur: idquo et militibus ipsis commodo erat, et provincialibus, qui hoc facto angariarum molestia liberabantur: ut docet Procopius in Anecdotis lib. sinem. Et Camelafis quidem inter personalia munera censebatur. Unde cogi quis poterat, ut Camelarius esset, et Camelos ageret, ut docet ICIus in lege 1. D. de muneribus. Inter patrimonii tamen onera eam fuisse hic locus Mar-

cellini convincere videtur. Sed sciendum est haec verba, *Camelasi nomine*, in Editione Rom. et Mss. omnibus deesse, et a P. Castello per summam audaciam inserta fuisse, cum lacuna esset tsm in Editione Rom. quam in Mss. Equidem nihil deesse existimo, si ita scribatur: *Ut praeter solita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur. Denique inusitato exemplo, etc.* VALES.

[*Camelasi nomine.*] *Arcadius Charilius libro singulari de Munerib. civilibus, in Pandect. Iuris. * L. fin. §. 11. ff. de munerib. *Camelasia quoque similiter personale munus est: nam ratione habita et alimientorum, et camelorum, certa pecunia camelariis dari debet.* LINDENB.

6. *Inusitato*] quoniam totus provinciarum, quae ad Praefecturam quamque pertinerent, redditus solius Praefecti Praetorio curae commissus erat, ideoque nonnisi *petendo* a Florentio Iulianus impetraverat, ut secundam Belgicam libi concederet, in qua documentum initius tractandorum provincialium dare vellet. W.

[*Praefectianus — Praefidialis apparitor.*] Praefidiales equidem etiam ad Praefecturam Praetorii referendos esse crediderim, quum Praefidum commune omnium magistratuum provincialium maiorum nomen fuerit. Praeterea Ammiani interpretes video *apparitoris* vocabulum ad utrumque, et *Praefectianum* et *Praefidiale* trahere, quod mihi secus videtur, qui ad posterius tantum pertinere puto, ita ut Praefectiani sint, qui ab ipsis rationibus essent, rei tributariae rationes tractarent, qualis occurrit xxviii, 1, 5. *tabularius praefidialis officii*; apparitores contra illis ad manus praestoque essent, minoribusque negotiis, v. c. pecuniis exigendis cet. adhibereutur. W.

[*Quos in curam aes allennum separat suam.*] Ita hactenus editum fuerat ex coniectura P. Castelli. Sed codex Regius, optimus ille certe, et a docta manu scriptus, veram scripturam exhibet, *quos in curam suscepit suam*. Sic etiam loquitur Symmachus in Ep. 122. libri 9. Codex Valentinus teste Loifello scriptum habebat sic: *Quos in curam..... Iulianus cepit suam*; sed Tolofanus Regio assentitur. * VALES.

[*Nec interpellati.*] Ne appellati quidem de solvendo. W.

C A P V T IV.

1. *Pauca discurrem.*] *Discurrere, διαλέγεσθαι.* Sic lib. xxvi. e. 1. §. 1. *Discurrere per negotiorum celsitudines adsuetao.* Lib. xxx. c. 7. §. 1. *actus discurrere per epilogos breves.* Eodem modo *discursus*, in L. 1. C. Theod. de rap. virg. *Redemptique discursus poena imminet.* Karolus Magn. in Praefatione contra Synod. de ador. imaginib. *In praefata Synodo hebetudinis continentur discursus.* *Marc. Capella lib. 6. *Adstruendae praeceptionis excursus*, p. 221. Macrobi. Saturn. 7. c. 1. *Primus mensis post epulas lnn remotis, et discursum variantibus poculis minutioribus.* Neque alio sensu in idiomatico Gallicano ac Italo nunc frequentatur. LINDENB. *Discurram disseram, quod promiserat xvi, 10.* W.

2. *Ambitiosa moenium strue*] amplis et sumtuosis moenium molibus. *Hecatompylos* centum portarum. *Thebas* institutores conditores cf. xiv, 8. cognominarunt, e cuius *Hecatompyli vocabulo Thebais provincia nunc usque adpellatur*. *Hecatompyli* igitur *Thebae* dictae, quod centum portis moenia distincta essent, e quibus singulis ducenti equites, totidemque currus falcati in bella emilli seruntur. Fundus fabulae *Homerus Iliad. ix. 383. f.* *Pomponius Mela 1. 9. centum portas*, ait, *sive, ut alii aiunt, centum aulas, totidem olim principum domos fuisse*. Celeberrimum uuper *Acadeniae Goettingensis* decus, *I. D. Michaelis*, ipse eques, in libello: *Etwas von der ältesten Gesch. der Pferde und Pferdezucht* S. 33—41. pro totidem stabulis equilibus habuit. *Brucius Reisen zur Entdeckung der Quellen des Nils* B. 1. S. 180. et 192. vers. *Volkman*. nulla plane moenium vestigia conspici posse confirmat, priscosque *Thebarum* incolas sine dubio contendit antra montium incoluisse, (*Troglodytas*) ideoque verisimile esse, centum principum domicilia rupibus incisa et prae aliis exornata in miraculis illo tempore habita fuisse. Etiam nunc, addit, eadem *Beeban et Meluke* h. e. portas regum nominari. W.

3. *Duces oppressere Poenorum.*] Suspicio, *Ammianum* aliquo memoriae lapsu confudisse *Hecatompylos Thebas* cum *Hecatompylo Libyae*, quam a *Poenis* captam prodit *Diodorus Sic. in Except. libri 24. p. 565. Wesl.* (*Zoega p. 25.*) — posteaque reparatam *Cambyfes*, ut raperet opes invidendas, ingentes, immensas, ne *Deorum* quidem parcens donariis, (*ἀναθήματα*) in quibus et ipsi erant obelisci. vide paullo post. cf. et *Strabonem Lib. xvii. p. 1158. Almelov. W.*

Rex ille Cambyfes.] *Thucyd. lib. iii. Trog. Pomp. lib. 1, 9. Strabo lib. xvii. p. 805. et 816. Almelov. LINDENB.*

4. *Laxitate indumentorum*] Qualia ad nostram usque aetatem in illis regionibus solent gestari. W.

Pugione quem aptatum femori dextro.] *Acinacem* intelligit, qui erat pugioni similis, ut docet *Iosephus* in lib. xx. *Antiquitatum*. *Acinacem* autem *Persae* in dextro latere gestabant, quem admodum docet *Valerius Flaccus* in libri 6. *Argon. v. 701. ubi de Mirace Persa:*

Insignis manicis, insignis acinace dextro.

Adde *Herodotum* in lib. 7. c. 61. *VALRS.* *Praetorianos* etiam *Roman.* milites a dextro latere suspensos habuisse gladios, docuit *Salm.* ad *Spartiani Severum* c. 6. W.

Nudato] Quod explicant plerumque de vinculo, quo inferior vagina continetur, abrupto. v. *Herodot. iii, 64. Iustinum 1, 9. Strabo a Magis eum interfectum narrat. W.*

5. *Cornelius Gallus Aegypti procurator.*] Πρώτος τῆς Αἰγύπτου ἑπαρχος. *Strabo lib. xvii. p. 819. Almelov.* *Servius* ad *Eclog. x. Gallus ante omnes primus Aegypti Praefectus fuit.* *Caulam* mortis eius *Ovidius* indicat *Trist. lib. 2. 445.*

Nou fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo;
Sed linguam uiuio non tenuisse mero.

Dio lib. liii. c. 23. πολλά μάταια ἐς τὸν Αὐγουστον ἀπέλγει. LINDENB.

Cornelius Gallus exhausti civitatem.] Causam vastationis huius Thebarum affert Strabo in lib. ult. p. 819. Almelov. quod scilicet Thebari ob tributa seditionem concitaverant. De huius autem obitu ita scribit Dio in lib. 53. c. 23. ob multa et varia quae in procuratione Aegypti insolenter gesserat, a Largo amico eum delatum, Senatus iudicio infamia notatum esse, bonisque multatum, quae in aerarium Augusti sunt redacta: quae cum Gallus ferre non posset, mortem sibi conscivit. Gallo in Praefecturam Aegypti succellit Caius Petronius; Petronio Aelius Gallus, cui quidem Aelio Gallo familiaria fuit Strabo, ut ipsemet in lib. a. p. 118. dicit. Idem in lib. 17. p. 819. hos duos Gallos manifeste distinguit. Postquam enim de Cornelio Gallo locutus est, statim de Petronio, ac mox de Aelio Gallo subiicit. Dio etiam in lib. 53. utrumque distinxit. Sed apud Dionem c. 29. legitur, Ἀίλιος Λάγγος, ex prava emendatione Xylandri, qui malo exemplo veterem lectionem Αἴλιος Γάλλος expunxit, et novam deteriorem substituit. Atqui etiam apud Zonaram qui Dionem exscribit, Ἀίλιος Γάλλος legitur. Hic est Aelius Gallus, qui primus Rom. in Arabiam signa intulit, teste Plinio in lib. 6. c. 32. extr. et Iosepho in lib. 15. et Galeno in lib. 2. de Antidotis: quam illius expeditionem describit Strabo in lib. 16. qui ei comes fuit, et Dio in loco citato. Quem miror tamen successorem Cornelio Gallo Aelium Gallum ponere, Aelio vero Petronium, contra quam Strabo et Iosephus affirmant. Ex his refellitur error Casauboni, qui in Notis ad Strabonem p. 780. et ad Suetonium in Augusto c. 66. hos duos Gallos Praefectos Aegypti pro uno eodemque accepit: quem secutus est Gerardus Vollius in lib. 2. de Historicis Graecis, VALES. Adscripsit Pater, p. 187, qui male se defendit p. 26: de Poetis Latinis. CRON.

Longe diu postea cf. XIV, 7. *Cornelius Gallus Aegypti procurator*, recte: nam sic iude ab Augusto praefides Aegypti nominari solebant. *furtorum repetundarum*; de administrata turpiter provincia v. Dion. Cass. II, 17. LIII, 13. et 23. *nobilitatis equitum metu stricto incubuit ferro*, mortem sibi ipse conscivit. — *poëta*. Exstant adhuc C. Corn. Galli elegiae VII. quae plerumque triumphis, quos vocant amorum, Catullo, Tibullo et Propertio adiectae inveniuntur — *is est, si recte existimo*, (recte vero) *quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Ecloga X. Virgilius decantat*. cf. omnino Fabricii bibl. Lat. ed. Ernelti T. I. p. 425. ff. W.

6. *In hac urbe Thebis inter labra lacus depressos, et lapidibus munitos, cisternas marmoreis pilis nixas, obeliscos vidimus plures stantes, aliosque iacentes et comminutos deiectos et diffractos, quos Reges montium venis vel apud extremos orbis incolas (Aethiopes? nam ad hos pertinere montes graniti, et etiam nunc ipsae olim exisorum obeliscorum formae in istis montibus conspiciuntur. Heeren Ideen Th. I. S. 342.) perscrutatis, pallive, ut ad vents referatur. Dis superis in religione dicarunt, in honorem Deorum erexerunt, donaria esse voluerunt.* Sic recte veteres, nec audiendi recentiores, qui obeliscos credidere fuisse vel gnomonas ad horas demonstrandas vel ad dierum longitudines et vertentis anni cardines, vel sepulchralibus monumentis interviisse, — vel pro idolis cultos, quos omnia refellit Zoega p. 156. ff. deinde vero suam ipsius sententiam proponit inde a p. 174. cuius

summa haec est: „Discernendas esse *stelas* (columnas) et obeliscos. Nimirum Aegyptios, uti aliosq. ad cultiorem vitam progressos, statuisse primum *memoriales lapides* rudes initio atque informes, post certa figura, et inscriptos. Eiusmodi *stelas* stetisse modo in templorum atriis, modo in ipsis templorum adytis, modo super tumulis, vel alio quolibet loco, quem eventus aliquis posteris reddiderit memorabilem. Deinde vero aucta gentis opulentia, regumque ambitione *maiores stelas* (obeliscos) erectas esse, et binas quidem plerumque ad frontes aedium sacrarum. — *Donaria* fuisse et ex eo apparet, quod in *grandium* obeliscorum ima parte vir flexis genibus alteri sive stanti, sive sedenti dona offert, eademque res non raro repetitur in trunci pyramidio.“ W.

Obeliscos vidimus plures aliosque iacentes] De iisdem Strabo lib. xvii. p. 805. Almel. "Ἄλλοι δὲ εἰς τὴν καίη (Heliopoli) καὶ ἐν ἀγέλας τῇ νῦν Διοσπόλει, οἱ μὲν ἑστῶτες ἀκμὴν πυρίβροτοι, οἱ δὲ καὶ κεκλιμένοι. LINDENBR.

7. *Est autem obeliscus asperitimus durissimus lapis, granites, Syenites lapis, Plinio pyrrhopoecilus, Italici granito rufus — in figuram metae conicam, quales erant in spina circi extrema utrinque erectae, — utque radium solis imitaretur.* Sic et Plinius. Sed ista radiorum et obeliscorum similitudo non ea est, ut certo consilio expressam existimemus ab obeliscorum conditoribus, sed diu post erectos obeliscos inventam a *Sophistis*, qui Aegyptiam philosophiam in sublimius augere satagentes in omnibus praecae gentis tum effatis, tum operibus benefici astri naturam adumbratam docuere. Zoega p. 156. — *gracilescens* tenuior sit, arcuius contrahitur. cf. xxi, 15. — *in verticem productus defluens angustius*, pyramidion, aliquando tamen in formam coni obtuli. Zoega p. 133. — *manu levigatus artificis*. Plana saxi superficies nazio vel alio eiusmodi pulvere ad splendorem usque laevigata est. historicae quoque effigies et notarum pars eximio laevore nitent, quae vero deprellius sculpta sunt, vel solis fulcis exarata, laevore carent, et scalpri tantum videntur expolita. Zoega p. 68. Pulvis Naxius occurrit ap. Plinium xxxvi, 7. qui diu eum ait lignis et marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis placuisse ante alia: ita vocari cotes in insula Cypro genitas. W.

8. *Formarum figurarum, imaginum innumeras notas hominum, animantium, volucrum, anguim, scarabaeorum, plantarum, crucis ansatae, clavium, easque non in obeliscis tantum conspicuas, sed in aliis etiam monumentis, mumiis etc. hieroglyphicas appellatas*, quoniam ad religionem maxime referebantur, *incisas*, serius etiam pictas — *initialis sapientiae vetus insignis auctoritas*, quam Aegyptiorum imaginibus sensa animi, notionesque exprimendi rationem initium fuisse sapientiae, in ipsis libris sacris Act. vii, 22. celebratae, inde ab antiquissimis temporibus creditum est. Idem sere dicit Tacitus Ann. xi, 14. „Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant, et antiquissima monumenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur, et literarum semet inventores perhibent.“ W.

Notas hieroglyphicas.] Lib. xxi. c. 15. §. 30. *Excisis partibus volucrum ferarumque genera multa sculpsit, et animalium species innumeras multas, quas hieroglyphicas litteras appellarunt.* Tacit. Annal. xi. 14. *Primi per figuras animalium*

Aegyptii sensus mentis effingebant. Marc. Capella lib. 11. *Erantque quidam (libri) sacra nigredine colorati, quorum litteras animantium credebantur effigies.* Apul. Miles. xi. Calliod. lib. III. Var. 27. Neque vero animantium tantum, sed et alterius generis figuris utebantur. Unde in Historia sacra legimus, signum crucis inter *ιερατικὰς* litteras fuisse repertum. Suid. in *Σταυροί*. Socrates lib. v. c. 17. *ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σαράπιδος λυομένου καὶ γυνουμένου. ἤρξατο γράμματα ἐκχευόμενα τοῖς λίθοις τῷ παλουμένῳ ἱερογλυφικῶν.* ἦσαν δὲ οἱ χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τυπούς. Philo lud. de Vita Moſeos p. 412. *τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασι ἐπιδείκνυνται, καὶ διὰ τῆς τῶν ζώων ἀποδοχῆς.* Aegyptiacis hiace notis habuilla Aethiopes alias similes, quas regis vocabant, ex Heliodoro sci-mus lib. iv. c. 8. *Ἐπιλεγόμεν τὴν ταυρίαν γράμμασι Λιβυιοῖς, οὗ δημοτικοῖς, ἀλλὰ βασιλικῶς ἐστιγμένην, ἃ δὲ τοῖς Αἰγυπτίῳν ἱερατικοῖς καλουμένοις ὁμοιοῦνται.* Et in Graecorum templis sacros quosdam characteres fuisse, Theodoretus scribit, Quæstion. in Genes. 50. *Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς ἰδιοὶ τοῖς εἰς χαρακτῆρας γραμμάτων, οὓς ἱερατικοὺς προσηγόρευον.* Harum notarum Ipe-cimina invenimus in obeliscia et monumentis antiquis, etiam in anulis, qualis fuit ille Theagenes puellae apud Heliodor. lib. viii. c. 11. *Δακτύλιος — — λίθῳ τῇ παλουμένῃ παντάρῃ τὴν σφινδόνην διάδοτος, γράμμασι δὲ ἱεροῖς τισὶν ἀνάγραπτος.* De iisdem extat egregius locus apud Diodor. Sicul. lib. III. c. 4. Plutarch. de Iside, Clem. Alex. Stromat. lib. v. Aurel. Macrob. Saturnal. lib. I. cap. xxi. Easque plenius interpretati sunt ex antiquis Chaeremon, Hermateles, Hermaspion, et qui vetustissimus omnium Orus Apollo Niliacus: cuius librum Aegyptiaca lingua scriptum in sermonem Graecum transtulit Philippus, quem adhuc in manibus habemus. LINDENB.

9. *Aliant mundi*] „De partibus mundi universi minus cognit-
tis, imperio Romano oppositis, qui mundus κατ' ἐξοχὴν dicitur.“
Sic Ernest. W.

[*Ad ævi quoque sequentis ætates Imperatorum vulgatus perveniente memoria.*] In codice Colbertino lego: *Ad ævi quoque seq. ætates imperatorum vulgatus pervenire memoria:* ex quo iudico hunc locum ita emendari oportere: *Ad ævi quoque seq. ætates ut patratum vulgatus perveniret memoria;* id est, ut facilius rerum gestarum notitia ad posteros perveniret.] VALES.
Sed ipsi apices in Ms. subiiciunt, *ut peractorum.* OLON.

11. *Per vulturem naturae vocabulum.*] Horus Apollo lib. I. cap. 11. de vultorum conceptione, Plutarch. Plin. Aelian. Hist. Anim. x, 22. Procop. in Elaiam, Balil. Magn. et illum imitatus Theophylactus Simocat. *Φυσικῶν ἀπορημάτων.* cap. η. Tzetzes Varr. Histor. Chil. XII. cap. ccccxxxix. LINDENB.

Per vulturem naturae vocabulum pandunt, naturam indicant, quia mares nullos (ex vento enim feminae concipere dicuntur) posse inter has alites inveniri rationes memorant *physicae*, sententiae phyllicorum. Hanc fabulam praeter Horapollinem I, 11. narrant Plutarchus Quæst. Rom. 90. Aelian. hist. animal. II, 46. ubi v. Schneiderm. Nounulli adeo Patrea Ecclesiae hoc anile commentum ad explicandam Mariae conceptionem in subsidium vocarunt, de quo plura vid. ap. Bructum Reisen T. V. p. 168. (Ceterum, uti inter vultures nullos mares, sic contra

inter scarabaeos feminas nullas esse existimabant. Aelianus hist. an. x, 15. Hos enim rotundam figuram effingere statuebant e stercore bubulo, et semine huic immisso foetum sine femina procreare. Hoc igitur voluerunt mystae Aegyptii: uti scarabaeus *actuum* rerum principium denotet, sic vulturem *passivum*, e quorum coniunctione omnia procreentur. Zoega p. 446. 448.) W. Bochart. in Hierozoic. P. II. c. 26. pro naturae legendum coniecit *matris*, ut in Horo: μητέρα δὲ γραφόντες γῆνα ζωγραφῶσι, ἐπειδὴ ἀρχὴν ἐν τούτῳ τῷ γίνεσι τῶν ζώων οὐχ ὑπάρχει. ERF.

Per speciem apis.] Horus Apol. lib. i. cap. LXII. Seneca de Clement. lib. i. cap. 19. Plin. lib. xi. cap. 17. Mich. Glyc. Annal. tom. i. cuius verba, quoniam Graeco edita non sunt, describam, ut in Ms. exempl. quod penes me olim fuit, leguntur: Καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιστῶν τινὶ τῶν ἔργων ἀπονται, οὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν καταδεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσιν τὸν βασιλέα καταρξάντα τῆς πῆψεως. Οὐ χειροτονητὰς δὲ οὗτος. ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέθει διαφέων, καὶ σχήματι, καὶ τῇ τοῦ ἡδους πραότητι. Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῇ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἀμυναν. Νόμοι τινὲς εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἀρχαί, ἀρχοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. LINDENBR.

Per speciem apis indicant Regem — aculeos.] Longius a vero, saltem commoda et consentanea significatione abest interpretatio Ammiani, praeterum, cum apum princeps careat aculeo. Zoega 443. W.

12. *Sufflantes instantes adulatores id sine modo strepebant, aures quasi obiundebant.* W.

Octavianus Aug.] Strabo lib. xvii. p. 805. Almel. Plin. lib. xxxvi. c. 14. LINDENBR.

[*Quorum unus in Circo Maximo, alter in Campo locatus est Martio.*] Divus Augustus duos obeliscos Heliopoli transtulit Romam, et alterum in Circo Magno, alterum in Campo Martio constituit, aegre navibus advectos. Amborum meminit Plinius in libri xxxvi. capito ix. posterioris etiam in capite x.] VALES.

Quorum unus in Circo Maximo] nunc Flaminius, in aditu portae Flaminiae, Zoega p. 72. — *alter in Campo locatus est Martio.* Hic Zoegae est *Campanensis*. Hunc, ita ait Zoega p. 72. Augustus pro *gnomone* erexit in Campo Martio, e cuius rudetibus adustum quidem et disruptum tabulari iussit *Benedictus XIV.* dein abdito loco proiectum, et tantum non iterum sepultum in lucem revocavit *Pius Sextus*, et statuendum curavit in area Curiae Innocentianae 1792. — *hunc*, de quo Ammiano sermo est (nunc Lateranensi) recens advectum a Constantino M. Augustus olim — *intactum praeterierat*, quod Deo Soli dedicatus — *intra templi delubra ad atrium tamquam apex omnium eminebat.* W.

Deo Soli.] Strabo lib. xvii. Macrob. Saturn. i. cap. 22. LINDENBR.

13. *Miraculum Romae sacraret.]* Non antiquam Romam, sed novam quam vocant, nominis videlicet sui cognominem urbem, hoc miraculo ornatam voluit Constantinus. Id nos docet Inscriptio vetus, quae usque ad nunc in ipso obelisco legitur, quam totam hic apponere lubet:

PATRIS

PATRIS OPUS MUNUSQ..... TIRI ROMA DICAVIT
 AUGUSTUS..... TUIS ORBE RECEPTO
 ET QUOD NULLA TULIT TELLUS NEC VIDERAT AETAS
 CONDIDIT UT CLARIS EXA..... ET DONA TRIUMFIS
 HOC DREUS ORNATUM GENITOR COGNOMINIS URBIS
 ESSE VOLENS CAESA THERIS DE RUPE REVELLIT.
 SED GRAVIOR DIVUM TANGEBAT CURA VERENDI
 QUOD NULLO INGENIO NISUQUE MANUQUE MOVERI
 CAUCASIAM MOLAM DISCURRENS FAMA MONEBAT.
 AT DOMINUS MUNDI CONSTANTIUS OMNIA PRETUS
 CEDERE VIRTUTI TERRIS INCEDERE IUSSIT
 HAUT PARTEM EXIGUAM MONTIS PONTOQUE TUMENTI
 CREDIDIT ET PLACIDO..... CTU
 LITUS AD HESPERIUM..... MIRANTE CARINAM
 INTEREA ROMAM TA..... RO VASTANTE TYRANNO
 AUGUSTI IACUIT DONUM STUDIUMQUE LOCANDI
 NON PASTU SPAET.... SED QUOD NON CREDERET ULLUS
 TANTAE MOLIS OPUS SUPERAS CONSURGERE IN AURAS.
 NUNC VELUTI RURSUS RU..... AVULSA METALLIS
 EMIGUIT PULSATQUE POLOS HAEC OLORIA DUDUM
 AUCTORI SERVATA SUO CU..... CAEDE TYRANNI
 REDDITUR ATQUE ADITU RO... VIRTUTE REPERTO
 VICTOR OVANS URNIQ..... TROPAEUM
 PRINCIPIIS ET MUNUS CONDI..... QUE TRIUMFIS. LINDENBR.

Verum Constantinus, Christianus quippe, id parvi ducens, nihilque committere in religionem recte existimans (ex quo iudicio tamen effici non potest, paganam an Christianam religionem amplexus sit Ammianus) cum ablatum ex uno templo in aliud, idque totius mundi, transtulerit, Romam sc. novam, Constantinopolin. Id docet Inscriptio a Lindenbr. exhibita, ideoque placet Zoegae p. 614. W.

Amplitudinis antehac inusitatae.] Difficile dictu, unde sic pronuntiavit Ammianus; quum et pari numero sit apud Polybium quinquereimis, et altera quinquereimis Galli habuerit remiges quadringentos; et maiores naves cum densiore remigum numero aliunde novimus. An has ignoravit noster? ORON. Arguitur V. D., nam de inusitata tantum longitudine navis Ammianus loqui voluit, ad quam, quum nihil nisi obeliscum navis veleret, trecenti sufficiebant. W.

14. Urgens effectus intepuit] ab ardore remissum est. W.

Veln' pavenis, ne quod paene ignotus.] Legendum videtur, ne quod bene ignotus miserat Nilus, etc. perinde ac si diceret, Tibrim quasi expavisse, ne obeliscum illum, quem feliciter miserat sen devexerat Nilus, ipso parum feliciter Romam veleret: eadem figura qua Callistheos in Historia dixit, Pamphylium mare Alexandro naviganti submisisse se; ~~ἐκπαραστήσαι~~ quali vectoris sensum haberet, ut est apud Eustathium in Illiada. v. In Regio codice legitur: *pene pavenis ne, etc.* VALES.

Paene ignotus miserat Nilus] Valesio displicet rō paene, cuius loco reponi suadet bene. Recte, ut referatur non ad ignotus, sed ad misit, i. e. feliciter miserat Nilus, opponaturque sequeotipnrum h. e. minus feliciter. cf. xxviii, 1. ubi parum iterum pro
 COMM. IN AMMIAN. I. R

minus. Mihi vero non admodum probatur *ignotus*, cum Nilus Romanis minime incognitus fuerit. Sed nolo, quod in Gronovio modo vituperavi, arguari. Totum locum pretiose et per prosopopoeiam efferre placuit Ammiao, ut paene ignotus nihil aliud sit, quam longe remotus. W.

Ipse Deus Tiberis haud aeque feliciter *sub meatu sui discrimine*, flexibus suis periculosis moenibus *alumni* Romae, cuius quasi incola futurus esset. Pro *alumni* Reinelius malebat *almis*. „Quomodo enim (inquit) Roma aluisse possit dici Tybrin, vel etiam Tybris Romam, non intelligo.“ Sed pertinet *alumni* ad Obeliscum. — *desertur in vicum Alexandri*, qui vicus a quo Alexandro nomen traxerit, me ignorare fateor lubens. W.

Chamulcis impositus.] Glossar. χαμουλκος, traha. Vide Pol-luc. lib. vii. *et alibi in eodem Glossar. *Scolia*, χαμουλκis. nescio an non leg. *scelodia*, χαμουλκος. unde German. *Schlode*. * LINDENB.

Chamulcis impositus.] In Glossis Latino-Graecis, *scelodia* χαμουλκis, et *scindio* χαμουλκιον dicitur. Geous id erat carpen-ti humilis, ut nomen ipsum demonstrat, cuiusmodi hodieque in usu sunt. [Petrus Pithoeus ad oram Ammiao sui pro *chamulcis* legit *carrucis*, repugnantibus cunctis codicibus, inprimis Calber-tino. Genus est apud nostros vehiculi, quod ab equis per hu-mum trahitur, graviora onera imposita ferens, vulgo, ni fallor, *Camion*, a Chamulco dictum.] VALES.

Chamulcis] trahis, humilioribus curribus, palangis, quibus ad naves in mare deducendas utebantur. v. amicissimum olim Iani ad Horat. Od. 1, 4. 3. W.

Piscinamque publicam.] Quae in xiv. Urbis regione. Pub. Victor. in Descriptione region. Urbis. LINDENB.

Piscinam publicam] Fuerat olim lacus aqua repletus, quo plebs ad lavandum uteretur; postea temporis exsiccatus, pristi-num tamen nomen retinuit. W.

15. *Erectisque*] Gronovius in Praefat. p. 9. e vestigiis Codd. mavult *fixisque*. — *usque periculum* cf. xxv, 4. — *ad speciem* similitudinem *liciorum*, filorum, quibus in textiliis utuntur. Plu-ra vide ap. *Schneiderum* in Ind. ad script. rei rust. v. Tela p. 371. — *coelum nimia densitate* frequentia *subtexentes*, ut coelum vix tueri liceret, cf. xix, 7. xx, 3. — *mons ipse* moles obelisci *effigatus scriptilibus* (xxix, 1.) nimis ambitiose pro figuris. hiero-glyphicis, primis scriptura aliqua sensus exprimendi tentamentis — *diu pensilis* in aëre pendens. W.

Molendinarias rotantibus metas.] Paulus I. C. *Meta*, *infe-rior pars molarum*; *caillus*, *superior*. L. 18. §. 5. de instr. et in-strumentis. *Suid. Μύλη το κατω τοῦ μύλου. τὸ γὰρ ἄνω, ὅντος λέ-γεται: citatque in eam rem locum Procopii. Pollux lib. 7. cap. 4. * LINDENB. Paullum Ictum merito corrigit Scaliger ad Manilium II, 307. metam esse *superiorem*, *inferiorem* caillum ostendens, quod ipse Ammianus comprobat, qui, quum de *rotatione* loqua-tur, de inferiori parte, quae immota stetit et quieta, cogitare non potuit. W.

In media cavea] amphitheatri in Circo. — *vi ignis divini* fulmine — *auro imbracteatum*. i. q. paullo ante: *aureis laminis*

nitens. — *Mercutus* de obeliscia Rom. 1589. 4. editis p. 353. ex Ammiani narratione hyperbolica de more suo referta coniecerat, multo imperfectiores fuisse veterum machinas, quam hodiernas, et maiori operarum multitudine. Sed defendit Cl. Zoega Ammianum p. 186. qui vix aliis verbis usus fuisset, si describendae ipsi fuissent tabulae, quibus machinas suas exprellit *Fontana* (architectus, qui Vaticanum sedente Sixto v. 1538. erexit et librum *della trasportazione del Obelisco Vaticano* 1590 edidit) non pauciorum, quam 800. hominum et 140. equorum usus adiuumento. W.

Factis imitamentum in figura nereum.] Haec verba in figura videntur esse adposita ad explicationem vocabuli praecedentis. Quid enim aliud est imitamentum quam figura, seu *μίμημα*? Sic enim usurpat Tacitus aliquoties, et Agellius in lib. 7. cap. 5. Proinde ea verba delenda esse censeo; nisi potius placet ita scribi: *Factis imitamentum insiglitur aereum.* VALES.

16. *Secutaeque aetates alios transtulerunt.*] Eius obelisci, qui in Vaticano est, meminit Plin. lib. xxxvi. cap. 11. reliquorum Publ. Victor. in Descript. Urbis. LINDENB.

Secutaeque (Zoega p. 26. malim *secutae quidem*, vel *secutae quoque*) *aetates* Octavianum Augustum alios transtulerunt ex Aegypto, quorum unus in Vaticano, quem Caius Caligula Caesar in Vaticani Circi spina erexerat, Sixtus v. autem collocavit in mediotulio areae ante aedem Divi Petri. Purus ille est, Aegyptiis notis plane destitutus. Zoega p. 69. W.

In hortis Sallustii.] Laudantur hi horti in L. 39. §. 8. ff. de legat. 3. Fl. Vopisc. in Aureliano, Xiphilin. in Vespasiano, Inscriptionibus vet. quarum unius fragmentum hoc est: GENIO COEPTI HERODIAN. PRAEGRATATOR. DIVI AUGUSTI IDEM POSTEA VILICUS IN HORTIS SALLUSTIANIS. LINDENB.

In hortis Sallustii] in notissimis illis ob magnificentiam amoenitatemque Sallustii horti reperiunt, nunc iubente Pio Sexto 1789. statuta in monte Pincio ante aedem SS. Trinitatis. Sculpturae rudes et incomtae, saepe aberrantes figurae ab aliis, nec semper Aegyptiae. Zoega p. 76. W.

Duo in monumento (Mausoleo) Augusti erecti] nunc erecti, alter iubente Sixto V. in Esquilino prope templum S. Mariae maioris, alter Pii VI. munificentia ante aedes Pontificiae in monte Quirinali (1786). Zoega p. 75. W.

17. *Obelisco veteri*] Constantiano (Lateranensi). De eo quae sequuntur, liceat iam paullo accuratius persequi. Ammianus igitur *Hermapionis*, (quem Kircherus Augusti aetati assignat) librum *secutus*, qui notarum textus literis Graecis interpretatus fuerat, ipsorum hieroglyphorum sensum lingua Graeca explicaverat.

Ego vero primum paucula, quae in contextu Graeco Cl. Zoega ex Codd. Vaticanis attulit, enotabo, deinde Graeca in Latinum conversa adiciam, denique argumentum totius obelisci ex Zoega apponam.

Et primo quidem vir iste doctissimus p. 26. praeter alios Vaticanos libros, de quibus vide Prooemium, eum, qui numerum 1873. praefert, et Capitularem (in basilica Vaticana) cum Gelesiana inagis, quam Valesiana editione consentire monet. Codices

isti nempo habent: ΑΡΧΗΝΑΤΙΟ ΤΟΤΝΟ ΤΙΟΤ ΔΙΕΡΜΝΗC ΤΜΕΝΑΕΧΕΙC ΤΕΧΟC ΤΙΤΑΔΕΛΕΤΕΤΝΑΙΟC ΡΩΤΟC ΒΑ-
 ΓΙΑΤΡΑ ΜΑΕCΤΗ ΔΕΔΩΡΗΜΕ ΑCΟΙΠΑ CΟΝΟΝΩ. (quae
 ultima legit Zoega: δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην, hanc
 enim vocem latere in tribus literis extremis ονω). Exscripsi haec,
 ut tirones in libris manuscriptis legendis non statim absterreantur
 monstris, quae videntur lectionis. Qui si conferant editionem Ge-
 lenii, qui paucula aliter in Codice suo Hirschfeldensi legisse vide-
 tur, facilia omnia inveniant. Gelenius igitur edidit: ἀρχὴν ἀπὸ
 τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. τὰδε ἐστὶν, ὁ βασι-
 λεὶ Ῥαμέστη δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασι-
 λεύων ἡλιος φιλεῖ. *Valesius*, cuius textum ego retinui, emendavit:
 ἀρχὴν — πρῶτος τὰδε. Ἡλιος βασιλεὶ Ῥαμέστη· δεδώρημαί σοι
 ἄνα πᾶσαν οἰκουμένην βασιλεύειν. ὃν ἡλιος φιλεῖ.

ἀγλαοποιήσας. restituit Zoega articulum ὁ, (ὁ ἀγλαοπ.) sic
 enim Gelenium habere, ipsumque Valesium in prima editione.

τοῦ Φοίνικος. Sic reposuit e Gelenio Zoega, addens haec: in
 recensione Valesiana est τῶν Φοιν. quod sane arripet. Sed hacte-
 nus nihil mutandum.

ἐδωρήσατο. Post haec inserit Zoega: "Ἄλλος στίχος πρῶτος,
 hac adiecta nota: Quod exciderat, in sedem suam reponere non
 dubitavi. (Ego vero nunc recepi in contextum.)

ἄλλοθενεῖς. Sic rescripsit Valesius pro τοῦ ἄλλου ἔθνους,
 quod ediderat Gelenius.

ὃν ἀνδριάντας. Zoega e Gelenio restituit ὃν.

ἡγάγησεν. Gronovius legendum coniicit ἡρώγησεν, interpres
 substituisse videtur ἡγάπησεν: at suspicor, Hermapionem ἡρώγησεν
 idem significasse, quod παιδῆγάγησεν. Etiam Bergaeus atque Kir-
 cherus latine reddiderunt *educavit*. Zoega. [Legendum sine ulla
 dubitatione ἡγάπησεν. ERF.]

Ut consulerem lectoribus, qui linguam Graecam non satis cal-
 lent, Latina adposui, et ita quidem, ut Brunelliana, quam Vale-
 sius retinuerat, versione neglecta, novam conficerem: *)

PARTIS AUSTRALIS ORDO PRIMVS ITA INTERPRETANDVS.

Helius (Sol) regi Ramesti. (qui successit Sethosi vel Sothidi,
 auctore Manethonc. Zoega p. 598.) **) Dedi tibi hoc, ut per to-
 tum terrarum orbem laetabundus regnares. Helius te amat et
 Apollo. Potens, veritatis amans filius Heronis, ex Deo natus crea-
 tor orbis terrarum, quem Helius prae aliis diligit, strenuus Martis
 Ramestes. Cui omnis paret terra cum robore et confidenter.
 Rex Ramestes, Helii filius vivens in aeternum.

*) Interpretationem latinam inveniri etiam apud Bangium in Exercit.
 liter. antiquit. 4. L. 2. testatur Reinesius.

**) Cf. Perizonii Orig. Aegypt. p. 301. ff. ERF.

ORDO SECVNDVS.

Apollo potens, vere dominus diadematis, Aegypti gloriosus regnator, qui splendidam fecit Heliopolin, reliquumque terrarum orbem coodidit, dedicatisque Heliopoli Diis honorem habuit, quem Helius amat.

ORDO TERTIVS.

Apollo potens, Helii filius, lucens ubique, quem Helius prae aliis dilexit et Mars strenuus muneribus dooavit. Cuius beneficia per omne tempus duraot, quem Ammon amat, qui templum Phoenicis multis donariis ornavit, cui Dii vitae tempus (diuturnum) concessere.

ALIVS ORDO PRIMVS.

Apollo potens, filius Heronis, rex orbis terrarum Ramestes defensor Aegypti peregrinis devictis, quem Sol amat, cui longum vitae tempus donarunt Dii, dominus terrarum orbis Ramestes per aeoas vivens.

ALIVS ORDO SECVNDVS.

Helius Deus magnus dominus coeli. Dono tibi vitam, cuius nunquam satias te capiet. Apollo poteus, arbiter diadematis, cui nemo comparandus, cui statuas posuit in hoc regno dominus Aegypti, et ornavit Heliopolin oon minus, quam Helium, dominum coeli. Perfecit opus egregium Helii filius rex viveos perpetuo.

ORDO TERTIVS.

Helius Deus dominus coeli Ramesti regi donavi imperium et in omnes potestatem, quem Apollo veritatis amos, dominus temporum et Hephæstus Deorum pater dilexit propter Martem. Rex laetissimus, Helii filius, et ab Helio dilectus.

PARTIS ORIENTALIS ORDO PRIMVS.

Heliopolitaous magnus Deus coelestis Apollo potens, Heronis filius, quem Helios educavit, quem Dii honorarunt, terris omnibus imperans, quem Helius dilexit, potens propter Martem rex, quem amat Ammon, et ubique luceos regem constituit sempiternum — — Reliqua defunt.

Haec Hermapionis interpretatio quum et ipsa, quid sibi obelisci hieroglyphicae figurae voluerint, in obscuro relinquat, lectores spero gratiam habituros, quae Cl. Zoega passim ad maiorem Lateranensem nostro lucem attulit, in unum locum conferenti.

Et primo quidem de Obeliscis omnino p. 182. Referunt (Plinius et) *Ammianus*, reges *suscepta solutaque vota*, erigendi dedicandique occasionem, scripisse in obeliscis, quos Diis in religione dedicarunt; neque ab hoc aliena est interpretatio *Hermapionis*, de qua acute adnotavit *Bandinius* (de obelisco Caesaris Aug. Rom. 1750.) ita esse coconceptam, ut *de rege, an Deo sermo sit*, vix discernere possis: — et paullo post: In gradium obeliscorum ima parte vir flexis genibus alteri sive stanti sive sedenti dona offert, eademque res non raro reperitur in trunci capitulo.

p. 68. Hieroglyphorum in Lateranensi Obelisco distributio haec est: Pyramidii latera ornant figurae historicae quadrilatero schemati inclusae; inque meridionali latere super eo schemate duae adfunt notarum columnae; in reliquis summus apex purus est. Infra pyramidion in unoquoque latere duo alii effecti sunt historicarum figurarum ordines, quae tanquam capitulum efficiunt obelisci; et basin canali horizontaliter perducto a reliqua trabe separatam circumstat quartus earundem ordo, qui nunc quidem maiori ex parte periit. Singula figurarum historicarum ordinibus adiecti sunt characteres minuti, quos maiorum efficerum continere dixeris interpretationem. Universum autem illud spatium, quod est capitulum inter et basin, quodque scapum adpellaveris commode, maiores obtinent notae symbolicae, singulis lateribus in tres columnas divisa.

p. 183. Magnis obeliscis speciali munere numini dedicatis pro argumento est invocatio Deorum laudesque, et aliquot velut *hymni* exhibentur in notis symbolicis iis insculptis; grandioribus figuris, quibus adstare solent notae quaedam minutae, dedicationis exprimuntur formula et occasio, et quae alia dona Diis insimul obtulere reges; in pyramidio autem esse tamquam epigraphen, qua nomen Dei illius declaratur et principalia attributa, cui dedicatus esset unusquisque obeliscus. — Ut vero inscriptiones, quas dixi, *hymnos* existimem, facit magna, quae inter eas est contextus similitudo. Nam si in singulis obeliscis singulorum regum gesta essent perscripta, fore videtur, ut unuscuiusque notae toto coelo distarent ab iis, qui habentur in reliquis: idemque expectandum esset, si vel philosophiam continerent, vel astronomiam, vel alias scientias, vel denique morum praecepta. Si vero *hymni* sunt, multi obelisci uni eidemque Deo dedicati easdem praedicant laudes, sed quae in singulis peculiari modificatione novitatem prae se ferunt. — Praeterea rhythmicum aliquid deprehendere mihi videor in notarum dispositione in singulis eiusdem obelisci frontibus. Bina plerumque latera respondent sibi invicem, ut magna pars seriei, quae habetur in uno latere, in altero quoque redeat modo plus, modo minus variata. — Quae cuncta, si de historia quaeris vel scientia, superflua et incommoda videntur, verum in *hymno* elegantiam augent et sollemnitatem. Cum hac nostra coniectura apprime quoque consentit, ni omnia me fallunt indicia, fragmentum illud, quod ex *Hermione* servavit nobis *Ammianus*, quod nisi *hymni* partem vocaveris, quo nomine appellandum sit, ego quidem nescio.

p. 591. Maximus obeliscus, quem Romae videmus, in area *Lateranensi* positus, quoniam olim *Thebis* fletit, Thebaensi Iovi sacratus fuisse videtur. Hic in pyramidio singulis lateribus effectos ostendit viros duos barbatos et nudos, praecinctorio tantum et muniti, ut assolet, pileoque decoros, qui recte stantes, alterque alterum respicientes manus iungunt, dum alter ea manu, quae libera remanet, clavem tenet recte demissam, alter manu contra os comitis elata clavem porrigit, tamquam potentiam suam illi communicaturus. Ita in omnibus lateribus eodem prorsus modo se habent. — Coniicio itaque, in quavis facie representari Iovem Thebaeum, quem *Ammoneum* vocant, et Cronum, qui Osiridem in filii locum adeptat: nam inter hieroglyphicas eiusdem obelisci notas occurrit figura sedentis Deae, quae puero, quem gremio

sustinet, eodem modo clavem ad vultum admovet — Nempe *Ammon* in binis obelisci lateribus (v. supra *Hermapionem*) *universi mundi rex* praedicatur, in binis *custos Aegypti et propugnator*; pariterque *Osiris* pro diversa ornamentorum ratione variis laudibus extollitur, bellator, sacrorum institutor, *Hermetis Dei* alumnus. Capitulum trabis in quovis latere unum idemque praefert figurarum *synagma*, *Ammonem* — sed *sedentem* in throno, qui altera manu super genua porrecta clavem tenet, altera recte exteosa aliam clavem protendit contra vultum viri imberbis, praecioctorio teous nudi capiteque calantica icti, qui genua flectens e regione utraque manu sedenti offert pyxidem *sphaericam*. — *Ammon* igitur clavi ad regem (*Ramesten*) porrecta filii nomine *cohonestare* videtur. — (In reliquis obelisci partibus eadem figurae, paucis mutatis, occurruunt, quae nolo exscribere.) Tum pergit *Zoega*: In bascos latere meridionali idem illud figurarum *synagma*, quod est in obelisco *Flaminio*, cet.

Hinc occasionem sumit *Zoega* disquirendi, *Lateranensem an Flaminium* interpretatus sit *Hermapion* apud *Ammianum*. De *Flaminio* acceperunt *Bargaeus*, *Mercatus* et *Kircherus*; de *Lateranensi Pigafetta* discorsio d'intorno all' istor. dell' Aguglia et *Marshall* in *Canone Chron.* p. 457. Cl. *Zoega* igitur mentem exponit ita p. 593. ff. Ut *Lateranensem* obeliscum eum esse credamus, quem omnes praecellentem a *Ramisso* seu *Rameste* rege excisum narrat *Plinius*, facit lapidis magnitudo, qua reliquos omnes hactenus cognitos superat; facit et locus, ubi eum olim stetisse affirmat *Ammianus*: nam *Moevidis* regia apud *Plinium* omnino videtur esse *Thebe Aegyptia*, ubi imperii fundamenta iecisse fertur *Menes*, qui aliis est *Mneus*, aliis *Mnevis*. Sed alium *Ramesten*, *Sethosis* sive *Sesostridis* filium, commemorat *Manetho*, a quo duos obeliscos *Heliopoli* erectos fuisse infra dicitur: atque ex his uoum esse, qui nunc est ad portam *Flaminiam*, quemque olim in *Circo* constitutum explicavit *Hermapion*, persuadent mihi tum *Ammiani* verba, qui, ut obeliscum interpretatione donatum distingueret ab eo, quem tunc nuper erexerat *Constantinus*, veterem eum appellat, tum ipsius interpretationis textus, apprimè conlatus lapidi statuto in *Solis* civitate, non ita monumento erecto in *Thebaei* lovis delubro. Nam et *Heliopoleos* expressa mentio sit, et tota inscriptio circa *Solis* et *Apollinis* honorem versatur. Licet vero et *Thebis* Solem Arverinque cultos fuisse nullus dubitem, tamen in lapide *Thebis* statuto lovis *Thebaei* praecipuam rationem habitam fore existimo. Saltem, si *Diodoro* fides est, lovi, qui *Thebis* colitur, obeliscos *Thebis* positos dedicavit *Sesostis*. Quod vero *Ammianus* maximum illum obeliscum, quem a *Thebis* advectum *Constantius* *Romae* erexit, olim *Deo Soli speciali munere dictum* fuisse dixit, id fluxisse videtur ex opinione, quae iam *Plinio* scribente praevaluerat, omnes obeliscos *Soli* sacros esse. Ceterum, ut reliqua fere omnia, quae de *Aegypto* tradiderunt scriptores veteres, sic et ioprimis, quae ad obeliscos spectant, historiam eorum et interpretationem, velut iniquo premente lato ita obscura sunt et aequivoca, hiulca etiam et male brevita, ut fere, quidquid volueris, ex iis elicere possis, et scriptorum verba in quaecunque partem trahere: quo fit, ut quae primo obtutu maximam polliceantur utilitatem, ubi accuratius adpexeris, aut parum iuveat, aut nova creent impediementa. Nil sane potest opportunius videri ad hieroglyphicorum intelligentiam, quam obe-

lisci interpretatio a vetere auctore, cuius nomen (*Hermapion*) Aegyptiam viri originem testatur, profecta, quaeque et ipsa magnam prae se fert veritatis et sinceritatis speciem. Sed qui eam nobis lervavit, *Ammianus*, sermone utitur ita confuso verbis, affectata brevitate, ita obscuris, ut quis sit obeliscus, quem Hermapion interpretatus est, *incertum relinquatur*, nec nisi ex coniecturis, quibus multa opponi possunt, queat definiri. Praeterea fragmentum tantum attulit, nec certum suppetit indicium, unde arguere possis, quam obelisci partem illud comprehendat. Nam, praeter quod nesciamus, quae sit illa obelisci facies, quam interpres appellat *austeralem*, in unaquaque facie complures sunt notarum ordines, inter quos qui sint illi, quorum superest interpretatio, scire haud obvium est. Alii enim sunt in pyramidio, alii in capitulo, alii in scapo, alii denique in basi: nulli autem in his argumentum offerunt, quod clare indicet, hos aut illos convenire cum interpretatione: breviorque apparet interpretatio, quam pro scapi ratione, longior, quam pro ceterarum obelisci partium. Etiam dum post tres versus ad tres alios explicandos transit in eodem, ut videtur, latere, eiusdemque ac priores longitudinis, intelligendum putares interpretem de iis versibus sive columnis, quae sunt in basi aut in capitulo pyramidiove, in quibus singulis columnae dupliciter sunt divisae ac separatae: at in pyramidio et capitulo, quorum quodvis in singulis lateribus habet bis ternas notarum columnas, oppido breviores sunt, quam ut interpretationi respondere queant, in basi autem, ubi columnae sunt prolixiores, non ternae sunt, sed quaternae. Si vero de scapo intelligamus, credi potest interpres singula eiusdem latera in duas partes diremisit, forsitan a summitate usque ad mediam fere altitudinem, quo loco interposita sunt terna schemata elliptica, atque ab his secundariorum versuum initium statuisse. Nam ut illud *ἄλλος στίχος δεύτερος*, ad cuius analogiam supplevi *ἄλλος στίχος πρῶτος*, de secundariis eiusdem lateris versibus acciperetur, praeter brevitatem, de qua dixi, suaderet et subsequens *ἀφ' ἡλιωτης στίχος πρῶτος*, quod argumento esse videtur, interpretem post explicatum latus australe pervenisse ad orientale, inde ad boreale et occidentale, et sic notas circum circa incisas absolvisse: inordinate enim rem egisse videtur, si inter australe et orientale latus unum ex ceteris duobus, interpretatus foret. Sed pariter, ne in illo acquiescamus, obstat, quod iuxta interpretationem secundarii isti versus ab eiusdem Dei nomine incipiant, qui in primariis versibus, primum locum tenet: in lapide autem prorsus diversae sint notae, a quibus incipiunt secundarii illi versus, ab illis, qui occurrunt in trabis vertice, ideoque interpretatio hoc modo non videatur posse componi cum monumento. Itaque omnibus reputatis et perpensis, satius duco credere, interpretem non esse eum ordinem secutum, qui nobis videtur naturalis et maxime congruus, sed ob rationes nobis ignotas inter latera australe et orientale interposuisse sive occidentale, live, quod mallet, boreale, quoniam latera opposita aliquam inter se cognationem servare solent: ipsa vero interpretatione non singulas notas reddi atque explicari, sed sibi tantum epitomen inscriptionis, quam a vetere hierogrammate concinnatam, annalibusque insertam in Graecum sermonem converterit Hermapion. Ita enim brevis est, ut supputatis Graecis versibus articulisque et copulis, hae in septem illis versibus, quos legimus apud *Ammianum*, comprehendentes duo scapi latera cura tertii lateris parte tertii, numero vix

superant notas, quae occurrunt in unoquoque scapi latere: quo conlequeretur, Aegyptios ad cogitata sua exprimenda multo pluribus opus habuisse notis, quam Graeci vocibus, quod sane non videtur posse conciliari cum veterum locis de illo scribendi genere, nec cum ea, quae natura est cuiusque descriptionis ipsas rerum idearumque figuras exhibentis. Quaevis enim huiusmodi figura vel integram sententiam exprimit, vel absolutum saltem vocabulum, nomen verbumve: ideoque huiusmodi scriptio ad quodcunque sermonis argumentum absolvendum longe paucioribus signis indiget, quam Graeca iuprimis lingua, auxiliariis vnculis abundans ubique. Quare, donec meliora doceat, exillimo, *Hermapionem* interpretatum esse epitomen textus aotarium, quae sunt in scapo obelisei *Flaminii*, lateribus australi, boreali et parte orientalis, ut tunc quidem constitutus fuit. Intelligimus hoc pacto, qui factum, ut singuli versus initio mentionem habeant de Sole aut de Apolline, qui, licet Dii sint, in ipsa illa interpretatione ab invicem distincti, tamen uterque exprimi potuerunt effigie accipitris, quae in unaquaque scapi columna primum locum obtinet; ratione quidem, propter quam modo ἡλιον voverit interpres, modo ἀπόλλωνα, nos hodie latente. Nec illud quidem allirmare ausim, priorem interpretationem in omnibus assecutum esse mentem inscriptionis, neque *Hermapionem* accurate reddidisse Aegyptii interpretis verba: univertus tamen interpretationis textus ita consentaneus est ei, quem credere, possumus veterum Aegyptiorum cogitandi, loquendique modum, ut certe Kircherum nimia arrogantia usum putem, dum tentat ut spuriam reuicet, en maxime nixus argumento, quod cum interpretatione a se absque documentis prolata non conveniat. W.

* *Hermapionis librum secuti.*] Quem Ammianus *Hermapionem*, Tertullianus *Hermatelem* appellat, de Spectac. cap. 8. *Obelisci enormitas, ut Hermateles adfirmat, Soli prostituta: scriptura eius unde et census, de Aegypto superstitio est.* LIN-
DENBR.

* Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου, etc.]

A parte Australi versus i. haec interpretata habet:

Haec sunt, quae Regi Rhamesii donauimus: quem Sol amat et Apollo: qui omnem terrarum orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, filius Heronis Deo satus, coaditor orbis terrae, quem Sol ceteris praetulit. strenuus Martis Rex Rhameses, cui omnis terra cum vigore et audacia subiecta est. Rex Rhameses Solis filius, in aeternum vivens.

Versus vel ordo ii.

Apollo potens, qui est revera dominus diadematis, et Aegyptum glorificans possidet, qui Solis urbem splendidam reddidit, quique condidit reliquum orbem terrae, et valde honorat Deos in Solis civitate (Heliopoli) constitutos: quem Sol amat.

Versus sive Ordo iii.

Apollo potens Solis filius praefulgidus, quem Sol ceteris praefecit, et Mars strenuus numeribus donat; cuius bona in omni tempe permanet: quae Ammon diligit, qui Pharaonis delubrum bovis implevit; cui Dii tempus vitae dederunt. Apollo potens filius Herois, Rex orbis terrarum Rhameses, qui conservavit Aegyptum alienigenis devictis: quem Sol amat, cui

diuturnum vitae tempus largiti sunt Divi: Dominus orbis terrarum Rhamestes aeternum vivens.

Alius versus vel Ordo II.

Sol Deus, Magnus Dominus caeli, dono tibi vitam non onerosam. Apollo potens dominus diadematibus incomparabilis, cui statuas posuit in hoc Regno, et ornavit Solis urbem, similiter et ipsum Solem Dominum caeli, qui perfecit opus bonum, Solis filius Rex perpetuo vivens.

Versus seu ordo III.

Sol Deus, Dominus caeli Rhamesti Regi tribuo imperium et in omnes potestatem: quem Apollo veritatis amans, Dominus temporum, et Vulcanus pater Deorum delegit ne praetulerit propter Martem: Rex omni ex parte laetus, Solis filius, et a Sole amatus.

A parte Orientali I. versus vel ordo.

A Solis urbe magnus Deus, incola caeli Apollo potens Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dii honorarunt, qui totam terram regit, quem Sol prae ceteris delegit: strenuus propter Martem Rex, quem Ammon diligit, et praefulgidus, eligens sempiternum Regem.

Haec versio Hieronymi Brunelli Iesuitae exstat apud Angelum Roccham in descriptione Bibliothecae Vaticanae. Sed ut idem ait, altera eius inscriptionis Graecae translatio habetur Petro Angelo Bargaeo auctore. Haec omnia interpretatus est et Vignierus ad Livium cap. 1450. LINDERER.

18. ΤΑΔΕ ΕΣΤΙΝ Α ΒΑΣΙΛΕΙ ΠΑΜΕΣΤΗ.] Graeca omnia tam in Editione Rom. quam in Regio exemplari [et in Colbertino] deerant, primusque ex codice Hirsfeldensi ea edidit Gelenius: quem tamen conjecturae suae saepius indulsisse non dubito. Mar. Accursius duas tantum priores lineas edidit litteris capitalibus mendosissime scriptas, ut fere Graeca in libris Latinis corruptissime scribebantur ab antiquariis. Ex eorum tamen vestigiis haec elicuimus distincte notata: ἥλιος βασιλεῖ φαιίστος· δεδωρημαί σοι, etc. VALES.

ΗΑΙΟΣ.] Hic Sol Vulcani filius, Nili nepos fuit, cuius urbem Aegyptii volunt esse eam quae Heliopolis appellatur, ut ait Cicero in lib. 3. de Nat. Deorum c. 21. Idem scribit Suidas in ἥλιος. Et in prima Dynastia Regum Aegypti quae est Deorum, et Semideorum, ponitur Ἡφαίστος, deinde ἥλιος Ἡφαίστου. Ab huius Solis regno ad transitum Alexandri in Asiam numerabant Aegyptii annorum 23. millia, teste Diodoro in lib. 1. c. 26. Thémistius in Orat. 13. sub finem hunc Solem vocat Apollinis avum. Sane in prima illa Dynastia Regum Aegypti apud Manethonem, post Solem Reges recensentur, Ἀρης ἡμίθεος. Ἀπόλλων ἡμίθεος. Ἀμμων ἡμίθεος. et postremus Ζεὺς ἡμίθεος. Quorum omnium in hac obelisci interpretatione distinctam mentionem habemus. Quare non assentior Ciceroni, qui Apollinem Aegyptium cum Sole confundit. VALES.

ΒΑΣΙΛΕΙ ΠΑΜΕΣΤΗ.] Hic videtur esse, qui Rhameses, seu Rhamestes dicitur ab Eusebio in Chronico, et a Iosepho in 2. lib. contra Apionem, φαιίσσης et φάμψης. Qui etiam alio nomine

Σίσωδης dicebatur, ut docet ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. c. 102. Sefostrim appellat. Eundem enim esse Sefothim, seu Sethosim Manethonis cum Herodoti Sefostrim ex utriusque rebus gestis inter se collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Ensebium numero 530. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. c. 60. cum Iosepho Ramsen vocat. Regem, inquit, *Ramsen Libya, Aethiopia, Medisque, ac Persis. ac Bactriana, et Scythia potitum, etc.* Quae optime in Sefostrim conveniunt. VALES.

20. ΤΟΤ ΑΛΛΟΤ ΕΘΝΟΤΣ ΝΙΚΗΣΑΣ.] Restitui τοὺς ἀλλοεθνῆς ex coniectura. VALES.

23. Ὁν ἥλιος ἠρώγησεν.] An de industria sic ex Mss. ediderunt viri docti, et intellexerunt quod ego non intelligo? an sequuti alter alterum propagaverunt vitium? Opinor autem pro ἠρώγησεν. Ἀρχὴς et ἀργός. GRON.

C A P V T V.

1. *Rex Persarum in consiliis agens gentium extimarum]* vide omnino xvi, 9. ubi loco Gelanorum sunt Eufones — Gelanitis. Vereor, ut recte. xviii, 6. et xix, 2. Chionitis iunguntur Albani. W.

2. *Latius semet exteantans.]* Pectus erigens (brüstete sich) caput altius extollens. cf. *humeros exteantantem* Iulianum xxii, 14.

3. — *pactis nomen pacem amplectitur* haud recusat. W.

Missio cum muneribus Narseo.] Eius legationis meminit Idatius in Fastis. Datiano et Cereale Coss. *Introierunt Constaatinop. legati Persarum die vii. Cal. Martias.* De eadem legatione loquitur Themistius in Orat. 13. in laudem Constantii: ἀλλὰ γὰρ ἐν Κελτοῖς στρατοπεδεύων Πέρσας εὐχόμενος ἐπιθυμεῖν ποιεῖ. καὶ εἰδὼς ἐγὼ ἑναγγὸς ἐν τῷ ἄστει τοῦ Ἀντιόχου ἄνδρας ἐκ Ζούσων καὶ Ἐμβαράων ἀφιγμένους σὺν κηρυκίῳ, καὶ γράμματα ἀρχαῖα βυσσῶ λευκῇ ἐντελιγμένα· τὰ δὲ γράμματα ἐξελεπάρει τὸν ὑπαρχὸν σπονδὰς πράττειν Ἀχαιμενίδαις. Id est: *Adhuc in stativis Galliae residens Persas ad poscendam pacem compellit. Et nuper Antiochiae caduceatores vidi a Susis et Ecbataanis missos cum litteris hyssu caadida involutis, quibus petebatur a Praefecto, ut foedus cum Iap. Persis impetraret.* Hic Praefectus Praet. erat Musonianus, ut Marcellinus docet xvi, 9. Huius legationis principem Narseum a lenitate morum commendat Petrus Patricius in Excerptis legationum p. 28. Addit Zonaras eos legatos Constantium Sirmii convenisse; quod Marcellinus noster affirmat. VALES.

Narseo] cf. xxiv, 6, 12. ubi exercitum ducit. Sine dubio ex familia regia fuit, nam avus Saporis idem nomen habuit xxiii, 5, 11. W.

3. *Particeps siderum, Solis frater.]* Hic Persarum Regum titulus primum manavit ab Arsace, qui post obitum astris, ut Persae existimant, ritus ipsorum consecratione permixtus est omnium primus: exindeque Reges eius gentis appellari se patiuntur Solis fratres et Lunae, ut ait Marcellinus in lib. 23. c. 6. His autem magnificis titulis Reges Persici magnopere delectabantur, ut apud Menandrum Protectorem in lib. 1. Hist. litterae Chorois ad Iu-

Rinianum hanc habent inscriptionem: *Θεός, ἀγαθός, εὐνοοτάτος, ἀρχαῖος χοσρόης, βασιλεὺς βασιλέων, εὐτυχής, εὐσιβής, ἀγαθοποιός, γίγας γιγάντων, ὃς ἐκ Θεῶν χαρακτηρίζεται, Ἰουστινιανῷ ἀδελφῷ ἡμετέρῳ.* Et apud Theophylactum Simocattam in lib. 4. alter Chosroes Hormisdæ filius ad Baramum ita scribit: *χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, εὐνοοτάτης, τοῖς ἀνθρώποις σωτήρης, ἐν Θεοῖς μὲν ἀνθρώπος ἀγαθός καὶ αἰώνιος, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις Θεός ἐκ-φανίστατος, ἡλίῳ συνανατίλλων, καὶ τῇ νυκτὶ χαρίζομενος τὰ ὄμματα,* etc. Quæ ultuna Latine sic sonant: *Cum Sole exor-riens, et nocti lumina largiens.* Quod idem est, ac si dixisset, *frater Solis et Lunæ.* VALES.

Constantio Caesari fratri meo.] Inter Reges naturale quoddam consanguinitatis vinculum intercedit. Unde fratres se vicissim appellare solent, aequalitatem quamdam imperii significantes. Sic Achabus Rex Israël Benadadum Syriae Regem fratrem nominat in 3. Regum cap. xx. et in 1. Maccab. cap. x. legiitur: *Rex Alexander fratri Ionathæ S.* Et Aethiopum Rex Hydaspes apud Heliodorum in fine lib. 9. c. 26. fratrem se Perfarum Regis vocat. Et in lib. 1. Persicorum Procopii Rufinus Silvani filius, legatus ad Cabadem Perfarum Regem, sic loquitur: *ἐπεμύε με, βασιλεῦ, ὁ σὸς ἀδελφός.* Item apud Menandrum Protect. in lib. 1. Chosroes Iulianum fratrem appellat. Denique Constantinus Magnus in Epistola ad Saporem Perfarum Regem (eum ipsum cuius hic meminuit Marcellinus) eundem fratrem compellat, ut videre est apud Eusebium in lib. 4. de vita Const. VALES.

Gaudeo, mihiq̃ue placet, te tandem revertisse.] Sic ordines verba — *Aequitatis suffragium agnovisse, voci obtemperasse.* W.

4. Veritatis oratio soluta esse debet et libera.] Forlan scriptit Ammian. *absoluta esse debet:* quæ illi frequens locutio; ut iam ad lib. xiv. c. 10. §. 13. notavi. LINDENBR.

Celsiores fortunas] principes. Sic maiores fortunæ xxx, 5, 3. W.

5. Antiquitates vestrae] antiquitas vestra, prisca vestra historia. Antistantem, non sibi constat Ammianus, vel potius librarii in huius vocis scriptura, nam xix, 1. est *antēstantem.* Utrumque rectum. W.

Mihi cordi est recordatio.] Scribendum videtur *moderatio,* aut ratio, aut quid simile. VALES, Fortasse recta ratio. ERF.

6. Mesopotamiam avo meo comp. fraude praereptam.] Narseus-Saporis avus a Maximiano Galerio ingenti proelio victus, Maximiano Augusto V. et Maximiano Caesare II. Coll. anno Domini 297. ut est in Fastis Idatii, et in Chronico Alexandrino, Mesopotamiam cum quinque regionibus Transgigitania reddere Romanis coactus est, ut uxorem et filias captas reciperet, sicut narrant Rufus Festus, Eutropius ix, 25. Petrus Patricius in Excerptis legationum, et Zonaras. Hinc intelligendus est Aurelius Victor in Diocletiano xxxix, 35. ubi narrata Maximiani victoria subiungit: *Verum pars terrarum nobis utilior quaesita: quæ cum acris repescuntur, bellum recens susceptum est grave admodum periculosumquē.* Per compositam autem fraudem, vel strategema illud Galerii intelligit, de quo in lib. superiore dixi:

vel sane fraudem aliquam in foedere a Romanis factam Narseo. VALES.

Numquid acceptum] in usu, in laude positum fuit. W.

7. *Coatennae*] mitte. dimitte. — *Medelarum artifices*. Loquendi artifex Ammianus pro medicis. W.

Urere nonnumquam et secare.] Tertull. in Scorpiaco, et ex eo Lucif. Calarit. ad Constant. Imp. *Licet ferro medicus secet, cauterio urat, sinapis incendio ad omnem dolorem aegrum deducat; tamen nec secari, inuri, exedi, morderique esse inimicum: quippe quod idcirco bonum sit, quia dolores inutiles auferat per adhibitos salutis causa dolores.* *Tertull. de Poenit. cap. x. *Miserum est secari et cauterio exuri, et pulveris nil cuius mordacitate cruciari: tamen quaedam per insuavitatem medentur, et emolumento curationis offensam sui excusant.* Cicero Philipp. 8. c. 5. *In corpore si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, id uri secarique patimur, ut membrum aliquod potius, quam totum corpus intreat: sic in Reip. corpore, ut totum saluum sit, quicquid est pestiferum, amputetur.* *Iul. Firm. de errore profan. relig. Basil. Magn. *neque vitiis.* Cl. Claudian. in Eutrop. lib. II. v. 18.

— — — *truncantur et artus,*

Ut liceat reliquis securum vivere membris. LINDENBR.

Idque et bestias facitare.] Castorem vult dicere, qui cum a venatoribus propter testiculos maxime expetatur, eos ipse sibi abscindit, et venatoribus proicit, ut narrat Scholiastes in Nicandri Theriaca, et Cicero in Scauriana, Iuvenalis (Sat. XII. 34. ubi de isto vulgi errore vid. Ruperti. W.), *aliique. VALES.

Amittunt, dimittunt, abiciunt. W.

8. *Tempus exentum*] elapsum. W.

9. *Recto pectore (quod dicitur)*] Parenthesis addita, quoniam haec dictio tum fortasse sic in usu erat, pro aperte, considerateque, omnibus probe consideratis. W.

10. Incipit Constantius epistolam, ut nihil cedere Sapor titulum honoribus videatur, fallaque *παῖδι* derideat, *Victor terra mnique — semper Augustus* hunc titulum ad nostram usque aetatem propagatum primus omnium Constantius usurpasse ideo videtur, quod solo Caesaris nomine Sapor ipsum salutaverat. De titulo ipso plura vide in Ind. II. *Regi*, non Regum *Regi*. — *Sosplitati*, incolumitati. cf. XIX, 4, 8. *Gratulor*, si vales, bene est, tecumque gaudeo. — *Indeflexum* immoderatam cupiditatem. Saevitia inflexa est XXVII, 9, 4. W.

12. *Per quosdam ignobiles*] vilioris conditionis internuntios. W.

Non refutamus hanc.] Glossar. vct. *Refuto*, repudio, respuo. Egesipp. lib. II. *Ne pro se sacrificarent, qui sacrificium Caesaris refutavissent.* Solin. cap. 25. *Nundinas ac numum refutaat.* Novell. Theod. XXV. *Solidum aureum integri ponderis refutandum.* Quo significato in Historia August. et Legibus Langobardor. aliquoties usurpatur. Itaque in suo idiomate retinent, *Resistunt la pace*, *Refutare pacem.* LINDENBR.

V. Gothofredi Glossar. nomicum Cod. Theodof. ad h. v. et interpretes ad Scriptt. Hist. Aug. T. I. p. 257. W.

13. *Explicatae sint aures quas invidiae.*] Sic Gelenius ingeniose correxit, cum in Mss. et in Editione Rom. legeretur, *ordinae placatae sint aures invidiae*. Elegantius tamen, si quid sentio, sic legeretur: *Est enim absonum et insipiens, cum gestarum rerum ordine explicatae sint aures invidiae, nobis multipliciter inclusae, etc.* In codice Regio legitur *insidiens*, et superscriptum est *insipias*. Editio Romana habet *insidens*. VALES. Equidem nec Gelenii rationem, nec Valesii satis intelligo. Ille fortasse sic voluit locum intelligi: rerum a me gloriose gestarum serie aures omnium sunt impletae, quas invidiae (insolitus hic pluralis) invidi plures multis modis intercluserunt, ad gloriam istam aures quali occludere, obturare hominum voluerunt. W. Dubito an scribendum sit partim invariantibus Mstis: *Cum gestarum rerum ordine placatae sint aures invidiae, cum delectis tyrannis, qui nobis multipliciter illuserunt, totus orbis Romanus nobis obtemperet* cet. Placatas invidiae aures in Ammiano ferri posse opinor: includere autem et illudere confunduntur saepissime. ERF.

Delectis tyrannis] Magnentio inprimis. — *Contracti in orientales angustias*, cum fratribus adhuc viventibus Constantino et Constante, orientis tantum provinciae imperio meo parerent. W.

14. *Cessent formidines*] minae inanes. — *Pugnas excepisse potius, quam intulisse* non tam aggredi, quam defensores esse volumus. *Fortissimo benevolentiae sensu.* *St benevolentiae sana vox est*, civium nostrorum amantes eosque tuendi studio ductos. W.

In summa vero bellorum.] Idem dicit Lucillius in lib. 26.

Ut Romanus populus victus vi et superatus proclis

Saepe est multis; bello vero numquam, in quo sunt omnia.

Et Livius in lib. 9. c. 18. *Populus Rom. etsi nullo bello, multis tamen proclis victus.* VALES.

15. *Nullo impetrato remissam*] ita dimissam, ut nihil impetrasset, re infecta. v. ad xiv, 1, 4. W.

Prosper Comes] cf. Ind. 1. W.

Et Spectatus.] Antiochenus, affinis Libanii, ut docet ipse Libanius in Ep. 414. et 426. De eius ad Persas legatione idem passim in Epistolis loquitur. Nominatim in Epist. 321. ad Aristiaenetum, in qua eloquentiam Spectati praedicat, qui Regia Persarum petitionem egregie refutaverit: *ἐπανήκων ἡμῖν ὁ Σπεκτάτας ἀπὸ τῆς πρόσβειας* etc. deinde: *ὡς γὰρ ἐχρημάτισεν ὁ πίσις καὶ ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν διαφορῶν, καὶ πολὺς ἐτίθειτο τοὺς παππῶδους ἀπαιτῶν ὄρους, καὶ πολλὰκις ἐρωτῶν εἰ μὴ καὶ δίκαιον εἰς τοὺς παῖδας τὰ τῶν προγόνων καταβαίνειν, τὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων ἐνταῦθα παλαίσματα σπεκτάτος ἀπαγγελεῖ*, etc. Nnm cum Persarum: Rex legationem audiret, et magnopere contenderet, terminos maiorum singitims, ac identidem rogaret num iustum esset bona avorum ad filios pervenire, etc. VALES.

Tribunus et Notarius.] Notasiorum tria essant genera: primi et praecipui sunt Tribuni, et Notarii Principis, de quibus Zolimus in lib. 5. c. 40. *Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφήων, οὗς τριβούνους καλοῦσιν, ἀρχῶν γεγενημένος.* Id est: *Iohannes Primicerius Notariorum.* Hi et Tribuni Notariorum dicuntur, ut in Chronico Marcellini Comititis, Patricio et Hypatio Coss. et apud eundem Zolimium in lib. 5. de Stilichone: *τερησειν αὐτῷ τὴν ἀξίαν ἀρχῆς*

τοῦ ἀγορεύοντος Νοταρίων. τριβούνου. Secundi sunt Tribuni et Notarii Praetoriani. Tertiū Domestici et Notarii: ut est in lege 2. et 3. Cod. Th. de Primicerio et Notariis. Tribuni et Notarii Praetoriani sunt, qui ex Cornicularia et Primiscriniis officii Praefecturae Praet. ad eum locum pervenerunt, ut docet Cassiodorus in lib. 6. ep. 3. et in lib. xi. ep. 18. et 20. Eorundem mentio fit in lege 6. Cod. de Advocatis div. iud. et in lege ult. et paenult. de Palatinis sacrarum larg. et in Novella 8. Iustiniani. Hi porro omnes sub Notariorum Schola continebantur, et acta in Consistorio excipiebant. Unde in lege 2. cit. de Primicerio et Not. ait Imperator: *Primicerios, si prout eorum voluntas fuerat, de Consistorio nostro sine administratione decesserint, etc.* Et Sidonius in Carmine ult. ubi vide quae notavit vir nunquam sine laude nominandus Iac. Sirmundus. Erant autem xx. supra quingenta Theodosii temporibus, ut docet Libanius in Orat. adversus eos, qui molestum ipsum appellaverant, quam manuscriptam penes me habeo. VALES. v. Ind. ii. v. Notarius. WV.

[*Eustathius Philosophus.*] Iamblichi discipulus, natione Capadox, de cuius ad Saporem Regem legatione praeclara quaedam narrat Eunapius in vita (Iamblichi p. 22.) Aedesii p. 49. Ad eundem extat epistola Magni Basilii, qui eundem civia fuit: in qua eius visendi incredibili desiderio se arsisse significat, atque ea causa orbem terrarum peragrasse. Additque, ἡ τῆς ἐν πύλαις βασιλεῖς ἴδαι καὶ συμπροσέσθαι αὐτῷ. ὅτι μάλιστα τῆς βασιλεύουσας. ἡλθες γὰρ πάντως. quibus verba legationem eius Perlicam intelligit. VALES. Cf. Bibl. Graecam Fabricio-Harlesianam Vol. iii. p. 173. Bruckerum T. ii. p. 273. WV.

[*Musoniano.*] Praef. Praetorio, xvi. 9. *Suggerente suadente.* Opifex artifex *suadendi*. Sic opifex suasionis xxx, 4, 3. opifex per suasionis callidus xiv, 11, 11. *Suspendere moras iniicere.* *Supra humanum modum* Hyperbole, quantum fieri posset humanis viribus. WV.

C A P V T VI.

1. *Iuthungi Alemannorum pars.* Suid. Ἰουθούγγοι, ὄνομα ἔθνος. Dexipp. in Eclog. Legat. Ἀυρήλιανὸς κατὰ πρῶτος νικῶντας τοὺς Ἰουθούγγους Σαρδάς. Natio fuit Romanis saepe infesta, et quam iterum sub Valentiniano rebellasse memorat D. Ambros. lib. v. Epist. xxvii. In medio Romani Imperii sinu Iuthungi populantur Raetias, et ideo adversus Iuthungum Hunnus adscitus est. LINDENB.

[*Iuthungi.*] In libris antiquis varie corruptum erat hoc nomen. Editio Rom. ut *Thiutungi*; Augustana et *Thiutungi*; Basilienfis *Iuthuniugi*; denique codex Regius habet *Vithiutungi*. Errorum diversitas inde orta esse videtur, quod partim *Iuthungi*, partim *Vithungi* dicerentur. Unde antiquarius utrumque initium nominis posuit. Aurelius Victor in Gallieno (Caes. c. 33.) *Alamannorum Vithungi Italiam*; Francorum gentes direpta Galia Hispaniam possiderent. vulgo legitur *Alamannorum vi tunc aequae*. Sidonius quoque in Carmine 7. *Vithungos* vocat, et Auctor Pannonicus Constantio dicti. Sed ceteri Iuthungos appellant rectius:

Ambrosius Ep. 27. Idatius in Chronico, Dexippus. In Tabula Peutingerorum cum Marcomannis iunguntur et Quadis. Certe ad Danubium sedes habuisse, docet vetus Auctor apud Suidam in ἰκνότητων. ἰκνότητων ἀπόμοιρα Scytharum pars dicuntur a Dexippo. VALES.

Iuthungi.] Ubi habitaverint, ita clare exponit Ammianus, ut nota opus non sit. Mannertus tamen in Germania p. 296. Ammianum putat sedes iis *Italiae propiores* assignasse, quod *Raetias* infestaverint, cum Peutingeriana tabula aliquo ad Danubium orientalem ponant, quod et firmatur eo, quod Marcomannis se plerumque iungerent in bellis gerendis. v. etiam Tillemontium T. III. P. 3. p. 1030 et 1186. Ceterum distinguendi sunt Iuthungi a Greuthungis xxxi. c. 3. 4. 5. commemoratis, qui originem a Scythiis deducebant. W.

2. *Verbis effusior*] saltem disertus satis ad militum animos excitandos. W.

Nevitta.] Ad quem est lex quinta Cod. de pedan. iudic. et lex prima ibid. de Confort. eiusd. lit. quae utraque est Iuliani, et ipse Nevita consul dicitur. GRON. *Nevita, postea Consul* An. 362. v. Ind. i. W.

C A P V T VII.

2. *Die ix. Cal. Septembrium.*] Consentit Idatius in Fastis, Datiano et Cereale Coll. Ipso anno terraemotus factus, ita ut civitas Nicomedensium funditus versaretur die ix. Cal. Sept. alicae vero centum l. civitates partibus vexatae sunt. Et Aurelius Victor in Marco (Caes. c. 16.): *Asiaeque, ait, Ephesus ac Bithyniae Nicomedia constratae terrae motu, aequae ac nostra aetate Nicomedia Cereali. Consule.* Praeterea Socrates in lib. 2. cap. 31. Hist. Eccl. ait Constantium, qui initio quidem iusserat Concilium Episcoporum Nicomediae fieri, audita clade Nicomediae, Seleuciam Isauriae Concilii sedem constituisse: additque τοῦτο δὲ γέγονε Δαττιανοῦ καὶ Κεφαλίου περὶ τὴν ὀγδόην εἰσάδα τοῦ ἀγίουστου μηνός: id est, ix. Kal. Sept. non v. ut male vertit Interpres, qui formam loquendi Atticam esse non advertit. Existat etiamnum Libanii Monodia de hac Nicomedias ruina: quam Ephrem etiam Diaconus elegiaco carmine planxerat, teste Genadio et Marcellino Comito in Chronico. VALES.

Amundato] obnubilato. *Contigua vel apposta* tam propinqua, ut manibus prehendi possent. W.

3. *Fatales contorquente manubias.*] In libris Etruscorum lectum est fulminum iactus *manubias* dici, et certa esse numina pollidentia fulminum iactus, ut Iovem, Vulcanum, Minervam, etc. teste Servio in lib. 1. Aen. v. 46. Etrusci tamen esse credimus Senecae in lib. 2. Nat. quae sunt fulmina a Iove mitti dicebant, tresque illi manubias dabant, de quarum differentia vide Festum, et Senecam ibidem: ita ut alii Dii nonnulli commodatas a Iove manubias haberent. Marcianus Capella in libro 9. de Minervat Huic pater tunc asserens credidisse manubias. VALES.

Manubiae. Sic fulminum iactus ab Etruscis dicebantur eam sine dubio ob causam, quod uti praedae ab hostibus captae portio

tio manubiarum nomine Imperatorum erat propria, ita folius Iovis fulminum mittendorum ius atque potestas esse crederetur. De aliis Diis, qui fulmine Iovis usi sunt, vide quae notavi ad Valer. Flacc. I. 116, IV, 671. W.

Elisi litoris] fluctuum ad litora fractorum. W.

Typhones atque presteres.] Marcian. Heracleot.

— — — *πρηστήρων τε καὶ*

Βολᾶς πέραντων, τοὺς τε λεγόμενους ἐκεί

Τυφῶνας.

Helych. Πρηστήρ, σφοδρὸς ἄνεμος, ἡ πῦρ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. De typhone vid. Suid. *Gell. lib. 19. cap. 1. *Figurae quaedam nubium metuendae, quae τυφῶνας vocabant.* De prester Luciet. lib. 6. v. 423. II. LINDENBR.

Typhones atque presteres.] Viraque vox Graeca. Typhon est turbo violentior cuncta diruens in terra continenti (Orcan) vel maris aquas in altum rapiens (Wasserhose); Prester autem servidus ventus (Sirocco). W.

4. *Acclivitate vehebantur]* abripiiebantur, destruebantur. — *quaeritantes coniugium coniuges.* Sic xxii, 8 coniugiis potius dominorum et rebus. — *et si quid necessitudinis arte constringit,* cognatos, affines, familiares. Cf. xix, 9. 7. xx, 8. 21. W.

5. *Constipati]* contriti, elisi — *aggeribus* rudrum. Ernesti comparat Virgil. Aen. ix, 567. et fossas *aggere* complent. *superesse* fervari. W.

6. *Homines vivi, cadaveribus oppositi.* W.

Aristaenetus affectatam recens dioecesim curans, etc.] Male in vulgatis lib. *Aristaenetus affectatam regens dioecesim curans vicaria potestate, quum Constantius ad honorem uxoris Eusebiae Pietatis cognominarat.* Rectius in partem ut edidimus, *affectatam recens dioecesim curans vicaria potestate.* Sic postea c. 11. §. 5. *Artemius curans vicariam Praefecturam.* Reliqua sic restituenta videntur, *Pietatis cognomine nominarat.* Ad exemplum nempe Pietatis Iuliae (de qua Plin. lib. iii. cap. 19.) Constantinus hanc dioecelin Pietatem vocavit. Et *Dioecesis* hic eo significato ponitur, quo pallius in utroque Cod. ac in Notitia Imp. *Dioecesis Aegyptiaca, Africana, Pontica, Thraciar.* Vid. L. 3. C. Theod. de mil. veste, L. 1. Ne quis Palatin. L. unic. Ut omnes iud. L. 12. de metall. et metal. L. 3. de equor. collat. L. 34. de navicular. L. 97. de Decurionib. LINDENBR.

Aristaenetus.] Nicaea Bithyniae oriundus, inter praecipuos Libanii amicos: ut docent Libanii plurimae ad eum epistolae, quibus facundiam illius moresque suavissimos commendat. Meminit etiam eius in Orat. de vita sua pag. 21. (Reisk. I p. 40.) his verbis, quae ut ex Mf. codice legenda sunt apponam: ὦν εἰ τὴν Ἀρισταινίτου Φαῖν ἂν ὑπερίστην Φιλίαν, οὐδένα ἂν νουμισθεῖν μοι δοκῶ τῶν τιθεμένων δευτέρων. ὃ μοι καὶ ἡ μήτηρ καὶ εἰ τῶ ἄλλω Λύπην ἐνεποιῶν ἀπὸν εὐχόμενος ἂν ἐγκαλοῖ. De eiusdem Aristaeneti et Hieroclis obitu in hac Nicomediae ruina plenae sunt Libanii epistolae, nominatim 22. ad Acacium. VALES.

— *Aristaenetus]* cuius adhuc supersunt epistolae elegantissimae, de quo tamen vide Harlelium ad Fabricii Bibl. Graecam T. I. p. 695. De Hierocle philosopho, distinguendo tamen illo ab alio COMM. IN AMMIAN. I.

eiusdem nominis ex Vicario Bithyniae praefide, cf. Burmann. ad Valef. Emendatt. p. 11. — *Affectatam recens dioecesin paullo aote institutam provinciam.* Sic Liv. 1, 46. affectare regnum non appetere modo, sed etiam occupare. — *Pietatis.* Debebat esse *PietatEM*, nam admodum dura foret *οὐρίας*, si e cognominavit. cognominis notio mutuanda esset. Fortasse etiam vox *Eusebiae* a sciolo quodam intrusa. Valelii Pietatis cogoomine nominavit non satis placet. W.

7. *Inter vitae mortisque confata]* spe vitae servandae metuque mortis distracti. W.

Cum obtestatione magna] sibi ipsis auxilio opus esse. W. Leviter lapsus est vir optimus, qui verba illa referret ad *deserebantur* ideoque post *implorantes* commate interpongeret. Eandem secutus erat rationem in vernacula interpretatione, vertens: — rustici audere, die eio ähnliches Schicksal traf, zu Hülfe, und die Antwort war *Betheuerung der Unmöglichkeit.* Quo significato voc. *obtestatio* nusquam occurrit. ERF.

8. *Flanmarum ardores]* quos tamen non ex subterraneis ignibus, sed e culinis, balneis opihciumque officinis provenisse aperte dicit Sozomenus Hist. Eccl. iv, 16. Idem observatum est *Lisboae* et in Calabria. W.

10. *Ritualibus et Pontificiis obtemperantibus Sacerdotibus.]* Ita Mf. et vulg. Latens tamen vinum facilius est agnoscere, quam de medela eius certum quid pronuntiare. Ritualis libri iterum laudantur lib. xxiii. c. 5. §. 10. quorum argumentum ex Cicero de Divinat. 1, 73. et Censorino de die natali notum est. Quibus non absumiles erant Pontificales libri, quorum Seneca meminit Epist. cxviii. Auctor Orig. geotis Rom. Augustin. de Civit. Dei, Servius in Virgil. *Marius Victorinus de Orthographia lib. 1. p. 17. Inscriptio vetus apud Ursin. de Imaginib. p. 101. *LIBRIS THEONA AN EPISTULIS GRAEC. SCRIBA A LIBRIS PONTIFICALIBUS.* LINDENBR.

Obtemperantibus sacerdotibus cautum.] In Editione Romana legitur *caute.* Codex Regius *et Tolosanus* scriptum habent: *Observatur obtemperantibus sacerdotibus caute.* quod probo. VALES.

Unde et in ritualibus et pontificiis observatur obtemperantibus sacerdotibus caute.] Quid sibi voluerit Ammianus, facile est ad intelligendum: nempe sacerdotes ad librorum ritualium et pontificiorum praescripta diligenter cavere. Facilius tamen intelligerem, si *libris*, qui vix abesse possunt, post *ritualibus*, in cuius ultimis syllabis latere *et libris* videtur, inferere et ablativos consequentiae *obtemperantibus sacerdotibus* commatibus distinguere a reliquo contextu liceret. Quidni vero liceat? Sic enim omnia, mihi quidem, recte fluere videntur: *in ritualibus* (libris) *et pontificiis observatur, obtemperantibus sacerdotibus* (quibus sacerdotes obtemperant) *caute, ne rel.* Ceterum de ritualibus (Etruscorum) praeter Ciceronem a Liodenbrogio laudatum coof. Festus h. v. W.

Ne alio Deo pro alio nominato.] Gellius lib. 11. cap. 28. LINDENBR.

Ne alio Deo pro alio nominato] nominibus permutatis, quod ut caverent, Athenienses aram *θεῶ ἀνῳστω* statuisse recte coniiciunt interpretes ad Acta Apost. xvii, 23. W.

11. *Ut opiniones existimant]* Mirus abstracti usus pro concreto. Sic xx, 3. 8. opiniones variae collegerunt. W.

In cavernis minutis terrarum, quas syringas appellamus.] Inf. lib. xxii. c. 15. §. 30. Sunt et syringes subterraneae quidam et flexuosi secessus. Vide Suid. in *σύριγξ*. LINDENBR.

Impulsu crebriore aquis undabundis.] Lucret. lib. vi. 551.

Fit quoque, ubi magnas in aqua vastasque lacunas

Gleba vetustate e terra provolvitur ingens,

Ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans. LINDENBR.

Undabundis] redundantibus, crescentibus. Hoc verbum est etiam ap. Gellium ii, 30. W.

Ut Anaxagoras.] Qui terrae motum definiebat *ὑποόσσηον αἶθος* eis γῆν, telle Laetio ii, 3. n. 4. ubi vide quae Aldobrandus notat Aristotele in libro 2. Meteorolog. et Plutarchum in lib. 3. de Placitis Philosophorum. VALES.

Ventorum vi subeuntium ima terr.] Lucret. lib. vi. 556.

Praeterea ventus cum per loca subcava terrae

Confectus parte ex una procumbit, et urget

Obnixus magnis speluncas viribus altas:

*Incumbit tellus, quo ventis prona premit vis.** LINDENBR.

Soliditatibus concrustatis.] Agathias lib. ii. Οἱ τὴν αἰτίαν τοῦδε τοῦ πάθους (tremoris terrae) ἀναδυμίσσεις τινὰς εἶναι λέγοντες ἑκτάς τε καὶ λιγυνώδεις, καὶ ὑπὸ τὰ γλαφυρὰ τῆς γῆς εἰργομένας, καὶ τῷ μὴ διαπνεῖσθαι θάδως σφοδρότερον ἔνδον περιδινόμενας τὸ ἐπιπροσθῶν ἅπαν σαλεύειν, ἕως τῇ βίατῃ Φορῇ τῆς στεγνότητος ἐνδιδοῦσης ἐς τοῦμψανὲς ἀναχθεῖν. LINDENBR.

Terrā tremente, ventorum apud nos spiramina nulla.] Mich. Glycas Annual. lib. i. Γίνεται καὶ παρὰ τῶν ὑπογείων ἀνέμων κινήσεις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπιόντων μεγάλων σεισμῶν, ἀνέμοι τῷ τότε οὐκ εἶναι, ὥς ἐσκλησιμένων αὐτῶν ὑποκίτω κατὰ τόπον, καὶ μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν. LINDENBR.

12. *Anaximander ait.]* Anaximander Milesius Physicus, cuius magna in hac re scientia vel potius divinitas fuit: quique Lacedaemoniis praedixit, ut urbem et tecta catodirent: instare enim motum terrae. Plin. lib. ii. cap. 79. LINDENBR.

Qua de causa terrores huiusmodi.] ἴσ. tremores huiusmodi. LINDENBR.

Neptunum humentis substantiae.] Gellius lib. ii. cap. 28. *Macrob. Saturnal. i. cap. 17. Orpheus tamen in Hymnis quinnvis Neptunum cognominaverit Ἐννοσίγαιον, etiam Iovem σεισάχθονα vocavit.* Agathias lib. ii. Eustath. in Homeri Iliad. o. pag. 1013. LINDENBR.

Neptunus, humentis substantiae potestas] cuius imperio subest, quicquid aquarum ubique est. Ennosigneos (melius Ennosigaeos ab ἐνόθειν, concutere, et γαῖα terra. al. Ἐννοσίγαιον et Ἐνοσίγαιον. Pindar. Pyth. iv, 58.) et Σίσκλῆθον a σείειν movere et χῶν terra. W. Apud Sophoclem Trach. 502. dicitur τινάστω γαίας. ERE.

Theologi] Mythologi et Physici, qui de genealogiis Deorum egerunt. W.

13. *Fiunt autem terrarum motus, etc.*] Corrupte admodum hic locus in retro Editionibus legebatur: sed in eo restituyendo felicissimus fuit Hadrian. Iunius, cuius emendationes a Mss. membranis confirmantur. Eum vide Animadvers. lib. III. cap. XV. LINDENBR.

Terrarum motus modis quatuor.] Heraclides Pontic. Allegor. Homer. c. 38. p. 125. Schow. τὰ γὰρ τοὶ σεισμῶν διαφέροντα τοῖς παθήμασιν οἱ φυσικοὶ λέγουσιν εἶναι ἴσα, καὶ τινὰς ἰδίους χαρακτηρὰς ὀνομάτων ἐπιγράφουσιν αὐτοῖς, βρασμάτων τινὰ καὶ κλυμάτων προσαγορεύοντες. Aristot. de Mundo, et eius interpres L. Apuleius p. 15. L. Seneca Natural. Quaestion. lib. VI. c. 23. LINDENBR.

Brasmatiae (a βράζειν ebullire, effervescere) qui humum molestius vehementius suscitantes ex imo mari, sursum propellunt immanissimas moles, montium, insularum. — ut in Asia Delos emerfit, Cycladum Aegaei maris celeberrima, quae, ut Latina haberet, ubi pareret, subito emerfit, Apollinisque et Dianae patria exstitit. — *Hiera*. Duae sunt in Sicilia huius nominis insulae, sed quum de Asia hic sermo sit, tertia maria Cretici intelligenda est. Nisi tamen Ammianus scripserit *Thera*, quae crebris terrae motibus exposita in vicinia Anaphes et ab aliis ponitur. Cf. Plin. IV, 23. *Anaphe* autem erat insula nomen adepta ab Argonautis, quibus post longam tempestatem Luna ex insperato apparuit (ἀνέφηνε) Apollon. Rhod. IV, 1717. f. Cf. et Plin. II, 87. W.

Rhodus, Ophiusa et Pelagia.] Ophiusa olim Rhodos dicta est ob multitudinem serpentum, ut scribit Heraclides de Republica Rhodiorum, Strabo in libro 14. p. 653. Almelov. et Plinius in lib. 5. c. 31. In Hesychii Lexico sic legendum est: Ὀφιοῦσα ἢ Ῥόδος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄφειων. vulgo Ὀφιοῦς ἡρόδοτος legitur corruptissime. Pelagiam tamen non nominat Plinius, neque Strabo, qui plurima eius insulae nomina afferunt. Ceterum fabula de aureo imbre, quo perfusa dicitur Rhodos, ex Homero fluxit, qui in Catalogo sic ait de Rhodiis v. 670. (quem versiculum tamen Wolfius uncinis inclusit. W.)

καὶ σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε κρονίων.

quam fabulam postea latius extendit Pindarus in ode 7. Olymp. v. 63. ff. Claudianus in lib. 3. de Stilichonis laudibus v. 226.

*Auratos Rhodiis imbres nascente Minerva
Defluxisse ferunt.**) VALES.

Eleusin in Boeotia.] Falli videtur Marcellinus noster: neque enim Eleulis referri debet inter eas urbes quae terrae motu emerferunt: sed potius inter illas, quae pessum abierunt: ut auctor est Strabo in lib. 9. p. 407. Almel. Plinius in lib. 2. c. 94. (92) et Pausanias in Boeoticis IX, 24. VALES.

Vulcania.] In Editione Rom. legitur *Vulcanus*: neque aliter Angustana et Basilienfis Editio, et codex Reginus scriptum habent. [Colbertianus, *Volcanus*.] Ea est quae Vulcani insula dicitur a Iulio Obsequente in lib. de Prodigis c. 57. In Sicilia, inquit,

*) Ed. Gesner. *Indulxisse Iovem perhibent*, non memorata Valeli scriptura. znv.

Vulcani insula saxosa, et deserta, quae ex ternis crateribus flammam eructabat, magna hominum admiratione nata est anno Urbis 567. Idem ait Orosius in lib. 4. cap. xx. In Tabula quoque Peutingerorum Insula Vulcani dicitur. VALES. Quum adeo casu fuerint Valelii in scripta codicum vetustorum lectione retinenda, non oportuit hic negligentes esse, praesertim quum nequiverint ignorare hodieque appellari *Volcano* aut *Bolcano* aut *Borcano*, hoc barbarico nomine prorsus alludente ad scripturam veterem et eam firmante, quam et propterea reposui; quod videre est apud Cluverium in Siciliae lib. II pag. 406 ubi inter collectanea de hac insula Ammiani nostri non memioit, quod miror, unde causam hodierni nominis tam clare discimus. Geographo Ravennati est *Fulcana*. GRON.

Aut climatae. Hi terrae motus *ἐπικλινταί* dicuntur in libro de mundo qui Aristoteli tribuitur, et *μυχνταί* qui in Marcellino nostro mycematae: *βράσται* denique qui brasmatiae. Aristoteles quoque in Republ. Massiliensium *βράσται* nominat, teste Strabone in lib. 4. p. 182. Almel. Vetus Auctor apud Suidam in *σεισμός* *πνέματος* *ἵς τὰ κοιλώματα τῆς γῆς ἐγκατερχόμενος* *εἶναι δ' αὐτῶν τοὺς μὲν βρασμάτας, τοὺς δὲ χαρμάτας*. VALES.

Climatae (al. Epiclintae) recte interpretatus est Ammianus qui *limes* e transverso ruentes et oblique urbes cet. *complanant*. Pro *limes* frequentius est *limi*, alio tamen loco xx, 9, 2. iterum est *limibus oculis*. W.

Chasmatiae a *χάσμα* hiatus, vorago, cuius loco Ammianus voce vix alibi obvia utitur *voratrina*. W.

Europaeo orbe potior insula. Figmentum est Platonis in Timaeo, qui eam insulam finxit simul, idemque destruxit, ut apud Homerum Neptunus murum Achaeorum, ne locus arguendi mendacii superesset, ut ait Strabo in lib. 2. (Alii Americam iam veteribus innotuisse inde colligere voluerunt. W.) Ceterum ex codice Regio 'et Tolofano' emendavi *spatiofior*: cui fere accedit Editio Rom., in qua legitur, *orbes potior insula*: [in Colbertino,] *orbes patior insula*. VALES.

In Criffaeo Corinthiaco sinu Helice et Bura. Locus classicus de his terrae motu absorptis Achaiae urbibus est ap. Diodor. Sic. xiv, 48. 49. ubi Wesselingii industria accurate omnia et subtiliter explicuit. cf. etiam Strabo viii. p. 385. Almel. et Ovid. Metam. xv. 290. W.

In Cimintia Italiae parte op. Succnense. Ciminiae quidem viae mentio sit a P. Victore in Descriptione urbis Romae, et in veteri Inscriptione: CURATORI VIAE CIMINAE. Ciminiae silvae meminit Livius in lib. 9. c. 36. et 37. Plinius in lib. 2. c. 98. (96). Ciminium lacum memorat Strabo in lib. 9. Virgilius in 7, 697. Et in Tabula itineraria Peutingerorum lacus et mons Cimius prope Centuncellas poitur via Aurelia. Oppidum vero Succineole quodnam fuerit, alii quaerent. In Regio et Flor. codice [ac Colbertino] *Saccumum* dicitur: in Editione Rom. *Saccunium*. Sed Castellus *Succunium* correxit; quem secuti sunt Accursius et Gelenius. VALES. Quam ridet, dum alios quaesituros scribit, quod tot saeculis submersum fuit, sive illud *Saccumum*, sive *Saccunium* velit? Et quidquid de eo colligi potest, habet Cluverius in Italia antiqua lib. II. pag. 161. GRON. Tractum vel provin-

ciam ignorant veteres, in qua *oppidum Saccumum* situm fuerit; forsitan tamen, quae sententia est Cellarii in Orbe antiquo T. 1. p. m. 725, ubi lacus est, qui in locum urbis successit, (nunc Lago di Vico.) v. Heynius ad Virgil Aen. vii. 697. W.

14. *Myccematiae.*] Ἀπὸ τοῦ μυκματός, qualis mugitus sub Arcadio Imp. per totos septem dies, maximo cum terrae motu, auditus fuit. Mic. Glyc. Annal. iv. LINDENB.

Disolutis elementa compagibus] cardines mundi quasi loco moti. Haud poenitebit consuluisse ad hunc locum *Trillerum* in Obf. p. 306. W.

C A P V T, VIII.

1. *Hivem apud Parisios agens.*] v. supra c. 2. extr. *Alamannos praevenire maturabat* induciae enim decem mensium concessae c. 1. ad finem properabant. *Post Argentoratum*, eadem ad Argentoratum acceptam. Graecissat hic Ammianus. Graeci enim τῷ μετὰ ita utuntur, ut uno vocabulo ac maxime nomine proprio posito, totum aliquod factum significet. Haec verba sunt Wernsdorfii ad Himerium p. 42. Plura ibi afferuntur non Himerii solum et aliorum illius aevi Graecorum illius breviloquentiae exempla, nec Ammianus neglectus. Excitatur etiam praeter Horatii Od. 1. 18. 5. quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat? locus inprimis gemellus Senecae de providentia T. 1. p. 318. Gronov. *audacter veteranus cruorem suum spectat, qui se se saepe vicisse post sanguinem*, i. e. gravia vulnera accepta. W. Idem usus est praepositionis ante. Ovid. Metam. 1. 5.

Ante mure et terris et, quod tegit omnia, coelum,

Unus erat toto naturae vultus in orbe,

ut sine dubio scribendum cum Heinio. BRP.

* *Oppertiensque Italiam mensem, unde sumunt Gallicani procinctus exordia.*] Id ipsum Calliodorus innuit, Variar. lib. 1. Epist. 34. — — *Pro communi utilitate exercitum ad Gallias constitutum destinare* — — *Atque ideo per Naudium Satonem nostrum admonendum curavimus, ut ad expeditionem in Dei nomine more solito, armis, equis, rebusque omnibus necessariis sufficienter instructi, viii. die Kal. Iulium proxime veniente, modis omnibus, Deo favente, moveatis.* LINDENB. Galliae tum inclementius coelum erat, nec suscipi aliquid poterat, nisi, uti Ammianus paullo post ait: *arstatis remissione mitiori temperate solutis frigore et pruina.* W.

2. *Diligens ratio*] i. e. sollicitas. Sic recte Ern. inest enim, inquit, *rationis* vocabulo saepius artis notio. — *Anni maturitate*, alibi adulta aestate. W.

Firmatque consilio.] Recte quidem; sed an non imitatus sit Trojum, cuius verba reinuisse opinor Iustinum lib. 1. cap. 10. *Firmatque in futura consilio?* Ut et alii loquuntur. Libro amen 18 cap. 6. vulgatum iterari scias. ORON.

* *In sedibus consumendum.*] Sedes, sive sedecta quid sint, ad lib. 14. c. 2. §. 12. explicatum. LINDENB.

Ad usus diuturnitatem excoctum, buccellatum.] Duplex erat huius panis commoditas: prima, quod diutius integer servabatur: deinde quod a militibus ipsis facilius portaretur: minus quippe ponderis habebat quam panis vulgaris, quippe qui bis in furaum coniectus fuisset, unde et biscocetus dicitur. Itaque cum annona militibus dividebatur, si buccellatum eis datum erat, quarta parte minus quam soliti erant, milites accipiebant, ut docet Procopius in lib. 1. Vandal. pag. 109. ubi Iohannis Praefecti Praet. fraudem memorat. τὸν ὄρον ᾧ δὴ μέλλουσιν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οἱ στρατιῶται σιτίζεσθαι, οἷς μὲν ἐπάναγες εἰς τὸν πνιγέα εἰσάγεσθαι, etc. Hinc est quod in Glossis Fr. Pithoei βουτλάτον explicatur ὄρος ἐλαφρός. VALES.

Buccellatum, ut vulgo appellant.] Constantinus περὶ θεμάτων Βούκελλας τὸ ἀριπλοιδὲς ψωμίον καλεῖται. Est vero panis ille, quem vulgo nunc *biscocutum* vocant: ob usus enim diuturnitatem recoquitur, ut solet panis nauticus. L. 6. C. Theod. de erog. milit. an. Expeditionis tempore buccellatum ac panem, vinum quoque atque acetum, sed ei luridum, carnem herbeciam etiam milites nostros ita solere percipere. Manfilius in Taciticis: καὶ ἐν ταῖς πολέμοις, ἐν ταῖς σέλλαις ἐπιφέρεται ἕκαστον στρατιώτην ὅσῳ καὶ βουκελότα. LINDENBR.

3. *Consuetudo Salios appellat.]* Zosim. lib. III. c. 6. Τὸ Σαλίαν ἔθνος, Φράγκων ὁπόμοιρον. Vide quae ad Legem Salicam notavit Francisc. Pithoeus l. C. vir vere doctus: cuius exacta diligentia factum, ne quid in praesentiarum his addere velimus. LINDENBR.

Salios ausos olim apud Toxiandriam.] Toxiandria locus est ita dictus a Toxiandris seu Toxandris populis, quos in Belgica locat Plinius in lib. 4. c. 17. non longe a Scaldis fluvio. *Hosce Toxandros insulas tenuisse Scaldim inter et Mosam fluvios, quae nunc Selandicae dicuntur, Cluverius affirmat in libri II. capite 29. *Hoc in loco sedes fixerant Salii, tunc cum a Saxonibus patria pulsus, Bataviam insulam, et vicina loca occupaverunt, ut refert Zosimus in lib. 3. c. 6. VALES.

Salios.] Antea Cherusci, quorum nomen evanescit in historia, ut primum Salii memorantur, qui hoc nomen, ubi in Bataviam confinem sedes transferrent, adscivernot a Sala fluvio, cuius hucusque accolae fuerant. Sed cuius Salae? Franconicae an Saxonicae? Fortasse utriusque, respondet Mannertus German. p. 268. quem totum exscripsi. — *Apud Toxiandriam* in Seelandia nostra partibusque Flandriae septentrionalibus, Mannert. in Gallia p. 174. Est hodie in illo tractu Tesselder-Lo, quod etsi proxime accedit ad Latinam Toxiandriam, Mannertus tamen l. c. foli nominum similitudini non admodum multum tribuendum esse existimat. cf. Ritterum ad Guthrium T. v. P. 3. p. 141. Gibbonum T. IV. p. 325. f. et 345. W.

Tungros (Tongern) — Tamquam in suis hoc referendum ad praecedentia, ubi in Romano solo habitacula fixisse praesentem dicuntur. — Conditionum perplexitate, conditionibus ambiguis — in iisdem moraturum tractibus, dum redirent acceptas a civibus condiciones nuntiantes. W.

4. *Fulminis turbo*] nimis quaeſiue. *In opportunum — flexo.* Et hic verborum copia nimia. Brevius: victoria clementer uti opportunius eſſe ratus. W.

Dedentis se ſuſcepit.] De hac Saliorum deditione praeter Iulianum in Epift. ad Athenienſes p. 280. Spanh. ſic loquitur Libanius in Orat. funebri (Reisk. i. p. 546.): τοῦ καιροῦ τὸ σμικρὸν αἰχρονος εὐθὺς στρατεύει, καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἀπιδράσαι ἔθνος ὅλον οὕτως ἐξήγαγεν, ὥστε ἡξίου μετοικιδῶν καὶ μέγας εἶναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. καὶ γὰρ ἤτουν καὶ ἐλάμβανον, καὶ βαρβαροὺς ἐπὶ βαρβαροῦς ἐχρῆτο. Id eſt: Cum tempus ſignum ſuſtulſſet, ilico exercitum educit, et circa flumen inſtar fulguris viſus, gentem integram adeo terruit, ut migrare in orbem Rom. peterent. Agros itaque petentibus dedit, et barbaris adverſus barbaros auxillaribus eſt uſus. Quae poſtrema plane confirmant id quod ſcribit Zoſimus iii. 8. Iulianum ſcilicet victis et in deditionem acceptis Saliis et Chamavis, ſelectos ex iis robuſtiores inter auxilia conſcripiſſe, eiusque numeri etiam ſetate ſua nomen permanſiſſe. Certe in Notiſia Imperii tam Orient. quam Occid. Salii inter Palatina auxilia recententur. VALES.

5. *Chamavos itidem.*] Hi ad oſtia fluminis Rheni ſupra Bataviam ſedes habebant, ut videre eſt in Tabula Peutingerorum. Sed tunc a Saxonibus, quorum ipſi pars erant, trans Rhenum miſſi fuerant, ut Salios ex Batavia expellerent. ſicut narrat Zoſimus in lib. 3. c. 6. et in Romano limite ſedes ſibi conſtituerant. Hoc enim eſt, quod ſignificat Marcellinus noſter his verbis: *Chamavos itidem auſos ſimilia.* Eorum Regulus erat Nebiſgaſtus, teſte Eunapio, qui hanc rem ſulius narrat in Excerptis legationum. VALES.

Chamavos] Pars Francorum ad Vahalin et Moſam habitans, quo ex intula Batavia eos deduxerat Conſtantiuſ. Mannert German. p. 196. et 268. Χαμάβους pro Κουάδους Zoſimo iii. 6. recte reſtituit Ritterus ad Guthrium T. v. P. i. p. 51. aſſentiente etiam Heynio p. 636. ed. Reitem. W.

Sub obtutibus eius] coram eo. Prudent. Periſtroph. (de S. Laurent.) 278. coram tuis obtutibus. W.

C A P V T IX.

1. *Munimenta tria*] quorum nomina non addit Ammianus, quoniam ſingularia non habnere. Cf. xviii. 2. et Ritter. ad Guthrium T. v. P. 3. p. 576. *Superciliis* cf. xiv. 2, 8. xxiv. 1. W.

2. *Conſilium prudens celeritas faceret tutum.*] Salluſtii dictum (Catil. c. 1.) huc pertinet: *Ubi conſulueris, mature facto opus eſt.* Ad quod reſpexiſſe videtur Emmanuel Palaecologus in Paraenet. c. 30. Καὶ πρὸς μὲν τὰς ἀποφάσεις σχολῇ βαδίζειν, βουλευμένον δὲ καλῶς, δυοὶ ποσὶ τρέχειν. LINDENB.

Annona decem dierum et ſeptem] Panem omnino in dimidium menſem diſtributum militibus ad expeditionem pergentibus probat Caſanbonus ad Scriptt. Hiſt. Aug. T. i. p. 999. — *Ex ſegetibus meſſibus.* — *Suppleri poſſe.* τὸ poſſε, quod ignoret editio

Romæ, deleri iubet Gronovius Praef. p. xxvii. nam suppleri esse pro suppletum iri. — *Quod ablatum subtrahitur est.* W.

3. *Expensis quae portabunt*] consumtis frumentis. — *Asianum*, Asiae enim gens, quae verba sunt Quintiliani Inst. Orat. xii, 10, 2. tumidior et iactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est. *Graeculus* et hoc ad contemptum dici pro vano, vaniloquo, iactatore, ex ipso Cicerone notum est. cf. Iuvenal. Sat. iii, 78. *Graeculus esurteas ad coelum, iusserts, ibit.* — *fallacem*, Graecae adeo fidei. W.

4. *Acumian pruinaarum*] acerbissimum frigus. *Ultimis hostium sutis instantes*, ubi in eo sumus, ut hostes funditus deleamus. *Igaavissimo mortis genere*, cui avertendae nil profuerit fortitudo. *Segne letum est* Val. Flacco i, 633. ubi vide a me notata. W.

6. *Rerum probnabilium*] laudabilium, egregiarum, xxiii, 1, 4. Liv. vii, 13. *Articulosque necessitatum nncipites*, summa pericula. cf. xvi, 12. et alibi. W.

Miles nec donativum meruit, nec stipendium.] Haec falsa sunt, si verum est quod narrat Sulpicius Severus in principio libri de vita B. Martini, "capite 3." *Iulianus*, inquit, *Caesar* coactiq. in unum exercitu donativum coepit erogare militibus apud Langioanum civitateat. *Ut est consuetudinis, singuli citabantur; donec ad Martinum ventum est.* [Marcellinus ipso in libro 16. c. 5. §. 11. tradit, *Agentes in rebus quondam sollempnitate inducos in Consistorium, ut aurum acciperent.* In libro xx. c. 8. §. 8. *Iulianus* iam Aug. de milite Gallicano sic ad Constantium scribit: *Cuius iracundiae nec dignitatum augmenta, nec annuum saecratis stipendium, id quoque accessit.*] VALES.

Inde, ut] ex eo tempore, quo cet. cf. xv, 11, 6. W.

7. *Tenacitate*] maligra parsimonia. Sic Liv. xxxiv, 7. in purpura causam tenacitatis video. — *Petenti ex usu* quod saepe facere solebant milites. — *Calumnialis appetitus est* quod milites corrumpere vellet donativis, quae nonnisi Augustus dare posset. — *Gaudetio tunc Notario*, antea *Agentes* in rebus xv, 3. xvi, 8. *Ad explorandos eius actus* speculator, quem postea ipse *Iulianus* interfici iussit xxii, 11. W.

C A P V T X.

2. *In Tagetis Tusci libris.*] Sic primus ex coniectura correxit P. Castellus, cum in editione Rom. legeretur, *in Taget-nuctis libris*. Regius autem et Flor. codex, [aę Colbertinus] "et Tolos." scriptum habent *Tagetiniels*. Unde non dubito quin verissima sit emendatio nostra. "Sic Longinianus in Epistola ad Augustinum *Tagetica praecepta* vocat, quae cum Orphicis et Trismegisticis iungit." [Servius in librum 8. Aeneid. 398. *Haruspici-ae libros* citat, et *sacra Erufca*, quae *Inges* composuisse dicitur.] VALES.

In Tagetis Tusci libris.] Censorinus de die natali cap. 11. *In agro Tarquinieasi puer dicitur divinitus exortus nomiae Tages, qui disciplinam cecinerit extispicii, quam Lucumones Etruriae*

potentes exscripserunt. Cicero de Divinat. lib. II. c. 23. Isidorus Origin. lib. VII. cap. 9. Non solum autem Harnspicinae, sed fulgurum etiam aliarumque rerum abstrusarum interpretationem hi libri continebant. Servius in Fragment. ad Virgil. lib. XII. *Deorum fulgura in Etruscis libris descripta.* Columella lib. X. Placid. Lactant. in Statii Thebaid. lib. IV. * Arnobius lib. 2. p. 93. *Libros Acheronticos Etruriae* laudat Arnob. lib. 2. sed verior ibi videtur lectio *Aruenticis libris*, p. 88. * LINDENBR. Idem Tages infra XXI, 1, 10. occurrit et qui XXV, 2, 7. memorantur libri Tarquitiani, vel iidem, vel eiusdem fuere farinae. conf. infra XXIII, 5. W.

Veiovis subaine.] Veiovis Iupiter fulguritor est, quem in Glossar. vetit. *Diiumium*, nescio quam recte, appellatum inveni. *Diiumius*, *Zeus νεῦνιος*. Veiovis imaginem vide in Fulvii Ursini lib. de Familiis Rom. Idolum eius ut fictum ex Gellio scimus lib. V. cap. 12. *Simulacrum Dei Veiovis* — — *sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad noceadum.* * Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, immolaturque illi ritu humano capra. * Templum habuit Romae inter arcem et Capitolium: ut Deiovis aedes in regione X. inter Ciceronis domum et Veliam. Pub. Victor. in descript. Urbis. * *Diiovis* meminit et Gellius loco supra laudato. * (Vid. Gronov. Praef. p. XIX. W.) LINDENBR.

Veiovis.] Idem mihi fere accidit, quod Ciceroni (de Nat. Deor. III, 24.) interroganti: quid Veiovi facies? Iupiter Tonans, Fulgurator notissimus: idem tamen et Veiovis (Nominat.) appellatur, verum ita distinguendus, ut minor quasi Iupiter esset, qui templum non in ipso Capitolio stricte dicto, sed inter arcem et Capitolium haberet. v. omnino Gellium V, 12. et Ovidium Fast. III, 429. ff. W.

Fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos possiat audire fragores.] Id vere dici, ex Plinii quoque verbis elici potest, lib. II. cap. 24. in Catholicis fulgurum: *Quati prius omae et afflari, quam percuti: nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitrua audierit.* LINDENBR.

3. *Suomarius*.] Alamannorum rex XVI, 12. *Concessione* venia, XIV, 11, 14. W.

Susceptorum vilium more.] Suscepti sunt clientes, sic dicti, quod a potentioribus in tuitionem ac patrocinium suscipiuntur. Salvianus Mallil. lib. V. de Gubern. *Ecce quae sunt auxilia ac patrocinia maiorum: nihil susceptis tribuunt, sed sibi.* Vide Servium in VI. Aeneid. ad illum versum (609.) — — *Fraus innexa clienti.* * Scholiast. Symmachi Epist. 4. lib. 5. Iul. Severianus Rhetor: *Adversariorum calumnias, factiones, solitudinem suscepti, vel cetera eius infortunia memoramus.* Iordanes de rebus Geticis: *Quasi susceptorum suorum mors ad suam iniuriam redundaret.* Iuretus Arnobii locum notat. Vid. Pith. ad Fragm. vet. Iurisconsult. p. 97. * LINDENBR.

Susceptorum vilium more.] Gravi errore susceptos hic intelligi putavit Lindenbrogius, id est clientes: cum Susceptores intelligantur, qui annonam militarem a provincialibus exactam susceptamque in horrea inferebant, et pro illationis modo securi-

tates, id est apochas accipiebant: ut est in lege 16. Cod. Theod. de Susceptoribus. Hi etiam annonam erogabant Actuariis et Optionibus iuxta breves seu pittacia authentica, quae Actuarii semper parata habebant, in quibus quo die et quantum esset erogatum scribebatur: nec antequam pittacia haec accepissent Susceptores, annonam ex horreis proferebant. Hi breves postea ad sacra scriptura mittebantur, lege 11. et 14. Cod. Theod. de erogatione milit. annonae. Susceptorum autem varia genera fuisse. Nam praeter Susceptores Specierum annoniarum, et Susceptores canonis, id est annonae populi Romani, et Susceptores vestium, et Susceptores auri et argenti, seu Susceptores aurarii memorantur in Codice, et in Glossis veteribus. Denique quot tituli, totidem erant genera Susceptorum: qui vel ex Curia, vel ex corpore diversorum officiorum discussis prius facultatibus creabantur. VALES. Qui h. l. *susceptores*, iidem *suscipientes* dicuntur XIX, 11. W.

Fatigandum] appellandum, donec praelluisset praestanda. W. Ernestius: „*fatigandum* sc. bello. Neque enim de exactionibus sermo est, quo Iulius Gothofredus in Glossar. Nomic. Cod. Theod. ad h. v. explicat hunc locum.“ ERF.

5. Alterius Regis, nomine *Hortarii*, pagus erat petendus. Sic ordines verba. W.

Nesticae.] Tribuno Scutariorum. v. Ind. II. W.

Charlettoni utro fortitudinis mirac.] De eius proceritate ac praecclaris facinoribus operae pretium erit Zosimi lib. 3. c. 7. legere. Sed et Eunapius de eodem sic scribit: Χαρίττων μὲν οὖν καὶ τοῦτου φανερός τις ὦν καὶ ἀνυπόστατος, τῷ τε πλεονάζοντι τοῦ δραστηρίου φοβῶν, ἀνείχεν ἀπὸ ληστείας πάντας. Id est: Charietto igitur, qui et antea illustris et invictus habebatur, et ob singularem audaciam terrori erat, omnes barbaros a latrocinando deterruit. Eunapii verba refert Suidas in ἀνείχῃ. Hic idem Charietto postea per utramque Germaniam Comes rei militaris fuit, teste Marcellino in lib. 27. c. 1. §. 2. [Charietto iste natione Francus fuit, unde a Zosimo natione Barbarus vocatur. Idque vel ex nomine ipso intelligitur. Francus fuit et Charietto, qui anno Christi 388. post Chariettonem nostrum ab Alamannis in Germania interfectum 24. Magister militiae Valentini Junioris A. in Germania cum exercitu opposito Franci diverfabatur, ut scribit Sulpicius Alexander. *Caritato* Spatharius Gunthramni Franc. Regis, post Episcopus Genevensis, a Fredegario memoratur; et *Caritato* quidam in Epistola Constantii et Dadonis Episcoporum ad Desiderium Cadurcorum Episcopum.] VALES.

6. *Sine ulla parcimonia*] ἀφειδῶς Reines. W.

7. *Multiplices regiones.*] Legendum videtur uno contextu: Cum multiplices regionis vicorumque cerneret reliquias exustorum. MENN. VALES. [In codice Regio et Colbertino legitur, *multiplices regiones*: ex quo iudico unius litterae mutatione locum sic relinqui oportere: Cum multiplices legiones, vicorumque cerneret reliquias exustorum. id est, cum hinc multas et magnas copias Romanorum iugulo suo imminentes, inde vastitatem agrorum suorum, ac virorum incendia videret. Quid enim est multiplices regionis reliquias?] HADR. VALES.

Iurandi exsecratione] sub exsecrationibus diris est xxvi, 7. xxi, 5. paullo post: imprecatus, luenda sibi cruore supplicia: *Univerfos* sc. captivos. W.

9. *Trementibus oculis]* limis ob pavorem, xx, 9, 2. W.

Carpenta ei materias.] Huius rei meminit etiam Libanius in Oratione illa funebri (Reisk. i. p. 547.): *ἀνείσθαι τὴν εἰρήνην ἐπὶ λυσιτελοῦσι πόλεσι μὲν ἐγείροντας, σώματα δὲ ἄγοντας· αἱ δὲ ἁμολόγουν τε καὶ οὐκ ἐφεύδοντο· καὶ ἐκομίζετο ζύλα τε καὶ σίδηρον εἰς ἀνίστασιν οἰκίων.* Id est: *Julianus emere eos pacem iussit, opida quidem restaurants, corporibus autem operas exhibentes. Quae illi et polliciti sunt, et fidem servarunt. Ac muneris ferrumque ad restaurationem aedium convehabantur.* Et in Prospohnetico ad Iulianum. VALES. Mira interpretatio vocum *σώματα* et *ἄγοντας* per corporibus operas exhibentes: quum Graeca velint captivos adducentes. GROX.

10. *Vclut inter tributarios nati et educati,* haud secus, ac reges qui per secula iamjam tributa Romanis pendidissent — *Obsecundabant ingravate,* sine tergiversatione, prompte. cf. xviii, 2. ubi de iisdem rogius sermo est. W.

C A P V T . XL

1. *Tamquam Apparitorem]* cf. xiv, 11. *Completa* peracta, xxvi, 2, 7. Caes. de B. C. iii, 46. ubi Marklandus hinc causa pro *completis* malebat *confectis*. W.

Capella; non homo.] Convicium hoc erat in homines deformiores. Sic Iulianus ipse Persas vocat *Capellas*, Lib. xxiv. c. 8. §. 1. *En quos Martia ista pectora viros existimant, deformes illuxit capellas et taeiras.* LINDENBR. Iulianum hoc encomio ornatur aulici ob barbam, quam alebat, Philosophus scilicet. W.

Loquacem talpam] quam cum olim, falso tamen, plane coecam esse crederent, hoc voluisse videntur cavillatores, Iulianum de rebus, quas plane non intelligeret, garrere temere et iudicare. — *litterionem* (Sylbenstecher, Pedant). Simili forma *tocutlio* ap. Ciceronem Ep. ad Attic. ii, 1. extr. et *rebellio* ap. Iulium Capitolinum in Antonino Pio c. 5. extr. *Graecum*, qui in edictis adeo Graecitatem affectabat. v. Cod. Theodof. Ritter. T. ii. p. 133. W.

* *Vernacula Principi resonantes.]* Id est scurriliter verniliterque dicta. LINDENBR.

Vernacula] h. l. scurriliter dicta, pro quo alii ponunt rectius *vernilia*, v. c. Tacitus Ann. iii, 32. Hist. ii, 59. v. omnino Salmasium ad Script. Hist. Aug. T. i. p. 768. *Principi resonantes* identidem repentes, aurem obtundentes. — *Umbratilem*, rebus publice agendis minime idoneum, immo ad umbracula Academiae xvi, 1. unde nuper exiisset, amandandum. — *Gesta secus* quam par esset, exornantem. W.

2. *Solet amplissima gloria obiecta esse semper invidiae.]* Vetus dictum est: *Τοῖς διὰ τοῦ ἡλίου πορευομένοις ἐπιταὶ καὶ ἀνάγκη σκιά, τοῖς δὲ διὰ τῆς δόξης βαδίζουσι ἀπολαύει φθόρος.* LINDENBR.

3. *Cimonem Miltiads.*] Aemil. Probus et Plutarchus in Cimonē. LINDENBR.

Intemperantiae] quam alii de incesto, quod germanam in matrimonio habuerit, Corn. Nep. c. 1. alii, ut Valelius, de temulentia interpretantur. In Eurymedonte iūdem variant. cf. v. Staveren ad Nepot. c. 2. W.

Aemilianum Scipionem ut somniculosum.] Idem narrat Plutarchus in lib. qui inscribitur πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον, in fine his verbis: καὶ τί δὲ ταῦτα λέγειν; ὅπου καὶ τὰ σμικρότατα τῶν ἐλλειμμάτων περὶ τοὺς ἐπιφανεῖς καὶ τοὺς ἐνδόξους συκοφαντεῖται. Κίμωνος ἦν ὁ οἶνος διαβολή, Σκιπίωνος ὁ ὕπνος. (De Cimine supra in codice Colbert. legitur, *insimulatum saepe ante, et: non ut vulgo, insimulatum incesti.* Quare emendo *insimulatum intemperantiae*, id est temulentiae.) VALES.

Impetrabili] strenua, efficaci. v. ad xiv, 8. W.

Duae potentissimae urbes.] Numantia et Carthago. Livius, Vell. Paternulus, Val. Maximus. LINDENBR.

4. *Scrutantes*] anquirentes, quo Pompeii laudibus detraherent. W.

Caput digito uno scalpebat.] Vid. Plutarchum in Caesare. Epigramma vetus apud Schol. Lucani:

Magnus, quem metuunt homines, digito caput uno

Scalpit, quid dicas hunc sibi velle? virum. LINDENBR.

Caput digito uno scalpebat] quod notavit potissimum Calvus poeta ap. Senecam Controv. iii, 19. Plutarch. in Pompeio c. 48. cf. Ruperti ad Iuvenal. ix, 133. et Spanheum. ad Iuliani Caell. p. 171. W.

Fasciola candida crus alligabat.] Valer. Max. lib. vi. c. 11. *Candida fascia crus alligatum habenti Favonius, Non refert, inquit, qua parte corporis sit diadema. Exigui panni cavillatione regis eius vires exprobrans.* A simili re iocus in Metellum natus: ὅτι πολλὴν χροὸν ἔλαος ἔχων περιερόσται περιδεδμενός τὸ μέτωπον. LINDENBR.

Fasciola candida crus colligabat.] Fasciae enim erant hominum molliorum et muliebrium. v. Ernesti Clav. v. v. Fascia et Fasciolae. W.

Nec cautior quisquam patriae.] Sic lib. xxix. c. 3. *Sui cautiores.* LINDENBR.

5. *Artemius Ficiariam Praefecturam Romae curans*] cf. et infra xxii, 11. Reinesius adscripserat: Alius est, quem ex duce Aegypti truncari iussit Ammianus Lib. xxii. c. 11. Alius, ad quem L. 6. et 7. Cod. Theodof. de poenis datae a Valentiniano et Valente A. C. 364. 3. Id. Iun. et 8. Id. Octobr. W.

Basso qui recens promotus.] Iunius Bassus, Praefectus Urbis, decessit Neophytus viii. Cal. Sept. Eusebio et Hypatio Coss. anno Domini 359. ut testatur vetus Inscriptio Romae in arca sepulerali, quam primus in lucem protulit Iac. Sirmundus in Notis ad Ennodium. HIC DEPOSITUS EST IUN. BASSUS V. C. QUI VIXIT ANNIS XLII. MENS. II. IN IPSA PRAEFECTURA URBIS NEOPHYTUS IIT. AD DEUM VIII. CAL. SEPT. EUSEBIO ET HYPATIO. COSS. Atque hic primus e familia Bassorum ad Christianam fidem transiisse videtur, teste Prudentio contra Symmachum lib. 1, 559.

*Non Paullinorum, non Bassorum dubitavit
Pronpta fides dare se Christo.* VALES.

Vid. de Basio Corlinus p. 224. W.

Fatali decesserat sorte.] Gloss. *Fntnli sorte, ἰδίῳ θανάτῳ.* L. 104. C. Theod. de Decurion. *Si quis filiam — — fatali sorte perdidit.* L. 6. C. Theod. de censu: *Sorte fatali morientibus* LINDENBR.

C A P V T XII.

1. *Sarmatas et Quados.*] Sarmatarum sedes latissime patent et in Asia et in Europa. Hoc loco intelligendi sunt ii, qui Constantino M. imperante post bella cum Gothis, et a servis suis, Limitantibus c. 13. expulsi, (cf. Ritter. ad Guthrium T. v. Sect. 1. p. 7.) ad socios in Germania Quados (vide ad xvi, 10, 20.) confugerant, qui desertos ipsis et incultos agros multos lubenter concedebant. — Pontes, ex quibus historia bellorum cum Gothis et Sarmatis gestorum sumi potest, vide ap. Gibbonum P. iv. p. 195. — *Pannonias Moesiarumque alteram.* Utraque Pannonia, prima et secunda, comprehendebant non Ungariam solum, sed et partem Austriae inferioris, Stiriae, Carniolae et Croatiae. Plura vide in Mannerti Germania p. 612 ff. *Moesia* finibus Serviae nostrae et Bulgariae continebatur. W.

2. *Hastae sunt longiores.*] Longioribus hastis solitos uti Sarmatas testatur etiam Aelianus in Tacutis; ac Cornelius Tacitus Annal. vi, 35. coutis ac gladiis et arcu brevior Sarmatas praefari scribit. Eiusmodi contos eleganter describit Valerius Flaccus in lib. 6. v. 232. ff.

Sarmaticae coiere manus; fremitusque virorum

Semifert. Riget his molli lorica cincta:

Id quoque tegmen equis: et equi porrecta per armos

Et caput, ingentem campis hostilibus umbram

Fert abies obnixa genu, vadique virum vi,

Vadit equum, docilis relegi, docilisque relinqui,

Atque iterum medios non altior ire per hostes.

Adde Silium Italicum in lib. xv. v. 686. VALES.

Et loricae ex cornibus rasis.] Hanc Sarmatarum armaturam optime describit Tacitus in lib. (1. Hist. c. 79. Namque, ait, mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, viz ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti neque gladii quos praelongos utraque manu regunt, usui: lapsantibus equis et cataphractum pondere. Id Principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferrets laminis aut praeduro corio confertum. Theophrastus quoque in lib. de animalibus colorem simulantibus, ait Sarmatas ex tarandi corio loricas sibi confuere. Sed Pausanias in Atticis (Lib. 1. p. 50. Kühn.) refert, eos ob inopiam ferri ex equorum ungulis rasis ac perforatis cataphractas conficere: eas autem ungulas equorum seu boum nervis confuere. Eiusmodi loricae ab se visam Athenis ait in Aesculapii templo, quam nuci pineae adhuc viridi non absumilem fuisse dicit.

*Tales certe cernuntur etiamnum in columna Traiani 'Sarmatarum cataphractae.' Haec *Λωρικήα κράτια*, seu *ἐκ κράτων* Leo et Constantinus in Tacticis appellant: ubi tamen viri docti *κράτια* et *ἐκ κράτων* corrigunt: quibus ne assentiar facit Pausaniae et Marcellini nostri auctoritas, et Scholiae M. in Nonium Marcellum, quem hic citat Lindenbrogius, *et Martialis laudatus a Lipsio in lib. 3. de Militia Rom. cap. 6.* VALES.

Loricæ ex cornibus rasis.] Affatim de armatura hac Pausanias in Atticis c. 21. Scholia antiqua in Non. Marcell *Cataphracta, vestimentum militis, aut ferri lamina, aut cornu composita, ne ictu penetretur.* * Statius Papin. Thebaid. lib. 3. v. 585.

*Hi teretes galeas, magnorumque aerea futa
Thoracum, et tunicas Chalybeum squalore crepantes
Pectoribus tentare: alii Goryata leantur
Cornua.*

Virgil. Aen. ix, 50. *Ensemque clypeumque et rubrae cornua eris-
tae.* * LINDENBR. Statii locus et Virgilii huc nihil pertinet
monente Hadr. Valesio in Praef. p. LXVII. — Vegetius l. iv. c. 9.
memorat *cornua vel cruda coria ad cataphractas texendas*, ut
legendum docet V. D. in Miscell. Obsl. T. ix. p. 223.

Plumarum ia speciem.] Sallust. *Equis paria operimeata erant,
quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ anaeruerant.*
Servius Aeneid. xi. 770. LINDENBR.

Plumarum specie.] Pausanias draconum squamis comparat 1,
21. *συλλεγόμενοι τὰς ὀπλὰς, ἐκκαθάραντες τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν
ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φορέσιν ἐμφερῆ.* Sic etiam Virgilius squamas
loricæ dixit ix, 707.

Nec duplici squama lorica fidelis et auro.
et aliquanto clarius in lib. xi. Aeneidos v. 770.

quem pellis ahenis

Ia plumam squamis auro coaserta tegebat.

(Cf. etiam v. 1448. W.) Habebant autem Principes Sarmatarum lo-
ricas ex ferreis laminis, ut testis est Tacitus Hist. i, 79. et Vale-
rius Flaccus supra citatus: (vi, 233.)

Riget his molli lorica catena.

Plane intelligit quem Graeci *ἀλυσιδωτὸν χιτῶνα* vocant, seu *θώρακα*.
VALES.

Equorum plurimi ex usu castrati.] Varro de Re Rustica lib.
ii. cap. vii. LINDENBR.

Equorumque plurimi castrati.] Idem etiam prodit Strabo in
lib. 7. p. 312. *Ἰδιὸν δὲ τοῦ Σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ
παντὸς ἔθους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειρίας χάριν.* Id est:
*Proprium Scythicae gentis ac Sarmaticae est, equos castrare, ut
morigeri sint. Equos enim habent parvos quidem, sed acres et
indociles.* Equi porro castrati morsu quidem et calcibus ferociter
desistunt, ceterum nihilo minus utiles et generosi sunt in bello:
teste Xenophonte lib. 7. de Institutione Cyri c. 5. §. 62. Plinius
autem in lib. 8. c. 66. scribit, Scythas per bella equabus uti mal-
le, quod urinam cursu non impedito reddant. VALES.

*Ne exagitati consternati rapteatur in fugam effundantur. —
hinnitu densiore, crebriore, vehementiore.* W.

3. *Trahentesque singulos, interdum et binos, uti permutatio vires foveat iumentorum.*] Hoc genere proeliandi Romanos quoque usos ex Livio constat et Felto; cuius haec sunt verba *Paribus equis, id est, duobus Romani utebantur in proelio, ut sudante altero transfirent in sicum.* Idem de Danubii circumcolis Aelianus in *Tacticis* cap. 28. *Τάττεται τὸ τοιοῦτον σχῆμα μάλα στα πρὸς τοὺς περὶ τὸν ἱστὸν βαρβάρους, οὓς ἀμφίπους ἔλαγον, ὥς εἰσισμένους μεταβαίνειν ἀπὸ ἄλλων ἵππων εἰς ἄλλους.* De Alanis Egeſippus lib. v. cap. 50. *Insudere se genti Medorum, et imperatis brevi velocibus equis, et aliis pariter ad dexteram nexis, in quos per vires, cum foret libitum, desilirent, totam propemodum regionem percurſavere.* * Val. Flaccus *Argonaut.* lib. 6. v. 161.

— *Comitumque celer mutator equorum*

Moesus, et ingentis frenator Sarmata conti. * LINDENBR.

Interdum et binos.] Id ipsum testatur Aelianus in *Tacticis* c. 28. qui eam ob causam ἀμφίπους eosdem dictos esse memorat, idque barbaris omnibus qui utrum accolunt, communo ait fuisse. Sane Valerius Flaccus in 6, 161. Moesis id ipsum tribuit:

Comitumque celer mutator equorum

Moesus, et ingentis frenator Sarmata conti.

Sed Sarmatarum eum proprium fuisse morem satis probat, quod ludus Sarmaticus pro desultorio ponitur apud Vopiscum in *Carino* c. 19. VALES.

Trahentes binos equos] desultorios dictos Sueton. *Caes.* 39. W.

4. *Contexto ponte super navium foros.*] XXVII, 5, 2. *ponte contabulato supra navium foros tabulata.* — *Iugulis suis* i. e. *vittae imminuere.* Sic XXX, 6. *iugulo alicuius intenti dicuntur.* cf. XXXI, 10, 17. W.

6. *Contra Valeriam.*] Id est, *e regione Valeriae.* In *Regio* tamen et *Vaticann* codice, [et in *Colbertino*] legitur *c. c.* quod est circa, "quomodo in *Tolosano* distincte scriptum reperi." In Editione autem Romana excusum erat, *esse Valeriam*, errore librarium, qui eam notam minime intelligebant. Gelenius vulgatae scripturae auctor est. VALES.

Valeriam.] v. ad XVI, 10. et *Ind.* 1. W.

9. *Ergo haec et similia lenituris.*] Eleganter hunc locum mihi restituisse videor, mutata tantummodo interpunctione. Nam cum in Editione Romana et in *Regio* *ac *Tolof.* codice legeretur, *erga haec similia lenitoris*, non dubitavi quin ita legendum esset ut edidi. Paullo post etiam emendavi: *Duxerit potior cum ceteris Sarmatis*: ubi vulgo legebatur *armatis*. VALES.

Zizais Regalis] e familia Regum. *etiamtum*, hoc adiectum, quod mox regnum ipse adeptus. v. infra hoc capite. *more certaminis* tamquam ad aciem instruxit ad preces. W.

10. *Denique tandem.*] Nil mutandum, Graecis enim et Romanis eiusmodi Pleonasmus sollemnis est: αὐτὴν πάλιν — *postea deinde* et similia. — *periculo praestantioris ambiguo* (paullo post potior) dum adhuc dubii essent, quae fors Regalem maneret — *orandi signum diu expectatum monstravit* dedit, exemplo suo praeivit. W.

11. *Zinastrum.*] Reinesius: *Sindpertum*; quod verum nomen Germanica lingua putavit. W.

Subregulos.] Subreguli sunt Reges, qui potentioribus Regibus obnoxii sunt: quos etiam *Regulos* vocat Marcellinus noster in lib. 13. c. 2. *Reges omnes, et Regales, et Regulos ad convitium corrogatos.* Ita Sulpicius Alexander in lib. 4. Hist. Marcomerem et Sunnonem Francorum Subregulos vocat, quos etiam Regales ibidem appellat. VALES.

Conditionum sarcina] admodum gravibus durisque conditionibus. Sic sarcina tributorum xviii, t. vectigalium xxxi, 6. VV.

12. *Usafer.*] Reinesius: USUARDUS — Huis-wardus. Translugariorum ultra montes Sarmaticos habitantium. v. Manner German. p. 516. W.

Quorum plebem arcuit Imp.] In Editione Romana perinde ut in Regio "ac Tolosano" codice legitur, *quorum pl. acrius Imperator:* [in Colbertino, *acrior us.*] Prinius Gelenius vulgatam lectionem excogitavit. Ego vero cum animadvertissem in lib. 26. cap. vi. ubi legitur, *veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur*, iam Regium exemplar quam Editionem Rom. scriptum habere bacutus, hunc locum eodem modo corruptum esse suspicatus sum. VALES.

Plebem] milites, exercitum — ima militum plebs est xxv, 2. — *Discreto consortio*, separatis, qui uno agmine stetissent — *negotium spectaretur*. Proba vox de causis, criminibus excutiendis, diiudicandis. xxii, 3. xvi, 8. VV.

13. *Qui cum eorum ritu oblati.*] Is. reorum ritu obl. LINDENBR.

14. *Pacem, quam ipse meruit, impetrasset*, more Ammianaeae aetatis, quae merere posuit pro accipere. cf. xiv, 6. xv, 3. xxix, 2. cet. Quamquam et Tacitus sic dixit Hist. 2, 37. observante Ernest. qui conferri lubet Casaub. ad Serr. Hist. Aug. Tom. 1. p. 40. *Illi quoque debere proficere contingere* (nostrum: zu gut kommen) similis locus xxii, 11. *aedificia* — *emolumentis aerarii proficere debent ex iure*. VV.

15. *Sarmatae ut semper Rom. clientes.*] Id benigne intelligendum est: licet enim in Romanos saepe insurrexerint Sarmatae, tamen domiti, et in fidem postea sunt recepti. VALES.

16. *"Ingerebat se maximus numerus catervarum" confluentium nationum et Regum, suspendi a iugulis suis gladios obscurantium; postquam Araharium impune compererant abscessisse.*] Guntherus Ligurinus in libro viii.

— — poenamque reatus

Adnatos nudis portantes faucibus enses.

Alias, portant cervicibus enses. In Chronico Richerspergensis legitur Epistola Friderici Imper. ad Eberhardum Salzbургensem Archiepiscopum, data anno 1162. his verbis: *In Kalendis Martii hostes Imperii Mediolanum submota omni simulatione fraudis, qua in prima deditioe dolo se nos circumvenit, summa necessitate famis et inediis coacti, ad curiam nostram apud Laudan venerunt, et nudos gladios in cervicibus suis deferentes, et Malefati nostrae reos se esse profutentes, personas, res, ipsamque civitatem absque omni tenore et sine aliqua conditione interposita in nostram potestatem cum plena deditioe reddidere.* Wippo de Vita Chunradi Salici Imp. *Romani qui seditionem*

COMM. IN AMMIAN. I.

T

commoverant, ante Imperatorem venientes nudatis pedibus, li-
beri cum nudis gladiis, servi cum torquibus vimineis circa col-
lum quasi ad suspensionem praeparati, ut Imperator iussu, satis
faciebant. Galli dicunt *la hant au col*. Simile quid a Gada-
vensis factum, cum ad Imper. Carolum V. supplices accederent,
veniamque delictorum peterent. Funiculus e collo, ritus suppli-
cantium erat, 1. Regum capite xx. Vide Excerpta Legationum
ex Petro Patricio, LINDENBB. Sed vide praefationem Hadr.
Valefii p. LXVII.

Suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium.] Lindenbrogius
locum explicaverat o more supplicum, qui evaginatum enslem iu-
gulo admoventes, vel collo laqueis circumdato apparerent; quod
contra Hadr. Valefius copiose disputat in Praef. p. LXVII. et ita
exponit, ut Sarmatae *inhiberi gladios in suam caedem tam sub-
latos petierint*. Quam *roü suspendere* significationem non erat,
quod tam larga exemplorum nube firmaret: nam ut Ammianum
ipsum testem adducam, xviii, 2. est *suspendere remos*. Ego vero
Lindenbrogio accedere, totumque actum symbolice malim intelli-
gere, ut Sarmatae reos sese quidem supplicioque dignos professi,
sidem tamen in posterum intemeratam ita fuerint polliciti, ut; si
eam tamen frangerent, morti se obnoxios esse vellent, idque ad-
moto iugulis gladio obtestarentur. Quae ad firmandam senten-
tiam suam attulit Lindenbrogius exempla, ex medii aevi scripto-
ribus desumpta sunt, miror tamen, qui factum, ut alterius Ammia-
noi loci immemor fuerit, xxi, 5. *Gladis cervicibus suis admotis
sub execrationibus diris iuravere*. Eundem morem etiamnunc
servare Kalmuccos, docuit me *Pallas über die Mongolischen Völ-
kerschaften*. Th. 1. p. 330. V.

17. *Fatum vincit Principis pot. vel fieri.*] Eodem sensu Clau-
dianus de 4. Honorii Consulatu dixit v. 118.

Largitor honorum

Pronus, et in melius gaudens convertere fata.

Et Procopius in lib. 1. de fabricis Iustiniani initio: *τοὺς δὲ βίον
δεομένους πλοῦτην πεποιημένους κατακοίσις, καὶ τόχην αὐτοῖς τῇ
ἐπιχειρήσουσαν βιασάμενος*. Sed omnium elegantissime Pacatus in
Panegyrico c. 27. his verbis: *Nullam maiorem crediderim esse
Principum felicitatem, quam fecisse felicem, et intercessisse in-
optiae, et dedisse homini novum fatum*. In hanc sententiam
multa eleganter dissevit Dio Chrysostomus in oratione xxv. Re-
ges esse genios, populorum felicitatis aut infelicitatis auctores,
prout eis praefuerint. VALES.

18. *Barbaris omne ius in viribus.*] Idem de Germanis Pom-
pon. Mela in lib. iii. cap. 3. *Ius in viribus habent*. LINDENBB.

Vicerunt dominos] Sarmatae cum a Scythis bello appeteren-
tur, servis suis arma dederant: qui cum victoriam de Scythis re-
tulissent, adversus dominos arma vertentes, eos suis sedibus de-
turbarunt. Pulsi domini ad Constantinum Aug. confugere, qui
validiores quidem militariibus numeris interuit, aliis agros assigna-
vit, ut narrat Eusebius in lib. 4. de vita Const. cap. 6. et am-
plius trecenta millia hominum mistae aetatis et sexus per Thra-
ciam, Macedoniam, Italiamque divisit, ut est in Excerptis de Ge-
stis Constantini, quae cum Marcellini nostri historis edidimus.
(\$ 34.) Contigit ea res Optato et Paullino Coll. anno Domini

334. teste Idatio in Fastis, et Hieronymo in Chronico, qui sic ait: *Anno Domini 334. Sarmatae Limigantes dominos suos, qui nunc Arcaragantes dicuntur, facta manu in Rom. solum expulerunt. Sarmatae igitur a servis pulsi, partim ad Rom. partim ad Victo-
halos confugerunt.* VALES.

19. *Ad Victoalos.*] Regius codex [et Colbertinus,] * cum Tololano, * *Victoalos* habent. A Paeanio, qui Eutropium Graeco vertit, Βικτόαλοι dicuntur. Atque ita, ubicumque Victoalos legis, emendandum censeo. Error natus est ex affinitate litterarum *b* et *h*, quae in Mss. codicibus vix distinguuntur. Sic Abrabarium vulgatae Editiones habebant in hoc libro pro Arabarario. Ita enim semper in codice Regio, et interdum in Editione Romana scriptum repetimus. Eodem errore *Eubages* in lib. xv. scriptum erat pro *Euhages*. Eutropius quidem *Victophalos* vocat in Traiano, sed Mf. Fuldenfis *Victoalos* habet, teste Syllburgio, Hirsfeldensis *Victoalos*, teste Canilio. VALES.

Confundente metu consilia] dubii, ut sit; in angustiis. *ad Victoalos*, Gothorum partem, Iul. Capitol. vita Marci Anton Phil. c. 14. et 22. ibique Salmas. Eutrop. viii, 2. ubi de dissen-
su Codicum in nomine istius gentis accurate, ut solet, retulit Tzschuckius. Marcomannis plerumque iuncti inveniuntur; v. omni-
no Mannerti German. p. 428. et in Bohemia nostra res suas viden-
tur habuisse. — *Defensoribus obsequi, ut in malis, optabile, quam servire suis mancipiis arbitrati.* Sensus apertus, haereo tamen in *ut in malis, optabile*. Brevius, fateor, delungi potuisset Ammianus, si scripsisset *magis optabile*; nihil tamen muto. *Ut in malis*, sc. fieri solet, ut inter duo mala id, quod minus est, eli-
gamus, et *optabile* pro *optabilius* positum, eo *magis* enim saepe Latini, uti Graeci μάλλον, omittunt. W.

Quae deplorantes] scil. se tamen non omnino liberos, sed Victoalis obnoxios, ab eorum arbitrio pendere. *recepti in fidem pro sociis, poscebant praesidia liberati*, ut defenderentur a quibuscunque dominis. W.

20. *Zizaim Regem iisdem praefecit.*] Non omittenda sunt verba Aurelii Victoris (Caes. c. 42.): *At Iulius Constantius annos tres atque xx. Augustum Imperium regens, cum externis motibus, modo civilibus exercetur, negre ab nrinis abest; quels tyrannide tantorum depulsa, sustentoque interim Persarum motu, genti Sarmatarum magno decore confidens apud eos Regem dedit.* Haec Sarmatarum Regis creatio contigit Datiano et Co-
reale Coss. VALES.

21. *Bregentionem*] Pannoniae urbem, hodie oppidulum Szoe-
ny haud procul ab urbe Comorn. Mannert Germ. p. 742. W.

Eutodorus] Reinesius: Vihodo-ris, Vihodo-ris, i. e. scien-
tia, sapientia dives. W.

Alique Optimates et Iudices.] De Quadis loquitur Ammianus, et pro Ducibus *Iudices* ponit. Id autem ex eo manar, quod qui aries vel dux gregis Latinis dicitur, a Graecis appella-
tur *αἰγίος*, ἀπὸ τοῦ ἡγείναι: ut ait Artemidorus libri 2 capite 12. Ideoque *Iudex* et *Dux* idem. Sic in hoc loco *Optimates* et *Iu-
dices* iungit Ammianus. Sic cap. 6. libro xviii Ursicinum *Iudi-
cem* vocat. Et in libro xxxi cap. 2. *Atlant Iudices* eligunt *diu-
urno bellandi usu spectatos*. Et seq. cap. Athanaricus, qui Go-

thorum Rex erat, *Thervingorum Iudex* nuncupatur. OMSLICKS. Ergone quia aries dux gregis Graece *κρίεος* dicitur, ἀπὸ τοῦ κρίνειν, a iudicando, ideo Iudaei, Alani, Hunni, aliique Barbari, Duces ac nonnunquam Reges etiam suos *Iudicum* appellatione designavere? HADR. VALES.

Iudices] duces militares, vel magistratus civiles, utroque enim sensu apud nostrum occurrunt. — *Sub gressibus iacere militum* ad genua provoluti. W.

Educitis mucronibus, quos pro nummis colunt.] *Hunc ritum etiam inf. tangit, cum de Alanis scribit lib. xxxi. c. 2. §. 23. *Gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum, quas circumveniunt, Praefulem vercundius colunt.* Sollemne nempe est, ut per eum quis iuramenti religione sese adstringat, quem pro Deo observat. Sic Mezentius per dextram et telum iurabat, et Scythae per acinacem. Apul. de Deo Socrat. Arnob. advers. Gentes lib. 2. Aimoinus lib. 4. c. 36. *Hoc pacium sacramento quidem super arma (ut eis mos erat iurantibus) firmatum.* *Lucianus in Toxaro: (Tom. vi. Bipont. p. 100.) Μάλλον δὲ πρότερον ὁμοῦμαί σοι τὸν ἡμέτερον ὄρκον, ἐπὶ καὶ τοῦτο ἐν ἀρχῇ διωμολογησάμεν. Οὐ μὰ γὰρ τὸν ἀνέμον καὶ τὸν ἀκινάκην, οὐδὲν πρὸς σε ψιῦδος ἐρῶ. De Danis M. Adamus cap. xxx. *Caesari miserunt gladium videlicet capulo tenui aureum et alia multa, pacem firmam ritu gentis per arma luxaverunt.* Sed optime Ammiani locum Menander illustrat in Eclogis Legation. pag. 106. Δείσαντες οἱ ἐν Σιγγηδῶνι, τοὺς ὄρκους γοῦν αὐτὸν (Chaganum) ὁμνῆσαι προσκαλοῦντο, καὶ ὡς παρατίνα, τοὺς τε Ἀβαρίκους ὤμνουν ὄρκους, ΞΙΦΟΣ ΣΠΑΣΑΜΕΝΟΣ, καὶ ἐπαρσάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Ἀβάρων ἔνεικε παντοίως, εἰ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος γεφυροῦν βουλεύοιτο τὸν Σάον, ὑπὸ ξίφους μὲν αὐτὸς τε καὶ τὸ Ἀβάρων ἅπαν ἀναλωθεῖν Φύλον. LINDENBR. Locum, quem citat Lindenbrogius, est libri xxi cap. 2 citaturque in pari causa ab H. Vossio ad Pompon. Melam 11, 1, ubi pro *circumveniunt* ex Vaticano libro produxit *circumcircant*, ut de eo non debuerit adeo iactare Hadrianus Valesius in praefatione, qua enumerat sua μακροβώματα. GRON. Cf. Gronov. Praef. p. xvii. W.

C A P V T XIII.

Multa et nefaria multa καὶ — Sic *multa et aspera* xxi, v. Ciceronem Tusc. v, 34. πολλά καὶ ὄλβια in epigram. Sardanapali expressisse ad verbum, et copula quidem non recta, *multa et praeclara*, sed neque ipsius aliis locis, neque alios scriptores Latinos sic locutos reperiri nuper monuit Weis. Pleonasm. Gr. p. 188. RRP.

Erumpentibus liberts.] Ita vocat Sarmatas liberos (ut paullo post, *liberi terras occupaverunt e regione sibi oppositas*) ad discrimen Sarmatarum Limigantium, qui servilis erant conditionis. Lib. 29. c. 6. §. 15. *Sarmatas liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos*: quorumque in dominos facinus paullo ante narravit supra lib. xvii. c. 12. et inf. lib. xix. c. 11. (xxix. 6.) Sic liberorum Scytharum meminit Herodotus lib. iv. LINDENBR.

4. *Parthifcus irrenens amnis.*] Plinius Parthiffum amnem nominat in lib. 4. capite 12. *Campos et plana tenent Iazyges: Sarmatae montes et saltus: pulsi ab his Daci ad Parthiffum amnem.* *Alias Parthiffum amnem; ut in Editione Parisiensi Nic. Beraldi, quae anno m. d. xvi. prodiit, impressum reperitur. Ptolemaeus in libro iii. Τιβίσκον appellat, et Iazygas vagos inter Danubium et Tibiscum ac montes Sarmaticos ponit, perinde ac Plinius. Sed in Ptolemaeo legendum est Παγίσκος. Unde et Παγίσκος opidum a fluvio praefluente dictum. Hungari flumen hoc vocant Tissa, teste Cluverio libri 3 capite 31. Est et Artiscus amnis apud Herodotum in 4, 92. quem per Odrysas fluere dicit: sed alia est a Parthifco, cum Parthifcus sit ultra Danubium. VALES. *Parthifcus* (Theis) Pathiffum nominat Cluver. Germ. 3, 31. monente Reinesio. W.

Obliquatis meatibus] quod verbum amat Ammianus in fluminibus xvi, 1. xvii, 4. cet. *Dum solus licentius fluit,* libere vagatur. *Prope exitum* ubi in Danubium effunditur — *Super his* (ἐπὶ τοῖς) praeterea amnis potior i. e. Danubius insularens amfractum insulam. aditu (Dat.) ostio Parthifci paene contiguum proximum ambiens. terrae consortio separavit, a continenti abscidit. W.

6. *celeritate volucris migrantes*] tumultuatim circumvagantes. W.

7. *Tentabant cum precibus proelium*] inter ipsas preces de proelio cogitabant. W.

8. *Iuxta excedens*] sol occidens. — *Erectis vexillis signis motis.* W.

9. *Caput porci simplicitas militaris.*] Veget. de Re Milit. lib. iii. cap. 19. Agathias lib. ii. et ex eo Suid. INDEXBB.

Caput porci simplicitas militaris adpellat] milites gregarii, qui ob similitudinem aliquam dare nomina rebus solent. cf. xvi, 6. ubi *vulgaris simplicitas*. De ipsa forma aciei struendae vide Nasti griech. Kriegsalterthümer p. 97. et Tab. 2. W.

10. *Incidabat*] Alii libri rectius *caedebat*. — *Absque mortuis*, praeter mortuos. Eodem modo xxv, 1. xxvii, 2. cet. ad formam Graeci *χρῆσις*. W.

11. *Semithorae curriculo*] spatio. Sed Ammianea aetate hic usus curriculi pro partibus temporis erat vulgaris. v. Gothofredi Glossar. Nomic. ad Cod. Theodos. f. h. v. W.

12. *Ad infimitatem obsequiorum venere servillum*] cf. xvii, 10. ubi *infimi* et *supplices*. W.

13. *Inclitans fructu vincendi*] commodis, praedae cupidine. W.

Casa vel irabibus compacta firmiffimis.] Morem hunc etiam nunc Sarmatae alique Aquilonares et Alpini populi servant. Trabibus enim aliis super alias locatis domus et casas construunt: uti non omnes quidem, sic multas tamen. Neque aliter priscos illos Germanos, maiores nostros, factitasse verosimile est. De quorum aedificiis sic scribit Herodianus lib. vii. 2. Λίθων μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς ἢ πλὴν λίθων ὅπῃ οὖν οὖν, ὅλαι δ' εὐδενέγοι ὅθεν ξύλων οὖν εἰσενέειας, συμπηγνύντες αὐτὰ καὶ ἀμφοδόντες. σκηνοποιούνται. In Germanorum tamen solo domicilia non pauca ritu Romano

elegantius fuisse constructa, ex Ammian. lib. xvii. c. 1. §. 7. videre licet. LINDENBR.

15. *Per elementum utrumque*] ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στοιχείοις, terra marique. Hunc sequioris aetatis usum pluribus exemplis firmavit Dorvillius ad Cbariton. p. 579. ed. Lips. W.

16. *Navigia iussa sunt colligi*] ab ipsis devictis hostibus ad indagandos castigandosque trans flumen habitantes. W.

18. *Ad suffugia locorum.*] Vulg. *Sufragia locor.* male. Paulo post: *Adegit suffugin petere latebrarum palustrium.* Lib. xxi. c. 12. *Per impedita suffugia velocitas exemerat pedum.* Ita *refugia, ὑποδύσεις.* Rufinus de Bell. lud. lib. iii. cap. 9. *Machinus et refugia incendunt.* LINDENBR.

19. *Picenses.*] Apud Ptolemaeum πικηνσιοι in Moesia superiore ponuntur, a Sarmaticis fortē Picensibus profecti. VALES.

Amicenses et Picenses] Dacis adnumerat Mannertus T. iv. Norden; p. 184. alibi tamen se invenisse negans. W.

Taisalorum] qui pars erant Gothorum occidentalium. vide infra xxxi, 3. Eutrop. viii, 2. Mannert Germania p. 427. W.

21. *Utrum oppeterent armis se defenderent, an rogarent pacem, cum utriusque rei et defensionis et veniae impetratae documenta haberent.* *Variae palmae victoriarum,* reliquis victoriarum laetis eventibus. W.

22. *Opum vilitas, quā celeritatis ratio furari permisit.*] sarcinas tenues, pecora et suppellectilia, quae raptim colligere poterant. W.

23. *Seditionibus*] h. l. opponuntur *sedibus fixis*, sunt ergo proprie et ad Etymon vocis accipiendae pro *seitionibus*, mutandis domiciliis, ut denuo emigrare cogerentur. — *Ut congruo docebitur textu.* v. infra xix, 11. W.

24. *Tutela*] securitas. *Exsules populos* a servis olim expulsos Liberos Sarmatas. *Regem Zizain,* c. 12. W.

25. *Tali textu recto factorum* (διορθωμάτων) his una serie praeclare feliciterque gestis. W.

Militarique consensu secundo Sarmaticus.] De veritate huius loci dubium nullum esset, ni ipse Constantius aliud iunxero videretur, in militari, quae mox sequitur, allocutione, dum ait: *Postremo ego quoque hostilis vocabuli spoliū prae me fero, Secundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes mihi, ne sit arrogans dicere, merito tribuistis.* Ut sane hic quoque legendum sit, *militarique consensu Secundus Sarmaticus appellatus.* Qui tamen an recte Secundus Sarmaticus dicatur, ipse viderit. Nam ob victorias contra Sarmatas et ante Constantium M. Antoninus Philosophus, et Aur. Antoninus Bellianus Impp. alique Sarmatici quoque dicti fuere, ut ex Historiae Augg. Scriptoribus, et Nummis veteribus constat. LINDENBR. Mento Constantium secundo (vel secundum) Sarmaticum dici Valesius in Praef. p. lxi. credit propterea, quod bis Sarmatas proelio superaverit: idque infra ad finem huius capitis firmatur. Possis etiam secundo ad consensum trahere, sed Valesii sententia probabilior. W.

Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.] Ex vocabulis gentium subactarum victores nomina sibi indidisse, nemo non

novit. Hinc enim Africanus ab Afris, Germanicus a Germanis, Franciscus a Francis, alii ab aliis populis appellati. *Themistius Euphrada Orat. 10. pag. 246. de pace ad Valentem Imp. ἀντιμι-
νήσκομαι δὲ, ὅτι τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων ὁ μὲν τις ἀχαιῶς ἐπεκλήθη, ὅτι τὴν ἑλλάδα ἀνάστατον ἐποίησε· μακεδονικὸς δὲ τις ἔτερος, ὅτι τὴν μακεδονίαν ἔρημον καὶ ἀόικητον. *Hinc Vararanes Saporis filius Persia (nam et apud Persas hic mos observatus) Cermassa dictus fuit, ab eius nominis gente devicta. Agathias lib. iv. pag. 311. Οὐαραράνης ὁ παῖς, ὃς δὴ καὶ κερμασσὰ ὠνομάζετο· τῶν δὲ τοιούτων ἐπικλήσεων ἡ αἰτία ἤδη μοι εἴρηται· καὶ γὰρ κέρμα ἔθους τυχὸν ἢ χάρας ὑπῆρχεν ἐπωνυμία· ταύτης δὲ τῷ πατρὶ τοῦ οὐαραράνου δεδομένης, σικότως ὁ παῖς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκτήσατο, κατὰ τοῦ πρότερον καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ μὲν Ἀφρικανὸς τυχόν, ὁ δὲ Γερμανικὸς, ὁ δ' ἐξ ἄλλου τοῦ γένους νενικημένου ἐπεκλήθη. LINDENBR.

ore omnium favorabilis] cui omnes uno ore favebant. xxiii, 5. elt: studio concordi cunctorum favorabilis. W.

26. Correzimus] recte, fortiterque fecimus, xvi, 1. xxv, 4. extr. xxx, 7. — Prudenter consultis prudentibus consiliis, sed ingratus ad aures consULtis exfULTat? perfULTabat se uno tenore excipientia. VV.

28. Vere adulto] aetate appropinquante. Sic ver pūbescens xxvii, 5. xxx, 5. Arripimus negotiorum moles celeriter aggrelli sumus, quo significatu verbum arripere saepius in Codice Theodosiano usurpatum legitur. Calcatīs devastatis. Inter repugnandi minaces anhelius minas, quae vix spiritum ducere permitterent. Cf. anhelantes altius sed imbelles xxxi, 7. Adfusi sunt vestigiis pedibus Augusti, veniam orantes. VV.

29. His sequestratis] compositis. Macrobius inprimis hoc verbo utitur, ad quem vide Zeunium p. 765. VV.

30. [Zizain praefectimus Liberis.] In codice Colbertino Zizain dictum reperio, et cap. xii. supra Zizain Regem: sicut Rumorem Subregulum Sarmatam: quem Rumonem alias cap. eod.] HADR. VALES.

Plus aestimantes creare, quam asferre barbaris Regem.] Artes hae sunt, quibus paullatim animi devicti emolliuntur, ut deperditae libertatis iacturam facilius ferre discant. LINDENBR.

Plus aestimantes creare quam asferre.] Legendum videtur quam auferre,) *vel abferre.* VALES.

31. Sufficiens ex hostibus captivi.] Placet scriptura Regii exemplaris, in quo legitur, vobis abunde sufficet ex hostibus captis. Nam Constantius hoc secundum huius expeditionis praemium esse dicit, quod militibus Romanis ex Sarmatarum captivis mancipia abunde sufficient. Magnas enim opes ex pauperum hominum praeda sperari non debuisse, et sibi superesse thesauros ait, quibus milites suos locupletet. Ceterum captivi tunc inter milites dividebantur, quos milites deinde mercatoribus divendebant. Dio

*) Sic iam ante Valesium Gruterus, v. Gronovii Praef. p. xxii. W.

in fine lib. 5r. καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν: et Themistius in Orat. 17. et Tarquinius apud Dionysium Halic. in lib. 4. c. 50. VALES.

33. *Secundi Sarmatici cognomentum.*] Mallem *secundo Sarmatici*. Sic supra Marcellinus dixerat: *Militarique consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum*. hoc est, δις σαρματικός. Sic enim in Edicto Maximiani Galerii apud Eusebium in lib. 8. Hilt. αὐτοκρατόρος Καίσαρος Γαλῆριος Μαξιμιανὸς δις Καρπῶν μέγιστος, ἐξάκις Ἀρμενίων μέγιστος, etc. Id est: *Secundo Carpicus Maximus, sexto Armenincus Maximus*. Constantius igitur victoriam de Sarmatis iam antea retulerat; sed quando, incertum est. VALES.

34. *Demumque ex usu testata.*] In Regio [et in Colbertino] exemplari legitur *dmque*. Scribendum igitur est: *Demumque ex usu testata, non posse Constantium vinci*. Quod confirmatur ex lib. 24. c. 1. *Impetrabilem Principem superari non posse, Deum usitato cilmore testati*. Et ex lib. 26. c. 7. *Testati more militiae Iovem, invictum Procopium fore*. Huiusmodi autem erat exclamandi formula: *Tu scis, Iupiter: Constantius vinci non potest*. Ita apud Lampridium in Diadumeno c. 1. milites acclamasse dicuntur: *Tu scis, Iupiter: Macrinus vinci non potest*. *Tu scis, Iupiter: Antoninus vincti non potest*. Quibus in locis, *Tu scis*, idem valet ac *Testis es*; ut apud praecipuum Poetarum non semel legitur, ἴστω Ζεῦ: et ἴστω Ἀητοῦς υἱέ, apud Apollonium in lib. 2. Argon. denique apud Pollucem in sacramento epheborum Atheniensium, quod relatum est in eius lib. 8. sect. 106. ἴστορις θεοὶ ἀγραινοὶ, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θαλλῶ, Αὐξώ, Ἡγεμόνη. Id est: *Testes sunt Dii agrauli, seu agrestes, Enyalius, Mars, Iupiter, Thallo, Aukō, Hegemone*. Sunt autem Aukō quidem et Hegemone Charitum apud Athenienses nomina: Thallo autem Horarum unius, ut docet Pausanias in Arcadicis et in Boeoticis ix, 35. τιμῶσι γὰρ ἐκ παλαιοῦ καὶ Ἀθηναῖοι χάριτας Αὐξῶ καὶ Ἡγεμόνην· τὸ γὰρ τῆς Καρποῦς ἐστὶν οὐ χάριτος, ἀλλ' ὥρας ὀνομα· τῇ δὲ ἰτίρᾳ τῶν ἡρῶν νέμουσιν ὁμοῦ τῇ Πανδρόσῳ τιμὰς Ἀθηναῖοι, Θαλλῶ τὴν θεὸν ὀνομάζοντες. Apud Hyginum quoque in fabula 183. Horarum nomina haec sunt, Aukō, Eunomie, Pherusa, Caria, Odice, (lege Carpo, Dice) Euporie, Irene, Orihelie, Thallo. Clemens in Protreptico: Αὐξὼ τε καὶ Θαλλῶ αἱ Ἀρτικαί. Et haec ad explicationem loci obscurissimi obiter sint dicta. VALES.

Ex usu testata non posse Constantium vinci.] Ad solennes adclamationes haec verba pertinent; qualis consimilis plane etiam illa est apud Lamprid. in Vita Diadumeni c. 1. *Iupiter O. M. Macrino et Antonino vitam. Tu scis Iupiter! Macrinus vincti non potest. Tu scis Iupiter! Macrinus vincti non potest*. LINDBER.

Sirmium cum pompa triumphali.] Hunc Constantii triumphum memorat simul ac deridet Iulianus in Ep. ad Athen. p. 513. VALES.

Militumres numeri] legiones. *Remearunt sedes*. Omissum ad, uti Virgil. Aen. xi, 793. Stat. Sylv. iii, 5, 12. Apul. Met. vii. post init. Additur xix, 9. remearunt ad sua. W.

C A P V T XIV.

1. *Isdem diebus Prosper, et Spectatus.*] Spectatus ex legatione Perlica redierat ante ruinam Nicomediae, ut patet ex Epistola 321. quam Libanius de Spectati reditu scribit ad Aristaeum, qui eo terrae motu interiit: quam quidem Epistolam supra retulimus. Itaque haec ante cladem Nicomediae locari debebant. Eadem incuria paullo supra dicta sunt, quae de Bassi Praefectura posuit: quem ex allata Inscriptione constat sequenti anno, hoc est, Eusebio et Hypatio Coss. decellisse. VALES.

Ut supra docuimus] Cap. 5. *Ctesiphonta* quae regia tum erat Perlarum. *Rebus integris*, ut omnia eodem statu, quo tum essent, persisterent, h. e. uti paullo post: *ne super turbando Armeniae vel Mesopotaniae statu quidquam moveretur.* W.

2. *Lucillianus.*] Is videtur esse, cui summam belli contra Persas gerendi mandatam esse a Constantio scribit Zosimus in lib. 2. c. 45. cum is Gallum Caesarem in Orientem mitteret: et quem in lib. 3. c. 8. scribit, Nisibin a Sapore obsessam defendisse. VALES.

Lucillianus Comes] Domesticorum. XIV, 11. et Ind. 1. — *Nodo violentae necessitatis adstrictus ad purpuram accipiendam coactus, ad res consurrexit novds v. xxvi, 5—10.* W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XVIII. C. I.

1. *Eusebium atque Hypatium fratres sublimabant vocabula Consulum.*] Admodum sublimiter! *Contextis successibus*, pluribus, ubi alius alium exciperet. — *Sequestratis omittis.* W.

Ne quem.] Forte *ne quam* scilicet provinciam. GRON.

Praesumeret] sibi arrogaret, raperet. cf. XXIII, 5. *Versarentur in medio*, omnibus se immiscerent negotiis, dominarentur. W.

2. *Ipse iurgia dirimeus.*] Hoc erat institutum Caesaris Iuliani: de quo Mamertinus in gratiarum actione sic dicit: *Aestates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit.* Et Libanius in Orat. lutebri. VALES.

Indeclinabilis iust. iniust. distinctor.] Hic Marcellinus noster aperte graecissat. Indeclinabilem enim posuit pro eo quod Graeci dicunt ἀκλινῆ: quo sensu Nicolaus Damascenus de vita sua, p. 422. Editionis nostrae dixit de seipso: πρὸς γὰρ μὴν τὸ δικάζειν οὕτως ἀκλινῆς καὶ ἀθάνατος. *Vox erat illius aevi, qua vitur etiam Rufinus in libri vi. Hist. Eccles. capite 7. de Narcisso loquens. Cum esset (inquit) constantis animi, et iusti rectique indeclinabiliter tenax. VALES.

Iustorum iniustorumque distinctor.] Sic XXVIII, 4. *iustorum distinctor et arbiter plenus.* cf. et XXII, 3. in quibus omnibus locis Savaro ad Sidonium p. 131. legi iubet *discinctores*, quod *discingere* illa aetate dixerint pro *dirimere*. W.

3. *Acta.*] Post hanc vocem Wakef. in Silv. Crit. P. IV. p. 202. excidisse putat *alia*. W.

4. *Pro tribunali palam admissis volentib. audiebat.*] Id est, levato velo, ut loquuntur Imppp. in lege ult. Cod. Th. de naufragis. Velum enim pro foribus Secretarii positum erat, quod si reductum erat, seu levatum, omnes ad audiendum admitti posse significabat: sin erat adductum, neminem praeter consilium admitti fas erat. Adducebatur autem fere in criminalibus causis, ubi de capite hominis agebatur, quo iudex attentius ac maturius cum consilio deliberaret, ut docet Basilii in Ep. 79. ad Eustathium Sebast. εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπράγματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν περικείμενων σκέψιν καὶ πολλὴν ἐνσχολάζουσι χρόνον, etc. quem locum imitatus esse videtur Clemens lib. 2. Const. Apost. cap. 52.

*Idem testatur Chrysostomus Homilia 43. in Matthaeum: ὥστε οἱ δικάστοι ὑπὸ παραπετάσματος καθεζόμενοι κρίνουσιν. Contra in publicis iudiciis velum levare solebat: ut idem docet Homilia 57. in Matthaeum: καθάπερ γὰρ τοῖς δικάστοις, οὔτ' ἂν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συνελευσάντες οἱ παρεστῶτες, πᾶσιν αὐτοὺς ἀκρίνουσιν. VALES.

Palam admissis volentibus] quibuscunque (βουλόμενοι). W.

Confutari] convinci, xiv, 9. xvii, 9. — *Delphidius* huic oratori Aufonius carmen dedicavit 195. ubi vide Floridum p. 142. Ob vehementiam etiam et acerbiter exagitat Appuleius in Aemiliano. W.

Et quis, ait, innocens esse poterit.] Hoc egregium Iuliani Caesaris responsum refertur etiam a Zonara in Annalibus: cuius verba, quia sunt Marcellini verbis simillima, hic apponenda duxi: ποτέ γοῦν δικάζων τινὶ κεκλοφέναι κατηγορουμένῳ καὶ τὴν πλοπὴν ἀγνοῦμένῳ, ἐπεὶ ὁ κατήγορος, τίς. ἔφη, βασιλεῦ, ἐπ' ἐγκλήματι δίκην ὑπόσχῃ, εἰ ἐξ ἀρνήσεως ὠφελοῦντο οἱ αἰτιώμενοι; ἐκεῖνος ἀνθυπεκρίνατο· καὶ τίς ἔσται ἀνοήτιος, εἰ ἐλίγῳ ἀνευ πιστεύοντο οἱ κατήγοροι. *Eadem leguntur apud Iohannem Antiochenum in Excerptis nondum editis περὶ ἀρχαιολογίας: ubi Νουμεριανὸς dicitur is, quem Marcellinus noster Numerium vocat. VALES.

C A P V T II.

1. *Rumore praecursus.*] Ita et xxiii, 2. W.

2. *Hariobaudem*] sine dubio Alamannum natione. *vacantem Tribunalum*, v. Ind. ii. v. Vacana. *Hortarium regem* de quo vide ad xvi, 12. init. Pacem pepigerat cum Iuliano xvii, 10. W.

3. *Implendum*] agendum, xiv, 1. xxx, 8. W.

Annona a Britannis sueta transferri.] Zosimus lib. iii. c. 5. (nbi v. Heynium p. 636. W.) Ὁστανόσια κατεσκευάσας πλοῖα (Iulianus Imp.) μείζονα λίμβων ταῦτά τε εἰς τὴν Βρεττανίαν ἐκπέμψας κομίσασθαι σίτον ἐποίησεν· καὶ τοῦτον τοῖς ποταμίῳις πλοίοις ἀνάγειν διὰ τοῦ Ῥήνου παρασκευάσας, τοῦτό τε ποιῶν συνεχίστηκεν, διὰ τὸ βραχὺν εἶναι τὸν πλοῦν, ἤρκεσε τοῖς ἀποδοθεῖσι ταῖς οἰκίαις πόλεσιν εἰς τὸ καὶ τροφῇ χρητάσθαι, καὶ σπεῖραι τὴν γῆν, καὶ ἄχρις ἀμῆτου τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. Iam olim ergo hac laude celebria Britannia, quod et annona in proprios usus sufficiente abundet, et frumentarium auxilium populia etiam longissime distans suppeditet. LINDENBERG.

Annona a Britannis sueta transferri.] Hanc Britannicae annonae transvectionem Iulianus multo quam antea faciliorem reddidit. Nam cum fore omnes onerariae naves ad annonam hanc transvehendam comparatae, metu barbarorum maro infestantium subductae computruissent, paucaeque admodum navigarent, quibus in portu exoneratis, inde annona vehiculis transportabatur: quod quidem maximo damno ac sumptui Gallis erat: Iulianus plures quam antea naves fabricavit, utque annona lembis per flumen Rhenum ex Britannia insula subveheretur, prout olim fieri solium erat, sollicito providit, ut narrat Libanius in Orat. funebri ad hunc annum (Reisk. 549.) et Zosimus in lib. 3. c. 5. et ipse Iulianus satis ambitiose

in Epist. ad Athenienses. (Spanh. p. 379.) De Britannicae anno-
nae transvectione loquitur etiam Eunapius in legationibus. χα-
μῖβων γὰρ μὴ βουλομένων ἀδύνατόν ἐστιν τὴν ἐκ τῆς βρεττανί-
κῆς νήσου οἰτοπομπίαν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι. Vi-
de Cluverium in libri 2. de Germania capite 26. VALES.

4. *Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimae.*] Edidimus
locum, ut vulgo legitur, licet de vitio valde suspectum: neque a
M. auxilii quidquam, in quo sic scriptum: — *Castra Her-
culis, Quadriburgi unius Tricesimae.* Editio Steph. *Quadribur-
gum Striceusium.* Emendare conati sunt viri docti; quorum ta-
men diligentiam potius, quam successum laudo. Et hactenus ve-
rosimilia dixisse videtur Petr. Divaeus Antiquitat. Belgicar. cap.
xix. LINDENBR.

Castra Herculis.] Urbem hanc intelligit Libanius in Orat.
cit. his verbis (Reisk. p. 550.): ἀλλὰ κατέβαινε μὲν ἐπ' αὐτὸν ὤπι-
ανόν πόλιν δὲ Ἡράκλειαν Ἡρακλείους ἔργον ἀνέστη, τὰ πλοῖα δὲ εἰς
τὸν ὕμνον εἰσήγες. Eiusdem mentio fit in Tabula Itineraria Peu-
ting. Carvone 13. *castra Herculis* 8. *Noviomago* 10. Hanc etiam
intelligere videtur Stephanus Byzantius, cum scribit, Ἡράκλεια
τρίτη Κελτικῆς. VALES.

Castra Herculis] munimentum ad Rbenum, Mannert Gallia
p. 217. *Quadriburgum* (Scheukenschana Wessel. ad Itiner. p.
370. Mannert p. 218.) *Tricesimae* eadem quae alias Colonia
Traiana, (Kellen) postea vero, quia Legio xxx. ibi in praefidio
fuit, *Tricelinae* dicta, Mannert p. 219. — *Novesium* (Nuys) Wef-
seling p. 255. *Bonna* (Bonn) *Antunnacum* (Andernach) Mannert
p. 223. et *Bingio* (Bingen) urbs iamiam Tacito Hist. iv, 70. me-
morata, Mannert p. 224. W.

5. *Post haec impetrata*] his ita effectis, xix, 6. *Utilitati pu-
blicae obedisse*, impetrata secuisse, ut reip. consularent. W.

Non rectoris amore. Romanis, etc.] Sic primus hunc locum
Gelenius emendavit, audacter satis. Nam in Mss. deest negativa
particula, et *Romanos* legitur, non *Romanis*. Equidem initio,
quid sibi vellet haec Mss. lectio, videre non poteram. Adeo sae-
pe veritas in oculos nostros incurrit, nec advertitur tamen. Tan-
dem vero animadverti elegantem in scripta lectione sensum esset
Idque claris indicibus apparet, utilitati publicae metu barbaros
obedisse, rectoris amore *Romanos*. Est igitur antithesis Barbaro-
rum et Romanorum: Barbaros metu, Romanos amore Caesaris
paruisse dicit: quod sequentia manifeste evincunt. Subiicit enim,
Reges ex pacto, etc. quod refertur ad Barbaros: deinde et *auxi-
liarii milites, etc.* quod ad Romanos referendum est. VALES.

6. *Aedificiis habilia*] materias xvii, 10. W.

Et auxiliiarii milites.] Plerique, ut ait Vegetius in lib. 2. in
auxiliis sellinant militiae sacramenta percipere, ubi et minor sud-
or et maturiora sunt praemia: vitantes laborem in legionibus
militandi, ubi graviora arma, plura munera, severior disciplina.
Ex quo patet Romanos complures in auxiliis militasse. Auxilia
tamen initio de alienigenis dicebantur, ut docet Varro in lib. 4.
de lingua Latina p. 24. ed. Scalig. 1581. *Auxilla*, inquit, ap-
pellantur ab auctu, cum accesserint qui adlumento essent alle-
nigenae. Et ita quoque Festus Pompeius. At Suidas αὐξίλια de-
rivat ἀπὸ τῆς οὐξήτης τῆς βοήθειας. Sic enim apud eum in v.

φιλος vetus scriptor loquitur: αὐξίλια δὲ οἱ ἑκατοὶ τὰ τοιαῦτα τέλη προσαγορεύουσι, τὸ τῆς βοηθείας ὅξυ καὶ εὐκίνητον περὶ τὰς χρείας οὕτω προσαγορεύοντες. VALES.

Quinquagenarias longioresque materias.] Quinquagenarias materias dixit, id est, trabes et arbores valde magnas, ut *centenarias* rosas Tertull. de Corona militis cap. 14. et *centenarios nummi*: Lamprius in Alex. Severo c. 39. (ubi vid. Interpretes. WV.) *Pecunias maiorinas vel centenionales* L. 1. C. Theod. Si qui pecun. conflav. LINDENB. Cf. Salmat. ad Scriptt. H. A. Tom. 1. p. 450. WV.

Quinquagenarias longioresque materias.] Id est, trabes quinquaginta pedum longitudine. Sic Vitruvius in lib. 8. cap. 7. fistulas quinquagenarias dicit, quarum scilicet lemna quinquaginta digitos lata esset. Aliter Plinius quinquagenarium thoracem, et quinquagenaria ac centenaria pondera dicit in lib. 7. cap. xx. Tertullianus de Pallio promullidem quinquagenariam; Lamprius in Elagabalo c. 19. vasa centenaria: id est quinquaginta pondo, centum pondo. VALES. Haec approprie conveniunt, quae cum solidiore fundamento elaboravit pater libro 1 Pecuniae vet. cap. 3. GAON.

7. *Lupicino.]* Hic primum occurrit. Severi Magistri equitum, sed inefficacis [xvii, 10. — *incivilitas* insolentia, licentia. cf. xxix, 5. W.

9. *Ne pacatorum terrae corrumpenterent.]* Idem refertur a Libanio in Oratione funebri (Reisk. p. 551.): ὁ δὲ ἐχώρει τὴν τῶν ἐνσπόνδων παρεξίαν, ὅπως μὴ δι' αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πολέμιους ἰὼν, ἀνάγκη τι βλάβηι. Progrediebatur itaque foederatorum agros praeteriens, ne per eos in hostem transiens, quidquam necessario vastaret. VALES.

Ne pacatorum Suomarii, de quo vide ad xvi, 12. init. ad scripta, terrae corrumpenterent, vastarentur. W.

In locum ad comp. pontem.] Ante haec verba videtur quidpiam deesse in hunc fere modum: *Iri igitur placuli in locum, etc.* Vel sane scribendum est *iri in locum.* et ita nihil deerit. Atque hanc emendationem confirmat Libanius in Orat. cit. (Reisk. 1. p. 551.) ὡς γὰρ βαδίζων καὶ περισκοπῶν τὴν ἀντιπέραν ὁχθρὴν, κατεῖδεν ἐπὶ κείρῳ τόπον, οἷον κατασχεθέντα παρέχειν ἀσφάλειαν τοῖς κατελθούσι, πλοῖά τινα καὶ μοῖραν τῆς δυνάμεως μικρὰν ἀφανῶς ἐν κοίλῳ τινὶ τῆς οἰκείας ὁχθρῆς χωρίῳ καταλιπὼν, αὐτὸς τε ἐπορεύετο, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνάγκαζεν ἰσὴν πορείαν χωρεῖν. Nam cum progrediens et adversam ripam circumspiciens, locum vidisset opportunum, qui occupatus securitatem praestare posset: navigia aliquot et milium exiguum manum in valle quadam Romanae ripae proxima occultavit: et ipse incedens, hostes quoque simul incedere coegit. VALES. Iri pendet a praecedente suaserat. W.

11. *Caesar ceritis imperavit Tribunis]* ut cum singulari militum manu alio loco flumen traicerent, eoque in fraudem inducerent hostes, donec ipse cum toto exercitu transiret. W.

12. *Et collecti nocte provecta.]* Libanius post ea quae proxime citavi, subiicit: ἐπὶ πέραν δὲ στρατοπεδευόμενος τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκείνοις σημαίνει διαπλεύσασθαι κρατῆσαι τοῦ χωρίου. καὶ οἱ μὲν πεισθέντες ἐκράτουν· οἱ δὲ ἀναστρέψαντες ἐξεύγνουν, ὁρμήμενοί τε ἐξ οἰκίσων καὶ τελευτῶντες εἰς τὸν κατεληγμένον. Sic

vesperam autem castra metatus, militibus iis quos occultaverat, signum dedit, ut traiecto fluminae locum occuparent. Atque illi quidem imperata facientes locum occupant. Iulianus vero cum suis reversus eo unde discesserat, pontem iunxit a Romana ripa ad locum qui erat occupatus. Haec Libanii verba clarius quam Marcellini nostri narratio, strategema illud Iuliani explicant. VALES.

Lusoriae naves] ad observandos hostes inprimis adhibita. v. ad xvii, 2. — *remi suspenderentur inhiberentur.* W.

Dum hostes nostrorum ignes observant.] Saepe hoc strategemate viri bellatores usi, ut iam olim ad Historiam Longobardicam notavi; multa quoque eius exempla apud Polyænum aliosque Scriptores pallium occurrunt. LINDENB.

Adversas perrumpere limitis ripas.] Dubitat Ernest. an legendum sit e Mss. *militēs*, quamquam defendi lectio vulgata possit simili loco xxiv, 8. ubi *rupti riparum terminat.* W.

13. *Hortarius rex nobis foederatus*] xvii, 10. *non novaturus quaedam*, non quod fide. desciscere vellet, sed *amicus finitimis quoque suis et popularibus. Reges imperantes Regales regum filios et agnatos Regulos subregulos.* W.

Epulis adusque vigiliam tertiam more gentili extentis.] Hoc est, quod Tacit. de Germanis scribit c. 22. *Diem noctemque continuare potando nulli probrum.* Vid. Eclogas Legat.* LINDENB.]

Ullo genere] ullo modo, quod et libri nonnulli habent. Sed nihil mutandum, est enim iterum xxxi, 5. — *Quo dubius impetus trusus quo forte fortuna per trepidationem abriperentur.* W.

14. *Vertuntur in pedes*] in fugam. *In barbarico, sc. solo vel agro*, quod omittunt illius aetatis scriptores. Cf. xvii, 12, 21. xxvii, 5, 6. Vid. Cellar. et Tzschuk. ad Eutrop. vii, 9. W.

15. *Saeppimenta fragillum penatum*] casarum miscellarum, suasque minantium. W.

Ad regionem cui Capellatii vel Palas nomen.] *Ditmarus lib. 6. cap. 68. *Palas a Treverensibus contra Regem firmatur.* †) Ab hisce nominibus Principem Palatinum appellationem summisle, multi hactenus falso sibi persuaserunt, quorum errores erudite corrigit Vir Cl. Marq. Freherus Origin. Palatin. cap. 2. LINDENB.

Ubi terminales lapides.] Glossar. *Ὀριαῖος λίθος, terminalis lapis. Ὀριοστόριον, terminus, linea, terminatio. ὄρος ἐπὶ χώρας, terminus, finis limitum, hoc terminatum.* Dionys. Halicarn. lib. 11. pag. 133. *λίθος ἐπὶ τοῖς ὄροις.* Sic lib. xxxi, 4. *plagae terminales*, id est, terminis et limitibus regiones confines. Tertull. de Ieiuniis cap. xi. *Palos terminales figere.** LINDENB.

Capellatium vel Palas, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia distinguebant, qui duo populi de salinis in illa regione sitis saepe decertabant xxviii, 5. Ex his igitur, quo referendum sit Capellatium vel Palas, facile intelligitur. Est nempe, quae sententia est Mannerti Germ. p. 295. cuius ipsa verba dedi, munimentum Romanorum, quod etiam nunc Pfal. f. Pohlgraben nominatur. Quod si sumas, duo tantum sunt loca,

†) Cf. Valef. Praef. p. LXX. W.

quo confinia Alamannos inter et Burgundios poni possint, vel Schasnaiburgum ad Moenum, vel in terris Hohenlohicis. Ad utrumque pertinuit vallum Romanum, ab utrisque haud procul absunt salinae, septentrionem versus *Kissingae* ad Salam Franconicam, meridiem versus *Halae* Suevorum, quae posterior magis placet Mannerto, ideo, quod Sala remotior a Schasnaiburgo sit, quam ut de salinis oriri lis potuisset, si fines ad hanc urbem fuissent. — Sed operae pretium est, Mannertum ipsum adire, qui totam, in qua nunc versamur, Iuliani expeditionem egregie illustravit. Müller in Gesch. d. Schweiz Abtheil. 1. p. 78. *Capellatum* est *Ziegenhayn*. De *Burgundis* vide infra xxvii, 5. W.

Macrianus] de quo plura vide in Ind. 1. et *Hariobaudus* fratres utrique e regione Moguntiae, orientem versus. W.

16. *Vadomarius*] rex terrarum, quae contra *Rauracos* nostra Brisgovia continentur. Iam antea mentio eius facta xiv, 10. mentio porro fiet. v. Ind. 1. Ex omni narratione Ammiani colligit Mannertus p. 294. Iulianum per terras, quae nunc Principi Hassio-Darmstadtensi parent, perque Palatinatus partem progressum fuisse. W.

Scriptis Constantii principis — adlegatis.] „Hae sunt litterae privatae, quae dicuntur *adlegari*; nam *homines* quidem privato consilio *adlegantur*, publico *legantur*, unde *legati* dicti sunt.“ Ernestius. W.

Leniter susceptus est, ut decebat.] Duas ultimas voces addidi, quae in Editionibus deerant. In Regio quidem codice [et Colbert.] *ac Tolos.* perinde ut in Editione Rom. legitur: *Susceptus est: ducebat, etc.* In Florentino Mf. scriptum erat *dicebat*. [Potest legi etiam, ut *conducebat.*] VALES.

18. *Urto, Urficino et Vestralpo*] De his v. ad xvi, 12. init. adscripta. — Interim nunc quidem non statim responderi poterat. W.

19. *Conditionum similitudine*] iisdem legibus. — *festinatum est maxime*, autem omnia urgebatur. W.

C A P V T I I I

1. *Caelestis corrigit cura.*] Eodem sensu *caelestis oraculum*, L. 10. C. de assessor. L. 5. C. de iurisd. omn. iud. *caelestes litterae*, L. 3. C. Theod. ad L. Corn. de falso: *caelestis indulgentia*, L. 4. de calc. coctor. *caelestia statuta*, L. 3 de iud. liberal. *caelestie praeceptum*, Gesta purgat. Caeciliani et Felic. pag.

27. LINDENBR.

Barbationis pedestris militiae rectoris] in locum Silvani xvii, 6. cf. omnino Ind. 1. W.

Exameu apes facere perspicuum; superque hoc prodigiorum gnaros consulenti, etc.] Plinii verbis haec interpretanda sunt, lib. xi. cap. xvii. *Apes ostenta faciunt privata et publica, ura dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suavitatem illam praedulcis eloqui portendentes. Sedere in castris Drusi Imp. eum prosperissime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam*

perpetua Haruspicum conjectura, qui dirum id ostentum existimant semper. *Quid uva hoc loco, et Iuvenalis ostendit, et Varro de Re Rustica lib. 3. c. de Apibus.* Iuvenal. Satyr. XIII, 67.

*Sollicitus, tamquam lapides effuderit imber,
Examenque apium longa confederit uva
Culmine delubri.*

Unde cum Callini examen apium ingens in foro confedisset, aliudque in templum Aesculapii convolasset, inter prodigia relatum fuit. Livius lib. XXVII. (item XXI, 46. W.) Dio lib. XLVII. 2. Vid. Cicer. de Harusp. Responf. Virgil. lib. VII. 64. Val. Max. lib. 1. cap. 6. LINDENBR.

Discrimen magnum portendit] Malum omnino omen habitum, si qua apes confedissent. vid. praeter Plinii locum a Lindenbrogio allatum Iul. Capitol. in vita Antonini Pii c. 3. et Iulius Obsequens passim. W.

Fumo pelluntur et turbulento sonitu cymē.] De fumo certum est; et hodie in eximendis favis adhibetur. *Pallad. de Re Rust. lib. 5. c. 8.* Scholiast. Apollon. Rhod. lib. II. n. 7. ad illum vers. (153.) — — — λυγνύοντι — — — καπνῷ πυφόμεναι* ἐπιπλέον τῷ λυγνύοντι καὶ σποδῶντι καπνῷ καπνιζόμεναι ὑποχωροῦσι (αἱ μέλισσαι) τῶν σιμῶλων. De sonitu etiam constat: sed turbulentus ille sit oportet, unde *intimica et echo est resultanti sono, quod pavidas alterno pulsat ictu.* Plin. lib. II. cap. 19. Alioquin gaudent plausu atque tinnitu aeris, eoque convocantur, ut idem ait lib. eod. cap. 20. Varro de Re Rustica lib. III. cap. 16. Virgil. Georg. IV. *Virgil. Aeneid. 12, 589.

*Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
Illae intus trepidae rerum, per cerea castra
Discurrunt.**

Claudian. Panegy. VI. Consul. Honorii V. 259.

— — — *Cybeleia quassans
Hyblaeus procul aera senex, revocare fugaces
Tinnitu conatur apes, quae sponte relictae
Desistere favis.* LINDENBR.

2. *Vanitate.*] inconsiderantia, dementia. Vanus et demens iunguntur XVI, 11. W.

Ancilla adscita notarum perita.] Vid. Notas in Val. Probum et reliquos rei notariae Scriptores. LINDENBR.

Notarum] artis occulte scribendi, στυγαγογραφίας. Quam e patrimonio Silvani possederat quae ex familia Silvani in suam transierat — despecta, missa, repudiata. W.

3. *Reversus omnibus e procinctu*] h. e. literis et Assyriae et Barbationis ex castris, ubi tunc versabatur Barbatio, reversis. Quod tamen non placet. Ammianum *procinctum* de expeditionibus bellicis usurpare non ignoro, idem tamen ego, cur Barbatio literas uxoris remiserit, non video. Malim de scholis Palatinis, omninoque aulicis intelligere, nocte ingruente domum reversis. — *Arbetionem*, magistrum equitum. W.

5. *Ex Primicerio Protectorum Tribunus.*] Primicerius Protectorum is est, qui Princeps est in Schola Protectorum: cuius mentio fit in lege 9. Cod. Theod. de Domest. et Prot. Sic etiam

etiam inter Protectores Domesticos erat quidam Primicerius, ut legitur in eodem titulo. Marcellinus noster in lib. 25. c. 5. §. 4. *Io-
vianus eligitur Imperator, Domesticorum ordinis primus.* Post Pri-
micerium erat Secundicius, et decem primi eiusdem Scholae: quo-
rum mentio fit in utroque codice. Ceterum ex Primicerio Protecto-
rum ad Tribunatum perveniri mos erat: Unde hic legimus Valenti-
num ex Primicerio Protectorum factum Tribunum. Id testatur Mar-
cellinus in lib. 30. c. 7. §. 3. de Gratiano: *Post dignitatem Pro-
tectoris atque Tribuni, Comes praefuit rei Caesarensi per Africam.*
Et Imp. in lege xi. Cod. eodem: *Primicerius, inquit, post accep-
tum Tribunatum inter eos dignitate potatur, qui ducatum agere
meruerunt.* Denique in Excerptis de gestis Constantini sic legitur:
*Constantius D. Claudii opt. Praecepti nepos ex fratre, Protector
primus, exin Tribunus, postea Praefes Dalmatarum fuit.* Ex
quibus intelligendus est locus Marcellini nostri in lib. 16. c. 10.
cxix. *Profectis ex consortio nostro ad regendos milites natu ma-
ioribus, adolefcentes eum sequi iubemur.* VALES.

6. *Sub Gallo] vi. xlv. xi. Nobilitatis militiae, magisterii pedi-
tum. In Iulianum Caesarem parva confingebat, xvi. ii. W.*

7. *Callistheum sectatorem et propinquum suum] Ex Hero
Aristotelis consobrina natum. Plutarchus in Alexand. c. 55. LIN-
DENB.*

Ad regem Alexandrum] quem in bellis comitabatur. W.
Ut quam rarissime et iucunde apud hominem loqueretur.]
* Val. Max. lib. 7. c. 2. *Aristoteles Callisthenem auditorem
suum ad Alexandrum dimittens, monuit ut cum eo aut rarissime
aut quam iucundissime loqueretur.* Amice sic quidem Aristoteles
Callisthenem suum (cuius ἀγαθόν τε παρρησίαν, καὶ ἐπιτοχὴν ἀβελ-
τησίαν norat) monuit, licet frustra. Nam et gravitas viri, et prom-
pta in loquendo libertas, invisa primo Regi, novissime mortis quo-
que Callistheni causa fuit. Arrianus ἀγβασ. lib. iv. c. 2. Curtius
lib. viii. c. 8. LINDENB.

*Ut quam rarissime et iucunde.] Valerius Max. in lib. 7. cap.
2. Aristoteles, ait, Callisthenem auditorem suum ad Alexan-
dram mittens monuit, ut cum eo aut quam rarissime, aut quam
iucundissime loqueretur: quo aut silentio tutior, aut sermone
esset acceptior.* Ex quo fonte Marcellinum nostrum hausisse per-
spicuum est. * Graeci multo elegantius hoc apophthegma efformant
hoc modo: τοῖς τυραννοῖς ἐντοχὴν εἶναι ὡς ἡμιστὰ ἢ ὡς ἡδιστα.
quod dicunt Xenophani tribuit Laetius, et Suidas in ἡμιστὰ.
VALES.

*Vitae potestatem et uelis in acie linguae portantem.] Lib.
xxix. c. 1. §. 19. Institutum hominis, mortem in acie linguae
portantis ad partem pessimam depravautes.* LINDENB.

* *Apud hominem; vitae potestatem et uelis in acie linguae
portantem.] Eleganter in libro Proverbiorum c. 18. v. 21. ἐν χερ-
σὶ γλώττης σὺν καὶ θανάτῳ. In acie linguae, id est, in acumine
linguae, in ora vel in extremo linguae. Sic in libro xxix. c. 1.
§. 19. de Valente Aug. Institutum hominis, mortem in acie lin-
guae portantis.* VALES.

9. *Linguentes Orientem auferes.] Scripti cod. haec lectio est;
verissima sane. Non enim grues, ut hactenus hic editum fuit,
sed anseres rostra lapillis occludunt, cum Taurum montem prae-*
COMM. IN AMMIAN. I.

tervolant. Plutarchus in libro de garrulis et ultra animalia prudent. Aelianus de Animal. lib. v. cap. 29. Phile cap. 15. περί χηρός, p. 52. ed. Pauw.

Λίδον δὲ τὸ στόμαζ' ἵνα μὴ κλάγῃ στέγων,
Ὅν περ καλοῦσι Ταύρον, ἀμείβεαι πάγον.

Τοὺς αἰστοὺς γὰρ φασὶ τοὺς χηροκόπους.

Ἐκείσε δεινὸς ἔλλοχ' ἔνδ' ὑψέως. LINDENB.

Ob calorem] ver appropinquans. — montem Taurum penetrare, usque ad eum pervenire, transvolare volentes. W.

CAPUT IV.

1. Ferarum gentium quas placaras] xvi, 9. xvii, 5. adiumentis accinctus, exercitui suo iunctis. W.

Consilia tart. manibus miscens.] Idem testatur vetus Epigramma inter Catalecta veterum Poetarum p. 184. ed. Scal.

Fata per humanis solitus praesciscere fibras
Iupius infanda religione Sapor.

Pectoris iugeni fulgentia viscera flammis
Imposuit: magico carmine rupit humum.

Aufus ab Elysiis Pompeium ducere campis, etc.

Quae ad Saporem nostrum pertinere personalem equidem habeo. In his versibus notandus est ritus Persicae religionis, viscera comburere, quem et Strabo p. 732. Ahmelov. et Catullus Carm. 90. commemorant. VALES. Eustath. ad Iliad. i. 460. Τῶν δὲ ἱερῶν οἱ μᾶζοι τὰ κρία ἐλόμενοι τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀνέμενον, τοῦ δ' ἐπιπλου μυχόν, τι ἐπὶ τὸ πῦρ ἐπιτίθεισιν. W.

Praestigiatores consulens.] In Editione Rom. perinde ut in Ms. Flor. legitur praescitionis; [in Colbertino, et praescitionis omnes consulens:] Castellus et Accursius praescitionis edere maluerunt. Sic Marcellinus in lib. 29. c. 1. Litato conceptis carminibus uirine praescitionum auctore. In Regio autem exemplari scriptum reperit, praestigiones consulens, antepaenultima tamen syllaba duobus punctis subnotata. In Tolos. scriptum est praescitionis. VALES. Ex tot documentis absurdum est dubitare, quin auctor scripserit praescitionis. Praescius et praescio tunc dixerunt, ut in multis similiter. GRON.

*Prima verni temperie.] Sic saepe loquitur Eginhardus in Annalibus. Vernum pro vere aetas illa dicebat, ut Petrus Chrysologus in principio Sermonis 12. et 40. Hist. Miscella in libro 6. iuente verno, supple tempore. [Ita et hibernum pro hieme dixerunt: Plinius et Iuvenalis saepe matutino dicunt pro mane.] VALES. Miror, si Henricus haec postrema adiecit, non delevit voces priores, in quibus illam aetatem sic dicere stantebat. Sed nec Plinius aut Iuvenalis sunt primi, qui sic loquuntur. GRON.

2. Comitatus fabrica.] Ita Ms. at vulg. Comitatus fabrica. Vid. Notit. Imperii. LINDENB.

Comitatus fabrica.] Metaphora est, ut ex sequentibus patet. Intelligit enim delatores aulicos, qui in Comitatu Constantii potiorum locum obtinebant. Frustra igitur Lindenbrogus nos ad Notitiam Imperii reiecit, quasi hic de Fabricensibus ageretur.

[Hosce aulicos, calumniarum in Comitatu fabricatores perpetuos, vocat infra c. 5. Marcellinus *Palatinam cohortem*.] VALES.

Enndem incudem diu noctuque tundendo.] Cf. Cic. de Orat. II, 39. Dolos procurdere legitur ap. Plautum Pseud. II, 2, 20. W.

Imperatori suspicaci intendebat Urficinum] Mire dictum, quod ita posuim, fateor, non intelligo; intelligerem vero, si liceret legere *praetendebat* (spiegelte vor) quae vox aptius responderet *vultus Gorgonae torvitati*, capiti Medusae. — *Quasi penuria meliorum* quali non alii aequè periti duces adessent. — *Altius anhelabat*, ad maiora adspiraret. W.

3. *Apud quem multa Constantius potuit.*] Urbane et figurate id dictum esse nemo non videt. Nimiam enim Eusebii eunuchi potentiam hoc scommate perstringit Marcellinus. Simile est, quod memini legere apud Plutarchum, in tractatu *ei γίγοντι πολιτευτήν*, Attalum Eumenis fratrem, egregium alioquin Regem, diuturnae pacis delidia adeo infractum esse atque mollium, ut Philopoemeni cuidam (cuius etiam meminit Pausanias in Achaïcis) regendum se ac circumducendum traderet. Quamobrem, ait, Romani subinde rogabant eos qui ex Asia venerant, num Attalus apud Philopoemenem gratia valeret: *εἰ τι δύναται παρὰ τῷ φιλοποίμιν βασιλεὺς*. Porro de hac immoderata eunuchorum potentia sub Constantio. Libanius, in Apologia adversus doctrinae suae obtrectatores (Reisk. III, p. 437.) sic loquitur: *ἡγάπα δὲ καὶ περὶ αὐτὸν εἶχε, καὶ συμβούλους καὶ διδασκάλους ἐποιεῖτο ὁλέθρους τινὰς εὐνούχους, οἷς ἀφειστήκει τῶν τῆς βασιλείας ἔργων, αὐτὸς δὲ τοῦνομα παρτίχε· καὶ ἡ μὲν ἐσθλὴ ἐκείνου, ἡ δὲ ἐξουσία τούτων. Ἀπαθὰτ πορρο, et circū se habebat, consiliorumque participes et magistros fovebat pessimos eunuchos, quibus imperii summam tradiderat, ipse nomine solo contentius. Ac vestis quidem Imp. penes eum, vis penes illos erant. Idem queritur Libanius passim: et Athanasius in Epistola ad Solitarios, pag. 834. et Mamertinus in gratiarum actione ad Iulianum. Sed de Eusebio specialiter id dicit Libanius in Orat. funebri, pag. 298. *ὁ δ' ἀνευ τοῦ τὸν Κωνσταντίον δεδουλῶσθαι δοῦλος αὐτοῦ ὢν.* *Quum eunuchos dico, Cubicularios Imp. dico.* VALES.*

Domo sua non cederet Antiochiae.] Cum tunc temporis Imperatores ab Parthici belli adliduitatem Antiochiae diutius residere soliti essent, Urbis amoenitate capti; hinc factum est, ut omnes paene Imperatoribus proximi domos in ea civitate splendidissimas haberent. Neque quisquam paullo beatorum erat, qui Antiochiae non aedificaret domum, aut emeret, ut testis est Libanius in Antiochico, pag. 371. (Reisk. I. p. 337.) *ἀλλ' οἱ γε τῆς περὶ τὸν βασιλεῖα γηγόνασιν ἱταίρειας, πανταχόθεν κάλλη λίσαν ἀγροί-σαντες, ἐγκατέμειξαν οἰκοδομημάτων κάλλη τῷ ἄστεϊ.* Ex quibus intelligimus, cur eam Urficini domum Eusebius tantopere concupisceret. VALES. *Domo sua non cederet* nollet eam vendere. W.

4. *Coluber copia virus*] (Genit. *νῆα* alibi obviu) veneni exuberans. W.

Emittebat cubicularios.] Has Eusebii artes commemorat etiam S. Athanasius in Epist. ad Solitarios: *κινεῖ καὶ τοὺς ἐντέλους σπάδοτας· πολλοὶ δὲ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἶδεν εὐνοῖχοι παρὰ Κωνσταντίου, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ. Movet etiam alios spadones.*

Malit autem, vel ut verius dicam, nulli alii circa Constantium sunt quam eunuchi, qui omnia apud illum possunt. VALES.

Cubicularios] spadones, in quos, uti alibi, v. Ind. 1. v. Eunuchus, ita hic imprimis invehitur. gravitate vocis, cf. Iustin. 1, 2. W.

5. *Receptissima inclaudit lege.]* Non tam amore virilitatis, quam odio fratris Titi Vespasiani, cui spadones in deliciis, hanc legem a Domitiano promulgatam Xiphilinus scribit LXXII, 2. Quo tamen nomine eximiam laudem meruit, cetera pellimus Princeps. Statius Papin. Silvar. lib. III. carm. 4. v. 620. 17, 177

— — — *Nunc frangere sexum,*

Atque hominem mutare nefas, gavisque solos

Quos genuit, natura videt. ...

Idem Silvar. lib. IV. Martial. lib. VI. Epigram. 2. Sueton. in Domitian. cap. 7. Philostratus in Vita Apollonii VI, 17. et ex eo Photius in Bibliotheca pag. 339. Δομετιανὸν Φησι τὸν βασιλεῖα νομοθεῖσαι, εὐνοῦχους τε μὴ ποιεῖν, καὶ ἀμπίλους μὴ φυτεύειν. Hinc factum ne quis medicorum aliquem caltraret alisque Praeclis permittu. Iustinus Martyr p. 55. v. 43. Itaque quod bono publico a Domitiano sancitum, alii mox post Imp. Constitutionibus suis plenius confirmant; Nerva puta apud Xiphilinum, D. Hadrianus apud Ulpian. L. 4. §. 2. L. 5. ff. ad L. Cornel. de Sicar. D. Pius apud Modestum. L. 11. ff. eod. Constantinus L. 1. C. de Eunuch. Iustinianus Novell. 142. Leo Sophus. Novel. 60. * Zonaras in Canonibus Apostolor. 24. 21. 22. 23. LINDEMAN.

[*Quis eorum ferret exaltata, quorum paucitas difficile toleratur?*] In Codice Colbertino lego, *quorum paritas diff. tol.* Legendum omnino est: *Quorum paritas difficile toleratur?* Paritas, id est paucitas, raritas. Nam Latini nonnumquam *parvos* et *exiguos* pro paucis; item Graeci μικροῦς pro ὀλίγους dixerunt. Gregorio Turonico Episcopo Mf. in lib. VIII. capite XXX. *parvi contumaces* sunt ac vocantur pauci, contumaces; et in lib. 4. cap. 30. contra magnum viri ex Arvernus sunt multi viri. Apud Iulianum Toletanum in Wamba: *Parvissimi evasimus gladium: sed pro parvis veniam deprecamur.* Vide quae notavi in Carneu Adalberonis pag. 312.] VALES. *Paucitas.* Sic autem Vales. coniecerat Boethius. v. Gronov. Praef. p. XXXI. W.

6. *Ne, ut fingebat sc.* Eusebius rursus uti XV, 2. accitus Urscinus sed cum fors copiam occasionem obtulisset, cf. Horat. Serm. 1, 2. W.

7. *Nobis] Urscino, eiusque comitibus. Samosatam Commageni regni (Syriae) clarissimam sedem, (hodie Schemisat). W.*

Et confertis.] In Regio codice *et Tolosano,* [ac Colbertino;] et in Editione Rom. legitur *conversis.* Unde suspicor ita Marcellinum scripsisse: *Rumoribus densis audiuntur et certis.* Sic enim loqui solet, exempli gratia hoc capite paulo ante primo rumores, dein nuntii certis. VALES. An legendum *conversis?* ERF.

C A P V T V.

1. *Industria frangi.]* ad pauperatatem redigi — *qui spectabant negotium iudicibus inclinatis magis propensis ad deserendum.*

dam. potioribus gratiam ut secundum potentiores pronuntiarent. — Ne contra acumin calcitraret (πρὸς κέντρα λατρίαν). W.

Confessusque debitum, per colludiam in nomen fisci transi.] Hunc locum sic intelligo. Cum Antoninus urgenti creditori debere se confessus esset metu iudicis, qui in creditoris gratiam erat propensior: debitum illud in nomen fisci translatus est, et Largitionum Comiti cognitio attributa, qui fiscalia debita per Palatinos exigebat. Eandem fraudem refert Symmachus in lib. v. ep. 61. *Piget dicere, quibus technis Apparitio Itali grassetur aerarii: fertur sub publici debiti specie privatorum nominum falsa recitari.* Invalidos quippe statim vincit impressio: validiores autem cum munimenta pro se iuris adfuerint, criminosis verborum interpretationibus implicantur, ut ad damni patientiam sese invidiae timore submittant. Creditor itaque ius suum et actionem fisco donaverat per collusionem, ea fortasse conditione, ut Iudex dimidiam debiti partem acciperet: quod vetitum est rescripto Gordiani in lege 2. Cod. ne fisco vel resp. Cum allegas partem rerum vel actionum dimidiam fisco, qui nungs eius viribus protegitur, velle te donare; huiusmodi litium duntionem admitti temporum meorum disciplina non patitur. *et lege 2. Codicis Theodosiani de Palatinis. Huiusmodi fraudes damnat Theodericus Rex in Edicto suo capite 122. Hinc explicare soleo locum Gregorii in Carmine adversus divites pag. 238. * VALES.

Rimabatur Reip. membra totius] diligenter inquirebat in provinciarum, praesertim in re militari statum atque conditionem. W.

Qui vel quorum virium aulices.] Utile studium et laudandum, si quis pro Republica utatur. Neque enim suas vires recte quis aestimare potest, nisi qui alienas cognitas habet: ut exemplum scire datur Pori, qui neminem se fortiozem censebat, antequam Alexandri virtutem expertus esset. Curtius lib. viii. LINDENBR.

Prociuctus tempore quas tuerentur] ubi tempore belli in praefidiis essent. W.

2. *Virorum stipendique]* ἐν δὴ δούῳ pro militum qui stipendia perciperent. *Die adlapsuro*, appropinquante, imminente, xxiv. 7. 1. — *Omni vinculo caritatum* cf. xxiv. 1. omnibus, qui sibi cari essent. Eodem significatu illius aetatis scriptores utuntur voce *affectus*. v. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. p. 386. et 457. Propertius 1, 15, 16. *vincula sanguinis*. W.

3. *Stationarios milites]* sc. Romanos. — *Hispis regio ad Tigridem fluv. in Syria sita.* — *Cum nullus tam possessorum cum plurimis auderet erigere causam ventendi.* Sic ordines verba, itaque mecum intelligas: cum nemini in mentem veniret hominem, qui fundum ibi, familiarumque amplam haberet, compellare, quod ad extremos Romanorum fines perveniret. — *Tuasapora* v. supra xvi. 9. *antea cognitus* ab Antonino — *cum omni penatum dulcedine*, quicquid domi haberet carum, vel hominum, vel suffectilium. W.

Zopyri illius similis Babylonii.] Herodotus in fine lib. iii. Aristides Orat. xxi. τῶν ἐξοχισμένων. Polyaeus lib. 7. p. 404. Justinus Histor. lib. 1. c. 10. Sex. Jul. Frontinus Strateg. lib. iii. cap. 3. Greg. Nazianz. contra Iulian. LINDENBR.

Zopyri illius similis.] Melius Demarati similem dixisset. Certe Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum, (Reisk. 1. p. 393.)

hunc Antoninum Demarati nomine appellat: ὁ δὲ παρὼς ἀπολούμενος δημόματος ὁ τὰ παρ' ἡμῶν ἐπαινῶν πρὸς ἐκείνον ἀγαθὰ, καὶ τοῦ χειμῶνος φάσκων αὐτῷ παρσάδσειν ὥσπερ ἐν κυρτῷ τὰς πόλεις, etc. Nota historia Demarati Spartani, qui ad Persarum Regem transfugit, ex Herodoto. VALES.

Re contraria, specie Zopyri illius similis.] Hoc vult Ammianus, Antonium idem quidem posse videri fecisse, quod olim Zopyrus, longe tamen aliam rationem fuisse, cum Zopyrus urbis hostilis, ille patriae proditor extiterit. W.

4. *Palinodiam.*] Pro veteri cantione posuit, non pro contraria, ut sumi solet. VALES.

Feri et acidi] inimites, lenioris sensus expertes. W.

5. *Vietus quidam senex.*] Terentius in Eunucho actu 4. scena 4.

Hic est vetus, vietus, veterosus senex, Colore mustelino. VALES.

Per obscuritatem] quem, quum inferiores militiae gradus non transisset, milites ne a facie quidem nossent. W.

6. *In castris Constantii.*] Id est, in Comitatu: quo etiam sensu in lib. 14. c. 5. dictum est: *Paullus cruore perfusus, re- versusque ad Principis castra.* et in lib. 26. cap. 7. *E civitate occulte digressi. Imperatoris castra petivero itineribus festinatis.* Graeci quoque Comitatum Principis vocare solent στρατόπεδον, ut Athanasius in Ep. ad Solitarios, Synelius, et Iulianus in Epistolis, alique passim. Eius autem appellationis ratio est non obscura, eo quod Imp. semper circa se numeros militum Praefentales cum Scholis habebant. VALES.

Quasi per lustra aguntur et scenam.] Cur quasi per scenam haec acta dicantur, satis intelligere videor. Nam Sabiniano prorsus quasi scenicae personae insignia Magisterii delata sunt, et Ursicinus iisdem exuius. Simili figura Iosephus in lib. 4. de bello Iudaico, de Phania quodam homine vilissimo, cui summum sacerdotium mandaverant Iudaei, dicit: ἀπὸ γούν τῆς χαῖρας αὐτὸν ἄνθρωποι οὐρανῆς, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἀλλοτρίῃ κατενέσθαι προσωπεῖον. Iustra autem pro paneis sorte sumit. VALES. Ernesti in Glossario de *lustris* plane socurns *scenam* ex eo interpretatur, quod de muneribus (dignitatibus) datis ademiss, quae sunt personae, antea sermo fuit. Idem sine dubio in mente habuit, quod Valesius, sed dixit obscurius. Ego vero malim: aulicos spadones eadem levitate in hoc negotio versatos esse, qua modimperatores in computationibus vel rei scenicae moderatores, qui modo huic modo illi hiltrioni partes adlignant. W.

Diribitores.] Diribitores sunt qui populo ad ferenda suffragia tabulas diribebant, et suffragiorum puncta numerabant, ut indicat Varro in lib. 3. de re rustica, cap. 4. *Alius inquit, dum diribentur, inquit, suffragia, vis potius ut villae publicae utamur umbra, quam privati candidati tabella dimidiata aedificemus nobis?* Quem Varronis locum satis illustrem acumen Ios. Scaligeri non intellexit. Est autem hic eius loci sensus. Vis, ut villae publicae (ea erat in campo Martio ubi comitia habebantur) umbra utamur potius, quam tabella dimidiata, in qua candidati nomen erat inscriptum, ad solem oppolita umbram nobis aedificemus? Sciendum est Varroni ac ceteris qui ad comitia venerant, datam

esse tabellam ex more, in qua omnium candidatorum nomina erant inscripta. Cum igitur eam tabellam conscidissent Axius et Varro, et dimidiatam quidem, in qua scriptum erat candidati eius cui favebant nomen, in cistam coniecissent, reliqua tabellae parte umbram sibi facere poterant. Sed ut ad diribitores nostros redeamus, solebant candidati eorum gratiam emercari, ut docet Aufonius in Gratiarum actione (p. 529. Floridi): *Vocatis classibus non intremui, nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nil pepigi.* Quamquam et Aufonius, et Marcellinus noster hoc in loco diribitores vocasse videntur, quos divitiores potius dicere debuerant cum Marco et Quinto Cicerone. Ille erant qui pecunia inter tribules divisa suffragia emebant candidatis. VALES.

Aventer] cupide. cf. XIX, 9. XXIX, 2. W.

Apicis nobilitatus auctoritate.] Cap. 8. de eodem hoc Antonio: *Sublata tiara, quam capite summo ferebat honoris insigne.* LINDENBR.

Quo honore mensae regales participantur] participes sunt, quibus conceditur convivis esse regis, et quod iarae gestandae ius ora mentorum pandit ad sententias dicendas in Senatu et concionibus, W.

Non contis, nec remulco.] Contus est pertica longa, qua naviae ad promovenda ac regenda navigia utuntur, ut apud Virgilium in G. Philo in legatione ad Caium, *ἔλκ' ἡρώμενοι, πηδάλους, οἰάξ', πορτοῖς.* Unde in lege 29. ad legem Aquiliam ubi dicitur: *Parum refert, utrum servaculum ad navem ducendo, an tua manu datum dederis;* in Basilicis habetur, *ἡ σκῆπη ἢ χειρὶ ἢ κοντῶ χρημίσσας,* ut testatur Cuiacius in lib. 5. Observ. Servaculum igitur est contus. Remulco autem agi dicitur navis, cum scaphae ducitur fune: quod et promulco agi dicebant veteres, teste Festo. Gracii *ῥεμουλκεῖν* dicunt, ut videre est apud Suidam in v. *ῥῦμα*. Quare errant Felsus et Isidorus, qui remulcum derivant a remo: cum Graecae originis id vocabulum sit. In Codice Regio et Vat. et Fanch. scribitur *ramulco*, [in Colbertino *ramulo*]. Unde suspicor a Marcellino scriptum fuisse *rymulco*. Sic Grambates pro Grymbate, et Rhandacus pro Rhyndaco in iisdem Mss. legebatur. [Petrus Pithoeus in veteri codice, Valentino ut puto, *ramulo* quoque legi ait, additque *remula* verbo uti Caesarem in libris 2. et 3. de bello, civili, et Hirtium in Alexandrino, Solipatrumque in libro 1. ex Hygino proferre haec verba: *Uti solent itinervis minuendi causa remulco, quem Graeci πόντιον dicunt, navem traducere.* Vide Festum et Nonium in *remulcare*.] VALES.

Rymulco funes, quibus naves trahuntur. Vox ipsa forma Graecam prodit originem. vide Suidam v. *ῥῦμα*. Verbum *ῥεμουλκεῖν* est ap. Diodor. Sic. xx, 74. cf. Festum v. *Remulcas*, et qui optime de hac voce egit Gesnerum in Thesauro v. *Remulcus*. W.

Id est, non flex. ambagib. et obscuris.] Haec omnia una delenda sunt liura: sunt enim procul illobo scholia, ad explanationem praecedentis metaphoræ adnotata. VALES. Et inepta quidem scholia. Sensus enim metaphoræ hic est: non lentis usus est, parumque efficacibus consiliis, ad prodandam nempe rempublicam, imo properavit cum impetu nec sine successu. W.

Ut Maharbal.] Sumplit id ex T. Livii lib. 22. c. 51. VALES.

Maharbol lentitudinis increpans Hannibalem.] Livius lib. xxii. c. 51. Non omnia nimirum eidem. Dñi dederunt. Fincera scis Hannibal, victoria uti nescis. Itaque in laude Valentis Imp. ponit Themistius, quod νικᾶν καὶ νίκη χρῆσθαι sciret. Orat. 6. p. 70. in 40.* Luc. Florus lib. 11. cap. 6. LINDENB.

7. *Auditorum nactus vigiles attentos sensus et aurium delectamenta captantes.* — Totus locus Ernestio ad Ciceronem Bruto c. 70. videtur adumbratus. W.

Secundum Homericos Phaeacas.] Odyss. 13. 1. LINDENB.

Apud Hileciam et Singaram, ubi nocturna.] Eleiam vocare videtur Rufus Feli in Breviario: sic enim dicit c. 27. Nocturna vero Eleiensi prope Singaram pugna, ubi praefens Constantius adfuit, etc. Quamquam in Ms. Regio optimae notae quem vidi, deorat vox Eleiensi. Huius nocturni proelii historiam describit Libanius in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur, et Iulianus in Orat. 1. ad Constantium (p. 25—26. Spanhem.): quorum uterque filium Sapientis Regis Persarum eo in proelio occubuisse testatur. Meminit et Marcellinus in fine libri. Adeo autem ambiguus eius pugnae eventus fuit, ut tam Persae quam Romani se pro victoribus ferrent: quod declarat praeter citatos Auctores Eutropius x, 10. ac Rufus Festus c. 27. Contigit ea pugna anno Domini 348. Philippo et Salia Coss. ut ponit Idatius in Fastis. Hieronymus in Chronico, anno insequente id retulit. Sed refellere videtur utrumque Iulianus in Orat. 1. cit. Postquam enim Singarenam illam pugnam est exsecutus, ad Magnentianum bellum sic transit. ἢ μὲν γὰρ ὁ χειμῶν ἐπ' ἐξόδοις ἤδη, ἔκτον του μάλιστα μετὰ τὸν πόλεμον ἔτος οὐ πρόσθεν ἐμνήσθην. Sed sine dubio legendum est τρίτον. VALES.

De quo tamen vide Harleuinum ad orationem I. Themistii. GROS.

Singara. De hac urbe vid. copiose agentem Spanh. ad Iuliani Opp. p. 170. sqq. Hodie Sinjan, Tschuck. ad Eutrop. x, 10. De ipsa pugna quae accidit A. C. 345. (v. Pagi ad hunc annum) si plura cupis, adi Gibbonum T. iv. p. 214-216. W.

Quasi dirimente quodam medio feciall.] Feciales, uti omnino belli pacisque apud Romanos arbitri erant, ita etiam aliquando adhibiti, ut acie iam utrinque instructa in medium procederent, aequasque pacis conditiones proponerent. Hoc igitur vult Ammianus, Saporem viribus victoriaeque uti nescivisse, sed quasi intercedentis Fecialis, sancti illius et inviolabilis, auctoritate motum atque deterritum Eilellam nondum cepisse neque Euphratem transiisse, quem tamen dilatare decuerat rem qui fines debuisset proficere. W.

8. *Inter epulas sobrius persuga, ubi de apparatus bellorum.]* De hoc Persarum ritu Herodotus lib. 1. 135. Μεθυσκόμενοι εὐδάσει βουλευέσθαι τὰ σπουδαιότατα τῶν πραγμάτων. Τὸ δ' ἂν αἷη σφί βουλευομένοι, τοῦτο τῇ νηπιγαίᾳ νήφουσι προτιθεὶ ὁ στίγχαρχος, ἐν τοῦ αὐτοῦ βουλευόνται· καὶ ἢ μὲν αἷη καὶ νήφουσι. χρίανται αὐτίκ' ἢν δὲ μὴ αἷη, μετιύουσι· τὰ δ' ἂν νήφουσι προβουλευσονται, μεθυσκόμενοι ἐπιδιαγινώσκουσι. Quem locum laudant Athenaeus lib. 4. c. 5. et Scholiast. Aristoph. in Equitib. ad illum versum, Οἷνον γὰρ εἰς τοῖς αὐ τοὺς πρακτικώτερον. Vid. Strabon. lib. xv. pag. 505. LINDENB.

Graviorum more veterum.] Plutarch. Sympot. lib. vii. Athen. lib. iv. cap. v. Idemque mos apud Germanos olim obtinuit. Ta-

citus de Moribus German. c. 22. *De reconciliandis invicem inimicis, et iuvenilis affinitatibus, et adfiscendis Principibus, de pace denique ac bello plerumque in coartatis consultant: tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incensecat.* LINDENB.

C A P V T VI.

1. *Necessitatum articulo.*] Cf. xviii, 2, 5. xxiii, 3, 5. *Etiamsi apud Thule moraretur, proverbial: etiam in extremis terrae habitabilis finibus versaretur.* W.

2. *Ordines magistratus, Senatores.* — *Decretis et acclamationibus, illud ad magistratus, hoc ad populos referendum.* — *Iniecta manu, vi quasi retentum.* — *Milite umbratili deside, in praesidiis latente.* Sic antelignanus umbratilis xxvi, 8, 5. Cf. etiam xvii, 11, 1. W.

3. *Famam credimus per aërias tramites praepetem volitare.*] Admodum poetice per aëra incedit ipse historicus. — *Consiliorum summa* cf. xix, 2, 1. *proponebatur in consistorium Regis convocatis ducibus* — *norello, deminutive ad contemptum,* cf. c. 9. *Perrumperetur Euphrates vi aliqua celeriter traiceretur. Profus iretur.* Aliis locis protinus ire, cf. xix, 6. W.

Nisi temporibus Gallieni intactae.] Ruf. Felsus historiam narrat c. 25. Sub Gallieno Mesopotamiam invaserant, et iam Syriam sibi Persae coeperunt vindicare, nisi, quod turpe dictu est, Odenatus Decurio Palmyrenus, (coniux Zenobiae reginae. W.) collecta Syrorum agrestium manu, acriter resistisset. Is fufis aliquotiens Persis non modo nostrum limitem defendit, sed etiam ad Ctesiphontem Romani ultor Impetii, quod mirum dictu est penetravit. LINDENB.

4. *Perpetua hieme*] per totam hiemem. W.

5. *Hebium, flumen Thraciae (Mariza).* *Omni causatione posthabita* (absque ulla causatione xxix, 6.) tergiversatione, excusatione — *Sine apparitione, apparitoribus, comitatu* — *nullam expeditionem curaturi periculosam.* ita tamen, ut nihil grave suscipereamus, quum summa belli Sabiniano demandata sit, W.

6. *Formatores imperii*] irriforie, rempubl. tamquam farinae massam depentes — *Persae frustra habiti spe elusa* — *Fortuna sequitur adversa.* Sic sequius gesta xxvii, 8. W.

7. *Parvi angustique antmi*] cf. ad xiv, 5. W.

8. *Oscitante homunculo*] Ad vivem pingit, sed acerbo ioco, hominis et animum et corpus. — *Nisibin* (hod. Nisibin l. Nissabin. Mannert Persia p. 295.) Mesopotamiae urbem, traditam Persis sub Ioviano. v. Ind. 1. W.

**Civitatil superventirent incautae.*] Verbum rei militaris est *supervenire, et superventus*, quo Vegetius saepe utitur: Petrus etiam Chrysologus non inelegans scriptor, in Sermone 12. *Nec in procinctu fidei constitutos praeventu poterit inimica subversio: neque cautos, vigilantes, sobrios diabolus perturbare suis supervisionibus praevaleret.* Ex in Sermone 24. *In castris*

miles supervenientes nocturnos impetus cauta pernoctatione pro-
pellit. VALES.

Supervenerent.] Vox illi aetati sollemnis, alias opprimerent,
cf. XIX, 6, 7. W.

9. *Castra Maurorum.*] Iterum occurrunt XXV, 7. ultra Nisi-
bin orientem septentrionemque versus sita, haud procul a castello
Sisara. Geographus Arabum *Kaphartuta*, quod cum significet
pagum mororum (Maulbeerort) Ammianea lectio viduri pollet de-
pravata esse. Mannert Persia p. 308. W.

10. *Puerum torquatum.*] Qui torquem gestabat. Apud bar-
baros enim et Syros torques signum erat ingenuitatis, ut olim
apud Romanos bulla. *Chrysostomus in praefatione. 10. Epistolam
ad Philippenfes haec bullam puerorum Rom. vocat *κόσμον χρυ-*
σού, τῆς εὐγενείας δῖγμα, necnon *μανάχην*, id est torquem, et
toto pueritiae tempore gestatam esse scribit, quousque primos pu-
bertatis annos attingissent. Idem in Homilia, quomodo educandi
sint a parentibus liberi, pag. 24. eius meminit. VALES.

Impeditior] cura sarcinarum et familiae reliquae. W.

11. *Intra semitolausam posticam*] averfa parte moenium. vid.
Valef. ad XXI, 22. et Salmal ad Scriptt. Hill. Aug. T. II. p.
675. — Nec multum fate parum absiuit. W.

12. *Quisnam proventus sit iudex*] h. l. summus dux exer-
citus, ut XXVII, 5. nam Ammianus de omnibus usurpat, qui im-
perium habent quodcumque. *Mouicem Isalam*, cuius et meminit
Theophylactus Simocatta I, 13. vid. Valcius ad §. 16. — In
unum quaevisit convocati. W.

13. *Apud Amidam.*] Editio Rom. habet *Amudum*, quam
secuti sunt Accursius ac Gelenius. Amida quidem civitas hic lo-
cum habere non potest, cum de munimento eoque infirmo Mar-
cellinus se loqui tolletur. Codex Regius, Flor. [ac Colbert.]
scriptum habet *Amudim*: quae procul dubio vera scriptura est.
Sic enim Procopius in lib. 2. Persic. pag. 85. appellat. Ubi
Georgius Belisarii Assessor legatum Regis Persarum, cum maxima
multitudine Daras ingredi cupientem monet, ut ceteros quidem
in loco Aioudi relinquat, ipse cum paucis Daras ingreditur.
χωρὴν γὰρ τοῦς μὲν ἄλλους ὑπαντας ἐν χωρίῳ Ἀουόδιος καταλ-
πτῖν. Aberat hic locus ab opido Daras xx. stadiis, ac Persarum
ditionis erat aetate Procopii, teste ipso Procopio in lib. 1. Pers.
ubi *Ἀμμόδιος χωρίον* bis scribitur male. In 2. autem libro *περὶ*
πρισμάτων, exaratum est *Ἀμμόδους χωρίον*. At Theophylactus Si-
mocatta in lib. 5. Hist. cap. 8. τὸ Ἀμμόδιον vocat, et XIV. dum-
taxat stadiis abesse ab urbe Daras assuimat. VALES.

Amudim.] Huius munimenti mentionem facere videtur etiam
Geographus Ravennas, v. Theoph. Siegf. Baieri Opuscula p. 545. —
Dispersis per pabulum equis. Ernellius, per h. l. idem esse pu-
tans quod propter, conf. iubet Drakenborch. ad Liv. v, 2. W.

Summitatibus sagi contortis clatius.] Id sollemne signum ait
fuisse Marcellinus, cum hostem appropinquare suis significare vel-
lent. Eodem quoque modo apud Procopium in lib. 3. Goth.
pag. 278. *eis τε τοῖς ἐπάλξεϊς ἀνέβαινον ἵππαιτες, καὶ τὰ ἱμάτια*
αἰλῶντες τοῖς ἐν ταῖς ναυαὶ σημαίνειν ἐβούλοντο μὴ πρόσω ἵσθαι.
Omnes in murorum propugnacula adscendentes, motis vestibus

significabant vectoribus, ne ulterius progrederrntur. Et apud Marcellinum nostrum in lib. 25. cap. 6. *Efficacis audaciae signum elatis manibus contortisque sagulis ostendebant.* VALES. Ad morem chlamydis extremitatibus contortis et elevatis hostium adventum e longinquo monitandi alluisse etiam Virgilium Aen. viii, 712. *tota velte vocantem* (Nilum) Caeruleum in gremium — victos, ideoque pro tota legendum *torta* persuaserat sibi olim Hadr. Valesius, vide Valesiana p. 176. Sed nihil mutant recentiores Maionis editores. Ceterum conferri etiam potest Veget. iii, 5. *mota qua utitur veste*, ut legendum esse possit Stewechium docuit Bessél. Misc. p. 191. W.

14. *Si occupasset arctior casus*] si nimis premeremur ab hostibus. W.

16. *Meiatarire nomine.*] Eodem itinere Cardarigao Dâx Persarum apud Theophylactum Simocattam in lib. i. cap. 13. per castrum Meiatarire Izalam montem petit: *διὰ τῶν ὄρεων ἀπὸ τοῦ Ματαραγῆ.* Maiocariri dicitur in Notitia Imperii Romani et sub dispositione Ducis Mesopotamiae collocatur. Addit Marcellinus, cui *foates* dedere vocabulum *gelidi*: quod verillimum est. *Mata* enim seu *Mato* aquam significat; *carire* frigidum lingua Syrorum: unde et Emmaus dicta. Hegesippus in lib. 4. *Ammaunta*, inquit, repetit, quae de aquis calidis vocabulum fumpsit: quid aquarum vapor Syro sermone *Anmaus* appellari fertur. VALES.

Locutus varta] ita, ut sibi non constaret. — *Tamfaporo et Nokodare Optianibus* ducibus. xvii, 12. W.

17. *Amidam* (Diarbekir, Turcis Kara Amid) de qua plura paullo post Ammianus c. 9. cct. vid. Gibbon. T. iv. p. 313. et Mannert p. 247. ff. — *Postea secutis cladibus inclytan* xix, 1-8. W.

In vaginae interuis figuris notarum membranam reperhaus scriptam.] Iul. Frontinus Strateg. lib. iii. cap. 13. de emitendo vel recipiendo nuntio: *Nonnulli interiora vaginarum inscripserunt.* Vid. quae notat Porta Neapol. de furtivis litterarum notis, lib. ii. c. 21. *Vide Aeneam de Re Milit. quem Casaub. cum Polybio edidit p. 81. LINDEMAN. Plura invenimus apud veteres commenta callida, quibus absentes de rebus scitu necessariis certiores facere solerent. Ut enim mittam epistolae sagittis alligatas, in obsessas urbes missas, vel schedulas columbarum collis appensas, quis non meminere epistolae lepori exenterato insertae Iulian. i. 5. Scytalaeque Laconicae ap. Nepotem et Gellium xvii, 9. — Sed plane novum et singulare, quod hic excogitatum narrat Ammianus a Procopio, quem ad Persas cum Luciliano legatum antea dixerat c. 6. Qui, ne captis hostibus, interceptis nuntiis, ab hostibus scriptorum sensu intellecto, materia excutarrtur *funestissima*, ne crudelem ab se ultionem sumerent Persae (materia pro facinore est etiam xxx, 1. ab ibid.) *consilia obscurius* ita scripserat, ut pro veris hominum et locorum nominibus alia poneret: *Amauduth Graecorum* (Romanorum) *legatus Rex longaeus* (Sapor, longaeus non tam vitae, quam imperii annis, nam simulac natus est, rex coronatus esse dicitur) *noo contentus Hellesponto* (hinc) *incaitis Grauct et Ryndact* (Anzabae et Tigridis) *pontibus Asium* (Romanas provincias) *peruasurus ad-*

veniet, *incensore Hadriani, quondam successore* (Antonino, proditore c. 5.) W.

18. *Rex longaevus.*] Sic etiam in fine libri 27. Sapor longaevus dicitur. Agathias in lib. 4. laudat, Saporem, simul atque in lucem editus est, Regem esse coronatum, et ad LXX. annum vitam simul cum imperio perduxisse: eundem anno imperii sui xlv. ex foedere cum Romanis inito Nilibin accepisse: quod si ita est, regnare simul ac vivere coepit Sapor Acindyno et Proculo Coss. anno Domini 340. et hoc anno, qui erat Eusebio et Hypatio Coss. annum dumtaxat xx. attigerat. Quomodo igitur longaevus dicitur hic a Marcellino? Annon haec satis evincunt, in Agathiae codicibus numeros esse corruptos? Accedit, quod in Singarenâ pugna (de qua supra dixi) Saporis filius, qui in spem imperii alebatur, occisus est, ut Libanius Iulianusque prodiderunt. Quo argumento conficitur, Saporem triginta ut minimum annis ante eam pugnam regnare coepisse. Libanius in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur, Saporem 40. ante Constantini M. obitum annis regnum tenuisse significat, his verbis: ἀκούων δὲ τοὺς προγόνους αὐτοῦ καὶ εἰσὶν ἔσσι δέκα τὴν κατὰ τῶν ἑλλήνων μετρήσασιν παρασκευὴν, αὐτὸς τις τέτταρας ἐτῶν διαδάσας ἐκτείνει τοῖς χρόνον ἡξίωσε. Scaliger in lib. 3. Isagogic. Canonum Saporem anno Christi 309. regnum iniisse scribit. At Theophanes anno xix. Diocletiani initia regni Saporis ponit, qui erat annus Christi 303. Sed ex Agathiae rationibus initium Saporis in annum 312. cadere debet. VALES.

20. *Satrapa Corduenae.*] Haec regio cum aliis iv. Trans-tigritanis postea Persis dedita dicitur a Ioviano Aug. in lib. 25. c. 8. Quare partem eius Romanis, partem Persis paruisse tunc oportet, cum Marcellinus in Corduenam missus est. Nescio autem quo casu factum est, ut in Editione nostra *Corduenae* ex-cuderetur. Neque enim ita correxeram. Est quidem Corduene, ut existimo, eadem quae Gorduene dicitur a Plinio, et a Ptole-maco, et Appiano in Mithridatico. Strabo et Stephanus γορ-δυναίαν vocant, a Gordye Triptolemi filio nominatam. Sed apud Strabonem in lib. 1. initio γορδυναίων ὄρη scribitur corrupte. Hi sunt montes, quorum hic meminit Marcellinus. VALES.

Corduena (etiannuoc Kurden) *Iovinianus.* Sub Galerio Im-peratore Maximinianus Caesar hanc montauam regionem Persis eripuerat, nec tamen, uti ex hoc nostro loco apparet, omnes Persiarum Satrapas eiecerat. Mannertus p. 225. — *Obsidatus forte,* obles, pro quo obsidatus pignore xvi. 12. W.

22. *Vestis claritudine purpureae gemmisque distinctae.* W.

Quem iuxta laevus incedebat.] Apud Persas honoratior lo-cus existimatur medius, in quo Rex consistere solet, teste Plu-tarcho in lib. 1. Sympol. cap. 3. post hunc honoratior habebatur sinister; tertius dexter; post hunc rursus sinister, ac deinde dex-ter; ac sic deinceps, ut docet Xenophon in lib. 8. de Instituti-one Cyri. VALES.

Grimbath rex Chionitarum] quibuscum nuper pacem pepi-gerat Sapor c. 4. W.

23. *Doriscum Thraciae oppid.*] Ubi Xerxes exercitum lustra-vit. Herodot. lib. vii. c. 60. ἐξηξήμηνσαν δὲ τοὺς τὸν τρόπον συνήγυγοντο ἐς τὰ χερσὶν μυριάδα ἀνδράπων, καὶ συνάψαντες ταύτην

ὡς μάλιστα εἶχον, περιγχαψαν ἐσθθεν κύκλον. Περιγχαψάντες δὲ, καὶ ἀπέντες τοὺς μυρίους, αἰμασίην περιβύλον κατὰ τὸν κύκλον ἵσως ἀνέκουσιν ἀνδρὶ ἐς τὸν ὁμφαλόν. Atque id est, quod Ammian. dicit, *agminatim intra consuepta exercitus recensitos*. LINDESB.

C A P V T VII.

1. *Niveve, Adiabene ingens civitas.*] Hanc urbem, Ninum olim a conditore sic dictam, Strabo, sereque omnes prisca scriptores ut plane everfam commemorant, Tacitus contra Annal. XII. 13. Ptolemaeus et Ammianus (cf. XIV. 8. XXIII. 6.) eandem sua adhuc aetate superfuille credidere. Ex quo *ingentem*, uti Noller appellat, *civitatem* in illo tractu, Adiabene nempe caput vere extitisse, (sed a prisca Ninive plane diversam et a rege quodam, Adiabeno conditam) dubitari non potest, eamque ibi line dubio sitam, ubi Niebuhrius locum desertum *Riuruk* magnasque lapidum moles, rudera pontis, in Tigride pponit. Praeterea Niniva prisca si intelligenda esset, *Anzaba* fluvius (hodie Zab) idem, qui *Adiabes* XXIII. 6. 21. magis ad meridiem decurrens, prius transseendus fuisset a Sapore, quam in illam urbem pervenisset, cum tamen Ammianus iuxta ordinem primum urbem, deinde pontem ponat. Ex his omnibus intelligitur, Ammianum cum Tacito et Ptolemaeo in eo errasse, quod primariam Adiabenes urbem cum Nino vel Ninive antiqua confuderint, in errorem deducti eo, quod Adiabenen eandem esse, quas olim Assyria, hinc veto caput fuisse Niniven audivissent. Haec est in breve contracta Mannerti sententia in Persia p. 440. II. W.

Pontis Anzabae „id est, pontis ad Zabam. An est Arabicum ٢٢ quod nonnumquam sumitur pro. ٧٢, ut Hebr. 1. 5. ٢٢ ٧٢ ad dextram. Itaque quo loco dicitur, *transitis fluminibus Anzaba et Tigride*, (c. 6.) puto descendum An, perperam praefixum voci Zaba; quia particula ٢٢, an, ibi loci plane est superflua.“ Bocharus. Geograph. Sacra, p. 243, 72. edit. operum Lugd. ERF.

Hofitis carsis] in honorem ipsius fluvii, hos enim a Persis religiose cultos pluribus exemplis comprobavit L. F. Gronovius in Obli. p. 639. Ammiani non immemor. W.

Nos ego cum comite. *Residuum plebem*, exercitum cum calonibus et impedimentis. W.

2. *Magno necessitatis ducente solatio*] erectus eo, quod aliter fieri non posset. *Abque ulla circuitione sine ambagibus*, aperte. Ita Terentius Andr. 1. 2. 31. ita aperte ipsam rem locutus, nihil circuitione usus. nec aliter ipse Cicero. W.

3. *Cassianum Mesopotamiae Ducem* (militarem) *et Euphratum rectorem* (civilem). *Carras oppidum*, (hodie oppidulum Haran vel Charan, antiquissimum tamen, cuius iam Moles 1. 11. eodem nomine mentionem fecit. cf. et infra XXIII. 3.) W.

4. *Cum iam stipula flaverent turgent* (sument) messe igitur instante, quae illo sub coelo in Aprilem nostrum Maiumve incidit, v. Gibbon. T. IV. p. 318. ٢٢ *Herbas pubentes* cummaximo crescentes. cf. *pubem variorum seminum* XXIV. 5. W.

5. *Inter harundineta Mesopotamiae.*] Agatharchides apud Photium Biblioth. pag. 734. Ἐχουσι δὲ οἱ τοι (ῥιζοφάγοι) κακὸν ἄφυκτον, τοὺς ἐν τοῖς ἔλασι λείοντας ἐπιτιθεμένους αὐτοῖς. ὑπὸ δὲ τῇ ἐπιτολῇ τοῦ κυνὸς γίνεται τι κινώπων πληθὸς ἀπλινον, τηλαυτήν· ἔχον δύναμιν, ὥστε τὸν λείον εἰς τὰς λιμνῶδεις ὑγρὰς ἀπελθόντα ἐκεί μὲνιν ἄφρων· ὅφ' ὃ καὶ οἱ λείοντες ἐκτοπίζονται· οὐχ οὕτως ὑπὸ τοῦ θηγμοῦ δηλούμενοι καίπερ ὄντος ἐπαχθοῦς, ὡς τὸν ἀπὸ τῆς Φωνῆς ἤχον ἀλλόφυλον ἀδυνατοῦντες φέρειν. LINDENB.

Vapore sideris aestu solis, xxiv. 8. 3. et *magnitudine culicium* magnis culicibus. *Volueres*. Sic vocantur animalcula omnia pinната, v. c. apes supra c. 3. *Palpebrarum libramētis* angulis oculorum *mordicus insidentes*, aculeum insigentes. *Inhumanus effraescent* ἀποθημιούται. W.

6. *Qua non erat voraginosum*] ubi litōra tuta nec ponderi machinarum cederent. W.

7. *Inter rapienda momenta peric.*] Id est, momenta periculum quae rapi debent. Sic Lucanus lib. x. de Caesare v. 507.

Insidit Caesar, semper feliciter usus

Principit cursu bellorum, et tempore rapto.

et Marcellinus noster in lib. 25. c. 8. §. 2. VALES.

Per Edeffena sepulcra.] Lib. xix. c. 5. §. 1. *Sabinianum etiam ium sepulcris huerentem*. Mens Auctoris utrobique obscura. Solebant prius Christiani, ingruente belli tumultu ante Martyrum sepulcra se prosternere, ibique ob mala averruncanda preces suas allegare. Ioh. Chrysostom. in Orat. de divit. βασιλεὺς ἔσται τὸ διάημα, καὶ παραμένει τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος δυσωπῶν καὶ δέσμευος τοῦ δοῦναι αὐτῷ λύσιν τῶν δεινῶν, καὶ εἰκην κατ' ἐχθρῶν. Au idem hunc Sabinianum fecisse dicendum, non liquet. LINDENB.

Per Edeffena sepulcra.] Olim sepulcra extra urbes erant, ut notum est. Unde Artemidorus in lib. i. cap. 58. Si quis, ait, se in urbem curru vectum introire somniaverit, sanctum esse somnium aegro et athletae: hic enim victor erit sacro certamine; ille convalescet. Ex urbe autem exire, insaultum utrisque somnium est: aeger enim ad tumulum efferetur. *Chrysostomus Homilia 74. in Matthaeum: οὐδεὶς τάφος ἐν πόλει κατασκευάζεται: ac legibus id interdictum esse subiungit, ne ullum in urbe sepulcrum extrueretur. Sciendum quoque est exercitationes olim militares extra pomerium fieri consueville: ut testatur Libanius in προσβευτικῷ ad calcem. Zosimus in lib. 4. c. 54. de Valentiniano Iuniorē: τῷ βασιλεὶ τόλμην ἐν βίβνῃ τὰς διατριβὰς ποιομένῳ καὶ περὶ τὸ ταύτης τεῖχος ἅμα τισὶ τῶν στρατιωτῶν παιδῶν ἐνασχολομένῳ. Denique Eunolius in Pauegryco ad Theodericum: *Urbis omne pomerium simulacro congressionis atteritur*. Sabinianus igitur extra Edeffam milites exercebat in campo quodam, in quo cadavera humari solebant. VALES.

Fundata cum mortuis pace nihil formidans] nihil sibi timendum putans, si de viventium hostium impetu securus, pacem iniret cum mortuis. W.

* *Sabinianus militari Pyrrichio sonantibus modulis delectabatur.*] Sic in lib. 16. c. 5. de Iuliano Caesare: *Cum artem modulatus incedendi per Pyrrichiam concinentibus disceret fistulis.*

Marius Victorinus de Metris lib. II. de anapaestico metro pag. 102. *Εμβατερτον* dicitur. (*εμβατερτον*) quod est proprium carmen Lacedaemoniorum. Id in propositis ad intentum virtutum per tibias canunt: incedentes ad pedem ante ipsum pugnae initium. LINDENBR.

Militari pyrrichio.] Prunus sic edidit Sig. Gelenius, cum in anterioribus Editionibus, peninde ac in codice Regio et Editione Rom. legeretur, *militari pyrricho.* [in Colbertino *Pyrrico.*] Equidem *militari pyrricha* scribi malleim. Aut enim Marcellinus Sabinianum in bustis Edessenis non quidem exercuisse milites, sed *militari pyrricha* impendio esse delectatum vice saltationis hilitronicae. Nam, cum panonimiorum saltationibus utpote flagrante bello careret, *militaris pyrrichae* gestibus deliderium suum solabatur. VALES.

Militari pyrricha, qua tirones inprimis ad recte incedendum, decurrendum, summoque gradu aggrediendum instruerentur. v. supra ad xvi. §. *sonantibus modulis*, tibis concinentibus. W.

Ominoso et incepto et in loco] Voculam in deleri, h. l. inceptam auresque adeo offendentem, quamquam Ammianum non ignorem hanc praepositionem addere vel omittere solere, ubi adesse vel abesse debebat. W.

Futuros praenuntiant motus.] Haec glossemata esse videntur, et abesse possunt absque ullo sensus incommodo. VALES. Fatum ego aberam, quin totum locum inde a verbis *Cum haec* usque ad *discamus* una litura delerem. Cum vero glossatores perspicuitatem in notulis allinendis amare reputarem, Ammianum vero nossem quaelitum nimis, perplexam et obscuram elocutionem sectari, nolui Valefio parere, etli nonnisi fiduculis adhibitis sensum aliquem extorquere potui. Hanc igitur fortasse latere sententiam puto: Cum in his et aliis eiusmodi et factu et dictu (narrata) tribus omnia sint malorum instantium, hoc tamen habent commodi, ut optinus quisque vitare ea in pollerum ediscat. W.

8. *Nisibi pro statione vili transmissa.*] Zonaras auctor satis diligens prodit Nisibin a Sapore tunc obsessam fuisse, sed Saporem omnia statim oblidione, cum nihil proficeret, alia oppida tentavisse frustra, tandemque Amidam cepisse. Quae cum ita sint, placet scriptura, quam in Regio et Flor. exemplari et in Tolos. [ac Colbertino] reperimus, et quae in Editione Rom. Ang. et Basilienf. servatur: *Nisibi prostratione vili transmissa.* Sic in fine lib. 28. *Leptitanoque agro et Oenfi interiecta populatione transeursi.* VALES.

9. *Behafen villam*] cf. c. 10. W.

Ad Constantiam usque opidum.] Longe praesferenda est scriptura codicis Florentini, in quo legitur *Constantiniam*, [ut et in codice Colbertino.] Est enim Constantina opidum Mesopotamiae in Osdroene situm hand procul ab Euphrate, supra Carras, ut testis est Procopius in lib. 2. Persic. ubi Chosrois ex Antiochia reditum in Persidem describit. Stephanus Byzantius Teribit, huic opido prius Nicephonii nomen fuisse. *Νικηφόριον* οὗτος, φασιν, ἐκαλεῖτο κωνσταντία ἢ περὶ ἑδεσαν πόλις. Quamquam in Suidae Lexico *κωνσταντία* legitur. Et apud Hieroclem in Itinerario, *ἐπαρχία ὁρομένης ἑδεσαν κωνσταντία.* In Excerptis quoque Procopii apud Photium Constantia dicitur. Sed in Editionibus Pro-

copii perpetuo Constantina tam in Persicis quam in lib. 2. πηρ; ἀπὸ πηρ. nominatur. Praeterea in Notitia Imperii Rom. sub Duce Melopotamiae Constantia ponitur, et apud Menandrum Protect. in lib. 2. et 8. Historiae. Postremo Evagrius in lib. 1. Hist. Eccl. Sophronium memorat Κωνσταντινῶν Episcopum, qui in Indice Episcoporum; qui Chalcedon. Synodo subscripserunt, *Constantinopol.* Episcopus dicitur provinciae Osdioenes: corrupte, cum *Constantinensis* scribi debeat. Ex huius opidi nomine Constantinensis pugna dicitur a Russo Festo. VALES.

Constantina oppidum in honorem Constantini restauratoris, antea *Antiquinopolis* dicta, v. c. 9. et Mannerium p. 302. 303. W.

Euphratem nribus inhectis inflatum; quod plerumque mensibus Iulii et Augusti evenit. Plin. Hist. nat. v. 21. v. Gibbon. T. iv. p. 318. W.

10. *Urgenti consilio* h. l. nō fallor, pro *consilio* (Kriegsrath) uti xv. 5. — *Consideratione ea, qua rectus pergeret hostis, intactarum.* Satis obscure: eam ob causam (sic consideratio et alibi xxvi. 5. 6. ceti) qua i. e. quod *rectus* hoc oppositè ad praecedentem circuitum *hostis pergeret*, nosque, hostem longiorem viam ingressurum esse, suspicari non possemus, *intactarum* a nobis; Romanis, non devastatarum. — *Barzola*, in Tabula Mannerti Barzolo et Laudiae, parva castella. W.

C A P V T VIII.

1. *Samosata* (Schemisat). Pontium tuniculis pontibus iunctis apud Zeugina ob id ipsum Graece sic dictum, quia ibi pons erat (hodie *Bir*, v. Mannert Kleinasien B. 1. p. 503.) et *Caperšana* (infra xxi. 7. Capellana) fortasse eadem, quae *Forsica*, Mannerti Persia p. 273. utraque in Syria sita. W.

2. *Dugrum turmarum equites septingenti.* Liplius in l. 2. de Milicia c. 7. hic improprie sumi *turmam* asserit, nam turma nonnisi triginta equitibus constabat. W.) ac forte *septuaginta* corrigendum esse: nili abusive *turmas* pro alis posuit. Sic *Felites* ab Ammiano abusive dicti, pro levi armatura idem Liplius nectat in lib. 3. capite 1. Vide tamen Marcellinum in Libr. xvi. 12, 7. xxi. 11, 2. et xxiv. 3, 1. VALES.

Praesidium per eos traductus agentes. is. per eos tractus. LINDENB.

Ab aggeribus publicis. Glossar. *Agger, strata, via publica.* Servius Aeneid. v. et ex eo Ilidor. Orig. xv. *Agger est media stratae eminentia, coaggeratis lapidibus strata.* L. 2. C. Theod. Ne quis in Palatin. Remotae ab aggere publico civitates. L. 4. de itin. mun. *Studia cunctorum ad reparationem publici aggeris conducibili devotione volumus festinare.* Sulpic. Severus lib. iii. de Vita Mart. *Per aggerem publicum plena militanthebus viris fiscalis rheda veniebat.* Acta Mil. Martyrii Cantii et Cantiani: *Ubi quis vehiculis appuratu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicendum est, sed profectus.* Beda in Martyrolog. iv. Eid. Octob. *Ecstat per totum aggerem publicum loquentibus tumalis sepultura Sanctorum. Eodem modo itinerarius*

rius

rius agger. Ammian. lib. xix. c. 8. §. 2. * *Militaris agger*, Tit. Cod. de milit. aggere non rump. LINDENBR.

5. *Sublata tiara.*] Salutationis hunc ritum Eustath. in Dionys. notat. *Λίγεται* (inquit) καὶ σύμβολον εἶναι ἀσπασίου παρὰ Πέρταις τὸ ἀφελῆσθαι τὴν τιάραν τῆς κεφαλῆς. Cl. Claudian. Parneg. in iv. Consul. Honorii v. 70.

*Persarum procerae cum plebe (patre Gesner. W.) sedentem:
Hac quondam videre domo, positaque tiara
Submisere genu.*

Vide Briffon. de Reg. Persar. lib. II. LINDENBR.

Sublata tiara.] Sic Persae salutare consueverant, ut docet Heliodorus in lib. 7. VALES.

Tiara quam capiti summo ferebat.] Apicem supra vocavit Marcellinus c. 5. §. 6. *Apicis*, inquit, *nobilitatis auctoritate*, quo honore participantur mensae regales, etc. Id erat ornamentum ex auro et margaritis contextum, quo Persarum magnates Regis permisso capita redimebant. Etenim apud Persas nec anulo aureo, nec cingulo, nec fibula, nec alio eiusmodi ornatu cuiquam uti licet, nisi cui Rex concesserit, ut praeter Xenophontem lib. 8. Cyrip. tradit Procopius in lib. 1. Pers. qui κόσμον τῆς κεφαλῆς apicem hunc appellat, eanique maximam esse dignitatem ait apud Persas. Idem in lib. 4. Goth. de Isdiguna legato. Persarum: εἶποντο δὲ αὐτῷ καὶ δύο τῶν ἐν Πέρσαις λογισμωτάτων, οἳ δὲ καὶ διαδήματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν χρυσῇ ἐφόρου. Id est: Sequébantur autem eum duo apud Persas clarissimi, qui diademata aurea capite gestabant. VALES.

Quam capiti summo ferebat honoris insigne.] ἴσ. *quam capiti summum ferebat. hon. insig.* Summus enim honor ille apud Persas, quo qui nobilitatus, mensae regali adhibebatur. confiliumque particeps fiebat, uti id Ammiani aliorumque Scriptorum auctoritate docet Barnab. Briffon. de Reg. Persar. lib. II. LINDENBR.

Manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam.] Supplicum hic mos non Assyriorum tantum est, sed multarum quoque gentium aliarum: quo etiam Iudaei Petronium accesserunt deprecaturi, ne statua in templo collocaretur. Philo Iud. legation. ad Gaium pag. 721. Ἐπεὶ δὲ ὁ Πετρῶνιος ἐξ ἀπόπτου κατεφάνη, πῶσαι αἱ τάξεις καθάπερ κελευσθεῖσαι προσήκτους εἰς ἰδαφος, ὁλολογὴν τινα μετ' ἱετηριῶν ἀφιεῖσαι· παραίνσαντος δὲ ἀνίστασθαι καὶ προσελθεῖν ἑγγυτέρω, μόλις ἀνίστατο, καὶ καταχέμενοι πολλὴν κόπιν, καὶ θεόμενοι δακρύοις, τὰς χεῖρας ἀμφοτέρως εἰς τοῦτιςω περιγαγόντες τρόπον ἐξηγκανισμένῳ προσήσαν. Et apud Scythas usitatum fuit, eis τοῦτιςω περιάγειν τὴν χεῖρα ἐν ταῖς ἱετηρίαις. Lucianus in Toxare, Suid. in ἐπὶ βύβλῃς ἐκαστέρο, Apostolius Byzant. in Proverb. Quem morem a captivorum habitu originem duxisse certum est, qui manibus post tergum ligatis abducuntur. Itaque hostibus se dedentes, quo miserabiles videantur, hoc quoque gestu veniam precari solent. Sic legati, quos Decebalus ad Traianum miserat: ἐξήσαν καὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὰς χεῖρας ὅπισθεν δέσαντες ἐν αἰχμαλώτων τάξει ἐδίοντο τοῦ Τραιανοῦ εἰς λόγους· ἔλθειν Δεκεβάλου. Pet. Patriquius in COMM. IN AMMIAN. I. X

Fragmentis legation. Sic Quadi manu ad dimicandum aptatas armorum abiecto munimine pone terga vinxerunt: restaque solum salutem contemplantibus in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti. Ammian. lib. xvii. c. 13. §. 28. Quod et ipsum ut faciat, Denatum Sapor iubet, ni maioribus poenis affici velit: Καὶ νῦν εἰ βούλεται ἐλαφρότερας κολάσεως τυχεῖν, ὁπίσω τὰς χεῖρας δέσας προσπεσέτω. P. Patr. in Frag. legat. LINDENB.

6. *Amplissime Comes.*] Magistri militum, qualis erat Ursicinus, Comites etiam dicebantur. Sic in lege 2. et 13. Cod. Theod. de re militari, et lege 18. de erog. milit. annonae. Ita apud Matcellinum in lib. 29. c. 5. §. 46. Theodosius Magister militum: *Comes*, ait, *Valentiniani sum*, orbis terrarum domini, et Ambrosius in Ep. ad Eugenium Aug. *Aderat*, inquit, *amplissimus honore magisterii militaris Bauto Comes*. Et in veteri Inscriptione Stilicho dicitur *Comes et Magister utriusque militiae*. VALES.

[*Flagitatores*] importuni creditores. W.

7. *Postsignanti*] in secunda acie collocati. W.

8. *Hosti concursatori miscetur.*] *Statarium* militem concursatori opponit Livius xxvii, 18. VALES.

9 *Ripas alte excisas* altiores — *Lacunarum vertigine vorantur*. Lacunae opponuntur praecedentibus vadis, sunt igitur loca profundiora, atque voraginea, quibus milites merli. — *Tauri montis excessus*, ubi terminatur. W.

11. *Verennianus*] Idem sine dubio qui xv, 5. *Verinianus* — *Collega*, nam Ammianus itidem Protector Domesticus. — *Antecedentibus* i. e. praecursoribus. W.

Rependo] H. l. non potest esse lentius incedendo, sed respondet graeco ἐρπειν, quod de quovis ingressu adhiberi constat. ERF.

[*scissis collibus*] angustis montis. W.

Molinae.] Sic molas et pistrina sequior Latinitas vocavit. In veteribus Glossis *molinae* ὀδραλείται, et *molinaris* ὀδραλέτης, et ὀδρομύλη, aquae *molina* explicantur. P. Victor in regione xiv. urbis Romae ponit *Dianae molinas*. [Gregorius Turonicus in libri iii. Historiae capite xix. de Divisione sic scribit: *Ante portam fluvius molinas mira velocitate divexit*. Marius Aventicensis, Episcopus in Chronico: *Pontem Genavacum, molinas, et homines per vinu deiecit*.] Exstatque id vocabulum in lib. 8. *Legum Wisigoth.* quam etiamnum vocem Gallica lingua retinet. Porro hic locus sic legendus videtur: *Quem scissis collibus molinae ad calles artandas aedificatae densius constringebant*. In Editione August. legitur, *quem scissis cautibus, etc.* VALES.

12. *Eodem ictu*] impetu, ut xxi, 9, 4. et saepius. W.

13. *In suburbanis peregrina commercia circumactio anno.*] Cf. *Batnen* Anthemiussae urbem xiv, 3. ubi eiusmodi annuae nundinae eadem fere anni tempestate celebratae. W.

14. *Cum exitio exitialiter, letaliter snuciis.* Sic ap. Livium *cum studio, cum cura, cum fide* pro *studiose, diligenter, fideliter*. W.

CAPUT IX.

1. *Hanc civitatem*] Amidam, de qua urbe praeter Mannertum iam supra ad c. 6. laudatum consuluisse haud poeuitebit Baierum in Opusculis, de numo Amideno p. 535 — 564. inpr. de hoc Amnianeo loco agentem p. 544. 562. 563. — *Brevem parvam, parvi ambitus.* *Antoninupolin* cap. 7. *Constantinam.* W.

2. *Geniculato Tigridis meatu.*] Id est, inflexo in modum geniculi. Procopius tamen in lib. 1. Pers. ait Tigrim ortum ex Armeniae monte absque ullo flexu recta Amidam ferri, et ad Septemtrionalem eius partem perlapsum, in Assyriam pergere: quae cum Marcellini Historia pugnant. VALES.

Tigridis meatu subluatur alluitur proptius emergentis haud procul inde orientis. Ex hac parte editior fuit, vide XIX, 5, 4. W.

Nymphaeo amni] Nymphaeus amnis est in Sophanene seu Sophene Mariyropoli proximus: trecentis autem stadiis distans ab Amida, ut testis est Procopius in lib. 1. Persicorum. Proinde quomodo vicina Nymphaeo fluvio dici possit Amida, equilem non video. Et Procopius quidem Nymphium semper hunc fluvium appellat, perinde ut Theophylactus Simocatta, et Pisides Diaconus in rebus gestis Heraclii, his versibus qui leguntur apud Suidam:

Καὶ τὸν μέγιστον ἐκπεράσας Νυμφίον,

Ὅστις Τίγρητος ταῖς ῥοαῖς ἐπέρχων

Ἀποστρέφεται τοῦ καλεῖσθαι Νυμφίος. VALES.

Ammianum adversus Valesium defendit Baierus in Opuscul. p. 563. W.

* *Gumathenam contingit, regionem uberem.*] Scribe Comagenam. LINDENBR.

Gumathenam aliis Corineam. Mannert Persia p. 222. W.

* 3. *Quinta Parthica legio*] Parthicae legiones sex laudantur; quarum primae et secundae meminit Ammian. lib. xx. Spartianus in Caracalla: *Praefectus legionis secundae Parthicae.* Vetus Inscript. LEG. II. PARTHICAE SEVERIANAE. Item Romae in via Ardeatina: LEG. III. PARTHIC. P. F. Columna vetus nomina legionum continens: I. PARTHIC. II. PARTHIC. III. PARTHIC. * Et in aliis vett. Inscriptionibus laudantur *Clibanarii Parthi Primanorum, Parthi Secundanorum, Parthi Tertianorum, Parthi Quartanorum.* * Quarta Parthica Beroeae praesidio destinata erat, ut Quinta Parthica Amidae. Theophylactus Simocat. Historiarum lib. II. pag. 99. et ex eo Photius in Biblioth. pag. 41. φασὶ τοῦ παυολόγου γεγενῆσαι τῶν Κουαροπαρθῶν οὕτω τὴν προσηγορίαν ἐπιφερομένων τῶν ἐν Βεροῖ τῇ πόλει Συρίας τὰς διατριβὰς ποιούντων. Sexta Parthica, sub dispositione viri Illustris Magistri militum per Orientem, in Notitia Imperii laudatur. LINDENBR.

Ut fallaces et turb. nd Orientem venire.] Milites erant a Magnentio scripti, atque ex suo ac fratris nomine Magnentiaci ac Decentiaci nuncupati: quos confecto bello Constantius ad Orientem transtulit prudenti consilio, ne leditiones amplius concitarent. Sic etiam Vitellius Othionianos milites in Britannias ablegavit, ut scribit Tacitus in libro 4. Hist. VALES.

Tricensimani Decimantque fortenses.] Tricensimani dicebantur, qui in legione xxx. Ulpia militabant, cuius meminit vetus Inscriptio: *Eranista. leg. xxx. Ulpiae.* Decimani vero Fortenses,

milites sunt legionis x. Fortensis, quae in vetustis Inscriptionibus legio x. Fretensis dicitur, et in Notitia Imperii sub Duce Palaestinae. Vetus Inscriptio: *A. Atinio. Trib. mil. leg. x. Fortens.* Ii postea Fortenses dicti, corruptio per usum vulgi vocabulo, ut videre est in Notitia Imperii Romani, et fortasse ob fortitudinis gloriam. Sic enim Vopiscus in Probi vita de iisdem loquitur: *Qui Aurelianus Probo Decimanos fortissimos exercitus fuit, et cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit.* [Caesar in lib. 1. de bello Gallico, legioni decimae propter virtutem se maxime confidisse scribit.] VALES.

Decimanique Fortenses.] In Notitia Imperii, sub dispositione viri Illustris Magistri militum Praefentis, Fortenses collocantur, qui *et alibi in eodem libro laudantur. Eorum etiam meminit Imp. Marcus in Epistola ad Senat. Rom. apud Iulianum Martyrem in Apologia pro Christianis 2. p. 79. *καταλαμβανόμενος δὲ ἡμῶν ἐν μεγάλῃ πλῆθους ἀμίκτου καὶ σφόδραυμάτων λεγιῶνος πρῶτος δι- κάτης, Γερμανοφρενής, μίγμα κατηριζμένον.* * Sed FRETENSES vera videtur lectio, si priscis monumentis fides: praesertim Columnae antiquae Capitolinae, in qua ordine multarum legionum nomina recensentur: NOMINA LEG. II. AUG. II. ADIUT. III. SCYTE VI VICT. IV. FLAV. XVI. FLAV. XX. VICTR. VII. CLAUD. VI. FERNA. VIII. AUG. I. ITALIC. X. FRUTE. Lapis prope Capuam: L. MAGIO. M. F. PAL. VETERANO LEG. X. FRETENSIS M. J. L. PATRONO ET SIBI. LINDENBR.

Superventores et Praeventores] levioris armaturae milites. v. Ind. II. v. Praeventores. *Aelianus iam Comite*, ad quam dignitatem erat eventus, quod Protector adhuc ad Singaram rem fortiter gessisset — quod retulimus in libro aliquo deperdito. W.

C A P V T X.

1. Sapor a *Bebase* c. 7. per *Horren*, *Meiacarise* c. 6. et *Charcha* xxv, 6. quae nonnisi oppidula fuerunt. W.

Charcha.] Theophylactus Simocatta in lib. 5. *χαρχὰς* vocat urbem Metopotamiae supra Nisibin, omni fructuum genere et incolarum frequentia abundantem. In Notitia Imperii Charta dicitur sub Duce Mesopotamiae. VALES.

Ut translaturus] simulans Annidam se petere. In municipali ordine in senatu municipali. Cf. xxv, 4. *Circumspecti* (*περιβλέπτον*) clarissimi. W.

3. *Culusnam* uxor esset, *Craugasil*, comperisset.] In vernacula interpretatione sic legi et distinguere maluerat b. Wagnerus: *quacnam* vel *ubinam* c. e. *Craugasil*. Quam emendationem cum non commemoraverit in Commentario, abiecissem eam, et recte quidem, videtur. RRV.

Absque labra ipsa.] Mirum ut ferre talia potuerint Valesii: et praecipue cur Hadrianus in praefationis ea parte, ubi tangit aliqua singularia, quae Latinam linguam Marcellini spectant, non de hac etiam locutione prorsus non toleranda retulerit. Adfentior patri, qui editioni Lindenbrogianae adscripsit, *adusque labra*, quae et lentissima mutatio, et commodissima sententia; ut prae-

pio libri seq. *adusque finem det*, ac saepius. *ORON.* Arridet Grouovii coniectura etiam Ernestio propterea quod etsi *absque* saepius Ammiano sit idem quod *praeter*, nuspiam quarto casui iungatur. Eadem se obtulit Reinesio, qui tamen putat fortasse adverbialiter positum esse *absque* pro *praeterquam*. W.

Hoc praemio Nisibenam se proditorem mercari posse arbitrabatur.] cf. xix, 9. W.

4. *Virgines Christiano ritu cultui div. sacratas.*] Adeo etiam Gentiles reverebantur hoc praecipuum Christiani nominis decus: quod etiam testatur Athanasius in Apologia ad Constantium: ταύτας δὲ ἑλλήνες ὁρῶντες, ὡς καὶ οὐκ οὐκ τοῦ θεοῦ θαυμάζουσι· παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ ὀκεινὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπαγγελμα κατορθοῦται ἢ παρὰ·μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς. *Has cum vident Gentiles, non secus ac templum Dei suspciant. Etenim nullibi gentium grave illud ac caeleste praeceptum nisi apud nos Christianos serio exercetur.* Similia apud Origenem contra Celsum, et apud Basilium legas et Chrysostomum, aliosque sanctissimos Patres. Quaniobrem merito reprehendendi sunt Novatores nostri, qui eius gravissimi propositi ne vestigium quidem ullum apud se exstare voluerunt. VALER. Apage hanc, ut nihil aliud dicam, intempestivam reprehensionem, et vanitatis ostentationem! Quid enim? an hic patet gentiles reveritos hoc praecipuum (sic vocat; sed spero ipsi Henrico adfuisse magis praecipua) Chr. n. decus? An non ipse Ammianus scietur ita eum praecepisse per simulationem, et ut causam suam faceret favorabilem? longe abest, ut in istis Valelianis veteratoribus id probarit, nedum reveritus sit. Sed sic et in partibus Historiae Ecclesiasticae rapit omnem occasionem tangendi ulceris; et ipse τὸν πάνυ mire imbecillum Parisiis in sermone vario cognovi. *ORON.*

Virgines Christiano ritu cultui divino sacratas] uno verbo moniales. W.

AMMIANI MARCELLINI.

LIB. XIX. C. I.

1. *Nostorum capitivitatibus*] quod in castellis xviii, 10. quosdam cepisset. W.

2. *Ferreas equitatus*] cataphractarii. W.

3. *Aureum capitis arietinis figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans.*] Dubio procul hunc habuimus Persae ab Aegypti Regibus sumere, quibus in more positum antiquitus fuit, leonis, draconisve, aut alterius effigiem animalis pro diademate capiti imponere. Diodor. Sicul. Biblioth. lib. i. c. 62. 'Εν ἔθει εἶναι τοῖς κατ' Αἰγυπτὸν δυνάσταις περιτίθεσθαι περὶ τὴν κεφαλὴν λεόντων, καὶ ταύρων, καὶ δρακόντων προτομὰς, σημεῖα τῆς ἀρχῆς· καὶ ποτὲ μὲν δένδρα, ποτὲ δὲ πῦρ, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ θυμιαμάτων εὐωδῶν ἶχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οὐκ ὀλίγα, καὶ διὰ τούτων ἅμα μὲν ἑαυτοὺς εἰς εὐπρέπειαν κοσμεῖν, ἅμα δὲ τοὺς ἄλλους εἰς κατὰπληξιν ἄγειν καὶ δεισιδαιμόνια διαΐεσθαι. * Atque inde est, quod in nummis antiquis Lyfimachi, Antigoni, Demetrii Reg. arietina cornua diademati adfixa videmus. Quem morem viri militares postea imitati sunt, et galeis suis cornua quoque addidere. Livius lib. xxvii. c. 33. init. de Philippo Persei fratre: *Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeae perfregit.* Plutarchus de Pyrrho: ἐγνώσθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι, καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν. * Vid. Diod. Sicul. lib. 5. cap. 30. Paschial. de coronis pag. ultima lib. ultimi. *Galeae urfuis pollibus ad terrorem tectae*, Veget. pag. 37. * Ut verosimile sit ab hac etiam origine esse, quod in quorundam nobilium gentiliciis insignibus cornua in calidibus vel sola, vel leone, elephanto, alioquo παρασήμερον addito, pinguntur. LINDENB.

Multipli vertice dignitatum] varii generis optimatibus. Sic saepe vertices ap. Nostrom xiv, 7. xv, 3. 5. it. apices, v. c. xxi, 2. W.

4. *Fiso*] scil. *se*. Plura eiusmodi omisorum nominum vel pronominum exempla ex Ammiano congessit Valesius ad xvi, 12, 7. W.

5. *Dum se prope ingerit*] nimis audacter moenibus appropinquaret — *Tragulae ictu*. Tragula erat genus teli, dicta, quod ictu iuxta traheretur. Sic Fesius, ubi tamen interpretes non a trahendo, sed trahendo, quali e trahula contractam, dici rectius monent. W.

7. [Grumbates Rex Chionitarum.] In codice Colbertino nunc *Grymbates Chionitarum Rex* dicitur, nunc *Rex Chionitarum Grambates.* VALES.

Telo forte contiguum] cum intra iactum esset, ut posset ferri. *Contemplator collineanti peritissimus.* W. Ernesti *contemplator* explicat: *speculator e muris oblectas urbis.* ER.

Thorace perforato perfodit.] Editio Romana habet *prae-fudit*, eodemque modo Vatican. [et Colbert.] et Fauchetii codex. At in exemplari Regio, et Augustana Editione legitur *profudit*: quod equidem praetulerim. VALES.

8. *Ne caperetur*] ne spolia detraherentur et cadaver eius in urbem deponeretur. *Ratione iusta* fas atque officium esse putantes. W.

9. *Apud Troiam quondam super Comite Thessali.*] Homerus copiose tota Iliade. LINDENB. *Thessali ducis Achillis comite Patroclio.* W.

10. *Indicto iustitio*] quo ab armis otiantur. Solebat autem iustitium esse post exsequias. Vid. laudans ab Ernestio Salmatius ad Serr. Hist. Aug. Tom. I. p. 319. *Propriae* peculiaris, uti explicat Ernestius. Fortasse tamen legendum est *proprio*. — *Effigmenta hominum mortuorum cerea* pollicta, fasciis involuta. Cf. Salmat. ad Serr. Hist. Aug. To. II. p. 422. — *per contubernia*, qui eodem tabernaculo degerent, et *manipulos* cohortes. W.

11. *Lacrymare cultitres Veneris saepe spectantur in sollemnibus Adonidis sacris.*] Vid. inf. lib. XXII. c. 9. LINDENB. De Adonide, Veneris amasio, apri dentibus lacerato vide Theocriti Eidyll. xxx. Acraeontis editionibus plerumque additum. Fabulantur poetae, Venerem pactam esse cum Proserpina, ut Adonis sex menses apud inferos esset, apud superos totidem. Mythus ex eo ortus, quod omnino naturae vis genetrix in personam Veneris mutata, regno praesertim, quod vegetativum appellamus, ita moderetur, ut per hiemes quasi emortuum, vere accedente denovo vigens appareat. Laeti illius temporis annua celebratio ab Oriente profecta ad omnes fere nationes, aliis tamen nominibus, divulgata est. Sic *stetus super Thammuz* Ezech. viii, 14. hoc idem Adonidis festum est. Cf. Baruch vi, 30. 31. Vido omnino Lucianum de Dea Syria T. IX. Bipont. p. 88. Heyne ad Apollodor. p. 826. inpr. tamen *Mauso* Versuche über einige Gegenstände der Mythologie S. 242. ff. W.

C A P V T II.

1. *In argenteam urnam contexta.*] Scribendam videtur esse *coniecta*. Ceterum hic sepulturae ritus ad Chionitarum morem referendus, non autem ad Persarum, ut fecit Gruterus in Notis ad hunc locum. Etenim Persae tunc quidem temporis cadavera non cremabant, sed nuda et insepulta proiciebant extra opida, eosque beatissimos putabant quorum cadavera a bestiis aut volucribus quamprimum essent laniata; ut scribit Agathias in lib. 2. Hinc est, quod foedere illo quod inter Iustinianum Aug. et Chosroem ictum fuit, cautum est, ut Christianis in Perside posius liceret

mortuos humo condere, eisque more Rom. iusta facere; ut refert Menander in lib. 1. Hist. denique Procopius in lib. 1. Persic. legibus Persarum nefas esse dicit, cadavera humo condere. VALES. v. Brillon. de Reg. Persar. p. 320. W.

Busto urbis] incendio et dellagratione. W.

2. *Pacis modo] tamquam pax esset. vid. Tacitus Hist. iv, 15. Pacis more dixit Noster xxii, 12. extr. et xxiii, 5. Agros Gumatheos et Amidam circumiacentes. Clementi lento gradu. W.*

3. [*Vertae meridiano lateri sunt destinati.*] Ita scriptum omnes Editiones Ammiani praeferunt: at in codice Colberino legitur: *Culus mer. lateri, sunt destinati*, forte pro *Cuni*, vel *Chuni*, ita ut Hunni designentur ab Ammiano Marcellino, quos Persis confines fuisse Historici docent.] MADR. VALES. *Vertae* quidem loco movere nolui, quippe qui infra c. 8. iterum occurrant. W.

Segessiani] Hos in provincia Persica Drangiana habet Oberlinus. De populis h. l. memoratis cf. omnino Gibbon. T. iv. p. 315. W.

4. *Indimensos.] immensos, aciem oculorum fugientes, innumerales — paullo post: inaeestimabiles. Saluts rata certa desperatione. W.*

5. *Acies immobiles stabant.] Hoc primo die hostes eo tantum consilio apparuerant, ut numeros suos ostentarent. Eadem signa acie strucia. Cum superesset exiguum noctis diluculo proximae diei. W.*

6. *Hastam insectum sanguine ritu patrio, nostrique more coniecerat fecinlis.] De Feciale, eiusque in agrum hostilem hasta iaculatione, ex Livio 1, 32. Dionys. Halicarn. A. Gellio lib. 6. c. 4. Servio Aeneid. lib. 9. v. 53. Isidor. Orig. lib. 8. c. xi.* satis constat. Ovidius Fastor. vi. 207.*

Hinc solet hasta mnu belli prnuntia mlti:

In Regem et gentes cum plncet arma capi."

Illud tantum nunc monendum, mutatum hunc morem posteriore saeculo, et pro hasta gallum obiectum. Tzetzes Hist. Chiliad. v. cap. xv.

Τὸ πρότερον τὸ γένος μὲν Ῥωμαίων τῶν Λατίνων
Οὐχὶ συνῆπτε πόλεμον ἀκηρυκτὸν πρὸς ἑαυτοὺς,
Ἀλλὰ τῇ χώρῃ πρότερον ἰθὺς τοῦ πολέμου
Δόξῃ σημαῖον ἐρέπτεν, ἔχθρας ἀρχὴν σημαίνου.
Ἐπειτα δὲ κατήρχθε πόλεμον πρὸς τὸ ἔθνος.
Τούτῳ φησὶ Διόδωρος, πᾶς τε λατὶνα γράφων.
Καὶ τοῦτο μὲν ἦν παλαιὸν τὸ ἔθος τοῦ πολέμου,
Νῦν δ' ὡς δοκεῖ μοι, πίπταται, ἀλέκτορα δὲ μόνον
Ῥίπτουσιν, αἰσπὶς μᾶλλονσι πόλεμον συγκροτῆσαι. LINDENBR.

Belli turbo erudescit.] Cf. xxx, 10. Apud Tacitum Hist. iii, 10. crudescere seditio legitur observante Ernelt. W.

7. *Scorpionum] machinarum, quibus moles faxae emittebantur, uberius descriptarum infra xxiii, 4. W.*

8. *Direpta Singara] cf. ad xviii, 5. W.*

10. *Tenehrne hebentaverant strages.] Non satis commoda translatio. W.*

11. *Achaemenem appellantibus et Artaxerzem.*] Eleganter hunc locum restituimus, quem P. Castelli audacia corruperat. Nam cum in Editione Rom. legeretur, *Saan Saan app. et Pirose*, haec portenta quaedam esse nominum ratus "Castellus" ita correxit ut batenus editum est. Ego vero cum in codice Regio et Vaticano Editionis Rom. scripturam deprehendissem, [in Colbert. *Saan Saan app. et Pirofen*.] non sum veritus eam postliminio restituere. Est autem Saansaana lingua Persica Rex Regum, ut testatur Marcellinus. Saa enim Persice Regem significat. Unde Vararanem Regem Persarum cognominatum esse Segansaa, seu *σέγανσαα*, ut in veteri scheda reperi, tradit Agathiaa in lib. 4. quod eius pater Segestanos (quorum etiam hic meminit Marcellinus) bello vicisset: *δύναται γὰρ τοῦτο τῇ ἑλληνικῇ συστηματικῇ βασιλεύει*. Idem de altero Vararano scribit, qui Cermalaa est cognominatus: quem P. Teixera in relatione de Regibus Persarum lib. 2. cap. 27. Baharon Kermonxa indigitat, quod est Carmaniae Rex, iam quod spectat ad Pirofis nomen, quo bellorum victorem significari ait Marcellinus, eius origo difficilior est indagatu. Nisi placet id derivari a Persico vocabulo *Phiras*, quod victorem significat, ut ex Vocabulario Persico docuit me vir Cl. doctissimaeque I. Gauminus. Fuique hoc nomine quidam Persarum Rex, pater Cavadis, avus magni illius Chosrois, qui Iustitiani ac Iustini Tiberisque temporibus imperavit. Ab hoc Pirose dicti videntur milites Pirofitae, ut a Chosdroe Chosdroitae, quorum mentio fit in Hist. Misc. lib. 18. In Regio "Tolosanoque" codice scriptum reperi *Pyrosen*. Sed Vaticanus et Flor. *Pirofen* habent. Valentinus, teste Loissello, *Picorfen*, Fauchetianus *Pyrosen*. VALES. De voc. Persica *Saansaana*, i. e. Rex Regum, v. Sylloge nova Epp. Vol. v. p. 123. et de voc. *Pyroses* (Firuz) i. e. victor, Tychsel in fine libri *Heerenanti: Ideen über d. Politik, d. Verkehr u. d. Handel der Völker der alten Welt*, T. II. p. 798. W.

13. *Cunctis temere prorumpentibus.*] Codex Regius scriptum habet, *cunctis de more pr. "Tolosanus"*, [Colbertinus,] et Editio Romana *demere*. VALES.

Ut opinari dabatur] cf. xxvi, 10. et alibi. *Neutrubi inclinato*, ancipiti, proelio, dubio Marie. W.

Exsurgebant enim.] In codice Regio [et Colbertino] legitur: *Exurebant enim terrentiumque clamores*. In Editione Rom. etiam legitur, *terrentiumque clamores*, ut deesse quidpiam facile appareat. Placet autem: *Exurebant enim ruentium ferientiumque clamores*. Sic in cap. v. *clamoris ululabilis incendio*. VALES. Fortasse nihil deest, et vetus scriptura innuit, aliquas literas quae repeti deberent, negligenter intercidisse. *Exurebant verberantium terrentiumque clamores*. ORON.

Prae alacritate servore consistere sine vulnere locum a telis tutum eligere. W.

14. *Legionibus septem*] Ammianus cum adnumeratis tamen et utriusque sexus incolis et advenis et aliis militibus nonnisi viginti hominum millia Amidae tum constipata fuisse tradat, Gibbonus T. iv. p. 98: recte inde colligit, numerum militum, quibus olim legiones constabant, valde imminutum fuisse, easque non nisi mille, ad summum mille et quingentis milibus constiisse. W.

15. *Pro possibilitate*] utcumque posset — *spiritus reluctantes*, qui *cruore exhausto* vim tamen vitalem integram sentirent. W.

Prostrati animis in ventum, etc.] Huius loci vulnus textus potius quam sanavit P. Castellus. Sic enim in Editione Rom. erat *exculum*; *Prostrati curam animis in ventum solutis proiciebantur extipiti*. Neque aliter Valentinus codex habuit quem Loissellus inspexerat. [et Colbertinus.] In codice Regio ita scriptum inveni, *prostrati cum iam animis, etc.* [Forte legendum *prostrati coram.*] VALES.

Confossi mucronibus prostrati etc.] Haec non placent; quid enim facias *tū prostrati*? Ad *mucrones* referri non potest, hi enim pendent a *confossi* — neque ad sequentia trahi; ubi eadem notio est in *proiciebantur*. Sed totus locus est corruptus et mancus. Valesii admissio commento sensus existit hic: alii *confossi*, et humi iacentes, pro mortuis habiti et, ne impedimento essent, proiecti. W.

Offensionibus cassis] contactu et obligatione vulnerum inutili. *Vellendis sagittis*, cum sagittas ipsi extrahere audent. W.

C A P V T III.

1. *Ursicinus*] non ipse Amidae praesens, sed fuga ad Tauri radices elapsus, XVIII, 8. *Etiantum sepulcris haerentem* XVIII, 7. *Felitaribus* quos imperio regere se ipsum velle Ursicinus sine dubio addixit Sabiniano. *Stationibus* hostium extremis *interceptis*, oppressis et interfectis. *Nocturnas excubias* ipsum eorum exercitum noctu adgrederentur. W.

2. [*Ut ausam omnem adipiscendae laudis decessori suo circumcideret.*] In Colbertino codice lego *amplam omnem*. Et ubique *ausae* apud Ammianum sit mentio, in codice isto *amplam* scribi observo: quod semel notasse sufficiat.] HADR. VALES.

C A P V T IV.

1. *Multitudo cadaverum humani officia superaret*] maior esset, quam ut iusta facere omnibus possemus. — *Vario plebis languore* nimio militum labore. W.

2. *Nimietatem frigoris aut caloris.*] Oribas. ad Eunap. lib. III. Ὁ περικύχων ἡμᾶς ἀπὸ συνέχους ἡμῶν τρέπει τὰς κρᾶσεις, ὥστε θερμότερος ἀμύγας, ἢ ψυχρότερος, ἢ ξηρότερος, ἢ ὑγρότερος γινόμενος. Vid. Heraclid. Pontic. in Allegor. LINDENB.

Philosophi] naturae indagatores. — *Febrium tepore arescunt*, febrili ardore torrentur. W.

3. *Desudaret*] summos labores et pericula subiret, ne peregrinus Paris poenas dislociati regalis matrimonii Helenae cum Menelao iniit lucraretur. i. e. ne impune dislociaverit matrimonium. Exemplum huius significationis vide in Gothofredi Glossar. Nomico ad Cod. Theodos. v, Lucrari. Ernest. Cf. Wernsd. ad Himer. p. 72. W.

Telis Apollinis perire.] Nimietatem caloris homines et animalia reliqua cum pati nequeant; sagittis Apollinis, qui Sol putatur, id est calore radiorum solarium, pereunt. Eustathius in Homer. Rhapsod. α. Stat. Papinius in extremo Thebaid. 1. * Servius in lib. Aeneid. 3. ad illum versum, (138.) *Corrupto caeli tractu: Hic est ordo pestilentiae, ut Lucretius (vi, 1118. ff.) docet, primo aëris corruptio, post aquarum et terrarum, mox omni animalium.* * LINDENBR.

Qui Sol aestimatur.] Heraclid. Pontic. in Allegor. pag. 96. * Vid. Aleandrium in Tabulam Heliacam pag. 15. *Tela Apollinis in eadem tabula apparent.* Vid. Aleandr. ibidem pag. 58. * LINDENBR.

4. *Ut Thucydides exponit, clades illa quae in Peloponnesi.*] Thucyd. lib. II. c. 47. Plutarch. περί τῶν βραδείας τιμωρουμένων. LINDENBR.

Ferventi Aethloptae plaga cet.] cf. xxii, 7. W.

6. *Terrarum halitu vaporibus densiore crassatum* (cf. xx, 3.) *graviorem factum aëra emittendis corporis spiraminibus transpirationi resistentem* — animalia iugiter catervatim prona moriua. W.

Homero auctore, et experimentis deinceps.] Homeri locus existat Iliad. α. 50. Οὐρήας μὲν πρῶτον ἐπώχετο, καὶ κινῆας ἀργούς. Quem etiam laudant, et uberius haec explicant Plutarchus Sympot. lib. iv. Probl. 1. Heraclides Ponticus Allegor. pag. 106. Macrobius Saturnal. vii. cap. 5. LINDENBR.

7. *Pandemus appellatur.*] Oribas. ad Euparium lib. III. c. 1. Πανδήμους καὶ κοινὰς νόσους τὰς πολλοῖς ἅμα συμπιπτούσας, ὀνομάζουσιν, ὡς ὥστε ἢ γένεσις, οὕτω δὲ ἢ αἰτία κοινή. LINDENBR.

Interpellari] Fortasse Ammianus fumsit. de vocis, usu praecluso, ut homines suffocentur. W.

Secunda epidemus.] Galen. in lib. 1. Hippocrat. de Morb. vulgar. Ἐνα μὲν τῶν νοσημάτων κοινὴ πολλοὺς καταλαμβάνει, ἃ δὲ λέγεται κοινὰ. ἔνα δ' ἕκαστον ἰδίᾳ, τὰ σποραδικὰ προσαγορευόμενα. Τῶν δὲ κοινῶν τὰ μὲν ἐνδημὰ τέ εἰσι, τὰ δὲ ἐπιδημὰ τε καὶ ἐπιδήμια, διὰ τῶν δ' ἢ εὐ συλλαβῶν, ὡς εἴρηται, γραφόμενα καὶ λεγόμενα. Τούτων δὲ τὰ χαλεπώτατα λοιμώδη καλεῖται, τὴν αἰτίαν ἐκ τῆς περὶ τὸν αἶρα καταστάσεως ἔχοντα, καὶ αὐτὰ καθάπερ ὅλον τὸ γένος τῶν ἐπιδημίων νοσημάτων. LINDENBR. Graeca ista vocabula, quae Ammianus adhibuit, notum est alio significato ab Aesculapiis nostris usurpari. W.

Tempore] certis anni tempestatibus. — *Concitat periculosos humores, malim tumores.* W.

8. *Concreto spiritu et crassato, nimis spisso gravique aëre, sospitas* xvii, 5. *retenta, restituta, recuperata est.* W.

C A P V T V.

1. *Inquest*] nihil cessans. *Vimineis pluteis.* Festus: Plutei dicuntur crates corio crudo intentae, quae solebant apponi militibus opus facientibus. — *Turres frontibus ferratis, ut vel pars*

ea, quae hostes spectaret, vel margines summi ferro essent tuti
atque muniti. W.

2. *Ut praediximus*] xviii, 9. *perniciūm*, *agilium*, *promto-*
rum. W.

3. *Precantibus*] *Reinotius praecaventibus*. *Nequeuntes*. Participium, cuius non aliud exemplum asserunt Grammatici et Lexicographi, nisi Arnobii adv. gentes Lib. I. p. 13. W.

4. *Hiabant*] voraginem aperiebant. W.

[*Cavatis fornicibus subterraneis.*] Graeci *συγγῆγος* appellabant eiusmodi meatus, per quos ad hauriendam aquam furim descendentes obfessi solebant. Sic Strabo in lib. 12. de Amasia, καὶ ἐπὶ δὲ, ἰππικὴν ὑδρία ἐντὸς ἀναφέρεται συγγῆγον τεταμένωσαν δυσὶν, τῆς μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, etc. Eustathius in ll. 7. συγγῆγέμβολον dici ait, δὲ οὐ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑδρὲς πορίζονται οἱ πολλοχρῶστές, per quod plerumque obfessi aquam petere solent: idque corrupte τυγγέμβολον sua aetate dictum esse testatur in ll. 7. Eiusmodi fornices finisse Hierosolymis prodiit Dio in lib. 66. c. 4. et Tacitus Hist. lib. 5. c. 12. Gregorius Turon. de urbe Convenis loquens in lib. 7. Fons, ait, magnus ad radicem montis erumpens, circumdatus turre tutissima: ad quem per cuniculum descendentes ex urbe, latenter aquas hauriunt. VALES. Cf. Michaelis Götting. Magaz. Jahrg. 3 St. 6 S. 801. W.

Scalae.] Id est, via cavatis gradibus in modum scalarum ex-
tita: *αλμας* eodem sensu dicit Polybius in lib. 5. ubi Seleu-
ciam ad Orontem describit, et Strabo in libro 17. de Heptasta-
dio loquens. VALES.

5. *Fabre politae* factae, complanatae. Munimentum fabre politum habes xxiii, 6, 1. W.

5. *Ex agmine regio satellitum. Ad contiguationem turris tertiam pluribus enim tabularis constabant, ad quae per scalas ex aversa parte ascendenderent, quorum summum quum pinnis esset munitum, facile potuerunt occultari. — Exinanitis pharetris, protectisque ad pedes, ut praefito haberent, sagittis. Clamoris lucendo quae site pro summa contentione. W.*

8. *Curas exacerbationem. Inculantes diversa missilia laceratis fortibus incumbabant.* Ad vitandam *παροξυσμῶν* pr. iaculandis diversis etc. Ernest. — *Degentes tentoria habentes, (tendentes.) Vulnerum acri repulsa disiecti vulneribus repulsi et disiecti.* W.

C A P V T VI.

1. *Adspiravit*] Hoc verbum, ut afflare Virgil. Aen. 1, 591. monento Eruest. in utramque partem dicitur de vi praesentiaeque divina, quum repente immittitur aliquid vel suppeditat. De *aura* idem conferrī iubet Gesnerum in Commentt. Societ. Gotting. T. 1. p. 77. it. 99. et Salmast. ad Serr. Hist. Aug. T. II. p. 584. *Ziata castello* Melopotamiae. *Hoficum* sc. agrum. Eodem modo *pacatum* dicitur Livio VIII, 34. quem locum affert Ernestius. W.

2. *Servituri]* servi futuri — *Suris* furarum nervis et *suffraginibus* talis pedum *exfectis* cf. xxiii, 5. xxv, 3. xxxi, 7. W.

3. *Galli milites]* Magnentiaui. *Rationabili* probabili, laudando. *Primis ordinibus*, qui medii erant inter Tribunos et Centuriones. W.

4. [*Utique dentatae in caveis bestiae.*] Sic vulgati Marcellini libri. Loquitur autem Marcellinus de feris, quae ad spectacula publica et amphitheatralia caveis inclusae servabantur, quales erant tigres, ursi, leones, et elephanti, magnitudine utique sua et viribus, quam dentibus multo notabiliores, ita ut a canibus, faelibus, muribus, aliisque minutis animalibus *dentatarum bestiarum* appellatione distingui non possint. Petrus Pithoeus ad marginem Amianiani sui notavit pro *dentatae* in Mss. legi *tentatae*. In codice Colbertino recentiore quidem, sed optimo, diserte scriptum inveni, *tentatae*. Quae haud dubie vera est lectio. *Tentatae in caveis bestiae*, id est tentatae, detentatae. Sic *terras saepe vastitatas* Ammianus ipse in libro xvi. c. 4. dixit pro *vastitatas*: *densitatas acies* paullo infra pro *densitatas*, ex codice Colbert.] VALES. Valesium *tentatae* in textum reponentem imitari volebam, cum *dentatae* occurrant xxxi, 10. W.

Repagulis versatilibus illiduntur.] Nimirum caveae servandis bestiis ferreis undique cancellis (clathris) erant munitae, in superiori autem parte cylindrus erat aptatus versatilis, ut ferae adflictae, si ungues addicere vellent, velubilitate axis excuterentur. Cylindrus iste Calpurnio Bucol. Ecl. vii. 51. dicitur *rutulus*, ubi tamen de repagulis pretiosioribus eboreis sermo est, post quae ferae in ipso amphitheatro mox emittendae detinebantur: *Sternitur adiunctis ebur admirabile truncis, Et coit in rutulum, tereti qua lubricus axe Impositus subita vertigine falleret ungues, Excuteretque feras.* Vide ibi Wernsdorfium T. ii. Poetar. minor. p. 169. it. Salmasium ad Probum Hist. Aug. T. ii. p. 676. et ad Solinum p. 167. W.

Saepe egressi in pluribus eruptionibus *parla pertulerunt*, iisdem periculis se exposuerant, laudemque virtutis reportaverant. W.

5. *Paullisper* ad noctem usque. *Pergerent prorsus*, ulterius progredierentur. xviii, 6. — *si impetrassent*, perfecissent, xiv, 3. W.

6. *Expugnatio struebatur operibus lentis]* Haec verba obscuriora sunt, sed nihil mutandum: vox *struebatur* ad utrumque, ad aggeres et *expugnationem* trahenda. — *Moles vel nimia propugnatorum pondera duraturae* iam firmatae et amplae, ut plurimos defensores capiant et sustineant, (nihil cedant). W.

7. *Galli morarum impatientes, securibus gladiisque succincti.*] Frequens huius armaturae apud Gallos usus, quam etiam Agathias notat lib. ii. pag. 36. τὰ ἐπὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἐκαστῶ Φίλον, παρὰ τοὺς ἀσπίδας, οὐδὲ μὲν γὰρ πελίκαι ἐθήγοντο πολλοί, οὐδὲ δὲ τὰ ἐπιχωρία δόματα οἱ ἀγγύων. Procopius Gothicorum libro ii. de Francis irruptionem in Italiam facientibus: ξίφος τε καὶ ἀσπίδα φέρον ἐκαστος, καὶ πέλεκυν ἑα. οὐ δὲ ὁ μὲν αἰσθητός ἀδρός τε καὶ ὄξύς ἐκαστῶν ἐς τὰ μέγιστα ἦν, ἢ λαβὴ δὲ τοῦ ξίφους βροχίαι ἐς ἄγαν. (v. Gronov. Praef. p. xix. W.) Τοῦτον δὲ τὸν πέλεκυν φέροντες αἱ ἐκ σημείου ἐπὶ, εἰσθῶσιν ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ τὰς τε ἀσπίδας διασπῆγγιναι τῶν πολεμίων, καὶ αὐτοὺς πτείνειν. Sidor.

Apollinar. Sigismeris Regii invenis pompam describens, sic de sociorum eius ornatu addit, lib. iv. Epist. 20. *Ex quo comebantur ornati, muniebantur, lanceis uncatis, securibusque missilibus dextrae refertae, clypeis laevam partem adumbrantibus.* LINDENB. Gallos cum Francis confudisse Lindcobrogium contendit Valef. in Praef. p. lxx. Secures secum tulisse videntur, ut pluteos turreaque, si fortuna saveret, conciderent. W.

Pestica, averfa ab hostibus moenium porta. W.

Observata nocte squalida et interluni.] Haud verosimile est bellicis artibus exercitatos, lunares noctes insidiis captasse. Ea de re qui vim dictionis Marcelli non satis percipere, rescribere conati sunt: — *nocte squalida et illuni.* Cui lectioni stabilientiae facere visus est locus consimilis lib. r7. c. 2. *Pertimescens sollicitissimus Caesar, ne observata nocte illuni, barbari gela vincium annem pervaderent.* Sed non temere quid mutandum. *Interlunis* enim vox est, quam alii *noctem silentis Lunae* vocant, cum scilicet Luna, ut dicitur, in coitu est, nec lucem ullam spargit. Unde et *interlunium* Plinio lib. xvj. cap. 39. Glossar. *Interlunium, ἀπάρουσις σελήνης.* Vide Sotion. apud Cass. Bass. de Agricult. lib. i. cap. 13. LINDENB.

Regiae] tabernaculo regis, Praetorio. W.

Si prosperior illuxisset eventus.] Ita correxit Sig. Gelenius, cum ex Castelli coniectura ante legeretur, *si prosperior isset eventus.* In Editione Rom. perinde atque in codice Regio, [et Colbertino] *ac Tolos.* legitur, *si prosperioribus isset eventus:* unde conicio ita a Marcellino scriptum fuisse, *si prosperior iuvisset eventus.* VALES. Etiam prope ad Millos accederet, *si prosperior id sivist eventus.* GRON.

8. *Audito ruentium sonitu.]* Et haec scriptura Gelenium habet auctorem. Nam in Editione Rom. excusum erat: *Audito licet reve... dentium sonitu.* Ex quo P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *audito lixarum ruentium sonitu:* quod merito improbatum est a Gelenio. Etenim ioter caelos non lixae tantum, sed Optimates erant ac Satrapae, ut subiicit Marcellinus. *In Tolosano codice legitur: *Audito licet ruentium sonitu.* In exemplari Regio scriptum est: *Audito licet revertentium sonitu:* et ad oram emendatum est *ruentium.* In Ms. Flor. [et Colbertino] legitur: *Audito licet, revetempdentium son.* Quamobrem non inepte coniecerit quispiam ita esse scribendum: *Audito licet levi tendentium* (supple Gallorum) *sonitu, gemituque caesorum.* Etsi enim Galli quantum fieri poterat occulto ac tacite properabant, fieri tamen non poterat, quin armis suis sonitum ederent. VALES. Cuius coniecturam ut longe propius accedentem ad Mss. codices reposui in contextum eiccta Geleniana, ita impudente, ut integram vocem *licet* ne quidem attingat. Possis tamen literis quae in Regio et Florentino sparsae sunt, ordinatius collectis, commodissimum credero *Audito licet brevi* (i. e. parvo) *serenitum sonitu.* GRON.

Cum iam undique.] Ante haec verba punctum in Mss. et Editionibus omnibus, Romana scilicet, Aug. et Basilienli notatum est, eaque interpunctum mihi quidem magis aridet. VALES.

9. *Nullo terga vertente evadere festinabant.]* Fero ut de Antonino supra xviii, 8. narratur, non averfi, sed firmo gradu re-

trōgrédientes. — *Repedantes* pedem referentes XVII, 2. XIV, 1. *sub modulis*, ad tibiārum cantum. *tubarum* hostiliū. W.

Urbis oppositi moenibus.] Legendum arbitror *appositi*: sed sequentia longe corruptiora sunt. In Regio codice sic leguntur scripta: *Urbis opp. moenib. nudaret ni porta viri fortes suscipi-erentur innoxii*. In Editione vero Romana sic exculum est: *Nudarent nupta viri fortes, etc.* M. Florentinus, teste Lindenbrogio, scriptum habet: *Nudarent nuperia viri f. etc.* [Codex Colbertinus: *Nudarent nuperia viri fortes, etc.*] *Tololanus: *Nudarentur importa viri, etc.* VALES. Primum conatum istum in mutando verbo *oppositi* valde iuvenilem esse docebunt exempla, quae collegit pater in notis ad Livium XXII, 29. Media quum sint perquam corrupta, postrema videntur innuere in Mss. *nudarent; unde ita viri fortes suscipi-erentur innoxii*, vel, ut pater, *nudarent opera viri*. GRON.

Ut stationibus praesidentes — *viri fortes suscipi-erentur innoxii*.] Locus conclamatus, cuius sensum quodammodo conicere, sed e verbis lic positus ad liquidum perducere non possis. Dolum igitur commenti sunt Amidenſes hunc, ut, relictis tantum paucis, qui machinis strepitum ad absterrendos hostes ederent, partem aliquam moenium nudarent defensoribus, eo consilio, ut a parte opposita in urbem reciperentur Galli fortes. Omnes equidem ingenii nervos intendi, ut aliter, vel interpungendo, vel transponendo, vel coniectura aliqua medicinam quandam loco corrupto adferrem, sed nihil profeci. Erat aliquando, ubi fortasse luxatum locum crederem, quem transponendo et vculas quasdam addendo iuvare possem ita: *ut stationibus praesidentes, post interentos socios urbis oppositi moenibus nudatis, pone (retro) agerentur, machinarum strepitu absterrentur ignari, id agi (haec enim vculae sunt, quas inferi ob soni aliquam similitudinem posse autumabant) ut viri fortes suscipi-erentur innoxii*. Sed mitto locum, cui non nisi libri meliores sanitatem restituere possunt. W.

11. *Prope confinia lucis* diluculum matutinum. *Pernicioſe* letaliter, XXXI, 13. — *Rhoesum*, alii *Rhaesum*, *Rhesum*, Thraciae olim regem; ab Diomede et Ulyſſe noctu oppressum et interfectum, de quo vide Homerum II, IX. W.

Non Roesum, nec cubitantes.] Homer. IIad. x. LINDENBR.

12. *Horum Campiductoribus.*] De Campiductoribus et Armarum doctoribus abunde diximus supra ad XV, 3. Ceterum dubitari potest, sintne iidem Campiductores cum Campiductoribus. Diversum enim eorum munus fuisse reperio. Quippe Campiductores, quod et ipsius nominis origo demonstrat, agmen praeibant. Unde Chrysostomus in Ep: ad Innocentium Papam: *καμπιδούκτας*, inquit, ἀντὶ διακόνων προηγούμενους ἔχοντες. Et in Mauricii Tactici Campiductores explorare loca et itinera complanare iubentur. Iidem etiam Campigeni videntur dicti. Vegetius in lib. 2. *Campigeni*, ait, *hoc est antesignani, ideo sic nominati, quod eorum opera atque virtute exercitui vis crescit in campo*: quae cum Marcellini verbis optime conveniunt. Siq. enim ait Marcellinus: *Horum Campiductoribus ut fortium factorum antesignanis, etc.* Si quis tamen Campiductores nihil a Campiductoribus differre contenderit, equidem non vehementer repugnabo. VALES. *Campiductores* h. l. nil nisi duces. W.

Armas statuas.] Ita Vestrisio Spurrinae triumphalis statua ob res strenue gestas collocata fuit: Plin. lib. 11. Epist. 7. LINDENB.

Apud Edeffam] in ipsa urbe Edeffa. in regione celebri foro. VV.

13. *Fortuam aliam alibi]* modo hanc modo illam calamitatem iacturamque. *Regum, Saporis et Grumbatis, arbitrantium, per stationes muris obiectas irrupisse Romanos;* culpam tribuendam stationariis incuriosis et negligentibus. VV.

C A P V T VII.

1. *Vis aggrediendi, murosque scalis conscendendi. Operibus machinis.* VV.

2. *Exsistente lucifero primo mane. — Agitantes humilium,* non tam alto loco, inferius stantes. paullo post: *in humiliora ex superius valentes. Disiectabant, dispellebant,* xvi, 3. VV.

3. *Ferrea munimenta membrorum galeae, thoraces, clypei cet. — Crates vimineas praetendentes,* quos milites singuli gestabant ad corpus muniendum, donec ad manus venirent. VV.

4. *Lazarunt aciem rariores ordines facti, turbati,* non ita conferti stabant. Similis locus xvi, 12. *agminis nostri laxare compagem tentabant. Cataphracti hebetati repressi et ab impetu remittentes.* Cf. xvii, 5, 1. VV.

5. *Loco dispari,* non aequae commodo. *Eventu dissimili,* nos multo magis vulneribus patebamus, quam hostes. VV.

6. *Caute.]* Hanc vocem retulerim ad collocati, non ad translati. VV.

7. *Citra vulnereum noxas sine vulneribus. Obriti magnitudine ponderum,* turrium et machinarum elisi. VV.

Retinere magistri non poterant.] In Ms. Flor. *recere* scriptum esse testatur Lindenbrogius: unde quis suspicari possit legendum esse *regere*, quod etiam ad oram Regii exemplaris adscriptum invenimus: et ita habet codex Tolosanus: [at Colbeinus, *retere mag. non potuerunt*, et correctum eadem manu *retinere.*] VALES. *Regere et ipsos magistros etiam Rectores* dicit Livius xxvii, 49. GRON.

8. *Qui nunquam adesse certaminibus cogitur]* qua immunitate libenter ulos novimus Xerxem et Darios. *Alternans regibiles acies,* modo huic, modo illi parti exercitus imperio suo subditi adequitans. — *Mortium* (Genit. rarior) abstr. pro concreto: mortuorum. VV.

C A P V T VIII.

1. *Innotescere iam luce.]* Insolite dictum de oriente sole. VV.

Ex aggestis erectis intrinsecus.] Suidas: "Εγιστα (sive ἄγιστα) πολεμικὸν μηχανήμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων καὶ χού ἐγείρειν."

μενον. Ammian. lib. xx. c. 11. §. 20. *Sublimes aggestus, qui iam consummati muris altius imminebant.* Eodem libr. et cap. §. 23. *Prunas unius aggesti inferuere iuncturis.* Procopius, cum hasce machinas delciberet, vocem quoque retinuit. Perficor. lib. II. pag. 83. Προκαλύμματα ἐκ τραγείων τριχῶν, ἃ δὴ παλοῦσι κλιμακία, πάχους τε καὶ μήκους διαφῶς ἔχοντα, ἀγτήσαντες ἐκ ξύλων μακρῶν ἐπίπροσθεν αἰετῶν τὴν ἀγίσταν ἐργαζομένων ἐτίθεντο. οὕτω γὰρ τὸ ποιοῦμενον: λατίνων φωνῇ ἐκάλουν Ρωμαιοί. Quem locum Suidas exscripsit. Dicuntur etiam *suggestus*. Ammian. lib. XXIV. c. 4. *Ardui suggestus erigebantur.* LINDENBR.

2. *Proclium stetit*] anceps fuit. Cum fors partium eventu regeretur indeclinabili, cum inevitabile malum alterutri parti subennidum esset. — *Spatium quod hiabat*, fossa profunda. — *Cessabat*, nihil agere amplius potuit. W.

Itinerario aggere (Chaussée W.) vel sup. ponte.] Utrumque iungit etiam Tacitus in lib. I. Annal. c. 61. *Præmissis Cuccina ut occulta saltum scrutaretur, pontesque et aggeres humido paludum et salinis campis imponeret.* Idem in lib. 4. c. 73. *Proxima, inquit, aestuaria aggeribus et pontibus traducendo graviori agmini firmit.* Similiter et Livius in lib. 26. et 30. Porro utrumque fuit inter munera militaria, ut patet ex Herodiano in lib. 4. c. 7. πᾶν ὡς στρατιώτης ἐπαρτεν, εἴτε ὄρυγμά τι ὀρύττειν ἴδει, σκάπτων πρῶτος, εἴτε φείδων γυμνῶσαι ἢ βέβδος χῶσαι. Id est: *Omnia perinde ac gregarius miles faciebat: sive fossam fodere, sive rivo pontem imponere, sive aggerem struere opus erat, primus operi manum admovent.* VALES.

4. *Actis*] coactis, congregatis omnibus. W.

Opplatae sunt corporibus fossae.] Sic fecit Valesius, quum ex Florentino citaret Lindenbrogius *appellatae*, et ex prioribus editis *repletae*, quod et ipse videtur in suis invenisse. Sed inde pater meus colligebat *oppitatae*, longe elegantius et verius. GRON.

5. *Distringeretur*] occupata esset — *postica*, per quam nihil servabatur, quam custodire nihil opus esse videbatur. — *Squalentium locorum viarum asperarum.* W.

6. *Incedendi nimietate* ob cursum effusum superarer sc. lassitudine ut infuetus ingenuus, liberaliter educatus. W.

7. *Nudo*] sine ephippio. *Infrent*, indomito, feroci. *Habebant* lorum, qua ductabatur, non regebatur. W.

Dorsualis comprehensi servitio.] Gloss. Νωτιφόρος, dorsualis. Sic *asellus dorsuarius*. Varr. de Re Rustic. lib. II. cap. 6. (et IO. W.) LINDENBR.

8. *Profundum bene vidimus puteum.*] Certum est sic Ammian. scripsisse, non *profundum patne*, ut in retro Editionibus. Sic lib. XXII. c. 4. *Eadem accipere bene consuetos.* — *Longo exinde intervallo bene* *) *est insula.* Lib. XXX. *Spoliis bene redierant onusti.* Quomodo etiam Tribonianus *actiones bene mut-*

*) Locum non inveni. Legerim tamen *pæne*. W.

tas dixit, Institut. lib. 4. Tit. 6. §. 12. * Arnob. lib. 6. p. 101. *Arietem nobilem bene grandibus cum testiculis deligit.* Et iterum apud eundem p. 101. Atque ita decies apud, Hirtium de Bello Hilpan. * LINDENBR. Vid. notata ad XIV, 2, 17. WV.

Necessitate postrema] ultima, summa, xxvi, 6. WV.

Indumenta lintea quibus tegebamur.] Haec ad tunicas lineas referre soleo, de quibus eleganter Hieronymus in Epist. ad Fabiolam de vestitu sacerdotali. *Solent, inquit, militantes habere lineas, quas camisas vocant, sic aptas membris et adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad proellum, dtrigere iacula, tenere clypeum, enses librare, et quocumque necessitas traxerit.* Idem in Epitaphio Nepotiani. *Referret, inquit, alius, quod in palatit militia sub chlamyde et candenti lino corpus eius cilicio tritum sit.* Nonnus quoque in lib. 35. Dionys. de iisdem militum lineis loquitur v. 197. 98.

Καὶ λινὴν κότμησι δέμας χιτῶνός τε πέπλω,

Ὅλον ἄνω θώρηκος αἰὲν φορέουσι μαχηταί.

Posteriores Graeci *ἐπικώμισα* dixerunt, teste Eustathio in Iliad. x. ubi contendit χιτῶνα simpliciter non esse tunicam interulam. Libanius in Orat. ad Curiam Antiochensem contra Severum pag. 621. Reisk. III. p. 233.) *δεύτερον χιτῶνα λινούν* appellat. VALES.

Centonem quem sub galea.] Pileum intelligo, quem sub galea milites interdum gestare solent, ne ferri asperitate caput oblaedatur. In Suidae Lexico πῖλος, κέντουκλον. Quam ad rem usui fuit apud veteres Ἀχιλλεύος σπόγγος, Achillea spongia, ita ab Achille inventore dicta, ne ferreae cassidis rigor cervicem offenderet. ὑποκείμενος ἀπαλῶς ταῖς περικεφαλαίαις, καὶ εὐρεσιν ἴσως Ἀχιλλεύς, ἵνα μὴ σίδερος τρίβῃ τὴν κεφαλὴν, ut ait Eustathius in II. ix. Spongiae autem dicebantur huiusmodi centones, quod essent ex lana coacta, molles spongiarum instar. Unde et spongiam vocarunt Romani, testis Livio, munimenium pectoris eandem ob causam. Sed ut ad centonem nostrum redeamus, Graeci πῖλον eum appellabant. Homerus de Ulyxi casside in Iliado x. πῖλος δ' ἐν μέσσην ἀρήγει: ubi notat Eustathius omnibus galeis secundum antiquos commune esse, ut pileum seu centonem intus habeant: recentiores vero, quasi novum ac proprium quiddam in Homericis versu intelligeretur, pictoribus persuasisse, ut pileum Ulyxi adderent: quod primus fecisse dicitur Apollodorus ὁ σκιαγράφος. Quamquam Plinius in lib. 35. primum e pictoribus Nicomachum Ulyxi pileum dedisse scribit. Erat autem hic pileus prorsus similis ei quam vernaculo sermone calottam dicimus, ut in Ulyxis imaginibus visitur etiamnum. Idque testatur D. Hieronymus in Ep. ad Fabiolam. Quartum, ait, genus est vestimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyxio conspicimus, quasi sphaera sit divisa, et pars una ponatur in capite. VALES.

Ad peniculi spongiae modum. Penicilli, si etymologiam spectes, fuerunt caudae animalium, quibus ad abstergendas purgandasque mentas, calceos cet. utebantur, qua significatione saepe apud Comicos de ipsis servorum persona occurrit. WV.

Sitim qua hauriebamur.] Mallet urebamur, ut coniecit etiam Gruterus VALES. Et forsitan supervacuae literae clamant legendum, qua ita urebamur. ORON. Recte monet Ernesti in Glossario, quum haurire flammae incendioque tribuatur, (Liv. 5, 7.

30. 5.) ut significet *absumere*, tropice etiam *siti* adiunctum explicari posse per *affligi*, *propemodum enecari*. Deinde, pergit, nec ostensum est exemplis *uri siti* dixisse Ammianum. *Exuri* Lucretio dici scio, quae erat emendatio et ad lectionem receptam magis accedens, et ad Ammiani consuetudinem dicendi, qui hoc verbo saepius usus est. W.

10. *Teiga viantium* nostra, viam nostram securius prosequendum. *Viare* vox aliis, Ammiano tamen non infrequens. xv, 10. xx, 9. xxiv, 8. W.

11. *Terrigenas illos non sinibus terrae emersos.*] Utitur eodem hoc exemplo in simili re Eunapius in Fragmentis legationum. Fabula autem narratur ab Apollodoro Bibliothecae lib. iii. c. 4. Palaephato fab. vi. Ovidio Metam. iii. fab. 3. Hygino fab. cxxviii. Placid. Lactant. in Stat. Theb. lib. 1. Tzetze Histlor. Chiliad. x. cap. cccxxii. LINDENB.

12. *Spartii vocitati.*] Apollod. Biblioth. lib. iii. c. 4. Κάδμος κτείνει τὸν δράκοντα, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ὑποθεμένης τοὺς ὁδόντας αὐτοῦ σπεῖρει. τούτων δὲ σπαρίντων ἀντίειλαν ἐκ γῆς ἄνδρες ἑνοπλοὶ, οὓς ἐκάλεσαν Σπάρτους. LINDENB.

13. *Vetustate ut cetera fabulosius extollente.*] Fabulam adtribuunt Phoenicibus: ἄνδε Φοινικικὸν τὸ ψεῦδος, ἀπὸ τῶν κατὰ δράκοντα καὶ τοὺς Σπάρτους καὶ τὸν Κάδμον ψευδῶς λεγομένων. Magn. Etymolog. LINDENB.

14. *Melitnam, minoris Armeniae oppidum*] postea temporis *Malatiae* nomine satis celebrem, patriamque Abulsaragii, Geographi nobilissimi. Cf. Wesseliog. ad Anton. lün. p. 209. W.

C A P V T IX.

1. *Interea Sapor et Persae.*] Sic primus restituit Gelenius, cum in Editione Rom. aliisque eam secutis Editionibus legeretur: *Iam Imperator et Persae*. Codex Regius scriptum habet: *Iam peracta re Persae*. VALES.

Autumno praecipiti xxx, 5. in hiemem vergente. xxxi, 9. — *haedorumque improbo* (poët.) *sidere* quorum ortus (pridie Non. Oct.) imbres et tempestates minaretur. W.

2. *Aeliano Comite* xviii, 6. — *strages multiplicatae* ad triginta enim millia desiderasse Saporem infra ipse Ammianus dicit. *Transitigritani* respectu non Romanorum, sed Persarum. Non uno apud Nostrum loco nominantur, v. Ind. 1. imprimis tamen xxv, 7. ubi plura vide. W.

3. *Uxor Craugasii* xviii, 10. W.

4. *Accidentia futura*, xxii. 1. *Fiduitatem*, separationem a marito. W.

Per Zagrum montem.] Haec scriptura tolerari non potest, cum Zagrus mons sit in Media, teste Ptolemaeo. Syabo eum locat in Chalonitide, et Mediam a Babylonia eo monte dirimi scribit: cui accedit Polybius in lib. 5. Merito igitur scripturam Editionis Rom. restituiamus, quae Regii codicis et Valentini, "Tolosani" ac Florent. auctoritate firmatur. Est autem Isala mons in

Mesopotamia non procul a Nisibi, ut testis est Marcellinus in lib. 18. c. 6. §. 12. his verbis: *Audissentque Ursicinum paullo ante urbem ingressum, montem Izalam petere.* Porro Izalae monti alter adnexus est Aizumas nomine, instar iugi seu verticis, e quo duo veluti pedes procurrunt: ex quibus deinde Izalas surgit, paulatimque progrediens in altum, et exinde rursus paulatim in declive delabens, usque ad Tigrim porrigitur: atque ad Caucasum usque pertingeret, nisi brevi discidio, utrumque montem natura disiunxisset. Arzamon autem fluvius ad pedes Izalae praeterfluit. Mons ipse vino atque omnium fructuum genere abundat, et incolarum multitudine frequentatur, ut prodit Theophylactus Simocatta in lib. 2. initio. VALES.

Castella duo, Maride et Lorne.] Procopius in lib. 2. de aedificiis Iustiniani, *μαρῖδος τε καὶ λωρῆνς* nominat castella sita in itinere, quod est Daras inter et Amidam. Theophylactus in lib. 2. *τὸ μαρῖδος* vocat, idque castellum in dioecesi Amidensis Episcopi fuisse scribit. Idem in lib. 3. et 5. *μαρῖδος* appellat, et ab urbe Daras parasangis tribus abesse memorat. *μαρῖδος* etiam vocatur a Menandro Protectore in lib. 8. *In veteri Notitia provinciarum Patriarchae Antiocheni, in provincia Mesopotamiae superiore, sub metropoli Amyda recensetur *castrum Mardes, castrum Lornes.* VALES.

Maride] hodie castellum Mardin Mannert p. 301. *Nisibini* etiam tum diuisionis Romanae. *Arcanis vitae secretioris* coniugalibus, quae praeter eam et maritum nemo unus scire posset. *Auditis quae contigerint*, se ita reverenter habitam a rege. *Beate* feliciter nec sine honore. W.

6. *Postliminio reversus.*] Notum est, servum qui in hostium potestatem pervenit, si ad suos postea redierit, reverti in eius potestatem cuius antea fuerat, idque iure postliminii, ut scribit Aelius Gallus. Sed quando in eum locum de postliminio incidimus, pauca de veteri iure adnotare placet. Sciendum igitur est, apud veteres postliminium in eo locum habuisse, qui in aliam civitatem liberam, aut foederatam sese dicaverat, si in suam civitatem postea redire vellet; ut eleganter disputat Cicero pro Balbo. Dicitio autem illa de Romanis tantum civibus intelligenda est, qui duarum simul civitatum cives esse non poterant; ut ibidem docet Tullius. Verumtamen Ciceroni non assentitur Proculus in lege 7. D. de capt. et postlim. Non dubito, inquit, *quin foederati et liberi nobis externi sunt: non tamen inter nos atque eos postliminio opus est.* Etenim quid inter nos atque eos postliminio opus est, cum et illi apud nos libertatem, et dominium rerum suarum aequae atque apud se retineant, et eadem nobis apud eos contingant? Sed Proculo responderi facile potest, retinere quidem integrum ius libertatis, amitti tamen civitatem, si verbi gratia civis Rom. esse desinit. Is postea si Romam rediisset, iure postliminii civitatem recuperabat, ut praeter Ciceronem docet Aelius Gallus in lib. 1. lignis. quae ad ius pertinent: *Cum populis liberis et cum foederatis, et cum regibus postliminium nobis est ita, uti cum hostibus.* Quae verba refert Festus in v. *Postliminium.* Sed fateodum est, saltem post Edictum Caracallae quo omnibus in orbe Rom. aequibus civitas data, hoc iure postliminii opus non fuisse. VALES.

7. *Quam paucos per menses amiserat.*] Editio Rom. eamque consecratae omnes excusum habent, *paucos post menses*: nec secus codex Regius, [Colbert.] *ac Tolosanus: quare coniectura adductus sic purgandum hunc locum existimavi: *Quam paucos post menses amisit, erat, etc.* plano sensu et aperto. VALES.

Erat secundi loci post Antonium, secundus ab Antonino, ut ait poeta praeclearus Virgil. Aen. v. 320. *longo proximus intervallo.* W.

8. *Consiliis vtilidis sufficiebat in cuncta, quae conabatur*] quae animo conceperat consilia ad eventum perducere valuit. *Natura simplicior, mitioris ingenii, nominis tamen itidem pervulgati*, qui tamen ab omnibus magni aestimaretur. W.

9. *Securitatem referens vultu.*] Legendum esse videtur *preferens.* VALES.

Armorum armorum, xxii, 1. cf. Liv. iii, 14. Discenes Tribunus ex parte Romanorum per inducias sine dubio missus, ut cadavera suorum humanda curaret, quae numerata sunt hac discretionem facilius facile discerni potuerunt a Persis, quod cadavera nostrorum mox fatiscunt et desuunt, Liv. xli, 15. quae quomodo intelligenda, apparet ex oppositis statim sequentibus. Vita parcius durior, temperantior. Exustae caloribus terrae, quibus corpora omnino magis exarescunt. — In ipsis craniis Persarum et Aegyptiorum diversitatem obtinuisse eam, ut illorum admodum tenuia, horum crassiora invenirentur, testatur Herodotus iii, 12. W.

C A P V T X.

1. *Tertullus, Praefectus Urbis*] vide Corsini p. 225. *Irrationabiliter, iniuste, sine causa.* *Ventorum procellae reslantium ventorum contrariorum vehementia.* W.

Introire portum Augusti.] Antoninus Aug. in Itinerario maritimo p. 493. Wesseling. mentionem portus huius facit, et modo *Portum Augusti*, modo *Portum Urbis* vocat. *Aschicus in Cosmographia p. 20. ed. Simler. *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis et Ostiam.* Vide Cod. Theod. L. 1. de Saccar. port. L. 2. de can. frum. L. ult. de Navicul. Symmach. lib. iii. Epist. 58. Calliodor. Variar. lib. ix. Epist. 9. * LINDENBER.

2. *Saepe Praefectus seditionibus agitatus.*] Frequentes Romanae seditiones ex annonae paenuria nascebantur. Seneca in lib. de Brevitate vitae, ad Paulinum Praefectum annonae c. 18. *Cogita praeterea, inquit, quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem obicere. Cum ventre humano tibi negotium est: nec rationem praeferitur, nec aequitate mitigatur, nec ulla prece flectitur populus esuriens.* Nec solum in Praefectos et ministros annonae, sed in ipsos etiam Principes populus Rom. esuriens saeviebat, ferrumque et saxa et ignes minabatur: ut subiungit Seneca de Caligula. * VALES.

Urebat] Pollis scribere urgebat, sed illud est magis Ammianum — *Accidentia h. l. inexpectata et novitatis gratiam habentia. Prudenter callide obiecit praeferentavit.* W.

3. *Abolitis interfectis xxix.* 3. *nihil triste accidere posse inopio vestrae mederi, vitamque redimere eorum morte posse putatis.* W.

4. *Respondit] oraculis editis?* W.

Dum Tertullus apud Ostia in aede sacrificabat Castorum.] is. *apud Ostiam in aede.* Et accommodate ad locum hunc Aethicus in *Cosmographia* p. 20. ed. Simler. *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis et Ostiam civitatem: ubi Pop. Rom. cum Urbis Praefecto vel Consule, Castorum celebrandorum causa egreditur sollemnitate iucunda.* LINDENBROG.

Apud Ostia in aede sacrificat Castorum.] Ostiam urbem intelligit, quam in neutro *Ostia* vocat, secus nominis originem, et Graecos auctores qui ita appellant. Ceterum de hoc sollemni Castorum sacro praeter Aethicum, quem hic citat Lindenbrogius, loquitur vetus Epigramma:

*Litoribus nostris quoniam certamina laetum
Exhibuisse iuvat, Castor venerandeque Pollux:
Munere pro tanto faciem certaminis huius,
Magna Iovis proles vestra pro sede locant
Urbanis Tatiis gaudens me fascibus auctum.*

* Mansit hic Castorum cultus Romae diutissime: ut patet ex epistola Gelasii Papae ad Andromachum Senatorem. Porro haec sollemnitas Maiuma vocabatur: quam describit Suidas in voce *Μαίωμα*. * VALER.

In aede sacrificat Castorum] Castoris et Pollucis, Plin. *Hist. Nat.* vii. 22. Tacitus *Hist.* ii. 24. Capitolin. *An* Maximinus c. 16. Apposite ad hunc Ammiani locum laudare sibi videbantur Lindenbrog. et Valesius Aethicum in *Cosmographia* p. 20. edit. Simler. ibi tamen Wernsdorffius ad poetas minores T. iii. p. 432. lectionem aliam, *Castorum* nempe pro *Castorum* praefert, quibus *Castris* aptior, quam *Diis*, addita vox celebrandis. *Castra* vero (alias etiam *Vernalia* et *Maiumae*) vocabantur hi ludi, quod in nemore multis tabernaculis positis, vel casis ex fronde myrtea plexis agebant. v. *Pervigil. Veneris* v. 5. et 44. Sed de his vernalibus h. l. Ammianum non cogitasse addit Wernsdorffius, immo vero Tertullum rectius credit sacrificasse in aede Castorum, qui inter arbuos maris habebantur, ut tranquillitatem maris classi frumentariae Romam pervehendae impetraret. Nec irritae preces fuere, nam *tranquillitas mare mollivit*. Sic ap. Aurel. Victor. de viris illustribus c. 22. *mollities maris*, ubi v. Interpretes. W.

C A P V T XI.

1. Inter has et Orientis et Occidentis calamitates *Constantium* Sirmii hiberna quiete (in otio) agentem, excitarunt *Limigantes Sarmatae* v. supra xvii. 12. 13. *Pesthabitis locis*, intra fines se non continentes. W.

Aliquid molirentur inimicum.] In Editione Rom. legitur, *aliquid molirentur in eum*, inepte, ut apparet. Codex Regius scriptum habet, *molirentur in con.* [Codex Colbert. in *cum*.] quod fere modo in Mf. quoque Florent. scriptum esse testatus est Lin-

denbrogius. Forte scripserat Marcellinus, *aliquid molirentur incommodum*; ut loquitur in lib. xxi. c. 3. init. *Comperit Alamannos a pago Vadomarii exorfos, unde nihil post ictum foedus sperabatur incommodum.* VALES. Fortasse tamen novum. GRON. Possit etiam legi *inquietum*, ut xvii, 1, 13. nihil inquietum acturos. ERF.

2. *Quae superbius tacitnnda propediem Imperator dilato negotio credens*, quam insolentiam mox auctum iri, si diutius indulgeret, *ne dum adulto*, primo vere egressus est, *gemina consideratione* duabus potissimum de causis. W.

Anatolio regente tunc per Illyr. Praefecturam.] Anatolius Syrus Beryto oriundus, cum scientiam iuris civilis in patria didicisset, Romam profectus, admissusque in palatium, per omnes honorum gradus ad Praefecturae culmen ascendit. Vir etiam inimicorum iudicio admirabilis, ut scribit Eunapius in Proaeresio p. 149. ed. Commelin. quem iucundum erit legere. Erat autem sacrificiis et Graecanicae religioni inprimis addictus, teste eodem Eunapio. Unde fere adducor, ut credam eum ipsum esse quem Photius in Bibliotheca Vindanium Anatolium appellat Berytium, qui de re rustica scripsit, cultu ethnicum, ut Photius testatur. In Excerptis Geoponic. Vindamonius Anatolius Berytius nominatur: quod unius viri nomen est, non trium, ut Cornarius interpretes existimavit. Eius porro industriam, vigilantiam, integritatem, magnitudinem animi, et eloquentiam magnopere commendat Libanius in Epist. xv. Qui cum Praefecturae codicillis donatus, iamque in Illyricum profecturus Imperatori valediceret, haec inter cetera dixisse fertur: Posthac, Imperator, neminem nocentem dignitas a supplicio liberabit: sed quisquis leges violarit, sive index, sive militaris, non abibit impune, ut narrat Libanius in Ep. 451. Fuerat primo Consularis Galatae, teste Libanio in Epist. 572. deinde Vicarius Africae lego 18. Cod. Th. de appellat. et lego 23. de Decurionibus: quae leges coniungi inter se debent. Postea Praefectus Praet. fuit Limenio et Catullino Coss. ut est in eodem tit. Cod. Th. de Decurionibus. *Vide Excerpta Himerii Sophistae ex encomio in Anatolium Praefectum. (p. 297. ed. Wernsd.)* VALES.

Vehiculariae rei iacturis relevatae.] Idem quoque testatur Aurelius Victor in Traiano his verbis (de Caesar. c. 13.): *Simul noscendis ocuis quae e Republ. gerebantur, admota media publici cursus: quod quidem munus satis utile, in pestem orbis Rom. vertit posteriorum avaritia: nisi quod his annis suffectae vires Illyrico sunt Praefecto medente Anatolio.* VALES.

3. *Dispositionibus (disponere de annona itidem supra xiv, 7. cf. Gothofredi Glossar. nomicum ad Cod. Theodos. v. Dispositio) alias provisionibus annonariis.* v. Casaubonum ad scriptt. Hist. Aug. T. II p. 123. 306. 785. *Praefecturae praefecti.* — *Correctione titubantium rerum, medela calamitatibus adhibita benevola leni et sollerti efficaci* — *Vehiculariae rei iacturis damnis rei familiaris, quae sistendis ter quotidie ad cursus publicos, commeatusque vehendos, equis aliisque iumentis fieri solebant. Clauderentur, desertae starent.* W.

Et censuali professione.] Censualis professio duo continebat, modum agrorum (Grundsteuer W.), et numerum capitum (Kopf-

steuer W.) tam liberorum quam servilium. Modus agrorum iugatio, numerus capitum capitatio dicitur in Codice utroque saepissime. Hinc iugatio et capitatio interdum iungi solent, ut in lege 9. Cod. de agricolis et censitis: terrenae, et animales functiones in lege 25. de censib. et censit. quae sunt synonyma. Terrenae enim functiones iugationem significant; animales capitatio-nem. Adde legem unicam in Cod. de colonia Thracenlibus. Utrumque etiam iungit Auctor Panegyrici Constantino dicti Flavianium nomine c. 6. *Habemus enim, inquit, et hominum numero qui delati sunt, et agrorum modum.* VALES.

Censuali professioae relevatae.] Quoties seu privati, seu civitates fundos suos nimio censu gravatos esse conquesti erant, adco ut agri steriles et inculti modum adscripti census ferro non possent; mittebatur a Principe peraequator seu inspector, qui an iustae essent querimoniae diligenter inspiceret: qui prout retulerat ad Principem, censum Princeps relevabat. Hanc relevationem intellexit Spartianus in Pescenn. Nigro c. 7. *Palaeftais, ait, rogantibus ut eorum censu levaretur, respondit: Vos terras vestras levati censuione vultis; ego vero etiam aerem vestrum censere vellem.* Et auctor Panegyrici Flavianium ad Constantium (Eumenius c. 10.): *Relevaturus censum definisti numerum.* et paulo post: *Septem milia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum.* Sane Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 2. quartam partem censuum possessoribus ab eo quotannis donatam esse testatur. Ad hanc etiam relevationem referre soleo locum Eunapii in Proaerelio sub finem p. 161. Com-melin. *ἡμῖν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς Ἕλλησιν εἰς τὸν φόρον.* Theodorus in Epistola 43. et 47. *κουφισμὸν* vocat, et *κουφισθῆναι* relevari. Et haec de relevatione pallim loquuntur Imp. in Cod. tit. de Censitoribus peraequat. et Priscus Rhetor in Excerptis legationum: *συνεισφέρειν πάντας ἠνάγκασε δασμὸν εἰσπραττομένων καὶ τοὺς κατὰ χρόνον πινὰ τὴν βαρυστάτην κουφισθέντας τῆς γῆς ἀποτίμῃσιν εἴτε δικαστῶν κρίσει εἴτε βασιλέων φιλοτιμίαις.* Omnes conferre cogebatur, etiam illi qui olim gravissimo censu agrorum relevati fuerant sive iudicum sententia, sive liberalitate Principum. Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 3. *Ἐπεὶ δὲ ἕτεροι τὰς τῶν πρότερον κρατούντων τῆς γῆς καταμετρήσεις κατεμύμοντο, βεβαρῆσθαι αὐτῶν τὴν χώραν καταιτιώμενοι, πάλιν πάντα τὰ ἀνδρας ἐξισώτας, κατέπεμπε τοὺς τὸ ἀξιόμιον τοῖς δεηθεῖσι παρέχοντας.* Id est: *Cum vero nonnulli descriptiones agrorum a superioribus Principibus factas reprehaderent, et possessiones suas praegravatas esse quererentur, his rursus peraequatores misit, qui a supplicantibus datanum onere removerent.* Vide Calliodorum in formula, qua census relevatur ei, qui unam casulam possidet praegravatam, in lib. 7. VALES.

Spaciofa fiducia] spe certa facta, fore ut a principe impetraret. *Querelarum sopitis iaculis* occasionibus quibusque ad lites, querelasque mutuas. *Detestanda exquisitorum titulorum nomina* hoc vel illo turpi nomine imposita onera. W.

Per offerentes suscepietque.] Offerentes sunt possessores, qui tributa inferunt, qui frequentius Collatores dicuntur in Codice. Sic Offerentes dicuntur in lege 7. et 8. Cod. Th. de Tironibus, et apud Calliodorum in Epist. 7. lib. x. Glossae veteres, *oblatoρ συντελεστής*. Suscipientes vero sunt, qui vulgo Susceptores nomi-

nantur, de quibus abunde notavi in superioribus libris. (nt XVII, 10. W.) Hi a Graecis ὑποδάται dicuntur. Athanasius in Epistola ad Solitarios, Georgium ὑποδάτην τοῦ ταμειακοῦ appellat. Glossae χρυσοὑποδάτης, *susceptor aurarius*. *Chrysostomus in oratione 2. de Lazaro: καθάπερ γὰρ ὑποδάτης τις βασιλικὰ δεξιόμενος χρήματα, etc. VALES. *Criminose invidiose.* W.

His propagari sibi nitentibus potestates.] Nollem Sig. Gelenium huius depravatae scripturae auctorem fuisse. Quomodo enim ferri potest de Susceptoribus vilissimis potestates dici, quae non nisi de summis Magistratibus dici solent? Ego vero cum in Editione Rom. et Mil. omnibus legi scirem *his propagari*, unius apicis mutatione locum integritati suae restitui. Sentus autem hic est: dum provinciales emittuntur, ut indices provinciarum sibi propugnent, seque ab Susceptorum avaritia tueantur, contraque Susceptores properant Collatorum opes evertere, ac se ita demum tutos fore sperant: iudicibus forte cum Susceptore colludentibus miseros possessores ad inopiam redactos, partim proscriptos esse, partim suspensio vitam finisse. Intelligit autem Valentiniani et sequentium Principum tempora, quibus Illyrici tributorum onero funditus oppressi sunt, ut ipse dicit in lib. 30. Ceterum ad pleniorum huius loci notitiam sciendum est, moris tunc fuisse, ut provinciales sese in potentiorum ac militarium, maxime Ducum patrocinia conferrent, ut sibi adversus Susceptores auxilio essent. Ac saepe Susceptores ipsi qui ad suscipiendos publicos titulos venerant, male multati e vicis revertebantur, ut queritur Libanius in Orat. πρὸ προστάσιον. VALES.

Se fore tutos] se tuto possidere corrasas pecunias posse vel tutos esse a querelis et criminationibus. *Proscriptiones* vel hominum, vel domorum venum, expositarum. W.

4. *Instrumentis ambitiosis*] splendidis apparatus: W.

Valerium venit partem quondam Pannoniae, sed ad honorem Valeriae Diocletiani filiae et institutum et ita cognominatum.] GAL. VALERIA ACO. ut est in priscis numis, Diocletiano patre nata, Gal. Val. Maximianum maritum habuit, qui (ut est apud Aur. Victorem, 10 Caesarib; c. 40.) *vulnere pestilenti consumptus est, cum agrum suis Reip. commodantem, censis innumnis silvis, atque emissio in Danubium Incu Pelfone (Pelfone legendum monuit me V. Cl. Marcus Vellerus Duumvir Aug.) apud Pannonios fecisset. Cuius gratia provinciam uroris nomine Valeriam appellavit.* Valeriam provinciam inter Danubium et Dravum Ruffi Breviarium ponit, et ex eo Iordanes in lib. de Success. Reg. qui duas Valerias facit; puta mediterraneam unam, alteramque ripensem. Unde Notitia Imperii Ducis Valeriae ripensis meminit, et praefidia quae sub eo, describit. LINDENB. Cf. XVI, 10, 20. XVII, 12, 6. W.

Sub pellibus] in castris stivis, ubi tabernacula militum, praefertim frigidioris anno pellibus muovi solebant. *Amictiae velamento praetextu.* Infra xxv, 9, 8. *nmictu* eodem sensu. *Hiermis durissimo hieme durissima, asperissima.* W.

Cum necdum solutae nives nuncum peritum fac.] Hic mos Barbaris, qui trans Danubium agebant. *Ovidius in libro 3. Tristium elegia 10. id de Getis dicit. *Florus in fine lib. 4. *Daci, inquit, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas,*

decurrere solebant, et vicina populari. Et Plinius in Grat. actione c. 12. *An audeant*, inquit, qui sciant te adfedis se- rocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, dis- ficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat. Et ut ad Constantii tem- pora veniamus, idem scribit Libanius in βασιλικῇ (Reisk. III. p. 303,) τὰς προτέρας, inquit, καταδρομὰς, πρὸς ἃς ἀντιβλέπειν μὲν οὐκ ἔστιν, μᾶς δὲ εὐχῆς τυγχάνουσιν ἐγγίγναι σωζομέναι αὐτῇ δὲ ἢ μὴ παγῆναι βίβαιον ἐν ἱστροῦ κρύσταλλον, ὥστε καὶ ἐπιλ- θεῖν παύχην. Prioris excursionis Scytharum, adversus quas ne oculos quidem attollere licebat: sed unicum supererat vo- tum, cuius compotes salvi essemus: ne scilicet Danubius so- lida glacie confringeretur, adeo ut transitum barbaris daret.

VALES.

Subdivales moras] ὑπαιδρος παραχτημασία. Polyb. III, 87. 2. W.

Varii] Alias per varia, per diversa, i. e. passim. Pulsarent appropinquantes turbarent. Cf. xvi, 2, 7. W.

6. Principem exorabant in veniam.] Insolenter addita prae- positio. W.

* Quietem Deam.] De Quiete Dea vid. Augustinum I. 4. de Civ. Dei cap. 16. LINDENB.

Quietem colentes tamquam salut. Deam.] *Elegantior Graeci dicunt θύειν ἡσυχίαν, ut loquitur Philostratus in libro 1. de vitis Sophistiarum, de Aelchine, qui fugiens Athenis, Rhodum se recepit, ibique reliquum vitae transegit, θύων ἡσυχίαν καὶ μουσais. * Eadem figura Chion in Epistola ad Clearchum Heracleotarum Tyrannum p. 54. Coher. πράξιαν θεὸν vocat ἡσυχίαν ἢ πράξιαν, inquit, ἐπιστάτη θείος ἡσυχία καὶ ταῦτα λέγοι, etc. VALES. Fa- num Quietis est ap. Livium IV, 21. W.

7. Sine ullo pulvere (ἀκοντι) opera, periculo. — Prole- tarios. Sic vocabant Romani cives pauperimos, qui reip. nonnulli prole procreanda prodessent, deinde viles omnes et inutiles. Proletarii igitur milites sunt, qui numeros tantum explent, cete- rum imbelles et ignavi. Tirocchia tirones. vid. Casaub. ad Scrr. Hist. Aug. T. II. p. 664. W.

Aurum gratanter prov. corporibus dabant.] Sensus est, pro- vinciales libentius aurum quam tirones daturos esse. Sic corpora pro tironibus sumuntur in lege 2. 7. et 14. Cod. Theod. de tiro- nibus, et in lege 1. de filiis milit. Eodem sensu σώματα Graeci interdum pro tironibus usurpant, ut Procopius in lib. 4. Goth. de Narsete: χρήματα οὐ καὶ σώματα καὶ ὅπλα ἐπαξίως πρὸς τοῦ βασιλέως κεκομισται τῆς θωμαίων ἀρχῆς. Gratanter igitur hic positum est pro gratantius, positivus pro comparativo: quae lo- cutio familiaris est Marcellino. Sic in lib. 17. c. 12. §. 19. Obse- qui defensoribus, ut in multis, optabile, quam servire suis man- cipiti arbitrat. Et in lib. 28. c. 1. §. 18. Suspectatus parum quam oportuerat missum. Et alibi tum in Auctore nostro, tum apud Tacitum aliosque. VALES. Ammianei moris immemor Rei- nes. ante corporibus inferuerat pro. Facilius utique. W.

Quae spes rem Rom. aliquoties aggravavit.] Ea certe ava- ritia Valentem ac simul Remp. Rom. paene perdidit, ut docet Marcellinus in lib. 31. c. 4. et Socrates in lib. 4. Hist. Eccles.

cap. 28. Praeclare Vegetius in lib. 1. cap. 7. *Quantum, ait, usu experimentisque cognovimus, hinc tot ubique nō hostibus illatae sunt cludes; dum longa pax militem negligentius incuriosusque legit.* VALES.

8. *Prope Acunincum.*] In exemplari Regio [et Colbert.] *ac Tolof. * et Editione Augullana *Acimincum* scribitur, neque aliter in Notitia Imperii Rom. sub Duce Pannoniae secundae. Sed a Ptolemaeo Ἀκούμινον dicitur opidum inferioris Pannoniae. VALES. Hodie *Slankemen*, Mannert German. p. 754. W.

Innocentio quodam Agrimenfore.] Iohannes Sichardus in prologo quem Editioni Codicis Theod. praefixit, eum ipsum esse existimat, qui de Notis Iuris scriptum, librum reliquit. Sane librum Innocentii de Notis litterarum, una cum ceteris Agrimenforiae rei scriptoribus in Bibliothecis exstare studium accepi: eumque non semel in scriptis suis adducit Cl. Salmasius. Memoratur etiam ab Eunapio in Chrysanthii vita p. 186. Commelin. Innocentius quidam Iurisconsultus, avus Chrysanthii, ὃς νομοθετικὴν εἶχε δύναμιν παρὰ τῶν τότε βασιλέων ἐπιτετραμμένος: qui an idem sit cum Agrimenfore nostro, alii viderint. VALES. *Agrimenfore geometra?* W.

9. *Nil tamen praeceps fingentes.*] Ita primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. legitur, *nil tamen praeter fingentes.* In codice autem Regio, [et Colbert.] *ac Tolof. * *Nil tamen preces fingentes.* Fortasse iunctis utriusque codicis lectionibus scribendum est: *Nil tamen praeter preces fingentes, etc.* VALES.

10. *Calceo in tribunal contorto.*] Calceum sibi detractum in alium conicere apud alias gentes, v. c. Arabes et Lusitanos erat e contrario signum fidei praestandae. v. Balduin. de calceo ed. Nilant. p. 217. — *Murha* haud dubie nil nisi incitatoria ad pugnam vox, ceterum nudus et sine mente sonus. Reinesio tamen legendum potius videbatur *Warra* — *Warra* — Guerre. W.

11. *Cum militibus vidisset.*] Et hanc lectionem primus Gelenius excogitavit. In Rom. certe Editione legebatur, *cum militibus vid. reiectisque gladiis et ver. iam propinqua pernicie.* Accursius autem sic edi iussit, ex coniectura, ut arbitror: *Cum missilibus vidisset, reiectisque gladiis et verutis, iam propinqua pernicie etc.* Optime meo quidem iudicio. In Regio codice exaratum est, *cum millibus:* [in Colbert. *cum militibus vidisset, reiectisque gladiis et verutis iam propinquam perniciem: bene omnino.*] *In Tolofano, *cum militibus.* VALES. Videtur scripsisse plena omnia discurrentis turbne tumultibus. GRON. Eruest. f. v. *Millia mavult in vallibus vel convallibus.* Mihi unice placet *cum militibus* hoc sensu: *plena omnia et barbarorum et Romanorum.* De qua voc. *militis* significatione vid. Vales. ad xvi, 12, 47. W.

Verutis] hastis. (veruta missilia xvi, 12.) — *Neque cunctandi neque cessandi.* copia orationis: ne minimum quidem temporis perdendum. W.

12. *Ignis more inundantes.*] Elegans locutio, ut in Glossar. *Undantia flammis, βγάζοντα.* *Tertull. de Iudicio Domini cap. x. p. 1089.

*Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne,
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis.*

Anastasiu Bibliothecar. iu Vitis PP. p. 218. *Habitatio* — *flaminu ignis exundante combusta.* Aliud exemplum notat Scalliger ad Aulon. LINDENBR. Sic saepe, poetae inprimis, contraria sibi elementa miscant. W.

Sella regalis] Eius formam sistunt numi qui Allocutiones principum praeferunt. W.

13. *In abrupto staret*] in summo versaretur periculo. *Salutis festu fidentior* vitae principi servandae spe laeta magis excitati. — *Semitectus* raptis subito, quae praesto essent, armis. — *Sonorum et Martium fremens* truci clamore sublato. W.

14. *Sine parcimonin*] xv, 4. xvii, 10. W.

15. *Spem usurpando*] fovendo. W.

In receptum canentibus lituis.] Vulg. τὸ in δεστ, sed nos fidem M. codicis sequuti sumus, quam Ammian. ipse adstruit. Sic enim lib. xx. *In receptum canentibus figitis.* Lib. xxi. c. 12. *Datoque signo in receptum.* (item xxv, 1. W.) Graecis est ἐπὶ τὴν ἀναχώρησιν; cui contrarium ἐς μάχην. Procopius Gothicor. lib. 2. pag. 245. οἱ ταῖς οὐλπιγξιν τὸ παλαιὸν ἐν τῷ ψωμαίων στρατῷ χρωμένοι, νόμους τινὰς ἡπίσταντο δύο, ὡς ἀπτερος μὲν ἐγκυλευμένῳ τε ἐπιπλεῖστον ἐλάκει, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐς μάχην ὀρμῶντι, ὃ δὲ ἄλλος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀνεκάλει τοὺς μαχομένους. LINDENBR.

Ordo fututis] mors xxiii, 5. W.

17. *Pro securitate militum.*] Mallem scribi *limitum.* VALES.

Caelestis ratio repelleret] voluntas Deorum prohiberet. W.

C A P V T XII.

1. *Litui instabant.*] Buccas imple, mi Ammiane! *Colorata* fucata quasi, ficta. W.

Saepe dicendus ille Notarius.] In Regio codice perinde ut in Flor. scriptum reperi *saepe dictaneus*, [in Codice Colbert. *saepe dictaneus*,] *in Tolosano *saepe dictus*, in Editione Rom. *saepe dictaneus*. [Legendum omnino est, *saepe dictandus*, id est saepe dicendus, saepe a nobis memorandus. Quippe verbis frequentativis gaudet Ammianus, ac frequenter uti consuevit: sicut supra *terris saepe vastitatis* in libro 16. *densitatas acies* in hoc libro, alia alibi usurpavit.] Ceterum huius pestiferi Pauli meminit Iulianus in Epist. ad Athen. et Libanius in Orat. pro Aristophane, et in Orat. funebri, pag. 298. VALES. Cf. xiv, 5, 6. xv, 3, 4, 6, 1. W.

Ut lausta] Lanistae erant gladiatores rude donati, gladiatorias familias alentes, ut vel in funeribus nobilium atque optinatum ad rogos decertaturos (bustuarios) traderent, — hoc est Ammiano *Libitinae commercium* — vel ad munera in Amphitheatris exhiberent, certamque pro caelis pecuniam acciperent. W.

Ex commerciis libitinae vel ludi.] Libitinæ nomine intelligo funebres ludos: quippe in funeribus Optimatum gladiatores

dare moris olim fuit: eos gladiatores Cicero buſtuarios appellat. De iisdem Hieronymus ad Sabinianum Diaconum. *Hoc, ait, plango, quod te ipſe non plangis, quod te non ſentis mortuum, quod quaſi gladiator paratus libitinae, in proprium ſunus ornaris.* Ludi vero nomine familiam gladiatoriam intelligi notum eſt: quamquam ludi vocabulo poſſunt etiam intelligi ſpectacula gladiatorum, quae a Magiſtratibus exhibebantur populo Romano. VALES. Immo quid notius, quam ludum eſſe iplum aedificium et locum, in quo incluſi gladiatores inſtruebantur et docebantur ab lanifſta, ut lectorum in ludo Caſſaris Capuae fuiſſe quinque milia ait Cicero VII ad Attic. epiſt. 14. Et ſaepe apud Suetonium. GRON.

2. *Furtis] clandestinis machinationibus. Innocentibus exitiales cauſas adſtringens cauſis eos capitalibus implicans, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur, quaellum ex calamitatibus aliorum faceret.* W.

Befae Dei localiter appellat.] Accurate hunc locum interpretatur Petrus Pithoeus I. C. Adverſarior. lib. 1. cap. 2. *Localiter* autem dixit, ut Tertull. de Pall. cap. 2. *Rurſus orbis alius idem mutat, et nunc localiter habitus.* * Idem de Spectac. cap. 20. *Specialiter vel localiter.* Caſſiodor. Var. 1. Epiſt. 35. *Localiter certis ſolet deſervire temporibus.* Ita lego, non *deſervire*, ut perperam in vulgatis libris habetur. LINDENB.

*Befae Dei] Fruſtra nos Lindenbrogius ad P. Pithoei Adverſaria reſcit. Is enim vir alioquin doctiſſimus atque inter praecipua Galliae ornamenta cenſendus, parum feliciter in hoc Marcellini loco explicando verſatus eſt. Quare ad huius loci illuſtrationem nihil ex eo afferri poteſt. Sed Caſaubonus in Notis ad Hiftoriam Auguſtam (Adriano c. 14) exiſtimare ſe dicit, Beſam Deum fuiſſe apud Aegyptios, a quo urbs appellata ſit Beſa, quae poſtea Beſantinus dicta eſt, Helladii patria, ex duobus numinibus Beſa et Antinoo compoſita dictione. Cuius doctiſſimi viri coniecturae eo libentius accedo, quod obſervavi multa ſimilia vocabula, praefertim propria, ex binorum nominibus Deorum ab Aegyptiis compingi ſolita. Sic Serapammon et Heraclammon apud Vopiſcum; Hermammon in Hiftoria Eusebii; * Apammon, et Hermanubis apud Gregorium in Carminibus de vita ſua; * Phoebammon et Nilammon in Synefii, et Iſidori Peluſiotae Epiſtolis; Hermapion apud Marcellinum noſtrum, Horapollon, et alia alibi memorantur. Adeo verum eſt, quod ait Lucianus in Dialogo pro imaginibus, Aegyptios, tamenſi ſint omnium hominum religioſiſſimi, tamen Deorum nomina ſibi imponere, ita ut plerique apud eos nomen e caelo tractum habeant. * Porro Beſam nomen Aegyptium eſſe, teſtatur Dionyſius Alexandrinus apud Eusebium in Hiftoriae Eccleſ. libri VI. capite XLI. ὁ ἀνδρείτατος ὀπλομάχος τοῦ θεοῦ Βηſαῦς. et Pauli Aegyptii Sophiſtae pater, *Befariou*, ſeu potius *Befapion* dictus eſt, teſte Suida. * VALES.*

3. *Ahydum] Antiquiſſimis temporibus Thïs, unde Dynaſtia regum Thinitenſium, Heeren Ideen über Politik cet. P. 1. p. 356. et 486. hodie, uti Anvilius vult Memoires p. 185. Madſune, vel, uti Savary in Aegypto ſua P. 2. p. 58. putat, monaſterium priſcum adeo nomen ſervans Scheik Abadeh. Haud procul inde ſita ſuit alia urbs Antinoc, l. Antinoupolis, (nunc Eufene, quod placet*

Anvilio p. 178. pro quo tamen Abulfeda *Enfinch*) vel *Besantinoe* ex Besae nempe et Antinoi nomine composita, uti Casaubonus ad Spartiani Hadrianum c. 14. ex Helladio apud Photium Cod. 279. docet. Fortasse vero, quae sententia est *Iablonskii* in *Pnnihco* Aegypt. P. 3. p. 201. Besae cultus ex Abydo in serius conditam Antinoem translatus est. De ipso *Besa Deo* locus noster est classicus. Referendus autem ille ad Deos minorum gentium, nonnisi in singulis provinciis urbibusve cultos, (indigetis, *ἐργαστες*, *localiter dictos* ait Ammianus) quorum satis amplum dedit catalogum *Th. Reiaefius de Deo Endovellco in Crenit Museo philol.* P. II. p. 533: facile tamen illum augendum. Besa ceterum vel rarissime, vel numquam apud alios scriptores occurrit, nec Valesius, vir diffusae lectionis, locum indagare potuit nisi Dionysii Alexandriui ap. Eusebium Hist. Eccl. VI. 41. *Iablonskii* l. I. Dei aequae ignarus homines tamen invenisse plures sibi videtur, qui nomen ab illo traxerint. Praeter alia in exemplari quod mecum est, ipsius *Iablonskii* ad hunc etiam locum adscripserat vir olim doctissimus: „Forte *Embes* Propheta, cuius in Thes. Gruteri p. 414. Inscr. 2. mentio occurrit, a *Besa* etiam nomen habuit. Nam *Εμ* — *βη* significat *Besiacum*, vel *consecratum Besae*,“ quod idem fere fuisse videtur cum Dionysii *ὀπαγωγῶν*. Eiusmodi ex Deorum nominibus composita vel Deorum vel hominum nomina ubique obvia, quorum magnam nubem coegit Valesius nec oblivis, qui ap. Ammian. ipsum est XVII. 4. *Hermapiomis*. est elegantiss. libellum *Heinrichii Hermaphroditorum* artis antiquae operibus illustrium origines et causas. Kilod. 1805. p. 13. Oraculum Besae praeter Ammianum nemo commemorat. W.

Quondam] Hanc voculam, a sciolo quippe sorsus intrusam, eiciendam esse iudicabat van Dalen de Oraculis p. 521. propterea, quod a tota Ammiani oratione hoc oraculum sua aetate adhuc consultum esse pateat, neque edicta Constantini M. et successorum ad abolendas eiusmodi superstitiones valuerint, id quod ex alio loco XIV. 7. appareat, ubi *templi* itidem *saetdici* mentio iniicitur. Equidem nihil offensionis video, cum *quondam* significare possit *inde a longo tempore*. W.

4: Desideriorum indice missa scriptura.] De Heliopolitani Dei oraculo idem tradit Macrobius in lib. 1. Saturn. cap. 23. *Consulant hunc Deum et absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quae consultatione nhdita continentur.* Ad eum morem referenda sunt Libanii verba in *πρεσβευτικῇ* sub finem: *ἔχω σοῦ γράμματα παρὰ τῷ θεῷ κείμενα.* VALES.

Missa scriptura.] Hanc eandem rationem et Delphis, et in oraculo Mopli in Cilicia, et Heliopolitano servatam fuisse, uberius probat van Dalen de Oraculis p. 118. ff. W.

Supplicationibus expresse conceptis.] Erant apud veteres illos supplicationum sollemnes formulae, quas migrare religiosum habebatur. Ideoque mos erat, ne quid verborum practeriretur, de scripto praeire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attenderet, ut ait Plinius in lib. 28. cap. 2. Iuvenalis Sat. 6. 390.

— — — *Stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro ciithara velare caput, dictataque verba
Protulit, ut mos est.*

Ili custodes a Tertulliano in Apologetico Monitores dicuntur. *Illuc, ait, suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus.* Ubi Tertullianus habitum orantium Christianorum opponit Gentilium mori. Gentiles enim fere complicitis manibus et capite velato, et adhibito custode seu monitore orabant. VALES.

5. *Angusti pectoris*] angusti et teneri xiv, 5. *Obsurdescens etiam in aliis ninium seriis* minime credulus in longe gravioribus. *In hoc titulo rerum genere,* xxi, 16. xxviii, 4. Cf. laudatum ab Ernestio Liv. iii, 67. W.

Ima quod atunt auricula mollior.] Cicero lib. 2. ad Quint. fratrem Ep. 15. *Auricula infima scito molliorem.* Catull. Epigram. xxv. 1.

— — — *mollior cuniculi capillo,
Vel anseris medullula, vel imula oricilla.* LINDENBR.

Minutus] timidus. Reines. μικρόψυχος. — *Acri felle concaluit ad iram exardescere coepit.* W.

Audiri efficeret causas.] Audiri efficeret, ait, non autem audiret. Nam causarum cognitio Modesto Comiti (postea Praefecto Praetorii xxix, 1. W.) mandata erat. Paulus autem Notarius ad urgendum iudicium dumtaxat erat missus, ut Modestum in accusatos laesae maiestatis acrius incitaret. Neque dubito, quin Paulus Notarius honoris causa Modesto iudicanti adfederit cum aliis Honoratis. Interdum etiam Notarii a Principe missi pro tribunali cognoscebant. Sic in Collatione Carthagenensi iudex sedebat Marcellinus V. Cl. Tribunus et Notarius: et Sozomenus in lib. 4. cap. ix. Notarium a Constantio missum Alexandriam, multos civium supplicio affecisse dicit: βασιλικός τις ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀποσταλὲς τιμωρῆσαι πολλοὺς Ἀλεξανδρίων ἐβάρανε. Denique apud Sulpicium in lib. 3. de vita Martini, Tribuni (non militares, sed Notarii, ut opinor) summa potestate praediti, et cum iure gladii ad Hispanias delegantur a Maximo. Ceterum nomina eorum, qui praesentes adfuerant, cum causa iudicaretur, adnotabantur in actis, ut patet ex Collatione Carth. et ex lege 5. Cod. Theod. de fide testium. VALES.

6. *Hermogenes enim Pont. Praef. Praet.*] Hic Musonianus seu Stratego successerat, ut ait Libanius in Orat. de vita sua, ubi eum a lenitate morum commendat, perinde ac Marcellinus hoc in loco. VALES.

8. *Civitas in Palaestina Scythopolis*] Bethsan, hod. Baisan. v. Surita et Wesseling. ad Antonini Itinerar. p. 197. *Secretior,* in qua tam tristia spectacula tutius hominum oculis et auribus subtrahi possent. W.

Philippi ex Praefecto et Consule.] Consul fuit (Philippus) cum Sallia anno Domini 348. eodemque anno Praefectus Praetorio Paulum ex Constantinop. sede, quam Romani Pontificis litteris munitus receperat, expulit iussu Constantii, impiumque Macedonium restituit, ut ex Athanasii Apologia ad Constantium, et ex Actis Pauli Constant. aliisque discimus. Oriundus fuit Thessalonica urbe Macedoniae, ut ait Sozomenus in libri 3. capite 8.

Idem testatur vetus Inscriptio Neapolitana, quam refert Gruterus pag. 1908.* Idem Athanasius in Epist. ad Solitarios eundem Philippum nondum vertente anno, quo Paulum crudeliter occiderat, Praefectura bonisque spoliatum ac relegatum misere perisse testatur: quoniam equidem demiror. Nam Zosimus in lib. 2. c. 48. ubi Magnentianum bellum commemorat, eiusdem meminit paullo ante Mursense proelium. *Κωνσταντῖος ἐκπέμπει Φίλιππον ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἀνδρα καὶ φρονήσει προέχοντα.* VALES. Plura de Philippo, et accuratius quidem Valerio Ritter. in Prosopograph. Cod. Theodof. T. II. 2. p. 75. W.

Elogio iussu, ut saepe. Qui princeps in his casibus nec peccatum aliquando dederat condonaverat, nec erratum pietati hominibus sibi addictissimis? Immaculato illaeso corpore. W.

Corpore immaculato lata fuga damnatus.] Insuperimus vocem ex Mf. nam in vulg. τὸ lata deest. Explicando loco faciunt Marciani I. C. verba ex L. 5. ff. de interd. et releg. *Exsilium triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, ut omnium locorum interdictio, praeter certum locum, aut insulae vinculum, id est, reformatio in insulam.* LINDEBER.

Lata fuga.] Exsilii triplex genus esse ait Marcianus in lege 5. D. de interdictis et releg. aut certorum locorum interdictionem, puta cum alicui interdicitur ne Aegyptum adeat: aut latam fugam, ut omnia loca interdiciantur praeter certum locum; verbi gratia cum quis extra territorium civitatis suae digredi prohibetur: aut denique insulae vinculum. Lata fuga igitur est latum exsilium, collatione facta ad insulare vinculum. Id genus exsilii intellexisse videtur Libanius in Orat. pro Aristophano (Reisk. I. p. 470.): *μόνος δὲ οὗτος ἐκολάζετο περιγραπτοῖς ὅροις, ὧν ἐκτός οὐκ ἦν κινεῖσθαι.* Hic autem solus punitus est circumscriptis finibus, extra quos egredi non licebat. VALES.

10. *Parnasius ex Praefecto Aegypti.]* Huius meminit Libanius in Epist. 352. et in Oratione luculenta pro Aristophane Corinthio. (Reisk. I. p. 429.) *ἐπεθύμησε, αἰτ, δυστυχῶς τῆς Αἰγυπτίων ἀρχῆς Παρνασίος*, etc. ubi multa de toto hoc negotio Parnasii habes, quo involutus et ambustus fuit Aristophanes. Eidem Parnasio ob reditum ab exilio gratulatur in Epistola 718. quae sic incipit: *καὶ ὅληνίκα τοῖς πολλοῖς ἀβυδηνοῖς ἐκείνοις περιπεπτώκεις, ἤλθουν, καὶ νῦν εὐχρημένους σου τῆς κορίθου καὶ τῶν πατρῶν ἀγαθῶν χαίρω.* Id est: *Et cum in multos illos Abydenos incidisti, dolebam: et nunc Corinthum, et paterna te bona recuperasse gaudeo.* Ubi in Abydenorum nomine iocus est elegans: nam Abydeni Graeco proverbio calumniatores dicebantur, et negotium illud quo vexatus fuerat Parnasius, ex Abydo initium sumpserat, ut Marcellinus hic docet. In illis autem verbis: *καὶ τῶν πατρῶν ἀγαθῶν* videtur ad Patras alludere, quae fuit Parnasii patria. VALES.

11. *Andronicus claritudine carminum notus.]* Huius meminit Libanius in Epistola ad Themistium 69. *Ἀνδρόνικος ὁ ποιητὴς οὕτω διεθίκε πρὸς αὐτὸν τὰς μέχρι Αἰθιοπῶν πόλεις*, etc. Eiusdem meminit in Orat. de vita sua, pag. 50. Photius in Bibliotheca, post excerpta ex Helladio, ait in eodem volumine fuisse opera Andronici Decurionis Hermopolitani ad Phoebammonem Comitem Cynopolitanum: eumque fabulae et diversi generis poemata scripsisse:

plisse: qui an diversus sit *) ab hoc nostro, alii viderint. *De hoc intelligendus est Themistius in Oratione adversus eos, qui Sophistam suum male interpretantur. καὶ εἰ μὲν τις οἶός τε ἔστι ξυγγέναι τραγωδίαν καὶ ἔπη καὶ διθυράμβους, ὥσπερ ἑναγχος ἐπίδημας Αἰγύπτιος νεανίσκος, ἀλλ' ἀμαθὴς γε εἶναι ὁμολογεῖ τὴν ὑψηλοτέραν σοφίαν. VALES.

Purgando semper et fidentius] in amovendis refellendisque suspicionibus perstans. W.

12. *Demetrius Chytras cognom. Philosoph.*] Hic est, ni fallor, Philosophus Cynicus, qui Chytron dicitur a Iuliano in Orat. ad Heraclium p. 224. ed. Spanhem. quomodo Cynice sit philosophandum, ubi Cynicos omnes recenset, qui ad Constantii Aug. Comitatum se contulerant: ἀνῆλθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, εἶτα ὁ Σεργιανὸς, εἶτα ὁ Χύτρων, εἶτα οὐκ οἶδα παιδάριόν τι ξανθὸν καὶ εὐμηκες, εἶτα σύ. Quid enim haec Marcellini verba, et corpore durus et animo, annon aperte Cynicum denotant? Χύτρων autem et Chytras (sic enim scribendum est) plane idem est. Observavi tamen huiusmodi scurrilia cognomenta sere per as efferni solere. Sic supra Eusebius Pittacas, et alter Eusebius Mattiocopas commemorati sunt. Et Dioscorides Φακῆς cognominatus est, teste Suida: Ammonius Philosophus Σακκᾶς: Constantinus Magnus Τραχελῆς, teste Cedreno; in Victoris Epitome c. 61. Trachala: Iohannes quidam Iustiniani temporibus Φαγῆς, Procopio teste, iisdemque temporibus alter Iohannes Δακνῆς est dictus, ut refert Agathias in lib. 4. VALES.

Confutatus] convictus — Scrutatis passively, ut xxviii, 1. Sed nec sic satis capio. — Nec enim quemquam hoc noverut affectare neminem se credere ea de re oraculum consuluisse. — Eadem oraret causam pro se dicens oratione iusta. W.

*Quasi e prompt. cella.] Eleganter Regius codex * et Tolofanus * scriptum habent, quasi e prompt. cella. Sic Plautus in Amphitryone Actu 1. Sc: 1, v. 4. Quasi e promptuaria cella depromar ad flagrum. In Editione Rom. excusum est, quasc prompt. cella. VALES.*

E promptuaria cella.] Glossar. Penuria cella et promptuarium, ταμείον. Plaut. Amphitr. 1, i, 4. Felut e promptuaria cella depromar ad flagrum. LINDENBR.

*Egitque complures.] In Regio et Flor. codice, [Colbert.] * ac Tolofano * et in Editione Rom. legitur, egerentque complures. Unde nulla propemodum mutatione locum a Castello mirifice corruptum pristino nitore restitui hoc modo: Paulo succentore fabularum crudelium quasi e prompt. cella fallaciarum et no-*

*) Reinesius adscripserat: „Est. Iste enim Ammiani e Caria fuit, hic Aegyptius Hermopolitanus, eique κοινοπολίτης Phoebammon. Comes sc. Aegypti.“ Andronicus Car post iniuste accusatus apud Valerium damnatus est, id quod idem monuit Reinesius laudato Zolmup II, 15. W.

cendi species suggerente complures. quam scripturam veram luvius loci esse vel sonus ipse demonstrat. Posset etiam legi *egerente*. Porro succentor fabularum is est, qui ὑποβολεύς Graeco vocabulo dicitur, qui actoribus modos ac numeros suggererebat, ut docet Plutarchus in traciato qui πολιτικά παραγγέλματα inferibitur; μιμείσθαι τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ ὑποβολέως ἀκούοντας καὶ μὴ παρεμβαίνοντας τοὺς ὀυδαμούς. Et Dio in fine libri. 61. de Nerone qui citharoedico habitu prodibat in scenam, καὶ αὐτῷ, inquit, ὁ Βούρζος καὶ ὁ Σενέκας καθάπερ τινὲς διδάσκαλοι ὑποβάλλοντες τι παρεστήσαν. Nec aliunde sumpta metaphora S. Athanasius dixit in Orat. 1. contra Arianos sub finem: ὑποκρίνονται μὲν οὗτοι ἅπερ ἂν αὐτοῖς ὑποβληθῇ; et sic intelligo quod in titulo Comoediarum Terentii toties legitur, *Modos dedit Flaccus.* VALES.

Prope dixerim.] Hac formula uti solemus, ubi plus nimio nos dicere sentimus ipsi. cf. Misc. Obf. T. x. p. 48. *Incedentium* tum in toto orbe terrarum viventium. W.

14. *Si quis remedia quartanae.]* Tale erat vetus illud ABRA-CADABRA, quod hemiurtaeo depellendo salutiferum putabant: de quo Q. Ser. Sammon. c. 52. Et Marcell. Empir. cap. xv. remedium valde certum et utile faucium doloribus ait, si in charta, quae in Phoeniceo obvoluta lino colligatur, colloque suspenditur, hi versus scribantur:

Εἶδον τριμερῆ χρύσειον Τοιάδων.
Καὶ ταταροῦχον Τουσαίανων.
Σῶσόν με σεμνὲ νερίτρων ὑπέρτατε.

* Tertull. adversus Gnost. de scorpion venenis: — *In remediis naturalia plurimua, aliquid et magia circumligat, medicina cum ferro et poculo occurrit.* c. 1. * O praeclarae artis ingens ludibrium! Sed superstitioni illi φυσικά περιαιπτα haec vocant, iisque arcanam quandam secretioris potentiae vim inesse aiunt, quae ab occultis tribuit miracula verbis: magno profecto errore. * Non enim (ut praeclare Tatianus inquit,) ὁ μεμνηὼς σκυτίδων ἐξαφθήμασι θεράπυεται. * Itaque extirpando errori etiam artium secretarum curiosissimos magnam diligentiam adhibuisse scimus. Spartian. in Caeacalla c. 5. (ubi vide Caeaub. p. 716. it. 718. cf. et Hemsterhuf. ad Aristoph. Plutum p. 189. W.) *Damnat sunt et qui remedia quartanae tertianisque collo annexa gestarent.* Sancti sane Patres in primogenia Ecclesia summo studio annisi sunt, qui malum hoc prohiberent. * Chrysostomus ad Antiochenos Orat. 21. *Quid vero diceret aliquis de his, qui carminibus et ligaturis utuntur, et de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis aumismata capiti vel pedibus?* * Exstat ea de re Synodi VI. in Trullo can. lxi. ad quem Bassamonis haec verba sunt: Φυλακτήριοι, hoc est remedium seu amuletorum praebitores dicuntur, qui fraude daemonis eis qui a se decipiuntur, vincula quaedam ex sericis filis contexta, quae et πάγνια dicuntur, praebent, quae aliquando quidem intus habent scripturas, aliquando vero falsa quaedam alia, quaecunque incideriat. Dicunt autem haec iurare, si ex collis eorum, qui illa accipiunt, perpetuo peadeant, ad omne malum vitandam. Et quid aliud, τὸ πρῶτον τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, vel Pythagorae τὸ τρίπλουν τρίγωνον collo appendere, quam vetitis artibus levamen dolorum inde exspectare? adeo nec

nostro quoque saeculo tam pestilens superstitio invisa! LINDENBR.

[*Si qui remedia quartanae.*] Huc referenda est lex G. Cod. Theod. de Maleficiis et Mathem. data ad Taurum Praef. Pract. Eusebio et Hypatio Coll. Sic enim emendanda subscriptio.)*

VALES.

[*Sive per monumentum transfisse.*] Ad magiam rite perficiendam *vel membrorum medelam,* etiam mortuorum *aut ora, ut Apuleius Milef. 2. p. 55. Floridi ait, pallim demorsicabantur, aut ossa iam cariola conquirebantur. Porphyrus de Abstinencia ab elu animal. lib. 11. pag. 33. (p. 190. Rhoeer.) Τῶν ἀτάφων — σώμασιν, οἷς καὶ οἱ γόνυτες καταχρῶνται πρὸς αὐτῶν ὑπερησίων, διαζόμενοι τῇ τοῦ σώματος, ἢ μέρους τοῦ σώματος κατεχῆ. Apuleius* Milef. lib. 2. p. 55. Floridi: *Oppido fornido caecas et inevitabiles latebras magicae disciplinae. Nam ne mortuorum quidem sepulcra intacta dicuntur: sed et bustis et rogis reliquiae quaedam et cadaverum praefigmina ad exitabiles viventium fortunas petuntur.* *Idem Milef. 111. p. 87. Floridi: *Apparatu solito instruxit feralem officinam, omne genus aromatis, et ignobiliter laminis litteratis, et infelicium manium durantibus calvis desletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris.* * Tatianus adversus Graecos p. 203. Τῶν φιδῶν αἱ ποικιλίαι, νευρῶν τε καὶ ὀστέων παράληψις, οὐκ αὐταὶ κατ' ἐαυτὰς δραστικάί τινες εἰσι, στοιχειώσις δὲ ἐστὶ τῆς τῶν δαιμόνων μοχθηρίας.* Unde gravis haec querela Iohan. Chrysostomi Hom. 38. in Matthaicum: *Eis τοῦτο ἔρχονται μαγανίστας, ὡς μὴδὲ τὰ ὀστέα τῶν κατοικημένων κενεῖν ὕκνεῖν.* LINDENBR. cf. Canidiam Horatii, Epod. 17, 47. 48. W.

Ludibria vana inanes larvas colligens captans, sollicitans. W.

15. *Clarum*] Ioniae oppidum, ubi Apollinis Clarii oraculum. *Dodonaeae arbores* Iovi sacratum nemus, ubi antiquissimum omnium oraculum, *effata Delphorum olim sollemnia.* W.

[*Effata Delphorum.*] Oracula Delphica: quo significato libro xxviii. c. 1. Parentis *effata*, quid augurales alites vel canes monerent oscinum adprine callentis. *Varro de Ling. Latin. lib. 5. p. 54. ed. Scalig. 1581. *Effata dicuntur, quod augures finem auspicioꝝ caelestium extra urbem agris sunt effati.* * Vid. Hadriani Iunii Animadvers. lib. iii. cap. 10. LINDENBR.

16. *Fatum eius ingens.*] In codice Regio, [et Colbertino,] *ac Tolof. * scribitur *vigens.* VALES.

Z 2

*) „Non autem video rationem emendationis tuae. Ego vero potius corrigere malim locum *Arimini*, et legere *Sirmii*; ibi enim praesens tum in synodo fuit Imp. A. 358. Datiano et Cereali Coll., ut restatur editio. Occasione Synodi, quae A. 359. Eusebio et Hypatio Coll. Arimini fuit habita, putavit Vales. et Imperatorem ibi tum fuisse, quod secus est. Fuit enim Constantinopoli.“ Haec adscripsit Rejnesius. W.

17. *Inquisitum fortius] severius.* Sic Graeci *λογιστὴς ἀναγκ-
στῆν*. Cf. Miscell. Obsl. novae T. x — xii. p. 342. *Cuius* (salutis
principum) *redimendae servandae.* Laudat Ernestius Drakenbor-
chium ad Liv. v. 51. — *Maiestas pulsata laesa.* W.

Nullam Corneliae leges exemere fortunam.] Exstat nunc ea
de re Constitutio Valentiniani, Valentis, et Gratiani, L. 17 C.
Theod. et L. 4. C. Iustin. ad L. Iul. Maiestat. nam Corneliae
Legis, in qua de maiestatis crimine plenius actum, uti hoc loco
Ammianus et Cicero, C. Corneliū hac lege accusatum defendens,
arguunt, verba periere. LINDENBR.

Corneliae leges.] Legem Corneliam maiestatis memorat Cice-
ro in Pisonem c. 21. Sed postquam Iulius Caesar leges Corne-
lias emendavit ac supplevit, lex Iulia maiestatis exinde semper
dicta est, ut patet ex Iure Civili. Atque hinc est, quod Suetoni-
us in Nerone legem Iuliam vocat, quae est Cornelia de sicariis
et veneficis. Nam Locustae excusanti minus veneni Britannico
datum ad occultandam caedis invidiam, respondet Nero: *Saepe,*
inquit, *legem Iuliam timeo.* Ceterum quod ait Marcellinus, in
crimine maiestatis nullam haberi dignitatis rationem, sic effertur
Graece in Homilia xiii. Chrysostomi ad populum Antiochensem:
ἐνθα γὰρ ἂν ἡ καὶ ἀπορίας, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ. VALES. Cod.
Theod. Lib. ix. Tit. 35. in maiestatis crimine omnibus aequa est
conditio. W.

19. *Daphne amoenum et ambitiosum magnificum Antiochiae
suburbanum προάστειον* Dio 51, 7. Libanius in Antiochico Vol. 1.
p. 301. Reisk. rectius vicus laud procul ab urbe, nam suburbana
non semper proxime sunt ad pomœrium sita, sed pluribus pas-
sum nullibus distant, vid. ad xxvi, 4, 3. Nobilitatus is vicus
erat maxime luco temploque Apollinis et Dianae, ubi Antiochen-
ses aliquae finitimi ad celebranda festa convenire solebant, xxi, 13,
1. Strabo Lib. xvi. p. 750. Liban. l. c. p. 350. ff. Priscarum
amoenitatum nihil hodie restat, v. Volney Reisen Th. II. p. 117.
locusque iam olim terrae motu, imperante Traiano, destructus teste
Eustathio ad Dionys. Perieget. p. 190. Conf. Gish. Cuperi Syl-
loge. nova Epp. T. 1. p. 376. et Tschuck. ad Eutrop. vi,
14. W.

Infans ore gemino.] Sic tempore Apollonii Tyau. apud Sy-
racusas infans capite trigemino natus, tribus Imp. Galbae, Vi-
tello, Othoni tragicum exitum portendit. Philostrat. lib. v. cap.
5. Et Mauricio Imp. triste omen, in proaetio Urbis C. P. puer na-
tus quadrupes, alius biceps. Additque Theophyl. Simocat. qui
historiam narrat, lib. vi. λέγουσι οἱ τὰς ιστορίας μετ' ἐπιμελείας
συγγράφοντες, μὴ εἶναι εἰς ἀγαθὸν τὴν ταῖς πόλεσιν ἐπιφέρειαν.
Atque id ipsum est, quod Ammianus ait: *Partus ita distortus
praemonebat Rempub. in statum verti debere deformem.* Vid.
Iul. Obsequent. et Cedren. in Theodof. LINDENBR. Vid. Heynii
prolus. de Ammiano p. cxxxv. W.

20. *Non expiaatur ut apud veteres.]* D. Hieronymus Epist.
63. *Legamus veteres historias, et maxime Graecas et Latinas,
et inveniemus iustralibus hostiis, secusquam errorem, periculosas
soboles tam in hominibus, quam in armentis ac pecudibus ex-*

plotas Eius rei plura exempla apud T. Livium et alios leguntur.
 LINDENB. De expiatione (*procurazione*) portentorum vid. Cicero
 de Divinat. II, 63. W.

CAP V T XIII.

1. *Ifauri diu quieti*] cf. XIV, 2. Sub Valente denuo insurrexere XXVII, 9. — *Praetenturas* in praesidiis stantes milites XIV, 3. — *Ex usa* diuturna consuetudine. W.

2. *Lauricius, adiecta Comitibus dignitate.*] Huius Lauricii Comitibus per Ifauriam meminere Scriptores Historiae Eccl. eumque una cum Leona (quem Marcellinus in lib. XX, c. 9. Quaestorem nominat) interfuisse ex more narrant Synodo quae Seleucia in Ifauria habita est hoc ipso anno, Eusebio et Hypatio Coss. Apud Socratem in lib. 2. *λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγούμενος* dicitur. VALES. Ifauria *Comites* habebat rectores, uti Castricium XIV, 2. W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XX. C. I.

1. *In Britannis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum.*] Claudian. de Bello Gothico v. 417.

*Venit et extremis legio praetenta Britannis,
Quae Scoto dat freua truci, ferroque notatas
Perlegit exsangues Picto moriente figuras.* LINDENB.

Scoti Pictique] qui primum hic iuncti in historia occurrunt. Mannert p. 90. Plura de iis infra ad xxvii, 8. W.

Quiete condicta] pace cum Constante Augusto facta, quam expeditionem uberius in deperditis libris, uti paullo post ipse ait, Ammianus descripserat. — Hic locus monente Ernestio fugiebat Gronovium Obsl. 1, 1. demonstrare conantem, et honeste dici *condicere* et alia, praeter coenas et inducias, condici. Conf. xxvi, 6, 14. W.

Vicina vastarentur.] Cum in Mss. omnibus atque in Editione Romana legatur *vastarent*, sic totum locum scribendum esse censeo: *Cum Scotorum, Pictorumque gent. fer. excursus rupta quiete condicta, loca lim. vicina vastarent.* VALES.

Fecisse Constantem.] Constans Aug. in Britanniam insulam traiecit: ut barbaros coereret qui insulam infestabant; quam expeditionem Marcellinus noster in gestis Constantis non praetermisit: quinetiam occasione sumpta, ut solet, tractum Britanniae descripserat, ut ipsemet testatur in lib. 27. Ea autem Constantis expeditio contigit post victoriam de Francis, teste Libanio in Orat. quae βασιλικὸς inscribitur. Haec porro victoria de Francis refertur ab Idatio et Socrate Consulatu Constantii III. et Constantis II. qui annus erat Domini 342. Proinde in sequentem annum cadit expeditio Britannica. Quod etiam ex subscriptione legis 5. Cod. Theod. de extraordin. acute notavit Iac. Gothofredus in Notis ad Expositionem totius mundi. VALES.

2. *Mittere igitur ad haec loca ad rationes componendas.*] Haec est P. Castelli coniectura: nam in Editione Rom. excusum erat hoc modo: *Ire igitur ad haec ratione vel componenda, etc.* prout etiam in Regio ac Flor. codicibus scriptum reperi. Unde proclive erat veram scripturam, deprehendere. Sic enim in fine libri superioris locutus est Auctor noster: *Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius missus est Rector.* VALES.

Lupicinum. Magistrum armorum (xviii, 2. equitum, quod idem est) *supercilia erigentem ut cornua* (i. e. altius. Sic elatus in arduum supercilium xvi, 10. 12.) *et de tragico cothurno strepente* sublimibus et sesquipedalibus verbis, nec lioe impetu loquentem. V.

3. *Felitari auxilio*] levis armaturae focilis, vid. Notitia Imp. p. 1829. Graev. *Aerulis et Batavis*, qui iunguntur etiam xvii, 1. 8. Batavi, olim Germani, Catti, iam ante Iul. Caesaris tempora a popularibus domicilia transferre coacti ad Vahalin fluvium confederant. Aeruli (Heruli) origine Gothi, sedes deinde fixerunt in Gallia, Mannert Germ. p. 394. W.

[*Numerisque Moesiacorum duobus.*] Numeros Ammianus Marcellinus modo pro legionibus, modo pro cohortibus tantum aut auxiliis sumit. Nominem autem hoc non tantum Marcellinus et Notitia Imperii Rom. alique eorum temporum Scriptores, sed etiam veteres Auctores utuntur. Hirtius in libro viii. de bello Gallico c. 54. Cn. inquit, Pompeius legionem primam, quam ad Caesarem miserat confectam ex delectu provinciae, Caesari eam tamquam ex suo numero dedit. Caesar tamen Pompeio legionem remisit, et ex suo numero Quintamdecimam, quam in Gallia citeriore habuerat, ex SC. iubet tradi. Ex suo numero dare, aut tradere legionem, idem est, atque ex copiis sibi Senatus-consulto attributis, vel ex suo exercitu, quem SC. obtineat. In libro 1. de bello civili c. 20. Omnes Domitium circumfistunt et custodiunt, legatosque ex suo numero ad Caesarem mittunt. Sermo est de cohortibus xxx. quae Corfinium sub Domitio tenebant. Ex suo numero, id est, ex suo corpore, et nomine totius praesidii. Suetonius in Augusto capite xvii. scribit, cum turbatum nuntiis de seditione militum, quos ex omni numero consecrata victoria Brundisium praemisera, repetisse Italiam. Ex omni numero, id est, ex omnibus legionibus. Et in Vespasiano cap. 6. sex militum millia, seu bina e iii. legionibus Moesiaceis millia, numeros appellat. Et tunc quidem, cum compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper. Cedrenus tradit Marcianum qui postea imperavit, tum gregarium militum, e Graecia ad bellum Persicum cum suo numero profectum esse. στρατιῶτης λῆτος ὦν πρὸ τοῦτου Μαρκανὸς κατὰ τοῦ ἰδίου νομίμου ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ Περσῶν ἀπήλθον. cum suo numero, id est, cum sua legione. Moesiacos porro in duos minimum numeros divisos fuisse, indicant supra laudata Marcellini verba. Nuper repertus est in urbe Mettis lapis, cum munitionum fundamenta iacerentur, ita inscriptus: D. M. APOLLINARI EX ORDINE MESIACORUM HOC MONUMENTUM COMMITILONES POSUERE. *Mesiacorum* heic mendose scriptum pro *Moesiacorum*: ut mihi affirmavit vir clariss. atque doctissimus humanissimusque, a quo ipsam Inscriptionem accepi, Aimericus Bigotius Rotomagensis, inter amicos meos haud postremo loco numerandus. Ex ea Inscriptione iudicari potest, Moesiacos tum Mediomatricis seu Mettis urbi clarae praesedisse: quas solum intra Gallias tum militatu docet Marcellinus. Sed postea sub Valentiniano eiusque ac Theodosii filii Mettis in praesidio fuit legio prima Flavia, quae principatu Constantii; sive aetate Ammiani Marcellini nostri, una cum legione prima Parthica Singarae in Mesopotamia praesederat: sicut in Notitia Galliarum observavi, Notitiam Imperii Rom. secu-

tus. In lapide quem laudavi, Apollinaris ex ordine Moesiacorum fuisse dicitur, id est, ex corpore Moesiacorum, ex numero, vel ex legione Moesiacorum. Meutio autem *Deorum Marium* indicat aperte, hominem a Christiana religione alienum, et vano Deorum cultui addictum fuisse.] VALES.

Dux antedictus Bononiam venit.] Tabula Itineraria vetus: *Gessoriaci, quod nunc Bononia.* *Annal. de Gestis Caroli Magni p. 180. *Bonontam Gallicam civitatem maritimam.* Galli *Bologae* vocant. Vid. Explicat. Fragmentorum Tabulae antiquae Marc. Velferi pag. 37. LINDENBR. Vid. Mannert Gallia p. 164. W.

Ad Rutupias fitas ex adverso.] Anglofaxonibus hodie *Richborow* dicitur. Vid. Guilel. Cambdeni Britanniam, et quae notat M. Velferus ad Fragm. Tabulae antiquae, pag. 19. LINDENBR.

Rutupiae aliis *Ritupae* (*Richborough.*) Vid. Wesseling. Itinerar. p. 463. Mannert Britannia p. 179. *Lundinium* (London) Wesseling p. 471. — De reditu Lupicini e Britannia vid. infra c. 9. W.

C A P V T II.

1. *Post oppugnationem*] durante adhuc obsidione. cf. xix. 3. *Ut praediximus* xviii. 5. W.

2. *Arhetionem* v. Ind. 1. et *Floreatium Magistrum Officiorum* xv. 5. W.

3. *Eusebius Cubiculi Praepositus*] cuius commendatione Sabinianus magister equitum creatus erat. W.

4. *Qui audiebatur*] reus. Tali circumscriptione et alias utuntur Romani, v. c. is, a quo petitur, i. e. debitor de aere alieno accusatus. *Emendata fide* meliora et veriora edoctus. — *Defrustrandae* Romanorum imperio eripiendae. Eadem vox est xxxi. 2. W.

5. *Inmodico saltu promotus*] Lib. xxii. c. 4. *Ab egestate insana ad saltum sublatus divitiarum ingentium.* Lib. xxvi. c. 6. *Promotus repentino saltu* Patricius. L. 8. C. de advoc. divers. iud. *Permutationum saltibus superiore gradu captato.* Sic in Iure Canonico *per saltum promoveri*, c. 1. dist. 52. et cap. unic. de Cler. per saltum prom. LINDENBR.

Agilone — *inmodico saltu promotus ex Gentilium Scutatorum Tribuno*, cum nondum Comes fuisset. De ipso homine vid. Ind. 1. W.

C A P V T III.

1. Per Orientis tractus sol defecerat, unde Ammianus ad eclipses Solis et Lunae digrediendi occasionem captat, in quo tamen scientiam iustam et accuratam facile desiderabunt periti. Magis perspicue de iis exposuit Seneca de Benef. v. 6. — *Diutius solito.* *Lunae corniculantis, falcatae*, xxii. 14. W.

In speciem auctum semenstrem.] Semenstrem pro semimenstrua posuit: quam speciem Graeci διχόμενον vocant. Sic in Glossis veteribus, *semenstre*, ἡμιμήνιον: *semenstris*, ἡμιμηνιαῖος. Vetus Poëta Astronomicῶν in Catalectis Scaligeri p. 240.

Item cur semenstri non semper pallcat orbe, Inflexi praestant obliquo tramite cursus.

Postremo vetus Scholiastes Iuvenalis in satiram 7. *Semestrīs*, inquit, Luna dicitur, quum mensis medium permensa est spatium. Sed et Apuleius in libro 1. Metamorphoseos non procul ab initio: *Earumque media semestrīs Luna flammis spirabat ignes.*

VALES.

2. *Cum ad inaequales cursus intermenstruum Lunae ad idem revocatur.]* Inf. Nisi tempore intermenstrui deficere visum nusquam Lunam. Cleomedes: ὅπερ ἐν μόνῃ τῇ πανσελήνῳ συμβαίνει δυνατόν. Lib. 11. cap. 6. περὶ τῆς σελήνης ἐκλείψεως. Q. Curt. lib. IV. c. 10. Scirent temporum orbes implere destinatas vices, Lunamque deficere, cum aut terram subiret, aut Sole premeretur. Vid. Geminum cap. περὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης. Plin. lib. 2. cap. 10. LINDENBR.

Intermenstruum Lunae.] Intermenstruum pro plenilunio usurpat Marcellinus infra, cum ait novissi tempore intermenstrui deficere visam usquam Lunam. Sed in loco quem praemanibus habemus, ineptum est de plenilunio intelligere. Itaque paene adducor ut credam sic Marcellinum ipsum scripsisse: *Cum, iter menstruum Lunae ad idem revocatur initium.* VALES. Hoc ego solum verum putans recepi. W.

Id domicilio eiusdem signi in eodem signo. Lineamentis rectissimis linea recta, vid. infra xxii. 15, 31. et Davis. ad Cicer. Acad. II, 36. *Minutis punctis.* W.

Atque id his paullisper consistit minutis.] Quod Latinis minutum, id Graecis est τὸ λεπτόν. Pappus Alexandr. ἡ δὲ μοῖρα (ἔχει) λεπτὰ 5. Angustin. de Civit. Dei cap. v. lib. 2. Non ad minuta incomprehensibilia, sed ad temporum spatia pertinet, quae observari notarique possunt. LINDENBR.

Partes appellat.] Mf. partium partes appellat. Plin. lib. 11. cap. 10. *scripula partium* dixit. LINDENBR.

3. *Causarum intelligibilium adspectabilium — Pereant distinctione eadem semper distantia — velut libramento quodam directione rectissima media inter igneum orbem, et adspectum nostrum opponitur, cursum peragit.* W.

4. *Parili comitatu] aequali semper spatio distantes. Proprios circulos.* Proprium motum opponunt Astronomi communi, quo stellae omnes ab oriente sole occidentem versus feruntur. W.

Ptolemaeus exponit.] τῆς μαθηματικῆς συντάξεως lib. vi. LINDENBR.

ΕΚΛΕΙΠΤΙΚΟΤΕ ΣΤΝΔΕΣΜΟΤΕ.] Cleomedes in lib. 2. etiam συναφᾶς dici adnotat: ὥστε οὕτως ἔχων τὸν διαμέσου κατὰ δύο σημεῖα τέμνει ἀναγκαίως, ὅς ἡλιακός καὶ ἐκλειπτικός καλεῖται. ταύτας οὖν τὰς τομὰς οἱ μὲν συναφᾶς, οἱ δὲ συνδέσμους καλοῦσιν. Hinc Sol apud Nonnum in lib. 38. Dionys. monens Phaëthonem sic loquitur 253.

Ἄρα δὲ συνδέσμοιο φυλάσσειο, μὴ σχεδὸν ἔργων
 Ἀρμασιν ἡμετέροις βοροειδέα κώνον ἰλίζας
 Φόγγος ὅλον κλίψειεν ἐπισκιάων σέο δίφρῳ.

Adda Chalcidum in Timaeum Platonis. VALES. Nos: *anf- und absteigende ecliptische Knoten.* W.

Praestrinxerint] *leviter tetigerint, et obliquius. Defectus erit dilutior, ita ut pars tantum solis obumbretur.* W.

6. *Sol autem geminus.*] *Exempla adducit Plin. lib. 11. cap. 31. Alhae duo Soles visi.* Livius lib. 17. pag. 325. LINNENBR.

Aeternorum ignium solis propinquitate collucens, ubi solis splendor, in solidum quippe corpus incidens, densitate eius reflectitur, ideoque alterum quasi sui exemplar tamquam e speculo puriore repraesentat. W.

7. *Partibus*] *gradibus.* W.

8. *Circa terrenam mobilitatem terram mobilem locata et a coelo totius pulchritudinis omnium pulchrorum coeli luminum extrema infima. — ferenti se subferit luci eum locum obtinet, ut feriri possit a sole, sed obiectu metae noctis in conum desinentis angustum umbra terrae in conum formam eum tegente parumper ex aliqua tantum parte latet umbrata.* (Cicero de Divinat. 11. 6. *Incurrit in umbram terrae, quae est meta noctis.* Idem de Nat. Deor. 11. 40. Luna) *tum subiecta atque opposita soli radios eius et lumen obscurat: tum ipsa incidens in umbram terrae, cum est e regione solis, interposito interiectione terrae repente deficit.*) — *Tum vero nigrantibus involvitur globis, totus obscuratur, si sol sphaerae inferioris terrae curvamine circumfusus obtectus, vel quod perspicuitatis causa adiectum: mole obfistente terrena, nam idem est cum proxime praecedentibus (omnino eiusmodi pleonasmis per totum caput obvii, qui vel glossatori antiquo debentur vel ipsi Ammiano, qui, quae suo more quaestius dixisset, dilucidius deinde et minus docte efferre voluit.)* W.

9. *Aequis partibus*] *linea recta.* W.

Μήνης Graece σύνodos dicitur.] Ita membranae antiquae. Codex Flor. *univae Graec.* vulgati libri, *mene Graece synod.* Est autem τῆς μήνης σύνodos, quae σεληνιακή σύνodos Gemino pag. 152. LINNENBR.

ΜΗΝΗΣ Graece ΣΤΝΟΔΟΣ.] Luna a Graecis olim dicebatur μήνη. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Sic mensis, ait, a Lunae motu dictus, dum ab Sole profecta rursus redit ad eum Luna, quod Graece olim dicta μήνη: unde illorum μήνες, ab eo nostri.* et D. Ambrosius in Ep. 83. denique Theon in Arati Prognostica: μήνη etiam a Graecis vocata est Luna, ut scribit Cleomedes in lib. 2. ubi quatuor τῶ μὲνός significationes affert. Prima est Lunae, tunc cum corniculata est: ἡ σελήνη. ὅταν ἡ σιγμοειδὴς τῷ σχήματι, μὴν καλεῖται. Ceterum Editio Rom. excusum habet hoc in loco, *unine Graece synodos.* Codex autem Regius, *quae Graece synodos dicitur:* [Colbertinus, *univae synodos dicitur;*] *Tolosan. simpliciter, *Graece synodos dicitur.* VALES. Cur igitur in editis hic ordo non servatur? GRONOV.

10. Addit quaedam Ammianus in universum de *phasibus*, quas vocant, Lunae. *Nasci in novilunio. Mortalitati quaelite pro hominibus, ut xiv, 11. xv, 1. xxi, 1.* W.

Ad quintum pervenerit signum.] Scribendum est *ad quartum*: ut ex sequentibus patebit. Nam Luna cum lxxx. partibus, quos vulgo gradus vocant, a Sole recesserit; tum *διχότομον σχῆμα* exhibet: quam dividuam seu dimidiam Lunam vocant Apuleius et Marcius Capella. VALES.

Fit Graeco sermone διχόμηνος] Agnoscunt hanc lectionem retro Editiones, licet in quibusdam libb. *διχότομος* scriptum sit, in Mf. *dichomenis*: utramque vocem retinuit Achilles Statius in Arati Phaenom. cap. περί σελήνης, pag. 92. Ἀνατέλλει δὲ (Luna) οὐχ ὅλον τὸ φῶς ἔχουσα περίφερος, ἀλλὰ μηννοειδής, μέχρι δὲ τοῦ ἡμισέως αὐξηθεῖσα γίνεται διχότομος. Ἐάν δὲ τὸ ὁμοιοζον περιφωτισθῇ, καλεῖται ἀμφικύρτος· πληρωθεῖσα δὲ γίνεται πληροσέληνος, πανσέληνος, καὶ διχόμηνος. Πεντεκαίδεκαταῖα γὰρ ἐστὶ πληρωθεῖσα, ὅ ἐστιν ἡμῶν μηνός, διχαζομένων τῶν λ. ἡμερῶν· καὶ πάλιν αὐτὴ ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἀρχεται μειοῦσθαι, καὶ γίνεται πρῶτον ἀμφικύρτος, εἰς τὴν μηννοειδῆς. Cleomedes κυκλικῆς θεωρίας lib. 11. ex eo Heró Alexandr. Eratosthenes, Theon Alexandr. in Arati Phaenom. ad illum versum, Οὐχ ὁράσας, ὀλίγη μὲν ὅταν κερᾶσαι σελήνη. Papp. Alexandr. εἰσαγωγ. τῶν ἀποτελεσμάτων. pag. 27. Macrob. in Somn. Scipion. lib. 1. Marcius Capella. LINDENBR.

ΔΙΧΟΜΗΝΟΣ.] In Regio et Flor. *Tolos. Vatic.* [ac Colbertino] exemplaribus, et in Editione Rom. legitur *dichomenis*. quod idem est. *διχόμηνον* autem pro *διχότομῳ* hic ponitur: ut apud Alexandrum Aphrod. in lib. 1. problem. de Luna: ἐν μὲν γὰρ τῷ διχόμηνῳ σχήματι ὑγρὰ καὶ θερμὰ ποτὶς ἐστίν, ἐν δὲ τῷ πανσελήνῳ θερμὴ καὶ ξηρὰ ποτὶς· ἐν δὲ τῇ ἀποκρούσει ξηρὰ καὶ ψυχρὰ· ὅτε δὲ ἀφώτιστος, ὑγρὰ καὶ ψυχρὰ. Ubi manifeste *διχόμηνον* posuit pro *διχότομῳ*. Similiter Nonnus in lib. 4. Dionys. 381.

Ἀμφιφανὲς, διχομηνίς, ὅλῳ στίλβουσα προσώπῳ.

Alias *διχόμηνος*, et frequentius, pro plenilunio sumitur, ut apud Geminum et Achillem Tatium in Arati Phaenomena. Et Scholiastes Apollonii, *διχομηνίς*, ait, idem est ac *πανσέληνος*. Unde Gelenius cum mendum hic esse putaret, *διχότομον* correxerat: sed falsus est, ut dixi. VALES.

11. Distinctissimoque signo arrepto.] Sic primus edidit Castellus, inepte: quem miror tamen comitem erroris habuisse Sig. Gelenium. Sed Accursius edere maluit, prout in Mf. codice suo repererat, *distinctissimo quintoque signo*. Neque aliter habet Editio Rom. et codex Regius ac Flor. *Tolos. Vatic.* [ac Colbert.] Proinde non dubitavi, quin ita scribendum esset levissima mutatione: *Procedens deinde iam distinctissime, quintoque signo, etc.* VALES.

Figuram monstrat ἀμφικύρτου.] Pappus Alexand. Ἀμφικύρτος δὲ ἐστίν, ὅταν εἰς τὸ ἐπόμενον μέρος τοῦ ἡλίου ἀποδιαστῇ μοίρας 9x. ἐπὶ τριγώνῳ πλευρῶς καθιστώσα. LINDENBR.

ΑΜΦΙΚΥΡΤΟΤ.] Cleomedes in lib. 2. scribit antiquos tres tantum Lunae formas atque habitus agnovisse, τὸ μηννοειδές, τὸ διχότομον, τὸ πεπληρωμένον, id est, corniculatam Lunam, dimidiam, ac plenam: recentiores vero quartum addidisse τὸ ἀμφικύρτον σχῆμα, quam protumidam Lunam vocat Apuleius de Deo Socratis: quae maior quidem est dimidia, minor autem plena, quod ego inventum a Philippo Medmaeo Astrologo exultimo. Sic enim

Plutarchus in libro, quo docet non posse iucunde duci vitam ex Epicuri secta: Εὐκλείδην γράφοντα τὰ διαπικῶς, καὶ Φίλιππον ἀποδεικνύοντα περὶ τοῦ σχήματος τῆς σελήνης. Seleuco tamen id tribuit Cleinens lib. 6. VALES.

Vocamus Πανσέληνον] Mf. *vocamus* ΑΤΤΟΚΡΟΙΝ. Stephani Editio ἀπόκρισιν: unde conicere possumus ἀπόκρουσιν iō quibusdam exemplaribus scriptum fuisse. Pappus Alexand. Ἀπόκρουσις ἐστίν, ὅταν ἡ σελήνη παραλλάξῃ τὴν κατὰ διάμετρον ἡλιακὴν μοῖραν. LINDENBR.

Vocamus ΑΠΟΚΡΟΤΕΙΝ.] Cum in Mf. Vatic. [Colbertino.] Fl. et Falch. exstare intellexissem ἀπόκροισιν; in Regio autem reperissem αὐτόκροισιν: non dubitavi quin legendum esset ἀπόκρουσιν: maxime cum in Editione Basilieosi ἀπόκρουσιν legeretur. Est autem ἀπόκρουσις ille Lunae habitus, quem Medici barbaro vocabulo declinunium vocant: ut in Alexandri Aphrod. loco quem proximè citavi, et apud Clementem Alex. in lib. 6. Stromat. In Glossis interlunium vertitur ἀπόκρουσις σελήνης. *Hinc ἀποκροστικὴ σελήνη dicitur a Proclo in Heliodi dies pagina 170. quum minuitur. VALES.

Easdem formas] quas crescendo induerat, decrescens. W.

12. *In arthere*] in nostro finitore (ὀρίζοντι). *In mundo inferiore*, partibus nobis oppositis. W.

In mundo interiore.] Mallem *interiore*. VALES.

Terra spiritus cuiusdam interni motu suspensa.] Plerique veterum terram sustineri ab aere crediderunt. Sed ex his alii ab aere externo quasi comprimi, et in statione sua contineri eam aiebant, quod egregie explicat vetus Isagoge in Arati Phaenomena. Aoximeos quidem, qui terram plaoam esse dicebat, eam ab aere vehi affirmabat, teste Plutarcho in lib. 3. cap. 15. de placitis Philosoph. Alii vero ab aere interno et quasi congeito portari terram aiebant, teste Seneca in lib. 6. Nat. quaest. cap. 16. iō qua opinione videtur fuisse Marcellinus noster. Vide et Macrobiū lib. 1. Saturn. cap. 21. ut, Lucanum Claudianumque praeteream. VALES.

Nunc coelo infixas suspicere stellas — arbitrari.] Sensus quidem apertus: stellas nunc coelo fixas et immobiles esse, nunc moveri loco homines exillimare. Sed nō una premit difficultas locum. Quod opponuntur *nunc* et *aliquoties*, insolitum quidem alias videri possit, nec tamen Ammiano, vide xiv, 2. xxiv, 7. cet. Minus placent verba, *quarum ordo est sempiternus*, quae sic posita, non suo loco stare, et glossēma sapere videntur; haereo tamen potissimum in voce *susplicere*, quae unde pendeat, vel quo referenda in sequentibus sit, fateor me non videre. Facile quidem, quod et mihi accidit, praesertim obsequentem Infinitiv. *arbitrari*, in eam sententiam adduci possit, si *susplicere* itidem Infinitivum putes verbi *susplicere*, sursum videre, quae tamen significatio huc nullo modo quadrat. Manet praeterea incommodum, ut, unde Infinitivi *susplicere* et *arbitrari* pendeat, non appareat. Aliam igitur viam ingressus tentavi, an prolicerem aliquid, si *susplicere* syllaba penultima producta legerem, (ut persona esset 2. Praef. Coni. verbi suspicari) tum vero *arbitrari* mutarem in *arbitreris*. Vel sic tamen locus manet hiulcus eo, quod post *puncti* aliquid excidisse, fortasse vocula *ut* videatur: *ut suspliceris — arbitreris*. W. Mira sane dictionis affectatio,

sed nihil mutandum. Infinitivos *susplicere* et *arbitrari* sic explico. ut subintelligam eos, sc. obtutus. Eadem insolentia dixit *urine opinionones collegerunt* xx, 3. ERF.

C A P V T IV.

1. *Urbant Iuliani virtutes.*] Urere proprie de invidia dicitur. Sic Horatius Ep. II. 1, 13.

*Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infrn se positas.*

et Livius in lib. 40. c. 14. *Quin tu, inquit, omīssa ista nocturna fabula ad id quod doles, quod invidia urit, praeverteris?* * Petrus quoque Chrysologus in Sermonē 48. *Inter suos posse, mortuus est: indyffio est, inter cives eminere. Proximos proximorum urit gloriam. Propinqui, propinquo si honorem debent, compunt servitutem.* Et in Sermonē 12. 28. et 122. Et generaliter quidquid pulcritudine excellit, urit oculos ut apud Terentium in Eunuchio, et eundem Horatium in Odis: *Urit me Glycerae nitor, etc.* VALES.

Urbens ndoreas celsas] Adoreae quum proprie essent frumenta pro praemiis militibus post victoriam data, deinde pro laudibus gloriaeque, magis tamen poetis usurpata, cf. xxv, 3. W.

2. *Metuensque ne augetur in malus.*] Invidia igitur et metu (quae vitia Principibus familiaria sunt) adductus Constantius Iulianum Caesarem depāmere constituerat. Ac de invidia quidem testatur Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, et Libanius in Orat. Consulari his verbis *ἀλλὰ γὰρ οἱ τοὺς πολεμικοὺς ἐξέκοπτες, τὸν οὐδὲ νικῶντα ἡνίας. οὐτῶ δύσμαχόν τι νόσημα φθόνος.* Idem in Orat. funebri pag. 282. et Zosimus in lib. 3. c. 8. VALES.

Stimulante (ut ferebatur) Florentio.] Ita certe prodit Iulianus ipse in Epist. ad Athen. VALES.

Stimulante Florentio Praefecto] sc. Galliarum, quem maligno in Iulianum animo fuisse novimus ex xvii, 3. — *Aerulos et Batavos* de quibus ad c. 1. *Petulantibus* (vid. Ind. II.) iuncti h. l. *Celtac*, ut xxi, 3. xxxi, 10. W.

Ex numeris legionibus aliis trecentenos, satis multos, si distributive sumas. — *Primo vere.* Gibbonus T. v. p. 225. memoriam fefellisse Ammianum exillimat eo, quod, cum c. 1. *hiems adulta* et hoc nostro loco *primum ver* nimis exiguo temporis intervallo dissent, milites e Gallia in Syriam ante mensem Septembrem pervenire non potuissent. Sed iniuriam facit Ammiano meo: namque, ut ex tota narrationis serie patet, Constantius hoc consilium copias a Iuliano postulandi statim post captam Amidam praecedentis anni autumnō ceperat, iussuque sua miserat in Galliam eo tempore, quo *Lupicinum cum Aerulis et Batavis in Britanniam abiisse* nondum compererat. W.

3. *Lupicinus conventus est*] „i. e. iussus, s. coactus est. Hoc significatu occurrit hoc verbum in Cod. Theodosiano.“ Sic Ernest. W.

Stimulu iubetur.] Singula dicitur tum in Editione Rom. tum in Ms. Regio, [Colbertino] ac Florentino. In Epistola Iuliani ad

Athen: Γεντόνιος. τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ἀδιακρίτως τὸ μαχίμωτατον ἀπαγαγεῖν τῆς γαλατίας ἐκίλευσεν, ἐπιτάξας τοῦτο τὸ ἔργον Λουκ-
πικίῳ τε καὶ Γεντόνιῳ. VALES.

Sintula Tribunus stabuli] v. Ind. xi. VV.

6. *Magistri equitum*] Lupicini. VV.

*Olim paullo ante Viennam specie annonae parandae digres-
sum* (idque omino ad munus eius pertinebat, nam quum exerci-
tum ducere Magistri militum esset, Praefectus tamen Praetorio ne-
cessitates omnes exercitui parare debebat) revera autem, ut, quas
praevidisset, *turbas militum* ex iussis Constantii a se stimulati, v.
lupra et quae statim sequuntur, orituras effugeret. VV.

7. *Numeros barbaris iam formidntos*] qui, uti hucusque Ala-
mannis formidabiles fuissent, ita et Persis metum essent inie-
cturi. VV.

8. *Ab Imperitore nusquam diiungi praesentem esse debere
Praefectum* (v. Ind. ii. v. Praefectus Praelens) *in ardore terribi-
lium rerum*, ubi pericula reip. imminerent. VV.

Si procurare diffimulasset.] In Regio codice superscriptum est
eadem maou procurare, quam equidem coniecturam valde pro-
bo. VALES.

Procurrere] in conspectum venire, ad comitatum redire. *Dis-
simularet*, negligeret, uti XXI, 3. *Gloriosum esse — oppetere.* De-
est magis vel potius more Graeco. vid. Valel. ad xxvi, 4. VV.

Iussa morte oppetere.] Cum scilicet ad iussum et altioris ar-
bitrium anima ponitur, id est, morte biothanata, ut ait Firmic.
lib. iii. cap. 6. *Tacitus Annal. 16. cap. 17. *Accepto iussae mor-
tis nuntio semet interfecit.* Idem Annal. 15. cap. 68. *Iussum
poenitn subit.* Seneca Natural. Quaest. lib. 2. cap. 59. *Quid
interest, utrum ad mortem iussi eamus, an ultronei?* Contra-
rium est, *sua morte defungi*, apud Sueton. in Caesare c. 89.
Firmicus lib. iii. cap. 18. *Longaeus, in senectute felix, et qui
sua morte moriatur.* LINDENB.

Interitum sibi assignari.] Sic primus edidit Gelenius, cum io
Editione Rom. legeretur, *quam et provinciarum interitum assigna-
ri*: prout etiam in exemplari Regio [et Colbertino] *ac Tolos.*
scriptum reperi. Ego vero non dubito quin legendum sit, *quam
ei provinciarum interitum assignari.* VALES.

9. *Consiliorum*] consiliantium, Praefecti et Magistri militum,
quorum alter non posset, alter nollet adesse. VV.

Via sollemni.] In exemplari Regio [et Colbertino] *ac Tolo-
sano,* et in Editione Rom. legitur, *vita sollemni.* Unde Gele-
nius ex coniectura, ut arbitror, emendavit, *via sollemni*, id est,
militari seu publica: quod equidem non damno. Coniciebam
tamen aliquando, gravius hic vulnus latere, ac fortasse ita scri-
bendum esse, *teffera data sollemni.* Sic in lib. 14. c. 2. *Recto-
res militum teffera data sollemni armatos omnes celeri eduxere
procurfu.* VALES.

10. *Famosum quidam libellum.*] Zosimus lib. iii. c. 9. *ἀνώ-
μα γραμμάτια τῶν στρατιωτῶν ἐν μίᾳ κατὰ τὸ λεληθὲς διαβί-
βαντες,* etc. LINDENB.

Caritates vero nostrae.] Libanius in Orat. funebri p. 284. ait
uxores ex quibus milites liberos susceperant, pueros et iofantes

mammis applicitos militibus ostendisse, orantes et obestantes, ne se ipsas, ne liberos prodere vellent. Ex quibus patet, militibus tunc temporis licuisse uxores habere: quod confirmat etiam lex 6. et 7. Cod. Theod. de uionibus. VALES.

11. *Clavularis cursus facultate.*] Clabularis cursus, ὁ διὰ τῶν ὀχημάτων δρόμος. Mentio eius in multis Constitutionibus Cod. Theod. et L. 22. C. Iustin. de cursu publico. *Clabulae* vox apud Varronem exliat de Re Rustica lib. 1. cap. 40. et Non. Marcel. in voce *Taleis*. LINDENBR.

Clavularis cursus.] Clabularis (sic enim semper in Codice scribitur) cursus militibus concedebatur, quoties ex aliis in alia loca celeriter transferri eos oporteret, ut est in lege 22. Cod. de cursu publico. Et Marcellinus noster in lib. 21. c. 13. §. 7. de Constantio: *Ut vehiculis, aut, publicis impositum paulatim prae-mitteret militem.* Denique Sulpicius in Dialogi 2. de virtutibus besti Martini capite iv. *Interim, inquit, pes aggerem publicum plena militibus virtus fiscalis reda veniebat.* Ceterum clabulare a veredo, biroto, et reda dillinguit Imperstor in lege 2. Cod. Theod. de Curiosis. *Ne redam, inquit, usurpet, cui biro-tum, vel veredum postulare vel clabulare permissum est.* Re-stitat igitur, ut clabularis cursus idem sit qui angarialis: quod con-firmare videtur lex 5. Cod. tit. Angariae autem erant capacillima vehicula ac solidissima, utpote quibus mille et quingenta pondo imponerentur, cum redae mille dumtaxat imponi deberent, ut est in lege 30. Cod. Theod. de cursu publico. Aegrorum autem mi-litum dumtaxat causa hic clabularis cursus permiituebatur, ut opi-nor: et id innuit lex xi. Cod. eodem. *De clabulari cursu locus est insignis in Excerptis Iohannis Philadelphensis Lydi, de mensi-bus et festis Romanorum. Κλαβουλάριος (inquit) ὀχηματικός δρό-μος. κλάβον γὰρ τὸν οἶακα καλοῦσιν. * [Clabularem vel clavula-rem cursum diversum esse a cursu publico notat P. Pithoeus ad oram Ammiani sui: et cursus quidem publici Ammianum memi-nisse in libris xx. ac xxi.] VALES.

Clavularis (rectius clabularis) *cursus facultate permissa* quam nonnisi principes dare poterant, cf. infra c. 8. extr. Vid. omnino Ind. II. v. Cursus publicus. W.

Placuit per Parisios homines transire.] Contra consilium et monita Iuliani, qui id maxime dissuaderat, veritus ne, id quod accidit, milites viso Caesare res novas agitarent: ut scribit Liba-nius in Orat. funebri, et Iulianus ipso in Epist. ad Athenienses. VALES.

12. *Princeps occurrit ex more.*] Sic existimavi locum hunc interpungi debere, quod Iulianus in dicta Epistola confirmat. ἦλθε τὰ τάγματα ὑπνύτῃσα κατὰ τὸ νομομισμένον αὐτοῖς. Id est: *Adveniant militares ordines. Ego eis obviam ex more pro-cessi.* Ipsi quinetiam Augusti legionibus obviam procedere hono-ris solebant causa. Orosius in lib. ult. de Arcadio: *Et dum Imp. Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrit exercitui remeanti, etc.* Zosimus etiam in lib. 5. c. 7. eandem narrans historiam: ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσὶναι μέλλουσιν παρεκά-λεσε τὸν βασιλέα Γαίνης· ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἡξιώσθαι τοῖς στρατιώταις ἔλεγε σύνθετος εἶναι. *Gainas Imperatorem militibus occurrere monuit: hunc enim militibus honorem haberi consue-*

viffe. Omitto Claudiani versus ex lib. 2. (v. 344. 366.) in Rufinum. Nec longe abhorret ab hac consuetudine, quod refert Theophyl. Simocatta in lib. 3. initio, morem antiquum fuisse, ut Magister militum ad regendas legiones missus a Principe, occurrentibus sibi honori causa militibus equo descenderet, et inter armatos medius incedens, universos comiter salutaret: quem morem cum sprevisset Priscus, merito in offensionem militum venit. VALES.

14. [Omnes petivere Palatium.] Eius Palatii apud Parisios infra (huc ipso capite) sic meminit Marcellinus. *Milites occupare volucriter Regiam. lb. Aliquis Palatii Decurio, etc. Et infra c. 8. Nocte in unum collecti Palatium obsedere.* Iulianus in litteris ad Constantium Aug. *Nocte in unum collecti Palatium obsedere, Iulianum Aug. vocibus magnis appellantes et cribris.* Amplum autem fuisse hoc Palatium indicat hisce verbis: *Omnes petiverant Palatium, et spatii eius ambitus, ne ad evadendi copiam quisquam perveniret, etc.* In capite v. Disputationis de Basilicis observavi, in hocce Palatio Pariliaco Iulianum biennio, Valentinianum quoque maiorem 2. annis hiemem egisse, quam Regiam nostri domum *Thermarum, et Palatium Thermarum* appellaverint. Iam tum ergo clara erat urbs Lutecia, et omnibus ad capiendum alendumque Comitatum Imperatorum rebus necessariis influatissima, cum et Palatium spatiosum extra insulam suam, et ampla suburbana, ac campum magnae multitudinis capacem, in quo milites exercebantur, iam haberet. *Suburbana* Luteciae, id est domos extra insulam et ultra pontes politas praesertim ad meridiem versus memorat Marcellinus in libro xx. *Placuit per Parisios homines (i. milites) transire: eisdemque adventantibus, in suburbanis Princeps occurrit ex more.* Campi apud Parisios ibidem meminit Marcellinus: *Edicto, ut futura luce cuncti convenirent in Campo; progressus Princeps (Iulianus) ambitiosius solito tribunal ascendit.* Eo in Campo Iulianus et a militibus Gallicanis congregatis Augustus per vim est appellatus, et concionem ad milites habuit, ac paullo post repetitis acclamationibus militum ac populi in Imperio est confirmatus. *Ingressus Parisios Leonas, postridie Principi progressu in Campum cum multitudine armata pariter et plebeia, quam de industria convocarat, et Tribunali ut emineret altius superstanti, scripta iubetur offerre.* Et in libro xxi. c. 2. init. *Cum apud Parisios adhuc Caesar, Iulianus quatuor scutum variis motibus exercebatur in Campo: territis ut omne diro praesentibus cunctis, etc.* id est, militibus, qui et ipsi ibidem exercebantur. Exercitationes autem istae militares in Campo extra urbes fieri consueverant: ut appareat Campum, in quo Iulianus cum militibus suis apud Luteciam exercebatur, extra urbem fuisse: quod et ipsum campi nomen indicat. Quare et Suetonius hasce exercitationes, quae in Campo Martio Romae fieri solebant, *exercitationes campestres* appellat in Octavio Augusto capite 85. *Exercitationes, inquit, campestres equorum et armorum statim post bella civilia omisit.* Locus erat vii. ab urbe Constantino-poli millibus distans, *Hebdomon* vel *Septiaum* ob id dictus, Basilica S. Iohannis Baptistae, et Campo ubi milites exercebantur, ac tribunali insignis, in quo Augusti nuncupabantur. De eo Campo Hebdomi, qui semper extra urbem fuit, auctor Historiae Miscellae in libro xvii. sic scribit: *Tum Phocas Macrobius Scribonium*

bontum iussit sagittari apud Septimum, pendentem in lancea in qua thrones exercebantur, quasi conscium iusfidiarum suarum. Armorum doctores, quorum opera et virtute milites exercebantur in Campo, a loco exercitii nomen habuere, et *Campidoctores* atque *Campigeni* sunt appellati. HADR. VALESII.

Palatium] a Normannis postea dirutum. Vide Gibbonum T. v. p. 233. lq. VV.

Magnitudine sonus] soni. Sed et alibi, v. c. xxvii, i. *sonu pro sono.* W.

15. *Mente suadata*] constanter. cf. xxix, 5. xiv, 9. W.

Nunc indignari semet ostentans] Hoc in loco triumphat Libanius, tum in Orat. funebri citata, tum in προσφωνητικῇ ad Iulianum: ὡς καλὸν μὲν σου τὸ διαθεῖσθαι τῇ δόσιν, καλλίον δὲ ἐκείνων τὸ κατεπεῖγναι τὴν λήλην. Vide Iulianum in Ep. ad Athen. Ex quibus apparet vi ac militum seditione coartum Iulianum diadema sumpsisse; idque etiam confirmat Eutropius in lib. ult. et ex Christianis Socrates atque Sozomenus. Quae cum ita sint, immerito S. Gregorius in στήλιτευτ. i. obiicit Iuliano: καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθδεῖας καὶ ἀπονοίας αὐτὸν ἀναλῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσγορίᾳ κοσμήσαι, ἣν οὐχ ἀσπαγμα τύχης, ἀλλ' ἀρετῆς ἔδλον, ἢ χρόνος, ἢ ψῆφος βασιλῆως χαρίζεται, ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς ὡς τὸ παλαιὸν κρίσις. Id est: Ac primum temeritatis eius ac vesaniae illud fuit, quod ipse sibi diadema imposuit, ac Augustum nomen assumpsit: quod non fortuito rapit, sed in praemium virtutis aut temporis lapsu, aut Principis lectione, aut Senatus, ut olim, iudicio dari consueverat. Ecquid vero amplius in Tyrannum dixisset? Nam ἀπονοία proprie de iis dicitur, qui Imperium per viam occupant. Tertullianus in lib. i. ad Nationes, cap. 17. velaniae crimen appellat, et Marcellinus Comes in Chronico, ubi de Gildone. Aurelius Victor in Severo dementia appellat: Cum omnes praecipueque posteri sic habent, illa ingenua nisi publico latrocinio ac per dementia opprimi non potuisse. Item in Constantio ubi de Silvano loquitur. Quo etiam pertinent verba illa Ciceronis in 4. Catilinaria: Qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriae semel esse coeperunt: et similiter in Philipp. 4. ac 5. Denique Livius in lib. 4. de Sp. Maelio. VALES.

17. *Impositusque scuto pedestri.*] Ritus huius sollemnia iam olim ad Hiltoriam Longobard. notata; itaque in praesentiarum Zosimi tantum verba hic adscribere lubet, rem eandem narrantis lib. 3. c. 9. Σὺν οὐδενὶ κόσμῳ κατὰγουσι τὸν Κούσαρα, καὶ ἐπὶ τινος ἀσπίδος μετέωρον ἄγαντες, ἀνείπιν τε σεβαστὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπέθεσαν σὺν βίᾳ τὸ διάδημα τῇ κεφαλῇ. *Vid. Aimoinum, qui optime de hoc ritu libro iii. capite lxi. Vid. Constanti. Imp. de Administ. Imperii cap. 38. p. 120.* LINDENB.

Impositusque scuto pedestri.] Libanius in προσφωνητικῇ de hoc scuto: ὡ μακαρίας ἀσπίδος, ἢ τὸν τῆς ἀναρχείας ἐδέξατο νόμον, προπρωδεστέρας σοι παντὸς εὐχότος βήματος. O felix scutum, in quo sollemnis inaugurationis mos peractus est, oami tibi tribunali convenientius. VALES.

Scuto pedestri ampliori, quo pedites uterentur, *impositus.* De hoc more, ante Iulianum inusitato, vide praeter Pithoci Adcomm. in Ammian. I. A a

versaria II, 6. p. 97. ff. C. G. Schwarzil Diff. de antiquo ritu elevandi principes inaugurandos Altoif. 730. vel sororem eius natu minorem praelide Klotzio a Wohlfahrtio quodam Halae 1770. in scenam productam. W.

Nullo silente.] Sic Accursius emendavit non male, atque ita coniecit P. Piithoeus in lib. 2. Advers. p. 98. Sed cum Mss. Regius et Flor. [sic Colbertinus] Editioque Rom. praeferant *pullo silente*, erit fortasse, qui eam scripturam tuebitur: ut Marcellinus his verbis designet horam diei, qua Iulianus ab exercitu coronatus est. Id autem contigisse εφ' ου τῆς ἡμέρας, ait Iulianus in Ep. ad Athen. p. 284. ed. Spanh. Igitur *pullo silente* hora est qua silent galli, quos pullos antiqui vocabant. Sic apud Evangelistam in Mf. Bibliothecae Regiae legitur, *tertio pullo ter me negabis*. *Sic in Mf. exemplari Evangelii secundum Matthaeum titulus capituli 27. ita concipitur: *Petro dicit, quod tertio pullo abnegaturus eum esset*. Et in Actibus Mss. Iohannis Evangelistae capite 9. de vocatione S. Apostoli: *Et n primo pulorum cantu agens mysteria Dei, omnem populum usque ad horam diei tertiam allocutus est*. VALES.

Nullo silente] i. e. uno omnium ore, ut xv, 8. 15. Nemo post haec fuit reticuit. Cellarius ad Zosimum III, 9. p. 570. Reitem. ubi Ammiani locus laudatur, nescio unde legit: *sublatus eminus populo silente*. Magis arridet, quam plures Codd. praeferunt, lectio: *pullo silente*, i. e. ubi galli canere desinunt, tertia hora, qua Iulianus haec peracta esse ipse testatur in Ep. ad Athenientea. Ad pullos defendendos attulerat Valelius aliquot loca ex Evangeliarum Mssis, ubi in historia pallionis dominicae de Petro legitur: *tertio pullo ter me negabis*. Huic lectioni favere quodammodo apud ipsum Ammianum xxii, 14. obvia *gallicinia secunda* recte monuerat Ernestius; tum vero ita pergit: Enimvero, quum neque in Blanchini Evangelario, neque apud Sabaterium reperire nobis licuerit confirmationem illius lectionis, quod futurum utique erat, si Mss. illi bonae notae fuerint: in hanc suspicionem adducti sumus, ut vanitatis illud omne praesidiorum genus merito accusari debere censeremus. Hactenus Ernestius, qui tamen non persuasit. Etiamnuic praetulerim, doctiorem quippe et exquisitiorem, scripturam *pullo*, nec tamen in contextum recepi. W.

18. *Qui rem male gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus.]* Meminisse pudet erroris, qui olim hunc locum foedarat. Sed bene, quod tandem melius habere coepit. Et quidem *Petulantium* crebra hic mentio; et in Notitia Imp. habentur *Petulantes iuniores, Petulantesque seniores*, quorum ea tempestate confidentia creverat ultra modum, ut inquit Ammian. lib. xxii. c. 12. Ex hoc ergo numero Maurus quoque fuit signifer, homo venalis ferociae et ad cuncta mobilis, ut de eodem iterum (cum rem apud Succorum angustias male gessisset) Ammian. loquitur lib. xxxi. c. 10. LINDENB.

Absrinctum sibi torquem.] Idem tradit Libanius in Orat. funebri, et Iulianus in Ep. citata. Sed 'omnium optime Zonaras, cuius verba plane cum Marcellini verbis consentiunt. ζητούμενου δὲ τοῦ διαδήματος, ἢ αὐτίκα τούτῳ ταινιωθείη, ἐκείνος μὲν ἔχειν ἐξώωντο· τινῶν δὲ κόσμον αἰτούντων γυναικείον τινα, ἢ ἐκ τούτου οὐχιδιὰ τῆς διὰ δόξης, παρητήσατο τοῦτο Ἰουλιανὸς ὡς ὑπαίσιον οἰω-

ὅν ἐπεὶ δὲ χρυσεὸν τις τῶν ταξιαρχῶν ἐφόρει στρεπτόν λείους ἔχοντα χρυσοδέτους, τοῦτον λαβύντες τῇ ἐκείνου προσηρμοσάν κεφαλῇ. Id est: Cum autem diadema quaereretur, quo confestim coronari posset, ipse auidem iurabat sibi nullum esse: sed cum illi ornamentum aliquod muliebri poscerent, ex quo tumultuarium diadema componeretur; Iulianus id tamquam omen infaustum recusavit. Cum igitur quidam ordines ducens, torquem aureum haberet, in quo lapilli erant auro vincti, eum capiti ipsius circumdederunt. VALES.

Torquem, quo ut Draconarius utebatur.] Modestinus lib. de vocab. rei mil. Signiferi qui signa portant, quos nunc Draconarios vocant. Dracones enim per singulas cohortes a Draconariis feruntur ad proelium. De torque ibidem quoque Modestinus addit: Torquarii duplares, torquarii simplices, quibus torques aureus solidae virtutis praemium fuit. Ita Maximus Imp. cum adhuc vulgaris esset, ob robur corporis quod in lucia militari ostendit, torque aureo donatus fuit, ut Iordanes ex Symmacho refert. * Sic Hypatium, cum contra Iulianum Imp. coniuisset, torque aureo pro diademate redimitum loca Imperatoris occupasse scribit Iordanes de Regnor. Succell. p. 63. LINDENB.

Torquem quo ut Draconarius utebatur, capiti Iuliani imposuit.] Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. 1. ὡς δὲ στέφανος βασιλικὸς οὐ παρὴν, εἰς τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἐκίτου στρεπτόν λαβὼν περιέθηκε. Calliodorus Histor. Tmpart. lib. VI. cap. 1. Quumque corona deisset Imperialis, unus signiferorum torquem quem habebat in collo, sumens Iuliani capiti circumposuit. LINDENB.

* *Torquem, quo ut Draconarius utebatur.*] Cl. Salmasius iam pridem per litteras admonuit me, inendum heic subesse. Draconarios enim longe differre ab Hastatis. Nam Hastatus erat unus ex quinque Ordinariis: quorum primus dicebatur Centurio primi Pili: secundus dicebatur primus Princeps: tertius primus Hastatus: quartus secundus Hastatus: quintus Triarius prior, ut docet Vegetius in libro II. Quae nomina ex vetere militia remanserant, abolita iam legionis in Hastatos, Principes ac Triarios divisione. At Draconarius erat, qui draconem portabat. Quocirca cenet vir doctissimus, scribendum heic esse: quo ut Ordinarius utebatur. Sane Zonaras Maurum hunc ταξιαρχον vocat, id est Ordinarium. Sed forsitan melius sit ac verius, nihil mutare. Potuit enim Maurus, Hastatus cum esset, draconem gerere, vel privilegio ac concessione Ducis, vel ex more. Nam ut Primipilus aquilae praeerat, interdumque eam portabat, teste Lipsio libri 2. de Militia capite 8. sic etiam Hastatum draconi praestuisse credi potest. Ceterum non placet Lipsii sententia, qui in libro 2. de Mil. capite 1. Hastatos ait ab Ammiano dici, qui hastis stabilibus, non autem velitaribus pugnent, et qui in Glossis κοντοφόροι dicantur. VALES.

Quintos aureos] solidos etiam aevo Constantiniano dictos, viginti quinque denariis, vel centum sesteritiis pares, quibus ad valorem nostrum computatis Imperiales habebis quatuor, et quod excurrit. Plura vide ap. Gronovium de Sesteritiis Lib. IV. c. 13. Argentique singula pondo, nostrae monetae Imperiales viginti et sedecim grossos. W.

20. *Aliquis Palatii Decurio.*] Decuriones Palatii viri Clarissimi dicebantur aetate Synnachi, ut legitur in Auttario Epistolarum eiusdem. Praeerant autem, ut videtur, Silentariis. Nam in Codice Iustin. titulus peculiaris est de Silentariis et Decurionibus eorum: ac fere cum Silentariis iunguntur, ut in lege 5. Cod. Theod. de diversis officiis, et lege 4. de glabali onere, in qua sacri Consistorii Decuriones vocantur. Eorumdem mentio fit in lege un. Cod. Theod. qui a praebitione tironum. Iulianus in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh. hanc rem commemorans, Decurionem hunc Palatii designat: *τὸς τῶν ἐπιτεταγμένων τῇ προόδῳ τῆς ἐμῆς γαμετῆς*. Id est: *Qui procedentis in publicum uxoris meae anteambulonibus et officiis praepositus erat*. Decanum describere voluisse exillimes. Nam Decani cum fascibus Imperatori praeibant, ut postea dicam. Sane Decanus et Decurio parum inter se differunt. *In Statuto Vigili Papae de tribus Capitulis, Theodorus quidam memoratur, *Vir Magnus Decurio Palatii*. Idem in Collatione 1. Synodi V. CP. *Vir Spectabilis Silentarius* dicitur. VALES. Vid. Ind. II. v. Decurio. W.

Clam interemptum.] Libanius in Orat. funebri revera conspirationem in caput Iuliani iuitam esse testatur, corrupto eius Cubiculario a Constantii fautoribus: sed conspuratione brevi patefacta, ne Cubicularium quidem ipsum poenas dedisse. Iulianus in Epist. ad Athen. p. 285. Spanh. ait, a Constantianis diversam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio ut aut discidium inter eos excitarent, aut in Iulianum ipsum impetum facerent. VALES.

21. *Crispantes vibrantes*, XIV. 2. XXVII. 10. *Domesticorum Comes Excubitor aoraine* scil. huius viri proprio, uti paullo ante Maurus nomine quidam. Alia ratio est loci XXIII. 5, 12. ubi *τὸ nomine* glossema Stewechio videtur. W.

C A P V T V.

1. *Convenirent in campo.*] Militaris sermo, ut inf. cap. 9. §. 6. *Principi progressu in campum cum multitudine armata*. Lib. XXVII. *Progressus in campum, tribunal adscendit*. Veget. de Re mil. lib. 11. cap. 22. *Ad decursionem campi exeunt milites*. Lib. III. cap. 4. *Campi cursionem (ut ipsi vocant) inspectionemque armorum assidue faciant*. *Tertull. ad Martyres cap. 3. *Etiam in pace labore et incommodis bellum pati iam ediscunt*: (milites) in arais deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo. *LINDENBR. Cf. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 473. W.

Ambitosius] magnificentius Augustae dignitatis insignibus decoratus. W.

Signis aquilisque circumadatus et vexillis.] Haec fere semper occurrunt in his libris, quoties Imp. milites ad concionem classico convocatos alloquitur. Inest autem in iis mos antiquus obiter notandus: quem unice declarat Georgius Cedrenus. Scribit enim vexilla a Latinis dici vela quadrangula ex auro et purpura contexta. Ea longis suspenso contis gestantes, circa Imperatoris latus incedunt, eumque sic protegunt: *ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μα-*

κρῶν δοράτων κύκλῳ παραπορευόμενοι τῶν βασιλέων κατασκήπουσιν αὐτοῖς. Exemplum est apud Tacitum in lib. 1. Hist. c. 36. *Tantusque*, ait, *ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paullo antea Galbue stitua fuerat, medium inter signa Othoem vexillis circumdarent.* Et in lib. 2. c. 29. *Laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt.* VALES.

Saeptusque totis.] In Mf. Regio, [et Colbert.] et in Editione Rom. legitur *septusque totius*: unde effeci, *sueptusque tutius.* VALES.

2. *Ut intelligi possit*] Haec verba glossam sapiunt. *Stuplicitus* popularibus, sine ornatu. W.

3. *Unum obiecitistis*] abiecitistis, animarum fere prodigi. — *Ad potestatum omnium columen* culmen, summam Augusti dignitatem, paullo post: alius fastigium maiestatis. — *Ut remedia permutatine rei rata collignatur et cauta*, ut cum semel eo peruentum sit, quid porro prudenter et tuto agendum, dispiciamus. W.

4. *Uobiscum perspicuus*] ubique praesens. — *Dispersa gentium confidentia*, plurium Germaniae populorum audacia repressa. *Pauci* Ernesti supplet: hostium millia, ego vero malim referre ad civitatum excidia, quibus aptiora sunt quae sequuntur *semi-integra et persulcarat.* W.

5. *Vigore usque diuturnitate fundati*, ad fortitudinem diuturna consuetudine obdurati. *Paucis relictis amissis.* *Celebri laude* memoriam eorum laudibus celebrando. W.

6. *Si plene*] si hoc addatis, ut *defendatis.* W.

7. *Nec honores ambitio praeripiat clandestina.*] Non absumilia Impp. Arcadii et Honorii ad Stiliconem verba: *Honoris augmentum non ambitioque, sed labore ad unumquemque convenit devenire.* Iulianus Imp. ad Agentes in rebus. l. 4. C. Theodof. de Curiosis: *Cesset omnis ambitio atque suffragium in schola vestra.* LINDENB.

Ambitio praeripuit aliis magis meritis *clandestina*, ambitus crimine, illicitis suffragia colligendi modis. — *Sub reverenda consilii vestri fucio.* i. e. specie et auctoritate. Sic Ernesti f. v. Facies provocans ad Taciti Hist. II, 54. Idem f. v. Consilium rectius fortasse legi putat *concilium*, non negans tamen in huius aetatis scriptoribus utrumque vocabulum promiscue dici, quam in rem conferri iubet Gothofred. in Glossar. Nomic. Cod. Theodof. W.

Præter merita.] Beata nempe illa Respublica, in qua non fraudi vel ambitioni, sed meritis decus conceditur virtutis! ut praeclare Stiliconem laudans Cl. Claudianus cecinit lib. II. 121.

— — non obruta virtus

Paupertate intet: lectos ex omnibus oris.

Erehis: et meritum, numquam cunabula quaeris:

Et qualis, non unde fuitus.

Fuitque hoc dictum Nervae Imp. τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ τὴν πατρίδα ἐπιδραμεῖν. Xiphil. pag. 339. LINDENB.

Non sine detrimento pudoris honoris, non sine infamia. W.

8. *Miles dignitatum iamdiu expers et praemiorum.*] *Lego expes.* OTSELIVS. Repugnantibus codicibus et sine causa. Sensus enim coulat. HADR. VALES.

9. *Pro Actuariis.*] Actuarii numerorum militarium ratiocinia tractabant, ut dicitur in lege 16. Cod. Theod. de erogatione militaris annonae. Marcellinus in lib. 25. c. 10. §. 7 *Ex Actuario, ait, ratiocinitis scrutandis incubuit.* Hi annonam a Susceptoribus accipiebant, iisque authentica pittacia dabant, in quibus continebatur quantum a Susceptoribus acceperant. Ipsi deinde annonam militibus erogabant, ut patet ex Cod. Theod. de erogatione milit. annonae, et in titulo de Num. Actuariis. De his Aurelius Victor in Victorini gestis (xxxiii, 13.): *Tantum Actuariorum in exercitu factiones vigent: genus hominum praesertim hac tempestate nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum, annonae dominans, eoque utilia (leg. vilia) curantibus et fortunis aratorum infestum.* Hos Constantinus lege lata conditionales esse iussit, ut et annonarios Susceptores: eosque absque cingulo utilitati publicae inservire, post exactum integre officium dignitatibus afficiendor, lege 3. Cod. Theod. de Num. Actuariis. Erant autem sub dispositione Praefecti Praet. ut leges de eorum officio latae testantur: ad quem cura militaris annonae spectabat, ut supra dixi. VALES.

10. *Per quietem*] Alius somnii, quod ante declarationem Augustam viderit, mentionem ipse facit Iulianus in Epist. ad Oribasium p. 384. Spanh. W.

Per quietem aliquem visum, ut formari Genius publicus solet.] Eandem rem iterum tangit lib. xxv. c. 2. *Vidit squalidius, ut confusus est proximis. speciem illam Genii publici, quam, cum ad Augustum surgeret culmen, conspexit in Galliis.* Putabant nempe paganae superstitionis cultores, ut animae nascentibus attributae sunt (vid. Manso *Versuche über einige Gessuflünde aus der Mythologie* p. 463. II W.) sic populis urbibusque Genios suos impertitos. Symmachus in relat. ad Valentin pro veteri Deorum cultu: *Varios custodes urbibus mens divina distribuit. Ut antiquae nascentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* *Tertull. de Idololat. cap. 22. *Deos suos vel coloniae Genium propitios imprecetur.* Quam opinionem strenue impugnat Aur. Prudentius, cuius haec verba sunt in Symm. II, 442.

*Romam dico viros, quos mentem credimus Urbis,
Non Genium, cuius frustra simulatur imago.
Quamquam cur Genium Romae mihi fugitis unum?
Quum portis, domibus, thermis, stabulis soleatis
Assignare suos Genios, perque omnia membra
Urbis, perque locos Geniorum millia multa
Fugere, ne propria vacet angulus ullus ab umbra.*

*Arnob. lib. 1. *Civitatumque Genios.* Hinc Genii Pop. Rom. templum laudat Dio Cocceius libb. 47, 2. et 50, 8. Sextus Rufus et Pub. Victor, sacellum Genii Sangi in regione Urbis vii. sive Via Lata ponunt, ut et aedunculam Genii liberorum et Genii Larum in Alta Semita. Qui Genii qua forma effigiari soliti, infra notat Ammian. lib. xxv. c. 2. ubi hanc ipsam rem narrat: *nimirum velato capite cum cornucopiae.* Idque in nummis vet. Impp.

Constantini, Maximiani, et aliorum apparet, cum hac inscriptione, OENIUS PUBLICUS, apud Pisonem, Choul, et qui porro hac de re scripserunt. * LINDENBR. Gradile Genii templum memorat Am-
 mianus XIII, 1. W.

Olin, Iuliane.] Eadem fere leguntur apud Suetonium in
 Galba c. 4. *Sumpta*, ait, *virili toga, somnabat Fortunam di-*
centem, stare se ante fores defessam, et nisi ocius recipere-
tur, cuiusque obvio praedae futuram. Quae Dio Cocceianus
 LXIV, 1. Graece sic dicit: τὴν τε γὰρ τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λῆγειν,
 ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παραμένει, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς
 τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσδέχοιτο· καὶ δὴ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον εἰσχωθῇ, πρὸς
 ἑτέρον τινα μεταστήσεται. VALES.

C A P V T VI.

1. *Transmisso sollemniter Tigride]* sacris in ponte factis.
 vide XVII, 7. init. *Singnram* (Arabibus *Sendfiar*) cuius rudera
 aliqua vidit adhuc Niebuhr II, 390. Cf. omnino *Mannert Per-*
siam p. 308. W.

2. *Per turres discurrebant et minas.]* Lib. XXIV. c. 2. *Ex-*
cellebant minas murorum — Celsarum turrium minas. Cir-
cumsusi per turres ac moenium minas. Lib. XXIX. c. 6. *Celso-*
rum turrium minas expedit. Festus Avienus in *Ora marit.* —
Montium minne cnelo inferuntur. * Tertull advers. Marcionem
 lib. IV. p. 1071. *Excelsas turres, et moenia sneva malorum, Sur-*
gentesque minns. * Virgil. Aeneid. 4, 88. *Minaeque murorum in-*
gentes. Ubi Servius, *minns esse, ait, emluentis murorum, quas*
pinnae dicunt. Ideo Rufinus modo *pinnas*, modo *minas* vocat,
 quas Iosephus ἐπάλξεις, Belli Iudaici lib. III. cap. 7. *Murum diu*
noctuque operando ad xx cubitorum altitudinem crexerunt: cre-
bris etiam turribus in eo constructis, minisque vnlidissimis aptis-
sis. Id Iosephus dixit: δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς τὸ τεῖχος ἡγε-
 ραν εἰς εἴκοσι πῆχεις τὸ ὕψος, καὶ συχνούς μὲν πύργους ἐνφοδύ-
 μησαν αὐτῷ κατ'εραν τε ἐπάλξιν. Lib. eodem cap. 8. *Per muro-*
rum pinnae. Iosephus περὶ τὰς ἐπάλξεις, * cap. 9. ibidem. * LIX-
 DENBR. Male igitur Meursius in Crit. Arnobiano p. 28. *minas*
 mutari iussit in *ruinas*. W.

3. *Parietum]* rectius moenium, nam parietes alias aedium
 privatarum sunt. cf. tamen XXI, 12. XXXI, 15. W.

4. *Ad interiora ferocius se proripientes]* muris audacius
 appropinquantes hostes. W.

Unde referatam urbem obsidio superiore.] Tunc cum Sin-
 gara quam Persae traiectione Tigri occupaverant ac munierant, a
 militibus Romanis capta et expugnata est, ut narrat Libanius in
 βασιλικῷ, et Iulianus in Orat. I. ad Constantium, Philippo et
 Sallia Coss. ut supra adnotavi. VALES.

Libro superiore docuimus] in libro deperdito. Acciderat au-
 tem haec obsidio A. C. 348. Philippo et Sallia Coss. W.

6. *Dimicabatur arctissime]* densis ordinibus. *malleolis* qui
 erant genus telorum, quae ignibus armata in turres oppugnan-
 tium urbes hostium conici solebant. Capite sequenti: *quali ar-*

dentes pice et bitumine illit. cf. et xxiii, 4. ubi forma eorum sic describitur: *Sagitta est cannea inter spiculum et aruudinem multifido ferro coagmentata, quae in muliebris coli formam — concavatur ventre subtiliter et plurifariam pntens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento.* Conf. Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 193. Glandis lapidum rotundorum. W.

Madoreque etinnum infirmum.] Sic loquitur etiam in lib. 30. c. 1. *Infirmati periculofo undore.* Quam locutionem hauisse videtur ex Sallustio, qui in lib. 4 Hist. *Quasi par,* inquit, *in opido festuato, et ingens terror erat, na ex latere nova munimenta madore infirmarentur.* Ceterum τὸ infirmum restitui- mus ex fide codicis Regii [ac Colbert.] et Basilienfis Editionis. Ac ne quis barbarismum putet, sciat Fl. Caprum in lib. de Or- thographia affirmare, utrumque dici, tam *infirmum* quam *infirmis*. Eadem licentia Marcellinus noster in lib. xv. cap. 9. dixit: *Geryonis et Tauriscæ svenium tyrannorum.* Sic enim scriptum est in exemplari Regio, et in Editione Rom. Et in lib. 29. cap. 5. *Suppliciorum svenium repertorem,* ut habent codex Valentinus et Regius. VALES.

7. *Promiscæ.*] Sic h. l. aperte, alias *promiscue*. Sed illud Ammiani aetate frequentatum. v. Salmaf. ad Scriptt. H. A. T. 1. p. 564. Ruhnken. ad Rutil. Lupum p. 19. W.

9. *Sub pellibus*] in tentoriis, v. xix, 11. W.

Numquam labenti Singarae.] At Theophyllactus Simocatta ob eam maxime causam inexpugnabilem esse Singaram dicit, quod omnis in circuitu regio arida ac sicculosa sit. Et hic quidem τὸ Σιγγάρον Φρούριον appellat familiari ipsi terminatione: Iulianus in Orat. 1. τὰ Σιγγάρα. Apud Athanasium in Epist. ad Solitarios perperam excusum est, *eis τὰ Σιγγερα τῆς Μεσοποτα- μίας*. Sita est autem Singara ad fluvium Tigrim, ut Ptolemaeus dicit, et in Tabula Peutingerorum notatur: quadraginta millibus distans a civitate Nisibi. Proinde ait sallitur Uranius apud Stephanum, qui Singara urbem esse ait Arabiae iuxta Edessam, hoc est, in vicinia Euphratis: aut de altera eiusdem nominis urbe loquitur, de qua etiam Plinius in lib. 4. VALES. Hoc quum vir doctissimus ante tot iam annos observaverit; quid potest fingi ineptius Ioh. Harduino in nummis, ut vocat, illustratis scribente pag. 455. quum ex Plinio et Stephano probasset esse urbem Arabiae? *Ibi Singarensis pugna Constantii Imp. adversus Chosroen Persarum regem, de qua nos egimus in Notis ad Themistium orat. 1. GRON.* Labent iam expugnatae. W.

C A P V T VII.

1. *Memor nimirum quae saepius ibi pertulerat.*] Ter omni- no est a Persis oblecta Nisibis, sed maiore sui detrimento, dum obsedit, hostis affectus est, ut ait Rufus Festus. Prima quidem Nisibis obsidio contigit anno Domini 337. Feliciano et Titiano Coss. ipso anno quo Constantinus Magnus excellit, ut ait auctor Chyrouici Alexandrini *σαπῶρης ὁ περτῶν βασιλεὺς ἐπῆλθε τῇ με- σοποταμίᾳ πορθήσας τὴν Νισιβιν καὶ παρανάτας αὐτὴν ἡμέρας 87. καὶ μὴ κατισχύσας αὐτῆς ἀνεχώρησε.* Hieronymus in Chronico

hanc obsidionem ponit anno Domini 338. *Sapor*, inquit, *Mesopotamia vastata duobus ferme mensibus Nisibin obsidet*. Sed priorem Chronici Alexandr. sententiam sequi malo. Etenim Libanius in βασιλικῇ Persas ait post obitum Constantini ripam Tigris superare aulos non esse. Secunda autem obsidio Nisibis accidit anno Domini 35n. Sergio et Nigriniano Coss. ut legitur in Chronico Alexandrino, et apud Cedrenum recte. Etenim Iulianus in Orat. 1. et 2. in quibus eam obsidionem elegantissime describit, Persas ait tempus observantes, quo Constantius adversus Tyrannos in Occidentem erat profectus, maximis cum copiis in Mesopotamiam irrupisse, et Nisibin quatuor prope mensium spatio obdidisse: sic enim dicit in Orat. 2. ταύτην δὲ τὴν πόλιν στρατός πολὺς πλῆθει παραυαίων σὺν ἰνδοῖς περισχεύεν, ὁππότε ἐπὶ τῶν τυράννων βαδίσειν προέκειτο. Idem confirmat Theonitius in fine Orat. 14. Denique Zonaras qui in gestis Constantini filiorum commemorandis solito diligentior fuit. Ex quo et ex Volagesi Nilibeni Episcopi qui Iacobo successerat, Epistola, tota huius obsidionis hitoria petenda est. Eius Epistolae partem refert auctor Chronici Alexandrini. Ex his apparet falli Hieronymum, qui in anno Domini 348. scribit: *Rufus Sapor tribus mensibus obsidet Nisibin*. Nam haec trimestris obsidio biennio post contigit, ut dixi. Volagesius centum dies durasse scribit. Tertia demum obsidio fuit anno Domini 359. Eusebio et Hypatio Coss. cuius meminit Ammianus noster in lib. 18. cap. 7. et Zonaras, ut ad eum locum adnotavi: ac postremo Zolimus in lib. 3. c. 8. Sed hic tertiam hanc obsidionem paucorum dierum cum secunda illa confudit, ut recte notavit vir eruditissimus D. Petavius in Iuliani Orat. 1. p. 70. ed Spauh. VALES. Conf. omnino Heynius ad Zolim. III, 8. W.

Institutores] conditores, XIV, 8. De *Bezabde* munimento in peninsula ad Tigridem sito, cui Phoenicae oppidum inditum ab Alexandro Magno, cf. Mannert Persia p. 306. *Loca suspecta* non satis tuta. W.

Sagittarils pluribus Zabdicentis.] Horum mentio fit in Notitia Imperii sub Duce Mesopotammæ: *Cohors quartadecima Valeria Zabdenorum Malocariri*. Hos Romano tunc Imperio paruisse ait Marcellinus: sed paullo post cum aliis regionibus Transugritanis dedita est à Ioviano Zabdicena, ut Marcellinus, Zolimus, Petrusque Patricius affirmant. In ea regione erat oppidum Bezabde teste Marcellino: quod vocabulum Zabdicenorum Syro sermone significare videtur, seu potius domum Zabdae, ut Scaliger ad Eusebii Chronicum adnotavit. Eandem ei Phoenicam Graeco vocabulo Macedones appellarunt ab urbe Epiri Phoenica. VALES. Habitant Zabdiceni circa Bezabden ad utramque Tigridis ripam. W.

3. *Caduceatoribus*] legatis de pace agentibus, qui caduceum praeferentes, inviolabiles habebantur. W.

6. *Pergebant introrsus*] versus moenia. Cf. XIX, 9. W.

7. *Christianae legis*] Eodem sensu dicitur in Cod. Theodos. lex sanctissima, catholica cet. v. Glossar Nomicum h. v. W.

9. *Velut regentibus penetralium callidis*] quum machinarum rectores, tamquam in ipsa urbe nati, contemplabiliter manifeste,

post oppressum Licinium Gothis bellum intulit, victisque obsides imperavit, ac cum eis pacem, mox et foedus iniit.] HADR. VALES.

4. *Decentii*] c. 4. *Cubiculariorum*, qui ad Caesarem aliqua portare sollempnia, h. e. tributorum in Gallis exactorum debitam partem Iuliano attulerant, (quae eadem sollempnium significatio est xxii, 7.) W.

Non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis.] Manifesta in his est oppositio, quae tamen perire videtur, si verba non repugnanter exponas non contumaciter, modeste, nam verbis non arrogantibus scribere etiam modestiae est. Quod si vero ita sumas, ut non ad Constantium referantur, sed ad exercitum, cui in obtrudenda Augusti dignitate repugnare noluerit Iulianus, durum tamen et hoc sit atque coactum. Fortasse aliud verbum pro repugnanter Ammianus posuerat, cui significatio inesset ea, ut Iulianus non demisse quidem, immo aperte scripserit, quod totius epistolae suadet argumentum. W.

Ne videretur subito declinasse.] Sic placuit P. Castello, cum in Editione Rom. legeretur *reclinasse*: quod equidem praetulerim, metaphora sumpta ab equis immorigeris qui se reclinant, ut fessorem excutiant: ἀφηνιάζειν et ἀναχαρίζειν Graeci dicunt. In Ml. Flor. et Valent. [ac Colbert.] legitur *redundasse*. In Regio codice *repugnasse*, ex coniectura, ut opinor: quam tamen minime probo, cum superiore linea id verbum positum sit. Et in prima sententia acquiesco, quam confirmat alter locus ex lib. i. §. c. 7. ubi Gallus dicit: *Moutius nos ut rebelles, et maiestati recalcitrantes Augustae per haec quae strepit incusat.* et in lib. 22. cap. 11. HEND. VALES. An volunt istae in Mlitis varietates renuntiassent? ut renuntiare vitae vel foro? GRON.

5. *Propositi mei fidem*] propositum; ita me vitamque omnem composui. Quoad fuit hoc satis aperte. W.

6. *Inde ut*] i. e. ex quo — ut apparitor fidus cf. xvi, 7. et alibi. tuas aures impleri iucunda tibi nuntiare gavius. — Diffusus permistisque passim pluribus distitis, sed consociatis Germanis. W.

7. *Si quid novatum*] (modeste dictum) si non eadem nunc, quae antea, sit nostra invicem relatio. — Miles olim deliberratum implevit iamdudum captum consilium exsecutus est. — Nullas vices rependi, praemia nulla dari. W.

9. *Amandatus*] interiora palatii petens, secedens, abscons. Amat omnino Ammianus hoc verbum, cf. xvi, 12. xxvii, 10. W.

Salutem mulatione quaeritabam.] Haec emendatio a Gelenio profecta est. In Editione Rom. exculum est, *salutemur latione*, perinde ac in Ml. Flor. [et Colbertino]. Unde Castellus ineptissime correxerat: *Salutem-cum latibulo quaeritabam, et latebris*, quae ταυτολογία ferri non potest. Aut igitur ex codice Regio scribendum est, *salutem simulatione quaer. etc.* aut emendationi Gelenii acquiescendum. VALESIIUS. Ex tot Ml. quibus accedit editio Romana, videtur nullo negotio et bono sensu fieri *salutem velatione quaer. et latebris*. Simulatio utique nulla hic fuit GRON. Sane quidem simulationis notio locum hic non habet, ubi Iulianus probare Constantio vult innocentiam; nec tamen placet, quam substituit Gronovius, *velatio*, quae vix distinguatur a sequentibus latebris possit. In vernacula interpretatione le-

gendum conieci: *salutem simul dilatione quaeritabam et latebris*; cuius emendationis non est quod me poeniteat. *Simul — et pro et — et familiare est Nostro.* v. xxvi, 10. — *simul — atque* xxix, 5. W.

Libero pectoris muro, ut ita dixerim] Sentit ipse, hoc μετ' αλγος addens, tropi duriem. W.

10. *Mecumque ipse coactans.*] Ad oram codicis Regii scriptum est *coiectaas* eadem manu VALES. Ammianum profecto est *coiectans*. v. xvii, 3. paullo post: *cum animo disputans.* *Coiectaas* Ernestius explicat cogitans. W.

11. *Actum secus*] ac par, aequum, iustum est. Sic nude positum *secus* sine oppositione haud infrequens. — *Ad compeadia sua* sibi consulentes, lucri causa. — *Adulatione vitiorum altrice* oburgatio satis acerba, nec minus gravia quae sequuntur: quae ego *cum ratione* non sine aequitate posco, non tam posco, ut mihi impetrem *quam a te utilia probari et recta*, qui tuus nunc semper mos est. W.

Excellentissimam virtutum omnium iustitiam.] Iamblichus ad Anatoliun: 'Εν αὐτῷ δὴ τὸ τῶν ὅλων ἀρετῶν τέλος, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν συμπασῶν, ἐν ᾗ δὴ πᾶσαι ἐνεσις συλλήβδην κατὰ τὸν πάλαι λόγον, γένοιτο ἂν τις, εἰς τὴν δικαιοσύνην ἀγόμενος, apud Stobaeum Serm. li. pag. 187. *Polus apud Stobaeum: δοκεῖ μοι τῶν ἀνδρῶν τὰν δικαιοσύνην ματῖρα τε καὶ τιθῆναι τῶν ὅλων ἀρετῶν προσειπεῖν. Chalcidius in Platon. p. 159. *Optima symphouia est in moribus nostris iustitia, virtutum omnium principalis, per quam ceterae quoque virtutes suum munus atque opus exsequuntur.* Vid. Cicer. 2. de Officiis. Theognis: 'Εν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶς ἀρετὴ ἐστίν. LINDENBR.

13. *Equos praebebo curules Hispanos.*] Equorum Hispani sanguinis mentio in L. unic. C. Theod. de equis curulib. *Chronicon Sangallense de Carolo M. lib. 2. *Imperator Regi Persarum direxit nuntios, qui deferrent equos et mulos Hispanos.* *LINDENBR.

Equos praebebo curules Hispanos, etc.] Eadem tradit Zonaras his verbis: ἐπαγγελλόμενος δὲ καὶ τοὺς ἀμιλλητήριους ἵππους ἐξ ἰσπανίας ὡς ἔθος, καὶ τοὺς ἐπιλέτους ἄνδρας ἐκ γαλατῶν ἐτησίως στέλλειν αὐτῷ. Additque Iulianum Caesaria. non Augusti nomen litteris inscripisse, ne inscriptione statim offensus Constantius eas averlaretur: quod confirmat etiam Iulianus in Ep. ad Athen. VALES.

* *Lectos quosdam.*] Confirmat hanc scripturam Zonaras verbis supra allatis, ἐπιλέτους ἐκ Γαλατῶν. Sed cum in MII. codicibus, Regio, [Colbertino,] ac Tolos. scriptum invenerim, *adulescentes Lectos quosdam*, alias *Laetos*: non dubito, quin haec scriptura verior sit. Sunt autem Leti, ut ad librum 16. c. 11. notavi, semibarbari quidam qui Gallias habitabant; vel (ut Ammianus noster subiungit) *cis Rhenum edita barbarorum progenies.* * VALES.

14. *Ordinarios iudices*] magistratus civiles et duces exercitus, et *stipatores*, satellites, protectores, scholas palatias. W.

15. *Desperatione percunt.*] In MII. Regio [et Colbertino,] et in Editione Rnm. August. et Basil. legitur *persant*: et paullo

ante affligatur scriptum habet codex Regius [et Colbertinus] cum Editione Romana. Quocirca sic scribendum esse coniecimus: *Ne consumpta penitus iuventute, ut affliguntur praeterita recordantes, ita desperatione pereant impendendum.* Sic in cap. iv. libro xxv. VALES.

Ne desperatione pereant impendendum] qui ne nunc quidem tuti sint ab incurfibus barbarorum ideoque adiumentis ipsi potius tuis indigeant. W.

17. *Ne quid sublatius dicam cum imperio congruens]* ne Augusta dignitate superbius uti velle tibi videar. *Rerum acerbitates coacervatas,* summa reip. pericula. W.

18. *Secretiores alias Constantio offerendas.]* Has mordaces litteras non eo tempore, sed postea missas a Iuliano scribit Zonaras, tunc cum Leonas qui legatus ad Iulianum fuerat, re infecta ad Constantium rediit. ἀπογινούς μίντοι δυνήσεσθαι τι τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων ἀνύσαι, ὑπίστρεψε μετὰ γραμμάτων τοῦ τυραννήσαντος ἀναιδῶς ὀνειδίζόντων τὸν αὐτοκράτορα ὡς πλείστα ἔξυμαρτόντα κατὰ τοῦ γένους αὐτοῦ, καὶ ἀπειλούντων αὐτὸν γεγήσεσθαι τιμωρὸν τῶν ἀδίκως παθόντων. Leonas igitur desperans se quidquam eorum quae sibi mandata erant perficere posse, reversus est cum Iuliani litteris, quibus impudenter Imp. obiurgabat, utpote qui la propinquos suos multa deliquisset, et minabatur se eorum iniurias ulturum. VALES. Iulianus ipse in Ep. ad Athienenses p. 285. 6. communi legionum nomine datas litteras insuper memorat: πάντα τὰ παρ' ἐμοὶ τάγματα πρὸς αὐτὸν ἐπέμψεν ἐπιστολάς, ἱκετεύοντα περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν ὁμονοίας. W.

19. *Peatadius]* vide Ind. I. *Eutherius Cubiculi Praepositus* xvi, 7. W.

20. *Corptorum]* acceptae a Iuliano dignitatis Augustae. W.

22. *Publici cursus usu permisso.]* v. supra c. 4. W.

C A P V T IX.

1. *Iudices celsiores]* rectores provinciarum, quae transeundae erant. *Oblique tenebantur,* maligne retinebantur. Ernest. W.

Apud Caesaream Cappadociae etiamatum degentem, invenere Coastantium, Mazacaia antehac nominataai.] Stephan. περὶ πόλεων. Μάζακα πόλις Καππαδοκίας, ἥ νῦν Καισαρεία. Atque id quidem in confesso est, Mazacam Caesaream postea dictam: sed a quonam sic dicta sit, in eo variant antiqui. Constantinus Porphyrogen. omnes civitates Caesareas a Iulio Caesare cognominatas putat, deque hac Mazaca ita scribit: Καισαρεία μητρόπολις ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου καίσαρος Ἰουλίου ὀνομασμένη, ἥτις πρότερον ἐκαλεῖτο Μάζακα, ἀπὸ Μουσαῶς τοῦ τῶν Καππαδόκων ἀρχηγόου. At Rufus Festus in Breviar. non a Iulio, sed ab Augusto Caes. ita vocatam adserit: *Semper inter auxilia nostra fuisse Cappadoces, et ita maiestatem coluere Romanam, ut in honorem Augusti Caesaris Mazaca civitas Cappadociae maxima Caesarea cognominaretur.* Ab utrisque dissentit Sozom. et Claudio adtribuit, quod illi a Iulio vel Augusto Caes. factum adserunt, Histor. Eccles. lib. v. cap. 4. περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν πρὸς τῷ Ἀρ-

γὰρ Καίσαρειαν μεγάλην, καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τοῦ Καππαδοκῶν κλίματος, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ βασιλεὺς, καὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Καίσαρος ἀφείλετο, ἥ πάλαι ἔτυχεν ἐπὶ Κλαυδίου καίσαρος. Μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένην. Sic enim locus hic legi debet: nam vulgatam lectionem Μάζα κατὰ τὸ πρῶτ. corruptam esse certum est. Et recte apud Calliodor. habetur Hist. Tripart. lib. vi. cap. 4. *Ea quoque tempestate Caesaream Cappadociae maximam ac felicissimam civitatem ita vocari prohibuit, eique appellationem antiquam Caesaris abrogavit, quam a Claudio Caesare promeruerat: nam prius Mazaca dicebatur.* LINDENBR.

Caesarea (etiamnum *Kaisarie*) Mazaca Eusebia etiam dicta, pascuisque et equis famosa, v. Belii de Ballu ad Oppianum p. 224. ff. Caput fuit Cappadociae. Caesareae nomen traxit a Tibério, Eutrop. vii, 11. Tillemont T. I P. I. p. 108. vel ipso Augusto Mannert Klein-Asien Th. II. p. 255. ff. W.

2. *Limibusque oculis.*] Ita Mf. Flor. et Cod. V. Cl. P. Pithoei, quem vid. Adversar. lib. I. cap. 2. LINDENBR. *Limibus* pro limis, vii xvii, 7. W.

4. *Leonem Quaestorem suum.*] Is est, qui Seleucensi Synodo interfuit, ut supra dixi. Eius dignitatem sic describit Socrates in lib. 2. συμπάρην δὲ αὐτοῖς εἰς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐμφανῶν ὀνομαζομένων. Sozomenus autem in lib. 4. συνελκύνται δὲ αὐτοῖς καὶ Λεωνᾶς ὁ ἐν ἀξιώματι λαμπροῖς ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευόμενος. Sed neuter Quaesturae honorem satis expressit. Unus Zosimus in lib. 5. c. 32. sic Quaesturam egregie circumscribit: Σαλοῦος ὁ τὰ βασιλεῖ δοκούντα τετραγμῖνος ὑπαγορεύειν, ὃν Κοισίστορα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δέδωκασι χρονοί. Id est: *Salvius, cuius officium erat iussa Principis dictare: quem inde a temporibus Constantii Quaestorem appellari mos est.* Ex quibus conicere est, eam dignitatem a Constantino primum institutam fuisse. Idem officium sic describit Rutilius in lib. I. 171.

Huius facundae commissa palatia linguae:

Primaevus meruit Principis ore loqui.

Quippe Quaestor leges dictabat, ut est in Notitia Imperii, et apud Calliodorum in formula Quaesturae. Dicebantur autem hi Quaestores sacri Palatii, ad differentiam Quaestorum, qui erant in Senatu Rom. de quibus agit Ulpianus in tit. de officio Quaestoris. Isti de quibus posteriore loco dixi, magistratus erant populi Rom. et ex iis quidam Candidati Principis dicebantur, ut ait Ulpianus: qui scilicet commendati erant a Principe, sine repulsa et ambitu designandi, quemadmodum loquitur Tacitus in lib. I. Ann. Eodemque sensu Praetores Candidati, et Tribuni Candidati dicebantur. Ut in veteri Inscriptione Graeca: ΤΑΜΙΑΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. et in hac Latina: C. Caerelio, etc. Quaestori. Candidato. Imp. Caesaris M. Aurelii Antonini. Trib. pl. Candidato. Et in altera Praetor. Candidatus. Quaestor. Kaud. Ex quibus intelligendus est Spartiani locus in Severo c. 3. Praeter designatus a Marco est, non in Candida, sed in competitorum grege. Id est, non inter Candidatos Principis. Verum, ut dixi, ab his distinguendus est Quaestor sacri Palatii. VALES.

Nihil novatorum se asserens suscepisse] arrogatum a Iuliano Augusti nomen ratum habere non posse. W.

Intra Caesaris se potestatem continere.] Idem scribit Victoris Epitome c. 65. *Hinc a militibus Gallicanis Augustus pronuntiatur. Hunc Constantius urgere legationibus, ut in statum nomenque pristinum redeat. Iulianus mandatis mollioribus refert, se sub nomine celsi Imperii multo officiosius pariturum.* VALES. Aliter Zosimus III, 9. qui ne Caesaris quidem nomen Iuliano concessisse Imperatorem affirmat. Iulianus ipse in Epist. ad Athenienses p. 286. Constantium sibi, nulla dignitatis vel deponendae vel retinendae facta mentione, salutis tantum fidem dedisse testatur. Conf. et Zonaram Lib. XIII. p. 20. ff. et Reitemeierum ad Zosimum p. 571. W.

5. *Intentatorum] minarum.* W.

In locum Florentii.] Quod etiam refertur a Zonara his verbis: τῶ μέντοι Κοινοτάτῳ ἐπέτρεψε καὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐκείτῃ ἀνύοντας παραλῦσαι τῆς ἐξουσίας, καὶ αὐτὸν τῶν πραιτωρίων ἑπαρχόν, ἐτίθους τε ἐς ταύτας ἐγκαταστήσαι οὐς ἐκείνους ἐς ἐκαστὴν ἀνόμεον. Quaestori mandavit, ut eos qui promoti ad magistratus erant in Gallis, potestate discingeret, et in his Praefectum ipsum Praet. alios vero quos ipse nominaverat, in eorum locum subrogaret. VALES. Felicem Notarium. Cf. XIII, 1. W.

8. *Libellis antea respondentem.]* Id est, Magistrum Libellorum. Quatuor enim erant Scrinia sacra: singulis praeerant Magistri. Post Magistros erant Proximi, qui et Priores dicebantur: iique in unoquoque Scrinio plures fuere, ut patet ex lege x. Cod. Th. de Proximis. Proximos sequebantur Melloproximi, deinde Exceptores, lege 16. Cod. cit. Ex his patet Proximos Scriniorum a Magistris distingui. Quare non assentior docuillimo viro qui in Notis ad Historiam Aug. Proximos Scriniorum ait dici Magistros. Atqui diversi sunt in Codice tituli de Magistris Scriniorum, et de Proximis. Et in lege unica Cod. Th. qui a praebitione tironum. Proximi Scriniorum a Scriniorum Magistris longo intervallo separantur. Deinde Proximi Vicariis exaequabantur, ut est in tit. de Proximis. *Hinc in actione 1. Concilii Chalcedonensis Mamas vir Spectabilis dicitur Comes et Proximus sacri serinii Libellorum, et sacrarum Cognitionum: et similiter Caltorius quidam. At Magistri praeferebantur Vicariis lege un. de Magistris Scrin. Denique ad Proximum quidem ordine militiae perveniebatur, ut docet lex 6. et 17. Cod. cit. Magisterium vero a Principe conferebatur. Sic in lib. 29. c. 2. Fellus quidam ex Advocato Consularis Syriae, ex Consulari Magister Memoriae, deinde Proconsul Asiae fuisse dicitur. VALES.

9. *Lupicinus homo superbae mentis et turgidae] v. supra c. 1. W.*

Nullas ciere potuit turbas.] Callide excusat factum Iuliani, qui Lupicinum ex Britannia reversum comprehendi iussit, et in libera custodia habuit, cum aliquot aliis: quod Constantius obicibat Iuliano, ut refert Iulianus in Epist. ad Athen. VALES.

C A P V T X.

1. *Obtruncsi Mosae oppido.]* Idem hic nodus, qui lib. XVIII. c. 2. §. 4. ubi de Tricesima agitur. Locus autem in Mss. sic le-

gitur: — *communis Obtricensimae oppido propinquabat.* Viderint alii. LINDENBR.

Obtricensi Mosae oppido.] Sic primus edidit Gelenius, cum in Editione Rom legeretur *Obtricensimae*, prout etiam habet Editio Angustana, et codex Regius, Flor. et Valentinus [ac Colbertinus.] At Castellus audacter emendaverat *Tasandro*, quod oppidi nomen alicubi legerat. Ego vero non dubito quin legendum sit *Tricensimae oppido*: cuius meminit in lib. 18. c. 2. *Castra Herculis, Quadriburgium, Tricensimae, Novesium, Bonna.* HENR. VALESIUS. [Ego in Notitia Galliarum pagina 150. docui observavique, Coloniam Traianam, Castra Ulpia, et Tricesimam tria unius eiusdemque loci nomina esse: quem locum Marcellinus infra, in libro 18. *Tricesimam* vel *Tricensimam*, in libro xx. *Obtricensimam oppidum* dicat ab hibernis legionis Tricesimae Ulpiae Victoris. Tu Notitiam consulte in Colonia Traiana.] HADRIANUS VALES.

2. *Rheno exinde transito.*] Ter, cum adhuc Caesar esset, Rhenum traiecit Iulianus, ut ipse dicit in Ep. ad Athen. primum post Argentoratensem pugnam, ut memorat Marcellinus initio lib. 17. anno D. 357. deinde anno 358. et 359. teste Marcellino nostro. Haec autem quarta traectio tunc contigit, cum iam Augustus esset anno D. 360. Constantio X. et Iuliano III. Coss. De hac autem sua in Germaniam expeditione loquitur Iulianus in Ep. ad Maximum Philolophum, eamque trimestrem fuisse testatur. Meminit etiam Libanius in Orat. funebri (Reisk. 1. p. 557.): *ἔλθων δ' ἐπὶ τὸν Ῥήνον, καὶ διέβης τοῖς βιββάροις τὴν περὰν, καὶ δευτέρως ὅρκοις τὰς ὁμολογίας ἐκείνας ἐπὶ χεὶρ ἐπὶ τὸν ἀκούσιον ἀγῶνα.* Cum venisset ad Rhenum, ostenso barbaris vultu, ac iteratis sacramentis firmato foedere, ad civile bellum se invitus accinxit. Quinta demum ac postrema traectio accidit Tauro et Florentio Coss. ut est in lib. 21. IDEM.

Regionem subito pervasit Francorum, quos Athuarios vocant.] Variant in nominis huius editione exemplaria prisca. Lazi: *Advarios*, alii *Antuarios*, vel *Ansvarios*, aut *Ansvartos* se reperisse testantur. Quae mutatio etiam in aliis libris invenitur: ut in Charta divisionis inter Karulum et Hludovicum: *Ad Batuariam* totam Toringiam, Ribuaris, Atoarias. Alia eiusdem divisionis charta: — *Batua, Hattuaris.* *Ado in Chronicis A. C. 717. p. 197. *Saxones terram Matuariorum devastaverunt.* Dubio procul legendum, *terram Atuariorum.* Sed et Lotharius Imp. in donatione Ansfrido Palatino facta *Athuariam pagum* laudat: eaque scriptura proximius ad eam, quam in Ammiano reperimus, accedit. Donationis ipsa verba publicavit V. Cl. Marq. Freherus in Originib. Palatin. pag. 31. 38. LINDENBR.

Quos Attuarios vocant.] Horum mentio sit in Gestis Francorum Epitomatis, cap. 19. de Danis: *Theodorici pagum Attuarios; vel alios devastantes.* [De Attuariis vide Notitiam Galliarum.] VALES.

Quos Attuarios vocant] Reinesius: „Cluverio Ansvarii.“ Chalfuarii dicuntur Tacito et Ptolemaeo, Chattuarii Straboni, Catuarii et Attuarii Velleio II, 105. Habebant ad Rheni inferioris partem occidentalem in ducatu Geldriae. Mannert German. p. 228. f. W.

CAP.

C A P V T X I.

2. *Suis rationibus stringeretur*] suis partibus accederet. VV.

3. *Olympiada et copulaverat coniugem, sponsam fratris.*] Id quidem Constantio inter cetera crimina obicit Athanasius in Ep. ad Solitarios, p. 856. οὕτω γὰρ καὶ εἰς ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάρους ἐξίδωκεν, ἣν ἐκεῖνος ἄχρ' ἐτελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν αὐτῷ γυναῖκα. Adeo enim etiam in fratre impius esse iussit, ac sepulcrum quidem ei se aedificare prae se fert: sponsam autem ipsius Olympiadem barbaris dedit; quam ille quoad viri custodiebat, nec secus ac propriam coniugem educabat. VALES.

Ablabii.] De Ablabio, iam Constantini Magni aetate Praetorii Praefecto, vidè, si tantū est, quae collegit Tillemontius T. iv. P. i. p. 346. ff. WV.

4. *Melitinam minoris Armeniae oppidum alias Melita, hodie Malathia, Malatia, Mannert vi. 2. p. 290. et Lacotena ubi nunc urbs Merosch vel Marhas, Mannert ib. p. 296. Sarsafata (Shamifat) Edessam* (Sic Ernestios. Vales. habet *Aedessam*) Mesopotamiae urbem, Callirrhoe etiam dictam, unde et nunc nomen adhaesit Orfn, Orrhoa vel Rhoe, Mannert Tomo v. P. 3. p. 276. WV.

5. *Qui aerarium tuchatur.*] Duo fuere tuoc temporis aeraria: alterum privatum, alterum publicum; quae utriusque aerarii nomine frequenter in Codice designatur. Privatum aerarium id est, quod frequentius res privata dicitur. Sic apud Symmachum in Epist. 43. lib. 4. Cui praeerat Comes rei privatae. Publicum autem aerarium erat illud, quod sacrae Largitiones vulgo dicebantur. Et hoc est, quod nunc intelligit Marcellinus. Ursulus enim, de quo hic sermo est, Comes erat Largitionum sacrarum: ut videre est in lib. 22. c. 3. ad quem spectabat stipendia militibus erogare, ut docet Vopiscus in Probo c. 23. *Annonam e provincialibus daret nullus; stipendia de Largitionibus nulla erogarentur.* Et Mamertinus in Grat. actione c. 1. Nam cum me, ait, aerarium publicum curare voluisti, idque eo tempore quo milites anteactis temporibus ludo habiti praefens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honoraria onere pensare. Denique Agathias in lib. 5. de Rufino quodam Comite Largitionum: παρὴν δὲ αὐτὸς τε οὐχ ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, τρυφίας δὲ μόνον τῶν βασιλείως χρημάτων. οὐ μὲν τῶν ἐκ τῆς δαρμοφορίας ἐραυζομένων, (ἀλλὰ γὰρ ἐπετίτραπτο ταῦτα) ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεσόμεθα, ἐφ' ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γίγναται. Aderni nunc ille neque ut Magister militum, neque ut Tribunus: sed ut dispensator aerarii regii, non quidem eius pecunie quae ex re tributaria colligitur; (haec eam alteri commissa est, nempe Praef. Praet.) sed illius quae ex Principis thesauris advecta erat, ob id ut qui in praeliis fortiter fecissent, munerarentur. VALES. Ursulus adfuit iam xvi. 8. WV.

Quibus animis] quam fortiter. Ironia acerba. Imperii opes iam fatiscunt aerarium exhauritur. WV.

6. *Instaurata*] a Sapore, cf. c. 7. W.

8. *Atque cum illi.*] Hunc locum sic legendum esse existimo: *Ad quae cum illi obstinatione nativa reniterentur, ut clare nati, periculisque et laboribus indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur.* Simili locutione in lib. 16. c. 9. dixit: *Cassiano Comite stipendiis et discriminibus indurato diversis.* VALES.

Reniterentur] Sic confidenter suadente Valesio posui pro *reniterentur*, quod nihili est. W.

9. *Laxatis d. ad diem unum animis.*] Sic primus edidit Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *ad diem unum indomitis*, prout etiam codex Regius scriptum habet [et Colbert.] ac Florentinus. Videendum tamen ne potius ita scripserit Marcellinus: *Laxatis deinde ad diem unum indutis.* VALES.

Defensores obtentis ciliciis.] Simili arte Iosephus in obsidione Iotapatae, dum muri urbis altius extolluntur, suos incolumes praeliit: uti id narratur de bello Iudaico lib. III. cap. 7. LINDENB.

Obtentis ciliciis] Cilicia panni erant, e pilis caprarum hircorumve contexti. Vegetius de re militari IV. 6. „Saga ciliciaque tenduntur, quae impetum excipiant sagittarum: nec enim facile „transeunt spicula, quod cedit et flucuat.“ W.

11. *Cum spes nostrorum interior.*] Haec scriptura a Gelenio profecta est. Nam in anterioribus Editionibus, Romana scilicet aliisque eam secutis legebatur *interior*, quemadmodum etiam in Mf. Flor. et Regio, [in Colbert. *Cum spe nostrorum interior.*] Mihi non dubium est quin scribendum sit: *Cum spes nostrorum interiora cuncta maerore compleret.* Quam emendationem postea in exemplari Regio superscriptam, *in Tolos. autem contextu exaratam* reperi. Confirmatur autem ex simili loco capituli V. hoc libro. VALES. Sensus: cum spes tantum nobis cresceret, quantum oppidanis minueretur. W.

Antiochia — excisa] sub rege Chosroe. *Faberrime* cf. XXIX. 3, 4. *aptata*, artificiose composita, ut dissolvi in plures partes posset. v. paullo post. W.

12. *Omni arte*] Et haec scriptura auctorem habet Gelenium. Castellus enim et Accursius Editionis Rom. scripturam retinuerant, quae est huiusmodi, *Omni argenteo*, perinde ac in Mf. etiam Flor. [et Colbertino] scriptum est. In codice Regio *et Tolosano* exaratum distincte reperi, *omni argumento*; quemadmodum coniecerat Lindembrogius. Est autem *argumentum* idem quod *argutia*, et industria seu μηχανή: ab eademque origine *Ars* dicta est. Sic apud Virgilium in lib. 7. v. 791. *argumentum* ingens pro opere eximio ponitur. VALES. *Argutiae* sic XXVI. 9. W.

13. *Malleolos et incendiaria tela.*] Vid. Veget. lib. IV. cap. 18. LINDENB.

Humectis scortis et centonibus erant opertae.] Adhibebant interdum cruda boum coria, vel, ut Graeci dicunt, βύσσας νεοδύτους βόων, ut ignis humore languesceret. Ammian: *Aries humectis taurinis opertus exuvitis.* Ioseph. de bello Iudaico lib. III.

cap. 13. Veget. lib. 4. cap. 15. *Vitruvius lib. 10. cap. ult. Vid. Aelian. et in eum Casaub. cap. 33. pag. 97. * LINDENBR. Aeneam (Tacticum) voluit scribere, aut Galli manum eius prave adsequuti sunt. ORONOV.

Humectis scortis.] *Is. hum. scortis.* *Varro de Ling. Lat. lib. 6. cap. 78. *Antiqui dicebant scortum, sed etiam nunc dicimus scortea en, quae ex corio et pellibus sunt facta.* Et sane *humectis scortis* Ammian. scripsisse reor. ut lib. 24. c. 6. *Operimentis scortis equorum omni multitudine defensa.* * Glossar. *Scortea, δερματοχειτών.* Dionys. Halicarn. lib. vii. pag. 477. Μαλ-λωτοί χειτώνες οὗς ἐνιοὶ χορταίους καλοῦσι. Corrig. σκορταίους καλ. *Neque eorum placet viri doctissimi denominatio, qui ἀπὸ τῆς χορτὸς deduxit. * Tertull. adversus Marcion. cap. xi. *Exinde in scortis vestibus, sed nunc sine scrupulo nudus.* Vid. Felt. *et Casaub. de Satyr. lib. 1. c. 4. p. 141. * LINDENBR.

Uctne alumine diligenter] Gell. lib. xv. cap. 5. *Lupus Servatus in Vita S. Wigberti cap. 21. *Videres lignorum simplicem interitum, nec profus alumine oblitam, amoliri a se ignis potentiam.* Liber hic editus est cum Hincmaro. * LINDENBR.

Uctae alumine, ut ignis in ens laberetur.] Vido Agellium in lib. 16. initio, ubi idem aluminis miraculum refert ex Annalibus Quadrigarii. VALES. Hanc ignis arandi vim alumini tribuit etiam Gellius xv. 1. quam tamen vim large saturatio vitrioli acido potius inesse docet Beckmann *Geschichte der Erfindungen* B. II. S. 208. W.

15. *Aries maximus.*] Arietis tam frequens apud veteres descriptio, ut de eo iterum hic quid velle dicere, id vero operam esset ludere. Videndi Tactici et rei militaris Auctores. LINDENBR.

Illinqueatam alutisfecus laciniis retinere.] Vid. Veget. lib. iv. cap. xxiii. et quae ab eius Scholiaste adducuntur. LINDENBR.

Ne retrogradiens retro tractua resumeret vires ictu graviore moenia feriret. *contemplabiliter manifeste*, v. supra ad c. 7. *Stabant machinae inefficace erant.* Sic *proelium stetit* xix, 8. W.

17. *Nihil impetrato*] alias nullo impetrato, ut xvii, 5. W.

18. *Amplioribus*] pluribus. v. xvi, 2. W.

21. *Latusque sese pandente.*] Supple certamine. Sed haec scriptura meo quidem iudicio ferri non potest. Itaque emendat: *Latusque sese pandentes Romani, etc.* Quod cum sequentibus verbis optime convenit. Atque ita loquitur Marcellinus in fine libri 27. *Latus sese pandens exercitus, etc.* VALES.

22. *Tamquam per transfennam.*] Transfenna funis est extensus, ut est apud Servium et Isidorum, qui scilicet olim extendi solebat in curriculum, ut dato signo et demisso fune, ex aequis spatiis cursores exsisterent. Glossae veteres, *βρόχος ἐν ἀφεικρίαις τεταμένος, transfenna.* Sic Marcellinus noster in lib. 25. c. 6. *Tamquam, inquit, e transfenna simul emissi, spe citius ripas occupare contrarios.* VALES. *Tamquam per transfennam* auf ein Tempo. W.

24. [Ut vero certaminibus finem vespere dedit incedens.] *Vespere incedens* quid sit, haud facile dixerim; aut quis ita locutus sit. In codice Colbertino legitur: *Ut vero certaminibus finem vespere dedit incedens*. Legendum itaque puto: *Ut vero certaminibus finem vespere dedit intendens*, id est, vespere intenta, plena, protracta.] HADR. VALES. Atqui est imitatio Virgiliana ex fine Eclogae vii. *Et invito processit vesper Olympo*. Et Hadrianus nunc pronunciat contra fratrem ad lib. xxxi, xi, ubi ex Tacito citatus locus omnino hunc locum tuetur. ORON.

[*Vespere incedente*] Equidem cum Gronovio et Ernestio nihil mutandum esse arbitror, cum Ammianus *incedere* et aliis rebus iungat, quibus alias iungi non solet, v. c. *incedit inopin* xxii, 13. W. Graeci sic usurpant verbum *χωρεῖν*, v. c. Aeschyl. Pers: 582. καὶ οὗτ' ἔχωρεν. ERT.

[*serum tempus*] anni scilicet, hiemisque appropinquantis. *repelebat*, dissuadebat. W.

26. *Arcus caelestis conspectus assidui, quae species unde ita figurari?* *Lucretina lib. vi. 523.

*Hinc ubi Sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fudit nimborum aspergine contra;
Tum color in nigris exsistit nubibus argui.*

Apul. de Mundo p. 727. ed. Floridi: *Irim vulgo nuncum esse aiunt, quomodo imago Solis vel Lunae humidam et crassam nubem densamque nimbis speculi colorat, et medietatem orbis fulsecat*. De hac re plenius mathematici tractatores. LINDENBR.

[*Expositio de rebus ostendet*.] Ita primus hunc locum resiliit Gelenius, quem Castellus mirum ac prodigiosum in modum ante corruerat. Sed emendationem Gelenii equidem probare non possum. Nam quis umquam sic locutus est? *Expositio de rebus ostendet*. In codice Regio et Editione Rom. totus hic locus sic legitur: *Unde itaque figurari et solita exposita durebis ostendet*: nisi quod in Editione Rom. excusum est *durabis*: *In Tolos. *dura vis*: * [In Colbertino: *Unde itaque ignari et solita exposita dura bis ostendet*.] Ex cuius licet inquinatissimae scripturae vestigiis hanc verillimam loci huius emendationem sum odoratus: *Quae species unde ita figurari sit solita, expositio brevis ostendet*. VALES.

[*Humoris spiramin*] vapores calidi humidique. *Aspergines parvas*, pluviam tenuem. W.

[*Splendida facta*.] Codex Regius [et Colbert.] Editioque Rom. scriptum habent *splendide facta*. Unde suspicor Marcellinum uno verbo scripsisse *splendefacta*. *Sic *nitescenta* apud Iuvenum l. i. Hist. Evangelicae, et *candificare* apud Augustinum in Psal. 67. VALES.

[*Contra igneum orbem supinnitur*] Soli e regione opponuntur. *In nostro mundo*, in coelo, *quem sphaerae dimidiae parti rationes physicae superponunt*, quem terram nostram amplecti hemicycli forma physici putant. W.

27. *Luten — flavescens, puicea, purpurea, coeruleo concreta et viridi*] Cur hi potissimum, non alii colores existant, et unde

fiat, ut hoc, non alio ordine sese excipiant, id subtiliter magis et poetica dictione exposuit, quam ad veram scientiae subtilitatem. W.

28. *Dilutior*] languidior. *Excitator* vividior. W.

Receptione spiritus.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ediderat, pro *receptione spiritus*: cum in Editione Rom. sic legeretur: *Pro recitatione spiritus fulgores eius purissimi e regione deslorat.* In Ms. Flor. pro *relicatione* legi monuit Lindenbrogius, [ut legitur in Colbert.] Ego vero in codice Regio *et Tolosano* scriptum reperi, pro *reciprocatione spiritus*. VALES.

Pro receptione spiritus fulgores eius purissimi deslorat.] Locus vel Ammiani, vel librationum culpa obscurus. Si pro *receptione* legas *reciprocatione*, quod nonnulli Codd. habent, si *spiritum* pro aëre positum sumas, [uti xx. 3. terra *spiritus* cuiusdam interni motu suspensa] si voci *deslorare* metaphoram exuas, ut sit quali *decerpere*, sibi *sumere*, *arripere*: tum aliqualem sensum habebis, nempe hunc, quod fulgores solis purissimi repercollis per aera radiis ad se rapit. — *Purpurat*, purpureum colorem, sed quem nos violaceum solemus appellare, exhibet. W. Vereor ut scribendum sit *purissime*. ENF.

Radium splendorem conspuens.] Huius scripturae auctor est Gelenius. Castellus enim et Accursius Romanae Editionis scripturam retinuerant, quae omnium scriptorum exemplarium consensu firmatur. Ea autem est, *radiorum splendor conspiciens*, etc. Unde sic scribendum esse conicio: *Quod intermicante asperginum densitate, per quas hauritur radiorum splendor, conspicientibus ostendit adpectum flammeo propiore.* Ceterum de coloribus Iridis eorumque causis videndus est Arist. in lib. 3. Meteor. cap. 3. Est etiam elegans arcus caelestis descriptio in Ep. 44. Magni Basilii ad Gregorium Nyssenum. VALESIIUS. Quanto lenius colligitur ex tot clarissimis verae scripturae indicis? quod *intermicante asperginum densitate, per quas moritur radiorum splendor, conspiciens ostendit adpectum flammeo propiore.* Nullus dubito, quin auctor ita scripserit. Unde sic edere sustinui. GRON.

Moritur splendor] exstinguitur, languescit. *Conspiciens*, se. homo vel oculus. W.

30. *Apud Poëtas legimus saepe, Irim de coelo mitti, cum praesentium rerum sit status mutatio*] Hinc est, quod Iris αἴγυλος θεῶν vocatur. Plato in Cratylō. Eustath. in Homer. Iliad. 3. pag. 296. τὴν Ἴριν ὃ μὲν μῦθος δαίμονα χερσόπτερον βούλεται εἶναι, εἰδούσαν, ὃ ἐστὶν ἀγγέλλουσαν τὰ τῶν θεῶν. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 4. v. 77.

Velocem roseis demittit nubibus Irim:
It Phrygas Alcides, et Troiae differat arma:
Nunc, ait, eripiat dirae Titana volucris.
Divā volat, deserique vix celebranda parentis
Imperia.

Idem lib. 7. v. 186.

— — *Volucrum tunc aspexit Irlm,
Festumquo tubet monitis parere Diones,
Et iuvenem Aesonium praedicto sistere luro.*

Lucianus περί θυσίων (T. III. Bip. p. 74.) ἡ ἱερὴ καὶ ὁ ἱερὴς
ὄντες ὑπερταί καὶ ἀγγελιαφόροι τοῦ Διός. Vid. Virgil. Aeneid.
IX. et ibid. Servium. LINDENBA.

Cum pr. rerum sit status mutatio.] Hic locus ex Augustana
Editione egregie est relinutus, quem Gelenius foede pro arbitrio
corruperat. In Editione Rouss. et Ms. Flor. [ac Colbert.] *et To-
los. * verba transposita erant hoc modo: *Legimus saepe nimirum
de coelo hiuc verti necesse miti cum praesentium rerum sit
status. Suppetunt, etc.* Sed Accursius, sive ex Ms. suo codice,
sive ex coniectura eam luxationem restituit, laudem certe non
mediocrem meretur. In exemplari Regio scriptum inveni: *Legi-
mus saepe nimirum de caelo mitti, cum verti necesse sit praesen-
tium rerum status.* VALES.

31. *Urebat eius anxiam mentem.*] Comparat tacite Constan-
tium Tiberio, illumque sic describit verbis, quae Suetonius de
hoc edidit cap. 66. *Urebant in super anxiam mentem varia un-
dique convicia.* Male paulo post Gallica editio revertitur.
ORON.

Velut patefacta lanua divitis domus.] Metaphora est a ple-
beis hominibus, qui postquam iudicis domum vix exorato ostia-
rio ingressi sunt, haud impetrato quod acturi venerant revertun-
tur, vel certe translatio est ab effractoribus, qui noctu expugnata
divitis cuiuspiam domo, concursu tamen familiae frustrati repel-
luntur. Ita Constantius post inaximos apparatus traiecto Euphra-
te, re infecta, nec expugnata Bezabde redire cogebatur. VALES.
Istarum comparisonum neutra satis digna Imperatore, quod pace
vel Valesii, vel Ammiani potius dixerim. VV.

32. *Aerumnosam perpeffus aestatem.*] Hanc scripturam exco-
gitavit Castellus, temere et absque iudicio, ut solet. Quippe
Constantius post aequinoctium autumnale Euphratem traiecerat,
ut Bezabdem obsellum iret, teste Marcellino supra c. 7. Autu-
num igitur, non aestatem corrigere debuerat: sed longe aliter
Editio Rom. [et Colbert. Codex.] *Erumnosam perpeffus etulerat,
sed atrocita, diuque desclenda.* Atque ita plano Regius codex, nisi
quod, *eculerint* habet. [Forte scribendum est: *Aerumnota perpef-
sus, ut retulimus, et atrocita diuque desclenda.*] VALESIIUS. Aut
fallor, aut hoc est Ammiano dare novum Castellum. Hoc enim
digna est illa coniectura, non ingenio Valesiano, sive illam Hen-
rici dicere debeamus, a quo adnotatam in eius exemplari Hadria-
nus inclusam uncis evulgando auxit fraterna commentaria, sive
ipsius Hadriani, qui sustinuit tam aliena et arcessita inserere con-
textui, quem curavit. An quia *to tul* occurrit in scripta lectione,
inde reliqua sic violente tractanda fuerunt? Vel unus hic locus
merebatur novam editionem huius auctoris, quem sic mollissime
fingens restitui: *Redit in Syriam aerumnosam, perpeffus et ulce-
rum sed atrocita diuque desclenda.* Omnino eam fides Mssorum
recusat, ut *aerumnosam* reseramus ad *Syriam*, ut *aerumnosum*
am dixit Tullius. In reliquis nihil praeter Mssos. Hinc red-
Ammiano suum. OROX. Valesiana correctio facillimum,

fateor, praebet sensum, frigere tamen verba *ut retulimus* videntur. Non erat vero, quod Gronovius ideo more suo, id est, inurbane inveheretur in Valesios; nec video, quid sit, quod unus hic locus mereatur novam editionem Ammiani; quem cum *mollissime fingens* rellituisse iactat, mihi non mollis, sed dura admodum illa emendatio et contorta videtur. Ut enim taceam, *aerumnosam* ad Syriam relatum non placere, quid voculae *sed* agam non magis exputo, quam unde *ulcerum* pendeat (qua voce profecto novum ulcus Ammiano infixit) nisi Graecam rationem in mente habuerit, ut *ulcerum atrocita* eadem sint, quae *ulcera atrocia*. Ernestius totum locum intactum reliquit, quod nollem factum. W.

Fatali constellatione ita regente diversos eventus.] Ita vocat vim illam, quam dicimus fati, quae stellarum agitatione perficitur. Aldhelm. lib. de Virginit. *Fato et genesi gubernantur futura*, iuxta Mathematicorum constellationem. Tertull. de Idololatr. cap. 9. *Homines non putant Deum requirendum, praesumentes stellarum nos immutabili arbitrio regi.* Ea de re plura Firmic. Mathem. lib. 1. cap. 3. LINDENBR.

Evenerat hoc quasi fatali constellatione.] Cur hoc? quidni et hic, uti aliis locis, inprimis xvi, 10. mi Ammiane, aperte confessus es, Constantium, si quid feliciter gesserit, per Duces gellisso? W.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XXI. C. I.

1. *Intercluso*] praepedito, occupato. W.

Julianus agens apud Vieuunum] Huc pertinent quae de Iuliano scribit Gregor. Nazianzen. Orat. 1. gemini illum criminis accusans; et quod Augusti appellationem malo more usurpavit, et quod Constantium armis inlestitis ultro impetivit. ἐπ' αὐτὸν ἐκ-
οτραπεύει, καὶ τῆς δύσεως ἀπανίσταται, προφάσει μὲν ὡς ἀπολογη-
σόμενος ὑπὲρ τοῦ διαδήματος, ἔτι γὰρ ἰδοὺ κεῖται ἐαυτοῦ τὴν
ἀπόνοιαν, τὸ δ' ἀληθές, ὡς μεταστήσων εἰς ἑαυτὸν ἅπαν τὸ κράτος.
LINDENBR.

3. *Tutissimum ratus inimicum se monstrare.*] Huius consilii sui rationem explicat ipse Iulianus in Ep. ad Iulianum avunculum. *Primum*, inquit, *Dii ita iusserant, ut ei bellum inferrem, salutem quidem polliciti, si parerem; cunctanti vero perniciem.* Deinde ita existimabam, si me ei hostem ostenderem, fore ut ei incuterem metum, atque eo facto ad aequiores conditiones res esse venturas: quod si proelio res decerneretur, Fortunae ne Diis immortalibus eventum pernicioso, quaecumque ii decrevisset, exspectare. VALES.

Per amicitias fictas insidiis falleretur occultis.] Itaque Antigonus Rex hoc a Diis immortalibus precabatur, a fictis et simulatis amicis uti se praeservarent. Οὗτος θύων τοῖς Θεοῖς, πύχετο φυλάττειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι φίλων. Πυνθανομένου δέ τινος, διὰ ποίαν αἰτίαν τοιαύτην εὐχὴν ποιεῖται, ἔφη, ὅτι τοὺς ἐχθροὺς γινώσκων φυλάσσομαι. Stobaeus Serm. ccxiii. *Vide omnino elegantes Palladae versus Antholog. lib. 1. Tit. 75. εἰς Κόλακας. Οὐχ οὕτω βλάπτει. Adde interpretationem Alardi pag. R. C. b. et Lucilli εἰς Δολίους. * LINDENBR.

4. *Quinquennalia Augustus iam, Caesaribus quippe non licet, edidit celebravit.* W.

Diademate lapidum fulgore distincto.] Libanius in Orat. Consulari de Iuliani levatione loquens: προστιθεῖσα θαλαττίῳ χλαμύδος βαφῇ λιθοκόλλητον ταινίαν φέρουσάν τι καὶ αὐτὴν καρποῦ θαλαττίου. Adiciens murrinae paludamenti unctionae diadema lapillis ornatum, in quo inest etiam nescio quid foetus murrini: quibus verbis margaritas intelligit. Idem in Orat. lenebri (Reisk. 1. p. 386.) ταινίαν χρυσῆν nominat. Prius autem ex Imp. Romanis Aurelianus diadema capiti innexuit, ut legitur in Victoris Epitome c. 35. (qui tamen sibi non constat: nam diu ante Cali-

gulam diademate usum fuisse narraverat. W.) Mamertinus in Pa-
negyrico ad Maximianum Aug. c. 3. *Trabae, inquit, vestrae
triumphales, et sacres Conf. et sellae curules, et haec obsequio-
rum stipatio, et fulgor, et illa lux divinum verticem claro
orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Cedre-
nus tamen huius consuetudinis auctorem facit Constantium Ma-
gnum. *Quod δὲ αὐτὸν πρῶτον τῶν βασιλέων πάντων διαδήματι χρῆ-
σθαι καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περιεργότερον κοσμήσθαι.*
Quae verba ex Victoria Epitome verba videntur, in qua sic legi-
tur de Constantino c. 41. *Habitu regium gemmis, et caput
exornans perpetuo diademate.* Sed ne Victorem pugnantia lo-
qui dicamus! Aurelium quidem primum ex Rom. Principibus
diadema capiti innoxisse sentiendum est: sed non perpetuo usum
fuisse, verum in festis dumtaxat ac sollemnioribus diebus, perinde
ac Reges hodie solent. Constantius vero prius perpetuum
diadema gestavit: ilque exinde inter insignia Augusti Imperii ha-
beri coeptum est, nec Caesaribus erat concessum, ut ex superiore
Libanii loco et Marcellini nostri perspicui potest. In diademate
autem Principum Christianorum signum Crucis erat depictum, ut
testatur D. Hieronymus in Ep. ad Laetam de institutione filiae:
*Regem purpuras et ardentis diadematum gemmas patibuli salu-
taris pictura condecorat.* Ceterum Constantinus ob religionem
potius quam ambitionis causa videtur diadema perpetuo gestasse.
Clavus enim Dominicae Crucis illud connectebat, ut narrat D.
Ambrosius in Orat. de excessu Theodosii. VALES. Cf. Arntzenii
notas ad Aurel. Victor. Epit. 35. inprimis vero Spanhem. ad Lu-
liani Caesares p. 71. ubi et Constantini et Iuliani capita diade-
mato cincta ex numis exhibentur. W.

Xystarchae similis.] Tertull. ad Martyr. cap. 3. *Bonum ago-
nem subiturai estis, in quo Agonothetes Deus vivus est: Xy-
starches Spiritus sanctus.* Helych. *Ευστῶς, τόπος ὅθα οἱ ἀθληταὶ
γυμνάζονται.* Inde *Ευστῶχης ὁ ἐπιστάτης τῆς ἀθλητικῆς γυμνα-
σίας:* quos purpuratos praesedisse hic Ammiani locus indicat.
Vid. quae notat Ampliff. Petrus Faber, Semestr. lib. 1. cap. 22.
LINDENBR.

Xystarchae similis purpurato.] Xystarchae sunt, qui frequen-
tiori vocabulo Gymnasiarchae dicuntur, ut ex Helychio et Suida
notum est: quos purpuratos fuisse praeter Marcellinum, docet
Lucianus in Anacharsi (I. vii. Bip. p. 157.) *ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀρχὸν
οὗτος διέστησιν αὐτοὺς καὶ λύει τὴν μάχην. τεκμαίρομαι γὰρ τῇ
πορφύρεϊ τῶν ἀρχόντων τινὰ τοῦτον εἶναι.* Hos etiam coronatos
fuisse hic Marcellini locus videtur evincere, quod alibi legere non
memini. Agonothetas quidem coronatos fuisse constat et purpura-
tos, ex Suetonio in Domitiano cap. 4. et Libanio in Orat. de vo-
cationibus ad epulum Olympinum (Reisk. iii. p. 110.) ubi *Φα-
σγανίου τὸν στέφανον ἔχοντος* idem valet atque *ἀγωνοθετούντος.*
Eodem refero verba haec Dionis in lib. 60. de Nerone: *ἐν δὲ τῷ
γυμνασῷ ἀγωνίᾳ πορφύρεϊ καὶ στέφανον χρυσοῦν φλάμβανεν.* VALES.
Diversos a Xystarchis fuisse Gymnasiarchas, sine causa nonnulli
contendunt. Plura dabit van Dalen in Dissertat. p. 630. II. XV.

5. *Helenaē coniugis defunctae suprema.*] *Suprema* sunt τὰ
λείψανα. * Arnob. lib. 6. p. 189. in Didymaeo Milesio Cleochum
dicit habuisse *suprema* Leandrius. * Solin. cap. xv. *Suprema*

non contentus prosequi sumptu funeris, crinem tonsus est. Ammian. inf. xxi, 15. Supremis cum gemitu conclamatis. Lib. xxi. Collectis supremis aedes illis extruerebantur. Lib. 25. c. 10. Suprema et cineres. Lib. 30. c. 10. Post conclamata Imperatoris suprema. Solin. p. 13. Priscorum molem testantur etiam Orestis suprema, cuius ossa Olympiade quinquagesima et octava Tegeae inventa. Ammian. lib. 25. c. 9. Cum Iuliani supremis Procopius mittitur. LINDENB.

Helena coniugis defunctae.] Quam alii in puerperii doloribus interisse in palatio Iuliani, alii expulsam e palatio scripsere, ut ait Zonaras: ἐν τοῦτοις καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ τελευτᾷ, ὥς μὲν τινὲς φασί, τίστους παρ' αὐτῶ· ὥς δὲ τινες, ἤδη ἐκβεβηκυῖαν. Fuerunt et quidam, qui veneno a Iuliano necatam esse dicerent, ut docet Libanius in Oratione M. adversus Polyclem. Decessit autem, postquam Iulianus ab exercitu creatus erat Augustus, teste Iuliano in Ep. ad Aithen. (Idquo patet etiam ex xx, 4. ubi deficiente diademate, uxoris ut purpuream vittam arcessi iuberet, milites postulasse dicuntur. V.) In nummis antiquis FL. IULIA. HELENA. AVG. dicitur, si Goltzio fides. VALES.

Soror eius, Helena, Constantina, de qua vide xiv, 1, 2. ii, 22. V.

Sepulta est Constantina.] In Regio codice *Constantia* scribitur non hic solum, sed etiam in lib. 14. et ita plerique Scriptores eam nominant, Zosimus in lib. 2. c. 45. Petrus Patricius in Excerptis legationum, Zonaras, Auctor Chronici Alexandrini, denique Nicephorus Callistua. Sed *Constantina* scribi debet. Sic enim in veteribus nummis inculptum esse testatur Goltzius, FL. IUL. CONSTANTINA. AVG. Et ita eam appellat Victoris Epitome, [et Codex Colbertinus.] In Excerptis de gestis Constantini Constantiana dicitur manifeste duplicia scripturae vestigia. Haec porro adhuc virguncula aedem in suburbano viae Nomentanae (vid. Liv. iii, 52. V.) contruxerat S. Hagnae sacratam, in qua postea sepulta est. Hinc porta Nomentana hodie S. Hagnae appellatur: aedes autem ipsa ab auctoris nomine Sanctae Constantiae dicitur, corrupto, ut fieri solet, vocabulo. Nam Constantinam dici debere testatur vetus Acrostichis quae in eo templo etiamnum visitur, et a doctis viris publicata est. VALES.

6. Accidebat autem.] In Editione Rom. legitur *Accidat*: in Regio codice *Accendit*. HENR. VALES. [in Colbertino *Accidat*.] HADR. VALES. Hi codices forsitan indicant *excibat autem*, ut in fine huius libri, *Supremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis et luctu* cap. 13. Et sic alibi *Turbinitibus excitis occurramus*. GRON.

Accidebat] Malim *acuebat*, nisi forte aliquid deest. — *Constitens*. Melius coniicientis, ut referatur ad eius. VV.

7. Studioso cognitionum omnium] Idem iisdem verbis dixit xxv, 4. 7. VV.

Praenoscenti futura.] Notat id ipsum in Iuliano Greg. Nazianz. Κατὰ πρόγνωσιν ἐπὶ τὴν ἐκστρατείαν ἀρξείας. LINDENB.

Malivoli — pravas artes assignant.] Hinc sumit occasionem Ammianus de arcana futura praenoscenti arte, quae sapientibus viris contingere possit, subtiles et argutas ratiunculas afferendi,

quas si semel admiseris, nihil est in hoc genere, quod refellas. Sic vere Heynius in Proluf. de Ammiano Marcellino p. cxxxv. W.

8. *Perennium immutabilem, aeternorum, spiritus omnia permeans, semper et ubique vigeus praesens et efficax ideoque et praesentiens. Substantiales potestates, daemones (intelligentias etiam barbare vocant)* cf. xiv, 11. vano modo placatae conciliatae. W.

Ex perpetuis fontium venis.] Castalii fontis fatidicas venas intelligit. oraculo Apollinis claras. Niceph. in Synes. LINDENBR. Quum sic praescae editiones, atque etiam Gallica Henrici, nec notetur ulla varietas, unde Hadrianus istam auctoritatem, ut ederet fontium? GRONOV.

Numen praesse dicitur Themidis.] Copiose hunc locum interpretatur vir eruditiss. Steph. Pighius in lib. cui Themis Dea titulus, pag. 72. LINDENBR.

Iovis vigoris vivifici, per quem omnia vivunt, Theologi veteres collocarunt. Iupiter est Dominus totius naturae. Themis praestit legibus, ordini naturae, et oraculis: serius iustitiae Deam esse voluerunt Mythologi. Iovi πάρεδρος (quod Ammiano est in cubili solioque) occurrit ap. Pindarum Olymp. viii, 28. v. Arnaldum de Diis Parediis p. 154. Hemistichium ad Aristoph. Plut. p. 14. et omnino Groddeck de hymnis Homericis p. 71. W.

10. *Extis pecudum, in species converti suctis innumeras]* quae tam multis modis, situ, sanitate cet. differunt. W.

Tages nomine quidam monstrator, ut fabulantur, in Etruriae partibus emeruisse subito visus.] Marcian. Capell. lib. vi. Etruria regio tam indigetis, Aeneae foedere, quam remedium origine, atque ipsius Tagetis exaratione celebrata. Vid. Livius, Gellius, Censorinus. de die Natal. LINDENBR. Conf. de Tagete, quae notata sunt ad xvii, 10. W.

11. *Aestuanti]* per entusiasmum, uti recte Ernesti. W.

Sed loquuntur divina.] Id est, Dei ore eorum loquuntur. Sic apud Graecos τὸ θεῖον pro Deo sumitur: et apud Marcellinum in fine libri 22. c. 16. *Sed si intelligendi divini additionem multiplicem, etc.* Ita Arnobius in lib. 6. initio: *Ipsam caput ac dominum summum, ipsum Regem, cui debent nobiscum divina quod esse se sentiunt.* Omitto Calliodorum lib. xi. Ep. x. *Malim tamen hic legere, et loquuntur divina.* Sic daemones pronuntiare divina dicuntur apud August. lib. x. de Civitate cap. xxvi. et xxvii. VALRS.

Sol — nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans] Nos omnes igitur, quotquot sumus, particulae Solis sumus? W.

Crepitus vocum] soni aurem subito ferientes. *Occurrentia signa phasmata. Siderum sulci, astra ad speciem e coelo delabentia sulcosque trahentia per aërem.* W.

12. *Somniorum autem rata fides.*] De somniorum certitudine Aristotel. περί τῆς κατ' ὕπνον μαντικῆς, et in eum Themistius. Hippocrat. περί ἐνυπνίων, Synes. περί ἐνυπνίων, et in eum Niceph. Artemidor. et Achmes, (cf. Gronov. Praef. p. xvi. W.) ex quorum libris plenior huius rei notitia percipienda. LINDENBR.

Fixa et stabilia] fide digna et eventum habitura. *rectissime* directe, vid. ad xv, 7, 3. W.

13. *Vanities*] vanitas; sed ceterior latitantes plures eiusmodi formas admittit. v. c. magnities, minuties, pinguities. v. Wernsd. ad poet. min. iii, 319. — *Subsistit* cessat, pretium amittit. W.

14. *Tullius*.] Locus est in lib. 2. c. 4. de Natura Deorum. [Idem Cicero in libro 1. c. 52. de Divinatione sic scribit: *Malo coniecta maleque interpretata, falsa sunt non rerum vitio, sed interpretum inscientia.*] VALES.

Extra calcem longius quam par est, *decurrents*. Proverbium sumtum a linea vel sulco calce (postea creta) expleto, unde equi in Circo decurrentes emissi revertebantur. *Prospecta praevisa*. W.

C A P V T II.

1. *Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus quatiens scutum varis motibus exerceretur in campo.*] Sunt qui *αγχιλασσις* ludum hic intelligunt; ego ad exercitationem militarem potius referendum putō, de qua Veget. lib. 11. cap. 14. LINDENB.

Quatiens scutum.] Inter exercitationes militares fuit olim scuti concussio atque rotatio. Sic enim Vegetius in lib. 2. cap. 14. *Qui, inquit, dimicare gladio, et scutum rotare doctissime noverit, qui omnem artem didicerit armaturae.* Et in lib. 4. cap. 1. *No-rit iactare scutum, et obliquis ictibus venientia tela deflectere.* Et Sidonius in Panegyrico ad Maiorianum Aug. v. 248.

clypeumque rotare

Ludus, et intortas praecedere salibus hastas.

et Lucanus in Panegyr. ad Pisonem, in Catalect. poet. p. 121. Scalig.

Arma tuis etiam si forte rotare lacertis, etc.

Veteres Latini id *ventilare* dicebant: unde in Glollis legitur, *γυμνάσαι, exercere, ventilare*: ei *ventilator, ὀπλοπετής*. Eamque ventilationem intellexit Propertius in lib. 4. El. 4. v. 19. de Tarpeia:

Vidit arenosis Tatium proludere campis,

Pictaque per flavas arma levare iugas.

et Manilius in lib. 5. 88.

Aut solo vectatus equo nunc arma movebit.

Quem quidem versum recte Firmicus de militaribus armaturis accepit, et immerito ab Scaligero reprehenditur. Etenim inter armaturae seu pyrrichiae partes non postrema fuit haec ventilatio, ut egregie docet Claudianus in Consulatu vi. Honorii. De hoc etiam more intelligendus est Hegesippi locus in lib. 5. cap. 37. *Namque is, inquit, successu laetus certaminis dum tripudiat atque exultat, concussoque clypeo simul ac gladio proludit.* Haec cum ita sint, non assentior Turnebo, qui in libro 27. Advers. hunc Ammiani nostri locum de trocho intellexit. HENR. VALES. Haec Turnebi concussio non decuit Henricum Valesium, quem eam diu civis eius iam praecepisset Passeratius ad Propertium 3, 14, qui et Mercurialem illic citat. Nimis igitur tarda et capitata. GRONOV.

[De ea iactatione scuti, populo etiam exhiberi solita in spectaculis, elegans est epigramma xxxix. libri ix. apud Martialem; ubi Agathinus dicitur ita parmam rotasse ac ventilasse, ut numquam caderet, sed semper aliqua parte corporis exciperetur, et vel pedi, vel tergo, vel etiam ungui insideret.] HADRIANUS VALES. Vid. Casaubonum ad Scr. Hist. Aug. T. 1. p. 238. Salmas. ad eosdem T. II. p. 600. W.

Axiculis quibus orbis erat compaginatus.] Orbem pro scuto posuit, non pro trocho, ut putabat Turnebus. Sic Valerius Flaccus in lib. 1. Arg. v. 452.

clari decus adiicit orbis,

Quem genitor gestavit Abas.

et Claudianus de bello Gildonico v. 211.

clypeique recaudit orbis.

Denique Ennodius in Epiphanii Vita: *Licet pectus meum lorica non deferat, et adfidue manum orbis aeratus includat.* * Axiculi autem heic sunt tabulae, ut ait Lipsius lib. 3. de Mil. cap. 2. Sic in libro 16. c. 8. Marcellinus asseres et axiculos pontis iunctum commemorat. * VALES. *In vanum excussis*, dissilientibus. W.

Ansa remanserat sola.] In Editione Rom. hic et ubique pro *ansa* scriptum reperi *ampla*: neque aliter in codice Regio [et in Colbertino] * et Tolos. * Quid, quod et apud Servium in 7. Aeneidos eodem modo corruptum hoc nomen est? Ad hoc enim hemistichium,

et picti scuta Labici.

Glaucus, inquit, Minois filius venit ad Italiam, et cum sibi imperium posceret, nec acciperet, eo quod nil praestabat, sicut pater eius praestiterat, zonam eis transmittendo, cum autem hac, disincti esset: ostendit scutum, a quo et ipse Labiens dictus est, et ex eo populi, ἀπὸ λαβῆς, quam Latine amplam vocamus. lege *ansam*. Idem est error apud Rufinum in libri x. Historiae Ecclesiasticae capite 12. Sed Eusebius qui apud Nicomediae erat, amplam temporis nactus occasionem. In MSS. codicibus postrema vox deest. Scribo itaque, *ansa* temporis tractus. * [Tamen initio libri xxi. Ammiani Marcellini codex Colbertinus sic praefert: *Cum apud Partios adhuc Caesar Iulianus quatuor scutum, variis motibus exerceretur in Campo: axiculis quibus orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ampla remanserat sola: quam retinens valida manu stringebat.* Ubi vulgati librimendose exhibent, *ansa remanserat sola.* Praeterea in fine libri eiusdem xxi. c. 16. ita in codice Colbertino. scriptum lego: *Si affectatae dominationis amplam quamdam falsam reperisset, aut levem*: pro quo vulga editi libri obtrudunt, *dominationis ansam quamdam.* In libro item xix. c. 3. *amplam laudis* pro *ansam*. Denique quotiescumque apud Marcellinum editi, libri *ansam* nobis ingerunt temeritate Criticorum intrusam, codex Colbertinus optimae notae *amplam* dilerte religioseque servat: ut iam supra notavi. Nec dubito codices veteres, Regium, Vaticanum, Narentinum, Tolosanum, Florentinum, ac reliquos, ea in re semper cum Colbertino consentire. Quare nullam apud Rufinum et Servium supra laudatos mendam subesse, ac nihil in nomine *amplae*

apud utrumque mutandam et corrigendam esse existimo: persuasissimumque habeo, Latinos eorum temporum scriptores *amplam* pro *ansa* dixisse; *amplam* seu λαβὴν *scuti*, *amplam* temporis, *amplam* laudis, *amplam* dominationis: id est *ansam*, et *facilem* atque *commodam* arripiendi Imperii occasionem. Inde *hastile* venabuli, *hastile* hellebardae, *hampe* uoltri vulgo appellitant, *la hampe* d'un épieu, *la hampe* d'une hallebarde: haud dubie ab *ampla* deducto vocabulo. Quidam pro *hampe* corrupte proferunt et scribunt *hante*, et eius nominis varias origines frustra comminiscuntur. MADR. VALES.] Castellus hunc nodum cum solvere non posset, sic edidit, *ochana remanserant sola*: audacter quidem, non tamen contra mentem Auctoris. Etenim *ansa* idem est quod Graece ὄχανον, teste Helychio et Scholiaste Aristophania ac Sophoclis in Aiace. Carum id iouentum fuisse, docet Herodotus in lib. 1. et auctor Etymologici Magni in v. κανόνες. Unde Anacreon καριοεργός ὄχανοιο dixit alicubi, teste Eustathio in Iliad, 277α. Dicebantur et πόρπακες eiusmodi ansae scutorum, erantque χιαστοί, ut ait Eustathius in Iliad. 2. et 12. id est, decussatae in formam X litterae: quamquam aliter quoque formabantur, quemadmodum apparet in veteri pictura Thoracomachi post Notitiam Imperii Rom. Huius ansae ope scutum in orbem movebatur, quod et Scholiastes Aristoph. in Equitibus declarat: περιφερὴς δὲ οὖσα ἡ ἀσπίς ἐκινεῖτο κυκλικῶς διὰ τοῦ πόρπακος. IDEM.

2. *Haeco firmiter, quod tenebam.*] Sic Caesar ap. Sueton. c. 59. *Teneo te, Africa.* W.

Horrore medio noctis.] Bene ita in Ms. et perperam in vulg. *horn media noctis.* Lib. xxvi. *Medio noctis horrore incnatum adortus occidit.* Lib. xxviii. *Anepsiam per horrorem tenebrarum audire disposuit.* Sulpic. Sever. in Vita D. Mart. lib. iii. *In illo noctis horrore tacere aliena limina.* Id paullo ante dixerat, *profundae noctis silentio.* LINDENBR.

modo non] prope. cf. xxxi. 1. et alibi. W.

Ζεὺς ὅταν ἐς πλατὺ] Citant eosdem hosce versus Zosimus iii. 9. et Zonaras xiii. 11. LINDENBR. Variatur ibi in nonnullis, sed levioribus, et quae sensum non mutant. Sic Zosimus v. 1. pro μόλῃ habet πύλη. — v. 2. πέντε πρό πέμπτη. — v. 3. pro εἰκοστῇ Zonaras εἰκοστῆς. W.

4. *Adhaerere cultui Christiano fingebnt, a quo iam pridem occulte desciverat.*] Gregor. Nazianz. Orat. 1. in Iulian. τὸ μὲν πολὺ τῆς ἀσείβειας κατέκρυπτεν, ὑπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς τοῦ πρῶτοντος παιδαγωγίας· οὐκ γὰρ τὸ φανερῶς ἀσεβεῖν ἦν ἀσφαλές. ἐστὶ δ' ὅτε καὶ παρεγύμνου τὸ τῆς γνώμης ἀπόρρητον τοῖς δευτέροις τὴν ἀσείβειαν ἢ τὴν συνέσιν, ἢ τε τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν λόγοις πλέον, ἢ καλῶς εἶχεν, ὑπὲρ ἑλλήνων διατεινόμενος. LINDENBR.

A quo tampridem occulte desciverat.] In Asia scilicet, inductus a Maximo, Prisco, et aliis Aedesii discipulis, ut narrat Eunapius in vita Maximi p. 94. et Libani in *προς Φωνητικῶν*. Unde Nazianzenus Gregorius in steliteut. 1. Asiam Iuliano impietatis, et magicarum artium scholam fuisse dicit. VALES.

Die quem Christ. Ephiphania dicunt.] Idem narrat Zonaras: ἡδὴ δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἐξομσάμενος πιστὴν, ἠύλαβετο διὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, εἰδὼς σχεδὸν ἑμπαντας Χριστιανούς ὄντας. διὸ

ευσκιάζων τὴν ταυτοῦ πατρίαν, ἕκαστον ἐκέλευε θρησκειῶν ὡς βούλοιο-
το. αὐτὸς δὲ τῆς γενεθλίου τοῦ σωτῆρος ἡμεῖς ἐφεστηκυίας εἰσηλ-
θὲν εἰς τὸν ναόν, καὶ προσκυνήσας, ἢ ὁμόδοκος τοῖς στρατιώταις
δοκῇ, ἀπῆλθε. Cum vero tanpridem Christianam eiresset fidem,
verebatur ob id milites: quos prope universos Christinnos esse
norat. Quare malitiam suam occultans, unumquemque pro ar-
bitrio suo cultum sequi quem vellet praecepit. Ipse natnli Do-
mini Ecclesiam ingressus, adornio numine discessit, quo eiusdem
cum militibus cultus esse videretur. Ubi notandum est, Natalem
Domini dici, quem Marcellinus Epiphania dixerat: quae non sunt
inter se pugnantia. Nam Orientales diutissime crediderunt Chri-
stum 8. Idus Ian. et natum et baptizatum esse, et utramque sol-
lemnitatem non bisariam, ut in Occidente, sed uno eodemque die
celebrabant, qui Epiphania dicebatur. Vide Callianum Collatione
x. cap. 2. VALES. Cf. etiam Schreiter ad Gibbon. T. v. p.
251. W.

C A P V T III.

1. Post ictum foedus] cum Constantio XVI, 12. XVIII, 2. W.

* Confines Raetis tractus.] Memini Velferum in lib. Rerum
Augustanarum emendare Raetiarum tractus. Cui accedit Cluve-
rius in libro 3. German. capite 4.* VALES.

2. Disimulatum] impune relictum. Redivivas bellorum ma-
terias excitaret, novis Alamannorum seditionibus occasionem da-
ret. W.

3. Prope opidum Sanctionem.] In Regio codice reperi San-
ctionem, cuius alibi, quod sciam, mentio existat nulla. Ac viden-
dum, ne scribendum sit Befantionem, ut supra in lib. 20. * Sed
tamen viri docti Sanctionem aiunt esse opidum Seckingen in dex-
tra ripa Rheni ex adverso Rauraci agri situm: quibus assentitur
Cluverius in libri 3. capite 4. (et Schoepflin. W.) maxime cum
ex Ammiano constet, Vadomarii Regnum fuisse contra Rauracos,
et Romanos apud Augustam Rauracorum transire solitos Rhe-
num.* VALES.

4. Mortuo Gundomado] XVI, 12, 17. W.

Per Fecialem mandaverat.] Sic Castellus emendavit, cum in
Editione Rom. reperisset ita scriptum, effaciatem mandabat,
prout etiam in Ms. Regio legitur ac Flor. et Valentino, [ac Col-
bertino.] Unde iampridem conieceram sic scribendum esse: Hunc
sibi fore existimans fidum, secretorumque taciturnum exsecuto-
rem et efficacem, mandabat, etc. Atque ita ad oram Regii co-
dicis eadem manu adnotatum esse postea comperi. Quid, quod
et Loisellus ad marginem sui libri ita emendaverat? *Sic Ammia-
nus in libro XXVIII. exsecutorem rei fidum et efficacem.* VALES.

Scribebatque.] Id quidem affirmat Libanius in Orat. fune-
bri, pag. 286. (Reisk. t. p. 557.) πάλιν ἐπὶ ταυτὸ πάλαισμα Κων-
στάντιος ἀφίκτο καλῶν γρίμμασι τοὺς βαρβάρους ἢ πρότερον, καὶ
χάριν αὐτῶν καταδουλοῦσθαι τὴν Ῥωμαίων, ἐπειδὴν ἐπινοκεῖν ἐν πολ-
λῶν ἑνα. Rursus ad eandem palaestricam artem Constantius se

converſit, barbaros per litteras evocans ut prius; (Magnentiano ſcilicet bello) et gratiam hanc ab iis poſcens, ut Rom. provincias in ſervitutem redigerent, uni e multis perſuaſit ut peſceret. Ipſas etiam Conſtantii litteras, quibus barbaros adverſus ipſum concitaverat, a ſe interceptas eſſe, ait Iulianus in Ep. ad Athen. p. 286. Spanh. quas, cum adverſus Conſtantium profiſceſſetur, ſingulis civitatibus et militibus legendas dabat, teſte Libanio in Oratione funebri, et Socrate in lib. 3. VALES.

Ut dignum par eſt. Cic. Tusc. II. 5. Quid enim minus eſt dignum, quam tibi peius quicquam videri dedecore, ſlagitio, turpitudine? Plura reperies exempla in Miſcellaneis. Obſervat. novis T. II. p. 88. — Ducatum per Phoenicem regens conſt. infra xxvi. 8. ubi ex Duce et Rege. Caefar tuus diſciplinam non habet diſciplina ei opus, in ordinem cogendus eſt. W. s

CAPUT IV.

1. Rapere] i. q. capere. Cf. xxviii, 6, 27. W.

2. Philagrium Orientis poſtea Comitem.] Comes fuit Orientis imperante Theodoſio. Antonio et Syagrio Coſſ. anno Domini 382. ut apparet ex lege 41. Cod. Th. de curſu publico: quod confirmat etiam Libanius in Orat. de vita ſua pag. 64. (Reiſk. I. p. 129.) ubi de paenuria annonae loquitur, quae fuit Antiochia Theodoſii temporibus: Φιλάγριος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τὸν μείζων θρόνον ἦκων, etc. Id eſt: Philagrius vir Cl. ſuperiori po- teſtate praeditus: quibus verbis Comitum Orientis designat, ut notavi ad librum 14. Eiusdem Philagrii meminit Libanius in Reſponſione ad cuiusdam paedagogi maledicta pag. 638. (Reiſk. II. p. 268.) Oriundus autem erat ex minore Armenia, ut didici ex Epist. 102. Libanii ad Philagrium. VALES.

Philagrium.] Reineſius adſcripſit: „Philagrius Cappadox eo tempore, quo Athanaſius, necato Georgio Episc. Alex. Ariano, ultimis menſibus A. 362. redierat Alexandriam, iterum Praefectus Aug. Alexandriae factus eſt; ἡγεσβείη τῆς πόλεως καὶ ψήφῳ τοῦ βασιλέως, Naz. Or. 21. eis μέγαν Ἀθανάσιον.“ W.

Chartulam tradidit, mandavitque ne aperiret vel recitaret. niſi Vadomario viſo cis Rhenum.] Simile mandatum navicularius olim a Demetrio datum fuit, cum in Europam tenderet. Polyaeus Strateg. lib. 4. aliudque exemplum in Inſulconie habemus apud eundem lib. 5. LINDENB. Cf. c. 16. W.

5. Vadomarium ſortiter apprehenſum.] Hunc intellexit Libanius in Orat. funebri pag. 286. (Reiſk. I. p. 558.) ὁ δὲ ὁμοῦ μὲν ἐλθόντων, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄγροῖς οὐς εἰλήφει. μισθόν, ἐτρώφα, καὶ ὡς ἂν ὀκνῶς τις συνεδίσταμι τοῖς ἐνδίδει στρατηγοῖς. καὶ τὸν μὲν λῦσαι τὰς σπονδὰς ὑπομέναντα πίνοντα εἶχε. Hic autem ſimul latrocinebatur, ſimul in agris quos mercedis loco acciperat, genio indulgebat: ac velut ſimplex aliquis et mi- nime inſalis, cum noſtris ducibus cenabat. Hunc igitur qui foedus violare ſuſtinnerat, potantem comprehendi iuſſit Iulianus. Idem narrat Libanius in προφωνητικῇ pag. 180. ubi quod dici,

dicat, Vadomarium captum noxiorum more solcatis lateribus esse vexatum, auctoritate Marcellini refellitur. VALES.

Apud signa] in castris. *Textu lecto iussorum praelectis exercitui Iuliani mandatis.* W.

8. *Superato Rheno.]* Huius postremae Iuliani expeditionis adversus Alamannos et Vadomarii pagos meminit et Libanius in Oratione illa funebri, quam verius historiam rerum Iuliani dixeris, pag. 286. Adeo ubique historiae quam orationi seu πολιτικῷ λόγῳ similior est. VALES.

C A P V T V.

1. *Coniectans, quantas intestinae cladis excitaverat moles]* dignitate Augusti suscepta bellum civile vix evitari posse. *Profecta palam defectione,* si aperte armataque manu Constantium praeveniret. W.

2. *Magis committiones.]* Hoc inusitatum. Infra c. 13. in orat. Constantii est *avantiissimi*. [Legendum fortasse *magnanimit.* ERF.] *Gestorum amplitudinae* intelligi potest vel de rebus a se praeclare gestis, vel de Augusti dignitate, vel de utroque. *Hoc opperiri consilium vos expectare,* quid ego in futurum consilii ceperim. W.

Plus enim audire quam loqui militem decet.] Plautina imitatio ex Epid. Act. 1. Scen. 1. v. 57.

Scire satius est, quam loqui

Servua hominem: ea sapientia est.

*Et in Ml. glor. Act. 2. Sc. 5. v. 67. *Plus oportet scire servum, quam loqui.* Curtius lib. 7. c. 4. §. 9. *Servo esse utilius parere dicto, quam asserre consilium.* Idem Plaut. in Milite glorios. Act. 2. Sc. 6. v. 80. *Satin obit — — hominem servuū domitos habere oportet oculos et manus orationemque.* Veget. lib. 11. cap. 14. talem Canturionem eligendum dicit, *qui sit vigilans, sobrius, agilis, magis ad faciendā quae ei imperantur, quam ad loquendum paratus.* LINDENBR.

Abiectis absolvam.] Legendum videtur *abiectus*, id est *simplicius*. VALES. *Abiectus* placebat etiam Ernellio. Fortasse tamen Substantivum aliquod excidit, *ambagibus, lenociniis* vel simile. W. Valesius vellem istum voc. *abiectus* significatum exemplis firmasset. Incuriose et *abiecte* verbum positum legitur ap. Gellium II, 6. sed illius loci alia ratio est. ERF.

3. *Arbitrio Dei coelestis* et paucis interiectis: *Deo vobis-que faventibus.* Caute de uno Deo loquitur, quamquam paganus, ne milites Christianos offendat. W.

4. *Laborum quos exhaustimus]* pertulimus. Cf. Davif. ad Cicer. Tuscul. 1, 36. et 49. *Examina aetatum.* Examina pro magno numero, uti *dilationum examina*, xxx, 4. W.

5. *Altius maiora* (alterutrum abesse poterat) *affecto.* — Id *prae me ferens* haud temere mihi persuadens. W.

6. *Adversa]* quae fortasse a Constantio imminet. *Dua integritas rerum intentioni astrae voluntatique respondens,* dum COMM. IN AMMIAN. I. C c

re adhuc integra nihil aperte saltem hostes contra nos moliantur. *Regiones Illyricae*, quae parebant Constantio. W.

7. *Utque est mos fidentium Ducum.*] Sic primus edidit Gelenius, cum et Editiones et Mss. codices omnes scriptum haberent: *Ut quos ex more fid.* Unde Lindenbrogius coniecerat, *vosque ex more, etc.* Sed coniectura nostra a velligiis praeae scripturae minus recedit. VALES.

Fidentium] fidelium? *Producturo demonstraturo.* W.

8. *Quod ita nos illustrarunt.*] Elegantior exisset sententia, si particulam negativam addideris hoc modo: *Quod haud ita nos illustr.* etc. *In M. Tolosano legitur, *quod ita non illustrant.* VALES.

10. *Iussique universi in eius nomen iurare sollemniter.*] Sacramenti militaris formula erat, OMNES SE PRO IMP. CASUS QUOD VITAM PROFUEBINT PERLATUROS. *Ammian. lib. 21. Huc respexit Arrianus lib. 1. cap. 14. *Θεῶ ἴδει καὶ ὑμᾶς ὁμνέειν ὄρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι. ἀλλ' ἔκείνοι μὴ τῇ μισθοφορίᾳ λαμβάνοντες ὁμνῶνσι, ΠΑΝΤΩΝ ἹΠΟΤΙΜΗΣΕΙΝ ΤΗΝ ΤΟΤ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΩΝ.* *Lucanus Pharf. lib. 1. v. 375.

Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos Pectore, etc.

Theodosius et Valentinianus Imp. Novella Constit. xiv. *Iuratur in militiae sacramenta, ut necessitates publicae procurentur.* Hieronymus Epist. 79. ad Heliodorum: *In sacramenti verba iurasti, pro nomine eius non te patri parciturum esse.* Ita apud Curtium, lib. vii. c. 1. §. 29. *Annon propemodum in tua verba tui omnes te praecunte iuravimus,* eosdem nos inimicos amicosque habituros esse, quos tu haberēs. Aliud exemplum apud Stobaeum habetur Serm. xli. nam quae apud Livium exstant, Gellium, Vegetium, iam ab aliis notata sunt. *Vid. Briffon. de Formul. lib. 4. p. 359. in 4. Tert. de Cor. milit. cap. xi. *Eicrare patrem et matrem.* LINDENBR.

Gladiis cervicibus suis admotis sub execrationibus diris] de quo more vide, quae notavimus ad xvii, 12. W.

11. *Proposito stabili]* pertinaciter. W.

Praefectus repugnavit. Nebridius.] Id ipsum sic narrat Libanius in Oratione funebri pag. 287. (Reisk. i. p. 588.) τοῦ δὲ ὄρκου διὰ πάντων χωροῦντος, Νεβριδίου τις ἀνὴρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνος, ὑπαρχὸς ὢν, παρὰ τοῦ πραιποσίτου τοῦτο λαβὼν, ἐπιτίμα τοῖς γυνομένοις καὶ τὸν ὄρκον ἐμέμφετό τε καὶ ἔφυγε, etc. Hoc sacramento per omnes ordines currente, Nebridius quidam vir seu potius semivir, Praefectus Praetorii, quem honorem a Constantio Aug. acceperat, niquebat ea quae fierent, et sacramentum vituperabat aspernabaturque, barbaros vocans eos qui iuraverant. VALES.

12. *Imp. pñludamento protegit.]* Quod etiam testatur Libanius ibidem hoc subiungens: πᾶσαν ὀργὴν δὲ ἐφελκυσάμενος, καὶ χεῖρα καὶ δικαίως ἂν κατακοπέις, ὑπὸ τῇ τοῦ πρώτου πλήξαντος ἂν εἰκότως, ὥστε νεφέλη καλοφθαῖς, διεσάξεται. Cum igitur omnium iram in se concitasset, ac meritis esset ut manus ei amputaretur, sub illius qui primus eum percutere debuerat, manus quasi nube tectus, servatus est. Quae verba Libanii.

ut in vulgatis Editionibus versa sunt, nemo est qui intelligat. Et hoc non solum in hoc loco, sed omnibus propemodum in lineis. Quo fit, ut libentius hic ea adducamus. VALES. Alia exempla affert Casaub. ad Scriptit. Hili. Aug. T. 1. p. 1005. W.

Ad larem suum recessit in Tusciam] unde tamen a Valente Imp. denuo Praelectus revocatus est, xxvi. 7. W.

13. *Expertus quid in rebus tumultuosis anteverso valeat et praegrassus.*] Sup §. 1. Nil tam convenire conatibus subitis, quam celeritatem sagaci praevidens mente. Lib. xxii. *Celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus.* Demosthenes: Δεῖ τοὺς ὁρθῶς πολέμῳ χρωμένους οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων. Stob. Serm. 166. pag. 571. Ammianus lib. 26. c. 7. §. 4. *Res novae petulanter arreptae celeritate muniri solent interdum.* Sallust. in Catilin. *Maximum bonum in celeritate.* * Et bene Orosius lib. vii. cap. 40. *Tyrannidem nemo nisi celeriter maturatam secreto invadit, et publice armat: cuius summus est, assumpto diademate et purpura, videri ante quam sciri.* * LINDEBERG.

Per tesseram] expeditionalem addit xxiii, 2. W.

C A P V T VI.

9. *Discordiarum sevisse causas inter priores fratres.*] Post Constantini obitum diviso inter filios eius Imperio Constantinus natu maximus Gallias et Hispanias *ac Britannias* est sortitus. Qui postea iniquam hanc divisionem esse conquestus, missis ad Constantem legatis petiit, ut aut parte aliqua Imperii sibi cederet, Africa scilicet aut Italia, vel sane ut divisio nova institueretur. Ipse etiam cum maximo comitatu Italiam petiit, de ea re cum fratre coram acturus. Sed Constans pessimorum hominum consilio qui ipsum ad bellum incitabant, militares copias adversus Constantinum misit, a quibus Constantinus interceptus et caesus est, ut narrant Zonaras, et Cedrenus, et Victoris Epitome. De iisdem malevolis discidii inter fratres auctoribus loquitur Auctor incertus Monodiae in Constantini iunioris obitum, quam edidit Fed. Morellus: qui quidem Auctor acerbe in illos invehitur. VALES.

[*Inter priores fratres.*] *Priores fratres* proprie dicuntur et sunt maiores fratres, vel seniores fratres. At eo sensu Constantinus et Constans Augusti non fuere nec vocari potuerunt simul ambo Constantii Aug. *priores fratres*, sed unus tantum Constantinus: nam Constans iunior erat Constantio, et omnium Constantini Maximi filiorum natu minimus. *Priores fratres* forte quis crediderit a Marcellino dici ambos istos Imperatores, quod multo ante Constantium A. fratrem suum perierint, quasi prius mortuos. Ego in codice Colbert. lego, *inter prioris fratres*: quam scripturam probo, et vulgatae longe praefero: ita ut *prioris* nomine designet Marcellinus Constantium A. quem *priorem* et *seniorem* ac *πρεσβύτερον* et *μειζονα* dictum reperio, quoties de ipso ac Iuliano iunctim fit mentio, quam iidem iuniorem vocant.] HADR. VALES. Frustra ambigit, frustra capiat scripturam *prioris*, nec conveniens est explicatio. *Priores* sunt qui fuerant,

ut ex Cicerone iam notarunt *priore aestate, prioribus comitiis*, transactis, quae fuerant. *ΕΡΟΝΟΝ. Priores demortuos.* W.

Paullo petulantius stare] proterve, impudenter, ut qui suspicionibus esset obnoxius. W.

5. *Ex adverso Imperatoris]* loco honoratorii. W.

Cum certamen opinatum emitteretur.] Opinatum quid sit, ignoro, nisi forte sit de quo magnam opinionem haberent; expectatum. Sed hoc durum. Malim *inopinatum*. W. Haud dubie *opinatum* est *ἔδοξεν, δεδοκίμασμένον*. Cf. Salmas. ad Scriptu. Hist. Aug. T. 1. p. 336. et T. II. p. 265. ed. Hack. *Certamen* autem pro *concertatoribus* dictum puto, uti mox voce *negotia* significantur *negotiantes*. ERF.

DiffRACTIS CAUCELLIS lorica. In vanum excussis, iu arenam proidentibus. cf. supra c. 2. init. Adiectivum neutrum pro substantivo positum, ut saepe. Vid. Burmann. ad Propert. Eleg. III, 23, 18. *Interna compage disrupta* haud dubie de trabe maiori elisus. W.

4. *Faustinam.]* Multas ei laudes tribuit etiam Zosimus III, 1. Sed ab Aurelio Victore in Epit. c. 42. per importuna ministeria vexasse famam viri perhibetur. W.

Amissa iampridem Eusebia.] Haec cum virum haberet tum natura, tum etiam morbis languidiorem et. legniorem in venere, uteri doloribus correpta, quos Graeci *μητρομαχίαν* vocant, paullatim contabuit, ut narrant Zonaras ac Cedrenus. Sed D. Chrysostomus Homilia 15. in Philippenles pessis quibusdam medicatis, quos ei mulier quaedam ad conceptus iuvandos dederat, interuisse testatur: *καὶ τὴν γυναῖκα εἶδεν ὑπὸ πρῶτων διαφθαρῆσαν. ὥς γὰρ οὐκ ἔτιχτε, γυνὴ τις ἀθλία (ἀθλία γὰρ καὶ τὰ λατίνως, ἡ τὸ τοῦ θεοῦ δῶρον ἥλπιζεν δι' οἰκείας παρτέξιν σοφίας) πρῶτους δοῦσα διέφθειρε τὴν βασιλίδα, καὶ συνδιέφθαρη καὶ αὐτὴ. Quinetiam uxorem suam vidit pessis necatam.* Nam cum parere non posset, mulier quaedam infelix (*infelicem enim et miseram appello, quae Dei maximi munus industria sua praestitutam se speravit*) datis pessis et illi et sibi simul mortem attulit. Duxerat autem Eusebiam Constantius prosligata Magnentii tyrannide; ut docet Iulianus in Orat. 3. ad Eusebiam p. 109. Aurelia Eusebia dicitur in Nummis teste Goltzio. VALES. Cf. Pagi ad a. 336. num. 8. W.

Retulimus.] L. xv. c. 2. et 8. W.

5. *Novitatis recens proclamati Iuliani Augusti metu digressi* xx, 8. *Anatolio XIX, 11.* et Wernsdorf ad Ilimerium p. 297. *Suscepit insignia magistratus* Consulatum gessit, hoc ipso anno 361. W.

6. *Externorum bellorum* cum Perlis atque civilium cum Iuliano. *Professio.* Stewechius ad Vegetium p. 32. legi suadet *possessio*, quoniam in conscribendis titonibus possessionum habita ratio sit; sed nil opus. Ut hic ordo et *professio*, sic *professio* et *dignitas* iunguntur xiv, 7. W.

Vestem armaque exhibens.] Non annonam tantum et arma milites de publico capiebant, sed vestes quoque. Ut sane mirer fuisse, qui id sub hisce nostris Imperatoribus et Vegetii aevo in usu fuisse negent, cum tamen existent Valentiniani, Valentis, Gra-

tiani, aliorumque Imp. Leges in Cod. Theod. et Iustin. Tit. de militari veste, quae satis superque id adierunt, ne quis scrupulus subesse possit Veget. lib. 11. c. 19. *Incongruum videbatur Imperatoris militem, qui veste et annona publica pascebatur, utilitatibus vacare privatis.* LINDENBR.

Vestem armaque exhibens.] Vestem de publico tunc milites accepisse, recte notavit Lindenbrogius, ex Vegetio et Codice Theodosii: quibus addi potest locus hic Iuliani ex Orat. 2. ad Constantium p. 92. Spanh. τὸ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν γεωργῶν φύλον ἀροῦντες ἢ φυτεύοντες τροφήν ἀποίχουσι τοῖς φύλαξι καὶ ἐπικουροῖς σφῶν μισθὸν καὶ ἐσθῆτα τὴν ἀναγκαίαν. et lex 23. Cod. Theod. de curru publico. Sed et Reip. Rom. temporibus vestem interdum militibus ex aerario datam fuisse, docet Polybius in lib. 6. c. 39. exir. *et Cicero in Verrem de Praetura Siciliensi initio (11, 2.)* VALES.

7. *Contruso*] retrocedere coacto. *Nostra sentire ex paribus nostris stare.* W. φρονεῖν τὰ ἡμέτερα. GRE.

8. *Emercantur*] passive, uti xxvi, 2. *Negotiis, mercatoribus terras eorum commeanibus.* W.

9. *Hermogene*] Praefecto Praet. Orientis, xix, 12. W.

Ad Praefecturam promovetur Helpidius.] Fuit hic Christiano cultui deditus: quare non mirandum, si eum Marcellinus noster acerbius perstrinxit. Cui uxor Aristaeonete fuit, mulier ob pietatem eximiam celebranda, quae SS Antonium et Hilarionem magnopere coluit, ut docet Hieronymus in Hilarionis vita: *Aristaeonete*, inquit, *Helpidii qui postea Praefectus Praet. fuit, uxor, valde nobilis inter suos, sed inter Christianos nobilior, revertens cum marito et tribus liberis a Beaso Antonio, etc.* *Eandem matronam laudat Libanius in Epistola 44. libri 4. quae est ad Helpidium: ἔγνων τὴν ἀρίστην Ἀρισταίνεττον, καὶ γνοῦς ἡγάσθη τῆς γυναικὸς ἰδὼν τὴν θυγατέρα, καὶ μακαρίους ἡγήσασθαι ὑμᾶς τε καὶ τὸν γήμαντα, etc. Existat Epistola Libanii ad eundem Helpidium, quae est libri 5. Epistola 10., in qua ob iustitiam et fortitudinem eam magnopere laudat.* Eundem Helpidium proscripsit Libanius in Orat. adversus Polyclem. Eius mentio fit lege 4. et seq. Cod. Theod. de erog. mil. annonae, et in lege xi. de cursu publico, Tauro et Florentio Coss. VALES.

Helpidius.] Hoc nomen passim in Latinis Auctoribus adspiratur, cum tamen Graeci spiritu leni pronuntient. Sic etiam in veteri Inscriptione legitur: *pro. salute. sua. et. Helpidis. suae.* Olim Graeci in huiusmodi πνευματισμοῖς magnopere variarunt. Nam ut ad eadem voce non discedam, ἑλπίς alii spiritu leni, alii aspero pronuntiantur: ut patet ex eo quod ἀφελπισμένος ἀφελπισμένος multi dicebant, teste veteri Glossario. Plura exempla suppeditat Eustathius in lib. 1. Odyss. ubi Atticos adspiratione delectatos esse refert ex Aelio Dionysio. Sed observavi Latinos Graeca nomina fere adspirare solere, ut cum Herodotum et Herophilum et Herodicum scribunt, cum Erodotos et Erophila et Erodicus emendate scribi debeant. Erodotum quidem passim in Graecis Editionibus adspirari hodie videas: sed id mendum esse non dubito. VALES.

Helpidius.] Ad eum, observante Reinellio, lex 5. de erogatione militaris annonae data Constantinopoli prid. Id. Mart. Eu-

sebio et Hypatio Coll., lex 1. de patrociniis vicorum Constanti-
nopolit Constantio X. et Iuliano III. Coll. et lex 6. Cod. Theodof.
de erogatione militaris annuae Hierapoli Kal. Iun. Coll. iisdem.
Alius Elpidius Comes rei privatae. — Cf. Gibbon. T. v. p. 248.
not. W.

CAPUT VII.

1. [*An Parthos repelleret iam transiuros.*] Parthos heic pro
Persis, quibus tum Parthi parebant, posuit Ammianus Marcelli-
nus, ut et in libr. xxv. c. 4. et alibi, ubi Persae et Parthi pro-
miscue ponuntur. Sic Priscus Rhetor Persarum et Parthorum no-
mina promiscue sumit, uti in Excerptis legationum reperio. Me-
nander Protector eadem ratione *Persas et Medos* pro eisdem po-
nit.] VALES.

[*Tamquam venaticam praedam caperet.*] Haec scripti codi-
cis est lectio. Sicque libr. xxix. *Ad observandam venaticam prae-
dam Spartannum cnem retinere dispositus.* Libr. xxx. c. 1. §. 15.
*Quasi venaticam praedam modo non porrectis brachiis exspe-
ctabant.* Libr. xxxi. *Tamquam venaticas praedas si calcassent,
editiora confestim sine certamine ullo rapturi.* Ita enim hic
quoque Mf. exempli. Ut *venaticus canis* apud Rufin. Antiq. lu-
daic. libr. iv. c. 6. *Si quis pro coitu canis aut venatici aut eu-
stodis gregum mercedem acceperit, etc.* LINDENBR.

[*Ad omnes census principibus opportuna*] cuius possessio magni
erat momenti eam inprimis ob causam, quod, qui eius domus
esset, prohibitis frumentorum evectationibus Italiam Romanasque
provincias occidentales graviter affligere poterat. W.

4. *Cretione Comite.*] Cuius iterum meminit in libr. 26. c. 7.
Exstat etiam lex 4. Cod. Theod. de re militari ad Cretionem Co-
mitem V. Cl. Intellige autem Africae Comitem, qui Comes mi-
litaris rei per Africam constitutus dicitur in lege 3. Cod. Theod.
de erog. mil. annonae. VALES.

[*Aquitaniae et Galliae.*] Sic placuit Castello, cum Editio
Rom. praeferreret, *Aquitaniae et Huliae*, quemadmodum codex
Regius et Florentinus [et Colbertinus.] Ego vero *Italicae* legere
malim, quod et propius abest a veterum exemplarium scriptura,
et lequentibus verbis plane confirmatur. VALES.

[*Aquitaniae et Italiae obiecta litera tuebatur.*] Heic plane
erravit Marcellianus. Nam constat Africam Italiae et provinciae
Narbonensis litoribus obtendi; Aquitaniae nusquam obtendi. Africa
Italiae, Galliae Narbonensi, hoc est Provinciae et Septimaniae
vel Gothiae, ac parti Hispaniae contrariis litoribus opposita est;
at Aquitaniae minime est adversa, interiacente ora Hispaniae ad
Oceanum.] HADR. VALES. Quis credat sic in eis partibus erra-
visse Ammianum, nisi unus ille, qui sic statuit? At si nihil aliud,
potuit is ipse ex libro xiv. cap. 10. discere, notam fuisse Aquita-
niae auctori: potuit ex fine capitis xiv. colligere, quam in Am-
miano confusae sint literae q et c, et id nunc quoque factum
statuere, iustius certe, quam sic vituperare doctissimum scripto-
rem. Scripsisse enim videtur *Accitania*, vel, ut alii, *Acitania*,
de qua vide Orteliana. In editione Romana est *Equitaniae*. GRON.

Aquitaniae.] Gronovius suo more grunniens. Valesio in ordinem coactio, *Accitaniam* s. *Acitaniam* reponi suadet, et provocat ad Ortelium: quem quum consulere non possem, adii Cellarium, qui T. I. p. 154. culoniam quidem *Juliam Gemellam Accitanam* habet in Hispania Baetica. Nec aliena fortasse huius loco nostro videatur, cum *Mauritaniae* Baeticae oppositae paullo ante mentio iniecta sit. At enim vero, cur tam exiguum urbem *Italiae* comitem dare Ammianus voluerit, non video, magisque propeius suum in eam sententiam, ut loco *Aquitaniae* scribendum arbitrer *Hispaniae*, vel, si mavis, *Siciliae* (Siciliae) quo frequentia ducere videntur. W.

Capeffanam] urbem Mesopotamiae. Capersane dicitur XVIII, §. W.

C A P V T VIII.

1. *Sallustium Praefectum Praetorio promotum.* Quo munere antea functus sit, non invenio, amicitium tamen Iuliano fuisse, patet ex ipsius Iuliani Orat. VIII. p. 240. II. Quid disse- rat ab altero Sallustio Praefecto Praet. Orientis. v. Ind. I. *Germaniano Iusso*. vicem tueri ad tempus *Nebriidii* c. 5. *Gumodarium* v. XX, §. W.

Veteranionem suum Principem.] is. *summum Principem.* LINDENB.

Mamertino Largitiones curandas.] Id ipsemet testatur Ma- mertinus in Gratiarum actione c. 1. his verbis: *Nam cum me ae- rarium publicum curare voluisti.* Et alio loco c. 22. *Mihi certe tertia unius anni ubertas est Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia et dispensatio largiendi; secundum locum tenet in honorum meorum fructibus Praefectura; addi- tus his proventuum meorum tertius, Consulatus.* Dicebatur au- tem Claudius Mamertinus, ut ipse testis est in eadem elegantissi- ma Oratione. VALES. Ab hoc Mamertino distinguendus est al- ter, cuius orationes duas in Maximum et Maximianum ha- bemus. W.

2. *Martianas silvas.*] *Mentio huius silvae apud Herm. Con- tract. anno c10. xxx.* et in veteri Tab. Itineraria in Descriptione Alamanniae, e cuius confinio ponuntur Iulio-magus, Petovio, Rauraci. *Hermanius Contractus anno 1030. In *Alemannia cum Ernusto dudum Dux eiusque complices parvis viribus contra Imperatorem agitantes, praedis circa silvam Martianam popu- lares infestarent; a Manegoldo Comite ex Augiensi militia ob- servati, et xvi. Kal. Septemb. conferto proelio victi sunt.* LINDENB. Nos silvam illam nigram dicimus. v. Gibbon. T. v. p. 257. Mannert. Germ. p. 512. W.

3. *Alexand. Magnus et deinde alii plures.*] Volut Leoni- das, de quo Polyaen. lib. I. pag. 74. LINDENB.

C A P V T IX.

1. *Contextis successibus XVIII, I. fidens,* fortunae suae fidu- cia, quam hucusque perpetuam esset expertus. Porrectius ire

ulterius progredi, alibi protinus ire. Ernest. exponit: *pluribus agminibus*, nescio an rectius. W.

2. *Per alveum*] secundo alveo. *ferebatur* cum 3000. comitibus, Zosim. iii, 10. sed occulte, nihil Augulli splendoris prae se ferens *Oppida fortissecus* ἰξωδεν, cf. xix. *transibat* non intrabat. W.

3. *Mille, ut aiunt, linguis*] v. Ovid. Metam. xii, 55. W.

Rerum misere exaggerat fidem.] Scribendum puto, *rerum mire exagg. fidem*. VALES. Non necessariam esse correctionem indicat Ernestius, quando *misere*, etiam Ciceroni, idem sit, quod *vehementer*. Mihi magis placet *mire*. W.

4. *Taurus Praefectus Praetorio*] per Italiam c. 6. *Mutatione celeri equorum cursus publici*. Eodem ictu impetu. *Florentium tidem Praefectum* Illyrici c. 6. *Secum abduxit* in orientem ad Constantinum. Uterque erat hoc ipso anno Consul Romae, quod in ridiculum trahens Iulianus edictis publicis addi iubebat: *Tauro et Florentio Coss. fugitivis*. Zosimus iii, 10. W.

5. *Lucillianus Comes rei castrensis*, paullo post tamen *Magister equitum*. *Sirmium* Pannoniae urbium matrem et populosam et celebrem, uti est cap. sequente. W.

6. *Ut fax vel incensus malleolus*] Altius repetita comparatio. W.

Cum venisset Bononiam, a Sirmio militario nono disparatum et decimo] Bononiam hanc *Bonnunster* hodie vocari Simlerus putat. Vid. Itinerarium Antonini Imp. p. 243. ed. Wessell. LINDENBR.

Bononiam] quae urbs antea *Malatis*, vel *Milata* dicta, nomen recentius a Romanis accepisse videtur, hodie *Banostak*. Mannert Germ. p. 753. W.

7. *Concepto negotio*] cum facile, quid rei esset, suspicatur. W.

Adorandae purpurae] quod in magno honore habitum, vide ad xv, 5. *Alienis partibus te commisisti* alienos fines ingressus es. W.

C A P V T X.

1. *Cum lumine multo facibus et floribus* quibus frontes cinxerant. W.

2. *Percursus aggeribus publicis*] via militari, sollemni, xx, 4. W.

Succos.] Infra xxvii, 4, 5. *Succorum angustias*, et xxi, 13, 6. *clausura et confinia* appellat. Meminit et alibi frequenter Marcellinus: apud alios vero Scriptores nullam Succorum mentionem adhuc reperi: nisi quod apud Socratem in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 22. corruptum id nomen est: *ut et in Epistola 2. Concilii Aquileiensis, a Iac. Sirmundo edita.* Cum enim dixisset, Episcopos tum eos qui Serdicae, tum qui Philippopoli convenerant, peracto seorsum Concilio, rebusque prout utrique visum erat constitutis, in suas quemque Ecclesias recessisse; subdit, exinde Orientalem Ecclesiam ab Occidentali discissam; terminum autem

et confinium utriusque Ecclesiae fuisse Succorum angustias: καὶ ἢ ὅρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ λεγόμενον τισούκισ, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν. Lege meo periculo οἱ σοῦμοι, nisi malis σοῦκισ. Quod confirmatur sequentibus Socratis verbis. Subdit enim, eum montem Illyrios a Thracibus distinguere: quod non potest alteri convenire quam Sucis. VALES. Cf. Gibbon. T. v. p. 262. not. 33. Ritter. ad Guthrium T. 5. Sect. 1. p. 60. W.

Exnunc conventet] Ita Mf. et dictum *Exnunc*, ut Graecum illud ἀπὸ μὲν. Sic *extunc* apud Val. Max. lib. 1. cap. 5. *Exnunc Aeanti ut Deo immolarunt* LINDENBR.

3. *Quorum alter ab ipsis Histri marginibus.*] Aemus scilicet, ut docet Marcellinus in lib. 27. c. 4. §. 6. et Strabo. VALES.

Axii] fluminis Macedoniae, v. Cellarium T. 1. p. 1036. ff. W.

In angustias tum. coll. definentes.] Hinc explicandi sunt Ovidii versus in libro vi. Metam. v. 87.

*Thraciam Rhodopen habet angulus unus et Aemum,
Nunc gelidos moxq̄tes, mortalia corpora quondam.*

Revera enim quemdam quasi angulum eo loci faciunt Aemus ac Rhodope, et se mutuo osculari ut ita dicam videntur: idque (ut apparet) locum fabulae dedit. Apud Nicephorum in libri 9. capite 13. legitur σοῦκισ non multo melius quam apud Socratem, ex quo id Nicephorus exscripsit. Unus Philostorgius in libro iii. recte nominat Σούκισ "Αλπεῖς: sed Nicephorus et heic quoque Σουσάκισ praetulit. *) Haec angustias delignavit Themistius in Oratione 13. ad Theodosium Aug. pagina 469. οὐκ ἀπέστησεν αἶμας, οὐ Θρακῶν ὄρεα καὶ Ἰλλυριῶν δυσπόρευτα καὶ ὁμοιόρρη. VALES.

Serdicae] Haec urbs, post *Triaditza* appellata, hodie putatur esse *Sophia* in Bulgaria. Plura dabit Tzschuck. ad Eutrop. ix, 22. *Philippopolim* (Philiba). Cf. Wesseling. ad Anton. Itinerar. p. 136. W.

Hiantes obscurius] aditus aperientes, vix tamen conspicuos. W.

4. *velut incauta*] quasi insuperabilis, eoque negligentius custodita. W.

Sub hac altitudine agg. utrobique spat. planities.] Id egregie describit Lucianus in Dialogo qui ἀραπίται inscribitur: (si tamen Luciani est, quod non credo,) T. viii. Bipont. p. 325. δύο μὲν ὄρη μέγιστα καὶ κάλλιστα ὄρων ἀπάντων. Αἶμας ἐστὶ τὸ μῆζον· ἢ καταικτιρὺ δὲ ῥοδόπη· πεδὶον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφθορον ἀπὸ τῶν προπόδων ἑκατέρων εὐθὺς ἀρξάμενον. Deinde Philippopolim urbem iis vicinam fuisse dicit: quod verissimum est. Erant enim Succorum angustiae Philippopolim inter et Serdicam: quod etiam aperte delignatum est in Tabula itineraria Peutingerorum. VALES.

Julias Alpes] xxxi, 16. addit: olim Venetas. W.

5. *Revertitur Nassium copiosum opidum.*] Nassium urbem intelligit, ut patet ex Zosimi narratione in lib. 3. c. 11. Sed Mar-

*) Verba *Apud Nicephorum* — *praetulit* ad praecedentem notam de Succis pertinere monuit Gronov. in Praef. p. xiv. W.

cellinus eam urbem semper Naëstum appellat. Verum ceteri omnes tam Graeci quam Latini Naïsum seu Naïssum: opidum Daciae Mediterraneae, ut est in Itinerario Burdegaleosi, Constantini Magni ortu nobilitatum. Sic enim scribit Stephanus Byzantius: Ναῖσος πόλις Θυρίας, (leg. δακίας) κτίσμα καὶ πατρὶς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως. Idem tradit Constantinus Porphyrog. in lib. 2. περὶ θεμιτῶν: et Firmicus in lib. 1. Mathefeos sub initium de Constantino Magno loquens. *Apud Naïsum*, inquit, *genitus, a primo aetatis gradu gubernacula imperii retinens*, etc. Sic enim in duobus Mss. codicibus legi, dudum viri docti monuerunt: cum vulgo excusum sit *apud Tarsum*. Denique in Excerptis de gestis Constantini idem distincte traditur his verbis: *Constantinus natus Heleua matre vilissima in opido Naïso atque educus; quod opidum postea magnifice ornauit*. Accedit, quod Cedrenus περὶ τῆς τῆς δακίας πόλεως Constantiolum natum esse memorat. VALES. *Nafus* dicitur xxvi, 5, 1. Cf. Wesseling, ad Itiner. p. 134. W.

[*Quo inde expedite cuncta disponderet.*] Sic Gelenius emendavit, cum superiores Editiones scriptum haberent, *quo inde praepedite*: neque aliter codex Reg. [Colbertin.] et Florentinus. Unde coniecere est, scribendum potius esse in hunc modum, *quo impraepedite cuncta disponderet*. VALES.

6. *Victorem apud Sirmium visum Scriptorem historicum.*] Indubie is est Victor hic, cuius exstat historia Vinarum Augg. quique tenui atque indocto patre rure ortus, propter egregias virtutes ad amplissimos honores promotus fuit, quos ex veteri hac Inscriptione agnoscere licet, quam ipse beneficiorum memor. Imp. Theodosio curaverat poni. . . . IERUM PRINCIPUM CLEMENTIAM. . . NCTITUDINEM MUNIFICENTIAM SUPERGRESSO. D. N. FL. THEODOSIO PIO VICTORI SEMPER AUGUSTO SEX. AUR. VICTOR. V. G. URBI PRAEF. IUDEX SACRARUM COGNITIONUM. D. N. M. Q. E. LINDENBR.

[*Sobrietatis gratia multilaudum.*] Monstrum hoc nominis ex officina P. Castelli prodiit. Nam in Editione Rom. legebatur *sobrietatis gratia multilaudum*. Atque ita in codice Regio scriptum est ac Flor. nisi quod in Regio [et Colbert.] *ac Tolos.* *gratiae* legitur. Proinde commodius sic videtur legi posse, *sobrietatis gratia acmulandum*. VALES.

[*Multo post*] anno demum 388. et 389. v. Corsini p. 287. W.

7. *Orationem acrem et invectivam*] quae tamen non exstat in Iuliani operibus. *Probra quaedam in eum explanantem et vitia*. Similiter Cicero Tusc. iv. 37. „cum multa vitia collegisset in eum Zopyrus,” ubi locum Ammianicum contulit Davisius. W.

[*Tertullo administrante adhuc* cf. xix, 10. *Praefecturam Urbis* (Praefectorum quippe erat, absentibus Consulibus senatum convocare. *Nobilitatis* Senatus. cf. c. 12. et alibi. *speciosa fiducia* aperta et sentiendi et loquendi libertas, et *benignitas* benevolentia in Constantium. W.

[*Auctori tuo reverentiam rogamus.*] Subaudi *praefes*. Iulianum enim Senatores hac acclamatione admonebant, ut parcius ageret ac modestius, et Imp. Constantio, a quo Caesaris dignitate auctus fuerat, honorem debitum exhiberet. Id enim significat ea vox, *Auctori tuo*. Sic in lib. 16. c. 7. *Apparitoremq; fidum*

auctori suo quoad vixerit fore, obligata cervice sua spondebat: (it. XIV, 1. W.) et Aufonius in Maerino p. 208. ed. Floridi:

*sumptum pro Principe ferrum
Vertit in auctorem caede Maerinus iners.*

Porro in his acclamationibus Senatus sollempne verbum erat, *Rogamus*. Sic apud Lampridium in Commodio c. 19. *Honores innocentium restituas rogamus.* VALESIUS. Lucum hunc tetigit Ila. Casaubonus ad Spartianum c. 10. ubi Traianus sic dicitur auctor Hadriani. GRON.

8. *Barbaros omium primus*, etc.] Idem, in eo reprehendit Aurellus Victor (de Caes. c. 41 §. 20.) his verbis: *Cunctaque divino ritui paria viderentur, ni parum dignis ad publica adiutium concessisset.* Quippe Constantinus superato Maxentio multos etiam barbaros, qui sortem sibi operam in bello navaverant, praemii vice allegit in Curiam, quemadmodum testatur Nazarius in Panegyrico ad Constantium. Et Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 7. loquens de barbarorum legatia qui munera ei obtulerant, ait Constantinum nobilissimos eorum Romanis honoribus ornavisse, *ἐτίμα δὲ καὶ ὁμαῖοις ἀξιώμασι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαφανεστεροὺς, ὥστ' ἤδη πλείους τὴν ἐνταῦθα στέργειν διατρέβην, ἐπυνόου τῆς εἰς τὰ οἰκεία λήξην πεποιθμένους.* VALEA. Cf. Gibbon. T. IV. p. 106. not. 141. W.

Brevi postea A. 362. Mamertino cf. c. 8. W.

Mamertinum ad Consulatum evexit, nec vitam, nec splendore.] Liberatio hac nota Mamertinum, eaque iubente Ml. Cod. auctoritate in collegam illius transferibam. Vero enim verius puto si legatur: *Mamertinium ad Consulatum evexit et Nevitum, nec splendore, nec usu, etc.* Cuius emendationis aperta indicia in Cod. Florent. sic enim ibi: *Mamertinum in Consulatum inuxit nec vitam.* Ipse Ammian. inf. cap. 13. *Mamertinum Praefectum Praetorio per Illyricum designavit Consulem, et Nevitum.* Consulumque horum nomina libri Fastorum agnoscunt. LINDENBR.

[*Mamertino in Consulatu iunxit Nevittam.*] Ex superiori accusatione Constantini, *barbaros* ad Consulatus promoventis, et ex Marcelliniana reprehensione Iuliani, seu id ipsum facientis quod in Constantino damnabat, intelligitur Nevittam huic quem Iulianus Consulem fecit, similiter *barbarum* fuisse. Fuit autem Nevitta natione Gothus: qualis fuit et *Fravitta* vel *Fravitta*, Φραβίτης Nicephoro dictus in libro XIII. qui anno XXXIX. post Nevittam cum Vincentio Consulatum in Orientis partibus gessit Arcadii principatu, et ab eo Imperatore propter bellum adversus Gainam popularem suum fortiter fideliterque gestum Consul creatus est.] VALES.

Splendore] nobilitate generis, usufscientia reip. administrandae W.

Inconsummatum et subagrestem.] Lib. XXXI. c. 14. *Inconsummatus et rudis.* LINDENBR. *Inconsummatum*, omnis ingenii culturae expertem, et *subagrestem* moribus. Invidiae tamen aliquid dedisse Ammianus videtur. W.

C A P V T XI.

1. *Intimatur*] vox sequioris aetatis pro assertur. W.

2. *Opibus*, Post hanc vocem adiectivum vel participium desse videtur. W.

Hoftiliter repente claufere.] Id ipfum intelligit Nazianzenus Gregorius in Invectiva priore in Iulianum, ubi ipfum quali furore quodam occaecatum in perniciem ante oculos pofitam properaffe dicit. τεκμήριον δέ· καὶ γὰρ ἐτι προῖων καὶ ἀγνοοῦμενος ὡς ἐνόμιζεν. ὑπὸ τῇ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως στρατιᾷ περιλαμβάνεται προὔποτεμνονῃ καὶ τὴν Φυγὴν ὡς δῆλον γίγνεται. καὶ γὰρ ᾗδὴ τὸ κράτος ἔχοντι τὸ κρατῆσαι ταύτης οὐ μικρὸν ἔργον ἐγένετο. Cuius rei argumentum illud est, quod cum ipse progredereetur occulto et lateus, ut putabat, ab exercitu lectissimi Imperatoris circumventus est, qui ei etiam fugam intercluserat, ut postea apparuit. Nam cum Imperium sine controversia tam obtineret, eos superare vix potuit. VALES.

Erat tum etiam amicum.] In Mff. Regio et Flor. [et Colbertino,] atque in Editione Rom. legitur, *erat tum etiam initium.* Primum Gelenius vulgatam lectionem excogitavit, quam tamen veram esse non puto: sed facilius est quid falsum sit videre, quam iliviuare quid verum sit. Videtur tamen transpositio vocabulorum hunc locum corrupisse, quae sic fortasse restituenda est: *Iuvante indigena plebe tumultus initium, cui Constantii nomen erat tum etiam honor.* [Tamen cum apud Curtium in libro v. iuncta pro auspiciis et ductu Principis sumantur, videtur servanda codicum Mff. et sequenda scriptura: *Cui Constantii nomen erat tum etiam initium*, id est auspiciatum erat, favorabile ac venerabile erat.] VALES.

C A P V T XII.

2. *Iovinum Magistrum equitum c. 8. per Alpes Noricas* quarum fines tum temporis vide ap. Mannert Germ. p. 616. W.

Qui Comitatum sequebantur aut signa.] Huius loci duplex mihi occurrit explicatio. Prima, ut per eos qui Comitatum sequuntur, intelligantur scholae, de quibus supra affatum dixi. *Sic in lege 38. Codicis Theodof. de Decurionibus. Per eos autem qui sequuntur signa, legiones intelligantur et auxilia, quae sunt sub Magistris militum. Secunda explicandi via est, ut qui Comitatum sequuntur, milites sint omnes qui Magistro militum Praefentiali obseculant: posteriores vero sint ii, qui sub ceteris Magistris per provincias sunt constituti. Sed prior explicatio magis arridet. VALES.

3. *Certius fore id obsidium.]* In Editione Rom. et codice Reg. [ac Colbertino] legitur *centius*. Unde proclive erat emendare: *lentius fore id obsidium quam verendum*. Nam et ipsa litterarum affinitas id confirmat, et sententia ipsa plane ita postulata. Valeat ergo coniectura illa Castelli. VALES.

4. *Ordine scutorum gemino.]* Duabus partibus obsessam esse significat Aquileiam: sic enim loqui solet, ut in principio libri xix. de obsidione Amidae: *Quinques ordine multiplicato scutorum cingitur civitas*. Etenim ab Oriente quidem tendebant Chionitae, ad Meridiem Vexae, Albani a Septemtrione, ad Occasum Segestani: Persae vero ipsi omnes murorum ambitus circumfidebant, ut ibidem testatur Marcellinus. Idem infra in hoc libro, *obsidione gemina Bezabden aggressurus*, *et in libro 24. cap.

iv. * Alii dicerent duplici acie, vel gemino agmine, ut Hegesippus in lib. 3. cap. 9. et lib. 5. cap. 14. et Scholiastes Thucydidis ad haec ex lib. 1. ἐπολιόρκει τρισὶ ταίχεσι τὴν πόλιν, notat, τούτους τρισὶ τάγμασι. iv *castris* Florus lib. 2. cap. 18. VALES.

5. *Ferramentorum*] instrumentorum ferreorum, terebrarum, vectium. W.

7. *Opportuna torrentis.*] Hunc locum sic legendum ac distinguendum esse existimavi: *Mentibusque fundatis, et compositis per opportuna torrentis, etc.* Quae emendatio confirmatur ex simili quodam loco in lib. 18. ad finem: *Tormenta, qua non erat voraginosum, locis opportunis aptantes.* Et in lib. xx. *Aliis tormenta componentibus.* Denique in lib. ult. *Tormenta per locos aptata sunt habiles.* VALES.

8. *Civitatem Natifone amni praeterlabente.*] Nihil hic mutandum; nam quod in Mf. habetur *Tefioni amni*, id non est nauci. Strabo lib. v. Ἀκυληία — — πτόμα μὲν ἐστὶ Ῥωμαίων ἐπιτεταχισθὲν τοῖς ὑπερκεκμημένοις βαρβάροις. ἀναπλεῖται δὲ ὁλόκῃ κατὰ τὸν Νάτιωνα ποταμὸν ἐπὶ πλείστοις ἐξήκοιτα σταδίοις. * In Chronico Reicherfp. corrupte legitur, *Nausa fluvius*, pro *Natifo. fl.* p. 57. Iordanes in Gothicis p. 123. *Natiffa amnis.* * LINDENB.

[*Natifone amni praeterlabente.*] In vet. codicibus Mff. pro *Natifone* scriptum esse *Tefioni* notavit P. Pithoeus, vir doctissimus, ad oram Ammiani sui. Ego in codice Colbertino legi etiam *Tefioni: Civitatem Tefioni amni praeterlabente.* Plinius tamen non *Tefionem* sed *Natifonem* cum priscis vocat hunc fluvium, quem cum *Turro praefluere Aquileiam Coloniam* XII. m. *pass. a mari sitam* scribit. *Natissam amnem* nuncupat Iordanes de rebus Geticis, ab ortu muros Aquileiae lambentem.] VALES.

Cum veteribus admirandum] non secus, ac prileorum callida inventa. W.

9. *Prohibitores*] obfessos, (paullo ante *munitores* i. e. oppugnatores, cf. xxvi, 8.) W.

subter] ex inferioribus turrium cavitatibus. W.

[*Utrinquefecus.*] Utrinquefecus uno verbo legendum et sciendum est, ut dicitur intrinsecus, extrinsecus, forinsecus, in libro XXI. altrinsecus in libro XXII. et XXVIII.] VALES.

Aedificii] murorum. *Penetralia*, interiora urbis. W.

11. *Navalium sociorum.*] Milites intelligit, qui turribus supra naves impositis insiliebant. At non sic veteres Latini. Hi enim *navales socios* dicebant, quos nunc *remiges* vocamus; ut patet ex Livii Historia 29, 35. Quo sensu Florus in lib. 4. cap. 8. de Sex. Pompeio dicit: *O quam diversus a patre! Ille Cilicas exstinxerat: hic secum piratas navales agitabat.* VALES.

12. *Munitorum enim muerores.*] Munitores vocat oppugnatores. Qua voce utitur Livius in lib. 6. de Camillo Veios oblidente: *In partes sex munitorum numerum divisit:* ubi pro *culiculariis* sumuntur. VALES.

13. *Ferratas portarum obices.*] Sic loquitur Tacitus in lib. 3. Hist. de Cremona, et in lib. 13. Annalium: *Nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi.* Olim enim ubium portarum ferro tegebantur, ne subiecto igne ab hostibus exurerentur; ut docet Vegetius in capite 4. lib. 4. et Zosimus in lib. 2. c. 60. de

Maguentin loquens Mursam oppugnante. Procopius in lib. 3. Goth. τὰς τε πύλας τεκτονάμενος καὶ σιδήρῳ περιβαλὼν, etc. Denique Appianus in lib. 4. civilis belli de Xantho Lyciae opido. Omitto Aeneam in Poliorcet. cap. 18. et Claudianum in bello Getico, qui sic canit v. 215.

Ferrataeque Getis ulro se pandere portae.

χαλκοδετα ἔμβολα vocat Euripides in Phoenissis v. 115. quae sic explicat Scholialles: Ἄλλοι ἔμβολά φασι τὰς κατὰ τοὺς, τὰ νῦν παλουμένα πτερά. Deinde eorum fabricam sic describit. Στραν κατασκευάσαντες ἴσθην κατὰ γὰρ μήκος καὶ πλάτος τῇ θύρᾳ τοῦ τέλους, ἔξωθεν αὐτῆς χαλκοπέταλα καθήλουσιν, ὥς ὀλοχαλοὶ τὴν θύραν νομίζονται. ταύτην ἐπ' αὐτῇ τῆς θύρας ἑστῶσιν οὐχ ἰδρύσιν, ἀλλ' ὥσπερ χειρμαμένῃ. τῶν δὲ πολλῶν κλειόμενων καρδιῶν ἀναδεν, etc. Manifeste cataractam intelligit, de qua loquitur Vegetius in loco cit. Quam etiam in hoc Ammiani loco intelligi nihil tetat. VALES.

Repentius eorum adfultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, etc.] Harum posticarum mentio iterum libb. xviii, 6. xix, 6. xxiv, 1. Sed murorum antiquorum adeo perrara monumenta restant, ut quae ratione posticae in iis factae atque aedificatae fuerint, haud ita in facili sit dicere. Operis tamen, prisci putantur, qui Augustae Emeritae videntur. In quibus licet posticarum indicia nulla, quadratas tamen turres aequis intervallis procurrentes, tale aliquid denotare verolimile est, quale hic Ammianus scribit: ac velut promuralia sunt, ex quibus erumpentibus recursus ad moenia tutior munitioribus per arcuatilem hanc viam esset, oppugnationumque vis, et arietis insultus arceri facilius posset. Atque ut specimen elegantissimae structurae etiam in aliisbris exstet, picturam eius hic opponam, uti eam a Nobilissimo doctissimoque viro Abr. Bibrano Siles. accepi, qui opus ipsum vidit et descripsit. LINDENBR. Cf. Salmast. ad Scriptt. Hist. Aug. T. II. p. 675. W.

14. *Peritia bellorumque artibus.]* Ita correxit P. Castellus, cum in Editione Rom. legeretur, *turicitia bellorumque, etc.* ut in Ml. Flor. scriptum esse monuit Lindenbrogius. [In codice Colbertino *turricitia.*] Ego vero cum in exemplari Regio reperissem *turiciaca*, emendare malui, *duritia bellorumque artibus antistarent.* Sic enim locutus est Marcellinus in lib. *Rex suorum duritiae fiducia transiture.* Atque ita plane in Ml. Tolosano exaratum postea reperi. VALES.

15. *Concorporalibus suis.]* Perplacet haec lectio prae illa, quae in vulgatis est, *contubernialibus suis.* Sic iterum lib. xxviii. c. 5. *Ne uno quidem caedibus concorporatum superesse permisso.* Et *concorporari* lib. xv. c. 11. *Gallico mari concorporatur.* Lib. xxii. c. 8. *Immobiles turbine circumfractio fletere concorporati.* Sic *incorporare.* Solinus cap. xxv. *accorporare,* Ammianus lib. xvi. Solinus cap. xl. *Corporatio,* Tertull. de Carne Christi. LINDENBR.

16. *His relatione communi consortiumque cognitis.]* Ita primus correxit Gelenius, cum prius legeretur: *His relatione immunit consortiumque cognitis:* idque ex emendatione Petri Castelli. Nam in Editione Romana legebatur: *His relatione immunitis, etc.* Ego vero cum in Mss. codicibus scriptum esse vidissem: *His relatione immunitis, etc.* veram huius loci scripturam feliciter depre-

hendi. Sic igitur scribendum est: *His relatione Immovis confor-
tiumque cognitis.* Immonem enim Comitem cum aliis quibusdam
Ducibus ad oppugnationem Aquileiae miserat Iulianus, ut Marcel-
linus paullo supra retulit. VALES.

16. *Agilonem Magistrum equitum* (in Urscini locum xx, 2.)
misit. W.

18. *Non sine convitiis reputabatur ut fallax.*] *Mf. computa-
batur.* forte scripsit Annian. *confutabatur ut f.* LINDENBR.

Susceptus ad pugnaculum.] Plautus. in Milite: *Deturbabo
iam ego illum de pugnaculis.* LINDENBR.

20. *Curiales*] Senatores, v. Ind. II. h. v. ipsius Aquileiae:
Poeculi ferro consumti securi perculli. Nescio, quē Codicem
secutus Adr. Iunius in Animadversis Lib. III. c. 12. (nam Linde-
brogius et Valēsius plane nihil monuerunt) addat nonnulla: *Ro-
mulus et Sabostus currus axi vincti, fuere dissipati, ut prout
in studia senis: alii rotarum poena consumti sunt.* W.

21. *Adfultu*] seditione. W.

22. *Sollicitudinum mole.*] Legendum videtur: *Congrua in-
stantium sollicitudinum moti ipse, quoque agitans, efficaciter Illy-
ricum contrahere exercitum.* VALES.

23. *In tempore afflagranti.*] Regius codex scriptum habet
afflagranti, et eadem manu superscriptum *afflagranti*; [Colber-
tius *afflagranti*] "Tolosanus *flagitanti*." VALES.

In tempore afflagranti] .i. e. turbulento ob imminens bellum.
Ernelii. *Municipulum Ordinum*, (Oppidorum Ordines xxvii, 7.)
*ad quorum favorem propensior, iniuste plures muneribus publi-
cis adnectebat.* Hoc ita intelligendum: Quamquam Ordinibus
municipalibus savebat, plures tamen ad suscipienda munera publi-
ca iniuste cogebat, cf. loca gemina xxii, 9. bis. xxv, 4. et omni-
no Ind. II. v. Curiales. W.

24. *Symmachum et Max. legatos ad Constantium.*] Hic est
Symmachus, qui postea Praefectus Urbi fuit, Valentiniano et Va-
lente Coss. ut scribit Marcellinus in lib. 26. de cuius ad Con-
stantium legatione loquitur Libanius in Epist. ad Symmachum
eius filium: ubi ait Symmachum quidem cum tribus aliis Se-
natoribus venisse Antiochiam, in qua tum Constantius moraba-
tur. Sed Symmachum totius civitatis oculos in se unum con-
vertisse, tum ob caeteras virtutes, tum ob eloquentiam. *ὅπως ἡμῖν
ἢ καὶ θεῶσθαι τὸν ἀρίστον Σύμμαχον· ὃς τίςποτε μὲν ἡγε-
μόνους δὲ εἰς αὐτὸν ἐπέστρεψε τὴν πόλιν ἀγαθῶν ἀμείνων δεκνύμενος,* etc.
Eiusdem legationis meminit vetus. inscriptio. LUCIO. Aurelio.
Aviano. Symmacho. V. C. Praefecto. Urbi. Proconsuli. pro.
Praefectis. Praetorio. in. urbe. Roma. finitimisque. provinciis.
multis. legationibus. pro. amplissimi. Ordinis. desideriis. apud
Divos. Principes. functo. VALES.

Ibi Naesii. Symmachum patrem Symmachi, cuius adhuc de-
cem epistolarum libri supersunt, quique plurimum Deorum cultum
in imperio Romano iuri tantopere allaborabat. Filius infra oc-
currit xxvii, 3. Praefectus Urbi. W.

A Nobilitate legatos ad Constantium missos.] Sic lib. xxviii.
ad Valentinianum Imp. *Nobilitatis decreto legati mittuntur*, id
est, Senatorii ordinis decreto. Ut lib. xvi. et xxviii. *Nobilitatis*

curia, et Nobilitatis, dein plebs digeremus errata. De hisce legationibus exstat in Cod. Iustin. lib. x. Titulus LXIII. LIX-DENNA.

In locum Tertulli Maximum Urbi praefecti.] Anicium Maximum hunc vocat Onufrius in Fastis absque auctore ut solet: idem Tertullum eius praedecessorem Anicium Tertullum appellat. Sed si coniecturas locus est, Iunium Tertullum vocare mallet; ut sit is Iunius Tertullus, qui pro Titiano Praef. Urbi cognovisse dicitur in veteribus Fastis Cuspiniani, Acindyno et Proculo Coll. Quod vero ad Maximum spectat, eum Clytholiam Maximum diserte nominat Symmachus in lib. x. Epistola 47. et Tertullo Praef. Urbis, memorabili viro, succellisse dicit. VALES.

Rufini Vulcatii] de quo v. Ind. 1. W.

25. Mamertinum et Nevittam, cf. c. 10. W.

C A P V T XIII

1. *Nova negotia commovente] sc. Iuliano.* Sed saepe nomina propria omittit Ammianus, v. Vales. ad xvi, 12. init. W.

Obsidione gemina] geminata, denuo suscepta, cf. xxvii, 12. W.

2. *Moveret castra movere permetterent sacra, auspicia, vide paullo post auspiciis dirimentibus. W.*

3. *Equestrisque militiae ministros.]* Scribendum videtur: *Arbitionem et Agilonem pedestris equestrisque militiae Magistros.* Etenim Arbetio quidem erat Magister equitum; Agilo vero peditum. Et alioquin Ministros pro Magistris poni non inductus error est librariorum. Simili modo Suidas Magisterianos cum Ministerianis confudit, cum scribit: *Μαγιστριανός, καστρήσιος.* Atqui *μινιστριανός* debuit dicere. VALES. Adscripsit Reinesius: „Ordo vocum postulas, ut τὸ ΜΑΓΙΣΤΡΙΑΝΟΣ scripserit Suidam dicamus. Magistriannum dici non posse Callirensem, nihil impedit, neque omnes Callirenses sunt Ministeriani. Magistriani sunt Agentes in rebus.“ W.

Referrent citius pedem.] Hoc perfugium est eorum, qui se numero inferiores esse sentiunt: Persae autem qui summam victoriae in multitudine sitam esse existimabant, cum ingentibus copiis in Mesopotamiam irrumpere consueverant. Itaque Romani cum eos fluvium irascere adverterent; a stationibus agrariis in firmiora castra et opida se recipere solebant: idque consilium Constantii laudat Libanius in βασιλικῷ, assentans Constantio: sed in Orat. funebri, p. 309. valde illud idem reprehendit. VALES.

4. *Propugnaturus opida.]* Hanc scripturam primus Gelenius excogitavit: quam equidem nullo modo possum probare. Nam Marcellinus numquam diceret *propugnaturus opida*, sed potius *opidis*: sic enim semper eum loqui observavi, more Graecorum, qui *προπολεμεῖν τῆς πόλεως* dicunt. Apuleius quoque et Macrobius similiter loquuntur, ne quis eam loquendi rationem parum Latinam existimet: et Priscianus in lib. 18. *Propugno tibi et te*, dici testatur. Accedit, quod inepta esset repetitio, si diceret, *propugnaturus opida quae tuebatur.* Quamobrem cum in Editione Rom. et. codice Regio legatur, *pugnaturus opidaque*, sic legendum

gendum existimo: Curabat urgentia velut pugnaturus, opidoque
tuebatur excursu. ΜΗΝ. VALES. [Et sic plane in codice Col-
barino ego scriptum inveni. Et ita quoque sua manu emendavit
P. Pithoeus V. Cl. ad marginem Marcellini sui.] HADR. VALES.

Præter optimantes taciturnos et fidos] πιστοτάτους, de quo
vide Spanhem. ad Iuliani Opp. p. 174. W.

[*Apud Persas Silentii colitur numen.*] Ut Ammianus affirmat
speculatores et transfugas Constantio A. repugnantin prodidisse,
futurorum incertos, propterea quod apud Persas soli Optimantes,
taciturni et fidi, consillorum Regiorum sunt consili, apud quos
Silentii quoque colitur numen. Ita Q. Curtius in libro iv. c. 6.
de Persis hæc scribit: *Alexander, quam regionem Darius petis-
set, omni cura vestigans, tamen explorare non poterat: more
quodam Persarum, arcana Regum intra celantium fide, non
metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta. Fecit di-
sciplina Regum, silentium vitæ periculo sanxerat. Lingua ca-
stigatorum gravius quam ullum probrum: nec magnam rem Magni
sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit: quod homini
facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander,
omnium quæ apud hostem gererentur ignarus, urbem Gazam
obsidebat. Menander Protector legem silentii apud Persas in
conviviis observari quoque solitam esse scribit: et apud Theophy-
lactum Simocattam in libro v. cap. v. Chosroes Persarum Rex
Bryzaciū, Barami Tyranni speculatorem, captum et in convivium
introducunt signo manus inbet occidi. οὐ γὰρ ἐν κοίταις σιωπῆς
τοῖς Πέρσαις διατάλειν.* Convivantibus enim Persis nefas est lo-
qui. Coenobitæ in Aegypto hunc morem tenent. Nemo com-
edens loquitur: sicut ait Hieronymus in Epistola ad Eustochium
de Virginitate servanda.] VALES.

[*Apud quos Silentii quoque colitur numen.*] Curtius lib. iv.
c. 6. *More quodam Persarum arcana Regum intra celantium
fide: non metus, non spes elicit vocem, quæ prodantur occulta:
vetus disciplina Regum silentium vitæ periculo sanxerat. Lin-
gua gravius castigatur, quam ullum probrum.* LINDENB. Cf.
Brisslonius de regno Persico p. 51. W.

6. *Cursu celebri*] Sic Valesio-Gronoviana, sine ulla lectionis
varietate. Ernestius operarum vitio id factum existimans, repo-
suit *celeri*, quod profecto est facilius et usitatius, nec aliter in-
edit. Stephaniana et Lindenbrogii. Sed *celebri* in libris inven-
tum retinuisse videtur Valesius. *Celebrem* sine dubio pro *ce-
leri* usurparunt prisca Latini, quod probat *celeber gradus* Accii
apud Nonium it. 161. Gesnero in Thes. laudatus, qui tamen et
ibi *celerem* præfert, cupidius, ni fallor, iullo, et Ammianei nostri
loci immemor. Verbum *celebrare* Scaliger in Codd. Catulli (Ati
v. 26.) sensu celeritatis invenit. v. Iortiu. Misc. Obs. Vol. II.
T. 3. p. 328. et ipse Ernestius tandem in eam sententiam pro-
clivior est, ut dicat pro *assiduo* esse positum, quod, ut durius
paullo, ita minus fortasse Ammiano indignum sit. Nihil ergo
mutavi. W.

7. *Constantius moerore offusus*] Debebat proprie esse, Con-
stantio moerore offusus. Ernest. W.

Magnam diff. ad cap. consiliū afferente delegit.] In Mf.
Regio et Editione Rom. scriptum est: *Magnam et difficultatem*
COMM. IN AMMIAN. I. D d

ad capeffendum confilium adferrent et delegit. Unde nulla propemodum mutatione emendavi: *Re tamen magnam et diff. ad cap. conf. afferente id elegit.* Quam emendationem nemo erit, ut spero, qui non illi Geleniumae anteponet. HENR. VALES. [Certe ita omnino scriptum repertum in codice Colbertino, nisi quod et scriptum est pro ei.] HADR. VALES.

[*Vehiculis publicis impositum.*] v. Ind. II. v. Clavularis cur-
sua. W.

8. *Revocatis omnibus praeter eos.*] Duae ultimae voces ab-
sunt ab exemplari Regio, quae tamen retinendae mihi quidem
videntur. [Certe sunt in codice Colbert.] Etsi enim Constantius
ad bellum civile iam profecturus, optimos milites a Mesopotamia
abstraxit, non omnes tamen limitis eius copias abduxit. Neque
enim id ei obicere oblitus esset Libanius, qui haec tantum dicit
in Panegyrico ad Iulianum Consulem (Reisk. I. p. 392.) *γυμνάσας*
δὲ τῆς τῶν ὀπλιτῶν ἀκμῆς τὴν ἐξ αὐτῶν ἐπορεύετο, τῷ Φαυλοτάτῳ τῆς
στρατίας παραδούς τὰς πόλεις, οἱ φυλάκων ἔχοντες σχῆμα, τῶν
φυλασσόντων ἰδίοντο καὶ μετὰ τῶν φρουρουμένων οἱ φρουροῦντες
ἰσχυροί, etc. Cum autem Orientem lectissimorum militum robore
nudasset, iter arripuit; umbratili et ignavo militi commissis ur-
bibus. Qui cum speciem praesidii ac custodiae haberent, ipsi
praesidio indigebant: et praesidarii ipsi non minus quam illi
quibus praesidio erant tenebant. VALES.

9. *Ad serenitatis speciem fiduciae.*] Deesse videtur particula
copulativa hoc modo: *Ad ser. speciem et fiduciae.* VALES.

10. *Humanitatem*] nimiam benignitatem. *Negotiis commu-
nibus rei publicae.* W.

11. *Gallum patrualem*] nam eundem avum, Constantium
Chlorum habuere; praeterea vero aslinem, Constantina nempe,
Galli uxor, soror fuit Constantii. *Potestate Caesaris sublimatum*
ad potestatem Caesaris erectum. Arbitrio punitus est legum.
Legum? W.

12. *Angebat nos una, sed securae doloris praeteriti recor-
datio*] hoc uno dolore defunctus, alterum nimis secure haud ti-
mendum existimavi. W...

13. *Levium semiermibus*] Invidiose detrahit de Iuliani glo-
ria: *Spe postrema desperatione. Aequitate calcata* nonne ali-
quando et iniquitate? W.

Tamquam favillas effecturam.] Sic primus edidit Geleniumae,
cum anteriores Editiones haberent; *tamq. fav. se facturam:*
prout legitur in codice Regio et Editione Romana. Ex quo pro-
clivius erat ita emendare ut edidi. [In codice Colbertino lego,
tamquam favillas se facturamque detinere, etc.] in Ms. Tosof.
legitur, *tamquam favillas suffocaturam, etc.* VALES. Haud satis
apta spiritibus metaphora. W.

Ut scelesce lactorum ultricem.] Placet codicis Regii scriptura,
ut *scelestorum ultricem.* VALES.

14. *Favore numinis summi praesente, cuius perenni suffragio*
damnantur ingrati.] Itaque Iulianus, qui auctori suo reverentiam
minime habuit, ingratitude vitio merito notatur. Zosimus lib.
III. Gregor. Nazianz. Orat. I. pag. 280. *Σωθεὶς γὰρ σὺν τῷ ἀδελ-
φῷ εὐαγγελίαν ἀπίστον καὶ παράδοξον, οὕτε τῷ θεῷ χάρις ἔσται τῆς*

παύσις, οὔτε τῷ βασιλεῖ, δι' οὐ σέσωστο, ἀλλ' ἀμφοτέροισι ὥσθ' ἡκεῖς, τῷ μὲν ἀποστασίαν ὀδύων, τῷ δὲ ἐπανδύσσων. LINDENB.

Non laceffit (?) sed aucti beneficiis plurimis] immo vero neglectum habiti et calumniis petiti. W.

15. Nec oculorum vestrorum vibratae laeis ardorem.] Eadem figura usus est Plinius in Grat. actione ad Traianum c. 17. Nec tibi optima defuerint, si quis Regum ventre in manus audenti nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque contextum toto campo totoque exercitu opposito perhorrescat. Et Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. Sed et Severus in Oratione ad milites apud Herodianum in lib. 2. c. 10. eadem utitur clausula: οὐδ' ἂν τῆς βοῆς ἡμῶν ἀνάσχοιτο, μήτι γε τῆς μάχης. VALES.

16. Trazerat in sententiam.] Prima illa vox abest tum a Codice Regio, [et Colbertino,] tum ab Editione Rom. et a Gelenio primum addita est. [Scribo igitur? Omnes post haec dicta in sententiam suam, hastasque vibrantes irati, etc. Et sic in libro 24. cap. 13. Plebs omnis ad sententiam suam cunctis acceptis, etc. VALES.

Iter suum praetre] se ipsum praecedere. W.

Cum Lanceariis et Mattiariis.] Lancearii et Mattiarii in Notitia Imperii dicuntur sub dispositione Magistri militum Praesentalis: ubi tamen Mf. codex scriptum habet Lanciarii, et Mattiarii. Atque ita appellat etiam Zosimus in lib. 3. c. 22. in oppugnatione Maiozamalchae urbis: ἦσαν δὲ οὗτοι τοῖς λόχοις ματτιαριοὶ καὶ λανκιάριοι καὶ βίπτορες. Neque aliter scriptum hic habet codex Regius, [et Colbert. ac Tolol. Lanciarii et Martiarii:] et Calliodorus in Hist. Trip. lib. 6 cap. 37. Ceterum dicti videntur Mattiarii a quodam teli genere, quod Mattium seu Mattiobarbulum vocabant: unde Mattiobarbulos quosdam milites esse dictos ait Vegetius in lib. 1. cap. 17. VALES. Lancearii et Mattiarii iuncti etiam xxxi. 15. v. Ind. ii. W.

Et cum Laetis itidem Gomoartum.] Frustra sunt qui hic emendandum aliquid putant. Nam Laetorum de quibus hic agitur, etiam in Constitutione Valentiniani, Valentis et Gratiani Imp. mentio est, L. 10. C. Theod. de Veteran. Si quis praepositus fuerit aut fabricae, aut classi, aut Laetis. Notitia Imp. In provincia Tarracon. Praefectus Laetorum Teutonicianorum, Praefectus Laetorum Gentilium Suevorum, Praefectus Laetorum Francorum, etc. LINDENB.

Cum Laetis.] In codice Regio et Editione Rom. scriptum est Letis, de quibus supra notavi. [HERR. VALES. De eisdem Letia vel Laetis, ac de Leticis terris, et pago Letico, lege quae observavi in libris i. et iv. Rerum Francicarum, et in Notitia Galliarum.] HADR. VALES. Vid. not. ad xvi. 11. W.

Ut contemptus in Gallis] v. c. 8. W.

C A P V T XIV.

1. Haerens et subsistens dubia et sistens gradum Fortunae, quam, praeter communem illam rerum humanarum moderatricem,

sua cuique homini tribuere solebant, quaeque eadem est cum Genio paullo post hoc ipso capite memorato. Cf. xiv, 10. ad fin. xxx, 5. W.

Pulchrum infantem] Genium nempe. W.
Excussam sibi proiectisse longius sphaeram, quam ipse dextera manu gestabat.] Antiquus admodum mos, et ad nostra haec tempora translatus, Imperatorum imagines ac statuas ita effigiare, ut pilam manu teneant. * Sic Varro de L. L. lib. 6. p. 68. ed. Scalig. 1581. *Pila terrae.* * Ammianus lib. xxv. c. 10. *Maximiani statua Caesaris locata in vestibulo regiae amisit repente sphaeram aeream, formatam in speciem poli, quam gestabat.* Idque cum in multis nummis praeis, tum ipsius quoque Constantii videre licet, quem propterea hic apponam. (Aliquando etiam duo principes unam sphaeram tenentes cernuntur. Vid. Wernsdorf. poet. lat. minor. Vol. II. p. 319. sq. W.)

Origo moris a Persis esse videtur: id enim Themistii verba volunt, Orat. de Constantio Imp. pag. 20. *Τίτῳ οἱ ποιεῖ βασιλεῖα, οὐδὲ κἀνδύς, οὐδὲ μονόδη, οὐδὲ ἀκινάκης χτυσοῦς, καὶ μηλοφόροι, καὶ οὐδὲ στρατοὶ τε καὶ ψέλλα, οὐδὲ φαίδοφόροι, καὶ δορυφόροι.* A Persis ad nos et *tis αἰῶνος ἀποδηκόντων στρατιωτῶν.* Orat. 5. in Graecos, quod ex eodem Themistio concipi potest. Orat. 5. in Theodol. Imp. cum de Lycurgo Lacedaemone agit: ὅτι ἰδορυφόρους αὐτὸν αἰχμοφόροι, καὶ μηλοφόροι χτυσοῦς ἐσταλμένοι. Itaque hinc paulatim ad Romanos commigravit. Vid. Freher. Origin. Palatin. cap. 15. p. 106. Remum in Themist. p. 139. * Sphaera orbem hunc habitabilem indicat, et nationes in eo subactas atque Imperio parentes. * Unde et D. Caesari statuat Senatus Romanus dedicaverat Romae insistentem. Dio lib. 45. *Quam cum Persarum ritu manibus Imp. gestarent.* * Eaque vel pura esse solebat vel Fortunam superimpositam habens, interdum et crucem; quod et ipsum quoque nummi antiqui satis ostendunt. Procopius Caesariensis περὶ πτωμάτων lib. 1. Iustiniani Imp. statuat ita describit: *Ὅτι μὲν χειρὶ τῇ λαίῃ πόλιν (sic enim rectissime M. exempl. quod penes me est, non πόλιν, uti in Basil. et August. perperam editur) παραδελῶν ὁ πλάστης, ὅτι γῆ τε οὐτῶ καὶ θάλασσα δεδολωται πάσα. ἔχει δὲ οὗτε ξίφος, οὗτε δορυφόρον, οὗτε ἄλλο τῶν ὀπλῶν οὐδὲν, ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῶ ἐπὶ τοῦ πολέμου πεποικισται, δι' οὗ δὴ μόνου τὴν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ πολέμου πεποικισται κράτος.* De eadem statua G. Codinus in Descriptione CP. ἔσκησε τὴν αὐτοῦ στήλην ἔπιππον ἐπὶ κίονος, καὶ τῇ μὲν ὀριστερῇ χειρὶ φέρει σφαῖραν ἐμπεπηγὸτος σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς πάσης ἐγκαταῖς γεγονός. Quem locum Suides exscripsit in voce Ἰουστινιανός. Itaque amisso orbe, quem manu Imp. tenebat, rationabili praelegio Imperium quoque perditum in putatum fuit, quod dextera temperabat. LINDENB.

Proiectisse longius sphaeram quam manu gestabat.] Idem tradit Iohannes Antiochenus, περὶ Ἀρχαιολογίας. VALLES.

2. *Iunctioribus proximis] interioribus amicis, cf. xx, 5. Desolatus desertus ex aliquo tempore. Secretum aliquod, quod sibi explicare non possit, quodque interdum adfuisse sibi squalidius existimabat. Squalidius est obscurius, non ita aperte, et referendum non ad existimabat, sed ad adfuisse. Amat hoc verbum Am-*

manus. vide xxiv, 8. extr. in primis xxv, 2, 3. qui locus nostro gemellus, nam et ibi de Genio sermo est. cf. et xx, 5. extr. ubi eundem Genium apparet Iuliano. W.

3. *In lucem editis hominibus cunctis — huiusmodi quaedam velut actus rectura numina sociari.*] Arrianus in Epict. lib. 1. cap. 14. ἐπίτροπον ἐκάστῳ παρέστηκε τὸν ἐκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκόσμητον καὶ ἀπαραλόγιστον. * Marcus Aetionin. in Vita sua pag. 211. * Censorinus de die Natal. cap. 1. Tertull. de Anima cap. xxxix. Eusebius de Praepar. Evang. lib. iv. cap. 8. LINDENBR.

Theologi, mythologi. Salva firmitate fatali, immutabili tamen destinata a Parcis lato, quo et ipse Iupiter tenetur. Velut actus rectura, quae mortales in agendo vel impellant vel cohibeant. Admodum tamen paucissimis visa, ut propius sibi praestoque adesse ea non sentiant, nisi quos multiplices auxere virtutes qui hoc vel illo modo inter homines eminnerunt. W.

4. *Menander Comicus, apud quem hi senarii duo leguntur.*] Laudant hunc Menandri locum * Origenes contra Cellum lib. viii. pag. 412. * Eusebius in lib. de Praep. Evang. Stobaeus in Ethicis lib. 1. cap. 9. Scholiast. Theocriti Eidyl. 2. Sed omnium optime Clem. Alex. Stromatum lib. v. Μένανδρος ὁ Κωμικὸς ἀγαθὸν ἐρμηνεύων τὸν θεὸν φησὶν. (p. 260. Clerici.)

Ἀπαντὶ δαίμονι ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου
Ἀγαθὸς κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιττέον
Εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστὸν. IDEM.

ANAPRI, ΣΥΜΠΑΡΙΣΤΑΤΑΙ.] Apud Plutarchum in libro περὶ εὐθυμίας, ubi hic Menandri versus refertur, legitur, ἀνδρὶ συμπαριστάτῃ, rectius. VALES.

ΜΥΣΤΑΓΩΓΟΣ ΤΟΥ ΒΙΟΥ.] Praeclare Genium vocat Mystagogum. Ut enim Mystagogus olim hospites ducere ad ea quae visenda erant in civitatibus et singula eis ostendere solebat, teste Cicerone in Verrem de signis (4, 59.): ita etiam Genius homines per huius vitae spatia deducit, et quid agendum, quid fugiendum sit ostendit. Mystagogi tamen proprie dicebantur, qui Mystas, hoc est initiatos deducebant; ut ipsa nominis origo significat; unde Origenes in lib. 8. contra Cellum τελεστὰς et μυσταγωγὸς iungit. * Dio Chrysostomus in Oratione 45. (Reisk. 11. p. 207.) ὁμοίως καθάπερ οἱ μυσούμενοι μυσταγωγῶν ἰδεώθησαν. Et divus Marcus in epistola ad Herodem Atticum, se, cum Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herode usurum esse Mystagogo promittit, ut refert Philostratus in Herode Attico. * IDEM.

5. *Ex sempiternis Homeri carminibus.*] Homerus Iliad. α. LINDENBR.

[*Adfuisse pugnantibus, vel iuvisse.*] Huc refero Tullii de felicitate verba pro lege Manilia c. 16. *Fuit enim profecto quibusdam summis virtus quaedam ad amplitudinem et gloriam, et ad res magnas bene gerendas divinitus adiuncta fortuna.*] VALES.

Quorum adminiculis praecipuis Pythagoras enituisse dicitur et Socrates.] Acbillem his adiungit Eustathius in Homer. Iliad. α. pag. 61. Οἱ παλαιοὶ φασὶ μόνους τοὺτους, τὸν Ὀμηγεῖον Ἀχιλλεῖα,

καὶ τὸν Ἀθηναῖον Σωκράτην ἐν συντυχίαις τῷ οἰκίῳ περὶ ῥημάτων δαίμονι. Ἀχιλλεύς τε γὰρ ἐνταῦθα λαλεῖ καὶ ἀκούει τὰ μυθεύόμενα, καὶ Σωκράτης δὲ ἔλεγεν, ὡς εἰπὶ μοι τὸ δαίμόνιον. *De Socrate Miput. Felix contra Gentes. Apul. de Deo Socratis.* LINDENBR.

Pythagoras] cui tamen non magis, quam aliis nonnullis ab Ammiano nominatis spiritum arctiore sensu familiarem attribuerunt. *Socrates* qui genium sibi praesto esse, non impellentiem tamen, sed prohibentem tantum ipse sibi visus est. Sed de hoc trita omnia, et nostra aetate singularibus libellis tractata. W.

Numa Pompilius.] Eius cum Aegeria Nympha congressus nocturnos intelligit. Livius lib. 1. Valer. Maximus lib. 1. cap. 2. Dionysius Halicarn. Plutarchus, et alii. LINDENBR.

Superior Scipio.] Appianus de Bello Punic. c. 104. Καὶ δαιμόνιον αὐτῷ συλλαμβάνειν ἰδόντα, ὃ καὶ τῷ πάπῳ Σκιπίωνι προσμαρτυρεῖν ἔδωκε τὰ μύλλοντα. LINDENBR. Cf. idem Appianus de rebus Hispan. c. 19. 23. 26. de bello Punic. c. 6. W.

Hermesque ter Maximus.] Cuius hodiequo Dialogi leguntur, a Platónico quodam Philosopho conscripti, sub Mercurii illius Aegyptii nomine; ut recte Casaubonus observavit in Exercitationibus. Eum antiquiorem Apollonio Tyaneo videtur hic facere Marcellinus. VALES. Vid. Fabricii Bibl. Gr. Lib. 1. c. 7—12. Harlesianae edit. T. 1. p. 46—94. Est liber Ἐρμού τοῦ τριμεγίστου ἱερὰ βιβλος ἐπικαλουμένη κῆρη (Minerva) κόσμου sol. 32. librorum Hermetic. a Patricio editorum Ferrariae 1591. et ap. Stobaeum in Eclog. physl. p. 124. ed. Canter. 609. Ceterum librum hunc pseudepigraphum seculo post Christum natum secundo concinnatum existimant eruditi. Zoega p. 20. W.

Apollonius Tyaneus] famosus ille praestigiator seculi a C. n. primi, cuius vitam dedit Philostratus. W.

Plotinus ausus quaedam super hac re.] Existat liber Plotini περὶ τοῦ εἰληχότος ηἡμῶν δαίμονος: cuius et Porphyrius meminit in eius Vita LINDENBR. Vixit Plotinus Sec. III. et XIV. libros reliquit, de quibus non superstes est, nisi is quem commemorat Lindenbiogius. W.

Quas tamquam gremiis suis susce.] Cum in codice Regio [et Colbert.] et Editione Rom. legi vidissem *castam quam, etc.* levillima mutatione correxi, *eas tamquam, etc.* Quod sensus omnino flagitare videbatur. Parrasius in Orat. pro Milone legit: *Casas quoad licitum est tuerentur.* VALES.

Si senserint puras.] Vid. Suid. in Δαίμων. LINDENBR.

C A P V T XV.

2. *Suburbanum disjunctum tertio lapide.*] ergo non paraplus Antiochiae extra pomœrium sita, sed vicus remotior. W.

Cadaver hominis.] Similo est observando Reinesio, quod Valenti Imperatori contra Scythas bellum moventi apparuisse dicit Zosimus IV. 21. W.

Territus omne.] ut qui orientem versus proficisceretur. W.

Mopsucrenas.] Ita Mf. quod rectum est. vulg. *Mopsuestiam*. Aur. Victor. Epit. c. 42. *Constantius magis magisque ardens dolore, atque ut erat tallum inpatiens, in rindicibus Tauri montis apud Mopsocrenen febris acerrima, quam indignatio vigiliis nubebat, interit.* Sozom. lib. v. pag. 61. *ἐν Μόψου κρήναις*. Hieronym. Epistola ad Heliodor. *In Mopsi viculo*. Ptolem. lib. v. *τῆς ἐργασίας Καραώλας* nomina recensens, etiam *Μόψου κρήνην* ponit. LINDENBR.

Mopsucrenas.] Miris modis corruptum eius stationis nomen est in veteribus itinerariis. In Itinerario enim Antonini p. 145. Wesseling. *Nmfsucrone* dicitur. In Burdegalensi p. 579. *Mansuerine* hoc modo: *Mutatio Pylus finis Cappadocine et Cilicine. Mansio Mansuerine m. 12. Civitas Tarso m. 12. Mut. Pargaiu m. 13. Civ. Adana m. 14. Civ. Mansista m. 18.* Ubi vides *Mnsuerinem* pro *Mopsucrene*, et *Mansistam* pro *Mopsuestia* poni simili errore. Libanius in Orat. funebri *κρήνας* vocat; [Aurelii Victoris Epitome c. 42. *Mopsocrenen*, Codex Colbertinus *Mopsucrenas*, alii codices vet. *Mopsucrenas*, ut P. Pithoeus notavit.] VALES.

Mopsucrenas.] (Μόψου κρήνας fontes) Ciliciae asperae urbem, diversam illam a *Mopsuestia* (Μόψου ἱερὴ, Mopsi domo, xiv. 8.). De utraque vide *Mannert Klein-Asien* T. II. p. 94. et 101. cf. Aurel. Victor Epit. c. 42. p. 580. Arntzen. et Eutropius x, 15. W.

Egredi] in itinere pergere — *invulente, invalescente* — *Corpus in modum foculi fervens, nimis quaelitum. Successorem statuisset Iulianum.* Haec tam subita animi conversio, de qua ipse Ammianus hic et paullo infra hoc capite dubie loquitur, inventa ab aulae proceribus, ducibusque exercitus videtur, iis in primis, qui Iuliano hucusque adversati fuissent. cf. xxii, 2. Secus tamen statuunt Ritter. ad Guthr. T. v. Sect. 1. p. 61. et Gibbon. T. v. p. 270. W.

3. *Anhelitu pulsatus letali]* quo spiritum aegerime traheret. W.

III. *Nonarum Octobr.]* Aliter scribit Idatius in Fastis Tauro et Florentio: *His Coss. diem functus Constantius Aug. Mopsucrenas in fine Ciliciae et Phoeniciae provinciae 3. Non. Novemb.* Cum Idatio consentit Socrates Hist. Eccl. II, 47. Cedrenus, Chronicum Alexandr. aliique, qui 3. Novembris mortuum esse Constantium narrant. VALES. Ipse Ammianus *senescenti autumno* hanc mortem adsignat. Tillemont T. IV. P. 2. p. 1143. W.

Imperii vitaeque anno qudrngesimo.] Hic locus non uno ac simplici mendo corruptus est. Primum itaque emendo, *imperii anno xxxviii.* quam quidem emendationem praeter Eutropium, et Socratem, ac Sozomenum ipse confirmat Marcellinus in lib. 14 c. 5. *Die quarto Cal. Octobres, qui imperii eius annum tricesimum terminabant.* Ab eo enim anno quo Constantius VI. et Constantius Gallus II. Coss. fuerant, ad Consulatum Tauri et Florentii octo sunt anni. Quod si ad exactum calculum res revocetur, annos dumtaxat 37. solido Constantius tam Caesarianum, quam Augustum obtinuit Imperium. Caesar enim factus est anno Domini 324. 6. Idus Novemb. Obiit vero anno 361. 3. Nonas Novemb. Deinde emendo, *vitaque anno XLIV. et mensibus paucis.* Ita enim Victoris Epito-

me, et Eutropius ac Socrates, alique ponunt. Igitur natus fuerit Constantinus anno Domini 317. Gallicano et Basso Coss. ipsis Idibus Augustis, idque in Illyrico, ut docet Iulianus in Orat. 1. Diem quidem natalem didici ex lege x Cod. Th. de Praetoribus, et ex Calendario veteri, quod edidit Hervartius. Vulgata certe scriptura prorsus ferri non potest. Scribit enim Nazarius in Panegyrico, quem Constantio dixit anno illius imperii xv. in quinquennialibus Crispi et Constantini: *Tantorum Roma compos bonorum, haurit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Caesaribus nobilissimis habet, eorumque fratribus, quorum tam nomina ipsa veneramus.* Fratres illi Caesarum erant Constantius et Constant. Cum ergo Constantius iamtum natus fuerit Crispo II. et Constantino II. Coss. quo anno hic Panegyricus est dictus, sequitur Constantium plusquam 43. annos vixisse. VALES. Cf. Ritter. ad Guther. T. v. Sect. 1. p. 60. W.

4. *Supremis conclamatis*] more gentiliū. cf. xxx, 10. *Eusebio* praefecto Cubiculi — *noxarum conscientia*, multos enim homines infelices reddiderat, Galli quoque Caesaris necem adiuverat xiv, 11. med. — *Cum novandis rebus immittens obfisteret Iulianus*, quom alius eligendi Imperatoris consilium ob Iuliani propinquitatem nimis periculosum videretur. — *Mittuntur Theolaiaphus* etc. cf. xxi, 2. Reinesius adscripsit: *Theolaiaphus Det-lobus*, Detlevus. W.

5. *Voluntatem postremam*] uti et nos dicere solemus Germani. Aliis et *nomini supremum*. v. Gothofredi Glossar. nom. Cod. Theodos. *arbitrium extremum* Sext. Rufus c. 13. vox suprema xxi, 2. stilus postremus xxv, 3. W.

6. *Uxorem nutem praegnantem reliquit: unde edita postum, etc.*] Ante Constantium obiisse eius uxorem scribit Zonaras p. 209. et tota vita sterilem fuisse. Γαμετή δὲ ἦν αὐτῷ Εὐσεβία, ἣ ἐπὶ κάλλει γέγονε περιβόητος. περὶ δὲ τὸν γαμήτην ἠτύχησε, μάλιστ' ὄντα, καὶ τὰ πρὸς ὀφροδίτην νοσήτατον ἐκ νόσων τε καὶ ἐκ φύσεως. ὅθεν κατὰ βραχὺ φάινουσα, τοῦ Κωνσταντοῦ προέβληκεν, ἅπαις διὰ βίου μέλας. ὡς δὲ τινες λέγουσι, καὶ μητρομανίας νοσήματι περιέλασσε. *Uxorem habuit Eusebiam, formā celebrem illam quidem, sed infelicem et miseram, ob maritum cum natura, tum morbis mollem, et nō viderem sequirem. Unde paulatim contabescens ante Constantium decessit, nullo umquam fetu edito. Ut autem quidam dicunt, ex uteri doloribus conedens tandem defecit.* LINDENB. Non Eusebia h. l. intelligenda, sed Faustina. Cf. c. 6. et Hadr. Valesii Praef. p. lxx. W.

Eiusque nomina appellata.] Fl. Max. Constantia Augusta dicitur in veteribus nummis teste Goltzio. Nupsit autem Gratiano post Consulatum Gratiani III. et Equitii; cum annum aetatis 14. iam attigisset, ut docet Marcellinus in fine lib. 29. c. 6. Eadem haud multis post annis obiit, et Constantinopolim relata est, ut inter parentum reliquias humaretur Merobaude II. et Saturnino Coss. Sic enim scribit Idatius in Fastis, et Auctor Chronici Alexandrini: quamquam utrobique Constantini Aug. filia dicitur mendose. Post eius obitum Gratianus Laetam duxit Pissameno filiam, quae marito superstes diu vixit, et Alarico Romam obsidente, magna annonae paenuria infimam plebem aluit, ut narrat Zosimus in lib. 5. c. 39. VALES.

Etus nomine appellata] Paulus Diac. 1, 12. Creusam vocat monente Reinecio. W.

Matrimonii iure.] Cod. Reg. habet matrimonio adiective. Amat talia Ammianus, v. c. xxii, 15. solstitio tempore. Cf. Valer. ad xv, 10. W.

C A P V T XVI.

1. *Differentia vere servata]* sine partium studio, quo nomine etiam laudatur ab Heynio in Prolus. p. cxxviii. cf. omnino xiv, 5. — *Praecipua*, i. c. bona, virtutes. xvi, 7. W.

Imperatoriae auctoritatis cothurnum gravitatem. Parcus erga tribuendas, melius in tribuendis, sed et xxi, 14. *erga deferendas potestates nimium tardus.* — *Administrationum augmenta*, salaria et alia emolumenta concessa. — *Cornua militarium*, ne altioris iusto spiritus sumerent. cf. xx, 1. de Lupicino. Horat. Od. iii, 21, 18. vinum cornua addit pauperi. *Militarium* legendum putabat Salmasius ad Scrr. Hist. Aug. T. ii. p. 598. cum in editionibus *militaria* haberetur. W.

2. *Erant enim, ut nos q. mem. Perfectissimi.]* Perfectissima-
tus dignitas minor erat Clarissimatus, ut Marcellinus Lactantiusque testantur. Eos Graeci διασημώτατος vocant: sic enim in Glossis veteribus, Διασημώτατος, *Perfectissimus*. In Epistola Constantini apud Eusebium lib. x. Hist. cap. 6. ἰδὼκα γραμματα πρὸς Οὐρσὸν τὸν διασημώτατον, Καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς. *Litteras dedit ad Ursum virum Perfectissimum, Rationalem Africae.* Et in lib. 3. de vita Constantini, cap. 51. denique in lib. 4. cap. 1. Quibus in locis interpretandis semper habetur interpres Latinus. Hi Perfectissimi apud Vicariam Praefecturam conveniebantur, ut Clarissimi apud Praefectum Urbi, lege un. Cod. Th. de his qui veniam aet. impetr. Ceterum haec dignitas ante Constantini tempora instituta est, ut constet ex Oratione Eumenii pro Scholis. *Porro haec dignitas in prisca Inscriptionibus his fere notis designatur P. V. ut apud Gruterum folio 1098. et Gualtherum, et in Epistola 40. libri 10. Symmachi. * VALES. Tituli honorum illa aetate hoc ordine se excipiebant: Illustres, Spectabiles, Clarissimi, Perfectissimi, Egregii. Plura vide in Ind. ii. v. Clarissimi. W.

Occurrebat] obviam ibat in provinciam venienti. — *ordinariae*, i. e. civiles. cf. xiv, 10. *Praefectos Praetorio*, secundos ab Imperatoribus et Caesaribus. v. Ind. ii. h. v. W.

3. *In conservando tuendo, curando milite nimium cautus, providus; sic patriae cautus* xvii, 11. W.

Examinator meriti. nonn. scrupulosus.] Editio Rom. *subscrupulosus*, Codex Valentin. scriptum habet *subscruposus* teste Loissello: et ita fere Mf. Florentinus; [codex Colbert. *subscruposus*.] Ceterum de Constantio idem scribit Zonaras: ἐν ταῖς τῶν ἡγεμονῶν καὶ ταῖς τῶν ἀξιωματῶν διανομαῖς τοῦ προσήκοντος στοχαζόμενος. In Magistratibus dignitatibusque tribuendis decorum spectans. VALES.

Celsum aliquid acturus in regia] primum aliquid munus Palatinum administraturus. W.

4. *Doctrinarum diligens adfectator*] Constantinus M. filios omnino probe erudiendos magistris tradiderat peritissimis, (Eusebius vita Constantini. iv, 51. Iulian. Orat. i. p. 11—16.) e quorum disciplina si quid haesisset, iactare quavis data occasione solebat Constantius. — *Obtusum*. Sic Codd. pro *obtusum*. W.

6. *Nec mare ministro saltem suspicione tenus possit rodargui.*] Locus vitiosus: quem tamen ita Ammianum scripsisse puto: — *Impendio castus, ut nec amaro ministros saltem f. etc.* Qui liberos veteres tractarunt, veram hanc meam emendationem non negabunt: natus enim error fuit ex perverla scribendi ratione, quae auctorem hunc non semel corruptit. LINDENBR.

Quod crimen etiam si non invenit malignitas, quamquam non temere solumque maledicendi studio principibus vitio vertitur, fingit (tamen haud recte omissum) in summarum licentia potestatum saepe tamen ideo tantum iisdem sine causa tribuitur, quod omnia sibi licere plerumque existimant. W.

7. *Iaculandi manu, sagittandi ex arcu. Maxime perite v.* Ruhken. ad Vellei. ii, 16. p. 120. *Artium armaturae pedestris, armorum tractandorum, vel, quod Spanhemio placet ad Iulian. p. 108. et 113. Pyrrhichae.* — *Nec terfisse nates in publico cet. cf. supra xvi, 10.* W.

Nec pomorum quidquam, quoad vixerit, gustaverit.] Cedren. pag. 244. ὁπωρῶν κατὰ πᾶς ἀφ' ἑστέρην. LINDENBR.

8. *Si affectatae dominationis ansam reperisset*] si quem res novas molientem folio se deicera velle suspicaretur. W.

Omnes genere se contingentes stirpitibus interemit.] Patruos scilicet duos, Constantium atque Dalmatium, quorum Constantius etiam socer ipsius erat: cognatos autem vi. Dalmatium et Hannibalianum Dalmatii filios, Gallum eiusque fratrem maiorem natu, filios Constantii: ceteri duo ignorantur: tot enim numerat Iulianus in Epistola ad Athenienses: et confirmat Athanasius in Epist. ad Solitarios: τί δ' ἂν θαυμαστόν, εἰ οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν αἶμος, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ἐψέλατο; τοὺς μὲν γὰρ θεῖους κατέφαγε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνέλε, καὶ πενθεροῦ μὲν ἐν τῇ θυγατρὶ γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν. Ubi soceri nomine Constantium intelligit, cuius filiam, sororem Caesariae Galli, Constantius Aug. duxerat uxorem, teste Iuliano in Epist. cit. HENR. VALES. [Pro stirpitibus posui turpiter ex codice Colbert.] HADR. VALES. Cur omnes? et non cunctos. GRONOV.

9. *Qui rei maiestatis imminutae vel laesae deferebantur, acerbitas.*] Eutrop. lib. x. c. 15. *Ad severitatem propensior, si suspicio Imperitii moveretur.* LINDENBR.

Acrius, quam civiliter, rectius: civilius. — *Spectatores, inquisitores.* — *Mortem longius conabatur extendi praegressis mortem diis cruciatibus.* W.

10. *Perduellitum*] rebellium, qui in provinciis Augustos se proclamari vel curarent vel permetterent. *Aureoli* in Illyria, *Postumii* in Gallia, *Ingenut* in Pannonia et *Valentis Thessalonici* in Achaia. Tillemontius T. iii. P. 3. p. 959. coniecit, legendum esse non Thessalonici, sed *Theffall*, idque referendum ad *Pisonem*, cuius nomen librariorum culpa exciderit, qui, quum Valentem audivisset Augusti nomen sibi arrogasse, in Theffaliam se recepit, Augu-

sum et se ipsum nominare coepit, assumpto Thessalici nomine, quod in numo quodam eius expressum legitur. Haec Tillemonius. W.

Mortem factura crimina al. lenius vindicabat.] Idem de Gallieno testatur Zonaras his verbis: οὐτε μὴ τοὺς ἐναντιωθέντας αὐτῷ ἢ προτιθέντας τοῖς τυραννίαις ἐτιμωροῦσθαι. Nec tamen eos qui adversus se insurrexerant, aut se tyrannis adiunxerant, supplicio affecti. VALES.

11. *Tumque in eiusmodi titulis.*] Huius loci emendatio codici debetur Fauchetii, in quo scriptum est: *Iustumque in elusm. etc.* VALES.

Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cum ad Imperiale culmen in Syria Cassius.] *Longe aliter Severus Imper. fecit. Clod. Albino occiso. Vide Hist. Augustam. * Capitolinus in M. Anton. Philos. Dio apud Xiphilin. lxxi, 24 — 28. ubi de Faustinae obitu: ἵνα μὴ ἐλαγχθῇ ἐφ' οἷς πρὸς τὸν Κῆσοιον συνετίητο. Καίτοι· ὁ Μάρκος τὰ γράμματα διέφθειρε, μὴδὲ ἀναγνούς, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸν ἀναγκασθῇ μισῆσαι τινα. Cuius facti simile propositus illud Pompeii. Victus iam erat Perpenna, deque salute desperans, petiit tamen ut vivus ad Pompeium perduceretur, habere se multa adferens ei indicanda, ad statum rei Rom. pertinencia. Sed noluit Pompeius, et antequam in conspectum homo veniret, occidi eum iussit: δέσας ἄρα μὴ τι μνηστειν ἀδόκητον, αἱ ἐτέρων ἀρχὴ κακῶν ἐν Ῥώμῃ γένοιτο. Appianus de Bell. civil. lib. 1. c. 115. LINDENBR.

Verecundi] moderati. Cf. Casaub. ad Iul. Capitol. T. 1. p. 336. — *Signatus* ne lectum quidem. W.

12. *Virtutis erat potius indicium. Imperio Constantium cessisse, quam vindicasse tam inclementer.*] Imitatus videtur Marcellinus Thucydidem in libro 3. c. 47. καὶ τοῦτο πολλὰ ἑυφορώτερον ἡγοῦμαι παρὲν τῆς ἀρχῆς ἐόντας ἡμᾶς ἀδικηθῆναι, ἢ δικαίως οὐς μὴ δὲ διαφθεῖραι. Solet autem Marcellinus multa de Thucyde mutuari. Ut illud, *same, ignavissimo mortis genere, tabescentes* xvii. 9. annon ex Thucydidis libro 3. c. 59. desumptum est? et quod alicubi ait, *furta bellorum* xxiii, 3. extr. sumptum est ex Thucydidis libro 5. c. 9. ubi eiusmodi astus κλέμματα vocantur, * [aut certe ex Virgilio: *Furta paro belli.*] VALES.

13. *Tullius (Cicero) in quadam ad Nepotem epistola, cuius fragmentum hic Ammianus servavit, nam integra in Epp. ad familiares non existat.* W.

Ergo in perditis impisique consiliis.] Eandem sententiam Cicero saepius inculcat. Nam et in lib. v. Tuscul. c. 19. sic dicit de Cinna: *Beatiorne igitur qui hos interfecit? Mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit; sed etiam quod ita se gessit, ut ea facere ei liceret: est peccare nemini licet, sed sermone errore labimur, id cum licere dicimus quod cuique concedatur. Utrum tandem beatior C. Marius, tunc cum Cimbricae victoriae gloriam cum collega Catulo communicavit? an cum civilis belli victor iratus necessariis Catuli deprecantibus non semel respondit, Moriatur: in quo beatior ille, qui huic nefariae vocis paruit.* Et in Philippica 1. c. 14. sic M. Antonium alloquitur: *Itaque ut omittam res nri tui prosperas; acerbissimum eius illum, supremum diem malum, quam L. Cinnae donatum, a*

quo ille crudelissime est interfectus. VALES. "Vide præclaram epistolam ad Atticum lib. x. num. 4. GRON.

14. *Ephesius quoque Heraclitus adferens monet.*] Multa de Heraclito hoc Ephelio, Baufonis (vel, ut alii volunt, Blofoni) F. Diog. Laertius et Suidas. Eiusque auctoritate saepe utuntur Cicero, Clem. Alexandrinus, Tertullianus, Theodoret. LINDENB.

Ephesius Heraclitus] quem fleuisse semper, uti Democritum risisse, fabula narrat. v. Iuvenal. x, 34. et Bruckerum hist. philof. T. 1. p. 1208. W.

Potestas in gradu] altiori constituta. W.

15. *Saucius et adfectus fuit*] nunquam sine clade discessit. Ita prospere succedentibus pugnis civilibus tumidus, haec sufficiebant pro simplicitate historica, qua non contentus Ammianus nauseam movet addita appendicula: *intestinis ulceribus Reip. sanie persusus horrenda.* W.

16. *Uxoribus*] Eusebiae inprimis. Quibus quod *utrum* quantum additus fuisse dicitur Constantius, id non nisi de conversatione intelligendum est: segnior enim erat in Venerem. v. Gothofr. ad Philostorg. p. 213. *Spadonum gracilentis vocibus.* Infectatur ubique eunuchos Ammianus, xvi, 7. xviii, 4. 5. xxii, 4. *Palatinis quibusdam*, Eusebio inprimis. W.

17. *Flagitatorum*] Ernest. exponit *accusatorum*, ego veromaximè de exactoribus tributorum et vectigalium accipere. W.

18. *Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confundens*] planae et facillimae ad intelligendum superstitionem admisit. *Absolutus* est et alibi Ammiano *planus*, v. c. xxx, 2. *responsum absolutum et uniusmodi.* xiv, 10. *veritatis absolutus sermo ac semper est simplex.* Utraque vox iungitur xxii, 5. *planis absolutisque decretis.* — *In qua scrutanda perplexius subtilius ipse potius versaretur* (sic xxv, 3. super animorum subtilitate perplexius disputans) *quam componenda gravius,* quam ut lites episcoporum auctoritate sua componeret. W.

Concertatione verborum.] Mirum, ni eas voces intelligit τὸ ὁμοειπὸν et τὸ ὁμοιοῦσιον, quae orbem terrarum illo tempore colliserunt. "Quod autem Marcellinus vocat *Christianam religionem absolutam et simplicem*: idem ait Gregorius Nazianz. pag. 380. et 475. et 729. et Ambrosius in Epistolam ad Philippenses pag. 520. VALES.

Catervis Antistitum iumentis publicis] quibus ad itinera uti episcopis Imperator permiserat. Reinesius adscripsit: Queritur de hoc Iulianus l. 12. Cod. Theodof. de cursu publ. W.

Ritum omaem ad suum trahere conantur arbitrium.] Suspitor equidem scribendum esse *conatur*, ut de Constantio id intelligatur, qui ad arbitrium suum cuncta revocabat, et in Episcoporum causis agebat iudicem, crebroque ad palatium evocabat Episcopos, quo eos ad arbitrium suum, id est ad Arii sectam impelleret. Idque eius studium maxime apparet in Epistola quam ad Aizumam et Sazanam Axonitarum Regulos scripsit, quae legitur in Apologia Athanasii. Sed et cum omnes Episcopos Athanasii condemnationi, quod revera nihil erat aliud quam Arianae haeresi, subscribere tantopere cupiebat; nonne aperte ritum omnem ad suum trahere conabatur arbitrium? A quo quidem instituto

Holius eum epistola quadam revocare voluerat: *μη τιθει σαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ οὐ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου*, etc. apud Athanasium in Epist. ad Solitarios. Id est: Noli te rebus Ecclesiasticis immiscere, neque de iis causis nobis praescribere: sed potius ea discere ex nobis. Nam Imperium quidem tibi Deus tradidit: nobis vero negotia Ecclesiae commisit. Et quemadmodum qui Imperium tuum invadit, is Deum impugnat, a quo id constitutum est: sic tu dum causas Ecclesiae ad te trahis, vide ne in offensionem Dei ventas. Adde Epistolam 3. D. Ambrosii ad Valentinianum. VALES. Conatur legit etiam Baronius teste Reinesio, me probante. W.

Rei vehiculariae succideret nervos.] Eadem Episcoporum querela legitur in Fragmentis Hilarii (a Pithoeo editis W.): *Sed et publicus cursus ad nihilum deducitur*. VALES., Cf. Salmaf. ad Scriptu. Hist. Aug. T. 1. p. 279. W.

19. *Figura tali situque membrorum.*] Cedrenus pag. 244. *Ἦν δὲ Κωνσταντῖος τὴν τοῦ σώματος ἀναδομήν εὐμήκη καὶ ἐπίξαντος, χαροπὸς τὴν ὄψιν*. LINDENB. Situ, structura, proportionem membrorum. Cf. Salmaf. ad Solin. p. 288. W.

Luce oculorum edita oculis prominentibus. — *Rasis genis lucentibus*, ut lucentes. W.

20. *Iovianus Protector.*] Idem refert Cedrenus: *οὐ τὸ σῶμα Ἰοβιανὸς ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, προτίτωρ τότε ὢν, ἀπέθετο πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἡρώῳ μετὰ Εὐσεβίας τῆς αὐτοῦ πρώτης γυναίκος*. Cuius cadaver Iovianus, is qui postea Imperavit, tunc Protector, iuxta patrem eius in Mausoleo deposuit una cum Eusebia priore eius uxore. VALES.

21. *Annonae militaris off. indicia, ut ipsi nom. proba.*] Proba hoc in loco est specimen, Graece δειγμα, quae Imp. offerri solebat. Nam Principes ipsi annonam eo tempore probabant, ac praecipue militarem; quippe qui seditiones milium formidarent, quae ob inopiam annonae moveri consueverant. Itaque Hadrianus, ut scribit Spartianus in eius vita c. 11. (ubi v. Interpp. W.) laborabat, ut condita militaria diligenter agnosceret. Idem tradit Lampridius de Alexandro Severo, et Capitolinus de Gordiano. Neque eam laudem omittendam putavit Themistius in Orat. 6. de laudibus Theodosii: *τὰ εἰσφοδία δὲ οὐκ ἀνεῖ οὐδὲ ἕλαττον αὐτοῦ ποιεῖται αὐτὸς περινοεῖν*. Marcellinus Comes in Chronico, Antiocho et Ballo Coll. Dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat, tritici in plebe ingruente paenuria, Imperator ab esuriente populo lapidibus impetitur. Sed hi duo postremi loci de horreis annonae civicae destinatis intelligendi sunt. Ceterum id olim Tribuni erat officium, annonam militum probare, ut docet lex 12. D. de re militari. HENR. VALES. [In codice Colbertino legi, *ut ipse nominant probam*. Quam probam et germanam lectionem esse puto: ita ut proba dicta sit Marcellino pro probatione vel specimine, aut indicio annonae militaris, quam vulgo appellamus *une épreuve, un essay*. Proba ergo dicta pro probatione, ut nota pro notatione, missa pro missione, et multa similia.] HADR. VALES.

Ut ipsi nominant probam.] Impp. Valentijn. et Valens, L. unic. C. de Stratorib. *Ut stratoribus unus tantum solidus probae nomine posceretur*. Vid. L. 17. C. de re milit. LINDENB.

Animalia publica cursui publico assignata monstrabantur cadaveri, tamquam vivo. Reinellius emendabat ministrabantur. VV.

*Occursusque et alia.] Hunc locum absque ulla litterarum mutatione sic restitui: Et ex usu crebrescebant occursus: quae, etc. Occursus intelligit militum, et Curialium, et Honoratorum, qui Constantii cadaveri obviam undique procedebant honoris causa. Cum vero ad ipsum Byzantii portum navis cui cadaver impositum erat appulisset, effusae legiones tamquam spiranti adhuc Imperatori occurrere: quinetiam Iulianus ipse una cum ceteris obviam processit, et funus ad Apostolos usque deduxit, ac fere trum ipsum manu tetigit, et adoravit posito diademate, ut narrat Gregorius Naz. in Orat. σπλιτ. 2. et Libanius in Oratione funebri, et Mamertinus in Grat. actione ad Iulianum, ac postremo Zonaras, qui et publicum in civitate luctum a Iuliano indictum esse memorat. *Sic Achaei, cum Philopoemeni funus publicum duceretur, ex opidia suis effusi, urnam eius tangebant, τῆς ὑδρίας ἐφίπτοντο, ut scribit Plutarchus.* VALES. Cf. Gibbon. T. v. p. 274. VV.*

Cassum et umbratile] inane et umbrae instar cito evanescentis. Ut ministro rerum funebrium portendebant, quum brevissimum esset, octo mensium puta, Ioviani imperium. v. infra xxv, 10. xxvi, 1. VV.

AMMIANI MARCELLINI

LIB. XXII. C. I.

1. *Praescire festinabat accidentium finem*] eventum, quamquam ipse divinationes omnes interdixerat. v. Dalcn de oraculis p. 221. f. W.

2. *Inspectu iecoris, quod opertimento duplici utderat.*] Priscas superstitionis observatio boni ominis indicium putabat, si iecinora duplicia vel replicata in extis apparuissent: ut contra triste ostentum, si deessent. *Val. Max. lib. 1. c. 6. *Caput iecinoris duplex.* Plinius Histor. naturalis lib. xi. cap. 37. *In eo quod caput extorum vocant, magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum perit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Et post pauca: Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab una fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum Imperium.* Huius rei ignorantia elegantem Plinii Secundi locum depravavit, lib. 11. Epist. 20. *Ut ipse mihi dixerit, cum consuleret, quam cito sesterium sexcenties impleturus esset, invenisse sexta duplicata, quibus portendi millies et ducentes habiturum.* Neque verum videre, qui ante nos meudum tollere conati sunt. Recta autem lectio est: — *Invenisse se exta duplicata, quibus portendi, etc.* atque ita Plinium scripsisse nullus sanae rationis negabit. LINDENBR.

Omen multo praesentius] certius, cf. xxiii, 1. W.

Extulerat celsum, etc.] Tota haec linea primum a Gelenio addita est, coniecturane, an ex fide codicis scripti, incertum habeo: sed et aliis in locis doctus ille vir lineas inseruit, ut suo loco indicabimus. Quod si auctoritate exemplaris Mf. ab eo praestitum est; nae illud exemplar ceteris omnibus nostris praestantius atque integrius fuit: sin ex ingenio, audaciam eius nec laudo, nec vitupero. Ceterum Editio Rom. hunc locum sic praeferebat: *Qui eum ad cultum et velut fixa tamen, etc.* Neque quidquam mutavit Editio Bononiensis. Sed Accursius sic edidit: *Qui eum ad cultum evexit. Fixa, etc.* ex Mf. codice, ut opinor. Nam in Regio ita exaratum reperi: *Qui eum ad culmen evexit. Fixa, etc.* [In Colbert. *Qui eum ad culmen ex velut. Fixa tamen.*] VALES. Malim ad evitandam *καταστροφήν*, ex statim sequente *fixa orientem pro evexit reponere extulit*, idque ex vestigiis edit. Romanae et Cod. Colbert., in quibus est *et velut.* W.

CAPUT II.

1. *Theolaiphus, atque Aliguldus*] xxi, 15. ubi tamen est Aliguldus. W.

2. *Emensa declivitate Succorum*] v. xxi, 10. W.

Philippopolim petiit Eumolpiada veterem.] Ruf. Festus: *Eumolpiadam, quae nunc Philippopolis dicitur.* Iordanis locum de hac Philippopoli superius emendavimus. LINDENBR. *Philippopolim* dictam a conditore Philippo Macedone, nunc Philibe. W.

3. *Imperium, quod ereptum ibant averant* Constantio, nunc ordinario et hereditario iure Iuliano eocessum. W.

Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aëris serpentib. pinnigeris.] Fabulam, narrant Hyginus lib. cxliii. Servius Georgicorum 1. LINDENBR. Ceres, uti rem narrat Hyginus Fab. 147. cum per orbem terrarum ereptam sibi Proserpinam quaerens Athenas etiam venisset, reginae nuper puerperae, nutricem se obtulit pueruli Triptolemi, cui alumno suo, quum adolevisset, currum dedit alatis draconibus iunctum, quo per aërem vetus semina spargeret in terras, culturaeque fieret agrorum auctor. v. Moeneri Hymnum in Cererem, Ovid. Metam. v. 461. ff. Heynium ad Apollodor. p. 64. et Opuscula P. 1. p. 353. Boettiger *Vasengemählde* B. 2. S. 226. W.

Rapidos circumgressus aëris.] Mirum est: tam ineptam et fatuam scripturam ab hominibus doctis tamdiu tolerari potuisse: quid enim sibi vult haec loquendi forma, *circumgressus aëris*? Ego vero non dubito, quin ita scripserit Marcellinus: *Quem ob rap. circumgressus aëriis serpentibus et pinnigeris fab. vetustas imponit.* Atque ita in codice Regio superscriptum postea reperi. Sane in Editione Rom. et Aug. legitur, *et pinnigeris*, [ut et in Mf. Colbertino.] *ae Totol. VALES.

Heracleam ingressus est Perinthum.] Theophylactus Simocat. lib. 1. τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, ἣν Πέρινθον οἱ πάλαι ποτὶ κατὰ νόμαζον. Non autem omittenda est emendatio Viri Cl. Melchioris Goldasti I. C. et melioribus studiis apprime dediti, sic legendum putantis: — *Heracleam ingressus est, veterum Perinthum.* Quomodo idem Ammianus paullo prius locutus est: *Philippopolim petiit, Eumolpiada veterem*, et infr. *Constantinopolis vetus Byzantium.* Neque a vero alienum, ita ab Auctore scriptum fuisse. LINDENBR.

Heracleam ingr. est Perinthum.] Quidam emendare conati sunt *veterem Perinthum.* Sed hac illorum emendatione nihil opus erat. Etenim haec Heraclea Thraciae, Perinthus cognominata est ad differentiam aliarum eiusdem nominis urbium. Sane in Itinerario Antonini quod manu scriptum habeo, *Perinthoheraclea* coniunctim vocatur et Sozomenus in lib. 4. cap. 7. Ἡρακλείας τῆς περὶ τοῦ ἐπίσκοπον dicit. Postremo Procopius in lib. 4. de fabricis Iustiniani: Ἡράκλεια δὲ, inquit, ἡ πόλις ἥδε ἡ παραλία ἡ ἐκ γειτόνων ἡ Πέρινθος, ἡ πάλαι μὲν τὰ πρῶτα τῆς εὐρώπης εἰδοσάν, νῦν δὲ δὴ μετὰ γε Κωνσταντινουπόλιν τὰ δεύτερα παρέχονται. Id est: *Heraclea autem illa ad mare sita, vicina Byzantio Perinthus, quae olim quidem Europae metropolis habebatur, nunc post Constantinop. secundum locum obtinet.* De hac urbo Claudianus in Rufinum lib. 2. v. 291.

Deſe-

*Deseritur Rhodope, Thracumque per ardua tendunt,
Donec ad Herculei perventum nominis urbem.* VALES.

Heracleam — Perinthum] quae cur ita dicta, v. infra c. 8. (hodie Erekli). Cf. Wellöling. ad Anton. Itiner. p. 323. W.

4. *Tertio Id. Decembr.*] Consentit Idatius in Fallis, Tauro et Florentio Coss. Introvit Iulianus Aug. Constantinopolim die III. Idus Decembr. Neque aliter auctor Alexandrini Chronici, quod quidem ad diem spectat. Moratus autem est in ea civitate quinque admodum menses, ut ex Marcellino nostro colligitur, non decem, ut Zosimus dicit. VALES.

Senatus officitis.] De hac pompa idem scribit Zonaras: ἐπὶ τῷ θυζάντιον ὤρχησι, καὶ οἱ προϋπήνηται καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ ἄρχιεπίσκοπος, καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὁμοῦς προήλασαν εἰς τὰ βασιλεία. VALES.

5. *Defizis. Omni enim propius videbatur.*] In Ms. Omnia enim propius. Ratio emendandi in proclivi est: — *Somno enim prop.* Sic certe senius constat. LINDANBA.

Adultum adhuc iuvenem] annos 31. natum. *Post cruentos exitus Regum et gentium Alemanniae.* W.

C A P V T III.

1. *Brevi deinde.*] Nihil prius habuit Iulianus, quam ut, qui Constantii partibus nimis faventes, vel sibi, vel Gallo fratri adversari fuissent, in iudicium vocaret. Conf. omnino de celeritate, qua usus est in mutando rerum statu, Wernsdorf. ad Himer. p. 104. W.

Sec. Sallustio promoti Praefecto.] Hic locus ansam erroris praebuit Onufrio, qui in Fallis suis Consularibus hunc Secundum Sallustium Promotum appellat; cum tamen promotus hoc in loco participium sit. Sic in lib. 21. c. 8. Marcellinus: *Sallustius, inquit, Praefectum promotum remisit in Gallias.* Nec omittendum est, hunc Secundum Sallustium in Cod. Theod. non semel Secundum simpliciter appellari, ut in lege 1 de Domesticiis, lege 2 de Agentibus in rebus, et alibi saepe. *Nunc dubito, idemne sit is qui Secundus dicitur cum Sallustio. Vide in Codice Theodos. pag. 368. Vetus Inscriptio eius meminit: *Saturnio Secundo F. C. Praefidi Provinciae Aquitaniae. Magistrō memoriae. Comitū ordinis primi. Proconsuli Africae. Item Comiti ordinis primi intra Consistorium, et Quaestori. Praefecto Praetorio iterum, ob egregia eius in Remp. merita D. D. N. N. Valentinianus et Kalens victores et triumphatores semper Augusti statnam sub auro constitui locarique iusserunt.* Huius Secundi meminit et Libanius in epistola 122. libri 4. quem nunc tutius et melius puto a Secundo Sallustio omnino distinguere. * VALES.

Secundo Sallustio, promoti Praefecto Praetorio] sc. Orientis. Gibbonus P. v. p. 289. secundum habet pro numero, quod tamen est viri agnomen. Omnino duo probe sunt distinguendi Sallustii Iuliani tempore viventes, de quibus post Rutterum in Prosopographia Cod. Theodos. accurate egit Wernsdorf ad Himerium p. 11. vide Ind. 1. v. Sallustius. W.

COMM. IN AMMIAN. I.

E.

Mamertino] antea Comite Largitionum xxi, 8. et Consule xxi, 10. *Arbette* magistro equitum, et Consulari, xiv, 11. xv, 8. — *Agilone*, magistro peditum in locum Urlicini promoti. xx, 2. *Nevitta*, magistro equitum xxi, 8. *Iovinus*, magister equitum ibid. ei c. 12. W.

2. *Ioviani Herculianique*] Iunguntur etiam xxv, 6. v. Ind. ii. v. Herculiani. W.

Cnusus vehementius aeq. b. spectaverunt.] Id quidem sic excusare conatur Iulianus ipse in Epist. ad Hermogenem Praefectum Aegypti p. 390. ed. Spauh. τοῦτους δὲ ἀδίκως τι παθεῖν οὐκ ἂν ἰδέσσομαι ἰσθὺς ζῆνός. ἐπιδῶν δὲ αὐτοῖς ἐναντίονται πολλοὶ κατήγοροι, δικάστηριον ἀποκτελλώμεται. *Istos autem iniuste quidpiam pati nolum: testis est Iupiter. Sed quoniam multi adversus eos accusatores existunt, iudices tibi dedi.* VALES.

4. *Taurum ex Praefecto Praetorio*] Italiae xxi, 6. Consulem hoc ipso anno. Huic crimini datum, quod audito Iuliani adventu ad Constantium fugisset, xxi, 9. W.

Acta] Eo sensu hic dictum, quo nos usurpamus. Statim posita volumen publicum. W.

Cum id voluminis publici contineret exordium.] *Volumen publicum* vocat acta publica: ut *codex publicus* in l. 4. C. Theod. de custod. reor. LINDENB.

Consulatu Tauri et Flor. inducto sub pr. Tauro.] Haec erat forma actorum publicorum, ut primo quidem Consules notarentur, deinde vero nomen apponeretur rei, qui in iudicium erat adductus, quemadmodum apparet in Actis passionis S. Cypriani et aliorum. Sic etiam in Gestis purgationis Caeciliani, quae post Collationem Carthag. edita sunt, hoc initium legitur: *Constantino Max. Aug. VI. et Constantino iunior Nob. Caes. Coss. Idib. Decemb. Sexto Thamugdensi inducto, etc.* Et in Collatione Carth. quoties acta recitantur, semper Consulis nomen praefixum est. Adde Eusebium in libri vii. Hist. Eccles. capite xv. de Marino. In criminalibus causis quae coram maioribus iudicibus tractabantur, rei praeconis voce citati inducebantur. Cum enim maiores Magistratus ius praeconis haberent, omnia fere ad iudicium pertinentia per eius ministerium agebant. Quaecumque igitur Magistratus pro imperio edicebat, eadem praeco iuxta eius Tribunal stans, contentissima voce pronuntiabat. S. Augustinus in libri iii. de Trinitate capite xi. *Quum verba iudicis praeco pronuntiat, non scribitur in gestis: Ille praeco dixit: sed, Ille iudex.* Praeconis quoque officium erat, postquam iudex confedisset, silentium imperare. Seneca libro 9. controversia 2. *Adscendit Praetor tribunal inspectante Provincia. Noctuae post terga ligantur manus. Statim intento ac tristis omnium vultu, fit a pracone silentium.* VALES.

Inducto] Vox in hac re sollemnis. W.

5. *Pentadius*] Magister Officiorum xx, 8. — *Quod noctis accepit, quae responderat Gallus*, (das Protocoll bey dem Verhör geführt hatte) v. xiv, 11. *Abiit.* Dubitat Ernestius, an praestet cum aliis legere *obiit*, quod sequentia videantur suadere. Sed alibi *abiit* veram esse lectionem. Quae si hoc etiam loco servatur, *Innoxius* passively accipiendum, ut xix, 12. et alibi. Cf. Corte in Cellarii Orthographia T. ii. p. 73. W.

6. *Contritus est in insulam Dalmatiae Boas*] Misericordiam haec insula id temporis sedes, et in quam Hymetium quoque praeclearae indolis virum exterminatum fuisse Ammian. ait lib. XXVIII. c. 1. In eandem Iovianum etiam haeticum ob sacrilegos conventus actos deduci Imp. iubent, L. 53. C. Theod. de haeticis. Situm eius in Tabula antiqua itineraria videmus. LXXV. DXXX.

In insulam Dalmatiae Boas] (hodie Bua) Aliae quoque Dalmatiae insulae exulibus illa aetate assignatae. v. Gothofredum ad Philostorgium p. 197. W.

Alter Floreatus ex Praetorio Praefecto Galliarum Consul etiamtum, cum coniuge periculis exentus comperta Iuliani ad Augusti dignitatem evectio ad Constantium confluxerat, Iulianum multis criminibus petiturus XXI, 8. v. omnino de malignitate hominis Ind. 1. *Diu delinasti* cf. infra c. 7. W.

7. *Evagrius Comes rei Privatae*] Res Privata seu privatum aerarium illud dicebatur, quod privatis Imp. usibus erat dicatum: sicut Largitiones seu publicum aerarium publicis necessitatibus interserviebant. Zosimus in lib. 5. Comitem rerum Privatarum sic Graece circumscribit: Περώνιος ὁ τῶν ὑποαυγῶν προστάς, id est *Comes Largitionum*, καὶ ὁ τῶν ἰδίᾳ τῇ βασιλεὶ ἀνηκόντων ταμίᾳν προβέβλημένος, id est *Comes rei Privatae*. Res igitur privatae sunt, quae privatum ad Principem pertinent, non quae ad eundem tunc cum adhuc privatus esset pertinebant, ut videtur voluisse Iuretus in Notis ad Epist. 43. lib. 3. Symmachi. Etenim proscriptionum bona ad aerarium rei privatae spectabant, ut ad lib. xv. adnotavi. Quin et procuratio ipsa rerum privatarum inde originem sumpsit. Cum enim Severus in multos factionum confcios animadvertisset, ditatus proscriptionum bonis, procuratorem rei privatae primum instituit, ut testatur Lampridius in eius Vita. Deinde praedia omnia priorum Imp. ad res privatas pertinebant. Et tamen neque haec, neque illa in bonis Principis fuerant tum cum esset privatus. Ceterum sub re privata etiam largitiones privatae continentur, ut docet Notitia Imperii Rom. Earumque mentio fit in Codice Theod. saepissime, ut in lege 20. de Palatinis sac. larg. lege 7. de privilegiis eor. lege 2. Cod. de cupressis, et in Novella 3. Marciani Imp. et alibi. VALES.

Saturatnus ex-cura Palatii] Falluntur qui excusatores Pal. emendandum putant: quorum errorem, ne videar in re paucis ignorata trican, uno teste convincam. Sic igitur Corippus lib. 1. v. 155.

*Cum magat regeres divitias palatia patris,
Par exstans curis, solo diademate dispar,
Ordiae pro rerum vocitatus Cura palati.* LINDENB.

Evagrius — Saturninus — Cyrinus] Horum triumvirorum nulla alias mentio apud Ammianum. Munera, quibus functi sunt, vide in Ind. II. W.

Ursuli vero necem] Huius caedis atrocitatem et invidiam eodem modo excusare nititur Libanius in Orat. funebri p. 298. ὁ γε μὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς μὴν τῆς σφαγῆς ἀνηπάσθη. ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτοῦς ὡς ἕλεον ἀπεσπείρωσεν. Tertius vero (Ursulus scilicet) nullum iracundia ad exitium abreptus est, quod eos Principis largitionibus fraudavisset. Quod tamen falsum esse docet Mar-

cellinus in hoc loco. Ceterum addit Libanius id solatii loco Iulianum Urfuli manibus praestitisse, eius ut filia superstes maxima patrimonii parte frueretur. VALES.

Omni tenacitate stringendus] ita parce et maligne habendus, ut munificis militis vili et fortuito cibo contentus esse cogeretur, uti est xvi, 5. *nullaque potestate militi quidquam donandi delata* (miles praemiorum expers xx, 5.) *ut pateret ad motus asperior exercitus*, ut his donis excitatus miles eo promptior esset ad res gerendas. Sic Ern. Pollis tamen etiam interpretari: ut Iulianus exponeretur odio exercitus, idque confirmatur ex eo, quod rumore tenus iactabatur, quod Iulianus in Gallias missus a Constantio esset, *ut possit per bella deleri saevissima* xvi, 11. Reinellius corrigendum putabat vel: *adnotus asperior exercitus*, vel: *ut pararetur ad motus a. exercitus*. Neutrum placet. W.

Ad eum, qui Gallicanos iuebatur thesauros] Comitem thesaurorum, v. Ind. 11. W.

Proculdubio cefferat dari] Sic postrema Parisina, equidem nescio unde: et quum ne Latina quidem ratio, nedum sensus admittat, ratus errorem typorum esse reposui prius et verius. ORON. *Procul dubio* haud dubitanter, statim. W.

8. *Militaris ira delevit memor quae dixerat*] v. xi, 11. Ipsi Iuliani iussu equidem non magis credo virum innocentem interfectum, quam exacerbatione militum, in quos culpam maluit transferre, quam quaestioni illi praefectum *Arbetionem*, quem ipse bene noverat caedis auctorem exitisse. Hanc ipsi Ammiano mentem fuisse, luadent, quae sequuntur: *Arbetio vero Urfulo iam diu infensus, qui turpibus cohortis Palatinae machinationibus olim tam fortiter iverat obviam*, xvi, 8. W.

9. *Quem primum omnium salutis suae norat obiectum*] Statim enim post Galli Caesaris mortem in Iulianum etiam calumniarum vertebatur machina, mota illa inprimis ab *Arbetione*, xv, 2. W.

Ut decuit victoriarum civilium participem sortem] Obscuriora haec, nisi de *Constantio* liceat accipere, cuius nomen fortasse in contextu excidit. Quod si ita est, optime omnia cohaerent, si totum locum ita explices: Eo ineptior, *parumque intelligens* apparere omnibus debebat Iulianus, qui quaelitorem primum faceret eum, quo contra se ipsum fido ministro usus esset *Constantius*. W. Nihil excidisse puto, cum, *Constantium esse*, a quo Iuliani salutis obiectus sit *Arbetio*, facile intelligatur. ERR.

11. *Apodemum enim*] De horum caede Libanius in *προσηγορίῳ* ad Iulianum (Reisk. 1. p. 419.) his verbis: *ὅταν μὲν ἐπράξω ποτ' ὅν μὴ λαβεῖν ἄδικον, αἰτίαν δὲ οὐκ ἐπὶ νεύματι οἷς ὑπέσχεν ἀναχωρήσεις*. Id est: *Supplicio quidem eos affectisti, de quibus iniustum fuisse poenas non sumere: ceteros autem qui auferant, nullo modo vexasti*. Vide eundem in *Orat. funebri* pag. 298. (Reisk. 1. p. 583. ff.) VALES.

In Sylvani necem xv, 5. *et Galli* xiv, 11. — *Paulum Nartarium*, cognomento *Catenam* xiv, 5. W.

12. *Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissum*] Socrates *Histor. Eccles.* lib. iii. cap. 1. *Εὐσέβιον τὸν προεστῶτα τοῦ βασιλικοῦ κοινῶτος, ἐξημέρωσε θανάτῳ*. Cassiodorus

Histor. Tripart. lib. vi. cap. 1. *Eusebium praesidentem Imperiali cubiculo morte damnavit, non solum quia multos oppresserat, sed quia Gallum quoque fratrem suum eius accusatione audierat interemptum.* LINDNER.

Adusque iubendum Imperatori] Rarior haec verbi tubere constructio, cuius exemplum ex Liv. xxx, 4. attulit Ernestius. Ad sententiam conferri potest xviii, 4, 3. — Humanorum spectatrix Adrastia xiv, 11. W.

Aurem, quod dicitur, vellens.] * Seneca de Beneficiis lib. iv.
et v. * Virgilius Ecloga vi.

— — *Cynthia aurem Vellit et admonuit.* LINDENB.

Castigatus] moderatius, non ita insolenter. — In fine huius capitis post *excelsa* Reinellus adscripsit: Hic inferenda sunt, quae leguntur infra p. 339. (cap. xi. init.) tamquam Antiochiae gesta, de Gaudenzio, Iuliano, Artemio, Georgio. W.

C A P V T IV.

1. *Conversus d. nd Palatinos omnes.*] Id fuso et eleganter narrat Libanius in Orat. cit. pag. 292. (Reisk. t. p. 565.) et sequentibus, cuius hic verba Latine interpretata apponere non inutile fuerit. *Haec cum ille de divinis rebus constituisset, oculos ad Imperatorium ministerium reflectens, cum turbam inutilem frustra ali vidisset, coquos quidem mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum exaniim, iam Eunuchos muscarum quae verno tempore psitores circumvolvunt numerum superantes, et innumeros eiusmodi fungos. Rerum otiosis et ad consumendam annonam natis hominibus id erant perfugium, ut ministri Principis vocarentur et haberentur: et numero pro pretio statim in eum numerum adscribebantur. Hos igitur quos Imperator annona inutiliter alebat, damno potius quam ministerio esse ratus, confestim expulit.* Subiicit deinde de Schola Notariorum et Agentium in rebus, quos eodem modo proiecit. Idem scribit Socrates in lib. 3. Hist. c. 1. qui haec a nonnullis laudata, a plerisque autem ait improbata fuisse. Remotis enim tot Palatii ministris, qui si non aliud, certe ornamentum ac pompam aulae afferebant, vilem et contemptum Principis comitatum videri necesse est. Ceterum Gregorius Naz. in *σγλστ.* 1. id in odium Constantii a Iuliano factum esse dicit, et Christianissimum quemque e Palatio pulsum. καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖ μὲν τὰ βασίλεια, τοὺς μὲν θανάτῳ προὔπεμψαγγών, τοὺς δὲ παρωσάμενος, οὐχ ὡς εὐνοῦς τῷ μεγάλῳ βασιλεὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐνοστέους τῷ μισθῶν. [Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit sibi videri deesse hic verbum aliquod, et ita legendum esse: *Omnes o. qui sunt, quique esse possunt, removit: vel, proiecit: cum infra memoret duos Agentes in rebus ex his qui proiecti erant.*] VALDES.

Omnes omnino qui sunt quique esse possunt] Miro dictum: fortasse Graecismus est. Reinellius adscripserat: l. siue sint rei, siue non sint, removendos. W.

2. *Seminarium effusus aluisse*] Sensus facilis, sed nec effusus nec aluisse satis placent *seminario* adiecta. VV.

Plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent.] Lib. xxviii. c. 1. *Plus exemplis generalibus nocitura, quam delictis.* Cicero de Legibus iii. 14. *Nec enim tantum mali est peccare Principes, (quamquam est hoc magnum per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores Principum existunt. — neque solum obfunt, quod ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, PLUSQUE EXEMPLO, QUAM PECCATO NOCENT.* LINDENBR.

3. *Pastis enim q. templorum spoliis.]* Idem etiam dicit Libanius pag. 293. (Reisk. i. p. 564.) Contra eosdem invehitur in tractatu, quod divitiae iniquitate partae infeliciores sunt egestate, (Reisk. i. p. 248.) his verbis: οἱ δὲ καὶ τεμένη καὶ νεῶς πημάτων αὐτῶν ἐποίησαντο, εἴτα μᾶλα εὐχερῶς ἐκρίναντες τὰ εἶδη, ξύλων καὶ ἀχόρων τοὺς νεῶς πλῆσαν, οἱ δ' αὖ ἀνδρείότεροι καὶ παθελόντες, οἰκίας ψῆξαν τῶν ἐκείθεν λιβῶν πεποιημάτων. Id est: *Hi verò templa et delubra praediorum loco habuerunt, ac simulacris facile exturbatis, lignis ac paleis repleverunt. Alii autem magis generosi, eisdem dirutis, ex eorum saxis aedes sibi construxerunt.* Idem queritur in Mooodia de obitu Iuliao, et io Orat. adversus obtractatores suos, ubi templorum spolia Eunuchis largitum esse Constantium graviter iudicatur. Sed Iulianus Aug. postea lege lata quidquid templis ademptum fuisset, restitui iussit, ut docet idem Libanius pag. 291. et Sozomenus in lib. 5. Hist. cap. 5. *Adde Chrysostomum in Homilia io Iuveninum et Maximum.* VALES.

Pastis ex his quidam.] Christiani scilicet quos Libanius disertius declarat monente Heynio in prolus. de Ammiano p. cxxxii. V.

5. **Ususque abundantes fertici.]* Idem dicit Chrysostomus in Homilia xviii. in Genesin pag. 192. in fine.* VALES.

Usus abundantes fertici.] fericas puta vestes, antea non nisi ditiorum gelismina: vide supra xvi, 5. *Textiles auctae artes* filis ad summam tenuitatem tractis. V.

[*Ambitiosa domorum spatia, quorum mensuram si in agris Quintius possedisset.]* Idem dicit Valerius Maximus in libri iv. cap. iv. *Anguste (inquit) habitare nunc putat, cuius domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.* Haec sunt verba Valerii Maximi de L. Quintii Cincinnati vii. iuguribus.] VALES.

Quorum mensuram si in agris Consul Quintius possed.] Luc. Quintius Cincinnatus, de quo Livius iii. et iv. Dionysius Halicarn. lib. vi. et x. Val. Maximus lib. iv. cap. 4. §. 7. LINDENBR.

Ambitiosa ornatarum domorum spatia.] amplissimae domus, eaeque sumptuosissimis supellectilibus instructae. — *quorum mensuram si in agris Consul Quintius possedisset,* si agellus eius ambitu domos nostrorum hominum aequasset. Sermo est de L. Quintio Cincinnato, frugalitate non minus, quam rebus domi forisque gestis clarissimo dictatore, cuius nuper memoriam restaurasse visus est Americae Washingtonus. V.

6. *Pro iuhilo.]* clamore bellico? *cantilenas molles,* Veneris magis et Bacchi, quam Martis laudea celebrantes. — *Flexiles lectuli plicatiles.* V.

7. *Pro iuhilo.]* Restituimus veterem Editionis Rom. scripturam, quam codex Regius 'et Tolosanus' [ac Colbertinus] et Editio Augustana confirmant. Et sic loquitur Marcellinus in fine

lib. 31. de Valente, *ultor acer ambitionum*: quibus in locis ambitio sumitur pro gratia et suffragio virorum potentium, qui honores clientibus aut amicis impetrabant, ut patet ex lege t. Cod. Theod. ad legem Iuliam de ambitu, et ex Marcellino nostro supra xx. v. Graeci περιδρομήν appellant voce ex Latino vocabulo detorta. *Glossae: *Ambitiones, φιλοτιμίαι, περιδρομαί.* Sic apud Iliorum Pelusiotam in Ep. 145. et Memnonem in Excerptis Hilt. apud Photium. Recte Suidas: ἐξ ἀμβιτίωνος, ἐκ περιδρομῆς τῆς πρώτης. Unde intelligendus est locus quidam in Actis Ephesini Concilii: καὶ δὲ τοῦτο προσαχθὲν ἐξ ἀμφιτίωνος: ubi interpres nescio quid de Amphictyonibus somniavit. VALES.

Contra quam recens memoria tradit] longe secus, ac, non dicam prisci illi, sed recentissimae memoriae gregarius miles Romanus. W.

8. *Post facculum Parthicum.*] Prima vox adest in omnibus exemplaribus, et a Gelenio primum adiecta est. Sed minori audacia emendari sic poterat, *facculo Parthico in quo erant margaritae reperto*, etc. Non omittendum est in codice Valentino [et in Colbert.] scriptum fuisse, *secutum Parthicum*: unde Loissellus non inepte coniecerat legendum esse, *scutum Parthicum*. Sane in Editione sua sic Castellus emendaverat, cum in Rom. legeretur, *sequutum Parthicum*. Et scuta Persiarum pellibus operiri solita docet Marcellinus noster in lib. 23. VALESIUS. Videntur omnia illa exemplaria significare manum Ammiani hanc fuisse: *gregarium quendam scutum vel facculum Parthicum, in quo erant margaritae, repertum, proiectis imperitiis gemmis, habuisse* etc. GRON.

Pellis nitore.] Pelles Parthicae olim in pretio fuere, ex quibus Imperatorum calcei fieri solebant, ut Pollio (in Divo Claudio c. 15. ubi v. Salmast. Scriptt. Hilt. Aug. T. II. p. 408. W.) et Corippus lib. II. de laudibus Iuliani v. 104. ff. testantur. Earum meminit Marcianus in lege 16. D. de publicanis, et vetus Scholastica Iuvenalis ad hunc versum Satyrae 5. (165)

et figum de paupere loro.

Corrigiam, inquit, *Parthican*, unde solet bulla pendere signum ingenuitatis. Denique Constantinus Porphyrog. in cap. 6. de administrando Imperio, περιμάνια ἀληθινὰ παρθινὰ memorat, id est pelles Parthicas purpureas. At in vulgatis Editionibus legitur παρθινὰ gravi errore. *Ceterum Parthi gemmas et margaritas eiusmodi pellibus addere solebant; ut docet Tertullianus in lib. 2. de cultu feminarum: *Ut ex illis cicatricibus nescio quae grana penderent; quae plane Parthi peronibus quoque suis bullarum vice inferunt.* Et in libro I. de Parthis loquens, ita dicit: *In peronibus untiones emergere de luto cupiunt.* VALESIUS. Cf. Beckmann von Pelzkleidern, Gesch. d. Erfind. B. v. p. 36. — *Pellis crumenae.* W.

9. *Demendum*] Ernest. malit *demetendum*. Saepius enim haec vocabula confundi a librariis. W.

Non Rationalem iussi, sed tonsorem accire.] Idem refert Zonaras To. II. Lib. XIII. pag. 24. his verbis: τὸ πολὺ δὲ τῆς βασιλικῆς θερμίας ἀνεπέμψατο. κούρεα τε ζητήσας, ὡς προσήλθεν αὐτῷ τοῦ Κωνσταντίου κούρεῦς, πολυτελῶς ἐσταλμένος, κούρεα ζητεῖν εἶπεν, ἀλλ' οὐ συγκαλητικόν. Id est: *Maximam partem regiorum*

ministratorum expulsi. Et cum aliquando tonsorem advocasset, tonsorque Divi Constantii venisset magnifice vestitus, tonsorem se accersisse dixit, non Senatorem. Addunt Socrates et Cedrenus, Iulianum, cum tonsores Palatio eiceret, id adiecisse, unum pluribus sufficere quamquam apud Cedrenum *κουρσελους* legitur puerili errore. VALES.

Rationalem] Varii generis erant et in aula, et in provinciis, qui acceptorum et expensorum rationes haberent. H. l. de aulico, qualis et xv, 3. vide Ind. II. W.

Vicenas diurnas annonas.] Id est, xx. panes diurnos. Quippe annona Palatina in panibus distribuebatur quotidie, ut et civilis. Procopius in Anecdosis: *μίαν ἀπολαπὴν συνταξὴν εἰς ἡμέραν ἐκίστατο*. De Palatinis loquitur, quorum annonas Iustinianus imminuit. VALES.

Quae vulgo dict. capita.] Haec vox occurrit in Hesychii Lexico: *κάπετα* κτηνῶν τροφή, et iterum: *κάπητον* παράβλημα ἀλόγων. Capita in utroque Codice dicuntur, et capitatio in lege 8. et x. Cod. Theod. de erogat. mil. annonae. Quam vocem non desunt qui Graecae originis esse dicant: inter quos est Florens Christianus, qui in Notis ad Aristophanis *εἰρήνην* a verbo *κάπτειν* eam derivat; quem secutus est Cl. Salmassius. VALES.

Vicenas diurnas annonas] i. e. panes (Portionen). totidemque pabula lumentorum (Rationen) quae vulgo dicuntur capita. De utrisque et annonis et capitibus v. Salmass. ad Scriptt. Hist. Aug. T. f. p. 983. 989. W.

Absque fructuosis petitionibus] praeter alios non contemnendos acquirendi modos. Vid. Cod. Theodof. T. III. p. 490. Ritter. W.

10. *Omnes huiusmodi cum coquis similibusque altis]* Socrates Histor. Eccles. lib. III. cap. 1. Calliodorus Histor. Tripart. lib. VI. cap. 1. LINDENBR.

Omnes eiusmodi cum coquis, etc.] Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum id merito praedicat XI, 11. *Iugentes aulicorum catervae legionum sumptum facile vincebant.* Et paullo post: *Neque enim comparandae sunt picturae marmorum crustae et, qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, neque turbae institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sunt ministrandis.* VALES.

Cum coquis, qui soli mille fuerunt teste Libanio, eadem accipere bene tantopere, tamdiu, cf. XIX, 8. ubi bene profundus puteus, consuetos proiecit, aula expulsi. W.

C A P V T V.

2. *Abolitis, quae verebatur, ira Constantii, qui religionem Christianam profitebatur.* Adesse tempus faciundi, quae vellet, in Graecia quidem statim post Augustam dignitatem acceptam et vivo adhuc Constantio, uti e Libanio Orat. Parent. c. 55. p. 280. recte observat Gibbonus P. v. p. 346. W.

3. *Ut dispositorum roboraret effectum]* ut consiliis, edictis suis maius robur adderet. Cum plebe discissa, quae et ipsa in

diversas partes abierat. *In palatium intromissos.* Hoc factum Constantinopoli, quum solus regnare coepisset. W.

Monebat, ut civilibus discordiis consopitis.] Verius puto quod in Mf. est: — *Monebat civilius, ut discordiis conf.* LINDENBR. Neque aliter Colliertin. v. Valelii Praef. p. LIV. quapropter in textum recepi. Altera lectio sensum praebet ab hoc loco alienum. W.

Quisque nullo vetante religioni suae serviret.] Quam quidem libertatem religionis adeo laudant Doctores, ut apud eum solum iustitiam locum habere dixerint. Vid. Augult. contra Epistol. Parmen. lib. 1.* LINDENBR.

4. *Ut diffensiones augente licentia.]* Notetur hominis testimonium Deorum cultui dediti, qui has Iuliani in excitandis inter Christianos dissidiis artes non probavit. Non igitur ea humanitas ac benignitas fuit, cum ille Episcopos a Constantio relegatos ab exilio revocabat: quippe et odio Constantii et malo consilio id agebat Iulianus, quorum utrumque ab omni virtute longe abest. Praeclare itaque Sozomenus in lib. 5. cap. 5. λέγεται δὲ μὴ Φειδοῖ περὶ αὐτοὺς ταῦτα προτάζειν, ἀλλ' ὥστε ἡ ὑπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἐμφυλῶ μάχῃ πολεμῆσαι τὴν ἐκκλησίαν, ἡ Κωνσταντίον διαβῶλλον. Adde Chronicum Alexandr. *et Chrysostomum in Oratioe 2. de S. Babyla contra Gentiles, pag. 782. et Augustinum in Epistola 166. cuius haec sunt verba: *Quibus succedens Iulianus, desertor Christi et inimicus, supplicanibus vestris Rogatiano et Pontio, libertatem parti Donati permisit: denique tunc reddidit basilicas haereticis, quando templa duemoniis: eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si unitati Ecclesiae, de qua lapsus fuerat, invideret, et sacrilegas diffensiones liberas esse permetteret.* VALES. Sensus loci est: ut, cuique, quidquid vellet, credendi concessa libertate, discidia aleret; sic enim tutiorem se fore, quam si cives eadem omnia sentirent. W.

Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt sibi ferales plerique Christianorum] Mf. codicis lectionem expressimus, expulsa vulgata, quae multis modis mendosa est. *Infestus* autem dixit κατ' ὁπολλογὴν, ἀντὶ τοῦ, aequae *infestas*: quae forma loquendi veteribus non infrequens. Et bene ad Ammiani mentem Eucherius Episcop. in Homil. pag. 413. *Ex fratribus capitales efficiuntur inimici, et fiet lugendum turbata germanitate discidium; et erit inter homines non iam fidelis fraternitas, sed feralis hostilitas.* Hoc vere dici, plus satis nostrorum quoque temporum disciplina probat. LINDENBR.

**Nullas infestas hominibus bestias, ut sunt, etc.]* Idem dicit Chrysostomus Homilia xxviii. in Epistolam Pauli Apostoli ad Corinthios, pag. 749.* VALES. Dicit etiam Gregor. Nazianzen. Orat. 1. pag. 33. — *Ferales* „furibundi, in se ipsos grassantes“ Ernestius. W.

Audite me.] Imitatus potius videtur dictum Augusti, qui cum legibus Iulii iuventutem coecerneret, iuvenesque Rom. tumultuarentur, dicere solebat: *Audite me iuvenes senem, quem senes iuvenem audierunt,* ut refert Plutarch. in πολιτ. παρρησίᾳ. VALES. *Quem Alamanni audierunt et Franci barbari* quippe, feri et immanes. *Marci Antonini philosophi.* W.

5. *Foetentium Iudaeorum.*] Cl. Rutilius obscenam gentem vocat Iudaeos, in Itiner. lib. 1. 385.

*Reddimus obscenae convicia debita genti,
Quae genitale caput propudiosa metit.*

Horum foetorem etiam Martial. in parte tangit, Epigr. 4. lib. 4.

Quod siccae redolet palus lacunae,

Quod tetunia sabbatariorum,

Maestorum quod anhelitus reorum. LINDENBR.

Huc pertinet inprimis locus Petronii, „Iudaei maior in pedendo artifex,“ quem attulit Iani ad Horat. Satir. 9, 70. W.

Vobis inquitiores inveni.] Primus hanc scripturam invenit Gelenius, cum in superioribus Editionibus legeretur *inertiores*, perinde ac in Ms. Flor. et Regio, „Tolosano.“ [ac Colbert.] quod tamen non erat reiiciendum. Hic enim sensus est eorum verborum: O Sarmatae, tandem alios offendi, qui cum vobis inertiores sint, haud tamen mihi paullo minus negotii facestant. Mirum est tamen eam scripturam etiam Accursio duplicasse, qui sic edidit: *Allos vobis deteriores inveni.* VALES.

C A P V T VI.

1. *Genus hominum controversum*] controversiarum, rixarum amans. *Perplexius litigandi* ut nodos nectant, difficultates aliam ex alia moveant — *multiplicatum*, duplum, triplum, plusque adeo. W.

Si compulsori quidquam dederit.] Compulsor est qui fiscalia debita exigit, et lentos debitores ad solvendum compellit. Horum mentio in lege 34. Cod. Theod. de annona et trib. et lege 15. de exaction. Eos *καρσενιγοῦντας* vocat Libanius in Orat. contra Florentium, ubi de Chrylargo loquitur, * et Themistius in Oratione vt. pag. 157.* Glossae veteres, *Compulsionem, εισπραξιν, ἀπαίτησιν*. Erant autem, ut videtur, milites, quibus Susceptores seu Apparitores Praesidium tributarios, a quibus tributa ipsi exigere non poterant, delegabant. Unde delegatoriae dictae eiusmodi Praesidium epistolae, quae Compulsoribus et Opinatoribus dabantur, ut est in lege xv. cit. et apud Calliodorum in lib. xi. VALES.

Levari debito] vel toto, vel ex parte, liberari, *vel per dilationem inferre* ad aerarium. W.

2. *Modo non ante Lxx. annum extorquentes.*] De his Aegyptiorum querelis intelligendus est Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio (Reisk. 1. p. 443.) τῶν δὲ ἐξ Αἰγύπτου χρημάτων ὅταν μνημονεύσῃς, καὶ τῶν πελοφύτων ἕνα νομίσῃς Ἀριστοφάνη, ἐπαινῶ μὲν σε τοῦ μίσους, ὅτι μισεῖς τοὺς ὅθεν οὐ δίκαιον λαμβάνοντας. Et paullo post sic dicit: καὶ ταῦτα Αἰγύπτιος· οὐς οὐκ οἰκούμεν ὡρῶμεν ἂν ἔδωκαν μνησθῆναι, ἀλλὰ μάλ' εὐχεσθῆς εισπραττόντας ἢ μὴ δέδωται. *Idque Aegyptius: culus gentis homines nequaquam lentos videmus in commemorandis quae dederunt, sed potius ea quae numquam dederint acriter exigentes.* Vide finem huius libri. VALES.

Septuagesimum annum] Cur hunc potissimum? *Extorquentes, repositentes, repositones acerrimi.* uti est infra c. 16. ad finem. W.

3. *Chalcedona*] ad iudices ibi constitutos c. 3. W.

Eorum negotia finiturus.] Ante haec verba quaedam voces legebantur in Editione Rom. quas primus expunxit Sig. Gelenius. Sed cum easdem in codice Regio, *Tolof. et Flor.* [ac Colbert.] reperissem, non dubitavi quin pro *cum et eorum*, scribendum esset, *cuncta eorum negotia fin.* Sic enim memineram corruptum esse locum aliterum lib. XXI. cap. XVI. ubi pro *suspiciones in huiusmodi cuncta dissentiae*, Codex Reg. et Editio Rom. scriptum habent, *cum et a dissentiae.* VALESIUS. Similia haec exempla sunt, sed ita, ut finem habeant dissimilem, et citatus locus diserte primam vocalem a retineat, quae adest ab his nostris, quae ideo palam est sic scribi oportere, *tum et eorum negotia finiturus.* GRON.

4. *Cura propensiore*] Reinesius adscripsit: *Lege perpensiore.* Sic Theodof. in Nov. tit. 18. de invasor. l. 2: Si quid in legibus serendis — deliquerit, hoc consilio *propensiore* (ubi lego *perpensiore*) revocetur. — L. 29. Cod. Theod. de annonis et tributis, *perpensa* cura statuimus. (Alia exempla a Reines. allata omisimus: cf. tamen Glossar. Nomicum Cod. Theodof. f. v. *perpensus*. W.) Cf. infra c. 9. *perpensa deliberatione.* W.

5. *Lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem.*] Ea ipsa videtur lex esse, quae adhuc in Cod. Theodof. habetur, lib. 2. Tit. 29. Si certum petatur de suffragiis. Cuius haec verba sunt: IULIANUS A. ad populum. *Foedis commentis, quae bonorum merito deferuntur quam occupare meruerunt, et cum meruissent in Repub. quolibet pacto versari, repetendam sibi pecuniam, quam inhoneste solverant, imprudentius atque inhonestius arbitrantur. Alii etiam quae tunc donaverant, vel potius proiecerant ob immeritas causas, invadenda denuo crediderunt. Sed quia leges Romanae huiusmodi contractus penitus ignorant, omnem repetendi eorum, quae prodige nefarieque proiecerint, copiam prohibemus. Qui itaque repetere nititur, vel repetisse convincitur, et quod dedit, apud suffragatorem eius manebit, vel extortum restituet, et alterum tantum sisci iuribus inferre cogetur.* Dat. Kal. Febr. CP. Mamertino et Nevita Coss. (Vid. ibi Gothofred. T. 1. p. 252. W.) LINDENB.

[*Lex est promulgata, qua cavetur nullum interpellari suffragatorem, etc.*] Designat Marcellinus legem 1. Cod. Theodof. Si cert. pet. ex suffrag. ut Petrus Pithoeus ad oram Ammiani sui adnotavit.] VALES.

Suffragatorem] quae vox et ipsa in modo memorata occurrit lege, uti infra XXIX. 3. ubi Valesius adscripsit haec: Suffragatores dicuntur viri primates in comitatu, qui cum gratia apud Principem plurimum valeant, clientibus suis et humilioris fortunae hominibus ad aliquid a Principe impetrandum suffragationem suam commodant, paene iidem, qui patroni. Recte, et est locus ap. Suetonium Vespas. 23. qui hanc vocis significationem inire comprobatur. Videntur tamen viri isti patrocinium aliquando nimis caro vendidisse, ut a clientibus ideo *interpellarentur*, compellarentur, vel in iudicium adeo vocarentur. W.

CAPUT VII.

1. Cum Mamertini et Nevitae nomina suscepissent paginae consulares] Admodum affectate pro fastibus Consularibus inserti, Consulatam iniere. W.

Princeps visus est in officio.] Non praetereunda sunt verba Mamertini in Grat. actione c. 28. *Itaque matutino crepusculo palatium petinus. et mox: Aegre remotis populi qui nos praegrediebatur, agminibus, ut quamlongissime nobis obviam procederet labornvit.* Et post: *Paene intra ipsas Palatinae domus valvas lecticas Consulares iussit inferri: et cum honori eius venerationique cedentes, sedile illud dignitatis nuplissimae recusaremus, suis nos prope manibus impositos, iustus agmine togatorum, praerire coepit pedes, etc.* Consulari autem officio adesse Imperatores eo saeculo usitatum fuit. Spartianus in Hadriano: *Consulatum et Prinet. officia frequentavit.* Unde Aufonius in Consulatu v. 34. dicit:

*Iam venit Augustus, nostros ut comat honores,
Officio exornans, quos participare cupisset.*

Idem in Gratianum actione, *Ipsa autem, ait, sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, etc.* Denique Claudianus in Eutropium lib. 1. v. 508.

*Candida postulos comitatur Curia fasces,
Forsitan et Dominus.*

Sic enim eum locum distinguendum, et explicandum conseo. Ceterum ex allato Mamertini loco discimus. Mamertinum Consulem ex palatio processisse: qui honora non omnibus Coss. tribui solebat. Itaque notat Plutarchus in Galba, eum, cum esset affinis Liviae, Consulem e palatio Kal. Ian. processisse: *λίσιας παροχούσης ὑπατος ἐκ παλατίου προήλθε.* VALES.

In officio] deducendis novis Consulibus. Ernest. conferri iubet Arnzen. ad Plinii Paneg. cap. 76. Casaub. ad Sueton. Claud. 26. et Salmat. ad Scriptt. Hist. Aug. To. 1. p. 349. *Cum Honoratis, v. Ind. 11. W.*

2. Mamertino ludos edente Circenses.] Ludos intellige, quos mense Ianuario Coss. edere consueverant ex ante diem 3. Non. Ian. per continuum triduum; ut notatum est in Calendario Rom. quod primus edidit Herwartius. Et ita quidem in Urbe. At per provincias in maioribus civitatibus Circenses quoque a. d. 4. Nonas Ian. a Magistratibus edebantur, ut docet Libaninus in Orat. *εἰς τὰς καλάνδας.* his verbis: *τρίτην δ' ἰσταμένου γινύσονται μὲν ἀμύλλη- τήρια ἄρματα· πολὺς δὲ ἔστι ὑπὲρ τῆς νίκης.* VALES. Cf. Gibbon. T. IV. p. 55. ff. W.

Manumittendis ex more inductis.] Consules annum auspicientes, servos aliquot manumittere solebant: quem morem, eiusque pariter originem primus ex recentioribus in lucem protulit P. Faber V. Cl. in lib. 2. Semestrium, et in Commentario ad Tjt. 2. de origine iuris, ita ut nihil amplius dici possit. Tantum mo- neo, Claudiani versus male distingui in 4. Conf. Honorii, ubi hunc ritum eleganter describit. (v. 616.) Sic enim distinguen- dus est:

*Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In civem rubuere genae.*

Id est, non iam alapis servilibus os obtunditur: sed ingenuo robore perfunditur. VALES.

Ipse lege agi dixerat.] Manumissio erat actus legitimus, ut praeter iuris Auctores docet Varro in lib. 5. de lingua Lat. In eiusmodi vero actibus haec sollemnis erat formula, ut lege agi iuberet is, penes quem erat iurisdictio. Unde spud Vopiscum in Aureliano c. 14. Crinitus Aurelianium apud Principem adoptaturus, sic ait: *Iube ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis et honorum totiusque iuris Ulpio Crinito.* Ceterum quod hic legitur, Iulianum lege agi iussisse, sic accipio, ut Iuliani praesentis honori venerationique id dederit Mamertinus. VALES.

Admonitus ea die iurisd. ad alterum pertinere.] Hic locus magnam habet obscuritatem. An forte intelligit, iurisdictionem eo die non ad Mamertinum Cof. sed ad collegam eius Nevittam, aut ad Praefectum Urbis pertinuisse? Sane Cof. olim in Rep. alternis mensibus fasces habebant, iam inde a Bruto, qui primus Consul fuit, ut docet Dionysius in lib. 5. initio, et in lib. 9. pag. 600. Morisque erat, ut ante Consulem, quo mens fasces non haberat, Accensus iret, Lictores pone sequerentur, teste Suetonio in Iulio, et T. Livio in lib. 5. ubi de Decemviris. Vide et Agellium in lib. 2. cap. 15. Quoties autem ambo Cof. erant in castris, alternis diebus imperium habebant; ut declarat Polybius in narratione pugnae Cannensis lib. 3. Sed haec explicatio huic loco convenire non potest. An ergo potius intelligit, iurisdictionem non ad Iulianum, sed ad Mamertinum Cof. pertinuisse? VALES: Ernestius f. v. iurisdicio ita: „Totus locus affectatam et pecuniarum Iuliani civilitatem demonstrat, ad humiliandam celsitudinem potestatis suae, ut cum ipso Ammiano ex xxx. 4. loquar, susceptam. In re igitur extraordinaria non mirum est explicandi modum singularem tenendum esse. Puto autem Iuliano, quum inferiori sese consuli videri velle ostendisset, dictum esse, cui summum ipse honorem habuisset, ei nec hodie illum eripi debere. Adhibita autem est molliendae admonitionis causa, et velut per iocum proferendae, forma dicendi, in vicissitudinibus potestatis consularis olim declarandis usitata.“ W.

Ut errato obnoxiam Decembris auroram et ipse mutavit.] Hic vero plane opus est Oedipo. Quis enim est qui hic quidquam intelligat? In codice Vaticano ante quadringentos plus minus annos descripto sic legitur: *Ut terrato obnoxium Decembris auroram et ipse mutavit.* [Ita et in Ms. Colbert.] Neque aliter refert Editio Rom. nisi quod in ea excusum est *auroram*. At codex Regius prorsus cum Vaticano consentit. Tantum in eo vox illa *Decembris* deest. Proinde non dubito, quin totus ita scribendus sit locus: *Ut errato obnoxium decem libris auri semetipso mutavit.* Quam emendationem paulo post primam Editionem huius operis cum feliciter deprehendissem, camque communicassem viris doctissimis, Sirmundo, Rigaltio, Serravio: illi eam statim magnopere probarunt. Solus repertus est Iacobus Gothofredus, (vid. eius opuscula per Conradum edita iv. 22. W.) qui cum hunc locum aliter emendasset, prorsus infelicitur; nostram emendationem improbat, ob id praecipue quod novum ipsi videtur, a semetipso quemquam mutari. Exstat tamen illustre exemplum eius rei apud Augustinum in libro 1. de sermone Domini in monte, de Acindyno Praefecto Praetorio, qui se ipse multavit.

HNRA. VALES. * [Ludovicus Nublaeus V. Cl. et doctissimus, mihi suggestit, quod pridem antea fratrem monuerat, exstare legem Gratiani, Valentiniiani et Theodosii Imppp. legem, inquam unicam in titulo utriusque Codicis, Ammiani emendationi illustrandas accomodatissimam, quae talis est: *Si quacumque praeditus potestate, vel ad eum pertinentes ad suppositurum iurisdictioni suae adspirare tentaverit nuptias: licet prohibitis nuptias non peregerit; attamen pro tali crimine muline librarum auri decem obnoxium statuimus.* Ex quibus intelligitur, decem auri librarum multam tum omnium maximam fuisse; quae et rectoribus provinciarum, potestatibusque civilibus ac militaribus lege infligi consuevisset, et quam ipse etiam sibi Imperator Iulianus propter errorem irrogandam putavit.] **HADR. VALES.** Idem, quod Valefio, in mentem venerat *Alb. Rubenio* in literis 1645. ad Nic. Heinsium datis. v. Burmanni Syllogem Epp. T. II. p. 752. W.

3. *Frequentabant inter haec Curiam aggere diverso.* Stulta et inepta lectio nescio unde in Lindenbrogii Editionem irrepfit. In Editione certe Rom. legitur, *ngere diverso diversaeque divisiones mult. ingerebant*; quod nec Accursius nec Castellus mutaverunt. Sed Gelenius ita edere maluit: *Frequentabant inter haec Curiam agendo diversi, diversaeque occasiones mult. ingerebant.* Sed cum in Mss. Regio ac Flor. et Valentino [ac Colbertino] * et Tolol. * legi comperissem, *agendo diverso diversaeque divisiones mult.* existimavi sic a Marcellino scriptum fuisse *Frequentabat inter haec Curiam agendo diversa; quae divisiones m. ing.* ut haec de Iuliano ipso dicantur. Quod egregie confirmat Libanius in Orat. funebri pag. 298. (Reisk. t. p. 573.) *εἰσῆλθεν καὶ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὴν μεγάλην βουλὴν περὶ αὐτὸν ἐκάθισεν, πολὺν δὲ χρόνον ταύτης τῆς τιμῆς ἐστερημένην. εἰς μὲν γὰρ τὸ βασιλεῖον εἰσεκκληθεὶς πρότερον ἐστήκοντα τε καὶ μικρὰ ἀκουσόμενῃ, etc.* Id est: *Introibat etiam in Curiam, et Senatores circa se sedentes habuit: quo honore diu illi caruerant. Accersebantur enim in palatium, ut stantes pauca quaedam audirent, etc.* Idem de Iuliano tradit Socrates in lib. 3. **VALES.**

Quae divisiones multiplices ingerebant. Ernestius *divisiones* exponit, mutationes, conversiones; recte, si multa Iulianum novasse, abusus sustulisse intellexerit. Paulo post §. 7. *corrigendis civilibus* et ipsum verbum *dividere* pro ordinare §. 8. W.

Philosophus Maximus] satis notus, cuius vitam dedit Eunapius. Cf. Ind. 1. W.

Exsiliuit Indecore.] At id eius factum praedicat Libanius pag. 299. (Reisk. t. p. 574.) his verbis: *λέγοντος δὲ αὐτοῦ ἀγγέλλει τις προσιῆναι τὸν διδάσκαλον ἄνδρα Ἰωνὰ φιλόσοφον, ἐξ Ἰωνίας κει- κλημένον. ὃ δὲ ἐκ μέσων ἀναπηδήσας τῶν γερόντων ἴδει πρὸς τοὺς θυράς, et mox: περιβαλὼν οὐκ καὶ ἀσπασάμενος, ὡς νόμος τοῖς ἰδιώταις ἀλλήλους ἢ βασιλεῦσι γὰρ ἀλλήλους, εἰσῆγεν οὐ μετέχοντα τῆς βουλῆς.* Haec cum in Senatu ageret, nuntiat a quodam adesse magistrum ipsius ex Ionia accitum. Ipse igitur ex medio patrum Conscripti. exsiliens, ad vestibulum cucurrit. Et mox: *Cumque hominem amplexus osculatusque esset, perinde ac privati, aut potius perinde ac Reges inter se solent, adduxit eum in Curiam, tamesi ille in Senatum relatus non esset.* [Ad hunc Maximum exstant complures Iuliani Epistolae familiarissimae.] **VALES.**

Per ostentationem intemp.] Longe dissimilis Marel imp. quem tamen velut exemplar sibi propoluerat. Ille enim in colenda Philosophia moderatum se, et aequalem semper praefecit: unde in lib. de vita sua id a Vero fratre didicisse se fatetur, τὸ ἀμελὲς καὶ ὁμαλὲν ἐν τῇ τιμῇ τῆς φιλοσοφίας. Idem studiose elaborabat, ut eundem tenorem ubique servaret, quod ἀνεπιτηδεύτως τὴν πρῶτην dicit eleganter iis in libris. VALES.

Dicit immemor Tulliani.] Cicero pro Archia c. 11. atque ex eo Primasius Afer in Epist. Pauli, pag. 129. LINDENBR.

5. *Agentes in rebus ex iis qui proiecti sunt.]* Hos Agentes in rebus una cum ceteris Palatinis fere omnibus Iulianus in exordio principatus palatio expulerat. Atque ipse Scholam quidem omnem nomenque Agentum in rebus aboleri iusserat: sed Magister Officiorum, cui praecepti executio mandata fuerat, alios eiecit, ceteros retinuit: ut docet Libanius in Orat. suñebri, pag. 294. ubi multa de eorum calumniis et rapinis subiicit. Porro Agentes in rebus xvii. omnino habuit Iulianus, cum secuti Principes ad x. millia habuerint, teste Libanio in Oratione πρὸς τοὺς βαρὺν αὐτὸν καλέσαντας. VALES.

Latebras Florentii] nempe ex Praefecto Praetorio. cf. c. 3. — Si eis gradus militiae redderetur, nam ad scholas Palatinas pertinebant, de quo plura vide in Ind. ii. W.

6. *Praetextatus quem Aethiae Proconsulari pr. pot.]* Eum Magistratum gessit Praetextatus usque ad initium Imperii Valentiniani Senioris, ut docet Zosimus in principio lib. 4. Πραιτεστάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαφείπων τοῖς ἀρεταῖς. Praetextatus Aethiae Proconsul, vir omnibus virtutibus excellens. Vettius Agorius Praetextatus hic dicebatur, ut docet vetus Inscriptio: qui postea Praefectus Urbi fuit Valentiniano II. et Valente II. Coss. ut scribit Marcellinus noster xxvii. 9. ac multo post Praefectus Praetorio sub Theodosio decessit, cum esset Consul designatus, ut testatur D. Hieronymus, et Symmachus. Eundem intelligere videtur Hieronymus in Epist. ad Marcellam de exitu Leae. *Himerii encomium eis τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἑλλάδος πραιτεστάτον memorat Photius * VALES. Vide Profopograph. Cod. Theodof. inprimis Wernsdorfium ad Himerium p. 13. W.

7. *Nec tamen omisit castrensia.]* Zonaras idem quoque scribit: καὶ τὰ στρατεύματα δὲ ἐπισκέπτετο καὶ ἐξήταζε. VALES.

8. *Gothos saepe fallaces et perfidos]* Rutilius in Itinerario v. 142. Submittant trepidi perfida colla Getae. Salvianus lib. 7. Gothorum gens perfida, sed pudica. Vide Sidonium Apollinarem lib. 6. epist. 6. LINDENBR.

Mercatores Galatas.] Galatae venaliciarii erant. et servitia vendebant: quod testatur etiam Claudianus in Eutropium lib. 1. v. 59.

Hinc fora venalis Galata ductore frequentat.

Ceterum et illud notandum est, veteres Latinos a venaliciariis mercatores distinxisse, nec mercaturae nomine mancipia censuisse. Plautus:

Mercaturamne, an venales habuit? ubi rem perdidit.

Cicero in Cornelia 2. Neque me divitiae movent, quibus omnes Africanos et Laelios multos venaliciarii mercatoresque supera-

runt. Neque obstat vetus Inscriptio quae sic habet: L. VALERIUS. SABDAE. MERCAT. VENALICII. L. Nam libertus patronum suum mercatorem venalicium honoris causa appellat. VALES.

10. *Legationes undique solito citius concurrebant.*] De his legationibus ita loquitur Zonaras: ἐχημάτιζε δὲ καὶ πλείεσται ἐκ διαφόρων ἔθνων σταλαίς πρὸς τὸν Κωνσταντῖον. Quasi vero hae legationes ad Constantium missae essent, non ad Iulianum ipsum. Porro Editio Rom. hunc locum sic exhibet, *undique solito eius concurrebant*, neque aliter Mss. Flor. [et Colbert.] At in Regio codice ita scriptum reperi, *undique solito magis conc.* Sed emendatum est eadem manu, *solito crebrius*, utrumque ex coniectura, ut ex ipsa emendationis inconstantia apparet. Quam tamen equidem malim sequi, quam illam Castelli: *Undique sollicite ad eum concurrebant.* VALES. Legationes istas non ad Iulianum, sed ad Constantium missas fuisse, Schreiterus ad Gibbonum P. v. p. 438. recte, praeunte Zonara, ex eo probat, quod ex tam distantibus regionibus ad Iulianum tam cito venire non potuerint. W.

Abusque Indis et Serindis.] Sic primus correxit Gelenius, cum in Editione Rom. scriptum esset, *abusque divisisset Serenditis*. Ego vero codicis Regii, et Flor. [et Colbertini] scripturam sequi malui, quae sic habet, *Divis et Serendivis*. Sunt autem gentes Indicæ sic appellatae. Divi quidem iidem esse videntur, quos Divas vocat Expositio totius mundi p. 254. edit. Jac. Gronovii 1697. 4to. *Seu potius Diveni, qui insulam habitant. Divu nomine, ex quo oriundum fuisse Theophilum Indum auctor est Philostorgius in libro 3. Hist. Eccles. Et haec forte est insula, quae vulgo dicitur Diu, ad os Indi fluv. sita, Regi Cambaiae obnoxia: quam describit Olorius in libro ix. de rebus Emmanuclis R. Quod spectat ad Serendivos vel Serindivos, assentior viro doctissimo Samueli Bocharto, qui Serindivos ait esse incotas insulae Seilan, (Ceylon W.) quae et Serandib Arabice dicitur: quam eandem esse cum Taprobane, multis probat idem Bochartus in lib. 1. de Colonis Phoenicum capite ultimo. * VALESIUS. Adde H. Vossium ad Pomponium Melam III. 7. GROS.

Regionibus Solis.] Forte quia Aetes Solis filius iis regionibus imperavit, ut scribit Apollodorus. Quod si *solis* adiective sumitur, idem erit ac *desertis*. VALES.

Annua sollemnia complentes] tributa pendentes. cf. xx, 8. W.

C A P V T VIII.

1. Tenui filo cohaerent quidem cum proxime praecedentibus, quae Ammianus inserit de Ponto Eurino inde a Thraciarum extremis finibus, non contemnenda tamen, quae vel visa vel lecta profert. W.

2. *Athos in Macedonia*] Monte Santo. W.

Navibus quondam Medicis.] Herod. lib. vii. c. 21. LINDBER. Unde Iuvenali x, 174. dicitur *velificatus Athos*. W.

Cophareus Euboicus scopulus (promontorium Cabo d'oro in Negroponte) ubi Nauplius Polamedis pater classem collisit, causa fuit ut collideretur. *Argivam*, ulturus nempe filii caedem ignem

ignem in specula iussit incendi, quo Graeci ab Illo redeunt in errorem deducti naufragium facerent; nec spes. tessellit. *Contraversi* contraverſi, libi oppositi. W.

Ubi Nauplius Palamedis pater classem concidit Arg.] Dio Chrysost. in Euboico *Μαχρὸν δέονκα. ὥσπερ οἶμαι τὸν Ναυπλίον ὄρῶν ἀπὸ τοῦ Καφαρίως ἄκοντα.* LINDENBR.

A Thessalo mari distinguunt Aegaeum.] Prius eam scripturam excogitavit Gelenius, cum in antiquioribus Editionibus legatur: *Controversaria Thessimalitis cingitur Aegeum.* Neque aliter in Codice Regio, nisi quod in eo [ut et in Colbert.] legitur, *tingunt Aegenm.* Initium maris Aegaei hoc in loco desinebat Marcellinus. Quod alii a Suuio Atticae promuntorio, ut Mela, alii ab Acrocerauniis Epiri montibus initium capere dicunt, inter quos est Plinius, et Solinus. Myrtoum enim Aegaei partem faciunt, aliosque sinus. Aegaeum tamen proprie dictum ab Myrti sine incipit: ut testis est Strabo in lib. 2. et in Hellespontum desinit. Marcellinus autem noster a Caphareo Euboeae incipere dicit. Sed quod ait, Caphareo et Atho montibus Aegaeum a Thessalo mari distingui, prorsus intelligere nequeo. Nec dubito, quin locus aliter sit corrigendus. VALES. Itaque et coniecturam M. Vossii adscripsit exemplari tuo *contraversae Athos summitatis*, propiore quidem ad M. sed quae, ut opinor, non exhaurit mentem auctoris; et *contraversus* solet in loco auctore scribi corrupte pro *contraversus*, ut patet tum ex Teqq. verbis, quibus *contraversae extraneae sunt Symplegades*; tum ex libro xxi. cap. 15 quem sensum et hic requiri non dubito. GRON.

A Thessalo mari Thermaico aliisque sinibus distinguunt Aegaeum Archipelagum. Paullatim susus adoleſcens ad maiorem amplitudinem excreſcens. W.

Patriam Deorum insignem.] Emeodavi partu Deorum, cum in M. omnibus legeretur parte. VALES.

Deſon (Silili), Deorum Apollinis et Dianae. — Inbrum (Embro) Tenedum (Tenedos, Lemnum (Stalimene) Thasum (Thalos). — Quando perſatur tempeſtatibus. Lesbos (Metelin). W.

3. *Gurgitibus reſluts]* retortis violenter undis Horat. Od. I. 2. 13. W.

Apollinis Sminthii.] Ἀπόλλωνος τοῦ Σμινθίου memioit Pausan. in Phocic. Lactant. de fall. religione lib. 1. cap. 7. * Unde vero Sminthius hic vocetur, explicat Tzetzes in Lycophron, v. 1302. * Macrob. Saturn. 1. c. 17. *Sminthius cognominatur, ὅτι ἔστων θεῖ, quia servens currit.* Arnob. lib. 3. de Libero et Apolline *Alter faeculentae hilaritatis dator, Sminthiorum alter perniciosus murum.* Servius Aeoïd. 3, 108. *Cretenſes murum Sminthicem dicunt.* Et post: *Sminthos mures vocari a Phrygibus.* Confirmat id Tzetzes. Hesychius: Σμινθίος ὁ ἐν τῇ Σμίνθῃ τιμώμενος, λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἀπόλλων. Σμίνθης, μῦς καὶ ὁ Ἀπόλλων διὰ τὸ ἐπὶ μυμήσει Φασὶ βιβλέσθαι. LINDENBR.

Apollinis Sminthii templum] Sminthius Apollo dictus a σμίνθος, quod est genus murium. (glis cricetus *Hamster*) Strabo L. xiii. p. 613. Almel. Aelian. Hist. Animal. xii, 5. quos, cum nimia aliquando fecunditate calamitatem agris intulissent, Apollo deleverat. Non in Tenedo insula solum templum ideo sospitatori erectum, de quo vide Hemmer de rep. Teoedior. p. 100. et COMM. IN AMMIAN. I. Ff

Tournefort Levante Th. 2. p. 129. ed. Germ. sed in aliis urbibus Aetoliae et Troadis, quorum unum in mente habuit Ammianus, uti patet e contextu. vid. Mannert Kleinalien p. 464. W.

Melana sinum oppositum Zephyro.] In Ms. Regio et Editione Rom. scribitur *Zephyri*, et in Regio Inperscriptum est *Zephyris*. Est autem Melas sinus ad Occasum oppositus Cherfonclo Thraciae. VALES.

Ahdera, domicilium patriae Protagorae satis noti Philosophi et primi Sophistae, quo nomine se ipse decorare visus est. Vide *Bruckerum T. 1. p. 1200. Tiedemann Geist d. speculat. Philosophie Th. 1. S. 349.* -- *Democriti*, de quo plura asserre supersedeo post *Wielandum*, hoc tamen observo, Ammianum Protagoram, quem priori loco ponit, antiquiorem Democrito habuisse videri, in quo non omnes consentiunt. — *Dionedisi Thracii sedes cruentae*, quoniam, uti fabula fert, equos carne humana pavisse dicitur. W.

Hebrus (hod. Mariza) sibi miscetur] uti Maeander, de quo Ovid. *Heroid. 1. 55.* „toties qui torris erat in isdem, qui lassas „in se saepe retorquet aquas.“ *Maronea (Marogna) Aenus (Eno).* W.

Aenus, qua diris auspiciis coepta.] Aenum Thraciae urbem ab Aenea conditam esse testatur Conon in Narratione 46. et Mela in lib. 2. cap. 2. et Origo gentis Romanae. At Dionysius Hal. in lib. 1. c. 49. non Aenum, sed Aeneiam urbem ab eo conditam scribit in Cherfoneso, quam Pallenum vocant: eamque ad Cassandri tempora fletisse dicit: sed cum Cassander Thessalonicam conderet, Aenoeas in eam urbem transtulit: Aenoeas tamen quotannis ab Thessalonica proficiscebantur Aeneiam, sollemne sacrum in memoriam conditoris Aeneae facturi, ut scribit Livius in lib. 40. initio. Cum Marcellino tamen consentit Virgilius in lib. 5. principio, et urbem in Thracia aedificatam ab Aenea canit, Aenum procul dubio significans. Sed quod addit,

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo,

obstare videtur. Neque enim ab Aeno patronymicum sit Aeneades, sed αἰνέος, ut docet Polybius, et Livius. Ab Aeneia quidem, de qua diximus, gentile sit Αἰνεάται. Et Aenum ab Aenea condi non potuisse, recte probat Servius, ex eo quod Homerus inde auxilia ad Troiam venisse dicat: et quod Callimachus, et Euphorion a socio Ulyssis illic sepulto, eo tempore quo missus est ad frumenta apportanda, cognominatam scribant. *Adde quod Hercules tanto ante Aeneam Troia rediens, Aenum appellasse dicitur ab Apollodoro.* VALES. Vide Heynii Exc. r. ad Virgil. Aen. III. p. 416. et infra XXVII. 4. qui locus omnino est cum nostro conferendus. W.

4. *Velut natural! quodam commercio]* cursu ab ipsa natura monstrato. W.

Elusque partem ad se tungens.] Codex Regius, *Vatic.* [ac Colbert.] et Editio Rom. scriptum sic habent, *ad seuncens*. In Regio tamen superscriptum est prout edidit Gelenius. Sed Editionis Augustanae scripturam praefereendam esse existimavi: nisi cui placet emendare: *Elusque partem adsciscens*, [vel *ad se uncans*.] VALES. Enimvero haec digna tantis ingeniis. Ipsae literae cui non paulo attentiori suggerunt *ad se uniens?* GROS.

Rhodopa] mons Thraciae (Argentaro). — *Cynossema* figura quasi canis, in quam Hecuba mutata dicitur. v. Ovidii Metam. xiii, 399. ff. W.

Coela praeterlabitur.] In Actis Ephesini Concilii Cyrillus Coelorum Episcopus recensetur. Eiusdem opidi meminit Nicetas Choniates in lib. 5. de rebus Manuelis Comneni: κατὰ γὰρ εἰς τὰ κοῦλα, ταῦτα δὲ τὰ περὶ σηστών τε καὶ ὄβυδον. Male ergo in Ptolemaei libris scribitur Κύλλα, σηστός in Hellesponto. In Chronico quoque Alexandrino inter urbes quinti Climatis numerantur Χερσόνηστος, Κύλλα, σηστός: eodem errore pro Κοῦλα. Coelos portus dicitur a Mela in lib. 2. c. 2. et a Plinio in 4. 18. 23. VALES.

Sefton] de qua, nti de polita e regione *Ahydo* vide Mannert Klein-Asien Th. iii. S. 512 ff. *Callipolin* (Gallipolis) — *Achillis Aiakisque sepulcrum*, quae ad nostram aetatem adelle testatur Chandlerus Reise nach Klein-Asien S. 59. et Vorrede S. xii. — *Dardanum* unde nomen medio aevo trahere coeperunt die Dardanellen. W.

Lampfacum Themistocli dono datam.] Aemil. Probus in Themist. c. 10. Scholiastes Aristoph. in Equitib. pag. 196. LINDENBR. Cf. omnino Mannert Klein-Asien Th. iii. S. 517. *Lampfucus* hod. vicus Lampfaki. W.

Iafonis filius Parus] Mf. *Parus*, male. neque *Iafonis* sed *Iafionis* legendum, ἀπὸ Παρίου τοῦ Ἰασίωνος. Stephanus περὶ πόλ. Eustath. in Dionysium. LINDENBR.

Iafionis filius Parus.] Iafion Electrae et Coryti filius ex Cere Plutum et Philomelum fultulit, inter quos non bene convenisse dicitur. Plutus enim cum esset opulentior, nec fratri quidquam dare vellet, Philomelus necellitate coactus, quodcumque habebat vendidit, eo boves duos emisse dicitur, et plaustrum primus fabricasse, atque arando semet aluisse. Ex hoc Parium Petelidas ait natum, qui de suo nomine Parin, et opidum Parion appellavit, ut scribit Hyginus in Astronomico Poetico cap. de Arctophylace. * Arrianus vero in Bithynicis Parium Iafionis filium facit, a quo Parium urbem in Hellesponto conditam esse ait: ut refert Eustathius in librum v. Odysseae pag. 1528. * Alii tamen a Paride Priami filio Parion opidum dictum volunt, inter quos est Iohannes Antiochenus in Excerptis, quae abbinde biennio publicavi, et Suidas in πάριον. Sane in eo opido Paridis statua fuit, in foro magicis caerimoniis consecrata, cui publice sacra fiebant, ut docet Athenagoras in Apologetico: τὸ δὲ πάριον Ἀλεξάνδρου καὶ πρῶτος, etc. VALES. *Parion* (Kamanar) — De *Iafione* vid. Heynius ad Apollodor. p. 736. ed. prior. W.

Semitorbe] Seneca etiam pro usitatori semicirculo habet. *Curvescens* et hoc vix alibi reperias. *Respergit*, alluit. W.

Ex eo latere.] Emendavi ex Eou latere: quam emendationem confirmant ea quae statim subnectuntur: *Qua in Occasum procedit, Cherronesum pulsant*, etc. VALES.

Cyzicum] Milesiorum coloniam, celeberrimam olim urbem, cuius iam nil nisi ruinae desertae supersunt. Mannert Klein-Asien Th. iii. S. 526. *Diadyma* melius διδυμα; sc. ὄρη, mons Phrygiae. cf. Mannert Klein-Asien p. 63. W.

Apamiam, Ciuaque et Astacum.] Mf. Flor. indicio locum hunc mancum deprehendimus: in eo enim sic legitur: *Aspamiam*

Ciumque ubi Hylam secuto et Aftacum. Iudubie tale aliquid scripta Ammian. *Apamiam, Ciumque, ubi Hylam infecuta rapuit Nympha, et Aftac.* Prilcianus Perieget. v. 773. (Wernsd. poetae minor. T. v. P. 1.)

*Bebrycii post hos, et Mysia montibus alta,
Qua Cius egregia decurrens murmurat unda:
Qua Nymphas comitem perhibent rapuisse potentis
Alcidae puerum, tristissima fata gementis.*

Strab. lib. xii. pag. 388. (p. 564 Almel.) Μυθεύουσι τὸν Ἴλυν ὅνα τῶν Ἡρακλέους ἑταίρων συμπλεύσαντα ἐπὶ τῆς Ἀργούσ αὐτῶν ἐξίόντα δὲ ἐπὶ ὕδασι ὑπὸ Νυμφῶν ἀπαγῆναι. Κίον δὲ, καὶ τὸν τὸν Ἡρακλέους ἑταίρον, ἐπανελθόντα ἐκ Κόλκων, αὐτόδι καταμεῖναι, καὶ κτεῖσαι τὴν πόλιν ἐπώνυμον αὐτοῦ. Vid. Schol. Apoll. lib. i. num. 36. Eustath. in Dionys. p. 107. LINDENB.

[*Et Apamiam, Ciumque, et Aftacum, secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.*] Petrus Pithoeus ad marginem Ammiani sui adnotavit, pro *et Aftacum* in veteribus libris scriptum inveniri, *ubi Hylam*. Ex quo apparere, heic nonnulla deesse. Constare enim iuxta Apamiam Hylam Herculis delicias a Nymphis raptum; et necatum fuisse in amne, qui postea Hylas dictus sit. Certe in codice Colbertino qui est optimae notae, scriptum reperio: *Et Apamiam, Ciumque, ubi Hylam, secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam*. Ubi aliqua deesse cum Pithoeo non dubito: sed quomodo suppleri emendari possint, haud facile dictu est. Vulgata quidem lectio plane mendosa est. Nam Aftacum a Nicomedia Plinius discrete distinguit in libri v. capite xxxii. et ultimo. Cios fluvius Cium vel Cion opidum alluit, et Hylae anni proximus est: ut ibidem Plinius docet.] HADB. VALES. Vexavit me hic locus, quem putabam consideratione dignum, unde cogitabam, an libri veteres forte indicarent *Ciumque et Olbiam, secuto* etc. Hanc enim nonnulli volunt pollea ab rege Nicomede nomen accepisse. Sed acrius intrens vili nec deesse quidquam, nec sic mutari debere, quum recte sic procedat oratio. *Ciumque, ubi Hyla*; (nempe amnis notillimae famae ell *infecuto tempore Nicomediam* etc. scil. quoque respicit. Hylas et Hyla ut Tyras et Tyra, de quo mox Valesius. Suspicio etiam ab Ammiano scriptum *religiosa Matris Magnae delubro*. Id enim pertinet tantum ad Dindyma, non ad Cyzicum, ubi Proserpina principatum obtinebat. AROX.

Apamiam (hodie Metania, Mutania, Montagna, Mannert 1. l. p. 561.) *Cium* (Ghio live Gbemelek, Mannert p. 563.) W.

Aftacum secuto tempore Nicomediam a Rege cognominatam.] Strabo lib. xii. p. 563. Almel. Ἀστακὸς Μεγαρίων κτίσμα καὶ Ἀθηναίων, καὶ μετὰ ταῦτα Δοιδαλοῦ, ἀφ' ἧς καὶ ὁ κόλπος ὀνομάσθη. Κατεσχάθη δ' ὑπὸ Λυσισμάχου. τοὺς δὲ οἰκιστορας μετήγαγεν εἰς Νικομήδειαν ὁ κτίσας αὐτήν. *Pausanias lib. v. c. 12. Ἀπὸ τούτου δὲ (Nicomedem intelligit) καὶ τῇ μεγίστῃ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ πόλεων μετεβλήθη τὸ ὄνομα, Ἀστακὴ τὰ πρὸ τούτου καλουμένη. LINDENB. Cf. Mannert 1. l. p. 579. W.

Aegos-potamus] ubi Athenienses magnam cladem a Lacedaemoniis duce Lylandro perPELLI. Corn. Nep. Lyland. 1. W.

Aegos-potamus, in quo loco lapides casuros ex caelo praedixit Anaxagoras.] Diogen. Laertius in Anaxagora 11, 3. Φασί

δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμοῦς γενομένην τοῦ λίθου πτώσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι. Ammian. inf. ad finem huius libri. (c. 16. §. 22.) LINDENBR. Philostrat. vit. Apollon. 1. 2. Plin. Hist. Nat. 11, 53. Annum adeo, quo haec evenere, servavit Marmor Parium ed. Wagneri Germ. Gött. 1790. S. 47. et 112. W.

Lysimachiam] (hod. Hexamili). W.

Hercules conditam Perinthum comitis sui memoriae dedicavit.] Non ab Herculis, sed a Perintho Epidaurio Orestis commilitone nominatam scribit Stephanus περὶ πόλ. in Perintho. LINDENBR. Cf. imprimis Tib. Heintzelhuis ad Xenophontem Ephes. in Misc. Obss. T. v. P. 3. p. 51. (hodie Erekli). W.

6. *Proconesus* (Marmara) *Besbicus* parva insula, hodie Pocokio telle Kalolimno. v. Mannert p. 535. W.

7. *Chalcedona* (hodie vicus huius nominis, Mannert p. 587.) *Chrysopolim* prope Chalcedonia, cuius quasi portus erat, nunc *Scudari* Mannert p. 591. W.

8. *Eius*, Europae. W.

Athyra portus.] Sic dictus ab Athyra fluvio, qui iuxta in Propontidem evolvitur, ut tradit Agathias in lib. 5. Meminit eiusdem urbis Procopius in lib. 4. de aedificiis Iustiniani, et Zonaras ac Nicetas. Eratque vicinum huic opido sanum τοῦ ἀρχιστρατήγου, id est S. Michaelis celeberrimum, in loco, qui Damocrania dicebatur, teste Cedreno in Michaelis Calaphate. Eius situm discimus ex Itinerario Burdigalensi: *Manfio Sylembria* m. x. *Mutatio Callum* m. x. *Manfio Athyra* m. x. *Manf.* Regio m. xii. *Civitas Constantiuop.* m. xii. VALES.

Selymbria] Selivria. W.

Byzantium Atticorum colonia.] Byzantium condidere Megarense anno 2. Olymp. 3o. ut ponit Eusebius in Chronico anno 17. postquam Chalcedon condita fuerat, teste Herodoto in lib. 4. Chalcedon autem Olymp. 26. anno 2. a Megarensis duce Archia constituta dicitur in Eusebio Chronico. Post Megarense deinde Milesii Byzantium colonis frequentarunt, si credimus Velleio in lib. 2. Denique Paulanias Lacedaemonius paullo post bella Medica coloniam eo Lacedaem. deduxit, ut tradit Iustinus in lib. 9. c. 1. Inter hos Atheniensium nulla occurrit mentio. Nisi forte quia Atheniensium coloni erant Milesii, a quibus Byzantium conditum esse Velleius dicit, Atheniensium coloniam dici eam posse putemus. VALES.

Byzantium Atticorum colonia.] Non eadem est veterum de conditoribus Byzantii sententia. Alii enim Megarensis vel Spartanis, v. c. Iustinus 12, 1. hanc tribuunt laudem, alii Milesiis, Vell. Paterc. 11, 15. cui accedit ibi Ruhnkenius. Atheniensibus praeter Ammianum Iulianus Orat. 111. p. 118. Spanhem. et Himerius originem debere Byzantium tradunt Orat. vii. ubi admodum poetice nominatur ὠδὴν Ἀθηναίων. Conf. quae ad eum locum observavit Wernsdorffius p. 512. ed. maioris, copiosius etiam disputans in edit. minore Harlesiana p. 43. causamque afferens probabilem hanc, quod Byzantini ipsi ad tantum a Constantino splendorem evecti Atheniensium maluerint, quam aliorum colonia haberi. W.

Promontorium Ceras praelucentem navibus vehens constr. cels. tur. quapropt. Pharos app.] Mf. *quapropter elatas app.* Videtur abstrusus aliquid latere. Strabo lib. vi. *Ἐστὶ δὲ τὸ Κίρας προσεχὲς τῷ Βυζαντίῳ τείχει, κόλπος ἀνέχων ὃς πρὸς ὄψιν ἐπὶ σταδίου ἐξήκοντα, τοιῶς ἐλάφου κέρατι.* Vid. P. Gillii Viri doctiss. Bospori Thracii Descriptionem. LINDENB.

Pharos appellatur.] Sic primus edidit P. Castellus, cum in Editione Rom. legeretur *Elatas appellatur*: neque aliter in Codice Regio. *Vatic.* et Florentino. [In Colberi. legitur: *Q. Elatas appellatur vetus inde suctus oriri praegelidus.*] VALES. Cf. Lechevalier Propontis p. 67. W.

Et vetus iade fons Euripi.] Sic Castellus et Gelenius hunc locum correxerunt. qui in Editione Rom. sic legebatur, *Fetus iade suctus Oripi*: et ita quoque in codice Regio, *Vatic. Tolos.* [et Colbert.] Quid autem intelligat Marcellinus, facilius est dicere quam quid scripserit. Scribit enim Solinus, et Plinius in lib. 4. *Tenuis deinde Euripus porrigitur ad Asiae urbem Priapum.* Eundem Euripum Thracii Bospori, qui Byzantium et Chalcedonem interfuit, memorat Plinius in lib. 9 cap. 15. *Verum Euripus ille non facit ad hunc locum. Reiectis ergo emendationibus seu potius depravationibus P. Castellii, totum hunc locum ex vestigiis priscae scripturae quam supra retulimus, ita restituendum esse affirmamus: *Et promuntorium Ceras, praelucentem navibus vehens constructam celsius turrin: quapropter Ceratas appellatur ventus inde suctus oriri praegelidus.* Ac postremam quidem huius loci partem ita primus correxit Lucas Hultenius. Ego veru priorem partem quae de Cerata vento, certissima ut opinor conjectura emendavi. Ait ergo Marcellinus *Ceratom* ventum appellari, eo quod spiret a promuntorio quod dicitur Ceras. Certo novum non est, ventos a locis unde flant, nomen accipere. Sic *Scironites* dicebatur ab Atheniensibus ventus, qui a Scironis promuntorio spirabat,* VALES. Bene est, quod mutationis huius ratio sit addita. Sed quomodo Valesius ei potest inscribi, quod iam Salmasius ex sese publicavit in Solinianis pag. 166. (p. m. 116. W.) nam siue *Ceratas* siue *Ceratos*, pro eodem potest esse. Sed quidquid sit, utique nunc tempus non erat vel ita tractare Ammianum, vel tam speciosa explicatione, sed nullius firmitatis (nam etsi interdum venti a locis acceperint alii nomen, id ad hunc ita leviter applicari nequit, et multi a locis non accipere nomen) se ipsum deterrere, quo minus obsequaris lectioni vetustae. Ad quam certe propius accedit Isaac. Vossius ad Melam pag. 206. sed sententia ad insaniam docta, ut multa illic, legens ex Mf. *quapropter EKATAS appellatur et ventus*, quod et ipse acceptum refert Hultenio. Ubi primum haereo in copulativa *et*, cui etsi sit locus, patet utique non esse in Mf. atque utinam dixisset Vossius, quo sensu eam adhiberi vellet! Quo enim illum ventum in istis oris praegelidum? an eum mirari debemus? an notatu dignus est? Certe inter tanta sententiarum incerta non dubitavi sequi veteres codices, et ex iis repurgare quoque contextum, nimium licenter ab Valef. iactatum. *Ελάτας* vocatus fuit localis illic ventus, ab nocturna phari luce, qua locus ille splendebat; sed lusus Graecorum fuit in nomine, quod quum videretur promittere aliquem calorem (opinor enim deductum ab *ἔλῃ*) plane contra dicitur ab Ammiano fuisse praegelidus. *οὐδὲν*.

Ego *Ceratas* repofui, *Elatas* quid fit poffitve effe, non exputans. Vocula quapropter manifefte ad praecedentia relationem habet, quam in *Elatas* nullam video. W.

9. *Fractum* vi fibi propria privatum. *Flatum* circumfcriptum, in aequoream iulti aequoris, Ponti Euxini, faciem panditur. W.

10. xxiii. *dimeafa millibus stad.*] Polybius in lib. 4. c. 39. Ponti περίμετρον xx. circiter ftadiorum millia complecti auctor eft. Strabo vero in fine lib. 2. xxv. millia. Plinius in lib. 4. c. 24. varias de Ponti circuitu veterum opiniones affert. *Circuitus vero*, inquit, totius Ponti vicies fenael ftadia mille, ut auctor eft Varro, et fere veteres. Nepos Cornelius 300 ftadia adiecit. Artemidorus vicies novies mille ftad. facit. Agrippa xxiii. millium lx. Mucianus xxviii. mill. lxx. VALES.

Eratofthenes] Cyrenaeus fatis notus, cuius fragmenta collegit Seidelius Goett. 789. *Hecataeus* Milefius, cuius quae refiant, edidit Pet. Zornius 1730. *Ptolemaeus*, cuius Geographiam etiam nunc habemus, quemque Ammianus fere ubique folet fequi. — In *fpeciea Scythici arcus nervo coagmentati* i. e. intenti. Sic Strabo cum aliis, cf. tamen infra ad finem capitis §. 37. W.

11. *Qua Sol Oceano exfurgit Eoo, palud. cl. Macotidos.*] Immo Maeotis ad Septemtrionem Ponto incumbit, ut tellis eft Dionyfius Characenus. VALES.

12. *Per Nileum locati Codri filium.* Nileus nempe conditor fuit *Mileti novae*. Vult omnino de hiftoria Mileti, coloniisque inde deductis Rambach de Mileto cet. Hal. 790. W.

Codri illius F. qui fe pro patria.] Herod. lib. 5. Cicero Tulcul. 11. Iulian. lib. 11. Val. Max. lib. v. c. 6. LINDENB.

13. *Extremities arcus duo expriment Bofport.*] Arcus illius Scythici quem efficit Pontus, extremitates feu anguli funt ex altera parte Bofporus Thracius, ex altera vero lius illud corniculatum ad Colchos, ubi Pontus definit. ut docet Mela in fine lib. 1. et Procopius in lib. 4. Goth. Hos duos angulos fic defcribit Dionyfius 161.

Σῆμα δ' ἔχει κεράων σκαῖος πόρος, ὅσ' ἐπὶ δισσην.

Εἰλεῖται στροφάλιγγα βιοῦ κεράεσσιν ἐοικώς.

Apparet igitur Marcellinum in altero arcus angulo designando peccaffe. Nam Cimmericus Bofporus in medio flexu eft maris Pontici, teftes Plinio. Sed tamen cum in hac fententia femper fibi conflet Marcellinus; fuos potius auctores fecutus effe, quam erraffe dicendus eft. VALES.

Duo expriment Bofpori, e regione fibi oppofiti, Thracius et Cimmericus.] Scholiaft. Apoll. lib. 2. num. 8. Δύο εἰς βόσποροι, Κιμμέριος καὶ Θράκιος, ὁ πάλαι Μύσιος καλούμενος, etc. Vid. Strab. lib. xii. pag. 389. LINDENB.

Hac caufa Bofport vocati.] Scholiaft. Apoll. lib. 2. num. 8. Βόσπορος ὀνομάζεται διὰ τὸ δοκεῖν τὴν ἰὴ βοῦν οὖσαν διαπορεύεσθαι τὸ ἀπὸ Βυζαντίου καὶ Καρχηδόνης διάστημα. LINDENB. Cf. Wernsdorf. ad Himer. Or. in laudem Conftantinop. p. 79. ed. minor. Harlef. Alii Bofporos a fretis anguftis dictos putant, quae bos poffit, vel videatur poffe permeare vel tranfatare. cf. Mannert Klein-Alten p. 599. W.

14. *Dextram igitur inflexionem Bospori Thracii.*] Haec est scriptura Regii codicis, quam vulgatae longe anteposendam esse duxi. Primum enim Bospori Thracii dextrum latus Marcellinus describendum aggreditur: ac deinde pergit ad sinistrum, pag. 216. In dextro autem latere Ponti prima occurrit Bithyniae pars, deinde Mariandyni, Paphlagoes, et Cappadoes: et haec omnis ora dextra appellatur: τὰ δεξιά τοῦ πόντου Graeci vocant, ut docet Strabo in lib. 2. et 12. et Dionysius Characenus, Herodotus lib. 3. alique Dextrum latus vocat Solinus cap. 18. de Delphinis: *Intraut dextro latere, laevo exeunt.* Plinius dextram ripam vocat. Ovid. in lib. 4. de Ponto, Elegia x.

Quamquam dextra regione licentius erret.

Eodemque modo Graeci qui περιήλους scripsere, in omni mari τὰ δεξιά καὶ ἀγιστέρα distinguere solent. VALES.

Bithyniae latus, quam veteres dixere Mygdoniam.] Iul. Solin *Bithynia in Ponti exordio ad partem Solis orientis, aduersus Thraciae, opulenta ac dives urbinum, a fontibus Sangarii fluminis primos fines habet, ante Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithyno Rege Bithynia.* LINDENBR.

Thynia et Mariandena.] Schol. Apollon. lib. 11. num. 32. Καλλιπύδης ἐν τῇ περίπλῳ ὑπὸ μὲν ἑλλήνων Φησι προσαγορεύεσθαι τὴν τε χώραν καὶ τὴν νῆσον Θυνιάδα, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Θυνίαν. Vid. eundem lib. 2. num. 7. 9. LINDENBR.

Amyci saevitia Bebryces exempti.] Apollodorus Biblioth. I. 9. 20. Hygin. fab. xvii LINDENBR.

Amyci] tyranoi, qui uti cives male habuit, ita peregrinos caestu secum pugnare cogebat, donec a Polluce, Argonautarum tum comite, conficeretur. v. Apollon. Rhod. L. 11. Val. Flacc. iv. 300. ff. *Bebryces* piraticam agentes. W.

Harpayas Phineus.] Apollodorus Biblioth. 1. 9. 21. Fulgent. Mythol. lib. 3. LINDENBR.

Phineus] rex Thraciae et vates, extorris tamen et ad inopiam redactus, quod lovis consilia prodidisse diceretur. Ab Harpyiis liberatus per Calain et Zeten, Argonautas, Val. Flacc. iv. 464. ff. W.

Sangarius et Pfyllis] Mf. *Fullis* male. Legendum *Pfyllis*. Strabo lib. xii. p. 53. Almel. Μεταξὺ δὲ Χαλκηδόνος καὶ Ἡρακλείας ὄντουσι ποταμοὶ πλείους, ὧν εἶσιν ὁ τε Ψύλλης, καὶ ὁ Κάλλπας, καὶ Σαγγάριος. Arrianus in Periplo Ponti Euxini. LINDENBR.

Et Pfyllis.] Cum in Codice Regio et Flor. *Tolof. Vatic.* [et Colbert.] scriptum esse vidissem *Fullis*, non dubitavi eam scripturam Marcellino restituere. Nam et Apollonius eius fluvii meminit p. 4. in lib. 2. Argon.

Τὴ δ' αὖ ἐπὶ προχοῇς Φυλληίδας.

Ubi Scholiafles notat, Φύλλης ποταμὸς βιβνίας. ita et Stephanus Byzantius. At Editio Rom. scriptum sic habet, et *Sulis*. unde M. Accursius *Pfyllis* ediderat corrupte. Pfyllis enim scribi debet, ut testatur Stephanus, *et Arrianus in Periplo Ponti Euxini.* Certe Euphotion in Chiliadibus primam syllabam corripuit. LINDENBR.

Sangartus] (hod. 'Sakaria). — *Phyllis* rectius sine dubio Pfyllis, Pfullis, Pfillus, Plin. vi. 1. et Strabo a Lindenbr. laudatus. W.

Byzes.] *Mf. Bicus.* *Is. Lycus.* Scholiaft. Apollon. lib. 11. num. 34. *Λύκος ποταμός ὁμώνυμος τῷ βασιλεῖ ὅτι δὲ διὰ τῆς τῶν Μαγιστάνων χώρας.* Vide eundem lib. 4. num. 13. Arrian. in Periplo.

Καὶ Ψιδῶν, Ἀσκανίου τε, ἔπειθ' αὖτε Ναυαϊδοιο.

Qui versus refertur a Stephano in *Ἀσκανία*. VALES. Vid. omnino Salmasius ad Solinum p. 618. W.

Rhebas.] Scholiaft. Apollon. lib. 2. num. 16. *Ῥήβας ποταμός Βιθυνίας.* VALES.

Rhebas vel *Rhebanus*. Val. Flacc. iv. 698. etiamnunc *Riva*. W.

Extraneae sunt Symplegades.] Legendum puto *Cyaneae sunt* S. Graeci enim *κυανίας συμπληγάδας* appellant coniunctum interdum; ut memini legere apud Euripidem, et a colore cyaneo ita dictas esse notat Scholiaftes Apollonii lib. 2. VALES. Nihil mutandum, si *extraneas* exponas, extra continentem, in mari litas. Symplegades litae. Cyaneae, Planciae, Scopuli etiam dictae, et aliunde notae sunt omnibus et ab Ammiano dilerte fatis descriptae. W.

Symplegades, gemini scopuli.] Omnino vid. Apollodor. *περὶ Σιῶν*, lib. 1. pag. 48. et seq. LINDENBR.

15. *Stetere concorporati.*] v. Val. Flacc. iv. 710. ff. W.

Heraclea.] Colonia Megarensium, nunc Erekli vel Penterachi, cuius historiam vide ap. Mannert *Klein-Asien* P. III. p. 613. — *Sinope*, Sinab, colonia Milesiorum, florentissimum omnium ad Pontum Euxinum emporium. Cf. Strabo L. XII. p. 545. Alm. Mannert l. I. p. 11. — *Polemonion* vicus Fatfa. Idem P. II. p. 439. — *Amisos* Samson. ibid. p. 448. — *Tios* nunc vicus Tilius vel Tius, Mannert P. III. p. 616. *Amastris* olim *Sefamus*, nomen deinde accepit ab Amastri regina, Lythmachi coniuge, quae urbi novum decus addidit, nunc Amastra. Plura vide ap. Mannertum P. III. p. 25. W.

Cerasus, unde advenit huiusmodi poma Lucullus.] Plin. lib. XV. cap. 25. Athenaeus lib. II. p. 51. A. Tertullian. Apolog. cap. XI. Hieronym. ad Eustoch. pag. 131. Servius Georgicor. II, 18. LINDENBR. Cf. Mannert P. II. p. 583. 386. W.

Insulaeque arduae Trap. et Pityunta.] Sane Theodoritus in lib. v. Hist. Eccl. cap. 34. Pityunta *ὑπερῶν* vocat, et finem Imperii Rom. ex ea parte fuisse dicit. VALES.

Trapezus (Genit. unius) medio, quod vocant, aevo magis, quam olim, celebris, hod. Trebifonde. Haud recte Ammianus *insulam* vocat, quae tamen in continenti sita est, sed proxima mari. Mannert II, 379. — *Pityus*, vere insula, rectius *Pityodes*, Mannert III, 595. W.

17. *Ultra haec loca Acherusium specus est.*] Mela in lib. 1. c. 19. *Iuxta Heracleam, inquit, specus est Acherusia, ad Manes, ut niunt, pervius.* Describit hunc specum Quintus Smyrnaeus in lib. 6. v. 470. ff. et iuxta Nymphaeum fluv. litum esse canit, sacrum Nymphis Ponti et Paphlagoniae. In eo canthari, et Panes, et Nymphae, et fusi colique visuntur sculpta. Aqua per medium frigida delabitur. Duos autem habet aditus: quorum alter Aquilonem spectat, hominibus inaccessus. Illic enim vorago ad inferos

usque porrecta est. Alter ad Austrum, qua descensus liber est. Adde Apollonium in lib. 2. Argon. v. 730. qui io Mariandynia hunc specum ponit, ut Mela 1, 19. Non igitur dicere debuit Marcellinus, *ultra haec loca, sed citra*. VALES. Nihil equidem novare volui, cum et ordioem, quo loca se invicem exceperunt situ, non observet Ammianus, et *ultra* fortasse dictum sit pro *praeter*. — De Acherusio specu vid. Maunert. iii, 615. W.

Portus Aconae.] Ita et Solinus vocat: scribendum tamen *Aconae*, ex Strabone, Stephano, aliisque. VALES.

Aconae portus in Mariandynia, unde aconitum, planta venenata nascens ibi copiose. Cf. Salmast. ad Solin. p. 621, qui mox pro *itidem* habet *idem* l. 1. p. 623. ut ab Acheronte non sit diversus Arcadius. W.

Acheron.] Hunc fluv. in Mariandynia locat Apollonius 11, 745. iuxta Acherusium specum: et a Megarensibus qui Heracleam condidere, *τοιωναντων* mutato nomine dictum canit: quod confirmat Scholiastes Lycophronis. Eiusdem meminit Nicauder in *Alexipharmacis* v. 13.

Πυθίης δ' ἀκόνιτον, ὃ δὴ εἰς Ἀχερώνιδες ὄχθαι
 φύουσιν ποτὶ χέσμα διέκδομον Εὐβουλῆος.

Ubi Scholiastes notat: Ἀχέρων ὁ ποταμὸς ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ ποταμῇ, εἰς τὸν τοῦ Αἰδου κύμα ὁ Ἡρακλῆς ἐξήγαγε. VALES.

Itidemque Arcadius.] Ptolemaeo in Ponto Cappadocico ἀρκαδίου fluvii ostia ponuntur. Arcadia itaque dici debuit in recto. VALES.

Iris, Strabo xii, 823. Plin. vi, 3. secundus ab Haly magnitudine, Mannert ii, 444. W.

Tymbrius.] Sic Castellus emendare maluit, quam Editionis Rom. scripturam retinere, quae est *Tibris*. Sano in Regio codice, *et Vatic. et Tol.* *Tybris* legitur: neque aliter in Ms. Florentino: [in Colbertino *Thybris*] Procopius in lib. 5. de fabricis Iustiniani, fluvium ait esse in Galatia, et ab incolis dici *Tibrim*: *ἵστι δὲ ποταμὸς ἐν γαλάταις, ὅπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τῖβριν*. et Livius in lib. 38, c. 18. *Sangarius*, inquit, *ex Adorio monte per Phrygiam flueus miscetur ad Bithyniam Tymbri fluvio*. Sed *Tymbrius* dicitur a Strabone in lib. 13. et a Stephano. VALES. Maunert iii, 69. e Procopio de aedificiis v, 4. nominat *Siberin*, qui fines constituat Galatiam inter et Bithyniam. W.

Partheuius] nunc *Bartin*. Hic vero differtinat Paphlagoniam et Bithyniam. Mannert iii, 28. W.

Ictu.] Hanc vocem in hoc usu exemplis carere putans Wakefield. ad Lucret. iii, 193. malebat *actu*, i. e. agmine. Superflua vero mutatio. ERR.

Thermodou his est proximus.] Scholiast. Apollon. lib. 11. ὁ Θερμόδων ἐν τῇ Λευκοσυρίᾳ ἐστίν, ἣν πρότερον Ἀμαζόνες ᾤκουν. LINDENB.

Ab Armonio dest. monte.] Scribendum videtur *Armenio*. Sic enim Dionysius 773.

Ἐνδ' ἀμαζονίδεσσιν ἀπ' οὐρεος Ἀρμενίοιο
 Λευκὸν ὕδαρ πρότερον ἐναλίοις Θερμόδων.

Armenii montis meminit etiam Herodotus I, 72. ex quo Halym fluere scribit. VALES. Plinius VI, 3. in *Amazonio* monte eius ponit fontes, Mannert II, 441. W.

Themiscyraeos interlabens lucos, ad quos Amazonas quondam migrare.] Hinc Strabo lib. XII. p. 547. Ἀλμὲλ τὴν Θημισκυραν τῶν Ἀμαζόνων οἰκητήριον vocat. Vid. Schol. Apollon. lib. II. II. 18. *Pomp. Mela I, 19.* LINDENBR.

Themiscyraeos lucos] campos, in quibus olim urbs Themiscyra, quae tamen Annimiani aetate non amplius exstitit. cf. Mela I, 19. (fuit) Mannert II, 442. W.

18. *Atritis damnorum assiduitate finitimis, Amazonas.*] Herodot. lib. IX. c. 27. in Oratione Atheniens. ad Tegeatas. ἐστὶ δὲ ἡμῶν ἔργον εὐ ἔχον καὶ ἐς Ἀμαζονίδας, τὰς ἀποθήκας τὰς ἀπὸ Θεσμώδοντος ποταμοῦ ἐμβαλλούσας ποτὲ ἐς γῆν τὴν Ἀττικὴν. Iustini. lib. II. c. 4. Oros. lib. I. cap. 15. LINDENBR.

Amazones veteres] (occurrunt enim iamiam ap. Homerum II. III, 189. VI, 186.) oppositae sequentibus residuis et imbellibus domi relictis. W.

Hicque propinqua.] Hic locus ex Editione Augustana a nobis est restitutus, cui subscribit Regius codex, et *Tolof.* [et Colbert.] VALES.

Atheniensibus] Thesei aetate. W.

19. *Populis formidabilis*] ad Thalestrin usque Alexandri M. amplexus petentem. cf. omnino Iustinum II, 4. et, ut alios taceam, *Sainte-Croix Examen d'Hist. d'Alex. le Grand Par.* 775. 4. p. 288. sq. W.

20. *Haud procul inde, sed retro, attollitur Carambis, medio aevo Cap Pisello, Turcis Burnu Kerebbe.* Mannert III, 20. II. Cf. Wernsdorf. ad poet. minores T. V. p. 285. W.

Attollitur Carambis placidi collis.] Rectius in MSS. Regio, *Tol. et Vatic.* in Editione Rom. legitur *placide*: [in Colbert. legitur *placidac*.] Quamquam Apollonius Rhodius in lib. 2. v. 360. ex quo haec conversa videntur, non placidum hunc collem, sed arduum ac praeruptum dixerit:

Ἔστι δὲ τις ἄκη ἐλίκης κατεναντίον ἄρκτου
Πάντοθεν ἡλίβατος καὶ μὴν καλέουσι Κάραμβιν.

Quae sic Latine vertit Marcellinus: *Attollitur Carambis placide collis contra Septemtrionem Helicen exfurgens*: minus recte, ut patet. Nam ἡλίβατος est arduus et praeruptus, ut dixi: et haec verba κατεναντίον ἄρκτου sensum hunc habent: Carambin quidem ad Ausurum esse, Crimetopon ad Septemtrionem. VALES. Librarii alicuius culpa τὸ *placide* irreplisse in contextum videtur pro *rapide*. Sic acute profecto olim Kirchmaier in *Exercitatt. philol. et criticis* VII. 1668. 4. editis. W.

Septemtrionem Helicen] Prior vox glossam sapit, nam Helice est urbs maior. Sed eundem pleonasmum habet Apollonius Rhodius. — *Crimetopon* (arietis caput, hod. Karadje, Burun.) W.

Duobus millibus et quingentis stadiis.] Sic et Strabo II, 186. immemor tamen fuit Ammianus eiusdem VII. p. 475. l'ua ipsa vineta caedentis. v. Mannert III. p. 21. W.

Hocque ex loco ora maritima nervi efficit speciem.] Supra in angulis seu summitatibus arcus Scythici designandis errorem

Marcellini notavi. Consequens erat, ut qui in iis erraverat, nervum quoque perperam designaret. Ait enim oram maritimam, a Carambi promuntorio, et Haly flumine adusque Crinnietopon nervi speciem facere: quod est absurdum. Nam dextrum latus Pontii, a Chalcedone ad Phasim usque directum, nervi peripicue locum obinet, ut recte ait Dionysius v. 158.

Ἄλλ' εἰς νευρῆς σημήϊα δεξιὰ πόντου
Ἰσὺ διαγραφθέντα.

et Mela in lib. 2. cap. 19. et 20. VALES.

Haly (Kilil Irmak) — *Nervi efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati, quae tamen non ad amullum exigenda.* W.

21. *His regionibus confines, interius tamen, Dahae (in Capadocia?)* W.

Chalybes, per quos erutum et domitum est prinitus ferum.] Felt. Avienus 947.

— — *Chalybes super, arva ubi ferri
Ditla vulnifici crepitant incudibus altis.*

Suid. Χάλυβες, ἔθνος Σκυθίας, ἔθνην ὁ σιδήρεος τίκεται. Vid. Strab. lib. xii. p. 549. Almél. Schol. Apoll. lib. 11. num. 19. LINDENBR. Sequitur Ammianus veterem traditionem, ut Plin. vii, 56. Cf. Mannert ii. 431. W.

Byzares] Mannert ii, 397. ex Strabonis xii. p. 826. W.

Tapires.] Schol. Apollon. *Sapires* vocat, lib. 2. num. 20. LINDENBR.

Et Tapires.] Sic correxit Castellus, cum in Editione Rom. *Sapires* legeretur. Editioni Rom. subscribit Augustana, et Codex Regius, *Vatic. * [ar Colbert.] Certe Apollonius in lib. 2. *Sapires* eos barbaros vocat, apud quos etiam σαπειρίην gemmam abundare notat Scholiastes. Herodotus in lib. 3. 94. et 7. 79. *Sapires* nominat, quam διτρογγυλίαν agnoscit etiam Stephanus in βίχτις, ὡς σάπειρ, inquit, ἡ μὲν τοῦ σάσπειρ. Eosdem sua aetate σάβειρες dictos esse tellatur ibidem Stephanus. Sane Sabires Hunnorum gens in Historiis eorum temporum saepissime memorantur. VALES. Cf. Mannert ii, 400. W.

Tibaren] quos ridendo omnia fecille narrant Steph. Byzant. v. Τιβαρησία. Anon. Periplus p. 12. in puerperiis autem non matres, sed patres lectum servalle refert Apollon. Rhod. ii. 1011. et ex eo Val. Flaccus v. 148. W.

Mossynoeci] ligneas turres, μόσσυνας, inhabitantes, quarum altissimam tenet rex, ita tamen circumscriptus a civibus, ut, si quid fecus ageret, ac par esset, inedia in ordinem cogeretur, Apollon. ii. 1027. Mannert ii. 427. — *Macrones* olim Sanni, indeque sine dubio, qui Graecis Macrocephali, sed mutilato nomine. Mannert ibid. p. 397. 421. — *Phyres.* inter gentes Ponticas numerantur a Val. Flacco v. 153. cf. etiam Apollon. Rhod. ii. 375 — 395. W.

22. *In quibus Sthelenus est humatus.]* Scribe *Sthenelus.* Is est Actoris filius, Amazonico bello letaliter vulneratus, ut canit Apollonius in lib. 2. v. 913. Argon. et in Paphlagonia ab Hercule sepultus. De quo loquitur etiam Valerius Flaccus in v. 90.

It Sthenelus, qualem Mavortia vidit Amazon:

Cumque suis comitem Alcides ut coudidit arms. VALES.

Idmoa] Argonautarum augur, sed in ipsa expeditione morbo letali abreptus. Val. Flacc. v. ab init. — *Tiphys*, gubernator navis et Astronomiae peritissimus et ipse praematura obiit morte. Val. Flacc. ibid. v. 15. ff. W.

23. *Alion antrum est.*] Corrige *Aulion antrum*, auctore Apollonio, qui de Bacchi triumphalibus ludis loquens, sic ait II, 909.

Ἐξ οὗ Καλλιχορον ποταμὸν περιναϊεταόουσιν,

Ἡδὲ καὶ αὐλίων ἀντρον ἐπωνυμίην καλεῖται.

Meminere et Stephanus h. v. et auctor Etymologici p. 170. VALES. Cf. Wernsd. ad poet. min. T. v. p. 597. W.

Fluenta Callichori ex facto cognominati, quod superatis, etc.] Scholiast. Apollon. lib. II. ad verl. 903. Ὡς δὲ Καλλιχοροιο: ποταμὸς Παφλαγονίας ἱερὸς Διονύτοι περὶ Ἡράκλειαν, οὗ μὲν μνηται Καλλίμαχος. ἔχεισι δὲ διὰ στομάτων διόδων. οὕτω δὲ ἀφ' αὐλῆται, ἀπὸ τοῦ τὸν Διόνυσον ἀφ' ὅθεν στήσαι χορὸν, ὅτε ὑπὸ Ἰνδῶν ὑπέστρεφε. * Val. Flaccus Argonaut. lib. 5. v. 74.

— — *Festa vulgatum nocte Lyaei*

Callichoroe. (nec vana fides) his Bacchus in undis

Abluit Eoo rorantes sanguine thyrsos.

Illum post acies, Rubrique novissima claustra

Aequoris, hic refides thiasos, hic aera moventem,

Udaque pampinen nectentem cornua vitta

*Nunc etiam meministis aquae.** LINDENBR.

Trieterica] quae tertio quoque anno celebrabantur. Virgil. Aen. IV, 302. 3. Ubi audito Rimulaut *Trieterica* Baccho *Orgia*. W.

24. *Camaritarum pagi sunt celebres.*] Sumplit. ex Dionysio de situ orbis v. 700.

Καὶ Καμαριτῶν Φῦλον μέγα, τοὶ ποτὲ βάρχων, etc. VALES.

Camaritarum rarior mentio, nec occurrit, nisi ap. Dionys. Perieget. v. 700. Festum Avienum v. 886. Priscianum v. 682. et Ammianum nostrum. Videntur omnino non una gens fuisse, sed plures communi nomine comprehensae, quae naviculis, *camaris* dictis, piraticam exercerent. De toto loco v. diligentissime differentem Wernsdorfium ad poetas minor. T. v. p. 597. ff. cf. et Mannert IV, 385. W.

Phasis] fluvius (nunc Fasz.) W.

Colchos Aegyptiorum sobolem.] Id primus scripsit Herodotus in 2, 10. et post eum Diodorus Siculus in 1, 55. Apollonius in lib. 4. Argon. v. 419. ff. et Dionysius Characenus: et Valerius Flaccus in lib. 5. v. 418. ff.

— — *cuaabula gentis*

Colchidos hic ortusque tuens: ut priama Seseffris

Intulerit Rex bella Getis: ut clade suorum

Territus, hos Thebas patriaeque reducat ad annem;

Phasidis hos imponat agris, Colchosque vocari

Imperet. Arsinoen illi tepidaeque requirunt

*Otia leuta Phari.** VALES.

Phasis] urbs a Milesiis condita, post Mithridatis tempora vel exigua, vel nulla. Restauravit eam quodammodo Traianus. Praeter Ammianum meminit etiam Zosimus 1, 32. Procopii autem aetate non exstitit amplius. Mannert vi, 2, 359. *Dioscurias* Strabo xi. p. 497. Almel. W.

Amphitus et Telchius.] Haec est lectio P. Castelli, qui illam Editionis Rom. scripturam *Amph.* et *Cercius* non probavit. Atqui Codex Regius et Flor. cum Valentino. *Tolof. Vatic.* [et Colbert.] eam tuentur, et scripta Solini exemplaria, (vid. ibi Salm. p. 136. W.) ut testis est Delrio. Isidorus quoque in lib. 15. Originum ex Solino, ut solet, *Dioscuriadem*, aut *Colchorum urbem Amphitus et Cercus, aurigae Castoris et Pollucis condidere.* A Strabone in lib. xi. p. 495. Almel. *ῥέχας καὶ ἀμφίτερος* dicuntur; forte pro *Κέχας*: unde Latini Crecium, ac mox Cercium sinxere VALES.

Aurigae Castoris et Pollucis] cf. Mela 1, 19. Plin. vi, 5. Horum aurigarum non eadem apud omnes nomina, in Cercio imprimis magna diversitas. Vide, si tanti est, Salmasium ad Solinum p. 136. — *Heniochorum* (ab *ἡνία* — *ἔχειν*, frena tenentium). W.

25. *Cunctis hostilibus*] ab inhospitalibus incolis vexati. W.

Victum sibi cum periculis rapto parere assuefacti.] Horum loco in Editione Rom. sic legitur: *Virium et anisibicum peculi rapto, etc.* Unde Castellus hanc lectionem excusperat: *Annuum sibi victum peculitis rapto p. assuefacti.* In Regio autem codice ita scriptum reperi: *Virivinctum sibi cum periculis rapto, etc.* Et superscriptum eadem manu, *victum sibi cum periculis*, prout Gelenius emendavit. *Tolosanus certe liber hanc scripturam firmat.* [In Colbertino legitur: *Virium et ansibi cum peculis rapto.*] Ego integrum locum sic scribendum esse exillimo: *Horrore caeli descriptioris, victum sibi cum periculis rapto parere assuefacti, etc.* De Achacis idem scribit Sallustius in Hist. his verbis: *Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achae atque Tauri sunt: quod (quantum conicio) locorum egestate rapto vivere assueti, etc.* Apud Scholiastem Iuvenalis Sat. 15. Cui adde Aristotelem in lib. 8. Polit. Dionysium Halic. in fine lib. 1. Strabonem, et Dionysium de situ orbis. Memorabile est, quod de eorum feritatis causa scribit Appianus in Mithridatico c. 102. (p. 795. ad. Schweighäuf.) eoa enim a Troia redeunt, tempestate ait abreptos in Pontum, ibique a barbaris graviter esse vexatos: cumque quosdam e suis in Graeciam misissent, qui auxilium adversus barbaros postularent, repulsam passos, in tantum Graeci nominis odium venisse, ut posthac quotquot Graecos cepissent, Scythico ritu Diis immolarent, primo quidem universos; postea pulcherrimum duntaxat quemque, postremo solos forte ductos. De eisdem loqui videtur Seneca in Consolatione ad Helviam espite vi. *Scythia, et totus ille ferarum indomitae gentium tractus, civitates Aethiopiae Ponticis impositas litoribus ostendat.* (Et meminit eorum Ovid. Ponto iv, 10. 27. W.) VALES. Etiam pater meus notavit in Vaticano libro legi *viriumetum*; unde alius (ut suspicor, If. Vollius) illi coniecturam indicavit *nurimenium*. Non tantum Delrio, sed et Salmasius de Solini codicibus id testatur, qui ex multa varietate colligebat verum nomen *Rhecius* in Solin. p. 193. GROS.

26. *Panticapaenum*] *hod. Kerfch. Mannert* iv. *Norden* p. 310. Cf. *Strabo* l. xi. p. 495. *Almel. W.*

Prætexit Hypanis.] In Editione Rom. legitur *pergaegit Hifanus*. In Regio autem et Flor. "Tolof. Vatic." [et Colbertino] codice, *pergaegit Hiphanis*: unde apparet scribendum esse, *perstringit Hypanis*. VALES.

Hypanis h. l. *Kuban*, non *Bog*, hos enim confundunt et alii, *Strabo* xi, 494. v. *Mannert. ibid.* p. 328. *W.*

27. *Tanain, qui inter Caucasias oriens rupes.*] Consentit quidem *Theophanes* apud *Strabonem*, et *Dionysius Characenus*; ac *Ptolemaeus*. Sed nostro aëvo deprehensum est; circa *Tanais* caput nullos esse montes. Oritur autem *Tanais* in minoris *Tartariae* *Rulliaeque* magnae seu *Moscoviae* confluio, e lacu satis magno; ut *Cluverius* in libro 1. de *Germania* scribit. Falso ergo asserit *Orosius* *Tanain* e *Riphaeis* montibus desfluere. VALES.

Tanais] (*Don*) *Salmaf. ad Solin.* p. 555. de quo v. *Mannert ibid.* p. 251. *W.*

28. *Rha vicinus est amnis, in cuius superc. q. vegetab. eiusd. nominis gignitur radix.*] *Dioscorid. lib. iii. cap. 2.* "Ρῆ, οἱ δὲ Ῥῆν καλοῦσι. γινώσκει ἐν τοῖς ἐνῆς Βόσπορον τόποις, ὅθεν καὶ κομίζεται. *LINDENB.*

Rha] (*Volga*) *Salmaf. ad Solin.* p. 560. *Vegetabilis quaedam radix* (*Rhabarbara*) *gignitur* non tam gignebatur, quam ex interioribus regionibus per mercaturam ad *Romana* emporia perveniebat, v. *Mannert l. c. pag. 348. 361. W.*

29. *Maraccus et Rh. et Theophanes.*] *Marabius* a *Ptolemaeo* dicitur pro *Maracco*, et pro *Theophane*, *Thespanius*, et *Varadanus* pro *Totordane* in *Sarmatia Asiatica*. *Rhombitem* memorat etiam *Strabo*. VALES.

Maraccus, rectius *Marabius* (*Elbuga* prope *Afow*. *Mannert* p. 325. *Rhombites*, maior et minor. — *Theophanes* s. *Theophanius* (*hod. Eta*). — *Totordanes*, corrupte pro *Varadanus*. De his v. *Mannert* p. 326. *H. Corax* de quo nihil habeo dicere, quam in sinum *Cereeticum* aquas eius exonerari. *Mannert* iv. p. 587. 402. *W.*

30. *Per Patares angustias.*] Hae angustiae seu fauces *Cimmerius Bosphorus* dicebantur, teste *Polybio* in lib. 4 et *Plinio*. *Patares* autem quid sit, equidem ignoro. In *Mf. Tolof.* legitur *per Pateres*; [in *Colbert. per Patares.*] VALES. Iam *Ottelins* notavit *Patares* vocem esse omnibus ignotam, unde contenderit *Patraeas* legendum a *Patraeo* vico, *Straboni* ad hunc *Bosporum* lito. *GRON.* *Vollius* in *Geographis* nonnullis a *Gronovio* L. B. 1697. editis p. 140. mavult *angustias Panticapes*, quod solum verum videtur. *W.*

Insulae sunt Phanagorus et Hermonassa.] Φαναγόρεια dicitur a *Strabone* xi. p. 494. neque secus a *Mela* ac *Plinio*. Alii *Phanagoram* vocant insulam ipsam, teste *Stephano*. Idem in *Ταυγική* sic dicit: τῇ δὲ ταυγικῇ δύο παράκεινται νῆσοι Φαναγόρεα καὶ ἑρμονάσσα. *Procopio* in lib. 4. *Goth. Φαναγορίς*. VALES.

Insulae Phanagorus Avogasia et Hermonassa Cap *Haromsa*. Illa non tam insula, quam urbs, non ipso in *Bosporo* sita, sed ad lacum terrae continentis. Ceterum metropolis regni *Bospo-*

rani Asiatici, ubi merces e Caucaso et vicinis regionibus deponerentur. Mannert iv. p. 331. Hermionassa autem iidem ad lacum sita in terra Sindorum, Mannert p. 333. W.

31. *Inxomatae.*] Sic Ptolemaeus vocat, et Stephanus. In Mss. tamen omnibus et Editione Rom. *Ixomatae*. Valerius Flaccus in lib. 6. v. 144. 569. *Exomatas* dicit. VALES.

Iaxnmatae.] ad litus orientale Maeotidis. Mannert iv. p. 363. *Maeotae* fuisse videntur, qui proxime ad paludem habitarent, cf. Mannert ibid. *Iazyges*, *Roxolanie*. Utrique Maeotici origine, quorum tamen pars deinde patria relicta sedes collocarunt ad Danubium, unde *Metanastine* dicti. Mannert p. 262. — *Alani*, et hi primitus Scythae, nam Roxolanis etiam Europaeis iunguntur, Mannert p. 263. *Melanchlueni*, (Schwarzröcke) et *Geloni*, cf. xxxi. 2. Mannert p. 387. W.

Agathyrsi, nupud quos adamantis est copia.] Dionys. Alexand. 318.

— — ἀδάμαντά τε παμφανόοντα
Ἑγγύθεν ἀργύρεας ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθήρσοις.

Priscianus: *Adamanta legunt iuxta sortes Agathyrsi*. LINDENB. *Agathyrsi* sunt dubio nomen traxere ab Agathyrsi, Herculis filio, apud quos *adamantis est copia lapidis*, non pretiosi illius, (Diamant sed durissimi ferri (Sialit). Cf. Schneider. Anal. ad hist. rei metall. veterum, Trai. ad Viadr. 1788. p. 5. ff. W.

32. *Cherronesus*, (Krimm) Mannert Norden p. 288. *coloniarii plena Graecarum*, Nilestiarum. Unde consuetudine nempe cum Graecis *quieti sunt homines*, non amplius piratae, ut olim, sed *ndhibentes vomeri curam*, agrum colentes. W.

Proventibus fructuariis.] D. Eucherius Episc. pag. 377. Si forte minus in agello assiduus fuerit, *proventus de annonam minuitur*. L. 11. C. Theod. de veteran. *Sine molestia praedictioque dominorum proventuum emolumenta quaerantur*. Ulpian. *obventiones dixit L. 7. ff. de usufruct.* *Plautus eventus dixit in Mostell. Act. 1.

Eventus rebus omnibus velut harno messis fuit. LINDENB.

33. *Tauris* in regionibus montanis, nam ea pars Chersonesi, quae Europam ab Asia disternit, erat Scytharum. Mannert p. 279. *Arincht* fortasse *Arrichi*, Mela 1. 19. W.

A contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.] Strabo lib. vii. pag. 298. Almel. Plin. lib. 6. cap. 1. Eustath. in Dionys. pag. 24. τὸν Εὐξείνιον, ἅπλουν τε ὄντα καὶ Ἄξενον θαλάσσαν ποτὲ καλούμενον, Εὐξείνιον οἱ ὕστερον, κατὰ σχῆμα εὐφημισμού, μετεκάλεσαν. *Tertull. advers. Marcion. lib. 1. cap. 1. *Pontus igitur, qui Euxinus natura negatur, nomine illuditur.* Ovidius Trist. 4. Eleg. 4. 55.

Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:

Dicitur ab antiquis Azenus ille fuit. LINDENB.

Noctem ETOPONHN.] Vetores Graeci *noctem εὐφρόνην* vocabant, quod bonum prudensque consilium afferret, ut docet Plutarchus de Curiositate, et Phormutus de Diis, et Eustathius in Iliad. 2. Eleganter Libanius in Progymnasm. ἀλλὰ τὸν πανταχοῦ περιφερόμενον τις οὐκ οἶδε λόγον, ὅς φησι δεῖν ἐν νυκτὶ βουλῆς ἔχειν. ὁ δὲ σοφὸς σοφολῆς τί μαθὼν εὐφρόνην ἀνεκάλει τὴν νύκτα;

νίκα; οὐχ ὅτι τὸ Φρονεῖν ὡς μάλιστα τότε τοῖς ἀνθρώποις παρα-
γίνεται. Alii εὐφρόνην ab eo deducebant, quod hominea exhibita-
ret. Id enim est Graece εὐφραίνειν. Sic auctor Etymologici,
εὐφρόνη, ait, ἡ νύξ, παρὰ τὸ εὐ Φρονεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ, ἢ παρὰ
τὸ εὐφραίνειν τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπαύσεως. Sed Marcellinus no-
ster εὐφρόνην a contrario dictam esse, et κατ' ἀντίφρασιν affirmat,
vel quod minime laeta sit, vel quod parum, consilii afferat. VALES.
Cf. Dawes. Miscell. crit. p. 312. et 483. ed. sec. W.

Furias Eumenidas] quae rectius dicerentur *δυσημένιδες*. Athē-
nienſes easdem vocabant *σμενὶδες* teste Plutarcho. Cf. Meurf.
Att. Lect. Lib. 4. c. 1. Hudson. ad Thucyd. i. p. 396. Bi-
pont. W.

34. *Immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur Orsiloche.*] Mentio huius sacrificii apud Strabon. lib. 7. Pomp.
Melam lib. 11. cap. 1. Eustath. in Dionys. pag. 43. Ovid. de Ponto
lib. 3. Eleg. 2. Trist. lib. 4. Eleg. 4. *Tertull. advers. Marcion.
lib. 1. cap. 1. * LINDENBR.

Dianae, quae apud eos dicitur Orsiloche.] Antoninus Libe-
ralis in cap. 27. μεταμορφ. scribit ex Nicandri *ἑρεροισιμίων* lib.
4. Iphigeniam, cum a patre immolaretur, subreptam a Diana, et
in Euxinum Pontum delatam fuisse, in qua tum regione regnabat
Borysthenis filius Thoas. Et gentem quidem Diana Tauroa vo-
cavit, eo quod pro Iphigenia taurum ad aram suppofuerat: ipsam
autem Iphigeniam sacerdotem sua *Dianae* prior editio)†) Tau-
ropoli constituit. Post aliquantum deinde temporis eandem in
Leuce insulam tranſtulit, et immortalitate donatam, mutato no-
mine Oreilochiam vocavit, et Achilli coniunxit: καὶ ἀνέμασεν αὐ-
τὴν ἀπὸ τῆς Ἰφρυγενίας Ὀρειλοχίαν. Ex quibus patet hic scri-
bendum esse *Oreilochē*. *VALES. Imu Orsiloche. vid. Balt Lettre
critique p. 130. W.

35. *Leuce*] alba, vel quod e longinquo hunc habere colorem
videretur, vel a *candidis avibus*, paullo post memoratis. Cf.
Antig. Caryl. p. 185. *W.

Leuce insula Achilli dicata.] Describunt hanc insulam Phi-
lostratus in Heroicis, et Pausanias in Laconicis. Sed hic falli
videtur bisariam, tum in eo quod ad Histri ostia sitam esse dicit:
(est enim ostio Borysthenis obiecta, teste Mela ac Dionysio Cha-
raceno et Plinio) tum quod xx. duntaxat stadiorum eius ambitum
facit. At Philostratus xxx. stad. longitudinem, iv. latitudinem
ei tribuit. VALES.

Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata.] Arria-
nus qui omnium optime hanc insulam describit, in Periplo Ponti
Euxini p. 133. Blancard. ἡ νῆσος ἀνθρώπων μὲν ἐρημὴ ἐστίν, etc.
Scylax Caryand. pag. 136. Strab. lib. 7. pag. 306. Almel. Pomp.
Mela lib. 2. cap. 7. Plin. lib. iv. capitibus 12. et 13. Dionysius
Alexand. pag. 79. Festus Avienus in orbis terrae Descriptione,
omnium castarum animarum sedem hic esse dicit v. 721. ff.

†) Cf. Grónov. Praef. p. xiv. W.

*Ora Borystheni qua fluminalis in mare vergunt,
Et regioae procul spectabit cubaina Leuces:
Leuce cana iugum, Leuce sedes animarum.
Nata post fata virum semper versarier illis
Insonites aiunt animas, ubi coacava vasto
Cedit ia antra sinu rupes, ubi saxa dehiscunt
Molibus exesus, et curvo fornice pendent.
Haec sunt dona piis: sic illos Iupiter inais
Exemit teaebris. Erebi sic inscia virtus.* LINDENBR.

*Ibi et aquae sunt, et caadidae aves aascuntur halcyonibus
similes.]* Videtur significare Ammian. It gnum aliquod prope tem-
plum esse, in quo mane quotidie alas madefaciunt ad templum
extergendum aves. Rem narrat Arrianus in Periplo p. 133. Blan-
card. sed ad mare usque aves illas volare ait: Οι ὄρνιθες θηρε-
πούουσι τοῦ Ἀχιλλέως τὸν νεῶν. ἔωθεν ὀσημίραι καταπίπτονται εἰς
τὴν θάλασσαν, ἔπειτα ἀπὸ τῆς θαλάσσης βιβρωγμένοι τὰ πτερά,
ἐπὶ αὐτῷ αὐτὸν εἰσπίπτονται εἰς τὸν νεῶν, καὶ βαίνουσιν τὸν νεῶν ἐπειδὴν
δὲ καλῶς ἔχει, οἷδε ἐκκαλύνουσιν αὐτὸ τὸ ἔδαφος τοῖς πτεροῖς.
Quod si cui hae aquae non placent, tum sane legi potest: *Ibi et
gaviae sunt, et candidae aves nasc.* Cuius emendationis fun-
dam eum ipsum habeo, queni modo nominavi, Arrianum, qui ita
scribit: Ὀρνιθες δὲ πολλὰ αὐλίσσονται ἐν τῇ νήσῳ, λαοὶ καὶ αἰδύιας
καὶ κορώναι αἱ θαλάσσιοι, τὸ πλῆθος οὐ σταθμητοί. Dionys. Ale-
xand. 541.

Ἔστι δὲ τις καὶ σκαῖον ὑπὲρ πόρον Εὐξείνιο,
Ἄντα Βορυσθένης πολυώνυμος εἰν ἀλλ' ἡσος
Ἡρώων. Λευκὴν μὲν ἐπωνυμίην καλέουσιν,
Οὐκ ἐκὰ οἱ τὰ πάρεστι κινώπετα λευκὰ τέτυκται.

Et gaviae haec aves vocari, Eustath. in hunc locum notat: Ἐν
αὐτῇ κινώπετα, ἦγουν θηρία ὀρνέων, τοῦτέστιν θρενα λευκὰ εἰσι, τυ-
χὸν μὲν λαοὶ, κατὰ δὲ τινα πελαργοί. Priscianus Perieget. 557-
ed. Wernsdorf. poet. minor. T. v. P. 1.

*Est etiam laevis Euxini partibus una,
Quam Leucen perhibent; adversa Borysthenis amai,
Pascit aves quoniam multas candore nivali.* LINDENBR.

Ibi et aquae sunt.] In Regio codice superscriptum est *aqui-
lae*, ex coniectura exscriptoris: sed nil mutandum existimo. VALES.

Caadidae aves aascuntur.] De quibus Philostratus in Achille
scribit, eas quasi aedituas esse Achillis fani, et quotidie templum
aquis adspargere. Nullam porro ex iis Achillis templum volatu
transcendere posse scribit Antigonus cap. 134. de Admirandis.
Ab his autem candidis avibus Leucen insulam dictam esse praeter
Dionysium Characenum scribit auctor Magni Etymologici. Unde
intelligitur, cur Euripides in Iphigenia Taurica v. 436. dixerit τῶν
πολυόρνιθον ἐν αἴαν λευκὰν ὑπὸν Ἀχιλλῆος. VALES.

Teiapore differemus] sed fidem fessellit. WV.

36. *Eupatoria]* a conditore Mithridate Eupatore dicta, ubi
nunc est *Inkiirman*. Mannert 17, 295. — *Daadace* oppidulum,
Mannert ibid. *Theodosia*, nunc *Kassa*. Mannert p. 305. WV.

Huctenus arcus apex proteadi existimatur.] Dionys. Alexandr.
et in eum Eustath. pag. 25. Plin. lib. 17. cap. 12. lib. vi. cap. 13.
LINDENBR.

Hactenus arcus apex.] Id est ad os Maeotidis paludis, Cimmerium scilicet Bosporum, arcus lummitaa seu angulus protenditur. Sed hunc errorem iam notavimus. VALES.

37. *Scythici soli vel Parthici.*] Formam arcus Scythici egregie designat Agatho Tragicus in Telepho. ubi rusticus quidam litterarum ignarus Thelei nomen ita delineat:

Ὁ πρῶτος ἦν μεσόμφαλος κύκλος.

Ὅρθοι τε καὶ οἶες ἐξυγμῖνοι δύο.

Συυδικῶ δὲ τόξῳ τρίτον ἦν προσεμφερές.

Tertiam litteram in Thelei nomine arcui Scythico comparat Agatho, quam Euripides et Theodectes circino comparaverat. Ea littera sine dubio est C, ut recte Ciacconius scripsit, quo modo Graeci olim σῖγμα suum scriptitare consueverant. At Scaliger in Notia ad Eusebium Ciacconium reprehendit, qui sibiadium simile esse dixerat arcui Scythico. Sane immerito: quid enim aliud est sibiadium quam sigma, sigma autem non quodcumque, sed ita ut dixi formatum? haud satis tamen formam arcua Scythici expressit Agatho. Melius Terentianus in lib. de Metris initio (p. 3383 Putsch.) arcus Scythici formam describit his versibus:

Nervis mollibus invicem

Iunctus in teretem struem.

Ceu Parthus solet aut Scythes

Arcus cornibus extimis

Levem noctere lineam.

Et Marcellinus noster hoc in loco: *Effigiem Lunae decrefcentis ostendunt, etc.* Arcus ergo Scythicus probe tenus figuram ἀμφικύρτον refert, id est utrinque gibbosam. VALES. At Ciacconius ubi ostendit in vicem trium lectorum fuisse sibiadium apud Romanos, tacite docet, quo tempore apud Graecos forma ista litterae C fuerit in usu, quod quidem non fuit antiquissimum, et quo ista similitudo fuit comparata. Et id quoque indicare vetera monumenta iam saepius docuerunt viri docti. Sed quod auctor dissertationis quartae de praestantia numismatum ita urgeat sub praetextu tenebrarum vulgatae lectionis, statuatque omnino legendum *circumductis utrimque extrorsus*, non ita video a nobis deberi: quum adeo ibi non sint tenebrae. ut in eo relideat tota lux huius descriptionis. Est enim curvaturae cacumen sit extrorsum, in arcu id nihil erat notatu dignum, quum omnis arcus curvaturam talem habeat, non modo Scythicus vel Parthicus. At id est proprium Scythici arcus, quod circumducantur utraque cornua; ut in medio introrsus vergentia coeant et geminam curvaturam siniant. Sed neque, quod Vossius ad Melam (p. m. 133. W.) imperat *recta aut rotunda*, quasi illa regula recta et rotunda simul esse non potuerit, putavi audiendum, quum non sit ea semper copulativae istius sententia, et planissime Ammianus intelligi possit, recta et alias, interdum, modo rotunda. Similitudinem vero hanc optime exsequitur Agathemer lib. 11. GRON.

38. *Arimaspi habitant iusti homines.*] Sic primus edidit Caestellus, cum in Editione Rom. legeretur *Armepti*. Editioni Rom. subseribunt codex Reg. et Flor. *Tolot. Vatic. * [et Colbert.] Ex quo proclive erat emendare *Arymphaci*, quorum aequitas ab plurimis Scriptoribus celebrata est, Herodoto scilicet iv, 23. Mela i, 19. ad Sin. ac Solino; cum de Arimaspiis nihil tale dicatur. Ce-

terum mirandum non est, quod Marcellinus eos in Europa locat contra quam Mela ac Plinius vi, 7. Nam eos Scythiae populos partim Asiae, partim Europae attribuunt Geographi. VALES.

Chronius et Bisfula.] Lege *Chronus et Vsfula*, ut docet Ptolemaeus in Sarmatia Europaea, quem in sequentibus fere describit Marcellinus. *Villula tamen Melae dicitur *Vsfula*, quod idem est ac *Bisfula*. VALES.

Chronius] (forasle *Pregel*) Mannert p. 254. *Bisfula*, mel. *Vsfula*, uti Mela habet. (Weichsel.) — *Massagetarum Alani*: Massagetarum olim commune nomen erat plurium gentium, sub quibus et Alani comprehensi, Mannert p. 326. *Sargetarum* quo terrarum ponam, nescio. Est urbs Daciae *Sargetia*, nimis tamen remota. W.

39. *Carcinites sinus*] aliis *Tamyracenus*, hód. *Akmeschid*. Nomen traxit ab urbe *Carcine* ad sinum hunc sita. Mannert p. 84. 232. De luco *Dianae* illius regionis nihil habeo comperitum. W.

40. *Borysthenes* (Dnieper) a montibus oriens *Neurorum*, *primigeniis fontibus*, qui tamen ultra *Neuros* quaerendi videntur, *copiosus*, cuius in marginibus *civitas Borysthenes*, *Miletopolis* etiam et *Olbia* dicta, aliquot milliariis ab hodierna *Oczakovia*. Mannert p. 258. cf. inpr. Dion. Chrysost. T. II. p. 75. ff. W.

Cephalonius] quam praeter Ptolemaeum et Ammianum nemo in hoc tractu commemorat. Plinius quidem huius nominis urbem habet, sed in sinu *Carcinitico*. Mannert p. 244. W.

**Aras Alexandro Magno sacratae.*] Earum meminit Orosius in lib. 1. capite 2. *Qua Riphaci montes Sarmatico adversi Oceanum Tanaim fundunt: qui praeteriens aras ac terminos Alexandro Magno in Roxolanorum finibus sitos, Maeoticas auget paludes.* VALES. Mallem ad antiquiorem aliquem provocasset. W.

41. [*Bene est insula, quam incolunt Sindi.*] In Ml. Colbertino scriptum reperi: *Pene est insula, quam incolunt Sindi*, etc. Optima: id est, *est paeninsula, quam incolunt*, etc. et ita emendandus est Ammianus Marc. haud dubie.] HADR. VALES. Ita correxit etiam Reinel. provocans ad Vols. ad fragm. peripli Ponti Euxini p. 29. W.

Sindi ignobiles.] Eustath. in Dionys. Σινδοὶ οἱ καὶ Σιγχοὶ λεγόμενοι. Scylax, Σινδοί. *Val. Flaccus Argonaut. lib. 6. v. 86.

Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno Crimine nunc etiam metuentes verbera turmas.

Orpheus Argonaut. Κίρκετικόν τ' ἀνδρῶν Φύλον σιντῶν τ' ἀγίρω-χων. LINDENBR.

Sindi ignobiles.] Inter Europaeos Plinius Sindos numerat in lib. 4. Verum Scylax, Strabo XI. p. 495. Almel. et Dionysius Characenus, et Ptolemaeus adscribunt eos Asiae, et ab illa *Sindicum* portum et opidum nomen accepisse dicunt. De his Stephanus, Σινδοί, εἰτ, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς Μαιωτίδος λίμνης, ἔτιοι δὲ καὶ τὸ Σινδικὸν γένος φασι εἶναι Μαιωτῶν ἀπόσπασμα. λέγεται καὶ τὸ γυναικίον αἰδοῖον. Hecataeus in lib. 1. περὶ Ἑθνῶν apud Scholia-rem Apollonii lib. 4. Δόσπορον δὲ πλεῖστασι Σινδοί· ἄνω δὲ τοῦτων Μαιωταὶ Σκύθαι. καὶ Ἰππώναξ δὲ μνημονεύει, πρὸς τὸ Σινδικὸν διάσπαγμα. Quamquam Hipponax Σινδικὸν διάσπαγμα dixit non a Sindis populi, sed ἀπὸ τῆς σίνδος, quae vox meretricum signi-

ficat, teste Hesychio, quem consule. De his Valerius Flaccus in libr. 6. v. 86.

*Degeneresque ruunt Sindi, glomerantque paterno
Crinine, nunc etiam metuentes verbera turmas.* VALES:

Cf. Vols in Periplo Ponti ed. Gronov. p. 135. W.

Post heriles in Asia casus coniugis potit dominorum.] Herodotus lib. IV. Iustinus lib. II. c. 5. LINDENBR.

Achilleos vocant indigenae dromon.] Paeninsula est ad formam gladii in transversum directa, ubi Achilles, infecta classe mare Ponticum ingressus, se suosque cursu exercitasse dicitur, et victoriam ludicro certamine celebrasse; teste Mela II, 1, 55. ac Plinio IV, 26.; 125. millibus pass. ab insula Leuce distans. Gravi errore eorum qui Leucen cum Achilleis dromo eandem fecere, inter quos Arrianus est ac Stephanus, et prior iis Euripides in Iphigenia Taurica v. 436. Eius paeninsulae longitudinem 80. millium passuum tradidit Agrippa, teste Plinio. Sed Tzetzes in Lycophronis Cassandra id litus ait esse mille stadiorum longitudine, Achilleos dromon dictum, eo quod Achilles id spatium solus cursu confecerit. VALES.

Tyros colonia Phoenicum.] Nugae; non enim Tyros, sed Tyras dicitur urbs a praefluente Tyra, teste Ptolemaeo et Stephano, cui accedunt Mela ac Plinius: "quibus utrique Tyra annis dicitur, non Tyras. Scymno Chio cognominis fluvio urbs Tyras vocatur colonia Milesiorum." VALES. Cf. Mannert p. 235. *Flavius Tyras* (Dniester.) W.

42. *Europaei Alani]* in partibus australibus Russiae Europaeae. Mannert p. 263. — *Costobocae.* Fortasse iidem, qui *Cistobocae* in Moldavia, Mannert p. 269. W.

43. *Portuosum]* portubus frequentem. cf. XIV, 8. *Peuce insula,* ad ostia Istris, quam pulchre descripsit Apollon. Rhod. IV, 309. Cf. etiam Strabo I. VII. p. 305. Almel. — *Troglodytae,* in antris habitantes et *Peuce,* rectius *Peucini;* *Peucas* vocat Zosimus I, 42. ubi tamen errorem eiusdem arguit Casaubonus ad Trebell. Pollion. c. 6. — *Hystros,* quondam potentissima civitas, ergo Ammiani aetate diruta. Rambach. p. 58. Wesseling. ad Anton. Itiner. p. 227. — *Tomi* unde tristes Tristium libros scripsit Ovidius exul. (hodie Tomeswar). — *Apollonia,* urbs commercio insignis, hodie Sizeholi. Rambach p. 60. — *Anchialos,* colonia Apolloniae. Idem ibid. W.

Odiffos.] Scribendum *Odeffos:* 'Οδυσσός, Arrianus, Strabo. LINDENBR. Navium habuit stationem. Rambach p. 59. Wesseling. p. 228. W.

44. *Danubius]* Sic recte h. l. ubi de fontibus sermo est, nam Istris nomen accipit, ubi orientem versus fluere coepit. Cf. notata ad Val. Flacc. IV, 718. W.

Oriens prope Rauracos montes.] Plinius in lib. 4. c. 24. de Danubio: *Ortus hic in Germania e ingis montis Abnobae, ex adverso Raurici Galliae opidi, etc.* Solinus quoque, c. 13. *Ister,* ait, *Germanicis iugis oritur, effusus monte qui in Rauracos Galliae spectat.* Non igitur prope urbem Rauracos oritur, sed ex adverso: neque prope Rauracos montes, (qui nulli sunt, teste Salmasio ad Solin. p. 131. W.) sed e montibus Abnobis seu

Annobis, ut Ptolemaeus vocat. Quare ita scribendum videtur: *Danubius oriens prope Rauracos monte confine limitibus Raeticis.* HENR. VALES. [In codice Colbertino et in ceteris omnibus sic scriptum reperi: *Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Raeticis.* Cum igitur omnium Mss. codicum consensu haec scriptura firmetur, non deerunt, qui existiment ita Ammianum scripsisse atque sensisse, nec quidquam in eo corrigi aut mutari oportere. Sic autem falso sensit Marcellinus, sive quod in vitiosa Plinii exemplaria incidit, sive quod homo Graecus verba eius Latina, quamquam apertissima, male et aliter quam debebat intellexit.] HENR. VALES. Coniectura Henrici est inera Salmasiana, quam aperuit in Solinianis pag. 186. (p. m. 131. W.) Plinium quoque et Solinum cum Ammiano componens. GRON.

Septem ostiis per hoc Scythicum latus orumpit.] Plinius lib. ix. cap. 12. Arrianus in Periplo Ponti Euxini. Iul. Solinus cap. 19. Schol. Apollon. lib. iv. num. 26. Iordanes in Hist. Getica, *Val. Flaccus Argonaut. lib. 8. 184.

— ingens Scythici ruit extus Histri;
Fundere non uno tantum quem fluminis cornu
Accipimus: septem exit nquis, septem ostia pandit.

LINDENBR.

Septem ostiis.] Antiquiores non nisi quinque, Plinius et Ptolemaeus sex, Strabo deinde septem numerat. W.

45. *Peuce, insula supra dicta*] Dicitur etiam Ἰπὸν, *sacrum. Naracystoma.* Vox nihili. Reliqua omnia nomina habent a physica ratione deducta, quidni et hoc? Verissime igitur coniecisse videtur Harduinus ad Plinium iv. 24. *Narkostomn*, i. e. tardum os. Cf. Salmat. ad Solin. p. 131. — *Calostomn* pulchrum. *Pseudostoma* falsum, limum magis, quam aquam vehens. *Boreostoma* septentrionale. *Stenostoma* tenue, angustum. *Ingens* et *palustri specie nigrum.* cf. Mannert p. 221. W.

46. *Pontus et nebulosus est.*] Pomponius Mela in lib. i. c. 19. de Ponto loquens: *Brevis, nitrox, nebulosus, raris stationibus, non molli neque arenoso litore, vicinus Aquilonibus, et quia non profundus est, fluctuosus atque feruens.* VALES.

Dulcior aequorum ceteris.] Sallustius in Hist. *Mare Ponticum dulcius quam ceterum*, ut refert Macrobius in lib. i. Saturn. Eandem dulcedinis aquarum causam affert Valerius Flaccus in 4. v. 719.

*Quas Tanais, fluviusque Lyces, Hypanisque, Melasque
Addat opes: quantosque sinus Maeotici laxent
Aequorum, flumineo sic agmine fregit amari
Im salis, hinc Boreae cedens glacialibus auris
Pontus, et exorta facilis conorescere bruma.*

Quibus versibus etiam hoc Poëta significat, causam cur glaciatur Pontus, ab horum magnitudine fluminum oriri. Sed et Maeotidis paludis aquas dulces esse ob eandem causam affirmat Polybius in 4. c. 40. extr. quod scilicet fluminum incursus id eviderit. Cum ergo aquae ex Maeotide in Pontum adlidue influant, minime mirum est, aquas Pontici maris dulciores esse. VALES.

Dulcior aequorum] Ita mox securi belluarum. W.

Consurgit in brevia tortuosa] quae vox etiam est xxiv, 1. Salmaſius ex Solino ſuo p. 226. mavult *dorſuoſa*. — *limum globosque*, poſſis per Hendiadyn accipere pro limoſis globis, cumulis. Conieceram olim *glebas*, quae etiam nunc aptiores globis videntur. Et ſentit mecum Reinſius. W.

47. *Noſtri mediterranei maris. Pariendi gratia*, tempore, quo ova emittunt. W.

Nihil in Ponto huiusmodi aliquando eſt viſum praeter innoxios delphinas et parvos.] Plinius libri 9. capite 15. *In Pontum nulla intrat beſtia piſcibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos.* LINDENBR.

48. *Ut nec amnium curſus ſubtervolvi credantur*] ut ad imum fundum glacie conſtricti amnes horreant. *In mari ſincero*, cui amnes non immittuntur. W.

49. *Perlatis*] prolatis. *Aliquantroſum* ἀπαξ λεγόμενον. *Reliqua res a Iuliano geſtas.* *Agilonem* magiſtrum peditum. *Deſenſores* — auctores turbarum prodidiſſe tradidiſſe. Cf. omnino xxi, 11. 12. W.

C A P V T IX.

1. *Ultra homines iam ſpirabat*] οὐ κατ' ἀνθρώπων φρονῶν. Sophocles Aiacē v. 777. W.

Cornucopiam Fortuna geſtans.] Fortuna eo habitu ſingi ſolebat, dextra gubernaculum, cornu Amaltheae ſiniſtra geſtans, ut ait Dio in Orat. 64. et 65. de Fortuna, et Paulanias in Achaicis. Arnobius in lib. 6. Prudentius in lib. 1. contra Symm. 205.

Formatum Fortunae habitum cum divite cornu.

Denique Marcellinus Comes in Chronico Boethio ſolo Coſ. VALES.

Cornucopiam geſtans Fortuna] quao Fortunae imago, dextra temonem, ſiniſtra Cornucopiae tenentis in numis inprimis ubique obvia eſt. Quod vero Ammianus *Cornucopiam*, et xxv, 2. Ablat. *Cornucopia* poſuit, ſingulare eſt, nec ſacilo imitandum. W.

Nec motibus internis.] De hac profunda pace quae per orbem Rom. regnante Iuliano manſit, ſic Libanius in Epilogo Orationis funebreis (Reiſk. 1. p. 623.) ταὐτὸν δυνήθεις πρὸς γε τὸ πάντα ἡσυχάζαι ἀπὼν τε ὁμοίως καὶ παρών· οὔτε γὰρ βύρβατος ὄπλων ὄψατο παρὰ τὰς συνθήκας, οὔτ' ἐνδοθεν ἀνιφάνη λόρυβος οὐδὲ ſis. Qui ad hoc ut omnes ſe in officio continerent, non minus abſens valuit quam praefens. Nam, neque barbarorum quisquam arma corripuit; neque inteſtinus tumultus exortus eſt. Magna certe ac vera laus, niſi Chriſtianos, hoc eſt totum prope orbem Rom. ut ait Gregorius Nazianzenus, inteſtinis motibus, ac ſubdola perſecutione vexaſſet. VALES.

Concitus] turbatus, vexatus. *Barbarorum Alamannorum, Francorum cet.* *Praeterita*, depoſita. W.

2. *Ad ea expedienda incitanti.*] Sic partim Caſtellus, partim Gelenius correxere, cum in Editione Rom. ſic excuſum eſſet: *Ad expedienda incitent.* Quemadmodum etiam in codice Reg.

[et Colbert.] scriptum fuerat: sed ea scriptura ab antiquario deleta et interpolata est. Equidem sic legendum existimo: *Stipendioque competentis ad expedienda incidentia promptius animatis.*
VALES.

Constantinop. incrementis max. fultam.] Id est beneficiis auctam ac locupletatam. Eodem sensu incrementa liberalitatis dixit Spartianus in Hadriano. Porro quatenam sint ea beneficia, quae Iulianus Constantinopoli largitus est, docet Zosimus in lib. 3. c. 11. Primo ut Senatum haberet perinde ac urbs Roma: deinde portum maximum ibi aedificavit, qui a meridie periclitantibus perfugium praeberet. Is portus D. Iuliani dicitur in leg. ult. Cod. Th. de calc. coct. Ad haec portitum semicircundam quae sigma ex formae similitudine dicebatur, ad eum portum pertinentem. Postremo Bibliothecam in Palatio dedicavit. Haec Zosimus. Sed quod de Senatu dixit, vix credi potest. Quippe iam a Constantino Max. Senatum Constantinopolis acceperat, ut docet Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione (Reisk. 1. p. 633): τὸν τε ἀντιθίοντα τῇ ῥωμαίων βουλῇ τὴν νέαν, etc. et auctor Chronici Alexandrini, Excerpta denique de Gestis Constantini (§. 30.). Verum haec fortasse ita conciliari possunt, si Constantinum quidem primum ea in urbe Senatum instituisse dicamus; Iulianum vero eius privilegia ac dignitatem auxisse: quod quidem confirmat egregie Mamertinus in Gratiarum actione c. 24. his verbis: *An metuenda tibi est Cuius, cum Senatui non solum veterem reddideris dignitatem, sed etiam plurimum novi honoris adieceris?*
VALES. Conf. Wernsdorf. ad Himerii Or. in laudem Constantinop. p. 92. ed. minor. Harles. et Schreiter. ad Gibbon. iv. p. 44. W.

Natus enim illuc] Vid. Wernsdorfius modo laudatus p. 95. W.

3. *Fretum] Bosporum Thracium. Chalcedona* o regione Byzantii, iustitatus ChalcedonE. *Libyssa*, nil nisi vicus, et statio ad pernottandum, memorabilis tamen ob *Hannibalis sepulcrum*. Plinius v. 32. Eutropius iv. 11. Cf. Wesseling. Itiner. p. 140. W.

Libyssa, ubi sepultus est Hannibal.] Plutarchus in Flaminio c. 20. Ἐν Βιβυλίᾳ τόπος ἐστὶν θινώδης ἀπὸ θαλάσσης, καὶ πρὸς αὐτῇ κώμη τις οὐ μεγάλη Λιβύσσα καλεῖται: eumque locum fatali Hannibali fore, oraculum praedixisse ait: Λιβύσσα καὶ βέλτος Ἀντίβου δέμας. Iul. Solinus cap. 44. (et ibi Salmast. p. 617. W. * Marcian. Capcl. lib. 6. p. 257. * LINDENBR.

Nicomediam] Bithyniae metropolin (Ismid). Retro Principum, Diocletiani inprimis et Constantini M. qui saepe ibi commorabantur. W.

4. *Cuius moenia.]* Id est opera publica et aedificia, ab anterioribus Principibus exstructa. Quo sensu de hac eadem civitate Nicomedia Aurelius Victor in Diocletiano dixit: *Ac mirum in modum novis adhuc cultisque moribus Romana culmina et ceterae urbes ornatae, maxime Carthago, Mediolanum, Nicomedia.* Et Ambrosius in Ep. 33. Suetonius in Nerone cap. 58. Vide Isidorum in lib. 15. Originum cap. 2. VALES.

In favillas miserales] nam in terrae motu flammae etiam eruperant per quinquaginta dies omnia depascentes, v. supra xii, 7. — *Regiam*, ab antiquis Bithyniae regibus structam. W.

Hoc maxime aerumnis eius illachrimans.] De his Iuliani lacrimis loquitur Libanius in Ep. 29. ad Iulianum his verbis: μακρίσω ἔγωγε τὴν νικομήδειαν καὶ κειμένην. ἴδει μὲν γὰρ ἑστάναι δάκρυσι σοῖς· τοῦτο δὲ οὐ μείον τε τῶν θρηνην, οὐς ἐπ' ἀχιλλεῖ μοῦσας ἐγγίρει λόγος, οὔτε τῆς ἡμαγμένης ψεκᾶδος, etc. Ego vero Nicomediam tamen si collapsam, beatam praedico, quum lacrimis tuis excitari ac restitui oportebat. Illud vero nihilo inferius est fletibus illis, quos Musae Achille mortuo edidisse dicuntur: nec sanguinea gutta, quam Iupiter in Sarpedonis fudit obitu.

VALES.

Ordo occurrit populi.] Hunc locum egregie mihi video relliguisse. Nam cum in Mss. Flor. Regio [et Colbert.] *ac Tolof. atque in Editione Rom. legatur *populus*, ita scribendum esse existimaui: *Squalens ordo occurrit ei populus*. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. c. 6. Quo, inquit, rumore percitis provincis, ordines civitatum et populi detinebant penes se publicum defensorem. Et rursus in lib. 25. c. 9. Et haec quidem suppliciter ordo et populus precebat. Nihil frequentius occurrit in antiquis Inscriptionibus. Verbi gratia: *Ordo et populus Neapolitan.* vel *Senatus populusque*: aut denique *Decuriones et plebs*. Haec enim omnia idem significant. Sic etiam Eusebius in lib. 3. de vita Constantini cap. 1. utrosque coniunxit: τῶν κατ' ἑἰνός δῆμων τε καὶ πολιτευτῶν ἀνδρῶν πατρονομούμενων. Id est: *Cum populi et ordines civitatum patris institutis regerentur*. *Sic et Gregorius Nazianz. in Epistola 49. ad Olympium: πάντας πολίτας τε καὶ πολιτευτάς, καὶ ἀξιωματικούς. Id est: *Cunctos cives, et Decuriones, et Honorarios*. Et Leo Augustus in Ep. ad Anatolium, quam refert Evagrius in lib. 2. Hist. cap. 9. ὃν ὁ τε τῆς Ἀλεξανδρῶν δῆμος καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτευόμενοι ἐπίσκοπον αἰτοῦσι. Id est: *Quem populus Alexandr. et Honorati et Decuriones sibi Episcopum poscunt*: quibus in locis vertendis labuntur Interpretes Latini. Atqui πολιτευόμενοι sunt Decuriones apud Artemidorum in lib. 1. cap. 52. et apud Libanum passim in tomo 3. Orationum: qui et πολιτευταὶ dicuntur ab eodem Artemidoro in cap. 82. libri 1. et in cap. 16. lib. 3. et Athanasio in Epist. ad Solitarios, ubi dicit, πολλῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου, et mox. βουλευτάς καὶ δημότας pro eodem usurpat. VALES.

Ibidem ab Eusebio educatus Episcopo.] Hic est ille Nicomediensis Eusebius, Arianae factionis columen, qui, ut narrat Scriptores rerum Eccles. primo Beryti, deinde Nicomediae fuit Episcopus, tandemque pulso Paulo Constantinop. sedem tenuit. Decellit e vita paullo ante Sardicense concilium, teste Athanasio in Apologia ad Arianos. Ab hoc Eusebio educatum esse Iulianum, testatur etiam Zonaras. Refert enim matrem Iuliani adhuc gravidam, visam sibi esse in somnis Achillem parere: statimque expectam, dum marito somnium narrat, partum absque doloribus edidisse: atque hinc magna de puero concepta spe, parentes eum Eusebio Nicomediae Episcopo tradidisse, sacris litteris imbuendum. VALES. Distinguendum esse hunc Eusebium a Caesariensi, historiae ecclesiasticae scriptore, vix est quod moneam. W.

5. *Nicaeam]* secundam a Nicomedia Bithyniae urbem. — Gallograeciae Galatae. W.

Dextrorsus tinere declinato Pessinuntin convertit.] Idem praedicat Libanius in Orat. Consulari pag. 247. (Reisk. 1. p. 398.)

Ibis cognominatus esse videtur, quod scilicet, ut ibis angues, sic ipse noxios cives et peregrinos expelleret. Aristophanes in Avibus v. 1297.

Ἴβις λυκούργου, χαίρειν ἔχει νικητῆρι.

Quamquam scio Scholiastem eius cognominis aliam asserre causam, quod scilicet Aegypto oriundus, aut quod longis curibus esset Lycurgus. Sed nostram sententiam confirmare videtur Plutarchus in Lycurgi Rhetoris vita: ubi et versum illum Aristophanis adducit, sed mendosum. Ab hoc Lycurgo viri, qui in gerenda Rep. severi essent, Lycurgi dicebantur. Cicero in Epist. x. lib. 1. ad Atticum, Nosmetipsi, ait, qui Lycurgeti a principio fuissetus. quotidie demitiganur. VALES. Ad versum istum Aristophanis non accedit Valelio Beckius. W.

Cassius tristior et Lycurgis] Hic ille est L. Cassius, de quo Cicero in Bruio c. 25. L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen, homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et severitate popularis. Ammian. lib. 30. c. 8. Si semel promotos agere didicisset immaniter, Lycurgos invenisse se praedicabat et Cassios. Hinc Cassiani iudices apud Cicer. pro Rosc. c. 30. et in Verrem Orat. 3. c. 60. Vid. Alcon. Paedian. Infra lib. xxvi. 10, 10. De Lycurgo res est pueris nota. LINDENBR. Cf. etiam Valer. Max. III, 7, 9. et Davist. ad Cicer. Tuscul. II. 23. W.

Causarum momenta aequo iure perpendens, suum cuique tribuebat.] Inf. c. 10. Exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuique tribueret. Symmachus in Relatione ad Valentianum. Theodul. etc. Impp. Omnia regitis, sed suum cuique servatis, plusque apud vos iustitia, quam licentia valet. Gregor. PP. lib. 7. Epist. 130. Summum in Regibus bonum est, iustitiam colere, ac sua cuique iura servare, et subiectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod aequum est custodire. LINDENBR.

10. Municipem] h. l. non Senatorem, sed civem ob paullo post sequens visum. Locupletem, quae haud dubie unica erat viri accusandi causa. Renidens ore ad risum diducio, subridens. Purpureum indumentum quod utique sub Constantio gellare magnum crimen fuerat. cf. xiv. 9. xvi. 8. W.

11. Innoxius] pallive, pro impune, uti XIX, 12. nam si quis temere alium laesae maiestatis accusasset, graviter punitus est, quod et paullo ante credere iubent verba: siue respectu periculi. Periculofo garritori. Reinesius acute pediculofo. W.

Pedum tegmine purpurea.] Quae solum Imperatorem decet: ideoque imminutae maiestatis reus erat, quisquis illa propria auctoritate usurpasset. De his infra agemus lib. xxvi. LINDENBR.

Ut datur intelligi] XXI, 14. ut opioari dabatur xxvi. 10. W.

12. Amarum et notabile] durum et vituperandum. A Curialibus Curialium quisquam appetitus accusatus, qui tamen iustas immunitatis causas posset asserre privilegia — stipendiorum numerum, originem alienam. W.

13. Pylas venisset.] Huius stationis mentio sit in Itinerario Burdigalensi: Mans. Opodanda m. 12. Scribe Spodendo ex Cun-

stantini lib. περί τεμάτων 1. et Basilio in Ep. 36r. et 379. et ex Cedreno in Basilio et in Iohanne Tzimisce, *Mutatio Pylas m. 14. suis Cappadociae et Ciliciae*. Meminit, Pylarum etiam Q. Curtius in lib. 3, c. 4. Describuntque hunc aditum Ciliciae Xiphilinus et Herodianus in Severo. Sunt et aliae Pylae in Amano, quae Ciliciam a Syria dividunt; quas describit Xenophon in lib. 1. expeditionis Cyri. Dio in libro 48. Cicero in libro 5. Epistola 20. ad Atticum. VALES.

Pylas] portas, fauces angustas, quarum situm ipse Ammianus addit: *quae Cappadocas discernunt et Cilicas*. v. Mannert IV, 2. p. 238. W.

Osculo susceptum rectorem provinciae.] *Labratum* hoc genus salutationis dixere. Glossar. *Labratum*, φλημα βασιλικόν, καὶ ἀσπαρτικόν βασιλικόν. Ammian. lib. xxix. c. 5. *Susceptusque cum osculo, quoniam id Reipub. conducebat*. *Hilarius Episcop. ad Constantium August. pag. 79. *Osculo Sacerdotes excipis, quo et Christus est proditus*. De Imperatore hoc scribit. * Neque commendandum cum labrato, de quo in Ecloga βασιλικῶν lib. 56. Tit. 17. cap. 65. εἰτε λαβράτον καταγγέλλοιεν. Id enim κατὰ συγχοπὴν dictum, quali laboratum, id est, arte ac labore summo effigiatum, ut Gloss. Nomicum interpretatur, et sacros vultus notat, in L. 1. C. publ. laetit. Iohan. Damascenus Orat. 3. pro imaginibus: βασιλεῦσι φθαρτοῖς πολλάκις καὶ ἀσεβέσι, καὶ ἀμαρτωλοῖς, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένοις ἀρχουσι, καὶ τοῖς τούτων λαβράτοις προσκυνούσιν ἀνθρώποι. At de osculi honore iterum Ammianus lib. xxix. c. 5 §. 16. * Tacitus Annal. xiii. c. 18. *Saeptus turba Centurionum, et post breve osculum digrediens*. In Vita Agricolae c. 40. *Exceptusque brevi osculo et nullo sermone, turbae ferventium immixtus est*. LINDENBR. Cf. etiam Iul. Capitol. in vita Antonini Philof. c. 3. W.

Rectorem pr. nomine Celsum.] Fuit hic discipulus Libanii, natione Cilix, Hefychii filius, qui Iuliano Principi Ciliciam ingresso panegyricum dixit, ut ait Libanius in Orat. funebri pag. 300. et in Epist. 634. ad Celsum. Hoc discipulo se iacet Libanius in Orat. adversus doctrinae suae obrectatores, eumque, cum Athenas venisset, ait auctorem fuisse decreti illius, quo Libanius ad sophisticum thronum Athenas evocatus est. Athenas autem profectus erat Celsus iussu Basilii magni, ut docet Libanius in Ep. 143. ad Basilium. VALES.

Rectorem provinciae] Reinesius: „Cappadociae an Ciliciae?“ W.

Adscitum in confessum vehiculi] quo honore Dionem Chrysostomum etiam insignivit Traianus. W.

15. *Iisdem diebus Adonia.*] Ex his apparet Iulianum sub exitum mensis Iunii Antiochiam introisse. Mamertino et Nevitta Coll. anno Domini 362. Adonia enim quae tunc temporis actitata scribit Macrobinus, mense Iunio quotannis recurrebant circa Initiium aestivum, ut docet Hieronymus in caput 8. Ezechielis, et Macrobinus. VALES. *Iisdem diebus Adonia* „mense Athyr, qui respondebat mense Novembri Iuliano. v. Scalig. 2. de emend. temp. fol. 68. Selden. synt. 2. c. 4. p. 214. Cal. Rom. rust. mens. Nov.“ Sic Reines. W.

Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, etc.] Meminit huius festivitatis lib. XIX. c. 1. Lacrimare cultrices Veneris saepe spectantur in solennibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adularum religiones mysticae docent. Iul. Firmicus lib. de errore prof. relig. In plurimis Orientis civitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris, et percussor eius circumstantibus vulnusque monstratur. Plangebatur nempe ritu eodem, quo apud Aegyptios Osiris: unde ut einlatus et gaudia, ita et arcana quoque religionis eadem. Phornutus περὶ θεῶν: — Τοιοῦτον γὰρ τι καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ὁ ζητούμενος καὶ ἀνευρισκόμενος ἀφανισμὸς ἀπὸ τῆς Ἰσίδος, Ὀσίρις ἐμφαίνει, ὅπερ ἀνὰ μέγος παρ' ἐξ μῆνας ὑπὲρ γῆν τε καὶ ὑπὸ γῆν γινόμενος Ἀδωνίς, ἀπὸ τοῦ ἀδεῖν τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ὠνομασμένος τοῦ δημητριακοῦ καρποῦ. Videndus Procopius Gaz. Sophista Christianus in Esaiam cap. 18. LINDENBR.

Adonia] ab Adoni dicta, Veneris amato, ἐρωμένῳ, dilecto etiam, uti Spartian. Hadriano 14. ubi vide Sahnat. W.

Apri dente ferali.] Phornutus: ὅς δὲ πληγὰς προσανελεῖν λέγεται, διὰ τὸ τὰς ὕς δοκεῖν ληϊβοτεῖρας εἶναι, ἢ τὸν τῆς ὕως ὀδόντα αἰνιττομένῳ αὐτῶν, ὃν οὐ κατὰ γῆς κρύπτει τὸ σπέρμα. Aliter haec interpretatur Macrobius. 1. Saturn. cap. 2. LINDENBR.

In adulto flore sectarum frugum indicium est] Ergo et hic pro mellis tempore habet, ut supra XIX, 1. ubi vide plura. W.

Et visum est triste.] Sic dirum omen visum Atheniensibus, cum contra Syracusanos bellum pararent: eo ipso quod die quo clavis solvit, haec ipsa quoque Adonia celebrarentur. Plutarchus in Nicia c. 13. Οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὰ τῶν ἡμερῶν ἐν αἷς τὸν στόλον ἐξέπεμπον ὑπὲρραττεν. Ἀδώνεια γὰρ εἶχον αἱ γυναῖκες τότε, καὶ προῦκειτο πολλαχόσε τῆς πόλεως εἰδῶλα καὶ ταφαὶ περὶ αὐτά. καὶ κοινετοὶ γυναικῶν ἦσαν, etc. Idem in Alcibiade. Et dedecus illud humani generis Heliogabalus, cum similia his sacra, et Sallambonem omni placentu et iactatione Syriaci cultus exhiberet, omen sibi imminentis exitii fecit. Lamprid. in Heliog. LINDENBR. Non admodum laetum omen fuit, quod urbem intraret Iulianus primis huius festi diebus, quo placentibus omnia atque ululatus resonarent. W.

16. *Thalassium ex Proximo libellorum]* secundum a Magistro libellorum. Reinesius adscripsit: „Thalassius ὁ καὶ μάγνος, leno suae filiae, ruina aedium oppressus periit. Chron. Alex. p. 690. sub Iuliano.“ *Insidiatorem fratris Galli,* diversum tamen ab illo, qui XIV, 1. memoratur, iam dudum mortuo. vide ib. c. 7. cf. Gothofredum ad Philostorgium p. 125. Prosopographia Cod. Theodosiani nostrum non habet. W.

Quo adorare adesseque officio inter honoratos prohibito.] Honorati enim tantum, et qui dignitatis alicuius praerogativa eminebant, ad hanc Imperatoriam adorationem, id est venerationem admitterentur: arcebantur vero personae viles, aut ob delictum aliquod poena potius quam honore dignae. L. unica C. Theod. de Praepos. sacri Cubic. L. 1. de Decurion. et Silent. L. 3. de Domest. et Protect. L. unic. de Comit. et Tribun. L. 4. §. 9. 16. de divers. Offic. et Apparit. L. 3. de Fabricens. L. unic.

de imag. Imper. Cuius moris etiam in Cod. Iustiniano mentio frequens, ut iam ad lib. xv. notavi. LINDENB.

Turba superflua] catervatim. — *Inimicus pietatis tuae* i. e. tuus, more illius aetatis, ad nostram usque propagato, quo eiusmodi nomina, quae vocant abstracta, clementia, maiestas cet. propria personis principum ponerentur. W.

17. *Adfidenti Praefecto.*] Sallustio, ut opinor. Porro Praefecti Praet. Imperatori iudicanti adludere solebant. Hinc Domitius Ulpianus assessor fuisse Alex. Severo dicitur ab Eutropio, quem Aurelius Victor Praefectum fuisse dicit Praetorii, et Vopiscus in Aureliano c. 13. *Adfidentibus Memmio Fusco Consule ordinario, et Baebio Macro Praefecto Praet.* Quaestores etiam sacri Palatii Imp. adfidebant, ut de Proculo ait Procopius in lib. i. Perlic. et in lib. i. Goth. de Fidele Atalarici Quaestore: *ὅς δὴ Ἀπαλασίχῳ παρήδρευε πρότερον· κοινάστορα δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι ῥωμαῖοι.* Nec eos solum, sed Iurisconsultos etiam et amicos in consilio habebant Principes, cum iudicabant, ut de Hadriano Spartianus scribit. Procopius in lib. i. Perlic. initio de Arcadio Aug. κοινολογησάμενος τῶν λογίων τισιν, οἷοι πολλοὶ βασιλεῖ παρήδρευον εἰσθαλιν. Stephanus Byzantius hos intelligere videtur, cum dicit, *παρήδρος ὁ τῷ βασιλεῖ συγκαθήμενος.* Et Eunapius in Aedefio de Sopatro. VALES.

Quod brevi evenit.] Thalassius quippe relicto Christi cultu ad Deorum cultum transiit, et ita cum Iuliano in gratiam rediit. Plerique eo tempore idem factitarunt, muneribus et huiusmodi assentationibus a Iuliano delentii; ut narrat Socrates in lib. 3. cap. 12. et Asterius in Homilia 3. contra avaritiam, his verbis, quae ob elegantiam apponam Latine: *Quid enim eos impulit qui Christiani erant, ut ad daemonum cultum desciscerent? Nonne cupiditas habendi et alienas opes occupandi? Nonne spes et pollicitatio opum et dignitatum, eis ab impiis hominibus ostensa, induxit miseros ut religionem quasi vestem mutarent? Et priorum quidem temporum exempla adhuc memoria nostra recolit. Sed et quaedam recentia eius rei testimonia aetas nostra vidit. Cum enim Imp. ille, posita repente persona, quod dicitur dissimulaverat retexit, et numinibus palam sacrificavit, altosque variis praemiis ad idem faciendum illexit: quot relicta Ecclesia ad numinum aras transferunt? quam multi variis illecebris inducti, impietatis hamum forbuernunt? qui nunc quasi fugitivi notis compuncti oberrant, omnium odio ac ludibrio expositi, etc.* Porro de hoc Thalassio Anusciensi Theophanes in Chronico p. 43. quaedam narrat scitu digna, quae heic merentur adscribi. *Thalassius quidam ob lasciviam ac luxum famosus, qui et suam filiam prostituerat, carus erat Iuliano utpote hursupicinae deditus. Habitabat autem iuxta Palatium; cumque domus eius concidisset, solus ipse interiit cum eunucho, cuius complexibus inhaerens repertus est. Cuncti autem domestici cum eius uxore et liberis, qui Christiani erant, incolumes evaserunt.* VALES.

C A P V T X.

1. *Exquisita docilitate librans.*] Longe diversa ab his scribit Gregor. Nazianz. Episcop. in Iulian. Orat. iv. pag. 505. quae operae pretium erit conferre. LINDENB.

Exquisita docilitate] mira discendi a iuris peritioribus cupiditate. W.

2. *In disceptando]* dum causas adhuc cognosceret. *aliquoties erat intempestivus*, ut relationem egrederetur, et quae nihil ad rem facerent, interrogaret, v. c. *quid quisque iurgantium coleret* quam religionem lectaretur. — *Definitio litis* sententia tandem pronuntiata a vero *dissonans* iniusta. W.

3. *Commotioris ingenti sui]* Ernesti laudat locum Taciti *Annal.* 1. 33. Agrippinam dicentis commotiorem, i. e. quae haberet celeriores ingenii animique motus. W.

[*Ut fidenter impetus suos, etc.*] Haec cuncta usque ad vocem *monstrabat* inclusis terminis absunt ab Editione Rom. et a codice Regio, *Vatic. Tolos.* [ac Colbert.] primuniquae a Gelenio adiecta sunt ex coniectura, ni fallor. In libro autem 25. c. 4. ubi idem repetit Marcellinus, id tantum habetur: *Emendari se, cum devlaret a fruge bona, permittens*: quod etiam ita Zonaras refert: *ἐφ' οἷς δ' ἐσφάλλετο, διορθούμενος ὑπὸ τῶν φίλων οὐκ ἤχθετο*. VALES.

4. *Conscium rationis perfectae]* peritissimum iuris iudicem. *Gaudebam mecum ipse, prae meque ferebam* hanc meam lactitiam aliis testatam feci. W.

5. *E numero Protectorum.]* Audaciam P. Castelli aperuit mihi Editio Romana, in qua legitur *Protectorum*, perinde ac in codice Regio, [et Colbert.] *ac Tolos.* quod cur Castello displicuerit, equidem non video. Vult enim dicere Marcellinus, hunc Palatinum fuisse ex numero eorum quos Iulianus in ipso imperii primordio eiecerat. Sic supra libro 22. c. 4. *Ut parum sibi necessarios data quo velint abeundi potestate protegit*. et paulo post c. 7. *Agentes in rebus ex iis qui protecti sunt*. Denique in lib. 28. c. 6. ad finem: *Salutat te Palladius protecticinus, etc.* Ceterum adeo necessaria erat haec emendatio, ut absque ea nullus huius loci sensus elici posset. Cur enim mulier illa viso Palatino praeter spem cincto tantopere querebatur? nisi quod balteum seu cingulum per ambitum et gratiam adversario redditum esse aegre ferebat. VALES.

Cinctum praeter spem conspexisset]. qui. cingulum, proiectus quippe, ponere debuisset. Cingulum autem erat vel militare, vel palatinum, et dignitatis insigne, quo spoliati ad priorem statum revocabantur, uti est in Cod. Theodol. l. 29. de cohort. lib. 8. t. 4. Plura ibi vide in Glossar. Nomico. W.

Prosequere.] Verbum Iuris est: nnde prosecutiones dicuntur in Codice. *Glossae veteres, δικαιολογία, prosequutio, allegatio.* VALES.

6. *Iustitia, quam offensam vitii hominum Aratus extollit.]* Inf. lib. xxv. c. 4. §. 19. *Arstimari poterat vetus illa Iustitia, quam offensam vitii hominum Aratus extollit in caelum, eo imperante rediisse rursus ad terras*. Arati locus hic est de serreo saeculo: (v. 130. p. m. 15. W.)

Καὶ πότε (τότε W.) μισητάσα δίκη κείνων γίνος ἀνδρῶν
Ἑπταδ' ὑποφανίη.

Festus Avienus: (ubi? non invenio. W.)

*Sic iusta in populos mox Virginis inculpatae
Exarsere odia, et caelum pernicibus intrat
Diva, alis.* LINDENB.

7. Iura leges correxit ambagibus circumcisis sublata ambiguitate. Cf. Einerti Commentatt. duas ad Constitutiones Iuliani, Lips. 1771. W.

Illud autem inclemens obruendum perenni silentio, quod arcebat docere.] * Lib. xxv. cap. iv. §. 20. *Illud inclemens, quod docere vetuit magistros Rhetoricos et Grammaticos Christianos, ni transirent a numinum cultu.* Videndus Ildorus in Chronicis, et Orosius in Iuliano lib. 7. cap. 30. Simile quid de Abdalla in Historia Miscella anno 766. * Iulian. Epist. 43. Socrat. lib. 1. cap. 14. Theodoret. Hist. Eccles. lib. iii. cap. 7. Rufinus lib. 11. cap. 32. Calliodorus Hist. Tripart. lib. vi. cap. 17. Gregor. Nazianz. in Iulian. Orat. 1. pag. 277. Ambros. contra Symmach. relat. 1. Augustinus Episc. Confess. lib. 8. cap. 5. LINDENB.

Arcebat docere Magistros Rhetor.] Nihil attinet hic repetere ea, quae abhinc biennium ad Excerpta Iohannis Antiocheni adnotavi. Addam dumtaxat eam Iuliani legem non ad solos Grammaticae ac Rhetoricae Magistros, sed etiam ad Medicinae Professores pertinuisse: quod docet me Chrysostomus in Homilia 40. in Iuventinum et Maximum: *ἰητροὺς καὶ στρατιώτας καὶ σοφιστὰς καὶ ἑήτορας ἀπαντας ἀφίστασθαι τῶν ἐπιτηδεύματων, ἢ τὴν πίστιν ἐξόμνησαι ἐκλείπειν.* Medicos et milites et Sophistas ac Rhetores omnes a professione sua desistere, aut fidem Christi abnegare iussit. Exstatque Edictum ipsum Iuliani Epist. 42. cuius pars esse videtur lex v. Cod. Theod. de Medicis et Professoribus. Sed ea lex postea a Valentiniano abrogata est, et Professores Christiani thronis suis restituti lege 5. ibidem. VALES. Non hoc vult Ammianus, omnino iuventutem erudiri vetuisse Iulianum, sed eos, qui Rhetoricam vel Grammaticam profiterentur, si Christiani essent, iure docendi et salariis exclusisse. Vid. omnino Ritterum ad Guthrium T. v. P. 1. p. 85. W.

C A P V T XI.

1. *Isdem diebus]* Reinesius: „Haec usque ad verba *et leges* hic eiicienda et referenda sunt inter res Constantinopoli gestas a Iuliano. Neque Artemius Antiochiae necatus fuisse dici potest, cum ad nuntium eius caedis furor plebis Alexandrinae in Georgium exarsit, post eius autem exitum Athanasius Alexandriam redierit; et vero collat ex Ep. 6. Iuliani ad Edictum Praef. (p. 376. Spanh.) Athanasium ante Kal. Decembr. urbe iterum exulare iussum esse. Unde apparet, haec de Gaudentio cer. ad annum priorem referri debere, ubi narrantur quaestiones habitae, et annectenda verbis *egit excelsa* (c. 3. extr.)“ W.

Supra diximus] xxi, 7. *Iulianus ex Vicario* cuius nulla antea mentio facta. W.

2. *Artemius ex Duce Aegypti.]* Στρατηγὸν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν appellat Theodorus in libi 3. Hist. Eccl. cap. 17. et bonis a Iuliano multatum ac capite truncatum ob id memorat, quod

quod cum Dux esset Aegypti regnante Constantio, plurima simulacra contriverat. Eiusdem Artemii meminit auctor Chronici Alex. et Nicephorus Callistus. Atque hic esse videtur, quem Iulianus in Epist. x. ad Alexandrinos p. 379. Spanh. βασιλῆα τῆς Αἰγύπτου et τύραννον appellat, qui Georgio Ariano templa ac donaria Alexandriae spoliandi ministerium ac satellitium militare praestitit. * Exstant Acta passionis eius apud Symeonem Metaphrastem, longe optima et utilissima. VALES.

Artemius ex duce Aegypti] antea Romae Praefectus Urbi Vicarius, XVII, 11. Reinelius adscripsit: „Cronic. Alex. p. 698. eum pro ecclesijs ardente studio pugnassee ait. Hinc in martyria (relatus? W.) v. Martyrol. Rom. 20. Oct. et Menolog. Graec. Supplicio capitali multatus est a Iuliano.“ W.

Marcelli ex Mag. eq. filius.] Hunc adversus Iulianum conspirasse dicit Eunapius, et a Sallustio capite truncatum. ὃ γὰρ τοσοῦτον ὑμερότητας καὶ πραότητος ὑπῆρχεν εἰς πάντας, ὥστε τὸν Μάρκελλον, τὸν, ἡνίκα ἦν Καίσαρ, ὑβριστικῶς αὐτῷ χρησάμενον, πᾶν περιεῖν ὄντα διὰ τὰ προγεγενημένα, καίτοι τοῦ πατρὸς ἐλεγχθέντος ἐπανάστασαι διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντίον φίλιαν, τῷ καίσῳ τὴν δίκην ἐπέθηκε· τὸν δὲ Μάρκελλον καὶ διαφερόντως ἐτίμησε. Cui tantum lenitatis et clementiae in cunctos superfuit, ut Marcellum eum, a quo, cum ipse Caesar esset, multis intus affectus erat, ob haec terrore correptum, cum etiam eius filius, ob benevolentiam in Constantium, res novas agitassee convictus esset, Iuvenem quidem supplicio affecerit, patrem vero magnopere ornaverit. Quas verba de Sallustio dici perperam censuit Suidas, cum Iuliano conveniant. VALES.

Marcelli ex Magistro equitum et peditum] XVI, 2. 7. 8. W.

Romanus q. et Vincentius Scutar.] Hanc conspirationem intelligit Libanius in Orat. funebri, p. 307. (Reisk. i. p. 589.) ubi ait milites circiter decem insidias adversus Iulianum struxisse, et diem quo milites exercendi erant in campo, ad id facinus constituisse: sed prae vino quosdam ex iis consilium suum detexisse: ac deinde subinducit eos milites ob Gentilium sacrorum restorationem Iuliano infensos fuisse. Iuliani autem clementiam in hac coniuratione puniendam idem praedicat Libanius in Orat. Consulari, p. 246. (Reisk. i. p. 397.) Annon enim haec aperte de Scutariis, id est Imp. armigeris dicuntur? οὐ (θεοί) φρουροὺς μὲν αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων, φυλάττουσι δὲ τοὺς δορυφόρους αὐτοὺς, etc. Ex horum militum numero fuerunt Iuveninus et Maximus, teste Theodorito in lib. 3. Hist. cap. 14. Nam et eos ἀσπίδ-φοροὺς καὶ τοῦ βασιλέως περιστάτους fuisse dicit, id est Scutarios, ut recte venit Epiphanius Scholasticus: et reliqua narratio egregie convenit. Ait enim in quodam convivio impietatem Principis eos deplorassee, et cum ad Iulianum delati fuissent, in exilium missos esse, Iuliano iis martyrii gloriam invidente. Idem narrat S. Chrysostomus in Homilia 40. in Iuveninum et Maximum. VALES.

3. Cum tempus interstetisset] XVI, 9. exiguum brevi tempore interiecto. Baronius ad a. 362. T. 4. habet intercessisset monente Reinesio. W.

Iram in Georgium verterunt Episcopum] Sozomenus lib. v. cap. 7. Calliod. Histo. Tripait. lib. vi. cap. 9. * Lucifer Calanit. pro S. Athanas. p. 17. LINDENB.

COMM. IN AMMIAN. I.

II b

Iram in Georgium verterunt Episcopum.] Iulianus Imperator in Epistolis huius seditionis mentionem facit his verbis: ad Zenonem medicum: *δὴ τῆς Γεωργίας*. Quod Gallice diceretur à cause de la Georgienne. Ubi propter agriculturam Latinus interpretis venit, cum propter Georgianam seditionem vertere debuisset. OISALIUS.

4. *In sullonto natus.]* Ita ex Mf. vulgo corrupte, *Infullio*: Lib. xiv. extr. *Audiscum in sullonto — natum.* LINDENBA.

Natus apud Epiphaniam Ciliciae oppidum.] At hunc Georgium Cappadocem ubique vocat Athanasius in Epistola ad Solitarios, et in Epist. ad Orthodoxos: et Susceptorum titulorum sacri aerarii prius fuisse ait Constantinopoli, deinde, cum omnia depulatus esset, aufugisse. [Huius Georgii sic intercepti libros omnes cum philosophicos et poeticos, tum Christianos Iulianus Aug. libi servari iussit epistola missa ad Praefectum Aegypti: ut notavit P. Pithoeus in margine Marcellini sui, quem legi.] *De Georgio consentanea dictis Athanasii scribit Gregorius Nazianz. in Oratione 28. p. 382. De eiusdem avaritia et exactionibus, quibus Alexandrinos instar publicani vexavit, consule Epiphanium in haeresi 76. contra Anomoeos. VALES.

Epiphaniam Ciliciae oppidum.] Quatuor huius nominis civitates fuere, quas recenset Stephan. in *Επιφάνεια*. LINDENBA.

Actusque.] Operatum errorem ex ed. Ernestiana nolens propagavi Wagnerus meus. Notulae, quam omisimus, praefixum *actusque*, ut in ed. Gronov. excusum est. ERF.

Episcopus Alexandriae est ordinatus] successor quippe Athanasii exulis. *Contra utilitatem suam suo ipsius damno.* Cf. omnino Iul. Pollux Chron. p. 370. W.

In civitate, quae suapte motu seditionibus agitur.] Seditiosum Alexandrinorum ingenium a multis Scriptoribus notatum est, Graecis Latinisque. Nam ut omittam Historias Polybii, Pollio in xxx. Tyrannis, eos ob res levissimas ad gravissimas seditiones erumpere solitos dicit. Idem ait Vopiscus in Saturnino c. 7. et Evagrius in lib. 2. Hist. Eccl. cap. 8. Postremo Q. Curtius in 4, 1, 30. *Aegyptii, inquit, vana gens, et novundis quam gerendis aptior rebus.* *Ingens prae ceteris fuit sub Gallieno Aug. seditio, relata a Dionysio Alexandrino in Epistola ad Hieracem: de qua vide Eusebium in libri 7. Hist. Eccles. cap. 21. et Rufinum in cap. 18. lib. 7. qui haec scribit: *Sed et apud Alexandriam etsi nulla extrinsecus mali causa sit, eo ipso quod genus hominum ferox, seditiosum, et semper inquietum est, civiles inter se motus, etc.* Lege Socratem libri 4. cap. 16. et libri 7. capite 13. VALES.

Ut oraculorum quoque loquitur fides] quorum tamen nullum nunc succurrit. W.

5. *Recalcitrantes imperiis]* cf. xv, 7. xxviii, 1. — *Professione religionis, quam profiteretur, quae nihil nisi iustum suadet et lenet.* Laus vero a pagano Christianae religioni data non contemnenda. W.

6. *Aedificia cuncta solo cohaerentia]* quidquid esset aedificiorum. *Emolumentis aerarii proficere annum vectigal pendere.* Reinelsius adscripsit: *Solo. An Serapeio — vel Bucolo?* Pro de-

bent leg. deberent. W. Deben't mutari nihil opus, Graeca est constructio, de qua vid. Matthiae griechische Grammatik p. 710. ERF.

7. *Quamdiu sepulcrum hoc stabit.*] Veteres Christiani templa Gentilium per contemptum sepulcra vocabant, quod, ubi Dii illorum sepulti fuerant, templa extrui coepere. Id ex Minucio Felice, Arnobio aliisque notissimum est: sed postea Gentiles id in Christianos retorquere coeperunt ob Martyrum scilicet reliquias in Basilicis conditas et cultas. Unde Christianorum Ecclesias non aliter vocabant quam τάφους. Sic Libanius in Orat. funebri ad calcem (Reisk. t. p. 617.): ἡμεῖς δὲ φάμεθα τοῖς ἱεροῖς ὑποχωρήσαν τοὺς τάφους, πάντων ἐκόντων ἐπὶ τοῖς βωμοῖς τερχόμεν, etc. At nos sperabamus sepulcra templis cessura esse, cum omnes sponte ad nrns current. Idem in Orat. adversus doctrinae suae obirectatores, οἱ περὶ τοῖς τάφους pro Christianis ponit. Nec aliter Iulianus in Misopogone p. 344 Spanh τοῖς περὶ τοῖς τάφους καλῶμενοις γράδιοις: et iterum paullo infra. Denique Antoninus quidam apud Eunapium in Aedefio p. 8r. Commelin. εἰσεκεν τὰ ἱερὰ τάφους γενήσεσθαι. VALES.

8. *Divrictis pedibus.* Locus huic geninus est XIV, 7. de Montio, quem vide. W.

9. *Diodorus quidnam veluti Comes.*] Et alibi hoc veluti addit nominibus hominum, eorum, ni fallor, qui titulo tenus tantum ita appellarentur. v. Ind. II. v. Veluti. — *Iniectis per crura funibus* XIV, 7. hirsutis reliculis cruribus innexis. — *Aram*, Deae Monetae in numis illius aetatis saepe conspiciendam dicatam. W.

In moneta, quam regebat.] Monetam vocat locum ipsum cudiendis nummis destinatum, ut non leuel. in Codic. Theod. et Iustin. In veteri urbis C. P. Descriptione: Monetam, Portum Theodosiacum, Vicos undecim, etc. Sidon. Apollin. Carm. 23:

Delubra, Capitolis, Monetis.

*Macrobios in Somnium Scip. lib. I. cap. 6. p. 54. *Semine semel intra formandi hominis monetam locato.* LINDENB.

Cirros puerorum licentius detondebat.] Ex more ac disciplina religionis Christianae Theodorus hic fecit, qua insolens vitum luxuriantibus capillis deliciar: quos etiam qui devotiores, ἐν χροῖ et ad cutem usque detondere solebant. Salvianus Malli. de Gubernatione Dei lib. VIII. Non sine causa itaque istud fuit, quod inter Africae civitates, et maxime intra Karthaginis muros palliatum et pallidum, et rectis comarum fluentium inbis usque ad cutem conspici videre, tam felix ille populus, quam infidelis sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Aegyptiorum coenobitis, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia, et maledictiones excepit. etc. Atque hinc paulatim ratura clericalis originem sumit. LINDENB.

Cirros puerorum lic. detondebat.] Id est, ut existimo, Lectores ordinabat. Nam iis temporibus ingenui adolescentes admodum pueri ad id officium cooptabantur, ut de Gallo et Iuliano scribunt Auctores Hist. Eccl. Paulinus in Epithalamio Iuliani, et in Natali S. Felicis:

— — *Primis Lector servivit in annis.*

Hi 2

Quicumque autem Clerici capiebantur, iis statim demebatur coma: unde tonderi dicuntur absolute, qui Clero mancipantur, apud Gregorium Turon. aliosque. Sed fortasse nihil hoc in loco eiusmodi intelligendum est, maxime cum Diodorus, de quo hic sermo est, Comes dicatur, non Episcopus. VALES. Hanc quidem ob causam non erat, quod dubitaret Valesius. *Aedificandae Diodorus praeerat ecclesiae*, cuius sine dubio et hoc erat, ut de sacerdotibus in antecessum cogitaret. Fortasse tamen odium contraxerat civium eo, quod *licentius* ageret, invitisque vel parentibus, vel pueris ipsis eos, (ut Vestales olim virgines) caperet. — Gentiles contra Camillorum comas aluisse, notum est. W.

**Id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.*] Hunc locum illustrat Theodoritus in Quaestionibus in Leviticum capite 28. ita scribens: *εἰσάγειν Ἕλληνας μὴ ἀποκτείνειν τῶν παιδῶν τὰς πορνοφῶν, ἀλλὰ πολλοὺς εἶναι, καὶ τοὺτους μετὰ χρόνον ἀνατίθεναι τοῖς δαίμονι.* Solent Graeci (id est Gentiles) capita puerorum non detondere, sed cirros relinquere, eosque postea daemonibus dedicare. VALES.

10. *Dilaniata cadavera peremptorum camelis imposita.*] Cum ipsis cadaveribus hos camelos combustos Socrates ait Histor. Eccles. lib. III. cap. 2. LINDENBR.

Fexit ad lacus.] In codice Reg. legitur *ad litus*. melius, ni fallor. In MS. quoque Tolos. legitur *ad litus*: [in Colbertino *ad latus*, male.] VALES.

**Cineres protecit in mare.*] Vid. Velléri Annot. in Passion. Aesae p. 55. b. LINDENBR.

Ne collectis si premis (suprema et cineres xxv, 10.) *exstruerentur illis aedes.* Iac. Gothofredus ad Cod. Theodof. Tit. de sepulcr. viol. T. III. p. 163. Ritier. pro *aedes* legendum arbitrat *sedes*, quum litèra S. occasione vocis praecedentis. facile excidere poterit: *sepulcrum* saepe ap. veteres *sedem* appellari. Nihil tamen mutandum apud Ammianum censet van. Dorp. in Obsl. Trai ad Rhenum 1769. editis p. 19. f. *aedes* enim dici etiam *Casulas*, et *Hypogaea*, quae sepulcris exstruuntur, easque *aedes* saepius in lapidibus literatis occurrere. W.

11. *Missioque edicto.*] Exstat Iuliani edictum, sive epistola potius, hac de re apud Socrat. lib. III. cap. 3. et in volumine Epistolar. Iulian. num. 10. cuius etiam Cassiodorus Histor. Tripart. lib. 6. cap. 9. aliique Ecclesiasticae rei Scriptores meminerunt. LINDENBR.

Missioque edicto, etc.] Exstat hoc edictum. apud Socratem in libri III. capite III. VALES.

C A P V T XII.

2. *Recentibus etiamtum.*] MS. codicum lectionem hic restitui, quam primus Gelenius mutaverat. Sic autem loquitur Marcellinus noster in flos huius libri: *Et recalet adhuc apud quosdam licet raros consideratio mundani motus.* Et in Collatione 3. Carthaginensi Petilianus Episcopus dicit: *Me id petisse, adhuc recalent gesta.* VALES.

Recalentibus reviviscentibus xxviii. 1. etiam tum Regum et Regalium precibus, quae vox si sana est, quem sensum huic loco aptum habeat, vix video. Imprecationes, dirae huc non quadrant; quid? si pro postulatis poluerit Ammianus singularium amans? Gallicus interpret veritatis odiis (haine) bene ad sensum. VV. Difficultatem inepta movit interpunctio. Recalentibus iungi debet non cum precibus, sed cum armis, ut effernum gentium Alamaniae arma recaluisse dicantur precibus Regum et Regalium Persiae. ARR.

3. *Obrectatores desides et maligni.*] Christianos intelligit, qui hanc Persicam Iuliani expeditionem, ut intempestivam, nondum rebus Romanis intus probe constitutis, reprehendebant: ut videre est in Philippica 2. Gregorii Nazianzeni. VALES.

Unius corporis permutatione.] Constantii morte ad unum translatam potestate. — *Bonis suis protinus occisurum omnia laudum adhuc partarum fiducia mortem sibi acceleraturum.* VV.

4. *Pygmaei vel Thiodamas agrestis homo Lindius.*] Philostratus Icon. lib. II. de Pygmaeis: ἀλλὰ τοῦ θράσου, ἐπὶ τὸν ἀρχαλὴα οὗτοι, καὶ ἀποκτείναι φασὶ καθεύδοντα. Hercules vero τοὺς πολεμικοὺς παντοῦ συλλεγόμενος, ἐς τὴν λεοιτὴν ἐντίθεται. Et recte in Ammian. resurgit *homo Lindius*: nam τὸ *Lydius*, quod in vulg. habetur, corruptum est. Vid. Philostrat. in Theodamante. LINDNER. Pygmaeos gentem Indiae, Plin. VII. 3. fuisse narrant, unius cubiti longitudine, qui cum gruibus bella gesserint. Homer. Iliad. III. 3. Sine dubio sumiarum genus pro hominibus habitum. *Lindius* conieci etiam Iunius Animadv. p. 213. Est autem *Lindus* urbs insulae Rhodi. VV.

Thiodamas agrestis h. Lindius.] Apollodorus in Bibliotheca II. 5. II. bubulcum illum Rhodium, qui Herculem conviciis laceravit, tacito nomine memorat: sed Theodamantem ab eo distinguunt II. 7. 7. quem quidem Dryopium bubulcum facit. VALES. Memoria testellisse videtur Ammianum, ut Dryopium cum Rhodio confunderet. VV.

5. *Secum commentans.*] diligenter perpendens, eodem sensu, quo Cicero Tusc. I. 30. totam philosophorum vitam ait *commentationem* mortis. VV.

6. *Hostiarum sanguine plur. aras perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos.*] Zonaras in Iuliano pag. 22. εἶναι δὲ τῷ Δαφνίῳ Ἀπόλλωνι ἑκατόμβας ὄλας. LINDNER.

Avesque candidas.] Restitui scripturam codicis Regii ac Florentini, *et Tolof. [ac Colbert.] In Editione Rom. legebatur *auresque*, ex quo Castellus correxerat *ovesque* inepte: quippe cum Marcellinus innumeros varii pecoris greges iam dixerit. Adde, quod oves candidas invenire non magni laboris est. Aves itaque scripsit Marcellinus, quas Iulianus suis saepe manibus prosecrabat, ut praedicat Libanius in Orat. Consulari p. 246. VALES. Paulo ante de Leuce insula: *Ibi et aquae* (ubi ex paterno exemplari video esse qui scribendum iudicaverit *aquilae*) *sunt, et candidae aves nascuntur halcyonibus similes.* GRON. Aves candidas boni ominis fuisse habitas coniiciunt nonnulli ex *gallinae filio albae* ap. Iuvenal. XIII. 141. VV.

Ex publicis aedibus.] Tempia Deorum intelligit, in quibus Iulianus victimas immolabat, et idolothyta militibus dividebat.

Addit Marcellinus: *Ubi vindicandis potius quam cedendis convitiis indulgebant.* Non quod novum insolensque esset, Gentiles in templis convivari: id enim in usu fuisse docet Vopiscus in Tacito, alique plures. Eoque alludit Tertullianus de Corona, cum dicit: *Et excubabit pro templis, quibus renuntiavit; et cenabit illic, ubi Apostolo non placet.* Sed Marcellinus vindicanda haec convivia appellat, cum homines in templis Deorum immortalium forde inebriantur. Sic autem scribendum esse hunc locum existimo: *Ubi vindicandis potius quam sedandis convivii indulgebant.* Quemadmodum loquitur Diocletianus in lege contra Manichaeos: *Cum vel cohibenda sint, vel etiam vindicanda.* Idem error in Epili. Ambrosii 24. occurrit: *Malui iurgium compositione cedere, quam pronuntiatione acerbare.* Scribendum enim est *sedare*. VALES.

Concedendis] Fateor, in mea officina excusum. *Cedendis*, quod ante me omnes, nihili est, nec placebat, quod Valelius respondere voluit, *sedandis*. Syllaba *con*, per scripturae compendium in libris plerumque obvia, facile potuit excidere. Ceterum totus locus placet, in quo dubium, ridere an indignari Ammianus voluerit. W.

7. *Cacrimoniarum ritus*] Alterutrum sufficiebat. W.

Quisque cum imprae. liceret scientiam vaticin. professus.] Quod quidem capitale fuerat sub Constantio, ut praeter Marcellinum nostrum tot in locis, docet Libanius in Orat. de vita sua pag. xi. (Reisk. i. p. 21.) et tot leges Constantii de maleficis et mathematicis, in Codice relatae. Eleganter Mamertinus in Gratianum actione ad Iulianum c. 33. *Susplicere*, inquit, *in caelum licet, et securis contemplari astra luminibus, qui paullo ante pecorum ritu in humum visus trepidos fugebamus: quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolae quidem, quorum opera ad motum signorum caelestium temperanda sunt, tempestatum praesagia rimabuntur. Ipsi nautae, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinabant.* Sub Iuliano itaque Mathematicis, et haruspicibus, et ariolis libera fuit artes suas exercendi licentia, adeo ut modum in eo etiam Marcellinus desiderarit. Libanius in Orat. funebri, pag. 291. (Reisk. i. p. 564.) inter laudes Iuliani praedicat, καὶ μαρτυροῦντες ἐλευθεροῦσι φόβου: et in vita sua, p. 41. VALES.

Docilis] peritus, cf. xvi, 12. W.

8. *More pacis*] quasi pax esset, uti xxiii, 5. W.

Venas fatidicas Castalii recludere cogitans fontis.] Copiose haec narrat Sozomenus Hystor. Eccles. lib. v. cap. 18. LINDENB.

Castalli fontis.] De quo Gregorius Naz. in Orat. 2. in Iulianum, quas Philippicas soleo vocare πάλιν ἢ Κασταλία πηγὴν καὶ αἶγαν, καὶ ἰσχυρὸν ἐστὶν οὐ μαντευόμενον, ἀλλὰ γελῶμενον. Ubi lege quae Nonnus Scholiastes adnotat. VALES.

Quem obstruxisse Caesar dicitur Hadrianus.] Sozom. lib. v. cap. 18. LINDENB.

Circumhumata corpora statuit exinde transferri.] Praecipue reliquias Babylae Martyris. Sozom. lib. v. cap. 17. Evagrius lib. i. cap. 16. Rufinus Hystor. Eccles. cap. 35. Zonar. in Iuliano p. 22. LINDENB.

Venas fœtidicas Castalit fontis] non Delphici illius in radicibus Parnassi, sed Syriaci prope Daphnen Antiochiæ, ubi tum commemorabatur Iulianus. — *Quem obstruxisse dicitur Hadrianus.* Rem omnem narrat Sozomenus H. E. v. 19. Hadrianum nempe adhuc privatum, cum comperisset, fontem illum de imperio cogitantibus futura prædicere, solum lauri immerfisse, cui extracto liquore aliquo facile posse chymicum quemque notat van Dalen de orac. p. 282.) obstrui tamen iussisse, ne alii similia docerentur. — *Circumhumata corpora*, hoc eo pertinet, quod ibidem Sozomenus refert, Gallum Cæsarem, Christianum quippe, ut locum superstitione gentilium purgaret, præter alia et ossa martyris Bæylæ Daphnen pertulisse. W.

Eo ritu, quo Athenienses insulam purgaverant Delon.] Herodotus lib. 1. c. 64. Καθάρσας δὲ ὧδε, ἐπ' ὅσον ἔποψις τοῦ ἱεροῦ εἶναι, ἐκ τοῦτου τοῦ χάριτος πάντας ἐξορύξας τοὺς νεκροὺς μετεφύγειν ἐς ἄλλον χάριτον τῆς Δήλου. LINDENBR.

Athenienses inf. purgaverant Delum.] Bis est ab Atheniensibus purgata Delos ex Apollinis responso. Primū enim eam purgavit Pisistratus, ut narrat Herodotus 1, 64. Sed cum Pisistratus haud totam insulam purgavisset, sed quantum duntaxat e templo quaquaversus prospici poterat, rursus eam Athenienses integram iussu oraculi lustraverunt anno 6. belli Peloponneiæ, ut fuse narrat Thucydides in lib. 3. c. 104. (ubi vid. Interpretes p. 571. Bip. Vol. 2. Cf. etiam lib. 1. c. 8. W.) Diodorus Siculus in 12, 58. VALES.

C A P V T XIII.

1. *Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes.]* Sozomenus lib. v. cap. 18. a Seleuco patre Antiochi conditum scribit: qui halosin quoque eius narrat lib. eod. cap. 19. De Antiocho Epiphane vid. Eustath. in Dionys. ad illum vers. Ἀντιόχοιο μέγαν, pag. 118. LINDENBR.

Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes Antioch.] Immo Seleucus Nicatur id templum primus constituisse dicitur, teste Libanio in Antiochico, p. 349. et Sozomeno in lib. 5. cap. 19. Nam cum ei inter venandum in eo loco aureus teli mucro e terra se ostendisset, simulque draco capiti supervolans apparuisset, memor veteris oraculi quo Daphnen Apollini consecrare monitus fuerat, locum Apollini sacravit, nemusque ac templum addidit, ut ait Libanius: in quo legendum est, καὶ αὐτὴν τέμνωσ τε ἀπεδίδειντο, καὶ Φοῖα καὶ νεὺς ἐδέχοντο, etc. Sed fortasse Antiochus Epiphanes hoc Apollinis templum auxit, et donariis ornavit. Ludos certe magnificentissimos ab eo Daphne celebratos fuse describit Polybius apud Athenæum p. 194. c. VALES. Cf. etiam Gibbon. T. v. p. 400. 408. ff. W.

Simulacrum in eo Olympiaci Iovis] de quo Phidiae immortalī opere, vide Pausaniam v, 11. et *Völkel* singulari libello *über den Tempel u. die Statue des Jupiter zu Olympia* L. 1794. *Aequiparans magnitudinem*, quæ sexaginta pedum esse dicitur. — De Daphne omninn vide supra xix, 12. et quos ibi laudavi-

mus, quibus adde modo laudatum Sozomenum c. 19. et *Gibbopum* P. v. p. 400. ff. qui ex praeclis auctoribus undique decerpta in unum collegit fertum. W.

2. *Suspiscabatur enim id Christianos.*] Id certe affirmat Iulianus in *Misopogone* p. 361. Spanh. his verbis: ἐπεὶ δὲ ἀπεπνεύμασεν τὸν νεκρὸν τῆς Δάφνης, οἱ μὲν ἀφοσιούμενοι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐξ ὑμῶν ἀντίδωκαν τοῖς ὑπὲρ τῶν λειψάνων ἡγανακτηκασί τοῦ νεκροῦ τὸ τίμενος τοῦ Δαφναίου θεοῦ. οἱ δὲ, εἴτε λαθόντες εἴτε μὴ, τὸ πῦρ ἔδειξαν ἐκείνο. Postquam vero cadaver ex *Daphne amovimus*, quidam ex vobis minus erga Deos religiosi, templum *Daphnaei* Apollinis tradiderunt illis, qui ob mortui reliquias amotas erant infensi. At illi seu clam, seu aliter, templum incendio consumpserunt. VALES.

3. *Rumore levissimo.*] Imperator enim enuntiari hanc veram causam noluit. W.

Ambitioso circumdandi peristyllo.] Id est, atriis columnariis amplissimis, ut in hoc lib. xxii. cap. 16, ubi de Serapii descriptione. * *Staius Silvar.* 3. pag. 69. *Innumeris spatia interstincta columnis.* * *Glossarium vetus:* *Peristylum*, περίστυλον; et alibi: περίστυλον, mansio. Pollux lib. 1. cap. 8. Εἰποῖς δ' ἂν τὸν περίστυλον τόπον περιχίονα, καὶ γὰρ στύλος καὶ αἶων ὀνομάζεται, κατὰ δὲ τοὺς Ἀττικὰς περίστοον. *Peristylli* voco Vitruvius utitur lib. iii. cap. 1. lib. vi. cap. 4. * et 9. Suet. lib. 2. cap. 82. Plin. Epist. 72. ad Traian. Cicero pro domo, *amplissimum peristylum*. Varro apud Nonium in Sabulum. * LINDENBR.

Asclepiades Philosophus.] Hic Asclepiades Cynicae sectae Philosophus ad Constantinii comitatum venerat tempore Magnentiani belli, ut Marcellinus indicat. Iulianus in Orat. ad Heraclium πῶς κυνιστὸν, eius meminit: ἀνῆλθεν δ' Ἀσκληπιάδης; etc. VALES.

Deae Caelestis.] Vid. P. Pithoei *Adversar.* lib. 1. cap. iv. * *Prosper. de Provid.* lib. 3. cap. 38. * LINDENBR.

Deae Caelestis.] Caelestem Deam Carthagine praecipue cultam esse pervulgatum est, quam leoni insidentem fingere solebant, ut docet Apuleius in principio lib. 6. *Magna Iovis germana, et coniuga, seu tu Sami tenes vetusta delubra, sive celsae Carthaginiis, quae te virginem vectura leonis caelo commeantem percolit, beatas sedes frequentas.* Undo Tertullianus in *Apologet.* cap. 12. *Ad bestias, inquit, impellimur. Certe, quas Libero, et Cybele, et Caelesti applicatis.* Et Dio in *Helagabalo* 79, 12. Scribit, eum, cum Uraniam Carthagenensium Deo suo despondisset, dona propter nuptias a subditis exegisse: dotem autem accepisse leones duos aureos, qui Uraniae appliciti erant. Ceterum huius Caelestis cultum Carthagineuses a Phoenicibus, quippe Phoenicum coloni, didicerant. Phoenices enim et Assyri Venerem *οὐρανίαν* magnopere colebant, teste Herodoto in lib. 1. et Pausania in *Atticis*. Herodianus etiam in lib. 5. refert, quam Afri Uraniam seu Caelestem vocant, eam a Phoenicibus dici *ἀστροδόχην*: quod confirmat Marcianus *Capella* in lib. 8. principio: *Astroarchemque, Uraniam certe Libysam apparuisse rati, locum confessionis honoratissime praebuere.* VALES.

Breve figmentum. imaginulam, quocumque ibat, secum solitus efferre quod et Appuleius non uoo loco de se profutetur,

v. c. p. 506. ed. Floridi: „morem mihi habeo, quoquo eam, simulacrum alicuius Dei inter libellos conditum gestare.“ W.

Accensisque cereis ex usu cessit.] Paganæ superstitionis institutum fuit, cereos ante idola accendere. Hieronymus lib. xvi. c. 57. in Esaiam: *Tuclne simulacrum cereis venerimus et lucernis.* Quod cum in Christianorum quoque Ecclesiis frequentari Vigilantius Barilonensis animadvertisset, eegre admodum tulit: eius hæc verba refert D. Hieronymus: *Prope ritum gentilium videmus, sub prætextu religionis introductum in Ecclesias, Sole adhuc fulgente moles cereorum accendendi, etc.* Sed moris huius causam erudite admodum D. Hieronymus in Tractatu contra Vigilantium docet. LINDENBR.

Medicine noctis emensa] paullo post mediam noctem. — *Ignes aridis nutrimentis erecti* maiorem vim adepti. Rcinetius malebat cVecti, præter necessitatem. W.

4. *Aquarum incessit inopin.*] Ex qua caritas annonæ consecretuta est, ut docet Libanius in Orat. quæ *πρεσβευτικὸς* seu legatio inscribitur, et in vita sua, pag. 42. in qua quidem paenuria Iulianus tredecim millia modiorum tritici Antiochenfibus largitus est. Libanius in legatione, pag. 168. et Iulianus in Misopogone. *De hac aquarum paenuria Chrysostomus in Oratione 1. et 2. in Babylem pag. 724. et 781. et Homilia 14. de laudibus S. Pauli sub initium; item Homilia 4. in S. Matthæum, ubi hanc siccitatem adscribit Iuliani Aug. sacrificiis, quibus capita fontium polluerat: denique in Homilia 39. in Epistolam priorem ad Corinthios. VALES.

Aquarum pulsibus] cf. xv, 4. W.

5. *Reliqua*] e priori terræ motu, xvii, 7. W.

C A P V T XIV.

1. *Susceptæ popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum.*] Sozomenus Histor. Eccles. lib. v. cep. 18. Socrat. lib. iii. cap. 15. Cassiodor. lib. vi. cap. 40. LINDENBR.

Suscepta popularitatis amore.] Casaubonus ad Historiam Augusti. adnotavit scribendum esse *suscepto*: sed cum in codice Regio [et Colbert.] et in Editione Rom. scriptum invenerim *suscepta*, euctoritatem eorum exemplarium sequi malo. Quid enim planius hac Scriptura? *Nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum.* Iulianus enim cum plebem infamam, statim atque Antiochiam ingressus est, in theatro clamantem audisset, annonem nimis caram esse; annonæ pretium constituit, aureum scilicet pro xv. modis. Et ipse primus frumentum quod ex Aegypto sibi advectum fuerat, venale in foro propositum, eo quo dixi. pretio vendidit. Sed Curiales cum eam vilitatem viderent, frumentum quidem Principis emerunt; suum eutem in agris suis extra Antiochiam maiore pretio venderunt. Quod cum indigne ferret Iulianus, Curiales omnes in Palatium ecclitios acerbe increpuit, et in custodiam duci iussit: sed mox misso milite unumquemque in domum suam dimitti

praecepit, ut narrat Libanius in Orat. funebri, p. 306. (Reisk. 1. p. 587.) et Iulianus in Misopogone. VALES.

Vilitati studebat.] Adeo non pudit maximos olim Principes curam publicae annonae gerere, petentique populo vilitatem proponere. Exemplum suppeditat Tacitus in fine lib. 2. de Tiberio, et Lampridius in Alexandro Severo. Idatius denique in Fastis, Constantio IV. et Maximiano IV. *Coss. Vilitatem*, inquit, *Imperatores iusserunt esse*. Id tamen moderate et cum iudicio fieri debet: alioquin, ut ait Marcellinus in hoc loco, vilitas aliter quam convenit ordinata, inopiam gignit et famem. Quod sane de Commodo testatur Lampridius c. 14. *ipse vero*, inquit, *saeculum aureum Commodianum nomine assumulans, vilitatem proposuit, ex qua maiorem postea penuriam fecit*. Itaque in Iuliano id merito reprehendit Socrates in lib. 3. cap. 15. VALES.

2. *Galli similis fratris, licet incruentus*] v. XIV, 7. W.

Obirectatores] uti Syri omnes, ita Antiocheni inprimis ob dicacitatem et scurrilitatem male audiebant. W.

Volumen composuit invectivum, quod Antiochense vel Misopogonem app.] Gregor. Nazianz. Zolimus lib. III. r. pag. 713. in Iulian. Orat. 2. *Zonaras in Iuliano, Socrat. Histor. Eccles. lib. III. cap. 15. Sozomenus lib. V. cap. 18. Calliodorus lib. VI. cap. 40. Nicephorus Callistus lib. X. cap. 27. LINDENB.

Volumen composuit invectivum, quod Ant. vel Misopogonem.] Hic locus fraudi fuit viro doctissimo, qui Misopogonem adnotavit a Iuliano scriptum esse sub finem anni 362. Mamertino et Nevitta Coss. sed Iulianus ipse in eo elegantissimo Satyrico aperte significat, sequenti anno scriptum fuisse. Etenim et Calendarum Ian. meminit, quibus Consul ipse procellit, et votorum, *εἰς ἡ πάροικους εὐχῆν*, etc. quem locum in Notis ad lib. 23. explicabimus. Et Iuliani avunculi sui mortem commemorat, qui anno D. 363. interiisse dicitur a Marcellino. Postremo in pag. 66. Antiochenes inducit conquerentes, quod gravitatem ac tristitiam ipsius septimo iam mense tolerarent. Ingressus autem erat Antiochiam sub exitum mensis Iunii, ut supra notavi. Igitur affecto iam mense Ianuario id opus Iulianus edolavit. Proinde male Consulatu Mamertini et Nevittae id retulit Marcellinus: qui neque causam ipsam, propter quam id volumen est scriptum, satis exprellisse mihi videtur. Consule Socratem in lib. 3. cap. 15. et Sozomenum in V. VALES. Et quoties id sit vel ab accuratissimis, ut aliquid in narrando praecipiant? Quae vero hic culpa Ammiani, qui diserte monet id *deinceps* compositum? Et ad quod quaeso tempus illam voculam referre possimus, quum iam quarto nonas decembres facta enarrasse ostenderit? Utique minimum ad anni sequentis aliquam partem. GROS. Cf. Gibbon. T. V. p. 450. W.

Addensque veritati complura] falsa nempe. Haec Ammianum amore patriae, (erat enim Antiochenus, uti patet ex epistola quadam Libanii ad eum data) scripsisse iudicat Valef. in praef. p. LXXVI. sq. W.

3. *Cercops.*] Vid. Suid. in Κέρκωπες. LINDENB.

Cercops.] Cercopithecus, caudatarum genus simiarum, ad ignominiam deinde dicti homines vel deformes, vel fraudulentis. Vide, si tanti est, ad Alciphronem I, 28. olim adnotata. W.

Barbam prae se ferens hircinam.] Lib. xxv. c. 4. *Hirsuta barba in acutum desinente vestitus: qualis Philosophorum* (quorum mores Iulianus adfectabat,) *barba erat.* Arnob. lib. 6. *barba boni ponderis et philosophicae densitatis.* Apuleius Miles. xi. *Nec ille deerat, qui Magistratum fascibus purpuraque luderet: nec qui pallio, baculoque, et laxeis, et hircino barbitio Philosophum fingeret.* Hieronymus ad Eustoch. de Virginit. *Hircorum barba, nigrum pallium, et nudi patientia frigoris pedes.* Et convivium habebatur, hoc nomine censeret: ut Plautus in Pseudol. Scen. Minus mal.

Heus tu, qui cum hircina adstas barba.

Hinc capella vocatus fuit Iulianus. Sup. lib. xvii. c. 11. *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo.* Eoque nomine ipse Iulianus Persas appellat, lib. xxiv. c. 8. *Deformes illuvie capellas et taetras.* LINDENB.

Barbam prae se ferens hircinam] quam animalcula quaedam molesta perambulasse latetur ipse in Milopogone p. 338. W.

Grandiaque incedens.] Aperte graeciffat: est enim plane id, quod apud Homerum saepe occurrit, *μακρὰ βιβάς.* VALES.

Oti frater et Ephialtis, quorum proceritatem Homerus.] Homer. Odysl. λ. 307. II. *Hyginus fab. 28.* LINDENB.

Et victimarius.] Idem dicit Zonaras: *οι Αντιοχείς αποσώπτοντες εις αυτόν, θύστην έλεγον, άλλ' ου βασιλέα σφίσιν επιδημῆσαι: και δια το κατειμένον έχειν εκείνον τον πάγωνα, τραγον αυτόν ανόμαζον: Antiocheuses enim irridentes, victimarium uicabant, non Imperatorem ad se venisse, et ob demissam barbari hircum eundem appellabant.* Sane Iulianus victimas saepe instar popae ipse iugulabat: eumque ab huiusmodi in sacrificando *αυτουγγία* commendat Libani in Orat. Consulari. VALES.

Pro Sacricola.] Eadem voce utitur Tacitus in 3. Hist. c. 74. *Domitianus linteo anictu turbae sacrificarum immisissus, etc.* Et Apuleius in lib. 4. Floridorum (p. 818. ed. in usum Delphi.) *Sum enim non ignotus illius sacricola, nec receus cilltor: denique Solinus. (ad quem vid. Salmaf. p. 9. W.)* VALES.

Vehens lic. pro sacerdotibus sacra.] Proprium sacerdotum est, sacra ferre. Unde Virgilius cum in 2. Georgic. v. 275. ait,

*Me vero primum dulces ante omnia Musae,
Quarum sacra fero;*

Musarum se sacerdotem esse significat, ut recte notavit Servius. Ministri autem qui sacra ferebant, proprie *ιεροφόροι* dicuntur a Graecis, ut est apud Plutarchum de Ilide et Oliride. Firmicus in lib. 3. cap. xi. *Prophetas, aut vestitores divinorum simulacrorum fuctet, aut divinarum balulos caeremoniarum.* In Graeco unde ea transtulit Firmicus, sic fuisse non dubito: *προφῆτας, ή ιεροστόλους ποιῆσει ή ιεροφόρους.* Nam et Plutarchus *ιεροστόλους* (*ιεροστολίτας* vocat Porphyrius in 4. de abstinentia) et *ιεροφόρους* coniungit. VALES.

**Stipatusque mulierculis.]* Hanc pompam Iuliani luculente describit Iohannes Chrysostomus in Oratione contra Gentiles pag. 761. *Equus, inquit, Regius et Protectores longo post intervallo sequebantur: lenones vero et productrices mulierculae, et impurissimorum hominum colluvies Imperatorem undique stipa-*

*bant cum cachinnis et vocibus quae huiusmodi homines decebant. Hunc comitatum in deliciis habebat Imperator, hos per fora et vias circumducebat, prae his Duces contemnens et Praefides.** VALES.

4: *Casium montem.*] Qui Antiochiae erat ad meridiem, ut docet Libanius in Antioch. pag. 372. Hegesippus in lib. 3. cap. 5. sic dictus a Casio Cretensi, qui Casiotum partem Antiochiae contulit, teste ibidem Libanio. Hinc ὀρεοκασσιᾶς arx Antiochiae dicta, ut ait Precopius in 2. de fabricis. VALES. Distinguendus hic mons ab alio in Aegypto prope Pelusium. Cf. Salmat. ad Hadriani Spartianum p. 132. f. et Penzel in Adnotatt. ad Strabonis interpretationem vernaculam p. 2293. W.

Unde secundis galliciniis videtur primi Solis exortus.] Iul. Solinus cap. 33. In Seleucia alter Casius mons est Antiochiae propinquus, cuius e vertice viginti adhuc quarta conspicitur globus Solis, et brevis corporis circumactu, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox, hinc dies cernitur. Plinius lib. v. cap. 22. *Marcian. Capella lib. 6. p. 255.* LINDENB.

Iovi faceret rem divi.] Iovi scilicet Casio. Libanius in legatione ad Iulianum sub finem: *ἡμεῖς σε πόλιν πολλοῖς τοι θεοῖς παρασχομένην συμμάχους οἷς ἴδυσας, τὸν Δία, τοῖς τε ἐν τῇ πόλει, καὶ τὸν ἐν ἄστει, παρ' ὃν εἰσῆλθες ὑπατος.* *Supplicat tibi civitas, quae multos tibi auxiliares Deos praestitit: Iovem tum cum qui in montis vertice, tum illum qui in urbe est, cuius templum Consul adfuit.* Iovem Casium, et Philium intelligit. De Iove Casio Libanius loquitur in Antiochico, pag. 354. et in Epist. 637. *et nummus Traiani haec habet Inscriptionem: Διὸς Κασίου; ex altera parte: Σελευκῆων π. Συρίας.* VALES.

Praefidalem esse Theodotum.] Praefidalis dicitur, qui Praesidatu functus est. Sic Fidustius quidam Praefidalis dicitur in lib. 29. initio: et Bonosus quidam a Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir Praefidalis vocatur, quem in lib. 5. geminae administrationis integritate conspicuum appellat. Eadem forma qua Sacerdotalis, et Proconsularis dicuntur, qui Sacerdotium provinciae, et Proconsulatum gessere. In veteribus Glossis Praefidalis ἡγεμονικός dicitur. Sane Graeci illos quos Latini Praefides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini cap. 23. et alibi: et apud Hieroclem ἐν συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus περὶ θεμάτων laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνος est provincia Praefidalis. VALES.

Theodotum Hierapolitanum.] Quae de se ipso fatetur in sequentibus Theodotus, facta sunt eo tempore, quo Constantinus Hierapoli fuit, xxi. 13. — *Dubietate.* Vox sequioris aetatis, uti nimicitas xix. 4. Cf. Interpretes ad Eutrop. p. 377. ed. Tzschuck. *Magnentii membrum caput.* W.

Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati.] Solent hoc modo puiri perduelles aique tyranni: exempla assatim exhibet Historia Augg. Capitolinus in Maximinis c. 23. *Statim Maximini statucae aique imagines depositae sunt, et eius Praefectus Praetorio occisus est, cum amicis clarioribus.* Missa etiam Romam capita sunt eorum. Sparianus in Pescen. Nigr. c. 6. *Huius caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum.* Sic Gainae caput hastili praefixum

Constantinopolim adductum fuit. Et Athenodoro Isaurorum primo; in Isauria capto decollatoque, caput eius Tursum civitatem allatum pro portis hastili fixum extabuit. Marcellinus Comes Indict. v. Anast. Aug. Col. LINDENBR.

5. *Ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, nungereque amicorum sp.*] Respexisse videtur ad Socratis dictum, de quo sic Stobaeus Sermone ccxiii. Ὁ αὐτὸς ἐπερωτῶν Κροῖσον, τί παρὰ τῆς βασιλείας ἔσχε τιμιώτατον; εἶτα ἐκείνου εἰρηκός, τὸ τοὺς ἐχθροὺς μεταλθεῖν, καὶ φίλους εὐεργετεῖν, πόσῳ μᾶλλον (ἔφη) χαριέστερον ἐποίησας, εἰ καὶ τοὺτους εἰς Φιλίαν μετετρέψωσας. * Vid. Apophthegm. Graece in Aristide p. 339. LINDENBR.

Ut prudens definivit.] Socrates, teste Themistio in Orat. ix. VALES.

6. *Rectoris Aegypti*] „Ecdiciū. — Ridiculus error Baronii Ann. T. 4. p. 36. Ista Ammiani recensens, cum vero apud Iovem Casium, inquit, esset, illuc ad eum profectos ait Ammianus rhetoras Aegypti atque de inveniendis Api spem Iuliano inieciſſe.“ Reineſius. W.

7. *Antiquis observationibus*] ritibus, cultu. W.

Mnevis et Apis.] Diodorus Sicul. lib. i. c. 21. Herodotus lib. iii. 27. 28. Strabo lib. xvii. p. 807. Aelianus Hist. anim. lib. xi. cap. x. et xi. Tacitus Hist. lib. v. Pompon. Mela lib. i. cap. 9. Plinius lib. 8. cap. 46. Solinus cap. 35. Eusebius de praepar. Evang. lib. ii. cap. i. lib. iii. cap. 3. Libanius Sophist. in Oration. de bovis laudatione, pag. 96. Macrobius Saturnal. lib. i. cap. 21. Michael. Glycas lib. ii. pag. 180. Pl. Lactantius in Stat. Theb. lib. iii. LINDENBR.

Mnevis Soli ſacratur] antiquior Apide, poſtea prae hoc neglectus. Heliopolitae pro Deo coluerunt. Aelian. Hist. animal. xi, 11. Plin. viii, 46. Jablonsky Pantheon ii, 262. II. *Sequens (Apis) Lunae poſtea et Soli.* Memphi habuit ſtabulum, ſed ambitioſum Aelian. l. i. xi, 10. Jablonsky ii, 178. II. 181. Weſſeling. ad. Diod. Sic. i, 21. p. 334. Bipont. *Genitalium ingenitarum notarum* quales novem et viginti numerabant. *Post vivendi ſpatium praeſtitutum* viginti quinque annorum. Plin. viii, 46. Solinus c. 32. Plutarchus de Ilide p. (Locum non inven. ERR.) ποιεῖ δὲ τετράγωνον ἢ πέντὰς ἀφ' ἑαυτῆς — ὁ Ἄπις, Quadratum quinquarius numerus producit a ſe — quot annos vivere ſolet Apis. — Jablonsky p. 194—198. — Sacro fonte immerſus, qui ſons quis fuerit, haud facile quis dixerit, quum ſacerdotes ipſi locum, ubi eſſet, diligentiffime celarent. Jablonsky p. 199. Cf. etiam Salmaſ. ad Solin. p. 312. W.

Nec niſi ſemel et in anno.] Huius lectionis primus auctor fuit Accurſius. Nam in Editione quidem Rom. perinde ut in Miſſ. Regio et Flor. [ac Colbert.] ſic legitur: Necatur horago nrei boſ ſem. inv. cum notis cert. offertur. quo peremptio nlier, etc. Unde P. Caſtellus hanc emendationem elinxerat, quam Gelenius quoque eſt ſecutus: Necatur. Io Innci boſ ſemina, etc. Proſius inſulle. Sic autem ſcribendum videtur: Necatur eadem hora et boſ ſemina, quae et ſemel in anno inventa cum notis cert. offertur: quo perempto, etc. Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo

haec Marcellinus noster exscripsit, et Plinius in lib. 8. cap. 46. VALES. Quum igitur adeo hic haesitetur, an tam aliena visa fuit utrique Valefio coniectura Salmafii, ut ne laudandam quidem alteruter crediderit? Certe sanctior est et eo quod editur, et eo quod ab Henrico proponitur. Eam scribit ad Solinum pag. 441. (p. m. 311. W.) esse, *accatur hora et quae et bos foemina inv. cum n. c. offertur: quo peremptio alter. etc.* quum in praecedentibus etiam maluisset *bos diversis genitalium aotarum figuris expressis, maximeque omnium.* GRON. Melius, meo sensu, Valefius. Ceterum aliter tem narrat Aelianus l. 1. Cf. Jablonsky p. 187. W.

Desertur Menaphim.] Mf. dicitur *Memph.* is. ducitur *Memph.* LINDENBR. Cf. Salmaf. ad Solim. p. 313. Jablonsky III, 191. ff. W.

Urbem praesentem praesentiaque.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendaverat: *Urbem praest. frequentiaque nuia. Aesculapii claram:* cum in Editione Rom. legeretur: *Urbem praesentiam frequentia hominis Aesculapii claram.* Quemadmodum etiam legitur in codice Regio. et Tolos. [ac Colbert.] nisi quod in Regio *to praesentiam* desideratur. Equidem hunc locum sic malim legere: *Ducitur Memphin urbem frequentem, praesentiaque nuia. Aesculapii claram.* VALES.

18. *Inductus in thalamum esse coepit sacer.]* Diodorus Sicul. lib. 1 c. 85. "Ὅταν δ' ἐὺρεθῇ, τὰ μὲν πλεῖστα τοῦ πένθους ἀπολύεται, τῶν δ' ἱερῶν, οἷς ἐστὶν ἐπιμελὲς, ἄγουσι τὸν μόσχον τὸ μὲν πρῶτον εἰς Νεῖλου πόλιν, ἐν ᾗ τρέφουσιν αὐτὸν ἐφ' ἡμέρας τετραράκοντα, ἔπειτα εἰς θαλαμῆγόν ναὺν οἶκμα περρυσμένον ἔχουσαν ἐμβιβάζαντες, ὡς θεὸν ἀνάγουσιν εἰς Μίμφιν, εἰς τὸ τοῦ Ἡφαίστου τιμένους. Plinius lib. VIII. cap. 46. *Inventus deducitur Memphin a Sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quae vocant thalamos.* lul. Solinus cap. 35. LINDENBR.

Coniecturis, apertis sigae rerum futurarum dicitur demonstrare] quod tamen nonnulli nutibus, vel corporis motibus factum dicitur. W.

Indiciis averfari videtur.] De Apidis oraculo illustre exstat exemplum apud Diogenem Laërtii f. in Eudoxo VIII, 8. 6. Sed Paulanias in Achaicis c. 22. aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cum Pharis in templo Mercurii hanc rationem captandi oraculi esse dixisset, ut accenso iure Deum ad aurem accedentes interrogarent: deinde aures sibi obturarent, donec e fano egrelli essent: ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obvio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent: sic subiungit: *τοιαύτη καὶ αἰγυπτίους ἐτίθα περὶ τοῦ Ἀπίδος τὸ ἱερὸν μαντεῖα καθίστηναι.* Sane Aegyptios in observandis vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiones fuisse docet Plutarchus de Iside. VALES. Cur timuit citare *indiciis averfari?* GRON.

Germanicum Caesarem, sicut lectum est, averfatus.] Plinius lib. VII. cap. 46. Solinus cap. 35. LINDENBR. Plinius sic: *Responsa privatis dat, e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manum averfatus est, haud multo post extincti.* W.

C A P V T XV.

2. Aminianus h. l. omnino Aegypti ambitum describit, qualis sub regibus fuit, ita ut per litora mediterranei maris ad Syrtes, interius ad Garamantas usque extendatur. cf. cap. 16. initio et in fine. WV.

Super antiquitate certat cum Scythis.] Hanc contentionem fuisse narratam legere est in lib. 2. Iustini c. 1. qui tandem concludit, antiquiores semper habitos esse Aegyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. c. 2. et Pausanias in Atticis c. 14. illud certamen inter Aegyptios et Phrygas fuisse testatur. Videbis Scholiam Apollonii ad lib. 4. v. 208.

Μήτηρ Αἰγυπτῶς προτερηγμένων οἰκῶν,

Unde et primam omnium urbem Thebas Aegyptias conditam esse scribit: cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. et Plinius in lib. 7. cap. 56. VALES.

A Meridiali latere Syrtes maiores.] Hic vero omnia fusque deque miscuit Marcellinus. Syrtes enim maiores, et Borium promontorium ab Occasu habet Aegyptus: a Meridie Elephantinen, et Merden; et Aethiopiam: ab Ortum vero Arabiam, et Syriam Palaestinam, et mare Rubrum: deuique a Septentrione mare Aegyptium: ut docent Ptolemaeus, Strabo, Orolius, alique. VALES.

Phycus et Borion promontoria sunt Cyrenaicae, Garamantes Libyam interiorem pervagantes populi. Cf. Heeren Ideen üb. d. Politik u. f. w. der alten Völker, Th. 1. p. 164. — *Catadupi* ad catarractas Nili habitantes. Plin. v. 9. WV.

Scenitas praetenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus.] Lib. xxiii. c. 6. *Scenitas Arabas*, quos *Saracenos postea ritas appellavit.* Plinius lib. v. cap. xi. Solinus cap. 36. Malchus Rhét. in Eclogis legat. pag. 73. τῆς τῶν Σκηπτῶν Ἀράβων, οὗς καλοῦσι Σαρακηνούς. Ex his Erembos vel Troglodytas potissimum Saracenos vocatos, Eustathius scribit in Dionysii periegesin, pag. 28. LINDENBR. Cf. etiam xiv. 4. et Ind. 1. WV.

Isiaco dist. mari quod q. nom. Parthenium.] In Regio codice *Isiaco* scriptum reperi. In Editione Rom. [et in Ml. Colbert.] *Isiaco*. Primus Gelenius vulgatae lectionis auctor fuit, qui de Isico sinu hunc locum intellexit: cui favere videtur alter Marcellini locus c. 16. §. 9. ubi dicit: *Cum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, etc.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Aegypti collocat, Libyco ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, ubi φαιόν θάλατταν, quod est mare Libyco,*) aliis παρθένιον κόλπον dici auctor est: cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium. *Sed Marcellino adstipulatur Cyrillus in vita S. Euthymii. *Ille autem* (inquit) *cum Ioppe venisset, et quoddam adscendisset navigium, quod petebat Corycum: ubi fuit in ipso mari Parthe-*

*) Non Libyco, sed vel Aegyptium, vel potius Libyco simul et Aegyptium intelligendum putat V. D. in Miscell. Obs. Estavis T. v. P. 3. p. 71. WV.

nico, etc. Et Gregor. Nazianz. in Oratione 19. Παρθενὸν πύλαγος vocat, quod est circa insulam Cyprum. Gregorius Presbyter in vitā Nazianzeni, et vetus auctor vitae S. Stephani junioris capite 16. Παρθένος nominant. VALES. Cf. Hemsterhuf. in Miscell. Obfl. Batavis T. v. P. 3. p. 71. W.

3. *Super benivolo omnium flumine Nilo.*] Sic Mf. Flor. nam in vulg. desiderantur verba haec, *benivolo omnium flumine*. Quae tamen ut in laudes Nili scripta, non sunt omittenda, Diod. Siculo consentiente, ad cuius imitationem dicta videntur lib. 1. c. 36. Ταῖς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαις ἐπεβάλλει (Nilus) πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμούς. LINDENB.

Quem Aegyptium Homerus appellat.] Homer. Odysl. δ. 477. et Eustathius in eund. pag. 173. Strabo lib. 1. pag. 27. (29. Almel.) Ambrosius Episcop. de Abraham. lib. 11. cap. 10. LINDENB.

4. *Origines fontium Nili.*] De Nilo, eiusque inundationum causis, vid. Herod. lib. 11. c. 19. 20. Diodorus Sicul. lib. 1. c. 36. Strab. lib. xvii. p. 789. Almel. *Lucanus lib. x. v. 194—350. Plin. lib. v. cap. 9. Solinus cap. 35. Philostrat. in Iconib. Heliodorus lib. 11. et ix. Theophylactus Simocat. lib. 7. pag. 306. Zonar. in Severo pag. 216. Scholiast. Apollon. lib. iv. num. 23. LINDENB.

Origines fontium — posteræ quoque ignorabunt aetates] In quo tamen tua te sefellit illivatio. Quos enim initio seculi decimi septimi (1618.) Püzins c. familia Iesuitarum detexerat Nili fontes, eosdem nuper Brucius eodem loco iuvenit. v. Itinera eius ed. Lips. Germ. P. III. p. 576. et Blumenbachii notas ad eundem P. v. p. 269. W.

6. *Erigi*] origi. Similiter xvi, 12. erigebantur crassi pulveris nubes. W.

7. *Prodromis*] praecursoribus. *Etesiarum* Plinius II, 47. XVIII, 28. W.

Spiritu controverfo.] Salmasius ad Solinum pag. 422. (p. m. 300. W.) diserte hic corrigendum monet *contra versus*; sed ut opinor contra veterem scripturam Mistorum; quam praestat retinere, et si eadem sententia. vide supra. c. 8. §. 2. GRON.

Spiritu controverfo.] vento ab offiis Nili vehementius insurgente. W.

8. *Rex autem Iuba Punicorum confusus textu librorum.*] Non armis magis, quam litterarum studiis praecluis olim Africa. Atque ut belli monumenta plurima restant, sic doctrinarum quoque indicia non pauca: quibus etiam ipsi Romani uti non erubuerunt. Laudantur libri Punici a C. Sallustio in bello Iugurth. c. 17. *Ut ex libris Punici, qui Hiempsalis Regis dicebantur, interpretatus nobis est.* Solinus cap. 34. *Hoc affirmant Punici libri, hoc Inham Regem accepimus tradidisse.* Idem cap. 55. *In hac et Archelai Regum libris editum est.* *Tatianus adversus Graecos: Ἰόβας περὶ Ἀσσυρίων γραφῶν, παρὰ Βηρώτου Φησὶ μεμαθημένοι τὴν ἱστορίαν. εἰς δὲ αὐτῶν βιβλοὶ περὶ Ἀσσυρίων δύο. Hinc est, quod Bersi sectatorem Iubam Tertullianus appellat in Apolog. et Aelianus de Animalibus lib. 9. c. 58. Athenaeus Deipnosoph. lib. 3. p. 83. B. Ἰόβαν τῶν μακροεσίων βασιλείᾳ ἀνδρὸς πολυμαθέστατον vocat. Citatur porro Iuba hic, quantum in praesentia-

rum

tum memini, a Philostrato in lib. de Vita Apollon. *Athenaeo Deipn. lib. i. p. 15. A. *Plinio Hist. or. Natural. Servio in Virg. Aeneid. vi. 833. Plinii verba haec sunt lib. 5. cap. 1. *Iuba Ptolemaei pater, qui primus utrique Mauritaniae imperavit, studiorum claritate memorabilior quam regno.* Deque eo ita Festus Avienus in Ora marit.

*Octaviano Principi inceptissimus,
Et literarum semper in studio Iuba.*

Ita Magonis Poeni, quem Dionysius transtulit, *ut Varro testatur de Re Rustica lib. 1. cap. 1. *ei Hannonis, cuius περὶ πολέμου Ἀβύνης adhuc exstat, auctoritate non raro *veteres* utuntur. *Cicero de Oratore lib. 1. Marcianus Heracleota p. 96. *Plinius in Hist. or. Natural. Solinus cap. 55. (quem secutus est nos. W.) Pomp. Mela lib. iii. c. 10. *Rei Veterinariae Scriptores Graeci. LINDENB.

Rex autem Iuba.] Hic est Mauritaniae Rex, filius eius Iubae, qui cum Scipione in Africa adversus Iulium Caesarem infelicititer pugnavit: ipse in Caesaris triumpho ductus, postea in amicitiam Caesaris Octavianiani adscitus, paternum regnum recepit, teste Plutarcho in Caesaris vita, et Appiano in lib. 2. de bellis civilibus c. 101. De eo Suidas. VALES. Cf. etiam Dio Cassius 11, 15. Valesius de Critica in Emendat. a Burmanno editis p. 177. Sevin in Mem. de l'Acad. des Inscri. T. iv. p. 457. ff. Wernsdorf in Excursu I. ad poetas lat. minores T. v. P. 3. W.

9. *Ad cataractas, id est praeeruptos scopulos.]* At id non placet doctissimo viro (Salmasio) qui Marcellinum nostrum in Exercitationibus suis (ad Solinum p. m. 298. W.) acerbè reprehendit. Sed tamen ferri potest interpretatio Marcellini. Certe Eustathius in Dionysium non aliter interpretatur: καταρράκτας, αἰτ, ἡ γοῶν καταδούπουσ καὶ κρημνοῦς: et paullo post: καταρράκτας δὲ λέγουσιν οἱ περὶ τοῦτῃ τόποι, οὓς οἱ ποταμοὶ ἀναχωρίζοντας τὸν ποτὸν εὐρόντες ὑπερβαίνουσιν, etc. Idem in lib. ult. Iliados notat καταρράκτας dici μέρος ποταμῶν, οἱ διὰ πετρῶν καταρράσσονται. Denique vetus scriptor apud Suidam cataractas in Hist. or. ait esse scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Sed tamen explicationem Aristidis equidem praetulerim, qui in Aegyptiaca cataractas sic definit, ἡ διὰ τῶν ὄρων τοῦ ποταμοῦ κατὰ βασις, id est descensum, seu defluxum Nili per montes; et 36. fere cataractas in Nilo esse testatur. Eodem modo οὐράνου καταρράκτας dicuntur in sacris litteris: et Helychius, καταρράκτης, inquit, ὄχτος, ὕαξ. VALES. Verba id est praeeruptos scopulos glossēma sunt, quod iam viderat Reinesius. W.

Ruit potius, quam fluit.] Solinus c. 32. Cum primum occurrentibus scopulis asperatur, tantis agminibus extollitur inter obiecta rupium, ut ruere potius quam manare credatur. LINDENB.

Aetos] Wesseling. ad Diod. Sic. i. p. 330. coniicit, legendum fortasse Aetos, quoniam ipse Nilus olim Aetos nominatus sit. W.

Accolns usu aurium fragore assiduo diminuto, necessitas vertere solum.] *Cicero in Somnio Scipion. c. 5. Ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, COMM. IN AMMIAN. I. Ii

ea gens, quae ad illum locum incolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi cret. LINDENBR.

[Necessitas vertere solum ad editiora coëgit.] Lego ad. quietiora. Ex Seneca videtur locus desumptus, l. 4. Natur. Quaest. c. 2. Obiis assiduo fragore auribus et ob hoc sedibus ad quietiora translatis. Idem in Epist. 56. Quamvis audiam genti cuiusdam hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Plinius lib. vi. cap. 29. Philostratus in Vita Apollon. lib. vi. cap. 14. LINDENBR.

[Ad editiora coëgit.] Sic primus emendavit Gelenius, cum in prioribus Editionibus perinde ac in Mss. legeretur, atque Editiora coëgit. Sed ipsemet in Epistola quam Hieronymi Frobenii nomine Editioni suae praefixit, emendationem suam retractavit. Ait enim scribendum videri, ad quietiora coëgit: quam scripturam vulgatae equidem longe antepono. VALES.

10. Per ostia septem electatur.] In nominibus ostiorum non consentiunt scriptores; quod enim Noster *Heracleoticum* appellat, id aliis est *Canopicum*, vel *Naucraticum*, — *Phatniticum* aliis *Phatmeticum*. Cf. Salmas. ad Solin. p. 338. W.

[Aquis ext. adiutus dilatatur.] In Editione Rom. *delectatur* excusum est. Unde Castellus vulgatam hactenus scripturam exculpfit. In Vaticano tamen, et Florent. [ac Colbert.] codicibus legitur, *electatur*; in Regio et Tolos. *elabitur*. VALES. Sed et Vatican. *Auctiore*. *υποκρον*.

Praeter amnes plurimos, quorum praecipui sunt Astaboras et Astolabas. Strabo xvi. p. 786. Almel. Ex alveo auctore primario. W.

[*Bolbiticus*.] Sic ostium illud appellat Mela: Plinius et Ptolemaeus Bolbitinum a Bolbitine urbe Aegypti, cuius meminit Stephanus Byzantius. *Βολβιτίνη*, inquit, *πόλις Αιγύπτου. τὸ ἐθνικὸν Βολβιτινῆς καὶ Βολβιτινός*. ἔνθεν καὶ Βολβιτίνον ὄρεμα. lege στόμα. [in Mf. Colbert. legitur *Bucente*.] VALES.

[*Phatniticus*.] Rectius in Editione Basiliensi legitur *Phatniticus*. Ita enim ostium hoc appellat Plinius, et Diodorus Siculus in lib. 20. quamquam in Diodori editis exemplaribus corrupte *Φαγητικὸν στόμα* perscribitur. Strabo Phatnicum dicit. Sed cum a Phatnitae Praefectura dictum esse videatur, malim equidem Phatnicum scribi. Mela tamen et Ptolemaeus Pathmiticum vocant, quemadmodum hoc in loco scriptum habent codex Regius et Flor. cum Editione Augustana, [et Mf. Colbert.] VALES.

11. Meroe] insula ad Aethiopiam pertinens, satis ampla, in qua eiusdem nominis urbs est. — *Delta a triquetrae literae (Δ.) forma signatius* (cf. xxix, 1.) appellata. W.

12. Cum autem Sol — in libram] Circa solstitium aestivum usque ad aequinoctium autumnale. W.

13. Ita est noxius, ut infructuosus] Ammianus inverso ordine particulas ita et ut usurpat, alii in tali contextu *tō ut* priori ponunt loco. W.

[*Cubitis* xvi.] Ad emetienda Nili incrementa in urbibus praefertur Memphi et Syene, mensurae erectae, eundemque usum et

Sphinges habuisse perhibentur. Reinesio observante Iulianus Ep. 50. ad Ecdicium, qui fuit Praef. Aegypti a. 562. XII. Cal. Oct. Nilum xv. cubitorum altitudine fuisse dicit. W.

Solus fluminum auras nullas inspirant.] Obscurius dicta, quae nescio an recte ita intelligam: tauri molli declivitate incedit, ut ne ventulum quidem moveat. W.

14. *Et in aridis quidem capreoli vescuntur et bucali.*] Verior videtur lectio, *capreoli vescuntur et bubali*. *Bubali*, boves sunt silvestres. *Hlidor. Orig. lib. 12. cap. 1. *Bubali vocanti per derivationem, quod sint similes boum, ideo indomiti, ut prae ferente iugum cervicibus non recipiant. Hinc Africa procreat.*

Agathias lib. 1. ταῦρος αὐτῷ ὑπαντιάζει, μέγας τε καὶ ὑψίκερος, οὐ τῷ τιθασσῷ δῆπου τοῦτω καὶ ἀγοτῆρι, ἀλλ' ὑλονόμος καὶ ὄρειος, καὶ τοῖς κίρασι τὸ ἐντίπαλον διαφθείρων. ΒΟΥΒΑΛΟΤΕ, οἶμαι, τὸ δὲ τὸ γένος καλοῦσι. Auctor Martyrii B. Genovesae, *bubalum* eundem esse ait, quem Germania *urum* vocat: ut Glossarium vet. *Urus*, Βούς Γερμανός. Macrobi. *Saturn. 6. c. 4. * *Uri Gallica vox est, quoniam feri boves significantur.* *Aimoinus lib. 1. * Philostratus Βούργου appellat: cuius verba Ammiano lucem dabunt, lib. vi. cap. xii. de Vita Apollonii. Igitur cum de aliis Nili mirabilibus dixisset, sic porro addit: ἑλαφοὶ δὲ καὶ δορκάδες, καὶ σφρουδοὶ, καὶ ὄνοι, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, ἐωρῶτο, πλεῖστα δὲ οἱ βόαργοι τε, καὶ οἱ βούτραγοι. ζύγεται δὲ τὰ θηρία ταῦτα, τὸ μὲν ἐλάφου τε καὶ ταύρου, τὸ δὲ, ἀφ' ὧν περὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἤρξαμε. LINDENBR.

Capreoli vesc. et bucali.] Assentior Lindenbrogio, qui legendum esse monuit *bubali*; atque ita in codice Regio superscriptum est. Certe capreoli cum bubalis fere iungi solent: ut exempli gratia in Deuteronomii cap. 14. apud Herodotum in lib. 4. c. 192. Aristotelem in 3. de animalibus, et Strabonem in 17. Inde apud Helychium βούβαλος seu βουβαλῆς, δορκάδων esse dicitur, et Plinius in lib. 8. c. 15. nasci ait in Germania bifontes, et uros, quibus imperiti bubalorum nomen imponant, cum tamen bubalos gignat Africa vituli potius cervive quadam similitudine. Bubalorum, quibus Aegyptus abundat, meminit etiam Palladius in Lausiaca, de Macario loquens Alexandrius, [et in vita Ioh. Chrysost. P. Pitheosus ad oram Ammiani sui legit etiam *bubali*.] VALES. Sed et ita Salmasius ad Solin. p. 250. (p. m. 165. W.) GROX.

Capreoli] capreae parvae, (*Antilopae Gazellae*) — *Bubali* qui antiquioribus non sunt uri, bifontes (Büffel) sed cervis magis adnumerandi. W.

Pisturnicia] Vulg. *Bisturnitania*. Vid. P. Pitheoi I. C. Advers. lib. 1. cap. 10. LINDENBR.

Pisturnitia.] In Regio [et Colbert.] codice *pisturnicia* legitur. Quare non dubito, quin vera sit P. Pitheoi doctissimi viri coniectura, qui *Spinturnicia* emendavit (in Adversar. 1. to. p. 37.) ex Plauti Milite: ubi sic ait Palaestrio Act. IV. Sc. 1. v. 42.

Pithectum haec est prae illa, et Spinturnicium.

Ad quem versum sine dubio allusit noster Marcellinus. Nec displicet coniectura Cl. Salmasii, qui in tom. 1. ad Solinum (p. m.

267. W.) Spinturnicia per deminutionem seu ὑποκορισμὸν a Spinturnice deduci adnotavit: Spinturnicem autem esse, quam Graeci dicunt σφιγγα. Ut enim ab ὄρνυξ Latini fecerunt coturnix, ita a σφινγὲ spinturnix. VALES.

Spiturnicia] sunt finiarum genus. cf. Lichtenstein de simiarum formis. Hamb. 791. p. 28. W.

15. *Crocodylus* ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes aialum.] Plinius lib. viii. cap. 25. *Crocodylum habet Nilus, quadrupes malum, et terra pariter ac flumine infestum. Unum hoc animal terrestre linguae usu caret, unum superiore mobili maxilla imprimit morsum; alias terribile, pectinatim stipante se dentium serie.* Similia Solinus cap. xxxv. Et ex Graecis Herodotus l. ii. c. 68. Diodorus Sicul. l. i. c. 35. Aelianus, et si qui porro, quos brevitatis causa omitto. LINDENBR.

Maxillam superiorem commovens.] Aristot. de Anim. lib. i. cap. 11. Κινεῖ δὲ πάντα τὰ ζῶα τὴν κάτωθεν γένυν, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. οὗτος γὰρ τὴν ἄνω μόνον. * Quem locum Antigonus descripsit Historia Paradoxa sive in Histor. Admiranda pag. 134. (p. 120. ed. Beckmann.) Πάντα τὰ ζῶα κινεῖν τὴν κάτω σιαγόνα, πλὴν τοῦ ποταμίου κροκοδείλου. τοῦτον δὲ μόνον τὴν ἄνω. Quae ex Aristotele desumpta sunt, apud quem ipsissima verba habentur. * LINDENBR.

Crocodylus] inter lacertas maxima. *Lingua carens* — sic plures veteres ex vulgi rumore, sed falso: lingua enim facile in oculos incurrit. Wesseling ad Diod. Sic. T. i. Bipont. p. 363. Nec magis verum, quod sequitur, *maxillam superiorem commoveri solum*, quod refellitur ab iis, qui crocodili sceletum diligentius contemplati sunt. v. Buffon *Naturgesch.* v. p. 130. et Beckmann ad *Antigon.* Caryst. p. 120. W.

Ordine dentium pectinato.] Sexaginta dentes crocodilum habere Aelianus scribit de Animal. lib. x. cap. 22. Herod. ὀδόντας δὲ μεγάλους καὶ χαυλιόδοντας. Diodor. Sicul. l. i. c. 35. Ὀδόντες ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπάρχουσι πολλοί, δύο δὲ οἱ χαυλιόδοντες, πολὺ τῷ μεγέθει τῶν ἄλλων διαλλάττοντες. Aristotel. de Animal. lib. ii. cap. 10. LINDENBR.

Ordine dentium pectinato.] Solinus et Plinius de crocodilo: *Stipante se dentium serie pectinatim*, Achilles Tatius in lib. 4. de Clitophonis amoribus, pag. 108. (p. 273. ed. Salmaf.) ubi crocodilum luculente describit: ὀδόντες δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ πλείστον τεταμένοι. Φασὶ δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν, ὅσας ὁ θεὸς εἰς ὅλον ἔτος ἀναλαμβάνει τὰς ἡμέρας. *Dentes multi et in longam seriem extenti. Alii nonnulli tot esse quot anni dies.* nempe 360. Ex quibus corrigendus esse videtur Aelianus in lib. x. de Animalibus. VALES.

Ova edens fetus anserini similia.] Herodotus lib. ii. c. 68. τὰ ὡὰ χηνίων οὐ πολλῶ μετρίῳ τίχτει. Aristot. de Animal. lib. i. cap. 33. Plin. *Parit ova quanta anseres.* Solinus, *qualia anseres edit ova.* Et *fetus anserinos* dixit, ut *fetus gallinaceos* Apuleius Miles. lib. ix. Sic Ammian. lib. xxiii. cap. 6. *fructuaril arboreique fetus.* Et eod. *ardorum fetus.* LINDENBR.

Ova edens fetus anserini sim.] Sic emendavit Gelenius, inepte ut apparet. Neque enim crocodilus ova edit fetibus anse-

rum, sed ovis anserum similia. Rectius itaque in codice Regio et Editione Rom. legitur: *Per ova edens fetus anserinis similia*. [In Colbert. Mf. *perovedens foetus anserinis similia*.] VALES.

16. *Ad cubitorum enim longitudinem decem interdum ex-
tentus.*] Ad multo maiorem etiam, et ut ait Diodorus Siculus lib. 1. c. 35. sedecim cubitorum longitudinem: 'Ο μὲν προκόδει-
λος ἐξ εὐλαχίστου γίνεται μέγιστος, ὥς ἂν ὡς μὲν τοῦ ζώου τοῦτου
τίκτοντος τοῖς χηνέοις παραπλήσια, τοῦ δὲ γεννηθέντος αὐξομένου
μῆχρι πηχῶν ἑκαίδεκα. Ad septemdecim et quod excurrit Ari-
stot. ulnas pervenire ait. Herodotus II, 68. *ἑς ἑπτακίδεκα πή-
χους, καὶ μείζων ἔστι.* Plin. VIII, 25. *Magnitudine excedit ple-
rumque duodeviginti.* Solinus c. 32. *Plerumque ad viginti
ulnas magnitudinis excrevit.* Philarchus viginti quinque cubito-
rum dicit visum fuisse: alium regnante Amalide sex et viginti ulnas
excessisse. Aelianus Histor. Animal. lib. 17. cap. 6. LINDENBR.

Ad cubitorum en. longit. decem.] In Augustiana Accursii Edi-
tione legitur XVIII. cui scripturae suffragantur Herodotus ac Pli-
nius. At Diodorus in lib. 1. c. 35. usque ad cubitos XVI. cro-
codilum ait crescere. Quidam etiam dixere solum eum ex cun-
ctis animalibus crescere quamdiu vivit, telle Aristotele ac Plinio:
vivit autem diutillime. VALES.

Diebus humi vescitur.] Sic emendavit Castellus, cum in Edi-
tione Rom. esset excusum, *diebus humi vehetur*: quemadmo-
dum in Mf. Florentino [et Colbert.] At in codice Reg. *vepera-
tur* scriptum reperi, et eadem manu superscriptum *repiatur*. Ego
vero libentius scriberem *versatur*. VALES. Sed quae oppositio
inter quiescere et versari, quam videtur captare Ammianus vo-
luisse? Vicinum quoque est *venatur*. GRONOV. Ego nec Vale-
siana correctione, quae eadem Salmasii est ad Solin. p. 313. nec
Gronoviana opus esse puto. *Vescitur* est: nutrimenta quae-
rit. W. Ex codicum scriptura suspicor legendum esse *vaporat-
ur*, i. e. apricatur, egressus quippe ex aquis *confidentia entis*.
Coniecturae meae aliquantum favet Plinius H. N. VIII, 25. cro-
codilum narrans dies in terra agere, noctes in aqua, *teporis*
utrumque ratione. ERF.

Ut etius terga — perforentur.] Salmas. ad Solin. p. 315.
tergoris malebat et *perforetur*. Sic etiam Reinsius. W.

17. *Foedere quodam castrensi induciis. Caerimontofos, se-
stos, solleones.* W.

Natales celebrant Apis.] Mf. Flor. et Stephan. *Natales ce-
lebrant Nili.* Sed vulgatam lectionem tuerent Solinus et Plinius
Natural. Histor. lib. 8. cap. 46. LINDENBR.

18. *Fortuita naturali, sua morte, XXXI, 2, 22.* W.

Suffectis alvis mollibus.] Malim, *alvi mollibus*: (Sic et Sal-
mas. ad Solin. p. 317. W.) et Ammian. *alvi mollia* dixit, ut *tenera
ventrium* Solinus c. 32. *Delphines crocodilos studio eliciunt
ad natandum, demersique astu fraudulento tenera ventrium
ubternatautes secant et interimunt.* LINDENBR.

Dorsualibus cristis.] Solinus c. 32. *Dorsa ferratas habent
cristas*: ad imitationem Plinii: *Dorso tamquam ad hunc usum
cultellata inest pinna.* LINDENBR.

Dorsualibus crustis.] Miror has crustas tamdiu placuisse viris doctis, quum diu est quod Salmasius ad Solinum pag. 447. (p. m. 317. W.) *crists* corrigendum monuerit, quam vocem ex Solino imitatus est Ammianus, et sola rem bene explicat, et agnoscit Lindenbr. Ubi etiam pag. praecedente monuit sane mox legendum *contuens enhydrus*. CAON. Utrumquò ego reponui. W.

19. * *Trochilos avicula brevis.*] Totus hic locus iisdem fere verbis apud Solinum exstat cap. 32. * LINDENBR.

Trochilus avicula brevis] minimae molis, refertur enim ad mellifugas (Colibri) Leske Naturgesch. p. 298. W.

Hydrus ichneumonis genus.] Crocodili et ichneumonis odium, praeter iam saepius dictos Auctores, narrat quoque Strabo lib. 17. pag. 812. Almel. Eusebius de praepar. Evang. lib. 11. cap. 1. Aelianus de Animal. lib. viii. capite 25. * Theophilus Alexandr. de natura hominis f. 7. Τὸ ὄργιον ὅλος τήρει τὸν προκόδειλον, ἕως ἂν ἴδῃ αὐτὸν ἡδέως καὶ ἀμειψίμως ὑπνώσαντα, καὶ τὸ στόμα ἀνεωγμένον ἔχοντα· καὶ τότε εἰσπρήσας εἰσέρχεται διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ, καὶ διαβήξας τὴν γαστέρα αὐτοῦ ἐξέρχεται, καταλιπὼν αὐτὸν νεκρόν. Vide Anniogonum in Historia Admiranda pag. 126. cap. 23. * LINDENBR.

Hydrus ichneumonis genus.] Est quidem hydrus νεῖλου θρίμμα, ut scribit Aelianus in principio Variarum hist. Cedrenus ad annum xviii. Mauricii, hydrim appellat, et hylam aliter vocari scribit, canis specie. Sed tamen cum hydrus genus sit serpentis aquatici, et haec omnia ex Solino Marcellinum hausisse constat, malim *enhydrus* legere. Sic enim ait Solinus c. 32. Quod *enhydrus conspicatus alterum ichneumonis genus, penetrat belluam, populatisque vitalibus erosa exit alvo*. Enhydrum etiam vocat Isidorus in lib. 9. Originum, ex Solino, ut solet. ἔνυδρον vocare videtur Herodotus in lib. 2. et 4. Aristophanes in Achamenibus *ἰκτίδας, ἐνύδρους, ἐγγέλεις κωπαίδας*. et Helychius enhydrum ait esse animal amphibium, simile castori. VALES.

Ichneumonis genus.] Hunc fere mustelam quae gallinis insidiatur, similem ello, ait Nicander in Theriacis v. 195. ubi et *ἰχνευτὴν* vocat, perinde ac iue Herodotus in lib. 2. c. 67. ὡσαύτως δὲ τῇσι κυσὶν οἱ ἰχνευταὶ θάπτονται. Recte in Glossis Helychii, *ἰχνευταὶ οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι*. Ichneumona marem dici, *ἰκτίδα* seu mustelam dici feminam, scribit Artemidorus in lib. 3. Vide Athenaeum in lib. x. VALES.

Ichneumon, Pharaonis mus etiam dictus, quem viverris accensere solent. v. Leske l. l. p. 176. — *Vitalibus* intestinalis xv, 3. dilancinatis dilaceratis. Cui fabulae tamen non amplius habetur fides, ex quo hoc animal novimus in viscera quasi Crocodili saevire eo, quod ova eius areis condita indaget atque exfugat. W.

20. *Per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo.*] Ita Plinius quoque et Solinus: at Aelianus sexaginta tantum dies ponit, Histor. Animal. lib. x. cap. 21. LINDENBR.

21. *Hippopotami quoque.*] Vide Herodot. lib. 11. c. 71. Diodorus Sicul. lib. 1. c. 35. Plin. Histor. Natural. lib. viii. capite 25. Solinus capite xxxv. LINDENBR.

Ad speciem equorum bifidas hab. ungulas.] Immo vel hoc maxime differunt ab equis hippopotami, ut recte notat Achilles in lib. 4. de Clitoph. ἔστι μὲν ἵππος τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας, πλὴν ὅτι σχίζει τὴν ὀπλὴν, etc. Quod ad ventrem pedesque attinet, equus est, nisi quod bifidas habet ungulas. et Plinius in lib. 8. *Ungulis bifidis qualis bubus.* Ex quibus apparet malo hunc locum a Gelenio esse suppletum. In Editione Rom. et codice Regio, [Colbert.] *ac Tolol.* scriptum reperit: *Ad speciem equorum bifidos caudasque breves.* et ad oram Regii exemplaria antiquarius defecere aliquid sibi videri adnotavit. *Legendum puto: Sagacissimi ad speciem equorum, bifidi, caudisque breves.* VALES. Tangit hunc locum et Salmastius ad Solin. pag. 455. (p. m. 325. W.) sed quum aut non viderit veterem in multis lectionem, aut non attenderit, nihil placitum profert. Quod si ridicula prorsus videre ayes, consule auctorem dissertationis tertiae de praestantia numism. (*Spanhemium*) pag. 130. et seq. GRON. *Hippopotami* (Nilpferd) *ad speciem equorum*, quae tamen ad taurinam propius accedit. Ex sono equorum hinnitui simili nomen accepere. Blumenbach ad Brucii Iter P. v. p. 272. Optimo delinasse hoc animal dicitur Sparmann Reisen Tab. 14. W.

Caudasque breves.] Achilles Tattius in lib. 4. οὐρὰ βραχεία καὶ γλή. Cauda, inquit, brevis et glabra. Reliquam eius descriptionem ibidem vide, sane accuratam, et ut ab homine Aegyptio, id est oculato teste, dignam fide. Adde et P. Gillii viri diligentissimi descriptionem. VALES.

Interim] saltem. W.

22. *Otium circumspicit*] tempus observat. quo homines nulli sunt in agris. *Laxata copia*, si tuta omnia videt. W.

Aversis vestigiis disting.] At Solinus aversum pergere ad passum ait: et Plinius in lib. 8. *Depascitur*, inquit, *segetes destinatione ante determinatas in diem, et ex agro ferentibus vestigiis:* et Nicander in Theriacis elegantissimis versibus: (v. 469. 70.)

Τόσσον ἐπιστείβων λείπει βυθὸν, ὁσάτιόν περ
Ἐκνέμεται γενέσσει, παλίσσεται ὄγκον ἐλαύνων.

Vide Aelianum in libri v. de Animalibus capite 53. VALES.

Dissecta saginata distinguit confundit tramites multos, quibus fallat persequentes. W.

23. *Exsectos*] demorfos. *Quamdiu donec in cicatrices convenient* coeant plagae vulnera. W.

24. *Has monstruosas antehac raritates in beluis, in aedilitate Scauri*] Plinius lib. viii. cap. 22. Solinus cap. 32. LINNENB. *Monstruosas raritates in belluis rara monstra belluarum.* W.

Patris illius Scauri, quem defendens Tullius] Cicero in Orat. pro M. Aemilio Scauro, in cuius fragmentis haec leguntur p. 3915. ed. Verburg. W.

Nunc inveniri nusquam possunt.] Hippopotamos in Nilo defecisse testatur etiam Themistius, qui Marcellini nostri aetate vi-

xit. Is enim in Orat. x. sic ait: καὶ δυσχεραίνουмен ἐξηρημένων ἐκ λιβύης μὲν ἐλκφάντων, ἐκ θετταλίας δὲ λεόντων. ἐκ δὲ τῶν ἐλῶν τῶν περὶ τὸν νεῖλον τῶν ἰππῶν τῶν ποταμίων. Et moleste ferimus, quod defecerint in Africa quidem elephantii, leones in Thessalia, in paludibus autem circa Nilum hippopotami. Ceterum Romani id eapropter moleste ferebant, quod in amphitheatrali spectaculo huiusmodi belluas amplius non videbant. Nonnus tamen, qui multum ab Ammiani laeculo absuit, hippopotamos adhuc sua aetate vivos esse significat, cum in lib. 26. v. 238. dicit:

Οἷος ἐμοῦ νεῖλοιο θειρεγενὲς οἶδμα χαράσσων etc. VALES.

Etiam nunc, in inferiori saltem Aegypto, rarius conspiciuntur. W.

Blemmyas] Aethiopiae populum. W.

25. *Ibis sacra est.*] Herodotus lib. ii. c. 65. 75. Diodorus Sicul. lib. i. c. 83. et 87. Aelianus de Animal. lib. ii. cap. 38. LINDENBR.

Ibis ciconiarum genus sacra est in Diis habetur. *Innocua* λαιότης pro utilissima. W.

Nidulis suis ad cibum suggerens ova.] Non. Marcellus: *Nidos non solum domicilia avium, sed etiam fetus earum Virgilio auctore dicere possumus.* Georg. 4. v. 17.

— — *ipsaeque volantes*

Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.

Glossar. Νεοσσός, *Nidus, pullus.* Et cum Ammiano planissime facit Solinus: *Alas est Ibis: en serpentum pabulatur ova, gratissimamque ex his escam nidis suis desert.* LINDENBR.

26. *Venena malignantes*] acuentes. W.

Per rostra edere fetus.] Cl. Aelianus de Animal. lib. x. c. 29. LINDENBR.

Per rostra edere fetus (imo etiam coitum exercere) accipimus. Quam fabulam ab Aristotele de generatione iii. 6. et Plinio x. 12, explosam in scenam iterum produxere Aelianus hist. anim. x. 29. et cum Solino Ammianus, qui, si quid singulare, non fabulosum tamen do Ibi vellet asserre, clysteribus alvum purgandi auctores Aegyptiis eos fuisse poterat memorare, in quo praeceuntem habebat ipsum Ciceronem de Nat. Deor. ii. 50. W.

Proeliis superatos aëriis vorant] Brucius in Itinere p. 175—181. negat multitudinem serpentum in Aegypto; proelia igitur Ibis aëria nonnisi olim locum habuisse, ubi lacus plures in terris interioribus per ductos e Nilo canales exstiterint, qui cum postea collapsi sint, serpentes etiam et viperas evanuisse. Ibinque in patriam Aethiopiam revertisse, ubi nunc appellatur *Abou Hannes* (pater Iohannes). W.

27. *Basiliscos*] in Cyrenaica praesertim obvii, nomen traxere a macula alba in capite, ad diadematis formam. Plura, si lubet, vide ap. Plin. H. N. viii. 21. — *Amphisbaenas* ita dictas, quod et prorsum et retrorsum corpus movent. — *Scytalus* in longum, baculi instar, porrectas. W.

Acontias.] Acontia serpentis genus Plinio dicitur iaculus, necnon Lucano, *iaculique volucres.* Videndus Nicander. LINDENBR.

Dipsadas] quarum morsus magnam sitim excitat. W.

Magnitudine et dec. asp[er]is f. superemin.] Magnitudinem aspidis testatur etiam Nicander in *Theriacis*, ubi aspidem luculente describit, v. 168. ff.

Ἡς ἦτοι μήκος μὲν ὁ κύντατον ἔτρεφεν αἶα
Ὀρχυίη μετρητόν· ἀτὰρ περιβάλλεται εὖρος
Ὀσσαὶν τ' αἰγανέην δορυτοξόος ἦνυσσε τέκτων.

Galenus quoque in lib. de theriaca ad Pisonem, longam ei cervicem tribuit, quam eo usque extendit, quoad venenum in viatores facile possit inspuere: quod quidem et Nicander ibidem testatur, et Lucanus in 9. 702.

Aspida somniferam tumida | cervice levavit.

* Certe Aelianus in libro 6. aspidem quasdam ad v cubitorum longitudinem ait pervenire. VALES. Aspidem Schneiderus in Lexico Graeco-Germ. eam fortasse existimat esse, quae pons cervicem viri ocularis similitudinem offert, (Brillenschlange.) W.

Numquam sponte sua fl. egreditur Nili.] Ex Luciano id sumptum videntur Marcellinus, sed eius locum minime intellexit. Sic enim ait in lib. 9. v. 704.

*Ipsa caloris egens, gelidum non transit in orbem
Sponsa fun. Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycae mortes, et fecimus aspida mercem.*

Quibus versibus non id dicit Lucanus, aspidem numquam egredi Nilum; quippe eam in desertis Libyae reperiri affirmat: sed dumtaxat ait eam numquam sponte sua ex Libya et Aegypto in alium orbem migrare: ac perstringit avaritiam mercatorum veneni, qui eam serpentem in Europam invexerint. VALES.

28. *Sunt Therma lutra, quae Cythrus indigenae vocant.]* Haec verba primus huc (ante *Templn*) insulsi P. Castellus, quae Sig. Gelenius ex Editione sua merito ablegavit: quippe cum ab omnibus Mss. codicibus, et ab Editione Rom. absint. Et sane ab hoc loco prorsus aliena sunt. Sed ne quis scrupulus supersit cuiquam, locum aperiā, ex quo ea huc transiit P. Castellus. Scribit enim Herodotus in lib. 7. ad fauces Thermopylarum esse Therma lutra seu calidas aquas, quas indigenae Cythrus appellant. Ἐστὶ δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λουτρά, ἃ κύνθρους καλεοῦσι οἱ ἐπιχώριοι, etc. Ex hoc loco apparet hausisse Castellum: qui si fraudem suam occultam semper fore putavit, stolidus profecto fuit: sin, cum probe sciret rem aliquando in lucem esse venturam, nihilominus tantum facinus est ausus, nae ille gnaviger impudens fuit. VALES.

Diuturnas surgendi difficultates] longum iis exstruendis impensum tempus. W.

Herodotus docet ultra omnem multitudinem quae humanis confici potest.] Sic quidem in omnibus, quos vidi, libris legitur: cum tamen certum sit Ammianum scripsisse, — *quae humana manu conf.* ut lib. xxiv. c. 2. *manu circumscriptum humana.* Lib. xxv. *Aggeribus humana manu destructis.* * Veget. in Prolog. lib. 4. *Non tam humana manu conditae, quam divino nutu videantur enatae.* Repetendas enim litteras male a festinante antiquario

omissas, facile apparet: neque secius Solinus, qui rem eandem iisdem paene verbis narrat, cap. xxv. *Pyramides turres sunt in Aegypto, fastigiatae ultra celsitudinem omnem, quae fieri manu possit.* Ceterum Herodoti locus, quem hic laudat Ammianus, exstat lib. 11. c. 124. Quae autem porro de pyramidibus dici possunt, iam ab aliis astatim notata sunt: itaque supervacaneum hic ea repetere. LINDENB. Etiam Salmasius ex Solino pag. 480. (p. m. 340. itemque Reinesius. W.) legit *quae manu.* Sed id plane non necessarium. GRON. Aut sana est lectio vulgata et *humanis* positum pro *hominibus* (Dativ.) quo significatu interdum reperitur, aut scribendum *humanis manibus.* ERR.

In summitates acutissimas] quod ita procul adspicientibus videtur, tennem tamen in summo planitiem habent. De Pyramidibus omnino accurate egerunt e recentioribus *Moisterus* in Commentat. Suc. Regiae Goett. T. v. quam commentationem in linguam Germ. convertit Ostertag. Frf. 1781. *Wahlus* ad *Abdalluis*. p. 159. Nec silentiq. praetereundus Wittius, qui nisi vero, ingeniose tamen Volcanis originem eas debere opinatus est.

Quam denique Noster *Piramydum* ἀνὸ τοῦ πυρός etymologiam affert, ea, uti alia quadam e Graeco idiomate ducta, iamdudum antiquata, verbi notationem in Coptica lingua quaerendam eruditi censuerunt. Haud iniucundum spero lectoribus fore, quae Cl. Znega in libro de Obeliscis p. 130 — 132. in eam rem disputavit, breviter strictimque exposita legere. Doctissimorum olim La Crozii et sablonskii in Prolegom. ad Pantheon Aegyptiorum p. 82. opinioibus, qui obeliscorum etiam nomen Aegyptium fuisse *Pi-Ramone* (radius solis) contendunt, refutatis eo, quod veteres omnes pyramidas ab Obeliscis discernant, nec Soli illas consecratis, sed sepulchra fuisse viderint, et improbatis auctoribus sequioris aetatis, Ammiano, Stephano Byzant. et Eudocia p. 286. qui Graecae originis Piramydas esse crediderunt, eorum etiam, qui *sepulchra* eas habuerint, sententiam vix aliquo niti firmo fundamento statuit, nec iuvare eos Diodorum Sic. 1. 51. qui sepulchra sua Aegyptios aeternas domos appellasse narret. In isto enim Diodori loco non tam sepulcrorum, quam domorum rationem habendam. „Quamquam vero, lic pergit Zoega, vox *Aram* vel *Herem* ex Aegyptia lingua videtur excidisse, Hebraeis tamen *Armon* vel *Harmon* denotat *arcem*, et Arabes tum principum virorum aedes, tum Aegypti pyramidas designant vocabulo *Haram* vel *Heram*. Huic ubi praefixeris articulum definitum *Pl*, fit *Pieram*, *Pyram*, et cum terminatione Graeca *is* *πυραμῖς*, οἶκος ἀλμῶν καὶ αἰῶν, vera et sempiterna domus. Sed nec tacenda est alia derivatio erudita atque ingeniosa, quam indigitavit mihi vir Cl. Ignatius Rosinus, videlicet a radice Hebraica *Ram*, *altum esse*, ut moles illae ab immani sua altitudine pyramides dictae forent Aegyptiis. Etiam voce *Birabi*, Arabibus usurpata, ubi loquuntur de Aegyptiae vetustatis reliquiis, pyramidas denotari crediderunt nonnulli, alii obeliscens. At recte *templum* reddiderunt *Michaëlis* in versione Abulfedae de geographia Aegypti p. 17. et Pocockius in Orientis descriptione Vol. 1. p. 83. licet vocabuli originem non afferant, quam in Arabum lingua frustra quaeri literis ad me datis docuit Cl. Simeon Assemani. Esse autem *Birabi* quod Coptis scribitur *Pierpe* vel *Pierphei* (ὁ ναὸς) facile mecum sentient, qui linguam callent Aegyptiacam.“ — Haec igitur Zoega. W.

29. *Umbras q. mechanica ratione consumit.*] Id quidem plerique veterum scripsere: sed tamen non ita accipere debemus, quasi id semper et ubique fiat. Sicut enim quod Lucanus cecinit in lib. II. v. 587.

Atque umbras nusquam flectente Syene.

tantum id die medio aestivi solstitii contingere intelligimus, teste Plinio, Arriano in Indicis, Achillo Tatío in cap. 3. *Isagog.* ita etiam a pyramide umbras absumi meridie dumtaxat sentiendum est; et Heliae Vineti in Notia ad Aufonium demonstratio id tantum evincit. Accedit, quod ait Plutarch. in convivio sapientum, et Diogenes Laertii f. Thaletem scilicet defixo humi baculo ad metam umbrae quam pyramis faciebat, altitudinem pyramidis deprehendisse. Denique vetus Poëta in Catalectis Scaligeri idem dicit p. 180. Scalig.

Pyramides, medio quas fugit umbra die. VALES.

Mechanica ratione] ex disciplina mechanicorum. Sic geometrica ratio xx, 3. W.

30. *Sunt et Syringes.*] Primus Mercurius Thout dictus stelas multas hierographis litteris conscripserat, in quibus Deorum stemmata et sacrorum ritua consignaverat, eaque in antris saxeo opere structis condiderat: quas deinde post diluvium secutus Mercurius, qui et Agathodaemon, pater Tat, e sacra dialecto interpretatas libris mandavit, et in adytis templorum custodiendas reposuit, ut scribit Manetho apud Eusebium in lib. 1. *Chronici.* Idem memorat et Marcianus Capella in lib. 2. *Eranique*, ait, quidam libri sacra nigredine colorati, quorum litterae animalium credebantur effigies: quas librorum notas Athanasia conspiciens, quibusdam eminentibus saxis iussit adscribi: eademque saxa stelas appellans, Deorum stemmata praecepit continere. Idem in lib. 8. initio: *Per immensa spatia saeculorum, Aegyptiorum clausa adytis continebar: quippe quadringenta fere ann. millin illic reverenti observatione delitui. Atque utinam post diluvialis consternationis excursus, etc.* [Sic apud Plinium in capite 28. libri 6. memorantur in Arabia celebres insulae, *Isura*, *Rhinnea* ei proxima; in qua scriptae sunt stelae lapideae litteris incognitis. Et, ut Lucanus in libro III, v. 224. canit, ante inventas litteras:

*Saxis intum volucresque, feraeque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.]*

Et haec quidem de re ipsa. Nunc videamus, ullusne ex antiquis Auctoribus Syringas Aegypti nominaverit. Pausanias in lib. 1. sub finem, Syringas in Thebaide, quae pars est Aegypti, collocat trans Nilum, ubi et illa celebria exstabat Memnonis statua. Idem refert Callistratus in Ecphrasi prima: *ἄντρον ἦν*, ait, *πρὸ θήβας τὰς Αἰγυπτίας προσημασμένον σύγγυγν*, etc. Meminit et Synhelius in Epist. 104. ad fratrem, et Heliodorus in lib. 2. Aethiop. "et Aelianus in libro 6. de Animal. cap. 43." Nec dubito quin eas Tacitus intellexerit, cum in lib. 2. *Annal.* inter Aegypti miracula sic dicit: *Atque àlibi angustiae, et profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis.* VALES. Syringas Coptice adpellari *Βηθ*, didici ex Lenzio in Miscellan. philol. Altenburgi 1801. edi coepta P. 2. p. 188. W.

Secessus] Menrsius Crit. Arnob. p. 55. mavult *successus*. — *Periti rituum sacerdotes. Excisus incisis, uti xxv, 3. aptatis atque laevigatis. Iplis antrorum parietibus incisi hieroglyphici characteres etiamnum conspiciuntur. W.*

Hieroglyphicas litteras.] Diceret id consilium fuisse Castello, ut omnia contaminaret. Quid enim causae erat, tux Editionis Rom. scripturam expungeret? Annon hieroglyphicas litteras aequae dicere possumus ac hieroglyphicas? Certe codex etiam Regius *et Tolos.* [ac Colbert.] *hieroglyphicas* tuetur, et Manetho: ἐκ τῶν ἐν τῇ σηριαδικῇ (lege ουριγγικῇ)* γῇ κειμένων στήλων ἱερῶν Φασι διαλέκτῳ καὶ ἱερογραφικοῖς γράμμασι πεχαρακτηρισμένων, etc. VALES. *Hieroglyphicas* tamen magis placet etiam Zoegae p. 432. W.

31. Syene, in qua solstitii tempore.] *Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 7. Civitas Syene, quae provinciae Thebaidos post superiorum montium deserta principium est, sub ipso aestivo tropico constituta est. Et eo die, quo Sol certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta, quoniam Sol tunc super ipsum invenitur verticem civitatis, nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra tactari.* Basilius Caesariens. Episc. in Hexam. Serm. 6. pag. 27. Εἰσὶ γὰρ ἤδη τινὲς οἱ κατὰ δύο ἡμέρας τοῦ παντός ἐνιαυτοῦ καὶ ἀσκίος παντελῶς κατὰ τὴν μεσημβρίαν γινόμενοι, οὓς κατὰ κορυφῆς ἐπιλάμπων ὁ ἥλιος, ἐξ ἰσοῦ πανταχόθεν περιφωτίζει, ὥστε καὶ τῶν ἐν βῆθει φρεάτων τὸ ὕδωρ διὰ οτομίῳν στενῶν καταλάμπεται. ὅθεν αὐτοὺς τινὲς καὶ ἀσκίους καλοῦσιν. Quae verba ita imitatus est Ambros. Episc. Hexam. lib. iv. cap. v. Sunt qui dicant, quod per duos totius anni dies sine umbra fuerint in partibus meridianis, eo quod habentes super verticem suum, Solem, undique per circuitum illuminentur, unde et ἀσκιοι dicuntur Graece. Plerique etiam ferunt sic e regione ex alto ferri Solem, ut per angusta puteorum aquam, quae in profundo est, viderint resurgere. Non omisit mirum hoc, Heliodorus in Historia sua Aethiopica lib. ix. c. 22. Ἐδείκνυσαν δὲ καὶ τοὺς τῶν ἀστρονομῶν γνώμονας ἀσκίους κατὰ μεσημβρίαν ὄντας, τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος κατὰ τροπῆς θερινᾶς ἐν ταῖς περὶ Συήνην εἰς ἀκρίβειαν κατὰ κορυφὴν ἰσταμένης, καὶ τῷ πανταχόθεν περιφωτισμῷ τὴν παρῆμπτωσιν τῆς σκιᾶς ἀπελαυνούσης, ὡς καὶ τῶν φρεάτων τὸ κατὰ βῆθος ὕδωρ καταυγάζεσθαι διὰ τὴν ὁμοίαν αἰτίαν. Et mox post: Συμβαίνει ταῖσα καὶ κατὰ Μερόην τὴν Αἰθιοπῶν. Vid. Strab. lib. ii. pag. 78. *lib. 17. pag. 562. (817. Almél.) Hero Alexand. περὶ ὀνομάτων ἀστρονομικῶν, pag. 31. LINDENBR. Syene (Assuan). W.

Solstitii tempore, quo Sol aestivum cursum extendit] Alterum abundat, et quidem vox *solstitii*, quae glossator aliquis, quae Ammianus pluribus verbis ornare solet, uno verbo comprehendere posse sibi visus est. Hoc magis etiam confirmatur eo, quod monente Valesio ad xv, 9, 8. codex Regius habet *solstitio*. Ceterum praeter locos a Lindenbrogio laudatos conferri possunt Eustath. ad Dion. Perieg. p. 59. col. 2. lin. 15. Strabo lib. xvii.

*) „Parum sane probabili coniectura, quod iam notavit Fabric. Biblioth. Graec. T. 1. p. 73.“ Zoega p. 36. W.

p. 817. Almel. et Larcher geogr. Wörterbuch über Herodot. I. v. Syene. W.

Littamentorum] vid. supra ad xx, 3, 2. W.

Ubi per xc. dies umbrae nostris.] Idem ex Eratosthene scribit Plinius in tota Troglodytice evenire, quae in eodem parallelo sita est ac Meroe. VALES.

C A P V T XVI.

1. *Tres provincias*] Cf. de distributione Aegypti Wesseling. ad Itinerar. p. 723. W.

Augustamnica.] In codice Regio [et Colbert.] et in Editione Rom. *Augustanica* scribitur utrobique. In Notitia Imperii Rom. nunc Augustanica, nunc Angustamnica dicitur. Apud Athanasium in Ep. Apologetica ad Constantium *αὐγουσταμνική*, [a Nilo, quem *Augustum amnem*, id est Imperatorium vel Regium vocavere.] *Apud Epiphanium in haeresi Semarianorum Augustonica vocatur: ubi inter Episcopos, qui formulae Fidei Seleucensis subscribere, recensetur Ptolemaeus Episcopus *Ἀμυνίας Ἀυγουσταμνίης*, id est Thmuis provinciae Augustonicae.* VALES.

Pentapolim a Libya sic. disparatam.] Sic edidit Gelenius. In Vaticano codice, et Editione Rom. legitur *differatam*; [in Colb. *disforatam*, et f. *dissociatam*.] Ego vero exemplaris Regii scripturam sequi malui. Ceterum non assentior Marcellino, qui Pentapolim longo post tempore a Libya disiunctam fuisse dicit. Nam Pentapolis, quae et Cyrenaica, semper a Libya separata est: et ex divisione Augusti sub Proconsule Cretae erat, teste Strabone ac Dionc: nec nisi sero Aegypti provinciis contributa est. [Notitia Imperii Romani addit his v. Aegypti provinciis sextam *Arcadium*, ita ab Arcadio Augusto postea cognominatam.] VALES.

2. *Hermopolis*] (Mercurii civitas Plinius) magnae cognomine, ut a duabus aliis inferioris Aegypti discernatur. (hod. Aschmun-kin) *Coptos*, inclyptum Arabum et Aegyptiorum emporium (Kest, Koft.) W.

Antinoon, quam Hadrianus in honorem Antinoi Ephebi condidit.] *Antinous* ἀντὶ τοῦ *Antinoupolis* tritum est: neque aliter fere umquam appellatur. Hieronymus contra Iovianum Epist. 10. *Ut sciremus, quales Deos semper Aegyptus receperisset, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum Antinous appellata est.* Apud eundem in Vitis Script. Eccles. Hegesippus: *Tumulos mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus, e quibus est et Antinous servus Hadriani Caesaris, cui et gymnicus agon exercetur apud Antinoon civitatem, quam ex eius nomine condidit, et statuit prophetas in templo. Antinoonem autem in deliciis habuisse Caesar Hadrianus scribitur.* Sophron: *γυμνικός ἀγὼν ἐν τῇ Ἀντινῶν ἐπιτελεῖται*, etc. *Antinous pro Deo cultus. Athanas. contra Gentes pag. 8. Origenes contra Cellum lib. 3. p. 136. LINDENB.

Antinou] sc. πόλις. Plura urbium in V desinentium exempla v. ap. Wesseling. in Itinerar. p. 72. Non a fundamentis novam exstruxit Hadrianus, nam diu antea Abydi *Besae* nomine exstitit, ubi oraculum Dei *Besae*. v. supra XIX, 12. Iunctim invenitur etiam *Besantinoë*, hodie *Eufene*. *Thebae hecatompyli*. v. ad XVII, 4. et Casaub. et Salmast. ad Spartiani Hadrian. c. 14. p. 138. 143. W.

3. *Pelusium est nobile, quod P. Achil. d. condidisse, lustrare.*] Rectius, dicitur condidisse, se lustrare. Fabula ex Pausania. Apollodoro, aliisque mythistoricis nota est. Videndus quoque Suidas in Πελοούσιον. LINDENBR.

Pelusium, quod Peleus.] Nescio quos secutus Auctores id asserit Marcellinus. Namque Peleum, occiso fratre Phoco, pulsus ab Aeaco patre, Phthiam confugisse ad Eurytum seu Eurytionem Actoris f. ab eoque lustratum esse, omnes Historici consentiunt: inter quos Diodorus Siculus in lib. 4. c. 72. Apollodorus in Bibliotheca, Antoninus Liberalis cap. 28. ut omitтам Scholiastem Aristophanis. Apollonii, ac Lycophronis. Cumque Peleus Eurytum inter venandum casu occidisset, Phthia relicta Iolcum se contulit ad Acastum, ut quidam memorant. Probabilius itaque est, quod ait Strabo p. 802. Alm. ἀπὸ πηλοῦ καὶ τέλματος Pelusium esse dictum: nisi potius vocabulum est Aegyptiacum. VALES. Iam Bochartus monuit in Phaleg vocem Syriacam *Sin* respondere in significatione voci Graecae πηλός. Et Acastum Parisinis reliqui. ορον. In expeditionibus, quae vocant, cruciatis esse delit Pelusium: W.

Cassium, ubi Pompei sepulcrum est Magni.] Strabo lib. XVI. pag. 523. 751. Alm. lib. XVII. pag. 548. Plinius lib. V. cap. 12. Solinus cap. 37. LINDENBR.

Cassium.] Sic etiam Ptolemaeus appellat, et Tabula Pentingerorum, opidum in Cassiotide, inter Ostracinem ac Pelusium. Ceteri Cassum vocant, in quo delubrum erat Iovis Cassi et statua juvenili aetate, extensa manu dextra punicum malum tenentis: cuius rei significatio arcanum aliquid continet. Oracula etiam edere dicebatur, teste Achille Tatius in lib. 3. de Clitoph. VALES. *Cassium* hodie Katieh. W.

Ostracine] ubi nunc promontorium [Strakt. — *Rhinocolura* in externis Aegypti finibus Palaestinae versus sita (hodie El-Arisch.) W.

4. *Spartanus condidit Battus.*] Herodotus lib. IV. 150. Strabo lib. XVII. p. 837. Alm. Pausanias Lacon. c. 14. Iustinus 13, 7. Solinus c. 27. alii. LINDENBR.

Battus] Aristaeus etiam dictus. — *Ptolemais* (Tolometa.) W.

Arsinoë, eademque Teuchira.] Strabo lib. XVII. p. 811. Alm. Stephanus de Urbib. in Ἀρσινόη. LINDENBR.

Arsinoë, eademque Teuchira] una ex quinque urbibus, in Aegypti parte occidentali, qua tenditur ad lacum Moeridis, nunc est Fium vel Faiuma, cui a septentrione adiacent antiqua rudera. Zoega p. 108. W.

Darnis.] Huius mentio fit a Ptolemaeo, et in Itinerario Antonini: quamquam apud Ptolemaeum interdum Dardanis vitiose

perferibitur, proclivi errore, quem etiam apud Synesium deprehendi in Epist. 67. ad Theophilum Alexandr. ἐν αὐτῇ γὰρ ἐπεποίητο τὸν ἐρμῆν ὁ Δαρδανίτης: lege meo periculo Δαρδανίτης. Et paullo post: τὴν Δαρδανίτου μερίδα. In Actis Ephesini Concilii similiter corruptum id nomen est, ubi Daniel quidam memoratur Epilcopus Dardaneos, et Dardaniae Libyae, et Dardanoium: sed vera scriptura est Darneos. VALES.

Berenice, quas Hesperidas appellant.] Eadem forma dictum accipe, qua Sallustius dixit in Catil. c. 55. *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur.* Plinius H. N. v. 5. in descriptione Cyrenaicae: *Berenice*, inquit, *quondam vocata Hesperidum*: et Ptolemaeus, quem fere Marcellinus sequi solet: Βερνίκη ἢ καὶ ἑσπερίδες neque aliter Stephanus Byzantius, *et Theophrastus in libri iv. capite iv. historiae Plant.* Herodotus tamen iv, 171. non Hesperidas, sed Evelperidas appellat: quem sequuntur Thucydides in lib. 7. c. 50. ac Paulanias in Messeniaca c. 26. *et Theophrastus in libro 8. Hist. capite 6.* Cave igitur existimes has v. urbes Cyrenaicae provinciae Hesperidas esse dictas, quo in errore versatus est Scaliger. Is enim ad Eusebii Chronicum num. 2304. Quinquegentianos eosdem scribit esse ac Pentapolitas: dictos autem Pentapolitas a v. opidis illius provinciae, Cyrenis, Ptolemaide, Arsinoe, Darni, et Berenice, quas civitates Hesperidas vocabant. Vides, ut hic Marcellini nostri locus virum doctissimum in errorem induxit. Neque vero Scaligero id concesserim, Quinquegentianos esse eosdem ac Pentapolitas, quae, ut memini, est etiam opinio Sylburgii in Notis ad Paeanium. Pentapolitae quippe ii sunt, qui Cyrenaicam incolunt: cum Quinquegentiani sint barbari supra limitem Africae positi, ut testatur Iulius Honorius vetus auctor, quem Aethicus magna ex parte exscripsit. Atque hos viri maximi errores, non insultandi, sed veritatis studio notamus, quos et viri et operis magnitudo facile excusat. Quid, quod eadem pagina alucinatur idem ille vir? cum inscriptionem illam Arreti Chanartae Principis gentium Baquatium ad Bagaudas refert, cum Baquates illi sint Africae populi, de quibus Antonianus loquitur in principio Itinerarii. VALES.

Quas Hesperidas appellant.] Ἑσπερίδας τῆς Λιβύης laudat Strabo lib. x. LINDENB. Hesperis tamen etiam et Hesperidum illa urbs dicta. W.

5. *In sicciore Libya.*] Siccior Libya, quam et aridam infra vocat Marcellinus, eadem videtur esse quae Marmarice et Mareotis Libya dicitur a Ptolemaeo ac Plinio, in qua erat Paracetonium: ab occasu habens Cytenaicam, ab ortu Aegyptum proprie dictam. Ex quo etiam apparet, id quod supra dicebam, falli Marcellinum, qui Cyrenaicam provinciam lero a Libya sicciore seiunctam esse scribit. Eiusdem Libyae meminit Expositio totius mundi. *Post Pentapolitanam, ait, Libya est, propinquans et ipsa ab occasu Alexandriae, quae non accipit aquam de caelo.* ἑρηολιβύην Graeci vocabant, ut auctor est Servius ad Aeneidos IV, 42.

Et deserta sit regio.

Inhabitabilis, inquit, vel raritate aquae. Dicit autem Xerolibyen, quae est inter Tripolim ac Pentapolim. Imo inter Per-

tapolim et Alexandriam dicere debuit. τὰ ἀντὶ τῆς λιβύης vocat Iosephus in lib. 5. de bello Iud. cap. xi. τὴν μὴ ὑμίνην τῆς λιβύης Theophrastus. libri. iv. hist. Plantarum capite iv. VALES.

Paraetionum (al Baretoun). W.

Cherecla et Neapolis.] Ptolemaeus in Cyrenaica urbes mediterraneas recenset, χαίρεκλα, νεάπολις. A Cyrenaica igitur provincia abstractas hae civitates, licciori Libyae postea sunt attributae. VALES.

6. **Quae iam inde uti Imperio Rom. iuncta est.*] Post has voces in Editione Rom. et Augustana, et in omnibus MSS. codicibus additur regio: quam vocem ut superfluum primus Gelenius expunxit. Quare suspicor totum locum sic a Marcellino scriptum fuisse: *Aegyptus ipsa, quae iam inde uti Romano Imperio iuncta est, regio iure regitur n. Praefectis.* Praefecti enim Augustales, iam inde a Divo Augusto Aegyptium gubernabant vice Regum: ut scribit Tacitus in libro i. Historiarum c. 11. VALES. An *iuncta est, regie regitur.* ORON.

Inde uti], pro ex quo, cf. xv, 11. W.

Athribis (pagus Athrib) — *Oxyrynchus*, a pisce quodam ibi culto dicta (hod. Behnese). — *Thmuis*, quod Aegyptia lingua est caper, quod animal ibi pro Deo habitum (nunc Tmaie). — *Mempis* celeberrima totius Aegypti, regum antiquissimorum sedes, ubi Vulcani templum ambitiosum, et Apis in thalamis habitus. (nunc vicus Merif.) W.

7. *Alexandria vertex omnium civitatum*] regia Ptolemaeorum. W.

Ampla moenia fund. et p. pen. cinctis.] Primus haec verba addidit Gelenius, quae in cunctis Editionibus antea deerant. In Editione enim Romana sic legitur hic locus: *Qui cum ammonum mentum parum repente omnes ambitus, etc.* neque aliter in codice Regio et Vaticano, [ac Colbert.] VALES.

Ad momentum] quantum opus esset. W.

Omnes nubitus lineales furina resperfit] Strabo lib. xvii. p. 792. Almel. Plutarchus in Alexandro c. 26. Curtius lib. iv. c. 8. Val. Maximus lib. i. c. 4. Plin. lib. v. c. 10. LINDENBR.

Ambitus lineales] lineas, quibus ambitum urbis describeret. W.

8. *Nullo paene die — solem serenum non vident*] quod et de Rhodo narrarunt veteres. W.

9. *Hoc litus ne fallacibus et insidiis accessib. nffligeret.*] Iisdem paene verbis Solinus c. 32. exif. *Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis.* Hegesippus lib. iv. cap. 27. *Portus urbis, ut plerique maritimarum locorum aditus, difficilis accessu.* Plin. lib. v. cap. 31. LINDENBR.

Excogitavit in portu Cleopatra turrin.] Non Cleopatrae id opus alii volunt, sed Ptolemaei Sotrato architectone, qui et nomen suum permissu Regis structurae inscripsit. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ ΚΝΙΔΙΟΣ ΔΕΞΙΦΑΝΟΤΣ, ΘΕΟΙΣ ΚΩΤΗΡCΙΝ ΤΗΡ ΤΩΝ ΠΑΝΙ-

ΠΑΛΙΖΟΜΕΝΩΝ. Strabo lib. xvii. p. 79L. Almel. Plinius lib. 36. cap. 12. Lucianus in lib. de scrib. Histor. Cum Ammiano tamen Tzetzes facit, Chiliad. 11. cap. 33. περί Κλεοπάτρας καὶ τῆς Φάρου.

Αὕτη (Cleopatra) σὺν ἀρχιτέκτονι Κυρίῳ Δεξιφάνει

τὴν θάλασσαν χωρῶσα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας,

ὅσον πρὸς τετραστάδιον, εἴτε μικρόν τι πλείον,

τὸν πύργον ἐξεργάσατο τὸν μέγιστον τῆς Φάρου. LINDENBR.

Excogitavit in p. Cleopatra turrim exc. quae Pharus.] Haec non ita accipienda sunt, quali ante Cleopatram Pharus non steterit: quam constat regnante Ptolemaeo Philadelpho a Sofstrao Cnidio fabricatam fuisse longe ante Cleopatrae tempora. Sed cum a D. Iulio diruta esset Pharus bello Alexandrino, ut Caesar ipse et Strabo in lib. ult. memorant, a Cleopatra postmodum restituta est: quod praeter Tzetzen in Chiliade 2. testantur Excerpta Chronologica, edita a Scaligero ad calcem Eusebii: Omnes aucti Ptolemaeorum a morte Alexandri usque ad mortem Cleopatrae, quae et in Alexandria Pharus condidit, simul anni ducenti xciv. Quibus adde et Chronicum Alexandrinum. VALES.

Ex Parthenio pelago — aut Libyco.] vide notata paullo ante c. 15. W.

Pandas oras et vacuas.] In Mss. Flor. et Regio, [ac Colbert.] et in Editiona Rom. legitur et satumlas. Sed amplector Scripturam, quam in Codice Vatic. et Fauchetii exstare monuit Gruterus, pandas oras et patulas. VALES.

10. Heptastadium.] Strabo lib. xvii. pag. 792. et 794. Almel. LINDENBR.

Heptastadium.] Idem de hoc opere sentio, quod de Pharo, antiquius scilicet illud esse Cleopatra. Nam Iosephus in lib. 12. Antiq. c. 2. de lxx. Interpretibus differens, qui regnante Philadelpho sacros libros in Graecum vertere: παραλαβὼν, ait, αὐτοὺς ὁ Δημήτριος, καὶ διελθὼν τὸ ἑπταστάδιον χώμα τῆς θαλάττης πρὸς τὴν νῆσον, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν, etc. Demetrius its assumptis heptastadium transgressus, aggerem in mari ad insulam pertinentem, et transito ponte, etc. Caesar etiam in lib. 3. de bello Civili c. 112. Haec insula, ait, obiecta Alexandriae portum efficit: sed a superioribus Regibus longitudinae passuum 900. in mare iactis molibus angusto itinere et ponte cum opido coniungitur. Ubi dubium non est, quin Caesar de heptastadio loquatur. Nam et 900. passus heptastadium conficiunt; et cetera conveniunt. Relinquitur ergo, heptastadium ante Cleopatram stitisse. Sed cum id opus vetustate forte collapsum Cleopatra refecisset, et ad insulam usque perduxisset, affixis ob memoriam titulis nominis sui, hinc factum est, ut heptastadium condidisse diceretur. Da hoc stupendo Cleopatrae opere loquuntur Auctor Chronici Alexandrini, et Cedrenus, et Tzetzes in Chil. 2. cap. 33. Hi scribunt Cleopatram, cum bellum sibi adversus Augustum impendere cerneret, fretum illud, quod est inter insulam Pharus et Alexandriam, 4. fere milliarium seu stadorum, ut ait Tzetzes, spatio, iactis in mare molibus complanasse, et continenti vindicasse Dexiphanis mecanici opera. Neque ambigo, quin de heptastadio hi Auctores loquantur. Erat autem Heptastadium inedium inter magnum portum et portum Ennolli, ut docet Strabo in lib. 17. p. 792. Almel. his verbis: οὔτοι δὲ λιμένες συνεχεῖς ἐν βάζει (leg. βαθεί) ἐκείνῳ τῷ ἑπτασταδίῳ καλουμένῳ χώματι, dicomm. in AMMIAN. I. K k

εἰργόμενοι ἀπ' αὐτοῦ (leg. ὑπ' αὐτοῦ) παρᾶκεινται. Id est: *Hi portus in mole illa contigui quae heptastadium dicitur, ab ea dirempti adjacent.* Iosephus in lib. 5. de bello lud. cap. xi. χεῖρὸς αἰχλὴν appellat. VALES.

Insulā Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diversatum Homerus fabulatur.] Homerus Odyss. Δ. 400 ff. Philotratius in Vita Apollonii. LINDENBR.

Fabulatur inflatus] ingenio nimis indulgens. W.

Rhodorum obnoxia erat vecitgall] qui olim marium omnium potentillium sedem sine dubio ibi fixerant. W.

12. *Serapitum*] Strabo lib. xvii. p. 795. Almel. Eunap. in Aedestio. LINDENBR. Diuturnum est sub Theodosio M. anno 391. W.

Spirantibus signorum figmentis] ita ad naturam exprellis, ut vivere viderentur. W.

13. *In quo Bibliothecae fuerunt.*] Editio Rom. et codex Regius [ac Colbert.] *et Vatic.* hic scriptum habent: *In quod vero biblioth.* etc. et in Regio superscriptum est *duae*. Epiphanius quidem in lib. de ponderibus, duas ait publicas fuisse bibliothecas Alexandriae: primam in Bruchio a Ptolemaeo Philadelpho constructam: secundam longo post tempore aedificatam esse in Serapeo, quae et prioris soror dicebatur. De qua etiam loquitur Tertullianus in Apologet. cap. 18. *Hodie, inquit, Ptolemaei bibliothecae apud Serapeum cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur.* *et Chrysostomus in Oratione i. adversus Iudaeos.* Prior igitur a Philadelpho primum exstructa est, cui centum millia librorum collegisse dicitur ab Eusebio in Chronico p. 52. Graecorum Excerptorum, et a G. Cedreno. Post a secutis Regibus aucta, contententibus Ptolemaeis, ne ab Attalicis in eo studio vincerentur, septingenta voluminum millia habuit, ut praeter Agellium et Marcellinum scribit Isidorus in lib. 6. Originum. Bello autem Alexandrino quod Caesar Dictator gessit, 400 millia librorum huius bibliothecae arserunt, ut scribit T. Livius apud Senecam de Tranquillitate, et Orosius in lib. 6. Neque enim putandum est, universam illam bibliothecam conflagrasse, quod plerisque persuasum video. Aphthonius in descriptione arcis Alexandrinae, bibliothecam publicam in arce fuisse testatur. (Plura de his bibliothecis qui desiderat, is mihi evolvet Beckii Specimen hist. bibliothecar. Alexandrin. L. 1779. Heyntum de Genio Saeculi Ptolemaeorum, in Opusculor. T. i. p. 126. Carl Reinhardt über die jüngstten Schicksale d. Alexandrin. Bibliothek, Goett. 1792. W.) VALES. Opinor scripsisse: *in quo delubro bibliothecae.* Nec apud Epiphanium ἀδελφὴ dicitur altera bibliotheca, sed θυγάτηρ, filia. GRONOV.

Septingenta voluminum millia] Eundem hunc numerum etiam Gellius ponit *Noctium Atticarum* lib. vi. cap. 17. At quadraginta tantum millia Seneca, de Tranq. cap. 9. δέκα μυριάδας Cedren. pag. 136. Vid. Ioseph. Antiquit. lib. xii. Euseb. de praeparat. Evang. lib. viii. cap. i. Conflagrationem huius bibliothecae narrant Appianus et alii. LINDENBR.

14. *Canopus inde xii. distinguatur lap. quem, ut priscae memoriae tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi*] Mf. *Canisus inde male.* Scylax in Periplo, pag. 149. ἐπὶ τῷ στόματι τῷ Κανωπίῳ ἐστὶν ἡ πόλις ἐν ἧμῃ, ἢ ὄνομα Κανωπος, καὶ σημεῖα ἔστιν ἐν αὐτῇ τοῦ Μενέλαου τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀπὸ Τροίας, ὃ

ὄνομα Κάνωπος τὸ μνημα, etc. Vide *omnino Aristidis Oration. Aegyptiacam pag. 96.* et Strab. lib. xvii. p. 801. Almel. Solin. cap. 34. Senec. Epist. 51. VALES.

Canopus] ad Canopicum Nili ostium situm oppidum, libidinibus famosum. *Impendio impenlis*, sumtibus. *Exira mundum nostrum* in alio prorsus orbe. *Aprico spiritu* (Dat.) calidiori, terrestri. *immurmurantes ventos* a mari venientes. W.

15. *Regionum maximam partem.*] Scaliger in Notis ad Eusebium numero 2274. hunc locum sic emendat, *regionum maximam, quae Bruchion appellabatur*. Sed praeridet emendatio, quae nobis repente in mentem venit: *Anisit regionis max. partem, quae Bruchion appellabatur*. Epiphanius Βρούχιον κλίμα, id est regionem Bruchium dictam sua aetate desertam fuisse testatur et Hieronymus in vita Hilarionis, Monachos (quod genus hominum solitudinem sectari solet) ibi habitasse memorat. *Auctor vitae Apollonii Dyscoli Βρούχιον vocat: ὥκει δὲ ἐν τῇ Προυχίῳ περὶ τὸν δρόμον. ἐν τόπῳ οὕτῳ καλουμένῳ περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐνθα καὶ ἐτάφη.* VALES. Immo est numerus 2285. et ineptum est illud *regionis*. GRON. Cf. Calaub. ad Scriptur. Hist. Aug. T. i. p. 182. et Salmas. p. 183. W.

Bruchion appellabatur, diuturnum praestantium hominum domicilium] Meminit huius Bruchii D. Hieronym. in Vita S. Antonii: *Diverit ad quosdam fratres, notos sibi in Bruchio, haud procul ab Alexandria*. Et post pauca: *De Bruchio per viam solitudinem intravit Oasim*. Epiphan. locum bibliotheca insignem fuisse indicat, lib. de Ponderibus et mens. pag. 536. LINDENBR.

Diuturnum praest. hominum domicilium.] Ante haec verba punctum notatur in Editione Augustara, ut haec ad Alexandriam ipsam referatur: quod fortasse verius est. Tamen de Bruchio non incommode intelligi possunt. Etenim eo loci Philadelphus bibliothecam exstruxerat, ut supra ex Epiphania annotavi. Circa hanc bibliothecam viros doctissimos diversatos esse credibile est, quibus Philadelphus annonam et salaria e publico constituerat. Hic enim primus doctorum hominum collegium instituit, quod Museum dictum est: ut scribit Plutarchus in ea Dissertatione, qua probat non posse iucunde vitam agi ex Epicuri praeceptis: et Timon Phlasius, quem Philadelpho carum fuisse ex Laertio scimus, hoc Museum τάλαρον in Sillis appellat, teste Athenaeo in lib. 1. p. 22. D. eo quod in eo Philosophi tamquam utiles aves in cavea saginarentur. Porro Museum nil aliud erat quam Musarum templum, quibus etiam Philadelphus sollemnes instituerat ludos, μουσεῖα Graece dictos, teste Vitruvio in principio lib. 7. Erat autem Museum pars Regiae, ut refert Strabo. Regia autem ipsa maximam civitatis partem obtinebat. Ex his confici videtur, Museum et Regiam in Bruchio sita fuisse. Quare iam intelligimus, cur Bruchium in illa sub Aureliano obsidione tamdiu resistere potuerit. Erat quippe pars civitatis munitissima. Vide Eusebium in lib. 7. Hist. cap. 52. VALES. De Alexandria omnino et Alexandrinorum moribus vide Dionem Chrysost. Or. 32. Dion. Callium xxxix, 58. L. 24. Gibbon. T. ii. p. 196. ff. T. v. p. 60. 175. W.

16. *Aristarchus*] Criticus celeberrimus, vixit Alexandriae, regnante Ptolemaeo Philometore. W.

[*Grammaticae rei doctrinis.*] Editio Rom. [ut et codex Colbert.] habet *donis*: ex quo P. Castellus *donis* emendaverat: quam eius emendationem codex Regius confirmat. VALES.

[*Herodianus artium minutiff. sciscitator*] Vitam eius Suidas narrat: ex operibus Phrynichus quaedam excerpfit, quorum fragmenta penes me sunt. LINDENB.

[*Herodianus*] Grammaticus, de quo vid. praeter Suidam Tillemontius T. II. P. 2. p. 730. Nonnulla eius Moeridi Atticistae suo addidit Pierfonus. W.

[*Saccas Ammonius.*] Suidas ex Porphyrio in Σάκας. LINDENB.

[*Saccas Ammonius Plotini Mag.*] Saccas videtur ex eo dictus Ammonius, quod mercibus ex portu Alexandrino comportandis victum sibi quaesivisset: cuiusmodi homines Saccarios antiqui vocabant, ut videre est in Codice Th. tit. de Saccariis. Portus urbis Romae. Suidas, πλωτίνος, inquit, μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρώην γενόμενου σακκοφόρου. Idem in Origene, Saccam cognominatum esse scribit Ammonium. Hierocles in lib. de providentia, huic Ammonium Σπυδοδύκτον appellat, eumque primum Platonicae et Aristotelicae Philosophiae concordiam ait hominibus ostendisse: idque discipulis suis Plotino atque Origeni aperuisse, ut refertur in Bibliotheca Photii. Atque hic tantus vir Christianus cum fuerit, merito inter Scriptores Eccles. ab D. Hieronymo recensetur. Quamquam Porphyrius in lib. 3. contra Christianos, eum a Christi fide ad numinum cultum descivisse scripsit: sed eum Eusebius in lib. 6. Hist. refellit. Huius Ammonii, quod sciam, hodie nihil existat. Nam Commentarii in Aristotelem, alterius sunt Ammonii Hermiae filii, qui Procli auditor fuit Anatasii Aug. temporibus. *Hic esse videtur Ammonius Peripateticus Philo sophus, quem πολυγλωσσοτάτων fuisse saeculi sui, testatur Philostratus in Sophistae Hippodromi Vita, quo qui plura legisset, neminem se vidisse. Et memoriter quidem plura didicit, (inquit) quam ullus Graecorum, qui memoria excellere post Alexandrum Capadocein: plura autem legit quam ullus post Ammonium Peripateticum. Nullum enim adhuc vidi, qui hoc Ammonio plura legisset.* VALES.

[*Didymus multiplicis scientiae coepti memorabilis*] *ἱ. *multiplicis scientiae captu memorabilis*: ex Gruteri coniectura.* Mf. *capiti memorabilis*. Divinent alii. LINDENB.

[*Coepti memorabilis.*] Legendum esse conieceram *scriptis memorabilis*. *Eodem enim errore in libro 15. ubi legitur, *quasi proscripti t. nec. Mrl. mil. etc.* cap. v. Mss. omnes habent *quasi proscripti, etc.** Erit fortasse, cui haec Iapi Gruteri coniectura magis arrideat, *multiplicis scientiae captu memorabilis*. VALES. Eam non ut coniecturam, sed ex Mss. praefert Ian. Wouwerius cap. XVII. Polymath. GRON.

[*In illis vi. libris, ubi Tullium repreh.*] Contra hos Didymi libros pro Cicerone scripsit Suetonius Tranquillus, teste Suida. VALES.

[*Didymus Chalcidensis*] cui triplex quasi aes circa pectus esset, ferreae homo industriae. — *Eminuit. Al. emicuit.* quod melius esse videtur Salmatio ad Solin. p. 28. — *Inperfecte* non fatia iuste. W.

[*Sillographos imitatus scriptores maledictos*] Suid. Σίλλος ὁ μῦθος, ἢ ὁ μῦθος, καὶ ἡ κακολογία, καὶ ὁ χλευασμός, καὶ ὁ ταῦτα γράφων, σίλλογραφος. *Vid. Athenaeum lib. 1. pag. 22. *Sillorum libros tres Timonem Scepticum scripsisse Diogen. Laertius in eius Vita ait. *Ex quibus etiam versus quosdam in Platonem maledicentissimos adducit A. Gellius Noctium Attic. 1. 3. c. 17. * LINDENBR.

[*Sillographos imitatus scriptores*.] Silli Graece dicuntur maledica et satyrica carmina, atque inter poesim a Polluce recensentur in lib. 4. Hefychius, σίλλος, αἰτ, ἡμετρον σκῶμμα. Eustathius in 2. Iliad. ait a veteribus Criticis notatum esse, eo genere carminis primum usum esse Homerum in describendo Theriste, et ubi Theristes Reges irridet: esse autem sillōs genus poësis coïnicae, quā qui utuntur, sillographos dici. Et Iulianus in tractatu, quomodo Cynice sit philolophandum, ait Archilochum ideo fabulas carminibus suis miscuisse, ut poëta, non autem sillographus haberetur. Inter sillorum poëtas numeratur a Strabone in lib. 14. p. 643. Almel. Xenophanes Colophonius Physicus: sed omnium celeberrimus fuit Timon Phliasius, qui tribus libris omnes dogmaticos laceravit, in quibus Xenophanem illum, de quo dictum est, loquentem inducebat, ut ait Sextus in lib. 1. Hypotyp. et Diogenes Laërtii f. In eo autem opere Timon parodia frequenter usus est, translatis ex Homero versibus, atque hemistichis. Hoc est quod Diogenes ait in eius vita: σιλλαίνει τοὺς δογματικούς ἐν παρωδίας εἰδει. Exempli gratia de Ctesibio Menedemi discipulo dicit in Sillis:

Δειπνόμενης, νεκροῦ ὄμματ' ἔχων, πρᾶδῖν δ' ἀνύλιστον.

qui versus annon ex hoc Homericō per parodiam translatus est?

Οἶνοβαρὲς, πυλὸς ὄμματ' ἔχων, πρᾶδῖν δ' ἐλάφοιο. VALES.

[*Sillographos*] dictos a *sillis*, mordacium carminum genere, Romanorum quodammodo iatiris simili. v. Casaubonum de Satyrica Graecorum poëti et Satira Rom. ed. Rambach. p. 219. — *Putredulis* (rectius putridulis, vel putidulis) raucis. W.

[*Fanus catulus*.] Sic placuit P. Castello, cum in Edit. Rom. legeretur *canus catulus*, perinde ac in Ml. Flor. [ac Colbert.] At in Regio codice *canis catulus* scriptum reperi. Politianus in cap. 1. Miscellaneorum, ubi hunc locum usurpat, lucernarium catulum dicit. VALES. Ernest. f. v. canus coniecit *catus catulus*. W.

17. **Ne nunc quidem in eadem urbe doctrinae variae sileant.*] De Aegyptiis Menander Rhetor in libro 3. idem dicit: ubi docet quomodo urbes a studiis laudandae sint pag. 608. ὡς περὶ Αἰγύπτου ἀστρολογίαν καὶ γεωμετρίαν ἀξιοῦσι παρ' αὐτῶν γινέσθαι. Et antea de Alexandrinis dixerat: ἔτι δὲ καὶ νῦν τοῦς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ γραμματικῇ, γεωμετρικῇ καὶ φιλοσοφίᾳ. * VALES.

[*Recalet apud quosdam adhuc licet, atros consideratio mundani motus.*] Per atros quos intelligat, incertum est. Videtur tamen denotare Christianos, quorum vestitus talis, praecipuo Monachorum, quos in Bruchio istis temporibus degisse paullo ante laudata Hieronymi verba probant: et de colore hoc atro quo utebantur, Eunapius in Aedef. *Verior tamen videtur lectio, ἡ ἀντὶ τοῦ atros, raros legamus. Quosdam nempe, sed paucos reperiri, qui motuum caelestium studio capiuntur. * LINDENBR.

Licet atros.] Malim *licet raros*. Sic fere in lib. 19. sub finem: *Nostri quoque licet rari videbantur exanimis*. Nam de Monachis pulla veste amictis intelligere, ut Lindenbrogius conieciat, absurdum mihi videtur. VALES.

Haud numero pauci.] Haec est emendatio P. Castelli. Nam in Editione Rom. perinde ac in codice Regio, *et Tolos.* [ac Colbert.] legitur, *aut numeros pauci*. Unde apparet sic a Marcellino scriptum fuisse, *doctique sunt numeros haud pauci*, id est arithmetica. VALES.

Scientia, quae fatorum vias ostendit] ars divinandi, futura praedicendi. W.

18. *Medicinae autem]* Alexandrini Medici quanto in pretio istis temporibus fuerint, indicat Galenus in lib. de Anatom. et Iulianus August. Epist. XLVI. LINDENB.

Medicinae a. ita studia augentur in dies.] Libanius in libri IV. epistola 95. ad Marium de Chrysogono Phocico, suo discipulo loquens, ait, eum relicta Schola sua navigatione in Aegyptum, ut Medicinam ibi cito disceret sub Professore Magno. Idem testatur etiam Theodorus in Epistola 224. Fulgentius Planciades in l. I. Mythologici Alexandriae in cunctis fere angustis fuisse Medicorum domicilia scribit. VALES.

Licet opus ipsum redoleat.] Id est, licet opere ipso prodatur Medici peritis. Simile est apud Graecos illud proverbiale dicendi genus: *αὐτὸ δέσσει τὸ ἔργον*: de quo Suidas et Hesychius. Aristophanes in *Lysistrata*: *Τούργον τὰχ' αὐτὸ δέσσει*. Aeschines contra Ctesiphontem: *καὶ αὐτὸ ἰδέσσει τὸ ἔργον*. Utitur etiam Iulianus in Epist. ad Alexandrinos. Sic apud Terentium in Eunuch, Actu 5. Scena 2.

Th. Perpulcra credo dona, haud nostris similia.

Parm. Res indicabit.

Et iterum in actu 4. et alibi saepe. Quae cum ita sint, non probo eam lectionem, quam ex Fauch. codice profert Gruterus: *Licet opus id non red.* VALES.

19. *Intelligendi divini τοῦ θεοῦ, naturae Deorum, numinis, additionem.* quae vox si sana est, aditus, vias denotare videtur. Ernestius dubitabat, an praeferendum esset *editionem*. — *Praesensionum*, divinationum, nam paullo post de Anaxagora tremores terrae praedicente. W.

Mathemata huiusmodi ab Aegypto] Strabo lib. XVII. pag. 542. Suid. in *Γεωμετρία*. LINDENB.

Mathemata.] In Codice Regio [et Colbert.] et Editione Rom. lacuna erat, quam Castellus *Matheaeos* vocabulo suppleverat. Exstitit postea Gelenius, qui *Mathemata* edidit: quod nullo modo hic convenire iudico, *malleque omnino recribere, *huiusmodi arcana*. VALES. *Mathemata* disciplinas omnino. W.

20. **Hic primum homines ad v. religionum incunabula pervenerunt.]* Primi omnium Aegyptii et Deorum notitiam habuisse, et templa ac delubra exstruxisse, et sollemnes conventus instituisse dicuntur. Primi etiam nomina sacra intellexisse, et sermones mysticos docuisse perhibentur: ut tradit Lucianus in libro de Dea Syria. Sed et Apollinis oraculo id ipsum confirmatur, quod ex Porphyrio refert Eusebius in libro 9. Praeparationis Evang. capite X. tribus versibus:

Ἀτραπιτοὶ δὲ ἴασι ἀθέαφοι ἐγγεγαῖται,
 Ἄς πρῶτοι μερόπων ἐπ' ἀπείρου προῆξιν ἔφηναν
 Οἱ τὸ καλὸν πίνοντες ὕδωρ νεκρώσεως αἰης.

Ad quos versus allusisse videtur Marcellinus noster paullo supra, ubi dicit: *Sed si intelligendi divini aditionem multiplicem, etc.* Eodem referendus videtur locus Chrysostomi ex Homilia 8. in Matthaeum, ubi de Aegypto ita loquitur: καὶ τὴν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων καὶ μάγων μητέρα, καὶ τὴν πᾶν εἶδος μαγανείας εὐροῦσαν, καὶ τοῖς ἄλλοις διαδοῦσαν, ταύτην ὕψι νῦν ἐπὶ τοῖς ἀλκιῶσι καλῶπιζομένην. Id est: *Et illam Poëtarum et Philosophorum et Magorum parentem, et quae omne maleficil genus invenit, ac reliquis etiam hominibus communicavit, videbis modo piscatorum magisterio gloriantem.* VALES.

Conditas scribis nrcanis.] *is. scriptis arcan.* LINDENBR.

Conditas scribis arcanis.] In Fauchetii libro legitur *scriptis arc.* quod equidem probo. Intelligit enim *ιερός βιβλος*, quas a Mercurio Trismegisto patre Tat interpretatas in adytis Aegyptiorum reconditas esse tradit Manetho. *ιερατικά βιβλία* vocat Clemens in lib. 6. Strom. quem vide. Ait enim 42. Mercurii libros fuisse. Ex his libris quidam fuit τὰ γενικά τοῦ ἔργου dictus: fuere et *χυρανίδες βιβλοί*, de quibus docte Cl. Salmasius in Praefatione ad Solinum: fuere et τὰ φυσικά τοῦ ἔργου, quae citat Zosimus in lib. 9. de Chemia. Citatur et *ιερός λόγος* a Stobaeo in Physicis. VALES.

21. Colens secretius Deos] quasi interior ipsi familiaritas cum iis intercederet, uti Ilocrates ait in Buliride p. 375. ed. Lange. ἀφικόμενος εἰς Αἴγυπτον — τὴν τε ἄλλην φιλοσοφίαν πρῶτος εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκόμισε, καὶ περὶ τὰς θυσίας τε καὶ τὰς ἀγιστείας τὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπιφανέστερον τῶν ἄλλων ἐποῦδασεν. W.

Femur suum aureum apud Olympiam saepe monstrat] Iamblichua in Vita Pythag. pag. 131. (et ibi Küster p. 118. W.) *Apollonius in Historia Admiranda cap. 6. p. 105. Nicetas Choniata in Thesaurio Orthod. lib. 1. cap. 4. Origenes contra Celsum pag. 284. 288. Malchus de Vita Pythag. p. 18. vers. 7. LINDENBR.

Cum aquila colloquens subinde.] Iamblichus, de Vita Pythagorae pag. 67. (p. 119. ed. Küster.) LINDENBR.

22. Lapidem e caelo casuros.] Unicum lapidem e caelo casurum praedixit, ut ceteri omnes narrant. Sed cum Ammiano plures dicit Philostratus in lib. 1. de vita Apollonii, cap. 2. et Tzetza in Chiliade 6. VALES. Cf. supra c. 8. W.

Putealem limum contrectans.] Cum multa apud veteres de Anaxagora scripta essent, huius tamen praedivinationis nusquam mentio facta. De Pherecyde sane constat, eum tale aliquid praedixisse, non cum limum tangeret, sed cum putealem aquam biberet. Diogen. in Pherecyde. *Apollonius in Historia Admiranda pag. 104. cap. 5. Plin. lib. 2. c. 79. Cicero de Divinat. lib. 2. pag. 282. An hoc elusmodi est, quale Pherecydeum illud? qui cum aquam vidisset (sc. bibisset) ex puteo haustam, terrae motum dixit futurum. LINDENBR.

Solon sententiis adiutus Aegyptii Sacerd. latius iusto moderamine Legib. Romano quoque Iuri.] Sane verum hoc, in componendis Legibus suis multa imitamenta ex Solonis axonibus Romanos sumplisse. Cicero de Legib. 2. In XII. de minuendo sumtu lamentationeque funeris translata sunt de Solonis fere Legi-

bus. Ex iisdem etiam Syllam sumptuarias Leges reparasse Ammianus lib. xvi. scribit. Vid. Hldor. Origin. lib. v. cap. 1. LINDENB.

Solon sententiis adiutus Aegypti Sac.] Haec caute accipienda sunt: nam constat Solonem Italiae demum legibus in Aegyptum venisse, ut testatur Herodotus lib. 1. c. 30. Heraclides de Republ. Athen. et Plutarchus in Solone. VALES.

Latis legibus] in XII. Tabulas receptis. W.

Sermonum ampl. Iovis aemulus non visa Aegypt.] Legendum: *Iovis aemulus Plato visa Aegypto, etc.* Certe id de Platone intelligendum esse non dubito, de quo ab antiquis dictum accepimus, Iovem, si Graece loqui vellet, sicut Platonem esse locutum. Dionysius Halic. περί δημοσθένους δεινότητος. ἥδη δὲ τινῶν ἤκουσα ἐγὼ λεγόντων, ὡς εἰ καὶ παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν ἢ τὸ τῶν ἀνθρώπων κρείσσειν γένος, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς τῶν αὐτῶν διαλέγεται θεὸς ἢ ὡς πλάτων. Hoc de Platone dictum Ciceroni tribuit Plutarchus in eius vita: sed Cicero ipse in Bruto c. 31. aliis tribuit. *Quis enim, inquit, uberior in dicendo Platone? Iovem aiunt Philosophi, si Graece loquatur, sic loqui.* Idem de Democrito veteres quidam dixerant. Sextus Empiricus lib. 7. ἀκρίβειος δὲ τῷ Διὸς Φωνῇ παρειαζόμενος ob certitudinem eius dictorum. VALES.

Per sublimia gradiens sermonum amplitudine] sublimi et gravi dictione. W.

23. *Subfusculi]* subnigri. Praeter Ammianum laudat Gesner h. v. Appuleium. W.

** Magisque maestiores.]* Atqui Dio Chrysostomus in Oratione 32. ad Alexandrinos, γελόους eos fuisse testatur in ipso Orationis exordio, et ibi finem pag. 393. ἱλαροὺς eosdem appellat. Quare assentior propemodum Claudio Salmasio, qui in Exercitationibus ad Solinum hunc Marcellini locum sic emendat: *Et atrius magis quam maestis oris.* Mox legendum puto: *Graciles, minuti, et aridi*, idque ex vestigiis veteris scripturae. Nam in codice Vaticano et in Editione Rom. scriptum est: *gracilem niti et aridi*: in Colbertino M. *gracilem niti et aridi.** VALES. Ingeniosa profecto est Salmasii coniectura, sed vereor, ut certa. Loquitur enim Ammianus, ni fallor, de Aegyptiis omnino, qui, ut vicini Syri, atra bile laborasse videntur, non de Alexandrinis, qui peregrinorum civium, quos illa urbs permultos habebat, quotidiana consuetudine ad laetitiam usque et luxum adeo mitigari se passi sunt. W.

Ad singulos motus exardescentes] levissimo animi motu affecti vehementius exardescunt. *controverſi*, rixoli. *repascones* (vox Ammiano propria) *acerrimi* Gesnerus recte eodem esse dicit, qui Ciceroni io Bruto.... flagitatores sunt acres, molesti et allicui. cf. supra c. 6. — *Insiciando tributa* tergiverſando, ne tributa solvant. W.

Nulla tormentorum vis.] Idem de Aegyptiis refert elegantissimus scriptor Aelianus lib. 7. ποικίλ. ior. cap. 18. αἰγυπτίους φασὶ δεινὸς ἐγκατερεῖν ταῖς βασάνοις, καὶ ὅτι θάπτον τετυγνῆται ἀπὴρ αἰγυπτίος στρεβλοῦμενος ἢ τ' ἀληθὲς ὁμολογήσει. De furacitate Aegyptiorum videndus est Diodorus Siculus lib. 1. c. 80. qui idcirco severissimas leges de furtis ab Aegyptiorum Regibus latas esse commemorat. VALES.

** Quae obduratum ullius pectus latrociniis.]* Cum in Mff. Vatic. Regio, Tolos. ac Colb. rt. et in Editione Rom. sic lega-

ut: Quae obdurato illius pactus latrocini invito elicere potuit ut, etc. In Colbert. eligere; locum scilicet restitui: Quae obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen propra. dicat.* VALES.

24. Superatis apud Actium bello navali Antonio et Cleopatra, provinciae nomen accepit.] Strabo lib. XVII. Ἐπαρχία νῦν ἐστὶ, Φόρους μὲν τελούσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σαφρονῶν δὲ ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπαρχῶν αἰεὶ. LINDENBR.

Aridam Libyam Supremo Apionis Regis consecuti sumus arbitrio.] Rufus Festus in Breviario c. 13. Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyae Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam Supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. Liv. Epitome lib. LXX. Appianus de Bello civil. lib. 1. c. 111. Eutropius lib. VI. LINDENBR.

Supremo Apionis Regis.] Haec et superiora omnia ex Rufi Festi Breviario prope ad verbum Ammianus exscripsit. Cyrenas, ait Festus c. 13. cum ceteris civitatibus Libyae Pentapolis Ptolemaei antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam Supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. Aegyptus omnis sub amicis Regibus fuerat: sed victa cum Antonio Cleopatra, provinciae formam Octaviani Caesaris Aug. temporibus accepit. Quin Ammianus noster a Festo mutuatus sit, dubium non est. Scripsit enim post Rufum Festum. Hic Valenti Aug. opus suum nuncupavit: noster autem Ammianus Historiam scripsit imperante Theodosio, ut in Prolegomenis ostendimus. Sola superest difficultas, quis ille sit Ptolemaeus antiquior Cyrenarum Rex, et an alius sit ab Apione. Hieronymus in Chronico Olymp. 171. Ptolemaeus, ait, Cyrenarum Rex moriens, Romanos testamento dimisit heredes. Idem Olymp. 178. anno 3. Libya per testamentum Apionis Regis Romanis relicta. Ex quibus locis Scaliger in Eusebiana Animadvers. et ante eum Sigonius in lib. 1. de antiquo iure provinciarum, duos fuisse Ptolemaeos allerit, alterum Cyrenarum, alterum scioris Libyae sive Ammoniacae Regem, et utrumque Apionem esse dictum. Verum duos fuisse Ptolemaeos Apionas numquam mihi ipse persuadere potui, neque tanti est apud me horum trium Scriptorum hac in parte auctoritas: maxime cum Livius epitome 70. et Eutropius VI, 11. (9.) Iustinus XXXIX, 5. atque Appianus lib. 1. bellorum Civil. c. 111. et in Mithridat. c. 121. unum Ptolemaeum Apionem Cyrenarum Regem agnoscant, Ptolemaei Phylconis ex pellice filium, quem Cicero in 2. contra Rullum, et Tacitus lib. 14. c. 18. ac Eutropius Apionem simpliciter appellant. Atque hic Ptolemaeus moriens Cyrenarum Regnum pop. Rom. reliquit. Cyrenarum autem Regno etiam scior Libyae tunc quidem continebatur: quae longe postea a Cyrenaica seu Pentapoli disparata est, ut Ammianus supra testatur. Quo igitur Apionis illius Regis Libyae commenticii testamentum? cum ex Ptolemaei Cyrenarum Regis testamentum haec universa pars Libyae Romanis iam legata fuisset. An id umquam tacuisset Titus Livius? cuius etsi libri interciderunt, Epitomas tamen, seu potius, ut appellare soleo, Prologos maxima diligentia confectos habemus. VALES.

Cyrenas cum residuis civit.] Quando primum Cyrene in provinciae formam redacta sit, difficile est dicere. Neque enim statim post obitum Ptolemaei Apionis provinciae ius accepit. Decellit Ptolemaeus Apion Cyrenarum Rex C. Cassio, et Cn. Domi-

tio Coss. anno Urbis conditae 657. ut docet Iulius Obsequens ex T. Livio, et Calliodorus in Fastis, ex D. Hieronymo in Chronico. Epitome Livii lib. 70. *Ptolemaeus Cyrenarum Rex, cui cognomentum Apionis fuit, heredem pop. R. reliquit. Eius regni civitates Senatus liberas esse iussit.* Diuque liberae ac per id seditionibus obnoxiae Cyrenae manserunt, Romanis bello Mithridatico ac Civili tum maxime occupatis. Certe anno Urbis 667. iam tum Cyrenaeos legitimis Regibus spoliatos, ac libertate sua male usos comperio. Nam Plutarchus in Lucullo, initio, narrat Lucullum a L. Sylla Athenas oppugnante missum esse in Aegyptum ac Syriam ad classem comparandam, (id autem gestum esse eo quo dixi anno testatur Sigonius in Fastis) eumque, cum Cyrenas appulisset, Cyrenaeos offendisse bellis Civilibus ac continuis Tyrannorum motibus vexatos. Ibi cum eum Cyrenaei rogassent, ut sibi leges ferret, fecit id sapientissime, eosque in meliorem statum reduxit. Quod si Tyrannorum Cyrenensium nomina quis requirit, idem Plutarchus in lib. de fortibus mulierum gossis docet, Nicocratem filiumque eius Leandrum fuisse, quos circa bellum Mithridaticum scribit tyrannidem Cyrenis invasisse. Ex quibus patet verissimum esse id quod in Epitome Livii memoratur, Senatum, scilicet iussisse, ut Ptolemaici Regni civitates liberae essent. Alioquin, si in provinciae formam redactae fuissent Cyrenae, quomodo in Provincia populi Rom. pater ac filius tamdiu tyrannidem exercere potuissent? Confecto demum Cretico bello Cyrenaica provinciae formam accepisse mihi videtur circa annum Urbis 686. Movet me Eutropius, qui lib. 6. c. 11. postquam Creticum bellum retulit, haec subiungit: *Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per testamentum Apionis qui Rex eius fuerat, accessit, in qua insulae civitates erant Berenice, Ptolemais, et Cyrenae.* Sic enim Eutropii verba intelligo, non ut Apion tunc mortuus sit, quem tot antea annis decessisse supra probavimus: sed ut, tunc primum Cyrenaica provincia pop. Rom. facta sit. Nam de ficticio Apione liccioris Libyae Regulo Eutropii verba accipere, somnare est, et contra Eutropii mentem. Aut enim de Ptolemaeo Cyrenes Rege verba Eutropii accipienda sunt, aut Cyrenas bis pop. Rom. legatas a duobus Ptolemaeis, qui ambo Apiones dicantur, admittere oportet: quod cum nullus omnino Scriptor nos expresse docuerit, nonnulli temere affirmari crediye potest. Atque ex hoc Eutropii loco male intellecto, Rufi Festi, atque Ammiani, Divique Hieronymi fluxisse error videtur. Ceterum Appianus in lib. 1. Civil. paullo antea Cyrenaicam provinciam factam indicat Olymp. 176. id est anno Urbis 677. τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους ἐκτῆς ἐβδομηκοστῆς καὶ ἐκτοστῆς ὀλυμπιάδος οὗτης δύο ἐκ διαθηκῶν ἔλην ῥωμαίοις προσεγένετο, βιδυνία τε νικομήδους ἀπολιπόντος, καὶ κυρήνη πτολεμαίου τοῦ λαγίδου. Quae eodem modo accipienda esse atque illa Eutropii apparet ex iis quae modo disputavimus. Fallitur ergo Onufrius, qui in libris de Imperio Romano Cyrenaicam ab Aug. provinciam factam esse scribit, Cretaeque insulae contributam. Resellit id Appianus, qui lib. 3. Civilium c. 8. narrat, Cretam ac Cyrenaicam provincias Bruto et Callio decretas esse. VALES. Difficultatem loci omnem optime enodavit Tzschuckius ad Sext. Rufum c. 13. W.

00564870



ML

